क्रम संख्या १९६०७
नैषधचरित काव्य (सटीकम्)
श्री हर्ष रचितम्
टीकाकार :- नरहरि:
काव्य :- दे० ना० लिपि:।
पत्र संख्या ३९४
पत्रप्रमाण ३५.५x२०.५ सें०मी०
पंक्तियां २८ प्रति पृष्ठ
अक्षर ४२ प्रति पंक्ति।
पाठ प्रमाण १५१५० श्लोक
अपूर्ण

19607

18

19607

ॐ स्वर्पी दृकं भचित्रपपुष्टि
तस्पदं अः रवल्हसंबोउप्रपल्ताभि माधिम
मल्ल सार्पिका मे मपुष्ठ मरिचाद्विव धंम्प
ष्टीपल्लार्धिमपेचार्थ पल्लिल्ह तत्स्मि स्तदमे
पटेल्लल तयाम्टकुपालि हुछाक प्रेर धूलि
स्वरभीव तपात्रतल्ला सैप्रांह कौदरक्ता
सरहारताला योस्वादितोभणवतासपुन्त
वेन॥

डों तंतं तंत्य तन्त्रिमद तिप्रोच्यते चाहलंच्यापिग्पि
पिपिग्पिगवदतिस्पुनश्च्या तवंतो दशानः
डोंकं कं कं पुनरपि दृच्यते कासतालेंवतं
वैनं वयति हसनी नर्तकी त्यंगुलीभिः॥

वौषास्तुतिदत्र मनसोयमैं भिनजि
लोकस्य पीततसीनि कटंगतस्य हूर
रिपेतस्य साचिता प्यडवितो जनस्पय
सर्वतो भपचयात्त दसो प्रभारः

नै॰
च॰टी॰
प्र॰
१

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः॥ ॐ नमो विघ्नहर्त्रे॥ ॐ॥
ॐ पारे प्रबन्धाम्बुनिधेः प्रयातुं यत्नः किलायं न तवेष्यते किं निःश्वा
सलीलानि हलानि रायं हे देव मालंबनमाश्रयेथाः १ त्वदंत्र
ग्रहलेशमात्रलाभादयं सत्स्वविलगामिनी मनीषा अपि क
र्षति मामगम्यभूमौ पारं तमेभव प्रारदे नमस्ते २ अज्ञानति
मिरपावनपटीयसी सुभगणोल्लासिता नीराजनायक वैष प्र
दीपिका काव्यसम्राजः ३ न मम मतिविलासो वासनाभ्या
सजाता विविधबहुनिबंधस्कंधसंवाहनं वा तदलयाति मे
नो मे केवलं नैषधीये चरितमधिवलोकश्लोकलोयंक वे
श्च ४ सगुणमहे दूरहन्ताद्ये सावविगाहितं काव्यमिदं जडो
पि अज्ञानदंताश्रापितुं गोलजनहेलाटाकलयन्ति बालाः
५ अमतिविधा वन्यनिबंधनानां कलापिकर्याड पकारमेतत् त
दंगिगणेनानवगेरभावेतं बीफलेनापि तवं तिपारं ६ स्यादेव
मे मतिवशादिह दोषभूमा सीमानसंचदपरांचवल्व प्रपंचः
प्राक्प्रगीक वणकर्मणामज्ञानानां संगकाम्निजननेव
सविधात्री ७ अर्थःस्पद महत्वषाः प्रतिपदं प्रज्ञाविलासास्प
दैर्व्याख्याताः प्रथितप्रबंधरचनाप्राव्यमयितांडंबरैः स्पृ
नपदार्पिताः सहृदयस्वानामियं भावुका ये स्वतान्परमार्दिये
हेम्र हमेमोहं जनो मन्यतां ८ प्रसादाद्गुरुणां देविहमहति गं
भीरगहने सतामप्यर्थानां क्वचिदपि निबंधोऽपि न भवेत् तथा
पि स्यादेतन्न खलु मम दोषाय निखिलं समुद्रे तं गंधाः क
वजलयोरन्तानि चयं ९ विषमे काव्यहेमाद्रौ स्खलतो मे पदे
पदे विबुधाः करुणाम्भोमाः संतु संतोवलंबनं १० इह हि चतु
रुदधिवलयितवसुमतीमंडलमंडनायमानेशं तवाणाभि
रति महनीयः साहित्यमहिमप्राग्भारप्रामकविकुलगौरवो
त्कर्षः प्रथितनिजगुणजनितसकलसज्जनसमाजहर्षः श्री
हर्षनामा कविः स्वस्य मनी यो निषधन्नृपतिचरितमति
वृत्तमाश्रित्यानेकाकितं नैषधीयाख्यं महाकाव्यमारचयत् श्री

स्य महत्त्वं सर्गबंधरूपत्वात् सर्गबंधो महाकाव्यमुच्यते तत्
स्य लक्षणमिति महार्थत्वादस्य महत्त्वं महत्त्वं चैवं यदर्थत्व
गत्वाद्युक्तमत्व इदमुक्तं भवति शापितेनैव पंचकाव्याद्युनिवृ
त्तैः काव्यत्वमिति नायकस्त्वत्र धीरललितः निश्चिंतो धीर
ललितः कलासक्तः स्यात्सुखी इति शृंगारस्त्वत्र विप्रलं
भसंभोगात्मको अंगी रसः अपरे सर्वेप्यंगभूताः सर्वत्र तस्य
देशकालकालवेशभोगादिसेवनैः प्रमोदात्मा रतिः स
मयस्तनो अन्योन्यरक्तयोः प्रकृष्यमाणः शृंगारो मधुरांगवि
चेष्टितैरिति अलंकारास्त्वत्र शब्दार्थावलंबनाः प्रतिपद्यमनु
रा इति संक्षेपतो विस्तरतस्त्वाद्यावक्तं `` तत्तथा पदवंधे देहन
भेदत्वनत्र तत्रैव दर्शयिष्यते ॥ अथाद्यमाद्यः श्लोकः ॥
गं निपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथां तथाद्रियंते न बुधाः सु
धामपि नलः सितच्छत्रितकीर्तिमंडलः स राशिरासीन्महद
सो महोज्वलः । क्षितिं धारणादिना रक्षतीति क्षितिरक्षि
णो बुधाः फणिपतिप्रभृतयः पंडिताः पातालवासिनः तथा
क्षितिं धर्मोपदेशाचरणादिना रक्षतीति क्षितिरक्षिणः बुधा विद्वां रक्षिति १
सो मानुषलोकवासिनः तथा वर्षणादिना क्षितिं रक्षंती
ति क्षितिरक्षिणो बुधा देवाः स्वर्लोकवासिनस्तु आत्मचार
क्षिरक्षा बुधाः क्षितिं रक्षति तच्छीलमस्येति क्षितिरक्षीतस्येति
वा यस्य नलस्य कथां निपीयास्वाद्यामृतमपि तथा कथा
वत् कथाश्रवणात्सर्वमेव वा नाद्रियंते देवाः फणिनश्चा
मृतमाद्रियंत एव मानुषा अपि लोकांतरोपभोग्याया अमृ
स=६ तायनस्पृहयंति उत्साधनाय यज्ञहोमयजनादिकर्मणा न कु=८
प्रयतंते कथाश्रवणादेव तत्पूर्णत्वादित्यर्थः अलौकिकावि
विधरसनिर्भरां कथामास्वाद्यमानमेकरसमपि सुधा बहु हेयाज्ञा
यते इति भावः अतएव रसवत्त्वानि पायेनानिपीयेत्युक्तिः नि
पीयेति पीङ् पाने इत्यस्य रूपं न पापाने इत्यस्य तस्य हि तत्त्व
पीतिरित्यप्रतिषेधः अथवा क्षितिरक्षिणः अन्येषामपि यस्य नलस्य

सं९

नै॰ प्र॰ टी॰ २ स्येयंततिः यस्य च कथांगनिपीयेत्यादि तथैव अथ च यस्य कथां
निपीयवर्त्तमानानां बुधानां मसाहिणः अतो विभीतकोनिवासोस्या
लोत्पत्तौ कलिः तस्य कलेः दातिर्विनाशोभवति तथा वासो
वापिदितिविश्वभरः दमयंत्यानलस्य च कीर्त्तनं कलिनाशन
मित्यभियुक्तोक्तेः यस्य च कथां निपीयेत्यादि तथैवास्मिन्पा
६=हंस-धः द्वद्वयेवाक्यभेदा यस्य चेत्पुनर्घना सनलआसीत् कीदृशः
सितच्छत्रंकृतं सितच्छत्रितं तत्करोतीति णिचष्ठं इतीत्यनेना द
८=कृ क्त प्रत्ययः निष्ठायां सेटीति णिलोपः ईदृशं कीर्त्तिमंडलं येन स
तथा तथा महसां राशिः प्रतापनिधिः सर्वथैवोपवाह्य योपि स
तच्छत्रीकृतकीर्त्तिमंडलो भवति तथा महोज्ज्वलः महेन
त्सवेनोज्ज्वलः अत्यंतोज्ज्वलो वा यद्वा महसा ज्वलः ज्वलतीति
ज्वलः ज्वलतिकसंतेभ्यो णइति वैकल्पिकणप्रत्ययाभावे पचा
द्यच् महानुज्ज्वलश्च शृंगारसो यस्येति वा शृंगारः शुचिरुज्ज्व
१४ त्नू= लः इत्यमरः नायकनलवविप्रलम्भपक्षे प्रलम्भः उत्कंठाख्य श्रवणेय
इक्तंआशीर्नमस्क्रिया वस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखमिति अ
स्मिन्सर्गे वंशस्थं वृत्तं जतौतु वंशस्थमुदीरितं जरौ १ ॥ रसैः
कथा यस्य सुधावधीरिणी नलः सभूजानिरभूद्गुणाद्भुतः सु
वर्णदंडैकसितातपत्रितज्वलत्प्रतापावलिकीर्त्तिमंडलः २ ॥
यस्य पूर्वोक्तस्य कथा चरित्रं सत्प्रकारविधा वरसैः शृंगारादि
भिर्मधुरादिभिश्च सुधानृतं तिरस्कारिणी स नलो नाम नृपोऽभूत्
कीदृशः भूर्जाया यस्य सो भूजानिः जायाया निङ् गुणैः शौर्या
दिभिः संधिविग्रहादिभिर्वा अद्भुतं आश्चर्यकारी अथवा गुण
पुरुषप्रकारे अद्भुतः आश्चर्यकारी सत्वगोदानिको गुणः गु
णो प्रधाने रूपादौ मौर्व्यां सूदे वृकोदरे इति यादवप्रकाशः
यस्य कथा सत्प्रकारविधावरसैर्मधुरसादिभिर्विविध पाक
रचनादिविशेषसाधितैः कृत्वासृतं जेत्री सगुणे सुसत्प्रकारे
अद्भुतश्चाश्चर्यकारी सुवर्णदंडो यस्य तत्सुवर्णदंडं सुवर्णदं
डं च तदेकं च तत्सितं च तदातपत्रं च सुवर्णदंडैकसितातपत्रं

तस्मात्तत्करोतीति तदाचष्टइतिणिचिक्विप्प्रत्ययः स्ववर्णदं
डैकसितातपत्रितेज्वलन्तीप्रतापावलिर्यत्रैवंभूतंचतत्कीर्ति
मंडलंचज्वलत्प्रतापावलिकीर्तिमंडलं स्ववर्णदंडैकसि
तातपत्रितंज्वलत्प्रतापावलिकीर्तिमंडलंयेनसतथा य
द्वास्ववर्णदंडस्यैकसितातपत्रंचतेनकृते ज्वलत्प्रतापाव
लिश्चकीर्तिमंडलंचते स्ववर्णदंडैकसितातपत्रितेज्वल
त्प्रतापावलिकीर्तिमंडलेयेनसः यद्वाक्षोभनोन्यायोवा
र्णानांब्राह्मणादीनांदंडःशिक्षाकरग्रहणंवा यत्रतत्स्ववर्ण
दंडमेकंसितातपत्रंसंजातमस्य एकसितातपत्रितेयद्वा ए
कसितातपत्रंयस्मिन्नतदेकसितातपत्रंतत्कृतमेकसिता
तपत्रितंज्वलन्तीप्रतापावलिःकीर्तिश्चयत्रतज्ज्वलत्प्रतापा
वलिकीर्ति स्ववर्णदंडमेकसितातपत्रितंज्वलत्प्रतापाव
लिकीर्तिचमंडलंदेशोयस्येतिविग्रहः तेनपूर्वश्लोकेनस
हेनपुनरुक्तिः स्मृतारसेहेतिविशेषवीर्यगुणोरागेद्रवेरसः स्वम
दः १॥ पवित्रमत्रातनुतेजगद्युगेस्मृतारसक्षालनयेवय
त्कथा कथंनसामद्गिरमाविलामपिस्वसेविनीमेवपवि
त्रयिष्यति २॥ अत्रकलौयुगेयत्कथास्मृतासतीरसेनशृं
गारादिनाजलेनचप्रक्षालनयेवजगत्पावनंकरोति साक
थास्वसेविनीमेवकलुषामपिमद्गिरंकथंनपवित्रयिष्य
तिअपितुपवित्रयिष्यत्येव यदुक्तं पुण्यश्लोकोनलोराजापु
ण्यश्लोकोयुधिष्ठिरः पुण्यश्लोकाचवैदेहीचतुर्थोनामप
लभ्यतेइतियाचासौकथाचेतिविग्रहः यस्याःकथेतिविग्र
हेतुयच्छब्देनकथायाअपरामर्शात्तेनप्रक्रमभंगेनयुक्तः
स्यात् नलस्यैवप्रत्नकथायाःप्रकरणादेवप्राप्यते ३॥
अधीतिबोधाचरणप्रचारणैर्दशाश्चतस्रःप्रणयन्नुपाधि
भिः चतुर्दशत्वंकृतवान्कुतःस्वयंनवेद्मिविद्यासुचतुर्द
शस्वयं ४॥ अधीतिरध्ययनंबोधोज्ञानंतदर्थानुष्ठानमाच
रणंआनिकावाप्रचारणंशिष्यप्रशिष्येषुप्राबल्येनप्रवर्तनं ए

नै॰
प्र॰
टी॰
१

नैरूपाधिभिर्विशेषणैस्तत्तद्देशावस्थाः प्रापयन् स्वयं
नलः स्वयमात्मना चतुर्दशानां विद्यानां चतुर्दशत्वं कुतः कृत
वान् केनहेतुना कृतवान् नैवमिहे[illegible] कृतमित्यर्थः यतः
समुदायपरिसमाप्तिपक्षे चतुर्दशानां विद्यानां षडंग पंचाशता
भावितत्वात्प्रत्येकपरिसमाप्तिपक्षे तु एकैकस्या अपि विद्यायाः
चतुष्टमेव न चतुर्दशत्वं संभवति इदमुभयथापि चतुर्दशत्व
न संघटते तस्मात् कुतः कृतवानित्याक्षेपः यद्वा चतुर्दशस्य
विद्यासु चतुर्दशत्वं पूर्वमेवासिद्धमस्मावपि चतुर्दशत्वमेव
कुतः कृतवानपि तु द्वैगुण्यमेतत् ऽसाध्यमित्यर्थः यद्वा चतुर्द
शस्य विद्यासु चतुर्दशत्वं कृतो न कृतवान् कया युक्त्या न कृ
तवान् अपि तु सर्वथापि कृतवानिति विरोधे चतस्रो दशा यासां
तास्ता चतुर्दशास्तासां भावस्तत्त्वं न तत्त्वेन लोगुणवचनस्प्रवं
व्याकेवत्कार्यः चतस्रस्त्रश दशावतः चतुर्दशानां तासां वस्तुत्वं
मितिच ४ ॥ अमुष्य विद्या रसनाग्रनर्तकी त्रयीव नीतांगगु
णेन विस्तरं अगाहताष्टादशतां जिगीषया नवद्वयद्वीपपृथ
ग्जयश्रियां ५ ॥ अमुष्य नलस्य विद्यास्तत्प्रकारोविद्यास्त्रष्टा
दशानां प्रापकी द्वीपीरसनाग्रनर्तकी लोकानां जिह्वाग्रसंचा
रणशीला अंगानामथवाम्ललवणतिक्तकटुकषायाख्या
नां रसानां गुणेनोल्वणानुल्वणसमत्वप्रकारेण विस्तारितत्वी
नायद्यपि गीतिसंबोधने गुणेन तत्प्रकारेणाभीमेन वा विस्तरं
नीतेति केचित् एकैकस्य वस्तुनस्त्रिविधत्वप्रापणेनाष्टादशतां गता
तेत्यर्थः केचित्त्रयीवत्त्रित्वसाम्येवत्त्रित्वसाम्यापि वसेनन्यस्त
वत्रयावर्तिनी तथाङ्गैः षड्भिर्गुणेन गुणने न विस्तरं नी
ता अष्टादशतां गत[illegible] अथवास्य विद्या पुराणादिरष्टादश
तां प्राप कीदृशी अस्य च जिह्वाग्रजं भणपरा तथा यथा षड्
कारकं तत्र दृगंभवतीतिन्यायात् दंगानादीकादीनां गुणेनावि
शेषेण विस्तरंतीनां केवत्रयीवचेद त्रयीवस्तापि अंगानां शि
क्षादीनां गुणेन तथामितीनां यथाष्टादशतांगाहतेन एकैकोव

दः षड्भिः षड्भिरंगैरुपचीयमानावस्थः षट्प्रकारो भवतीत्यष्टा
दशत्वं अथचास्य विद्याकीर्त्तिरष्टादशतोप्याष्टादशत्वमहा
जातेत्यर्थः कीदृशी स्मन्नाथनंतकीर्त्तनीया तथाश्रंगगणो
नसौंदर्यादिनाविस्तरंनीतायथात्रयी आयुत्रयीअंगेन यथाज्ञा
दिनागणेनदृष्टांतेनाचयथाविस्तरंगच्छानितत्येत्यर्थः अत्र
चविस्तरमात्रेमाहात्म्यंपनसंख्येयांसर्वत्राष्टादशत्वमासौ हेत
माह नवानांद्वयेनवद्वयेनवद्वयेचतेर्हीपास्तुतेषांमृयग्ज
यश्रियः प्रत्येकंजयलक्ष्म्यः तासांजेतामिच्छयाप्रत्येकं नवि
घाभेदेनैकैकंद्वीपंजेतासीत्यर्थः अत्रैवजयश्रियांजिगीषाना
मवशीकरणेच्छा अन्यथाजयश्रीश्वन्याकानामजिगीषास्या
त् नहिजयश्रियःशत्रुभूताः अत्रविद्यानांशास्त्रात्मकत्वाद्विल
क्षणाप्रयोगः उपमानभूतेश्चत्रितत्वसंख्यादिमत्तप्रार्थिकोविल
क्षणात्वेनसंबंधः नतत्रवतनुत्यदोषः अंगानिवेदाश्चत्वारो मीमां
सान्यायविस्तरः पुराणंधर्मशास्त्रंचविद्याश्चेताश्चतुर्दश आयु
र्वेदोधनुर्वेदोगांधर्वश्चेत्यनुक्रमात् अर्थशास्त्रंचतत्र्यैश्चविद्या
अष्टादशस्मृताः ५ ॥ दिगीशाहंदांशाविश्वानिशीशानादिशां
संकामप्रसरावरोधिनी अभावप्रमाणानिहृदृशोद्वयाधिकानि
जाविनेत्रावतत्वबोधिकां ६ ॥ दिशांसीमापादिमीशाद्वंदाद
यः तेषांहृदंतस्यांशोः मात्राभिर्विधिप्राप्तिर्जन्मयस्यइंद्राणि
लयमाकारणामंत्रेस्तुवकणस्यच ईशाविक्षेपायोस्तुवमात्रानि
हृत्यशास्वतीः अष्टाभिस्तुसर्वेद्राणांमात्राभिर्निर्मितोत्पत्यः
तस्मादभिभवत्येषसर्वभूतानितेजसेतिमनुः दिशास्वामीस
नलः कामप्रसरोयथेष्टाचरणं तन्मार्गप्रवर्त्तनेनतत्यातिबोधि
नी आत्मनःत्रिनेत्रावतत्वस्यत्रिनेत्रस्यैकमयमवतत्वइत्यर्थस्य
त्रापिकान्द्वयाधिकान्वत्तीयांशाह्नात्येवहृशांअभावत्तनीयेने
त्रेसतिहित्रिनेत्रत्वंभवतिशाह्नात्वेतत्तीयनेत्रंदधात्यर्थः
दिशांमध्येलोकपालहृदेअंशोविश्वानिदैस्वर्यंयस्मासोनाहृ
शाईशानदिक्पतित्वात्मईशितानाईशःशिवः यद्वादिगीशाहृदे

नै॰
ष॰ टी॰
प्र॰
५

अंशेनविभूतिरूपस्यसर्वात्मकत्वात् अतएवदिशांसर्वासामी
शितात्राशिवः कंदर्पप्रचारपरिपाकिनोनिजत्रिनेत्रभावस्तापको
तृतीयोदृशोयस्याविभर्तीतिधनितोर्थः ततस्तेषःप्रभाकरे
णिकत्वात् स्वकेनित्येनिजेत्रिषु अर्थ पूर्वोक्तेनैव अप्येवंस्त्रो
चेजीनित्यजाभवितव्यं इतिचेत्रसंज्ञायाअविवादितत्वात्
भावेचक्रहृदोरवेयभवति तेनावतरइतियत्त्रावतरणेनतःअव
गानस्तरोवतरःतस्यभावस्तत्वंयद्वाअवतरतीत्यवतरोविग्र
हःपचाद्यच् तस्यभावःतत्त्वंयद्वाअवतरतीत्यवतरन् तस्य
भावस्तत्वं ६ ॥ पदैश्चतुर्भिःसुकृतेस्थिरीकृतेकृतेमुनाके
नतपःप्रपेदिरे भुवंयदेकांघ्रिकनिष्ठयास्पृशन्दधावधर्मोपि
कृशस्तपस्विनां ७ ॥ कृतेयुगेचतुर्भिरपिपदैःसत्यास्तेय
दमशमैःधर्मेणतानलेनास्थिरीकृतेसतिकेजनास्तपोधर्मेनं
प्रपेदिरे अपितुसर्वप्रवचनप्रकरणकनिष्ठांगुल्याभुवंस्पृ
शन्धर्मोपिदीनःसंस्तपस्विनांतपोधनत्वमनुकम्पनीयत्वं
चदधौतपस्वीचानुकम्प्याहृदृत्यपरः कृतयुगेलेशोनाधर्मोस्ति
इतीतिपुराणोक्तिःतपस्वीचभुवमंगुल्यग्रेणापिस्पृशेदेवत्तप
स्यतिष्ठाशोपिभवत्यनधनादिनाकृतेयुगेनलोनांभूरितिके
चित् तदाशयमर्थः अनेनत्रेतायांचतुर्भिरपिपदैःस्पृष्टेस्थि
रीकृतेकृतेसतिकृतयुगेजातेसतीत्यर्थः ७ ॥ यदस्ययात्रा
स्वबलोद्धतंरजःस्फुरत्प्रतापानलधूममंजिम तदेवगत्वापति
तंसुधांबुधौदधातिपंकीभवदंकताविधौ ८ ॥ अस्यनलस्य
दंडयात्रासुबलेनसेनयाउद्धतंतयास्फुरंतःप्रतापाग्नेर्धूमस्ये
वमंजिमामंजुत्वंयस्यताहृशंयद्रजः तदेवगत्वाप्सनसमुद्र
हपेचंद्रेपतितंसत्पंकीभवत्कलंकत्वंबिभर्ति यद्वासुधाबुधौ
दीरांबुधौपतितंसत्पंकीभवदमृतजातेचंद्रेकलंकत्वंबिभर्ति
मंजिमेतिपृथ्वादिभ्यःइमनिज्वा अत्ररजसःसमुद्रपतनेनपं
कीभावाच्चंद्रेकीकत्वोक्तिर्वस्तुगत्याभिधीयतेउत्प्रेक्षेत्यनेनना
वश्यवस्तुगत्याकविप्रमाणादिप्रसिद्ध्यभावात् नाप्युत्प्रेक्षानद्यो

नकस्येवाहिपदस्याभावादितिचेत् मैवं नेयंवस्तुगतिर्नीः
पुत्रैर्दात्ताकित्वपक्षः तथाहिनदेवेत्येवकारोहिप्रसिद्धपदा
नरव्यावृत्त्यर्थमुपात्तोऽपितेनद्रुजपवपकतयाकलंकताम
लेवतेनतत्प्रसिद्धशासाहरिणादिरित्यर्थः अतएवोत्येवान
चपोतकाभावः द्युतानीतिकाजेणप्रयुक्तंपदमुपमेता
र्थेनायिष्यति यथाप्रस्त्रादिकंवस्तुगानिवीनचात्राप्रसिद्धदो
षः नस्यपूर्वार्थसंपादनशीलाः कवयः परप्रसिद्धिमुपजी
वंति एवमन्यत्रापिज्ञेयं यथाहेनकस्हनीयं अस्माभिरत्रप्र
पंचभियालंकारश्चैवमुक्तोऽनेन ८ ॥ स्फुरद्धनुर्निःस्वनत
द्घनाशुगप्रगल्भवृष्टिव्ययितस्यसंगरे निजस्यतेजःशिखिनः
परःशतावितेनुरंगारमिवायशःपरे ९ ॥ स्फुरन्धनुर्निः
स्वनैर्यस्यांसास्फुरद्धनुर्निःस्वनाघनानिविडायेआशुगाबा
णाः तेषांप्रगल्भाउःसहायावृष्टिःसाद्घनाशुगप्रगल्भवृ
ष्टिः तेनतलेनचघनाशुगप्रगल्भवृष्टिस्तद्घनाशुगप्रगल्भ
वृष्टिःतद्घनाशुगप्रगल्भवृष्टिःकर्तृकरणेद्घनावजलमि
तिसमासः यद्वास्वचासौघनश्चघनलएवमेघइत्यर्थः स्फुर
द्धनुर्निःस्वनाचासौतद्घनाशुगप्रगल्भवृष्टिस्तयाव्ययित
स्यनिर्वापितस्यात्मनःप्रतापाग्रेरंगारमिवपरःशताःशत्र
वः अयशोवर्णविस्तारयामासुःशतेभ्यःपरेअग्रेःशताःपार
स्करादित्वात्सिद्धं तथास्फुरद्धनुर्विद्धधनुःनिःस्वनोगर्जितंच
येषांतेस्फुरद्धनुर्निःस्वनाः तेचतेघनामेघास्तद्घनाः स्फुर
द्धनुर्निःस्वनाश्चतेतद्घनाश्चतेषांमाशुगैर्वाणैःअभिःप्रगल्भा
यावृष्टिस्तयानिर्वापितस्य यद्वास्फुरंतेधनुंषिनिःस्वनंतन्वं
तीतिस्फुरद्धनुर्निःस्वनतनःतनोतेःक्विप्प्रत्ययेअनुनासिस्
कलोपेतुगागमेचद्रूपंतादृशायेघनानेषांमाशुगाशीघ्रगा
मिनोयेशोघ्रायावृष्टिस्तयानिर्वापितस्यनिजस्यनित्यस्यतेजः
प्रधानस्याग्नेरंगारान्पैरेलोकायथाविततन्वतीतिध्वनिःतस्यर
णेपरिपाथिनःपलायनपराअयशोभाजनानिबभूवुरितिभा

नै० ष० प्र० टी० ५

वः अयशसः अपामृत्यान्निर्गीर्णो गावत स्यता इंगालमितिवा
प्रादः ९ ॥ अनल्पदग्धारिपुरानलोज्ज्वलैर्निजप्रतापैर्वलयं
ज्वलद्भुवः प्रदक्षिणीकृत्य जयाय सृष्टया रराज नीराजनया
स राजघः १० ॥ अनल्पानि दग्धान्यरिपुराणि यैस्ते अनल्प
दग्धारिपुरास्ते च ते अनलास्तु नेरुज्ज्वला उद्दीपिताः तैर्निजप्र
तापैः ज्वलद्भूमेर्वलयं प्रकर्षेण दक्षिणीकृत्य उद्धरूपजय
स्य यः प्रामित्तस्मै सृष्टया जयस्याय यः शुभावहो विधिः तेन
सृष्टयेति वा नीराजनया राजाभावकरणेन रराज हतासनलो
रराज राज्ञामभावो नीराजं अनस्त्रा नितरां नीराजकरणं नीरा
जना ते ना घ्नन्ति राजघः उपसंख्यानमिति निपातितो राजघ
शब्दः अन्योपि विजयी आग्नेयो हीपितैः दीपैर्ज्वलद्भाजनैः प्र
दक्षिणेन भ्रामयित्वा जयाय जयार्थं सृष्टया नीराजनया शो
भिकाविधानेन राजते इति अनुकूलत्वं दक्षिणः अपसव्यं वा
दक्षिणमिति अमरः १० ॥ निवारितास्तेन महीतलेऽखिले निरी
तिभावं गमिते ति वृष्टयः न तत्यजुर्नूनमनन्यविश्रमाः प्रती
पभूपालमृगीदृशां दृशः ११ ॥ तेन नलेन समस्ते इह तले नि
रीतां तयो यस्मा निरीतिः तत्स्वभावं गमिते प्रापिते स
ति नितरां वारिता निष्कासिताः अनिवृष्टयः अनन्यविश्रमाः
विश्रामस्थानं तासां न विद्यते विश्रमो वा स्थानं नास्ति यतेन्यो विश्र
मो यासां ताः अनन्यगतिका इत्यर्थः ईदृशाः सत्यः प्रतीपभूप
स्त्रीणां नेत्राणि प्रायेण न तत्यजुः तासां नेत्राणि सततरोदनेन
स्रुतानि अश्रूणि च तानीत्यर्थः नूनमुत्प्रेक्षायां ११ ॥ सितांशुवर्णैर्व
यति स्म तद्गुणैर्महासिवेम्नः सहकृत्वरी बहुं दिगङ्गनाङ्गा
वरणं रणाङ्गणे यशःपटं तद्भटचातुरीतुरी १२ ॥ तस्य नल
स्य भटानां योधानां या चातुरी वीरत्वं सैव तुरी चातुरी स्वभावस्त्री
त्वहीन पुंसकयोर्भावक्रिययोः ष्यङ् स्त्रीविवक्षायां ङीषि
त्यमैवोचितीमित्यमेवोचितं तथा चातुर्यं चातुरीस्वतुरी वयन
साधनविशेषः सा महासिवेम्नः महानसिः खड्ग एव वेमा तन्

१३

स्यसहकृत्वरीसहकारिणीराज्ञोनियस्यपिहृत्स इति वर्तमानेस
हेचेतिक्वनिप्वनोरचेतिङीप्रेफश्चान्तादेशः इत्युक्तौसतीदि
शांगणस्याच्छादकंपादानेवेदिगंगनानामंगाभरणाद्रूपंबहु
विस्तीर्णंयशःपटंयशोरूपंपटंसितांशुवर्णैश्चंद्रवदातैःसि
ताधवलाश्चतेतन्तवश्चतैर्वर्णोयेषांतैर्विनिचितस्यनलस्य
गुणैःशौर्यादिभिस्तंतुभिश्चमहासिर्वेमासीत् युक्तसिवेमावायदंडः
दिगंगनानामाभरणमितिनिर्वापात् ॥ १२ ॥ प्रतीपभूपैरिवकिं
ततोभियाविरुद्धधर्मैरपिभेत्तृतोज्झिता अमित्रजिन्मित्रजि
[illegible]दोजसासयद्विचारदृक्चारदृगप्यवर्तत ॥ १३ ॥ विरु
द्धधर्मायेषांतेविरुद्धधर्माणः तैःप्रत्यर्थिरूपैरिवविरुद्धधर्मै
विरुद्धाश्चतेधर्माश्चतैस्सहानवस्थानशीलैःधर्मैरपिनला
श्रीतेःभेत्तृताभेदोपायप्रवर्तकत्वंद्वैधीभावकारणत्वंचाकिं
त्यक्तेतिवितर्कः यतःकारणात्सनलःओजसातेजसाअमि
त्रजित्शत्रुजित्तामित्रजित्स्यर्यजिश्चतथाविचारदृग्विवेक
दर्शीचारदृक्चारापवदृग्यस्यसौचारदृगप्यासीत्तामित्रजि
त्वममित्रजित्त्वंचविरुद्धधर्मौचारदृक्त्वंविचारदृक्त्वंचविरु
द्धधर्मौएकस्मिन्नेववर्तमानौयतोदृश्यतेइत्यर्थः गंधेनगा
वःपश्यंतिब्राह्मणावेदचक्षुषाचारैःपश्यंतिराजानश्चक्षु
र्भ्यामितरेजनाइति अत्रविरोधाभासोलंकारः यदुक्तंवाग्भ
टेन आपातेहिविरुद्धत्वं यत्रवाक्येनतत्त्वतः शब्दार्थकृत
माभाति सविरोधइतिस्मृतः इतिपूर्वोत्तरवाक्ययोर्हेतुहेतु
मद्भावाद्धेत्वलंकारश्च प्रतीपभूपैरिवेत्युपमेत्यलंकारसंसृ
ष्टिः प्रतीपभूपेषुभेत्तृतात्यक्ताविरुद्धधर्मेषुचेतिसमुच्चयाल
कारउपमालंकारश्चान्यएव एवमन्यत्रापिप्राज्ञैरलंकाराः
शब्दार्थनिष्ठाऊह्याः ॥ १३ ॥ तदोजसस्तद्यशसःस्थितावि
मौवृथेतिचित्तेकुरुतेयदायदा तनोतिभानोःपरिवेषकैतवा
त्तदाविधिःकुंडलनांविधोरपि ॥ १४ ॥ तस्यनलस्यतेजसः
तस्यकीर्तेश्चस्थितौसत्यामिमौरविचंद्रौवृथेतियदायदाचि

नै॰
घ॰ टी॰
प्र॰
४

नेऊ कृतेन दानदारिद्र्याभावेनोच्चैरुदस्यापि परिवेषव्याजेन कुंड
लना कुंडलस्य करणमिति कुंडलेन वेष्टनेवा यस्या ह्या
लिखितस्य ग्रंथस्य कुंडलनया लोपः क्रियते तथा नयो वापि
ब्रह्मा वैयर्थ्यं प्रतिपादयतीत्यर्थः परिवेषस्तु कालवशाल्लो
पेनया हुस्थि कल्पाधस्तादेतक्तं १४ ॥ अयं दरिद्रो भविते
ति वैधसीं लिपिं ललाटेऽर्थिजनस्य जाग्रतीं मृषा न चक्रेऽल्पि
तकल्पपादपः प्रणीय दारिद्र्यदरिद्रतां नृपः १५ ॥ अयं ज
नो दरिद्रो भावीति या च क्रजनस्य भाले भासमाना वैधसी ब्र
ह्मसंबंधिनी मुद्रा पंक्तिः स नलो अल्पो दारिद्र्यस्य दारिद्र्यमभा
वं विधायासत्यां न चक्रे अपि तु सत्यामेव यतो यमल्पितकल्प
पादपः दानेनाल्पीकृतः कल्पपादपो येन सः अथ संपाद्रि
हित्येहि दारिद्र्यशाह्यार्थः ब्रह्मालिखितदारिद्र्यशाहूस्यार्थिजन
दारिद्र्यलक्षणार्थसम्यग्निरस्कीकरणेन यथार्थतामेवाक
रोदित्यर्थः १५ ॥ विभज्य मेरुर्न यदर्थिसात्कृतो न सिंधुरु
त्सर्गजलव्ययैर्मरुः अमानि तत्तेन निजायशोयुगं द्विफा
लबद्धाश्चिकुराः शिरःस्थितं १६ ॥ मेरुर्विभज्यार्थिसात्
र्थ्यधीनो यदेयो वा न कृत इति यत् तदधीनवचनेदेयत्राच
ति साति प्रत्ययः दानजलव्ययैः समुद्रो मरुर्निर्जलो देशो न
कृत इति यत् तन्निजयोर्यशोमोर्युगं मकीर्तिद्वयं द्विफा
लबद्धाः द्विधा फालाभ्यां भागाभ्यां बद्धाः संयमिताः केशाः
सत् शिरसि स्थितं तेन नलेनामन्यतादादासीमेतस्य पा
र्श्वद्वये स्थिताः केशा न भवंति किंतु तदकीर्तिद्वयमेवेति म
न्यते स्मेत्यर्थः द्विफालेति त्रिविष्टपात्रिभागशो घास्विनिवतस
मासः यद्वा द्वयोः फालयोर्भागयोर्बद्धा इत्यर्थः १६ ॥
अजस्रमभ्यासमुपेयुषा समं मुदैव देवः कविना बुधेन च
दधौ पटीयान् समयं नयन्नयं दिनेश्वरश्रीरुदयं दिने दिने १७
सर्वदाभ्यासं समीपं प्राप्तवता तेनाभ्यासवशायो भेदाद् अभ्यासमा
प्तेनित्यं प्राप्तवता कविना शुक्रेण कलव्यकर्त्रा च बुधेन चा

इर्षाविड्षाचसन्नहपदीयानन्येनंप्राप्तस्तेजस्वीचसन्दैवहर
बैर्णेचसमयंकालनयन्गमयन्निदिने स्वरस्त्रीः सूर्यप्रभो
देवौसजादिनेदिने उदयंददौयद्वा समयेसमये चमयंप्रभा
वहांविधिंनयन् यद्वासमयंसम्यगयोपेनंनयंनीतिंनयन्
वाधानिषेधेड़ः विवेचनात्संचोदितस्ताभुधाः दत्तामंहागादेश्च च
पङ्ः देवः स्वरेत्हेने शान्तिं देवमाख्यातमिंद्रियमिनियादेव
प्रकाशः वृषस्ब्दौ सदाप्रविसान्निहितावितिगातानवशादेवगम्य
ते १७ ॥ अथोविधानात्कमलप्रवालयोः शोभःसदानाहांविल
दमाधज्ञा प्रवेदसूर्ध्वभवतीनिवेधसापदांकिमस्याकिनसूर्ध्ववैर
वया १८ ॥ पद्मपल्लवयोरधः करणानिदक्कावादधोभागेकर
णाच्च अविलन्दपाणास्तूर्धमविन्यासान्त्रास्यनलंस्पदंपदस्तूर
र्धेप्रराभवतिभविष्यतीति यावन्नगानि पातयोलंद ऊर्ध्वोवया
वेधसाकिमंकिंनांकिंशास्त्रोविनर्के चरणोहिभागपचिन्ता सूर्ध्वेवा
भवति तत्रेयमुत्प्रेक्षाप्रवालोवल्लकोदंडेविडुमेनपल्लवे १८ ॥
जगज्ञयंतेनचकोशमहत्वंप्राणीतवांशोशावशोषवानपं स्तवार
तीशासं कृत्तं यथावनेवपुलतयालिंगदयाम्ययोवने १९ ॥ अ
यंनलोवाल्यशोषवानेवजगतोजयंकृतवान् तेनचजगज्जयेना
त्ययमविनाशनंकोशंभांडागारं कृतवान् अथानंतरं तारुण्य
मस्यवपुलतयालिंगन् यथाकामस्यसावाकृतंवसंतोवनमा
लिंगति कृत्यकं इतिप्रकृतिभावः शोशावपवसिद्धसाध्यत्वेनयौ
वनेनैश्चिंत्यप्रतिपादनेनस्तुंगारैकरसिकत्वं वर्णयिष्यमाणस्य
स्यभवति १९ ॥ अथापिपद्मप्रतदक्षिणचरणांकतच्छयस्त्राय
लवोपिपल्लवे तदास्यदास्येपितोधिकारितांनशाव्रः पार्वणा
शार्वरीश्वरः २० ॥ तस्यनलस्यांघ्रिणाचरणेनपद्मेश्चरणाअथा
पि पदिस्थानीतिपद्मानिभागपविज्ञतथाचरणतलस्थितानिते
नतेषांचरणानजयेकृतेत्यर्थः पल्लोलवः पल्लवइतिशाखालवा
त्पल्लवंकिसलयंतस्यनलस्यकरकांतिलेशोपिकृ शावरः पार
संवंधीपूर्णिमाचंद्रस्तस्मादासेपिअधिकारितांनगतः यतः शा

व

नै. ष. प्र. टी. १

८

रद्दोप्रतिभः प्रत्ययाप्रतिभौ षष्ठ्यहौ यद्वा यतः पार्थिवाः पर्वतास्तेव भ
वतीति यद्वा यतः पार्थिवी स्वेरात्रावीवि लसतीति तस्य यस्य
स्यायात तस्य यस्यार्थविभाषासे नेत्यादिना विभाषयान पुंसक
त्वेषष्ठ्यंत प्रा द्वासेनास्यायाश्चालाद्गतानि शाः स्पाद्वाल्वसेनेश्व
निशं गोष्पालमिति वैचाहि इत्यमरः २० ॥ किमस्य लोम्नां कपटे
नकोटिभिर्विधिर्न लेखाभिरजीगणद्गुणान् न रोमकूपौघमि
षाज्जगत्कृता कृताश्च किं दूषणशून्यबिंदवः २१ ॥ लोम्नांव्या
जेनं कोटिसंख्याभिरेखाभिः ब्रह्मास्य गुणान्नागणयत्किंकिं
त्वगणयदेव रोमकूपसमूहव्याजेन ब्रह्मणा दूषणशून्यानि दू
षणाभावाः तेषां ज्ञापकाश्च बिंदवो न कृताः किमपि तु कृता
एव शून्यस्याने हि बिंदवो लिख्यंते तथा रोमकूपाश्रापिवर्तुल
तया बिंदुत्वेनोत्प्रेक्ष्यंते २१ ॥ अमुष्य दोर्भ्यामरिदुर्गलुंठने ध्रुवं
गृहीतार्गलदीर्घपीनता उरःश्रिया तत्र च गोपुरस्फुरत्कपा
टदुर्धर्षतिरःप्रसारिता २२ ॥ अरिदुर्गलुंठने शत्रुदुर्गस्य लुंठनकर
णे अस्य नलस्य बाहुभ्याम् अर्गलस्य दीर्घपीनता दीर्घत्वं पीनत्वं च नि
श्चयेन गृहीता तत्र चारिदुर्गलुंठने प्रवर्तमानस्योरःश्रिया गोपुरे पु
रद्वारे स्फुरतः कपाटस्य दुर्धर्षता तिरःप्रसारिता ध्रुवं गृहीता स्फु
रतो कपाटस्य दुर्धर्षता तिरःप्रसारिता चेति वा दीर्घं च तत्पीनं च
तद्दीर्घपीनं तस्य भावस्तत्ता अर्गलस्य दीर्घपीनता अर्गलदीर्घ
पीनता दुर्धर्षं च तिरःप्रसारि च दुर्धर्षतिरःप्रसारि तस्य भावस्तत्ता
कपाटदुर्धर्षतिरःप्रसारिता नाना विग्रहः सर्वे वत ध्रुवं वा चेत्यव्या
यवाचकाः २२ ॥ स्वकेलिलेशस्मितनिंदितेंदुनो निजांश
दृक्तर्जितपद्मसम्पदः अतद्द्वयीजित्वरसुंदरांतरे न तन्मुखस्य
प्रतिमा चराचरे २३ ॥ स्वविनोदलेशभूतेन मंदहासेन निंदि
तश्चंद्रस्य स्वावयवभूतेन नेत्रेण तर्जितपद्मकांतेः तन्मुखस्य प्रतिमा
सादृश्यं चराचरे स्थावरजंगमात्मके जगति नास्ति कीदृशे तयोः
पद्मचंद्रयोर्द्वयी तस्याः जित्वरं जयनशीलं सुंदरं न सांजि समानिभ्यः सुं
दरमुत्ताहृशं तत्सुंदरं वस्तु न विद्यते तद्द्वयीजित्वरसुंदरांतरेयं

त्तस्मिन् प्रथमाद्विवचनं वा अतद्दुयी जित्वरमुदं रांतरे च नाव
देजगंतीतन्नावेरस्य प्रतिमानुपमाने न भवतीत्यर्थः २३ ॥ सरो
रुहंतस्य दृशोव तर्जिते जिताः स्मितेनैव विधोरपि श्रियः कुतः प
रं भवन्महो महीयसीनदानस्योपमितौ दरिद्रता २४ ॥ तस्य ने
त्रेणैव पद्मं तर्जितं तस्य स्मितेनैव चंद्रस्य कांतयो निर्जिताः पद्म
चंद्राभ्यामन्यद् दंतुरं कुतः न कुतश्चित् ततस्तन्नावेरस्योपमाने महु
ती दरिद्रता अहो आश्चर्ये २४ ॥ स्व बालभारस्य तदुत्तमांगजैः स
मं चमर्येव तुलाभिलाषिणः अनागसे शंसति बालचापलं पु
नः पुनः पुच्छविलोलनच्छलात् २५ ॥ तलस्योत्तमांगजैः केशैः
सह तुलाभिलाषुकस्य स्व केशभारस्यानागसे अपराधाभावाय
चमर्येव पुनः पुनः पुच्छविलोलनव्याजेन बालचापलं शिशुत
रलतां केशचपलतां च कथयति मूर्खैर्भकोपि बालः स्यात्केशो
पि तस्मात् पापापराधयोरागः बालोयं न जानीते चापलं करोती
ति चेष्टया कथयंती नापराधं प्रमार्ष्टीत्यर्थः २५ ॥ महीभृतस्त
स्य च मन्मथश्रिया निजस्य चित्तस्य च तं प्रतीच्छया द्विधा नृपेण
जगताद्ययी भुवं नतभ्रुवोमन्मथविभ्रमो भवत् २६ ॥ तस्य राज्ञो
मन्मथश्रिया मननं मतं यत्किंजन्यं ज्ञानं मतो मतोमन्मथः का
मः तस्य श्रिया निजस्य हृदयस्य तं नृपं प्रति इच्छया या च त्रिलोक
वर्तिनीनां स्त्रीणां तत्रत्यपेक्षाभ्यां प्रकाराभ्यां मन्मथविभ्रमो जा
तः तस्य मन्मथकांत्या मन्मथोयमिति विभ्रमो विशिष्टा भ्रांतिर
भवत् इत्येकः प्रकारः निजहृदयस्य तं प्रति वांछया मन्मथेन
विभ्रमो विलासो भवदिति द्वितीयः प्रकारः विभ्रमस्त्वरया का
ले भूषास्थानविपर्ययः २६ ॥ निमीलनभ्रंशजुषा दृशा भृशं
निपीय तं यस्त्रिदशीभिरर्जितः अमूनलमभ्यासभरं विवृण्वते नि
मेषनिःस्वैरधुनापि लोचनैः २७ ॥ त्रिदशीभिर्देवांगनाभिर्नि
मेषरहितया दृशा तं नलमादरेणावलोकयंतीभ्याभ्यासो नितरां यो र
र्जितः अमूदृशः पत्न्यः भ्यासभरं निमेषरहितैर्नेत्रैरधुनापि प्रा
चदते २७ ॥ अदस्तदाकर्णि फलाढ्यजीवितं दृशोर्द्वयं नस्त

नै॰
प॰ टी॰
प्र॰
८

दृष्टौलिप्साफलं इतिस्मचन्द्रः श्रवसांप्रियानलेन्दुवंतिनिंद
निहृतानदात्मनः २७। तेननलमाकर्ण्ययतीनितनसाकाशिदृ
शामदृद्वदनेत्रयोर्द्वयंसफलजीवितंतेनलेनवीक्षनेइतितद्
वीक्षितेनासाकंनेत्रयोर्द्वयंसफलंचेतिचन्द्रस्य श्रवश्रवोसयेषां
तेचन्द्रः श्रवसः सर्पाः तेषांप्रियोनलोविषयेश्रात्मनस्तुद्दृष्टौ
द्वयंस्तदास्तवंतिस्मश्रवणफलसद्भावात् निंदंतिस्मचदृष्टिं
नलदर्शनफलाभावात् २८॥ विलोकयंतीभिरजस्रभाव
नाबलादमुंनेत्रनिमीलनेष्वपि अलंभिमर्त्याभिरमुष्यदर्शने
नविघ्नलेशोपिनिमेषनिर्मितः २९॥ भावनावासनास्फूर्ति
जननशक्तिरितियावत् अत्यर्थवासनासामर्थ्यात् नेत्रनिमी
लनेष्वपिअमुंनलंविलोकयंतीभिर्मानुषीभिरस्यनलस्यदर्श
नेनिमेषकृतोविघ्नलेशोपिनालंभिनप्राप्तः विभाषाचिण्णमुलो
रितिनुं २९॥ नकानिशिस्वप्नगतंददर्शतंजगादगोत्रस्ख
लितेचकानतं नलात्मनाध्यानधवाननेचकाचकारवानस्वम
नोभवोद्भवे ३०॥ कास्त्रीरात्रौस्वप्नगतंतंनलंनददर्शकाच
कामिनीगोत्रस्खलितेतंनजगाद नामगोत्रंकुलंगोत्रेगोत्रस्त
धरणीधरइतियादवप्रकाशः नलात्मनतयानलाकारेणतयाध्या
नेधवः पतिर्ययासातादृशीचकाचकाचनसंभोगेनिजकामो
त्पत्तिंस्वमनोरथसृष्टेनचकारापितुसर्वापीत्यर्थः ३०॥
श्रियास्मयोगमहमितिस्मयीत्रितंकरेतमालोक्यसुरूपया
धृतः विहायभैमीमपदर्पयाकयानदर्पणः श्वाससमलीमस
हृतः ३१॥ अहंश्रियायांत्याक्तृत्वासनलस्ययोग्यानवायो
ग्यैवेतिवाइतिविचार्यतंनलमालोक्यात्मानमपीतितंसुरूप
यासदयाकरेधृतोदर्पणोभैमीत्यक्त्वापगतदर्पयाकयाको
तयाश्वासेनसलिलीनकृतः आत्मानंदर्पणेदृष्ट्वात्यंतहीन
तयासुन्दरीत्वाभिमानाकान्तास्वेदाद्वितेभ्योननिःश्वासेन
दर्पणंनमलिनयतिश्रपितुसर्वापिदमयंतीमेकांमुक्त्वेत्यर्थः
प्रामहूयसर्वहृष्टापिहृपानुपमनोज्ञयोः ज्योत्स्नाज्ञानमिस्त्रेत्यादि

ना मलीमसपक्षो नियामितः ३१ ॥ यद्योह्यमानः खलु भोग
भोजिना प्रसह्य वैरोचनिजस्य पत्रिणा विदर्भजायामदनस्तथा र्
मनोनलावरुद्धवयसैव वेशितः ३२ ॥ भोगंफलानि शरीरं भुंक्ते
इति भोगभोजिना तेन वयसा पाक्षिणा गरुडेन उह्यमानो धार्यमा
णः विदर्भजाया रुक्मिण्याः संबंधी मदनः भ्रातर्वधीमदयति
प्र पयतीति हीह बलमनयोस्तनत्वेन संबंधी स च बलभद्रः कामः
पतित्वेन संबंधी मदनो हविष्य वैरोचनिजस्य बालपुत्रस्य बा
णस्यानलेनाग्निना वेष्टितेन पुरे बलात् यथा प्रवेशितः तथा भो
गान् सुखानि भुंक्ते इति भोगभोजिना तेन वयसा यौवनेन हंसेन वा
ह्यमानो वितर्क्यमानो मदनः कंदर्पो विदर्भजाया भैम्या नल र्
नाक्रांते मनः प्रसह्य प्रवेशितः भोगः सुखवेश्मादिश्नावहेस्य
फणकाययोः खगवाल्यादिनो वयः ३२ ॥ रूपेण रूपेति निज
रूपसंपदा दिदेश तस्मिन् व्यजशः स्फ्रातिगाने विशिष्यसा भीम
नरेंद्रनंदना मनोभवाज्ञैकवशंवदं मनः ३३ ॥ निजसौंदर्य
सम्पदा मनुरूपे योग्ये वजशः स्वर्गणपथगानेन तस्मिन् रूपेण नले र्
सा भैमी विशिष्यान्यस्त्रीभ्यः सकाशादतिशय्यान्येभ्यो नृपेभ्य
श्चाकृष्य वा कंदर्पाज्ञावशंवदं मनो निदधौ हृतामिव प्रेषयामा
सेति भावः प्रनप वदिदेशेति प्रार्थं क्त वशंवदतीति वशंवदं
प्रियवशंवदः इति खश रूपस्य भावे सौंदर्यं आकारे पच्छ गाहृ
योः ३३ ॥ उपासनामेत्य पितुः स्म रज्यते दिने दिने सावसं वेश्म
वेदिनी पठत्सु तेषु प्रभु भूपतीन् लं विनिद्ररोमाजनि सृण्वती
नले ३४ ॥ सा भैमी दिने दिने स्वतातपादकानामवसरे प्रापि
तः सेवाप्राप्य रज्यते स्म ते पूर्वं दिक्षु भूपतीन् स्तुतिन् रूपा उद्दिश्य
पठत्सु सत्सु नलमाकर्ण्यंती अत्यर्थं रोमांचिता जाता रुवि
जोः प्रोचां प्यन्यस्मै पदे चोनि विकल्पात् रुद्धने स्मनेपदं ३४
कथाप्रसंगेषु मिथः सखीमुखात् तृणेपि तन्व्या नलनाम निःश्रु
ते दुतं वि यान्यदधूय तानना मुदा तदाकर्णनसज्जकर्णया
३५ ॥ मिथः कथाप्रसंगेषु सखीमुखान्नलनाम निःश्रुतेपि र्

नै॰ प॰ प्र॰ टी॰ ५

क्तेसतितयातद्वाह्योःरथायोव्रमन्यत्कार्येतत्पद्माहर्षेण
तस्यनलस्यकक्षसावोक्वनस्याकर्णेनेनिवेशितकर्णाया अथ
यततच्छ्रवणलोलाजातेत्यर्थः मिथोन्योन्यंरहस्यपि २५ ॥
स्मरात्पराऽसोरनिमेषलोचनाद्विभेमितद्भिन्नतद्राहरेतिसा
जनेनयूनःस्तववतानदास्यदेनिदर्शनेनैषथमभ्यषेचयत् २६
पराऽसोरपगतप्राणात् अनिमेषलोचनात्स्त्रकामाद्विभेमिव
त्ततोनंगत्वेदेवत्वेनानिमेषलोचनत्वेचाभ्यितमेवकामस्य
तस्मात्कामादन्यस्तद्वाहरेतिसाभैमीतरुणन्स्तववताजनेन
तस्यकामस्यस्थानेहृष्टांतेनलमभ्यषेचयत् असौराजाकामो
पमइतियद्राजनायकंचितुस्तवंतितदुभयव्याजेनकामसद्य
मानेविरहव्यनलस्तपमानेकामयतीत्यर्थः २६ ॥ नलस्य
दृष्टानिषधागताग्रणान्मिषेणहूतद्विजवंदिचारणाः निपी
यतत्कीर्तिकथामथानयाचिरायतस्थेभिमनायमानया २७
निषधान्देशान्नागताः आगतायेहूताद्विजावंदिनस्त्वारणास्तु
तेषांव्याजेनकथांतरस्त्वश्नाततलस्यगुणान्भैम्याहृष्टागुणानां
प्रधानकर्मत्वेयानभिहितत्वाद्वितीया हूतादीनामप्रधानत्वे
नकर्मत्वयेनाभिहितत्वात्प्रथमा अप्रधानेदुहादीनामित्यु
क्तेनप्रधानत्वंचवयतेमिषेणेत्याह नहिभैम्याहूतादिषुप्रश्न
व्यतायांतात्पर्यंकिंतुगुणेषु अथतस्यनलस्यकीर्तिकथामा
स्वाद्यानयाभैम्याचिरमभिमनायमानया तस्थेअभीष्टमनो
यस्याःसाभिमानाः अभिमनाभवंती अभिमनायमाना भृशा
दित्वात्क्यङ्सलोपश्चविमनायमानयेतिवापाठः उन्मना
विमनाश्चेतमनाःस्यादुत्कउन्मनाःकीर्तिसुधामितिवापाठः
२७ ॥ प्रियंप्रियांचत्रिजगज्जयिश्रियौलिखाधिलीलागृह
भित्तिकावपि इतिस्मसाकारुवरेणलेखितंनलस्यचस्वस्य
चसख्यमीक्षते २८ ॥ त्रयाणांजगतांसमाहारस्त्रिजगत्तज्ज
यतीतित्रिजगज्जयिनीजिहृत्यादिविश्रीस्त्यादिनाइनिःईदृशीश्री
र्ययोस्तादृशौ कावपिप्रियंप्रियांचेतिदंपतीलीलागृहेभित्तौ

लिखन्निति साभैमी काकृतेनेणात्यंतनशिल्पिनालेखितंनलस्या
मनस्त्रुसत्येपपश्यतिस्म अधिलीलागृहभित्तीनिविभक्त्यर्थेव्य
यीभावः नलस्य च स्वस्य चेत्त्रभयथापि च शत्रुः प्रातिस्विका
नुरागानिशयकृतचेष्टाविशेषद्योतनार्थः समुच्चयमात्रस्य
त्वेकेनैव लब्धे द्वितीयोनर्थकः स्यादिति एवमन्यत्राप्येनादृशि
स्थानेर्थविशेषोध्येयः ३८ ॥ मनोरथेन स्वपतीकृतं नलं नि
शि क्व सा न स्वपती स्म पश्यति अदृष्टमप्यर्थमदृष्टवैभवात्क
रोति सुप्तिर्जनदर्शनातिथिं ३९ ॥ सा भैमी मनोरथेन निजव
ल्लभीकृतं नलं स्वपती निद्राणा कानिशि कस्यां रात्रौ न पश्यति स्म
पितुसर्वस्यामपिह्रासिर्निद्रा अदृष्टमप्यर्थं धर्माधर्ममाहात्म्या
ल्लोकलोचनगोचरं करोति दर्शयतीत्यर्थः स्वमः स्वप्नान्तरेवेति
मतेजन्मन्यन्य भिन्नवास्थानेवास्थायांतरे यदृष्टं दृष्टपूर्वनेस्व
मेनानुभूतंकदापि नेतिन्यायेन जन्मांतरस्थानेवानुभूतमुत्स
न्नसंस्कारमात्रसजन्मन्यदृष्टमप्यर्थं धर्माधर्मविवदर्शयतिइ
त्यर्थः चित्रादौ दर्शनेपि साक्षाददर्शनाददृष्टत्वोक्तिः विरहि
णां प्रियावलोकनेत्र्यथः स्वल्पोपायाः साक्षाद्वित्रेतथा स्वप्नेन
स्यस्याहर्षमैत्रियेति ३९ ॥ निमीलितादक्षियुगाच्च निद्रया
हृदोपि बाह्येंद्रियमौनमुद्रितात् अदर्शि संगोप्य कदाप्यवीक्षि
तो रहस्यमस्याः स महन्महीपतिः ४० ॥ निमीलितान्नेत्रद्वंद्वा
त्संगोप्य तथा बहिर्भवानि बाह्यानि बहिर्देवपंचजनेभ्य उपसंख्या
नमिति ष्यप्रत्ययः इंद्रियाणि इंद्रस्यात्मनो लिंगानि इंद्रियमिंद्र
लिंगमित्यादिना निपातितः तेषां मौनं विषयेष्वप्रवृत्तिः तेन मु
द्रितात् मनसोपि संगोप्य वद्धे संदानितं स्मृते समुद्रितं संदानितमित
मित्यमरः मनसोनुद्भवनं निरिंद्रियप्रदेशे वर्तनं कदापि जाग्र
त्त्वमध्या रहस्यः महत्त्वद्रस्यस्स महीपतिर्नलो भ्यामैभ्यानिद्रयाद
र्शितः निद्रावस्थाइमी नलसाक्षात्कारं प्रापेत्यर्थः अथवमहदह
हस्यमत्स्येन महतोयः निस्वरूपतैजमानिविकः पास्तरूपः परमात्मा
जाग्रत्त्वमात्रस्य योगदृष्टो निद्रया हृदस्मद्विष्यहरया इंद्रियाणिम

नै॰ प्र॰ टी॰ १०

तत्स्तवं वाचयित्वा प्रदर्शयितेति ध्वनिः अत्र नलस्य स्वात्मभावेन प्र-
तिभासमानात्वत्सत्त्वस्वत्वं स्यात्त्वहानिः प्रत्यक्षेण प्रतिभासे त्वत्त्व
मत्वमेव स्यात् नस्तु श्रुतित्वमिति यथा च यथा प्रियसखी पारि-
जनं वाचयित्वा प्रियाप्रियप्रोषिते प्रियवल्लभा सा स्वैदर्शयति त-
था निद्रासखी मनः प्रभृतीन् वाचयित्वा नलं सदर्शयादिति ध्वनिः
एवं श्लोकत्रयेणावस्थात्रयेपि नलस्य साक्षात्कारो वर्णितः ४० ॥
अहो अहोभिर्महिमा हिमागमेप्यभिप्रपेदे प्रति तां स्मरार्दितां
तपर्तुपूर्त्तावपि मेदसां भरा विभावरीभिर्बिभरांबभूविरे ४१ ॥
स्मरपीडितां तां भैमीं प्रति हेमंते दिनैर्महिमा महत्त्वं प्रापे अहो आ-
श्चर्यं अल्पीयसामज्ञोदीर्घीयस्त्वं न दृष्टं कांतां प्रत्येवेत्याश्चर्य-
हेतुः अहो अहोभिरित्यत्र ओदिति प्रगृह्यसंज्ञायां प्रकृतिभावा-
द संधिः अहो इत्यद्भुतरसमनुभवत्रासिकः दाक्षिणात्यैर्विश्वामि-
त्रीति केऽद्भुतरसपरस्य पदसन्निवेशोपि न दोषाय तपर्तुपूर्तौ ग्री-
ष्मस्य परिपूर्णतायां अंतेपि विभावरीभिर्मेदसां भरा भृताः अहो स्थू-
लामहत्त्वयोजना इत्यर्थः उक्तं भागमहत्त्वमुपकृत्य भरः विभरांब-
भूविरे इति भीह्रीभृहुवां श्लुवच्चेति श्लाश्लुत्वयोर्द्विर्भावश्च ४१ ॥
स्वकांतिकीर्त्तिव्रजमौक्तिकस्रजः श्रयंतमंतर्घटनागुणश्रिय-
यं कदाचिदस्या युवधैर्यलोपिनं नलोपि लोकादशृणोद्गुणो-
त्करं ४२ ॥ स्वस्य कांतीनां कीर्तीनां च ये व्रजाः यद्वा स्वकांतेः
कीर्तयः अत्यंतं शुद्ध इति याः कीर्तय इत्यर्थः तासां व्रजा स्तएव
मौक्तिकानि स्रक्ता एव मौक्तिकानि विनयादिभ्यश्छक् तेषां स्र-
जो हारस्य घटनार्थं गुम्फनार्थं गुणाः सूत्राणि तेषां श्रीर्लक्ष्मीः तां श्रयं-
तं तत्र कर्णनार्थे युवधैर्यलोपिनं खर्वा लभैम्याः सौंदर्यादिगुणसमूहं नलो-
पि जनमुखादशृणोत् ४२ ॥ तमेव लब्ध्वावसरं ततः स्मरः श-
रीरशोभाजयजातमत्सरः अमोघशक्त्या निजयेव मूर्तया तया
या विनिर्जेतुमियेष नैषधं ४३ ॥ ततो भैमीगुणश्रवणानंतरं
शरीरशोभाजयेन जातद्वेषः कामः तमेव श्रवणसमयमेवाव-
सरं लब्ध्वा स्वशरीरशोभाधिकया अप्रतिहतशक्त्येव तया भैम्या नै-

धर्यं जेतुमैच्छत् मत्सरोन्यगुणद्वेषेन हृत्कृपणयोरपि श्र
मोचाचामौ प्राक्रिस्वेतिप्रवक्तमेधारयेत्यादिनाप्रवृद्धावः नि
षधानामीस्वरो नैषधः तस्येस्वरहस्याः ध२ ॥ अकारितेनेन
श्रवणातिथिगुणाः दमभुजाभीमन्दपात्मजालयः तदुत्थ
धैर्यव्ययसंहितेगुणाश्रवेणचस्वात्मशासनाश्रयः धध ॥
तेनदभुजानेलनभैमीस्थितागुणाः सौंदर्यादिः श्रवणगोच
रः कृतः आदरातिशयपूर्वप्रतिपादनायाम्पूर्वत्वधातना यवाति
थिशब्दः तस्यनलस्याह्नाद्भुतं यद्धैर्यं तस्यव्ययायनाशायसं
हितः संयोजितः ऋश्रुतगुणेनेनकामेनच स्वात्मशासनास्रयो
गुणोभैमीश्रवणगोचरः कृतः आकर्णितमात्रहृत्तस्यार्थः
स्वोहानावात्मनिस्वत्रिशामीयेस्वोहियांधनेस्वश्रुत्वामावा
त्माचतस्यातिविग्रहः हृष्टशोभनमात्मशासनंतदाश्रित
इतिवा धध ॥ अमुष्यधीरस्यजयायसाहसीतदावलज्ञा
विषीवैःमनाथयन् निमज्जयामासयशांसिसंशयेस्मरस्
त्रिलोकीविजयार्जितान्यपि धप ॥ हितहितानपेक्षंयत्क
र्मतत्साहसंस्मरंतेनदमस्यास्तीतिसाहसीस्मरोस्यधीरस्यनल
स्यजयायवशीकरणायतदाभैमीगुणश्रवणानंतरगुणाब
लीर्योजयन् त्रिभुवनजयसंचितान्यपियशांसिसंशयेनि
मज्जयामासावलज्जयेयष्टुासंस्थितिः परजयेतविनाश
इतिसंशयः यशांसिस्वस्यनलस्यवा धप ॥ अनेनभैमीह
टयिष्यतिलयाविपेरवेच्छतयाव्यलासितान् अभेदितना
हृगनेगमार्गोत्तिर्यदस्यपोष्टेवापिधैर्यकेच्छ्वकम् धर ॥ अनेन
नलेनभैमीतत्सेनप्रकारेणवरस्यराज्ञःगानिशायपूर्वक
मित्यर्थः योजयितनिष्ठुतेदेवस्यावेच्छतयाकव्यातत्र
धाविधेधैर्यकंसकभेदनेव्यलासितलसितं यत्नस्थहोवा
कयार्थपरामशोको अस्यनलस्यतत्रासिद्धताहगभेधैर्ये
केन्तुकंपोष्टेः पुष्पविकारेवापिअनंगवाणैरभेदविदारित
मितियत् तद्विधेः सफलेच्छतयाजिष्णादितमित्यर्थः यद्वा

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ ॥

यत्रस्युक्षौकरणपरीयस्मादभेदिंतत्रस्मात्स्विर्मनोवृषेनव्य
लासिव्यलासीतिचभावेप्रयोगः कंचुकोवावाणोस्त्रीत्यत्रा
स्त्री[illegible]तिकंचुकपदेनवावाणपदेनचसंबभाति यतः कूर्पा
द्वीपकंकंचुककवंचुककक्षसकवाणककेलककीलकंइति
वालभूषणकारःप्राह यद्वात्रकंचुकइतिनिपातः तद्गतत्रा
हणित्येकंपद सचासौनाहस्त्वातिविग्रहः तत्राहणनगमाणि
णैरित्येकंपदंवातैःप्रसिद्धैःपचतथालेपःताडितभर्षैड्स्नतौः
रित्यर्थः अनेनतत्त्वप्रतिज्ञातसामर्थ्याभावद्योतनाय ४६ ॥
किमन्यदद्यापियदस्त्रतापितःपितामहोवारिजमाश्रयत्य
हो स्मरंतनुच्छायतयातमात्मनःशशांककशंकेसनलंविल
नलः ४७ ॥ कामस्यान्यत्किंवर्णनीयमातिजेतव्यमस्ती
तिवायस्यास्त्रेणतापितःपितामहोद्यापिजलजमाश्रयति
अहोपितामहस्याहेनातिहृद्रत्वमतिपूज्यत्वंचव्यज्यते ततश्च
हृद्रोपिहरपूज्योपियेनास्त्रतापितःकृतःतस्यान्यःकोवानवि
षयइतिभावः सनलःतस्मरंलेखितुनशशांकेतिशंकेकः
यास्वस्यतनुच्छायतयानतोच्छायातनुच्छायशशांकेप्रतिबिंबं
तस्यभावस्तत्तातया यथालोकःस्वशरीरच्छायांलिखितेनस
क्तइतिभावः यद्वातनोःशरीरस्यच्छायाकांतिर्विवक्षांतिर्यस्य
सतनुच्छायाःतस्यभावस्तत्तातयास्वतनुत्यतयाजेतनशक्त
इतिभावः तन्वीअल्पाविरहसंतापवशान्तनुनाकांतिर्यस्य
तस्यभावस्तत्तातयाअल्पच्छाययतयाजेतुंनशक्तइतिकेविद्व्या
चक्षतेतेनदयक्रमनौचित्यात् नहिविरहेकांतिहानिःकिंतु
ततोदेवकार्श्यंभवति अत्रवितर्कंचधीरनायकस्यपराभियुक्त
स्यहीनकांतितावर्णनमिति ४७ ॥ उरोभुवाकुंभयुगेनजृं
भितंनवोपहारेणवयःकृतेनकिं त्रपासरिदुर्गमपिप्रतीर्य
सानलस्यतन्वीहृदयंविवेशायत् ४८ ॥ अग्रहायौवनेन
हृतोवयःकृतः तेननवोपहारेणनवोपायनभूतेन उपायन
मुपग्राह्यमुपहारइत्यमरः उरोभुवावक्षोभूस्तनयु

गंडरोभूः स्यानेयस्यतद्गोभृत्कुंभरूपगंचतेनम्बुभिनोकिं पीन
तनस्यगंगैवनोपायनीकृतेकुंभद्वयरूपनाकिरोप्रेनोत्प्रेक्ष्य
ते तत्रैवहेतुः यस्मात्सानन्दीलज्जामरितमेवदुर्गप्रतीर्यनल
स्यहृदयंप्रविवेश अन्योपिकुंभरूपगंहृदयेनिधायनद्यादिकं
जलदुर्गंतरति नलादित्स्याभ्यंतरेचप्रविशति तथेयमपिभि
नुरूपगमेवकुंभरूपगम्बुरुमिनिधायत्रपानदीमुत्तीर्यनलस्यहृद
यंप्रविवेशेत्यर्थः ४८ ॥ अपह्नवानस्यजनाययन्निज्ञामधी
रतामस्यकृतेमनोभुवा अबोधिनज्ञागरदुःखसाक्षिणीनिशाऽ
चशाभ्याचशशांककोमला ४९ ॥ निज्ञामधीरतांजनायापर
ह्नवानस्यगोपयतः स्नात्वाद्रस्यशायापीड्यमानइतिसंप्रदा
नसंज्ञायांचतुर्थी अस्यनलस्यस्मरेणयत्कृतेविरहव्यथादिकं
तन्निशाचशशाश्चाबोधिदीपजनेनेत्यादिनाकर्मणिचिण अज्ञाऽ
सीदित्यर्थः कीदृशीजागरेयदुःखंतत्रसाक्षिणीसाक्षात्स्यष्टारं
नीतिसाक्षिणीसाक्षाद्द्रष्टरिसंज्ञायामितिनिपातितः तथाशा
शांकेनकोमलारम्यानिशा शशांकरूपमण्डलाशाभ्याच ४९
स्मरोपतप्तोपिभृशंनसप्रभुर्विदर्भराजंतनयामयाचत त्यजंत्य
सूनर्शमचमानिनोवरंत्यजंतिनत्वेकमयाचितव्रतं ५० ॥ अ
थदुःखाभिसहिष्णुः सनलः अत्यर्थंकंदर्पसंतप्तोपिविदर्भराजे
भीमनरेंद्रसुतांनायाचतनहिकस्मात् अयाचनेहेतुः मानिनोज
नावरमीषत्क्लियंयथाभवति तथाप्रेष्ठं यथाभवतीतिवाप्राणा
न्कोर्तिमंनचत्यजंति एकमप्रेममयाचितव्रतंतनत्यजंति ते
वाह्येनेवरः श्रेष्ठेत्रिष्वक्लीवेमनाक्प्रिये ५० ॥ मृषाविषादाभि
नयोदयंकृचिज्जगोपनिःश्वाससंततिंवियोगजां विलेपनस्याधि
कचंदनागताविभावनाभाम्यलतामपांडुतां ५१ ॥ अयंनलः
क्वापिनपिवक्त्रानि अस्तत्वदुःखाभिनयाद्वियोगजांनिःश्वास
संततिंनिह्नुतेस्म अत्रप्रियायाअप्राप्तिर्वियोगः अप्राप्तिप्राप्तेर
भावेनसाव्याविवियोगराखायोसंभवात् हृदयस्तचकोव्याप्याभि
नयः वर्णकेस्याद्विलेपनेनस्याभूयिष्ठचंदनसंबंधाना प्रकटीकरणा

नै॰
प॰प्र॰
टी॰
१२

दंगस्य पांडुरत्वे चापलप्रतिमस्ति ५० ॥ शशांकनिंदात्तमयेन तत्
त्वियामयं वभाषेयदलीकवीरुतां समाजगत्वालपितास्तवे
णिवैः सुदूरत्वेयस्य च मसूत्कुलेनान्हव ५१ ॥ अथेनलोभमिथ्यार्ह
त्वंप्रियायद्वभाषे तन्निंदात्तेन शशांक अयोविषादे वीणावा
दनेशिल्पमेषां वैणिकाः शिल्पमिति ठक्नैतस्तभार्यामेवालपि
ताम्हप्रनःप्रुनरुत्सुवाविनाम्हपेवमस्य सूत्कुलेनाम्हयत्स्वसूत्कुलं च मो
हप्रामःतदयेनदैवेन कथं चिविनिंदात्तेशशांक रामसूत्कुलेनाज्ञ
नितस्त्वाशात्रभवपारवश्यव्याजेननिकृतवानित्यर्थः प्रष्पा
साधारणेकालेपिकःकूजनिपंचमं समस्वराणामारोहावरो
होसूत्कुलेनाः ५२ ॥ अथापमाप्रत्रपतां सभूपतिर्जितेंद्रियाणां
धुरिकीर्तितास्थितिः असंवरेशंवरवैरिविक्रमेक्रमेणतत्रस्फुर
तामुपेक्षिषि ५३ ॥ जितेंद्रियाणामग्रेप्रथमतएवकीर्तितस्थि
र्यःसत्सयोनलःसलज्जत्वंप्राप कस्मिन्सतिसंवियतेप्राप्याप्य
तेअनेनेतिसंवरःसनविद्यतेयस्मात्सावसंवरःअगोप्य इत्यर्थः
तादृशेकामपराक्रमेक्रमेणतत्रसभार्यायामुत्कृतत्वप्रामवतिस
ति ५४ ॥ अलंनलंरोद्धुमिदंकिलाभवन्गुणाविवेकप्रमुखान
चापलं स्मरस्मरत्याममनिरुद्धमेवयत्सृजत्ययंसर्गनिसर्गईदृ
शः ५५ ॥ हेयोपादेयविचारोविवेकःतत्प्रमुखागुणानलाम
दंचापलंरोद्धुनालमभवन् नसमर्थाजाताःनलमितिसमस्य
थैद्वितीयानलेस्थितंचापलमित्यर्थः गांप्रजंतुगड्डीनिवन्त्स
स्मरोरत्यांसंभोगेसानिरुद्धंनिवारयितुमशक्यंचापलमित्यर्थः
तत्सृजतीतियत् अयमीदृशःसर्गनिसर्गःनिर्णयस्वभावः अ
यमेवनिर्णयइत्यर्थः सर्गःस्वभावनिर्मोक्षनिर्णयाध्यायसृ
ष्टिष्वित्यमरः यद्वास्मरःजनेरत्यामनिरुद्धमनिवारितंसृजतीति
यत् अयमीदृशःकामेनसृज्यमानस्यजनस्यस्वभावः अथच
कामोरत्यामनिरुद्धमेवपुत्रंसृजतीतियद्यमीदृशःसृष्टिस्व
भावइतिनिर्दिश्यमानप्रानिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंति
सर्वनामानिप्रायेणतल्लिंगभांजिभवंति ५६ ॥ अनंगाविज्ञस

वितापशाखानकनीयदासितंसंसदियन्नवानपि हलांतदामविहा
यकैतंनवान्निषावितंदेपामियेषुनैषथः ५४ ॥ सनलोनिकृवेय
त्नवानांपिसभायामनेगाचिकं पांडुत्वकृशात्वगोत्रसवलनादिकंचवि
नायदान्वशणस्यातंतोशापाकानदो पवनंकोडाक्ष्मनादेशापीत
लवानादिदेशीवंहः प्रदेशंचनिषवितमैक्षत ५४ ॥ अथास्त्रिया
भर्त्सितमनस्पलांछनः समंवयस्यैः स्वरहस्यवेदिभिः पुरोपकं
ठसवनंकिलेदितादिदेशयानायनिदेशकारिणः ५५ ॥ अथ
कांत्यातिरस्कृतकामः प्रतीकारेणतिरस्कार्तमसमर्थोपीतिभा
वः सनलः स्वरहस्यवेदिभिः सहनगरसमीपस्थवनसीमितिनाकि
लसाधकंप्रेवर्तत्वंनः तेनवनसीमिनिकर्माणि द्वितीया अनुजीवि
नोजनान् यानायनानसानेतमाज्ञापयामास क्रियार्थोपपद
स्यचकर्मणिस्थानिनइति चतुर्थी उक्तंदायनोदेनान्य नतवर
ननिरीक्षणैरितिकिलेत्युक्तं किलावमालीकामाचिन्हेतुलुंठना
ह ५५ ॥ अमीततनलस्यविधूपितांसितंजवेपिस्थानेपिचपोरु
षाधिकं उपाहवन्नस्समजस्रवंचलैः खुरांचलैः क्षोभितमक्ष्मरो
दरं ५६ ॥ ततोनिदेशानंतरमसीनिदेशकारिणः अलेहतंथ
वलंवेगेपौरुषेणसत्वेन उस्रत्वेपुरुषप्रमाणात् अधिकंपुंभा
वेनात्क्रियायांचपौरुषं ऊर्ध्वविस्तृतदोःपाणेन्दुपानेपौरुषंत्रि
षु अभ्यंतचपलैः खुराग्रैः आकुलितास्वभावात् भ्यनवंइंडुपा
सस्वमानीतंवतः खुरैः खनन्तिः पृथिवीक्षोभोलोकोत्तरः सत
इतिपालिहोत्रे वाजिशालाधिमुन्हेरेत्यमरः ५६ ॥ अथांतरे
णावहुचामिनाधुनानिषीथिनीनाथमहः सहोदरैः निगाल
गाहेवमणेरिवोत्थितैर्विराजितंकेसरकेशरश्मिभिः ५७ ॥
निगालः कंठदेशः निगालस्तुगलोद्देशः इत्यमरः तत्रस्थितो
यश्चावर्तः सदेवमणिः निगालजोदेवमणिः प्रादुष्टः स्यात्कंठ
जन्मापिचरोचमानइत्युक्तेः सएवमणिः शाहुल्लेनवर्ण्यते न
स्माहेवमणेः सकाशादुत्पन्नरेणुअतरेभवअंशवः तेनोवहुगामिनी
केशुग्रीवाग्रिवोलोमावहुर्वादामकाविकेत्यमरः अवहुग्रीवाग्रा

नै॰ प॰ प्र॰ टी॰ १३

सिनामार्गेणोस्थितैः चंद्रतेजः स्वहयैः सकंपमत्रूत्वाकेशाः क्रे
सरकेशाः तैरेव किरणैर्विराजितेन हयमाहरोहेति जलकांतेन
संबंधः ५७ ॥ अजस्रभूमीतटकुट्टनोद्गतैरुपास्यमानं चर
णेषु रेणुभिः रयप्रकर्षाध्ययनार्थमागतैर्जनस्य चेतोभिरिवा
णिमांकितैः ५८ ॥ वेगातिशयाभ्यासार्थमागतैर्लोकस्याण
परिमाणेनांकितैर्मनोभिरिवानवरतभूमीतलसंघट्टनोत्थितैः
पांसुभिः चरणेषु सेव्यमानं मनसोपि वेगवत्तरमिति भावः ८
५८ ॥ चलाचलप्रोथतया महीभृते स्ववेगदर्पानिव वक्तुमु
त्सुकं अलं गिरा वेद किलायमाशयं स्वयं हयस्येति च मौनमा
स्थितं ५९ ॥ चलाचलेति चंचलः चारि चलिपति वदीनाम
स्याकाभ्यासस्येति अचूर्द्धिर्भावः पूर्वस्याचार्यमिस्त्रह्रेहृषाः प्रो
थो मुखाग्रं यस्य तस्य भावस्तत्तानया चेष्टया स्ववेगाहंकारान्
तेव वक्तुमुद्यतमिव विवक्षाहिं स्फुरिताधरो भवतीति तर्हि किं
मिति नावोचदित्यत आह वाचा अलं वेगवत्ता कथनेन पर्या
मं यतो यं नलः स्वयमेव हयस्य हृदयं जानाति किल निश्चयेन
अश्वहृदयविद्याभिज्ञत्वात् इति हृदयं विचार्य मौनमास्थितं
च ५९ ॥ महारथस्याध्वनि चक्रवर्तिनः परानपेक्षो वहने
यशःसितं रदावदातांशुमिषादनीदृशां हसंतमंतर्बलम
र्वतं रवेः ६० ॥ महाकाया महात्मानो मेचुडंडभिनिःस्वनाः
महायकहेम्रुकथ्यंते तेनते हि [illegible] यथाः महारथस्य तस्याच
क्रवर्तिनः सार्वभौमस्य नलस्याध्वनि मार्गे परेषामश्वानाम
नपेक्षतया उद्वहमानात् परानपेक्षत इति परानपेक्षं तं अउद्वह
नेचं तस्मादिति वा यशःसितममत्तपवदंतनिर्मलप्रभाव्याजे
नानीदृशां परापेक्षोद्वाहकानां रवेः अश्वानिर्ध्वनिर्वाहिं यथा
भवति तथा चक्रे रथांगे वर्तिनः ध्वनिरहितं चक्रवर्तिनः अश्व
नि चक्रवर्तिन इति वा महाहस्त्री सौरथस्य महारथस्य तस्यार्व
णो हयानो बलेनत्यंसमुच्चं वांतर्हसंतं ६१ ॥ सिताद्युतिश्चाचल
ताउपेयुषोमिषेण पुच्छस्य च केसरस्य च स्फुटं चलच्चामर

ग x ११

यक्रमविक्रमैरनिक्रवानेनिजवाजिराजनो ८ ॥ धवल
फलेतेचावलंव्यामवतः पुच्छस्सस्कंधकेशस्यव्याजेनचल
त्वामंरयक्रमेनविक्रमैः विक्रमस्यकरणेरामनोवाजिराजत्वं
स्फुटंप्रकाशयंतंचामरवीजनेहिरात्रास्त्रिजं ९ ॥ अपि
हिजिह्वाव्यवहारयोरूपेसुखोतुषकायतवल्लवल्लया उ
पेयंवांसंप्रतिमल्लतांरयस्ययोजितस्यप्रसभंगरुत्मनः १०
वेगवेत्यर्थेजितस्यगरुडस्यसर्पभक्षणपौरुषेपिसुवेलन
र्दिवस्यवल्लयाप्रतिभटत्वंप्राप्तवंतंसुवेलमावर्त्तविघना
नभुजंगवद्भासनेनेनकेवलंवेगविषयएवगरुडविजय
त्वंकिंतुफणिभक्षणपौरुषेपीतिभावः ११ ॥ सस्निग्धजंघी
तमहः सहोदरंहसंतमुच्चैश्रवसःश्रियंहये जितांखिलत्वा
ष्टनल्पलोचनस्तमारुरोहदिनिपाकशासनः १२ ॥ स्नु
मीद्धानलईहर्षांतमस्वसारुरोहपाकादिनिगर्भाषात्तीतिपा
कशासनः इंद्रः कीदृशोजिननिखिलत्वष्टः त्वष्टिर्नाखिलस्ये
लक्ष्य अनल्पलोचनत्वानेयस्य अनल्पविशालेलोचनेयस्ये
तिवा अनल्पानिलोचनानियस्येतिच कीदृशंहयंसिंधोर्दे
शेजातंसिंधोःसमुद्राज्जातमितिच तथाचंद्रतुल्यं अनपद्व
सिंधोसमुद्रेजातस्यचंद्रसोदरस्योच्चैःश्रवसोलक्ष्मीहसंतं
दैशेनदूविशेषेद्वौसिंधुर्नाम्नाविनिश्चयौ १३ ॥ निजाम्बुरु
त्वाद्रवतीहतादीधितिस्फुरताविंदांकितयाणिपंकजे तमस्य
कारजवनाश्वयायितंप्रकाशरूपामनुजेशमन्वयः १४ ॥
विकासितकमलांचितपाणिपंकजजवाधिकाश्वयामिनं
मनोजातामनुजामनुवंप्रपात्तेष्वामीष्मामीह शेषविंप्रभारूपा
निजाःकिरणाइवस्फुटंव्यक्तंयथाभवतितथाभाग्यविज्ञा
भ्यामरविंदाभ्यामंकितपाणिपद्मंवेगवत्तुरगगामिनंतंमनु
जेशंनलंप्रसिद्धरूपात्तेजस्विनोवा[illegible]स्वगवाधरजसः १५
चलन्नलंकृत्यमहारयंहयंसवाहवाहोचितवेषपेशलः प्र
मोदनिस्पंदतरादिपक्ष्मभिर्व्यलोकिलोकैर्नगरालयैर्नलः

वाहस्यास्य वाहे आरोहणे संचरणे उचितो योग्यो वेषो नेपथ्यं वे
षादिर्निर्वा वेषास्तान्निवेषः वेषसमानाद्यौ वा वेषाद्याहः तेन ये
षाले ईदृशः सन् नलः अनिवेन मस्व मलंकृत्यात्मानं वभूषयि
त्वा गच्छन्नानं वात्यंत निरीक्षणेनेव पत्न्याधिर्नगरवासिभिर्लो
कैर्दृष्टः नगरात्समस्यान्ति नगरं कुषलाविप्रकमधोरः नगरात्
प्रादुर्भवन्नाद्यैरनत्ययः ६५ ॥ क्षणादथैष क्षणदापतिप्रभः
प्रभंजनाध्येयजवेन वाजिना सहैव ताभिर्जनदृष्टिवृष्टिभि
र्बहिः पुरोऽभूत्पुरुहूतपौरुषः ६६ ॥ निर्व्यापारावस्थितो काल
विशेषोत्सवयोः क्षण इत्यमरः तदा तदानीनि क्षणदा रात्रिः त
स्याः पतिः तत्सदृशाः प्रभाः कान्तिः भूयसी इन्द्रतात्पर्यमानानि यस्ते
यस्य सः पुरुहूतः तस्येव पौरुषं यस्य स एष नलः अथानंतरं
वायुनाध्येयोऽध्येयो यस्य वेगो नाश्वेन ताभिर्जनदृष्टिपरंपराभिः
सहैव पुरो नगराद्बहिः क्षणादभूत् यावत्सम्यक् पश्यंति ताव
द्दूरं निर्गत इति भावः इंद्रोपि बहिर्निर्गच्छन् दृष्टिभिः सहैव नि
र्गच्छतीति ६६ ॥ ततः प्रतीच्छ प्रहरेति भाषिणी परस्परोल्ला
सितशल्यपल्लवे मृषामृधं सादिबले कुतूहलान्नलस्य नासी
रगते वितेनतुः ६७ ॥ ततः पुरनिर्गमानंतरं प्रतीच्छ आवयोर्हि
प्रसर प्रसारं कुर्विति भाषमाणे अन्योन्यं आपातितशल्यवि
स्तारे आपातितं ऊर्ध्वं व्यापारितं नानिशस्त्राणि एव पल्लवा या
भ्यामिति वा नलस्य नासीरे सेनाग्रे गतो सादिनामश्ववाराणां
बले द्वे कृत कुतूहलात् द्वौ योद्धारौ च अकार्षुः ६७ ॥ प्रयातुमस्माक
मियं कियत्पदं धरा तदंभोधिरपि स्थलायतां इतीव वाहैर्नि
जवेगदर्पितैः पयोधिरोधक्षममुद्धतं रजः ६८ ॥ अस्माकं
प्रयातुं गमनाय इयं धरा किं यत्पदं किंयत्स्थानं पदं व्यवसि
तिस्थानत्राणलक्ष्माङ्घ्रिवस्तुषु ततो हेतोः समुद्रोपि स्थल
यताम् स्थलमिवाचरतु कर्तरि क्यङ् सलोपश्चेति क्यङ् इतीव नि
जवेगगर्वितैरश्वैः पयोधिपूरणपर्याप्तं रजः उद्धतं उत्थापितं
६८ ॥ हरेर्यदक्रामि पदैककेन खं पदैश्चतुर्भिः क्रमणेपि तस्य

नः तथा हरीणामिति नमित्रियानने नैर्स्यवर्तितैरर्धनभः कृतक्रमैः
२९ ॥ हरेर्विलोकैकवाकेनामहात्मनमेदाचरणेनयदाकाशमाक्रां
तंतस्यापिवस्यचतुर्भिरपिपदैः क्रमणेहरीणामस्माकंलज्जेतिनः
स्त्रितानैनैः नैरस्यैरर्धनभसिकृतः क्रमस्तुरगाणांविन्यासोयैरीदृशै
रस्माकिः स्यवर्तिनिर्हतं हरिशब्दस्छलादेशात्किः एकस्यहरेरेकै
नपदेनाक्रांतंयदाकाशंतस्यबहूनांहरीणांचतुर्भिःपदैराक्र
मणेलज्जा तद्वर्णादिवानतमश्वावास्तत्वार्थमार्गात्रिहद्राइत्य
र्थः एकशब्दादेकादाकानिश्चासहायेइतिचकारात्कप्रत्ययः
एकाकीत्वेकएककइत्यमरः २९ ॥ चमूचरास्तस्यनृपस्यसादि
नोजिनोक्तिषुश्रावद्रुतयेवसैंधवाः विहारदेशंतमवाप्यमंडली
मकारयन्भूरितुरंगमानपि ३० ॥ तस्यनलस्यसेनाचराःसिंधु
देशोद्भवाअश्वाराजिनोपदेशेषुश्राद्रुतयेवतंविहारदेशंवा
ह्यालीदेशंप्राप्यबहूनतुरंगमानपिमंडलीगतिविशेषंकारयं
तिस्म अपिशब्दात्स्वयमकुर्वन् अकारयंश्चेत्यर्थः यथाबौद्ध
सिद्धांतेषुश्रद्धावंतोविहारदेशंबुद्धदेवालयंप्राप्यमंडलीपूजा
विशेषंकुर्वन्तिभूमिंवाकारयंतितथेत्यर्थः श्रद्धापक्षमाति
तेश्राद्धाः मत्ताश्रद्धावोवृत्तिभ्योनइतिणः तुरंगमानितिह्यक्रो
रन्यतरस्यामितिद्विकर्मकत्वं ३० ॥ द्विषद्भिरेवास्यविलंघिता
दिशोयशोभिरेवाब्धिरकारिगोष्पदं इतीवधारामवधीर्यमंड
लीक्रियाश्रियामंडिततुरंगमैःस्थली ३१ ॥ अस्यनलस्यशत्रु
भिरेवदिशोविलंघिताः अस्ययशोभिरेवसमुद्रोगोष्पदंकृतः गोः
पदंवृदनायामेनलंघितःइत्यर्थः गोष्पदंसेविनासेवितप्रमाण
योरितिनिपातितं इतीवधारांगतिविशेषंतिरस्कृत्यमंडलीकरण
श्रियैवाश्वैः स्थलीभूषिता मंडिभूषायां अश्वकंदिनयोर्वितर्को
चितंवाहितंप्लुतं गतयोमूःपंचधाराः ३१ ॥ प्रतीकरश्चाकृह
येनवाश्वमीत्रिजातपत्रस्यनलस्यस्थलेनलः महात्किमपापिनता
ह्मशितवेवितत्यधान्यामयंचवक्रंचक्रमान्दे ३२ ॥ नलोसिर्जः
छत्रस्यनलस्थलेहयेनैर्याभ्रमीर्भ्रमणानिसमगकारयन्नाम

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१५

भ्रमीश्चवायरघापिकिंनाशितनेषापितशितितएव शाल्कशाकौ
शाल्कामिश्चानिशितनेसानिमीमेत्यादिनासनीडेत्रलोपोभ्यासस्य
त्यभ्यासलोपेशितोजिंतासायामित्यात्मनेपदं शितविधेयोपाद
नेवा किंहावावातानांसमूहोवात्यापाशादिभ्योयःवात्यायाहे
तोर्यागतावात्यामयाहेतमनुष्येभ्योन्यतरस्यांरूप्यःमयट्चेति
मयट्प्रत्ययःचक्राकाराश्चक्रमाश्चक्रचंक्रमाःवात्यामयाश्च
तेचक्रचंक्रमाश्च नान्विलायानिजंस्खवनलेइतिखुत्रस्यया
मंडलात्रयेपैनैवभ्रमीरकारयदिति कौशलातिशयोद्योत्यते
७२ ॥ विवेशगत्वासविलासकाननंततःक्षणात्क्षोणिपतिहृ
तीक्ष्णया प्रवालरागच्छुरितंसुषुप्स्याहरिर्घनच्छायमिवार्णं
वोनिधिं ७३ ॥ ततःस्वल्पःक्षितीश्च्छयाधृतिर्यावत्पधैर्ययोःस
तोपेक्ष्छयाधैर्यछायावापल्लवरागमिश्रितनिविडच्छायमेवमे
चकंचक्रीडावनंक्षणाद्गत्वाप्रविवेश कःकामिवहरिर्विष्णुवि
ड्रमरागच्छुरितंचनसात्रिभवार्णनिधिंस्वप्तुमिच्छया यथाविशा
तितथेत्यर्थः अचयपल्लवानाप्रजलानांच्यानमूलनिविडच्छा
येवनेसुषुप्स्याहरिःसिंहोयथाविशतितथेत्यर्थः छायाशू
यैप्रियाकांतिःप्रतिबिंबमनातपः ७३ ॥ वनांतपर्यंतमुपेत्य
सस्पृहंक्रमेणतस्मिन्नवतीर्णहक्पथे त्यवर्तिदृष्टिप्रकरैःस्वकैरे
कसासवजहंफसमाजकंधभिः ७४ ॥ तस्मिन्नृपेवनस्वरू
पपर्यंतंप्राप्यातिक्रांतदृष्टिमार्गेसतिसवासिनातत्रगच्छद्धेष्ठ
सहसहसहशौर्हष्टिप्रकरैःसस्पृहंजलानपर्यंतप्राप्यनैवृत्तिंग
दकांनात्मियप्रोक्षमतत्रजेदिक्कःप्राप्यपर्यामौवनंजलका
ननंचश्रेनोस्यवृसितेसतोस्वरूपेनिसृयैतिके ७४ ॥ ततःप्र
सूनेचफलेचमंजुलेससंभ्रावीनागलिनाजनाधिपः निवेद्य
मानंवनपालपाणिनाव्यलोकयत्काननकामनीयकं ७५ ॥
ततोवनप्रवेशानंतरंरम्येपुष्पेफलेचसंभ्राविनागलियस्यतेनव
नपालस्यपाणिनाप्रदर्श्यमानंकाननस्यकामनीयकंकमनी
यत्वंराजाविलोकयत संभ्रावेहष्पतेनीसंभ्राविनाययासंभ्रावेस

श्रवदर्शनेनरवेः कमनीयशोभाभ्योपवाङ्कुरपोत्रमाङ्कुरन् ७५ ॥
फलानि पुष्पाणि च पल्लवे करे वयोतिपातोद्गतवातवेपिते
स्थितैः समाधाय महर्षिवार्द्धकाद्वनेन दानि च्छमशिाद्विषा
द्विभिः ७६ ॥ वयसस्तारुण्यस्यातिपातेनातिक्रमेनद्गतो
यो वातो वातव्याधिः तेन कम्पिते करएव पल्लवे श्रेय च वयसो
पंचत्वाणमुत्यन तेनोर्मतो यो वातस्तेन कम्पिते पल्लव एव करे फ
लानि पुष्पाणि च समाधाया स्थितैः प्राविविभि महर्षिवृद्धसमू
हाद्धनेनस्य न लस्यातिथ्यं शिाद्वितं वृद्धानां समूहो वार्द्धकं ह
द्वाद्वेतिवक्तव्ये आतिथ्यं च वार्द्धकं भाववृद्धयोरित्यमवः श्रुति
थेरिदमातिथ्यं पथ्यातिथिवसतेयेज् वनवासिनः प्राविनोपि
वृद्धमहर्षयदृं वातिथ्यमाचरं तीवेस्त्रद्ये दा प्राविन इति वेदशा
स्वाध्येत्वत्व मपिव्यज्यते ७६ ॥ विनिद्रपत्रालिगतालिकैतवा
न्मृगांकचूडामणिवर्जनार्जितं दधानमाश्लस्य च विल्लडयशः
मकोतकोनवदद्दर्शकेतकं ७७ ॥ कौतकं विनयाभोगेहृ
तस्नेऽत्तहले कामोन्मानेमंगलेवो नयादवप्रकाशः कौ
तकं कामोल्लासः तीनि केतन की विवहो मन नलन त्र वनेकेतकं के
तकं या विकारपुष्पं ददर्श कीदृशं विकसितपत्रपंक्तिस्थितमधु
करेस्थ्यनाशि वपरिव्यापेनार्जितं दिब्यं च वर्णं शीलं ड यशोद
धानं भ्रमं वकदंवपवश्यामन्याहृपशायः भ्रमरास्त्वत्रमणाशीलाः
कीतकामीति पुष्पे लगंति प्राप्ताल्लक ७७ ॥ वियोगभाजां हृ
दि कंटकं कटुं निधाय मे काय शरः स्मरेणायत ततोऽदयाकृषं
तयातनं तत् कृष्टिं गीयसे मन्मथ देहदाहिना ७८ ॥ राजकेतक
त्रिभिः श्लोकैः कपालभनेभोः केतकत्वं कंटकैः कटुकं समहाः
कंणौ क्लोपि कांणी सचासौ शरः सवियोगिनां हृदयेस्मरेण
यतो हेतोर्निधीयमेततः कारणात् ततोहृदयाद्वाकर्षने
याउद्धर्तुमशक्यं तयातेषां वियोगिनां मन्मथस्याणाहारीत्वं मन्म
थदेहदाहिनाशिवेन नियमे येनत्युद्धाकर्षणं [illegible] यातनया
वियोगिहृदयेषु निखन्यासे मन्मभस्मीकृत एव दृढं चेतनः पर

नै॰
ष॰ टी॰
प्र॰
१६

मेष्यइतिकेवलेनिंद्यसेइत्यर्थः ७८ ॥ त्वदर्थमस्त्यामातिवेन
कामिनोऽभूनोभवःसौख्यंतिङ्यशाःमदौ स्फुटंचपत्रैःकरपत्र
मूर्तिभिर्वियोगिहृद्दारुणिदारुणायसे ७८ ॥ तवार्थमेवत्वद्वी
नयामहात्वेनहत्वाकामःकामिनोःकामीचकामिनीचतयोः
पुमान्स्त्रियेत्येकशेषःद्वयेशासौख्यपदौसौख्यनिर्विषयएवा
नुरागकारित्वात्कामिनोर्द्वयेशाःकामिनोःकृतेसौख्यतीतिवा
करपत्रेदारुच्छेदनशस्त्रेतद्रूपैःपत्रैःस्फुटंव्यक्तंवियोगिहृदय
एवदारुणिकाष्ठेदारुणायसेदारुणइवाचरसि ७९ ॥ यत्र
मेषाच्चित्रकरोऽपिभीमजाप्रदंपरागैस्तवधूलिहस्तयन् प्रसह्य
धन्याप्यात्मनःकरोतिमामिनिश्कृपाकुसुमशरेतेनकेनकं ८० ॥
यत्रेषःपुष्पमयमस्त्रमफनाश्चित्रशाश्वीभूतःकरोयस्पोऽपि ध्यार
पिकामःतवपरागैर्धूलिहस्तयन् धूलियुक्तोहस्तोधूलिह
स्तःतंकुर्वन् दमयंतीतत्परंमामात्माधीनंकरोतिइतिकोपेनते
ननलेनकेनकमभवत्त्वनधान्विकोऽहिहृष्टमाष्टिताशिड्येषा
स्त्वाकरंपरुषीकरोति तद्धृदयमपिकामःपरागैरितिभावः
८० ॥ विदर्भसुभ्रूस्तनतुंगताप्तयेघटानिवापश्यपदलेनपस्य
तः फलानिधूमस्यधयानधोमुखामेदाडिमेदोहदधूमिनिदु
मे ८१ ॥ दोहदगर्भिदानोष्पधोदहाथीतिदोहदःदोहदस्त्वासौ
धूमस्त्वासोस्यास्तीतिदोहदधूमी तस्मिन्दाडिमेकमेफलान्य
पश्यतकानिवविदर्भदेशोद्भूभेमीतस्याःस्तनतुंगतातामये
त्यर्थंतपस्यतःधूमस्यधयानपायकान्ग्रधोमुखान्घटानिव
भैमीस्तनयोरिवास्माकंतुंगतास्याद्दितिकामनयाधोमुखा
स्संतोधूमपानंकुर्वाणाघटाइवतपस्यंतितफलानीतिजनयते
सेत्यर्थः धयानितिपाघ्राघ्माधेट्दृशःशः तपस्यनइतिकर्म
णोरोमन्तपोभ्यांवर्तिचरोरितिक्यप्रत्ययः ८१ ॥ वियो
गिनीमैक्षतदाडिमीमसौप्रियस्मृतेस्पष्टमुदीतकंटकां फ
लस्तनस्थानविदीर्णरागिहृद्विशच्छुकास्यस्मरकिंशुकाशु
गां ८२ ॥ असौनलोदाडिमींददर्शत्रिभिःपात्रीपुटीवाटीपेटी

ऊवलदाडिमावित्यमरः कीदृशैर्वियोगिनीविदारिणीभि
भिः पद्मभिः कज्यते इति वियोगिनीनां च कांतस्मरणाद्भृतोः
प्रकटमङ्कृतरोमांचो ग्रथवापियस्तैः स्पष्टमियस्तैर्विवो
कृतकंटकांच ईंडूगनावित्यस्मात् ऊप्रत्यये उहीनशाहूः रो
मांचकेडुमांगे वृकंठकः परिकीर्तितः फलेपमितैतान्तावे
वस्थानेतत्रविदीर्णानागिरकैहृतं हृदयं तत्रविशानिस्तुक्ष
त्वान्नेवस्मरस्यकिंस्तुकऊश्चमवाणायस्यासानाग्रथचफ
लसहृशाल्लतैरोतयोः स्थानेमध्यप्रदेशविदीर्णानागिस्तुरके
हृततत्रविशानिस्तुकांसिसहृशानिस्मरस्यपलाशाऊश्चमा
न्येववाणायस्याविदारिणाः ८२ ॥ स्मरार्थचंद्रेस्तुनिभैक्कं
शीयसांस्फुटं पलाशोधजश्चापलाशानात् सहूंतमालोका
नाखंडमान्वितं वियोगिहृतखंडितिकालाखंडज्ञे ८३ ॥ वियो
गिनां हृदयखंडिनि स्मरस्यार्धचंद्राकारवाणावितेभे अत्यंत
कृशानां पान्थानां पलाशानां पत्राणां सभदाणात् स्फुटं सत्यमे
वपलाशोपलमश्नातीति पलाशाः इत्यन्वर्थनामानि किंस्तुक
नामानि हतं प्रसववंधनं सनलोप्रथपत्रा किमिवान्वितं संल
यकालेदग्धाजातं खंडमिवदादितणपाखंडस्यकृतसंसमयकृ
नकालाखंडचन्नाश्रहिचयांकालाखंडयतृतीनसमेऽरमेइ
त्यमरः किंस्तुकवृंतं वियोगिनां कालखंडप्राकलमिवाप
श्यप्रदित्यर्थः ८४ ॥ नवालतैर्गंधवहेन चुंबिता नकंबिवितां
गीमकरंदशोभिकैः इयान्दृपोणाभितरोभिऊद्दमलादेवा
दत्वाभंतदवकामिनीपते ८५ ॥ गंधवहेनवायुना गांधालो
नकामिनाचुंबिता मकरंदविंदुभिः शुभ्रपरागकणैः प्राशोभि
तांगीश्रेन्यत्रस्वेदकणैः पाविनांगी विकासशोभिमुकुलासदृहा
सचारुदंतांच दृश्यमीपन्मफमपनेदृनिदरकामिनीईषद्दर्यदंतो
व्ययं नवालतानकुलीचदतोभयमादरः स्नेहः ताभ्यां प्रकाः
राभ्यांउपेताकर्णेनेत्रेणाकर्णेणनपीताहृष्टा निविघनेवाल
तायस्याःसानवालतानकुणी इत्यर्थः नसमासः ८६ ॥ वि

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१७

चिन्वतीः पांथपतंगहिंसनैरपुण्यकर्माण्यलिकज्जलच्छला
त् व्यलोकयच्चंपककोरकावलीस्स शंबरारेर्बलिदीपिका
इव ८५ ॥ पांथाएव पतंगाः शलभाः तेषां हिंसनैर्जातानि पा
पकर्माणि भ्रमररूपकज्जलव्याजात् उपार्जयंतीः चंपककुड्म
लपंक्तीः कामस्य बलीः पूजायाः दीपिका इव स नलो पश्यत्
८५ ॥ अमन्यतासौ कुसुमेषुगर्भगं परागमंधंकरणं वियोगिनां
स्मरेण मुक्तेषु पुरा पुरारये तदंगभस्मेव शरेषु संगतं ८६ ॥
असौ नलः पुष्पेष्वंतर्गतं विरहिणामंधकरणं परागं मत्वा नेत्थं किं
मिव पूर्वं हराय स्मरेण मुक्तेषु बाणेषु लग्नं हरांगभस्मेव अंतर्या
धः क्रियते नेनेत्यंधंकरणः आढ्यसुभगेत्यादिना ख्युन् ८६ ॥
पिकाद्वने श्रृण्वति भृंगहुंकृतैर्दशामुदंचत्करुणां वियोगिनां अ
नास्थया सूनकरप्रसारिणीं ददर्श दूनः स्थलपद्मिनीं नलः ८७
विरहिणामवस्थां पिकात्स्वकाशादुदंचत्करुणो उल्लसत्कृपैवि
कसत्करुणा हृदेवं ईदृशो वने भृंगहुंकृतैर्वर्जितैर्निराकर्णय
तिसति अनास्थयानादरेण पुष्पकरप्रसारिणीं स्थलनलिनीप
द्मिनीं सो नलो ददर्श किमिदं श्रृणोति दुःखवार्तामिति तीवविकास
व्याजेन करं प्रसारयंतीमित्यर्थः करुणात्करसेहृदेक्ष्णीयांकरु
णामतेनिर्याद्वप्रकाशः आस्थानयत्नयोरास्था ८७ ॥ रसाल
लसालः समदृश्यता तेन सुसहकारवृक्षो विरोषजहारतः संगी
वलोलैर्मुकुलैर्वियोगिने जनाय दित्सन्निव तर्जनाभियं ८८ ॥
असुना नलेन सहकारस्तरुर्दृष्टः अलिरसमुत्साल अनोकहः ऊ
ढः सालइत्यमरः किं कुर्वन् क्रिवस्फुरदृगध्वनिदेवरोषहुंकृतिर्य
स्य सः ईदृशः वायुचंचलैः कुड्मलैः कृत्वा विरहिणा तर्जनाभि
यं त्रासमिच्छन्निव अन्योपि यस्तर्जयति सहुंकारं कुर्वंस्तर्जनीमं
गुलिं चालयति तथैवायं ८८ ॥ दिनेदिने त्वं तनुरेधिरेधिकं
पुनः पुनर्मूर्च्छ च तापमृच्छ च इतीव पांथं शपतः पिकाद्विजा
स्तदैव मौनिव्रतसूनोहि नो दारुणान् ८९ ॥ हीनसंबोधनेत्वरे वेणा
ज त्वं दिनेदिने धिकं कृशो भव पुनः पुनर्मूर्च्छां च सहस्व श्रयायोः

तापमनस्य च अगतौपाशात्प्रेत्यादिनाऋस्यादेशः इति पांथेषा
पंतइव लोहितेदर्णान्यिकाहिंजानाद्दिणोब्राह्मणांस्य स्वल्पा
स्याविदंदर्शी क्रोधाकुलेहिलोहितीभूतोभवति पिकोपिस्वभा
वादेवरक्तलोचनः पिककूजनश्रवणात्पांथानां कार्श्यं मूर्छा ताप
श्चजायतेइति शापत्वेनोत्प्रेक्ष्यते पथीनि अलेहि शोरेष्ठावभ्या
सलोपश्चेति पत्वं लोलमध्यमपुरुषैकवचनेरूपं नित्यंपन्थानंग
च्छतीति पान्थः पथेन नित्यमिति णप्रत्ययः ७९ ॥ अलिस्तुजाऊ
ट्रमलस्य शोवरं निपीयचापेयमपीवयाहृष्टा सधूमकेतं विप
देवियोगिनाः सृष्टीतमातंकितवानशोकत ८० ॥ अलिमालयाउ
त्नतशिरोभूषणावत चाम्पेयनागकेसरसंबंधिरक्तजलंभयतवल
याहृष्यानिपीयहृष्टान देवसनलोविरहिणांविपदेउद्दीनंधूमके
तमयेष्वेतंपंचाङ्गारकस्योत्पातनदुःभीतः सन्मन्यतेस्मतकिं
हजीवनेआकुःपूर्वानकुवर्तः ८० ॥ गलत्परागंभ्रमिभंगिभिःप
तत्प्रसक्तभृंगावलिनागकेसरं समारनाराचनिघर्षणस्खलज्व
लत्कणोघाणामिवव्यलोकत ८१ ॥ गलन्परागो यस्मात्नक्रलत्प
रागं भ्रमणप्रकारैः पतत्न्दलादिविशेषः लग्नभृंगपंक्तिकं नाग
केसरजं स्तमं सनलोददर्श कामिव कंदर्पशरनिघर्षणेनस्खलं
तोज्वलंतः कणाः स्फुलिंगायत्रतंनाडुशशाणमिव शाणस्तनिर
कषः कषः शरशल्पस्थाने भृंगाः स्फुलिंगस्थाने परागः भ्रमिक
भयत्रापि ८२ ॥ ततं गुहिश्लेषगंधिपातकाः शिलीमुखावलीः
उमाकृतार्षघाः स्ववापदुर्निर्गतमार्गणाभ्रमात्समदःस्वनंतीव
वलोलपलज्जितः ८३ ॥ तस्यनलस्य परिमलं भावितमंगगुहि
गणस्य शः सौरभ्यक्तपात्सज्याश्चउत्तमाद्भुत्नघः सकाशा
त्यातकाः स्वनंतीः शिलीमुखावलीः भृंगाणांश्वाणांचपंक्तीः स्ववा
पस्खलितशरभ्रांत्याहृष्ट्वास्मरोलज्जितोजातः सुक्षः शरः सख
नस्वेतस्खलितिरूपेतिधनुः शाखाविदः गुणस्य शः शिलीमुखावली
निनिवगुणयादिणोयमस्कान्यंभजतेसलज्जितोभवति तथा
स्मरोपीत्यर्थः अथचगुणस्य शोमार्गणाया चकायस्मादुर्निर्ग

नै॰
प॰ टी॰
प्र॰
१८

तांडः स्वितयानिर्गताः सोपिलज्जितो भवतीति च प्रतीतिः ८४ ॥
मरुल्ललत्पल्लवकंटकैः क्षतं समुच्चरच्चंदनसारसौरभं स वारना
रीकुचसंचितोपमं ददर्श मालूरफलं पचेलिमं ८५ ॥ स नलः
पचेलिमं बिल्वफलं वारस्त्रीकुचाभ्यां संचितउपमां यस्य तत्तादृशं
पक्वं ददर्श कर्मकर्त्तरि केलिमनुप्रत्ययान्तं कीदृशं मरुता ल
लंतश्चंचला ये पल्लवाः तत्र च ये कंटकाः तैः क्षतं मरुत्त्वेव वत्
ललंतः शोभमानाः पल्लवा विटाः तेषां कंटकैर्नखैः क्षतमिति च
तथा तिसमुच्चरच्चंदनसारस्येव सौरभं यस्य तत्समुच्चरच्चंदनसारस्य सौ
रभं यस्येति च सुरभेर्भावः सौरभं इगन्तात्स्त्रलक्षणं सर्वादित्य एए ८५
युवद्वयीचित्तनिमज्जनोचितप्रसूनशून्यांतरगर्भगह्वरं स्मरेषु
धीकृत्य धिया भयाधया स पाटलायाः स्तवकं प्रकंपितः ८६ ॥
यूनोः स्त्रीपुंसयोः द्वयी युवद्वयी तस्याश्चित्तेन योर्मध्ये निमज्जने
निवेशनेनोचितैः प्रसूनैः शून्येतरत् अत्यंतपूरितं मध्यगह्वरं य
स्य तत्तादृशं पाटलायाः स्तवकं स्मरस्येषुधीकृत्य इषवो धीयंते
अस्यामिति इषुधिः अनिषुधिमिषुधिं कृत्वा इषुधीकृत्य भयाधया
स नलः प्रकंपितो जातः ८६ ॥ मुनिद्रुमः कोरकितः शिति
द्युतिर्वनेऽमुनाऽमन्यत सिंहिकासुतः तमिस्रपक्षत्रुटिकूटभक्षि
तं कलाकलापं किल वैधवं वमन् ८७ ॥ कोरकाः संजाता अस्य
कोरकितः तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच् शितिर्नीलधवलमेच
कौ शितिः कृष्णस्य द्युतिर्यस्य सः शितिद्युतिः एतादृशो मुनिद्रुमो
गस्त्यवृक्षः वने अमुना नलेन राज्ञा तर्कितः कीदृशो राहुः तमिस्रपक्षे
कृष्णपक्षे त्रुटिः कलाविच्छेदः सैव कूटव्याजः तेन भक्षितं यच्चं
तमिस्रपक्षस्य त्रुटिरमावस्या तस्यां कूटेन समूलाकारेण भक्षि
तं भक्षितं वै धवं विधुसंबंधिनं कलासमूहं वमन्निव वास्यितः को
रकाः कलास्थानीयाः ८७ ॥ विरोहिणा दाहिमतः प्रपारपांडुर
च्छदाहतेवीकृधिबंद्धविभ्रमः मिलन्निमीलं ससृजे विलोकि
ता नभस्वतस्तेजस्तमेषु केलयः ८८ ॥ हृतेनादाहिमात्स्वप्रावे
णपांडुरा ये छदाः पत्राणि तैः कृताम्राहृतिर्येन अथ च हृतेनार

ह्रिमानुषारवत्यांकुरे स्वाहृतिर्विरहनसंवरणंयेननस्यनुभस्वतोम
न्ततः कामिनोर्वीरुधिलतायाः कामिनाश्चड्रावीनोपर्दिणाभ्रमाः भ्र
मणानियाभिः ताः बहुविभ्रमाश्चङ्गीलतास्तासुपुष्पेषुकेलयोवि
नोदाः पुष्पेषोः कामस्यकेलयस्तुप्ररोहस्थाः सन्तः तेनलेनिमीलि
तांदेचक्षुः मिलितानिमीलायस्यसमिलनिर्मीलनं वायोरसह्य
त्वात्परसंभोगदर्शनस्यानुचितत्वाच्च निमीलनमेकत्वाद्दणोर्निमी
लनस्यरत्रसंजातचितन्वं ९६ ॥ गतायदुत्तंगतलेविशालतांद्रुमा
:शिरोभिः फलगौरवेणतां कथंनधात्रीमंतिमात्रनामितैः सवृंदमा
नानभिनंदतिस्मितां ९७ ॥ अस्याश्चकतलेयेद्रुमाविशालतांगताः
फलभारेणात्यंतनामितैः शिरोभिः हृत्वानोधात्रीमातरंभुवमभिवं
दमानांस्तान्द्रुमान्सनलः कथंनाभिनंदतिस्म कृतज्ञत्वाद्द्रुमाणा
मित्यर्थः धात्रीस्यादुपमातापिद्वितिविश्वामलकयापि नामितैर्विनिज
निजवक्षस्संजोस्तुनांस्तुज्वलजनलमामनुपसर्गाद्वेतिमिथ्यविकल्पा
द्वत्वविकल्पः दैवीयतस्मैहिमितंवनानिलैः स्वधीकृतंपुष्परसैरहह
र्महः विनिर्मितंकेनकरोणभिःस्मितंवियोगिनीदन्तनकौमुदीमदः
९८ ॥ जलक्षायकाभिर्हिमीकृतंवीनलीकृतंमकरंदैःस्वनीकृतंकेन
कुपरागैर्धवलीकृतमहमहोदिनाउपःकांताविरहिणोनस्मैन्द्रपाय
चंद्रिकीकृतामुदः संतोषाच्चदत्तवान् काद्धादत्तवानेवेत्यर्थः अथ
वाअहर्महएवकौमुदीमुदोनादत्त कौमुदीनिष्पत्यकदं विरहिणं
प्रतिकौमुद्याःसंतापकारित्वात् ९८ ॥ वियोगभाजोपिनृपस्यपश्य
तानदेवसाक्षादमृतांशुमाननं पिकेनरोषारुणचक्षुषामुहुःकुर
हूरुताहूयतचंद्रवैरिणी ९९ ॥ वियोगिनोपिनृपस्यतदेवपांडुता
दिगुणोपेतमाननंसाक्षादमृतांशुंप्रपश्यतारोषारुणनेत्रेणपिकेनचं
द्रवैरिणीकुहूरमावस्याननिभृयेनाकिंतुरुत्यर्थेवाकुहूरवाहूताकु
हूरितिकुहूरुतन् तेनापिकेनचंद्रवैरिणीविशेषणनिर्देशादेवामाव
स्येत्यर्थः यद्वारवणार्द्रत्वशाहूःनखाहूताकुहूरवाहूतानासौनीतिद्रुत नै
नेतिवाकुहूस्याकोकिलालापनहेतुकलयोरपि ९९ ॥ अशोकम
र्थान्वितनामतामयागतौस्मरणंप्रहर्षिविनोधंगात् भ्रमन्यना

वंतमिवैषपल्लवैः प्रतीष्टकामज्वलदस्त्रजालकं १०० ॥ अर्थेना
न्वितेनामास्यासावर्थान्वितेनामानविचयनेषशोकोस्मिन्नित्यशोकं
तस्यभावस्तत्त्वानस्याशोकशाखाग्रमशोकंशरवाणेरत्नाणिसाधकः प्रावण्यः
नगतान्दष्ट्वाशोचितंशीलमेषामितिनिष्टहृशोचितः दूरेणचवद
हाः श्रेणपात्सप्यारोहावरोहियाः श्रधानेगच्छंतीत्यधुगास्तान् प
ल्लवैरक्तंतमिवैषनलोददर्शकीदृशंप्रतीष्टानिप्राप्तानिदहनानिका
मस्यज्वलदस्त्ररूपाणिजालकानियस्यशस्त्राणांजालंयस्मिन्निव
नेन्द्रास्कोजारकोक्षीवंकालिकाकोरकः पुमान् १०० ॥ विलास
वापीतटवीचिवादनात्पिकालिगीतैः शिविलासपलाचवात् वने
पितौर्यत्रिकमारराधतंक्वभोगमामोनिनभाग्यभाजनः १०१ ॥ क्री
डातडागतीरवनरंगगंभीरध्वनेः पिकभृंगगीतैः मयूरन्तचवान्नयात्
तौर्यत्रिकंकर्तृवनेपितंनृपंप्रमतोषयत् स्वकृतौजनः क्वाभोगं
नलभते अपितुसर्वत्रतौर्यत्रिकंनृत्यगीतवाद्यं १०१ ॥ तदर्थमथा
प्यजनेनतद्वनेशुकाविमुक्ताः पटवस्समस्तवन् स्वरामृतेनोपज
गुश्चशारिकाः तथैवतत्पौरुषगायनीकृताः १०२ ॥ तदर्थंनलस्य
स्तुत्यर्थंपाठयित्वाजनेनतद्वनेविमुक्ताः प्राप्ताः शुकास्तंनलमस्तुवन्
नलपौरुषस्यगायनीकृताः शारिकाश्चतंस्वरामृतेनामृततोपमेन
स्वरेणोपगीतवत्यः गायंतीतिगायत्यः गस्यकान् ल्युट्चेतिकर्तरि
ल्युट् १०२ ॥ इतीष्टगंधाढ्यमसावटन्वनंपिकोपगीतोपिशुकस्तु
तोपिच अविंदतामोदभरंबहिश्चरंविदर्भसुभ्रूविरहेणनांतरं १०३
॥ असौनलः पिकैरुपगीतोपिशुकैः स्तुतोपिचाभिलषितपरिमलो
पेतंवनमेवपर्यटन् परंबहिश्चारमामोदभरंसौरभभरंप्राप्तत् भैमी
विरहेणांतरमामोदभरंसंतोषभरंनाविंदत् १०३ ॥ करेणमीनंनिज
केतनंदधद्द्रुमालवालांबुनिवेशशंकया व्यतर्किसर्वर्तुघनेवनेम
धुंसमित्रमत्रानुसरन्निवस्मरः १०४ ॥ सनलः स्मरइवकोलोकैर्व्य
तर्किकिंकुर्वन्निवद्रुमालवालांबुनिवेशनेइतिशंकयानिजकेतनंमी
नंभारयपचिह्नंचाकरेणदधानः सर्वैर्ऋतुभिः संपूर्णेवनेमित्रंवसंतम
नुसरन्निवस्मरंगयमानइवभूगासानवाजिऊंजेवस्यश्रीहृदयपेषु

निमीलातमोरजोंडलोजशयवैः शैलैर्ध्वजैः तोयतोः मत्स्यस्वस्तिकं
वेदिकाध्वजनकैर्यस्यांकितेवनेनेपादेपाणितलेयथवासंभवति त्रै
लोक्यप्रभुमीश्वरइतिविवाहः १०४ ॥ लतावलालास्यकलागुरुस्त
रुप्रसूनगंधोत्करपश्यतोहरः असेवतामुंमधुगंधवारिणिप्रणी
तलीलाप्लवनोवनानिलः १०५ ॥ लतावनितानामनेककलागुरुः
तरुकुसुमसौरभभरस्यपश्यतोहरः हृष्टचौरः मधुमत्सगंधोदकेकृ
तविहारंस्नातोवनमरुदेनंनलमसेवत पश्यतोजनस्यहरतीति
पश्यतोहरः पश्यंतंजनमनादृत्यहरतीत्यर्थः षष्ठीचानादरे इति
षष्ठीवाग्दिक्पश्यद्भ्योयुक्तिदंडहरेषूपसंख्यानमित्यलुक् १०५
अथस्वमादायभयेनमंथनाच्चिरत्नरत्नाधिकमुच्चितंचिरात्
निलीयतस्मिन्निवसन्नपांनिधिर्वनेतडागोददृशेवनीभुजा १०६ ॥
अथभूमिभुजातत्रतडागोदृष्टः कइवमंथनाद्भयेनाचिरात्संचितं
चिरंभवानिचिरत्नानिचतानिरत्नानिचतैरधिकंप्रभूतंउच्चकैरेवा
त्मीयंगृहीत्वातस्मिन्वनेनिलीयतिष्ठन्समुद्रइवरत्नंस्व
जातिश्रेष्ठेपिवनेसलिलकाननइत्यमरः तानिरत्नान्यग्रिमज्जो
केष्विवद्युति १०६ ॥ पयोनिलीनाभ्रमुकामुकावलीरदानदन्ते
तीरगमुक्तसंचयान् जलार्थकुंभस्यनतेनभूमिदोमृणालजा
लस्यमिषात्वभावयः १०७ ॥ समुद्रधर्मानेवाहयस्तडागोजले
नावकुंभस्यनतेनभूभेदिनोमृणालजालस्यव्याजेनशेषप्रमुख
मकांतीन्जलनिलीनैरावणपंक्तिदंतान्वभाव अत्रनिलीनता
मैरावतानांदंतपंक्तयः इवतीरप्रांतावगाढानिमृणालानिभासं
तइत्यर्थः १०७ ॥ तटांतविश्रांततुरंगमच्छटास्फुटानुबिंबोद
यचुंबनेनयः बभौचलद्वीचिकशांतशातनैःसहस्रमुच्चैःश्रव
सामिवश्रयन् १०८ ॥ तीरप्रांतस्थितानांसमूहं प्रकटप्रतिबिंबो
दयप्राप्त्यावीचयः कशाः तदंततताडनैस्थूलउच्चैःश्रवसां
सहस्रंश्रयन्निवयत्तडागोबभौ तीरस्थितानांनलाश्वानांतरं
गचंचलाः प्रतिबिंबायवनिलीनाउच्चैःश्रवसइत्यर्थः १०८ ॥
सितांबुजानांनिवहस्ययश्छलाद्बभावलिश्यामलितोदरश्रि

यो नमःस्तमस्त्वायकलंकसंकुलं कुलं सपांशोर्वहलं वहन्निव
१०५ ॥ भंगमेवावकितम मधुकातीनां पुंडरीकाणांहृदस्य व्याजेन
नमःसहयाकलंकसंकुलंचंद्रस्याविशालं कुलं वहन्निवयत्त
डागोवभौ १०५ ॥ वियोगभाजांकमलानुषंगिणाशिलीमुख
वल्लोमसवेनशार्ङ्गिणा सरोजिनीस्तंबकदंबकैतवान्मृणा
लशेषाहिभुवान्वयायियः १०६ ॥ वियोगिचक्रं चक्रवाकस्तन
ज्ञाजाकमलयालक्ष्म्याकमलेषु अनुषंगोयस्यतेनकमलानु
षंगिणाभ्रमरवृंदस्तद्रूपेनभ्रमरवृंदरूपकेनचमृणालेसदृशः
शेषसर्पएवतस्यानंयस्य मृणालान्येवशेषाहयस्तेस्मादेवभ
वंतीतिचमृणालशेषाहिभुवाशार्ङ्गिणाकमलिनीस्तंबसमूह
व्याजाद्यस्तडागोनुगतःसरोजमस्याश्रितानिसरोजिनीपुष्करा
णिभ्योदेशाद्भूतानिः ११० ॥ तरंगिणीरंकजुषःस्ववल्लभास्तरंग
लेखाविभरांबभूवयः दूरागतैःकोकनदौघकोरकैर्धृतनमवा
लांकुरसंचयस्त्रयः १११ ॥ यत्तडागस्तरंगपंक्तीरेवांकास्थिताः
स्वप्रियाहृपानदीर्विभर्तिस्मयस्त्रीषडक्तैरक्तोत्पलवृन्दकाड्म
लैर्धृतविद्रुमांकुरसंचयस्त्रः १११ ॥ महीयसःपंकजमंडलस्यय
च्छलेनगौरस्यचमेचकस्यच नलेनमेनेसलिलेनिलीनयोः
त्विषंविसृंचन्विधुकालकूटयोः ११२ ॥ स्रोतस्ययत्पामस्यवृम
हतःस्वपंकजानांपुंडरीकाणामिंदीवराणांच मंडलस्यव्याजे
नजलेनिलीनयोस्तुंद्रकालकूटयोस्त्विषंप्रविसृंचान्निवयोनले
नमेने ११२ ॥ गलीकृतायत्रतरंगरिंगणैरवालशैवाललता
परंपराः ध्रुवंदधुर्वाडववह्निधूमवाहनाश्रयातिप्ररोहत्वमसमधूम
तां ११३ ॥ यत्रतडागेतरंगचालनेस्तुलीकृताःमत्स्यफरशैवाल
लतासंततयोवाडवयोवाडवाग्नेरवस्थित्याप्ररोहतमसोतस्यतप्ररो
हत्वधूमावाजल्यंयस्यसतातुश्रोयस्यसत्तस्यभावस्तत्ताश्रितानिश्च
येनदधुःधूमधूमतामितिपाठेवाडवानलावस्थाने प्ररोहत्व
मोधूमधूमाधूमवाजल्यंयत्रतस्यभावस्तत्ताश्रितामित्यर्थः ११३ ॥
प्रकाममादित्यमवाप्यकंटकैःकरंबितामोदभरंविवृण्वती ध्रु

तस्फुटश्रीगृहविग्रहादिवासरोजिनीयत्प्रभवाप्सरायिता ११४
यत्तडागसंभवाकमलिनीअप्सरसंभवाचरितवती ऊर्जसोप्सरसो
र्नित्यंपयसस्त्वाविभाषया सकारस्यषानेलोपः श्राद्दृशाह्वाविशार
दैः कीदृशी आदित्यसूर्यंप्राप्यकैटकैर्भृशंकरंबितसप्रकामंप्रफु
ल्लस्मरमादित्यंदेवंप्राप्यरोमांचैः स्फुरितेतिच आमोदभरंपरिमला
तिशयंसंतोषाधिक्यंचविस्तारयंतीधृताः स्फुटाविकासिताः स्त्री
यद्धस्तकमलानिवीनांपाणिग्रहास्तुययाधृताः स्फुटाः कांतिस्या
न्धूतावियद्धायस्याइतिवादिवा अङ्गिस्वर्गेणच ११४ ॥ यदम्बु
पूरप्रतिबिंबितायतिर्मरुत्तरंगैः तरलस्तटद्रुमः निमज्जमैनाक
महीभृतः सतः ततानपक्षोपचितस्यसंपदं ११५ ॥ यस्यतडागस्य
स्यजलप्रवाहे प्रतिबिंबितायतिर्दैर्घ्यं यस्यसः मरुत्तरंगैर्वायुप्रेर
णाभिः मरुद्भिस्तरंगैस्तुवाचंचलाः तीरतरुः निमज्जपतत्कम्प
यतः सतोविद्यमानस्यमैनाकशैलस्यसादृश्यंवितनुतेस्म ११५ ॥
पयोधिलक्ष्मीमुषिकेलिपल्वलेरिरंसुहंसीकलनादसादरं स
तत्रचित्रंविचरंतमंतिकेहिरण्मयंहंसमबोधिनैषधः ११६ ॥
समुद्रस्यश्रीहारिणितस्मिन्क्रीडासरसिरंतुकामायाहंस्याः कल
नादेसादरं अनेकप्रकारंयथाभवतिसघ्यासमीपेविचरंतंहिर
ण्मयंहंसंतनलोबोधिहृष्टवानित्यर्थः हिरण्यस्यविकारोहिर
ण्मयः दांडिनायनेत्यादिनानिपातितः ११६ ॥ प्रियासुबालासु
रतक्षमासुचद्विपत्रितंपल्लवितंचबिभ्रतं स्मरार्जितंरागमहीरु
हांकुरंमिषेणचंचोश्चरणद्वयस्यच ११७ ॥ बालासुमुग्धासुप्रि
यासुप्रौढासुप्रगल्भासुचप्रियासुक्रमेणद्विपत्रितंपल्लवितंच
स्मरार्जितमनुरागमहीरुहांकुरंचंचोश्चरणद्वयस्यचमिषेणधारयंतं
हंसंदृष्टवानितिपूर्वेणसंबंधः द्वेपत्रेसंजातेस्यद्विपत्रितः पल्ल
वाः संजाताअस्येतिपल्लवितः तंबालासुप्रियासुचंचोर्मिषेणद्वि
पत्रितमंकुरंबिभ्रतं अरुणत्वादेववयोपपत्वात् रतक्षमासुचप्रिया
सुचरणद्वयस्यव्याजेनपल्लवितमंकुरंबिभ्रतमित्यर्थः ११७ ॥
महीमहेंद्रस्तमवेक्ष्यसक्षणंशकुंतमेकांतमनोविनोदिनं प्रिया

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ २१

वियोगाद्भाषितोपि निर्भरं कुतूहलाक्रांतमनास्तनागाभूत् ९८॥
स तूपमतिरेकांतेनातिशयेन स नो विनोदितं तं हंसं तत्क्षणं दृष्ट्वा प्रिया
वियोगान्निर्भरमतिशयेन दुःखिनोपि ईषत्कुतूहलात् मना-
अभूत् ९८॥ अवश्यभव्येष्वनवग्रहग्रहा यया दिशा धावति वेधस-
स्स्पृहा तृणेन वात्येव तयानुगम्यते जनस्य चित्तेन भृशावशात्म
ना ९९॥ अवश्यं भवंतीति अवश्यभव्यानि भव्यगेयेत्यादिना कर्तरि
निपातितः लुम्पेदवश्यमः कृत्ये इति मकारलोपः तेष्वनवग्रहाभि
निवेशा ब्रह्मणः स्पृहा यया दिशा धावति तया दिशा त्यंतपरवशात्म
पेण जनस्य चेतसा ब्राह्मणः स्पृहा अनुगम्यते केनकेव तृणेन वा
त्येव यथा वात्यां तृणमनुगच्छति तथा जनस्य चित्तमपि ब्रह्मणः स्पृ
हामनुवर्तते यथा विधिः प्रेरयति तथा करोतीत्यर्थः तेन मम नलो भ
मी हृतचित्तोपि हृद्यंगमेष्ववकाशेष्वन्येष्वविद्यमानेष्वपि हंसे सकु
तूहलो बभूवेत्यर्थः ९९॥ अथावलंब्य क्षणमेकपादिकां तदा
निदद्रावुपपल्वलं खगः स तिर्यगावर्जितकंधरः शिरः पिधाय प
क्षेण रतिक्लमालसः १००॥ अथ स्वरतक्लांत्या अलसः तिर्यङ्नामि
तग्रीवः स हंसः पक्षेण शिरः पिधाय पल्वलसमीपे एकपादिकामे
कः पादो यस्यामवस्थानक्रियायां तामवलंब्य तदा क्षणं सुष्वाप क्रि
यास्वभावोक्तिः १००॥ सनालमात्माननिर्जितप्रभं ह्रियानतं कां
चनमंबुजन्म किं अबुद्धतं विद्रुमदंडमंडितं समीनसंभः प्रभुचामर
दंडकं १०१॥ स नलस्य हंसस्य स्वभावेन निर्जितकांतिकमत एव ल
ज्जया आनतं सनालं नालसहितं स्वर्णमयमंबुजन्म किमद्राक्षीत्
यद्वा विद्रुमदंडेन मंडितं सुवर्णवर्णमंभः प्रभोर्वरुणस्य चामरं किम-
बुद्ध नलस्य मुखस्य सन्निधाने लज्जावनतं सनालं पद्ममिव सहंसो वलो
कितः तथा नलसन्निधाने उचितत्वेन सउज्ज्वलीकृतं वरुणस्य चामरमि
वावलोकित इत्यर्थः १०१॥ कृतावरोहस्य हयादुपानहौ ततः प-
दे वेजनस्य विभ्रती तयोः प्रवालैर्वनयोस्तयोर्भुजे नियोद्धुकामे
किमबुद्ध चर्मणी १०२॥ ततोनंतरमश्वात्कृतावरोहस्यावतीर्ण
स्यास्य नलस्योपानहौ विभ्रती पदे वेजनः कीदृशौ तयोर्वनयोर्जल-

काननयोः कमलैः पल्लवैस्तुनिघोद्भुकामेसतीश्राबद्धकवचेकि
त १२२ ॥ विधायमूर्तिंकपटेनवामनींस्वयंबलिध्वंसिविडंबिनी
मयं उपेतपार्श्वश्चरणेनमौनिनानृपः पतंगेनमुदापपाणिना १२३
प्रयेनलः स्वयंबालिध्वंसिविडंबिनीविष्णुतुल्यांबालमोयेध्वंसिनः
मात्रवः तद्विडंबिनीचवामनींकृत्रिमांमूर्तिंकृत्वामौनिनानिःशब्देन
पादेनप्राप्तसमीपतंपाद्देणहंसंपक्षिणानाजग्राह विष्णुरपिबलि
ध्वंसिनायाविडंबिनीवामनीमूर्तिंविधायचरणेनव्याप्तपार्श्वःमौ
निनागोपितानाभिप्रायेणचरणेनाचरणेनव्याप्तसन्निधानमूर्तिंच
ईदृशास्मन् पाणिनापतंगंमत्स्यंपश्यतेत्यर्थः १२३ ॥ तदात्मन
मात्मानमवेक्ष्यसंभ्रमात्पुनःपुनःप्रायसडङ्कमायसः गतोविक
त्योड्डयनेनिराशतांकरौनिरोद्धुंदधतिस्मकेवलं १२४ ॥ सहंस
स्तेननलेनातेगृहीतमात्मानंज्ञात्वापुनःपुनःसंभ्रमाडङ्कमनायः
प्रायसतत्प्रयत्नेसत्यस्वप्रयत्नेपुषादित्वान्प्रदूःनदातास्मिन्का
लेग्राह्यमात्मानंज्ञात्वेतिवा विकत्यविकृतंरवंकृत्वाउड्डयनेनिरा
शतांप्राप्तः सन्निरोद्धुंहस्तस्यकरौकेवलंदधातिस्म १२४ ॥ ससं
भ्रमोत्पातिपतत्कुलाकुलंसरःप्रपद्योत्कतयानुकंपिता तमू
र्मिलोलैःपतगग्रहात्नृपंन्यवारयद्वारिरुहैःकरैरिव १२५ ॥
तसंभ्रमस्संभ्रमात्पतनशीलानांपक्षिणांकुलेनाकुलंसरः उद्वतंकं
जलेयस्य तदुत्कंतस्यभावस्तत्तयाउत्कंठितयाचानुकंपिता
चेचलत्वंकृपावत्वंचप्राप्यतरंगचंचलैःपद्मैरेवकरैःतन्नृपंह
संग्रहणात्न्यवारयदिव १२५ ॥ पतत्त्रिणातद्रुचिरेणवंचितंश्रि
यः प्रयांत्याःप्रविहाय पल्वलं चलत्पदांभोरुहनूपुरोपमा
चुकूजकूलेकलहंसमंडली १२६ ॥ रुचिरेणतेनपक्षिणाहं
सेनवंचितंतत्पल्वलंक्रीडाप्रचालितायालक्ष्म्याःचलच्चरणक
मलनपुरसदृशीहंसमंडलीकूलेचुकूज भूषणहंसाभावाद्दे
वपल्वलमित्यन्योक्तिःवेशंतःपल्वलंचाल्पसरोवापीत्वदीर्घि
केति १२७ ॥ नवावयोःपावसपयमीदृशास्त्वमंगयस्यःपति
रुक्कितास्थितिः इतिमहायाद्दितिमाश्रितानभःरवेगात्कमास्त

क्रमस्तक्रमस्तथा वैः खलु १२७ ॥ इयं पृथ्वी मयोग्या न यस्याः पृथ्वीं गं
गभोः ईदृशस्त्वं कमर्यादां त्वं स्वामी इति हित्वा नित्यं स्वकानभः संश्रि
ताः खगास्तं नलं पक्षैः शब्दैः आचुक्रुशुः खलु आचक्रुशुरिव
मर्यादापालनस्थितिः अयं संबोधनार्थकः अङ्गपापाङ्गवाहे हे
भोः समया निकषा हि रुक् निषेधवाक्यालंकारजिज्ञासानुन
येषु खल्विति अमरः १२७ ॥ न जातरूपच्छदजातरूपता द्विजस्य दृ
ष्टेयमिति स्तुवन्मुहुः अवादि तेनाथ समानसौकसा जनाधि
नाथः करपंजरस्पृशा १२८ ॥ द्विजस्य पक्षिणः इयं हेमपक्षज
नितरूपता न दृष्टेति मुहुः स्तुवन् सन्नृपः करपंजरमध्यवर्तिना
मानसौकसा मानससरोवासिना तेन हंसेन अनंतरमवादि १२८ ॥
धिगस्तु तृष्णातरलं भवन्मनः समीक्ष्य पक्षान्मम हेमजन्मनः त
वार्णवस्येव तुषारशीकरैर्भवेदमीभिः कमलोदयः कियान् १२९
समकनकमयान्पक्षान्दृष्ट्वा तृष्णातरलं लोभचंचलं त्वच्चित्तं धिगस्तु धिक्
निर्भर्त्सननिंदयोः तुषारबिंदुभिः समुद्रस्येव तव अमीभिः पक्षैः कि
यान्कमलोदयः कमलया लक्ष्म्या उदयः कमलस्योदकस्योद
यश्च भवेत् १२९ ॥ न केवलं प्राणिवधो वधो मम त्वदीक्षणाद्वि
श्वसितान्तरात्मनः विगर्हितं धर्मधनैर्निबर्हणं विशिष्य विश्वास
जुषां द्विषामपि १३० ॥ त्वद्दर्शनेन विश्वासितहृदयस्य मे वधः के
वलं प्राणिवधः इत्येव न किंतु विश्वस्तघातित्वमपीत्यर्थः धर्म
परायणैर्मन्वादिप्रभृतिभिर्विशिष्य प्राणिहिंसनाद्विशेषेण विश्वास
भाजां शत्रूणामपि हिंसा निंदिता किं पुनस्तु सुहृदामुदासीनानां च
१३० ॥ पदे पदे संति भटा रणोद्भटा न तेषु हिंसारस एष पूर्यते
धिगीदृशं ते नृपते कुविक्रमं कृपाश्रये यः कृपणे पतत्रिणि
१३१ ॥ स्थाने स्थाने कंडूडमर्दा योद्धारः संति तेषु हिंसारसो न
पूर्यते अस्माकाङ्क्षः अतः कृपाश्रये कृपणे दीने भयार्ते खगे पक्षिणि क्रि
यमाणमीदृशं ते कुत्सितं विक्रमं धिक् यद्वा स्थाने स्थाने रणोद्भ
टा भटाः संति पक्षतया पितरेषु न तेषु समाक्षेपो हिंसारसस्तया
पूर्यते अयः कृपणे अधात्तु भीरो पक्षिणि निधीयमानमीदृशं ते कु

न्तिनप्रणक्रमोधिगत्यर्थः ३२ ॥ फलेनमूलेनचवारिभूरुहांमुनेरि
वेत्थंममयस्यवृत्तयः त्वयाधुनास्मिन्नपिदंडधारिणाकथंनपत्या
धरणीहृणीयते ३२ ॥ वार्धेयोवृक्षःनुरुहांनिवारिभूरुहः पद्मिन्या
दय तेषांफलेनमूलेनचेतीत्थंयस्यमममुनेरिववृत्तयोजीविका
तस्मिन्कालेनतस्मैमयिदंडधारिणात्वयापत्याइयंधरणीग्रयकथं
नहृणीयतेलज्जनेहृणीङ्लज्जायां ३२ ॥ इतीरितैर्स्तैविरचय्यवा
ङ्मयैस्तचित्रवैलत्यकृपंल्पणवगः दयासमुद्रेसतदापयनिधी
चकारकारुण्यरसापगामिवः ३३ ॥ सइतीरितैवाक्यपंचैःइतीरि
तैरीरितिपाठेएवमेवंविधैरित्यर्थः तंल्पंसचित्रवैलत्यकृपंश्राले
त्व्यास्सर्ययोस्त्विवं आत्मनःचरितेयस्यलज्जानेकैयोपजायते अपत्रपा
तिमहतीनहैलत्यमुद्राहृते चित्रंचवैलत्यंचकृपाचताभिःसहव
र्ततइतितान्दृशांकृत्वादयासमुद्रेनलहृदयेकारुण्यरसनदीवीचोरि
तिणीचकारप्रवेशयामास प्रतिणामाउषवचनैरास्सर्यं आत्मनि
हेमलोभाशेपणांहैलत्यंदीनोक्तिभिःकृपा ३३ ॥ सदेकपुत्राज
ननीजरातुरानवप्रसूतिर्वरदातपस्विनी गतिस्तयोरेषजनस्तमर्द
यन्नहोविधेत्वांकरुणारुणाद्विन ३४ ॥ जरातुरास्यनवृद्धामाता
सदेकपुत्रा अहमेवैकःपुत्रोयस्याःसानपस्विनीअंतस्या वरदाहे
सोनवप्रसूतिःसतनंपयापत्याहंसस्ययोःपिङ्गवदोत्यमरः एषजनः
त्वल्लक्षणःतयोर्गतिरेतान्दृशंमामर्दयन्पीडयन् हेदैवभांकरुणा
नकारुणाद्विग्रस्तकाङ्क्षः ३४ ॥ मुहूर्तमात्रंभवनिंदयादयासखाः
सखायःस्रवदस्रवोमम निवृत्तिमेष्यंतिपरंदुरुत्तरस्त्वयैवमातः
सुतशोकसागरः ३५ ॥ दणामात्रंगलद्वाष्याःकृपान्वितामर
सखायःसंसारनिंदयासंसारःखल्वनित्योऽडःस्वैकस्वरूपइति
निंदयानिवृत्तिमेष्यंतिडःखान्निवर्तनेइतित्यर्थः भोःमातःपुत्रः
शोकसमुद्रःपरंविच्छार्यमाणेत्वयैवडस्तरःउत्तरीतुमशक्यः ३
५ ॥ मदर्थसंदेशमृणालमन्थरःप्रियःकियदूरइतित्वयोदिते
विलोकयंत्यारुदतात्थपक्षिणःप्रियेसकीदृगभवितानवक्षणः
३६ ॥ मद्यामिमेमदर्थसंदेशस्वमृणालोचमेदेशमृणालेनयो

नै॰
ष॰ टी॰
प्र॰
२३

स्ताभ्यां वा लसः प्रियाकियद्दूरे इति द्वयोर्दीरितेसति अथ कदनोपरि
णः पश्यन्तां त्वमस काले भोः प्रिये कोहम्भविता १३६ कथं विधातर्
मयि पाणिपंकजात्तव प्रियाशैत्यमृदुत्वशिल्पिनः वियोक्ष्यसे वल्
लभयेति निर्गता लिपिर्ललाटंतपनिष्ठुराक्षरा १३७ ॥ प्रियाय शै
त्यशीलस्वभावः गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि चेति ष्यञ् मृदो
र्भावो मार्दवं तयोः शिल्पी शिल्पं कर्म कलादिकौशल्यमस्यास्तीति
शिल्पी ईदृशात्ते पाणिपद्मात्त्वं वल्लभया वियुक्तो भविष्यसीति लल
लाटंतपनिष्ठुराक्षरा लिपिर्मयि विषये वेधसो निर्गता ललाटं तपतीति
ललाटंतपानि असह्ये ललाटयोर्मध्ये शितपो विनिविशा ईदृशानि
निष्ठुराणि दारुणानि यस्याः सा नाहिताहृप्रशैत्यशिल्पी संतापकारि लि
पिनिर्माता यत्कानाहरणानचमत्कृत्यां कटिनाक्षरनिर्माता यत्कहस्यर्थः
१३७ ॥ यदि स्वहृत्यैरशनिस्तनोपमं ममाघहन्नांतमिमंवतोदिता
स्तवानिलीलाहृदि दिशामसंशयं दशापि शून्यानि विलोकयिष्यसि
१३८ ॥ स्वहृत्येभवाः स्वहृत्यास्तैः वज्रप्रहारतुल्यामिमं वृत्तान्तमघो
दितात्वमायाप्रियेलीलाहृदि दिशां दशापि शून्यानि निः संशयं शून्या
नि विलोकयिष्यसि १३८ ॥ समेव शोकेन विदीर्णवक्षसा त्वयापि
चित्रांगि विपद्यते यदि नदास्मि दैवेन हतोपि हा हतः स्फुटं यतस्ते शि
शवः परासवः १३९ ॥ भोश्चित्रांगि ममैव शोकेन मयि निमित्तेनैव दुः
खेन विदलितहृदयया त्वयापि यदि विपद्यते म्रियते तेन तर्हि हतोप्य
हं दैवेन हतोस्मि हा साम्प्रतं हीनो विस्मयेन मतः यतस्तेन वयस्यानेव
क्रमेण व्यसमर्थाः शिशवः व्यक्तं परासवो मृताः स्युरित्यर्थः हतस्या
पि हननं स्वस्वरूपपुत्रनाशेन आत्मैव पुत्रनामासीति श्रुतिः १३९
तवापि हा हा विरहात्क्षुधाकुलाः कुलायकूलेषु विलुट्य तेषु ते
चिरेण लब्धा बहुभिर्मनोरथैर्गताः क्षणेनास्फुटितेक्षणा मम १४० ॥
चिरेण बहुभिर्मनोरथैर्लब्धाः प्राप्ताः विकसितनेत्रास्ते मम शिशवः तवा
पि विरहात्क्षुधा पीडिताः तेषु नीडप्रांतेषु विलुण्ठ्य मृताः हा हा इति दुः
खवाकूल्ये हा विषादे श्रुतिर्गतिषु १४० ॥ सुतान्कमाहूय चिराय चूंकृ
तैर्विधाय कंप्राणि मुखानि कं प्रति कथासु शिक्षिध्वमिति प्रमील्य

तत्त्वनस्यसेकाद्दुदुधे तत्पास्त्रणः ४८ ॥ भोः स्तनाः चुंचुकैः चं
कोरैः शिवायकमोद्भयकं पातेवाकं प्राणिकम्पनशीलानिमुखा
निकृत्वा कथास्वाभिप्रायध्वंशिश्रियं धंदानेनुवाणोद्भुविलास्तुतस्य तत्
पास्त्रणः सेकात्सहसो दुदुधे चेनतिसमृद्धिनोहिजलसेके नचे
नति ४८ ॥ इत्थममुं विलपंतममुंचद्दीनदयालुतयावनिपालः
रूपमदर्शि धृतोसि यदर्थं गच्छ यथेच्छमथेत्यभिधाय ४९ ॥
नृपो दीनेषु दयालुतया इत्थं विलपंतममुं हंसं मुमोच किंतु
त्वाय रूपदर्शनार्थं धृतोसि तद्रूपं दृष्टमथेदानीं यथेच्छं गच्छेत्युक्त्वा
निपातानामनेकार्थत्वात् अथेतीदानीमित्यर्थे अथानंतरं मुंचेद्वा
हीनिवा ४९ ॥ आनंदजास्रुभिरनुस्रियमाणमार्गान्प्राक्शोक
निर्गमितनेत्रपयःप्रवाहान् चक्रे स चक्रनिभचंक्रमणच्छलेन नी
राजनां जनयतां निजबांधवानां ५० ॥ स हंसो वयोगमहर्षाश्रुम
णव्याजेन नीराजनां जनयतां निजबंधूनां पूर्वं शोकेन निर्गमितास्रु
प्रवाहानानंदवाष्पैरनुगम्यमानमार्गान् चक्रे अथ शोकाश्रुविंदवः
पश्चादानंदाश्रुविंदव इत्यनेनाव्यवहितानंतरत्वं द्योत्यते सर्गांत
श्लोके नियमेनानंदपदविन्यासादानंदांकितं काव्यमिति ज्ञातव्यं
इयं वसंततिलका उक्ता वसंततिलका तभजा जगौ गइति ५० ॥
श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे
जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं तच्चिंतामणिमंत्रचिंतनफले शृं
गारभंग्या महाकाव्ये चारुणि नैषधीयचरिते सर्गोयमादिर्गतः ५
१ ॥ कविवरपंक्तिमुकुटभूषणहीरमणिः श्रीहीरनामा मामल्लदे
वी च जितेंद्रियसमूहं यं सुतं श्रीहर्षनामानं जनयामास तस्य श्री
हर्षस्य चिंतामणिमंत्रचिंतनस्य फलभूते पतेन भात्रैषधचरित
नाम्ना द्योतिता नैषधीयचरितं वर्णनीयं यत्तथा यत्र नाद्यशृंगा
रवर्णनास्ये महाकाव्ये यमाद्यः सर्गो गतः इदं च शार्दूलविक्री
डितं सूर्याश्वैः समजास्ततः सगुरवः शार्दूलविक्रीडितं ५१ ॥
यथास्तनत्रिलिंगादितनिपातिसमनन्तारायितांशुः स्वयं सूः पातिव्रत्ये
कसीमा स्वकवितेन हर्षेनालमायं चमाता यं विद्याद्यतपयोगीकर

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
५४

यतिकृपयानन्तकृतौदीपिकाया माघःसर्गोतिमाघत्कविकल
विजयीचारुणीराजितोभूत् काश्मीरोयःकवितसतिसेव्यवयः
राधिपे वैकुंठकेदेनानीतःप्रबंधोनैषधाभिधः ॥ इतिश्रीनै
षधीयेमहाकाव्येप्रथमःसर्गः १ ॥ श्रीगणेशायनमः ॥
अधिगत्यजगत्यधीश्वरादथमुक्तिंपुरुषोत्तमात्ततः वचसाम
पिगोचरोनयःसतमानंदमविंदतद्विजः १ ॥ अथानंतरंजग
त्यांभुवोधीश्वरात्ततस्तस्मात्पुरुषश्रेष्ठात् नलान्मुक्तिंमोचनं
प्राप्यसहंसस्तंहर्षंलेभेयोहर्षोवाचामपिगोचरोवाचांविषयो
नभवतीत्यर्थः अथचायानंतरंजगत्यलोकेअधीश्वराज्ज
गन्नाथात्ततःपुरुषोत्तमाद्विलोमुक्तिंकैवल्यंप्राप्यसप्रसिद्धो
द्विजोब्राह्मणस्तमानंदंप्रापयोवचसामपिगोचरोनयतोवा
चोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेत्यादिश्रुतिप्रतिपाद्यंब्रह्मस्व
रूपमानंदंप्राप्येत्यर्थोनतरध्वनिः १ ॥ अधुनीतखगःसनैकधा
तनुमुत्फुल्लतनूरुहीकृतां करयंत्रणदंतुरांतरेव्यलिखच्चु
पुटेनपक्षती २ ॥ सहंसउत्फुल्लानितनूरुहानिहस्यपक्षा
णियस्याःसोत्फुल्लतनूरुहाअनुत्फुल्लतनूरुहाउत्फुल्लतनू
रुहाकृताउत्फुल्लतनूरुहीकृतातांतनुंवपुःनैकधानेकप्रका
रमधुनीतांकंपयतितनुत्रसमासःनथाकरयंत्रणेनदंतुरे
निम्नोन्नतेअंतरेययोस्तेपक्षतीपक्षयोर्मूलेचंचुपुटेनव्यलिख
त् पक्षान्विवितिनिप्रत्ययःतनूरुहरोमलोमेत्यमरः २ ॥ अ
यमेकतमेनपक्षतेराधिमध्याधिगजंगसंक्रिणा सवलनदायाग
पवयाश्रयेकुनकंडूयनमौलिशालयं ३ ॥ अयंहंसःपरि
त्यागात्स्वसतवपक्षसत्वरमेवजलायप्रापकोहंसःपक्षतेःपक्षा
मूलस्याधिमध्याधिगजंचेमध्येअधिमध्यंकधिगाजंघायास्मिन्
कर्मणिपक्षांतरोत्वगामिनाजंघायथाभवतितथेत्यर्थः एक
तमेनांघ्रिणाकंडूयितशिरोभागः ३ ॥ समगादुतनुडगंडथेहा
ल्कडुकीटान्द्यानःसनःक्वचित् तनुदेनउकंडुपाडितःपडु
नेतूपुटकोटिकूहनैः ४ ॥ शरीरकंडूयपीडितःसहंसः

गहनः प्रतापएववनदुर्गः तेन गृहीतं मम शाकं यावत्कुतीर्थाय यथाभ
वति तस्यादर्शनः स्वादनः क्वचिद्देशे प्रदेशान्तरालेस्ततः स्थितान्कोरा
नृचवरचेष्ट पृष्ठमानवहनोः प्रेरयामास ४ ॥ अयमेत्यतडागनी
नजैः लघुपर्यवसितनाथशाकिनैः उड्डीयतवैष्कृतान्करग्रहजाद
स्याविकस्वरस्वरैः ५ ॥ तडागनीडजानेहंसैकेपेत्यायांहंसः श्री
ग्रैवेयिनः अयमस्यहंसस्यकरग्रहेणजानार्हकृतापिकारवाक्य
किनैः शाकान्तेजातैषामिति शाकिनाः तदस्यसंजाततनावकादि
भ्यइत्यच् अतएव विकस्वरस्वरैस्तैर्हंसैरुड्डीयत यद्वा अयहं
सगमनानन्तरंहंसस्यकरग्रहजानितार्हकृताच्छाकिनैः शाकागा
चरैः विकस्वरस्वरैरुड्डीयततानाहंकृष्णाशाहूनकरोदित्यर्थः ५
वहतोब्जशैवलत्वंतांधृतरक्ताञ्जलमथपवनोविगः सनलस्यप
यौकरंपुनः सरसः कोकनदभ्रमादिव ६ ॥ सहंसः सरसः सका
शान्नलस्यकरंपुनर्ययौ कीदृशात्तस्मात्सरसः अब्जशैवलत्वंतांवह
निशैवलानियस्यांसा अब्जशैवला ईदृशी सम्भाभूमिर्यस्मिंस्तद्व
जशैवलत्वंतस्यभावस्तत्त्वंतांवहतः धृतलालात् कस्मादिवकोक
नदभ्रमादिव कीदृशस्यनलस्य श्रीविभाक्तिर्यस्यासौ श्रीवः तस्य
लक्षणानिचक्राणिविशूनिशूलानितत्त्वादीनिबहूनिशैवलत्वा
णि यस्यासौ अब्जशैवलत्वात्तस्यभावस्तत्त्वंतांवहतोधृतात्तस्य
कीदृशंकरंधृतलालाञ्जलादाणेवमथपवनात्येनतंकोकनदमपि
तत्कराल्लस्यकृशांभ्रमरयुक्तंभवति यद्वाधृतरक्तंतः सपाहूअप्रदव
च्युतकालंकालेनाणवक्राद्यामथपवनात्यत्रकोकनदे यद्वाधृतरक्त
नः सपाहूः वाहाः वाग्रः अगामसंप्रिलडुः तत्तदृशान्यदलाणि
येषांतेनदामथपवनायत्रकोकनदे अर्थात्कोकनदस्यविशेष
णेनसादात् कोपिनसरसः सपाहूः कोकस्यचक्रवाकस्यनद
भ्रमाद्वादम्भात्तेः पुनरपिनलस्यकरंययौइत्यपियोजयेति न
दयक्रामिवयतः करेचक्रवाकशाहूधानिनीतिशाहूपवहिन
तद्रूपद्गति ६ ॥ प्रतनमाश्रित्यकलललालनादत्रिविभ्रमसवापि
नोत्तमः अतलेविदधेजातहृतलभुजस्येनसभजनमहीभुजः ७ ॥

नै॰
ष॰ द्वि॰
प्र॰
२५

सहंसः चिरकाललालनादतिविश्वासं प्रापितः सन्नेतेनस्वपाणेर्भुजं
भजनतुपमं कौतुकं चक्रे इतिपाठे ऽतिविश्वासं प्रापितस्त्वेवेत्य
न्वयः भुजो बाहौ च पाणौ चेति ७ ॥ तप्यमानं समीक्ष्य मानसं सः स
निमज्ज``तकाम्यतोर्मिषु अविलंबितकर्णशष्कुलीकलशी
कं बचयन्नवोचत ८ ॥ इष्यमानं समरीयस्यासाविष्टमानसः य
नप्व मनः सहंसः कौतुकात्तरवतरंगेषु निमज्जनं तप्यमानं सम
वलंबितकर्णशष्कुलीकलशीकमवलंबितेकर्णशष्कुलावे
वकलशपीयेन ताहृशं वचयन्नवाच पुनः शब्दश्रवणोत्सुकं उ
वेन्नुवाचेतिभावः अन्योपिहि जले मज्जनं इष्टजनस्य कलशमव
लंबते ह्रीहि अष्टनयन्ने घोषः स्यान्मीमुधर्मलिलं च्युतं शोषादिभा
धेत्यनुहृत्रोनष्टनस्तेतिकष्टमांसानः ह्रीस्यात्कोविनक्षणात्या
दिविवदापचयेयदि यथावनीऊदोन्वर्वदीकमलीत्यादि
८ ॥ मृगयानविगीयते न्वपैरपि धर्मागमर्मर्मपारगैः स्मरसुं
दरमां यत्वमत्यजः तव धर्मस्तदयोदयोज्वलः ९ ॥ धर्मशास्त्र
हस्यपारगामिभिर्न्वपैर्मन्वादिभिर्मृगयाखेटाकं न विगीयते य
द्यान्वपैः क्रियमाणामृगयाधर्मशास्त्ररहस्यवेदिभिर्मुनिभिर्न
निंद्यते एवं च सतिभोः स्मरसुंदर मामत्यजः इति यत्तत्तव दयाया
उदयेनोज्वलो धर्मः यद्वा सदयः सन्नभयः सुभावहो विधिर्यस्य
धर्मस्योपकरिष्यमाणत्वात् तथा दययाउज्वलः भाविस्त्रीणां
स्तुहृदयं स्मरसुंदरेति संबोधनं यद्वा स्मरेति पृथक्पदं मृगयान
निंद्यते इति यत्तद्धर्मविस्त्वात्त्वमपि स्मरेत्यर्थः ९ ॥ अवलंब
जलाशिनोमृष्यान्निजनीडद्रुमपीडिनः खगान् अनवद्यतृणा
दिनो मृगान्मृगयाघाय न भुभुजां ध्वनौ १० ॥ अवलंबलगाह
नेस्वजलमध्यनीत्यबलमजलाशिनः तान्मीनान्निजनीडद्रु
मविनाशिनः पक्षिणः निर्दोषतृणाहिंसकांश्च मृगान्हंतुमाय
यतो राज्ञां मृगयापापायनपूर्वश्लोके मृगयादोषाभावे स्मृति
प्रमाणमभिधायात्र यत्किमपि प्रमाणामान्तिल्त १० ॥ यदवादि
षमप्रियं नवाप्रियमादाय तत्तत्स्वामिनत्व क्षेनमानपंसंज्वरेत

तेरभिहृष्याम्हतमंम्नमानिव ११ ॥ नत्वयदप्रियमवोचंतद
प्रियंप्रमार्ष्टुमिच्छामि किंकृत्वाप्रियमीप्सितंकृत्वायीमेकृ
तमात्मनेतिशेषः नरोचंमिंसंतापमस्तंजलमभिहृष्यस्तूया
यथाशमयति यद्वादिनेसूर्यैःकृतंनरोचंमेसंतापंनिशिच
इद्वारामृतमभिहृष्ययथापनयतितथेत्यर्थः ११ ॥ उपनम्र
मयांचितेहितंपरिहर्तुंनत्वापिसांप्रतं करकल्पजनान्तरा
द्विजैःशुचितःप्राप्यमहिप्रतिग्रहः १२ ॥ अप्रार्थितमेवोप
नतंहितंप्रियंपरिहृत्यनत्वापिनयक्तईषदसमाप्तःकर
करकल्पः अन्योजनोजनान्तरंकरकल्पजनान्तरंयस्यतस्माच्छु
चितःशुद्धाद्विजैर्देवात्समासप्रतिग्रहःप्राप्यमाप्यःहियतःयद्वा
द्विजैर्देवस्यशुद्धात् करकल्पजनान्तरंतस्मात्सप्रतिग्रहःप्रा
प्यत्यन्वयः अहंराजाभवान्हंसोभ्यःकथंप्रतिग्रहीष्यामीति
माशंकिष्टाःयद्विधिरेवजनरुचितमभ्यमर्पयतीत्यर्थः १२ ॥
पतगेनमयाजगत्पतेरुपकृत्यैनवाकिंप्रभूयते इतिवीक्ष्यनत्व
त्यजेतिमानंतदपिप्रत्युपकर्तुमक्षमः १३ ॥ भूलोकेस्वर्गस्यतवो
पकारायपक्षिणामयाकिंसमर्थेनभूयतेपितुनअभूयतएव
इतिवीक्ष्यजानामितथापिप्रत्युपकारंकर्तुमक्षमोमंनःपीडा
मांनत्यजेति १३ ॥ अचिराद्रुपकर्तुराचरेदथवात्मौपयिकी
मुपक्रियां पृथगित्यमयाऽऽदरस्तसानविशेषविद्रुषामिह
ग्रहः १४ ॥ अथवेतिपूर्ववचनात्तुपेउपकर्तुःकृतोपकार
स्यात्मौपयिकीमुपायप्रवौपयिकं उपायाद्ध्यत्वंचेतिटक
कत्वंचआत्मनोऽऽपयिकंयस्यामात्मौपयिकीनामात्मौचिता
मात्महेतुकामितियावत्ईदृशीमुपक्रियाउपकारंशीघ्रमे
वकुर्यात् इत्थंसतिसाउपक्रियापृथक्वत्तुश्रेष्ठवाल्पावत्त्वइह
विशेषमहत्त्वाल्पत्वलक्षणेविद्रुषांनिर्बंधोनास्ति अचिराद
तिजीवनस्यसत्वरगत्वरत्वादविलंबेनकर्तव्यामितिद्योतयति
फलमौपयिकंमभ्यर्थितस्मद १४ ॥ भवितव्यनविचार्यचारु
चेतदपिस्त्वंयामिदंमहीपते लगिताप्रियमित्यनेनापिकिंनरुचदं

स्यतिकीदृशीविव १५ ॥ विचार्यमाणोरम्योयद्यपिनभविता
नभविष्यतितथापीदंमद्वचनमाकर्णनीयं इंद्रपत्निशचीवागि
त्यतोपिहेतोःशुकवचनमिवमुदाकिंनदास्यतिअपितुनोषयि
ष्यत्येव १५ ॥ कौवेरजनपदेशुकेसजयत्यर्थविसार्थसार्थकीकृ
तनामाकिलभीमभूपतिः यमवाप्यविदर्भभूरप्यधुनाहसतिद्याम
पिशक्रभर्तृकां १६ ॥ अविसार्थंसार्थकीकृतनामधेयःसभी
मभूपतिर्जयतिकिलेतिप्रसिद्धौबिभेतिअस्मादितिभीमःभी
मादयोपादानेइतिनिपातितः विदर्भदेशानांभूर्यंभीमंप्र
प्राप्यशक्रभर्तृकांद्यांस्वर्गमपिहसतिभीमस्त्वेकोनेनभीतिदः
शक्रस्तुशतनृशोविभ्योभीतोपिइत्युक्तिहास्यहेतुः १६ ॥ दम
नाक्षमनाकमेडयत्तनयांतथ्यगिरस्तपोधनात् वरमापसदि
इविश्वपवित्रनयानन्यसदृग्गुणोदयां १७ ॥ सभीमन्दपःअम
नाक् अत्यर्थंप्रसन्नाद्दमननामकात्तस्यवचसस्तपोधनानेनैव
यांवरंप्रापदेवाहूतेवरइतिनियतपुल्लिंगता कीदृशींदिष्टानां
कालानांविश्वपानांलोकानांचत्रितयेकालत्रयेलोकत्रयेचैत्य
र्थः नअन्येनसदृगनन्यसदृक्अनुपमइत्यर्थः ईदृशोगुणोद
योयस्याःस्मान्नांलोकत्रयेकालत्रयेचनास्यास्तादृशीविद्यतेइति
भावः १७ ॥ भुवनत्रयसुभ्रुवामसौदमयंतीकमनीयतामद
उदियायययतस्तन्नश्रियादमयंतीतिततोभिधांदधे १८ ॥ लो
कत्रयस्त्रीणांसौन्दर्यनिमित्तंमदंतत्रश्रियाशोभयाकायादम
यंतीखण्डयंतीअसौभीमसुतायतउदियायततोदमयंतीतियथा
र्थंनामदधे तत्रश्रियाकांतिलेशेनापिदमयंतीत्यपिप्रवृत्ती
तिः १८ श्रियमेवपरंधराधिपाःगुणसिंधोःकादेनामवेहिताः
व्यवधावपिवाविधोःकलांमृडचूडानिलयांनवेदकः १९ ॥
परंविचार्यमाणेगुणानांसमुद्रांभीमनंदनांअन्यत्रोदमयंतीं
लक्ष्मीमेवजानीहि अथवाव्यवधौदेशाकालस्यव्यवधानेसत्य
पिहरजटास्थितामिंदोःकलांकोनवेदव्यवहितामपीत्यर्थकेन
नज्ञायतेपितुसर्वेणज्ञायतेतन्यायःचंद्रकलोपनायोच्यते

१९ ॥ विकचप्रकराजयंतितेविदुषीन्दूर्ध्वनिसाविभातियात् प
क्षुनाप्यप्रवहेनतेननतुलनामिच्छतिचामरेणकः २० ॥ तेना
हृष्यास्त्रिकचप्रकाराः केशप्रकाराजयंतियान्विदुषीसाभैमीहृ
र्धीविभातिधारयति पक्षनापिशिप्रवहेननापूजितेन अन
न्यतः एष्टतः कृतेननचचामरेणतेषांकेशानांतुलनांकश्चि
तिनकोपिकेशाग्रपंडितयादितयाशिरसिधृताः चामरंतेप
क्षनापिएष्टतःकृतं पक्षस्यएष्टलंबित्वादतस्तुलनांकःक
थयेदित्यर्थः प्रवहनः पूजिते चाप्यभियानेयतःकृते २० ॥
स्वदृशोर्जनयंतिसांत्वनांखुरकंडूयनकैतवान्मृगाः जितयो
रुदयत्प्रमेलयोस्तदवैरस्यनिभयाभयात् २१ ॥ अस्याभै
म्याअतनुनेत्रस्त्रियाजितयोरतएवभयाज्जायमानतंद्रीकयोः
स्वनेत्रयोः खुरेणकंडूयनव्याजेनमृगाःसांत्वनामाश्वासंजन
यंतितंद्रीप्रमीलासांगमपयोगेउभावादिः नसमासः च २१ ॥ अपि
लोकयुगंदृशावपिश्रुतदृष्टारमणीगुणाअपि श्रुतिगामि
तयादमस्वसुर्व्यतिभातेस्मतरांयथापने २२ ॥ भोराजन्लोक
युगमपिलोकद्वयंभुवनेजनेजनद्वयमपिमातृकुलंपितृकुलं
चेत्यर्थः / यद्वालोकद्वयंस्वलोकपाताललक्षणंदमस्वसुःश्रुति
गामितयादमयंतीवार्ताश्रवणेनव्यतिभातेद्र तथाभैम्याःदृशा
वपिनेत्रेअपिश्रुतिगामितयाकर्णांतप्रमाणतयास्वदेवविशाले
इतिवार्तावत्तया व्यतिभातेभासेतेतथाभैम्याःश्रुतदृष्टान
णस्वन्येषुश्रुतादृष्टाश्चरमणीनांस्त्रीणांकथितागुणाअपिश्रु
तिगामितयासामुद्रिकशास्त्रप्रसिद्धमत्रयावेदप्रसिद्धतयावा
कृतावाव्यतिभातेभासतेश्रुतिः श्रोत्रेनयाआयेवार्तायांयत्कर्म
णिव्यतिएवांङ्गादौमावित्यस्माद्धातोः कर्तरिकर्मव्यतिहारेउ
त्यात्मनेपदंअन्यसंबंधिनीक्रियामन्यःकरोतिचेत्तत्कर्मव्यति
हारः अन्योन्यक्रियाकरणंवा एकवचनेद्विवचनेबहुवचने
चव्यतिभातेइत्येवरूपंभवति तत्रैकवचनेलोकयुगंकर्तृद्विव
चनेदृशौकर्त्र्यौबहुवचनेगुणाःकर्तारः २२ ॥ नलिनंमलिनंवि

ह्रएवनीपृषतीमस्पृशतीनदीदृशौ अपिवंजनसंजनांचितेवि
दधातेकृचिगर्वखंडविधं २२ ॥ पृषतीमंजनशलाकामस्पृशती
प्रथमाद्वितवचनं तस्याभैम्यानेत्रेनालिनेमालिनेऊर्वीणेअंजनां
चितेसतीविंजनंसौंदर्यगर्वदर्पदंविदधाते यद्वानालिनंमलिनं
विद्वएवनीतथापृषतीहरिणीपस्पृशतीअवर्णानानेइत्यर्थः नि:
खिलखंडविधोदीनोदरिद्रोदुर्गतोपिचोपमरः २३ ॥ अधरंकिल
बिंबनामकंफलमस्याःसितिभक्षमन्वयं लभतेधरबिंबइत्यधः
पदमस्यावदनस्यछदंवदत २४ ॥ अस्याभैम्याःरदनच्छदमधरंव
ददमिदस्थानमधरबिंबइत्येतत्पदंबिंबनामकंफलंयस्मात्तस्य
तादृशंहीनमितिकृत्वाभक्ष्यमन्वयंलभते अधरंबिंबफलमस्या
इत्यधरबिंबमितितत्वधरएवबिंबमितियकृत्वामितिभावः वद
नच्छदेवदतीतिपाठेवदस्यैर्येवदत रदनच्छदमिथ्येवदतस्थि
रीभवतीत्यर्थः पजवदःपिटिरेपिस्यात्दधत्तादापिचाधरः आर
भ्यामितिपाठेवदनच्छदोवाविनिपाद: छदशब्दस्यपुंल्लिंगत्वात्
२४ ॥ हृतसारमिवेंदुमंडलंदमयंतीवदनायवेधसा कृतम
ध्यबिलंविलोक्यतेधृतगंभीरखनीखनीलिम २५ ॥ भैमीवद
नायभैमीसंबंधिनिर्माणक्रियायोपपदेत्यादिनाचतुर्थी ब्रह्मणा
हृतसारमिवचंद्रबिंबकृतमध्यबिलंकृतंमध्येबिलंयस्यतत्
यत्रसारोगृहीतस्तत्रबिलंजातमित्यर्थः धृतोगंभीरखन्यागंभीर
छिद्रेखस्याखनेनीलिमायेनतत् ईदृशंविलोक्यते सारग्रह
जातछिद्रान्तर्गतव्योमनीलिमारूपत्वेननत्वयंकलंकइतिभावः
२५ ॥ धृतलांछनगोमयांचनंविधुमालेपनपांडुरंविधिः भ्रम
यतिस्मविदर्भजाननानीराजनवर्धमानकं २६ ॥ धृतलांछन
मेवगोमयांचनंयत्रतं आलेपनंपिष्टोदकंश्रेष्ठीपाताः इतिलोके
प्रसिद्धंतेनश्वेतंतेनेवश्वेतमितिचचंद्रमेवभैमीमुखानीराजनश्रा
रावंयतकमेवब्रह्माभ्रमयति तस्यामुखस्यचंद्रशरावेणनीरा
जनायतकोपर्थःशरावोवर्धमानकः २६ ॥ सुषमाविषयेपरी
क्षणेनिखिलंपद्ममभाजितन्मुखात् अधुनापिनभंगलक्षणंस

लिलोन्मज्जनमुज्झतिस्फुटं २७ ॥ उन्नमय्योभाविविषये प्रतीक्षणोः
स्मयमाश्रितमीयेनिजलालित्येन परीक्षायां क्रियमाणायां भैमी गुणा
नकालंकमलमभाजि भग्नभग्नेः कर्मकर्तरिचिणः भज्जस्वचि
णोन्यत्रनासिकलोपः अनयवाघापपराजयचिन्हजलोन्मज्जनं
व्यक्तमेवनमुंचानिजलालित्येयदुज्जन्मातितमपराजितः यस्तुमन
एवनिष्ठानिसजयनीतिशास्त्रलोकप्रसिद्धः २७ ॥ धनुषीरति
पंचबाणयोर्हदितेविसृजत्यायतन्तुवौ नालिकेननतदुत्सुनासि
केत्वयिनालीकविमुक्तिकामयोः २८ ॥ रतिकामयोःचापौर
विसृजत्यायभैमीभुवौमत्ताहुत्पन्नौनन्द्धाकाउत्पन्नावेवेत्यर्थः १
त्वयिविषयेनलयंत्रेणमोक्षव्यःशरोनालीकः तद्विमुक्तिकाम
योःतयोनालिकेतस्याभैम्याउत्सुनासिकेनासा वंशभेदाद्विवचन
कात्मनालिकेएवेत्यर्थः वितर्केवानवयीतिवापदंभैमीःश्रयी
तिसंबोधने नालिकेननतउत्सुनासिकेइतिसंबंधः यद्वायनत्वत
स्याभैम्याभुवौविसृजयायसमर्थेइतिशेषः अनएवरतिपंचबा
णयोर्धनुषीउदितेअनतस्याउत्सुनासिकेवर्तेतेइतिशेषः अतः
अलीकंमिथ्यानालीकंमसत्यत्वायेतत्याविमुक्तिकामयोःतयो
र्नालिकेनानिरर्थकत्वान्नसत्पएवेत्यर्थः अयंचार्थःक्लिष्टत्वाद
प्याहार्थबाहुल्यात्सुनादरणीयः २८ ॥ सदृशीतवशूरसापवं
जलडुर्गस्थमृणालजिद्भुजा अपिमित्रजुषांसरोरुहांगृहयाः
लकर्तलीलयाश्रियः २९ ॥ भोःशूरसाभैमीनवेवकीवलंस
दृशी कोदृशीजलदुर्गस्थमृणालजितौनादृशौभुजौयस्यासा
अपिवाक्यार्थसमुच्चयेमित्रंसूर्यस्तद्दचजुषंतीतिमित्रजुषिर
तेषांकमलनांश्रियोलक्ष्मीःकरलीलयाहस्तसौंदर्येणदंडनी
त्याचगृह्णयालुः स्पृहीगृहीपतिदयीनिद्रातंद्राश्रद्धाभ्यआलु
चुसाप्येवंशूरत्वमापिशूरः अनस्तवैवसायोग्येत्यर्थः २९ ॥
वयसीशिशुतातदुत्तरेसुदृशिस्वाभिविरोधिविग्रहिनी विधिना
पिनरोमराविवयांकृतसाम्रीप्रविभज्यरज्यतः ३० ॥ शिशुतावा
ल्यंतदुत्तरंयौवनंतेवयसीसुदृशिभैम्यांस्वाभाविविरोधिनिजाभिव्या

नै॰ ष॰ टि॰ टी॰ ५५

मिंविधातुमिक्षुनीव्रह्मणाशेमवेद्वयाप्रविभज्यकृतसौक्रीअपि
नवज्यतःनसंतोष्यतः आक्रामितिमेवाभिलषतइत्यर्थः कुचाविसौ
आचार्योपन्यस्तेपदेच ८० ॥ अपितद्वपुषिप्रसर्पतोर्गमितेका
तिझरैरगाधतां स्मरयौवनयोःखलुद्वयोःप्लवकुंभौभवतःकुचा
वुभौ ८१ ॥ कांतिझरैरगाधतांप्रापितेभैमीवपुषिप्लवमानयोः
स्मरतारुण्ययोर्द्वयोरपिउभौप्लवकुंभौप्लवनार्थकलशौभवतः
खलु ८२ ॥ कलशौनिजहेतुदंडजःकिमुचक्रभ्रमकारितागु
णः सतुइखकुचौभवनुभाजरवचक्रभ्रममातनोतियत ८३ ॥
यदेवचक्रभ्रमकारिताकथमन्यगुणोहिघटते सनिजस्यघटस्यहे
तुभूतादंडाज्जातःकिंअथवान्यत्रसमवायिकारणगतानांगुणानांकार्ये
गुणोत्पत्तिः अत्रतस्यनिमित्तकारणादंडादपिगुणोत्पत्तिरेवसौ
कुचतेकार्येघटेचक्रभ्रमकारिताकथमित्यतआहयतोहेतोरस्म
वदःतस्मात्समयंप्राप्तस्तुकुचौभवन् उत्तुंगकुचतांप्राप्नुवन्मानः
प्रभाप्रवाहेचक्रवाकभ्रांतिकरोतिदंडोपिचक्रस्यभ्रमणंकरोति
८४ ॥ भजतेखलुषंमुखंशिखीचिकुरैर्निर्मितवर्हगर्हणः अ
पिजंभरिपुंदमस्वसाजितजंभःकुचशोभयेभराट् ८५ ॥ भैम्या
श्चिकुरैःकृतकलापतिरस्कारःकेकीषण्मुखंकार्तिकेयंसेव
तेखलु किंचैरावणोस्याःकुचशोभयाजितजंभस्यत्तमुखलु
शक्रंसेवतेउत्पेक्षतायांखलुशब्दः ८६ ॥ उदरंनतमध्यपृष्ठता
स्फुरदंगुष्ठपदेनमुष्टिना चतुरंगुलिमध्यनिर्गतत्रिवलिभ्रा
जितदमस्वसुः ८७ ॥ नतंमध्यंयस्यतत्रतनमध्यंचतत्पृष्ठंच
नतनमध्यपृष्ठं तस्यभावस्तत्तातयास्फुरदंगुष्ठपदंयस्यतेन
मुष्टिना चतस्रश्चतावंगुलयश्चतुरंगुलयःतासांमध्येनस
निर्गतायास्तिस्रोवलयःताभिर्भ्राजतेशोभतेइतीदृशंतस्याभै
म्याउदरंब्रह्मणाकृतंअस्यायोग्याभिनयेकृतमस्यः ८८ ॥ उदरंपरि
मातिमुष्टिनाकुतुकीकोपिदमस्वसुःकिमु धृततत्सुगतांगुली
वयद्वलिभिर्भातिसहेमकांचिभिः ८९ ॥ बलोपिकुतुकीजनः
यद्वाकोपिअस्यापिकुतुकीमत्स्यात्तदुदरेमुष्टिनापरिमातियतोहे

तोनतद्रूपं हेममेखलासहितनाभिः तिसृभिर्वलिभिः कृत्वा धृतं
तस्य तरंगलीवसुलितास्तस्य गुरुस्तनतटीरंगलयोयेन तन्नाहुरा
मिव भाति २५ ॥ पृथुवर्तुलतन्नितंबकृन्मिहिरस्यन्दनशि
ल्पशिक्षया। विधिरेककचक्रचारिणं किमु निर्मित्सति मा
न्मथं रथं २६ ॥ ब्रह्माऽवधिरथनिर्माणाभ्यासेन पृथुवर्तुलं
तस्या भैम्या नितंबं करोतीति नाहं ध्रुवो ब्रह्मा एककेन चक्रेणैव
चरणशीलं मान्मथं रथं निर्मातुमिच्छति किम २६ ॥ तरुमू
रुयुगेन सुन्दरी किमु रंभां परिणाहिना परं तरुणीमपि जिष्णुरेव
तां धनदापत्यतपःफलस्तनीं २७ ॥ सा सुन्दरी भैमी परिणा
हिना विशालेनोरुयुगेन केवलं धनदानां सम्बद्धानां बालानामप
त्यानि तेषां तपःफलरूपाणि फलान्येव स्तना यस्यास्तां तरुणीरू
पत्ररूपां रंभां कदलीं जिष्णुः किमु अपि तु धनदापत्यस्य नलकूब
रस्य तपःफलरूपौ स्तनौ यस्यास्तां तरुणीमपि रंभां जिष्णुरेव रं
भा कदली स्वर्वेश्या च उभे अपि जिष्णुरेवेत्यर्थः नलेकाल्पयेति
हृद्येऽपि त्रिति प्रत्याहारवद्ग्रहणादिस्तलक्षणं योगेषष्ठीनिषेधेद्विती
या २७ ॥ जलजे रविसेवयेव ये पदमेतत्पदतामवापतः ध्रुव
मेत्य रुतः सहंसकौ कुरुतस्तौ विधिपद्मदम्पती २८ ॥ ये पद्मे र
विसेवयेव एतस्या भैम्याश्चरणत्वमेव पदं स्थानमधिकारं वा च र
णरूपत्वमिति यावत् तदवापतुः विरिंचेः पद्मदम्पती हंसमिथु
नेनैककमले यापच्छुतः शब्दायितः निश्चयेन सहंसकौ कुरुतः हंसा
भ्यां सह वर्तेते इति सहंसे सहंसे एव सहंसकौ स्वार्थे कः सहंस
के कुरुतः सहंसकौ कुरुतः अथ च हंसकाभ्यां नूपुराभ्यां सह
वर्तेते इति सहंसके असहंसके सहंसके कुरुतः कृतद्विनि प्रथ
मपक्षे षष्ठिवचनं वा रुतः शब्दायितेन सहंसकौ कुरुतस्तत्रैवार्थः र
रविसेवया पद्मयोः पदत्वप्राप्तिः विधिसंवाहनेन हंसानां सहं
सकीकरणसामर्थ्यमिति भावः २८ ॥ श्रितपुण्यसरःसरि
त्कथं न समाधिं क्षपिताखिलक्लमं जलजं गतिमेतु मञ्जुलां
दमयन्तीपदनाम्नि जन्मनि २९ ॥ श्रितानि पुण्यानि सरांसिर

नै॰
ष॰ द्वि॰
टी॰
५५

सवितस्तुयेनेनतत्समाधिनास्तकुलीनावेनध्यानेनवागमित
सकलानिशास्त्रकप्रसंभैमीपद्मासिदेजन्मानिभैमीच स्मात्रूपेण
न्मशाप्यमित्यर्थः मेत्तुलागानिवमुंगमनंपुण्यपलोकप्रामिच
कथनेनप्राप्नोमात शिवतापुण्यपानासवसंसारितांचकथायेन
नत्वाशिवतपुण्यसवःसरित्कथामिनिवायद्कं ननंत्रयानिनो
यांनियत्रयातिबजस्रानाःआसिन्यदेनैतद्वनिकाङ्क्षः शु
सवसोःपरिशीलितंमयागामिककीर्त्तनेकनीवृता प्रति
पिलमनायिसाट्शोःसदसत्तशाययोगाचरोदी ५० ॥ स
रसीःमहांतिसर्वासिदष्टुगामिगमनेद्कुपिपोधानानिदेशो
वक्रव्यानस्यकर्माणिगामिककर्माणिगामिककर्माणिगामिक
र्माणिकृतागामिककीर्त्ताःनंपकेनैकेनसमासः नेचनेनी
वृतस्त्वनेकनीवृतःगामिककीर्त्तनानेकनीवृतोयेनपर्यटिता
नेकजनपदेनेत्यर्थः नीवृज्जनपदोदेशविषयोतूपवर्त्तनं
इत्यमरःनमयासदसनोसंशयःआलिनालीतिसंशयः नस्य
गोचरउदवेयस्यास्मानास्तिकोदृशोह्जंघादृतकर्णस्तुगस्त्र
तिङापसामैमीद्रगोवातीयत्वप्राप्तिनाद्वष्टेत्यर्थः ५० ॥
अवश्यमस्यादिवापिथौवतैर्नसहायीनवंतीमिमामहं कुतमस्त
विधातनाशयेपतिवमावसतीत्यचिंतयत् ५१ ॥ देवीसया
पियौवनेर्यवतिसमूहेःसंह नाथीनवतीमिमानिश्चित्यसह
सहीभ्योप्यधिकांमत्वेत्यर्थः अस्याःपतिविधातास्त्रिकोवा
वसतीत्यहमचिंतयं ५२ ॥ अतद्रूपामिमांनिरूपयत्रयासर्वेषा
पिपूर्वपदतां फवस्यव्यपनेनमदुमस्त्वायामिसिद्धांतापियंना
वेशायं ५३ ॥ इममनुरूपमस्याःपतिविचारयन्सर्वेषामपिय
वसपूर्वपदतांदूवंकार्तंमशाकःत्वायासिद्धांतापियंनिसमप्र
त्वनिसत्वयंत्यवेशायंसिद्धांतावलंबनेनहिपूर्वपदप्रतिपो
भवतिअन्येनलग्नाःपूर्वपदाःत्वंतुसिद्धांतस्थानामित्यर्थः ५
४ ॥ अनयानवरूपतीमयाक्रांतसंस्कारविश्लोपनस्यमे चि
रमयाविलोकितापिसाम्रातिमारुद्रवनीवीविसिना ५५ ॥

त्वानयारूपसीमयासौंदर्यातिशयेनहृतमंस्कारोद्बोधस्य
सोचिरमवलोकितापिरम्यहासासाभैमोस्मारितिप्रत्ययाना
सहशासहचारितदर्शनादिकंसंस्कारोद्बोधकारणमितिन्या
यविधः ५२ ॥ त्वयिवीरविराजतेपरंदमयंतीकिलकिंचि
तोकिल तरुणीस्तनमंडलीयतेमणिहारावलिरामणीय
कं ५३ ॥ भोवीरदमयंत्याकिलकिंचितंहर्षाङ्गदितगीता
दिव्यामिश्रंकिलकिंचितंक्रोधास्रुहर्षभीत्यादेःसंकरःकि
लकिंचितं अपरत्रस्पृष्टेतरुणीस्तनादेतारामणिपातःक्रो
धामृजस्वहासितंतरुणीमाप्नुवन्तः भव्यामिश्ररूपामिहहर्षव
शाप्रहृत्तेश्चकंजनैःक्रानिधेःकिलकिंचितंतत् निश्चितंतत्त्व
यिविषयेकेवलंविराजते नायकंमणिमयकहारावलिर
म्यतानतरुणीस्तनप्रदेशोभतेनान्यत्र ५४ ॥ तवरूपमिदंत
याविनाविफलंपुष्पमिवावकेशिनः ईदृक्सहृदयतारूपाव
नीत्ववनीतंप्रवदंत्यिकापिका ५५ ॥ तवेदमनुपमंरूपंत
याभैम्याविनाविफलंकिमिवाकेशिनोवंध्यरूपतास्यजुकुसुम
मिव तकेवलंरूपंविफलंकिंतु इयंसहृदयतावनीरूपा
तथासंप्रवदंतःपिकायस्यांसाईदृशीत्ववनीपिकानकापि
त्वस्यवनीवनंतदपिनिष्फलमितर्थः वंध्याफलोवकेशी
स्यादित्यमरःगोवयादित्वादलार्थेइञ्प्र ५६ ॥ अनयामर
काम्यमानयासहयोगःसुलभस्त्वनेत्वया यत्नसंभृतयाकुद्रा
गमेऊसुदेनेवदक्षिणाकरद्विषा ५७ ॥ तथाहुःसर्ववाक्या
र्थापेक्षयापदानंत्वयेनतनाय अमरैकाम्यमानयाप्रार्थ्यमा
नया यज्ञामरैःकाम्यमानोयस्यस्तयानयाभैम्यासहयोग
स्त्वयानसुलभःमेघसमयेमेघात्स्वातिनयाचंद्रकांत्यासहऊ
सुदेनेवलिकाव्ययोतिषष्ठीनिषेधेदृयोतिल्ल्तीया ५८ ॥ त
दहंविदधेतयातथादमयंत्यासमाविधेनवसत्वं हृदयेनिहित
स्तयाभवानापिपाणिग्रहणाय्यथाप्रार्थ्यते ५९ ॥ ततोयोगस्यसो
नरायत्वात्कारणादहंभैम्यासमीपेतवसतोत्रंतथानयाऊ

नै॰ ष॰ टि॰ टी॰ ३०

वैयथातथाहृदयेनिहितोभवान् इंद्रेणापिनापनीयतेव
ज्याप्रार्थ्यमानेनापीन्द्रेनमनोनिधत्तइत्यर्थः ४७ ॥ तवसं
मतिमत्रकेवलामधिगंतुंधिधिर्दानिवेदिते ब्रुवतेहिफले
नसाधवोनतुकंठेननिजोपयोगिता ४८ ॥ अत्रदमयंती
योजनेतवसंमतिमत्रकेवलाप्राप्तमिदंममनिवेदितो
विद्वांसिनिधिकसाधवोहिफलनिष्पत्त्यैवस्वोपयोगितांकथ
यंतिवाचानतु ४८ ॥ तदिदंविशदंवचोमृतंपरिपीयाभ्यु
दितंद्विजाधिपात् अतितृप्ततयाविनिर्ममेसतदुद्गारमिव
स्मितंसितं ४९ ॥ द्विजाधिपाद्धंसाच्चन्द्राच्चनिर्गतंविस्पष्टा
र्थंनिर्मलंचतदिदंवचोमृतंनिपीयात्यन्ततृप्ततयातेननला
ख्येनपीतस्यामृतस्योद्गारमिवसितंस्मितंविसर्जयोहिये
नाधमानोभवतिसतदुद्गिरतीतियुक्तत्वात् ४९ ॥ परिरभ्य
भुजाग्रजन्मनापतगंकोकनदेननैषधः मृदुतस्यमुदेऽकि
रद्गिरःप्रियवादामृतकूपकंटकाः ५० ॥ भुजाग्रोत्पन्नेनर
कोकनदेनकरतलेनेत्यर्थः हंसंपरिरभ्यसनलःप्रियवा
दामृतानितेषांकूपस्तेषांकूपोयःकंठः तत्संजाताःवाचाःतत
स्यहंसस्यमुदेहर्षाययथाभवंतितथा अकिरदुवाचेत्यर्थः
५० नतुलाविषयेतवाकृतिर्नवचोवर्त्मनितेसुशीलता
त्वदुदाहरणाकृतौगुणाइतिसामुद्रिकसारमुद्रणा ५१ ॥
तवमूर्तिःसादृश्यगोचरेननोपमानेयोग्येत्यर्थः तवस्वर
भावनावचोवर्त्मनिनवर्णयितुमशक्येत्यर्थः शीलंस्वभा
वस्तन्ने आकृतौगुणाइतियदाकृतिस्तत्रगुणावसंतीतिसा
मुद्रिकसारमुद्रणा सामुद्रिकसारस्यानियंत्रणाकोडीकर
णंसंग्रहइतियावत् सात्वंउदाहरणंत्वमेवोदाहरणंयस्या
सात्वय्याकृतिरूप्यास्तिगुणाअपिसंतीत्यर्थः ५१ ॥ नसुव
र्णमयीतनुःपरंननुकिंवागपितावकीतथा नपरंपथिपक्ष
पातिताऽनवलंबेकिमुमादृशेपिसा ५२ ॥ ननुभोःतव
तनुःशरीरंकेवलंसुवर्णमयीनकिंतुतावकीवागपितथा

किंस्वर्वाणीमयीशोभनावाणीःप्रस्तुताश्रवेति तथानवकेवल
मनवलंबेपथिआकाशेपतत्पातितायदैःपततिगच्छतीति
पतत्पातीतस्यभावःतत्ता सातकिंतदुअनवलंबेअसहायेमा
र्गेपिपतत्रिपातितानुकूलवर्तित्वंकिंउभयत्रापिपक्षपर
र्यवसानवे ५२ ॥ भृशातापभृतामयाभवान्मरुत्सामादित्र
धावसारवान् धनितामितनामतांपुनर्गणकृत्सात्रिविधेवस
त्रिधिः ५३ ॥ अत्यंतसंतापवतामयातद्धारेणमाववाहिसम
साहयकतोभवान्नेवमकृत प्रासःधनितांत्विनरोधनात्मकोनि
धिर्भवति सतांपुनर्गणेवतांमात्रिविधेवसात्रिधिःसमीपेनोर
निधिःसत्रिधिर्विलजत्वंस्मरवंकावीजानासीत्यर्थः ५३ ॥
धातधाःस्फतिमधानैवसात्रिजगन्मोहमहौषधिर्मम अस्तुना
नवशंसितेनतत्स्वहृदीशैवाधिगतामवैमितां ५४ ॥ त्रिजगतोर
मोहेहृतिरप्राप्तेववशीकरणेवामहौषधिः साभैमीमम स्फ
तिशातधाःप्रामैवतवाम्रुनाकथनेनतत्स्वनेत्रेनैवहृष्टाजाने
तवेतिमातुर्धावसानाभिहस्यातिर्यग्जानेवणेत्यर्थः ५४ ॥
अविलंविहुधामतानाविलेस्वहृदांचस्वहृदाचपंस्यतां साव
धेपिनस्वस्वसाहिणींवदनालंकृतिमात्रमंहिणी ५५ ॥
स्वहृशैवाधिगतत्वमुपपादयतिस्वहृदामित्रेणस्वहृदयेण
च अनाविलंयथाभवतितथाविलंवस्तपश्यतांविहुधाम
सीपेपिनस्वस्वसाहिणीसातात्स्पश्यतद्दतिसाहिणी साता
द्रष्टरिसंज्ञायामितीच् स्वस्वेपरमात्मावादेसाहिणीततोनस
मासः ईदृशेअहिसाभुवालंकृतिरेव स्वयंहृयग्रहणालंद
णफलाभावात्स्वहृत्स्वहृदयंचेतीदमेवतेत्रद्वयंदेशकाला
दिव्यवहितस्यापिग्राहकत्वात् नेत्रंतुभुवोलंकारमात्रमेव
अतस्त्वयास्वहृदानेत्रेणतोअस्यहृष्टांजानेइत्यर्थः त्रिभुवन
वैधमेलयेपिहज्ञामात्रापरिच्छेदे अत्यंतपरिमाणेसामान्येत्का
त्रर्येवयावर्णेअत्रावयावर्णेमात्रप्रांशुः ५५ ॥ अमितंमधुमतत्
कथासमस्तुवणप्रारुकोकृतोजने। मदनानलभोधनेभवत्

नै॰
प्र॰टि॰
टी॰
३१

त्वेगधाय्यायिगधैर्यधाविणः ५२ ॥ अमितं मधु तत्किल पामे भीकर याजनैर्ममस्त्ववणाविधीकृता अतो अधैर्यधाविणो मम मदनाग्निदीपने भो हंस धाय्याभवत् ऋक्तामिधेनी धाय्या च या सा त्वं दाग्निसमिधनी अतो मां धिगित्यर्थः यद्वा अधैर्यधाविणः दुष्टबोधिधिनिति पृथगन्वयः यत्तं बंध वचनात्तदमितं मधु तद्रूपं पायुः कथा याश्चाग्निदीपनत्वं तानधैर्यधाविणो धिगित्यर्थः अधैर्यमेवात्राग्नौ हेतुः ५२ ॥ विषमो मलयाहिमण्डलीविषफूत्कारमयो मयोहितः त्वेगकालकलत्रदिग्भवः पवनस्त्वद्विरहानलेधमा ५३ ॥ भो हंस कालस्य यमस्य कलत्रं दिक् दक्षिणादिक् तत्र जातः पवनः तस्याभिमुख्याविरहाग्नेः काष्ठभूतेन मया मलयस्य शैलस्याहीनां सर्पाणां मण्डल्या विषफूत्कारविकारो विषमो ऽः सहतः हितस्तकिंतः नायं दक्षिणपवनो विषमो मलयशैलफूत्कारवृत्तिनर्तितमित्यर्थः फूत्कारो हि वह्निसंधुक्षकाष्ठप्रज्वलने हेतुः मलयातीति मलयः इति दोषवतीति शायोरघोत्यते कालकलत्रेति कृतं त्वं घोत्यते वनकालेति पादे वनेति त्वेदो विहानुकम्पासंतोषविस्मयाम त्रणे वन ५३ ॥ प्रतिमासमसौ निशापतिः स्वगसंगच्छतियाहिनाधिप किमतीव ततस्ततः करैर्मम दाहाय सधैर्यतस्करैः ५४ ॥ भो हंस सौ चंद्रः प्रतिमासं यतः सूर्यं प्राप्नोति ततो रविसंगमात्तीव्रतरैर्धैर्यहारिभिः करैः किरणैः चंद्रो मम दाहाय जातः इति शेषः संगच्छतीति सकर्मकत्वात् समोगम्यच्छीत्यादिना नात्मनेपदं ५४ कुसुमानि यदि स्मरेषवो न तु वज्रं विषवल्लिजानि तत् हृदयं यदमूमुहन्ममीममय प्राणितमां यतीन्नपन् ५५ ॥ यदि कामबाणाः कुसुमानि वज्रं तन वज्ररूपा न भवंति यदीत्यर्थः १ कामबाणानां वज्ररूपता यत्का मा चेन्नास्ति तर्हि विषवल्लिजानि कुसुमानि यतो हेतोर्ममी इषवो मम हृदयं ममूमुहन् प्राणितं मां मतापयन् किमेते विजाकुसुमयत्वाज्जाताः ५ इत्याह प्रकर्ष इत्यामन्त्रयः वस्तीचव्वीका वाग्प्रमोहहर्षशूरानिपातः इष

ग्राह्यस्योभयलिंगत्वान्मौलिंगनिर्देशात्तव्यज्यते व्यंमाक्रियते
धुःश्च ॥ नंदिहानवद्यौनिमज्जतोममकंदर्पशराधिनी यो भव
पोतइवावलंबनेनविधिनाकास्मिकसृष्टसान्निधिः ९० ॥ तस्मा
दिहानवद्यौकामशिवानिमिन्नमनःपीडासमुद्रेमज्जतोममदै
वेनअकस्माज्जातआकास्मिकःसृष्टःसान्निधियेस्येदृशस्त्वंपो
तइवप्रवहणमिवावलंबनेभव यानपात्रेशिशोवहित्रस्त्रियपोत
इत्यमरः ९० ॥ अथवाभवतःप्रवर्तनानुकथंपिष्टमियंपि
नष्टिनः स्वतएवसतांपरार्थतापहणानांहियथाथयथार्थता
९१ ॥ अथवेयंनःअस्मत्कन्दिकाभवतःप्रेरणात्वंमत्कार्यं कु
र्विति प्रेषणपिष्टंकथंनापिनष्टि पिष्टस्यपेषणमिवव्यर्था
हियस्मात्सतांसाधूनांपरार्थतापरोपकारोचितप्रहत्तिमत्त्वं
स्वतएव परप्रेषणेनापेक्षतेइत्यर्थः यथासतामहणानामत्ता
नानांयथार्थताप्रामाण्यंस्वतएव ज्ञानंस्वतःप्रमाणमितिमी
मांसकावोद्भमतानुसारेणत्तज्ज्ञानानामयथार्थतास्वतोयथे
त्यर्थः ९१ ॥ तववर्मनिवर्ततांशिवंपुनरस्तुत्वरितंसमागमः
अयिसाधयसाधयेप्सितंस्मरणीयास्समयेवयंवयः ९३ ॥
तवमार्गेशिवंभूयात् पुनर्वेगेनसमागमनमस्तु अयिहंस
साधयसाधयप्सितंकार्यंवाचोव्याक्तंसिद्धप्रायंत्वलौकिकेइति
द्वकारस्यात्वंयथाप्राप्तमसिद्धिंईप्सितंसाधयतिष्याद्वयभाववयः
पक्षिवत् समयेकार्यकालेवयस्मर्तव्याःसमयःस्यात्क्रियाय
कालेकालसंकेतयोरपि स्वकार्ययामेवप्रेषयस्तुनःस्मर
णीयाइतियदाहतत्रस्यहंसस्यमहत्त्वस्थाथस्वार्थमिवान्या
र्थमापिकदाचित्सवतेनतदृर्थे भ्रान्तिविशेषप्रतिपादनायवा
९२ ॥ इतितमविलज्ज्यवीर्यवान्नृपतिःस्वल्नतवाग्रहस्पतिः
अविशद्वनवेश्मविस्मितःस्मानिलयैःकलहंसभाषितैः ९३
नियेस्वयंचस्वल्नितेस्वल्नतवाग्विहस्पतिःनेहंसमितयनेनप्र
कारेणविसृज्यधैर्यवान् स्मरानिलयैःकलकलहंसस्यवचोभिः
कलैमंफलैर्हंसवचोभिर्वा विस्मितोवनवेश्मवनेक्रतंक्रीडाम

नै॰ प॰टि॰ टी॰ २२

द्विविवेश ६३ ॥ अथभीमसुतावलोकनैःसफलंकर्तुमहस्तदे
वसः क्षितिमंडलमंडनायितंनगरंकुंडिनमंडलंययौ ६४ ॥ अ
थमहस्तदेवाह्निभैमीदर्शनैःसफलंकर्तुंभूमंडलालंकारभूतं
कुंडिननामकंपुरंययौ मंडनामिवाचरितंमंडनायितं अंडा
जातोंडजःपक्षी अवलोकनैरितिबहुवचनेनपौनःपुन्यंद्योतना
य ६४ ॥ प्रथमंपथिलोचनातिथिंपथिकप्रार्थितसिद्धिशंसनं
कलशंजलसंभृतंपुनःकलहंसःकलयांबभूवसः ६५ ॥ स
कलहंसःपथिकप्रार्थितानांसिद्धिशंसनीतितादृशंजलपूरितंक
लशंलोचनगोचरंप्रथमंगमनारंभएवपथिप्रपश्यतिस्मकलनिः
कामधेनुःयद्वालोचनगोचरंकलशंकलयतिस्म स्वान्तर्कलशा
ऊनतयाग्रहीदित्यर्थः ६५ ॥ अवलंब्यदिदृक्षयांबरेक्षणमा
श्चर्यरसालसंगतं स्वविलासवनेवनीभुजःफलमैक्षिष्टरसालसं
गतं ६६ ॥ सहंसःराजनादिदृक्षयाक्षणमाकाशेआश्चर्यरसेना
लसंमन्थरंगमनमास्थायनलःक्रीडावनेरसालेआम्रेसंगतंफ
लंददर्श अहोमहतिकार्येप्रवृत्तोहमित्याश्चर्यरसःयद्वाआश्च
र्यकारीरसोरागस्तेनमंथरमित्यर्थः फलदर्शनंसहशाकुनंभ
वतितदुक्तं कन्याभोगेविशांवदधिफलजलमामित्यादि ६६ ॥
नभसःकलभैरुपासितंजलदैर्भूरितनवप्रवालकं सदृशंघनतुंग
पुंगवोविटपच्छन्नतवप्रवालकं ६७ ॥ सपादस्पृष्टोहंसोनंदनोप
वनंददर्शकीदृशंगगनस्यकलभैःकरिशावकैरुपमेयैःसेवितंधू
रयत्वतत्वाच्चमृगाःपन्नगाःसर्पाश्चयत्रतं नवदलस्त्वमृगाद
नःविटपैःशाखाभिःच्छन्नतानास्त्यनेनच्छन्नाः द्रुपानीचतत्रयोय
त्रतं कृतस्त्रशाखाशिफःद्रुमःतवद्रुपत्रगादिविशिष्टपर्वतंद
र्शनवर्णनेनसंभावितेङ्गादिकृतविघ्नस्तूचनायद्वाभूरिनगात्र
तबुजलाःद्रुपायत्रतं तथाविटपेच्छन्नाःतवदलःपत्रगाश्चय
त्रतं अनेनसंभावितविघ्ननिराकारःस्वचितः ६७ ॥ अथयोधफ
तपत्रतिःतरुणंवाणसूर्धीयनकर्विभावकः विपुलीकृतनिलस्त्व
दःतरुणमालोककदंबकोलकः ६८ ॥ तरुणंचालितंपवनमूलः

त्वाणमूर्ध्वगमनेनऊर्ध्वोर्थः त्वणाविल्लाविनानिष्कंपपत्तः सहस
आलोककेभ्योऽर्द्ध्वभ्योदत्तेकौतकेयेनेदृशः सन् ययोआलो
केतइत्यालोककाः एवुल् २८ ॥ तत्रदेवाधिनिधारयावया॰
ज्ञतयालोकविलोकनामसौ च्युदहेमकपत्रिवालसत्क
पत्रपाषाणनिभेनभस्तले २९ ॥ अथेपत्तीलोकानांदृष्टानेआ
मया यद्वाआलोकविलोकनामालोकेप्रकाशेदृष्टानेआस
यावेगात्तत्दनकांतिपंक्त्याशरीरकांतिदेव्वियावाकृत्वापा
णाषिलानिभेविधयातिपत्तत्वर्णकपत्रिवाशोभतनदृष्टानेभू
मिगतानांपतितानांजानानिवेदः चेष्टामाऽः २९ ॥ विनमद्भि
र्वपःस्थितैः खेगैरुद्दितिनिपेनानिपातनशाकिभिः सनिवैद्दिद्द
शैकयोपविस्पदफाकाविनपत्रपङ्क्तिः ३० ॥ स्यदोजवेनिपा
तितःतेनफांकाविना फांकावेस्याअलीनिफांकाविणीनाद्द
शीह्रुतानफाकाविनापत्तपङ्क्तिर्येनसः स्यदफाकाविपत
त्रपङ्क्तिविततिपाटेफांकाविणीपतत्रपङ्क्तिर्यस्येतिविग्रहः
सहसोऽभ्राविास्थितैःखेगैरेकयादृशोपविद्दष्टः कीदृशैः भू
नलिपातशाकिभिरतएवफटितिविनमद्भिः ३० ॥ दृद्दशो
नजवेनयत्रसौऽभविनश्यायमवेद्दत्वणात् दिविदिद्द
विनीएचद्वपाष्टकवेगद्भुतमदोदृकथः ३१ ॥ यत्रग
च्छन्दृशएगतावस्माक्ष्वन्तप्रत्ययः दृणोयाए अत्सोद्द्रसःदृ
ष्कनावेगेनशीघ्रंमुकोदृत्वथोयेनेदृशः सन्जवेनेनन्दद्द
शेनकीदृशेननसहसस्यछायानच्छायऽविदृद्वानत्वणाद्
वव्योमनिदिद्दचदत्रनेत्रेणभूमौच्छायाद्दष्टायावदूर्ध्वंपश्य
तितावदेवततोऽदृष्टंगतवानित्यर्थः ३१ ॥ नवतेपार्थिवश्रि
श्रियेगुनाहाविदप्पस्सुतरङ्गचारुतं नसगोत्रजमल्ववादिवा
गतिवेगमस्तरङ्गचारुतं ३२ ॥ गतिवेगेनसमस्तंनीतफक्कांति
र्यस्येदृशेनासुनाहंसेनक्काचिदपिमार्गेनस्सुतराद्गणांदृत्वाणां
चारुतायत्रनादृशंवनंनाधिपाश्रियेसगोत्राद्दसाजानफतवाना
न्ववादिनान्वदितं सगोत्रैः सहसंवादेनकृतनइत्यर्थः समानं

नै॰ ष॰ द्वि॰ टी॰ ३३

गोत्रंयस्यससगोत्रःज्योतिर्जनपदेत्यादिनासमानस्यसभावः
पलाशोद्रुद्रुमागमाः ७१ ॥ अथभीमभुजेनपालितानगरी
मेजरसौधराजिता पतगस्यजगामहृत्पथंहरशैलोपमसौ
धराजिता ७२ ॥ धवलंजयतीतिधवाजित् तेनभीमनृपभुजे
नपालितानगरीनाकैलाससदृशैर्हर्म्यैःशोभिताचम्पानाम्ऊ
ड्डिनाख्यापुरीहंसस्यहृत्पथंप्रापहरशैलोपमभीरस्यहरस्यभु
जेनपालितोभवतीतिप्रातीतिकः ७३ दयितंप्रतियत्रसंत
तावलिहासाइवरेजिरेभुवः स्फटिकोपलविग्रहागृहाःशश
भृद्भित्तिनिरंकाभित्तयः ७४ ॥ यत्रनगर्यांशशिशकलवत्क
लंकहीनाभित्तयोयत्रतेस्फटिकशिलामयागृहारेजिरे रा
जृदीप्तौ फणानांचसप्तानामित्येत्वाभ्यासलोपौ केइवदयित
मध्योङ्घ्रीमन्यप्रतिमंतनानिरंतराःप्रहृष्टाइतिवाप्रियायाभ
वोवनितहासाःसंभोगसमयेननिर्मितानीवहसितान्यतिविक्रमसम
येहासाःस्मृजितहासाअस्त्रवाचिताइतिवनितहासाइसश्चकंभिन्नेश
कलांकेडेत्यमरः ७४ ॥ स्वपनीलमणीगृहावलिषाभ्रपये
यत्रभयेनभास्वतः शर्वरणामवसस्वामरेप्सितदाहृत्युदय
नमंतमः ७५ ॥ नीलाश्चतामणयश्चतासांगृहानीलमणीगृ
हासतेषांत्तविषतासांव्याजःमायमोयत्रपुरविहस्येयाच्छयेनशर्वरणाम
त्रहासतेस्युवास शर्वरणगृहरान्द्रिरोतित्यमरः शर्वरणासामं
हितीयाश्चनेत्यत्रोपसर्जनस्याविवक्षितत्वात्समासःश्रामंश
वरणयेनेतिवाआहिताग्न्यात्पवनिपातःसुरापीतइतिवत्
कोदृशंतमोसत्तोश्राहारिर्यस्यतदसदाहृत्रिश्चत्यतस्तुदयस्तद
यन्नम प्रसदाहृत्रिचतस्ट्यन्नमंचउदयन्नममितिभिक्षय
दवा उदयत्येवनकदाचिन्निवर्ततेइत्यर्थः ७५ ॥ सितदी
प्रमणिप्रकल्पितेयदगारेहसदंकरोदसि निखिलान्निशि
पूर्णिमातिथीनुपतस्थेतिथिवेकिकानिथिः ७६ ॥ सिता
दीपादीपणाःशिलायेमाराथःतैर्निर्मितेहसन्तीप्रकाशमानेर
हासयकंकेवाश्चकरोदसीसंमीप्यामहायिब्योयंस्यतइस

देकरोदस्तास्मिन् यस्याः प्रोम्हेजानावेकवचनं निशाप
कास्पृाणिमाचूर्णस्पर्णास्वंङ्गस्पर्णाणिमिमीनेइतिस्पर्णामानि
यितनिधिः मन्याचकः साव्रावलिलाक्लिथीन्यापस्वीस्वापिन
त्रिशुस्पर्णमाजातासितनमाणिप्रभापटलेनेत्यर्थः उपनस्यइ
तिउपाहेवदृजासंगनकवणामिव्रकवणपाथाष्ठनिवङ्कव्यामि
तिसंगतकवणेश्रात्मनेपदं उपनस्येरोधस्वरोधसीचेतिद्विव
धूमोस्पृथक्पदं सहयोरोध्मस्यनयोरोधस्याविनिरोधसीति
धमाणः पकैवैकिकारात्रावागनोतिथिः स्तूयोघ्नामाश्रप
विहर्तव्यः नदाघाः तिथयोद्वयोः ७६ ॥ मृदतीजनमज्जनापि
नैर्द्यस्पणेयत्रकषायिताम्भया नानिधाविलयापिवापिका
प्रसन्नादथाहिलेवमानिनी ७७ ॥ यत्रशिखिदतीनांजनस्यम
जनेनापितैः कुंकुमैः व्याकृतमथ्यावापिकासकलयापिरा
त्यानप्रसन्नादकेवसपत्नीभूतमृदतीजनसंभोगान्यस्तैः प्रियां
गकुंकुमैः कलुषीकृतहृदयायाहिलायहवनीकामिमीव य
होस्पाप्रस्तीनियाहिलालामादिपामादिपिच्छादिभ्यःश्चानेलचः
शोभनादन्तायस्यास्ताः दतीहियांमंत्रायांमितिदन्त आदेशः
प्रहृ्द्विप्रमामित्यादिनानिशाधाभूस्यानासिात्यादेशः कषायोरस
भेदेस्यात्कोमलोहित्यसौरभे आशयः स्यादभिप्रायेमानसाथा
दयोरपिकाश्रमीवजनक्रहाणा ७७ ॥ ह्लणानीवक्यायय्यानि
शिश्चितवप्रावलियोगपहुया माणावेश्मममयंह्लानिर्मलंकिम
पिज्योतिरवाक्यमिज्यते ७८ ॥ निश्चिह्लणानिः शाहृयाश्रितो
वप्रावलिवेवयोगपहोययाशानयाग्रयामाणावेश्मभिश्राग
तेमाणिवेश्ममयंनिर्मलाकिमपिवङ्कमशक्यमवाह्यमांतर
वोक्षमशक्यंवाईदृशंज्योतिरिज्यतेस्मप्राप्यतेस्मयोगिना
चह्लणानिः शहेनाश्रितयोगपहेननिशानिर्मलमवाङ्मनस
गोचरंब्राह्म्यंपरमात्मरूपंज्योतिर्ध्यायते यत्रदेवनाम्प्रजासं
गनकरणदानेषु ७९ ॥ विललासजलाशयोदवेध्वचनयो
रज्ञविविन्नेवया पाविवाकपटस्फेटस्फुवत्यानिबिबानवलो

नै॰ प्र॰ द्वि॰ टी॰ ७४

विनांबुनि ७५ ॥ यासुरीकासिंस्थितनडागोदरे प्रतिबिंबिता
द्यौःस्वर्गइवभ्रमभेयद्दृष्ट्वापनकाचित्यदेशे प्रतिबिंबितेन्यत्व
यःकोदृशोनडागोदरे प्रतिबिंबकपटोव्याजस्तेनस्फुटस्फुर
त्प्रतिबिंबेनावलंबितमंबुयस्मिंस्तादृशोयवातस्याने प्रतिबिं
बंभवतिनावतिजलेनदृश्यतेअन्यत्रदृश्यतेइतिलोकप्रसिद्ध
७६ ॥ व्रजतेपथियद्गृहावली चलचेलांचलवंडयदृतोः
श्रमतत्रकृणायविश्रमंस्वजनेहोलिहयालिकालनो ॥ यस्यः
पुरोगृहपंक्तौ चलास्तुलानांपताकावस्त्राणामंचलादृशायेषां
तैःध्वजदंडैःकृतायाताडनात्स्नोप्रकाशमार्गेगच्छतेस्वयोस्व
पंक्तिप्रेरणांकुर्वनेकृणायविश्रमंस्नावोवस्थानंश्रमनवन् स्वय
मेवाकुणास्यकपाकृत्यकुर्वतीत्यर्थः होलिकालिंगनेवाविं
तिवैजयंती श्रमनोदितिपाठे चलयेलांचलदंडैःकृताताड
नायस्यास्तेदृशीपुरीगृहावलीश्रकृणायविश्रमंश्रमनोदित्यन्व
यः ॥ दितिगर्भधराबवालयैस्तलमध्येपरिपूर्णाप्यक जग
ताकिलयाविलाद्भुताजनिमावैनिजाविकृतादिभिः ७७ ॥ या
पुरीयाविलेसमस्तेस्थले अद्भुताजाता यथाश्चाविलायापुरी
अद्भुताजनीत्यन्वयः कैःकृत्वादितिगर्भधरायामंबरैः येश्रा
लयागृहाःतैःकृत्वाकीदृशेःतलंमध्यस्तपातिचपर्यंतंनीतितल
मध्येपरिपूर्णानिपवंविधानांजगतांपृथ्व्यानिजाविकृतादि
भिःसारैःसारभूतैःपातालगृहेषुनिधीन् धरागृहेषुभक्ष्यते
भोज्यलेह्यचूष्यपेयादीनिअंबरगृहेषुसुवर्णरत्नमौक्तिकाद
दीनिदृत्येवंपृथक्पृथगात्मचिह्नानिधारयद्भिःपातालभूलोक
स्वर्गाणांसारभूतैःत्रिप्रकारैरपिगृहैःकृत्वासमस्ताद्भुतासीदि
त्यर्थः ७८ ॥ दृषदंबुदनीलकंठतांवहदुत्पक्षसरोजलंबवा
पुः कथमस्तुतनामयत्रनदितिधुर्मांदिरभिंडमौलिता ७९
यत्रपुरेराजगृहाभिंडमौलिनाभिंडमौलौशिखरायभागोयस्य
तस्यभावस्तत्तानाइंडमौलौशिखरेयस्यतस्यभावस्तत्तानाच क
थंनस्पस्तत अस्पगतोपाधाशीत्यादिनाटस्यास्टेर्धः अस्त्यधात्वर्थे

कथंनप्राप्नोतुकौतूहलंत्र दैनीलःकंठउपांतभागोयस्यांतुदव
नीलःकंठोयोवायस्यांतिच तस्यभावस्तत्तस्मानोद्दयत अतिनिर्मल
स्तथयाउज्वलेअतिनिर्मलस्तथावदुज्वलेच वपुर्दधानस्तथालेः
पोनंतंहरहीहरस्याद्वितिभूत्वांदरोभवतिद्वितिभूत्वैतोमंदि
रोयस्यांतिवा ८२ ॥ बहुरूपकसालभंजिकामुखचंद्रेषुकर्बु
रंकवः यदनेककसौधकंदराहरिभिःकुलितगतीहतनाइव
८३ ॥ बहूनिरूपाणिआकृतयःसौंदर्याणिवायासांताबहु
रूपकास्युताःसालभंजिकाःस्तंभादिषुनिर्मितालिखितावा
सालभंजिकास्तासांमुखचंद्रेषुचंद्रत्वात्संभाविनाःकलंकरू
पारंकवोमृगाहरिणायस्मानगर्याअनेककानांसौधानांकं
दराहस्यापितेहरिभिःसिंहैःकुलितगतीकृत्वाभवितानाइवन
लक्ष्यंतइत्यर्थः ८४ ॥ बलिसद्मदिवंसनत्यवागुपरिस्माह
दिवोपिनावरः अथवाधकृतायचैवमावपरीतांजानिभूविभू
षया ८५ ॥ सत्यवाक्तनोरदोबलिसद्मादिवंपातालरूपंस्व
र्गंदिवोपिस्वर्गादप्युपर्युत्कर्षवतीउपरिस्थास्वाहस्मअथम
वोभूषणभूतयायययाभुवाविपरीतासांबलिसद्मयोवधराकृ
ताजानाप्यपूर्वेमुपर्येवासीत्संप्रत्ययाधराकृताधराकृता अ
धःकृतानातिरस्कृताचेत्यर्थः अथवायययाधराकृतासतीविप
रीतांजाताभूतलेबलिसद्मयोर्जातेत्यर्थः स्वर्गविजयिबलि
सद्मजयेस्वर्गविजयित्वमप्युत्क्रमेव ८६ ॥ प्रतिहट्टपथेघ
रहाजनात्पथिकाज्ञादददतस्मसोऽरभेकलहात्र्वचनान्यड्डुस्थिता
द्पणनाप्युज्कृतिवार्घ्यवरः ८७ ॥ हट्टपथेपतिहट्टपथंनर
सिंनगतीयासमभ्यर्चिजलामितिविभक्तेरलकपथिकाना
माज्ञादददातीतिपथिकाज्ञाददंनस्तुनत्सद्मसोऽरभंचनसि
न्निमित्तेसंसभीचर्माणिद्वीपिनंहन्तीतिवनमोरभातिपादसो
रभैर्हन्तृभिःचरहज्ञानत्वरहोगोधूमादिपेषणापाषाणाःनस्मा
ज्ञातायस्मानमर्यादस्थितानात्कहालज्ञानोर्च्यचरचरःपुरुषषा
रोपणनापिमेघाद्रेस्ताज्ञानिमेघाःपौथिकान्यीडयंनिसद्मपरि

नै. घ. टि. टी. ३५

मलैस्स्वच्छवरहाजीवयंति तेनाविरोधान्मेघानांचवरहानांचनित्यंक
लहःकिलजायते तेनजातोत्कर्षैर्वर्हरवोपिमेघानुगुंचतीत्यर्थः
८५ ॥ वरणःकनकस्यमानिनींदिवमंकादमराद्रिरागतां य
नवल्पकवाटपत्रिनःपरिरभ्यानुनयन्नुवासयां ८६ ॥ कनक
स्यवरणःप्राकारःसएवामराद्रिरंकात्समीपाउत्संगाद्वागतां
मानिनींबद्धप्रमाणवतींतथास्त्रीणामीर्ष्याकृतोमानःकोपो
न्यासंगनिमित्तेनप्रियेनकृतोवयांकुरीमेवदिवंस्वर्गंपरिरभ्यालिंग्य
परितःश्लेषिष्यानुनयन्प्रसादयन्नुवास आस्थितस्तस्यागमनेहे
तुःघनरत्नोनिघनेविशालेरत्नकवाटेएवपत्रीयस्यसतथा
अनुनयन्निवासेनिवापावःप्राकारोवरणःसालइत्यमरः ८६
अनलैःपरिवेषमेत्ययाज्वलदर्कोपलवप्रजन्मभिः उदयल
यमंतरारवेरवहद्वारुणदीपरार्थितां ८७ ॥ यांपुरीरवेरुदय
मस्तमयमंतराउदयास्तमयोर्मध्येइत्यर्थःअंतरांतरेणयुक्ते
तिद्वितीयाज्वलन्तःसूर्यकांतशिलाप्राकारसमुद्भवैरग्निभिःप
रिवेषंपरितोव्याप्तिंप्राप्यवारुणपुरीवपरार्थ्यांअग्रगण्यानस्याभा
वस्तुज्ञातोदृष्टेवांणपुर्याःपरार्थ्यतांवा ८७ ॥ वज्रकवृसर
णिवेटिकागणनाटल्पककर्कटोल्करः हिमवाल्लुकयास्थ
वालुकःपटुदधानयदापणाणिवः ८८ ॥ बहवःकंबवः
शंखामणयस्तथायत्रसवराटिकानांकपर्दिकानांगणानांनाल्पट
नस्थलंतोजननानांकरापवककर्कटाःकुलीराल्लैबाउल्करःसमू
होयत्रसउल्करदइतिपाठेककर्कटेल्करदइत्यर्थःतयाहिमवा
लुकयाकर्पूरेणोकृत्वानिर्मलास्तिकतायत्रसआपणःपणवा
थीवःपटुअधिकंदधानप्राक्रमकरोदित्यर्थःसमुद्रोपिकंव
दिकगणेनाढ्यान्हिमान्हमकोयस्यैवंभूतोकुलीरोयत्रचनसा
रस्त्वंहमजलनिम्नाधाहिमवालुकाःस्यातंकुलीरःकर्कटइ
त्यमरः ८८ ॥ यदगारघटाहटजाहिमस्वदिन्दूपलतुगंदि
लापया समुचेनपतिव्रतोचितौमातिचंडोदयमभ्रगंगया
८९ ॥ यस्याःपुर्यागारघटानामहाउपरिग्रहात्मोष्णजाः

हिमानिवड्वाभुवः कहेनानिर्हृताः भावप्रत्ययांतादिमनिच्च क्र
मः पाकिमादिवत् कहिमो हिमानी बड्वाभूस्वं इष्टा ला शिशिरोष्ण
हमित्यमरः तेषु स्ववंतोयेइह पलाशद्रकोतनास्तेषु तंदिलाः
प्रहृष्ट्राश्रापेयस्याः तथा कक्रूरेभ्यः पथ्यामनंदेइत्यप्रत्ययः
तंदमस्याःस्तीतिनिंदिलाः तेभ्यादित्यइलश्च ईहृष्णाआकाश
गंगायां प्रतिचंद्रोदयंपतिव्रतायाश्रौचितीन मुमुचेप्रतिचंद्रो
दयं समुद्रोयथावर्धते तथाऽतस्वस्त्री गंगापिचंद्रकांतगलद्
दकसंपर्कान्वर्धते आज्ञात्रेमुदिते हृष्टा प्रोषितोमालिनक्लेशा
न्हृतेप्रियेतया पत्यौ साविज्ञेया प्रोषितनात्यादिपतिव्रतालं
क्षणं ५५ ॥ रुचयोस्तमितस्यभास्वतो मवलितायत्रनिशा
लयाः स्वलं अभिसायमभूर्विलेपनापणकश्मीरजपण्य
वीथयः ५० ॥ सायंसायमभिअभिसायं अभिरभागेइतिवी
सायांकर्मप्रवचनीयसंज्ञा अस्तंगतस्यरवेःप्रभातिरामस्त्रयाः
सत्योयत्रप्रतिपातिताः विलेपनानांसुगंधद्रव्याणामापणोऽस्य
कश्मीरजस्यकुंकुमस्यपण्यवीथयःसंत्यो रुचःभांतिसंस्वभादी
मेल्लभःपणितव्यंवस्त्रपण्यंअवद्यपण्यवर्येत्यादीपणित
व्यानिनेधोहितानिपातितः पंक्तिर्वीथीपदव्यापि आपणस्तु
निषद्यायांविपणिःपण्यवीथिकाइत्यमरः ५० ॥ वितनुं
वाणिजा पणेविलेपणिते यत्रजनेनवीक्ष्यते अतिनेवस्त्र के
कुम्हतज्जनाजगतोवत्रस्यशोदहेहवेः ५१ ॥ यत्रहवेवाणिजाति
क्रीतमापणेविस्तीर्णमावलेजगतीवस्त्रजनोनवीक्ष्यते अ
तवाहवेकतदेवस्तकंकुमस्तज्जनातुनिनामाकंडेयेनेव ५१ ॥
समभेणमहैयदापणेतलयन्नोवभलोभनिस्फुले पाणिता
नेजनारवैर्वैरापिगुंजितमालिमलीमसं ५२ ॥ यस्याःपूर्या
आपणेह्रहेमोवभलोभेनानिस्फुलमालिनेभंगकस्यापीभिस्त
मतुलयन् पाणिताव्यवहृतावाणिकजनरवैःकृत्वागुंजनम
पितेनावैतनाज्ञानात्प्रमरत्ता प्रकहेतोगतेरभावाद्भ्रनेश्च
जनरवातिसोहितत्वाद्रूपमामाव्यात्रेभगनाभेःसकाशाद्दंत

नै॰
ष॰ टि॰
टी॰
७६

ज्ञानवान् भ्रमरं न ज्ञानवानित्यर्थः ५३ ॥ रविकांतमयेन ते
जसा सकलाहर्ज्वलनाहितोष्मणा शिशिरे निशि गच्छता पु
राचरणौ यत्र दृढनोतिनोहिमं ५४ ॥ सकलं च तदहः सक
लाहः राजाहः सखिभ्यष्टच् सकलाहं ज्वलनेनाहितं तद् ऊष्मा
यत्र तेन रविकांतमयेन वर्त्मना सेतुबंधेन हृत्वा शिशिरे तो
निशि गच्छतां लोकानां चरणौ दुराहिमं नोदनोति यावत्पु
रानिपातयोर्लट् नोदुराडनोतिनाडुनोदित्यर्थः ५३ ॥ वि
फलीधितिजेन यत्स्वयं प्रयता नैषधशीलशीतलं शशिका
नमयेन तपागमे कालिनी विलपति स्म नातपः ५४ ॥ इंदुरश्मि
जातेन जलेन नलस्वभाववच्छीतलं चंद्रकांतमयं मार्गं कालि
नी ग्रीष्मेऽपि यत्र प्राप्तोन तपति स्म चंद्रमयं तया नलस्य च कीर्तनेन क
लिनाशान्नमिस्वकैः नैषधशीलशीतलमिति कालिनी वृद्धि
निच फक् ५४ ॥ परिखावलयच्छलेन या न परेषां ग्रहण
स्य गोचरः फणिभाषितभाष्यफक्किका विषमा कुंडलना
मवापिता ५५ ॥ या पुरी परिखावलयव्याजेन कुंडलनां प्रा
पिता फणिना शेषेण भाषितं भाष्यफक्किका भाष्यग्रंथ इति
विषमा परेषां शत्रूणां ग्रहणस्यानिरिक्तानां च ग्रहणे स्वायत्ते बोध
ने च गोचरो न भवति पूर्वं केनापि न सुबुध्यमाना भाष्यग्रंथाः
कुंडलीकृताः शत्रुत्वेन कुंडलियंथ्या इति लोकप्रसिद्धिः गोच
र इति गोचरसंचरवहव्रजपणनिगमाश्चेति निपातनादर्
जंहलिंगतं च ५५ ॥ सितवेषाणि महाद्विपंकजैर्वचितांगे
षु परेषु चरणैकैः स्वयमादित यत्र भीमजा स्मरपूजाकुसुम
स्रजः श्रियं ५६ ॥ सितं च धाणि च पदे चादित्यं चन नम
पाणि पदानि प्रापयंग्गत्वाद्वैकवद्भावः न तत्र कमलैर्निर्मिता
श्चन्येषु गेषु चरणैकैर्वचिता भैमी यत्र पुरे स्मरपूजाकुसुममा
लायाः श्रियं स्वयमेवादित जग्राह शोभां गृहीतवती दिस्या
द्योविश्वेतीत्वं आनीतेनामर्पं विरहणादित्यात्मनेपदं ५६ ॥
जयनत्तनभावगौरवा दियदालंब्य विहर्तमक्षमाः अवमस

रसोवतीयंसोपानमध्यासनतत्सावीजनः ५७ ॥ नितंबगु
रुभारगुरुतयाश्राकाशमालंब्यचंक्रमितुमशक्ताःस्त्रान्
मप्सरसपवधूर्वेनिस्त्रयेनतस्याभेस्याःसावीजनः सत्यार्यं
पुरीमध्यास्तनाध्यासिष्टन् अधिशीङ्स्थासांकर्मेतिकर्मसं
ज्ञा स्तनशब्दस्याल्पस्वरस्यपूर्वनिपातेकर्तव्येजघनशब्द
स्यपूर्वनिपातोगौरवविषयेआधिक्येनाभिहितत्वात् ५७
स्थितिशालिसमस्तवर्णातानकथंचित्रमयीबिभर्तिया स
रभेदमुपैतुवाकथंकालितानल्पसुवर्णवानवा ५८ ॥
चित्रमयीआस्तुर्यमयीयापुरीस्थित्यामर्यादयाशालेतीर
तिस्थितिशालिनःसमस्तावर्णाब्राह्मणादयोयस्यांसात
स्याभावस्तत्ता तांकथंनबिभर्तु अथचचित्रमयीआले
ख्यमयीवापुरीस्थित्यामर्यादयाशालतेतीतिसमस्तवर्णाः
चैत्यादयोयस्याःसातस्याभावस्तत्तातांकथंनबिभर्तु व
र्णोद्विजादौशुक्लादौरक्तेतौवर्णस्तवाहेर आलेख्यास्तुर्य
याश्चित्रंचित्रंप्रकृतिरस्यांचित्रमयीनन्वकृतिवचनेमय
ट् यापुरीचस्वर्णानरकारिनगरादिशब्दानामेदंस्वर
भेदंकथंनोपैतुकीदृशीकालितानल्पानांलोकानांमार
वःशब्दोयस्याःसायद्वाकालितानल्पसुवस्यब्राह्मणाःष
एमुखस्यवारवोवेदध्वनिर्यस्यांईदृशीपुरीस्वर्गाणांभेदंक
थंनोपैतु अथवानल्पानिसुवर्णानिप्रकारायेषांतेनल्पसु
वर्णावस्थादिभेदेनबहुप्रकाराःकस्याहेनदेव‥ मातारदिति
रुच्यतेतस्याअपत्यानिआदितादेवाःकालितास्तुतेअनल्पसुर
वीरास्तुतान्यातिगच्छतीतिकालितानल्पसुवर्णवास्वर्गा
भेदेकथंनोपैतुयद्वाकालितानल्पसुवर्णवानवान्नूनंना
यापुरीस्वर्गभेदंकथमुपैतु स्वर्गाभिन्नैवेत्यर्थः यतइयंन
वांस्वर्गोस्त्रिवेनतोजीर्णप्रायः ५८ ॥ स्वकृताकाव्यायमनाक्
यादितमर्केणासमीक्ष्योत्प्रेक्षाः— लिलिङ्गवेदुपात्तस्याकर
निर्विमाणिक्यमयायदालयाः ५५ ॥ पद्मरागमयायर

नै॰
ष॰ टि॰
टी॰
९२

स्यावहस्तादिनमवाप्य समीपं प्रासवतारूपैणासमुत्पन्नापि
पासाः। ततः स्वकान्त्याहृत्वा हृणायापताकयालिलिजवित्य
न्वयः यच्चाखामित्रोचनरुतिस्वकक नयास्वडचापताका
जिह्वातल्या माणिक्यशकृः पद्मरागेत्युक्तः माणिशकृस्फटि
कदव ५५ ॥ लालिहस्वकचापताकयानिशाजिह्वानिभ
यास्तथाकरं भूयामर्ककरैः पिपासितं न्व पमस्यामलपद्म
रागजं १० ॥ निर्मलपद्मरागनिर्मितराजसद्मकलशपा
कर्वालिलिहेस्वैणायतार्थः पूर्वश्लोकवैतत्यांदोतरं १० ॥
प्रसृतघातिलत्नपीनयामिलितं यदुलभीपताकया १
वलयायितशोषशायिनः सावितामादितपीनवाससः ९१
पीनवर्णायायस्यानगर्गोवलभ्याम्पारिश्लहेपताकयामि
लितं चंद्रलक्ष्मीनु कलंकोवलयीभूतशेषशायिनोहरेः
सावित्वमादितनतस्स्हूशावभूवेत्यर्थः पताकायाः पीनत्वं
कांचनवलभीजातत्वात् मांगलिकत्वेन हरिद्रत्वाद्वा ९१
प्रस्रांतस्रुतिपाठपूतवगनाविर्भूतभूरिस्तवा जिह्माग्रस्र
ग्वेरोच्छिविभ्रातनवस्वर्गक्रियाकेलिना पूर्वेगाधिसुतेन सा
मिद्यतिता मुस्राञ्मं सकिनी यत्रास्मादुल्लवालिंबनिः
लान्दोलैवाविलाहिवि ९२ ॥ यस्याः पुर्याः सौधे मुहूर्तमप
ताकापंक्तिः वरुणेलिवा पूर्वं गाधिसुतेन विश्वामित्रेणसा
मिच्यतिता प्रर्थनिमिता मुस्रातिका मंदाकिनीनुवातान्दो
लैर्ना काशेचिक्रीड कीदृशेनगाधिसुतेनाश्रांतस्रुतीनां
वेदानां पाठेन पूताभ्यः पवित्राभ्यो रसनाभ्यः प्रकटीभूतेषु
भूरिष्वस्तोत्रेषु ययजिह्वानामसनलसानां ब्रह्मणां ब्राह्मणानां
ब्रह्मणो विधिश्चेवासुत्रानितेषामोयस्ते नविभ्रातानवनाक
निर्माणक्रीडा यस्य तेनाजिह्मस्वजादिलेलमेविभ्रंवान्हातो
विभ्रितः सामत्वर्थेजुगश्चितेवालिशाह्यौलदाणायापसप्ताया
वर्तनेतगौचित्यास्वडहृत्लवलिः पताकरूपेवहर्वतिशंकोवि
श्वामित्रेण कारितयत्तस्य गस्फशासावाम चंडालस्वस्य स्ता

स्वर्गागमनेनानुमनेविश्रामिश्रेणानरस्य ष्ठंनेनरंहस्तुमात्रेन
दाभ्रस्णाणात्ताने:मध्रमानतुपहवनीनिमुसाणाकोकवाशार्दू
लविक्रीडितं १०२ ॥ यदतिविमलनीलवेश्मरश्मिभ्रमरित
भाः शुचिसौधवस्त्रवल्लिः अलभत शमनस्वसुः शिशुत्वं
दिवसकरांकतले चलाचलंती १०३ ॥ यस्याः पुर्याः अति
विमलानां नीलानां मणीनां वेश्मानां रश्मिभिर्भ्रमरि
ताभासो यस्याः शुभा सौधस्तालाकांतिर्विन्यस्थः सानाहशुभ्र
विमलसौधवस्त्राणां पताकानां पंक्तिः स्वर्यस्य समीपायो
भागे उत्संगतले चलाचलंती भ्रमती यमुनायाः शिशुत्वमल
भत बाला यमुने वा शोभितेत्यर्थः पुष्पिताग्राछंदं अयुजि
नयुगरेफतो यकारो युजि च नजौ जरगाश्च पुष्पिताग्रा
१०३ ॥ स्वप्राणेश्वरनर्महर्म्यकटकातिथ्यग्रहायोत्सुकं
पाथोदं निजकेलिसौधशिखरादारुह्य यत्कामिनी सा
दात्पष्वरसो विमानकलितव्योमान एवाभवं यत्नप्रापमि
मेघमभ्रतरसा यानीरसादध्वनि १०४ यस्या नगर्याः कामि
नी निजं जीवितेनो हर्म्यशिखरेव नालपि यक्रीडासौधस्य कट
के मध्ये प्रदेशे आतिथ्य ग्रहाय आतिथ्यसत्कारग्रहणाय कट
कप्रांतेये इति यावत् उत्सुकं जलदमारुह्य मार्गे रसादादि
ये रसात्वरयाहादध्वनि रसो मेघवेगेन यानीनि मेघं यमोहेतो
नेप्राप्ताः साः कामिनी विमानैः कलितं व्योम याभिस्ताहृ
शो प्सरस एव साक्षादभवन् आकाशगमनेनि मेघप्राप्तिहे
तंचाप्सरोभावे हेतुः शार्दूलविक्रीडितं १०४ ॥ वैदर्भीके
लिशैले मरकतशिखरादुत्थितैरंशुदर्भैः ब्रह्मांडघातभग्न
स्यदजमदतया ह्रीधृतावाङ्मुखत्वैः कस्या नोत्तानगाया
दिविसुरसुरभेरास्यदेशं गतार्यैर्यद्गोग्रासप्रदानव्रतसुकृतमवि
श्रांतमुज्जृंभते स्म १०५ ॥ भैम्याः क्रीडाशैले मरकतमणी
नां शिखरादुत्थितैः ब्रह्मांडे ऊर्ध्वकटाहकर्परे आघातेः प्रतिघा
तेन भग्नः स्यदजोवेगजातो मदो येषां तैर्ब्रह्मांडघातभग्न

नै॰ प्र॰ द्वि॰ टी॰ ३८

दूरमतः तेषांभावस्तत्तया अतपत्रजियालज्जयाक्षतम
वाम्बुरिवत्वंयेषांते क्षोभितावाम्बुरिवताः अन्योपिपरप्रतिष्ठाने
नगालितमहालज्जावनतमुखोभवतीति तथैतेपिमणिकिर
णकृशानिजवेगमहाद्रुमाडंभेदनायोग्यनाशक्तत्वादितिहृत्या
कुटिलवेगालज्जयेवाधोमुखाः संतोनिहूताइतिभावः अ
तएवदिविस्वर्गेउन्नाननायाउन्नानेवैपरीत्येनापः इष्टमूर्ध्व
पातेचगच्छतीत्युन्नानगातस्याः उन्नानावैदेवगावइतिश्रुतेः
कस्याः कामधेनोन्त्वमिवप्रदेशानगतार्थैः सर्वस्याअपिसुव
प्रदेशागतार्थैरित्यर्थः ईदृशैः किरणैरूपैदर्भैः कृत्वायस्यां
नगर्यांगोग्रासवृत्तंस्पष्टतंनिवर्तनंसंपन्नंभवेत्स्वयस्यानगर्यां
इतिकर्तृसंबंधोवाइत्यस्यपरस्परान्वयःभोगयानांत्रयेणवि
शुनिपतितफनास्वरपराकीर्तितेयं १०५ ॥ विफलकवपति
रंभादात्मनिष्कंदमुर्णैः शाखिशुभाडपल्लवैशालवालैस्तृ
णां विफलितजलसेकप्रक्रियागौरवेणविरचिसहतावि
नृतत्रभैमीवनेन १०६ ॥ वेदर्भस्वसंपर्कादात्मनोनिर
ष्यदेननिजमकरंदेनेनपूर्णोस्त्रुइकांतशिलानिर्मितैस्तृ
णांमालवालैर्विफलितजलसेकव्यापारगौरवंयस्येदृ
शेनभैमीवनेनतत्रनगर्यांसिहसोइतनाचितःस्नातः आलवा
लमयमस्त्रुइकांतैरेवाक्रियतइतिभावः अथमालिनी
भोगिलोकेविति ननमयययफनेयंमालिनीभोगिलोके
विति नगणद्वयमेयकंमकारेणान्वितनतथा यगणद्वय
मिश्रंचमालिनीवृत्तमुच्यते १०६ ॥ अथकनकपतस्त्र
तनांराजपत्नीसदाभिसहस्राभासांविसृजतोमावीनां उडु
परिषदिमध्यस्यायिशीतांशुलेखानुकरणपटुलक्ष्मीम
लिलहीचकार १०७ ॥ अथहर्वणपत्नः सहस्रलत्रवने
सहस्राकांतीनांसाक्रिथानाद्भ्याः साहृशायद्धान्योन्यसमा
नकांतीनांमावीनांसदामिविसृजतीदीप्यमानानांराजप
त्रीभैमीमुडुपरिषदांताराणांसमूहेमध्यस्यायिनीयांशीतांशु

ङेत्वात्तस्या अनुकारेण पद्मलोचनीयेस्याल्लोमसमासो न विधेयत्वान
त्वत्वात्कवभावः यद्वा पद्मा स्त्रासौ लक्ष्मीश्चेति विग्रहः लक्ष्मी
रूपेत्यर्थः नासीरशोभामतिलत्वं चकार अद्भुतो लेख्यमतिल
लस्य ग्रनातितिलकत्वमतिलकत्वं चकाराति तिलकत्वं चकार १०३ ॥
भ्रमणरयविकीर्णस्वर्णभासा खुरेण क्वचन पतनयोग्यं देशमं
न्विष्यन्नाथः सुवविफसृदसीयमेवितं लेभमानः शाखिपरि
धिविरोधं मंडलत्वेन तेने १०४ ॥ भ्रमणवेगविकीर्णस्वर्णा
कांतिना क्वचित्पतनयोग्यं देशमन्यः अन्विष्यता पर्यालोच
यता रूपगतौ दिवादिः अनुसर्वः पर्यालोचनेवर्त्तनेनेनहं सेना
दसीयं अनुघ्याघ्ययमदसीयः नभंशीसेवांपितं आश्रवचंद्रसेवितं
लेभमानस्य चंद्रस्य परिवेषाद्बोधं मंडलत्वेन भ्रमणसकृत्तेनत्य
र्थः अवनतः पाहिणामंडलगतिक्रियास्वभावः शाखिपाद्
सौरत्याद्यर्थः १०५ ॥ अनुभवति शचीत्थमाघृताचीमुखा
भिर्न सह सहचरीभिर्नंदनानंदमुच्चैः इति सति कृतयात्रस्य
चिराः प्रेत्य भैमी विपिनभुवि सखीभिः सार्धमाबद्धलीला १०
५ ॥ वनभुवि सखीभिः सह रचितक्रीडा भैमी प्रेत्य वर्त्तमान
स्य पार्थिवेण एवं बुद्धिकृत्यज्ञाकिमिति सा घृताचीशाचीहृताचौ
स्त्वैवेषपानस्य मुख्याभिः सहचारीभिः सहेत्यमेवं नंदनवनस्य
विमस्पर्धेनानुभवति नानुभवत्येवेत्यर्थः यद्वा काकुवनानु
भवति अनुभवत्येवेत्यर्थः अत्र प्रेत्यणोकर्त्ताहंसः उदयेत्ततः
अतोभिन्नकर्तृकत्वात्क्त्वाप्रत्ययः चिन्त्यः यद्वा प्रेत्य वर्त्तमानस्य
त्यध्याहारेण संबंधः कृचित्त्वाजः हंसस्य मानि भैमी प्रेत्यानुभ
योरेकेत्यककर्तृकत्व नदयकं प्रेत्यगास्यमानि हेत्वेनम
त्या प्रेत्येण स्याथकर्तृत्वादाविफकं वेनरू नित्यात्मानुभवद्भूणा
यामेतनमनोवृत्तिभेदेन भैमीमाव प्रेत्यलांवृद्धांलैतो पाधिनाउ
दयस्त्वेत्येककर्तृकत्वसंभवात् १०५ ॥ अथोहसंधामित्यादि ॥
हैतीयीकनयामितोयमगामन्तस्य प्रबंधे महा काव्यचारुणि
नैषधीयचरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वलः द्वयोः पूर्वणो द्वितीयः स्व

नै॰ ष॰ टि॰ टी॰ २

तीयपर्वहितीयीकः तीयादीकण्स्वार्थे वक्तव्यः तस्यभावस्त
त्तातयाभितोगाणाम्नः प्रबध्यतेइति प्रबंधः तस्मिन्नैषधीये नल
संबंधिचरितेवर्ण्यमानत्वेनतस्मिन्शेषव्याख्यानचरयेप्रा
सूनेत्यादि सर्गः सोयंद्वितीयः प्रायेण गुणगणस्रातनौराजि
तोभूत् कथमोरांचासतीत्यादि ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाका
व्येद्वितीयःसर्गः २ ॥ ॐश्रीगणेशायनमः ॥ संकोचिता
भ्यामथपक्षतिभ्यांनभोविभागात्तरसावतीर्य निवेशदेशात्त
तधूतपक्षःपपातभूमावुपभैमिहंसः १ ॥ निवेश्यतेस्मिन्नि
तिनिवेशःताहृशोदेशोप्रसारितौचपक्षौयेनसहंसःभैम्याःस
मीपेउपभैमिपपाताथतरसाकिंकृत्वाकुंचिताभ्यांपक्षमू
लाभ्यामाकाशदेशात्सद्यस्सत्वरमवतीर्य अवतरणमागमनंपत
नंचोपवेशनंचेतित्रयेणक्रियशोका पक्षतिभ्यामितीर्थेभूत
लद्वाणात्सतीयाकरणेवा १ ॥ आकस्मिकःपक्षपुटाहतायाः
क्षितेस्तदायःस्वनउच्चचार द्रागन्यविन्यस्तदृशःसतस्याः
संभ्रांतमंतःकरणंचकार २ ॥ पक्षपुटताडितायाःक्षितेः
सकाशात्तदापतनसमयेयआकस्मिकःशब्दोभितोपतनतः
शब्दःउच्चचारोदभूत अकर्मकत्वात्रात्मनेपदं अन्येष्वच्छ
दृन्यस्ताहृगपयातस्याभैम्याअंतःकरणंज्ञाकस्मात्संभ्रमंसमधा
निसञ्चकार २ ॥ नेत्राणिवैदर्भसुतासखीनांविमुक्ततत्तद्वि
षयग्रहाणि प्रापुस्तमेकंनिरुपाख्यरूपंब्रह्मेवचेतांसियत
व्रतानां ३ ॥ विदर्भाणामीश्वरोवैदर्भः तस्यसुतादमयंतीतस्या
स्तस्याःसखीनांनेत्राणि विमुक्ताःतेषांतेषांविषयाणां
न्ततुगीतकथालापादीनांग्रहाग्रहणानियैस्तानिईदृशा
निसंतिनिरुपाख्यरूपंवर्णयितुमशक्यरूपंतंहंसंप्रापुः वि
मुक्ताःतेषांतेषांविषयाणांशब्दस्पर्शादीनांग्रहाग्रहणानियै
स्तानियोगिनांचेतांसिनिरुपाख्यरूपंवर्णयितुमशक्यरूपं
परब्रह्मज्ञानरूपमेकमद्वितीयंतंहंसंयथाप्रापुः ३ ॥ हंसं
तनौसन्निहितंचरंतंमुनेर्मनोवृत्तिरिवस्विकायां ग्रहीतुकाम

माद्रविणाशयेन यत्नाद्वौ निस्तुलतां जगाहे ४ ॥ स्वशरी
रे सन्निहितं चरन्तं मनालमसौ भैमी द्रविणामकम्पेन प्रद्रवि
णाकम्पेन वाशयेन करेण यत्नार्पितं कामासौ भैमी निस्तु
लतां प्रापास्मिन्पक्षे तनाविति सामीप्ये समसौ वदेगावः स्व
शरीरे तेक्षनिवत् यथाम्बुनेक्षिनिहासिः क्षिकायां ननौ हृदये
एवसन्निहितं सम्याङ्क्षि हितं वर्तमानं परमात्मानं स्वादविणाद
ववताशयेनाभिप्रायेण प्रहीतं कामात्तास्मिस्तुः यत्नात्त
मायेः स्थिरतां निस्तुलतां गाहते हंसो विहंगभेदे स्याद्वकेवि
सौहृयांतरे योगिमन्त्रादिभेदे स्यात्परमात्मनि भेषजे निर्लो
भन्पतौ हंसः शरीरं मरुदंतरे हन्तिविश्वः ४ ॥ नाभीगिर
नैवप्यनुमायमायामयं न भैम्यां विग्रुङ्कत्यपान नत्याणामा
त्मोपरिपाहकरेभ्मोथोविते नेम्नतिलाच्छवेन ५ ॥ अयंह
सोभैम्यासतामायांनिस्तुलत्वादिलक्षणोकपटहृत्रिचेष्टा
भिः त्रीत्वापिगगने नोत्पतात्किं तु आत्मनउपरिपतनशीर
लेभैमीकरं उत्पवनलक्तयानिष्फलं चकारपात्रकामि
नितंबपतेत्यादिनाउक्तं ५ ॥ व्यर्थीकृतं पक्षद्वयेन तेन न
याव्यवसाय व्यवसायमस्याः परंपराम्पितहस्तनालं तत्का
लमालीभिरहस्यनालं ६ ॥ एवं तेन हंसेनाविफलीकृतं
भैम्याग्रहणोद्योगं निश्चित्य परंपरयाद्दत्तहस्ततालं यथा
भवति तथा सावोभिस्तत्कालमलमहस्यत सचासौकाल
श्चेतितं अस्यंतस्योगोद्वितीयापरम्पराभिमिनिकर्मव्यानिर्
देसर्वनाशोह्रे भवत इति वक्तव्ये समासवस्थबजले बजल
मितिद्विभावः त्रितीयासमस्यार्थोभ्यासो वक्तव्यः परम्परये
त्यर्थः ६ ॥ उच्चाटनीयः करतालिकानांदानादिदानीं भव
तीहि केषः यान्वेतिमांडुह्यानिमद्यमेव साक्षेपालीभितं
याल्लिवर्गः ७ ॥ करतालिकानां दानाहादनात इदानीं भ
वतीति केषहंसः उच्चाटनीयः प्रस्तुकाकुः यासाक्षसेसामा
न्वेतिसामह्यमेवडुह्यन्तिकोपडोहंहस्योह्ययायोनायप्रति

नै॰
च॰ टी॰
टी॰
५०

कोपइति संप्रधानसंज्ञाइति तयाभैम्यामालीवर्गउपालंभि
७ ॥ धृताल्पकोपाहसितेसखीनांछायेवभास्वंतमभिप्र
यातः श्यामायहंसस्यकरानवाप्तेर्मन्दाक्षलक्ष्याल्लगति
स्मपश्चात् ८ ॥ सखीनांहसितेकृताल्पकोपाश्यामाह्य
ष्टवर्षाभवेच्छ्यामा श्यामायौवनमध्यस्थावाभैमीहंसस्यक
रेणप्राप्तेःलज्जयाहश्यामासतीपश्चाल्लगतिस्मयथाछायासूर्यस्य
आवेगतःप्रसःछायाहंसस्यवेःकराणामसंप्राप्तेःश्यामा
माहंसमामंदावेर्मदलोचनेस्वलक्ष्याद्याद्यासतीवसेवप
श्चाल्लगतिनत्यर्थः ८ ॥ शास्त्रानहंसाभिसखीभुजनले
यत्रैतितानादिच्छलहस्यमाना साहंसमनेकशाकुनीभवे
नेभाविप्रियावदूकपक्षहंसः ९ ॥ रविस्वेनच्छलेनहंसो
हंसःसन्यासीचहंसाभिसखीनवयात्रानसातितनाभिःस
खीभिःछनःशाहच्छलेनहस्यमानाभैमीवभाव भाविप्रि
यावेदकोभाविस्यभर्त्तवकःशाहच्छलेनभाविभर्तृदूतप
कस्यैवपहंसोमेनेवाशाकुनीभवेत्तइच्छानिष्ठसत्वकंशाकुने
नशाकुनमशाकुनेनतनःस्विःश्रशाकुनंमाभूत्इत्यर्थः पाद्वि
पदेनशाकुनिवशाकुनिक्तःस्विप्रत्ययःश्रपक्षीसन्यासी
स्त्वयोवानभवेत्किंतुपदेवेत्यर्थः ९ ॥ हंसोपहासोहंसः
गतेःस्वदूत्याःपुरःपुरस्ताच्चक्रवत्वभासे वैलक्ष्यहेतोर्गतिं
तमीतदीयामयेउज्ज्वलंत्योपहसन्निवोच्चैः १० ॥ हंसस्यग
भौतियस्याःसाशोभनादूताययस्याःसाश्वदतीवयासिदंतस्य
दन्तइतिवर्णमालेविद्यासंज्ञायामितिदत्त्रादेशः तस्याःपु
रःपुरस्ताच्चरवन् तस्याएवैवलक्ष्यजननायभैमीसंबंधि
नीगतिमयेउज्ज्वलंत्योपहसन्निवमहंसोवभासे श्रपि
शब्दोभैमीशिक्षायायाहंसाभ्यक्रियायासमुच्चयमाह १० ॥
पदेपदेभाविनिभाविनीतंयथाकरप्राप्यमवैतिनूनं तथा
सावेलेचलनाललतामहप्रतार्यतेनाचक्रपक्षमांगी ११ ॥
भावोयहणाभिप्रायोयस्याःस्त्रेणीतिभाविनीसाभैमीभाविनि

अथ मे चरणान्यासे हंसं करप्राप्तं निश्चयेन न यथा जानीते
तथाऽसौ विलेचलनात्तेन हंसेन वंचयित्वा कृशांगी ललना स्प्रा
ष्ट ११ ॥ हृषा निषिद्धालिजनां यदैनां छायाद्वितीयां कल
यांचकार तदाश्वमांभः कणा शकुनिर्नामी स कीरव मानुषवा
गवालीत् १२ ॥ कोपेन निवारित सखीजनां छायया कांतिः(
शरीरच्छायया च सैव द्वितीया यस्यास्तां एकाकिनीमित्यर्थः
मंगलस्यागादित्येव माह ईदृशीं तां भैमीं यदा ज्ञातवान् तदा
प्रस्वेदोदबिंदुभिरलंकृतांगीं स हंसो मानुषीं वागस्यास्तीई
दृशात्मनः शुकवत्वभाष १३ ॥ अये कियद्यावदुपैषि दूरं व्य
र्थं परिश्राम्यसि वा किमर्थं उदेति ते भीरपि वा किं बाले विलो
कयंत्यानन्दनावली: १४ ॥ अये भैमि कियद्दूरं यावदुपैषि
व्यर्थं किमर्थं वा परिश्राम्यसि किं श्रमयासि किमित्यमिति पाठे
इत्यमेवानिष्कारमेव किं किं श्रमसीति भावः हे बाले निविड
वनपंक्तौ: प्रसूपत्यास्ते भीरपि किं ते नोदेति १५ ॥ इत्थापयं
तीमपदे पदं त्वामकस्मात् लतापल्लवपाणिकंप्यैः आलीव पश्य
प्रतिषेधतीयं कपोतहुंकारगिरा वनाली १६ ॥ इत्थास्व
स्यानेपदं दधानां त्वायइ वनपंक्ति वनात् लोलितकर कंप्यैः
कपोतानां हुंकारवाचा च सखीव निषेधति पश्यपकि वेतिपा
ठे किरातिविहितनीतिकिमहुत पथश्यामीकिरः कः कपो
तहुंकारस्याकिरा १७ ॥ धार्यः कथंकारमहं भवत्या विय
द्विहारी वसुधैकगत्या अहो शिशुत्वं तव खंडितं न स्मरस्य
सात्यावयसाप्यनेन १८ ॥ वसुधायामेवैका यातिर्यस्याः सा
वसुधैवैकागतिर्यस्या इति वा ईदृशया भवत्या आकाशसंचा
री कथंकारमहं धार्यः अनेन स्मरस्य सात्यावयसा यौवनेना
पितव शिशुत्वं बाल्यं चापलं न खंडितं प्रसन्नजालोऽः अहो यौ
वने सत्यपि शिशुत्वानपगमादाश्चर्यं कथंकारमिति अन्या
थैवं कथयामित्यर्थः सिद्धाप्रयोग श्रुतिराभत्त १९ ॥ सहा
सपत्रामस्तन पत्रहंसं वंशस्य पत्राणि पतत्रिणः स्मः अस्मादृ

नै॰
प्र॰ तृ॰
टी॰
धा

शंचाद्भुतं सामृतानि स्वर्लोकलोकेनदुर्लभानि अथ स्वर्गाह
नहंससंघस्यपत्राणिपत्रिणः स्मः साहाय्यकदानात्तेषांप
त्राणिपक्षरूपाण्यवयवास्म इत्यर्थः वाग्मास्येतिवेणुच्छलात्मत्रार
णीत्याह यस्माद्धर्षात्प्रियवचनवत्सामृतानिस्वर्लोकजनेभ्य
इतरैर्दुर्लभानि तत्किमर्थंमदर्थेक्लिश्यसीतिभावः १७ ॥
स्वर्गापगाहेममृणालिनीनां नालामृणालाग्रभुजोभजामः
अन्नानुरूपांतनुरूपऋद्धिंकार्यंनिदानाद्धिगुणानधीते १८
मंदाकिनीस्वर्णपद्मिनीनांनालादंडाःमृणालाग्राणिचभु
जतेइतिनालामृणालाग्रभुजः नलसंबोधिनोनालावयं
मितिव्याचष्टे इहयावयमघमानान्नयोग्यांशरीरसौंदर्य
समृद्धिंप्राप्नुमः रूपऋद्धिमिति ऋत्यक इतिप्रकृतिभावः
कार्यंहिकारणानुरूपान्गुणान्लभते समवायकारणगुणाः
खलुकार्यगतान्गुणानारभंते लोकंनकार्यशरीरगुणभूता
स्वर्णकांतिःकारणहेममृणालगुणोपारब्धेतिभावः १८ ॥
धातुर्नियोगादिहनैषधीयंलीलासरःसेवितुमागतेषु है
मेषुहंसेष्वहमेकएवभ्रमामिभूलोकविलोकनोत्कः १९ ॥
निषधानामीश्वरोनिषधेश्वरोविदितोवानैषधःतस्येदंवृत्तंत्ववि
दितइत्यण् तत्संबंधिनैषधीयंहृद्यश्चःस्पष्टमितरत् १९ ॥
विधेःकदाचिद्भ्रमणीविलासेश्रमातुरेभ्यःस्वमहत्तरेभ्यः २
स्कंधस्यविश्रांतिमदांतदादिश्राम्यामिनाविश्रमविश्वगोऽ
पि २० ॥ कदाचिद्ब्रह्मणोभ्रमणीविलासेलोकभ्रमण
कौतुकेश्रांतेभ्यःस्वमहत्तरेभ्यःस्वसमस्तजलजश्रेष्ठेभ्योहंसेभ्यः
स्कंधस्यविश्रांतिमदां तेषुश्रांतेषुतद्भारमग्रहीषं तदाप्र
भृत्यविद्यमानोविश्रमोयस्मिन्कर्मणिअविश्रमंयथाभव
तितथाविश्वंगच्छतीतिविश्वगअश्रांतंजगदटनशीलोऽपी
त्यर्थः इत्थंश्रांतोभवामि २० ॥ बंधायदिव्येनतिर
श्चिकश्चित्पाशादिरासादितपौरुषःस्यात् एकंविनामादृ
शितन्नरस्यस्वर्भोगभाग्यंविरलोदयस्य २१ ॥ दिव्येमादृशि

निर्यन्मज्ञानौकाश्चिन्याशाखादिः वा गुणाभ्रस्तुर्विवंधनं वंधनाया
धिगानशाखिकोणस्यात् विरलोदयस्याविरलज्ञमनोविर
लस्त्रेयसोवारनस्यैकं नतामसिद्धं स्वभोगभाग्यविनास्वभोग
विभागमेवं बभानिनपाशादीत्यर्थः अथचविगतोरेफोय
स्यासौविरः लस्यलकारस्योदयोलोदयः विरलोदयस्यनर
स्यनरपाहस्यरेफस्यस्थानेलकारसन्निवेशात्कृतेनलस्येति
भवति नस्यनलस्यैकं स्वभोग्यभोगाविनेत्यर्थः २१ ॥ इष्टे
नपूर्तेननलस्यवश्याः स्वर्भोगमत्रापिसृजंत्यमर्त्याः महीरु
हादोहदसेकशक्तेराकालिकं कोरकमुद्गिरंति २२ ॥ नल
स्यस्वर्भोगभाग्यमेवजनः इत्यनुमाह इष्टेनयज्ञेनपूर्तेनवा
पीकूपावननादिनावश्यादेवादोहदसेकशक्तेरिष्णः सर्व
णशक्तेः हेतोः अथदोहद इच्छाकालेत्यमरः भूलोकोपिन
लस्यस्वर्भोगंसृजंति तथाइष्टेनाभिलषितेनपूर्तेनवपुषाश्र
पीनाहृतास्त्रदोहदसेकशक्तेः गर्भादानौषधिनिदेयस्ताम
र्थ्यादकालेभवंकोरकंमकटयंति अत्रापिनलस्यैतिसिष्टं
२२ ॥ सुवर्णशैलादवनीरुहाणां स्ववाहिनीवारिकणावको
र्णैः तंवीजयामः स्मरकेलिकाले पक्षैर्नृपंचामरवद्धस
ख्यैः २३ ॥ श्रीहर्षमेरोरमात्यस्वर्गंगोदकविंदुकारंहितैस्त्राः
मरैर्बद्धंसख्यंसाहचर्यंयैस्तैरमरैर्देवैर्बद्धंसख्यंप्रीतिर्येषुतैः
विति चेह पक्षैः पदेलान्दपं स्मरतक्रीडासमयेवीजयामः चेति
चप्राह्संवद्धः देवाश्चापिसृजंतिवयमपिवीजयामइतिसु
र्वलोकेनसमस्त्वयः रतिसमयेपिनियंरजातीनांपारावता
दीनामिवहंसानामपिसन्निधानंफक्कमेव २३ ॥ क्रियेत
चेत्साधुविभक्तिचिंताव्यक्तिस्तदासाप्रथमाभिधेया यास्वौ
जसांसाधयितुंविलासैस्तावत्क्षमानामपदंबहुस्यात् २४
साधुनासज्जनानांविभक्तिर्विभजनंतस्यचिंताक्रियेतचेत्तदासा
नलव्यक्तिः सर्वप्रथमभिधेयाकथनीया यास्वौजसांनिजतेज
सांविलासैर्व्यापारैर्बहुनामपदंनमनंनामः सनाविधतेयेषां

नै॰
ष॰ टी॰
टी॰
४५

तोऽस्त्रनामाः शत्रुवत्तेषांस्थानंसाधयितुंतावत्साकल्येनशक्ताः
स्यात् अथचसाफल्यानपूर्वेणाविभक्तीनांप्रथमादीनांचिंता
क्रियतेचेत्तदासाव्याक्तविभक्तिः प्रथमाभिधेया त्वोटसोऽ
ऽजसिति प्रत्ययानांविलासैः प्रक्रियाप्यापादैर्बहुनामधीति
पादिकंपदंसाधितुं तनयापदरूपेणसाधयितुंनिर्वाहयितुं
तावत्समास्यादितिध्वनिः याभ्योजसामितिपाठे आस्यत्रुव
स्यओजसामितिनलपदेर्थः सिओजसीनिह्नितीयार्थः प्रत्य
त्वात्तोपकारसावेण २४ ॥ राजास्तयज्वाविबुधव्रजत्राकृ
त्वाध्वराज्योपमयैवराज्यं भुंक्तेश्वनश्रोत्रियसात्कृतश्रीः प्र
वेत्यहोशेषमशेषमंत्यं २५ ॥ यज्वायतविधिनेष्टवानंत्यय
जोः क्रतिपत्यज्वाराजाभवेयतेराज्यसाम्येनैवाध्वनिमार्गेय
द्राज्यंतत्साम्येनचसर्वजनोपभोग्यत्वात् उपमयैवेतिपाठे
तस्मात्दृशुपनैवोपमेत्तराज्यंविबुधव्रजत्राकृत्वादेवसमूहाय
विहितस्त्रद्दायचदेयंकृत्वादेयंवैवेतित्राप्रत्ययः श्वनश्रो
त्रियेभ्योदेयाकृतश्रीयेनसश्वनश्रोत्रियसात्कृतश्रीश्चका
रात्सातिप्रत्ययःस्लोकनिर्देशापेक्षयापूर्वमाज्यशेषयंत्राहु
तेभुक्तेस्वत्यंराज्यमशेषंसमस्तंभुंक्तेहायत्पूर्वंभुज्यतेतदशे
षंयत् पश्चात्शेषमितिलोकप्रसिद्धिः अत्रविपरीतमि
त्याश्चर्यं अत्रराज्यविबुधव्रजत्राकृत्वेतिश्वनश्रोत्रियसात्कृ
तश्रीरित्यनयोः पौनरुक्त्यपरिहारःप्रयतनीयं २५ ॥ दारिद्र्य
दारिद्र्यविणौघवर्षैरमोघमेघव्रतमर्थिसार्थं संतृप्यमिष्टानित
मिष्टदेवं नार्थंतिकेनामनलोकनाथं २६ ॥ दारिद्र्यंदारयंती
तिदारिद्र्यदारीणिद्रविणसमूहवर्षाणितैः कृत्वायाचककदंबं
अवंध्यमेघव्रतंयस्यतेनायाममिष्टाप्यायैः इष्टायागैः संतोषितादे
वायेनतंसंतुष्टंतंनलकेयाचकाः इष्टानिदेवाभिमतानिनया
चंतेपितृसर्वेपि यजेक्तः प्रत्ययेइष्टशब्दः अथचदारिद्र्यना
शकजलप्रवाहवर्षैःकृत्वावर्षाभावेसस्यादिदारिद्र्यंभवती
ति अर्थिसार्थमोघमेघव्रतं इष्टाअभिलाषितादेवायस्यतंलो

कनाथमिदं संवक्ष्मीतं केवाईक्षितानि नयाचं तेदूत्यर्थं तवध-
निः द्रविणं शाहोपनेजलेच सूयते २५ ॥ अस्मात्किल श्रोत्रहा-
पं विधाय संभाचि संभामत्रलोनलस्य तत्रांतरं ज्ञानमनाथ्यभा-
जेन त्वामस्यथांतलहूववंसा २६ ॥ अस्मात्किल अस्मदिति पंच
मी वज्रवचनं अस्मत्सकाशात्वलस्यानुपमां भां कांनिं चिसंकणं
मृते हत्वा संभानत्र नलेन संज्ञा संतीतं नलमलब्धानस्य नलस्य
नामलक्षणात्वलेत्यहं संदयमंबधात्मा संभानलकूवरं ऊर्वेतनन
यथाप्य किलेस्मत्से हायां लेशोपिगंधः संवाधो ग्रह्यसंकट-
योद्वयोरित्यमरः गंधो गंधक आमोदे गर्वेलेशोभदानयोः २६ ॥
स्वर्लोकमस्माभिरितः प्रयातैः केलेषु उक्तानगुणान्निपीय १
हाहेतिगायन्यदशोचितेननाम्नैवहाहाहाहरिगायनोभूत् २७
केलीषु क्रीडासु नस्य नलस्य गीतगुणान् आस्वाद्य इतो भूर्लोकात्
स्वर्लोकं प्रयातैरस्माभिर्गायन् हाहेति यदशोचि गायन्निंद्र-
गायनः हाहेत्यस्माभिर्यतो शोचि शोचितम् इत्यर्थः तेनैवाभिधा
नेन तेनैव हेतुना वाहरिगायनो हाहा अभूत् हाहेतिप्रसिद्धो
जातइत्यर्थः यदुक्तं हाहाहूहूश्चैवमाद्यागंधर्वाइति २७ ॥
स्मृतेवक्सदारस्तद्दारभावं स्ववृष्य कः उर्लोमपुलोमजायाः ९
एतेन नालोकउल्लोकपालः प्रमोदवाष्पावृतनेत्रमालः २
८ ॥ दारस्पृहितः शाक्रस्तस्य नलस्यौदार्यं स्मृत्वैव तु अनेनद्वारस्य
स्फुरितनेत्रपंक्तिस्सन् तत्समयेपवशात्पावर्त्वा रोमंदसंतस्फुल
कंभागपेन नाज्ञासीत् शाश्वपान लाविषयेस्पृंगारसमात्विक
भावो रोमांचइति केचित् अदनौदार्यस्मृतावृत्तां रसावेशात् रोमा
चोदयः नहृष्टानेशाक्रस्यस्पृंगाररसात्विकशांकास्यादिति द-
र्शनमापास्य नन्दानिवयंतुमः अद्रोतिनः पत्नः स्मृहृदयेयास्य-
गौदार्यवर्णने स्पृंगारभावोदयः कथमित्यापिचिन्त्यं २८ ॥ सा
पीयपी स्मृत्वैव नितहुणो वान्यमप्यचेतो हतवान्धीशांभुः अभूद
पर्णे त्राणिकदंकर्णिक दानकंडूयनकैतवेन २९ ॥ ईस्यिवे-
रिवेवलासेतौहंसतौनलगणौ यौ स्मृत्वैवानिसति अर्थं प्रभोव

नै॰
प॰ टी॰
७२

धैर्यांशुः अर्थेनपुंस्त्वकामिनिसमासः पुंस्त्वार्थेर्थसमशेषाकेइत्यमरः
प्रतिज्ञासापार्श्वेत्यपिकंइत्येनव्याजेनोगल्पापिहितकर्णाकृदा
नाभूदपितत्सर्वदैवश्रुतास्तुत्यार्वत्याअपिचेतोहरेकारितसंभा
वनयागुणोत्कर्षः श्रुत्ववाणात्यावत्यास्तनौत्वमिस्तुभयमपिसं
पादनीयं २८ ॥ अन्नलगंधर्वविधौविधानाकृणाद्विमौनेस्यमि
षेणवाणीं अकंटमालेव्यरसस्यलस्मानेवेदनोवेदजडः सवक्त्रो
२९ ॥ धर्मकारणेप्यत्रनलगतं आसक्तोभवत् विधानामौनं
स्यव्याजेनवाणीवाचंनिरुद्धेनियमयतिनवक्तीत्यर्थः उचित
मेनदस्यमौनं यतः सवेधाः नस्यनलस्यकंठमालिंगपास्यनोन
धारसस्यशृंगारादेरत्नमांवक्त्रांबुजपल्लवाणथकानवेद यतो
वेदजडः नहिसर्वदावेदाध्ययननिष्ठोविविधरसानिर्भरांपद्मपा
र्थमयरांवाचंवक्तुमीष्टेतथाविधानापिनाइपीवाचंवक्तुम
जानानोमौनव्याजेनानियमयतिस्मेत्यर्थः अथचविधाताध
र्मकर्मणिनलगमौनस्त्वमनावाणीपत्नीनियमयति धर्मप्रव
णोहिपत्नीनथानियमयति यथापरपुरुषेष्वनाभिलाषेऽ
यीत नाप्यभिलापनथाविधानापीत्यर्थः परंतुवेदजडः सन्न
लस्यकंठमालिंगपरसस्यरतिरसस्यरत्नमांवक्रांकुटिलचरि
तांतांवाणीनवेद नहिवेदजडोवक्रवचनाः स्त्रीचरितेष्वविद
ग्धोभवतिरसस्यैतिशृंगारगुणेत्यादिनाधर्मेणसमासनिषेध
सामर्थ्यात्कर्तरिषष्ठी प्रद्योत्ननीयापिभवति अत्रश्लेषेणभा
वत्यानलानुरागोवाणीतोनश्रावितादितिनानौचित्यदोषः ३० ॥
स्त्रियः नदालिंगनभूषणभूताश्रुताहितातिः कापिपतिः व्रतायाः
सममलभूतास्मतयानभूतंतदुरंतंरीर्ष्याकलंकेनापि ३१ ॥
पतिव्रतायालस्यानलालिंगनजातावनहानिः कापिनजा
ता नत्रहेतुः नस्यालस्याभर्तुर्विष्णोः सर्वभूतस्वरूपतया
अतएवानाभूतं अस्हयानितामित्रपापलेशोनापिनाभाविनले
पिस्वयंवर्तमानत्वात् नलस्यापिविष्णुरूपत्वादित्यर्थः ३२ ॥
पिकांविधेः पाणिमजानलकंनिर्माणनियः पंचत्रिंशत्तमिद्धं १

मन्येऽसौ विवृत्तः स्मरतनत्यालवस्त्रीः कृत्वार्धमोऽङ्गवस्त्रीभियत्तं
२२ ॥ व्रज्यालज्जमजातलज्जेकताधिकृयः कृऽपर्वाणिपूर्णामिं
दुरत्नजातिनलग्नवेसतीतिशेषः अथवामदव्रज्याकलेवाविवृत्तः
तिमन्येऽयः स्मरतनलग्नवेकान्तिः कृत्वैकांशंनामिंदुरत्नशोभिराशि
शोऽन्यतत्याजअङ्कउत्सर्गे २२ ॥ निलीयतेऽब्जो विधुरः स्वजैत्र
कृत्वाविफलस्य सुवेशबोधः ह्रेसमुद्रस्य कदापिपूर्वेक
दाचिदभ्रभ्रमदभ्रगर्भे २३ ॥ नोस्माकं सुवातजैत्रवजैत्रे न
लस्यसुवेकृत्वालज्जाविफलवत्त्वेङः कदाचित्तत्वेसमुद्रेनिली
यते अमावस्यायां कदाचित्समुद्रपूर्वे अक्तमये कदाचिद्दाका
शेऽभ्रमतोमेघस्यगर्भे घाटिवोद्दोलितयामधभ्रभ्रमेघोवारिवाह
इत्यमरः २३ ॥ संज्ञाप्यनः स्वध्वजधृत्यवर्गान्दैत्यादिवत्संकुन
लास्यनुत्यै उत्संगऊचनाभिमसोजपी ज्ञानविलज्जंवमनेव
मायां २४ ॥ दैत्यादिविवस्तः स्वध्वजस्यगरुडस्यसेवकवर्गाश्र
स्तान्कमलानिशापिनलसुवेलोत्रायसंज्ञाप्यसंज्ञयाऽश्वादि
अपनयानलसुवेलत्याऊकलीभवन्नाभिकमलेनपीनात्रि
गोर्णादवंहित्वाऽद्युस्मरः सकाशाद्देवोवाविलज्जैलज्जावहितं
यथाभवतितथालक्ष्मीविषयेक्रीडति अत्रमतिक्रांतसत्य
त्रेऽयमेवऊकलीकरणेहेतुः स्तवः स्तोत्रं नुतिः स्तुतिः २४
देवाभिवास्यगणनादिवादिद्वात्रिंशत्तादंतमयीभिवेतः चत
दशाष्टादशचात्रविधाद्द्वधापिसंतीतिशोभाससवेधाः २५ ॥
द्वौचत्रिंशाश्चद्वात्रिंशान्तद्युषनः संख्यायामबजक्षीडशाणीत्यो
ऽन्यांत्वं द्वात्रिंशानाद्द्वात्रिंशान्तसंख्याभिः विंशात्यायाः सदैकत्वेऽ
तिनियमेनैकवचनं दशानस्वरूपाभिः वेलाभिः कृत्वाब्रस्तांस्ते
नवेस्येमुखमध्ये चतुर्दशाष्टादशचविधाद्द्वेधापिसंतीतिगणा
नादिवगणानंकृत्वेवशाशांस कर्माणिल्यः लोपेपंचमीवकृत्वा
उपात्तविषयं किंचिदनुपात्तक्रियमथा अपेक्षितोक्रियैवेवात्र
पापादांनस्तुच्यते प्रामादायातिहेश्रोसोमेवाद्दियानतेगुडित्व
ऊनोभवान्कमैनेषाम्रदाहरणयोजना २५ ॥ श्रियानवेदस्य

नै॰ प॰ टी॰
टी॰ ४४

निरीक्ष्यनस्यस्मरास्त्रवेद्वावपिनस्मराह्वः वासेनसम्यक्कामयो
श्चनास्मिन्बुद्धीनदभ्रःखल्वशोषबुद्धी २८ ॥ तस्यनलस्याम्रि
यौशोभासम्पदोहेष्टाकामश्चाकावपिनस्मरामःतस्मिन्नलेभू
मिसाहस्तनयोःसम्यक्क्रियन्याशेषबुद्धौपाणीन्द्राजिनौबुद्धौ
नदभ्रःमनसापिनस्मरामःदानितंयोःदूमायकेसेमःश्रा
कोहितेतत्रिषु २९ ॥ विनापतत्रंविनतातनूजैःसमीरणेशौ
णालत्नूणीयैः मनोभिरासीदनणुप्रमाणैर्नेनिर्जितादिक्कान
मानदेसैः ३० ॥ पतत्रंविनागरुडैःनेत्रदृष्टिपैवायाभिःमहत्व
माणैर्मनोभिस्तस्यनलस्यासैःकानमादिक्कंलंविनाप्रासीत
पिनस्सर्वापि ३१ ॥ तस्याभवन्भूमिरभवत्पराणामस्यनदीमातृ
कतांगतास्त नहास्यहाएपवनाशनानांराजव्रजीयैरसुभिः
ह्यभिवं ३२ ॥ वैरिणांक्षोणीतेनेंदीमातृकतांवर्षविनेवदे
ष्णनदीजलेनसस्यानिष्पत्तिदेशानदीमातृकाउच्यते यद
क्तेदेशोनद्यंबुवृष्ट्यंबुसस्यपालितःस्यान्नदीमातृको
देवमातृकश्च यथाक्रमम् इति नदीमातृकायास्तांतानदीमातृ
कांइतिनाम्नाभावलक्षणांधांमांवैरिणांभूमिस्तस्यनलस्यबाण
पर्वपवापवनाशनाःसर्पाःतेषांराजसमूहस्तंबंधिभिःप्रा
णवायुभिःप्राणेहस्तीभिहतानांमरुद्भिर्भवन्तितस्यबाणवाजस
मूह्याणानामुक्तेनयंतीत्यर्थः अथयविभक्तात्यादिनासम
ह्यर्थेसमासःगोशंधानिवहावज्राः ३३ ॥ यशोपदस्याजनि
संयुगेषुकोडलभावंभणनाभुजेन हेतोगुणाद्दूयादिगापगा
लीकूलंकषत्वव्यसनेनतदीयं ३४ ॥ कोडलस्यालीतिकोडला
सिधाविष्मोलःतस्यभावंभजतास्यनलस्यभुजेनबाणेषुयंघ
शाउत्यादितंतदीयेनतस्ययशसःसंबंधिदिवापगालीकूलंक
षत्वव्यसनादिशापवापगाणांघःतासांपंकेःकूलंकषंतस्यभा
वस्तच्चंतद्व्यसनंहेतोःकोडलभजस्यगुणादंवयशासोदिं
कूलंकषयनगुणःकाबाणैर्नभजकेदूयनगुणाडत्यन्त
त्यर्थः कूलंकषइतिसर्वकूलाधकर्तीषुकषइतिनालंका

४९ ॥ यदि त्रिलोकी गणनापरा स्यात्तस्याः समाप्तिर्यदि नायु
षः स्यात्. पारेपरार्धं गणितं यदि स्यात् गणेयनिःशेषगुणोपि स स्या
त् ५० ॥ त्रिलोकी सर्वापि यदि गणनायां तत्परा भवती स्यात् त
स्यास्त्रिलोक्या आयुषः समाप्तिर्यदि न स्यात् परार्धस्य पारे पारेप
रार्धं गणितं संख्या यदि स्यात् तस्यास्त्रिलोक्याः पारे मध्ये षष्ठ्या॰
वेति समासः तदा स नलो गणेयैः गणयितुं शक्याः निःशेषगु
णायस्येदृशोपि भवेत् गणनीयं तु गणेयं तद्गुणा यो गणेयः ५० ॥
अथावितद्वारनयानिरस्त्रामंतःपुरे तस्य निविश्य राज्ञः गतेष्ववरो
धेष्वधिकं विशेषमध्यापयामः परमाणुमध्याः ५१ ॥ निरस्त्रा
पद्यादीनामनिषिद्धद्वारनयानस्य नलस्यांतःपुरे प्रविश्य परम्प॰
रागमनेष्वधिकं विशेषं परमाणुमध्या अतिसूक्ष्मावलग्नाः अं
तःपुरस्त्रियोध्यापयामः गतिविशेषान् शिक्षयाम इत्यर्थः ५१ ॥
पीयूषधारानवधाराभिरंतर्नलासांरसोदन्वति मज्जयामः रंभादि
सौभाग्यरहःकथाभिः काव्येन काव्यं सृजतां कृताभिः ५२ ॥
काव्यं कव्यकर्म प्रबंधादिकं रचयतां शुक्रेण कृताभिरमृतधा
राया अन्यूनाभिः रंभादिवधूकरणशाक्तिरहस्यतत्सूचकथाभिः
तासामंतःपुरस्त्रीणामंतर्हृदयमानंदसमुद्रे मज्जयामः ५२ ॥
काभिर्न तत्राभिनवस्मराज्ञाविश्वासनिक्षेपवणिक्क्रियेवा॰
जिह्रेति यन्नैव कुतोपि तिर्यक् कश्चित्तिरश्चस्त्रपते न तेन ५३ ॥
तत्रांतःपुरे प्रत्यग्रकामाज्ञा प्रथमानुराग एव विश्वासनिक्षेपः
तस्याहं वणिक् काभिर्न वाक्रियेय कया वाहं कामरहस्यमपि
न कथ्यत इत्यर्थः तत्र हेतुः यतो हेतोः तिर्यक् पक्ष्यादिः कुतो॰
पि न लज्जते कश्चिदपि तिरश्चः सकाशान्न लज्जते तेन कारणे
नेत्यर्थः ५३ ॥ कर्ता च सा सत्यपि नान्यमेनिर्योगादवंधे हृदि
योनिकुंठे विविंचिनानानतवादतौतसमाधिशास्त्रश्रुतिपू॰
र्णकर्णैः ५४ ॥ ब्रह्मणो वक्त्रभक्तिकथनेन प्रक्षालितस्य यो
गशास्त्रस्य स्वरवणेन पूर्णकर्णैः अहं यां वार्तां हृदि योगाद्यपार
येन हृदि निकृष्य मासस्यापि वार्तां यं नैनां किं तनासत नाघाहूः

नै० ष० टी० ५५

प्रतिषेधेयस्त्वामन्यापि त्वां प्रसृत्या त्वापि हास्येनामि प्योदिना पीति
चान्यैनैनिकिञ्चनमस्तीत्यर्थः अन्येन कार्यितं रहस्यं हृदयं एव था
रयामि नान्यस्त्रा व यामीति भावः अथ चाहं ब्रह्मणु वा त्व न्यो
गशा ह्यो योगात्समाधिनो यांविद्यामविद्यमानामपि हृदयेथा
रयामि सान्यैनैनि त्वामन्त्र न वेत्तीत्यर्थः अथ च यां स्त्रियं त्वया
न्नी वं धेहहृदिनियमयामि साफ मन्यापि त्रुस्त्वन्यपि स्त्रानीवामद
नाङ्गरावा अन्यं भर्तृव्यतिरिक्तं नैनि सत्येव भवतीत्यर्थः वानी
हृनीजनच्छ नीवार्तं फलान्यरोगोपात्रिष्पफ चवह्नि नाहृते सत्ये
माथो विद्यमाने प्रशाखूल्भ्याहृते च मत ५४ ॥ नलाश्रयेणत्रि
दिवोपभोगं न वृान वाप्य लभते वनान्या कुमुद्व तीवेनु परिग्रहे
णजन्योत्स्नोत्सवदुर्लभमं बुजिन्याः ५५ ॥ नवाप्राप्य स्वभोगं न
लाश्रयेणान्यालभते प्राप्य नेवनावेदेवर्तमानसामीप्येवर्तमा
नवह्ना प्राप्नोतीति वावकुवल्लभत्वात् प्राप्नित्याद् दुर्लभं ज्योत्स्नो
त्सवं इंदुपरिग्रहेणकुमुद्वतीव ५६ ॥ तन्नैषधानूढतयादुरा
पं शर्म त्वया कस्पत्कृतचाटकन्म रसालवल्यामधुपानुविद्धं सौ
भाग्यमप्राप्तवसंतएव ५७ ॥ ततोहंतो दस्मदुक्तीवितप्रियंवच
नजानंस्तस्वंत्वयानलेनापरिणीतनयादुष्प्रापं किमिवाप्राप्तव
संतया सहकारवन्या भ्रमरसंबंधसौभाग्यमिव ५८ ॥ तस्यैव
वायास्मासि किंतुहृत्सेहृदं मनः केनाविधेः प्रविशप अज्ञातपा
णिग्रहणासिनावहूपस्व हृपानि ष्प्रायासुर यस्य ५७ ॥ अथवा
तस्यनलस्यैवहस्तो किंनु यास्यासि किंनेति पाठेनयास्यासि किम
पितयास्यस्यैवेत्यर्थः केन वा ब्रह्मणो मनः प्रविशप इष्टं ताव
न्मयम मज्ञातपरिणयेनास्ति रूपस्य सौभाग्यस्य स्वरूपस्य स्व
भावस्य च योयमति शायस्तस्याश्रयस्त्वासि अतो नलसंबंधयो
ग्यातस्य हस्तयास्यसीत्यर्थः ५७ ॥ निशाशशांकं शिवयागि
रीशं श्रिया हरिं योजयतः प्रतीतः विधेरपि स्वारसिकः प्रया
सः परस्परं योग्यसमागमाय ५८ ॥ ब्रह्मणोपि मनः सामा
न्यतो वगम्यते इत्याह चंद्रं रजन्याहरं गिरिजयाहरिं लक्ष्म्यायो

जयतो विधेरपि परस्परं योग्ययोः संबंधाय व्यावसिकः स्वाभा
विकः प्रयासः प्रतीतः प्रख्यातः विधिरपि स्वश्रमेण योग्यसंबं
धाय प्रयतमानो दृष्टः अतो नलस्य तव च संबंधं कुर्यादित्यर्थः
४८ ॥ वेलातिगस्त्रैणगुणाब्धिवेणीं नयोगयोग्यासि नलेतरे
ण सन्दर्भ्यते दर्भगुणेन मल्ली माला न मृद्वी भृशकर्कशेन ४
९ ॥ वेलामतिगच्छतीति वेलातिगः अमर्याद इत्यर्थः स्त्री
णामिमे स्त्रैणाः गुणाः स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नञौ भवनादिति नञ्
तेषां अब्धिः समुद्रस्तस्य वेणीः प्रवाहरूपा ईदृशी त्वं नलादन्येन संबं
धयोग्या नासि नयोग्यासि कोमला मल्लीमाला त्यंतकर्कशेन दर्भ
गुणेन कुशारज्जुना न सन्दृभ्यते न ग्रथ्यते इत्यभिप्रायः अत्रांबुविकृ
तौ वेला कालमर्यादयोरपि सेतौ च वक्षवेणी नदीवाहौ चो
कस्त्रीयेइत्यमरः ४५ ॥ विधिं वधूसृष्टिमपृच्छमेव तद्यान
युग्यो नलकेलियोग्यां त्वन्नामवर्णा इव कर्णपीता मयास्य
संक्रीडति चक्रचक्रे ५० ॥ युगं वहतीति युग्यः तद्वहतीति य
थ युगप्रासगामिति यत् तस्य ब्रह्मणो यानं रथस्तद्युग्योहंनलं
नलसंभोगयोग्यां स्त्रीसृष्टिं विधिमपृच्छमेव अस्य ब्रह्मणो रथस्य
चक्रचक्रे चक्रसमूहे संक्रीडति शब्दायमाने सति मया त्वन्ना
मवर्णा इव कर्णपीता आस्वादिताः अतस्त्वत्कथयातिसन्नेत्यर्थः अति
डं संक्रीडतीति समो कूजने इति वक्तव्यमिति प्रयत्नात्मनेप
दत्वाभावः ५० ॥ अन्येन पत्या त्वयि योजितायां विज्ञा
त्वकीर्त्या गतजन्मनोगा जनापवादार्णवमुत्तरीतुं विधा विधा
तुः कृतमानतरीः स्यात् ५१ ॥ अथवा निपुणत्वकृतया की
र्त्या नितवयशो विधेर्नलादन्येन पत्या त्वयि योजितायां सत्यां
जनकृता निंदा समुद्रं लंघितुं कृतमा विधाप्रकारो विधा विधा
नं व्यापारो वा नतरीः नौका स्यात् न कापीत्यर्थः अथकृता नीर
विधिरित्तानिंदा नवा निरूलवतेइत्तिनतरीः तरंत्यनयेति वा स्त्रीवि
वृत्तु ते निरुपहे ५२ ॥ आलोकितप्रत्युत चित्रया लेमयाशित
त्वियामितातिवेलं सोहंनदंगः परिमार्गुकामः नवेसिनांकिं

नै॰ प्र॰ टी॰ ५१

विद्येयमित्येहि ५२ ॥ तन्नलवर्णनमालामप्रस्तुतविचारेणा
लेभोत्तान्हि मयात्पर्यंकं समयं वावेदितास्मि अतिवेलभूषा
त्पर्थात्रिमात्रोज्ज्ञाढ्यनिर्भरं अतिक्रान्तावेलायस्मिन्कर्मणीति
वाताहेतमपराधं परिमार्ष्टुकामः तच्चैवाख्यिनां किंकरोमिक
थय ५२ ॥ इतीरयित्वा विरराम पत्त्री स राजपुत्रीहृदयं बुभुत्
सुः हृदे गभीरे हृदि चावगाढे शंसन्ति कार्यावतरं हि सन्तः ५२ ॥
सहंस इत्युक्त्वा भैम्या हृदयमाशयं बुभुत्सुर्बोद्धुमिच्छुः सन्वि
रराम तूष्णीमासीत् व्यान्यपक्षिभ्यो व्यमइति पत्त्रैसः हृदे गभीरेत्र
गाधे हृदे हृदये चावगाढे प्रविष्टे ज्ञाताभिप्राये च सन्तः कार्यप्र
संगा विधेयस्य वर्तनं चाहुः यस्मात्कथयंति ५३ ॥ किंचित्ति
रश्चीनविलोलमौलिर्विचिन्त्य वाचं मनसा मुहूर्तं पतत्त्रिण
नं पृथिवीन्द्रपुत्री जगाद वक्त्रेण तृणीकृतेन्दुः ५४ ॥ सावेन
तिरस्कृतेन्दुः सा भैमी ईषत्तिर्यगेव तिरश्चीनं विभाषं चेत्यादि
क्विययामिनाविप्रत्ययः विलोलो मौलिर्यस्याः सा ईदृशी सती
मनसा मुहूर्तं वाचं चिन्तयित्वा पक्षिणं वाचमवोचत ५४ ॥ धिक्चा
पले वत्सिमवत्सलत्वं यत्प्रेरणादुत्तरलीभवन्त्या समीरसंगा
दिव नीरभंग्या मया तटस्थस्त्वमुपद्रुतोसि ५५ ॥ वत्सस्य भा
वो वात्सिमा बाल्यं तस्य वत्सलत्वं वत्सो बालस्तानि वत्सलः वत्सा
ना भाव्याला इति लः तस्य भाव वत्सलत्वं स्नेहवत्त्वं चापले चपलस्य भा
वः चापलं तस्मिन् वात्सिमा बाल्येन वत्सलत्वं धिक् यस्य वात्सि
मवत्सलत्वस्य प्रेरणादुत्तरलीभवन्त्या मया तटस्थस्तदासीन
स्त्वमुपद्रुतोसि व्याकुलीकृतोसि वायुसंसर्गात्तरलीभव
न्त्या जललहर्या तटस्थस्तीरस्थो यथोपद्रूयते तथेत्यर्थः ५५ ॥
आदर्शतां स्वच्छतया प्रयासि सतां स तावत्खलु दर्शनीयः आ
गः पुरः कुर्वति मादृशे यत्स्वात्मनीदं प्रतिबिंबितं ते ५६ ॥ त्वम
तिस्वच्छत्वं यानिर्दोषतया आदर्शतां प्रयासि सत्यादर्शः सतामा
धूनां दर्शनीयः खलु सापराधां मादृशे उपद्रवं कुर्वति पुरः सति त्वात्म
नीदं मदीयमागः प्रतिबिंबितं निदर्शनेनाहि आदर्शो निदर्शनीय

निष्ठाधर्माः प्रतिबिंबिता भवंति अथ चातिनिर्मलतया दर्प
णत्वं प्रयासि संविल्लदर्पणः सतां विद्यमानानां दर्शनीय इति
दर्पणत्वे हेतुः हेत्वंतरमप्याह सापरार्था मा पूर्वसत्ऊर्ववतिग्र
ग्रेऊर्ध्वतितवमध्येदूरमागः प्रतिबिंबितं यथा दर्पणो मुखा
दिप्रतिबिंबति तथा मर्यादामपराधः त्वयि प्रतिबिंबितः यद
कं तदागः परिमार्ष्टु कामं इति तेन त्वमादर्शतां प्रयासीत्यर्थः
५६ ॥ अनार्यमप्याचरितं कुमार्या भवान्मम क्षाम्यतु सौम्य ता
वत् हंसोपि देवांशतयासि वंद्यः श्रीवत्सलक्ष्मेव हि मत्स्य
मूर्तिः ५७ ॥ कुमार्या बालाया समाकं कमप्याचरितं ताव
त् भोः सौम्य भवान् क्षाम्यतु सहतां हे सोपि त्वं देवांशतया वंद्यो
पि मीनरूपधारी विष्णुरिव ५७ ॥ मत्प्रीतिमाधित्ससि कां
त्वदीक्षामुदं मदक्ष्णोरपि यातिथेयी निजामृतैर्लोचनसे
चनाद्वा पृथक्किमिंदुः सृजति प्रजानां ५८ ॥ तां कां मत्प्री
तिं कर्तुमिच्छसि या प्रीतिर्मन्नेत्रयोः त्वद्दर्शनसंतोषमप्यति
क्रामेत् चंद्रो निजामृतैर्नेत्रसेचनादन्यदधिकं प्रजानां किं
करोति न किंचित् ५८ ॥ मनस्तु यं नोज्झति जातु यातु मनो
रथः कंठपथं कथं सः का नाम बाला द्विजराजपाणिग्रहा
भिलाषं कथयेदलज्जा ५९ ॥ मनो यं मनोरथं कदाचिदपि
नोज्झति स मनोरथः कंठमार्गं कथं यातु मनोरथो हृदयवर्ति
ना मनसा धृतः तेन मुक्तश्चेत्कंठपथमागच्छति मनोरथस्तु
मनसा न मुक्तः तत्कथं कंठपथं गंतुं शक्नोति यथा रथः श्व
भ्रे पतितः स्थानादूर्ध्वं मारोढुं न शक्नोति तथेत्यर्थः स्वकीयं
मनोरथं कथं वाचा कथयेयमिति भावः कथंचित्कंठपथमे
तु तथाप्यनौचित्याद्वक्तुमशक्यमित्याह का नामेति बाला
का नाम द्विजराजस्य चंद्रस्य पाणिना यद्ग्रहणं अभिलाषमलज्जा
सती कथयेत् यद्वा बाला मूर्खा का नाम बाला द्विजेंद्रस्य पाणि
ग्रहणाभिलाषं कथयेत् इष्टमप्यवश्यं प्रार्थनमाहि बालाना
मज्ञानानां वा शोभते न प्रौढानामिति भावः अथ च बाला का

नामभोद्विजपतिनृराजपाणिग्रहणोभिलाषमलज्जामतीक
थयेत् १५ ॥ वाचंतदीयांपरिपीयमृद्वींमृद्वीकयातुल्यर
सांसहंसः तत्याजतोषंपरपुष्टघुष्टेघृणांचवीणाक्वणिते
वितेने १६ ॥ मृद्वीकागोस्तनीद्राक्षापरपुष्टघुष्टेकोकि
लालापेघृणांजुगुप्सांस्पष्टमन्यत् १६ ॥ मंदाक्षमंदाक्षर
मुद्रमुक्त्वातस्यांसमाकुंचितवाचिहंसः तच्छंसितेकिंचनसं
शयालुर्गिरामुखांभोजमयंयुयोज १७ ॥ लज्जालस्योद्
रविन्यासोयथाभवतितथोक्त्वातस्यांभैम्यांसमापितवचना
यांसत्यामयंहंसः तद्वचनेकिंचित्संदिहानोमुखांभोजंवा
चायोजितवानुवाचेत्यर्थः १७ ॥ करेणवांछेवविधुंविधा
तुंयमित्थमात्थादरिणीनमर्थं पातुंश्रुतिभ्यामपितेनाधिकु
र्वेवर्णस्त्रजंवर्णयमानिमःकिं १८ ॥ हस्तेनचंद्रमाकल
यितुमिच्छेवइत्यमनेनक्रमेणयमर्थमादरिणीआत्थ आ
दरिणीतिवा अकस्मात्रिष्कम्पेत्यर्थः तमर्थंकर्णाभ्यांश्रोत्र
मपिकिंनाधिकारीभवामि श्रुतिमोवर्षाः स्तुत्योवेदस्याद्व
मिवश्रुतिमःश्रुतेभवःश्रुताश्रुतिवक्ष्यामितानिमच १८ ॥
अर्थाप्यतेवाकिमियद्भवत्याचित्तैकपथामपिविघ्नेयः
यत्रांधकारःकिलचेतसोपिजिह्मेतरैर्ब्रह्मतदप्यवाप्यं १९
योर्थोमनोमार्गेपिविघ्नतेसोर्थोभवत्याइयदेतावन्मात्रेणभो
ठतयाकिंचार्थ्याप्यतेप्रयोजनत्वेनकथ्यतेवर्जाक्रियतेइत्य
र्थः अर्थवेदस्तयानामाप्रगल्भकथ्यः यत्रब्रह्मणिचेतसोपि
किलांधकारः यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेतिश्रु
तेःतदपिब्रह्मजिह्मेतरैःप्राप्यंभवतिकिमेवकथ्यमनसोगो
चरःप्राप्यतेवानवेति १९ ॥ ईशाणिमैश्वर्यविवर्तमध्येलो
केशलोकेशयलोकमध्ये तिर्यंचमप्यंचमृषानभिज्ञरस
ज्ञतोपज्ञसमाज्ञमज्ञं २० ॥ ईशस्याणिमानमैश्वर्यंचतस्यवि
वर्तःपरिणामःतद्रूपमध्यंयस्याःसातस्याःसंबुद्धिःभोवानिमत्
त्वमध्येइत्यर्थः लोकेशाःस्युःब्रह्मणोयोलोकेशयाःलोकेर

शेषत इति लोके शाखाः शाखन्तामेवास्ति षट्कालादीति समस्या
श्लक्ष्णं तेच ते लोकास्तेषां मध्ये अस्मिन् लोके न वास्ति जनः
मध्ये इत्यर्थः अत्रान्तिर्यञ्चमपि मासौ इत्थमेव जानीहि कोऽह
शं मृषाऽसत्यं नाभिजानातीति मृषानभिज्ञा ईदृशी वसत्ता
जिह्वा यस्यासौ मृषानभिज्ञवसत्तः तस्य भावस्तत्ता सैवोपज्ञा
आद्यज्ञानं यस्यास्मान्मृषाणामभिज्ञवसत्तत्तोपज्ञासमाज्ञा कीर्ति
र्यस्य तं अयं सत्यवादीति कीर्तिमतामित्यर्थः यद्वा मृषाणा
भिजानन्तीति मृषानभिज्ञाः तेषां वसत्त्वाद् जानातीति मृषा
नभिज्ञवसत्तः तस्य भावः तत्ता सैवोपज्ञा आद्यज्ञानं यस्यास्मात् ईदृ
शी समाज्ञा यस्य तं सत्यभाषिभिः सह संगत्यालब्धकीर्तिमि
त्यर्थः उपज्ञोपक्रमं तदाद्याचिख्यासायामिति नपुंसकत्वं
उपज्ञोपक्रमान्तस्य तदादित्वप्रकाशने कोपक्रमादिकं कौर
शीनरवनामहः यद्वा उपज्ञायते इत्युपज्ञा सा चासौ समाज्ञा च
पुंवत्कर्मधारयेत्यादिना पुंवद्भावः मृषानभिज्ञवसत्ताया उ
पज्ञा समाज्ञा यस्येति विग्रहः ४५ ॥ मध्ये श्रुतीनां प्रतिवे
शिनीनां सरस्वतीवाक् सतीत्वेन क्रियेवं नाभ्यस्खलतीय
मद्धापथात्रे संसर्गगुणेन बद्धा ४६ ॥ अस्माकं स्वेव वर्त्म
नां सरस्वतीवाक् प्रतिवेशिनीनां सन्निहितश्रुतीनां श्रुतीनां
मध्ये स्थिति सतीनाम्यः श्रुतिभ्यो लब्ध ये वैयं वाक् संसर्गगुणे
न बद्धा अद्धापथात् सत्यमार्गात् न चलति सत्ये बद्धाजस्ता इदं
अद्धाः पंथाः अद्धापथः अस्त्र वाहनत्वादधीतवेदत्वाद्वास्याः
सरस्वत्याः श्रुतयः प्रातिवेशिन्यो भवन्ति तास्तु तद्यथा स्वप्रति
पादिका इति तत्संसर्गगुणे यमपि तदर्थमेव वक्तीत्यर्थः य
था सतीनां प्रतिवेशिनीनां संगोपवधान्न स्खलति तथेति
ध्वन्यते ४६ ॥ पर्यंकतापत्रमसव्यदक्षि लोकापुरीमध्य अभि
लाषिचित्रं ऊर्ध्वापि चेद्वस्तुनि ते प्रयाति तदप्यवैहि स्वशाये
शयालुः ४७ ॥ पर्यंकतां योगपट्टत्वं आसनः सव्यदक्षिणं सुर
यस्येदृशः अंकोमंध्ये यस्यास्तां पर्यंकतानिकटवर्तिनी वा ई

हर्षो लेकोपुरीमप्यभिलाषितवचोऽस्त्रितमभिलषति चेदि॰
त्यर्थः यद्वा नास्मिन् अत्रापि चेद्वस्तूनि प्रयाति अन्येन ऽलभे
पि चेदित्यर्थः नहूपि वस्तु लेकामपि स्वहस्तोस्थितां ज्ञानी॰
हिनपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चा वा नपुंसकत्वेच पुरीम
प्यभिलाषीति द्वितीया पदार्थसंभावनायां संभावे सपुस्त्र्ये
वा कर्मप्रवचनीयसंज्ञाकेनाभिस्वाहेन योगे यद्वाभीत्यिथ
कयं पुरीमाभिपुरीमुद्दिश्य पलाषिलषणशीलामित्यर्थः अ
त्राप्यभेः कर्मप्रवचनीयत्वात्तद्योगे द्वितीया यद्वा गामिगा
म्यादिष्वभिलाषिग्राह्नः तेन ग्रामं ग्रामीतिवद्वितीया १९ ॥
स्तीरितापत्रयेन नेनक्षोणाचहृष्टाचबभाणभैमी चेतो॰
नलं कामयते मदीयं नान्यत्र कुत्रापि च साभिलाषं १७ ॥
तेन हंसेनेव मुक्ता सा भैमी लज्जिता संतूष्णा च बभाण क्षोणि
ति नृदृविदोन्तरात्राक्षोभ्योन्यत्तवस्यामिति निष्टान त्वं मदी
यं चेतो लेकां नायते न गच्छति न चान्यत्र कुत्रापि वस्तूनि सा
भिलाषं प्रत्युच मदीयं चेतो नलं लंपं कामयते न्यत्र कुत्रापि॰
वस्तूनि न साभिलाषं १७ ॥ विचिंत्य बाला जनशीलशैले
लज्जानदीमज्जदनंगनागं आचष्टविस्पष्टमभाषमाणामेन॰
नां स चक्रांगपतंगशक्रः १८ ॥ बाला जनस्य शीलमेव शै
लः श्रेस्तन्नगतहनत्वान् तं लज्जानद्यां मज्जन्ननंगपवहलीय
स्मिन्यवेतोपि हनदीमज्जहास्तिनो मज्जानन्तयात्रापि नाहृष्यार
विचार्य सहंसराजः प्रकटमभाषमाणां तामुवाच हंसानां
स्वेनगक्तन्स्वक्रांगा मानसौकसः चक्राकारमंगं वृत्तत्वा
देषामिति चक्रांगाः १७ ॥ न्वपेणपाणिग्रहणे स्पृहेतिन
ले मनः कामयते ममेति आश्लेषिनश्लेषकवेर्भवत्याः श्लो॰
कद्वयार्थः स्फुधियामयाकिं १५ ॥ न्वपेण पाणिग्रहणाम
म स्पृहेति मम मनो नलं कामयते इति च श्लेषकवेस्तव का
नामबालेत्यादि चेतो नलं कामयते इत्यादि श्लोकद्वयार्थः
स्फुविद्वि नामयानाश्लेषि किं न बुद्धः किमपि न बुद्धमेव बह्वा॰

र्थे प्रतिपादको वचनसंदर्भः श्लेषः २५ ॥ त्वमुक्तेन मतः श्ले
र्षोविपर्ययेन संभाव्यभाव्यासि तदुक्तमेव लक्ष्योहि बालाहृ
दिलोलशीले दृष्टापराङ्मुखतापि समतः स्यात् ३० ॥ श्लोकाः
र्दयार्थेज्ञानाभाविनस्त्वंकिं तत्वस्तुतेनमच्चचलत्वंवितन्व
नदत्तः श्लोकद्वयार्थानभिज्ञएवभावीभवामिसुज्ञानान
एवभाविष्यामीत्यितोमीत्यर्थः यद्वा हि यस्माद्धेतोः चंच
लशीलेवालाहृदये भावव्येस्मरोपा क्रीविनत्वलिनमा
यकोभवेत्ताहिहेतो ३० ॥ महेमहेंद्रःखेलनेषधेंद्रः सं
बोधनीयः कथमित्यमेव प्रयोजनमपायकमस्मीहकृ
यजनेनेवसमाद्धियेन ३१ ॥ नैषधपरंडांचिवनेषधेंद्रः सर्व
भौमःखेलनंनर्ईहक्तंदेहचंचलत्वत्वयाग्रहणलक्षः
णंप्रयोजनंसद्धिपेनप्रतिष्ठितेननीचजनेनेवेत्यमेवाभि
विचार्यैवकथंसंबोधनीयः यद्वा इत्यमेवेति यथात्वया
वालिशभावयाश्लिष्टेः संदेहजनकैर्वहंबोधितःतथाह
सार्वभौमोनलोविवक्तेनमयामंदिगयाश्लिष्टवचनैर्बो
धयितुंकथंयोग्यः ३१ ॥ पितुर्नियोगेनयहच्छयावाप्य
वानमन्यंयदिवाहृणीषे त्वदर्थमार्थित्वकृतानिमान्तानिः
कोहरस्मयिस्यात्रिषधेस्वरस्य ३२ पितुरादेशेनयहच्छया
वा यदिषान्यंफवानंहृणीषेय त्वमेवपद्मांतवेहेतः त
त्कृतेऽर्थित्वकारिणिभैमीत्वंस्त्रीकृतविनिर्यात्वमानेमायनल
स्यकीहकवत्तीनिर्विश्वासःस्यात मयात्वदर्थेसप्रार्थ्यनेत्व
यान्यएवव्रियतेतदाकथंमायिविश्वासोदित्यर्थः ३२ ॥
त्वयापि किंशंकितंवाकियोस्मिन्वाधाक्रियेवाविषयेनिया
ते इतः पृथक्कार्यमेतयत्तकृतीनंदुवीपतिस्त्रिसर्वे
३३ ॥ शंकितःसंभावितोविकारोन्यथाभावोयत्रतासिन्
स्मिन्नलयेजननलक्षणेविषयेनिर्धारितेस्थापितेत्वयापिके
वाधिक्रियैकारोहृतोभवामिइतोनंलसंयोजनकार्यद
न्यद्यत्कार्यंयस्केभोराजपुत्रितत्त्वसर्वंकुर्वे ३३ ॥ स्त्रवःप्र

नै॰
ष॰ टी॰
टी॰
५५

विष्टाइवनाञ्चिरलालाविधूयवैमत्यथतेनमूर्भ्नां कुचौञ्जियोः
पिञ्जायिताग्रेषोयाद्दनर्थीरित्रीघुर्हत्वनपुत्री ७४ ॥ नास्त
स्पहेमस्यवाचःकर्णप्रविष्टाइवानेगीकाराल्कम्पितेनशि
रसानिरस्यलज्जायाश्रामिषीयिलीकृत्ताऽबंधाराज्ञापुत्री
पुनर्ध्वेप्रतिकूलत्वात्कर्णप्रविष्टानभवंतीतिभावः अन्तप
वस्रवःप्रविष्टाइवेत्युक्तं अन्योपिकाश्चित्कर्णप्रविष्टम
लादिकंकम्पितेनमूर्भ्नाविधुनोतितथाविधूयेत्यर्थः
७४ ॥ मदन्यदानंप्रतिकल्पनांथावेदस्त्वदीयेहृदिता
वदेषा निश्योपिसोमेनरकांतशोकामोकारमग्रेस्मरम
स्तकुर्याः ७५ ॥ मत्कर्त्तृकंमत्कर्मकंवाअन्यस्मैदानंप्र
तियाकल्पनाविचारःप्रधानावत्कल्पनात्वदीयेहृदिवे
दःसत्यभूतइत्यर्थः अस्यकल्पनावेदस्यरात्रेस्तुइदन्यः
कांतइतिशोकामयेमरमग्रएवकुर्याःरात्रेविंदुम्यानिविक्र
कांतशोकेवमदन्यदानशोकेत्यर्थः ७५ ॥ सरोजिनीमा
नसरागवृत्तेरनर्कसंपर्कमतर्कयित्वा मदन्यपाणिग्रह
शोकितेयमहोमयीयस्तवसाहसिक्यं ७६ ॥ पद्मिनीर
सनोऽनुरागवृत्तेरर्कादन्येनसम्पर्कमविचार्यैवेयंनावकी
नमान्यपाणिग्रहणशोकितामहीयोत्यंतमहत्साहसि
क्यंसाहसकमहोमहत्येव्यानिविक्रमंगेपद्मिन्याराग्रहीत्रि
रीतिविचारोयथानोचितःतथास्मामान्यस्याशोकानयत्क
मेत्यर्थः सहसावर्ततेइतिसाहसिकःओजःसहोंभसाव
र्ततेइतिठकनस्यभावःकर्मवासाहसिक्यं ७६ ॥ साक्ष
त्वयातर्किनदेनदेवस्वेनानलंयात्कलसंश्रयिष्ये विना
गुनात्मात्मानिनग्रहतैंमृषागिरंत्वांत्पतोनकर्त्तं ७७ ॥
स्वेनात्मनैवानलंनलव्यानिविक्रमंसंश्रयिष्येकिलेतियत्
तदेतत्त्वयासाक्षेवानाकिंप्रवंद्वनेननलेनाविनात्मात्मानिग्र
हतेस्वेनैवानलमग्निंसंश्रयिष्येननलान्तःपतीनले अस
सभाषणंकर्तुमनलेननलादन्यंसंश्रयिष्येकिलेतिसंभा॰

मेऽर्थे वार्ता संभाव्यये वः किल ७७ ॥ सद्विप्रलंभं पुनराह
यस्त्वां तर्कः सा किं तत्फलवाचि मूकः अशाक्यशाक्यव्यभि
चारहेतुवाणी न वेदाय यदि संतकोऽत्र ७८ ॥ यः पुनस्तर्क
स्त्वां मया वचनीयं कथयति स तर्कस्तत्फलवाचि मूकः
वचनात्फलकथने किं मूकः त्वयि वाचिते मम किं फलं स्या
त् यथा वचनं कथयति इयं मां वचयतीति स्तु वयति न यो
स एव वचनायाः फलं किमिति न कथयति अशक्याश
क्या येषां ते अशाक्यशाक्याः व्यभिचारिहेतवः अज्ञानविप
र्यय विप्रलिप्सा संज्ञयेय स्यात्स्मा अशाक्यशाक्यव्यभिचा
रहेतुर्वाक् नार्हं केवेदान्तं तर्कः भवं नव्यभिचारहेतुत्वाभा
वात् वेदानां प्रामाण्यमत्वं चनमप्यशाक्यशाक्यव्यभिचार
हेतुत्वादप्रमाणमेवेत्यर्थः त्वदीयः तर्कः गवमतिपन्ने हृ
लशीर्यितलपाश्ना प्रमाणं व्यभिचारहेतुत्वाभावान्मद्वचनं वे
दत्तत्वं प्रमाणमिति भावः ७८ ॥ अनेनैव पर्यैवं जुहोति ना
तः किं मंक्षु घ्राणेन नौ वौ वशोषं इष्टेनान्नं जन्मतनो स्तन्
नेमत्याणनाय हीनलः तथापि ७९ ॥ पुनः पितृनियो
गेनेत्यादीनामुत्तरमाह तातः शरीरपोषां मान लयानिवि
ना एव दधानः क्षुधानो किं न जुहोति न लयानि विक्राय
दानेनामाग्नौ प्रहेयमपवेत्यर्थः इंद्रादिदेवताये दीयमानं
हविर्यथाग्नौ प्रक्षिप्यते तथायमपि तातः न लोदन्य सैषां
प्रयच्छन्नग्नावेव किं न जुहोति जुहोतु नाम तत्तातः स्वतः
याः शरीरस्य ईहैव प्रभुर्भवति अथोगर्भदयेषां कर्मणीति
कर्माणि पश्चीतथापि शरीरेन लक्ष्मात्क्रमेनैनिस्वयेनममया
णनाश्चानलपर्वेनिसपर्वेनिपातेमत्याणनायहस्तसपवे
नलद्रव्यर्थः ७९ ॥ नदेकदाशीत्वपदाउदयेमदीप्तिने
मा फलविधिज्ञानाते अहेलिना किं नानि नीविधत्ते स्पथाक
रेणापि स्पथाकरेण ८० ॥ इतः पृथक्कार्यं येसेदत्यसो
त्तरमाह सर्वांसां वेकस्त्वं तदेकः तस्य दासीत्वं तस्य दात्व यो

नै॰ प्र॰ टी॰ ५०

गात्मकाप्यधिके मद्वांछितेवस्तुनिनेति विकीर्ष्णुतां यहन्तै
तेनन्नाथकाकांक्षानसाधित्यर्थः नलिनी स्त्रयं येत्यानि विकल्पना
स्ततालयेनापि वंद्रोणाकिं वियत्ने नाकिंचित्तस्यथाकरणेनये
वाचेष्टाभिः ग्रन्यत्रयोगिकएवपदेष्वासनिवाणस्यान
संगतिवस्तु ८० ॥ तदेकलुब्धे हृदि मेऽस्ति लब्धुं चिन्तान
चिंतामणिमप्यनर्घं चित्ते ममैकः सकलास्त्रिलोकीसारो
निधिः पद्मभवेः स एव ८१ ॥ तस्मिन्नेकस्मिन्नेवनिले
लब्धेलोभवन्तस्मिन्मे हृदये ग्रन्प्रत्यपि चिंतावत्नमपिप्रा
प्ते चिंतानास्ति चित्ते ग्रर्थविषयेएकः सकलः कलायुतः
समयस्य त्रिलोक्याः सारभूतः स एवनलएवपद्मभवेः क
मलास्यः पद्मानिधिः ग्रन्येषु निधिषु सारोपद्मस्य पद्मस्य
शंखोमकरकच्छपौ मुकुंदकुंदनीलाश्चखर्वश्चनिधयो
नव ८१ ॥ श्रुतः सहस्रस्य हृदिस्त मोहात्ध्यानस्य नीतं
धिनबुद्धिधारं ममाधृतस्थासित्स्वयोवाहत्तेनवालो
दृयमेकशेषः ८२ ॥ श्रवणमननं निदिध्यासनमिति त्रि
प्रकारेण ब्रह्मोपासनं तद्वद्दर्शयति सनलः श्रुतः ज
नश्रुत्वा तदित्तमोहात्स्वस्थानितं तवबुद्धिप्रवाहं यथा
भवतितथाध्यानस्य श्रेयम मतस्य नलस्य प्राप्तिः प्राप
वित्यागो वातदैवहतेत्वद्वयशेषः ग्रालएतद्वितयमंवगिष्टं
त्वदधीनमित्यर्थः एकशेषइतिपाठे नवहत्तेद्वयमेक
शेषात्तिष्ठति एकशेषसमासवत्स्यत्तिष्ठति एकस्यावशे
षस्त्वेकशेषः एकेशेषइत्यनयात्तिष्ठतीत्यर्थः द्व
योर्मध्ये एकेनत्वयाकर्तव्यमित्यर्थः श्रात्मावाग्ररे द्रष्टव्यः
श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः श्रोतव्यः श्रुतिवाक्येभ्यो मं
तव्यश्चोपपत्तिभिः ज्ञात्वा च सततं ध्येय एते दर्शनहेतवः
८२ ॥ स्वीयं तनामास्मन्तपालनोऽस्यमत्याणविश्राणनजं
चपुण्यं निवार्य तामार्यं दयाविशोकाभवेहापि कुर्वेयमये
श्शोका ८३ ॥ किंचिदयेधियेहित्स्वस्योऽत्रैवमाह श्रस्मे

तस्यांगीकृतस्य प्रतिपालनजातं मत्याणदानजातं च गुणं
संचीयतां अंगीकृतमवीकृतमंगीकृतस्याङ्कृतं प्रतिज्ञातं ।
प्रार्थ्यं निष्फलया विरुद्धशंकास्मस्यता भद्रोपि मंगलकार्येपि
गुणप्रामिलहूणेश्रेयसिग्रामेपिवाग्रयेहं मस्तृशंकेयमुद्रा
मौनं अत्रमौनं नौचितमित्यर्थः ८३ ॥ आलोकिलेख्याप्रिय
विज्ञायाज्ञाः कृत्यापि वाम्ये विविधं विधेये यतः पश्यातदाग्र
वेतापदोस्यात्तवल्लभवालिस्यात्तावल्लोकाविलासात् ८४ ॥
भोः प्रियाविज्ञाप्रियाभिज्ञ दयितवेदिवचाटूक्तिकुशलयाचु
जाविलेख्याले नु विलेखनीयाइत्यर्थः विधेयेकार्येविविधे
वाम्येवामस्यभावंवक्रत्वमपि कृत्वाले वामो वल्लभप्रतीपो
भावधर्मोस्मन्कृत्सितो अल्लाधूर्तवचनानां वेला विनोद
यत्रतस्माद्वचनैः स्यतत्राग्रवस्तस्य भावस्तस्मात्रुक्तानिर्वाहक
तानत्रपदसंयोगः तदस्यात्तदस्यत्राग्रो माभीत्सवलिस्याव
लभमासवलीत्यर्थः अलोविल्योः प्रतिषेधयोः प्राचोक्ता
८४ ॥ स्वजीवमप्यात्रमदेहदद्भवत्तवत्रपाने हृप्रावङ्कुठेः
मस्यंमदीयात्म्यदहृतादिस्त्रोधर्मेः कराङ्कृष्यानिकीर्तिधौतः
८५ ॥ स्वप्राणमपिदुःखितानांमुदेप्रयच्छद्भ्योजीमूतवाह
नादिभ्यः सकाशाद्दीहृशाल्लब्धस्यतवनेत्रपानकाकृतिः म
दीयात्रलघूपात्त्रणान्मस्य महिम्नोः श्रयचमदीयात्प्राण
नेवादिस्त्रोर्नलाभावे प्राणानिर्यान्तीति नेकरात्कीर्तिधौतोच
मेयतःकारणाद्गुप्यानिकीर्तितदपि भ्रष्यानिधर्मोपिभ्रष्यती
त्यर्थः मदीयमेवमस्यनददासिस्वकीयंकिंददासीतिभावः
८५ ॥ दत्वात्मजीवंत्वयिजीवदेयिग्रुद्धामिजीवाधिकदेत
केन विधेहितन्मोल्वहूणेष्वशोदुमस्मुद्रदातिद्भमस्मुद्रमर
गो ८६ ॥ जीवदायिनि त्वय्यात्मजीवं दत्वापि गुद्धाभवा
मिजीवाधिकत्वेन लदायिनि त्वयि केन प्रकारेण गुद्धामि
नकेनापीत्यर्थः ततोहेतोरस्मद्भंपारिमेयं यहुभविष्यंपत्यु
पकारकरणाशक्यभावः तदेव मस्मद्रः तमस्य मौनं त्वदृणेषु

नै॰
प्र॰ टी॰
ही॰
५१

त्वत्कृतोपकारेष्वप्रत्योद्धमनिस्तरीतं विधेहि यथा प्रत्युपका
रं कर्तुमशक्ता अणदासी भवामि तथा कुर्वित्यर्थः ७९ ॥ क्री
णीष्व मज्जीवितमेव पण्यमन्यन्न चेदस्ति तदस्तु पुण्यं जीवेशदा
तर्यदि ते न दातुं यशोपि तावत्प्रभवामि गातुं ८० ॥ मत्याण
पण्यपणं विक्रेयं वस्तु क्रीणीष्व प्रियदानमूल्येनेति शेषः अस्य
मूल्यस्य दपण्यं नार्हतीति अन्यद्रूपिकीय नामित्यत आह अन्य
जीवितादन्यन्नास्ति चेदस्ति किंचिन्नाहि पुण्यं पण्यमस्तु पु
ण्यमपि नार्हतीत्याह यद्वा त्वकर्मोपार्जितं पुण्यं त्वया किंदा
तव्यमित्यत आह भोः प्राणनाथ दातः यदि पुण्यमपि दातुम
शक्तास्मि यशोपि तावद्गातुं प्रभवामि ८१ ॥ वराटिकोपक्रि
ययापि लभ्यानिभ्याः कृतज्ञानापि नाद्रियंते प्राणैः पणैः स्व
निपुणं भणंतः क्रीणंति नातेव कृतेन संतः ८२ ॥ अथवा मे
जनेनत्वया बहुमूल्येनाप्यहं क्रेतव्येत्याह इभमर्हतीति इभ्या
धनिकाः कपर्दिकोपकारमात्रेणापि कपर्दिकादानेनापि ल
भ्यान्कृतज्ञान्नाद्रियंते संतः सज्जनास्तु प्राणैरेव मूल्यैः स्वयत
मात्मानुवासस्य भणंतः तानेव कृतज्ञान्क्रीणंति प्राणान्दत्वा
पि क्रीणंतीत्यर्थः हंतह र्षेण कम्पायां वा कयारं भविषादयोः
पणे धृतादिष्टकाष्ठकृतो मूल्यं दनेपि च ८३ ॥ तं भृद्र
ष्टापि लोकपालास्ते मेनदेकाग्रधियः प्रसेदे नहीनवंस्मा
हृदते यदेतत्स्वयंतदामि प्रतिभूर्महाभूः ८४ ॥ मत्राजाष्टा
वपि लोकपालाः तासि लोकपालरूपेन लेपकार्याविज्ञार
यामसैते लोकपालैः प्रसेदे प्रसन्नैर्भावितं तद्दिनवस्मादृ
वयस्मादव्यतिरिक्तात्कारणात्राहि घटते स्वयमेत्य त्वमेवा
गत्य तस्य नलस्य प्राप्तौ प्रतिभूर्मा भूरिति यत् पतद्वं अ
स्मादव्यतिरिक्तात्कारणान्नहि घटते भावेन घटते इत्यर्थः
स्थले नकाः प्रतिभुवः ८५ ॥ अकांडमेवात्मभवार्जितस्य
हत्यापि मूल्यं मयि वीवणांस्य भवान्नकिं मे बलदत्वमेत्यक
नाहदस्त्वन्नलेपकृत्य ८६ ॥ कांडोस्त्रीदंडवाणार्थवर्ग

वसत्वबांतिश्च आत्मभुवाकामेनाकांडमेवानवसरमेवम
यिसंपादितेस्मरबाणस्यवचनस्यफडूस्यवाशूलेकावेणाभूत्वा
पिविःपतद्भिभवान् नलरूपदायित्वप्राप्यहृदस्तुदंनलेपक्ष
स्येविरहसंतापकत्वंकिंनकर्तापितकारिष्यत्येवआपिविरो
धद्योतकः मयिकामरूपतवैषासंत्वयैवोत्पादितंकामरूप
तसंतापस्तुत्वयैवकृतःत्वयैवचप्रतीकारोपिकर्तव्यइति
भावः अथचात्मभुवाब्रह्मणाअकांडदंडवहितमेवमयि
निमित्तेहृष्टस्यवीवाणस्यशूलंभूत्वायशोरूपतोप्राप्य
भवान् नलदत्वंनलदभावंप्राप्यापिहृदयस्यचेदंनलेपक्षः
सेकिंनकर्तेत्यन्वयोर्थः अत्रापिआहूःसमुद्रायेसंभावनायां
वास्मात्ह्रीवर्णवीवनर्वशूलेस्योपीतमापियाअभयेननलदं
सेव्यमहृणालेजलाशयं ५०॥ अलेविलंबुत्वाविनंहिवे
लाकार्यैकिलस्थैर्यसहेविचारःगुरूपदेशाप्रतिभोवती
वाप्रतीदत्तेजातेनकालमार्तिः ५१॥ विलंबात्अलं
त्विल्वोःप्रतिषेधयोःप्राचांव्याख्यातेत्वसर्यसमयःकालस
मयवेलास्तत्रमनस्थैर्यसहेविलंबसाहिसौकार्येकिल
विचारोयक्तः ननुतत्कालकर्तव्येतीदृशागप्रतिभागुरूप
देशामिवार्तिःमनःपीडाकदाचिदपिकालेनप्रतीदत्तेप्र
ज्ञानेवनवोहोविशालिनीप्रतिभासता ५१॥ अभ्यर्थनी
यःसगतेनराज्ञात्वयानश्रुतोंतगतोमदर्थे प्रियास्वदाद्
एषवलात्हृतोहिनदोदयेदन्यपवधूनिषेधः इतोगतेनत्व
यांतःपुरवातोराज्ञामनलःमदर्थेनयाचनीयःप्रियासु
दातिएषसामर्थ्याद्विहितोन्यवधूनिषेधःनदानासिन्मम
येउदयेतत् मत्यभूरागेसवाप्रियाणांदातिएनेनिषेधःकु
र्यादित्यर्थः ५२॥ श्रुतोंतसंभोगानितांनत्वहेनतेषये
कार्यामिदंनियाचं अपांहितृप्तायनवारिधाराखाडःस्वयं
पिःस्वदतेनुधाराः ५३॥ अतःपुरसंभोगेनान्यनसंतहे
नलेइदंकार्यनक्रथनीयं तथापिमधुराएपिमलवनीशे

नै॰
प्र॰ टी॰
५२

तलावाविर्धमापांतस्मायजनायनस्वदते अपामितिपूर्वाणा
गुणेत्यादिनासमासनिषेधसामर्थ्यात्षष्ठी तमायेनितच्च
र्थानांप्रीयमाणइतिसंप्रधानसंज्ञायांचतुर्थी लगीधिति
गंधस्येकृत्संतिलत्तेरमिभ्यइतीवृद्धभावःशीतलःपीनोहि
मःसमान्यालिंगकाः ५३ ॥ त्वयानिधेयानगिरोमदर्थ्यः
कृपाकदर्थ्येहृदिनैषधस्य पिनेनहनेवसनेोसितापिनिक्रा
यतेहंसकुलावतंस ५४ ॥ हेहंसकुलभूषणकोपेनेष
ड्लेनलस्यहृदयेमदर्थीवाचःत्वयानस्थापनीयाः तथा
हिपिनेनहृषितेवसनेोङ्येशार्करापिनिक्राभवतिकड्ले
इतिईषदर्थ्येइतिकोःकद्भावः ५५ ॥ धसानूतसाहिमः
दर्थयाज्ञाकार्यानकार्यानवत्तुंबिधत्ते अन्नार्थनस्यानवबो
धनिद्राविभत्यवत्ताचवाणस्यमुद्रा ५५ ॥ भूमीद्रनलेका
र्यानरासक्तचित्तेमतिमदर्थयाज्ञानकार्यानत्वार्थितस्यव
क्तेनोनवबोधएवनिद्रानादरवकुवाणस्यमुद्रातीनांविभर्ति
अनवबोधोजायतेतेनानादरइवप्रतीयतेइतिभावःतदेवं
गंसहतेइतिलुवाघांइवङलयहणाच्छदासहइतिणिव
प्रत्ययेःलेोकोपनाहहतिलापित्यायहचिसाहितानिषेका
वितिपूर्वपदादीर्घः सर्वापहारलोपसाधर्म्यात् सहेःसाडः
सइत्यनेनषत्वेनभवतितत्रमाहुतस्याविधानात् ५५ ॥
विद्वेनविज्ञाप्यमिदंनवेदं तस्मात्त्वयास्मिन्समयेनिवीर्थे
आत्यंतिकासिद्धिविलंबसिद्धोःकार्यस्यकार्यस्यशुभा
विभाति ५६ ॥ तस्मात्कारणात्त्वत्तेनत्वयानिसिद्धाज
निसमयमवसरेहष्टाइदंकार्यविज्ञाप्य अत्यंतभवाआ
त्यंतिकोआत्यंतिकोवासावासिद्धिश्चात्यंतिकासिद्धिःवि
लंबिनीचासौसिद्धिश्चविलंबसिद्धिःआत्यंतिकासिद्धि
श्चविलंबसिद्धिश्चकार्यस्यतयोर्मध्येआर्यस्य तेकाशुभा
प्रतिभातिकथयेतिशेषः ५९ ॥ इत्युक्त्वावत्यायदलोर
पिलज्जमानोविनीचेतसिनःचकार सर्वत्रसामीनद

दोषतायामुन्मादयन्नत्रदवीवदत्तो ५७ ॥ एवमुक्तवत्या
भैम्यालज्जाप्रलोपीनियत्न सानौ सवितीकवीनामस्माकं चे
नसिप्रकाशाता तस्याभैम्याप्रदोषतायांदोषमाहित्येत्नस्म
रःसाक्षीयःस्मरस्तामुन्मादयत्नवद्वचनमवीवदत्नबालाया
लज्जापरित्यागेनेतादृशंवचनमत्रचितमितिसहृदयैनीर
शंकनीयं यतःइयमनोचितोतद्वोतप्रकाशाकानामस्मा
कमेवनत्वस्याःसानिर्यचेवदत्याभैम्याःयद्वास्मरकृतोदोषो
यउन्मादादेवमवादीदित्यर्थः ५७ ॥ उक्तमत्रमासाद्यहृदःस्म
रस्तद्भावप्यसीमांमुदमुद्वहेते पूर्वःपरस्पर्धितयाप्रहृतेनत्न
नंद्वितीयोविरहाधिहृते ५८ ॥ स्मरपत्नोकिमर्थमवीव
ददित्यतआह हृदःस्मरस्तद्भावापिउन्मत्नेथतरव्रक्रमेका
मुकेचप्राप्यासीमामपरिमितांमुदंधारयतःपुनदेवसंहे
तकांविविच्याह पूर्वोहृदःशत्रुस्पर्धितयाप्रहृतेनप्राप्यमुद
यत्ने न्नूनमत्मेहाया यतःप्रहृतेनशत्रोःकामस्यशरःततन
इत्यर्थःद्वितीयःस्मरस्तद्वियोगपीडयाहृतेपीडितमुन्मत्नेर
जनेमाप्यानिस्त्रयेनमदंयत्ने अत्रापिपरस्पर्धितयेतिसंब
ध्यते हृदयेषानुकार्याहिउन्मत्नजनचेष्टाः अतस्तेचीडितंहृ
द्वास्मरोहृष्यतीत्यर्थः अयंस्मरोयथोन्मत्नेनमोदतेतथा
हमपिमोदे इतिहृदस्पर्धीकामस्यहृदयप्रियोन्मत्नसंतापे
नपरस्पर्धांजानत्येतिश्लोकद्वयंकवेःकाह्निः ५८ ॥ तयार
भियाश्रीमथराजपुत्रीनिर्णीयतानैषधबद्धरागा अमोचि
चेहृत्रपटमौनमुद्राविहायसानेनविहंगभूयः ५९ ॥ तेन
प्रकारेणाभिधायश्रीसाथफवदंतीनलबद्धरागांभैमीनिर
श्चित्याथानंतरंतेनपक्षिणाविहंगस्यचेहृत्रपटस्यमौनेनमु
द्रणानियमनेभूयोमुक्ताउवाचेत्यर्थः एतावताश्रयभैम्याभि
प्रायप्रकटनाद्धिहंसनेविहायःपतगःपक्षीगतस्तस्याद्वि
विचाराइतिहलायकथः ६० ॥ इदंयदिक्ष्मापतिपुत्रितत्
त्वंपश्यामितन्नस्वविधेयमस्मिन् त्वामस्वकेतापयनात्म

नै॰
ष॰ टी॰
टी॰
पत्र

पंचपंचेषुणाबाणानियोजनेयं ९० ॥ भोराजन्नाविरहदंतवडन्नं
वचोयदिसत्यनतर्हिअस्मिन्विषयेमवकर्तव्यंनपश्यामिकुत
तइत्याह त्वोन्दपवान्येनेतापयतास्मरेणोवेयंयोजनाघटना
जनिता नलोपित्वयजानान्नरागइतिभावः ९० ॥ त्वद्वद्गु
ड्वैर्बहिरिंद्रियाणांतपस्योपवासव्रतिनानलपोभिः त्वामेवल
ब्धान्नन्दसिभाजास्वदेवभूयंचवितार्थमस्तु ९१ ॥ त्वयिवि
निवेशनबुद्धेर्नलस्यतपोभिःरुपवासव्रतवतांविषयव्यापा
रेष्वप्रवृत्तयः इंद्रियाणांतपांसिविषयोपभोगाभावस्तोपवा
सः बहिरिंद्रियाणांघ्राणादीनांअघत्वांप्राप्यानन्दतिभाजा
जांसितास्वदेवत्वंकृतार्थमस्तु अथतपानेहिदेवानांदेवत्वं
इंद्रियाणामपिदेवत्वंकृतार्थमस्तु यथार्थभवतुदेवःहिदे
वनेणास्तिदेवमाख्यानमिंद्रियमितिशास्त्रतः देवभूयमिति
भुवोभावेइतिक्यप् अंतःकरणंतुसर्वदात्वस्यवणामितिव
हिर्विशेषणं ९१ ॥ तल्पावयोर्मूर्तिरभून्मदीयादरप्यापरस्या
स्यनताप्यतेपि इत्यभ्यस्यत्रिवदेहतापंतस्यानजस्त्वद्धिव
हास्थिथाः ९२ ॥ सचाहंचावांतयाहीनांयद्यत्यवंतत्राक्षिप्य
तेइत्यस्यक्षपैकशेषः आवयोर्मूर्तिस्तु तल्पास्तीत् मदीया
मूर्तिर्दरयापरेकेवलमस्यनलस्यसाअप्रसिद्धामूर्तिर्नतताप्यते
पिइत्यस्यायांकृर्वेनिवानङ्गःकामःतस्यत्वद्धिवहाहेहपनार
विधत्ते ९२ ॥ लिपिंहृदाभित्तिविशेषवर्णांत्वान्दपःपिवन्नाद
रानिर्निमेषः चन्द्रइवैरापितमात्मचन्द्राणांविपत्तेरावितन्
त्वय्येव ९३ ॥ क्रमेणदष्टाद्दृशः कथयानिभिन्नेविभूषणांल
पिंचित्ररूपांत्वामादरेणानिर्निमेषःसन्नयोहृदाअपिवन्ने
त्रांबुप्रवाहैर्निहितमात्मचन्द्रधोरागरक्ततामनुरागंचत्वं
यावचितमिवमथ्नते ९३ ॥ पाठइहालोक्यमयीत्वपम्य
त्वामादरादस्तानिमीलयाक्ते ममेदमित्यस्तुगणेनेत्रद्वन्द्वेनःप्री
तेर्निमेषच्छिदयाविवादः ९४ ॥ चित्रमयीत्वामादरादस्त
निमीलयाइष्टापान्ननर्दयस्यनेत्रयोवर्तमानायाःप्रीतेर्निमे

घाञ्छिदत्यासह अस्त्वाणविषयेममेदमितिविवादोवर्तते
त्वांविनात्यश्यतोल्पस्याम्नुष्टत्वेषुचदृष्टीनानिमेषाभा
वस्यचविवादोवर्तते इदमस्त्रुमञ्जन्यमदीयमितिचदृष्टी
तिः एवंनिमेषाविच्छिन्नस्त्रुउभयथापिचदृष्टीत्यासञ्ची
ड्डेकेणानिमेषांभावेनचवाष्पोद्याविच्छिदेनाधिषिपूदादि
भ्याङ्गः इतिश्लोकद्वयेनचदृष्टीनिरुक्ता १०४ ॥ त्वंहृद
ताभैमिबाहिर्गतापिप्राणाथतानासिकयास्वगत्या नविच्च
माक्रामतितत्रचित्रमेतन्मनोयद्ववदेकवृत्ति १०५ ॥ हे
भैमित्वंहृदयेगत्वाबहिर्गतापिबहिर्गतासती अस्यनलस्य
कयागत्याकेनचरित्रेणप्राणायिताप्राणावदाचरितवती
नासि प्राणाअपिबाहिर्गताहृद्गताश्चनासिकयानास्या
च्छ्वेणास्वगत्याश्वासनेनचभवंतिप्राणवायवोपित्वा
दृष्ट्यांगत्वावधिबाहिर्निःसरंतिपुनरंतःप्रविशंति अथवा
हेनासित्वंबाहिर्गतापिहृदयेगता अतोस्यनलस्यकयागत्या
गोणाश्वास्येयावाप्राणायितानासि नासिकयानासासौंद
र्येण अस्यगत्याश्वासौंदर्येणप्राणायितासीतिवा एत
स्यनलस्यमनोभवतीएवंकावृत्तिजीवनोपायोयस्यनत्
यद्वाभवत्यामेकाश्वासोवृत्तिर्यस्यनत् ईदृशंजातमिति
यत् तत्रनास्तिचित्रंथेमाकांचित्केकल्पं आश्चर्यंकर्मवैपरीत्य
नेवानाक्रामतिनप्राप्नोतियतोयत्रप्राणास्तत्रचित्रामितिना
श्चर्यमित्यर्थः इतिचित्रासंगः १०५ ॥ अजस्रमारोहसिदूर
दीर्घांसंकल्पसोपानतातिंतदीयां श्वासान्सवर्षत्यपिकं
पुनर्यद्व्यानात्रवतन्मयतांनलाप्प १०६ ॥ नदीयांनलस्य
वेपिनीसंकल्पाएवसोपानानितेषांतातिंअत्यंतदीर्घांमारो
हसि संनलःपुनःश्वासानाधिकंवर्षतीतियत्तदुर्घेणांतव
ध्यानाच्चतन्मयतांप्राप्य एकत्वात्तवश्वासाश्रुतांसिजातात्य
र्थः इतिविज्ञासंगः संकल्पस्य १०६ ॥ हृदयस्यमंचयतेव
हर्वतिंतदृष्टांकमामंत्रयंतेश्रावयंत नहैवरिपुध्यायकयमित्र

नै॰
प्र॰ स॰
टी॰
५४

चंद्रसदृशौ चितीशावेव तत्कालवेस्य १०७ ॥ तस्य नलस्य त्र
दूयेत्यामकान्ते मंत्रयते आकारयतीति यत् तद्रूदयामंत्र॰
णं कर्म सुवेकाले आमंत्रयते कथयतीति यस्मात् तत्काले
स्य नलहृदयाधिपोः स्मरस्य हृद्दा चेद्देणाध्यस्ताध्यं तस्मै॰
चितीकिमुवेल्लितिपाठः सं्येस्माहृ ध्यपमैत्रीच स्वामित्रवं
द्गामित्रकाम वैविनयात्स्व वैविल्वात्तस्य तस्य प्रकाशयतीत्य
र्थः इतिसंकल्पः १०७ ॥ स्थितस्य वात्रावपि शाय्य शाय्यां मो
हेमनः तस्यानिमज्जयंती आलिंग्य पयाद्रुवातिलोचनेस्यानि॰
द्राफलानां त्वहृतं गनावा १०८ ॥ रात्रौ शय्यामध्यास्य स्थि॰
तस्य तस्य नलस्य मोहे हत्वाने स्वावेशे च मनोनिमज्जयंती
यानिद्रा अंगनावान आलिंग्यलोचने द्रुवातिसुक्रलीकरो
तिनिलेच सानिद्राफलानां विनेहृ अंपगनावानत्वादीति अ
नेषात्रू प्रयोगे पंचमी इति निद्राश्लेषः १०८ ॥ स्मरेणनिस्त
दूय हृश्येव बाणे लीवणपशोषांकुशतामनायि अनंगतामप्य
यमाप्यमानः स्पर्धां न साधे विजहाति तेन १०९ ॥ स्मरेण॰
श्रावैः तद्वाणं हृत्वा हृश्येव सोल्पशोषां कुशतामयं नलः प्रा
पितः लावण्यमेव स्थितं शारीरं तद्वाणं जातमित्यर्थः अयं
नलो नंगतां हृद्यांगतां यथा तद्दृशां कत्यामनत्यस्तु देके कथ्य
ते हृत्तमत्वात् तथानंगतामप्राप्यमानः तेन कामेन सह
स्पर्धां नत्यजति सूर्वैहृ पेणैव स्पर्धा सोढफलानंगत्वेनापिस्य
धते इति शैवैः शारीरं तत्कामेन हृश्याकृतमिति भावः इत्य
नंगतावस्था १०९ ॥ त्वत्पापकात्रस्यति तेन सोपि त्वय्येव
दासोपि न लज्जते यत् स्मरेणबाणैर्वानितर्दूयती दोर्लूनः स्व
भावोपि कियांत्किमस्य ११० ॥ पचनलस्त्वत्र आपकात्या॰
पादपियतो नाबिभेति त्वत्त्वामिहेतकं पापमपिकं मयतो
मन्यते इत्यर्थः त्वयि विषये दासकर्णोपियं तो हेतो न लज्ज
ते ततोस्य कियान्स्वभावोपि शिनैः शैवस्मेन हूपावीडितः किं
अंगामिवशील मापावीडितां कि अ इत्यर्थः विषयानिहतं विस्तरा

नाप्नोत्वा ९० ॥ स्मारंज्ज्वरं घोरमपत्रपिष्णोः सिद्धागदंका
रचये चिकित्सौ निदानमौनादविशद्विशाला सांक्रामि-
की तस्य रुजेव लज्जा ९१ ॥ घोरं स्मरकृतं ज्वरं चिकित्सौ प्र
तिकर्तुमिच्छौ सिद्धवैद्यसमूहे लज्जमानस्य तस्य नलस्य विपुला
लज्जा संक्रमणेन निदानात्सांक्रामिकी रुजेव व्याधिरिव ल
ज्जा निदानाकथनान्निदानाज्ञानाद्याविशत् नलज्जनल-
दर्शनाज्ज्ञानेपि निदाने मौनाद्वैद्यवर्गो लज्जते स्म यद्वा नल
स्य ज्वरनिदानाज्ञानाद्वैद्यवर्गो लज्जते स्म तत्रोत्प्रेक्षा सांक्रा-
मिकी रुजा रुजा यादि संसर्गादन्यं प्राप्नोति तथा नलस्य लज्जा
वैद्यवर्गं प्राप्नोदिति गदो रोगः स नाविद्यते यस्य सोऽगदः तं क
रोत्यगदंकारः कर्मण्यण् कारे सत्यागदस्येति सूत्रेण ना-
मावस्था ९१ ॥ बिभेति रुष्टासि किलेत्यकस्मात्स्वांकि लो
पेत्य हसत्यकांडे यांतीमिव त्वामनुयात्यहेतो रुक्तस्त्वये-
व प्रतिवक्ति मोघं ९२ ॥ स नलः त्वं रुष्टासि किलेति नि-
कारणमेव बिभेति त्वामापाकिलाधिगतवानकांडे हसति पुन-
मकारणमेकवचनं इत्यसमयपदं हसति त्वां यांतीमिव म-
त्वाहेतो रेवानुयाति त्वयोक्त इव मोघमेव प्रतिवक्ति उन्मा-
दावस्था ९२ ॥ भवद्वियोगाच्छिदुरार्तिधारायमस्वसुर्म-
ज्जति निःशरण्यः मूर्छामयद्वीपमहांधपंके हाहा महीभृ
द्भटकुंजरोयं ९३ ॥ अयं राजश्रेष्ठपदवाहलो त्वद्वियोगं
जनिता अच्छिदुरा संतता पीडा परंपरैव यमस्वसा कालिंदी
तस्यां मूर्छारूपद्वीपस्य महांधरूपे पंके निःशरण्यः शर
णे साधुः शरण्यः तस्मान्निर्गतो रक्षकहीन इत्यर्थः ईदृ-
शः सन्निमज्जति हाहा हाहा विषादे ऽगान्निपीडायाडः स्व
रूपतया अपामत्वां तयमस्वसृत्वोक्तिः द्विपायतनाश्रायोय
स्यास्तौ द्वीपः द्वयंतरूपसमवेभ्योपईत मूर्छावस्था ९३ ॥
सव्यापसव्यत्यजनाद्विरुक्तैः पंचेषुबाणैः पृथगर्जितास्य
दशांतशेषः स्वलनेहषायायानायानमः उच्यतकोवकेण

नै॰
प्र॰ स॰
टी॰
५५

११४ ॥ वामदक्षिणवाङ्मोचनाङ्गुणौः कामबाणैः प्रत्ये
कमर्जितान्त्र चतुष्प्रीत्यायवस्थान्तर्मध्येयानस्यदशाभे
षः खल्लवर्णनापेतयास्मानि रूपाप्रकावशिष्टावल्लनया
दशायाकोरकेणनतः पुष्पत्वं तर्हिसाकोरकितादशामीदृशा
नभसः पुष्पमल्ल अत्यन्तमसतीभूयादित्यर्थः मरणावस्था
निषेधः चतुः प्रीतिः प्रथमं चित्रासंगस्ततोथ संकल्पः नि
द्राच्छेदस्तनुताविषयनिवृत्तिः त्रपानाशः उन्मादोथ च मूर्च्छा
स्मृतिरित्येताः दशावस्थाः ११४ ॥ त्वयिस्मरार्थे स्मननतास्मि
तेन प्रख्यापितोभूमिभ्रनास्मितेन भागात्यभूतः सफलोभ
वत्याभावप्रतीत्यां गुणलोभवत्याः ११५ ॥ त्वयिकामनि र
मितमनः पीडायाहेतोः सततमास्मितेनहासहीनेन तेनवा
त्राप्रख्यापितोस्मि भागात्यवगुणेषुलोभयुक्तायाः नवप्रे
मपरिज्ञानेनसफलोजातः ११५ ॥ धन्यासिवैदर्भिगुणैर
दारैर्ययासमाकृष्यतनैषधोपि इतः स्तुतिः कावलचं र
द्रिकायायदब्धिमप्युत्तरलीकरोति ११६ ॥ हेभैमिधन्या
सियया त्वया उदारैर्गुणैर्धीरोदात्तापिनैषधः स्ववंशोत्पन्नः
चंद्रिकायाः कतः खलुस्तुतिः यद्भीरमपिसमुद्रमुद्दे र
लयति ११६ ॥ नलेनभायाः शशिनानिशेव त्वयासभा
यानिशयाशशीव पुनः पुनस्तद्युगयुग्विधातायोग्यं
मुपास्तेनयुगंयुगज्ञः ११७ ॥ चंद्रेणरात्रिवन्नलेन र
त्वभायाः दीप्याः रात्र्याचंद्रइवसोपिनलस्त्वयाभावास्तुनः
पुनर्वारंवारं तयोरात्रिचंद्रयोर्युगं युगनक्तियुगयुक् ब्रह्म
युवास्तुभावापियोर्युगमिच्छुर्योग्यप्राप्यमभ्यासशालांसेवतेनूनं र
तिपादयोर्युगंनोपास्तेकाङ्क्षात्यपालइत्यर्थः योग्यप्रकर्तव्ये
त्यभ्यासशालापदः शास्त्रेयुजिरसक्तंकः ११७ ॥ स्तन
इयेतद्विपदं तदेवपृथ्वीयदिप्राप्यतिनैषधस्य अनल्पवैद
ग्ध्यविवर्धनीनां पद्मावलीनां रचनासमाप्तिः ११८ ॥ भोस्त
न्वि विचार्यमाणे तदैवपीनाकुचयुगलेन नलस्याधिकतपुष्प

वितानां पत्त्रावलीनां रचनासमाप्तिं यदि प्राप्स्यन्ति तर्हि तवै
वपरं ऊचकुचगले प्राप्स्यन्ति अन्यपीनत्वादित्यर्थः अनल्पवै
दग्ध्यविधायिनीनामिति वा पाठे वैदग्ध्यकारिणीनामित्य
र्थः ११८ ॥ एकः सुधांशुर्न कथंचन स्यादुमितद्गमत्वन्न
यनद्वयस्य त्वल्लोचनासेचनकत्वदत्तु नलास्यशीतद्युति
सद्वितीयः ११९ ॥ त्वन्नेत्रयुगमस्यैकस्त्वं द्रः कथमपि त्वामि
दमो न स्यात् ततो हेतोर्नलमुखचन्द्रेण सद्वितीयः द्वितीये
न सह वर्तते इति सद्वितीयः चंद्रः त्वन्नेत्रयोरासेचनको भव
त्वन्नासेचनकं त्वमेनोहृत्तोयस्य दर्शनादित्यर्थमरः तस्य
न्नासेचनक इति सिद्धेः त्वल्लोचनेनेति पुनर्ग्रहणात् प्रत्येकसं
बंधविवक्षयेति न पौनरुक्त्यं ११९ ॥ अहो तपः कल्पतरुर्न
लीयस्त्वत्पाणिजाग्रस्फुरदंकुरश्रीः त्वद्भ्रूयुगं यस्य विलद्वि
पत्त्रीनवा यदीरज्यति यत्कलंबः १२० ॥ यत्ते नवः पल्लवि
तः कराभ्यां स्मितेन यः कोरकितः नखाले अंगं यद्दिस्तानव
डाप्तितोयः स्तनाख्यया यः फलितं तु वैव १२० ॥ नलसंबं
धी नलीयः वा नामधेयस्येति हृद्धसंज्ञावर्ज्याहृद्धाख्यः तप
एव कल्पद्रुः अहो आश्चर्यकारी वर्तते इति शेषः अत्र श्लो
कस्येनात्लेत्यनेन वान्वयः कीदृक् तव पाणिजानखाः ते
षामग्रैः स्फुरंती अंकुरश्रीर्यस्य त्वन्नखाग्राण्येव स्फुरदंकुरा
णां श्रीर्यस्येति वा कस्य कल्पतरोस्तव भ्रूयुगं प्रथमाद्विपत्त्री
द्वयोः पत्त्रयोः समाहारो द्विपत्त्री नवा पत्त्रीय यस्य कलंबो नालः
स रज्यति रक्तो भवति कलंबः सायके दंडे नीपे शाके कलं
व्यापि यः कल्पतरुस्तव कराभ्यां नूतनः पल्लवितः यस्तव
स्मितेन ऊढ्कुमलितः यस्तव अंगमार्दवेन पुष्पितः यस्तवैव स्त
नाभ्यां श्रिया फलितोऽस्ति १२१ ॥ फणालकं कंसीकृतासीतवल
मंडलीदोः संसक्तवामसमपक्तवास्तवेण तंत्रानुनादाचलता
निजैर्वमिथोनुरागस्य समीकृतौ वा १२२ ॥ का भवतोर्वन्यो
न्यमनुरागस्य समीकरणे तोलनेत्येष संलग्नः समीनाव

नै. ४. स. टी. ५६

ज्ज्वलानांकिरणानांचसमूहोयस्यास्मादिंदोर्मंडलीकृंसीकृत्वा
कांस्यपात्रीकृत्वाकांस्यपात्रीकृतायासीतावल्लकसोहोर
मानभाजनं निर्जैवनावाचलतावाणाविशेषणवल्लाचदं
डस्त्वकृतः १२ ॥ मत्स्वस्तुतंस्वेदमधूत्थसांद्रेतत्पाणिपद्मे
मदनोत्सवेषु लग्नोत्थितास्त्वतऊ चपत्रलेखास्तन्निर्गता
तं प्रविशंतिभूयः १३ ॥ हे तत्मदनोत्सवेषुमत्स्वेनानंदेनस्तुतः
स्वेदरूपवमधूत्थमधूच्छिष्टंतेनसांद्रेतस्यनलस्यकरस्यकमले
लग्नाःपश्चादुत्थिताःत्वतंत्तचपत्रलेखाःतस्मात्पाणिपद्मा
न्निर्गताः तमेवपाणिपद्मंभूयःप्रविशंतिकार्यस्यकारणप
वविलयनंयतःहि अतोनलकरेणलेखिताःपत्रलेखाः
तमेवप्रविशंत्वित्यर्थःप्रीत्यप्रीतिविषादात्मकाःप्रकाशप्र
वृत्तिनियमार्थाःसत्वरजस्तमोगुणाःयथामधूदयसांद्रेप
द्मेलग्नोत्थिताःपत्रपंक्तयःपद्ममेवप्रविशंतितास्तिन्नेवांत
र्भवंतिनपृथक्संभजंतेतथेतिभ्रांतिभासिकोर्थः १३ ॥
यत्रानानावनमल्लयकडुप्रमोदितैःकोकिलवनेमधुकरैः
प्रस्तनवृष्टिंपुनरुक्तमुक्तांप्रतीक्षतेभैमिफवायफवानो
१४ ॥ क्रीडावनेवैपेकवाणोवाच्छप्रशस्तनानाविधवनमे
वमल्लयकडुतेनप्रमोदितैःपरिमिलितैःसंतोषितैःस्व मध
द्विवैर्याभिदैवैस्त्रमन्ततोपवनामकोपुनरुक्तंयथाभवति
तथामुक्तांपुष्पवृष्टिंहेभैमिफवानोफवाप्रतीक्षतेत्वंक्रीड
नते उचितंहिमहामल्लयकडेदेवाःपुष्पवृष्टिंकुर्वंतीति १
४ ॥ अन्योन्यसंगमवशादधुनाविभातांतस्यापितेपिम
नसीविकसद्विलासे स्रष्टुंपुनर्मनसिजस्यतनुंप्रवृत्तमादा
विवद्व्यणुककृत्वरमाणुकंमे १५ ॥ तस्यनलस्यभैम्याश्च
विकसद्विलासेमनसीपरस्परसंगानिवशात्तंप्रतिदीप्यतां
किमिवकामस्यवपुःपुनःस्रष्टुंप्रवृत्तंप्रथममेवद्व्यणुकज
नकंपरमाणुयुगमिव वसंततिलकं १५ ॥ कामःको
मलचापदंजयमंतोन्नेत्रनन्त्यंवाधतं वल्लीमंडलवसाजाम

पितृणामातोयमापत्यस्मो ग्रीवालंकृतिपट्टसूत्रललनयाप्र
ष्ठेकियल्लेवयाभ्राजिसेकपर्दोवियेवविलसत्तान्हरसौंदर्य
या १२६ ॥ अस्मौ स्मरः कामम विकारधनुषा जेतुमशक्यंतं
त्वं पंजेतुं त्वां धनुर्लतां प्राप्य तपश्चिकीर्षु ग्रीत्वां धनुर्वल्ली प्र
वणं वंशजा निष्कलपञ्जलजाता मस्रणवेणुजाता चायिगु
णमधिकगुणां सजीयां च तथा पट्टसूत्रगोईपल्लवमानयाविर
लसत्सिंहर्वसौंदर्यं यस्यास्तानयासिंहवदृपणयेत्यर्थः ईदृ
शपायाग्रीवालंकारपट्टसूत्रललनयाकपर्दोंगयेवभ्राजमानांधर
नुः पदे पृष्टभागे कां विदायतनया निवसत्सिन्दूरसौन्दर्ययाक
पर्दोवयापट्टसूत्रललनयेवभासमानामित्यन्वयः धनुर्योग्य
वंशप्रभवा त्वाया तृण्यमाणा सिंहवलगाभिश्चेत परिपाके स्नानया
अन्यथा नेति धनुः शास्त्रे सेवकपर्दो विरच्यते १२६ ॥ त्वदुच्चा
वलिमौक्तिकानि गुलिकास्त्वराजहंसौ विभो वेधो विद्धि मनोभ
वास्वमापितांमेज्जुधनुर्मंजरी यन्निष्पाकनिवासलालितनम
ज्यावज्यमानं लसच्छाभीमध्याविलाविलासमाविलं वोमालि
गालेबिते १२७ ॥ विभोः कामस्य त्वदुच्चावलिमौक्तिकानिगु
लिकां जानीहि तेन रूपमेव हंसेत्व पक्षे स्फुटं वलद्यं जानीहि
आत्मानमापितां नाहं शीर्षस्या धनुर्लतां जानीहि यस्याधनुर
मंजर्या श्रंकनिवासे नालितेलालिनया जप्यया चभूयमानमावि
लविलासंलसंतीनाभ्येव मध्यविले यस्यास्सा वोमावलिवा
लवने गुलिकाधनुषः प्रत्यंचायामध्ये गुलिकावेष्टनस्थाने
विलेभवति नदभ्रनाभिरेव रोमावलिरेव प्रत्यंचा अन्ययापि
देवधनुः सच राजहंसो वेध्यम् इत्यर्थः १२७ ॥ पृच्छेष्वपिकुरं
वेष्वतेषु स्वयस्वभालस्थूले धनुर् रेखे वदृष्टिनाजितसातुम
जभ्रा शृंचयास्वदिपे निविंपास्यदासमं सावितनुस्त्वानं
तुयायाधनना पञ्चालिस्त्वदुवोजशैला निरत्न्यानत्यापालाय
ते १२८ ॥ तेन नलेनाजितोयः कामस्तस्य कर्णे शोभनिजं शावसमू
हविस्तेपमंजसमधाभिलाषित्यर्थः भालस्थूलेभ्रुवौ धनुर्लस्त्वि

नै॰
प्र॰ टी॰
५७

तैमर्याद्दे कन्दसंबोधिनिनेत्रेअनुभाष्टमासिकं इमुष्येनेत्रत्रूपेश्र
हुः इत्यर्थः श्रीवीचिदैमसकुङ्कुः श्रवीरोनेमोनिवेद्प्राप्यनस्पन
लेस्पजयायाय फनात्वामा अअभेप्राप्यन्तन्त्कं चपर्वत वार्तिनीप
त्रावलिन्तस्य स्मरस्यपर्णीशालावदाचवीन्तिहेश्राईलाविक्रीडि
ते १४८ ॥ इत्यालपत्यधपनाद्गिणितत्रभैमीसख्याचिरागदं
नुसंधिपराम्ममीयः श्रामीलनेविसृजमामितिसोप्युद्दीये
वेगाज्जगामतिघ्राधिपराजधानी ४४९ ॥ हंसभैमीमेवंवद
तिसति अथानंतरं भैमीपर्यालोचनपराः साव्यस्तत्रवनेताभे
मीचिरात्पर्यवारयन् नेस्रादमन्तमामामंत्र्ययखैनिसहंसोप्य
भिधायवेगाज्जलपुरीजगामवसंततिलका १४९ ॥ चेतोजन्म
शरप्रसून मधुभिर्व्यामिश्रतामाश्रयत्प्रेयोदूतपतंगपुंगवग
वीहैयंगवीनंरसात् स्वादंस्वादमसीमतक्षुहृदयभामासाथिर
सिंनस्मानापप्रापतितांतमनंनवेलामानवृत्तिंमूर्च्छामपिप्रेयसो १३॥
इतोयः पतंगपुंगवः प्रशस्तः पक्षीतस्यगौर्वाक्पतंगपुंगवग
वीगोवताज्ञतल्लकोतिदच् सैवहैयंगवीनं ह्योगोदोहोद्भवंघृतं
हैयंगवीनं संज्ञायामितिनिपातितः कोहृशोकामाशिरुज्जंसेन
वीदैः मेलनं प्राप्नुवत् तथासीमक्षुष्टस्सहरभि अमंयमफ्रं वेदा
गोपिचतद्वैयंगवीनंरसात्प्रीत्यास्वाद्यात्वादपल्टसिनभामापिसा
भैमीनितांतंतापंप्रापतलामंनसूर्छामपिजगाम द्वौदेसंसंग
कोहिहृतेविषंभवति तदपिस्वाममर्यंतमेवितंभवति अस्माति
पर्यंतंतमसेवितंनभवति इयंतच्छाममफसंमिश्रपादिवचोमृ
तंपीत्वा अत्समापितापंमूर्च्छांचप्रापेत्याङ्गयं शार्दूलाविक्रीडि
तं १३ ॥ तस्याहृशोवियातिबंधमनव्रजंतासान्तवाष्पवाविन
चिरादवधीवभूव पार्श्वोपिविपचक्रुषेयदनेनदृष्टोपारादपि
व्यवदधेनतराविलवृत्तेः १३१ ॥ तस्याभैम्याजंबंधहंसेनभाति
अनुव्रजंत्याहृशोनेत्रस्पवाष्पोदकंनचिराद्वौत्रमेवमर्यादृतां
प्राप अथचहृशः चिन्नवृत्तेः वाष्पोदकं चिरात्तावधीवभूव अ
र्थेद्वयमपिसहेतकंविविच्याह पार्श्वेपीनियंतोहेतोंरनेनहं

सेन हृष्टेर्नेत्रस्य समीपे विपक्षेपेनाभाविवाष्पपूर्वं तत्वाद्दूर
हे: चित्र हृन्नेत्रोन स्पतद्दूरादीपितं वावदयेष्ववाहिनेन नाभावि
ष्टाद्दूरसमीपयोः वसंततिलकं १३० ॥ अलित्वं कार्यसि
द्धेः स्फुटमथ कथयन्नपत्योः कस्यभेदेगाव्यानेहृत्रमेतत्रिष
पनरूपनो सर्वमेकः प्रतस्थे कांतावेनिर्गतासि प्रियसाविप्र
दूवी विस्मृतनाकिंत्वमुग्धे मावेदीर्वेहियामेस्तुपहून वचस्मे
निस्तुवंस्यावयस्याः १३१ ॥ स्पष्टकार्यसिद्धेः सत्रापत्योः कं
पमकार्वैः स्फुटं कथयन्नेत तत्सर्वं हृन्नेन लेकथ्यपिष्यन्दयोरन्य
नरः श्रमहायो हंसः प्रतस्थेभोः प्रियसाविडर्गमसार्गोनिर्गता
सिमुद्धे गयेमार्गः किंत्वं विस्मृतः मावेदीर्वा स्वयहं पृष्टामेर
त्वकवचसोवयस्याहं सा पेत्वंयान्यां भेमीनिस्तुः पनांवायामे
तिलोद्ध नमवजवचने स्रग्धरा १३२ ॥ सर्वासितं पसपस्यच
त्रनत्रीभाजंस्मरत्नतलसशोकानोकहस्योपमूलं किसलय
दलतल्पच्छायनंप्रापतस्तत्र ललदंसभसवेष्ठ स्याद्विष्ठाद्विमो
ले: १३३ ॥ यत्रान्तदागेयूर्वेतं पंहृष्टवास्तत्रोववर्तनं ज्वलत्का
मासिवस्याधिनीभाद्विईयेस्यावक्रभावत्वात् ताहृशीमोलि
यस्य ताहृपुष्प्याशोकतरोनमूलसमीपेकामविह्वलं पल्लव
शय्याच्छायनं तेनलंसहंसः प्राप मालिनी १३३ ॥ पर्ववानि द
मयंतित्वांनाकिंचिद्वदामि हुतमुपनमाकिंसासाहृसायांसहं
स इतिवदतिनले सोनक्षपांसोपनम्रः प्रियमनुसम हृतां हि
त्वसहायाविलेवः १३४ ॥ हेपराधीनेभैमित्वां नाकिंचिद्व
दामि हतिचिंता प्रापलेहृतभैमी प्रतिपस्तुकिः भोहंसपाी
त्र मागच्छ माभैमीकिं मांहूतोहूतिनलेवदतिसति नत्नामे
वोपनम्रः समीपं प्राप्तः अलोहंसस्त हृत्रमथयन् ष्टाएवका
लिनां प्रियंवक्तं हि पूपच्छे छायायापर्वविलेवः इच्छायां सत्यां त
देवसिद्धा नीत्यर्थः स्वकर्मप्राप्तमंत्र ष्टाएष्टुस्तु इतिविप्र
यतोनलस्मरणामन यपवमहंससससमागतःमालिनी १३५
कथयन् मापनेदेः शंमयामासहं संकाशिनिनएच्छन्नाभाषितं म

नै॰
प॰टी॰
टी॰
५८

प्रियायाः अधिगतमथ सोऽद्वानंदमाध्वीकमत्रः स्वयमपिप्रा
तस्कुत्वः तत्रयाव्याचष्टे १३४ ॥ काचित्तमपिप्रियायाभा
षितंकिमितिकिमितिपृच्छन् सवाजाहंसंभ्रुनःपुनर्भाषयो
वभूवसाहसकर्मकत्वात् शंसेर्गानिभ्युदोत्पादितं सहंसस्यक
र्मत्वमथस्वयमपिअधिगतेनतद्वानेनसाद्धं मुखमथनाम
नःमाध्वीकेनिपाटेस्तद्वीकायाइदंमाध्वीकंद्राक्षामधुमाध्वी
कादितिनीद्वाद्वातेनसतद्द्रसुधः तथैवसांतस्वत्वोन्मादितं
वान् शांतवासांतसांतस्कृत्वासौव्याख्यायाःक्रियाभ्याहृत्यगुणानि
हृतश्च १३५ ॥ श्रीहर्षमित्यादि ॥ तार्त्तीयीकतयामि
तोयमगमत्तस्यप्रबंधेमहाकाव्येचारुणिवैरसेनिचरितेस
र्गोनिसर्गोज्ज्वलः १३६ ॥ तृतीयएवतार्त्तीयीकः तीयादी
कण्स्वार्थेवक्तव्यः तस्यभावस्तत्तानयामितःप्राप्तःगणितः
वीरसेनस्यापत्यंवैरसेनिः व्याख्यानमितरवत् १३७ ॥ यस्य
स्त्रेनात्रिलिंगानितानिपादितासतनासाधितान्यात्रिःस्वयंभूःपातिव्र
त्यैकसीमास्वकाविनरहहितालमाधेचमाना देवियावृण्य
योगीकल्पयतिस्मप्रयातत्कृतौदीपिकायांसर्गःसोयंस्ती
यःसहृदयंमाहितस्त्राकुत्वाराजितोभूत ॥ इतिश्रीनैषधी
महाकाव्येद्वितीयःसर्गः २ ॥ ॐ श्रीगणेशायनमः ॥
अथनलस्यगुणंगुणात्मभूःस्वदभिनस्यपाययःऊसमेपत्र
स्वांतिपयोपगतंस्मनसत्याततमिश्रमाश्चविधायाजिगा
यतां १ ॥ अथानंतरमात्मभूःकामःनलस्यगुणंसौंदर्या
दिकमेवगुणंप्रत्यंचांविधायतस्यनलस्यस्वदभियशाप्रवक्त्र
स्मपेयत्रुःकृत्वासमनसस्तयाविद्धतया स्वांतिपयोपगतं
श्रांतसमस्तंविश्वमानंचनवनलमेवस्मनसत्याश्रिष्यतया
उपलक्षितंकर्णांतगतंशरंविधायताभैमीमाश्रुजिगाय
जिज्ञयेसंलिलेजेतिनिकल्पं १ ॥ यदनंतरमुज्ज्वलभाक्तरनेः
समाप्रियकथास्त्वसीरसमज्जनं सपादितस्यचिरानरांभ्र
नीपरिणामविषमासमपयत २ ॥ अनंतरःकामःतत्कृतात्र

यःअधिकज्वरस्तुतंभजतीतिताइशीसाभैमी प्रियकथैव
मतसीमहत्त्वःतस्मिन्नवसोत्तुंगतगःस्तृंगातादिवसोवातत्र
मज्जनंयतेवावितत्रुतेस्म तत्क्षणमेवतस्यमज्जनस्याचिरमं
तरंतमतीतितत्क्षुलेनाविरोनवतापिनीविषमापरिणतिः
परिपाकःसमपद्यत जातःज्वरितस्यहिजलमज्जनेनावि
षमासंनिपातलक्षणापरिणतिर्जायतेनेत्यर्थः २ ॥
ध्रुवमधीनवतीयमधीवतांदयितदूतप्रसंगतवेगतः स्थि
तिविरोधकरीञ्झणकोद्भवीतडदितःसाहियोयद्दनेनवः त्रु
झणकवड्दंयस्याःअतिस्हृदन्तत्वात्सेयंभैमीप्रियद्दतेह
संगमनवेगात्तुग्रोहंतोस्मकाशान्त्राह्मियातिमनोधर्मःधैर्य
मर्यादावस्थानेचप्रतन्मातिबंधकाविणीचपलतांनिस्तुये
नाधीतवतीप्राणेत्यर्थः तत्रहेतुमाह नियमेनयोयस्मात्
नेतवःसतडदितःतज्ञानितइतियतोयस्माद्भर्तरंयन्नियमे
नजायतेनाडिकाकर्णभवानितथैवात्रवियोगिनीनांस्वभा
वसिद्धांतरवलताहंसंगमनवेगान्नियतपूर्वभाविनोजाते
स्त्वमेद्यते ३ ॥ अतितराससमप्राह्निजडाशयेस्मिनलवःस्म
वर्णोपिनद्दानेन अजानिपरिदर्शनानिजागानस्त्रामिकोणापित
दीदृक्षणाविजनः ४ ॥ तस्याभैम्याऽत्रुविमंदहासलेशास्मर
णोपितिनतांजडाशायंसमपादिअभूत्त्विणेनप्रदूतिचाणा
अन्योपिमंदमेधाःपूर्वमत्रुभूतमपिवस्तुनस्मरतिविरह
विषादात्स्मितलेशोपिनजानेइत्यर्थः तस्याईक्षणमेवावे
जनःअपांगापवानिजांगनंतत्रसंचरनलेशोपिपंगुवज्जनिल
वलेशाकर्णानवःनयनविलासोपिध्यवसीदतिभावः
दीपजनत्रुधेत्यादिनाकर्तारविशेषणत्वयः ४ ॥ किमुतदं
तरुभौमिघजोद्भवःस्मरनलोविशातःस्मार्याहितंतद
भिकेनचिकित्सितमाम्रुतंमात्रभजामाधिपेनानियोजितो
५ ॥ तदभिकेनभैमीकामुकेनकःकामयितभीकः
कमनःकामनोभिकः दे[illegible]तोभैमीनीरुजंकर्तुमास्म

नै॰
ष॰ च॰
टी॰
५५

पेरितौ दिवोभिषजौ स्ववैद्यौ नामन्यौ ताववमत्य नलौ भूत्वा॰
नदेनः भैमीहृदयं विगाहितेत्तान्तमाकलयितुं चाकित्स्य
विशातानस्यामंतस्तदंतइतिमूर्णागौरिण्यादनानिषेधात्त
मास्विरुः यद्वा तद्विरहव्यथाविवत्रमंतइति हृदयकंदं॰
प्रकरणान्नुभैम्याइतिलभ्यतइति समाधेयं ५ ॥ ऊष्म
चापजनास्माऊलेकमलकोमलमेद्यतनत्कावं ग्रहृ॰
हर्वहदभ्यधिकाधिकां ववि हाविरलापितस्य वियोविया
६ ॥ स्मरजानितसंतापव्याऊलपद्मषण्डलेभैमीमुखेंदि
नैदितेनत्वंनाधिकांनवर्णाकिवर्णवत्लपितस्य चेड्स्यदशांद
पदह्यपन ६ ॥ तरुणतानवर्णाघ्नातानिर्मितइछिमन
तऊचऊभयगंकथं अनलसंगतितापमुपैतुनोऊह
मचापऊलालाविलसजे ७ ॥ नारुणमेवतरुणाघ्नात
वानपः तेनानिर्मितोहाछिमायस्यतऽ्मीऊवऊभडयंऊह
मचापऊभकारव्यापारजातमनलसंगतितापं अग्निसं॰
गतिनत्यंतथाननलसंगतिः अनलसंगतिः नातिमितंता
पंकथंनोपैतुलललोल्ये लालोलौल्यंऊतिसंतोलालो
स्यात्लीतिऊलालः मदनः ऊंभोपित्वमस्पृष्टः ऊलाले
नाश्रीतापनेविल्ल ७ ॥ अश्रुतयद्विरहोष्माणिमाजितंम
नसिजेनतरूफयगंतदा स्पृशातितन्कदनेकदलीनरुंथे
दिमरुज्वलहृषरहाचितः ८ ॥ तदानस्याऊरूफयगंका॰
मेनाविरहोष्माणिमाजितंमघतोहेतोरथनातिष्ठत्यत्रहृ
रूफयगामितिवाहइ॰ अथवस्यानेधावर्णेचमाजितामितिवर्ण
जेतानतन्कः तस्माडुतोमेपरौज्वलताऊष्पर्ण्याहृचितः कद॰
लीतरुः कदनेवर्णायादि स्पृशातिमाहृष्यभजनइतिभावः
अस्मंदेहसंदेहः स्पृशात्येवेत्यर्थः अत्यानिवामोवांयादिकद
नेस्पृशातिनार्हितादृशाः कदलीतरुरेव स्पृशतितात्पर्याहित्य
र्थः तत्कदनेतेनोरुफयेनमहत्कदनामितिवा ८ ॥ स्मरे
शवाहतानिर्मित [illegible] अनर

पिधानमनन्वपनात्तपेउपनिपीतमस्वस्मवमीरुहं ५ ॥ स्म
वृषावतार्द्रनाज्ञनिनं संतापैभैम्याः पाणिण्कगोकल्पेष्वनपिधा॰
नेयथाभवतितथा प्रतेक्षपनानपोयोस्मिल्लत् तपेनग्रीष्मे
णनिपीतेसवसिपयंहसनिस्मजसकु भागमनलपः ५ ॥
सूदनतामुभैरेणविहीर्यनोयद्रदपानिहृद्दादमनस्वरूः नि
विद्रपीनकुचद्वयंत्रणानमपरायमधात्मनिबभनी ९ ॥
स्मवशवसंतापातिशयेनकृत्वाविदीर्यभैम्याहृदयेनमत्रोद
पातियथाहृढलोहपाशाबद्धंवस्तु महानलेपिस्फुटित्वा
नोत्पततिनि तथेतिभावः निरंतरहृदफलपयोधरद्वंद्वेनयंत्रणा
संदृष्टानानिबभतीनिरूपतीमती तमपराधंहृदयाजन्मा
तल्लहणमधान्नधारितवती १॰ निविशते यदि सूकशिखापदे सृजति साकियतीमिवनव्यथां मृदुतनोर्वितनोत्रकथं
ननामवनिभृद्विनिविश्यहृदिस्थितः ॥ ११ ॥ सूकोस्यौहृलम
तीहृणाग्रेयदि सूकशिखावाकंटकाग्रंचरणेनिविशतेनोर्विशाद्र
त्यात्मनेपदं सासूकशिखाविकियतीमिवामियांनोत्पादयति
कोमलांगपाभैम्याहृदि विनिविश्यपलितोवनिभृन्नलः पर्वत
स्तुतांव्यथांकथंनकरोतु १२ मनासिसंतमिवप्रियमीदितंन
यनयोः सह्योनरूपेतयोः यहणाशाक्तिरभूदिदमीयया॰
पिनसंप्लवंवाक्ष्यनिवस्तूनि १३ ॥ हृदयेवर्तमानंप्रियंद्रष्टुं
सहयेवान्तः श्रवंप्राप्तयोः श्रुत्याइमेहृदमीयेत्यदादीनिचं
निहृद्धसंज्ञायांतहृद्धाक्षुः नयोर्नेत्रयोः संप्लवेवाक्लवेसमयस्य
तत्राहृपोवस्तुनिवाह्येप्रत्यानयनशक्तिर्नाभूत्तत्त्वं श्रंतः स्थाना
तरेगयोः १४ ॥ हृदिदमस्वसरस्तुपाविलतेप्रतिफलाद्धिर
हात्वसवानतेः हृदयभाजसवाजेनतत्तुविंविनेनलमुपेत्यकि
लागामितन्मावे १५ ॥ विरहेणतापात्मासवस्थानोनिर्ययात
सूर्याभैम्याश्वस्तुपाविलतेहृदिप्रतिविंविनंतम्भासवेहृदयास्थि
तंनलतुवितंनलमुपेत्यागामिकिलागामिष्यादिवभाजनया
उवस्थाप्रस्तगांस्तानिपानासूनिनेत्रयः श्रृंकार्याहिविस्तेया

पान्थस्य षांनिदर्शनं इति किल यावद्दूरं वार्थे आगमि गामिनां सर्व
दीनाम् अप्रसंख्याने कर्तव्यं भविष्यदर्थे प्रतिबिंबस्तवस्यांवि
बस्तावसंस्तवीननयानिर्गमनोत्प्रेक्षा ९३ ॥ हृदमाग्र
मदूचायितेस्मरं मनसि गंधवहेन दृगीदृशाः अकलितनिः
श्वसितेन विनिर्गमात्प्रमितनिह्नुतवेशनमायिता ९४ ॥ भै
म्याहृदये स्थितमात्मानः हृदं स्मरमेवाग्निं प्रवर्धयितुंनिः
श्वसितेन गंधवहेन सोढितेन निःश्वसितेन निःश्वासेन वायु
नेति वानिर्गमेण आश्रितनाऽहितानि ह्नुतप्रकटप्रवेशानेमा
यावितः अकलि अयाविप्रवेशपूर्वको हि निर्ममोलोकेदृष्टः
अयं च पवनः प्रविशन्नज्ञातः निर्गच्छन्नि च तेनानुमीयते प्रवे
शो मायाविता किल इति मायाशब्दस्य श्रीस्यादिपाठात्प्रत्ययेइनिस्त्र
भवति ९४ ॥ विरहपांडिमरागतमोमषीशितिमतन्त्रिगुणपी
तिमवर्णिकैः दशादिशः खलुतद्दृगकल्पयालिपिकरीनल
रूपकचित्रिताः ९५ ॥ विरहेण पांडिमा रागो रागः शाहृत्स्य
लेन रक्तता च तमोमोहः अंधकारस्य कालत्वान्नैवमषीतस्याः
शितिमा नैल्यं स्मतानुषंगानिजः पीतिमा कनकवर्णता च पतत्रप
ववर्णिकाः तैः कृत्वा तद्दृग्भैमीदृष्टिलिपिकरी चित्रकरी दिवा
विभातिशोत्यादिनाटचूप्रत्ययः रूपाभिवरूपकाभिवे प्रतिकृ
ताविति कन्नलरूपकेन चित्रिता दिशः अकल्पयत् तत्त्वकार
वभावनावशात्सर्वत्रनलमपश्यदिति भावः ९५ ॥ स्मरहु
ताहृदयस्य मुहुर्दशाबडवदग्निवनिःश्वसितानिलः व्यथित
नवासम्सिकंपमहुः श्वितेत्रसतिकःसाति नाश्रयबाधने ९६
हृदयस्य काममकृतोदशाबकृत्यर्थेवदग्निवकथयाग्निवानिः
श्वासानिलः अहो हृदयमदःश्रितेनासिंहृदयास्थितेवासर
स्यकम्पं च कारबहलानिः श्वासस्य प्रकाज्ञातेवसनकम्पे
सहेतवकभयकारणकतोपहाम स्योनरन्यासेनाह आश्र
यबाधने सतिकोनत्र स्यात् हृदो बाधे सतिततदाश्रितं वसनं
भयेनेवाकम्पते योर्थः ९६ ॥ करपदाननलोचननामभिः

शातदलैः स्तनतो विरहज्वरे रविमहो वडपीतचरं चिरात् द-
निशानामपि षाडुदह्यत १७ ॥ भैम्याः पाणिचरणमुख
नेत्राख्यैः शातदलैः कमलैः रविमहः सूर्यतेजः पूर्वं पीतं पी
तचरं भूतपूर्वं चिरात् ईदृशावज्ञविस्तेजो विरहज्वरे निरंतर
तापव्याजेनोदह्यत अन्योपि जीर्णमन्नादिकं ज्वरे वमति
त्विल्ल १७ ॥ उदयति स्म तदद्भुतमालिभिर्धरणिभृद्भुवि तत्र
त्र विस्मयपयत् अनुमितोपि च बाष्पनिरीक्षणाद्व्यभिचचा
र न तापकरोनलः १८ ॥ तत्र तस्यां क्षितिभृद्भुवि राजगृ
हां विचार्य बाष्पस्य सद्गुणो दर्शनात्सावधिमिहुतोपि नलः
तापकारी न व्यभिचारितः बाष्पनलयोर्व्याप्त्यभावाद्व्यभि
चारो युक्तः अव्यभिचारत्वादर्थकारीत्यर्थः न स्वप्रथासु दि
नियत् तदद्भुतमुदयति स्म अथ चाद्रिक्षितिभृद्भुवि तत्र पर्वत
प्रदेशो विस्मयकाकिः पूर्वकं विचार्य बाष्पस्य तद्वह्नि नोदयस्य
दर्शनादनुमितोप्यनलः तापलक्षणार्थक्रियाकारी अत
एव न व्यभिचचारेति यत् तदद्भुतमभूत् १८ ॥ हृदि विदर्भभु
वः प्रहरंशौ रतिपतिर्निषधाधिपतेः कृते हृतवदंतरगाद्व
हुफलव्यथः फलदनीतिरमूर्छदलं खिल्ल १९ ॥ भैम्या हृदि
नलस्य कृते हृदयास्थितनलवेदनार्थं नलेनानुरागोत्पादना
र्थं च शरैः प्रहरन्कामः अन्यार्थे निमूर्छयेनापूर्व्वेत मोहं प्राप
वत् पुनर्च मूर्छा मोहमसंज्ञायायोः यतस्तस्या भैम्या अन्तरं हृ
दयं तत्कृतः सचासौ स्वयं तदंतरगत्वः कृतान्तहृदंतरगत्वस्मह
दाव्यथा येन हृदयस्वाविव्यत्रन्वयमपि तदंतरवर्तीविद्धा इति
अत एव फलं तो अनीतिर्यस्य भवतो यात्मानं रक्त्यवं प्रहरती
ति हृद्धिपद्देशता तदंतरगस्य स्वस्यात्मभूतस्य नलस्य हृद्वा
व्यथायेन अतः फलदाफलप्रदानीतिरस्येत्यर्थः १९ विं
फरमानितया याद्विभारमात्कथमहो स्वरतस्त्वदधैर्य या अ
पि वियोगभरस्फुटनस्फुटीकृतहृदयमनिज्वलदस्त्रभिः
२० ॥ तयाचंद्रः सूर्यइत्यमानि विरहस्तापीयपायपीत्यर्थः सप्त

नै०
प० च०
टी०
६१

नस्वंज्ञोवियोगार्त्तिश्रायेनास्फुटनंतेनस्फुटीकृतंहृषत्स्वंपाषा
णभावोयस्यतदेवंविधमपिमेमीहृदयंनयावाविवोस्त्रुभिः
कथमाजिज्वलदहोलोकेऽन्यदन्याकारेणकल्प्यमानंतन्न
कार्यकारिनभवति अत्राविफःहृदयंनयाकल्प्यमानस्त
त्कार्यसंतापंकरोतीत्याश्चर्यं २० ॥ हृदयदत्तसरोरुहयानं
याकुसहगापिवियोगनिमग्नया प्रियपत्नुःपरिरभ्यहृदावनिः
किमतुसत्वमघोनाविवचिर्चिषि २१ ॥ हृदयनिहितकमल
याविवियोगनिमग्नयाविरहाग्निसंतप्तयातयाभेस्याहृदयो
क्वावास्पातनक्वापीत्यर्थः अथवालीलातत्प्रेत्याव्याजेनाह
प्रियस्यकामस्यपत्नुःपुष्पंहृदयेनालिंगपतेनिःप्रियमतुसत्वमेवि
तासैकिमघोनेस्तत्प्रेता २२ ॥ अनलभावमियंस्वनिवासिनो
नविरहस्यरहस्यमवुध्यत प्रशमनायविधायतत्त्वणान्यसेत्स्वं
लतितत्रयडस्किृतमेहत २३ ॥ इयमात्मास्थितस्यविरहस्य
हस्यभूतमनलभावमग्नित्वंनावुध्यत नज्ञातवतीयतस्तत्र
हस्येअनलंमत्तेज्वलतिसतिप्राणानेवतत्त्वणानिविधायथाम
नायोज्झितमेष्यत अग्निरितिजानीतेचेत्तर्हिकिंतच्छमनायत
णानिनिहितपेत्ततोनजानीतइत्यर्थः अथवास्वंस्थितस्यवि
रहस्याविद्यमाननलसत्ताकंरहस्यंनावुध्यतकाकाअबुध्यते
त्यर्थः यतोनलाभावेनज्वलतिविरहेप्राणांत्यर्थेप्राणान्क्षणा
निविधायसक्रमेष्यादितिनलस्यडलभतयाप्राणापवित्याग
नेववविरहशांतिमेष्यादित्यर्थः २४ ॥ प्रकृतिरेवतत्सेगुणस्तन
योषितांकथमिमाहृदयेस्फुटनामयत नदिशाभिःकुसुमैव
पिफल्वतालविहतविवुधेनमनोभुवा २५ ॥ योषितांहृद
येमफनामेतियत्तस्मप्रकृतिःस्त्रीस्वभावभूतोगुणोमार्दवं
भेमीकथंनाप्ति नाकिंतेर्येडपघातिमाह नहृदयंडुष्यैव
पिवाणेविंध्यतापिडघास्मचेणस्पष्टव्याख्यातेयदिस्फुटनभवे
त्ताष्येःकथंप्रपयेनप्रत्यतेचवातेनस्फुटितिविद्युतामित्यर्थः २
६ ॥ विपत्तनाभवनदावनिर्यैर्विफलाविरहजालविले

द्वैतां इतरथात्मनिवारणशंकया ज्वलयितुंविसवेशायताविशत्
शत् २४ ॥ दहाङ्गयदनयोनितांतीभृमीतापयितुमत्यतशत्रु
भूताचेद्रकांतिरंद्रहवातायनरंध्रैर्बिसरूपधारिणीमतीनुप्र
विशत्जालमार्गंप्रविष्टाचेद्रकांतिर्दृश्यमानामृणालव
त्प्रासतेनत्रेयमत्यर्थनिजरूपंविहायमृणालरूपताप्रमिति
ध्रुतेत्यतआह इतरस्यामृणालरूपाभावेआत्मनिवारणशं
कयात्मानंशत्रुत्वात्मानिवारयेदितिशंकयाविसवेशा
धात्सतीप्रविशदित्यर्थः अत्यंतोविधुःविकृतवाद्विवचनाद्वि
भज्योमपदेतवीयस २४ ॥ हृदिविदर्भभुवोस्तुभ्रतिसकृदं
विनमदास्यतयाप्रतिबिंबितं मुखहगोष्ठमरोपिमनोभुवान
इपमाकुसमान्यखिलाःशराः २५ ॥ भैम्यानेत्रोदकधारि
णीहृदयेविनमुन्मुखतयावक्रंप्रतिबिंबितंमुखंचघोविष्टे
चमुखहगोष्ठं प्राप्येवत्वादेकवद्भावःतस्यमुखादेरूपमाः
तस्याःप्रतियोगतयासंबंधीनिकुसुमानिकमलोत्पलब
धूकादीनितान्येवाखिलाःपंचापिशराःकामेनकृत्वादोपि
निचक्षे हृदयस्थितप्रियावलोकनायेवनतमुखाभैम्याव
हिवलोकनखेदनिपतद्दृष्णाहृदिप्रतिबिंबितंमुखा
दितद्रोत्थेद्यते मुखादिसदृशाकुसुमसदृशाःकामशराएव
पंचापिहृदयेनिखातादिति २५ ॥ विरहपांडुकपोलतले
विधुर्व्यधितभीमभुवःप्रतिबिंबितः अनुपलंभसितांशुत
यागुर्खनिजंमुखसखपंकमृगापणात २६ ॥ भैम्यावियो
गपांडुगंडमंडलेप्रतिबिंबितश्चंद्रलक्ष्मणवेंधुखेकेवनिज
सदृशंचेकारतदेहेतुः तदुपलक्षितेशशांकाःसितांश्रेशाणो
यत्रमुखेनतयातथाशंकश्रुतमृगासंक्रमणाछ्रपांडुत्वेनस
जातीयतयाअखविवेकेनसितांशावीनलक्ष्मतेश्यामत्वेन
विलक्षणतयाकलंकस्तहशपतइति २६ ॥ विरहतापि
निवेदनपांसुभिवेशुधिस्थापितपादिममंडना विषयतावबि
शाभवणादद्देवतिपतिप्रतिबिंभविभीषिकां २७ ॥ विरहस्य

नै॰
प्र॰ च॰
टी॰
६२

तापस्तत्कृतिविरहेणतापिनिवावपुषिचंदनवेणभिर्दीपितोर
त्यस्तः पांडिमैवभ्रमेऽनेयस्याःसाभैमीशोषमसहहशास्त्रेणलाभर
णाकामेप्रतिशाभुक्तानोविभीषिकामाललावेविभीषैववि
भीषिका तांविरहतापवशाद्देवचंदनपंकस्यवेणनाशोभु
वापिवपुषिधृतपांडिमाप्तपाभरणा १७ ॥ विनिहितंपरि
तापिनिचंदनेहृदितयाधृतवुद्बुदमावभौ उपनमन्नहृदंहृ
दयेशयांविषमांवशिकशातोदुपतिग्रहः १८ ॥ तयाभैम्यास
तापिनिहृदयेन्यस्तंचंदनंधृतबुद्बुदंसदेने कइवहृदयेसर
मिद्रकाममुपनमदुपगच्छन् ग्रंगमानलादकोपोविकासस्तु
इइवहृदयेशोतेहृदयेशयःशयवासवासिष्ठकालाहित्य
लक्षचंदनंचेडस्यानीयं बुद्बुदानिचनारकास्यानीयानि
१८ ॥ स्मरजताशानदीपितयातयाबहुभुजःसरसंसरसी
रुहं श्रयितमर्थपयेस्कृतमंतवास्त्वसितानिमितमर्मवसुजि
ते २९ ॥ कामाग्निज्वालितयातयाभैम्याभुजर्वजलमग्ना
नेकमलंश्रायितंहृदिनिहितेमर्थमार्येकृतंमध्यपवनिःस्वा
सानामितमर्मतस्यक्तं उस्लानिःस्वासस्तंपकोत्कृष्टस्तत्समर्म
शाहकाविश्रनपवतस्यक्तं श्वयमर्मवःस्वानितेवेन्द्रपूर्णानामि
त्यमवः २९ ॥ प्रियकरग्रहमेवमवाप्स्यतिस्तनयुगंनवता
म्यातिकिंन्विति जगदतानिहितेहृदिनीबजेदवथुजंडमल
नेनपृथक्तनी ३० ॥ हृदिविन्यस्तंकमलंदवथुकृतस्तं
डलीभवनेनाभिनयेनपीनपयोधरांनाभैमीजगदतुःउच
तरिवाकिमितितवस्तनयुगमेवमस्सत्कृतमकुलग्रहणा
रीत्याप्रियकरग्रहंप्राप्स्यति तन्नस्मात्किंनाम्यतीनिदवथुः
परितापःस्यात् ३० ॥ त्वदितरोनहृदापिमयाधृतःपतिरि
तीवनलंहृदयास्थितं स्मरहविर्भुजिवोधयतिस्मसाविरह
पांडुतयानिजमूर्त्तता ३१ ॥ त्वदन्यःपतिहृदयेनापिमया
नधृतोमनसापिनस्मृतइतिसाभैमीस्मरानौविरहपांडुतया
निजमूर्त्तानांनिजनेर्मलंहृदयेस्थितंनलंबोधयतिसंगम्या

पिहितसतीश्वनलप्रवेशादिनादिव्ये नृस्वशुद्धतांप्रपत्ये प्रकट
यतितथेयंभैमीस्मरस्यैविरहपाण्डुत्वेवस्वशुद्धतांनिजपा
वृत्यंनिजंनैर्मल्यंचसंबोधयतिनलमितिगतिबुद्धीत्यादि
नाकर्मसंज्ञा ३० ॥ विरहतमसंदृशानिवेशितात्कमलिनी
निमिषहृत्लसृष्टिभिः किमुपनेतमचेष्टनांकिंपराभविता
मेहततहृवयकसृष्टं ३१ ॥ विरहततेनतस्याभैम्याश्रंगेभ्य
स्तानलिनीनिमिषानिहृजलीभवंतिदलान्येवमहृयलैः
कृत्वामहांतेनतस्याभैम्याहृवयकूपरितापमपनेतुंहृीकर्तुं
मचेष्टतउद्योगंचक्रेकिमुकिंवापराभवितमहृदयितमेस्य
तु यान्यापिसासौसान्योश्रंगलग्नंवेदकोविवक्षुश्रपनि
नीषानिश्रदिंदिषनिवासाप्रसंजचदंशलिर्ष्टसृष्टिर्भव
ति तथेयंकमलिनीश्रपीत्यर्थः ३२ ॥ इयमनंगशराव
लिपत्रगतैनविसर्पिवियोगविषावशा शुशिकलेवले
शंस्त्रकवादिनाकरुणानीवनिधौनिदयेनकं ३३ ॥ स्मरशरा
वपंक्तयपवपत्रगात्तेषांदंशैः प्रसरणशीलेयद्वियोगएव
विषंतेनविक्कलासाभैमीरविकरश्नानाचंद्रकलेवकंज
नेकरुणासमसुद्रेणापिदेयापिमहर्वमपीत्यर्थः ३३
ज्वलतिमन्मथमोदनयानिजेहृदितयाईमृणाललता
र्पिता स्वजयिनोस्थपयामविपक्षयोर्मलिनतामभजद्भु
जयोर्भृशं ३४ ॥ स्मरवेदनयाज्वलतिनिजेहृदयेतथा
भैम्यान्यस्तामृणाललतामालिन्नतामभजत् अत्रहेतुम
पेक्षानिकटवर्तिनोः स्वजयिनोभुजयोस्तपलालजयेव
त्यर्थः भैम्याभुजौविलमृणालजयिनौअनलयोः लज्जये
वात्यर्थंमालिन्यमभजदित्यर्थः ३४ ॥ पिककृतस्फातिकं
पिनिशैवलेहृदितयाविहितंविचलद्भ्रुभो संततनृतसु
ह्वयकेतनाहृतामिवस्वनन्त्वनचापिणा ३५ ॥ कोकि
लस्वनश्रवणेनकम्पनशीलेहृदिन्यस्तंशैवलंसततनदु
हृदयगतोहृदयःस्मरस्तदीर्तिनामीनेनस्वनचैवनंयथाभव

नै॰ प॰ चे॰ टी॰ ९३

वतितयावर्षतिकंइयतीतितयास्वतन्तूचनचर्षिणनाद्रि
तमिववि चलइजेकोर्षिणानिपादेविलोविनेत्यर्थः ३५ ॥
नाविल्लमोहवशेनतहाननेनलमनःशशिकांतमवोधित
त इतवथाशशिनोभ्युदयेततःकथमनुस्तवदस्तमयंप्र
यः ३६ ॥ तन्नलमनःकर्तृतस्याभैम्याआननंशशिकांतंच
इवइम्यंचेइकांताशिलामयंचनुविल्लमोहवशेनप्रेमाति
शयेनाज्ञानवशेनवा अवोधिकिन्तसत्यमेवाबोधेत्यर्थः
अत्रमोहवशपदनिषेध्योनतवोधःइतवथाशशिकांतता
यामोहेनारोपितत्वे ततोभैमीमुखोस्त्ववृद्धोदयेसुदपंजल
कथंस्रवतिस्मनत्स्यारोपितस्यार्थक्रियाकारित्वयुक्तमि
त्यद्भुतमुख्यःकर्तारिचइः ३७ ॥ रतिपतेर्विजयास्त्रमिषुप
ययाजयतिभीमसुतानापितथैवसा स्वविशिखानिवपंचत
यानतोनियतमेहनयोजयितुंस्मतां ३८ ॥ कामस्यविज
यास्त्रमिषुंययाजयतिभीमसुतापितथैवविजयास्त्रत्या
जयतितस्माद्धेतोःसकामःस्वान्वाणान्पंचतयापचत्वसंख्य
यायथाअसृजत् तथैतांभैमीमपिपंचतनासमवाणेनयो
जयितुमैच्छत् तामिवेतिसिद्धेस्वविशिखानिवेतिवर्तंचे
चनउपमानोपमेयभावसंदेहानिरासार्थं अन्यथातामिती
उपमानमंशोभैमीपञ्चमवाणोवेतिसंदेहःस्यात् अथप्राकर
णिकत्वात्सर्वेषुउपमानत्वेनोपात्तत्वाश्चिषु वेवोपमानंनिश्ची
यतेइतिचेतत्यपंचमभूगल्भानांवुद्धिगोचरमाभूदितिवि
स्पष्टार्थस्वपदेनोपादानेकृतमितिनदोषः ३९ ॥ शशिम
यंदहनास्त्रमदित्वरंमनसिजस्यविमृश्यवियोगिनी झटि
तिवारुणमस्त्रमिषादसौतडचितंप्राणशकमुपाददे ४०
उदित्वरमुद्यनशीलंइणनशाजितानितिक्यःकृत्वरपशशिमयंर
चंद्ररूपंमनसिजस्यदहनास्त्रंविमृश्यवियोगिनीसाभैमीअस्त्र
ज्ञानतडचितमाग्नेयास्त्रोचितंवारुणंवरुणादेवताकंप्रतिकूल
लशाकंफलादितिस्त्रीचक्रे ४१ ॥ अत्रतनानांवमेलुदमांगुदे

स्तनतुङ्गस्त्वमुदृत्तमवेक्ष्यसा उच्चितमायतनिःश्वसितस्खलै
स्फुटनशास्त्रमसूचयदङ्गप्रति ४९ ॥ सास्तततनुभैमीश्रनंगेन
तद्दत्तप्रयफङ्गंनवमेतुदंमेचमेवोतुदंवाफणामस्त्रहष्ठानिवे
नवानिःश्वासव्याजेनोच्चितप्रतीकावसमर्थंसंलग्नेवस्त्रमन
शास्त्रंवायव्यास्त्रं श्रममंतुदंस्मरंवाप्रतिग्रसुचतमेद्योद्धये
ह्रिवियोगिनीनांद्रोवानिःश्वासाभवंति ४९ ॥ रतिपतिप्र
हितानिलहेतितांप्रतियतीसुदतीमलयानिले तद्दस्तता
पभयात्तमृणालिकामयामिषभुजगात्मामिवादित ५० ॥
मलयानिलकामप्रयुक्तवायव्यास्त्रंत्वंप्रतियतीजानती
द्वयंस्तदतीतेनवायव्यास्त्रंमलयानिलेनोकदवायुकोयःता
पतस्तोभयात्सुत्रास्वीकृतायास्तृणालिकातन्मयंतद्भूप्य
वनाशनास्त्रंस्वीचक्रेइव भयात्तुमृणालिकेतिपादेभुज
गास्त्रमुपादितेतिपाठः ५० ॥ व्यथितनह्रदिशल्यमिवद्व
यंविरहितांचनयापिचजीवितं किमयंतत्रनिहत्यनिव्र
नवांचूतिपातिःस्तनबिल्वफलेनतत् ५१ ॥ तस्याभैम्याहृ
दिविरहितंवियोगित्वंतयापिनचैवयद्वा तथापिविरहे
स्यापिजीवितंमरणाभावंचेतिद्वयंशल्यमिवःसतोव्यथि
तं अयंतत्रतद्धृदयेतच्छल्यद्वयंस्तनावेवबिल्वफलेनयोर
द्वयेनविनिहत्यताडयित्वादृढीकृत्यवा श्रौथिल्यपरिहारा
याकिंनिखातवान्किंमत्येद्वायां ५१ ॥ अतिशयव्ययतामं
दनेनतानिखिलपुष्पमयस्वशरव्ययात् स्फुटमकारिफ
लान्यपिमुंचताततउरसिस्तनतालयुगंपृथु ५२ ॥ तांभै
मीमत्यंतंशरव्ययातिशरव्ययतांकुर्वतानिशरव्ययता मद
नेननिखिलपुष्पमयस्वशरव्ययापगमात्फलान्यपिशरद्रू
पेणमुंचतास्तनतस्याभैम्यावसिस्तनावेवतालेतालफ
लेतयोर्युगंतस्यार्पणमल्पकमकारि अश्रांतवेधनास्तबोधु
गतेपुस्तंलनव्याजेनस्थूलेस्तालफलेमण्याविधत् ५२ ॥ अ
थपुङ्गवेजनिंदितनचंद्रयासस्तनाविर्भूतदंयाचतयामुङ्गः प

नै॰ प॰ चं॰ टी॰ १४

तितयास्मरतापमयेगर्द्देनिजगर्द्देस्तुविमिश्रगुणौ सत्वौ धत्र
श्रयनयाभैस्यास्तुकरंवित गुणौ सत्वौनिजगर्द्देउक्ताकौहृ
धपाश्रुज्ञवीरंवारेवज्ञ अनेकप्रकारंनिंदितस्तुज्ञेययातथाश्र
ज्ञःस्तुतोविषंतद्दोनाज्ञयथाविषंतद्दूतीतिविषंतदूःविध
हसोतद्दइतिविधतयास्मरसंतापमयेगर्द्देत्वाथोपतितया
अन्यापिव्याधिअलासाधुत्रिंदंतिअसाधूनतवंतितध्येयमपि
हृतेत्यर्थः धत्र ॥ नरस्यतद्ब्रह्मवासिवेयावताभवतियस्य
फगंयदनेहसां विवाहणामापनइतवफवद्गणामिनंनक
थंगणितागमे धध ॥ यस्यनरस्यगद्देयदनेहसायस्यनरस्य
गद्देवनेहसा मासेनस्यादहोरात्रइत्यादिनाकालेनयावता
यत्प्रमाणेनफगंभवतिकेगमिवनरस्यब्रह्मणामिवत
फगंतनफक्रयोहूनोःद्दणेनमितपरिमितंगणेनशास्त्रेवि
वाहणामपिकथंनगणितामित्यथाज्ञतेनान्वयः अयम
र्थः यस्यनरस्यफगंयत्प्रमाणेनदेवकालेनभवतियत्प्रमा
णेनब्रह्मकालेनचभवति तथायस्यदेवस्यफगंयत्प्रमाणे
ननरकालेनभवंतियत्प्रमाणेनचब्रह्मकालेनभवतितथा
यस्यब्रह्मणोफगंकालविशेषःयत्प्रमाणेननरकालेनभ
वतियत्प्रमाणेनदेवकालेनचभवति इतिनरस्यब्रह्म
णःपरस्परापेक्षयाफगादिमवस्याकृतागणितशास्त्रेवि
शि॥४९ चत्वारिंशल्लक्षविंशतिःसहस्राणिचमनुष्याणांफगंभ
४ख्वा८ वतितदेवदेवानांद्वादशवर्षसहस्राणिभवंति तद्देवचफगं
ब्रह्मणोदिनसहस्रांशोभवति एवमेकस्यमहान्कालः अ
न्यस्याल्पत्वेनपरिगणितः तथाब्रह्मणोदिनसहस्रांशोदे
वानांद्वादशवर्षसहस्रपरिमितंफगंभवतिदेवानांतफगं
मनुष्याणांचत्वारिंशल्लक्षविंशतिस्त्रसहस्राणिवर्षा
णांभवतीत्येवमेकस्याल्पःकालेन्यस्यमहान्गणितःएवं
यथानरस्यब्रह्मणांपरस्परकालापेक्षयायथाफगामव
स्याकिमितिनकृता यथाविषयकाणांफगानुदासीनानाः

मल्पः कालः संध्यक्षणानां त्वमः तथासंध्यक्षणानां त्वणाः उ
द्गासीनानामल्पवर्षपरिमितः कालः वियक्षणानां क्षणा
मिति गणितप्रसिद्धेकथनेन प्रविगणनानां कुनेत्यर्थः विरहा
वेशात्क्षणोपि युगवत्प्रतिभवतीति भावः ५४ ॥ जनुर
धत्र सती स्मरतापिता हिमवतो न तत्र माहि मा हृता ज्व
लनिभालतललोलिखितः सतीविरह एव दहनस्य नलोचने
५५ ॥ सती भवानी हिमवतः सकाशाज्जनुर्जन्मस्मरसं
तापिता धत्र न तु हिमगिरेर्महिषी प्राहृता आदृतवती
आहृतौ सादरा चितौ किं तु हि मल्लदहनेन पारितापनोद्या
याय चहृदवस्य भालतले सतीविरहत्ते भवितेति ब्रह्मणा
लिखितः सतीवियोग एव ज्वलतिनललोचने ५५ ॥
दहनजानप्रथय न्दवथुव्यथाविरहजैव पृथक् यदिने च्छं
दहनमाशु विशानि कथं हि यः प्रियमपास्य पारामितम
ष्टुणः ५६ ॥ दहनजा निजानिता द्ववथुव्यथा परितापः
पीडा पृथक् महती ना किं तु विरहजैव द्ववथुव्यथा महती
यदि ईदृशी न अग्निपीडाधिका न भवेत् तर्हि अपास्य मप
गतास्यं मवोच यस्मात्त्वं स तं प्रियमपास्यतम सुद्रुणः सोल्हा
सः सत्यः प्रियाः शीघ्रमेवानलकुंडं विशान्ति तेन मन्यामहे
हेनलपीडातो विरहपीडैवाधिकेति ५६ ॥ हृदिलुठं
तिकलानि तवामसूं विरहिणीवधपंककलंकितः कुमु
दसख्यकृतं तव बाहिष्कृता साववि लोकय तंडवेन यो विधोः
५७ ॥ विरहिणीवधपापमलिनिताः कलाः इघेन लुंठं
ति मध्यवर्तित्वात्कलंकस्य साख्यं कर्मभावो वा साख्यं ते
रुग्रु यदि मि यस्त्यथः कुमुदानां कुमुदेवा साख्यं कुर्वन्नीति
वैश्यापसा मेन विकासकं त्वाहि साख्यं ग्रथंगा मोद तद्दाति
मुदः साधवः तैः साख्यं कुर्वन्नीति एवंविधः कलंकवाहिष्कृतः
प्रयैतस्येनत्वास्य इविं वस्यातः पापिकानाममतः पोषणानि
मेलानां बाहिष्कारणमिति ते ताडवं च कुंडविनेयं पश्य ५७

नै· घ· चं· टी· ६५

अयिविधुंपरिपृच्छगुरोःकुतःस्फुटमशिक्ष्यतदाहवदान्य(
ता ग्लपितशंभुगलाद्गरलात्त्वयाकिमुदधौजडवावडवा
नलात् ४८ ॥ अयिहेसखिविधुंपृच्छदाहवदान्यताकु
तःकस्माद्गुरोःशिक्षिताकिंशिवाशिवासाहित्येनसततात्त्वया
ग्लपितशंभुगलात्कालकूटात् अथवाभोजडजलधौस्थि
तेनसततात्त्वयावाडववह्नेःशिक्षितेति ४८ ॥ अयमयो(
गिवधूवधपातकैर्भ्रममवाप्यदिवःखलुपात्यते शिति
निशादृषदिस्फुटदुत्पतत्कणगणाधिकतारकितांबरः
४९ ॥ विधुर्हिस्त्रीवधपातकैःकर्तृभिर्भ्रमणमवाप्यानभो
वितण्यर्थःप्राप्यपात्यतइत्यर्थः दिवआकाशात्कृष्णसपत्नपाषि
पाषाणेपात्यतेकीदृशःस्फुटताउत्पततताचकणगणेनाखं
डखंडेनाधिकतारकितमंबरंयेनाधिकाःतारकायत्रेतद्(
धिकतारकंतत्कृतमधिकतारकितंकृष्णपक्षेहितारावि(
कलेवभवति अन्योपिपापीसंभ्राम्यतुदितोत्पततत्तथापि
खंडंयथाभवतितथाभृगोःपात्यतेतथायमपीत्यर्थः ४९
त्वमभिधेहिविधुंसखिमद्गिराकिमिदमीदृगधिक्रियते(
त्वया नगणितंयदिजन्मपयोनिधौहरशिरःस्थितिभूरपि
विस्मृता ५० ॥ भोःसखिमद्वचसाविधुंब्रूहिएतादृशमिदं
स्त्रीवधपातकंकिमधिक्रियतेकिंप्रस्तूयतेकिमंगीक्रिय
तेइत्यर्थः महतिजलधौजन्मनगणितंचेत् हरशिरोरूप
निवासस्थानमपिकिंविस्मृतंमहाकुलोत्पन्नस्यनेदृशंकु
कर्मयत्कर्महाकुलजन्माप्यवज्ञातंचेन्महापुरुषपरिग्र(
होवात्रमंतव्यःसोपिकिंत्वयापरित्यक्तःइतिपृच्छेत्यर्थः
५० ॥ निपततापिनमंदरभूभृतात्वमुदधौशशलांछनचू
र्णितः अपिमुनेर्जठरार्चिषिजीर्णतांवतगतोसिनपीतप
योनिधेः ५१ ॥ भोश्चंद्रअमृतमथनसमयेमंदरेणनिपत(
तामंदरपर्वतेनापित्वंनचूर्णितःपीतसमुद्रस्यमुनेरगस्त्य
स्यापिजठराग्नौजीर्णतामपिनागतोसिवतवेदेतास्त्रीयेव

आर्त्तिः पाण्डुः तातताया श्रीवर्त्तते ५१ ॥ किमस्त्राभिर्गलिते
ऽहं मन्यसे मयि निमज्जन्तभीमस्तानामनः ममाकिलस्फा
तिमाहतनदीर्घिकाननलमूर्च्छितं इपरं विवुधः स्मरः ५२ ॥
हे इमे तेग्लायितैः प्राणैर्हेतुभिः भे भीमनोमयि निमज्जत
इतिकिंमन्यसे प्राणेषु स्नाता याभेष्यामनोमदायितं भेभव
त्वितिकिंमन्यसे इत्यर्थः मामन्यथाः स्नातानां मनस्त्वं
विशन्तीति यस्याः स्फूर्त्तेर्यमवष्टभ्येवमाघ्राः सेतदायि
कां सम्पदार्थो यस्यालामेवविधां सर्वेषां वस्त्रनां मनस्त्वं
इं विशन्तीत्येवं रूपां तां स्फूर्त्तिं विवुधो भालाभिज्ञः कामः न
लभतविन्दुपरामाचष्टे नन्त्वत्यंतां अतोहं याप्तामाकुया
इत्यर्थः ५३ ॥ भावयस्त्वयशोनवदिदिंमंजलानिधेः
ऊलमजलयाफना अपिस्नाणावधूवधपातकं हरि
णलोचनेसेवकदर्थना ५३ ॥ स्वस्यायंशासोनवदिदि
मेपटहमफनावयोर्घोषयस्तु अयशोनवदिदिमं
भावयजलानिधेः ऊलमजलयाविशादय अर्थंचभसी
ऊफस्त्रीवधपातकमपिस्नाणकदर्थनां जातस्तेोर्थः कदर्थः
तस्यापणंतत्करणंवातां मेवपीडांमाकुयाः परंमारयेत्यर्थः
अपिः संबोधनेवाक्यालंकारेसमुच्चयेवा ५३ ॥ निशिशा
शिनंभजकेतवभानुतामसतिभाल्वातितापयमापमां अहम
हत्यवलोकयितास्मितेपुनवहर्षनिनिवृत्तदर्पता ५४ ॥
हेचंद्र राजौकपटम्रूयंतां भजभालवातिसूर्य्यश्मसानिभोः पापर
मोत्तापय अहंपुनर्दिनेत्तवाहर्षनिनानिवृत्तनोदर्पोयस्यतस्य
भावः तत्रातामवलोकयतास्मिअनध्यानेल्लद्ध अहर्षतिवि
निग्रहराहीनांपत्याद्धिषुवेफोवक्रव्यहुतिवेफः ५४ ॥ स्त्रव
णहूदनमालदलंअंवषमाजवंगमावेसोवनिंदिप किं
मपिमहांलितः स्वगायत्वमेस्यदितेननडकुसिपितलां
५५ ॥ अयिस्नाविकर्णवनेमतमालपल्लवमुदंचेदभंग
भावेनिक्षिप तंदमस्याल्वीमितंदिलः तेदादिभ्यइलस्त्वमा

नै॰ प॰ च॰ टी॰ ६६

कृतमंदीकृतः तेन तमालदलेन मंदीकृतः सहरिणः यथ
मेवंइकिमपि स्वगायत्यांशाद्यति तर्हि त्वणमनुमिनिमस्रा
णामि ५५ ॥ शशकलंकमयंकरमाह शशांकवलासियन्नि
शिभूतपानिंश्रितः नदम्नस्यतवेह शश्रुततांद्भुतकरीयत्र
र्विधूननी ५६ ॥ भोः शशकलंकमाह शशांकवियोगिनीनां
भयंकरभूतपतिंशिवंश्रितस्त्वं निशीथहीयमेनदम्तस्य
थाहूपस्यतवेह शश्रुतताईहरूपतास्ततूमताकाव्यादिस
त्वाचाद्भुतकरी आश्चर्यकारिणी अतएव परिशिवःकम्पनी
संकलंकस्यपरपीडनकस्यास्तनहूपनादिकमाश्चर्यकारी
त्यर्थः यद्वा स्तनहूपस्याशिवाश्रितस्यानिशीथहीयमस्यतवेहश
भ्रुतनामकलंकतामभयंकरतावाश्चर्यकारिणीत्यर्थः अथ
वापिशाचत्वेनोपालभतेशशांति उत्कलवतेइतिशशः सचाः
सौकरंकस्त्ववलंयोरभेदात् शशाकरकलंकस्यमेरुडिः त
थामाह शशांकस्त्रीबालादीनांभयंकरभूतपतिंपिशाचस्वा
मिनंश्रितोसि निशीथहीयमेनादिने यस्माद्वेवंतस्मात् अ
स्तनस्यजीवनत्वमस्य ऊर्ध्वविधूननीयमाविशेषोति पिशाच
स्तस्याशिवःकम्पयतीतितादृशभूतता ईदृशापिशाचता आ
श्चर्यकारिणी मनोहि पिशाचेभवतिनतुजीवन्मिथ्याश्चर्यं
५६ ॥ असमयेमतिकुन्मिषतिध्रुवंकरगतैवगतायदियं
तदहः पुनरुपैतिनिबद्धनिवास्यतेसखिविधोर्नमुखंविधुन
वीक्ष्यते ५७ ॥ असमयेअपर्याप्तावसाने मतिरुदेति ध्रुवंनि
श्चयेन यतो हेतो इयं तदहः कोकिलकोकिलध्वनिः शारू
क्ष्लेनामावस्याचकरगतैवान्यतामदैवानिकानायहास्य
तानदेयमानिनोभूतगतायात्र जायते हे आलि पुनरुपैति
कान्तापुनरुपैतिचेदित्यर्थः यद्वा इयं पुनरागमनीतिनि
श्चयेनेदं निरुध्यनिवास्यतेसख्याह्यतोविधोर्मुखंविधुनानेदृ
श्यतेतदावंद्रोनदृश्यत इति ५७ ॥ अयिममैषचकोर
शिशुर्मुनेर्व्रजनिसिंधुपिबस्वनाशिष्यतो आशितमंबिम

पीतवतोऽस्य वाष्पाशिकरः पिवतः कातिशीकराः ५८ ॥ पिर
वतीति पिवः पाघ्राध्मायेइ इ शाःशाःपाघ्राध्मास्येत्यादिनापि
वादेशः सिंधोः पिवतस्याबाल्पस्यमुनेः शिष्यतामयममेव
चकोरप्रोतकोन भजतीति काङ्क्षावजे हृपीत्या शंसा गम्यते
ग्रद्रिपातमभ्यस्तंवतोस्य चकोरवाशिशोः पिवतस्मतस्पुंदकि
रणाः कातिवाबिंदवोभवंति ५८ ॥ कुरुकवेण हमेकमयो
घनंबाहि हितोमकुरं वकुरु षमे विधानितनूयदैववाविफल
दामाविलासादाहितंजाहितेऽकुते ५९ ॥ कवेपकेण हमेहा
तमयोघनंनकुरुकवेणगृहाणेत्यर्थः अयोहन्यतेनेनेत्ययो
घनः लोहकुर्हः कवाणेयोविद्रुमिषस्य पुच्छभः कादिनसंघात
मेघकादित्यमुञ्चाः इत इति बाहियोगपंचमी इतोमस्मा
दाहिमेमकुरुमादर्शकुरु ननूवेक्षेयदेवाविधानिप्रतिबिंबत
याभोः सावितदेवसांवादाहितेशाकृभूतंचंद्रकुतंजाहिहेने
नः ५९ ॥ उदवपवभूतः किमुदल्वतानाविषमोवडवानल
वार्द्धिफः विषवडाक्तिनमध्यमुनानमस्मादहरः किमसंबुभ
जेविभुः ६० ॥ विषमोयंचंद्रः समुद्रेणवडवानलवडदव
प्रवाक्तिनभृतः अमुनासमुद्रेणपावित्यकमध्यचंद्रः विभुः प्र
भुःशाक्यस्यमस्मारहरोविषवाक्तिंनबुभुजे ६१ ॥ आसितमेक
हवाशितमथ्यभुक्तमुनवेधमुनाविंधाहाविषं आपितिपीयर
हवैजनिनतत्त्वंयस्ययमुदेतिमुननेवमाणीवं ६२ ॥ आणीवा
दागतमाणीवेवकसविषमेकेनस्वयेणस्ववेणाशितंनमुनवर
प्यभूत मुननेजातामित्यर्थः पषचंद्रः मुनातिर्मलोविषमवे
वेक्ष्यादिभिर्निपीयजनितत्वंय प्रथमापिवतेवाक्रीहिंती
यापिवतेरविवित्यादिक्ष्मातेः इहशमापिमुननेवं ६२ ॥ वि
रहिवर्गवधव्यसनाकुलेकलयपापमशेषकलाविधं स्वव
निपीतस्याकमपापकंयहाविदोविपवीनकथयस्वकथयं ६३ ॥
वियोगिजनवधाभिनिवेशव्याकुलंव्याकुलत्वंचैकयास्य
वत्वेनसंपूर्णेचंद्रपापंजानीहि एवंचसतियहविदोज्योतिर

नै॰
प॰ च॰
टी॰
६०

षकाविपरीतकथाः कथं यतः पुण्यैंद्रस्तु भयं अहं कथयंतीति
णं च पापग्रहं कथयंति लोकेन्द्रकेयमाः पापाद्भिनयश्चाप
वैविपरीतवादिनः कथं ग्रहाविदः न कथं भवितव्यमित्यर्थः ६२ ॥
विरहिभिर्बहुमानमवापियः सबहुलः स्वलु पक्षइहाजर
नि उदामितिस्मकलैरपियत्रनैक्यपरविस्मयानिधिः किममी
कृता ६३ ॥ यः पक्षोवियोगिभिर्बहुमानमवापिप्रापितः
सकृष्णपक्षइहलोकेबहुलः स्वलुनिश्चयेनजातः कृष्ण
चैतत् यः सन्यक्षः अस्तपक्षोवालोकैः बहुमानं बहुपूजां
प्राप्यते स बहुलः मधुरः मधुद्धोभवतितथायः पक्षो बहुमा
नेबहुप्रमाणं प्रापितः स बहुलोभवति बहुलानि प्राप्तने इ
त्येतरूपकमेवपत्नञ्जनयत्कामित्याह तदामितिनितिसमले
रैर्वियोगिभिर्यत्रनित्येतदामितिः तस्यमानस्य पूजायाः प्र
माणस्यवामितिः अपरिमितत्वाधिक्यमितियावत् अपरिचि
स्मानिधिः किमित्यमीकृता अमा अमावस्याकृता अपचर
मानेप्रमाणं पूजाञ्चमालक्ष्मीस्वतद्बहिना अमाकृतेत्यर्थः
यस्यांमहतीपूजाक्रियतेसाकथमपूज्यास्यात् अलक्ष्मी
कां वा स्यादिति विरोधः तथा यस्यां बहुप्रमाणं क्रियते सा
कथमप्रमाणास्यादितिविरोधः ६३ ॥ स्वरिपुतीव्रताम
र्पेनाविभ्रमात्किमुविरहयमनेनसविधुन्तदः निपातितवदं
नैकयमन्यतांबालिकरैवनिभानिजमुज्ज्वति ६४ ॥ राहुः
स्वरिपोर्विसोत्त्वचक्रभ्रान्त्याकिमुचंद्रंयसते ग्रन्यथेतद्भ्रान्त्यभा
वे चंद्रं कथं मुञ्चति यतश्चाविपातितं निजं स्वापीनपूजार्थं रुधिर
क्तनिभरहाओ स्वंदकवलनेनाभिलाषः किंतरिपुचक्रभ्र
णे चक्ररूपताभावपरिज्ञानार्थोत्किमुण यथापिस्रोदकंदी
र्घान्त्यापिवत् अन्नरूपान्नमंधानाङ्क्षितिनतथेत्यर्थः नःसा
धत्वातपश्चकीयत्वात्ररमत्वाद्वापरित्यागेनत्वनुभवादित्या
ह ६४ ॥ वटनगर्भगतंननिजेच्छयाशशितपत्कुल्कनिराजवर्म
प्रायं श्रशितपगोलामन्यमन्यं यंसोविविनामालनाल्बिला

धना ६५ ॥ राज्ञः स्वस्तात्वोनयोनं वंदंस्ते स्तुयानिः संशायेर
नोस्तुतिर्किंन श्राधितोभद्वितासंत्रेवायंचंद्रोत्पयनाशोवि
नाकंदनालाक्षिद्वस्मेनानिःसवांत उद्दामेवभावानाशा
भावःश्रस्तनूपत्वाद्वा ६६ ॥ अरुजइराः कथयंतिउत्तावि
दोंमफाभिदोंकिलराजाधिवाच्छिदं विवाहेसूर्थभिदोनिवादं
निनिष्कानशाशीयादिंतजवानलः ६६ ॥ अरुजइकृतानये
षांअरुजुसवलमर्थंपश्यंतिनवक्रामितिवा अरुजरषाः उत्ता
विदोमुनयोव्यासाधाविस्त्रराजाधिवच्छेदिनोकिलानिवादं
तिविवाहेमलकाच्छेदिनोकिंनकथयंतिविवाहेहिसकचंद्र
वद्गणाद्विवाहच्छिरच्छेदपवाविस्तनाक्तनइतिभावः यदिवा
ह्नदवाग्निःस्याद्विफःअतःस्यात् ६९ ॥ स्ववसात्वोकविभिः
स्ववैविणामावस्तगस्ययथादोलितांशिरः सपादेसन्दथर
नाभिघजोदिवःसोविनयानमसोपिकरोतकः ६७ ॥ ह
वेणादोलितंयज्ञस्तगस्यशिरःकांतिभिःकांतस्यसद्वैसद्द
घाविन्यर्थःद्विवोभिघजोनासत्योयथायोजयतःस्मनयावा
होरपिशिरःसंधानंकःकरोतनोस्मरसावित्वात् स्ववैविर
णाकृतमन्यथाचक्रंतःश्रस्यकोवानाहुशःसूत्यर्थःयद्वाको
वृस्यातथाकरोतसोपिहिविसोवैविणांवहूसांपोलक्ष्याटी
नांमनाभिःश्रतोव्रस्यावाडयोजनंकृतनामित्याशाले ६०
नलविमतकिंतस्यवाणोरपोमिलतिर्किंनकबंधगलेनंगा
स्वातिभियात्तशामुत्यतनलमोयहाशिवस्तदहमहफबंधने
६८ ॥ विगतेमलंकंयस्माद्विमलकःसकृतःविमलाकिर
नःतस्यनलेनाखिडितमलकस्यारिपोःकंबंधगलेननमोग
हाशिरःराजशिरःतदहमहफबंधनतस्यकबंधगलस्यवर
केनहृफबंधनयस्यैवंभूतंमस्तकंनामिलतिविंयद्वर्तिनोरा
जशिरसःकबंधेनकथसंगतिःस्यादित्युतश्राह मवाणाभर
यादनत्यर्थमुत्पततनहूति ६८ ॥ सोविजयापाविहस्तनमःशि
रःसससमोदधनापिकबंधतां मवाणानवडर्दलयकरसव

नै॰
प॰च॰
टी॰
१८

न्किमितिनव्यतिसीव्यतिकेतना २९ ॥ हेसखिजनराजन्
सीनांपृच्छ अन्नौजनराजनामेत्यवगुः खेंडस्द्वयमिवकबंधनां
दधनाकेतनासहराजर्षिणः किमितिनसंयोजयनीनिव्य
तिसीव्यतीतिकर्मव्यतिहारोनविवासिनाः २९ ॥ बहुवि
धंव्ह्र्दमालिसदीलिनैमजनिकिंद्विजराजभियाविधुं किं
मुदिवंप्रनवेतियदीदृशः पतितपषानिषेध्यहिवारुणीं ३०
भोः सखिमद्रुचनैराडंवदृद्विजराजभियाब्राह्मणश्रेष्ठइति
भयात्तविधुंचन्द्रंकिंमुचसियद्यमीदृशोद्विजश्रेष्ठस्तत्किं
वारुणीं स्वरांपत्यक्त्वावारुणींतांनिषेध्यपतितः अतंगतःजा
तिभ्रष्टस्तु पुनर्दिवंस्वर्गमाकाशंचाकिंमेतिनैतीत्यर्थः न
हिसुरापोब्राह्मणःस्वर्गंप्रनेतियद्वायदिदिवमेतिईदृशः
किंदिवमेतियतोवारुणींनिषेध्यपतितः ३० ॥ दहतिकंठ
मयंखलुनेनाकिंगरुडवान्द्विजवाससनयोक्तितः प्रकृतिवस्य
विषंतददाहिकामयियानिवासिकावदविप्रता ३१ ॥ अयं
विषर्निसुयेनकंठंदहति अतःकिंगरुडेनेवत्वयाद्विजवा
सनयाद्विजइतिप्रसिद्ध्याब्राह्मणबुद्ध्याचत्यक्तः भोः राहोअ
स्यप्रकृतिरेवतद्दाहिकानतुब्राह्मणोप्राक्तिः सात्वस्मयेव
धेप्रभवतिनान्यत्रानिवसतायांमयिब्राह्मणपांकिंवद अतः
स्वभावोयमित्यर्थः ३१ ॥ सकयोलकिलयाकिलदंष्ट्र
यांसमवधार्यय मायाविनिर्मिताः विवाहितीगणश्चंवेषमभ्रो
धनोविधवनोद्विजराजइतिश्रुतिः ३२ ॥ समस्तयाकल
यादृष्ट्याजातावेकवचनंसर्वाभिः कलाभिरेवदंष्ट्राभि
रित्यर्थः नाभिक्रमवधायसमग्रवधानेकृत्वासमस्यवंतयो
ज्येत्यर्थः यमायावियोगिनीजनभक्षणोपायोविधुर्निर्मि
तः अतोद्विजानांदंतानांराजस्थलंदंतइतिकृत्वाद्विजराज
इतिप्रसिद्धिः नतुब्राह्मणश्रेष्ठइत्यर्थः ३२ ॥ स्मरहुताव
हवनेचकृताशानाज्वलादिदंचक्रबोधिधिनाविधुः वज्रविर
हेनवियोगीवधायमस्मापायोमिषाद्दथकालिकयाकिंतः ३३

इदंत्वल्लत्कामसुावेंहरलोचनाग्नेःसकाशाद्विधिनाविधुरः
क्षात्वा च हृदये अपअजप्रकारेणवियोगिवधपापेनकालिक
यात्वमग्याजाद्विरक्तिनःकामकृतेनबह्वपातके तत्कारवित्रूपे
वेदेविक्रत्वेननिवेशितमित्यर्थः ७३ ॥ द्विजपतिग्रसना
हितपातकप्रभवकुष्ठसितीकृतविग्रहः विरहिणीवदनेनु
जिघत्सयास्तुवतिसङ्गवयेननिशाकरः ७४ ॥ द्विजपतेस्त्र
दःब्राह्मणप्रवरस्यतनुमनगानितद्राजिनोत्पन्नकुष्ठधवलीकृ
तशरीरोयंवियोगिनीमुखेडंभद्गणस्थयाराजवेवस्तुवति अ
यंनिशाकरेणभवति ७४ ॥ इतिवियोगिवियोक्तिविरहेण
व्यवहितस्परूपेणिविवक्षुच्छसा अनितवादयतीविरहज्वरेह
दयभाजमुपालभतस्मर ७५ ॥ इत्याख्यितस्यवियोगेवक्तिय
माणविविधोक्तिभिर्विरहेणानिदाक्षेणितिविचार्यसाभैमार
त्यर्थाविरहसंतापदयतीसतीहृदयाश्रितंस्मरमुपालभतग्रा
चुक्रोश दयतमितिपाठेतितवाविरहज्वरेदयतंपोषयंतमि
त्यर्थः ७५ ॥ हृदयमाश्रयसेयदिमामकंज्वलयसीत्यमनं
गतदेवकिं स्वयमपिवृणदग्धनिजेंधनःक्वभवितासिहता
शइतांशुवत्त ७६ ॥ हे अनंगमामकंहृदयंयद्याश्रयसितदे
वाश्रयभूतंहृदयमित्यर्थाकिंदहसितृणेनदग्धनिजेंधनेहृद
यरूपेंधनेयएवंभूतः स्वयमपिभोःकृशानाशा अग्निवत्क्वभ
विष्यसिवाक्किमेधनेनापिजायतेत्वंक्वभवसीत्यर्थः आश्रये
गतेक्वाप्युपासि अपित्वमपियास्यसीतिवार्थः ७६ ॥
पुरभिदागमितस्त्वमदृश्यतांत्रिनयनत्वपराभवलज्जया
स्मरनिवेष्यतकस्यनकामिनःस्वयिकिमाह्वियतेननयनैस्त्रिभिः
७७ ॥ त्रिनयनत्वसाधर्म्यविशकयाहरेणत्वमदृश्यतांप्रा
पितोसि अन्यथाकामदर्शनेस्वस्यैवसर्वस्यापिसदृशीयनेत्रोत्प
त्त्याविनयनत्वंस्यादिति यतोभोःस्मरत्वयिअदृश्यतेदृशोवस
निचकस्यचजनस्यत्रिभिर्नेत्रैर्नानिरीक्ष्यतनप्रादुर्भूतमपित्वसर
र्वस्यापिजनस्यदृश्योदृश्योसिअपिकुप्यतीत्यर्थः अथवात्वय्य

त्विनांगतेकामोनामैकंनेत्रंमनोरथरूपत्वात् सर्वस्यापिजन
स्यत्रिभिर्नेत्रैःप्रादुर्भूतं अतोहरस्यप्रयसोहृष्यामानइत्यर्थः
७७ ॥ सहचरोसिवनेविनिविष्कानिरत्वायिकस्त्वयिमेनवृतिः
कृतः अथनसंप्रतिसंगानिवालिवामनुस्तानानभवंतमियंकि
ल ७८ ॥ त्वंवनेसहचरद्वनिविष्कानिःप्रासाद्धःत्वयिमेहृदि
निष्टत्यपिकृतोनवानिजायानिर्वृतिस्तु अलिवावत्यभावेहे
तविन्याह अथवासमत्यनेगावस्यायायाफवयोसंगानिनोलि
इयंवानिःकिलभवंतेनानुस्तता अनुस्तताहिजन्मांतवेपस्या
सेगस्थले ७८ ॥ वनिविफकृमनात्मपवृत्ताकिंस्वमपिमासि
वतापितवानसि कथमतापस्तंत्तवसंगमादिनवथाहृद
यंममदह्यते ७९ ॥ आत्मानंवदपिपरंचमावणीयनजानाती
त्यमनात्मपरज्ञःनस्यसवुद्धिःमासिवात्मानमपिवनिविफ
कृंकिंनापितवानसि इतवथान्वज्ञापाभावेत्वस्त्वात्ममहृद
यंकथंदह्यते कर्मकर्तेविलकारःइतवथेत्यनेनैवात्मतापर
नेसिद्धिःअथापस्ततइनिवर्तमानत्वयोतनाय ७९ ॥ अनुम
मावनस्तावकथंनसावानिवातिप्राथितापिपातिव्रता यद्दता
यवभूजनपानकोदयिनयापितयासिकिमुक्तिःनः ८० ॥
भोमावअनिविव्यांनापतिव्रतावानिःकथंत्वांनानुममाव
अनुमवणाभावेहत्वमापिवितर्कयते इयतीनामनाथ्यानोपि
यांवियक्तानामग्रावणानांवभूतानांवधेनपातकीत्वंअतएववृत्त
यापियथापित्यक्तोसिकिमु ८० ॥ हगतपवविजित्यजितें
द्रियास्त्वडकीर्तिनयदनाशयत् नववतन्मवषाइववेती
ततःसामितिभूतमयीमहवद्भवः ८१ ॥ जितेंद्रियःसुगतोजि
नःशोभनंगतंज्ञानंयस्येतिसएवत्वांविजित्यत्वन्महायशः
शरीवंयतोहेतोरनाशयत् यतोयंमावजित् ततोहेतोववषाइवं
पंचभूतमयीतनुंरामेहवोहवत् अपगतकीर्तितयागलितद
र्पत्वाहवेनाशयत् अन्यथाहवस्यापिनेहशीशक्तिःस्यादि
तिभावः ८२ ॥ फलमलभतयत्कृतसेमेत्वयाविप्रमनेत्र

मनंगाविरहक्तता अहहनीतिवचासभयात्ततोनकृत्स्नमेव
पिविरहमिच्छति ८१ ॥ भोअनंगात्रिनेत्रेकृत्स्नमेविरक्त
तायोधयतात्स्वयाफलंविनाशलक्षणायनोहेतोर्लब्धंततः
फललाभात्सासभयानीतिःपुष्पैरापनयोऽहंच किंपुनर्नि
शितैःशरैरित्यादितूपापुष्पैरपिविरहंनेच्छति अहहेत्यद्भु
तेखेदेच ८२ ॥ अपिपयपिनरामरवक्त्रथोंत्रिनयनान्कंथ
मापिपितांदृशां धणिवतेवधयत्ववसादूरादस्ततमामहृणः
खिलनापिवः ८३ ॥ अन्यदेववदस्तेनयत्रापिपिवत्राप
पेहुपानेहरानांदृशांभस्मरूपतोत्रयमापिपयपामवानास्तिभ
णमेनैवेवस्यधवसलालमृगापामजगपोनरमाशिनापि
वःअपितंचेद्रूपास्यःकथंहरस्तुदृशामयास्यइत्यर्थः ८३
भुवनमोहनजेनाकिमेनस्तानवपदेनबहुवपिशाचता यद
फलाविरहाधिमलीमसतामभिभवन्भ्रमतिस्मरमद्विधां ८
४ ॥ भुवनस्यमोहनंविडंबनंवशीकरणंचनजानेनपापे
नभोःपदेतपेतद्रूपं पिशाचतानेजाकिंयतोधनमविषोग
व्याधिमलिनतामद्विधांतिरस्कुर्वन्आक्रमन्भ्रमसिपिशा
चादिरूपमालिन्यादिदोषाकुलमेवजनमाक्रामसीत्याश
मसंप्रदायः ८४ ॥ वततदासिनस्तेममापिस्मरस्वलतिने
कृपयानपचः क्वचात् अथस्ततोसिहितेनचपुच्चतेनखिल
मुष्टिकरीकृतबंधनः ८५ ॥ वतावेदेभोःस्मरकामममोवांधं
मुक्त्वात्वंस्तममापिनदहासितवकरात्कृपयाधनुःनःखिल
तीतिकाकुः अथवानकृपयास्खलतित्वंतोमामारयेत्यर्थः
अथवाकृपानानीतिनाकिंतत्वंस्ततोसिस्तेनाप्पर्वाकृतश
बंधनोमुष्टिनेमुच्यतेखिलयथाश्रियतेजेनमस्तथैवतस्याम
निलिष्टनीनिस्पृहीतंपत्रेखिलस्त्वंस्ततः अतोनमुष्टेर्धनुःस्खल
लतीत्यर्थः उरीकृतेतिपदेचित्यं ८५ ॥ दृगपहस्त्यपस्त
स्वविह्वापितः श्रमयतेपरानिजंवसेविता ग्रंतिशयाप्यवशः
दयपंकृताःस्मरभवतिभवन्तमुंपाशिततः ८६ ॥ अपरानि

जैरसेविता अन्यदेवोपासकत्वमथवाल्पत्वं ततः अन्यदेवोपा
सकः कृपण इत्यर्थः तद्वात्मनइतिशेषः नेत्ररोगमपस्मृत्य
कृष्णादिनावैदूर्यं वशामयते हे स्मरभवंतं सेवमानस्यान्तिश
येनान्ध्यं विवेकाभावः अथ तावत् पाण्डुत्वं कार्श्यं च हृदयरोगा
श्च पाण्डुता पाण्डिमा पाण्डुरोगश्च पतताभवंति ८२ ॥ स्मरत्वं शं
सतमसत्वमतो विधिः त्वन्मनसः कृतवान्भवद्वाक्यं यदि यं
न्नैषु ढमाम्रगमाय सेतवत्वत्तेजेत्मलयं त्रिजगद्भजेत ८३ ॥
भोः स्मरत्वं त्वं शांततमः अस्य नत्यानकः त्वं शमोवानकः स्मृ
तः अतोविधिः भवद्वाक्यं त्वन्मनसः पृथ्वीणि कृतवान् यर
दि यत्रु तृढ तत्वं जेत्वा णिं चायसमयो विकारं त्वजेत्वहिं त्रिजग
त्मलयं भजेत त्रयाणांजगतांसमाहारस्त्रिजगत् ८४ ॥
स्मरत्वं मोविवरो पशिवो पुरंदर हृतते जयतामापि मात्रयं त्
निविधिस्त्वा दृष्टतत्कंसमानां किमथ फाभिवं तु वासिं च दृनिष्टु
नः ८५ ॥ हरस्य स्तरोपशिवो बाणाग्निः पुरंत्रयमिव तत्वा
पिवाणाग्निः जगतां त्रयं मायानीदृ निविचार्य किं विधिः त्व
द्वाणान् पुष्पाणि मथ फाभिवं तं मध्ये अर्सिंचत् तव बाणान् पुष्पा
णि विधायतान्यनिर्हतः अपविनष्टः पुनमथफ नासिंचाद्दत्य
र्थः किंचितर्के ८६ ॥ विधिरनेणाममभेद्यमवेक्ष्य ते जननमनः
स्खलनन्यमकल्पयत् अपिमवज्रमदास्यत चेत्तदात्वदि
षुभिर्व्यदलिष्यदसाविव ८७ ॥ अनंशांनिरवयवंमत एवा
भेद्यं दृष्ट्वाजनमनः स्खलनं व्यंकृतवानाविलानिस्वयेमनोहि
परमाणुत्वान्निरवयवं तत्त्रासावज्रमपिचेत्त्वलृत्यमदास्यत्
तर्हि त्वद्बाणैरसौवज्रेयस्फोटिष्यदेव क्रादिनीवज्रमंत्रीसा
दिति मत्रः ८८ ॥ अपि विधिः कुसुमानि नवांस्त्वयातौ कुसुमवि
धायननिर्हृतिं मामवान् अदिन पंचाहिंते सानियमतां त्वदपि
नैव तज्जीवितं जगत् ९० ॥ भोः स्मरविधिः तेवाणान्कुसु
मान्यपि विधायत्नुनिर्हृतिं प्राप सर्वविधिश्चानिष्टत्रियसपंचैर
वदत्तवानहि प्रसिद्धो यद्वाहितेनामित्रे जगतोहितां त्वेपर्थः

नदृपितस्यापितैः पंचभिर्वेदवाणैर्जेगज्जर्जैर्वितमतिज्ञौर्णे
कृते ज्येष्ठवयोर्हानौ अस्माघः मात्यचायचूततोणिवि
न्नः ५० ॥ उपहरंतिनिकस्य स्वपदेण्णः स्वमनसः कांतिपं
चस्वबहुमाः नवतहीनतयापृथगोकिकांधिगिरायतापि
नतेगाविगर्हणा ५१ ॥ पंचदेवनवः कतिकस्मानि
कस्पदेवस्मनोपहरंतितवत्वस्यंतहीनतयापृथक्कस्से
केपांकिंकांस्वमनसस्तुपहरंतिपत्तावत्तापगभार्विगर्हे
णानिद्वानकाङ्कः थिक्कामितिशेषः अंगांविगर्हणाघावो
वविद्लनेवा ५२ ॥ ऊस्वममप्यान्निद्वनेयकाविनोकिस्तुः
वितीयेधस्त्विधिरियगृहीतं किमकृतेषनवैकनदास्पदेह
यमपदफनाहिनलभ्रुवो ५३ ॥ ऊस्वमहूपमप्यंस्पनाः
स्यायकातिधस्त्वलेदन्याविधिः किमर्जितवान्पघाविधिस्त
ववाकिंकृतवान् श्रापितनाकिंचित् यतपकतदास्पदेः
पकंचतत् नस्त्रैकतत् नस्मात्सदेपकस्येवधस्तुषः स्थाने
इत्यर्थः नलभ्रुवोधनुर्द्वयमभूत विधेः कृत्यंनिष्फलेजा
तेभवतातपकधस्तुः स्थानेधस्तुर्द्वयंसंपादितमिति ५४
ष्वकृतेवाकृपयाख्वकमेककं ऊस्वममत्रामनंदितनेदूनाः
दृदंतियद्भवतेऊकृतेभवान्पस्तुविवेकामिष्टनिवपंचतैः
५५ ॥ फगपदेवनंदितनंदनेयैस्तोघहूरूतवः स्वकमा
त्तीयमेककं ऊस्वमामितिषद्ऊस्वमानिदूदंतिनेघ्येथैः
कंधस्त्रविधस्त्रनाभासंभवात् ऊकृतेतेरन्यैः पंचभिः पंचेषु
निवऊकृतेतवैनावत्स्यवसंपादितमित्यर्थः अत्रयदिद्वानस्यः
घाडातिकमेतदाऊस्वमामितिकेनसंवध्नीयात् यदिऊस्व
मेकमेतदाषद्पदस्यकेनसंबंधः नापिषद्पदस्यऊस्व
मेविशेषणं सर्वनामसंख्यादीनांनित्यविशेषणपदानां
विशेष्यत्वासंभवान्नापिषद् ऊस्वमपदस्यभिन्नपदत्वात्
स्वतंत्रपदत्वात्सुनापिषद्पदंऊस्वमपदस्याविशेषणंभिन्न
विभक्तिकत्वादेवनापिन्नमकस्तुभयोरेकार्थत्वात्षद्पदेना

नै० प्र० च० टी० ११

पिकस्तमानामेवपरामर्शात्तनापिस्वकमेककंक्रमम्
मितिभिन्नेवाक्यक्रियाभावात् नचहानमेवाक्रियास्वक
मेकंक्रममंददातिषटूददतीत्यनयोरेवानयवाक्ययोः
परस्परासंगतेरेकेनैवगतार्थत्वाच्च अथस्वकमेकंक्रम
ममित्यनेनप्रकारेणषटूददतीत्यध्याहारेणसंबंधःतदा
पिवक्तव्यं स्वकमेककमितिस्वकशब्दैकशब्दयोःप्रत्ये
कमृतुभिःसंबंधानिकिंवासमुदितैस्तैःनतावत्प्रत्येकं
स्वकंस्वकमित्येकैकमितिवाप्रत्येकसंबंधयोनकस्या
वीप्सादेरभावात् नहिब्राह्मणेभ्यःस्ववर्णमेकंदेहीत्युक्ते
एकैकंदेहीतिप्रतीतिःनापिसमुदितैस्तैस्तथासतिषण्णा
मप्येकमेवक्रमंस्यात् नतुषट् तस्मादुक्तमेनेत ५३
यदतनुज्वलनस्यमिदंजगतेहितेक्रुसमसुनिलवयःमहतेहती:
विषिवेमाश्रवणापटिपूर्थेचेदाविचलतुजगद्भिक्ति तमोषि
पे ५४ ॥ त्वमनंगइतियत्ज्ञगतेहितेहितायहितयोगे
चतुर्थीवक्तव्या सतुनिःद्वानवयःमहावान्महतेसतिशी
रीरेप्राकर्णामासूर्यांविचलतुजंययाभवतितथावाणे
मोक्तुमीपि बेसमर्थोसिचेत्तकोसुनिर्यतावमहावान्स
तेइत्यर्थः ईशोसीतीडागमः ५४ ॥ सहतयास्मरभस्म
फणिनस्यभुःपशुपतिप्रतियामिषुमग्रहीः ध्रुवमभूःदध
नाविततनोःशरवत्तवपिकस्वरएवसपंचमः ५५ ॥ पशु
पतिप्रतियामिषुमग्रहीःतयेषासहफणिनिभुवंनिश्चय
नभस्मसात्दभूःफणितीतिशरवत्तणावकाशाभावस्तुच
कमिदानीमशरीरस्यतेसपंचमः पिकस्वरएवशरोनि
श्चिनमभूत् शरोहिसकःसूहिंसायांशृणातीतिशारःशुश्ष
माथावणेकालेपिकःकूजतिपंचममिति अथचापिकस्व
रएवसपंचमोवाणोभूदित्यर्थः ५५ ॥ स्मरवशमनुविनेव
फलीकृतोभगवतोपिभवत्हनश्रमः स्वदहितायजना
न्ततः पुनर्नतुजगत्निविनतस्तमाप्सिंच ५६ ॥ भो:१

स्मरभंगोस्यास्तीतिभगवान् ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्य
यशसः श्रियः ज्ञानवैराग्ययोश्चैवषण्णांभगइतीरणा
ईदृशस्यहरस्यापिसताद्दृशोदहनायासोमत्यापर्यंथोर
कृतः समंडरीनैरिनिपातडरितैः सहविफलीकृतः तव
दुरितान्यपिविफलानिजातानिदेहदाहोपीत्यर्थः यत्र
त्वामेवस्वर्गजन्मप्राप्तवानसिनाहंप्रापितः स्वर्गजन्म
स्यात् पुनस्तत्त्वामेवजानत्वात् स्वर्गजातत्वास्तुहरम
यासम्यवैयर्थ्यमित्यर्थः ५६ ॥ विरहिणोविप्रलंभस्य
विधूद्येशमनदिक्पवनास्तनदक्षिणः स्मरनस्तोनमय
न्वटनीयत्रस्तवतनबाहुंवसौम्यदिद्दक्षिणः ५७ ॥ चंद्रो
दयेविप्रलंभस्यवियोगिनः शमनदिक्पवनोदक्षिणवायु
र्नदक्षिणोनानुकूलः अथचप्रायप्रायसदीयमानेचंद्रेप्र
तिविप्रलंभस्यप्रत्यप्रलंभस्यदक्षिणपदिक्पवनः दक्षिणोकिं
तवामः वामांगलग्नइत्यर्थः प्रायोहिचंद्रोदयः नादिप्र
लंभस्यपश्चिमाभिप्रलंभस्यदक्षिणः पवनोदक्षिणोनभव
तिवामभागवर्तित्वादित्यर्थः दक्षिणोदक्षिणोनेतिवि
रोधाभासः यदिनेदक्षिणोवाऽङ्गः स्मरनमः पुष्पेतूपयंथ
नुरटनीनमयंघातदासौबाडर्नदक्षिणोनानुकूलइत्य
र्थः भोः स्मरेतिशेषः अप्रसह्योनुकूलस्तुदक्षिणइत्य
मरः ५७ ॥ किंनुभवंतनुमापतिरेकको मदनदूषितवि
योगिजनांतकं यदजयत्तपवनगीयतेसभगवान्मद
नोपकरूनजात् ५८ ॥ हरोनुदहर्षेणायवियोगिज्ञ
नांतकमहितीयंत्वामेवयतोजयत् अतोसोहरः मद
नोपकस्तुत्राजिद्दीनाकिमनुरक्तूयते पार्थवचेनमदन
संधकाम्यंसुलंचजिनवानितितेनीमभिः किमितिर
व्यपदिश्यतेनवैवतेतूप्यंत्वाहत्ववतोविशिष्टनाम्नाव्य
पदेशः किंनस्यादित्यर्थः ५८ ॥ त्वामिवकोपिमराप
कृतोकृतीनदद्दशोनचमन्मथमन्मथवेस्वमदहोदहना

नै॰
प्र॰ वे॰
टी॰
७२

ज्वलतात्मनाज्वलयितुं परिरभ्य जगतीतिय: ९९ ॥ भोमन्मा
थत्वमिव पराप करणोऽकु शलः कोपित्वहृन्योनहृदोनस्फ्रुतस्त्र
यतत्वं दहनात् हृहनं प्राप्य कर्मणाल्पलोपे पंचमी वक्तव्या ज्व
लतात्मना देहेनजगतीतिसमाश्लिष्यज्वलयितुं स्वमात्मानम
दहः भस्मीकृतवान्कृगतोयत्त्वंहृ: तत्तुहेनापेहतं ९९ ॥
त्वशविततेनयनार्चिषिधिं भुनाभुवनशांतिकाहोमहविः कृतः
नववयसस्तु प्रास्य मर्थं मर्थं हृत नवनाहविणावृतकिंकृतं १०
हवेणनेत्राग्नौ शांतिः प्रयोजनमस्यास्तीतिशांतिकंतदर्थंहो
मः तत्र हविः कृतत्वं इत्येकं पदं वा तववामित्रं मर्थं वसंतं तु कामं
र्थं दानं वे मारयता हविणा किं कृतं वतत्रु किंचिदित्यर्थः वस
तोपालंभ: १०० ॥ इतिकियद्वचसैवभृशांप्रियाधरपिपासु
तदाननमास्तुततु अजनिपांसुलमप्रियवाग्ज्वलन्मदनशो
षणवाणहतेरिव १०१ ॥ भृशांप्रियस्यनलस्याधरं पिपासत
स्याभैम्यास्तु (विंग्रल्पवचसैव चभृशां पांसुलं सुष्कं प्रायमासी
त् तत्रहेतुत्प्रेक्षा एवमप्रियवाचाज्वलतः कुप्यतः कामं
स्य शोषणवाणघातादिव १०१ ॥ प्रियसखीनिवहेनसहाथ
सांव्यवचयाङ्ग्विमर्थमस्यया हृदयमर्मणिमन्मथसायकैः
ततमाबभाषितमदसा १०२ ॥ कामबाणैः हृदयमर्म
णिक्षततमात्यंतंक्षता अत एव बभाषितमत्तमामाभैमी
प्रियसखीसमूहेनसहार्थमनस्ययागिरंव्यरचयत अर्थं ज्ञो
कार्थमेवमनस्यातया १०२ ॥ अकरुणाहृदस्त्तनशादसन
सहजयापदि धीरतयात्मनः असवपवममाधविरोधिनः
कथमहीन्मविदितमार्थमां १०३ ॥ आपदिस्वाभाविक्या
धीरतयात्मणान्निर्गुणात्तनशाकामात्त अवदत एवंत
िविवचनस्यात्रमाहोत्तरार्धेन एवश्रवं वक्षोकेषपिहेमवि
अत्यमेपाणापंचवैरिणः तत्कथं तानतदीनेवरादितं मां वदसि
१०३ ॥ हितगिरंनशृणोषिकिमाश्रवे प्रसभमप्यवजीवित
मात्मनः मात्विहितायदिमेभवसीदृशीमदरिमिस्थामिया

ममजीवितं १०४ ॥ भोश्रास्त्रयेवचनकारिणिममाहितांवाचं
किंनशृणोषि बलादपित्वज्जीवितंरक्षाम्यहंरयात्वंममारिंमम
जीवितंवांछसिइतिहृशीत्वंयदिमेहिताभवसितदात्वद्वचःशृ
णोमिनभवस्येत्यर्थः १०४ ॥ अमृतदीधितिरेषविदर्भजेभज
सितापमशुष्यकिमंशुभिः यदिभवंतिमृताःसखिचंद्रिकाः
शशभृतःकातदापरितप्यते १०५ ॥ भोभैमिअयममृतदीधि
तिःसुधाकरःअनष्टकिरणस्त्रासस्याकिरणैस्तापंकिमर्थंभज
सीतिसख्योक्ते अमृतेतिशार्दूलेनप्रत्याह भोःसखिचंद्रि
कायदिमृताभवंतितदाचंद्रात्कःपरितप्यते अमृतात्इत्येवप
रितप्यतेइत्यर्थः १०५ ॥ व्रजधृतिंत्यजभीतिमहेतुकामयम
चंद्रमरीचिविकर्दंचाति ज्वलयतिस्फुटमाउपमुखैरुत्तभवंवव
सासखिलेपतिः १०६ ॥ अयमचंद्रमरीचिविस्फुटकःउदेतिधृतिंव्र
ज अकारणिकीभीतिंमुंचइत्यस्यकोउत्तरं भोःसखिअयंत्वमेत
च्छासिभिःस्फुटंज्वलयतिमत्स्वरूपाविवतिशोषः अत्रभवप्रत्यक्षा
नंवाचैवाक्षिननास्तिचंद्रमरीचिःस्पर्शनेंद्रियाणान्तुभूयतेवचने
नत्वमचंद्रमरीचिचिरितिवदसीत्यर्थः १०६ ॥ अयिशपेहृदया
यतेवैवंतयदिविधोर्नकचेरसिगोचरः कविफलंसखिदृश्य
तएवयज्ज्वलयतित्वचमल्लयत्यसत् १०७ ॥ यदिचंद्रस्य
रुचैःकांतेगोचरोनासितत्राहितवैवःहृदयायशपेहृदयस्पर्श
नशपथंकरोमीत्यर्थःस्त्रावाहृल्क्रुद्धःस्याशापांशोएषमानइतिसं
प्रदानसंज्ञाकविशार्दूलात्मत्याह कविफलेजस्तस्यफलंदाह
कत्वमुस्तस्यपर्शत्वाद्रेजसः अवचकचेविस्वाधाःफलंचंद्रस्य
त्विच्छयाःप्रहत्रिफलमित्यर्थःदृश्यतएव यज्ञचंज्वलयति
यस्वाहर्तु उहलयस्तत्वनतिललविलासेअभिधंगोस्त्रहृायां
चगर्भत्वोचकविःस्त्रियां १०७ ॥ विफलविशेषितिर्येरभिधा
यिनीमपिनाकिंश्रृनविसस्मितकोकिलां सखिविकिमर्थमेवेष
णयागिरांकिरसिसेयमनर्थमयीमयि १०८ ॥ चंद्रविशेषिनी
तिथिःऊहृत्वमाधवस्यानस्यःऊहूःअभिधायिनीऊहूशब्दका

नै॰
प्र॰ च॰
टी॰
७३

शिणीमित्यर्थः कोकिलां पुनः किं नेक्षसि कुहूशब्दश्रवणेन
भीतस्त्वं झोनागच्छसीति भावः उत्तरं भोः सखि अभिधायिनीमि
त्यर्थगवेषणया अभिधेयपर्यालोचनया किं प्रयोजनगवेष
णया किमिति च सेयं कोकिलानर्थमयी सतु कुहूध्वोषादिवर्णनि
र्थका अथवा अनर्थकारिणी वाचं श्रवणेन प्राणहारित्वात्
किरति पठतीत्यर्थः १०८ ॥ हृदय एव वासि स वल्लभास्तद
पि किं दमयन्ति विषीदसि हृदि परं न बहिः खलु वर्तते सखि य
तस्तत एव विषद्यते १०९ स वल्लभो नलस्तव हृदय एवास्ति न
यापि भो भैमि किं विषद्यसे इत्युक्तोत्तरमाह यतो हृदि परं केव
ल एव वर्तते न बहिः हृदये आलिंगनलोचनादिगोचरत्वेन भवती
ति अत एव विषद्यते इत्युक्तोत्तरं ब्रूते १०९ ॥ स्फुटति हारम
णौ मदनोष्मणा हृदयमप्यनलंकृतमद्यते सखि हतास्मि तदा
यदि हृद्यपि प्रियतमः स मम व्यवधापितः ११० ॥ मदनाग्नि
संतापेन हारमणौ जातावेकवचनं स्फुटति सत्यद्यते हृदयम
प्यनलंकृतं नालंकृतं न भूषितमित्यर्थः अनलं नलवर्द्धितं कृ
तमिति बुद्ध्योत्तरमाह सखि तदा हतास्मि यदि प्रियतमो मम
हृद्यपि व्यवधापितः अपनीत इत्यर्थः ११० ॥ इदमदीर्यत दै
वमुमूर्च्छ सा मनसि मूर्छितमन्मथपावका क्व सहतामबले
बलवाञ्छितामनुपपत्तिमतीमपि दुःखिता १११ ॥ मनसि प्र
वृद्धकामाग्निः सा भैमी एवमुक्त्वा तदैव मूर्च्छां प्राप दुःखिताले
भवती विचारणे अघाज्ञा च अनुपपत्तिमतीमपि फलानिसू
न्यामपि अबलं बलवाञ्छितां आधावलेशस्य नलस्याभावे क
थं सहतां मनसि भावनया कल्पितोपि जीवनावलंबनले
श आसीत् अनलंकृतमिति सखीवचनात्स्वाप्यंतरायः कृ
तः तत्र यद्यपि फलाप्तिर्नास्ति कल्पितनलाभावेन घटत एव
कल्पितस्य सर्वदैव संभावितसत्ताकत्वात् तथापि दुःखितावे
शात्कथं सहतां न कथंचिदित्यर्थः यद्वा दुःखिता दुःखित्वं अ
वलंबनलेशस्य छिदां का सहतां को हि प्रीमत् अनुपपत्तिमतीमपि

अपि सम्भवेप्युपपत्तिः साधनसंपत्त्यभावः तदुक्तौ च अव
लंबनमपि संपूर्णं नास्ति किं तु लेशप्रवेशोपि गतः पुनः संपा
दने साधनसंपत्तिरपि नास्ति ईदृशीमवलंबनलवस्थितिं दुः
खिना कथं सह्यते इत्यर्थः ११ ॥ अधित कापि सुखे सलिलं स
खीष्वप्यधित कापि सरोजदलैः स्तनौ व्यधित कापि हृदि व्यज
नानिलं न्यधित कापि हिमं स्तनतो स्तनौ ११ ॥ कापि सखी
स्तनतोर्ध्वं जलं चिक्षेप कापि पद्मपत्रैः उचावाच्छादयामा
स कापि हृदये व्यजनेनानिलं चकार कापि हिमं स्तनौ विदे
पविस्तमिति वापाठः हिमं शीतं तं घात्वा चंदनेचाहिमं विंदुः वि
संयणालमप्यधितेत्यर्थो ओपसर्गयोर्वित्यकारलोपः १२
उपचचार चिरं मृदुशीतलैर्जलजनालमृणालजलादिभिः
प्रियसखीनिवहः स तथा क्रमादियमवाप यथा लघुचेतनां
१३ ॥ स प्रियसखीनिवहः कोमलशीतलैः पद्मैनालहूंदैर्वि
सैर्जलादिभिस्तु नाप मतीकारं चिरं तथा चक्रे यथैयेल कशी
घ्रं क्रमाज्ज्ञानं प्राप लघुचेतनामल्पचेतनां वा १३ ॥ अथ क
लेकलयस्वसितिस्फुटं चलति पक्षचले परिभाव्यथ अथव
कम्पनमुत्तरयमेनकं किमपि जल्पति कल्पलतेसुणं १४ ॥
भोः कले स्फुटं पश्य प्राणाः प्रतिमम्बकाकाः पवमयेपि भो सुले
अनुसंधेहि पक्षवलनति भो मेनके अथ वकम्पनमनुयकुरूव
पश्येत्यर्थः भोः कल्पलते सुणु किमपि जल्पति १४ ॥ सव
यवाहमतिवलनयोर्हृतिं कलयकेशिनिके शुपमसंयतं अव
गृहाणनरंगिणिनेत्रयोर्जलरुणावितिसुस्वा विरेगिरः १५
भोः चाहमतिकचयोराच्छादनं कुरु भोः केशिनि विकीर्णं के
शपं केशसमूहं केशपाशाभ्यां यच्छावन्धनबस्यामिति यसुकल
यवधानभोः तरंगिणि नेत्रयोर्जलप्रवाहो अवगृहाण प्रमार्ज
येनि वाचः स्कृताः सुद्धांतचारिभिर्विनिर्घोषः १५ ॥ कल
कलः स्मनतालिजनाननमुद्दलमाट्ठि प्रलमत्वावितेतिनैः यः
मथितंस्मनतालयमेनवान्धउदरः सविदर्भ पुरंदरः १६ ॥

नै॰
प॰ ५॰
टी॰
७५

सावीजनस्तुरोढ्वलितैर्वलितैः ससंभ्रमगम्यस्तनालयमेतवावर
चनैः सनाहृष्टोमहाः कोलाहलनदभूतयेकलकलप्राप्य
नभयः सभीमन्दपः प्रतीष्टहंपामवान् ११६ ॥ कन्यान्तःपुरबा
धनाय यदधीकारान्नदोषान्दपद्वौमंत्रिप्रवरस्तुतस्तमगादंका
रस्तनाहृचतः देवाकर्णय सक्तनेन चरकस्योक्तेनजानेवि
लेस्याहृस्यानलदंविनानदलनेनापस्यकोपिदृमः ११७ ॥
यद्योरधीकाराहोषाव्यभिचारादयः वातपित्तश्लेष्मादयस्तु
कन्यान्तःपुरबाधनायनप्रभवंतीतिशेषः मंत्रिश्रेष्ठोवैद्यस्तु
तितोहोन्दपस्तचतः देवश्रृणु प्रत्येकं वक्तृभेदतयैकवचनेर
श्रुद्धेन स्कतेन लोकसावीप्रवाक्षवर्णेन तथा चरणवचरकः
तस्योक्तेनवाप्राविलंजाने अस्यानलदंनलन्दपदयिनेविना
तापस्यदलने नकोपिप्रकषः समर्थइति मंत्रिवचनार्थः सक्त
नेनयन्स्येनचरकवचनेनवा प्राविलानिदानाविकिस्तादिज्ञा
ने अस्यानलदस्यशीरंविनानापस्यदलनेकोप्युपायः समो
नास्तीतिवैद्यवचसोर्थः अधीकारादिनिउपसर्गस्यघञ्यमनु
ष्येबहुलमितिदीर्घः ११७ ॥ ताभ्यामभूदव्यपदभिधीय
मानेभेदव्यपाकृतमियःप्रतिघातमेव श्रोत्रेनतस्यपरपत्रनल
पतेर्नाकिंचिदङ्घ्याम निषधशतशंकितयाकुलस्य ११८ ॥ ता
भ्यामक्रमेणाभिधीयमानमपितद्वचोभेदेनवक्तृभेदेनार्थभे
देनवाव्यपाकृतोदूरीकृतः मिथः प्रतिघातो विरोधः प्रतिबंधो
वा श्रवणंप्रतीत्यजनकत्वं वा यत्रतादृशमेवाभूत् तथाहि
द्वाभ्यामक्रमेणोच्चार्यमाणयोः परस्परमन्यार्थत्वं वाश्यात् अन्यो
न्यपराहत्याश्रवणंवास्यात् संदिग्धतयार्थप्रत्यायकत्वं वा
नस्यात् नतद्व्याकिमपिनास्तीत्यर्थः तस्मात्पुनर्नलपतेर्मरणा
घनिष्टशतशंकितयाव्याकुलस्यश्रोत्रेनकिंचिन्मृणुतःस्म
११८ ॥ दूतविगामितावियोगचिह्नमापितनयोन्लपतिःप
दमणुग्रा अकलयदसमाप्रगाधिमग्नोन्तदितिपरपायवे
दिनोहिविज्ञाः ११९ ॥ न्दपभ्यामत्वरमधुनीतविरहचिह्ना

मपिपदयोः प्रणतां हतांप्रपंचशावपीडामग्रांज्ञातवान्यतोवि
ज्ञानिप्रणाः प्रवृद्धदयेवेदिनोफलितिभवंति ११५ ॥ अतव
दथपितामिषंहतायेनतमिरसेसहस्रोनेमन्यमौलिं दयि
तमभिमनं स्वयंवरेत्वंगुणमयमामुहिवासवैः क्रियद्भिः ११६
अथपितासहस्रामौलिगुत्रमयनततिंवरेसहतायेआशिषं
ददौकिमिति अभिमतंगुणमयेप्रियंकियद्भिवल्सैरेवदिनैः
स्वयंवरेत्वमामुहिदिनैरित्यपवर्गेत्ततीया ११७ ॥ तदनुस
तनुजामसावीरवादीन्द्रहितनकरतौगतपवहीदृशीनां ऊहम
मपिशाणयतेशरीवेतदुचितमाचरतोपचारमस्मान् ११८ ॥
तद्दितस्यकरतः करत्यकंडुनिप्रकृत्या तद्दितकरतौगतेवसंते
प्राप्तेईदृशीनांहऊमारंगीनांविरहिणीनांचऊहममपि
शारवदाचरतितनोस्यांयफऊमुपचारंऊरुत तदुचितंतस्या
अवस्थायाउचितमिनिवा ११९ ॥ कतिपयदिवसैर्वयस्यया
वःस्वयमभिलष्यवरिष्यतेवरीयान् कशिमशमनयानया
तदासं हविकविताथभवद्विधाभिधाभिः १२० ॥ कषाकंव
यस्ययासख्यास्वयमात्मनैववरीयान्श्रेष्ठोवरः कतिपय
दिवसैरेवकरिष्यतेअथसंबोधनेतस्मान्द्भवद्विधानामभिधा
भिर्वचोभिर्हेतभिरपिकशिमशमनयाहेतभूतयानया
भैम्याकस्याहविः स्वाभाविकोकोपिनर्कशोभिलाषोवाप्राप्त
उचिताकशिमानंशमयतीतिवाकशिमशमनयानीति
वाकशिमशमनयाकविविनिकचेर्वाविशेषणं १२१ ॥ एवं
यत्रनयानरूपेणवदतानाप्राक्षिललज्जापदंयन्मोहास्मरभूवक
लिवपुषः पांडुत्वतापादिभिः यस्माःषीः कपटादवादिसह
षीस्मात्रत्रयासांत्वना तन्महालिजनोमनोज्ञिमननोदानंद
संदानयोः १२२ ॥ एवंवदतामानसाभैमीलज्जायास्थानंका
रणंवानाप्राक्षिनपप्रच्छेतियत् तथानरूपेणतस्याअंगस्यपांडु
त्वतापादिभिः कृत्वामूर्छाकामजानाकल्पीतियत् तथावस्था
यांयासांत्वनासहषीस्मात्तदेवापीर्ष्योजातवादीतियत् न

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ ७५

ग्रान्यस्य त्वीजनस्थि रंहर्षलज्जयोरभिव्यक्ते १२३ ॥ श्रीहर्षं
कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितें
द्रियचयं मामल्लदेवी च यं तुर्यः स्थैर्यविचारणप्रकरणभ्रात
र्ययं तन्महाकाव्येऽत्र व्यगलन्नलस्य चरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वलः
१२४ ॥ तुर्यस्तु तुर्यः चतुर्णां पूरणः स्थैर्यविचारणं प्रकरणं यस्य तस्य
दि स्थैर्यविचारयते अत्रेति स्थैर्यविचारणं तस्य सहोदरे एकक र्तृ
कत्वात् व्यगलत् अयासीत् शेषं स्पष्टं १२४ ॥ ये प्राक् तन्त्रिलिं
गादिनि पतित मनसा साधितो त्रिःस्वयंभूः पातित्रस्यैकसीमाम
कविनरहरिं नालमेयं च माता यं विद्या रणपयोगी कलयति
कृपया तत्कृतौ दीपिकायां सर्गः सोऽयं चतुर्थः स्ववदन सरस
सारणी राजितोऽभूत् १२५ ॥ इति श्रीनैषधीये महाकाव्ये च
तुर्थः सर्गः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ तावदागमयतेऽथ नरें
द्रान्स्वं स्वयंवरमहाय महीन्द्रैः नारदेव करापिरिंद्रदिदृक्षुर्नो
दः त्रिदशधाम जगाम १ ॥ अथ स राजा स्वयंवरोत्सवाय नृपे
न्यावत्यती रते आनायते तावत् देवनारदः नगणां सहोना
रंतस्तु तिविडयनिकलहकारित्वात् नारदः इंद्रदिदृक्षुर्निंद्र
दिदृक्षुः अथ मेरुगास्थिति विल समासः स्वर्गं जगाम अस्मिन्
सर्गे स्वागता वृत्तं स्वागतेति रनभाद्गुरुकमं १ ॥ नात्र चित्रम
उनं प्रययो यत्पर्वतः स खलु तस्य सपत्नः नारदस्तु जगतो
गुरुरुस्तैर्विस्मयाय गगनं विललंघे २ ॥ पर्वतो महर्षिः से
लस्तु तम नुययाविनयत् नात्रास्त्वर्ये स खलु पर्वतः तस्य नार
दस्य सपत्नः सखा नयापत्तयेऽकसुसकाशुः सत्वेऽनुगमनं ना
स्त्वर्यं कारि जगतो गुरुराचार्यो नारदो गगनमुस्तैरुद्घातीतिय
दिदत्वास्त्वर्यो यज्जगतः सकाशात्सु तैर्गुरुरवस्यंत भावमानुस्यन
नीत्यास्त्वर्यं खल्ल अथवा विस्मयाय आविस्मयं एकत्रं विललंघे
इत्यन्वयः क्रियार्थोपपदेत्यादिना चतुर्थी २ ॥ गच्छता पथि
विनैव विमानं व्योमतेन मुनिना विजगाहे साधनौ हि नियमो न्य
जनानां योगिनां तु तपसाखिलसिद्धिः ३ ॥ पथि विमानं विने

बगाछ्यतातेनमुनिनाविमानंप्रमाणहीनंवायुदाक्रांतंसाथ
नेवगमनाधिसाधनेभूस्यादौनियमेवरूपंभाविता अन्यजना
नांहि योगिनांतुतपसैवसर्वसिद्धिः अतोविमानमंतरेणापि
निरवलंबोंबरगाहनंमुनेरित्यर्थः ३ ॥ खंडितेंद्रभवनादि
भिमानांछंघतेस्ममुनिरेषविमानान् अर्थितोप्यतिथिनाम
नुमेनेनैवतत्यतिभिरंबिविनष्टैः ४ ॥ पथमुनिःखंडिता
इंद्रभवनादीनामभिमानारमणीयताहंकाराद्येनतानइंद्रभ
वनेतिपाठेखंडितात्इंद्रभवनादीनांचेंद्रवशालादीनामभिमा
नायैःतान्विमानांल्लंघतेस्मवैमानिकैःसज्जीकृत्यापनीता
नपिनेच्छदित्यर्थः पाठपंतितैस्तत्यातिभिर्विमानेषुतैःप्रार्थि
तोप्यतिथितांनानुमेनेस्वतंत्रतयावगणनयाविमानाभावे
पिगगनगमनादिशक्तिप्रदर्शनायवास्वर्गगमनोत्कंठाति
शयेनविलंबभयाद्वानानुमेनेइतिभावः ४ ॥ तस्यतापन
भियातपनःस्वंतावदेवसमकोचयदर्चिः यावदेवदिवसे
नशशीवहागतप्यतनतन्महसैव ५ ॥ तस्यमुनेस्तापना
द्भियाद्दाहःस्यादितिभियासूर्यःस्वकीयंतेजस्तावदेवप्रथ
ममेवसंकोचितवान्पथसूर्योयावद्दिनेनशशीवमुनिम
हसैवशीघ्रंनातप्यततावदेवेत्यन्वयः यद्वासूर्यस्तावत्यवि
मार्गमेवतेजस्तस्यमहसानातप्यत अल्पस्यसंकोचेस्वतेज
सातस्याभिभवःस्यात् अधिकसंकोचेस्वस्यैवतन्महसाभि
भवःस्यात् तेनयत्क्रमेवसंकोचितवान् सूर्येणसमतेजा
नावदहतिभावः ५ ॥ मर्यश्रुद्दिनमणिद्विजराजंयत्कवेर
हहतेनतदातं मर्यश्रुतवल्कवैद्विजराजःकर्मकःस्वकृत
मत्रनभेजे ६ ॥ रविर्द्विजराजंचंद्रंकवेस्तेजोभिर्दहेतेस्मय
त्पर्यंम्लानिरस्तुकार अहहहेत्यद्भुतेतेनहेतुनातदातंरविर्द्वि
जराजोवास्त्रणश्रेष्ठोनावदः कवेःकिरणैःपरिभूतवान् अ
तत्कदैःप्रणपापैरिहैवफलमश्नुतेइतिन्यायेनकःस्वल्प
स्वकृतंकर्मतत्कालमेवात्रलोकेनभेजे ६ ॥ विघटंनटऊ

नै॰
प्र॰ पं॰
टी॰
१६

श्यालिभिर्वृद्धिःपाद्यमर्घ्यमथकच्छरुहाभिः पद्मवृंदमधुप
भिमधुपर्कस्वर्गसिंधुरदितातिथयेस्मै ३ ॥ अतिथयेस्मै
मुनयेस्वर्गगाकूलकशापंक्तिभिर्विष्टरमासनमदित दत्त
वतीवृत्तामनयोर्विष्टर इतिनिपातितः पाद्यायेदंपाद्यंजलैः
पाद्यमदित कूलेप्रजाविथावर्घः अर्घायेदमर्घ्यंपादाद्यांभ्यां
चेतियत् कच्छरुहाभिःशाद्वलप्रदेशजानाभिर्दूर्वाभिर्वर्घ्य
मदित सहस्रवीर्याभार्गव्योरुहानंतायस्तासितापद्ममकर
दैर्मधुपर्कमदित मधुनापृच्यतइतिमधुपर्कः ३ ॥
मध्यतोस्यावियदंतरगाधंनाकनायकनिकेतनमवाप संभृतो
यंभवतिफमनादिब्रह्मशर्मभवतांकयतीव ४ ॥ समुनि
नभसाधमनंतंवियडलंघ्येंद्रभवनंप्राप स्वर्गोपींद्रभवनस्य
पृथक्त्वात् नाकनायकनिकेतनमित्युक्तं स्वर्गमात्रविवक्षा
यांतुनाकमित्येवालमितियतनमस्यास्तीतियतो अनादिम
गाधंसंसारसमुद्रमुत्तीर्याऽनंतरंद्रब्रह्मेव अनादिब्रह्मेति
वापाठः ४ ॥ अर्चनाभिरुचितोस्तुनवाभिःसाधनंसदृशू
तातिथिमिंद्रः यावदर्हकरणंकिलसाधोःप्रत्यवायकृतये
चरणाय ५ ॥ उचितनाभिरुचितोष्णस्तवनराभिस्वपूजाभिः १
यद्वायदस्मिन्नेनाविंद्रस्योचितंततोष्णस्तवनराभिः नमति
थिंमुनिमिंद्रःसदृशूनमपाहृतवान्सम्यक्पूजासादरानादरयोः
सदसतीतिगानिसंज्ञायावानर्हयज्ञःसत्काराययावदर्हं
यद्वायावतोर्हाःपूजाःयावदर्हं यावदवधारणेऽव्ययी
भावः तस्यकरणंसज्जनस्यपापाय प्रत्यवायशाः प्रवृत्तयेचर
णायेतिपाठेभक्त्यातिशयप्रकटनायनइछायवानियाय
वान किंतु प्रत्यवायपरिहारायेत्यर्थः ५ ॥ नामधेयसम
तासावमर्देराद्वाभिर्ज्ञानिमथ्याद्वयतरुत्रा पर्वतोपिलभ
तांकृथमर्चोनाद्विजः साविभुपमभलवी ६ ॥ नामैवना
मधेयनाभान्रूपभागोभ्यायेयावक्रम्यः तेनसममतापर्वताद्
तिनामसमपनेनकृत्वासावोतमामधेयसमतामवेलेनिप

वेनमाद्धभिदिंद्रः अथनारदादनंतरंपूजयतिस्म इंद्रादिः
पर्वतः कथंपूजांमलभतेत्यत आह हाविबुधप्रभुर्लेभोस्वर्वेद्र
भाकसाद्धिनः पर्वतोपिश्चनिकथंपूजांनलभतेत्यपिपर्व
तंतत्याप्याश्रितत्वात्तद्वाह्मणत्वात्सपूज्योजातइत्यर्थः १० ॥
तद्बुझात्दतिवितीर्णसपर्याह्युद्गमानापिविवेदपर्वतोद्रः स्व
सहस्थितिस्साहाशितयातान्दानपारमितयैवावदान्याव १
अत्यंतंवितीर्णसपर्यायेनेदृशात्नसेंद्रस्यभजात्मकाथात
स्वः स्वर्गेसहस्थित्यापकत्रवासेनसहाशितादितयादानपार
मितयादानप्रतिपादककौद्धग्रंथविशेषेणवदानेप्रसिद्धान्ये
द्रुमान्कल्पवृक्षानापिवदन्यात्मनारद्वोविवेद स्वतोनवदन्य
ताकल्पवृक्षाणां अपितशाक्रभजादभ्यस्तदानप्रन्थेनेत्यर्थः
अथचदानस्यपारंपरांकाष्ठामितयापारमयास्वस्सहस्थिति
सहाशितादितयासहभुक्तासादेनेइतिप्रशिताहितः तेषांभावस्तत्ता
तयावा वदन्यात्वेदस्सर्ववदन्यस्यलल्लदानशौंडाबद्रुमदे
११ ॥ शाद्वतान्यजनसंकथनसत्रारदंबलविष्णुः समवोदी
त् आकरः स्वपरभूरिकथानांप्रायशोहिसहृदोसहवासः
१२ ॥ इंद्रोनिवारितान्यजनसलापसत्रारदमवादीत् तथा
हिसहृदोः सहवासः संगमः प्रायशः स्वेषांपरेषांचयाभूरि
कथास्तासामाकरोजन्मभूमिर्भवति १२ ॥ तंकथान्तकथ
नप्रसक्ततायांहरमालपनकौतुकिनायो भूश्रुतांविरमतता
तिहेतंहातामिष्टुवदस्वतमस्तुः १३ ॥ आलपनेकौतुकि
ताकुतूहलहत्वंतस्यांहरमस्यर्थकथानामनुकथनपश्चात्
कथनंतेनप्रसक्ततायांसत्यांशाक्रोबडकालेराज्ञामनागमन
हेतंतामिसुः सत्रारदमवदत् १३ ॥ प्राणिवप्रसवनेन
पवंशाः किंत्रुमम्यालिनवीरकरीवान् येपरप्रसवणैः परिणा
मेविरतताः शितितलेनिपतंति १४ ॥ त्पवंशाराजकुलानि
ताव्येवेणवस्तुवीरापवकरीरावंशांकुरांवंशांकुरेकरीरा
स्तो तरुभेदेतंदंचनेत्यमरः कुविसाईरयंतीतिकरीरावीरास्त्र

नै॰ प्र॰ टी॰ ११

तेकरीरास्त्रेतिहन्तिहननसमर्थाइत्यर्थः वंशांकुराश्रपिप
विपक्षाः परकृतेच्छेदभूमौलिपन्तेति १४ ॥ पार्थिवं हि नि
जमाजिषु वीराद्रवन्ति ऊर्ध्वगमनस्य विरोधि गौरवाद्धुरपाश्र
भजंतेमत्कृतामातोथिगौरवमद्रिः १५ ॥ वीराः संग्रामेषु
स्वकीयमूर्ध्वगमनस्य वियत्त्राक्रमणस्य द्रष्टा विरोधिपार्थि
वं राजरूपं वपुः गौरवान्माहिमाहेतोर्विरुध्य मयापि कृतामति
थेगौरवं तस्य करोडिशाधिकं पभजतेतेन संरूपं प्राप्येत्यर्थः
ऊर्ध्वगमनोद्यता हि वज्रादयः पार्थिवं पृथिवीपरमाणवाव
द्रेहिगौरवात्कुरुतेनयाऊर्ध्वगमनाविरोधिभवानि तेनतस्यकृ
मत्कृतामतिथिगौरवमस्मद्रिः प्राप्नुवंति गौरवत्यागोपिगौर
वप्राप्तिरितिचित्रं १५ ॥ साभिशापमिवनातिप्रयत्नेमा
यदुद्यभगावद्गुपयांति तेननाश्रियमिमांबज्जमन्येखोटदैक
धनिकार्यकदर्यां १६ ॥ भोभगवन्नघसापवादमिवमांते
राजानोतिप्रयोयत्नेपयांतिनोपसर्पंतितेनमृजदवमात्रापो
षणकार्येणनिंदितामिमांश्रियंबज्जनमन्येनादिये १६ ॥
एवंपुण्यविभवस्ययबज्ञाः श्रीभराविपदपवाविकल्पाः पा
त्रपाणिकमलार्पणमेषांनादशांतिकविधिर्द्वष्टः १७ ॥
एवंमार्जितानिपूर्वाणितेषांपुण्यानांविभवस्यसाफल्यंयेन
विनियोगेनप्राप्तः श्रीणांनृहांसाविष्टाविचारितः सं
नोविपदपवर्षांश्रीभराणांनाशविपत्त्यमज्जनकरपयानि
तेपपवविधिर्दृष्टःशाहृत्रमद्दृष्टःशांतिकविधिःशांतिप्र
योजनमस्यास्तीतिशांतिकः सचासौविधिः पुण्यस्यमहत
गुणस्योदयादितिभावः १७ ॥ नन्विहजपमसंशयमशालि
स्फीतमत्रविषयेसहसाद्य द्वयतांभगवतः स्फातिसानैरभ्य
वाभिभवस्यसमर्थानाम्रमभिः १८ ॥ ननुस्माद्भेतोवत्रविषयेषुदु
दनागमनलक्षणेसंशयकाविप्रवृद्धपापंसहसाविमज्जपयो
ष्याभगावतः पूज्यस्यस्यभवतः स्फातीनांमानैः स्फीतीस्त्रवणार
सानैः स्थिरैः सातोवृलोसिपवांशोचरन्यायोजगौवेवैविश्वईहसो

भिर्वाभिर्भवन्नमर्षेणाक्षरभिर्भूयतां अर्थंत्राप्यतेदान्यनेत्रा
भिरिंतिअन्नमर्षेणः नास्त्रतांत्रचस्त्रनववाचोमत्तांदेहपा
पमोह्वनादन्नमर्षेणाक्षत्रोभवान्नित्यर्थः पापेनाहिसंशयो
जायतेनसम्यग्ज्ञाने ४८ ॥ इत्यद्रीयमववाविनयाद्दिवर्धय
न्नवाहितत्वभरेण वदनांदशशतीमानिमेषाणांनाखिवान्मानि
अवेयाणाधाय ४९ ॥ इंद्रएवमुक्त्वाअवहितत्वभरेणावधा
नातिशयेनविनयसम्पाद्विवर्धयन्नेत्राणांनिमेषरहितानांद
शशतीमानिमुवेविन्यस्यतस्थौ ४९ ॥ वीरूपतस्याविनयेपरि
पाकंपाकशासनपदंस्पृशतोपि नावद्भःप्रमदगाङ्गदयोक्त्या
विस्मितःस्मितपूर्वःस्वयमालि ५० ॥ पाकान्दितिगर्भाशास्त
तिपाकशासनःतस्यपदेऐंद्रंपदंस्पृशतोपितस्येंद्रस्यविनये
परिणतिंवीत्त्वाविस्मितोनावद्भःप्रमदगाङ्गदयावाचास्मितपू
र्वःसवहत्वेगेऽद्रस्यहेतभूतमैंद्रंपदंप्राप्तस्यापिविनयातिश
यइतिविस्मयःपाकशासनोपिपाकंप्राप्तइतिवास्मितपूर्वः
स्वंहर्षवशात्स्वाम्यहिति अप्रतिवाक्यत्यातिभ्योदु ५० ॥ भि
हितावानतगवीमख्कृतंयन्नत्यपिश्रममविद्धःस्वाविभूतो तत्फ
लेतवपर्यंयादिहेलाक्लेशलवमधिकादवदेत्त ५१ ॥ यांतंगु
वीयेवानांशतंयत्नकृतंभिहितायाचितानाहिकर्मकःशात
मात्मः सकाशा यत्नकृतंयाचितमित्यर्थः तस्यस्वकृतोपा
र्जेनस्ययःश्रमःतदभिज्ञस्यतवतत्स्वकृतफलेस्वाविभूतोनि
जैस्वर्येयदिहेलावज्ञातत्रवेवपर्वतपुनःक्लेशप्रासमधिका
दवदं अधिकमादवंददातीत्यर्थः अर्जनक्लेशासहिस्वतया
त्वमेवावज्ञांकरोषि अन्यत्वक्लेशालवोत्रवत्सलानिनितरामाद
रंकरोतीत्यर्थः ५२ ॥ समदत्तवाणिरामापिहृतयज्ञनामवि
नयंविनयंते अहूयानिकइवेद्वनसाक्षाद्दौर्भवःपरमासः
५३ ॥ नवसंपदोगिरामापिहृवाचामपिगोचरानभवंती
त्यर्थः यतोहेतोर्विनयंनविनयंतेनृमाशयंतिनामानिस्तुये
कार्तस्येचाशरीवंकर्माणीत्यात्मनेपद परमासामासादन्नभः

वस्त्रेष्वाहं इहैं ज्ञः संपन्नोविनयोपेतात्त्यास्त्रित्रर्थं कद्वंवनस्त्र
त्रूपानियोर्थःप्रत्यक्षत्वानेवलक्ष्यते तत्रकोनाम्भिसांसितीत्य
र्थः २२ ।। श्रीभगवान्नात्मिस्मात्कर्वाणिस्वोपभोगपरत्वान
हितेति पक्षपतोबाह्यविद्वानवपीयंद्दृष्टिरदृष्टिर्वाधिकानवे
कापि २३ ।। श्रीभगवान्संपद्विलासानात्मिष्वेयात्कर्वाणि
आत्मनोपभोगपरत्वाहितानद्दानिपक्षपतस्तेबाह्यविद्वानवपि
काप्यपूर्वाधिकादृष्टिरदृष्टिःबाह्यदर्शनेनेत्रदृष्टिर्वाधिका
महत्वत्वात् अंतर्दर्शनेज्ञानदृष्टिर्वाधिकाविवेकवत्वात्
दृष्टिज्ञानेनाह्निणदर्शने २३ ।। आःस्वभावमफवैरनुभावैस्ता
वकैर्वानितरांतवलाःस्मः यांप्रशाधिगालितावधिकालेसा
फत्साफविजयस्वविडौजः २४ ।। आत्मस्यात्कोपपीड्योः
निसर्गमफवैस्तावकैरनुभावैर्विनयघोतकवचनादिभिर्व
तिनरांतवलानत्कःस्मःगालितावधिकालमनंतेकालं
स्वर्गसाफप्रशाधिशास्त्रअनुशिष्टोशाह्याविनिशास्त्रादेशः
भोविडौजःविडंनिविडमोजस्तेजःयस्यतस्यसंबुद्धिःसाफ
विजयस्वयद्वासाथसाधितत्वनोभिन्नंवाक्यं २४ ।। संप्र
विहतनउत्वदस्वत्वालितारिवलनिजाचलत्नो यत्रिहा
नुपगमःश्रुणुराज्ञांतज्जगरुक्वभुदंतभुदंते २५ ।। गुणनि
हतवपुःत्ववड़धिरमहालितानिजडैतःअतपवलयव
तेंयेयद्वानिजाद्वैःकृत्वालहूनांभावहीनानांवाज्ञामिहानु
पगमोनागमनमितियत् ततजगतोभूलोकस्यपेयफवान
तेषांमुदंहर्षरूपंतमुदंतेवार्ताश्रुणु यत्रित्वहतजगादिति
पाठेइहानुपगमोयःतंजगत्कवमुदंतंजगतकुणसंतोषस्व
रूपंश्रुणुएवत्पर्थः अंतःशत्रुःस्वरूपवार्चायदाजगत्कवमुदा
संतंअवसानंपरांकाष्ठामीदृशांतमुदंतंश्रुणुएवत्पर्थः २५
साभवःकिमपित्वमनर्थंभूषणंजयातितवकुमारी भीम
भूपतनयादमयंतीनामयामदनशस्त्रमबोधं २६ ।। किर
मप्पनिर्वाच्यंवर्णयितुमशक्यंअवोभूषणमनर्थं वनंसाभी

मन्मथात्समर्थंतीनामङ्कमारीनत्रभविजयतितयाग्रहिह्नतं
कामंस्य शाह्नंजातौजातौघटत्कृष्टेतइत्नमभिधीयते १६
सम्यातिप्रातिमुह्नतेमहर्वाकापियौवनजवेनभवंती श्रा
शिवेमत्कृतसावभ्रतेसाह्नापिप्नानिभजतेकिलभावं १७ ॥
श्रथनायौवनंवेगेनप्रातिह्नणमभिनवाकाम्यवर्णनीयला
वण्याभवंतीसाभिसीप्तुण्यस्यावसूर्णोकास्मिन्नपितत्क्षणेकिला
नुरागंभजते १७ ॥ कथ्यतेनकतमःसहृइतित्वमाविवह्न
वसिकिंवलदोषः श्रर्थवर्मीनिरूणात्मिन्नपह्स्यानिर्गमेनन
परिश्रमयेनां १८ ॥ यास्मिन्नैमसीभावंभजतेसायत्वाकत
मोनकथ्यतेकाह्नाकिंनकथ्यतेइत्यर्थः इतिमांत्वंकिंवि
वह्नवासियतस्थूलदोषःह्स्यामर्थमार्गएवनरूणात्मिका
ह्नाप्नावेतत्वएवकृधीत्यर्थः एतांह्स्थांनिर्गमेननत्सपय श्र
ज्ञातत्वेनकथयितुमशक्यत्वेनानिर्गमनस्यानिष्फलत्वादि
त्यर्थः १८ ॥ यत्पथ्यावधिवणुःपरमस्सायोगिधीवाप्तिनप
श्यतियस्मात् वालयानिजमनःपरमाणौजौदरीशयहरौ
कृतमेनं १९ ॥ त्वंयोगीयोगवलात्यवहृदयास्थितमपिर
तंकथंनजानीषेइत्याशंक्याह परमोणुर्यत्पथ्यावधिःयर
स्यामार्गस्यावधिःयोगिधीःपरमाणुपर्यंतंगह्नानीतिषा
ह्नसंप्रदायःसानाहृश्यौयोगिधीवाप्तितंयत्वानेयस्मान्नपश्य
ति इहप्रत्यत्तदर्शनस्यैवानिषेधःश्रानुमानिकंत्वत्स्येवहर
र्शनं श्रन्यथाकथंसाकस्मिन्नपिभावंभजतेइत्यक्तिरूपप
घते तथैववह्यतिचाग्रिमश्लोके श्रयंतविशेषःप्रत्यह्न
र्शनेहिनिःशेषाविशेषसाहितस्यवह्लनोनाम विशेषसंबंधि
तयाग्रहणमितिकौटुंबानेवालयाभेस्यानिजमनएवपरमा
णुःतस्मिन्नुह्नैवदरीकंदरातत्रशेतेइतिजौदरीशयःताहृशो
हरिःसिंहोविस्रवांणिविकंदराह्रसिंहस्यशयनंयत्वात्मइति
विस्मोवाप्तिमानत्वांतवेतितं एकोदेवःसर्वभूतेषुगूढइत्यार
दिश्रुतिप्रसिद्धे हरावपिदृश्यनेनहीइत्याह्नतिसंभावनावर

नैः
प्रः पं
टीः
७५

ड्डिः स्पर्शदिति अनाहूतां तादृशीं कृतं ज्ञोदृशीशायहृदीं कृतं
योगिवृद्धिहि परमात्मप्रदेयं तमेव पश्यन्ति नन्ततोपि हृदये
अयं तयैव परमात्मभूत मनः ऋतं हृदये स्थापीत ततो न ज्ञाना
ति यं च योगिधीर्वापि न वेत्ति तमन्यः को वा जानीयादित्यपि
शब्दार्थः वालयेति स्मत्वानिशायघोनन्ताय २९ ॥ सा
शरस्य ऋतुमस्य शारं महाविना विरहवाचिभिर्वैः ताल
चित्रमपि धात्वर्धनस्वस्वयंवरमहायसहाय ३० ॥ ऋ
स्मरतपस्य वाणम्मलत्वभूताविरहवाचकैः पांडुत्वकृश
त्वादिगुणोपेतैर्वर्गैः स्ताविता विरहघातकैर्वर्गैः ऋस्मर
शरलक्ष्यं ज्ञानेति सूचितेत्यर्थः ईदृशी साधिता चित्रमपि
निजस्वयंवरोत्सवाय धातुः सहायकृतवती एवमेवब्र
ह्मणा स्वयंवरोनिश्चितः संपातितिपित्रापानिश्चितइत्यर्थः
३१ ॥ मन्मथायय दृष्यादितरज्ञो हृतं हृद्यविषयो विधित
स्ता नेन नस्यरवृषाः हार्थवीर्याः संगरंगरामिवाकलयंति
३२ ॥ अथस्वयंवरनिश्चयानंतरं ब्रह्मा राज्ञामाज्ञानलक्ष
णहनकार्याय मन्मथाया तां दत्तवान् तेन कामेन नेतेन का
रणेनवा तस्यां भैम्यां परवशा राजानो वाणविधानिव मन्यंते
३१ ॥ येष्वयेषु नरसादमयंती भूषणेष्वयदिवापि गुणेषु
नवनवकलयापि विशेषोयः सा हि हृदिलिप्तभूतोप्रकर्षार्थः ३
२॥ येषुयेषुभूषणेषु यदिवापि येषुयेषु गुणेषु तामैमी
साउराणातेषु भूषणेषु गुणेषु वलेशोनापि योविशेषः सहि
सपवविशेषः प्रकर्षार्थआसीत् तद्रूपार्जनपवाभिनिवेशा
आसीदित्यर्थः ३२ ॥ शैशवव्ययदिनावधितस्या यौवनोद
यिनिराजसमाजे प्रादरादहरहः ऋस्मरघोकलुलाससहरा
याभिनिवेशः ३३ ॥ तस्या भैम्या वाल्यापसरणादिनमारभ्य
यौवनोदयवनिन्हपमहे कामस्यादिनेदिने प्रादरादाभिनि
वेशोन सहायाता त्पर्यवदृषे भैमीयौवनोदयमारभ्य कवा
नोराजानः कामपरवशाजाताइत्यर्थः ३३ ॥ इत्यमीवसम

तीकमित्रादिः स्तादृशं त्वदतिथीभवितुंन भीमभूस्त्वरभ
वोऽभिलाषेऽस्त्वमनंतरमहोन्दुपतीनां ३४ ॥ इत्यनेनो
त्कृष्टक्रमेणामी नृपाः क्षितिमेव कामयंते नास्तीलोल्यं नत्वा
फकावित्थं वान्नूत अतएव नवातिथीभवनाय नोत्साह
वंतः भीमभूस्त्वरभवोर्दमयंती स्वर्गयोः दमयंती देवकन्य
योस्त्ववांछायां यांतरं अनंतरं महत्त्वाद्वनस्य अहोऽत्रास्त्वं
स्वर्गादपि स्वर्गास्त्वयोर्पि भैमीव अत्र यसी जातेत्यर्थः भीम
भूर्भयंकरा सेना मक्षमिति त्वयोर्नरे भीमभूस्त्वरभवो विद्य
काकोटिः प्रस्तुतत्वात् अपराकोटिर्भैमी भैमी स्वर्गात्स्व
र्गसाधनाद्गुणाद्भवोपि श्रेयसीत्यर्थः ३४ ॥ तेन जाग्रद्र
भूतिर्दिव्यमार्गा संख्यसौख्यमनुसहमनुत्वात् यत्स्वर्यंहि
तिभूर्तां न विलोके तन्निमग्नमनसां अविलोके ३५ ॥ भै
मीं सेलरमानसां नाराज्ञां अविलोकवत्सरं यत्ता न विलोके
नानिरीते नेनहेतुना जायती विजृंभाणा अघृतिरप्रीति
र्यस्य इत्यर्थः हे त्वां मनुत्वं त्वसमीपयकं सौख्यमत्वे इह स्वर्गमा
गतोस्मि अनुर्यत्समयेति कर्मप्रवचनीयसंज्ञा त्वत्समी
पेकं भवेदित्याद्यास्वागतोस्मीति भावः ३५ ॥ वै
दर्ययापि न कोपि भवं तेह तेह वैकरणविकरणाद्व पक्ष्म
मेतदपि येनाविवेकप्रोञ्छनाय विषये रससेकः ३६ ॥
हर्षप्रतिकूलकाविपक्करणाद्या हीनं भवंतं कोनवि
करणाद् इति यद्यपि वेदजानास्मे वहं तेन प्रसिद्धलिस्त्वये
तथापि पक्ष्मसेवासंपादित्रिमिति शेषः येन कारणेनावि
षये स्वेवस्त्रनियतुण्डादौ रससेकः प्रीत्या निशायो विवेक
प्रोंछनाय विचारबुद्धिनाशाय भवति विषयासंभवादि
केज्ञानानोपि नत्रोन्यति शायेन ज्ञानीव प्रवर्तते इत्यर्थः
यथापटादौ विषये रससेकः पंकप्रक्षालनाय भवतीत्य
र्थोन्तरन्यासः ३६ ॥ एवमुक्तवति देवदूतं भैमी द्राग्भैमी
मद्यवानन सुंदरी उत्तरोत्तरं अभोहितवित्रत्राकोपि मंजुल

नै॰ प्र॰ पं॰ टी॰ ८०

नमःक्रमवादः ३२ ॥ देवस्त्वर्षिश्रेष्ठेनारदेणैवमुक्तश्चवा
न्निसातिशाङ्करत्वेमुद्रा प्रभेदिभिन्ना कर्मकांतेविलका
रःप्राप्तावसरतयास्वयंस्वेमुन्मादिनेवचनोक्तास्वेज्ञा
तामित्यर्थः इयदवधिकेनोक्तवानित्यर्थः हियस्मात्
प्रभूतात्स्यनमःकोपिक्रमवादःउन्नतोन्नतस्यभोभवति
उन्नतेःतुउन्नतेस्वस्वभगोभवतियद्वाप्रभूणांमुनेत्वेरस्य
भःक्रमवादःक्रमगोष्ठीकोपिमज्जलनमोभवति ३२
कोतुजेममानिजेदत्तजागेज्ञायानिस्वशावणेवणचर्चा
यद्भुजोकस्थपथायजयोकेयामणास्वीयामिवीनविशोकः
३८ ॥ ममनिजेतुजेसादाद्भुतोविविलोस्वशवणेमद्
द्विनविज्ञायानिसातिस्वमहेवनमानेसनीतिवा कारण
कथायस्यविलोजयोकंजयाविज्ञोभुजमेवोत्संगभुज
स्योत्संगवाम्रिरसाउपधानीकृत्यविगतविकल्पशोकः
स्वेनस्वापिमि ३८ ॥ विश्वरूपकलनाउपपत्तेनस्य
जैमिनिमुनित्वमुदीये वियहसावभुजामसाहिसंख्य
यतामदधानिसाविनाय ३९ ॥ नस्योपेदस्यजैमिनिः
मुनिरूपत्वमदीयेउत्पत्ते ईदृगतोदिवादिःकोदृशोवि
श्वरूपकलनाद्विश्वरूपस्यीकाराख्यात्मकत्वादित्य
र्थः उपपत्तेयतः यःसर्वात्मकस्तस्यजैमिनिरूपमपि
कृतकमेवत्वेत्वजैमिनिपदेतेविश्वरूपाणांचरूपदादी
नांगनाद्विश्वरूपनामकाशिष्यमीकातद्वागतमुनित्वं
किंचजैमिनिरूपःसएवविश्वदेवानांविग्रहेविरोधमस
हमानःमहद्रस्यवेयर्थ्यंप्रापिपत् वज्रहस्तस्यशत्रुमारणं
स्वयमेवकृतवानित्यर्थः सजैमिनिस्तदेवानामिन्द्रादी
नांमंत्रप्रतिपाद्यानांविग्रहंशरीरमसहिष्णुर्निराकृतवान्
वज्रहस्तःपुरंदरइत्यादिवाक्यप्रतिपाद्येमहद्रमर्थितां
मसत्यतांनिनायेति अयमेवपूर्वमीमांसासिद्धांतः ३९
ईदृशानिमुनयोविनयाद्विलासियितान्स्वयंवतान्नुपहस्य

ॐम्भुनिःश्वसितनपृच्छचवीणानादस्यनिर्यायानिर्यजाः
४५ ॥ विनयसमुद्रः समुद्राङ्कः ईहस्थानिभ्रान्तस्तलानितव्याजप्र
काशेनस्वपोकम्पावहंभीनिवचनानिस्तनयेत्युपायनीकृ
त्यनस्योतन्त्रीविभूवनतोनादस्यदीर्घनिःश्वासस्यश्वाङ्गा
विनीनिष्प्रभावाकृतिर्गीतापूर्वनिःश्वासः पश्चाद्वागित्यर्थः
ईप्सितवरणालाभेननिःश्वासः वाचोनिष्प्रभत्वेच ४५ ॥
स्वावस्यातलभवाहृद्वशोकीनिर्हृणोस्मिनवसत्वरूमस्या
घोगतस्यहृदिमेदृढदर्कः हमातलद्वयभेदाजिवितर्कः
४६ ॥ स्वस्त्रेस्मातलेचस्वात्स्मातलेस्वर्गपातालेतयोर्भवमा
हृद्वमाशङ्कतेइतिनाहंशोहंभूमौवसन्नुननिर्हृणोस्मिनस्व
लोभवामिस्वर्गगतस्यमेहृदिस्मातलपातालेचतयोर्द्व
यत्नत्रयेभवाललेषामाजिःनाद्वितर्कोदृढदर्कः दृष्टोनवफलः
भूमौवसन्स्वर्गेपातालेवारणोभवेदितिशङ्कयातत्रानिर्हृतः
स्वर्गमागतोस्मि अत्रचवरणाभावान्ममप्राङ्गनोवितर्कोय
थावाथितः तथैवाश्रियतस्यमेभूमिपातालयोः श्लाविद्र
णोभवेदितिवितर्कोपिदृढदर्कोनिष्फलइत्यर्थः अथः स्व
रूपयोर्वस्त्रीनलंस्यादित्यमरः ४७ ॥ वीक्षितनत्वमास्तिमाम
श्युगान्तेतन्मन्त्रध्वजगतेत्रमतष्ट किंभवः परिहृत्यानविवो
कृतंवेतास्तुपनतांविवदते ४८ ॥ त्वंवीक्षितोसित्वदीक्षण
फलंमहागमनंसंपत्नमितिस्वनिव्याजेनवीक्षणमेवजानि
नन्वभिलषितवरणावलोकनाद्दालाहुजीनेतियोयते ४
थैन्याञ्जेतर्येसंबोधनेवानतनः फलमिदेवेवहेवरणाभा
वाद्धामत्रष्पलोकायगतमत्रमन्यस्ववात्स्यर्थकमणिन्या
दिनाचतथैवत्रभविताभैमीपरिणेतमुप्रगताभुवःप्रभ
वोराजानः किंनविवदन्तेकिंनकलहायन्ते भासतोपसं
भाषादानयत्रविमस्तपमंत्रणोस्तुवदतीतिसिमतावास्मनेपद
४८ ॥ इत्युदीर्यतयर्योमुनिः कृवीस्वर्पतिंप्रतिनिवर्त्यवले
नवावितोष्यजगाममममययन्तेनाकियत्नपिपिष्टदान्यपराणि ४९

नै. च. प्र. टी. ८

स्मृतिरेवश्रुत्वात्तुगतंतेनमिदंबलेनघापस्यादिनाभिवर्त्यपेषु
वेयधौसश्रक्रलेनवाविनेपियंनेमुनिंकियत्वयामन्यपनपद्
नितमनुजगामवारितेप्यनुगामनायसृजेनमितिपाटेवाविने
पितिवारपेक्षकृतेपिश्रनुगमनायाकियेत्वापिपाटाविसृजेनेल
गतंतस्वपतिबलान्निवर्तयांबीयथाविस्पन्वयःसृजेनमितिस्था
नेस्मयत्नमितिवापाठः ४३ ॥ पर्वतेनपरिपीयगभीरंनारदी
यमुदितंप्रतिनेदे स्पष्टमस्यकिलतदपिपर्वतपक्षच्छेदिनस्स्वयम
दर्शिनपक्षः ४४ ॥ पर्वतेनमुनिनानारदसंबंधिवचनंश्रु
त्वाप्रतिनेदेप्रत्युक्तेःसन्नथैवाङ्गीक्रियतेस्मेत्यर्थः पर्वतप
क्षच्छेदिनोइंद्रात्मनःकोपिपक्षमत्रांतरंआत्मनानादर्शियथै
वनारदेनथैवस्वस्मिन्नपीद्रस्यपक्षपातंदृष्टवानित्यर्थः यद्वा
नारदस्यैवमतंमनमस्पृत्ननतत्पृथक्कृतोऽभूदित्यर्थः अथचना
रादकमापोनाशाद्दृतिप्रोक्ताआबोधेनरहननवृत्तिस्ततेःन
हृदानीतिनारदोमेघाःतदीयगर्जितंश्रुत्वापर्वतेनशैलेनप्र
तिध्वन्यतेस्म पर्वतेनचशाक्रेस्वपक्षच्छेदिनिस्तानस्वयमात्म
नःकाश्चिदपिपक्षोनादर्शीत्यर्थोनवध्वनिः ४५ ॥ पाणायेब
लारिपोवयभैमीपाणिनकोमलकरग्रहमहं भेषजंचिरंविना
शनिवासस्यापदाम्रुपदिदेशवलीशाः ४६ ॥ अथनारदवच
नश्रवणानंतरंरतिपतिविंद्रस्यपाणायेचिवसंचितवक्रवांसजा
तोनांव्यापदांसंतापानाश्चितमोषधंभैमीपाणिमहणपाणिग्र
हमेवोपदिदेश इंद्रोपिभैमीपाणिग्रहमभिलषितवानि
त्यर्थः ४७ ॥ नाकलोकभिषजोःसुषमायाःपुष्पचापम
पिचुंबतिसैव वेधिनाद्दृगाभिषज्यदस्रौनतुह्राबसंक्रामितवेध
कविधः ४८ ॥ कामःकिंवेधोयेनवैद्योपत्वावोपदेशासाम
र्थ्यमित्यतआह. स्वर्वैद्ययोर्नासत्ययोर्यासुषमाशोभासैवका
ममपिस्पृशति सैवसुषमाद्वाबंतेनसंक्रामितावेधककाविधा
यस्याविधावेधीतिवेधः वैद्यएववेधकःतस्याविधायस्येत्य
र्थः यद्वावेधस्यकर्मवेधकंयोपधाङ्कुत्राणोत्रमाकुञ नदेव

विद्यासायम्येत्यर्थः ईदृशोसौकामः नाहंकया वञ्चवासक्त
नसंतापमैभीकर्तव्यहृद्गुणाद्येनेत्यन्नेन प्रकारेणाभिप्रज्वलत् इ
तिवेद्मि नामस्यायथोपचरतः तथोपचचारेतिवाभिप्रयोगा
पनयनोर्कंडूयादिः ४६ ॥ मानुषीमनुसरत्यथपत्यौस्वंविभा
व्यलघुमघोनी खंडितंनिजमसूचयदुच्चैर्मानमाननसरोरु
हनत्या ४७ ॥ नीचत्वमासाद्यमानुषींस्त्रियंभर्तर्यनुगच्छति
सतिमघोनीशची स्वलघ्वनमनेननिजंमानमहंकारमुच्चैः
खंडितंसूचयतिस्म अथचस्वत्वमासाद्यपत्यौगच्छतिसति
लघ्वनमनेननिजंमानंपरिमाणमपिखंडितंसूचयतिस्मेत्यर्थः
पत्युःसकाशात्स्वस्याःसमाधिकोहिस्वविभवः तथादेवात्मानं
मांमुक्त्वान्यांतत्रापिमानुषीमनुयातिपतिरितिलज्जयामु
खावनतिः मघोनःपत्नीमघोनीपुंयोगादाख्यायांङीप् स्वय
वमघोनामतद्धितइतिसंप्रसारणं ४८ ॥ योमघोनिदिवमु
द्वरमाणेरंभयामलिनिमालमलंभि वर्णएवसावलदुज्वलम
स्याःशांतमांतरमभाषतभंग्या ४९ ॥ मघोनिदिवमुद्वरमा
णेस्वर्गमतिक्रम्यगच्छतिसतिरंभयायोमालिनिमामालिन्यं
प्रापि सएवमालिनिमलद्गुणोवर्णोस्याःरंभायाःअंतरंहृदय
संबंधिनमुज्वलंवर्णंधावल्यंशांतमभाषतायगानमाचष्ट य
द्वासएववर्णउज्वलंधवलमांतरंहृदयंशांतमाचष्टेत्यन्व
यः बहिर्मालिन्येनांतरमपिमालिन्यमनुमितमित्यर्थः अथ
चसएवमालिनिमावर्णःअद्यरमस्याउज्वलंगर्वितमांतरंहृदयं
शांतमाहस्मनिर्गर्वमाहस्म वर्णोहृद्यंप्रत्याययतीति अथचम
लिनिमैववर्णःमुषीलाविलिनालिपिःसएवास्याउज्वलमां
तरंसृंगाररसंशांतमाहस्म भंगीप्रकारःव्यंजनव्यापारस्तु
भंगस्तुभगस्त्वनयेतितेयातियथायोग्यमर्थेषुसंबंधःदिवमुद्व
रमाणइति उदस्त्वरःसकर्मकादिति आत्मनेपदं ४९ ॥ जी
वितेनकृतमस्तरफारसांतव्याणशक्तिविरहफलक्तिमनीनः इत्यन
न्तरमवाचिद्दूतायथादीर्घनिःश्वसितनिर्गमनेन ५० ॥ अस

नै॰ प॰ पं॰ टी॰ ८२

वसंजीवितेनालंतत्रस्मादिहावसरेनोस्माकंप्राणमुक्तिःप्राण
परित्यागोप्यकाले सतीउचिता इत्ययमर्थोनूनामुपादीर्घनिःश्वास
निर्यापणेनानत्वरमवाचि नविधेनेश्वरत्वरोणियस्मिन्कर्मणेन
दूतत्वंतथाश्रवाचि विनैववचनेनानिःश्वासनिर्गमनक्रिययैव
प्राणपरित्यागलक्षणमर्थमवसरोचितंकथितवतीत्यर्थः ४
४ ॥ साधुनःपतनमेवमितःस्यादित्यभाणपततिलोत्तमायापि
चामरस्यपतनेनकरांभ्रान्ताद्विलोकनचलद्भुजनालात् ५० ॥
तस्येंद्रस्यविलोकनेनचलद्भुजनालेयस्यतस्मात्करपद्मात्
चामरस्यपतनेनहेतुनातिलोत्तमयापीत्यमभाणपतनाकिमितिप
वेचामरवदेवनोस्माकमितःस्वर्गात्पतनंसाधुस्यादितींद्रेण
सहैववयमपिपतेमचेत्साधुस्यादित्यमुमेवार्थंचामरपतन
व्याजेनाख्यानमिवाचष्टेत्यर्थः यद्वाइंद्रविरहेश्रस्माकंपतन
मेवोचितमितिव्याख्यानमित्यर्थः ५० ॥ मेनकास्तनासितापि
मुदीतंयत्यपित्क्रारकोदवाहिस्यां ततस्फुटनिजहृदःपुटपा
केपंकलिप्तिमसृजद्वहिरस्यां ५१ ॥ मेनकास्तनस्तत्पत्रंता
पापित्क्रारप्रक्षोतमिस्तुरवाहिस्यासाकारणमिमकरोदिति
यत् तद्वाहिस्याकरणंनिजहृदयस्यपुटपाकेबहिरस्यांब
हिर्वर्तिनीपंकालिप्तिंपंकलेपंव्यक्तमसृजत् पुटपाकेहिप
च्यमानस्यवस्तुनोबहिःपंकलेपोभवतितथापच्यमानस्यहृ
दयस्यावाहिस्याद्रूपंपंकलेपंकृतवतीत्यर्थः ५१ ॥ उर्वशीगु
णवशीकृतविश्वातत्क्षणंस्तिमितभावनिभेन शक्रसौहृदस
मापनसीमास्तंभकार्यमपुषद्वपुषैव ५२ ॥ गुणवशीकृत
जगत्त्रयाउर्वशीतस्मिन्प्रदेशेस्तिमितभावस्यनिश्चलत्वस्यस्तंभ
लक्षणसात्विकभावस्येतियावत् निभेनव्याजेनेंद्रस्यसौहार्दं
प्रेमतस्यसमापनमवसानंतस्यसीमातत्रस्तंभकृत्यंवपुषैवकृ
तवतीयथायामादिसीमावसानेषुस्तंभोभवतितथाप्रेमसीमा
वसानेनिश्चलंवपुरेवस्तंभंचकारेत्यर्थः ५२ ॥ कापिकाम
पिविभाणवभक्तंस्वाप्रवनिविदशभर्तरिकिंचित् पंचकपपप

स्त्वामभिमंताप्युष्पकश्यपसुतः शान्तयत्नः ५३ ॥ भर्तीक्रया
तीतिज्ञात्वमिक्षुकोचित्कोविदप्रशाविदश्चभर्तीतिस्त्रएवनितः
तिकिंचित्माह पक्षस्थानकात्त्वः कश्यपसुतः शाकः कश्यपसु
तांपुत्रीमभिगंतायानावेताचेत्यर्थः अभिगंतेतिभर्तृत्वेनः अ
भिः कर्मप्रवचनीयोवा कश्यपसुताअभिप्रगंतेत्यर्थः
शान्तयत्नोपिसन्भगिनीमेभाभिगच्छतीतिकोपावेशाङ्कहो
क्तिः अतएवपुष्पकपसुतः कश्यपसुतामितिसंबोधिपदद्व
यसन्निवेशः ५३ ॥ आलिमात्मसुभगत्वमगर्वाकापिस्त्र
एवनिमग्नोनिवभाषे वीक्षणेपिसघृणासिन्दणांकिंयासिन
त्वमपिसार्थगुणेन ५४ ॥ आत्मनः सुभगत्वेनसाहंकाराका
पिकामिनीचक्रेस्त्रएवनिसतिसार्वोक्षाचिकिमितमन्मथाणां
वीक्षणेपिसघृणासिप्रश्नकाकुः अन्येतुमहानुभावामानु
षीसंबंधमप्यभिलषंतः गच्छतित्वंवीक्षणेपिजुगुप्सासीत्यपि
शब्दःस्वभावःसार्थगुणेनत्वमपिकिंनयासिसंबंधानुरोधेनकिं
नयासीत्यर्थः सार्थस्येंद्रस्यगुणोवासोहः तेनैवत्वमपिकिंन
यासीतिभावः ५४ ॥ अन्वयरूपातिपथः पितृनाथाल्लंस्मद
यहृद्वितांकामितावः वर्त्मकर्षेवपुरः परमेकः तन्नुतानुगा
तिकोनमहार्थः ५५ ॥ अथहरितांकामिनाविदिशामीशाः ते
जोजलपवेतानांपतयोवाह्निवरुणयमाः तेशक्रंहर्षेणानुय
युः भैमीदर्शनप्राप्तमनोरथेनहर्षः पकः पुरुषः केवलम
ग्रेवर्त्मकर्षत्मार्गकरोत् तन्नुतानुगानिकस्तुमहार्थोनसचा
सौगतस्यउक्तः तस्यगतेगमनेनतन्नुतामितिवा अनुगतमस्या
स्तीत्यनुगानिकः अतइनिठनावितिठन् तन्नुतस्यानुगानिकः शु
भाशुभमार्गेपुचितानुचितकार्येषुवाप्रथमंप्रहाह्निकारोहु
लेभः तदनुगामिनस्तुसालभाद्रत्यर्थः ५५ ॥ प्रेषिताः पथ्य
गयोदमयंत्येचित्रचौर्यचतुरानिजदूत्यः तद्गुरुंप्रतिचतैर्हरि
पहाराः साम्यसेत्यकपटेनानिगूढाः ५६ ॥ अथतेदिग्मीशाः
पथ्यकुर्वातिपुरुषभैमीमाहिषप्रविचित्रवशीकरणानिपुणदूत्यः

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
प२

प्रेषिताः तथा तस्या भैम्या गृहं पितरं च प्रति सख्ये प्रीत्या आज्ञे
ननिसृष्टाः प्रहिताः परस्परमज्ञाता नास्त्री पक्षी राजपार्श्वयानानि प्र
षिताः ५६ ॥ चित्रमत्र विबुधैरपि यन्नैः स्वर्विहाय वनभूरनुर
सृते यौर्न काचिदथवास्ति निसृष्टा सैव तावल्लतिय त्र हि हि चिर
त्रे ५७ ॥ नैरिंद्रादिभिर्विबुधैरपि देवैरपि सङ्गिरथचाविदद्धि
रपि साङ्गैः स्वर्गं विहाय भुवनं सृता वनाश्चर्यं अन्योपि भूमि
ष्ठाः क्लेशरूप यज्ञादिकर्मनिर्माणेन स्वर्गमनुसरंति एते तु
स्वर्गं विहाय भुवनं सह देवा इत्याश्चर्यं वनेयं सर्वैर्विप्रहृत्तिः यतो वि
बुधाः अथवानाश्चर्यं यतो यौर्नाम न काचित्त्रिसृष्टा वास्ति सै
व यौर्यत्र चिरं वलति लगं निरज्यते इति यावत् यत्रात्मनस्त्रि
त्रेनिवसथः सैव स्वर्गभूमिरित्यर्थः ५७ ॥ भुजङ्गलंघितपथै
रथवाहैर्लङ्घिता भुवनसमीहरसानाः वक्रितोर्न्नेमितकंधरत्वे
पाः स्फुरद्भुर्धनितमधानिहूरे ५८ ॥ अथवेगलंघितवर्त्मभि
रश्वैर्भुवं प्रापिताः ते सरस्रोष्ठाहूरे घाहूः स्फुरद्भुः कीदृशा वक्रि
ताः सा चीकृताः पूर्वपश्चादुन्नामिताः कंधरा येषां ते एव वक्रितोर्न्नेमि
तकंधराः ईदृशा बंधाः शारीरावस्थाना विशेषा येषां ते तादृशाः च
मत्कृत्य हूरादवलोकनेन स्वभावोक्तिः ५८ ॥ किं व्यनस्यजल
धेरथवैर्नैव संशयितुमप्यलभंत स्यंदनं परमदूरमपश्यन्निः
स्वनक्रांतिसहोपनतं ते ५९ ॥ अथं शाहूः किमेव सस्यान् उ
नरेगुह्रस्येति संशयितुमपि नैवालभंत संशायमपित्रकर्तुम
वकाशं नालभंतेत्यर्थः निर्घोषश्रवणेन सहैवागतं रथं के व
लेनेदिगीशाः पश्यंति स्म शाहूं क्रान्त्वायावत्संशयं तेनावदेवो
पस्थितो रथ इति रथवेगनिरूपणं ५९ ॥ स्वतविस्मरदकौत
किभावभावबोधचतुरं तुरगाणां तत्र नेत्रजनुषः फलमेने
षं बुद्धिपूर्विविबुधेंद्राः ६० ॥ सा स्थाविस्रांतिदायीकौतुर
किभावो यस्य तं कौतुकेन स्वयमेवाश्वकालनात् हूतनपरिश्रम र
मापहारिणमित्यर्थः यतस्तुरंगाणां मासाय ज्ञाननिपुणमीह
शं तत्र रथे नेत्रजन्मनः फलमेनेदिगीशाज्ञानवंतः नंलावलो

कनमेवनेत्रजन्मनः फलमित्यर्थः ९० ॥ वीक्ष्यनस्य वरुणा-
लङ्करणं त्वं यद्भुभावनिविडं जडभूयं नौचितीजलपतेः किमर-
सास्य प्राज्यविस्मयरसाप्तिमितस्य ९१ ॥ वरुणात्तस्य नल-
स्य तारुण्यं वीक्ष्य निविडं च नेजडभूयं जडत्वं प्राप्येति यत् जल-
भूयमुदकभावं च बहुलाद्भुतरसेनाप्तिमितस्य तत्त्वरसं प्रोद्भू-
तस्य चास्य वरुणस्य जलपतेः साजडत्वानौचिती किमु अपि-
तु औचिती एव स्वयमेव जलपतिः पुनस्त्वरसेनाप्तिमितः तस्या-
धिकमेव जाड्यं भवतीति युक्तमेवेत्यर्थः ९१ ॥ रूपमस्य वि-
निरूप्य तथाति ग्लानिमाप रविवंशावतंसः कोप्यतेयदूफना-
पि सदेवः कालएव सकलेनजनेन ९२ ॥ रविवंशस्य वतंसो
भूषणं यमो यमनलस्य सौंदर्येन निर्वर्ण्य तथातिशायिनां ग्लानिं प्रा-
प यतो ग्लानेः स देवो यमो यापि समस्तेन लोकेन काल एव गीय-
ते काल इति नामक स्वस्व मात्सर्यादि हृग्लानिः वापिभागरिव
लोपमवाप्योविति अवशाद्याकावलोपः ९२ ॥ यं बभार दह-
नः खलुतापं रूपपेयभरमस्य निरूप्य तत्र भूदनलतां जनिकर्त्री
मातदप्यनलतैव तहेतुः ९३ ॥ अस्य नलस्य रूपातिशयं दृष्ट्वा
वह्निर्यं तापं बभार तत्र तापे अनलता अग्नितां जनिकर्त्रीजन्मवि-
धायिनी माभूत् अग्निनैव वह्निना पोन्यत्र भवति अत्र तत्तनतथा य-
तोयं मग्नितामादिलग्नलक्षणोतिशायी चेत्यर्थः किं तर्हि कारण-
मित्याह तथापीत्यि यद्यप्यनलता हेतुर्न भवति तथाप्यनलतै-
व हेतुः अनलता नलादन्यत्वं एकस्यैवैकमेव प्रतिहेतुत्वम-
हेतुत्वमहेतुत्वं च विरोधाभासं प्रत्यायतीति ९३ ॥ कामनीय-
कमधः कृतकामं काममापि दिशिरवेक्ष्य नदीयं कौशिकः स्वमपि वि-
लेपपि विमपश्यन्मन्यते स्म खलु कौशिकमेव ९४ ॥ न्यक्कृतमन्म-
थेन नलसंबंधि सौंदर्येन त्रैवत्यर्थमवलोक्य शाक्रः स्वमात्मानं स-
मस्तं पश्यन् कौशिकमेवोल्लूकमेव मन्यते स्म खलु सर्वांगीन-
नेत्रैर्भयंकरत्वात् महेंद्रस्य गगल्लुल्लूकव्यालयाहिस्म कौशिकः
९५ ॥ रामणीयकगणाद्भुतवादे भूतज्ञयितमस्य परिभाव्य वि-

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
८४

स्मयाय हृदयानि वितेरुस्तेन तेषु न स्ववाः प्रबभूवुः ॥ १४ ॥ र
मणीयस्य भावो रामणीयकं स एव गुणस्तस्माद्द्वयवादः तं प्रत
ज्ञा रामणीयकगुणस्याद्वितीयो रामणीयकगुणो नास्तीति यो वा
दस्तमित्यर्थः यद्वा रामणीयकं गुणो यस्य स रामणीयकगुणः
तस्माद्द्वयवादः स एक एवायं नान्य इति वाद इत्यर्थः तं वादं मूर्तं
सशरीरमत्यन्तमसंनलं विचिन्त्य ते देवाः स्वहृदयानि विस्मयाय
दत्तवंतः तेन हेतुना तेषु हृदयेषु प्रभवो न जाताः पराधीनत्वा
त् तेषामाश्चर्यवशान्निजहृदयान्यपि विसृष्टवंतः इत्यर्थः १५
प्रैयरूपकविशेषनिवेशैः संवदद्भिरमराः श्रुतपूर्वैः एष एव
स नलः किमितीदं मंदमंदमितरेतरमूचुः १६ ॥ एवं श्रुताः
श्रुतपूर्वास्तैः संवदद्भिः संवादं प्राप्नुवानैः यथा श्रुतास्तथैव
दृश्यमानैरित्यर्थः प्रियरूपस्य भावः प्रैयरूपकं सौंदर्यं मनो
ज्ञादित्वाद्वुञ् तस्य विशेषाः प्रकर्षाः तेषां निवेशाय यथा स्थान
मवस्थितयः तैः कृत्वा ते सुराः स नल एष एवा किं इतीदृशं श
नैः शनैः परस्परमूचुः श्रुतात्तद्रूपगुणावलोकनेन नलं व्यत
र्कयन्नित्यर्थः १६ ॥ तेषु तद्विधवधूवरणार्हं भूषणं स समयः
समवाधा तस्य कुंडिनपुरं प्रति सर्पन्नपतेर्व्यवसितानि निशांशः
१७ ॥ सा विधा प्रकारो लोकोत्तरत्वाभिलषणीयस्यास्तद्वि
धा सा चासौ वधूश्च तस्या वरणाय योग्यं भूषणं जातावेकवचनं अ
लंकरणक्रिया वा तथा सता दृशः समयः स्वयंवरकालः त
स्य कुंडिनपुरमभिमुखीकृत्य गच्छन्नध्वमार्गेषु तस्य नलस्य व्य
वसितानि स्वयंवरायोगान्विवेशशांशः रूपेण नलमनुरूपं
न भूषणादिभिश्च चिकीर्षितं मत्वाशिषुरित्यर्थः १७ ॥ धर्मरा
जसलिलेशहुताशैः प्राणतां श्रितमयं जगतस्तैः प्राप्य हृष्टच
लवित्ततनतापैश्चेतसा निभृतमेतदचिंति १८ ॥ जगतः प्राण
तां प्रियत्वं प्रेमास्पदत्वं शरणत्वं वा यत्त्वं वा श्रितं प्राप्नुवंतममुं
नलं प्राप्य क्रमेण हृष्टो धर्मराजः वरुणश्च चलः वह्निर्वित्तन
तापः ईदृशैः माहेंद्रियमवरुणवह्निभिश्चेतसा निभृतमेतदचिं

माणं चिंतितं अयमर्थः प्राणानामस्त्रूनां प्राप्तौ हि यमो हृ
ष्यति लोकप्राणापहारित्वात् प्राणानां वायूनां प्राप्तौ वरु
णश्च चलो भवति जलात्मकत्वान्मेघरूपत्वाद्वा तथा प्राणा
नां वायूनां प्राप्तौ वह्निरुद्दर्चिर्भवति नलस्तु जगतः प्राणाना
प्रेमास्पदत्वं बिभर्ति तेनाहृशं च वृस्थाते षां हर्षाद्योभावजाता
इति १८ ॥ नैव नः प्रियतमो भयथासौ यद्यमुं न वृणुते वृणु
ते वा एकतो हि धिगस्तो मगुणाज्ञामन्यतः कथमदः प्रतिल
भः १९ ॥ असौ भैमी यद्येनं नलं वृणुते अथवा न वृणुते उभय
थाप्येषास्माकं प्रियतमा न भवति नलवरणे पत्नी न भवति अ
वरणे प्रियकारिणी न भवतीत्यर्थः एकतः अवरणे अगुणज्ञा
गुणानभिज्ञामस्तु भैमीं धिक् गुणानभिज्ञतया विवेकहीनाय
तः अन्यतो वरणपक्षे अदः प्रतिलंभः अस्याः प्राप्तिः कुतः यम
वचनमेतत् १९ ॥ मां वरिष्यति तदायदि मन्त्रो वेदने यमिद
मस्य महत्त्वं ईदृशी च कथमाकलयित्री मद्विशेषमपरान्नृ
पपुत्री २० ॥ इयं भैमी तदा मां वरिष्यति यदि मन्त्रः सकाशादि
यमेतावदस्य महत्त्वं गुणाधिक्यं न वेद वेद चेत्तर्हि मां वरिष्यतीत्य
र्थः यदि च वरिष्यति तदेदृशी पुरुषगुणानां तत्स्यानभिज्ञा रा
जपुत्री अपरान्मत्तो दिविजान्मकाशान्नमविशेषं कथमाक
लयित्री निश्चेत्री मत्तो नलविशेषापरिज्ञानवदन्यस्मान्ममापि
विशेषापरिज्ञानात्तर्हि मां वरिष्यतीति भावः वरुणस्य वचः २० ॥
नैषधी वत वृणीते दमयंत्या व्रीडितो न हि बहिर्भविताऽस्मि स्वां गृहे
पि वनितां कथमास्यज्योतिर्मीनिलिवलदर्शयिताहे २१ ॥
भैम्यां नलं वृते सति लज्जितोहं गृहाद्बहिर्न भविताऽस्मि वनावेद
गृहेपि वा कथं वनितां नो गृहेपि स्थितो लज्जायुक्तः कालितं स्वां वनि
तां मुखं कथं दर्शयिताहे स्वश्लेष्यत्वाद्धि कर्मकत्वं २१ ॥ इत्य
वेत्य मनसात्मविधेयं किंचन त्रिविबुधी बुधेन नाकनायक
मपास्य तमेकं सास्मि पश्यति परस्परमास्यं २२ ॥ त्रयाणां वि
बुधानां समाहारस्त्रिविबुधी इन्द्रकमेणामनसा निश्चित्य

नै॰
च॰ प॰
टी॰
८५

कर्तव्यंकिमपिनप्रत्येतिस्मतमेकमिदंपृच्छामात्रविविद्धधीः
किलपरस्येंगितमेवालोकत ७२ ॥ किंविधेयमफलेनति
विमृश्यस्वानुगाननमवेत्यपश्नाःश्रोसतिस्मकपटेपटूत्त
स्यैर्वचनंसमभिलष्यनलस्य ७३ ॥ संप्रतिकिंप्रावितंविधेय
मिति अप्रतिपत्तिमूढं स्वानुगाननं यमादीनांपुरःहृष्ट्वा स्वयंमति
निपुनःशक्रःतस्यनलस्यवचनंमनसिविधायवक्तुमारेभास
तिस्म ७३ ॥ सर्वतःकुशलभागसिकच्चित्त्वमनैषधइतिप्र
तिभावः स्वासनार्धसुहृदःत्वयिदेवोवीरसेननृपतेर्दिवंवि
शः ७४ ॥ सर्वतःकालतोदेशतःस्वरूपतश्चकुशलीभव
सिमच्चित्कच्चित्त्वंसमस्तद्रोनैषधत्वमितिनोस्माकंमतिः
कथमयंप्रत्यभिज्ञाहेतुमाह मदीयासनार्धमित्रस्यवीरसेनन
त्रपतेर्दिवंत्वयिदेवोमाकारपुरुषंजानीमः पितराकारोहिपु
त्रोहृष्यतेइति ७४ ॥ कुंमयास्यसिनलेत्यलंपृच्छयायात्रयात्र
शुभयाजनियत्रः तत्रचैवफलसत्त्वरयात्वंनाधुनोवमिदमा
गमितःकिं ७५ ॥ भोनलकुत्रयास्यसीतिपृच्छयाअलंनवक्तव्य
यस्माद्धेतोरस्माकमत्रपृथिव्यांकार्यविशेषविषयेवायात्रया
शुभयाजनिततोहेतोःफलेवरयानयैवयात्रयाइदंमार्गस्था
यंकिंनागमितस्त्वंकिंनानीतःअस्मद्यात्रासाफल्यायैवसमा
गतोसि ततोनप्रविष्टव्योसिकुत्रयास्यसीत्यर्थः ७५ ॥ एषनै
षधसदंडभृद्देषज्वालजालजटिलःसहुताशः यादसांसपति
रेषचशेषंहरिशासितारमधिगच्छसुराणां ७६ ॥ आदरायमभयो
त्पादनायचविशिष्टविशेषणपूर्वकंयमादीन्निर्दिशतिशेष
मित्यात्मानमहिषपस्पष्टमन्यत् ७६ ॥ अर्थिनोवयममीसमु
पेमःत्वंनलेतिफलितार्थमवेहि अध्वनःक्षणमपास्यचखेदं
कुर्महेभवतिकार्यनिवेदं ७७ ॥ हेनलअमीवयमर्थिनःसन्तः
त्वांप्राप्ताःस्मःइतिफलितार्थनिष्पन्नार्थंचजानीहि क्षणंमा
र्गस्यश्रममपनीयकार्यविज्ञप्तिंकुर्महे ७७ ॥ ईदृशीगिरमुदा
हर्तविडौजाजोषमासनविशिष्यबभाषे नात्रचित्रमभिधाकु

शालत्वेप्रीश्रावावधिगुरुकर्णकृतस्य ७८ ॥ ईदृईदृशीवाचमज्ञा
जोषमासतहसौवंभूवनलस्यमनोभुभत्यारीतिभावः अत्रव
चनेनेश्रप्येनाश्चर्यं यतोस्येंद्रस्य गुरुर्बृहस्पतिः शैशावप्रभृति
गुरुदेशापयितात्हसौ मर्थेसर्वज्ञोषमित्यमरः ७८ ॥ अर्थि
नामहर्षितासिवलरोमाखंल्पः स्फुटकदंबकदंबं अर्चना
र्थमिवतस्स्वराणांनाम प्रणामकरणाडपानिन्ये ७९ ॥ अर्थिना
माहर्षितानिउदंचितानिरोमाणियस्यहर्षेलोमासितनीउगमा
मः ईदृशःसल्पः स्वमात्मानमेवविकासितकदंबकुसुमस
मूहंप्राणामकरणात्सहेषानांपूजार्थमिवसमर्पयामास फुल
कितेनवपुकदंबकुसुमसदृशंभवतीतिस्वमंगमेवपूजोचित
कदंबपुष्पकदंबकंकृत्वासमर्पयामासेत्यर्थः ७९ ॥ दुर्ल
भंदिगधिपैःकिमसीभिःनादृशंकथमहोमदधीनं ईदृशंम
नसिकृत्वाविरोधंनैषधेनसमशायिचिराय ८० ॥ अमीभिर्दि
शामधीशैः किंदुष्प्रापंयन्ममर्थायिष्यंतेइतिशेषः अथकथं
चिदुष्प्रापंकिंचिद्भवेत् तादृशामेतैर्दुष्प्रापंवस्तुमदायत्तंक
थमहोआश्चर्ये ईदृशंचविरोधंमनसिकृत्वात्यंतंविचार्यनले
नचिरंसमशायि समशायः कृतः मनसिकृत्येतिकर्मणि मनसीअज्ञा
प्रतिघातइतिगतिसंज्ञा ८० जीवितावधिवनीपकमात्रैर्याच्य
मानमाखिलैःफलभंयत् अर्थिनेपरिवृढायसुराणांकिंवि
तीर्यपरितुष्यतुचेतः ८१ ॥ पात्रापात्रविवेकविरहेणयाच
कमात्रैः तत्रापिसमस्तैः तत्रासमासेयाच्यमानंयज्जीवितावधि
वस्तु फलभंतत्तैः फलभामितिसंबंधः यद्वा यद्यस्मात्फलभं
मित्यर्थः ततोर्थिनेसर्वेंद्रायाकिंफलभंदत्वाचेतस्तुष्यतु ८२
भीमजाचहृदिमेपरमास्तेजीविताद्यपिधनादपिगुर्वी तस्यमेव
ममसाचेतियस्याःक्षोडशीमपिकलांकिलनोर्वी ८२ ॥ परंवि
चार्यमाणेजीवितादपिश्रेयसीभैमीहृदिमेवर्ततेसाचममस्वमे
वनमदीयेनेत्यर्थः यस्याभैम्याः षोडशीमपिकलांनिश्चयेनस
कलापृथ्वीनार्हतिनलभते ८३ ॥ सीयतांकथमभीप्सितमेषां

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ ८१

दीयतां कथमयाचितमेव तं धिगस्तु कलयन्नपि वांछामर्थिवा
गवसरं सहते यः ८२ ॥ पूर्वं दिगीशानामभिलषितं कथमी-
यतां ज्ञायतां अयाचितमेव च सत्वरं कथं दीयतां कथमपि ज्ञा
येन दीयेन चेत्याशंसा वांछामर्थिनामभिलाषं जानन्नपि योर्थि-
वागवसरं प्रतीक्षते तं धिगस्तु ८३ ॥ प्रापितेन चटुकाकुविलं
बं लांवितेन बहुयाचनलज्जा अर्थिना यदघमर्जि तद्दाना तत्र लु
पति विलंबददानः ८४ ॥ चटुप्रियं वचनं चटु चाटु प्रियं वा
क्यमित्यमरः नास्त्रियां चटु चाटुनीनियादवः काकुः दैन्यविकृ
तः स्वरस्ताभ्यां विलंबं प्रापितेन बहुयाचनेन कृतां लज्जां बालं-
भितेनार्थिना कृत्वा दानाय त्यायसर्जनि संहृत्तानि तत्पापं विलं
बददानः न नाशयति पापापहरणाय श्रेयः संपादनाय च दानं
दीयमानं प्रस्तुताविनस्वरं पापमेव जनयतीति भावः ८४ ॥
यत्प्रदेयमुपनीयवदन्यैर्दीयते सलिलमर्थिजनाय सार्थनो
किं विफलत्वविशंकाश्रामपूर्छेद पस्तस्य चिकित्सा ८५ ॥ व
दन्यै रर्थिजनाय प्रदेयं हिरण्यादि सलिलमुपनीय दीयते इति-
यत्तच्चिकित्सेत्यं तेनान्वयः अर्थनायायाज्ञायायाञ्चाः इदं मे दे
हीति वचनं तस्याविफलत्वं वैयर्थ्यं तत्र या विशंका तथा जातो यस्त्रा
सः तेन मूर्छत्वर्धमानो योर्थिनः सामपस्ताः तेन मूर्छनो मूर्छा ना-
शनो यो यमपस्मार इति वा तस्य चिकित्सा मूर्छा मनस्याहि संजी
वनाय जलं दीयते अर्थिनस्तु पाक्येन दानविधिसिद्धये जलानयनं-
विलंबोपनकर्तव्य इति भावः ८५ ॥ अर्थिने न तृणवद्धनमात्रं
किं तु जीवनमपि प्रतिपाद्यं एवमाह कुशावजलदायी द्रव्यदा
नविधिरुक्तिविदग्धः ८६ ॥ अर्थिने धनमेव तृणवत् तृणमिव न
देयं तेन तत्स्यं क्रियाचेन्नानाति विनिमन्त्ययः किं तु जीवनमपि
प्राणानपि तृणवद्देयमित्यर्थः अथ च धनं मात्रे तृणवत् कुशा-
लक्षणतृणोपेतं न देयं किं तु जीवनं जलमपि प्रतिपाद्यं अत्र म
नः प्रत्ययः एवमनुमर्थं भाक्तिविदग्धः श्लेषोक्तिचतुरः द्रव्यदा
नविधिः द्रव्यं देयमिति शास्त्रं कथयतीति कोहशः कुशावजलदा-

यीऽकर्षेणापीतजलंददायीतथाकृशामिवकृशांवजलदायीचकृ
शांवस्तांस्विलोपेनदानेसंकल्पपूर्वकमितिहिविधःकृशामि
वजीवनमपिदेयंकथयतीत्यर्थः ८२ ॥ पंकसंकरविर
हितमहंनास्त्रियःकमलमाश्रयणाय श्रर्थिपाणिकमलंवि
मलंनंत्वामवेश्मविदधीनमधीलत ८३ ॥ पंकसंकरनि
दितेपद्मेलक्ष्म्यानिवासायनयोग्यं तन्नतोहेतोर्मेनिमानर्थि
करकमलेनस्याःश्रियावासमदहंविदधीन यतइदंविमलं
पात्रपाणीनिवापादः ८४ ॥ याचमानजनमानसवृत्तेःपूर
णायवतजन्मनयस्य तेनभूमिरतिभारवतीयंनद्रुमैर्नगिरि
भिर्नसमुद्रैः ८५ ॥ श्रर्थिजनमनोरथपूरणाययस्यजन्मन
भवति तेनपुंसेयंभूमिरत्यंतभारवतीनतद्रुमैर्नचगिरिभिः
नचसमुद्रैःएतेषामपिकुत्रचिदुपकारकत्वात् श्रदातृस्तुनि
रर्थकत्वादित्यर्थः ८६ ॥ माथनानिकृपणाःखलुजीवंस्त
स्यायेपयतजातपरस्मै तत्रसैषकृतेममचित्रंयत्तुनार्पय
तितानिमृतोपि ८७ ॥ लुब्धोजनोजीवंधनानितत्स्ययापर
स्मैकदाचिदपिमाददात्तनात्राश्चर्यमितिभावः सएषकृप
णोममतस्मिन्नर्थेश्चाश्चर्यंकृतेमृतोपितातप्राणोपिनार्प
यतीतियत् त्वमस्येदंनार्पकश्चोनिनार्पयति मृतस्याहिद्र
व्येन्दुपोगच्छतीति जीवन्नददानिमृतस्त्वप्राप्तोददातीत्या
श्चर्यमित्यर्थः श्रथमृतोयाचितोपिनार्पयतिनददातीतितर
यत् तत्रचित्रमित्यर्थः श्रयाचितोनददात्येवयाचितोपिनद
दातीत्याश्चर्यमित्यर्थः द्वैयाचितायाचितयोर्यथासंख्यंमृता
मृतेइत्यमवःसैषनिसोचिलोपेचेत्यादपूरणामितिविसर्गलो
पेसंधिः ८९ ॥ मामभीभिरिहयाचितवद्भिर्दातृजातमवम
त्यजगत्यां यद्यशोमयिनिवेशितमेनात्रिरुक्षयोस्वकृतमस्त
तदीयः ९० ॥ श्रमीभिर्देवैर्दिविवर्तमानंदातृवर्गकल्पवृक्ष
सापिकमवगाण्येहभुविमांयाचितवद्भिर्मयियद्यशोनिवे
शितंसर्वेभ्योपिवदन्येभ्यःसकाशात्स्वस्मात्सकर्षव्यापनालर

नै. प्र.पं. टी. ८७

त्वणें यशोनिवेशितं यदिति वा संबंधः तदीयो यशः संबंधी प्र
त्रिष्क्रयः एतेषां देवानां निष्क्रयः कतमः स्यात् यद्वा तदीयो
देवसंबंधी एतत्त्रिष्क्रयः एतस्य यशसः निष्क्रयः कतमः स्यात्
देवानां यशः संबंधी निष्क्रयः यशसस्तु देवसंबंधी निष्क्रयः अ
थवा एतदिति पृथक्पदं यदेतद्यशो निवेशितं तदीयो यशः
संबंधी निष्क्रयः कतमोस्ति इत्यर्थः दानेनाथवा त्रिष्टत्तं याचक
दत्तयशसो मूल्यमपि दानवृत्तमित्यर्थः ५१ ॥ लोकएष पर
लोकमुपेता हा विहाय निधने धनमेकः इत्यमुं वलनतदस्य
नितीषत्यर्थिबंधकृदयमूर्यचित्तः ५२ ॥ अयं जनो मरणोप
ते विहायैक एव परलोकं यास्यति हा प्राणान्त्यनत्या पोषित
मपि धनं मुंचतीति कष्टं इतीव वर्धमानकरुणचेतनाः याच
कनामा बंधुरस्य जनस्य तद्धनममुं परलोकं नेतुमिच्छति
अमुं परलोकगमनमेनं जनमिति वा अर्थिने दत्तं परलोके उप
तिष्ठते इत्यर्थः उपेतेति इगणतोल्लुडंतः त्यजतो वा ५२ ॥
दानपात्रमधमर्णमिहैकयाहि कोटिगुणितं दिवि दायि सा
फवेति मृत्युकृतैर्यदिकर्तृ पारलौकिकऋणसीदमसीदत् ५३ ॥
इहलोके एकया हि एकगुणया हि एकं दिवि स्वर्गे कोटिगुणितं
दायि अवश्यं दास्यतीति दायि आवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनिः
णिनिप्रत्ययः आधमर्ण्ये वा नयोगे अकेनोर्भविष्यदाधमर्
ण्ययोरिति निषेधात् षष्ठीनिषेधः ईदृशं दानपात्रं दानार्हमधमर्णमृ
णयाहि यद्येति कश्चित् नहि साधुः सज्जन एव लभते सोपि मृ
त्युकृतैव दुर्लभत्वादस्येत्यर्थः किं कर्तृ असीदद्विनश्वरं पर
लोकभवं ऋणसीदं वृद्धिजीविकां कर्तुं तां हृष्टा अधमर्णं मृत्युकृते
रेतीति संबंधः ५३ ॥ एवमादि सविचिंत्य मुहूर्तं तानवोचत
पतिर्निषधानां अर्थिदुर्लभमवाप्य सहर्षान्याच्यमानमुखवेमु
खुलसितानाश्चि ५४ ॥ नलएवमादि दानप्रशंसां मुहूर्तं विचिं
त्यतान्सहर्षान्देवानवोचत किंकृत्वा अर्थिभिर्दुर्लभं मार्गिर
विषये दुर्लभं वा उल्लसितनको तिकं याच्यमानमुखं प्राप्य याच्या

मानमुखेप्राप्य याच्यमानोहानायाच्यमानमुखोल्लासोऽर्थि
नोऽतुलभः स्वहस्तायाच्यमानस्त्रामिनिवापादः ५४ ॥ ना
स्तिजन्यजनकव्याप्तिभेदः सत्यमत्रजानितोजनदेहः वीत्य
वःखल्वतन्तमस्तनादोहाद्भिः मज्जनमुपैतिकथायां ५५ ॥
जनस्यदेहोत्रजानितः अग्रेनेइत्यत्रभोज्यंतेनैवजानितइतिम
त्वे तथाजन्यजनकव्याप्तिभेदःकार्यकारणभेदस्त्वनास्तीति
सत्यं तत्रहेतुमाह अमृतमदंतीत्यमृतादः तेषांभवतांवपु
र्वीत्यममनेत्रमस्ततेनिमज्जनमुपैतिखलु अयमर्थः शरी
रंभुज्यमानान्नजन्यंभवितुमर्हतिनियमेनतद्रूपरसादिविशे
षवत्त्वात् स्वजन्यकुंडकनकजन्यकुंडलवदितिसामान्यतो
व्याप्तिः तथाकार्यंस्वकारणादभिन्नं तद्रूपरसादिमत्तयातन्त
दर्थक्रियाकारित्वात् यन्नैवंनतदेवं यथातिलजन्यंकृतमि
ति अस्तिचप्रकृतेअमृतनद्रूपरसादिमात्रयामृतजन्यत्वा
तिशयतदर्थक्रियाकारित्वंप्रत्यक्षेणानुभूयमानदेवशरी
रेषुतेनामृतजन्यत्वममृतादत्वंनाभेदस्तत्रासिद्धइति मज्जनं
चतद्वदव्यपरोपपद्यतेनकदाचि ५५ ॥ मत्रपःखलुतनतत्स्व
फलेवाङ्मूयमीहानाःप्रार्थयंत्रजयेति ईदृशंपारणमंतिपुनर्नः
सर्वस्वरूपघनपांसिजयंति ५६ ॥ ननुस्वल्पमत्रपःखलुयूयं
महानुभावादिरीशालोचनगोचरंयाथेतिफलेच्छु महत्
फलमल्पतपसोजातमितिनघटतेइत्यर्थः कथंनहिजा
तमित्याह ईदृशंभवदीयालक्षणंफलपारणमंतिजनयं
तिअस्माकंप्राक्तनपुरुषतपांसिजयंतिप्रकर्षेणप्रकाशंते
यद्वाईदृशमनेनप्रकारेणेत्यर्थः ईदृशान्यपिददतीतिपाठे
ईदृशानिफलानिददानानीत्यर्थः ५६ ॥ प्रत्यनीकपदिलं
खल्वदैवीकर्मसर्वसहनव्रतजन्म श्रूयमध्यहस्तजनमस्या
यत्रिजैः सहजरूपाश्चपयोजैः ५७ ॥ सर्वसहनमेवव्रतंतस्मा
ज्जन्मयस्यतादृशंकर्मस्वकृतंतद्रूपंइत्थंदेवीएषांप्रत्यनीकश
त्रुःखल्वं यथाप्रतिमातादैवतातद्रूपेणप्रतिपक्षाभवतितथाश

स्थाअपिदेवतारूपेणप्रतिष्ठाकृतेत्यर्थः एषांसर्वेषुहाप्र
सिद्धावल्ल यतोहेतोरस्माभूमेरूर्ध्वलोकपालानिजेस्वर
णकमलैःपूजांकरुष्व अहमित्यब्रुते ९७ ॥ जीवितावधि
किमप्यधिकंवायन्मनीषितमितोनरडिंबात् तेनवस्त्वरण
मर्चितसोयेष्टतवरत्नमुनरत्नकिमीहक्त ९८ ॥ प्राणपर्य
तंकिमपिप्राणेभ्योप्यधिकंवाकिमपिवस्तुइतोस्मान्नरपोता
यद्वांछितंतेनवरत्नमासोयेनरडिंबःकस्मात्कंचवरुणमर्चित
अर्चेपूजायांभौवादिकः कथयतप्रनःईदृगवरत्नकिंनामा
स्तिकिंनामभवेत् ९८ ॥ एवमुक्तवतिवीतविशोकेवीरसे
नतनयेविनयेन वक्रभावविषमामथशक्रः कार्यकैतव
गुरुर्गिरमूचे ९९ ॥ विगतविशोकेनलेएवमुक्तेविनय
नंपानसतिशक्रोथकार्यकैतवगुरुर्गिरंवचनमूचे गुरु
रितिपाठेकार्यकैतवेगुरुराचार्यइत्यर्थः कार्यछद्मन्या
चार्यःशक्रोवक्राभिप्रायेणवक्रत्वेनचविषमांदुर्बोधांइष्ट
तांचवाचमूचे ९९ ॥ पाणिपीडनमहंदमयंत्याःकामयेम
हिमहीमिहकाश्यो इत्यमत्रकुरुनःस्मरभीतिंनिर्जितस्मर
चिरस्यनिरस्य १०० ॥ भैम्याविवाहोत्सवंकामयेमहि मह
उद्भवउत्सवः हेनृचंद्र सौंदर्येणवशीतयावाजितकाम र
अतएवचिरस्यकामभयंत्यक्त्वानोहत्यंकुरुसर्वेषांचात्राणा
मित्यर्थः अथचनलवंचनमिवयमादिवंचनमपिमत्रास्ति
निघाय्यकपटेनाह हेनृचंद्र अहंभैम्यापाणिपीडनेकामये
कीदृशोमाहिमहउत्सवःसोत्रास्तीति नोस्माकंमध्येअत्रस्मर
स्यापाणिपीडनकार्येहत्यंकुरु भोजितस्मरत्वंचिरायस्मरभयं
निरस्यपरिहर अस्मदेपणे अथचभोजितस्मरभीतिंस्मरहर
स्यस्यावरणेममसकाशाद्वीतिंजानीहीत्यर्थः चिरस्यचिर
भावेविलंबंनिरस्यत्यजसत्वरंकुर्वित्यर्थः १०० ॥ आसतेशा
तमधिवातिनिभृपालोयराशिवासिनोवल्लभूपाः किंयदादि
विनजायतितेनेभास्करस्यकनमस्तवलाले १०१ ॥ श्रीम

द्वितिद्वितौविभक्त्यर्थेऽव्ययीभावः त्वंनोयदाशिवसियेन्येशुनेर
धूपाःद्विनावासतेशानमिस्त्रपलक्षणा असंख्याइत्यर्थः तेधूर
पाःकृपाःखलत्वखलत्वादित्यर्थः तेतेप्रसिद्धाःसुरासदयोयर
ह्यविपातिकिंनयोतंते नटापिकतमोयहस्तवणोःहेला अर
लेयमेयमिणोवभेत्तुलाशाहृत्हलेगृहीनः १० ॥ विश्वहस्य
नयनावयमेतेत्वङ्गुणांबुधिमगाधमेवसः त्वामिहैवसंनिवे
श्यवहस्येनिर्हृतिंनाहलभेमहिसर्वे ११ ॥ विश्वंहस्तवंनिवि
स्तहस्यानिहेशः क्वानिंवितिक्त्वानिप्रत्ययः एवंविधानिनयना
नियेषांतेविस्वहस्त्वनयनायर्थअनप्राणागाधेत्वङ्गुणसमुद्रंजा
नीमः इहभेमीपरिणयनलक्षेवहस्येत्वामेवंहृतभावेनानि
वेश्यसर्वेवयंस्वात्वंनलभेमहि ११ ॥ स्फुडंवंशजानितोपिगु
णस्यस्थाननामतुभवन्नापिशक्रः हिमरेवमज्जमास्त्रसपदं
नायकंधनुरिवाजनिवक्रः १२ ॥ स्फुडंजलजातोपिविवेका
दिगुणस्याश्रयतोश्रयन्नापिशक्रः ससहायमार्जवेनोपेतेन
लंप्रेरयितुकामःसन्वक्रोजातःकटुत्वावक्रत्वेणजातोपिप्रर
त्यंचायाःस्थाननांभजन्नापिसपत्रमवक्रंबाणंहिमःधनुरिवर
त्रसिंहाधिपधिहिपेःजातिनिक्रुप्रत्ययः अथाहियांधनुस्त्रा
पौ १२ ॥ तेनतेनवचसैवमघोनःसस्मवेद्वकपटंपटुरुक्त्यैः
अचरतु चितामथवाणीमार्जवंहिकुटिलेषुननीतिः १३
उक्तैःपटुवानिप्राहुः तेनतेनेद्रस्यवचसैवकपटंकौटिल्यंज्ञात
वान् अथतस्याःकपटोक्तेरुचितांवाणींवाचमुवाचहियस्मा
दार्जवंसाफल्यंकुटिलेषुविषयेनीतिर्नभवति १३ ॥ हेयदु
सूनविताडवितानामन्यजन्मनिमयेवकृतानां यस्मदीयम
पियामहिमानंजेतुमिच्छनिकथापथपारे १४ ॥ जन्मांतरे
मयैवकृतानांदुरितानांहेयदुसूनरनाअत्याधिक्यं याउसून
रताकथापथपारंवर्णयितुमशक्यंभवदीयंमहिमानमपि
प्रभावमपिजेतुमन्यथाकर्तुमिच्छतिभवदातालंघनंयस्मिर
कौषिंतंतस्याप्राधिकफलमित्यर्थः अयंचकपटार्थःविवति

नै॰ प्र॰ टी॰ ८९

तार्थस्त्वयकस्मदीयंमहिमानंमहत्त्वंत्वमवत्तद्वान्महीसंचासौमा
नोहंकारस्तस्मिन्महिमानः तेघ्राजेतेत्रेप्रभाभवितेवांछन्तिसेयम
यैवस्यान्यजन्मनिकृतानामदुरितानामकल्मषाणांकर्मणा
मस्तुनरनाकिंयदत्त्वंतमौलिंत्यामिति १०४ ॥ विस्मयविन्नमं
खिलस्यनकुर्यांफर्यकार्यपरिपक्तिन्मौनं क्लीर्गिरात्ववर
मस्त्वपुनर्मास्वीकृतेवपरवागपरास्ता १०५ ॥ समस्तलोक
स्यहृदयंजानीयानस्तुममापिहृदयंज्ञानमेवेतिभवद्वचनो
त्तरविषयेमौनंफलं तथापिकर्याणां श्रेष्ठानांकार्यस्यप्र
तिकूलंमौनंत्वनकुर्यात् मौनेकृतेर्थिनांकार्यंप्रतिषिद्धंभव
तीतिध्रुविभवंफर्येतस्तुतत्कार्यंचेति अग्रिमकार्यपरिपक्ती
त्यर्थः मौनंमुद्राणांगिरामयानाक्रियतेनदीयतेइत्यादिनिषे
धरूपयालज्जास्तिचेत्तर्हमत्तःपरःपरवागर्थिवागपरास्ताति
रस्कृतासतीस्वीकृतेवमास्त्वनिराक्रियतेचेत्स्वीकृतेवस्यात्
अप्रतिषिद्धमनुमतंभवतीत्यन्यायात् मौनेपरार्थहानिःनिषे
धेत्वस्यलज्जाउभयोर्मध्येलज्जैवश्रेयसीसोढुंशक्येतिभावः
१०५ ॥ यन्मतौविमलदर्पणिकायांसंभवस्थमखिलंखिल
तत्त्वं तेपिकिंविनरच्येदृशमात्तांयानयस्यसदृशीविनतीतं
१०६ ॥ येषांबुद्धौविमलदर्पणिकायां सकलमपिवस्तुतत्त्वं
संभवस्थंप्रत्यक्षंखिलनिस्त्रयेनप्रकाशतेइतिशेषः तेपीदृ
शाःसर्वज्ञत्वाद्यपिपूयमीदृशमीदृशीमात्तांकिंविनरच्य
कीदृशीयायस्यदातेनसदृशीनोचिता १०६ ॥ यामियामिर
हवीत्वमहोनत्रूतमांत्वकरवाणिकथंवः ईदृशानमहत्तांव
तजातांवचनेममत्वणस्यदणापि १०७ ॥ इहसमयेयांभैमी
वरीत्वंयामिगच्छामितस्याहंतनात्वकृष्माकंकथंकुरवाणि
ईदृशांशाक्तिसम्पन्नानांमहतांभवतांममत्वणस्यवचनेघृणा
पिनजातावत्प्रपश्चापेक्षपाकः अत्रचितार्थसंदेशोनलज्जेति
तावत्तिष्ठत्वघृणापिकिंनास्तीत्यर्थः अल्पत्वात्तृणत्वाद्घृणा
त्वे नलत्वाद्वाविनयोक्तिरियंसूक्ष्मोक्तिस्त्व ईदृशोपरवर्तनम

वृज्ञानामसाधुतांभवतांमहतांज्ञातौमस्तकघाणांमंचनेप्रज्ञ
नेलृणास्यममचूर्णापिन श्रल्पस्यममापिभवत्प्रज्ञनेचूर्णाकि
मुमहतइतित्वाणाशाहस्यभावः यद्वा ईदृशांमरवेचनप्रवृत्रा
नामतएवनमहतांनसमासोयंभवतांत्वणस्यापिज्ञातावेच
नेप्रज्ञनेचममचूर्णाश्रपिपशाह्नोमिव्रक्रमःभवद्योपित्वणज्ञा
तिरेवश्रेयसीत्यर्थः १०७ ॥ उद्गमामिविरहान्कजरस्यामोह
मेमिचमुद्गतमहंसः वृतवःप्रभविनास्मिरहस्यवादितेसकः
थमीदृगवस्थः १०८ ॥ योहंतस्याभैमावियोगात मुद्गहद्ग
मामिभ्रांतिंभजामिमुद्गमुद्गतेमोहमेमिप्रामामिच एतादृग
वस्थःसोहंवोरहस्यवादितेकथंप्रभविनास्मिशृङ्गोभवामिवू
तयूयमेवकथयतेति १०८ ॥ यांमनोवृथमयींहृदिकृत्वायः
स्वासिमयथकथंसतदृशे भावगतिमवलंबितमीशेडर्जयाहि
विषयाविडघापि १०९ ॥ मनोवृथमयीमनोवृथकल्पितांयां
भैमींहृदिकृत्वायोहंजीवामिसोहंतस्याश्रयेभावगतिमभि
प्रायगोपनेप्रेमगोपनेवाकथंकर्तुमीशेतथाहिविडघापिवि
घयाडर्जयाहिविषयव्यसनपरवशास्मेतोपिसूक्ष्माभवंतीत्यर्थः
यद्वामनोवृथप्रत्यक्षीकृतामपियांहृदिवद्वासिकृत्वास्वसिमि
चिरविरहखेदजनितंनिःश्वासंमुंचामिजीवामिवासोहंसत्य
भैम्याःपुरोनुरागानिघ्नयजनितालिंगनादिभावगोपनंकथंक
र्वेयतोविडघापिविघयाडर्जयाइति १०९ ॥ यामिकानगुपस्त
घचमाहक्रांनिरीक्षितमपिहमतेकः रहिलतजयचंडचरि
त्रेपुंसिविस्मितिक्रतजमारी ११० ॥ दर्शनेभावगतिमर्नह
रतेइत्युक्तेसंप्रतिदर्शनमपिडर्घटंप्रायमित्याह यामःप्रह
रोस्तियेषांरक्षणार्थामितियामिकाःप्राहरिकाःनागुपस्त
घानिर्जित्यतांभैमींमंतःपुरवर्तिनींमाहशःसूवःउत्तमोवा
कोनिरीक्षितमपिशक्तःचौरवन्निगूढतयाप्रवेशापविहा
यमाहशइतिनागुपस्तघैवनहिंगच्छेत्यतआहसत्रणालर
वेसजयोचंडमुइतचरितंयस्यतथाभूतःकत्रकार्येविस्मायि

नै॰ पं॰ टी॰ ५०

तिनष्ठा प्रीत्यर्थः यतः सा कुमारी कोमलांगी कोमलहृदया च
अतः कथंचिदंतर्गतेपि सा विश्वासं न करोतीत्यर्थः १० ॥ आ
दधीचि किल दातृकृता हि प्राणमात्रपणसीमयशो यत् आ
ददे कथमहं प्रियया तत्प्राणनः शततमेन पणेन ११ ॥ आ
दधीचि दधीचिमारभ्य दातृभिर्जीमूतवाहनादिभिः कृता हि
कृतमूल्यं यद्वा आ दधीचि दधीचिपर्यंतं दधीचेरभ्यासेनाप्रि
नो दाता लोके नास्तीति दातृभिः कृतमूल्यं यद्यशः कथं कृ
तमूल्यमित्याह प्राणा एव प्राणमात्राणि तान्येव पणः सीमा
मूल्यपरकाष्ठा यस्य तत् परमं मूल्यं चेत्प्राणानेवार्हति नाऽ
धिकमित्यर्थः तद्यशः प्राणेभ्यः शततमेन प्रियया पणेन भै
मीलक्षणेन मूल्येन कथमहमाददे क्रेयादित्यर्थः मूल्यं नाऽ
वलंब्यैव नत्वयशसेत्यर्थः ११ ॥ अर्थना मयि भवद्भिरिवाऽ
स्यै कर्तुमर्हति मयापि भवत्सु भीमजार्थपरयाचनवाचैव
यमेवपूर्वकरणीयाः १२ ॥ अस्यै भैम्यै भैमीमुद्दिश्येत्यर्थः
भवद्भिर्मयि प्रार्थना कृता तद्वदेव मयापि भवत्सु भैम्युद्देशेनाक
र्तव्यफलाऽकृतस्तर्हि न क्रियत इत्यत आह भीमजेत्यर्थः स एव
यो विषयो यस्य तद्भीमजार्थपरं तस्य तद्याचनं च तस्य वाचैव
मेव पूर्ववत्करणीयाः यया वाचा भवंतो भैमीं मत्पार्थे याचऽ
नीयाः सा वाणी भवद्भिरेवोपदेष्टव्या अद्य यावद्याञ्चावऽ
चनानभिज्ञत्वादित्यर्थः १३ ॥ अर्थिता प्रथमतो दमयंती
यूयमन्वहमुपास्यमयाऽयत् कीर्णचेद्यातितर्ययमपि तद्वःसा
ममापि सततं नतदस्तु १४ ॥ प्रथमममस्माभिः कृतां याञ्चाऽ
मतिक्रम्यैव प्रतिवर्त्यास्मानेव याचमानस्य ते किं न लज्जेत्या
हनित्यमुपास्य भवद्भ्यो मनोकृत्वा मयाद्य यं प्रथमं तत एव भैऽ
मी मर्थिता इति यत्त्वन्मदीयया चक्षुव्याति यतो व्यातिलंघमाना
नो यस्माकं लज्जा नास्ति चेत्तन्न हि सा लज्जा सततं ममापि ना
स्तु १४ ॥ कौंडिनेऽप्यततयाकिलपूर्वं मां वरीतुमुररीकृतमा
स्ते ब्रीडमेष्यति परं मयि दृष्टे स्त्रीकरिष्यति न सा खलु पूर्वा

परस्त्रीविषयेभवतांप्रवृत्तिरनुचितेतिद्योतयन्नाह भैम्याः
एवमेवमांवरीतुंकिलनिश्चयेनांगीकृतमास्ते ततःसा
भैमीमयिदृष्टेलज्जायास्यतिपरंकथमात्रस्वीकरिष्यति
त्वल्लज्ञवरीकृतमितिभावेनोक्तः ११४ ॥ तत्प्रसीदतवितथव्र
तत्वेदंहृत्यमत्यसदृशंहिममेदं ह्राम्यतेवस्रलभानतमा
ध्येतांहिपिरुगभिवनोपयिकेन ११५ ॥ तत्रेनहेतुनाप्रसी
दतप्रसन्नोभवत कार्यसिद्धिकृतेत्वेदंनावितथव्र इदंह
त्यसमात्यसदृशमत्यकृते उपायप्रवोपायिकं श्रनोपा
यिकेनानुपायेनतत्कार्यंचिकीर्षुभिर्भवाद्भिर्हास्यतेत्रैवह
मनीयतेवस्त्रप्रापानतसाध्यभैमीरूपंसाध्यासिद्धेःप्रस्तुत
मैवववरणाद्धास्यात्वमित्यर्थः ११५ ॥ ईदृशानिगदितो
नितदानीमाकलय्यसनलस्यवलाविःशंसतिस्माकिम
पिस्मयमानःस्वानुगाननविलोकनलोलः ११६ ॥ सखा
कोनलस्येदृशानिवचनानितदाकर्ण्यस्वानुगानांयमा
दीनांमुखावलोकनेलोलःसन् किमपीषत् केनापिहे
तुनाविस्मयमानोमंदंहसन् शंसतिस्म ११६ ॥ नान्यथा
यितुंप्रभवतेदंवोहिणीरमणवंशभुवेव लज्जनेनरसना
नववाम्यादर्थिष्ठस्वयमुरीकृतकाम्या ११७ ॥ भोराजन्
भवताचंद्रकुलोद्भवेनवेदंवचोनान्यथायितुंयथासोमवं
शोद्भूतस्यमहाकुलीनस्ययद्वक्तुमुचितंतच्छ्रयानोक्तमि
त्यर्थः चंद्रवंशोद्भवेनत्वनेनकलोकित्वंजडत्वंचव्यज्यतेभ
वताकार्यंनकुर्वे इतिपूर्वंनोक्तं प्रत्युतांगीकृतं अतएवा
र्थिषुस्वैनेवांगीकृतकाम्यातेजिह्वावाम्याद्वक्रभावान्निजि
ह्वेतिप्रश्नकाकुः काम्यमभीष्टसम्पादनं ११७ भंगुरेणवित
थेनकथंवाजीवलोकमवलोकयसीमं येनत्वमेवयशःसी
परिहातेधर्मःहोचलानिथीवतवापि ११८ ॥ इमंप्राणिलो
कंभंगुरंकथंनावलोकयसिंत्वयमेवभज्यतेविनश्यतीति
भंगुरं भलभासामिचोक्तंरघु इति कर्मकर्मविक्रियचात्ययः

वितथं मिथ्याभूतं वा कथं नावलोकयस्य येनानवलोकने
नकृत्वा भो धीर नवापि बुद्धिर्धर्मयशसी स्वं केवलं तिनवला
भवति अंगीकृतपरित्यागो हि धर्मयशसोर्विनाशाय भव
तीति १८ ॥ कः कुले जनि जगन्मकुटे वः प्रार्थकेप्सितमं
प्रतिनयेन इंद्रादिराजनि एककलंकी कष्टमत्र सभवानपि
माभूत् १९ ॥ भुवनचूडामणौ भवतां कुले ताद्दशेन केना
पि राज्ञनि येन याचकमनोरथेन पूर्तिः अस्य कुलस्यादि
रिंदुः परं कलंकी जातः कष्टमत्र कुले भवानपि स माभूत्
कलंकी माभूदित्यर्थः १९ ॥ यापदृष्टिरपि याचमानम
ज्ञायाच मात्रमत्र याचनं नादृष्टिः त्वादृशस्य सकलः सक
लंकः शीतभासि शशकः परं कः १० ॥ याचमानमनु
याचकं लघीकृत्य याश्रपदृष्टिर्निरीदितं सा स्वयाना दृष्टा
वादृष्टिरित्यर्थः तयाश्रावणप्रज्ञापितापितामप्रियवचनाथ यत्नाक्तिः
याचनं दृष्टिर्हर्षशून्यतामसकलस्त्वादृशस्य राज्ञः सक
लंकः चंद्रेत्र नः शशकः अल्पः शशः परं विचार्यमाणे अ
कास्त्विकं न पुनः कलंकः १० ॥ नार्थिवाणीपटुताकिमपा
दि विस्मृतः किमथो पठितोपि इत्यमर्थिजनसंशयदोला
खेलनं खलु चकार न कारः ११ ॥ अर्थिवाणीपटुतां भवा
तानकारः किं न पठितः अथवा पठितोपि विस्मृतः इत्यम
र्थिजनानां संशयपदवी दोलाग्रनियमेनोभयदेशगामित्वा
त् तया खेलनं न कारश्चकार वा खलु ११ ॥ अब्रवीत्तमनलः श्रुत्वा नले दलमस्मदुक्तिशशपशः शशिकल्पं कल्पवृक्षपति
मर्थिनमेवं नापकोपि शानमस्मिहान्यः १११ ॥ अथानल
लः तं नलमब्रवीत् भो नल इदं चंद्रप्रभं स्वच्छं यशः कस्मि
न्मित्रे त्यजसि त्वत्तोन्यः कोपि कल्पवृक्षेण तादृशोतानक
मर्थिनमित्थं वा परं स्वमर्थिनामिति वा १२२ ॥ नवाहमन्य
नकदापि वदं यः स्वः सदा प्रपनयन्नभिलाषः नस्पदेत्वह
भिषेकहतानः स्वयं जन्त्वं समतामदमया १२३ ॥ स्वः सदा

देवानांसदाशुहस्तपनयन् योभिलाषोनव्यहन्यत अमोघ
संकल्पाहिदेवाभवंतीतितत्पदेभिलाषस्यानेत्वदभिषेक
कारिणांनोस्माकंसोभिलाषः अयासमतामद् आत्मनासं
मोनास्तीतिमहंमुंचतनवैतन्नुल्यत्वादितिवृत्तिः अथचत
त्वदेत्वदभिषेककारिणांनोस्माकमग्रेसभवानसमतामं
दं मयासमोनास्तीत्यहंकारंमुंचत इदं देवकार्यंमांविना
नसेत्स्यतीतिमाहंकृथाः वयमिच्छामात्रेणापिसाधयामइ
तिभावः ९३ ॥ अब्रवीदथयमस्तमहं हे वीरसेनकुलदी
पतमस्त्वां यत्किमप्यभिवुभूषतिनात्किंचंद्रवंशावमतेस
हखांते ९४ ॥ अथयमःअहं हेनलंप्राहभोवीरसेनकु
लस्यदीपप्रकाशकत्वांतमोमोहःअभिवुभूषतिआच्छाद
यितुमिच्छतिनात्किंनवचंद्रावंशावसनेःमहंशंस्वयंदीपं
स्यपुनस्तुंद्रवंशास्थितस्यतमसाभिभवोनयुक्तइत्यर्थः दी
पत्वाच्चंद्रवंशास्थितत्वाच्च तमसाभिभवइतिहेतुसंपाद
नादीपोपिशिरवोदेशेतमसाभिभूयतेचंद्रोपिकलंकदेश
इति ९४ ॥ येहणः किमपियःकादिनानांकामधेनुरपि
यापंछ्रेव नैनयोरपिहृथाभयदर्थीहाविधित्सरसिवत्स
किमेतत् ९५ ॥ योयोहणोमेरुःसकादिनानांकिमपिमां
मांन्यनिर्देशात्रपुंसकत्वात् किमपिकादिनंवात्स्वित्यर्थः
याकामधेनुस्सापिपंछ्रेवपनयोःपाषाणपछ्रूपयोर्मेरु
धेन्वोरप्यर्थेहृथानाभवत् भोवत्सवालिशअल्पवुद्धेकिं
मेनदर्थिप्रातिकूल्यंचिकीर्षुरसिहाविषादेविवेकिनस्त
वार्थिवैमुख्येनयुक्तमित्यर्थः ९५ ॥ याचितस्त्विवयतिक
उधीरःप्राणिनेहाणमपिप्रतिभूःकः शंसतिद्विनयनीह
फनिद्रांद्राङ्मेषमिषकूर्तनलप्राणी ९६ ॥ धीरोबुद्धिमा
न्नन्याचितःकुत्रविलंवेत नक्कापिविलंवेदोषमाह हाणा
मपिजीवनेकोनामलग्नकःहाणांनरेजीवनंसंदिग्धमित्य
र्थः यद्वाकोत्रप्रतिभूःनस्वातंत्र्यमित्यर्थः द्राकपीत्रिनि

नै॰ ष॰ पं॰ टी॰ ५१

मेषमिषं निमेषनामकं यत्तृणीनं तज्ज्ञानेन तृणाद्विनेत्रीहृद्या
निद्रामवष्टेनेत्रनिमीलन - मेवमवराणमित्यर्थः ७६ ॥ अत्र
पुष्पमपि दत्त्वा निशीतं सार्थिनाविमुखतायदभाजि लोकर
कस्य खलु चंद्रपुटेन ग्लानिफलमनितन्नमसंशे ७७ ॥ शीत
मत्र पुष्पमपि जलमपि तथा गगनकुसुममपि अत्यंतममदि
त्यर्थः दातमिच्छति मेघजाले लोककस्याल्पस्य चातकस्य
चंद्रपुटेनाकिलार्थिना सातादृशी विमुखता परांमुखत्वं प्र
तिमुखत्वं च यत आसादितं ततो ग्लानिः कार्स्यं खेदश्चोल्लस
ति मेघमालिन्ये दानाभावेनार्थिना परांमुखत्वं च शाहृस्थले
नोत्प्रेक्ष्यते ७७ ॥ इति विवाक्षितं नमहत्वमेनं पाशपाणिरपि
पाणिमुदस्य कीर्तिरेव भवतां प्रियदारा दाननीरझरमौक्ति
कहारा ७८ ॥ वरुणोपि हस्तमुद्यम्यैनं नलं फक्रमदूवउ
वाच अल्पत्वाद्वचसो हृस्वशाह्नेनानिर्देशः दानोदकप्रवाह
एवमौक्तिकहारो यस्याः तादृशी कीर्तिरेव भवतां प्रियदाराः
भवतामिव बहुवचनेसाथावाणपनराज्ञामित्यर्थः ततो भैमी
मुक्त्वा कीर्तिरेव ग्राह्येत्यर्थः ७८ ॥ चर्म वर्म किल यस्य न भे
द्यं यस्य वज्रमयमस्थि च नो चेत् स्थायिनाविह न कर्णदधी
चीतत्तर्धर्ममवधीरय धीर ७९ ॥ यस्य कर्णस्य चर्म किल
हृयोवन भेद्यं वर्म अभेद्यं कवचं नसमासः यस्य च दधीचेर
स्थि न भेद्यं वज्रं अभेद्यं कालिशं अस्थि न नो चेदिति पादे यस्य
चर्मैव वर्म अभेद्यं न यस्य वज्रमयमस्थि भेद्यं नेत्यन्वयः नौकर्ण
दधीची इहलोके नस्थायिनौ चेत् अन्यः को नाम स्थायी स्या
दिति शेषः ततो भो धीर धर्मं नावधीरय ७९ ॥ अथयावर
दपियेन निबद्धोन प्रभूविचालितं बलिविंध्यौ आस्थितावि
नश्यता गुणपाशः त्वादृशामविडंबपाशः ८० ॥ बलि
श्च विंध्यश्च तावुभौ येन गुणपाशेन निबंधौ संतौ अथयावर
देनाद्दिनावधि विचालितं न प्रभू न समर्थौ सनादृशः आस्थित
स्य प्रतिज्ञातस्याविनश्यता मंत्यनामैव गुणः सएव पाशो बद्धः

भवाद्दृशेन धीरेण दुरपासः दुःखेनापास्यते इति दुरपासः आ
दूःस्यः प्रतिज्ञातं इत्यात्मने पदं विधानाद्धातूः पूर्वस्यानिष्ट
तेः प्रतिज्ञानमर्थोध्यवसीयते १२९ ॥ प्रेयसीजितनक्षत्रश्
सुत्वस्त्रीयो न मंचति दिगन्तगतापि भंगिसंगमञ्जरंगदृग
र्थैकः कदर्थयतितामपिकीर्तिं १३० ॥ याकीर्तिर्दिगंत
गतापि न मुंचति दूरगतापि न त्यजति कदाचिदपि वियो
गरहितेत्यर्थः कीदृशी प्रेयसी वल्लभा तया जितनक्षत्र
नक्षत्राणां चंद्रप्रभृतीनां स्वेतवस्तूनां श्रीः शोभायया
सा अथ च जितः नक्षत्राणां यया सा तादृशी सुत्वस्त्री यस्यास्सा
भंगोस्यास्यालीति भंगी तादृक्संगमो यस्याः अंगरंगदृशाः
मेवार्थस्तस्मात्तामिन्नेतामपिकीर्तिं कः कदर्थयति पीडय
ति द्विय कृते कीर्तिर्न त्याज्येत्यर्थः १३१ ॥ यान्त्वं प्रतिपदे
र्थयितारः तेपिपंच वयमहोसफनतत्त्वं नैकनः खेलमनोर
थमात्रेस्तुरपूरयादिशोपि यशोभिः १३२ ॥ परे अन्येजना
वरं प्रति वरग्राहिधूपयान स्मानर्थयितारः तेपि वयं त्वामर्थ
यितारः अहो सफनत्वं मनोरथमात्रं केवलं मनोरथात्र
पूरयति तयशोभिर्दिशोपि पूरय सर्वज्ञगाहूत्पूणामसा
कं मनोरथपूरणेन दिगंतगामिनी कीर्तिर्भविष्यतीत्यर्
थः १३२ ॥ प्रार्थितां त्वयि यानेषु हरेषु ज्ञानदानज नितो
हृदयस्यः श्रीः अथ पांडुगगनं हरशासकेवलेन जलसेन
विपन्नां १३३ ॥ हरेषु त्वयि याचकत्वं प्राप्तेषु सत्सु ज्ञान
दानजनिता हृदयस्थाः श्रीर्यस्य दानजनिजेनिपाटेज्ञाना
नज्ञानिजा हृदयस्थाः श्रीर्यस्येति विग्रहः ईदृशः हरहृदः के
वलेन पुष्पेणा घपवलेन भः करोति १३४ ॥ प्रवसते भरा
ताजेन वैन्यवनत्वानि गतोपि न लत्वमभीष्टदः स्वगमना
फलतां यदि शांकसे तदफलानि विलावेलमंगलं १३४
भोनलत्वमपि प्रवसते यात्राय फलाय भरताजेन वैन्यतत्त्वं
वांछितदायी यडकं वैन्यं पृथ्वेहैहयमर्जुनं च शाकुंतलेयं

भवतेनलंघनामंचयोर्वैस्ववतिप्रयाणेनस्वार्थसिद्धिः पुनरा
गमस्त्वेतियदित्वगमनस्याः सयात्रायाअफलत्वेशंकसेवि
चारयसितत्राहिनिखिलेमंगलेमंगलप्रतिपादकेशास्त्रे
शकुननिमित्तादिकंवा अफलंखलुनिश्चयेनस्यात् यद्वा
त्वगमनस्यात्मयात्रायाअफलत्वंयदिशंकसेभवत्कार्येक्रि
यमाणेमदागमनस्यफलंस्यादितियदिविचारयसीत्यर्थः
तत्रहिअफलेफलाभावएवनिखिलेमंगलेअर्थिकार्येक
रणेस्वार्थहानिरपिमहत्तामलंकारएवेतिभावः १३४ ॥
इष्टैनः पातितेप्रतिश्रुतिरूढ्याध्वस्वराह्लादिनी धर्मार्थी
त्रजताश्रुतिप्रतिभटीकृत्यान्विताख्यापदं त्वत्कीर्तिः पु
नतीपुनातित्रिभुवनंशुभ्राद्वयादेशनात्क्रमाणांशिलिपीनलो
हितहरिर्नामान्वयंत्यपन १३५ ॥ नोस्माकमिष्टमिष्टाप्र
तिअस्मदिष्टापूर्वणइत्यर्थः त्वयाप्रतिश्रुतिःकरोमीति
प्रतिज्ञायाधाभूत कीदृशीस्वराह्लादिनीस्वरेणमधुरस्वरेण
ह्लादकारिणीनांप्रतिज्ञांधर्मार्थोधर्मप्रयोजनांश्रुतिप्रति
भटीकृत्यप्रमाणनयावेदप्रतिस्पर्धिनीकृत्वा अन्विताख्या
पदं अन्वितमत्रगतंसर्वत्रव्याप्तमाख्यापदंययासा तामी
दृशीकृत्यप्रतिज्ञानार्थसमस्यादनेनधर्मकीर्तिंचसंचिनुयाद्
त्यर्थः अथचधर्मार्थोनांप्रतिश्रुति श्रुतिप्रतिभटीकृत्या
न्वितमत्रगतार्थमाख्यापदंप्रतिश्रुतिरितिनामपदंयस्या
स्तानादृशीकृत्यश्रुतिप्रतिभटत्वेहिप्रतिश्रुतिशब्दःसार्थ
कोभवतिश्रुतिरपिदेवानामिष्टिदर्शपूर्णमासादिकायु
ह्निपप्रवर्ततेतथा आद्यंवर्णोंकारेणाह्लादिनी आद्यंव
र्णकटाद्यादिभिर्ह्लादिनीच तथाधर्मार्थाधर्मप्रतिपादिनी
चोदनालक्षणोर्थोधर्मइतिधर्मस्यवेदैकगम्यत्वोक्तेः त
थाअन्वितमुचितमाख्यापदंयस्यास्तानादृशीश्रूयतेइति
श्रुतिरितिद्वितीयोर्थः अथंचनइष्टियागप्रतितयाप्रति
श्रुतिःपूर्वमीमांसाजाता पूर्वमीमांसायाःश्रुतिप्रतिति

धित्वात् आघोयः स्वः स्वर्गः अघोभोक्तव्योयः स्वर्ग इति च
तस्याङ्गाद्वितीयधर्मोयोधर्मस्वरूपप्रतिपादनपरोऽकृत किंकृ
त्वास्फातिप्रतिभटीकृत्यकीदृशोमान्विताख्यापदा अन्वित
स्वार्थस्याख्याकथनेनतत्रपदंव्यवसायोयस्यास्सायोयपतदा
न्वितस्वार्थबोधकानिपदानीत्यन्विताभिधानवादिनोमी-
मांसकाः अथवा आख्याया अभिधानायाः पदानि आख्या
पदानि अभिधानगोचरा इत्यर्थः अन्वितानिपरस्परसंब
द्धानि आख्यापदानि अभिधेयार्थायस्यास्तानादृशी आका
ङ्क्षादिमद्भिः पदैरपिहिताः पदार्थाः परस्परसंसर्गमापन्नावा
क्यार्थवर्त्ताभजंते इत्यभिहितान्वयवादिनोमीमांसकाइति
प्रथमार्थस्येवत्ततीयोर्थः सर्वार्थसर्वार्थसंबंधेनोत्तरार्थव्या
ख्या पुनः प्रतिज्ञानसिद्धौ सत्यांत्वत्कीर्तिः त्रिभुवनंपुनती
पवित्रीकुर्वाणा शुभ्राद्वयादेशनात् शुभ्रः शब्दो गुणः तं
स्याद्वयमद्वितीयत्वं तस्यादेशनान्निवेशनात् द्रव्याणांनी
लपीतरक्तादिविश्रामसंबंधलोपात् सर्वस्यश्वेतीभवनेननी-
लादिरूपाणांनाममात्रस्यापिलोपोऽस्तीत्यर्थः अथचत्व-
त्कीर्तिरुत्तरमीमांसारूपात्रिभुवनमितित्रिभ्योभवतीतित्रि
भुवं ईदृशंगहनंवनंसंसारंपुनतीशुभ्रस्यनिर्दोषस्याद्वयस्य
ब्रह्मस्वरूपस्यादेशनादुपदेशात् द्रव्याणामित्युपलक्ष-
णंसर्वदृश्यपदार्थानांनीलपीतादिव्यवहारोल्लोपात् वा
चारंभणंविकारोनामधेयमितिश्रुतेः ३७ ॥ यदमात्सहत
सहस्रपादद्भवत्पादेनावजः कथ सख्यायातनयः सतः
किलपितुः सादृश्यमन्विष्यति एतस्योत्तरमयनः समज
नित्वत्तेजसांलंघने सहस्रेरपिपंगुरंघ्रिभिरभव्यक्तोभ
वत्मास्तुमान् ३८ ॥ सहस्रपात्सन्नपिपंगुरितिकथ्यंक
ज्यते इत्यपेक्षप्रश्नस्योत्तरं अथास्माकंभानुमानेवजातः किं
कुर्वन्सहस्रसंख्याकैरपिपादैस्त्वत्तेजसांलंघनेपंगुरभव्य
क्तीभवान् प्रकटीभवन् पितुः पंगुत्वादेवपुत्रोपिपंगुर्जात

नै॰
प्र॰ टी॰
५५

इत्यर्थः साहस्रैरिति सहस्रसंख्याप्रमाणमेषां साहस्राः शत
मानविंशतिकसहस्रवसनादण् १३५ ॥ इत्याकर्ण्यहिर
नीशाद्दिशः पविषदस्तागिरस्त्वादृगर्भा वैदर्भीकामकोपि प्र
सभाविनिहितं हृत्यभावं बभार स्वांगीकारं गते स्मिन्नत्र पारि
षदः संभृतानंदस्तूचे भूयादंतर्धिसिद्धेरत्रविहितभवद्विघ्न
नायत्नतत्र १३६ ॥ इति देवसभायास्तादृगर्भा वाचं श्रुत्वा
सन्नलो भैमीकामक्रोधविलासहारोपितं हृत्यभावं बभार अ
स्मिन्नले स्वीकारं गते अंगीकुर्वति सतीत्यर्थः देवेंद्रः संचित
हर्षे यथा भवति तथोचे संभृतानंदवचोवाकिमिति अंतर्धा
नमंतर्धिः तस्याः सिद्धिरंतर्धानकारिणी विद्या तस्याः अत्रवि
हितमनुष्ठितं भवद्विघ्नं ये यामा अत्र विहितभवद्विघ्नज्ञानस्या
भावस्तत्रासायत्रतत्वेष्टस्थाने भूयात् अंतर्धानविद्यात्वद्वि
त्रवशावर्तिनी सर्वत्र स्यादित्यर्थः १३७ ॥ श्रीहर्षं कविरा
जराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितेंद्रि
यचयं मामल्लदेवी च यं तस्य श्रीविजयप्रशस्तिरचनातात
तस्य नव्ये महाकाव्ये चारुणि नैषधीयचरिते सर्गोगमत्पं
चमः १३८ ॥ श्रीसविजयस्य प्रशस्तिस्तु नामास्वनाति
र्माणं तस्याः जनकस्य यद्वा श्रीविजयो नाम राजा कश्चित्
तस्य प्रशस्तिः तस्या रचनाग्रंथविशेषस्तज्जनकस्य यद्वा
विस्मोः श्रीविजये विषये याप्रशस्तिरचनाउज्जनकस्यत्य
र्थः शेषं स्पष्टं १३८ ॥ यंप्राहत्वतत्रिलिंगादिति पतिस्सन
ताराधितांघ्रिःस्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमास्वकविनरिह
विंनालमायं च माता यं विद्यावाप्ययोगी कलयति कृप
यातत्कृतौ दीपिकायां श्रीवंशीधरजिनाधूदति सरसकथः
पंचमः सर्गपूर्णः ॥ ५ ॥ इति श्रीनैषधीये महाकाव्ये पं
चमः सर्गः ५ ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ दौत्याय दै
त्यारिपतेः प्रवृत्तोद्विषांनिषेधोनिषधप्रधानं सभीमभूमी
पतिराजधानीं लक्ष्यीचकाराथरथात्पदस्य १ ॥ पथप्रना

थैर्नां प्रतिकर्त्तरि निषधप्रधाने निषधेशः स नलो देवेंद्र-
स्य दूत्याय प्रवृत्तो रथवेगस्य भीमभूमींद्रपुरीगोचरीचका
र तामुद्दिश्य प्रेरयामासेत्यर्थः १ ॥ भैम्यास्समं नाज
गणाद्वियोगं सहतः तथर्मे स्थिरधीर्वशीशः समुद्रपाने मुनिरं
नतायं दवीरमप्योर्वमिवोर्वशेयः २ ॥ अथेशः स नलो दू
तधर्मे स्थिरबुद्धिः सन् भैम्यास्सह वियोगं नाजगणत् अभि
लाषादुत्कूलव्यापाराभावाद्भैमीसन्निधानेपि योगः कद्वो
र्वशेषः उर्वशीपुत्रो मुनिरगस्त्यः समुद्रपाने विद्रुमपंडवी
रमप्योर्वं वडवानलं यथा नाजीगणत् तथेत्यर्थः २ ॥ न-
लप्रणालीमिलदंबुजातः संवाददंपीयूषमपि पासवत्ते नला
धहप्यर्थमिवानिमेषा देशस्य तस्याभरणीबभूवुः ३ ॥ न
लप्रणालीजलद्रोणी तया मिलत् अंबुजाता भैम्याः सं
वादः स एवामृतं तत्पिपासवः त्ते कवयो नलमार्गदर्शनार्थ
मिवानिमेषाः अर्थेन नित्यसमासः सर्वलिंगत्वाच्चवक्तव्या
तस्य देशस्य यत्र नलेन सह संवादः कृतः तस्य देशस्याभरणी
बभूवुः तत्रैवास्थिता इत्यर्थः ३ ॥ तां कुंडिनाख्यापदसंह
तां सोमरावतीमेव रथस्तदीयः भूमींद्रभीमस्य पुरीमवाप
मनोरथः सिद्धिमिव क्षणेन ४ ॥ कुंडिननामपदेनैवा
ख्यांदिता अमरावतीमेव भूमेरिंद्रस्य भीमस्य तां पुरीं तदीयो
नलसंबंधी मरथः मनोरथः सिद्धिमिव क्षणेन प्राप ४ ॥
भैमीपदस्पर्शकृतार्थरथ्या सेयं पुरी तस्य त्वकालिकाकुलास्ता
त्पोनिपीयद्दशामीद्दशाभ्यां भृशां निशश्वास सहस्रवैः स्तनाशः
५ सेयं दमयंतीपदस्पर्शनामर्थचीवीनार्थ वीथिका पुरी तस्य त्वं-
ठाकुलो नृपः तां पुरीं नेत्राभ्यां दृशामवलोक्याश्चर्येण निश्वा
स्वास सहस्रवैः दृनमयां कुंडिनभैमी प्राप्तिमनोरथः ५ ॥
स्त्रियस्तमेकस्तुलवेनवासरोमांचनृत्यत्तभिरस्यचद्दः
अन्यस्तुनः कंपमपिस्फुरित्वा तस्याः पुरः प्रापनयोपभोगं
६ ॥ अस्य नलस्यानंदबाष्पलेशेनाक्षित्रं पत्मभिस्तुलकि

नै॰ प॰ प॰ टी॰ ५५

तं वामं चक्षुः तस्याः पुरो नगर्या नवोपभोगं प्राप अन्यस्तु र
त्नं दक्षिणं चक्षुः कंपनशीलं अपि पश्चात्प्रमोदास्पदत्वेन
स्थितं स्फुरितत्वात् प्रियासंभोगसूचकं प्राप्य अथ च सा कुमान
तयोः पश्यपुरः अथेतस्या भैम्या नवोपभोगं प्राप पुंसो दक्षि
णात् दक्षिणं स्फुरणं प्रियाप्राप्तिसूचकं हि उभयत्रापि कामुक
स्य वामदक्षिणरूपस्य चेष्टाव्यत्ययेन वामेन अवक्रप्रगल्भका
मुकावदाचरितं निःसः दक्षिणं प्रदक्षिणं प्रगल्भकामुकव
दाचरतिस्मेति भावः ६ ॥ रथ्यादसौ सारथिना सनाथाद्रा
जावतीर्याथ पुरं विवेश निर्गत्य बिंबादिव भानवीयात्सौ
धाकरं मंडलमंशुसंघः ७ ॥ असौ राजा सारथिना सनाथा
द्रथ्यादवतीर्य पुरीं विवेश भानोरयं भानवीयः तस्मान्मंड
लान्निर्गत्य किरणसमूहः सुधांशोः मंडलमिव ७ ॥ चिरं तदा
क्रीडनवेशनस्था नलस्य मूर्तिर्वहतेन रूपा बभूव नाश्चि
त्रनं तथापि विश्वैकरूपैव यदस्य मूर्तिः ८ ॥ तदाक्री
डिनगृहप्रवेशेन तस्यानलस्य सा मूर्तिर्द्विरूपा न बभूव न
याप्यस्य मूर्तिर्विश्वैकरूपैवेति यत्त नाश्चित्रं नहि संदेहं त्वा
दृशीनीयेत्यर्थः अरूपस्यापि सर्वरूपत्वेनाश्चर्यं ८ ॥
जनैर्विदग्धैर्भवने स्वसृष्टैः पदे पदे विस्मयकल्पवल्ली वि
गाहमाना प्रथमस्य हासिरथ्याटदे राजकुलानि स्थितत्वं ९ ॥
विदग्धैर्जनैर्भवने स्वसंदृष्टैः स्थाने स्थाने विस्मयकारिणी रु
पं पाणिः पश्यंती अस्यनलस्य हासिरथ्यानं तवं राजगृहानि
स्थितत्वं प्राप अथ स्कंदस्फुरन्त्योः जलरुहे हे पिनालोके ९ ॥
मीनस्पृशामीति हृदा ललज्जे हेलां दृढां वादिजने स्वसज्जे रु
द्यामिभैमी मिनिसंगतापहर्तां विचिंत्य स्वमसो स्पृशाच १॰
असौ नलो नहि तत्स्पृशामीति मनसा लज्जितवान् अथैः सत्र
डे द्वादकवर्गे हेलामनादरं दधौ हे हृहोइ अन्यावद्वेषाद्वा
दिभ्योण भैमी इत्यामीनि तेन तनोघस्वमात्मानं हृतं विचार्य
डःखितवान् लज्जावत्त्वात् मनो घर्षणोक्ता नाभावानो शालवत्वं

१० ॥ अथोपकार्याममरेंद्रकार्यात्कन्याम्स्वरतापि हतैवह
द्यः भैमीं दिदृक्षुर्व्रजदिङ्वन्दिशान्नतौनामाविशाद्विश
क्रः ११ ॥ अथ्यासौ नलः कन्याम् प्रकोष्ठे प्रवरतायामपि
कृतैः पुरुषैरदृष्टोनप्रविवेश कोभैमींद्रष्टुमिच्छुसंदिद्य
बज्ञवेदः प्रेरयन्नुप्रकार्यांमुपरिकन्यां राजमहेंद्रस्य शका
र्यात्रिमित्ताददिविशत् उपकार्योपकारिकेत्यमरः कन्याप्र
कोष्ठेहर्म्यादेः कोष्ठमध्येभवंधने ११ ॥ अयंकइत्यन्यानि
वारकाणांगिराविभ्रद्भीरोवि भुज्यकंठं हृशेदयेविस्मयानि
त्वंगौलिलंचिताया मपिराजसिंहः १२ ॥ विभुः सराजसिं
हो राजश्रेष्ठः केसरीं द्रस्तुल्स्मादन्यस्यानिवारकाणांद्वीवा
रिकाणांकोयमितिगिराकंठं वक्रीकृत्य लंचितायामपिद्वा
रिनैर्ज्ञातोहमितिभ्रमेणविस्मयनिश्चलांदृशं चिदेपसिंहो
पिगच्छन्विभुग्नकंठः पश्चादवलोकनेशील १२ ॥ अनंतः
पुरांतः सविलोक्यबालांकांचित्समालंबमसंवृतोहं नि
मीलिताक्षः परयाश्रमेत्यासंहृत्याता पद्मसंकार १३ ॥ स
नलोंतः पुरमध्येसमालंभमुद्वर्तीयितं उपलेभ तत्वनुभवः स
मालंभो विलोपनं असंवृतां कञ्चिपिहितांकोविलोक्यपुंजालि
तनेत्रः सन् श्रमेत्याव्यवहर्तं त्याश्रमश्रनवस्त्यानेअन्ययाङ्गाढ
संसर्गं प्राप्यवमस्पृकारचसन्मोनोबभूव १३ ॥ अनादिस
र्गस्रजिवाच्चभ्रूत्वाचिनेपुवाभीमदत्तानानलेन जातोष्यघूद्भार
जितशंबरस्यमायाशांबरीशिल्पमालादिदृक्ष १४ ॥ अना
दयोयेसर्गाः सृष्टयः तेषांस्रवकपरंपरातस्यामनादौसर्गस्र
जिवातयाचिन्नेपुत्रालेपुवा अत्रभूत्वायद्वाजितशंबरस्य
कामस्यशांबरीशिल्पंशंबरस्येयंशांबरीमायातस्यानिर्मा
जातोकामेनशंबरंजयतातस्यमायापिहृतातयामाययानि
र्मितेत्यर्थः ईदृशी वस्तुभैमीनलेनादृश्याद्यदार्षीबहुत्तुभ
वभावनयाथवा माययावाअसतोवस्तुनप्राप्तोत्संभवतीति
नहेतुदंचंसंपादितं १५ ॥ अलीकभैमीसहदर्शनात्रतस्या
नाकन्याप्सरसोरमाय भैमीभ्रमस्यैवततः प्रभावाद्भैमीभ्रम

नै॰ ष॰ ष॰ टी॰ ९९

स्तेन नलेनास्खलंभि १५ ॥ मिथ्याभैमीभिः सहावलोकनात्तस्य
नलस्यान्यकन्यारूपात्रमस्य भ्रमो देवाह्रियो वशाय प्रीनयेन भै॰
मीप्राप्तदर्शनादिनिवापादः अन्यत्रापि मिथ्यार्दकस्य गात्रस्पा
दर्शनादस्य रसउदकस्य पांसुजलादिरसायास्वादनाय प्रसी
त्यन्वयेवा न भवंतीति ध्वनिः नतु स्तून्याकृदिति भैमीभ्रमः क
थंजायते निरधिष्ठानभ्रमानुपपत्तेः कन्यास्वरूपस्याधिष्ठान
भूतस्य भैमीभ्रमः कथं वा न जायते नत्वेमास्तु सकलोपि किं॰
न जायते इत्यत आह नतस्तस्माद्भैमीभ्रमस्य प्रसादाद्देवता॰
रूपकन्याहतेनेन नलेन भैमीभ्रमो नालंभि यद्वा सार्वविभक्ति॰
कस्तसिल् नतस्तस्य पूर्वमुत्पन्नस्य भैमीभ्रमस्येत्यर्थः अत्रे
यमस्त्यशोऽप्यधिष्ठाने भ्रमो जायते न त्वसदृशेन हि शिलाश
कले रजतभ्रमः कस्यचिज्जायते तास्तु कन्या भैमीसादृश्यले
शस्यापि अभावान्न भवंतीत्यर्थः गरुडादिसादृश्याभावे न
रधिष्ठानोऽपि भ्रम उपपद्यत एव न दोषः १५ ॥ भैमीनिराशो हृ
दि मन्मथेन दत्तस्वहस्तात् द्विहस्तात् द्विहस्तः सतामलीकामव
लोक्य तत्र तत्राणादपश्यदन्यामपशद्दिबुद्धः १६ ॥ भैम्यां निराशो
हृदये कामेन दत्तस्वहस्तात् दत्तावलंबनात् द्वियोगाद्विहस्तोऽन्या
कुलः हस्तहीनोऽप्यकिंचित्करत्वात् अथ च कामेन वियो॰
गाय हस्तो दत्तः स्वयं च विहस्त इति विरोधः प्रतीयते अथवा
कामेन हेतुना दत्तः स्वस्य नलस्य हस्तो यस्मै अत एव स्वयं वि
हस्त इति हेतुहेतुमद्भावस्तु प्रतीयमानोत्प्रेक्ष्यते स नलस्ता
मलीकां भैमीं तत्र तत्र पुरो विलोक्य हर्षेण विबुद्धो विगतभ्र
मस्सन् तामनवलोकमानो व्यषीदत् दुःखितवान् १६ ॥
प्रियां विकल्पोपहृतां स यावद्गिरा मृषा संदेशमजल्पदल्पं
अदृश्यवाग्भाषित भूरि भीरुर्भवोधवक्तावंदचेनयत्नं १७ ॥
मानसकल्पद्वि विकल्पः तेनोपहृतामानीतां मिथ्याहृ॰
ष्टामित्यर्थः तां भैमीमल्पमल्पं लोकं मंदं चाटिगीर्षानां संदेशांस
नलो यावदजल्पत् द्विकर्मकः अदृश्यस्य वाकृतयाभाषिता

भ्रुवयोर्भीरवः स्त्रियः ताभ्यो जातो रवः कलकलः स तावद्देवनं
नलसंबोधयत् १८ ॥ यद्यपत्नीकस्यामकृतापितस्याः स्तर
नीयोपांविस्मयस्पृष्टमिवास्तवह्नौ श्वेतांतपत्तांतमन्मगोकमास्वंबर
भावांतिर्यग्वलितंविलतः १५ ॥ तस्मिन्निरावरणेश्रवनेः पुरेर
मकृतावाककृतादेवेनापिमानुषीत्वनौपरामष्टुमिवकामिर
तइत्यर्थोघात्यतेनिरलवमनौकस्याश्चित्तस्याः ऊर्चोपघप
स्तनलोविलदोलाजितस्मनश्वेतांतोमोढः यत्नांतमन्मगोकः
पूर्णिमाचंद्रोयेनभुवेनतत्तिर्यग्वलितंचकार फकैचेन
न पक्षत्रकामुकसंभोगेचेइस्यातिरोधानेनांधकारकरणेना
मेतिविशेषणपदंधनाति १६ ॥ श्वेतः पुरेविस्तनवागुरोपि
बालावलीनांवलितैर्गुणोघैः नकालमावंहरिणांनदा
हृदयंप्रभुर्बद्धुमभून्मनोभूः १७ ॥ बालावलीनांहरीसव्व
हानांकेशसमूहानांचवालितैः कुंचितानुर्कुवैः वेणीपदंप्रा
पितैर्वागुणौघैः सौंदर्याभिगुणासमूहैः उत्कसमूहैर्वीक्ष
त्वामसारितजालैः कामः तस्मनलस्यादिहृदयमेवकालमा
वेहरिणं कुरसश्रेष्ठंग्रथचकुरसमूहंबंधुंसंयंतशक्नोनाभू
त् श्वेतःहाष्टिः कांताःकामपरवशानाभूदित्यर्थः १८ ॥
देहेमूलमालोक्यकचेकृतस्तोस्तस्याः ऊर्ध्वोनावनुलेपयंत्यः
नाभीमध्येमज्जथ्यवासमोगुमिमीलदिति क्रमकृष्टचत्तुः
२० ॥ कचेकृतास्तोः संयतामिष्टोः कस्याश्चिद्दाजमूलंविलो
क्यकाचिद्दृष्टीनिमेषः ततोनेत्रं ततोन्यत्रेतिवातोऊर्ध्वाव
ग्रलेपयंत्याः कस्याश्चित् ऊर्ध्वोविलोक्य श्वेतःपतनःश्रोर
थिलवाससः कस्याश्चिन्नाभींविलोक्यश्रुतपृष्ठाद्दृष्टिक्र
मेणाकृष्टचक्षुर्येनेहशःसन् मिमीलचतद्धीदृशांनस्फ
वानेवेत्यर्थः निहवदिदृक्षांतानांक्रमेणवाऊर्ध्वमूलऊर
चनाभीनलविलोक्यजन्यनत्यलावलोकनेत्यादितिपं
कयामिमीलेत्यर्थः २१ ॥ मौलिन्नशक्रोभिगुणंवागतानाभ्यां
यत्नेनिपीड्यस्तनसांनराभ्यां [illegible]नोपेनोविजयोमसपस्मा

नै॰
प॰ प्र॰
टी॰
५८

स्तुमंगसंगोत्पुलकेऽपिनष्टे २१ ॥ आदावुन्मीलनस्तेन नलःकृ
ताभ्यांकृत्वास्ताननाभ्यांसावकाशाभ्यामभिमुखमागता
भ्यांचित्रपीडाग्रथङ्गंनशाकितः ताभ्यांसकाशादूपेतः प्र
स्तुतःसनलःपश्चात्त्वांगानानिनिंदूपयांगनासगाहूविताली
निनेस्त्रियोऽपुरुषांगसंगेनरोमांचितेजाते २१ ॥ निमीलन
स्पष्टविलोकनाभ्यांकदर्थितस्ताःकलयन्कटाक्षैः सदा
गदर्शीचमृषालज्जेस्वतःस्वतोज्ञोःपरतोनिगूढी २२ ॥
निमीलनंचस्पष्टविलोकनंचताभ्यामपूर्वेक्षोकदृयोऊर्वी
त्याकदर्थितोऽपुःखितःसनलःताःस्त्रियःकटाक्षैःपश्यन्
रागदर्शीचरागेणदृष्टुंशीलमस्यास्तीतिकामीचेत्यर्थः
लज्जितवान् सतालज्जाग्रहणप्रवेत्यतआह स्वतःस्वाभावि
कीलज्जाग्रहणःपरतोजानानाकगूढीऽर्थः यद्वास्वतःस्वतोज्ञा
नाज्ञोःपरस्मात्जायमानायाःसकाशान्निगूढीभवति २२
रोमांचितांगीमनुनत्कटाक्षैभ्रांतेनकांतेनवनेविसृष्टाः
मोघाःशरोघाःकुसुमानिनाभूत्तद्वैर्यमुग्ज्ञांप्रतिपर्यवस्यन्
२३ ॥ नलकटाक्षैःपूर्वमेवनलस्पर्शापुलकितांगीमनु
पश्चाद्भ्रांतेनयद्वारोमांचितांगीमनुरोमांचितांपश्चात्कटा
क्षैर्हेतोर्भ्रांतेन एतत्कटाक्षजनितएवरोमांचइतिभ्रां
तेनरतेःकांतेनकामेनविसृष्टाः कुसुमानिशरौघाःनल
धैर्यमुग्ज्ञायेपर्यवस्यन्निःक्षिप्यमाणोमोघोनाभूत् कामशा
रास्तस्याविकारकारकानाभवन् परस्तनधैर्यमेवाप्रसर
न्नित्यर्थः २३ ॥ हित्वैववर्त्मैकमिहभ्रमंत्याःस्पर्शाःस्त्रियः
स्तत्यजइत्यवेत्य चतुष्पथस्याभरणीबभूवलोकावलोका
यसतांप्रदीपः २४ ॥ इहभ्रमंत्याःस्त्रियःस्पर्शादेकं
मार्गंत्यक्त्वैवत्यक्तुंशक्याःएकस्मिन्मार्गेत्यक्तुंनशक्यंतइति
निश्चित्यचतुष्पथमध्यास्तयद्वाइहचतुष्पथेशृंगाटके
एवंविसंभेणभ्रमंत्याःस्त्रियःस्पर्शाःस्तत्यजइत्यवेत्य एवं
मार्गंहित्वासतांसज्जनानांदीपःसनलोलोकदर्शनायच

द्वयं यमलं चक्रवाकयोरित्यन्वयः २४ ॥ उद्वर्तयन्त्या हृदये नि॰
पत्य नलस्य हृदि स्थितैर्हृतकृतेव वियोगिवैराज ऊचयोर्न
स्थितैः कैरर्थन्त लीलैर्गलहस्तितेव २५ ॥ नलस्य हृदि स्थि
तेन ऊर्ध्वं तस्याः स्त्रिया हृदि निपत्य कृतेव त्वचितेव वत्य हृतनत
स्यवान्विष्य फणीलिङ्गनिपवस्मैयदं घनादित्वादङ्. वि
हिभिः सहवैरादर्थं ऋसङ्कृद्योः ऊचयोर्न विपदैर्गलहस्तिते
व गलेहस्तो गलहस्तः तेनापि तेवगलहस्तितेव अन्यापि
यानि स्थानस्थनेसो ऽप्यर्थं वेडाकारहस्तेन मलहस्तो क्रियते
२५ ॥ तन्वीमुखेन्द्राग्रथितस्य चेड्वियोगिनस्तस्य निमी॰
लिताभ्यां द्वयं दृशोर्यः कृतमीलनाभ्यां नेदिङ्गताच त्व॰
सरोजताच २६ ॥ तन्वीमुखे चेडप्राप्य शीघ्रं मीलिताभ्यां
वियोगिनस्तस्य नेत्राभ्यां द्वयं दृशोर्यः कृतं तस्य मुखस्येन्दु
ताकस्याहृष्टेः कमलत्वं चेन्दुदर्शनेनैव कमलानि मीलि
तेभवतीति अतिशयेन इन्द्र दृशोर्यः स्तनोहलादोल्लचो॰
चितत्वं २६ ॥ चलच्यथेन विनिमीलितानां चलद्विरोताः
स्वावमयहीष्यन् संचरद्भ्रतास्मिन्नष्टभीनिकृन्तालापवन्त
हृन्मनचेद्दास्यन् २७ ॥ चलद्विरोताः चलनशीलौ द्वि॰
शातनाः स्त्रियः चलच्यथेस्थितेन निमीलितलोचनेन स्वावे
लाय हीष्यन् तस्मिन्नले संचरद्भ्रा अभिघातस्पर्शमाप्य भूष
भियानिकृन्ताः तापवास्त्रियस्तस्य नलस्य वत्मेन देववत्मेवा
नचेद्दास्यन् तर्हि स्वावमयहीष्यन् अङ्गः तेन तायहीष्य
वित्यर्थः २७ ॥ संचरद्यश्व्यालस्तरसात्मभूषाहीरांकुरप्रोत
डकूलहारी दिशानितंबपरिधानमन्वास्तन्त्यापसंताप
मवापभूपः २८ ॥ नलः स्वभूषणकेयूरादिनिवद्धवज्रा
कुरलग्नडकूलहारी संचरद्यस्तत्र व्यानितंबादिशापरिधा
नकूलाकर्षणेनाविवसनां कृत्वेत्यर्थः तस्याप संतापं॰
दिगंबरीकरणनिमित्तपापसंतापमाप २९ ॥ हतः कया
चित्पार्श्वं केडकेन संचरद्भ्राभिघाक्तजैः कयापि कयाचना॰

नै॰ ष॰ ष॰ टी॰ ४८

कः ऊरुच ऊरुक्रमेण संभुक्तकल्पः सन्बभूवताभिः २८ ॥
पथिकयाचित्कंडकेनहृतः कयाचित्स्तंहृत्तकवैर्भि
न्नः कयाचनऊरुचऊरुक्रमेणाक्रांतः सन्दपत्नाभिः संभुक्तका
ल्पः कृतसंभोगइवबभूव २९ ॥ छायामयाप्रैतिकया
पिहावेनिजेसगच्छन्त्रपथनेद्रूयमाणः तस्मिन्नयातानिर
चायचात्रस्वस्यैवतन्व्याहृदयंप्रविष्टः ३० ॥ अथनेद्रू
माणः ग्रहृष्टः सन्नलोगच्छन् कयापिनिजेहावेछाया
मयः प्रतिबिंबरूपः प्रैदिहृष्टः तस्मिन्नयानलास्मऊरुचैत
सातस्मिन्नयेनिपादेनड्यानेनहेतुनेत्यर्थः तयानन्व्याः
स्वस्यैवहृदयंप्रविष्टोयेनलद्दृश्मसमपाद्गि चायिनिस्थि
तः आत्मानिस्वशाहीनपुंसकः ३१ ॥ तेच्छायसौंदर्यनि
पीतधैर्याः प्रत्येकमालिंगदद्भूवतीशः रतिप्रतिद्वंद्वित
मारुह्यनंनताद्भूपानिर्णीनरतिकथंचित् ३२ ॥ तस्यच्छा
याकांतिः प्रतिबिंबंतेनच्छायाविभाषासेनेत्यादिनानपुं
सकत्वं तस्यसौंदर्येणानिपीतंधैर्यंयासांताः अत्रह्रः सुंद
रीः कामः प्रत्येकमालिंगत् कामपरवशाजातानाइत्यर्थः
आलिंगनेहेतुः रतीशः अदृष्टद्वीपकथंचिदपिकेनाप्यु
पलक्ष्येणनननूनंनिर्णीतरतिः रतिवियमिनिविवोकृही
नः अतएवालिंगत् कीदृशीष्वतेः स्ववल्लभायाः प्रति
द्वंद्वितमारुह्य अत्यंतंप्रतिद्वंद्विनीष्वलावण्याधिक्येनकृ
त्वातएवतास्वरतिविनिभ्रांत्याआलिंगनं अथवारतेः स्वर्वे
स्यप्रतिद्वंद्वितमारुह्यप्रतिकूलास्याविवाहितयारनिवाहिता
स्वित्यर्थः अतएवानिर्णीतरतिवानिश्चिताभिलाषः अत
एवालिंगनरूपवशीकरणं अथवा रतेर्भावस्यप्रतिद्वंद्वि
तमास्वप्रतियोगिभूतास्यकांतरतेः कांतालंबनत्वात् कां
तारतेस्त्वकांतालंबनत्वात् अतएवानिश्चितरतिरतिभा
वः तदृष्ट्यादनायालिंगत् अथवासपत्नीभावेनैवरतिप्रति
स्पर्धितमास्य अनिर्णीतरतिः सम्यगप्राप्तसुरतः आलिंग

देवनचस्मरतन्त्यावेग्रामवानित्यर्थः नलेनुरागमात्रंजातं
नतुस्मरतन्त्यावमितिभावः ३१ ॥ तस्माददृष्टपादपिना॰
तिबिभ्युः तच्छायदूपाहितमोहलोलाः मन्यन्तएवाहत
मन्मथार्त्ताः प्राणानपिस्वाङ्गदृशात्तनानि ३२ ॥ नलप्र॰
तिबिंबलावण्यकृतानुरागनवलाः स्त्रियः अदृष्टपादपि
तस्मान्नलान्नात्यंतेभीतवन्तः याहृत्तीसादर्वाचितेप्रजित
मन्मथार्त्ताः हदृशाः स्वान्प्राणानपित्यणानिमन्यन्तपूर्व॰
वर्तमानसामीप्येवर्तमानवद्वायाम्हस्तमपिनगणयंति॰
त्वानानिबिभ्युरितिफलमेवेतिभावः ३२ ॥ जागर्तितच्छा
यदृशांप्रत्ययःस्पृष्टेपितास्मिन्विसर्पकम्पः कुतेकुतेत
त्यदृशाहभीत्यास्वहस्तितस्थाहदृशांपरंसः ३३ ॥ तच्छा
येदृशोयामांताः तच्छायंप्रपंनीतिवातच्छायदृशः ता॰
सांयःकम्पःप्रत्नाजागर्तितत्दृष्ट्न पविल्लङ्चास्मेचका
गत्तलङ्लङ्लिङ्चतस्मिन्नलेस्पृष्टेव्यापवकुतंकुतेप्राे॰
तुगच्छतिनलचरणाशहृभयेनकांतानांसकम्पः प्रपंकृष्टा
स्वहस्तितःदत्तावलंबःकृतःस्वकोयःकृतइत्यर्थः स्तो
हस्तावलंबनभूतोयस्यासौस्वहस्तः स्वहस्तःकृतःस्वह
स्तितःतत्करोतितदाचष्टइतिणिजंतात्क्तप्रत्ययःयद्वा
स्वस्यहस्तःस्वहस्तःसोस्यास्तीतिस्वहस्तवान् ततोणावि
विन्मतोर्लुगिणिनिमत्रपोल्लक् ततःक्तप्रत्ययः यद्वास्वह
स्तोस्यसंजातःस्वहस्तितःतारकादित्वादितच् ३३ ॥ उ
लास्यतोस्पृष्टनलांगमंगतानांनलच्छायापिवाविहृषिः
प्रत्येवंत्यात्तदूनेतिपत्यास्तेदृष्टवाधयदहृषिलोम ३४
तासांकांतानांस्पृष्टनलांगमंगंतथानलकांतिपायिनो
दृष्टिसृत्यःपल्याविकाश्यतो श्रेगदृष्टाःसचेतनत्वा॰
त् नात्रचित्रंक्वचिदपिकतनोक्रियमाणोपि श्रवोयमचेतनं
यदहाषिउल्लासितंसंतोषितंच तत्रेनाष्टमेवपाषाणप्रव
श्वेतनिल्लंतमकार्यंत श्रचेतननलोमहर्षणंपाषाणानर्तन

नै॰
ष॰ ष॰
टी॰
५५

मिवेत्यर्थः २४ ॥ यस्मिन्नलस्पृष्टकमेत्य दृष्टा भूयोसि
तं देशमगात्कृशगात्री निपत्य तत्रास्य पदारजः स्युः पदे प्रसी
देति शनैरवादीत् २५ ॥ यस्मिन्देशे नलस्पृष्टकं नलस्प
र्शमिव प्राप्य यद्वा स्पृष्टकमालिंगनाविशेषः यदुक्तं यं यो
षितः सम्मुखे मागतायात्वमादिया स्पोवैस्मातिं प्रियस्य अंगेन
चांगं घटते स्मनन्तुमालिंगनं स्पृष्टकमेतदाहुरिति तं प्रा
प्य दृष्टा भूयोपि तं देशं गता अस्य नलस्य भूरेणुस्थिते पदा
के निपत्य प्रसीदेति मंदमवोचत २५ ॥ भ्रमन्नमुष्यामुप
कारिकायामायस्य भैमीविरहात्कृशीयान् असौ मुहुः सौ
धपरंपराणामधत्त विश्रांतिमधित्यकासु २६ ॥ भैमीवि
योगात्कृशतरः स नलः अमुष्यां तस्यामुपकारिकायां राज
धर्यां भ्रमन् आयस्यायासं प्राप्य मुहुः सौधपंक्तीनामधित्य
कासु उपरिभूमिषु विश्रांतिमधत्त अधित्यकासंबंधात्सौ
धपरंपराः पर्वतप्राया इति ध्वन्यते उपत्यकास्विति वा पाठः
२६ ॥ उल्लिख्य हंसेन दले नलिन्यास्तस्मै यथा दर्शितमेव
भैमी तेनाभिलिख्योपहृतं स्वहारात्कस्या न दृष्टा जनि विस्म
याय २७ ॥ तस्मै नलाय हंसेन कमलिनीदले विलिख्य
यथा भैमी दर्शिता तथैव तेन नलेनाभिलिख्य भैमी प्रति
कृतिः समर्पिता स्वहारात्समर्पितः स्वकीयो नलसंबंधी
हारो यस्यै भैमी प्रतिकृतये सा दृष्टा सती कस्या विस्मयाय ना
भूत् केनालिखिता कस्य वायं हार इति २७ ॥ कौमारगं
धीनि निवारयंती हृद्यानि रोमावलिवेत्रचिन्हा सालिख्य
तेनैव्यतयौवनी यद्वाःस्थामवस्थां परिवेत्तु कामा २८
कुमारस्य भावः कौमारं शैशवं तस्य गंधो येषामल्पकौमा
राणीत्यर्थः अल्पाख्ये याभिनीतानिः हृद्यानि चरितानि निवा
रयंती रोमावलिरेव वेत्रं उत्सारणदंडश्चिन्हं यस्याः सा भैमी
नलेनालिख्यैव्यतकैशोरी यौवनसंबंधिनी या सा चासौ
द्वास्थ्यं द्वारं च तत्र निष्ठतीति ईदृशीमवस्थां परिवेत्तु का॰

माभ्यामित्तकामा अन्यापिह्वाः स्यतांभजंतीहि कौश्रविमा
नं गंधीनि प्रतिकूलानि च कानिकोमान गंधीनि तरुणास्तू
हत्संस्पर्शीनि वानुकूलानि संचारान्वायुर्यानि आलंबितवेग्न
यांश्रियापि भवति ३७ ॥ पश्यपाः पुरंध्रीः प्रतिसौधचांद्र
जः कृतक्रीडकुमारचक्रे चित्राणि चक्रे ध्वनिचक्रवर्ति
चिह्नानं दंभ्रिप्रतिमासु चक्रं ३९ ॥ पश्यपंतीति पश्यपाः पा
श्वात्मा धेन्वपाः शुद्धानि पाः प्रेक्ष्यमाणाः पुरंध्रीः प्रतिनिवि
डकर्पूरकृतलोचनेकुमारचक्रं यत्रे दृशो धनितं दंभ्रिप्र
तिमासु नलपादपद्मनिष्ठचक्रवर्तिलक्षणं चक्रमानु
याणां चक्रे विदधे ४० ॥ नारूपपुरायामवलोकयंता
वन्योन्यमेनेक्षणलक्षणयोरभिख्या मध्ये ऽतर्न्नेसबभूव
गच्छन्नाकास्मिकच्छादनविस्मयाय ४१ ॥ अन्योन्यपर
स्पररस्पतारूपेण पुरायां रम्यामाभिख्यां शोभामीक्षमाणा
योः कुवंशीहृशोर्मध्ये गच्छन्नलः अकस्मादेव माक
स्मिकं तस्य नस्याच्छादनं तिरोधानं च तेन नयोर्विस्मय स्मैसु
न्नतेमभूत पुरायोचारं पीत्यमरः अभिख्यानामशोभयोः
४२ ॥ पुरः स्थितस्याक्षितिदस्य भूषारत्नेषु नार्यः प्रतिबिं
बितानि व्योमन्यदृश्यप्रनिजान्यपश्यपान्विस्मृतापविस्मृ
तसहस्रकृत्वः ४३ ॥ क्वापि पुरःस्थितस्यास्य नलस्य व्यो
मनि आधाराद्दर्शनान्नून्येवरत्नानि अदृश्यस्य भूषारत्नेषु
निजानि प्रतिबिंबितानि भावेक्ष्यः प्रतिबिंबानीत्यर्थः रू
पाणीत्यध्याहारो वा सहस्रकृत्वा सहस्रवारान् संख्या
याः क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्वसुच् विस्मृत्य विस्मृत्या
पश्यपन् ४४ ॥ तस्मिन्निपत्यार्धपथात्तु पातं तदंगरागास्फु
रितं निरीक्ष्य विस्मेरतामापुरविस्मरंत्यः स्त्रीणां मिथः कौ
तुकमिंडुमाख्यः ४५ ॥ तस्मिन्नलेनिपत्यार्धपथएवशान्नः
स्त्रीकृतः पातः पतनं येन तत् नपानलांगरागमिश्रितंनीमि
थः तमेकमर्ककांनिरीक्ष्य स्त्रियो विस्मेरतामापुः अविस्मरंत्यो

नै॰
ष॰ ष॰
टी॰
१००

तुसंदधानाःसर्वपतनस्थानमिति शेषः ५२ ॥ उंस्विव
भर्त्तृव्यतिरिक्तभूते भूत्वाप्यनीत्वानियमव्रतिन्यः स्मार
यास्वरूपप्राविवीत्वतस्यफलेदृशोर्यानाशिरेमहिष्यः
५३ ॥ स्वभर्त्तृव्यतिरिक्तभूतेपुरुषेविषयेनीत्वानियम
एवव्रतंयासांताईदृश्योभूत्वापिमहिष्यःकृताभिषेका
भीमपत्न्यःतस्यनलस्यरूपमविच्छायायाःप्रतिबिंबस्य
दृष्ट्वानेत्रयोःफलमानशिरेप्रापुःनलप्रतिरूपदर्श
नात्रेत्रस्याफलत्वंरूपदर्शनाभावास्तुव्रतभंगोपिनजात
इत्यर्थः ५३ ॥ विलोकयंतच्छायमनार्किंताभिःपतिप्र
तिव्रंवस्तथापिपत्न्ये यथानवयोकिंमदनंनर्यैनेत्रैनेत्रने
त्रानलकीलनीले ५४ ॥ तच्छायंनलप्रतिबिंबच्छाया
मेवुवादृष्ट्वानाभिःस्त्रीभिरित्यमनार्किंयथात्वंपतिप्रति
व्रयंमदनेनलज्जयापिदथहेतथेषापिवस्तथास्वंपतिभी
मंपतिपनंमदनंपिपत्न्ये किमेनमितिनलरूपमहृष्य
विधेयमदनशब्दलिंगेननतुंसकत्वंकामस्यनीलत्वे
हेतुःहरनेत्राग्निज्वालानीलच्छायात्वस्यनोनीलावह्नि
द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिहेतिरिशिखाःस्त्रियां शंकौचापि
द्वयोःकीलः ५४ ॥ भवत्रदृश्यःप्रतिबिंबदेहस्पूहं वि
नान्विर्माणिजंहिमेष पुरंपरस्यप्रविशन्वियोगीयोगी
वचित्रंसनराजराजा ५५ ॥ निरस्तकविराणीविधयादृश्यो
भवन्प्रतिबिंबरूपदेहसव्यूहंमाणनिबद्धभूमिषुविस्ता
रयन् परस्यभीमस्यपुरंनगरीप्रविशन्सराजानलःवि
योग्यपि योगीवराजाचित्रंयोगपि प्राणामासिद्धा प्र
दृश्यःविविधकर्मोपभोगार्थंस देहव्यूहंचरचयति तथा
परस्यशरीरिणःपुरंदेहंप्रविशति इत्युपुरमदेहदेशाद
यःशब्दाःशरीरवाचकाःशास्त्रप्रसिद्धाः तथाराजाचरा
तेरस्यभवति ५५ ॥ रूपंप्रतिच्छायिकयोपनीतमा
लोकिनाभिर्यदनामकामं तथापिनालोकिनदस्यरूप

हारिद्रगंगायाविनीलिभंगं ४२ ॥ प्रतिच्छायैव प्रति-
च्छायिका तयोपनीतं द्वितीयं नलीयं ताभिः स्त्रीभिर्य-
दि नाम काममालोकि तथापि हारिद्राया अयं हारिद्रः
सचासौ भंगः खंडः तस्मिन् द्वत्रप्राज्ञयौ गौरमित्यर्थः
अस्य नलस्य रूपं वर्णोनालोकि प्रतिच्छायायामेव वि-
शेषो दृश्यते न तु वर्णविशेष इति भावः ४३ ॥ पुरा-
मानिवास्यास्यामया अमंत्याच्छायामयाद्वमद्दवक्ता
लोकि श्रुवान्निवानाकिमयापिका स्विदितिस्मसखैरण-
गिरः शृणोति ४४ ॥ अमंत्यामयान्द्रूकपः स्पष्टइवम
याद्वमद्दवच्छायाद्दृष्टामयाकास्विद्भाषमाणाद्दवानर
किं इति सखैणगिरः सनलः शृणोति स्म स्त्रीणामिमाः
सैरणः स्त्रीद्वंद्वाभ्यां नञ् स्त्रसौभवानानात् नाश्रुतागिर
श्रु सैरणस्य स्त्रीसमूहस्य गिर इति वा ४५ ॥ परंपरा-
त्योपनतानन्तांगीनलेनभैमी पार्थयोगमाप सभ्रांति
भैमीश्रुनतां ध्यविक्रसानचनादर्शाद्दृहृश्यपमेव ४६ ॥
नमस्कृत्योपनतानंतांगीभैमीमार्गेनलेन योगं प्राप
सनलो भ्रांति दृष्टास्त भैमी श्रुतां भैमीं न व्यविक्रसत्येति
दृष्यक्कातेंनशाषांकसाचभैम्यदृश्यंतेनादर्शादेव ४७
दंइशोणगुणः ॥ प्रसूनसमासादिपिगता प्रसूनमालान
लस्योद्गमवीदितस्य स्थिमापिकंटायतयोपकंटाश्रि
तेनमालंबनसत्यमेव ४८ ॥ प्रसवामात्तः प्रसादेन प्रा-
माप्रुष्पमालाभ्रांति दृष्टस्यापि नलस्य कंठायनयाभै-
म्याद्विमापिनिकटवर्तिनं सत्यमेव ननलं नत्कंटेगा श्रा
लेवनप्रसूनं वापि भ्रयावैरोदृष्यौरोदसौचते ४९ ॥
स्वयंवासनाद्दृष्टजन प्रसादः सत्यपथमित्यद्भुतमाप भूपः
दिमामहृश्यत्वमितां च मालामालोक्य तां विस्मयते स्म
बाला ५० ॥ वासनास्फूर्तिजन प्रसादः तयाहृष्ट्सनप्र
माद्वेयेन सत्यपः स्वांगीय मस्योन्यासुर्यंप्राप च्छ्यवाहृष्टो

नै॰ ष॰ टी॰ १०

क्वासनापाविनोषिकंतयाहृष्टः जनेहासश्ते आत्मनि
प्रसादोयेनसःपः इयंभैमीसैवेत्यद्भुतमापदिमांसहा
स्यत्वंप्रापसा नोमालामालोक्यमापिभैमीविस्मयनेस
५॰ ॥ अन्योन्यमन्यत्रवदोद्गमाणौपरस्परेणाध्यासिते
पिदेशे आलिंगितालीकपरस्परौतस्तथ्यंमिथस्तौप
रिषंवजाते ५१ ॥ परस्परेणाधिष्ठितेपिदेशे अन्यत्रव
दनध्यासितइवदेशे परस्परंमेलमाणौ भ्रांत्येतिशेषः
आलिंगितमलीकंपरस्परंययोस्तयोर्भ्रांतः कत्वात्अनु
निष्पादितन्यायात् यथासत्यामसत्यभामेतिभामोभीमसे
नइतिअथवा आलिंगितस्यालीकस्यपरस्परस्यान्तमि
थ्येतौभैमीनलौसत्यमेवालिंगतःसत्यानांतरेण्यदा य
थालीकालिंगनंभवतितथात्राप्यालिंगनंक्रियमाण
सत्यमेवजातं द्वयोर्विद्यमानयोस्तस्मिन्विषयेसंघटि
तत्वादित्यर्थः ५२ ॥ स्पर्शतमस्याधिगतापिभैमीमे
नेछन्नभ्रांतिमदर्शनेन न्नपःसपस्पत्रापिताम्रदीतस्तं
भोनधन्नसहसाशशाक ५३ ॥ अस्यनलस्यतंसत्यभू
तमपिस्पर्शंप्राप्तापिसाभैमीछन्नन्नलादर्शनेनभ्रांति
मेने रूपवतोवस्तुनः स्पर्शोदर्शनसंवादीभवति अत्र
दर्शनसंवादाभावाद्भ्रांतिंज्ञातवतीत्यर्थः सनृपःपस्प
र्शापिसत्यतयेतिशेषः उद्दीनस्तंभउन्यत्रजाड्यः संजात
चेष्टाभ्रतीघातइतियावत् ईदृशः सन् नासहसापतं
नशशाक तस्यैवोक्तगुणाजडीभावाविन्यमतः ५४ ॥
स्पर्शातिहर्षाद्धृतसत्यमत्याप्रहृत्रामिथ्याप्रतिलंबबा
धौ छन्नमिथस्तथ्यमथस्पर्शोनौनश्रद्दधातेपथिनौवि
श्रयौ ५५ ॥ स्पर्शजातानिर्भराानंदस्वीकृतसत्यज्ञाने
नमहत्त्रामिथ्याप्रतिलंभस्यामिथ्याज्ञानस्यबाधोययो
स्तौभैमीनलौपूर्वोक्तगुणौपरस्परंसत्यमालिंगितावपि
विश्वासेनऊदतःसत्यबुद्धिर्नजातेत्यर्थः वक्रसमयो

लीकालिंगनवासनयासत्यालिंगनेपिअसत्यताभ्रमोजा
तः सचहर्षातिशयान्निर्[illegible]याख्येनज्ञानेनबाधितः पु
नरपिवस्तुगत्यासत्यालिंगनमेवप्राप्तंतथापितयोरालि
गनसत्यतायांनविश्वासोजातइत्यर्थः प्रहृष्टोतिपादेय
मर्थः स्पर्शातिहर्षाद्धेतुनसत्यसत्याप्रहृष्टत्रिपुनर्मिथ्येवप्रति
लब्धोबाधोयाभ्यांतौ यद्वामिथ्यालिंगनेप्रतिलब्धबाधौ
पुनस्तथ्यमालिंगंतौ अतएवहृष्टौतौनाविश्वसितौपू
र्वंसत्यमालिंगनेपुनरसत्यंपुनःसत्यमितिसत्यासत्ययो
रविशेषेणप्राप्तत्वात्सत्यत्वासत्यत्वसंशयएवनतुसत्येपि
निश्चयोजातइत्यर्थः ५३ ॥ सर्वत्रसंवादमबाधमानोद्गृ
पश्रियात्मनिकर्वयंतौ नशोकतः केलिरसाद्विवृत्तम
लीकमालोक्यपरस्परंतु ५४ ॥ सर्वत्रमिथ्याज्ञानेसंवा
दमर्हसीदर्शनिश्चयेनात्मनिकरं अकृष्टमलीकंपरस्पर
मबाधमानौतौभैमीनलौ आलिंगनंपुरोवाद्विवृत्तेनशोकौ
ययापिसंदिहानौ तथापिसंवादितया अबाधितज्ञानत्वा
त्महृष्टावितितुशाहस्यार्थः ५५ ॥ परस्परस्पर्शरसोर्मि
सेकात्तयोः क्षणंचेतसिविप्रलंभः स्नेहातिदानादिववर्ती
प्रधाशिखात्रिमिषाकिंचिद्गुणादिदीपे ५५ ॥ अन्योन्या
लिंगनस्वभावपरंपरासेकाते भैमीनलयोश्चित्तेविरहः
क्षणंकिंचिन्निमिष्यसंजपप्रस्थाद्गुणंजज्वालस्नेहः
प्रेमतैलेचतस्याधिकदानाद्धीपार्चिरिव ५६ ॥ वैरमा
पमापैर्यवियोगयोगाद्वावंचमोहंचमुजदृधाना पुनः
पुनः तत्रनृपः सपश्यत्त्वभ्रामतासहभ्रुवसंभ्रमेण ५६ ॥
धैर्येणाविरहेणचयोगान्मूर्छजनुमज्ञानंचदधाना
साभैमीस्वहृमाय उद्भ्रमेणभ्रांत्यातांभैमीपश्यन्सन्नृपःत
त्रपुनः पुनर्बभ्राम ५६ ॥ पश्चान्नृपः संचरमाणपर्णावि
तंपरिभ्रम्यकथंचित्तु विदर्भराजप्रभवाधिवासप्रासादः
मभ्रंकषमाससाद ५७ ॥ पादाभ्यांसंचरमाणः समस्त

तीयायतद्वयाद्दित्यात्मनेपदं प्रपन्नपाश्चिरं परिश्रम्य भैमीति
वासमस्तुस्थैस्तीर्थे कथंकथंचित्प्राप्य प्राद्वारित्वेन स्थि॰
तत्वात्कथंचिदागत्य प्रश्रेकपतीति प्रश्नकपः तेसर्वेकूल
भ्रकरीषिप्रकपद्गतिविश्व ५७ ॥ सावीथातानांम्सदवोर्वि
लासैः स्मरावरोधश्रममाचरंतौ विलोकयामाससभांस
भैम्यास्तस्यप्रतोलीमणिवेदिकायां ५८ ॥ सनलःसावी
थातानां विचित्रैर्विभ्रमैःकृत्वाकामांतःपुरश्रांतिंजवी॰
णांतस्याभैम्याःसभांतस्यप्रासादस्यद्वारवेणीमणिवेदि
कायांददर्श ५८ ॥ कंठःकिमस्याःपिकवेणुवीणास्त्रि॰
स्त्रोजिताःसूचयतिस्मिरेवाः इत्यनवत्तयत्तयत्रकाचि
न्नलेनबालाकलमालपंती ५९ ॥ तिस्त्रोरेवायस्य॰
कंठस्यसोस्याःकंठःपिकवेणुवीणास्तिस्त्रोप्यात्मनाजि॰
ताःसूचयतिकिंयत्रभैमीसभायांकलमव्यक्तमधुरं
यथाभवतितथालपंतीगायंतीकाचिद्बालानलेनांतः श्रे
नःकर्णोक्तता ५९ ॥ पतेनलंतेदमयंतिपश्यपत्यजाति॰
मित्यालिकुलप्रबोधात् श्रुत्वास्तनारीकरवर्तिशारीस्तुवं
त्वमाशंकनयात्रदृष्टं ६० ॥ भोभैमिपतंमागतमेनंनले
वापश्य श्रांतिमुंचइतिपूर्वमभ्यस्तानि सावीजनसंबोध॰
वचांसिनारीकरस्थशारीशुश्रावोक्तुत्वा आत्मानंदृष्टंसन॰
लोयत्रसभायांशंकितवान् पतामीतिपत्यत्तानिदेशाच्च
का ६० ॥ यत्रैकयालीकनलीकृतालीकंठेस्मवाभीम
भवीभवंत्या मत्कृत्यदोहदिकोपनीता शालीनमायां
यिमधूकमाला ६१ ॥ यत्रसभायामेकयासख्याभैम्या
श्रभीमभवाभीमभवाभवंतीभीमभवीभवंतीतया अली
कनलीकृतायाआल्याःकंठेनलद्दृष्टिमार्गेदोहदेनिक्ष
प्तोदोहदिकोमालाकारःतेनोपढौकितामधूकमाला
शालीनंसलज्जंनितिमायाशालीनकोपीनेश्रपृष्टाकार्ययोः
स्यादधृष्टेतुशालीनःशालांप्रवेष्टुमर्हःशालीनःसलज्जो

हिमालंप्रविशतीति २१ ॥ चंद्रार्धमाश्रितिलकंदधा
नातद्वत्रिजास्यैंदुकृतानुबिंबे सखीमुखेचंद्रसमेसम
जेचंद्रानवस्थामिवकापियत्र २२ ॥ यत्रसभायांका
पिसखीचंद्रतुल्येसखीमुखेतद्वानधृतिलकवाना
त्मसुखेंदुः तत्रकृतप्रतिबिंबेचंद्रसममाश्रमध्यकासं
बंधितिलकंनिवेश्यायंतीचंद्रपरंपरांचकारेव अर्ध
कंरीतिजामलेएकस्यासुखोर्धतिलकेद्वितीयस्यासु
खेचंद्रःप्रतिबिंबितःतत्प्रतिबिंबोपेततिलकंप्रथमा
यास्तिलकेइतिचंद्रद्वयंभवति अनेनक्रमेणप्रतिबिं
बानामपिप्रतिबिंबेस्वंशनवस्थाजातेत्यर्थः २२ ॥
दृढोद्दे कांचनकेतकस्यदलान्मषीभावुकवर्णले
खे तस्यैवयत्रस्वमनंगलेखालिलेखभैमीनवलीव
नीभिः २३ ॥ कांचनवर्णकेतकेकांचनकेतकेतस्य
दलमध्येभवनशीलामावुका अमषीमषीभावुका
वर्णानांलेखायत्रद्दलेनमषीभवद्वर्णविन्याससले
खमित्यर्थः ईदृशेनिजसंबंधिकामलेखेकज्जलेख
नीभिर्यत्रसभायांतस्यैवनलस्यकृतेलिलेखनवके
देमषीभवनेकेतकस्यस्वभावः २३ ॥ विलेखितं
भीमभुवोलिपीषुसख्योतिविख्यातिभृतापियत्र अ
शाकिलीलाकमलेनपाणिस्थायिकर्णोत्पलमाद
नैव २४ ॥ यत्रसभायांचित्रकर्मणिप्रसिद्धयास
ख्याभैम्यालिपीषुप्रतिकृतिलेखनेषुलीलापद्मले
खितमशाकिपाणिनोशाकिनाहृशालावाम्यात्रपप
त्रेः तथाकर्णोत्पलंलेखितमपारि आदितनैवापा
रितातृद्विधमात्रत्यत्रेः २४ ॥ भेरीभुपावीणायदेत्य
त्रकालिप्रियस्यप्रियशिष्यवर्गः गंधर्ववधःस्वरमध
रीणतस्कंठनालेकधरीणावीणाः २५ ॥ कलहप्रिय
स्यनारदस्यप्रियशिष्यंवर्गेगंधर्ववधःपत्यागत्यंइस

भार्याभैमीसुपार्वीणायद्वीणायोपगायतिस्मवीणयाउ
पगायनेसत्यापेत्यादिनासिंधुकोदृशः स्वरएवमध्
रोद्वंतेनारीणाःश्रमून्यःसंपूर्णाइत्यर्थः सूर्न्यरीणांस्तैर
स्तं नासांगांधर्वस्त्रीणांतस्याभैम्यावायःकेंदनालःतर
स्यैकानन्याधरीणावीणायस्यसएवैकांधरीणाप्रशस्ता
वीणायस्येतिवा १५ ॥ नावास्महःकिंहरभीतिगसेः
पयोधरेविलातिकुंभएव इत्यर्थचंद्राभनवीकबुंबिरु
चांसावीयत्रसवीभिरुच्चे १६ ॥ हरभीतेगसिःवलणांत
स्याहृतोःगसेःइतिपाठेगसेवलणायास्मिन्समिन्नेयद्वाह
रभीतेस्सकाशादात्मानंगोपायतीतिहरभीतिगपूर्वाक
बेनःईदृशःस्मरःतेनवपयोधरेकलशएवजलडेरीना
वानौकयाविलातिकिंइत्यर्थचंद्रसदृशानवपादृशोभि
रुचासावीसवीभिर्यत्रवल्गेचे अर्थचंद्राकारनवपदमे
वनौका १६ ॥ स्मराष्टगीभूयविदर्भसुभूवद्वोयदस्तो
भिवेल्लप्रस्तैः स्वर्जस्वजेन्यातदृशोपितेषुयत्रैकया
स्तुचिषिवांनिवाय १७ ॥ जसमैःकंदर्पशास्त्रतांप्राप्य
भैमीहृदयंयदद्वोभिव्याकुलीकृतं यत्रमालोरवयंत्या
पकयासाव्यातेषुप्रस्तेषुस्तुचिषिवांनिवायतदस्माः
अशोषिनियातिनंतद्धंशोषितमित्यर्थः १७ ॥ यत्रा
वदत्रामामभीयभैमीत्यजत्यजेदंसाविसाहसिकंत्व
मेवकृत्वामदनायदत्सेबाणान्मस्तनानिगुणेनसज्जान्
१८ ॥ नोस्वजनिर्मातीसावीभैमीअत्यंतत्रसित्वायचैव
मवदत् भोःसाविइदंसाहसिकंसहसावर्ततेइतिसा
हसिकः तस्यकर्मसाहसिकंयमुचमुंचत्वमेवप्रस्तना
निबाणान् गुणेनसृज्येणज्ययाचसज्जान् सज्जीकृतान्
कामायदत्से १८ ॥ आलिंबसंध्योःकुचपत्रभंगी
मध्येस्मभध्याःमकरीकेण यत्रालपत्रामिदमालिया
देमन्येत्वदेकावलिनाकनद्याः १९ ॥ यत्रसभायांस

स्याः ऊरुचपत्रवचनामधेमकरीकरेणलीविलास्यातांस्व
वीप्रसाध्यमानोप्रसाधकाइदमाह सखीभोप्राजितवैका
वलिमंदाकिन्याइदंवाहनेजाने पकावलिहाविशे
षः मकरवाहिनीमंदाकिनीतिपुराणप्रसिद्धिः १९ ॥
तामेवसायत्रजगाद्भूयः पयोधियादःऊरुचजंभयोस्ते
मेयंस्थितानावकहृच्छयांकप्रियास्तविलासयशः प्र
शस्तिः २० ॥ यत्रमेवप्रसाधिकानामेवपुनराहस्म
नवऊरुचजंभयोःस्थितामेयेतावकहृच्छयस्यनवहृदय
वर्तिनःकामस्ययोमकरस्तस्यप्रियापयोधियादःसमुद्र
मकरीविलासयशसःप्रशस्तिर्भवतु समुद्रमकरीऊरुच
जंभयोस्तदावर्ततेयदिसमुद्रादपिविस्तीर्णोभवतःवर्त
मानाचेयंसमुद्रादपिविस्तारंप्रथयतीतियत्रकामस्त
त्रहेतुभूतोमकरःयत्रसमकरस्तत्रचमकरीत्येतदपि
युक्तमेव ऊरुचयोःजंभत्वादेवमकरावस्थानयोग्यता
च २० ॥ शारींचरंतींसखिमारयेनामित्यक्षदायेकित
येकयापि यत्रस्वच्छानभ्रमभीकशारीकाकूतस्यमाकूत
हंसःसृजते २१ ॥ भोःसखिचरंतींचरंतींगतांशारींशारि
लीकामारयेतिकयापिसखींप्रति शृतदायेकितेनस
तिचरंतीविचरंतींशारिकांमारयेत्यर्थेवुद्ध्वास्वमरणश्र
तिभीतेःपलायिताःशार्योःकाकुर्वैन्यध्वनिःतद्वयस्तज्जनि
तःसाभिप्रायोःहसोयस्येदृशाःसनलोयत्रजातःकाकुः
स्त्रियांविकारोयःशोकभीत्यादिभिर्ध्वनेः २१ ॥ भैमीस
मीपेसनिरीदयत्रतांहंसलंजांहूनदहंसलक्ष्मीं हृतांप्रिया
त्स्यमहोपकारमरालमोहद्रढिमानमोहः २२ ॥ यत्र
सनलोभैमीसमीपेतांहंसलस्यजांहूनदहंसःकनकहंसः
तस्यशोभांहृष्ट्वाहृतःप्रियाइत्यमेवमहोपकारोयेनस
चासोमरालोहंसःतन्मोहस्यतद्भ्रानेर्द्रढिमानमवाहस
एवायंहंसइतिमहांतंमोहंचकारेत्यर्थः २२ ॥ तांसवित्र

यंसेति सावीसमाजे नलस्य संदेहमध्यगुवस्य तु अपुष्प
वस्फुटमाचचंडे सकोपि रूपातिशायः स्वयं ता ७३ ॥
अत्र का वा भैमीति नलस्य संदेहे निवृत्ते सकोपि लोकोत्त
रो रूपोत्कर्षः अप्रष्टुपवस्त्वयं ता भैमी तस्मिन्सावी समाजे
स्वयं भैमीति स्पष्टमेवाचष्ट रूपातिशायेनैव ज्ञानवानित्य
र्थः ७३ ॥ भैमीविनोदाय मुदा सखीभिस्तदाकृतीनां भु
विकल्पितानां नातं किं मध्ये स्फुटमप्युदीतं तस्यात्र बिंबं
मणिवेदिकायां ७४ ॥ भैमीविरहकालापनयनाय
मुदा सखीभिर्भुवि लिखितानां नलाकृतीनां मध्ये मणि
वेदिकायां स्फुटमुदीतमपि नलस्य प्रतिबिंबं न निरधा
यि लिखितनलाकृतिबिंबं पृथक्त्वेन न ज्ञातमित्यर्थः ७
४ ॥ जलाशयाकीनाशजलेशहूतीर्निराकरिष्णोः कृतका
कुयाच्ञाः भैम्या वचोभिः स्वनिजाननदानान्न्यवर्तयद्दूत्य
पि प्रयाता ७५ ॥ कृतान्तदैत्यस्वरवरुणकाकुयाच्ञायाभिताः
अग्नियमवरुणाहूतीः निराकरिष्णोः भैम्या वचनैः स नलः
हृदं प्रयातामपि निजाननस्यां भैम्या मायां न्यवर्तयत् निह
त्वापि मनोरथः तद्दूतीनिराकरणेन पुनरुदयति स्मेत्य
र्थः कृतान्ते प्रेसिकीनाशः दूतः इकार्षिकयोः त्रिषु ७५
वित्तासि मनः सभयः स भैम्यां मध्ये सभं वासववंशवलीयां
संभालयामास हृषशांकशाखाः नदालि हृदे दृभिन घमाना
७६ ॥ सभामध्ये वासवस्य वंशभली हृतीन सम्बोधिनी विर
सनि भैमी सावी हृदे दृभिन घमानानां हृषशांकशाखाः तथा
प्रेत हृदये सभयस्सन्स नलः संभालयामास स्पष्ट्राव
भलभलगामंडने आमंडनानि हृपणानि हृपयामासमेत्य
र्थः अस्या वचनं स्वोकारिष्यतीति सभयः ७६ लिपिर्न
दैवी सुपठा भुवीति तुभ्यं मयि प्रेषितवाचिकस्य इंद्रस्य
हृत्यां वचयप्रसादं विता पर्येत्यामवधानदानैः ७७ ॥
इत्युक्तो माह दैवी देवतासंबंधिनी लिपिः भुविनसुपा

दाक्षवेन प्रद्युम्ने इति स्वपदाइ इति कृत्वा तत्र्यं प्रेषितं वा वि
कं वहस्य सदेशो येन तस्मै इत्यस्य हृत्यां तु देव वाचिकं कि
त्रापयत्यां मयि अवधानदाने ववधानं चित्रै कार्य्यं तत्र
नैः प्रसादं ऊरु वाचिकमिति वा चोष्या हृता या इति टक्
स्वार्थिकः प्रकृतितो लिंगवचनान्यनुवर्त्तते चानिवंते
च यथा मालैव माल्यं सेनैव सैन्यं विभातमेव विभातक
ल्पा ईषदसमासे त्वणेवञ्जत्वणे घञ्जणा पवघाञ्जणप
मित्यादि ७७ ॥ सलीलमालिंगनयोपपीडमनामयं
पृच्छति वासव त्वां शेषः त्वदाश्लेषकथा पनिद्वे तद
मभिस्पन्दिदिशो भवत्यै ७८ ॥ सविभ्रममाश्लेषणोप
पीड्य ईन्द्रत्वा मारोग्यं पृच्छति समस्यां चोपपीडकर्थक
घे इति चकाराद्वृतीयां या ग्रुपपदेण मुल् शेषोर्थस्त्व
दालिंगनवचनमुखाकितैर्विंद्र रोमभिर्भवत्येसंदिग्धः
त्वय्येव सनुरागः तच्छ्रयाप्यास्मिन्नेऽनुरागपल्लवितेन चेत
सात्रकस्याविधेयोति ७८ ॥ यः प्रेर्ष्यमाणोपि हृदासवो
नः त्वदर्शनायो क्रियमाणमाद्दः स्वयं वदस्यानप्रतल
मंसप्रधानकं टंवरणहजाष्व ७९ ॥ इंद्रस्य हृदा प्रे
ष्यमाणोपि यः कंटः त्वया ज्ञायां लज्जामेवापरांप्राप
लज्जयान यया चेद् इत्यर्थः स्वयं वदस्यानमासादितस्या
सो इंद्रस्य तं कंटं वरणमाल्य नाम्ब प्रधान अपराधिनोयका
कः खिल वेधः ७९ ॥ नैनं त्यजन्तीं अधिमेथ्यनाये वस्मा
त्रेत्रायोक्ष्मितारदैः श्रीः असौ विमथ्येद्वर सोदसन्या
म्रामं ततो स्यापायितं श्रियंते ८० ॥ पन्नमिंद्रं नत्यज १
अस्मात् जाया पेंद्रायदुरयां तु द्रिमथ्यना हृदयं फङ्कादिभि
रूपायैः कृत्वा अमृतवातीरानिधिमथ्यानाइनो यैरमैलि
क्ष्मीरत्यादि ना तेदेवानस्मै प्राकाय द्वरसमसमुद्वं विम
ष्यानं पालक्ष्मी मस्यादायितेनो म्राप्ते अनिमषकवत
यान्त्रमे वेद्वरसम समुद्रसंभवा लक्ष्मीरित्यर्थः इदमेव

नै०
प्र० प्र०
टी०
१०५

पयोदवंशस्य उदकस्योदः संज्ञायां ८० ॥ लोकस्रजि द्यौ
र्दिवि चादितेया अप्यादितेयेषु महान्महेन्द्रः किं कर्म
थी यदि सोपि रागाज्जागर्ति कन्यां किमतः परापि ८१ ॥
लोकमालायां स्वर्गो महान् दिवि च देवयक्षगंधर्वादिषु
मध्ये देवा महान्तः आदितेयेष्वपि देवेन्द्रो महान् सोपि प्र
मायदि किं कर्त्रे किं करीभवितुमर्थी इतः परापि कन्द
उत्कर्षस्थानं किं जागर्ति नास्त्येवेत्यर्थः ८२ ॥ यदेष्वाने
नापस्तुवैर्यदिदं इत्तस्मै स्तनेया चनचाटुकारः कुरु प्रसा
दं तदलं कुरुष्व स्वीकारं कुरु ननु नंदनश्रमेण ८३ ॥ इंद्र
स्पृहयते न यज्ञैर्यत्पदं प्राप तस्मै पैंद्राय पदाय स्वर्गाय स
इंद्रस्तेया चनचाटुकारः चाटूनि करोतीति ताच्छील्ये
कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु इति टकोनशब्दश्लोके
त्यादिना निषेधे कर्मण्यण् प्रासादं कुरु नंदैन्द्रं पदं स्पृ
यस्वीकारं करोतीति स्वीकारं कुरु त ध्रुवोर्नंदने चालने
परिस्पंदनं न तदेवश्रमः तेन प्रसादं कुरु ८४ ॥ मंदाकिनी
नंदनयोर्विहारे देवे भवे द्वैरिमाथवे च श्रेयः श्रियाया
नरियस्तु संख्यातस्तेन माभाविनि भावयस्व ८५ ॥ स्व
र्गंगानंदनयोर्विहारे क्रीडायां सत्यां तस्यां देवे माधवे च दे
वरिसति देवे स्मान स्वामिनो देहदेवगौ अरुकारान्तः श्रि
यां सारव्यां यातविश्रान्तवार्णि पत्न्यां तस्यां च यज्ञे यो भवेत्
तत्र भो भाविनि विनर्कं निरूपणे चेतसा विचारय यानवी
निस्वस्त्रादित्वात् ङीप्प्रत्यये प्रतिषेधः ८६ ॥ स्वयस्व
राज्ये जगतामितीच्छा याज्ञा प्रतिष्ठां लभसे त्वमेव लाहू
हूत स्वबलियाचनेन तत्परमये वामनमामनंतीति ८७
जगतां राज्ये त्रयाणामव इतीच्छा याज्ञा प्रतिष्ठां त्वमेव ल
भसे न त्वन्या काचित् बलियाचनेन कृत्सेन तस्य जगत्र
यीराज्यस्य प्राप्तये लघीकृता तां वामनं कथयंतिय
ष्टैलोक्यराज्यप्राप्तये एव बलियाचनमात्रेन विष्णुरपि उप

ल्पः स त्वां मनोजातः नाहं श्री त्रैलोक्यराज्योपभोगाय
त्वामिंद्रः प्रार्थयते अनन्यमेव धन्यासीत्यर्थः ८४ ॥
यानेव देवानहमस्मि त्रिकालेन तत्कृतनतीः कृतिनौचितो-
ते प्रसीद तानघ्यलक्षणान्विधातुं पतिष्यन्ति सत्वत्पदयो-
र्हि संध्यं ८५ ॥ त्रिकालं त्रिसंध्यं च पात्रादित्वात्रत्रस-
कत्वं यानेव देवांस्त्रिकालेन मासि तेषां देवानां कृतनती-
करणं तेनौचितो त्वत्कृतनस्य प्रणमनस्य प्रतिप्रणमनं
चेन्न कुर्यात् तदा कृतनतीनां भवेयुः ते षां कृतनतीकरणे नौ-
चितमित्यर्थः अतएव त्रिसंध्यं त्वच्चरणयोः पतिष्यन्तः
तान्देवानघ्यलक्षणान्विधातुं प्रसीद त्वयि इंद्राणीं सत्या
इंद्रस्येव नवापि चरणेषु देवाः पतिष्यंति अन्यथा नेति
भावः ८५ ॥ इत्युक्तवत्या निहितादरेण भैमी गृहाता नाम
घवत्प्रसादः दूता विजानस्य कृते नलाशां वामे च शोभा
मणुपूर्वदाशां ८६ ॥ इत्युक्तवत्याहत्येति शेषः दत्ता आ-
दरेण भैम्या च गृहीता इंद्रप्रसादः एव या विजानस्य कृतेन-
लाशां विना सर्वामप्याशामासीदेवमुग्धवतस्तवयति-
स्मं तद्ग्रहणेनेंद्रवरणाशंकया नलाशा केवलं ज्ञाना-
तेति भावः आशामनोरथयोर्दिक्षु ८६ ॥ आर्ये विचा-
यालमिह हनि कापि योग्यं ममास्यादिति काचनापि
ऐकारप्रवेशात्रं महत्त्व मंगलमेवेति च काप्यवोचत्
८७ ॥ भोः पूज्ये इह शाकवरणे विचार्यालं न विचारणी-
ये अलं वल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचोक्ता इति काप्यवोच-
त् भोः सखि अहमेतन्नस्मादिति काचनाप्यवोचत् ऐका-
रप्रवेशाकारप्रवेशात्रं मंगलं वक्तुमत्र इति काचनाप्य-
वोचत् ऐमेवं परमं मतं इत्यर्थः ८७ ॥ अनाश्रयावः
किमहं कदापि वर्णविशेषः परमास्ति शेषः इतीरिते-
भीमजया नहती मालिशतालीस्वरूपमियत्ता ८८ ॥
अहं किं कदापि अनाश्रवावचनकारिणी न भवामि

नै॰
ष॰ ष॰
टी॰
१०६

परांविचार्यमाणेवक्रोक्तिशेषोक्तिरितिभीतंजयाक
थ्यतेतानिमदीयानितेतोषाणाम्यत्राहंतीमालीस्वनालि
गात् अथवाशेषपदस्यअवणान्नालिंगात् ८८ ॥ भैमी
चहत्यंचनाकिंचिदापमितिस्वयंभावयतोनलस्य आः
लोकमात्रायदितत्तन्नविद्वरभून्नाभिन्नंहृदयारविंदं
८९ ॥ भैमीचहत्यंचेतिकिंचिदपिमप्रापं असौभैमीइ
दंवचेहत्यंचहत्येवंकृते अतोनभैमीप्राप्तानचहत्यंदे
वानामितिस्वयंचिंतयतोनलस्यहृदयकमलंभैमीस
विदोवालोकमात्राद्दर्शनमात्रात्ुद्योतमात्राद्यदिभि
न्नंनाभूत् विदीर्णंनाभूत् विकासितंनाभूद्विदीर्णमेव
यदितुविदीर्णंनाहितन्नविद्वप्रकाशादेवचंद्रालोकोहि
कमलेनस्फुटतिभैमीमुखावलोकनस्त्वमेवहृदया
लेवनेज्ञातमितिभावः ८९ ॥ ईषत्स्मितेनदालिनस्तत्कु
विभागमुक्तेतयावाचितत्रदालिः स्वजानमस्फुरत्य
तयैवशक्रेताभीमभूःकत्रवयंवभूव ९० ॥ मंदस्मितम
तांलिनवाल्प्रदेशाश्चाहितस्यैववाचिनात्वातोआल
येययातामीमभूःनयेवस्वजाशक्रेनमस्फुरत्यतांहतो
उत्तरवतीकरोतिस्मउत्तरमस्याअव्रतीउत्तरवतीतांचका
र उत्तरयांवभूवेतिविस्मितोऽलगातिमत्रपोल्लकु तना
णिजंतात् ९० ॥ स्वतोमघोनस्यजसाहसिकंयवक्रोक
यन्नेयदिदेवदेवः हृथोत्तरंसादितापिहस्तन्नणामस्तात
वित्तापिममापितस्मिन् ९१ ॥ इंद्रस्यत्वत्तोसाहसिक
स्यकर्मेदंच नेशक्रेवर्णयितेयदिदेवदेवः किंचिद्वदमा
उषकस्यकाकथेत्यर्थः तृणांस्वसादितानोस्माविंदे
अत्वात्संतापकंममन्युत्तरंहृथाश्रुत्वात्संतापनायाहिव
चनप्रयोगःसर्वहृदयाभिज्ञात्वात्मपवाहिमदीयंहृदयंवे
त्तीत्यर्थः ९२ ॥ आत्मोनदीयामनुकस्पनामनकारूपाक
ण्ठपेतिजिह्वा मज्ञानतांसुधीविथसमालोवालापा

ध्यामिविशेषवाग्भिः ५२ ॥ शाङ्कसंबोधिनीमात्रानुहिश्य
नेतिपरिहारपक्षमनांकस्यनामजिह्वाभजने किंतेना
मात्रारूपोस्वजनोशिरसिकृत्वानभिज्ञाहंविशेषवचनैर
भिलाषस्तवकैर्विदुयापनाख्यामि ५२ ॥ तपःफलत्वे
नहेतुःकृपेयामिमंतपस्येवजनंनिर्फलके भवत्युपायेप्र
तीहिप्रवृत्ताञ्चुपेयमाधर्यमथैर्यसंगा ५३ ॥ इंद्रस्येयं
कृपातपसःफलत्वात इमंजनंसलहुताणांतपस्येवनि
र्फलकेपुराकृतसुकृतविपाकेनेंद्रस्येहंशीकृपाजनेस्या
त पश्चाचकृपापुनरेवतपःउवंतिप्रेरयतीत्यर्थः तथाहं
तःउपायमभीष्टसाधनंतपःप्रभ्रंशितांकिंपतितयोगोक्रि
यमाणोउपेयस्यप्राप्यवस्तुनोसफविमा अधैर्यकाविभ
वतियावल्लब्धंतावतैवसंतोषेणावस्थानंधैर्यंनधैर्यमधै
र्यपुनःपुनरभिलाषःतदुत्पादकोभवतीत्यर्थः यथा
तपसोपायेनात्यंतदुर्लभापीदृक्कृपाप्राप्ता एवमेवतप
सानलभ्यानिर्भविष्यतीतिनिश्चयात इंद्रकृपाहृष्टांत
त्वेनतपसिमांपुनःप्रवर्तयतीतिभावः ५३ ॥ अशुचि
ताहेनदेहंतमेवपातिप्रदेपिव्रतसंपदेपि विशेषलेशो
यमदेवदेहसंश्रयातंतदाहितिभृत्ययोहम ५४ ॥ नतोहे
तोरहंतमेवेंद्रंपतित्वामिनेवलभेचसंतोषायपातिव्र
त्यव्रतासिद्धयेचवरिवस्यामिताहशस्यहृशांगलनहृत्या
त्मनेपदेलाट अयेनविशेषलेशःइहलोकेभूमीशान
यांशेनागतंयद्देवदेहमानुषरूपमिदंअशुचिताहेन
तदेवदेहंसाक्षाद्दिंद्रामिति ५४ ॥ अत्रोषमिंद्रादिभ्यो
गिरत्तेसतीव्रतानिपातिलोमतीआः स्वयमागाहेप्राद्रि
भिनामयायाकिंनाममनसोमनसानगांग ५५ ॥ इंद्रे
आदरवतीसतीव्रतस्यपातिव्रतस्यानिपातिकूलानी
वाःस्कंतिकटुकाम्ब इंद्रशीलवतिगोरोप्रोष श्रहंमा
त्मानमग्रायन्नपालांकिंतमनसश्रूपायनमोइंद्राय

नै॰
च॰ च॰
टी॰
१०७

नमस्मात्त्वां किं नाम तस्मै न लाय प्रोद्दामतः अतः प्रतिकूलता
अस्य प्रतिकूलतया अकृता इत्यर्थः ५५ ॥ तस्मिन्विक्र
यैव वृत्ते इह देषानैंस्रीद्यामामेत्र नापि काभूत् निर्वाते
कामंभवस्रेभवानांथीरेस्तावो नामवधीरणेव ५६ ॥ वे
तस्याविचार्यैव तस्मिन्नले वृते इयमैंद्री मामभिलषंतिस्फु
यामामनुतापिका अनुतापंकारिष्यतीनाभूत् अकेनो
भविष्यत्वाथमर्पयोरितिमामिनिषष्ठीनिषेधः याथास्मा
स्मारिकानांस्तावानांन्यक्कारोस्मद्देनानिनेतान्नुतापय
तितस्मात्स्तावोतिशायित्वान्मोत्स्तावस्यतथैद्दवरणान्न
वेद्दवरणंश्रेयइतिनमेपश्चात्तापइतिभावः ५६ ॥ वर्षे
ष्वयज्ञावतमार्यफर्याः त्वं वनिगाहैस्थामिवाश्रमेषु
तत्रास्मिपस्वर्वीविवस्वयाहेशामेमिंकिमीवितधर्मलि
प्सुः ५७ ॥ आत्राकूर्वपापेभ्योयातीतिआर्याः तेचते ष्ठा
श्वते आश्रमेषुब्रह्मचर्यादिषुसर्वोपजीव्यत्वाद्गार्हस्थ्य
मिव इलावृतादिवर्षेषुयज्ञावर्तं त्वं वनितत्रभारतेवर्षे
भर्तः स्पृहयाहेस्तावेपदंपराचिचितनधर्माभिलाषिणी
भवामिवरिवस्यातश्शुश्रूषापारिचर्यापूपासने ५७ ॥
स्वर्गेसतांशर्मपरंनधर्माभवंतिभूमाविहतस्मानेच शा
कूयामविनापिस्तुहोमनाणांकयंविहायत्रयमेकमीहे
५८ ॥ स्वर्गेविद्यमानानांकेवलं स्तावेनधर्माभवंतिइ
हभूमौभारतेवर्षेतस्मात्त्वनेचधर्माः देवानामवराणां
यज्ञापरायः सोपिनास्तीत्याह यज्ञेनापिदेवानांस्तुदः
केतेशाक्याः नाद्वितयं शर्मधर्मस्ररमंतोषात्मकं त्यक्त्वै
कंशर्मकथं वांछामि ५८ ॥ साधोरपिस्वः खलुगा
मितारेगामीसत्स्वर्गामितः मयाणा इत्यायतिचिंतय
तोहादित्वेद्धयोकदर्कः किंशाकेन ५९ ॥ स्वः स्वर्गा
त्वक्षानिनापिश्वथः पातितावेत्त्व इतोस्माल्लोकादूम
तेसत्साधुः स्वर्गंगामीभविष्यतितत्साद्यः गामिगार्थे

र्दीनामुपसंख्यानं अनेन प्रकारेणायातिशुभ्रत्वभाविफ
लेविचारयतः साधोस्त्विनेन्द्रयोः स्वर्गभूम्योः हृदकेउन्नत
फलद्वैधार्केरकिंमुन विडंविकारः शार्कराशितापकार
अपराधक्षमापायाम्लेच्छकेन मंशाकेराशाकेरिलः शा
केराकूपेराशोपिस्वगात्यतनेम्लेच्छकेन इतोगमनोवि
डशार्केरोतिद्वैधार्केरकिंमुनेत्यर्थः ५५ ॥ प्रतीणपुवा
यावकर्मकृष्टेनरान्नातिष्टन्नुपनिष्टतेयः तुभुक्तेनर
नाकमपथ्यकल्पधीरत्नमापानस्वावोन्कादिकः १०
कर्मणा पुण्येनानीतेऽथाकेषिविनिष्टेपवयः स्वर्गः न
रान्यामोनिनिष्टन्याकपिनोपनिष्टते उपाहवपूजाम
गतकवलामिश्रकवलपायाषितिवल्कात्वं इतिसेगतक
वलोप्यात्मनेपदमपश्यानपेनपथ्यंधर्मपुण्यार्थन्यायादन
पेतमित्यनेनयत्मत्ययः नपथ्यमपथ्यंनन्यायप्राप्तभप
वर्गावोनुविंस्वाविकारिणं नंनाकंकः स्वमतिर्भोक्तु
मिच्छति अपथ्यमपितात्कालिकस्वावयपथ्यान्योरना
पायभवति १० ॥ इतीदृशत्वांमनिवाचमर्थेयप्रस्तुहे
मैषामिदृयेवयस्याः किंविहितकोहस्तदोष्टलक्ष्मीर
जितापानिद्रहूलपंकजाभ्यः ११ ॥ इंद्रहतीविधये
अर्थपवेतिईदृशांप्रस्तुतंबवितृत्वप्रार्थनंदृद्रोत्यर्थः
मैषाभैमीसखीवाह कीदृशीः वकामिच्छयास्कूरतोर
रोष्टयोलक्ष्याजितानि अपगतानिद्रायेषांतान्यपानि
द्राणि अपानेद्राणिभवंत्यपानिद्राणीवाचरंतिवाप
निद्रांतिसर्वप्रातिपादिकेभ्यइत्येकद्रतिकिपू ईदृशा
निदलानियेषांकमलानांतान्यपानिद्रहूलपंकजार
निकिंविहितवतोह्लस्तदोष्टलक्ष्मीजितानि अपानिद्र
हूलपंकजानियेः तानिआस्यानियासांताः १२ ॥ अ
नादिधाविस्वपरंपरायाहेनल्लजः होतासिवेस्वरेवा
प्रायंत्रधीरेषजनलदायैः किंमीदृशः पर्येत्रयकज्पला

नै॰
ष॰ ष॰
टी॰
१०८

यः १०२ ॥ नविद्यते आदिर्यस्मिन्कर्मणि तथा यथाविनी॰
त्यनादियाथावीनि स्वानिवर्त्मनि तेषां परंपरा तस्याः अना॰
दियाविनी स्वपरंपरा यद्वा अनादियाविनां स्वेषां मात्म
नां नलभैमीलक्षणानां परंपरा तस्याः फलं गोहि नल
भैमी संबंधः सूयते नान्विद्भैमीसंबंधइति हेतुः स्वजः हे
हेतुनां कर्मणां स्वक तस्याः स्रोतस्य प्रवाहे निवर्तते प्रह
त्तौ ईश्वरेवापि जनः अधीनधीः कर्माधीनईश्वराधीनो
वायं जनो नतु स्वतंत्र इत्यर्थः किं कुर्वन् नरः प्राज्ञः प्रेर्य
माणः स्वकर्मभिरिति किं कुर्वन् स्वधीः स्वस्त्री स्वराज्ञा
वशंवद इति च अतो हेतोर्भैम्यामदृष्टिं वनकाः ईदृ
शः परायत्तो जनः पर्यनुयुज्य तपालभ्य पर्यनुयोज्य वा॰
किं कारयितव्यः अनादिधियाविश्वपरंपरेनिपाते अना
दिधन्व इत्यनादिथाः विजेतः साचासौ विश्वपरंपरा चेत
स्या इत्यर्थः १०२ ॥ नित्यानियत्या परवश्यशेषे कस्मै वि॰
दानोप्यनुयोगयोग्यः अचेतनास्साचनवाचमर्हेत् कृतात
वक्तुं स्वमकर्मभुंक्ते १०३ ॥ अशेषे हस्तले लोके दैवेनप
राधीने सति संविधानोपि ज्ञानवानपि समोपस्ते स्मिन्प्र
स्मिन्स्वतंत्यानिंद्यानि विभू इत्यात्मनेपदं कोनामानुयो
गयोग्यः प्रष्टाहं उपालंभयोग्यः प्रेरणाहं स्वपरतंत्र॰
त्वानानुयोज्य इत्यर्थः नहिनियति पक्षोपालभ्येत्यत आ
ह साचनियतिरचेतनावाचमुपालंभनाहेत् वक्तात
नियोजकस्तु अवश्यमफलं केवलं भुंक्ते नियोज्याभा
वात् १०३ ॥ अमेलकं निंदति कोमलेक्षुः अमेलकः
केयुकलम्यटतं प्रीतौ नयोर्विश्वभुजोः समायां मध्य
स्थतानैकतरोपहासः १०४ ॥ कोमलेक्षुः पालित्राद्दि॰
कामिक्षुः अमेलकस्य ईटनिदं निकंटकलोलुपः अमे
लकः तं कोमलेक्षुः निंदति इष्टभुजाने इत्येष्टभुजौ न
योः प्रीतो समायां मध्यस्थापकस्तरोपहासः एक पर्वैकं न

वः एकास्त्र प्राचामितिऽनरच्युत्पयः तस्योमहासः सध्यस्य
तानएकस्योपहासोनकर्तव्यः १०४ ॥ गुणाहरंतोपिहरेनं
रंमेनरोचमानंपरिहापयंति नलोकमालोकयथापवर्गो
त्रिवर्गमर्वाचसंगुचमानं १०५ ॥ इंद्रस्यगुणामनोहारिणो
पिसम्यग्रोचमानंनरंनत्याजयंति अपवर्गान्मोक्षादर्वाचीनस्
नंत्रिवर्गंधर्मार्थकाममतएवसंगुचमानंलोकयथाकोकाश्रा
लोकयथैवेत्यर्थः सत्यपिश्रेयसिमोक्षेतनेन्यूनमापित्रि
वर्गंयथालोकोभिलषतितथाहमपिनलमभिलषामी
त्यर्थः १०५ ॥ आकीटमाकेटभवैरिनुल्यःस्वाभीष्टलाभा
त्कृतकृत्यभावः भिन्नस्पृहाणांप्रतिचार्थमर्थेद्विष्टत्वमिष्ट
त्वमपव्यवस्थं १०६ ॥ कीटमारभ्याविष्णुपर्यंतंस्वेष्टलाभा
त्कृतकृत्यभावस्तुल्यःभिन्नरुचीनांजनानामर्थमर्थंप्रतिम
फलादिवस्तुदिष्टत्वमिष्टत्वंचव्यवस्थारहि
तं इदंद्विष्टमेव इदमिष्टमेवेतिवस्तुनोनैसर्गिकधर्मोन
भवनः किंतुरुच्युपेक्षानिबंधनावित्यर्थः १०६ ॥ अधाय
जायत्रिधृताधर्देफबंधुर्यदिस्यात्प्रतिबंधमहेः जोयंजनः
कार्यविदस्तुवक्तुमुक्षानिजेच्छापदवीमुदस्तु १०७ ॥
अथनिग्रहेजायत्रिधृतोमुष्णापः कपीयस्पृहुपोबंधर्य
दिभवेत् तर्हिप्रतिबंधयोग्यःबंधनाजनेनेतिशेषः यदि
नभवतितातुष्णोबंधस्तर्हिरुत्युपहार्यःकार्ययोजनस्त्र
सीमातावत्किंचित्रवक्तव्यं नकर्तव्यंचेत्यर्थः किंतर्हिक
तेयमुदस्तुपदवीमेववक्तुसंतोषमार्गमेववक्तु मन
सःप्रवृत्तिःमष्टव्या नवाकिमिष्टमितिप्रष्टव्यमित्यर्थः अ
थवाएतदुक्तएतधर्मउदस्तुपदवीनिजेच्छाप्रष्टव्येतिप
दवीमुदस्तुइतिपाठेमुदः पदवीहर्षमार्गभूतानिजेच्छाव
स्तुमष्टव्येति अयंभावः नाहमापन्नतायेनाहंनलप्रवर्त
मानात्वयायेय अनन्यसंभावोभवतोनाश्रचितः अथा
पिसाहोभावादवपएवज्ञप्यमेवाकिंचितं तर्हिमदभिला

नै॰
ष॰ ष॰
टी॰
१०९

यं प्रथमतः पश्चात्तत्कालं हितमाचरणीयं एवमेवाकि
मिति न वक्तव्यमिति १०७ ॥ इत्थं प्रतीपोक्तिमतिं स्वकीयां ना
विलङ्घ्य पांडित्यबलेन बाला आविष्कृतस्वं पतिमंत्रिसूक्
क्तिर्दूतीं बभाषे द्रुतलोलमौलिः १०८ ॥ एवं स्वकीयां प्र
तिकूलोक्तौ मतिं सा बाला भैमी पांडित्यबलेन प्रमार्ज्य अ
नत्रहस्पतिसुभाषितामपि आश्चर्यं चंचलितशीर्षे वदंदूतीं
बभाषे बृहस्पतिवचनेभ्यो भैमीवचनानामुत्कर्षो दृष्ट्वा आश्चर्यं
१०८ ॥ परेतभर्तुर्मनसे वदूतीं नभस्वते वानलसाम्यभा
जः विस्तीनसेवांबुपतेः नदाश्रु स्थिरास्य मायानवतीनि
रास्यं १०९ ॥ स्थिराश्वास्यावलोकर्णाशु श्रूक्रियस्मिन्कर्म
णि तया आयानवतीं दूतीमिति सर्वत्र संबंधः यमस्य दू
तीं मनसे व नतो न भिलाषाद्वेतोर्निरास्यं निराकृतवत्यस्मि
यमस्य जीवितेशत्वेन प्राणाधिनाथत्वेन मनः संबंधात् अ
ग्नेर्दूतीं वायवे च निरास्यं अग्निसखत्वाद्वाय्वोर्वरुणदूतीं
गंगाये च निरास्यं वरुणपत्नीत्वाद्गंगायाः सर्वत्र निरासे दे
वत्वं हेतुः यद्वा मनसे वा गता यमस्य दूती वायवे वा गता
मनलस्य दूतीं गंगाये वा गता वरुणस्य दूतीं निरास्यमिति
संबंधः उत्साहवशादागमने वेगो द्योत्यते १०९ ॥ भूयो
थं मेन यदि मां त्वमास्य नदापदागालभसे महोनः दूती
व्रतेनैकेन अमिमं तस्मै तव मेंतस्वदं व त्रिणिमार्जितास्मि ११०
एतन्मितदूरणे श्रेति पुनर्यदि मां दूषित देवस्य चरणो
हेति इमं तव शक्रावरण दूपती व्रतेन मम पराधं व त्रिणि वि
षये सतीव्रते मार्जितास्मि तल्लुरु आगोपराधो सेवा तस्य यद्वा
वाश्रिणि पतत्स्वर्गेदूतास्य तेन ती व्रते सतीव्रतेन मार्जितास्मि इ
ति संबंधः ११० ॥ इत्थं पुनर्वाग्विकाशनाशान्महेंद्रदू
त्याम प्रयानवत्या विवेश लोलं हृदयं नलस्य जीवः पु
नः क्लीवमिव प्रबोधः १११ ॥ अनेन प्रकारेण भूयोपि वा
गवकाशनाशादिंद्रदूत्याम प्रयानवत्या नलस्य लो

लेऽस्दयंजीवः पुनर्विवेशात्तानंदीवंमुञ्ज्वं पुरुषामिव अत्र
पसमीस्कलद्दीवस्फुशेल्लाद्याइतिनिपातितः ११ ॥
अवणपुटयुगेनस्वेनसाधूपनीतं दिगधिपकृपयामा
दृदृशाःसंविधानात् अलभतमधुवालारागवाग्गुम्य
मिस्य निषदजनपदेंद्रःपात्रमानंदसांद्रः ११२ ॥ दिगी
शकृपयामात्मामादृदृशानिरस्कारिणीदृपात्संविधाना
त्करोपायात् स्वकीयेनश्रवणपात्रयुगेनोपनीतंबा
लायाभैम्यारागवाक्यमेवचनंनतनउनिष्ठतीनीहसुमधु
आनंदसांद्रोनलःपात्रंप्राप ११३ ॥ श्रीहर्षंकविराजरा
जिमुकुटालंकारहीरःसुतं श्रीहीरःसुषुवेजितेंद्रिय
चयंमामल्लदेवीचयं खण्डःखंडनखंडतोपिसहजात्क्षो
दक्षमेतन्महा काव्येयंव्यगमन्नलस्यचरितेसर्गोनिस
र्गोज्ज्वलः ११३ ॥ खंडनमेवखंडःशर्करातेनतःसकाशा
त्क्षोदक्षमेचर्षणयोग्येयथायथाचूर्ण्यतेतथातथास्व
तइत्यर्थःव्याख्यातमितरत् ११३ ॥ यंप्राहतत्रिलिंगादि
तिपतिसततापधिनाग्निःस्वयंभूः पातिश्रस्यैकसीमा
स्वकाविनरहरिंनालमार्यंचमाना यंविचारणयोगी
कलयतिकृपयातत्कृतौदीपिकायां सर्गःषष्ठोवरि
ष्ठःक्षितिपतिचरितःचारुणीराजितोभूत् ॥ इतिश्री
नैषधीयेमहाकाव्येषष्ठःसर्गः ६ ॥ श्रीगणेशायनमः
अथप्रियासादनशीलनादौमनोरथःपल्लवितःशुभायः
विलोकनेनैवसराजपुत्र्याःपत्युर्भुवःपूर्णविदृम्भमाणि
१ ॥ प्रियाप्राप्तिपरिचयकरणादौभ्यापारेयोमनोरथः
कदाभैमीप्राप्स्येकदापरिचेष्यामिकदानदालपनमा
कर्णयामीत्येवंरूपःपूर्वंपल्लवितआसीत् भुवःपत्या
नलेनसमनोरथोभैम्यादर्शनेनैवसंपूर्णइवमेने १ ॥
प्रतिप्रतीकंप्रथमंप्रियायाअथांतरानंदसुधासमुद्रे
ततःप्रमोदात्परमस्थतांयांममज्जतत्रस्वहृशोऽन्यपस्स २

नै॰
ष॰ स॰
टी॰
११०

नलस्यनेत्रेप्रथमंप्रियायाःप्रत्यंगमस्मज्जनतवयस्तदयेमः
खोस्नतजलधौननमाननेदवाप्यौमिमग्नु २॥ ब्रह्मानंदयस्या
न्वभवत्प्रमोदंरोमायणेवायनिरीक्षितेस्याः यथौचितीत
त्येनतदेशेषदृष्टावयस्नराद्वैतमुदंतथासौ ३॥ असौनलः
अस्याभैम्यारोमायपवरोमायमात्रेअनिरीक्षितेप्रथमंदृ
ष्टेसतिब्रह्मानंदयस्यप्रमोदमन्वभवत् अस्यासौनदेशेषा
दृष्टौभैम्याअशेषदृष्टौसर्वांगावलोकनेजातेसतिका
मानंदेनानंदंतथान्वभवत् तथेतिकथंयथाऔचितीक
स्यत्यमेनस्यप्रकारस्यायमर्थः केशाग्रमात्रावलोक
नेब्रह्मानंदयस्त्वेंजाते एवंद्वितीयकेशाग्रदर्शनेब्रह्मा
नंदतल्पःस्मरानंदउचितएवंलोमाग्रपरिमितसर्वशरी
रावयवैकदेशलेशानांप्रत्येकंदर्शनेप्रत्येकंतावानेव
स्मरानंदउचितःइत्यंयथाऔचितीभवतितथाऔचित्या
त्यामब्रह्मानंदादनेककोटिगुणितःस्मरानंदःतस्याःस
र्वांगावलोकनेनभूतइत्यर्थः ३॥ वेलामतिक्रम्यपृ
थुंमुखेंदोरालोकपीयूषरसेनतस्याः नलस्यरागांबु
विधौविवृद्धेतुंगौकुचावाश्रयतिस्मदृष्टिः ४॥ तस्या
मुखचंद्रस्यावलोकनरसामृतैर्महतींवेलांकालंसीमां
चातिक्रम्यरागसमुद्रेविवृद्धेनलस्यदृष्टिस्तुंगौस्तना
वाश्रयतिस्म अभ्यंबुविवृद्धौवेलाकालमर्यादयोर
पि आलोकौदर्शनोद्योतौअन्योपिलोकःस्थलेजलपू
र्णेसति तुंगदेशमाश्रयते तथादृष्टिरपितुंगौकुचावा
श्राश्रयतीतिभावः ४॥ ममाहपायांकिमुतन्मुखेंदो
र्लग्नाभिस्थितानतकुचयोःकिमंतः चिरेणतन्मध्यममुंच
तास्यदृष्टिःकृशीयःस्खलनाद्भियात् ५॥ भैमीमुखें
दोस्तधायांमयाकिमुचिरेणस्थितानाकिंवाततकुचयोर्म
ध्येलग्नाकिमुचिरेणास्थितानलस्यदृष्टिर्भैम्याःकृशातरं
मध्यंस्खलनाद्भयात्नमुचिरेणकिंचन अन्योपिहिसोपाते

रवतरत् पंकिलविषमभूमौ स्खलन्नपि कृशानतं कोमलल
नादिकं स्खलनभयान्नाश्रयति नयेयं दृष्टिरपि स्रवादधोव
नतं तीकृशानतं मध्यं चिरेणालंबतेई षद्देगालंबते मध्यः मध्य
मतिसूक्ष्मत्वात्त्वरक्तानीति मोत्तशाकृस्वभावः ५ ॥ प्रि
यांगप्राप्त्या ऊरुयोर्निवृत्तिनिवृत्त्यलोलानलदृग्भ्रमंती ब
भौतमांतंन्नगनाभिलेपतमःसमासादितदिग्भ्रमेव ६ ॥
प्रियायाश्रंगेनित्यंपांथ्याप्रयोगानिन्त्रिमानिणः अत्रपवजी
वभावः नलस्यदृष्टिर्निवृत्तिंनिवृत्त्य ऊरुयोपर्यंतेनीबभौ
तमां अतिशायेनेतमविष्टनौकिमेनिङः व्ययचादा हृद्य
प्रकर्षेकीदृशीवनयोः ऊरुयोर्मृगनाभिलेपएवतमः ते
नसमासादितोदिग्भ्रमोयायासानादृशीव ६ ॥ विभ्रम्य
तस्याःकनितंबचक्रेदृतस्यदृक्स्वालितस्वलंती स्थिरा
चिरादालंतदुरूभांनलंबावाबुघाश्लिष्यकरेणगाढं ७ ॥
दृमयंत्यास्तनितंबचक्रेनलस्यदृष्टिर्विशेषेणाभ्रमित्वा
स्खलंतीवेलस्खलंतीवभेम्याऊरुकदलीस्तंभौकरेण
हस्तेनकिरणेनचगाढमाश्लिष्याश्रिताचिरादतिष्ठत्
अन्योपिजनश्चक्रेणभ्रमन् स्खलनभयात्स्तंभंगाढंक
रेणालिंगतिदृतस्यस्तनोनितंबेदृष्टिस्खलनभयस्कंभि
तिवेलशाकृप्रयोगोदृनशाकृप्रयोगस्त्व ७ ॥ वासःपर
नेत्रमहननेत्रांकिम्रुहमालिंगयेत्तनमयापि उरोनितंबोरु
ऊरुप्रसादमितीवमानस्तयोःपपात ८ ॥ स्यात्सगां
शुकयोर्नेत्रंवस्त्रमेवनेत्रं अहंकिंनेत्रंननत्वंनेत्रेणप
हवस्त्रनेनेवनेत्रेणमयापिउरोनितंबोरुप्राणंयगत्वादेक
वद्भावःआलिंगयपरिधायप्रसादंऊरुइतीवसानल
दृष्टिर्भैमीपादयोःपपात् ८ ॥ दृशोयथाकामममथोप
हृत्यसप्रेयसीमालिऊलंचतस्याः दृष्टंप्रमोदाद्भुतसंभ्र
तेनमहीमहेंद्रोमनसाजगाह ५ ॥ सनलःप्रियांभैमी
तस्याःसालीवर्गंचस्वेच्छयादृशोरुपायनीकृत्यसंतोषास्त्व

नै॰
ष॰ स॰
१११

र्यपूविनेनचैनसार्दंवृद्ध्यमाणंवभाषे ७ ॥ पदेविधातु
र्यदिमन्मथोवासमाभिषिच्येतमनोरथोवा तदाघटेता
पिनवानदेतत्यतिमतीकाङ्कनरूपशिल्पे ८ ॥ श्रृंगारर
सप्रधानोमन्मथः एकतारूपासंभावितवस्तुदर्शीमम
मनोरथोवायदिस्रष्टुःस्यानेधिक्रियतेतदानतारूपशामे
तस्याभैम्याःप्रत्यवयवासूर्यंरूपंनिर्माणंचघटेतापिनवाघ
टेत ९ ॥ तरंगिणीभूमिभृतःप्रभूताजातामिश्रृंगाररर
सस्यसेयं लावण्यपूरोजनियौवनेनयस्यांतथोच्चैःस्तन
ताघनेन १० ॥ सेयंभैमीभूभृतोराज्ञोजाताश्रृंगाररसस्यक
ल्लोलिनीतिजातामियस्याउच्चैःस्तनतयाघनेन उत्तुंगकु
चनयागाढेनप्रवृद्धेनयौवनेनतथालावण्यप्रवाहोज
नितः यद्वाघनेनतिविडेनयौवनेनलावण्यपूरोजनि तथा
उच्चैःस्तनता उत्तुंगकुचताघनघण्टकमयीभूभृतःपर्व
ताजायतेतस्याचएव उच्चैःस्तनतागर्जताघनेनमेघेनतथा
जन्यतेयद्वामेघेनपूरोजायते तथाउच्चैःस्तनताउच्चैःशब्द
ताचस्तनशब्दे ११ ॥ अस्यांवपुर्व्यूहविधानविद्यांकिंद्योत
यामासनवांसकामः प्रत्यंगसंगास्फुटलब्धभूमालावण्य
सीमायदिमाद्भुपास्ते १२ ॥ सकामोस्यांभैम्यांनूतनांशरी
रसमूहनिर्माणविद्यांकिंप्रकाशयामास सूरहोहंदेम्य
हि हृद्येयौवनेनहिवपुःप्रतिलक्षणमन्यथान्यथोत्कर्षेण
विपरिणमतितेनप्रतिक्षणपरिणामिश्वबजसशरीरेषु
रूपहनिर्माणवितर्कोघटते यद्यस्माद्धेतोःप्रत्यवयवसं
गेनस्फुटलब्धभूमाबाहुल्यंययासालावण्यसीमासौंद
र्यपरकाष्ठाइमांभैमीमेवते १३ ॥ जंबालजालात्किम
कर्षिजेष्ठनयानहारिद्रनिभप्रभेयं अप्यंगयत्नसमस्त
गाचिह्नमुद्रीयतेदंतरताबदत्र १४ ॥ हारिद्रयावर्णेनहा
रिद्रेतद्धन्निभातीतिहारिद्रनिभातादृशीप्रभायस्यास्सा
इयंभैमीसुवर्णानघाःपंकसमूहान्किंनाकर्षिजालंसमू

श्रानायीगवादन्तादकावपि स्वर्णकर्दमजत्वेहारिद्रवि
भत्वमेकहेतोःहेत्वंतरमप्याह यस्मादत्रभैम्यांअंगद्वय
स्यसौधविज्ञेदंतवतानिश्रोत्रतत्त्वमपिनयोत्स्यते १३ ॥
तत्येवसाम्येसदृशात्दृशोषाद्गुणानवेणोस्त्वुत्कर्षेयदंगैः अ
स्यात्ततःस्यान्नलनापिनामवक्तत्वमीषामुपमापमानः
१४ ॥ गैज्वल्यसौगंध्यादिसाम्यसत्येवअशेषासदृशात्स्व
ज्ञादेःसकाशादस्याभैम्याअंगैःकांत्यादिगुणविशेषेण
यतउत्कर्षेउत्कृष्टैरभावितनोहेतोरस्याभैम्यास्तुलना
पिस्यान्नाममात्रंविनाउत्कर्षोनास्तिअतीति साम्यमप्यु
त्वनामन्यूनाधिकयोरपिद्रव्ययोगंजाफलयोस्तुलनं
परिमाणंस्यादेवेतितुलनाशब्दध्वनिःवस्तुतःपरमार्थस्तु
अमीषामंगानामुपमानेतिरस्कारः १४ ॥ प्राकृतिःहे
णमिमांविधातुमशक्तिधातःखल्लहतुलोवेः येयंभव
द्भाविनवंध्यहृष्टिःसाम्येयशोस्तजयजेप्रदातु १५ ॥ वि
धातुःप्रकृतिःपूर्वकृतिःरंभाहल्यादिरेवणेस्त्रीसृष्टः
इमांभैमींनिर्मातुंहतुलोवेःहलाभ्यासोहलकौशलं
खल्वभूत इयंयाभवंतीभाविनीचस्त्रीसृष्टिःसाम्येभैम्ये
नजयजेसृष्टिंजयोदितंयशःप्रदातु सकलांस्त्रीसृष्टिंजि
तवतीयमितियशःजेयसृष्टभावेनसंभवतीतितांक
रोतीत्यर्थः १५ ॥ भव्यानिहानीवगुणेनतंगाघस्यायस्या
नतितथानयातैः अस्याधिकस्योपमयोपमानाहानांप्र
तिष्ठांखल्लतेभ्यएव १६ ॥ भैम्यवयवसकाशाद्भ्यानि
रम्याणिवेदाघउपमानवस्तूनिहानीरपकर्षोन्ययायथा
प्रापुःदलालाज्याहाभ्योनिः तथातथातैस्त्रुन्नादिभिरव
र्तिप्रदेतिशेषः नवहेतरधिकस्यास्यभैम्यंगस्यसादृश्ये
नोपमानाकाथिःतेभ्यस्त्रुज्ञादिभ्यएवखल्लप्रतिष्ठांदास्य
तिभैमीगुणवसदृशाख्जेदर्शनवर्णमानस्तुउपमेयतामप्र
तिष्ठाप्राप्यान्तस्यनीत्यर्थः लोकाविरुद्धेतुभैमनल्पनमुपमि

नै०
ष० स०
११२

मीने १६ ॥ नास्यश्रीहृष्टापिविमोहिकेयंदोषैरशेषैःस्वभि
येतिमन्ये अन्येषुनैवाज्ञालितलदृस्यावसत्यसापत्न्यशाली
गुणौघः १७ ॥ विमोहयतीतिविमोहिकादर्शनमात्रेणा
वविमोहिकेत्यर्थः ईदृशीयंभैमीसकलैरपिदोषैःनास्य
र्शितव्यहेतस्वभियेतिजानेयइमामाश्रयनेससर्वोपिगुणा
इतिस्वयमाश्रयतीदोषाभावात्स्वस्वरूपाःच्यवतेइतिभी
तेरित्यर्थः तस्मादन्येषुभैमीव्यतिरिक्तस्थानेषुनैदोषैरा
ज्ञालितोगुणौघःनाविद्यतेसपत्नःशत्रुर्यस्यासावसपत्नःत
स्यभावः असापत्न्यंतेनशालीसन् अस्यांभैम्यांवसति अस
बाधस्त्वभावमितिवापाठः १७ ॥ गौर्ज्ञिप्रियागेर्हणैवतनूत्ता
नवारिदुर्गाद्भुवराटकस्य नकंटकैरावरणाच्चकांतिर्धूली
भ्रताकांचनकेतकस्य १८ ॥ भैम्याश्रयवयैवराटकस्यप
स्रवीजकोशस्यतनूत्ताकांतिःतत्त्वप्रेमापविक्तुशेइत्य
मरः अतएवश्रुणुपायैवतपस्त्वाउक्तअस्मर्गेवाविदुर्गोत्पन्न
अस्थाध्यजलदुर्गमाश्रितोतिनकांचनकेतकस्यकांतिःधू
लीधूसितातपवत्वज्ञानतकंटकावरणात् इष्याववेशान
यानस्फत्नमनायकोस्यंतनीचेवैविशसव्वरहुनिर्बीजको
शोवराटकइत्यमरः १८ ॥ प्रत्यंगमस्याभभिकेनरत्नोक्त
हैमचोनेवनिजास्त्रमालि वज्रंचभूषामणिहुनिधायविनि
योजितंतन्न्हदिकार्मुकंच १९ ॥ कमनःकामकोभि
कंःभैम्याकार्मुकेनमघोनाप्रत्यंगंरत्नोकर्तेनियोजितमभि
वभूषामणिहुपधायविवज्रंहीरास्यंजालिशांचतेषांवज्रा
दिभूषामणीनांफनिवेधनस्त्रानिहितयंनिजास्त्रंवितप
ते १९ ॥ अस्याःसपद्वैकविधौःकचौघःस्यानेङ्गावस्था
परिवास्तमाप पद्मस्यनावद्गचंद्रकोपिकलापिनाये
नजितःकलापः २० ॥ सपद्मःसहस्रापकेशविधर्यस्य
डावस्यभाषितंरम्यकलासंवद्धावःशावस्यापादिकचसमू
हःस्थितिमाप स्थानेयत्कंयेनकचौघेनपद्मस्यनात्ला

वंतोवहवस्त्रंद्रकामेचकास्वंद्राद्वयत्रेद्दशोपिवर्हिणांवहो
जितः आवयोरेकंपववसमदःचंद्रःकचौघस्तवजपदस्यचा
द्रकंकलापमपिजितवानितिमतेनआलस्योपरिस्थानम
चितमित्यर्थः १० अस्यायदाम्येनपुरावास्यिवस्तुनिरस्तनेषो
नकचांधकारं स्फुटस्फुरद्भंगकदाम्बुलेनतदेवपश्चादिद
मस्तिबद्धं ११ ॥ अस्याभावेनश्रीतकचाश्रयेनिरस्तपार्श्वयो
स्तनदंधकारंनिरस्तनेस्फुटस्फुरभंगःमराजयारालत्वे
चयेषांकचानांतत्स्थलेनतदेवेदमंधकारंपश्चाद्धारोबद्धम
स्तिनामीकेशाःकिंत्वंधकारमेवबद्धमित्यर्थः अपराधीह
प्रभणानिरस्तःपश्चाद्बध्यतइति ११ ॥ अस्याःकचानांर
शिखिनस्त्वकिंत्रविधिंकलापौविमतेवगानां तेनायमेभि
किमस्पर्जिपृष्टोरभाक्तिदत्वाराकिमर्थचंद्र १२ ॥ अस्याःवे
शानामपूरस्यचकलापौसंज्ञावहौविमतेविमतिपन्नैः अ
हमेवरम्योहमेवारम्यइतिविवादाद्विधिंमध्यस्थंकिंतुमा
पन्नः तेनविधिनायंकेशकलापःपृष्ठेरस्पर्शाकिंसवर्हः
अर्थचंद्रमेचकंगलहस्तंचदत्वा अभक्तिंकिंअगानामितद
णोलाल्वडौतिगाजादेशोहपं कलापोपृष्ठेवर्हंतृणोवसे
हतेपिवेत्यमरः १२ ॥ कोशांधकारादयहर्षमभालस्थला
धचंद्रास्फुटमष्टमीयं प``यदामायजगज्जयायमनोभुवा
सिद्धिरसाधिसाथ १३ ॥ अथकेशांधकारांनवंदर्शनीयंबा
लस्थलमेवार्धचंद्रोयस्याःसेयंभैमीव्यक्तमष्टमीतिथिः य
तःकामेनजगज्जयाय तामष्टमींभैमीरूपामासाद्यसाधकसि
द्धिरसाधिजयार्थिनोभजंते १३ ॥ पृ
ष्टंपत्रः किंमदनस्यदाहेधूपाभीभवत्केसरशोषमासीत् व्यथा
द्विपेषामलदापिकृधाकिंभैमीभ्रुवौयेनविधिर्व्यधत्त १४ ॥ म
दनस्यदाहेधूष्टं पत्रः किंधूपाभीभवत्केसरः किंजल्कःशोषो
यस्यतत् ईदृशंजातंकिंजल्कःकेसरोस्त्रियां ईदृशःकृथात
दपिघृष्टंपत्रःकेसरंशोषंसत् द्विधांकंपत्राकिंयेनद्विधा

नै० ष० स० टी० ११३

भूतेन धनुषा विधिर्भैमीभ्रुवौ व्यधत्त २४ ॥ भ्रूभ्यां प्रियाया
भवताम नोचापेन चापेत्वनस्यानुभाव: निर्जीयदूत्लोपदृष्टा
मपेत्यसंप्रत्ययेनाधिकवीर्यतापि २५ ॥ प्रियायाभ्रूभ्यां
भवतानुभावे भजतेत्यर्थ: कामचापेनत्वनस्यानुभाव: अ
धिकसारवत्त्वं कर्षत्वं च प्रापे प्रापस: त्वनसानुभवं इस्तन: य
यस्माद्धेतोनिर्जामस्लोपदृष्टामदाहावस्थामपेत्यसंप्रतिहा
ह्णानेनत्तरमेनद्धभावैजातेधिकवीर्यता आपिप्रामाकर्षेतो
पितयायडर्कक्रैर्षेर्द्ववदृगधोपिप्रशास्त्रिमान्योजनेजने नमो
स्तवार्यवीर्याय तस्मैमकरकेतवेइति प्रियायाभवतीति
अधिकवीर्यतेति संधिसमभिव्याहारहृतासर्वलंचित्य
२५ ॥ स्मारं धनुर्यद्विफलोक्किनाम्नायासेन भूतेन चलल्ल
लेखा पतद्भवौ जन्मनदापुषं मंलीलाचलत्वोचितबाल
भावं २६ ॥ यत्स्मारं स्मरसंबंधि धनु: या चास्या भैम्या आसेन
भूतेनास्य तत्वप्राप्तेनेत्यर्थ: विफलात्यक्ताकलंकलेखा च
सकलंकस्येतन्काविभावोनत्यज्यतइति कलंकत्याग: तथा
समंकलंकधनुषोर्द्वन्द्वं भैमीभ्रुवाजन्मप्राप भैमीभ्रूद्वयमित्य
र्थ: कीदृशं जन्मलील्लया विलासेन चलत्वं परिस्पंदित्वं वि
नोदेन विभ्रमवत्त्वं वा तत्रोचितो बालानांलोपनभाव: सत्राय
द्भजन्मपदीतलीलाचापलोचितो बालभाव: शिशुत्वं यस्य
तत् २६ ॥ इषुत्रयेणैव जगत्त्रयस्य विनिर्जयाद्भ्यमयास्मर
येन शेषाद्विबाणी सफलीकृतेयं प्रियाइगंभोजपदेभिषि
षप २७ ॥ बाणत्रयेणैव जगत्त्रयस्य विजयात्निष्प्रयोजन
त्वेनावशिष्टाद्यद्विबाणी बाणद्वयी पुष्पमयास्मरेणकामे
न प्रियानेत्रकमलस्थाने अभिषिच्य सफलीकृता २७ ॥
सेयं मृड: कौसुमचापयष्टि: स्मरस्य तुष्टिग्रहणाहेमस्या न
नोतिन: श्रीमदपांगमुक्तां मोहाय यस्या दृष्टिपातैस्त्रिनष्टि २८ ॥
सेयं भैमी कामस्य मुष्टिग्रहणयोग्यमध्यभागा या कोमलाज्ञरु
मविकारचापयष्टि: या कां निमन्कटाक्षमुक्तां इष्टिपातसमूह

हृदिये अस्माकंमोहायविस्तारयतिचापयष्टिरपिकटाक्ष
भागपर्यंतमुष्टिग्राह्यांशाबहुष्टिनतनोति २८ ॥ आघूर्णितं
पक्ष्मलमक्षिपक्ष्मप्रांशुघातिस्वैत्यजितानृतास्य अस्याद्दृ
शाञ्चलदिंद्रनीलगोलामलश्यामलतारतारं २९ ॥ आ
घूर्णितंविकासविस्तारंप्रांशुफलति अधिककांतिकंथाव
ल्यजितंचंद्रथावल्यजितपीयूषकांतिकंवारस्यानिपक्ष्मा
णयस्यविद्यतेइतिपक्ष्मलं सिध्मादित्वाल्लः भ्रमनिंद्राप्रशं
साहानित्ययोगेतिशायनेसंसर्गेस्तिविवक्षायांभवंतिमतु
बादयः चलदिंद्रनीलमणिगोलवदमलंश्यामलंतथाता
रतारंच उज्वलोज्वलंचशुक्लाशुद्धौचताराःस्यादित्यमरः
श्यामलंचतत्तारंचश्यामलतारमीदृशंतारंमध्यगोलकंय
स्यतादृशमिति यद्वाश्यामलतारा महतीवर्तुलाचताराकनी
निकायस्येदृशमस्यानेत्रकमलं अस्यानेत्रकमलमिवक
मलमपिविकस्वरंकेसरोपेतमधिककांतिकंसमानानार
राभावात्परस्परमेवसादृश्यमितिभावः २९ ॥ कर्णोत्पले
नापिश्रवःसनाथ्यंलभेतनेत्रकनिनिर्जितेन यद्येतदीयेन
ततःकृतार्थास्त्वचवत्स्पर्धीकिंकुरुतेकुरंगी ३० ॥ यद्येतदी
येनभैमीसंबंधिनाभैमीनेत्रकांतिनिर्जितेनकर्णोत्पलेना
पिसनाथ्यंफलंश्रवसैकुरंगीप्राप्नुयात ततस्तल्लाभात्कृता
र्थासतीत्वचवत्स्पर्धीकिंकुरुतेनेत्राभिमानंत्यजतीत्यर्थः
३० ॥ त्वचःसमुद्रार्यदलानिरीत्यामोचात्वचःपंचषपाटला
नो मार्गैर्गृहीतैर्विविधकत्पलोत्थाद्दस्याम भूदीक्षणरूपशि
ल्पी ३१ ॥ कदलीत्वचःपंचषोत्पाटनानाप्रकारेणत्वचो
दलानिसमुत्पाट्योत्पलसमूहात्कृहीतैकल्कशोषैरस्यांभै
म्योनयनरूपनिर्माणाविधिरभूत् पंचषामोचात्वचउत्पा
ट्यततःसारभूतांश्वेततामादायनेत्रयोःश्वेततांदधनततत्प
कारैर्णैरुत्पलानामपिदलरूपानीवचोनिरस्यततःसारभू
तंश्यामत्वमादायनेत्रयोर्श्याम्यमितित्यर्थः ३१ ॥ चकोरनेत्रैण

नै॰
च॰ स॰
टी॰
५४

दृगुत्पलानां निमेषयंत्रेणाकिमेषकृष्टः सारः सुधोज्ज्वलम
यः प्रयत्नैर्विधानमेनत्रयने विधातः ३२ ॥ चकोरनेत्राणा
मेणदृशा उत्पलानां चैष अस्मानोज्ज्वलरूपः सोऽयं भैम्या नेत्र
विधाने विधातः प्रयत्नैर्निमीषियंत्रेणानिमीलनमुकुली
भावाद्व्यपीडनोपायेन किं कृष्टः गृहीतः इत्यादेः सारो यंत्र
णनिष्पीड्य यथा सूत्यनेन तथा बहुकालनिपीतचंद्रांशुतानां
चकोरनेत्रादीनामपि सारो निमेषाख्ययंत्रेणैव निष्पीड्य भै
मीनेत्रद्वयं विधानं गृहीतं इत्युत्प्रेक्ष्यते ३२ ॥ अरणीकृता
किं हरिणीभिरासीदस्याः सकाशान्नयनद्वयश्रीः भूयो गुणे
यं सकलाबलाय नाभ्यो न यालभ्यत विभ्यतीभ्यः ३३ ॥
अस्या भैम्याः सकाशात् कुरंगीभिर्नेत्रयुगमलक्ष्मीः किं अरणी
कृतासीत् यतो न या भैम्यास्त्रसंतीभ्यः ताभ्यो हरिणीभ्यो भू
यो गुणभूयं सा आह्लादकत्वादयो गुणाय स्यान्तथा सकला
मविलासामं पूर्णा चैयं नेत्रश्रीर्बलात् हीनाय तद्दयं त्रयलकु
रंगलोचना उत्तमर्णा प्रथमर्णा देवमेव स्तवं दृष्टं भूयो गुणाय
ज्यर्णं द्वि वर्णा वा न यासकलं सवृद्धिकं बलात्कारेणाहृता
ति ३३ ॥ दृशौ किमस्याश्चपलस्वभावे न दूरमाक्रम्य मि
थो मिलेतां न चेत्कृतः स्यादनयोः प्रयाणे विघ्नः श्रवःकूपनि
पातभीत्या ३४ ॥ अस्या भैम्याश्चपलस्वभावे लोचने दूरम
धिकमा यावद्द्वयाक्रम्यान्योन्यं किमिति न मिलेतामपि
तु मिलेतामेव अनयोर्दृशोः प्रयाणे श्रवसी एव कूपौ तयो
र्निपातः ततो भीत्या कर्णाविघ्नश्चेन्न कृतः स्यात् ३४ ॥ के
दारभाजा शिशिरप्रवेशात्तरुणायमन्यस्तनमंजुजिन्या जा
तायतनतनक्रमेहदणेयंयतनस्वतत्कोरकहृत्काकोरः ३५
केदारः शाल्यादिनिबद्धदेशे तज्जाजातत्रोत्पत्तयोत्पलिन्याशि
शिरस्य शिशिरर्तोः प्रवेशात्तरुणाय तरुणं प्राप्तं स्तनमिति नि
न्यभावेन कः यतः तरुणादियं भैमीनस्यादुत्पलिन्याः कुत्समेष
वेदतोयस्मात्त्वाद्दृशीजानायनस्वचकोरः तस्यादुत्पलिन्याः

कोरकोपमनेत्रोजातः अन्योपिकोटाणान्नीर्थंप्राप्यशि
शिरेहिमेप्रवेशात्कृत्वातत्पुण्येनेत्रमंजन्मलभते २५ ॥
नासादसीयातिलप्रसूनतूणंजगत्त्रयेव्यस्तशरत्रयस्य स्मा
मांनिलामोदभरान्नमेयाद्दधाद्वाणौकुसुमायुधस्य २
६ ॥ अमुष्यमदसीयानासाकाशस्यातिलप्रसूनतूणं
तद्रूपंतूणमितिविधेयं कीदृशंजगत्त्रयेव्यस्तयथास्ते
ष्वानिवस्तंशरत्रयंयेन ईदृशस्यकामस्यावशिष्टौद्विवा
णौदधत्कथमेतज्ज्ञायतइत्यतआह स्वासितपवनपवि
मलाधिकृयात्रमेयात्तत्रकुसुमतूपबाणाभावेस्तवैभःप
वनःकथंनिर्गच्छेत् तस्माद्दलौनिगम्यतेइत्यर्थः २७
बंधूकबंधूभवदेतदस्यामुखंविधुंनानेनसहोज्जिहानं राग
श्रियाशैशवयौवनीयांस्वमाहसंध्यामधरोष्ठलेखां २८
भस्याअधरोष्ठलेखामुखचंद्रेणसहोदयंतं बंधूकबंधूभ
वदंबंधूककुसुमतुल्यंभवदेतत्स्वमात्मानमरुणिमसका
त्याकृत्वाशैशवयौवनसंबंधिनीसंध्यांसंधौभवांसंध्या
तांकथयतिअहमेवसंध्येतिव्याचष्टेइत्यर्थः संध्यापि
चंद्रेणसहैवोदेतिरक्ताभवतिदिनरात्रिसंधौचभवति
२९ ॥ अस्यामुखेंदोरधरःसुधाभूर्बिंबस्यफलंःप्रतिबिं
बमेषः तस्यायवाश्रीर्द्रुमभाजिदेशेसंभाव्यमानास्यत
विद्रुमेपि ३० ॥ अस्याएषोधरोबिंबस्यमुखेंदोःसुधाभूः
सुधायांभवतीतिसुधाभूःप्रतिबिंबोफलंः अथवानफ
लमित्याह अथोतिप्रदीप्तवेतस्यचंद्रस्यलक्ष्मीःकांतिःद्रु
द्रुतमभाजि अप्राप्तवानेहत्वराहितेइत्यर्थः ईदृशेदेशे
भवति अस्याधरस्यतुसालक्ष्मीविद्रुमेविशिष्टद्रुमेवि
शिष्टद्रुमेभवत्यपिदेशेसंभाव्यमाना अतोवेलनतयाच्चं
द्रप्रतिबिंबतानफलेतिभावइतिकेचिदयोतत्व्याचक्ष
ते तदयुक्तं मुखचंद्रस्यैवबिंबत्वेनस्यातिमुखचंद्रस्यैव
वाक्यात्परामर्शोवक्तव्यःतस्यहदहीनेदेशेकांतिरधर

नै॰ ष॰ स॰ टी॰ ११५

स्यतत्सहदेपीतिकृतोविशेषावगतिर्विनितस्माद्स्यप
वार्थः अस्याश्चविंद्वोः संबंधीहयथास्यानभूतोधरःबिंबस्य
बिंबफलस्यप्रतिबिंबासहशोयकृतः रागमार्दवसवत्त्वा
दिमास्यात् अथवानकृतः तस्याबिंबीफलस्यतु भवतिर
देशोहत्रिःलतासंबंधएवशोभमानत्वात् अन्यत्रतृदितिर
विषीर्णस्त्रुष्कत्वात् अस्याधरस्यतुसाकातिर्विंहुमेएवार
लेतुमरहितोपिसंभाव्यमानातेनकृतः प्रतिबिंबभावर
त्यर्थः ३८ ॥ जानेतिरागादिदमेतिबिंबं बिंबस्यचव्यक्त
मितोधरत्वं द्वयोर्विशेषावगमाक्षमाणां नाभूद्भ्रमोभूद
नयोर्जनानां ३९ ॥ अतिरागादत्यक्तलिप्तः अस्यत्त्ररागार
ग्रादमेवेत्यधरश्चाहिष्याबिंबोबिंबफलमितिजाने बिंबफ
लस्यचेतोधरादधरत्वंन्यूनत्वंस्पष्टं अनयोर्बिंबाधरयोर्न्यू
नाधिकभावलक्षणाविशेषग्रहणे अग्राज्ञानांजनानांतो
निर्बिंबमधरश्चेति नाभ्रिविभ्रमोव्यत्यासोजायते अधर
स्यबिंबंनामबिंबस्यफलस्यचबिंबाधरनामयकृतं तत्रवि
शेषदर्शनशक्त्यभावाज्जडाः कवयोधरेबिंबाधरपदंव्यव
हरंतिबिंबेचाबिंबपदमितिभावः ३९ ॥ मध्योपकंठाव
धरोष्ठभागोभातः किमप्युच्छसितोयदस्याः तत्त्वमसं
भोगविनीर्णदंतदंशेनकिंवानमयापराद्धं ४० ॥ मध्य
स्योपकंठावधरमध्यरेखायाः समीपभूताविधरोष्ठस्यपूर्वा
परभागौकिंचिदुच्छसितोयतोभातः भासेते अधरस्यम
ध्यरेखास्थानेकिंचिन्निम्नंतत्याश्वेदेशौकिंचिदुच्छाविति
स्वभावस्तत्रेयमुत्प्रेक्षा तत्त्वमसंभोगेदंतदंशनखंड
नेनमयाकिंनापराद्धं सत्कृतखंडनेनकिंमुच्छूनताजा
तेत्यर्थः ४० ॥ विधाविदर्भेद्रसुताधरोष्ठेन्यस्तांतिकत्वंत
दलाभभाजः इतीवरेखाभिरपश्रमस्ताः सख्यातवाकौ
तुकवान्विधाता ४१ ॥ भैम्याअधरोष्ठेअंतेसमध्यमेवल
भजंतीतिमध्यमलाभभाजः अंतमेदभाजइतिपाटस्त्र

त्रेमनागंगुलियंत्रणेव ५१ ॥ इयंभैमीस्तनसुषमापरमशोभा
तस्याःसमासैनिर्माणानंतरे अस्यास्तावमत्रमध्यवेदसाकिं
विलोकितास्यात् यतोहेतोःचिबुकेईषन्निम्नेधृतइववाधार
णाज्ञाना अंगुलियंत्रणेव अंगुल्याक्रांतानिम्नीकृतमिवराज
ते ५२ ॥ प्रियास्तवोभूयस्त्वावोहिमांशुर्जेयत्नयराजभयक्ष
येन इमांदधावाधरबिंबलीलांनस्यैववालेकवचक्रवाले
५३ ॥ अप्रियास्तवेप्रियास्तवंभूत्वाचंद्रोराजभयस्यक्षयोप
गमस्तेनस्त्वावीसंजयति बालेमुग्धंप्रत्यग्रंवानस्यैवचंद्रस्यै
ववाषिममंडलामिमांदृश्यमानामधरलीलांबभार वाधरलीलांनि
तिष्ठत्यकथंवानस्यैववावाषिममंडलमस्याधरमधरलीलांव
भावेत्यन्वयः ५३ ॥ अस्यास्तवस्याक्तनपूर्णिमास्यापूर्णस्य
जित्वामाहिमाहिमांशुं श्लवत्वावेडंदधदधोमिंदुभीलस्तृ॰
तीयःखलयस्यभागः ५४ ॥ अस्याभैम्याःपूर्णिमास्याहिमां
शुजित्वास्थितस्यपूर्णस्यस्तवस्याधिकंमहिमानास्तिका॰
क्वाकथंनास्तीत्यर्थः श्लेवकलंकावेडंतदूधानोयस्यस्तु॰
वस्यतृतीयोभागोभालः अर्धमिंदुःखलप्रस्यबोर्धममेषा
केस्तवस्यतृतीयोभागः चंद्रस्यार्धमतस्त्वंद्राक्षावमध्यक
मेवेत्यर्थः ५५ ॥ कथन्नथातास्तवमद्यमास्यास्तन्माजमंभो
जकुलेविलेपि सरोजराजोस्तजनोदसीयानेत्राभिधाना
वनपवसेवा ५४ ॥ विरिंचोस्यास्तवकमलंतत्कुलेपिपद्म
कुलेनमाजमकरोत् राज्ञोराजासम्राड्ढ तन्नयनाख्यौसरो
जराजौसरोजानांराजानौ अदसीयास्तवसंबंधिनौतेवाम
नपवसंबंधात्कुरुतः ५४ ॥ द्विवाजन्योरविसोमभीते
चंद्रोवुजेनिलिपतःस्वलत्वौ आस्येयदास्याननदास्तयोः॰
श्रीरेकाश्रियेदंतकदानकांतं ५५ ॥ द्विवाराज्योर्यथाक्र
मेणसूर्यसोमाभ्याभीतेचंद्रकमलेमृशोभाभैम्यास्तवेयदालि
लिपतःतदातयोस्त्वंद्रपद्मयोःश्रीर्नपकस्यान्यनस्यास्थि
याते इदंस्तवकंदाकांतंरमाणीयंनश्रोभितःसर्वदैवतोनता

नांचास्यपूर्णानांपुंस्कोराजदंताःराजन् अंतःस्वरूपंप्रेयेषांनेश्रो
त्रियाणांविभ्रमंयनोविभ्रनिपतेचत्वारोपिद्वेषरागादिभ्यो
ह्रजाःस्तुडिःतयाम्बुडाःसंतोषुक्कामोदंगताइनिजानेद्र
त्यर्थोनरध्वनिःवोंदावपूगःक्रमुकोप्युवाकःलवुरोस्यत
फलमुद्वेगमेतेचेत्यमरः ४६ ॥ शिरीषकोशादपिकोम
लायावेधाविधायांगमशेषमस्याः प्रायप्रकर्षैःसुकुमार
सर्गेसमापयद्वाचिमृडुत्वमुद्रां ४७ ॥ विधिःसमस्तम
प्यास्याभैम्याःवपुःशरीषकुसुमकेसरपुंजादपिकोमलंनि
मीयसुकुमारवस्तुसर्गेधिगतोत्कर्षःसन् अस्यावाचिमृ
डत्वमुद्रांकोमलत्वोत्कर्षेनावतस्यसमापयत् वाचोप्य
पिकंकोमलेनाक्लोत्यर्थः ४७ ॥ मरुन्नबाणाद्वयवादि
नीसाकाचिद्विजेनोपनिषत्पिकेन अस्याःकिमास्याद्विज
राजतोवानाधीयतेभैदभुजानकृष्णः ४८ ॥ साकाचित्
कामाद्वयवादिनीउपनिषड्भैम्याआस्याद्विजराजतोमुखचं
द्राद्विपोन्नमाश्रुद्विजेनपाठितागाविप्रेणचापिकेनकोहृशे
नतकृष्णांभैदंभिदासपूहंभुजानेनाकिंवानाधीयतेपि
कादपिमधुरभाषित्वमस्याइत्यर्थः ४८ ॥ पद्मांकसद्म
नमवेत्यलक्ष्मीमेकस्यविष्णोःश्रयणात्सपत्नी आस्येंदु
मस्याभजतेजिताब्जंसरस्वतीनाद्विजिगीषयाकिं ४९ ॥
पद्मस्यविष्णोःश्रयणाद्धेतोःसपत्नींलक्ष्मींपद्मस्यांकउप
विभागःसपवसद्मयस्यास्तानामीदृशींदृष्टानाद्विजिगीष
याकिंवाणीजितकमलमस्याआवेंदुंभजते ४९ ॥ कंठेव
संतीचतुरायदस्याःसरस्वतीवादयतेविपंची नदेववाग्भू
यमुखेसृगाल्याःश्रोतःश्रुतौयानिहृदयात्तत्त्वे ५० ॥ अ
स्याःकंठेवसंतीविचक्षणावाणीवीणांयद्वादयनेनदेववा
दनेमृगाल्याआवेवाग्भूय अवाक्वेकभूत्वाश्रोत्रःकर्णौ
अनन्तरमतत्वंभजंते ५० ॥ किंलोकितामृतान्मवेमुत्रमप्य
किंवेपसेयंमृगाणमसमासो धनुद्धवायाश्रुत्रकेचकालिनि

नै॰
घ॰स॰
टी॰
११६

सोहेतोः करकुवङ्गनानांकठिनानांचंद्रिकाणामीषद्दीर्घ
यद्राचनानांचंद्रिकाणांते भुविंडभुकिरणेपुनः पुनः देव
णेतस्मादीष्यायंतेपुनः कीदृशोपुवः मरंतोनिपुवःकाणि
तानिचतानिस्वलानिचपुवः सरवस्वलानीदृशानिष्ठषंति
द्वितीयानियस्यतस्तुवः सरवस्वलष्ठषाङ्कृतीयं अयमर्थः चं
द्रिकाणांकेचिद्विंदवः पूर्वंपतितःसेतः अयमलनदंतपंक्ति
प्रायाजाताः पुनस्तासामेवचंद्रिकाणांपरिभागमेलयाः
पुनः पुनश्चंद्रिकादरणेनकठिनीभूताः अनएवपानेलं
बमाननयाकिंचिदायताये बिंदवस्तेउपरिदंतपंक्तिप्राया
जाताइतियथावनानामपिपटलानलंबिनोबिंदवःकोचि
त्पतंतिकेचिन्नैवलंबमानाईषदायताभवंतिचनयाहूा
र्थयोरत्यार्थः केचिद्विंदवंदमित्यनेनपतिताबिंदवोदृश्य
ते पुवः सरवस्वलेत्यनेनपततोबिंदवःकथ्यंतितत्रोपप
त्तिर्विद्वद्भिर्विचारणीयानास्माकमल्पमतीनांशाक्तिवर्त्ती
स्वदासिते ५४ ॥ सेयंमदेनाद्विवहार्तिमूर्त्यांतमीविभात
स्यविभातिसंध्या महेंद्रकाष्टागतरागकश्रीद्विजैवमीभिः
समुपास्यमाना ५५ ॥ सममयेषायाविरहपीडातयामूर्त्यां
सैवतमीग्रंथकारवात्रिःतस्याविभातंतस्यसेयंभैमीसंध्या
विभाति कीदृशीमहेंद्रकाष्टाप्राचीदिशंगतस्यरागस्य
कंचीमहेंद्रस्यकाष्टास्तत्कर्षगतोयोरागोनुरागस्तस्यकंची
चकाष्टोत्कर्षोस्थितोदिषि द्विजैब्राह्मणैर्दंतैसमुपास्यमा
ना ५५ ॥ राज्ञोद्विजानामिहराजदंताः संविभ्रतिश्रोत्रि
यविभ्रमंयत् उद्वेगरागादिमृजावदातास्तत्वारणेतेनदवै
मिस्रक्ताः ५६ ॥ इहद्विजानांदंतानांमध्येराजदंतादंता
नांराजानःराजदंतादिगुपरमितिपरनिपातः यद्यस्मात्
श्रोत्रियाविभ्रमंशोभांविलासंधारयंति ततोहेतोःकद्वेगानां
कमुकानांरागः तत्तादिनामृजामार्जनेनतयानिर्मलापते
चत्वारोपिराजदंताःशुक्रामौक्तिकानिजाने अथचद्विजार

तद्भेदभेजंतीतिईद्दृशोविद्याःकतिविलसंतिदूतीवनिवल
क्षोविधाताकौतुकवान् ताविद्यारेखाभिरजीगणत् अथवे
हिस्तृतमरेखाःस्वाभाविक्यः ५१ ॥ संभज्यमानाद्यमया
निशांतेस्वप्नेऽनुभूतामथवाधरेयं असीमलावण्यपदस्त्वदे
स्यैकथमयैवप्रतिपद्यतेवा ५२ ॥ इयंमथवाद्यबाभैमीम
यानिशांतेप्रातःस्वप्नेसंभज्यमानानुभूताद्दृष्टा इयमसीम
निरवधिलावण्यंयस्यतादृशोवदस्त्वदंगोष्टोयस्यात्मा इयं
भैमीमयैवकथंप्रतिपद्यतेवा प्राभातिकःस्वप्नःसद्यःफ
लंदर्शयतीतिममप्राप्तिर्जातैवेत्यर्थः ५३ ॥ यदिप्रसादीक
रुतेस्यांशोरेषासहस्रांशमपिस्मितस्य तत्कौमुदीनांक
रुतेतमेवनिर्मंच्छदेवःसफलंसजन्म ५४ ॥ एषाभैमीमंद
हासस्यसहस्रांशमपियदिप्रसादीकरुते अनुग्रहेणददा
तितत्रमेवसहस्रांशंनिर्मंच्छ्यनीराजयित्वा सचकलंकनेकौ
मुदीभिःसाधनभूताभिःपूजयित्वेत्यर्थः सचेंदुःकौमुदीनां
जन्मसफलंकरुते एतन्नीराजनाकरणेनसफलंकरुते
इत्यर्थः सहस्रांशमितिसहस्रंचासावंशश्चसहस्रतमो
शःसहस्रांशउच्यते यथात्रिभागशेषासुयथावागुंडमि
स्राधानागुडधानाइति ५५ ॥ चंद्राधिकैतन्मुखचंद्रिका
णांदूरायतंतत्किरणांकुरानां पुरःसरस्वस्तनपक्षाङ्कुतीये
रेखावलिस्तंतिबिंडहृंदं ५६ ॥ चंद्रादधिकंचंद्राधिकं
एतस्यामुखमेतन्मुखंचंद्राधिकंचतदेतन्मुखंच चंद्राधि
कैतन्मुखंतस्यचंद्रिकातासांकीदृशीनांद्युतानांनिविडानां
बिंडवृंदंबिंडसमूहोरेखावलिस्तंतिवृंतपंक्तिरूयमिवाचर
तिकीदृशंतत्किरणाद्भुतोमुखचंद्रात्किरणांकुरणान्स्माडुं
तोःदूरायतमीषद्दीर्घं अथवाचंद्राधिकैतन्मुखचंद्रिका
णामेवद्युतानांमेघानांतन्नाहृशायत्किरणेनस्मादीर्घं
यद्वा तस्यचंद्रस्यकिरणात्तेजसोहेतोःकरककद्युतानांक
ठिनानांचंद्रिकाणामीषदीर्घंयद्वा तस्यचंद्रस्यकिरणाद्येन

यतेचंद्रपद्माभ्यांस्वस्वकांतिःपर्यायेणैनत्वकालेनिह्रियते
इति ५५ ॥ अस्यामुखश्रीप्रतिबिंबमेवजलाश्रुनानान्मा
ऊनाश्रुमिश्रात् अभ्यर्थ्यतेत्रःखलुपद्मचंद्रौविभूषणंयाचि
तकंकदाचित् ५६ ॥ नानाजनकाजलान्मकाशात्यस्य
यामहद्भाग्यत्वेनामिश्रात्रूपंणास्रुंद्रस्रुभैमीमुखशोभाप्रतिबिं
बंविभूषणंयाचितकंकदाचिदभ्यर्थ्यतेत्रःखलुजलेप्रति
बिंबोजलक्रीडादिषुयादृच्छिकःनत्वबुद्धिपूर्वंजलेप्रतिबिं
बावलोकनंतस्यनिषिद्धत्वात् ५६ ॥ अकीयपद्मेखल्विति
क्षमानाभृंगैर्मितामादिभिरंबुकेलौ भैमीमुखस्यास्त्रियमंबु
जिन्योयाचंतिविकाशिपद्महस्ताः ५७ ॥ पद्मेस्वीयायानिह्नु
मानात्मानप्रकाशयंत्यः प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्चेत्या
त्मनेपदंश्लाघह्नुङ्स्थाशपांज्ञीप्स्यमानइतिसंप्रदानसंज्ञायां
चतुर्थीईदृश्यःपद्मिन्यःप्रसारितपद्महस्ताःसत्यःजलके
लौभ्रमरैर्वादिभिर्मितंप्रमितंहृष्टामित्यर्थः भैमीमुखस
शोभायाचंतिउभयपदीधातुः ५७ ॥ अस्यामुखेनैवविजित्य
त्यानित्यस्पर्धीमिलत्कुंकुमरोषभासा प्रसह्यचंद्रःखलुनह्य
मानःस्यादेवनिष्ठ्यूतविशेषपाशः ५८ ॥ मिलन्तीकुंकुमरो
षभायस्यईदृशेनभैम्यामुखेनैवविजित्यनित्यस्पर्धीचंद्रोबला
द्बध्यमानःनिष्ठ्यूतविशेषएवपाशोयस्यईदृशःस्यादेव ५८ ॥
विधोर्विधिर्बिंबशतानिलोपंलोपंकुहूरात्रिषुमासिमासि
अभंगुरश्रीकमिमंतनस्यामुखेंदुमास्थापयदेकशेषं ५९
विधिर्मासमासमावस्यानिशासुचंद्रस्यबिंबशतानिलुप्त्वा
लुप्त्वालुप्त्वा छेदनेआभीक्ष्ण्येणमुल्कावात्क्त्वाचआभी
क्ष्ण्येद्वेभवतइतिवक्तव्यंभंजनेस्वयमेवनिर्भंगुरःभंजभास
मिदोघुरच् अभंगुरश्रीर्यस्यईदृशमेनंभैम्यामुखेंदुमेकशे
षमास्थापयत् यथाशास्त्रंसरूपाणामेकशेषएकविभ
क्ताविनिस्वरूपाणांशास्त्राणामेकशेषोभवतिअन्यविलुप्यंते
शिष्टएवशास्त्रःसर्वेषामर्थंशास्त्रमभिधत्तेएवमेकशेषंकृतो

मुखचंद्रपक्षसर्वचंद्रकांतिंबिभर्तीतिभावः ५५ ॥ कपो
लपत्रात्मकरात्मकेतनभूमौजिगीषुधनुर्बाणयोगानि इहा
वलेख्यालिखितानिमनोभूवज्यद्वयस्यामरूनाथवेण ६० ॥ क
पोलालिखितपत्ररचनात्प्रात्मकराजेनोःस्वध्वजात्सा
पत्रबाणयोगातिजिगीषुः अथवेणामरूनावमेनेनवज्यद्वय
स्यःअत्रवक्रस्यावःवयास्तिजातोवयस्यः तथाअथवेणाभीमे
नमरूनामैरेयणाहणीभवद्वयस्यस्वईदृशःकामःरति
प्रीतिंनिजप्रीतिंनिजाप्रियांवावलेख्यइहभैम्यामास्ते ६० वि
योगवाष्पांचितनेत्रपद्मस्थआपितोत्सर्गपयःप्रस्तनौ क
र्णौकिमस्यारतितस्यतिभ्यांनिवेद्यपुष्पौविधिशिल्पमीदृ
क ६१ ॥ वियोगस्यवाष्पेनांचितनेत्रकमलव्याजेनदत्त
दानजलपुष्पंचययोःतावीदृशौ अस्याभैम्याईदृगविधिशि
ल्पंविधिशिल्पभूतौकर्णौरतिकामाभ्यांदेयौनिवेद्यपुष्पौ
किं रतिकामाभ्यामितिचतुर्थीनिवेद्यतेइतिनिवेद्यौनैवेद्य
रूपेपाञ्चल्यौकिमित्यर्थः अथवाविधिनिर्माणंनिवेद्य
रूपौब्रह्मणाभैमीसर्गप्रारंभेकर्णौनिवेद्यतयाहृष्टावित्य
र्थः ६२ ॥ इहाविशयेनप्रयातिवक्रःश्रावणोद्भातिष्यन्दरू
पाप्रवाहः सोम्याःश्रवःपत्रकगोप्रणालीरोलिवधावत्यत्र
कंटकूपे ६२ ॥ अतिवक्रोभ्योगपत्रच्छार्थयकाराइवेधस्त्वांस्व
नस्त्रश्रावणोचतिःछंदस्यापप्रवाहःयेनमार्गेणास्याःकंटकू
पेप्रविशति समार्गोस्याभैम्याःश्रवःपत्रयगेनाडंकद्वयेप्र
णालिकायारेखिवकंटकूपसंश्रुवंधावति अयमर्थः यादृ
शीवप्रणालिकातादृशएवप्रवाहोभवति अत्रचनाडंकप्र
णालिकेऊंडलाकारद्वादृके अतस्तत्रगच्छन्प्रवाहोपिवक्रो
यकाइति अथवायादृशःप्रवाहस्तादृशोमार्गोपिभवति
अत्रचप्रवाहोवक्रःकंटकूपंप्राप्तः अतस्तन्मार्गोपिवक्रनाड
कयकगप्रणालिकेवकंटकूपेप्रविष्टइति इत्यश्रावणोत्तनामं
त्यर्थेउतमेतायां ६३ ॥ अस्यायदष्टादशामांविभज्यावेधाःसृ

तीदृप्रनन्वर्थस्यार्थं कर्णांतकृत्कीर्णगभीरलेखैः किं तस्य
मैवैवनवानवांकः ६३ ॥ अस्याभैम्याः क्रुतौ अवणाश्र
ष्टादृशाविद्याः खेडयित्वा अर्थं मर्थं नवनवदृष्यतः कर्णा
मध्योत्कीर्णगभीरलेखावायत्रेदृश्यो नवांकः तस्यैवार्थस्य
तेऽख्यानवांकिं नवांकरूपवेत्यर्थः कर्णमध्यस्थिताहि रे
खानवांकरेखासदृश्याभवतीतिन च प्रतिष्ठादर्शनाद्रुयो
र्योगः एकंपदनेत्यर्थे नवायस्यानाहि ६३ ॥ मन्ये मृनाक
र्णलतामयेन पाशद्वयेनाच्छिदुरेतरेण एकाकिपाशांव
रुणंविजित्य तं गीकृतायामतनीवनीयः ६४ ॥ अच्छिदुरे
णतरेणाभंगुरेणकृदयमेवाच्छिद्यतेऽहतिच्छिदुरं विध्यभिदि
च्छिदेः कुरच् एव मृनाकर्णलताह्रूपेणपाशद्वयेनकृत्वानं
गीकृता अप्रार्मा आयामस्यतनिर्विस्तारो यस्यास्तनेंगी
कृतायामततिः कामः एकाकिपाशांवरुणंविजित्येति
मन्ये अनायासेनजितवानित्यर्थः वरुणस्यच्छिदुरैकपाशः
अयंत्वच्छिदुरपाशद्वयवानित्युत्कर्षः ६४ ॥ आत्मैवजा
तस्य वतर्भजस्य जातस्तुतदौकाचितः स्मरोपि तस्यापयो
कर्णलतेध्रुवोऽर्थवंशद्वयोत्थे चापि हैत्किमस्याः ६५ ॥
जनकस्याविस्मोत्मैवस्वरूपमेवजातः स्मरोपि च तत्रवी
ज्ञकाचितः आत्मैवपुत्रनामासीतिश्रुतेः तस्यापयोः का
म चापयोर्ध्रुवोः कर्णलतेज्ये अस्याभैम्या चापिहेतोकर्णां
तयंत्रीवंशात्वगंशोकिंप्रत्यंचानभागः किं ६५ ॥ श्रीवा
द्रुतैवावद्भृत्तोभितापि प्रसाधिता माणवकेनसेयं आलि
प्यतामप्यवलंबमाना सदृपताभागविलोर्धकाया ६६
सेयंश्रीवास्तुर्यकालेपिवअवदृश्योभितापि अवदृना
निअपदेशेनशोभितापिमाणवकेनार्धहारेणालंकृता
अवद्रुर्वो ठाक्रकांटिका अर्धहारोमाणवकइत्यमरः अ
थचावद्भृशोभिता अवालंलंकृतापिमाणवकेनबाले
नम्रसाधितेतानविरोधः अथ च यार्थीआ आलिंगतां आलि

नै॰
प्र॰स॰
टी॰
१११

तयोर्युपतोस्तदूयत्यापि सद्रूपताभागविलोर्धकामसमानंरूपं
यस्य समरूपः तस्य भावः तत्ता तां भजतीति सद्रूपताभाक्
अविलङ्घकउपरिभागो यस्याः सा अथ च आलिंगयोस्त
दंगाविशेषः तथा ऊर्ध्वकस्तु यउरूकस्तदंगास्तुस्तनाभिदाअ॰
कयालिंगयोर्धकास्त्रयः हरीतकीत्कनित्वएकोयवम
ध्यस्थयोर्धकः आलिंगयस्तुवगोप्रसङ्गइति आलिंगयतोर्द
धती सद्रूपताभागविलोर्धकेति विशेषः ६६ ॥ कवित्व
गानप्रियवादसत्यान्यस्याविधातान्यथितानाधिकंटं रेखा
त्रयन्यासमिषात्सीमांवासाय सोयंविवभाजसीमाः ६७
गवित्वंगीतंप्रियवचनंसत्यंच एतान्यस्याभैम्याअधिकं
टंकंटेविभक्तपर्यैक्यपर्याभावः विधातानिरमासीत् अमीषां
कवित्वादीनांवासायसोयंविधाता रेखात्रयन्यासव्याजेन
सीमामर्यादाविभाजितवान् कंठेस्वाभाविकंरेखात्रयं
भवति तत्रोत्प्रेक्षा रेखात्रयेण हि चत्वारिस्थानकानिभवं॰
ति ततः कवित्वादीनांचतुर्णामपि रेखात्रयेण चतुःसी॰
माविभागः कृतइतिभावः ६७ ॥ बाहुप्रियायाजयतांमृ
णालंद्वंद्वेजयोनाम नविस्मयोस्मिन् उभौहितेनास्त्रिभमउ
ष्पभग्नेस्यालोक्यतेनिर्व्ययनंयदन्तः ६८ ॥ प्रियायाबा
हुस्य मृणालंजयतोद्वंद्वंकलहएवमयोः द्वंद्वेउभयोर्जयोभ
वत्येव नामनस्त्वयोबाल्कोहिह्यदेकमृणालंजयोयरूक
एवनाशाश्चर्यं अथवाद्वंद्वयरूद्वेजयः पार्श्विकोभवत्येव
यस्मिंजयेनाविस्मयः ततउभौहितौ अतिविभ्रमस्य॰
पराजितस्य त्रुटितस्यवा अग्रच्छस्यमृणालस्यमध्येनिर्व्ययनं
व्ययनस्याभावः अभावेव्ययीभावोनिर्मक्षिकवत् तथा
रंध्रंचयद्वालोक्यते पराजितोहिसव्ययोभवति इदंचानि
र्व्ययनमिति महदाश्चर्यमितिभावः छिद्रंनिर्व्ययनंरो
कइत्यमरः ६८ ॥ अजीयतावर्तशुभंयतनाभ्यादोभ्यांमृ
णालंकिलकोमलाभ्यां निःस्वप्रमालेख्यनंपंकसक्तनस॰

नौस्तना कीर्तिप्रतनन्निमग्नं २९ ॥ शुभमस्याविधत्तेइतिश्रु
भंयशः शुद्धं शुभमोर्थः आवर्त्तइव शुभंयशनाभियंस्याः स्यात
स्याः कोमलाभ्यां भुजाभ्यां मृणालमजीयत जितं तन्मृणा
लंनिविडपंकमृत्तिकारूपां सृणुतांच अकीर्तिप्रतिः श्र
त्रेमत्राह्वस्यांतोनिर्गतंनिर्गवस्यंनास्तेकाका आत्मपवे
त्यर्थः अथचनिःस्वित्रं हुत्रेतंतत्र यस्य मृणालस्य निर्निश्चय
निषेधयोः हुत्रेतंतत्वमवस्थायोवित्यमरः २९ ॥ वज्रंगताव
स्यांगुलिपंचकस्य मिषात् सौ हैमंगलपद्मसृणी हैमेकपुंखा
लिभिः शुद्धपर्वां प्रियाकरेपंचशरीस्मरस्य ३० ॥ वज्रीभ
वत्वावास्यांगुलिपंचकस्यछद्मनाहिंगुलेन वज्रोहैंगुलः
पद्मपत्रवत्तूणः तद्रूपे प्रियाकरे हृद्वाविकारो हैमः पुंकस्त
मैश्वपुंखैहैमपुंकपुंखोवायस्यास्सा विशुद्धानिपर्वाणिग्र
न्थयः संधिरेखा वा यस्यास्सा नाहृशरीस्मरस्य पंचशरी विध
त्ते ३० ॥ अस्याः करस्पर्धनगर्धिकर्द्धिर्बालत्वमापन्नवल्ल
पल्लवोयः भूयोपिनापायरसाम्यगर्वं जवेनकथं वा स्तन
मप्रवालः ३१ ॥ करस्पर्धनं गर्धयति सहधनीतिवाकर
स्पर्धनगर्धिनी शुभग्राभिकांक्षायां गर्धअभिकांक्षायां वा
दृष्टीकृर्द्धिः शोभायस्यैदृशोयः पल्लवः बालत्वं शूर्वित्वं
शैशवं च प्रापत्तवल्लप्रनवपल्लवस्य दृष्ट्वा हंकारं ऊर्जवेनक
थंवासपल्लवः प्रवालोनास्त प्रवालोवल्लकीदंडे विद्रुमे
नवापल्लवे प्रकर्षेणवालोमूर्खः प्रवालः पल्लवस्त्वकर
स्पर्धनाद्दवशीलत्वं प्राप अथ स्पर्धया प्रवालः कथं नाः
स्त्वित्यर्थः ३१ ॥ अस्यैव सर्गाय भवत्क रस्य सरोजसृष्टि
र्मम हस्तलेखः इत्याह वेधा हरिणेक्षणायाः किं हस्तले
खीकृतया तयास्स्रजा ३२ ॥ भवत्याः करो भवत्कर तस्य स
र्वे नाश्रोह्निमात्रे पूर्वपद्मस्यैवाद्भावः अस्यैवभवत्करस्य
सृष्टयेकमलसृष्टिर्मम हस्तलेखो हस्ताभ्यासः इत्यंकम
र्थमस्याभ्यासं हस्तेभाव्यस्तावीकृतया नयास्रजा स्रष्टा

नै॰
ष॰ स॰
टी॰
१२०

वेधाः किमाह स्म कौ भाग्यलक्षणं पद्माविज्ञं विधायैवं कथ
यति स्म पद्मनिर्माणाभ्यासेन त्वत्करांह्रि कृतवानस्मीति
भावः ७२ ॥ किं नर्मदाया मम सेयमस्या दृश्याभितो बाहु
लता मृणाली कुचौ किमंतस्यतटांतरीपे स्मरशोषशुष्य
द्बाल्यवारः ७३ ॥ मम नर्मलीलोद्दानीति नर्मदे वा
चेतद्रूपाया अस्याभिमुखा अभितउभयतो दृश्या बाहुलता किं
मृणाली तथास्याः स्मरशोषणात्कामाग्निना शुष्यन्नवं बाल्यवाः
शैशवोदकं यत्र स्मरशोषशुष्यद्बाल्यवाः तस्या भैमीनर्मदा
याः कुचौ अंतरीपे मध्यद्वीपे किमंतस्यतः अंतर्गता आपो
ययोस्ते अंतरीपे ग्रीष्मातपशुष्यमाणायां नद्यां मध्यद्वीपो
दयस्तद्वयोः मृणालावली च चक्रौ वा वल्लद्वीपो स्त्रियामं
तरीपमित्यमरः ७३ ॥ तालेन भुस्यादनुकर्तुमेतावन्नान
दस्यौ पतितेन तावत् प्रपंचनाश्लिष्य न तं महांतं कुचौ कु
शांगयाः स्तनपर्वतगौ ७४ ॥ पतितं ताले फलं तावदस्या
नेन हृस्यौ लात्रविशिष्टोत्कृष्टमनेनास्थिरीभूतावित्यर्थः अस्या
नं पोषं तैलं सात्रविशिष्टोत्कृष्टमोपिच ई हृशौ कृशांग्याः कु
चौ अनुकर्तुं न शक्तं पतितत्वादेव प्रपंचापतितं च ताले
महांतं तं कुमाश्लिष्य तंगामिति शेषः अतः स्तनपर्वतगौ
कुचौ अनुकर्तुं न प्रभवतीति संबंधः न तु तत्त्व महान् इयं कृ
शांगी इत्यपि विशेषः ७५ ॥ पनत्कुचस्पर्धितया घटः
स्मयातस्य शाहै ष्टुनिदर्शनेन त्वं तस्मात्स्वबालपामाणि
कादिकारी प्रसिद्धनामा जनि कुंभकारः ७६ ॥ भैमी
स्तनपर्वितया घटस्य हि प्रहृष्टानंत्वप्रामस्य चवस्यतस्मात्रा
हृष्यान्यसिद्धानिर्गतानामेव माणिक्यादिकारी कुंभ
कारः प्रसिद्धनामा जातः अलिंजरः स्यात्माणिकः मणिक
शरवादिकारीत्यर्थः कुंभकारः कुलालः स्यात् कुंभा
दिकमणिकादिसज्ञादैव्येनत्स्पर्धितया घटः शाखे
निदर्शनत्वेन सीकृतः तत्कर्तः कुलालस्यापि कुंभका

वहतिप्रसिद्धिः नतुमाणिक्यादकारवतीत्यर्थः ७४ ॥ गुच्छ
लयस्वच्छुतमोदबिंदुस्तूलाभमुक्ताफलफेनिलोके मा
णिक्यहारस्यविदर्भसुभ्रूपयोधरेरोहतिरोहितश्रीः ७५
हारभेदायाष्टिभेदाद्गुच्छगुच्छार्धगोस्तनाः गुच्छालयानि र
स्वच्छुतमोदबिंदुसदृशाभानिमुक्ताफलानितैः फेनिलः फे
नोस्यास्तीतिफेनादिलच्प्रत्ययः ईदृशोकरपर
रिभागोयस्येदृशेभैमीपयोधरेस्तने मेचैचमाणिक्यहा
रस्यनिरूपपदंमाणिक्यपद्मरागवर्णस्ते रोहितश्रीरक्तण
कांतिर्विद्यतेः सिंदूरकांतिस्त्वरोहितायते इंद्रायुधंशक्र
धनुस्तदेवरक्तत्वाद्रोहितं ७५ ॥ निःशंकसंकोचितपंकजो
यमस्यामुदीतोपवमिंदुबिंबः चिरेणतथापिसस्तनकोक
कम्मंनलोकमयंचतिविप्रयोगं ७६ ॥ अयंनिःशंका
मुकुलितकमलोमुखेंदुमंडलोस्याभैम्याउदीतः उदय
निस्मन्तथापिऊचचक्रवाकयुग्मंईषदपिवियोगविरह
वेदनरंचनप्राप्नोतीतिचित्रं भ्रांतीनूतनानिवारणायनिःशं
केत्यादिविशेषणं ७६ ॥ आभ्यांऊचाभ्यांमिभकुंभयोःश्री
रादीयतेस्मावनयोःकृतनाभ्यां भयेनगोपायितमौक्तिकौ
तौप्रव्यक्तमुक्ताभरणाविमौयत ७७ ॥ एताभ्यांराजकुंभ
योःश्रीरादीयते अनयोःऊचयोःसौश्रीरेताभ्यांमिभकुं
भाभ्यांकादीयते यतस्ताविभकुंभौत्रासान्निगूढमौक्तिकौ
इमौऊचौतप्रकटमुक्ताभूषणौपराजितारस्तवकस्तगोप्र
येनिस्वामौतप्रकटमेवव्यवहरतीतिभावः ७७ ॥ करा
ग्रजाग्रच्छतकोटिरर्थीयययोविमौतौतुलयेनकुचौचेत स
वैतदाश्रीफलमुन्नतदिस्थजातेवलीमयाफलानांलभे ७८
शातंकोटयोयस्यवज्रस्यसशातकोटिः करायेजाग्रच्छतको
टिर्यस्येदृशस्ययोःऊचयोःश्रोप्यर्थीतोऊचौसर्वश्रीफलं
बिल्वफलंतुलयेत्वेन अतुकारयेत्वेत नदातन्मदिस्थ
श्रीतंसुनवलीमायिस्तवमपिवटवृदमापिलकुजातं वक्त

गत्यास्त्रीफलं न वदृष्ट्वृन्दमर्हतीति अपितु बिल्वद्वन्द्वमेवेति
अथ च करायुजायत्या: शानेकोटयोर्द्वयमेतल्लेखायस्य सोपि
ययोरग्रे सोपि जवौ सर्वेलक्ष्मीफलतुलयोस्त्वेन तदाउ
न्मादित्स्मद्वयीमपि वराटिकामपि लब्धुं न जानेनयोरुपमि
त्यर्थ: ७८ ॥ स्नानात्तटे चन्दनपंकिलेस्या जातस्य यावद्भ
वमानसानां हारावलीरत्नमयूखधाराकारा: स्फुरंति स्ख
लनस्य लेखा: ७९ ॥ चंदनेन पंकिले पिच्छिले स्नानात्तटे
स्तनयोर्वतट: प्रपातस्त्वतटो भृगु: निरवलंबस्स तनूरूप:
प्रदेशोन्नत: तत्र यावंतो यावद्भवानो यावद्भवेमा कल्पयो
भाव: तस्य मानसानां जातस्य तस्य स्खलनस्याधैर्यस्येत्य
र्थ: लेखा हारावलीरत्नमयूखधाराकारा: स्फुरंति ७९
क्षीणेन मध्येपि सतोदरेण यत्प्राप्यते नाक्रमणं बलिभ्य:
सर्वांगसृष्टैस्तदनंगराज्यविजृंभितं भीमभवीहचित्रे ८०
मध्येपि क्षीणेन सतोदरेण बलिभ्यो रेखाभ्य आक्रमणं यत्र
प्राप्यते तदनाक्रमणं सर्वांगानां सृष्टि: सौंदर्यं यस्या: सान
स्यांचित्रं मदराज्यविजृंभितं अथ चेह भीमभवि भयंकरभू
मौ दुर्गेमध्येपि सता उदरेण क्षीणेन सर्वेषामंगानां स्वाम्यमा
त्यादीनां सृष्टैस्सवबंधनायां सत्यामपि बलिभ्यो बलवद्भ्य:
सकाशादाक्रमणं न प्राप्यते इति यत् तदंगहीनस्य राज्य
विजृंभितमिति चित्रं अथ मध्य: यो हि स्वयं प्रक्षीण: प्रक्षीणां
गै: शत्रुकृतो पराय मध्येपतित: स सर्वांगसंपन्नैर्बलिभिरा
क्रमितव्यत्न: इदं चोदरमेवं विधमपि नाक्रम्यते पतदंग
हीनराज्ये विजृंभितभयंकरभुवो दुर्गस्यावष्टंभमात्रादिति
चित्रमित्यर्थ: ८० ॥ मध्यं तनूकृत्य यदीदमीयं वेधा न दे
ध्यात्कमनीयमंशं केन स्तनौ संप्रतियौवनेस्या: स्रजेदन
न्यप्रतिमौ उदीरे: ८१ ॥ अस्या इदमिदमीयं मध्यं तनूकृ
त्य तदंशं विधाय वेधा निर्माता कमनीयमंशं यदि न दध्या
त् तर्हि अस्या: प्रतिमिमीते इति अन्येन प्रतिमा यस्या: सेति च न

ईदृशी श्रृंगकांतिर्यस्याः सा तथा वा स्याभैम्याः स्तनौके
नापीनसंप्रतियौवनेसृजेतनकेनापिपतनस्वल्पवस्वत्व
भावादित्यर्थः ८२ ॥ गौरीवपत्याः सुभगाकदाचित्कर्ते
यमप्यर्धतनूसमस्याः इतीवमध्येविदधेविधानारोमाव
लीमेचकसूत्रमस्याः ८२ ॥ इयंसुभगाभैमीकदाचित्य
त्यामहार्धतनूसमस्यामर्धभागेसंबंधंगौरीवकर्तासुर
नयतनेत्यादिइतिविचार्यैवविधिरस्यामध्येरोमावलिमे
चकसूत्रंनिचिक्षेप यथाशिल्पीकाष्ठादौन्यूनाधिकभा
वपरिहारायमध्येसकज्जलंसूत्रंपातयतितद्वदित्यर्थः ८२
रोमावलीरज्जुमरोजकुंभौगंभीरमासाद्यनाभिकूपं
मद्भूषितस्याविरमेयाद्दिस्यात्तौशैवतेषाक्षिचयेनगात्रैः
८३ ॥ रोमावल्येवरज्जुस्तांनयाकुचकलशौगंभीरंना
भिकूपंचप्राप्यमद्भूषितस्याविरमेत लसेस्पृहायिपा
साद्वेइत्यमरः विरमेत आदपरिभ्योरमइतिपरस्मैपदं
निवर्ततेत्यर्थः पश्चाकुंभादीनांस्तिचयेनवस्त्रेणयदिग
मिर्नस्यात कूपपक्षे शास्तिचयेनकुंभानां प्रविशंतीनिं
त्वलब्धाभ्यासिमनोवेणुथाविणंसमूहेनेत्यर्थःपक्षाग
तिःवस्त्रायदिनस्यात्तवनविदे ८३ ॥ उन्मूलितालान
विलाभनाभिच्छिद्रंसवलस्थूलवलरोमदामा मत्तस्य
सेयमदनद्विपस्यप्रस्वापवप्रोत्तुङ्गकुचाग्रवास्तु ८४ ॥
उन्मूलितउत्पाटितयदालानंबंधनस्तंभस्तस्यावलंतद्व
तदृशीनाभिर्यस्याःसाच्छिद्रंसवलस्थूलवलमेवरोमदा
मस्याःसेतिसमासः प्रस्वापवप्रावुत्तुङ्गकुचौयस्याःसेयं
भैमीमत्तस्यमदनद्विपस्यवास्तुवेश्मभूःगजशालास्त
८४ ॥ रोमावलीदुरुकसुभैःसमौर्वीचापयष्टिभिर्मध्यलं
लाटभूर्भि बालेतरपिस्थास्नुभिवेनदीयेजैत्रःसचित्रंरतिजा
निवीरः ८५ ॥ सस्यमौर्वीचचापयष्टि इषवस्वनेत्रद्भूमेरे
नदीयैर्भमयंतीसंबंधिभिः रोमावलीचधनुर्वीचकुचसुमा

नै०
घ०स०
टी०
१२२

निचतैर्मध्यं चललावैव मूर्धा च प्राणंगत्वा देकवङ्गावः
नास्मिन्स्थलैः परस्परासंबद्धैः स्थैर्यै र पि संकामवीरो जेत्रो
जयनशीलपतद्भुते ८५ ॥ पुष्पाणि बाणाः कचभं
डनानि भ्रुवौ धनुर्भालमलंकारिष्टः रोमावलीमध्यवि
भूषणं ज्यातयापि जेतारं निजानि रत्नैः पुनरस्त्रेणायं गता
र्थः ८६ ॥ अस्याः खेलग्रंथिनिबद्धकेशमल्लीकदंबप्र
तिबिंबवेशात् स्मरप्रशस्तीरजतानवेयं पृष्ठस्थलीहा
टकपट्टिकायां ८७ ॥ पृष्ठस्थल्येवकनकफलकंतत्र
ग्रंथिरूपेणानिबद्धानां केशानांयामल्ल्यः पुष्पाणितासां
कदंबसमूहास्तस्य प्रतिबिंबेन स्ववेशात् रजतानाहस्य इयं
स्मरप्रशस्तिर्हेमपत्तइतिशेषः नायं मल्लीकुसुममाला
प्रतिबिंबः किंतु पृष्ठस्थलकनकपट्टोलिखितारजता
क्षरमयी मदनस्य प्रशस्तिरित्यर्थः ८७ ॥ चक्रेणविश्वं
युधि मत्स्यकेतुः पितुर्जितं वीक्ष्य सुदर्शनेन जगज्जिगी
षत्युत्तनानितंबमयेनाकिंदुर्लभदर्शनेन ८८ ॥ पितुः
विष्णोः सुदर्शनेनचक्रेणजितं विश्वं वीक्ष्य कामोनेनानि
तंबमयेनदुर्लभदर्शनेनचक्रेणजगज्जिगीषतिकिंविष्णो
श्चक्रं सुदर्शनं अस्यतुदुर्दर्शमिति विशेषः ८८ ॥ रोमा
वलीदंडनितंबचक्रे गुणं च लावण्यजलं च बाला ताह
णयरूपस्य च कुंभकर्तुर्बिभर्तिसांके सहकारि चक्रं ८९
रोमावल्येवदंडः नितंब एवचक्रंतेद्वे तथा गुणं सौंदर्या
दिकं सूत्रं च तथा लावण्यमेवजलं ताहणयरूपस्य कुंभ
कुंभकारस्य सहकारिकारणसमूहं बालाबिभर्तीतिसा
केकुलालस्य कुंभनिर्माणेदंडचक्रसूत्रसलिलादीनि
हिसहकारिकारणानि भवंति एवं ताहणयकुलालस्ये
त्यर्थः ८९ ॥ अंगेनकेनापिविजेतुमस्यागवेष्यते किं च
लपत्रपत्रं नचेद्विशेषादितरच्छदेभ्यस्तस्याल्पकंपस्त
त्कुतोभयेन ९० ॥ केनापिवक्ष्यमाणउरुस्तनाद्येनागेनपत्र

स्याखस्यस्यपक्षंजेतुंगवेष्यतेकिंगवेषणोमार्गेच्छुरादिः न
चेन्नवेष्यतेइतरस्युदेभ्यः अन्यदत्तानांपक्षेभ्यः सकाशाद्वि
शेषेणातस्यास्वस्यपक्षस्यऊतोभयेनकस्माद्भीत्याकस्यस्व
तेः अन्यपक्षाणांकस्योनास्ति अस्यतऊतःस्यादित्यर्थः
५० ॥ भ्रूस्विवलोलाचतिलोत्तमास्यानासाचरंभाचयदृच्छ
हाष्टिः दृष्टाततःप्रत्ययनीयमेकानेकाप्सरःप्रेक्षणको
तुकानि ५१ ॥ अस्याभ्रूस्विवलोलाचित्रालोलोरोमाव
लिर्यस्याःसानासाचातिलोत्तमातिलपुष्पादप्युत्तमा ऊ
रुदृष्टिःरंभाकदलीचयतोहेतोस्ततइयंभैमीपक्षेवाने
काप्सरसांचित्रलोलादीनांप्रेक्षणानिमित्तकौतुकानिप्रव
र्तयति ५१ ॥ रंभापिकिंविक्रयतिप्रकांडेनचात्मनास्वेनर
नचैतदृह्य स्वस्मैवयेनोपार्जितादत्तानापक्षाणिजागर्तिन
योर्भ्रमेण ५२ ॥ रंभापिकदल्यपिस्वप्रकांडमपिनैवावि
क्रयतिनविक्रीणीतिविवच्यजानाति एतस्याऊरूनविक्र
यतियेनहेतुनानयोरूर्वोर्भ्रमेणस्वस्यैवोपार्जितपक्षाणिददा
नाजागर्ति अन्योपिवादीप्रतिवादिनिपत्तालंबनंऊरु
ते इयंतुस्वपरविवेकाभावात्परस्मिन्कर्तव्यमात्मनिक
रोतीत्यर्थः ५२ ॥ विधायमूर्धानमधस्तुवंचेत्कंचेत्तपोभिः
स्वमसावभावे जाड्यंचनोचेत्कदलीवलीयस्तदायदिस्या
दिदमूरुचारुः ५३ ॥ अथस्तुवंमूर्धानंकृत्वाकंदस्यमस्त
कस्यहृत्भागस्याधोवर्तित्वात् यद्वामूर्धानमुपरिभागमधस्तु
वंकृत्वा स्थूलमूलभागस्योपारिकरणेक्रमोन्नीर्णेनातनवर
स्याग्रभागस्याधःकरणएवोरुसाम्यंभवतीतितपोभिरा
लीयमसावस्वमुंचेस्तुत बलीयोजाड्यंचपकोनमौनंमू
र्वित्वंचनोचेत्रगच्छेस्तुत ऊर्वोस्तनत्वसमर्थाचित्तथीतो
स्नादिस्पर्शवस्थानैकांतमौततता नदाकदलीदमूरुचारुः
अस्याऊरू इदमूरुतद्वस्तुकामपदिस्यादपियदिसाहेनपा
त्विकंभवनंयोत्यते ५३ ॥ ऊरुप्रकांडद्वितयेनतन्व्याःक

नै॰
ष॰ स॰
टी॰
११३

रः पराजीयत वारणीयः यत्कोकिलयाकंठकूलनस्खलनेन गोपा
यतिस्वभावपुष्करेणः ५४ ॥ यशालापकृतप्रकाशेकृतस्व
भैवानयोर्हितयेनवारणसंबंधीकरः पराजीयत सकरः सं
वलनव्याजेन स्वशब्दपुष्करेण स्वकमलेशावसूपेपुष्करेण चर
लज्जया गोपायतीति शेषः अत्र पुष्करं करिहस्ताग्रे वाद्यभांडमु
खेपि चेत्यमरः ५४ ॥ अस्यां मुनीनामपि मोहमोहे भृगुर्महा
न्यतजश्च शैलशीले नानारदाह्लादिसुखेपि स्थितो हर्षासार
महाभारतसर्गयोग्यः ५५ ॥ भैम्यां मुनीनामपि मोहमन्ता
नमज्ञ्यास्तोयधतां चकहेनकुर्याति यतो हेतोर्महान्कृगुर्महर्षि
रधिको विस्तारस्तजश्च शैलो शीलयतीति तनाकृषाः शैलस
माधीत च समाहितइत्यर्थः तथा सुखे नानारदाह्लादि नार
दाह्लादो स्यास्तीति नारदाह्लादिन नारदाह्लादिश्च नारदाह्ला
दि नाहृष्यं न भवतीत्यर्थः नसमासोवानानारदाह्लादीति
तथा नानाविधैर्वदैर्दने ह्लादयंतीति च महाभारतस्य सृष्टौ
योग्यः समर्थः व्यासो मुनिः स्थितो हः तथा महत्याभयाकांत्या
रतसर्गयोग्योवा मोविलासः स्थितोहः विलासोविग्रहो व्या
सः ५५ ॥ क्रमोन्नतापीवरनाभिजंघेरुहस्ताधिरूढविरुषी
किमस्याः अपि भ्रमीभंगिभिराहृतांगं वामोरुलतावेष्टितं कय
वीणं ५६ ॥ अस्या भैम्या अधिजंघं क्रमेण पर्यायेणैव गोपु
च्छन्यायेनैव गोपुच्छन्यायेन क्रमेणालिंगनविशेषेणवा उन्न
तापीवरना रुहस्ताधिरूढमालिंगनविशेषं विरुषीकं अय
चापि भ्रमणप्रकारैराहृतांगं वामस्यूलतावेष्टितकेआलिंग
नविशेषप्रवीणं किं प्रियमंजुकृतनवलीविभ्रमावेष्टयंती
इतामिव सरलांगीमंदसीत्कारातदीयं. वदनमुदितलोवाक्रं
दमाचुंबनार्थं नमयति विनसंतीतलुतावेष्टितमस्मात् रम
णचरणमेकं नाभ्रिणाक्रम्यापि विरुसिस्मितमपरघाहेनाप्रयं
तीनहस्ते भिजमथभुजमेकं स्पृष्टतोस्यापर्यंतीनहामिवकामि
नार्चेवनायाधिरोढुं यदभिलषतिनारीतस्तुहस्ताधिरू

ढमित्यादिलक्षणानि कामसशस्त्रे प्रसिद्धानि ५६ ॥ अरुं
धतीकामपुरंध्रिलक्ष्मीजंभद्विषद्गृहावनवाविकानां चतुर्दर
शीयं तदिहाविनैव गल्फद्वयामा यदरूपसिद्धिः ५७ ॥
अरुंधती वसिष्ठस्यपत्नी जंभद्विषद्गृहाः शचीनवांविकान
वदुर्गा एतास्तु तासामियं भैमी चतुर्दशी चतुर्दशसंख्यापूरि
का चतुर्दशीतिथिस्तु नतुल्येत्यर्थः ततइहास्यास्तुविनैव
यतोहेतोररूपसिद्धिः गल्फद्वयोनामाहं धन्यादिसाध्वीधा
नेअरूपसिद्धिर्यज्ञैवचतुर्दशीतिथावरूपसिद्धिर्जायते
इति चागमसंप्रदायः गल्फयोस्तु नाभिव्यक्तत्वे स्फलत्वं ५७
अस्यापदे चापतयाधिके तेअपेत्यसौत्यापल्लवभावभाजः
जानामप्रवालस्य महीफहाणांजोनीमहेपल्लवशाद्वलाद्रिः ५
८ ॥ तुस्यतयाधिका वस्याः पादावपेत्यसौत्यापल्लवत्वाल्लु
वभावं लेशभावं भजतीति लवभावभाक् अथवा लवभामी
षत्कांतिमवभजतीतिलवभावभाक् तस्य तरूणां प्रवालस्य
पदेलवः पल्लवइतिशाद्वलामिर्जानीतिजानीमहे ५८ ॥ जग
द्वधूमूर्धसु रूपदर्पाद्यद्येनयाधायिपदारविंदं तत्सांद्रसिंदू
रपरागरागैर्द्वयं प्रवालप्रवलाफणैनत् ५९ ॥ एतयाभैमी
जगत्कामिनीशिरःसु सौंदर्यमदात्पदारविंदं यदधायिय
द्विहितं तेषां जगद्वधूमूर्धांसांद्रोयस्मिन्सिंदूरपरागः तेनरंज
नैः द्वयं पदद्वयं प्रवालवन्मवलमत्यंतमफणितहोहेतोर्ज्ञान
मिति शेषः ५९ ॥ फषाफणा सर्वगुणोर्जयेत्याभैम्यापदंश्रीः
स्वाविधेहीणीते ध्रुवंमनास्त्वलयघनस्माग्रफाफणैनस्वद
भागिवभाति ६० ॥ कोपेनाफणालक्ष्मीः शोभाचसर्वगुणैः
जेयस्याः सर्वोत्कृष्टतया प्रकाशमानायाभैम्याः पदस्यानेव
रणं चवस्त्राणाः सकाशाद्धृणीतेस्म पदं व्याविशतिस्यानत्रा
णालक्ष्म्याश्चिवस्त्रास्य साविधिलोलक्ष्मी ध्रुवमवंचयत् यतः
साश्रीरक्तेनाफणाभैमीचरणाभागिणीभाति ६० ॥ यानेनत
न्याजितदंतिनाथोपादांजराजोपरिशुद्धपार्ष्णी जानेनप्रस्तु

नै॰
ष॰ स॰
टी॰
५४

षयितं त्वमित्युक्तनतेन पूर्णीकृतस्य राज्ञः ॥ १०१ ॥ यानेनेवं द्रष्ट्या
त्र्ययागमनेन नवाजितं तं हंतीङ्गितोपात्तमन्यपौ परिष्कृतः पासि
स्वरणपक्षाङ्गागः पाक्षात्योराजावायवयोस्तौ करस्यन्त्यपस्य
नतेन नासिरसान्मानं सेवायि त्वमित्युक्तं नेनजाने अन्योपिंजि
तराजपतिः परिष्कृतपासि स्वराजामस्थानेन राज्ञाश्रितांसि
नमयति नष्टेत्यर्थः ॥ १०१ ॥ कर्णाविदं तच्छदवाजमाणिप
टादिनः स्वाविलतल्पजेतः उद्वेगभागद्धयताभिमानादिहै
ववेधाव्यधितद्वितीयं १०२ ॥ स्वस्याविलं यत्तल्पं वस्त्रकाम
पाषोत्पलवंधूकादितस्वजेभूंताह्रशास्य स्त्रवाणनयनाधूर
करतलपटादिनः न पुंसकत्व श्रद्धयनाभिमानादस्माकं द्वि
तीयोनास्तिवयमेवसंदंराड्त्यहंकाराउद्वेगयुक्तो ब्रह्मा इ
हैभेम्यां द्वितीयं कर्णाघंगं व्यधित भैमी कर्णादेर्भैमीकर्णादिवे
वासदृशोनान्यं इतिभावः ॥ १०२ ॥ तृषारतिः शोषितमञ्जमा
र्गेविधात्मकामस्य पुनर्विधातुः पंचास्त्रिहास्याहि कवेषभि
स्याभिलाषनामा फकरी सदृक्षा १०३ ॥ नहिंत निर्मूलितं क
मलसर्गे पुनः स्वष्टकामस्यस्त्रष्टुः पंचसंख्यावहत्वरणहस्तो
ष्ठाधिकरणास्येतावन्नं पंचत्वं विविदितं तेनाधिकरणेनांव
त्वे चेति पकवह्राव प्रतिषेधः श्रभिख्योभिलाषोभाभिलाषमा
फकरी सदृशी पंचभ्यो गृहीताभिलाषमाथकरी नत्सदृशीत्य
र्थः अन्योपिहिकृषीवलः स्ववीजनाशेन्येभ्यो वीजानि भि
क्षित्वावपतितच्छेत्यर्थः ॥ १०३ ॥ पष्यान्तयावकृणानाहितेनार
दूपाः स्मरार्तः शरणे प्रवेष्टुं इमे पदाज्ञे विधिनापि सृष्टास्ता
वत्यपवांगुलयोत्रवेवाः १०४ ॥ यावत्तीगणानां संख्यायस्य
तस्माद्दिगंताड्त स्मरार्तानां तृपाइमेपदाज्ञेयाः शरणप्रवेष्टुमेषांति
तावत्यपवांगुलयोरेवाः पदाज्ञे विधिनास्त्रष्टाः दिशोपिदश
पदाङ्गुलयोपिदशांगुलयइतिभावः ॥ १०४ ॥ प्रियानलीभूत
वतोमुदेदंविधाहिपिः साधुदशान्त्वामिदोः पलत्यदक्षास्मरा
गमयसौभाग्यभाग्यं कथमन्यथास्य १०५ ॥ विधिः प्रियानव

भावंप्रागसत्त्वेऽपि हि साक्षाद्दृष्टत्वंस्वदात्मथात्साक्षीदृष्टा
यस्यासौ साक्षाद्दृष्टः तस्यभावः साक्षाद्दृष्टत्वं उत्तमावस्था
साक्षात्सम्यग्दृष्टत्वं दृष्टासंख्याकत्वंवा अस्येंद्रियवन्ध्यासा
क्षाद्दृष्टत्वाभावेभैम्याःपद्मयाजसरागपद्मयोर्वशीकरण
शक्तिःकथंस्यात् यदिचेदस्यसाक्षाद्दृष्टत्वंनस्यात् तर
हिंशत्रुवःपद्माःसरागाःकथंभवेयुरित्यर्थः १०५ य
शःपद्मांगुष्ठनावौसुवंचबिभर्तिमूर्त्तौ चतत्सदृशया क
लास्वतःषष्टिरूपेतंवामंतस्याकथंहंभुविनामनास्या
१०६ ॥ याभैमीयशःकीर्तिपद्मांगुष्ठनावौसुवंचेतिमूर्त्तौ
नुचतत्सदृशंबिभर्ति चतस्रकलाषष्टिस्तुतःषष्टिःकला
नोचतःषष्टिःतस्यातादृशामस्याहंभुविभैम्याकथंवा
संनोपेत एकस्याहिचंद्रस्यषोडशकलाभवंति अनया
गणनयाचतस्रोचतुःषष्टिःकलाएकत्राइत्यर्थः १०६ ॥
स्रष्टानिविस्त्राविधिनैवतावत्तस्यापिनीलोपविश्यौवनेन
वैदग्ध्यमध्याप्यमनोभुवेयमवापितावाक्यथपारमेव १०७
विस्वमतिक्रांतानितिविस्त्रातानाट्यशीविधिनैवस्रष्टानस्या
तिविस्वत्वस्याप्युपविश्यौवनेननीतातत्नोप्यतिरम्याज्ञातेत
त्यर्थः कामेनवैदग्ध्यंकलान्वचातुर्यमध्याप्यवाक्यथपा
रंस्तनगोचरत्वमवापिता १०७ ॥ इतिसाक्षिकृतात्मभै
नोनत्वावधिंवर्णयन्हारिणारमणीनेत्रांचित्रांवृषोतरस्तन
दः हृदयभवनोत्वेलानंदःसाक्षीस्वनभीमजा नयनविष
येभावेभावंदपारगताधिपः १०८ ॥ एवंसनलःचित्रकृतात्
रभ्यनत्वावधि नावाश्रवधयोर्यास्मिन्कर्मणितथापतांकृ
रंगीदृशंवर्णयन् चित्रांप्रुपावाश्चर्यसमुद्रे स्तवमानोतः
करणःहृदयमध्यगतोत्वेल आनंदोयस्यसःसाक्षीपरिद्दन
भैमीनयनंगोचरीभवनेभावमभिप्रायंवभार भावोली
लाक्रियाचेष्टाभूत्यभिप्रायजंतुवृत्तिष्विति यादवप्रकाशःभावः
सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मास्वित्यमरः १०८ ॥ स्त्री

नै॰ प॰ प्र॰ टी॰ १२५

हर्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सु
षुवे जितेन्द्रियचयं मामल्लदेवी च यं गौडोर्वीशकुलप्रश
स्तिभणितिभ्रातर्ययं तन्महाकाव्ये चारुणि नैषधीयच
रिते सर्गोऽगमत्सप्तमः १०९ ॥ गौडोर्वीशकुलप्रशस्ति
योभणितिस्तस्याभ्रातरि काव्ये एककाव्यकत्वाद्भ्रातृत्वे
१०९ ॥ यं प्रासूत त्रिलिंगादिति पतिसन्तानाधितां ग्रिमःस्व
यंभूः पातिव्रत्यैकसीमाम्बिकाविनरहरिर्नालमाथच
माता यो विद्यावरांपयोगीकलयति कृपया तत्कृतेनौदी
पिकायां स्वैरं नो राजितोऽभूदतिललितपदः सप्तमः स
र्गपद्यः ॥ ७ ॥ इति श्रीनैषधीये महाकाव्ये सप्तमः स
र्गः ७ ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ अथाद्भुतेनाकलि
मेघमुद्भमविह्वलोमानमभ्युरुकवाते हृष्याममुत्ताःसह
षाःसमस्ताःसुतनाचभीमस्यमहीमवोचः १ ॥ अद्भुताः
समस्ताःसहृषाःमहीन्द्रस्यभीमस्यसुतनाचामुंरुकवाते
नलंहृष्यापम्रःकीदृशं अद्भुतेनलोकोत्तरवभैमीलावर
ण्यजातेनेनाश्चर्येणाकलितं अनुगतानिमिषस्यसुद्धा
यस्वतं तथाउदूचितउलकंयद्वा अकांडप्रकाशितेनल
हपालोकजनितेनाश्चर्येणाकलितानिमेषस्त्रइंयथाभवति
तथाहृष्यापरगोरितिसर्वंपःभैम्याःस्त्रयश्चदेश्याःप्राधान्यघो
तनाय १ ॥ कियच्चिरं दैवतभाषितानि निह्नोतुमेनंप्रभ
वेतनाम पलालजालैःपिहितःस्वयंहिप्रकाशमासाद
यतीक्षुडिंबः २ अहृष्याप्रभवेनदैवतवचांसिकियत्काल
मेतंनलमाच्छादयितंप्रभवंतनाम पलालजटिलेलत्रा
तज्जालैःपिहितइक्षुभिंभःइक्षुजःस्वयमेवप्रकाशमा
सादयतिहि तमस्पहीहोरंउत्तरश्वार्थउपाविहितंपला
लजालःशाद्रघययोर्देतितथैतत्पूर्वः २ ॥ अपांगमप्याप
हशोर्नवधिमन्नलस्यभैमीमभिलंघ्ययावत् स्मरात्सुगाःस
भवितावदस्यां घनस्यगामापवंविवशाविममज्ज ३ ॥ नलस्या

दृशोर्विषमैर्भैमीमभिलष्य यावद्दृणंगमपिनाप तावद्देव
कामबाणोस्यांभैम्यांप्रत्यवयवमापुंखमाविवेमापुंखावोश्रम
मज्ज उभयोरप्यनुरागोद्वयोर्जातइत्यर्थः ३ ॥ यदूक्रम
विक्रमशालिसाम्यादुपाचरद्वावपिपंचबाणः कथंन
वैमत्यमप्यचक्रेशरैरनर्धार्धविभागभाग्भिः ४ ॥
कामोद्वावपिभैमीनलौविक्रमशालिनोःसाम्यादेकदेव
यदुपाचरत् विक्रमतुल्योनलःशालितुल्याभैमी अ
तोविक्रमशालिनौएवनाभैमीनलौसकृद्देवस्वबाणैरुक
मैःपूजितवानित्यर्थः अर्धार्धविभागंभजंतीति अर्धार्धवि
भागभाजःनअर्धार्धविभागभाजः अनर्धार्धविभागभाजः
तैरप्यकामस्यशरैर्वैमत्यंकलहः कथंनचक्रेविषमः
संख्यात्वात्पंचानांविभागोनघटते तेनैकस्यद्वैधीकरणं
प्राप्यमाणमविशेषात्सर्वेषामप्राप्नोति यस्यवप्राप्नो
तिसएववैमत्यमनंगीकारःकथंनचक्रे अथवातैःशरै
रप्युपचरणस्यवैमत्यमनंगीकारःकथंनचक्रे अत्रा
प्युभयोरनुरागएव ४ ॥ तस्मिन्नलोसावितिमान्यराज्य
त्वणंत्वणोक्तोहमहस्सदास्त पुनःस्मतस्यावलनेस्यचेतः
पुनःस्वदूत्येनबलान्यवार्ति ५ ॥ तस्मिन्नश्रतःस्थितेपु
रुषेअसौनलइति साभैमीहृणेनानुरक्ताजाता इहसन
लःक्वतिहृणस्तदासीनाजाता अस्यनलस्यचेतःपुनस्त
स्यावलनेसमपविश्वनातिस्म अथपुनस्स्वदूतेनबलान्निव
र्तितं अवदूत्यस्यकार्यत्वेनलस्यानुरागानिश्चयःहृवितः
वर्णनेउन्नमनायकनाहृद्यनेइति ५ ॥ कयाचिदा
लोक्यनलेललज्जे कयापितंद्रागिहदृष्टमंमज्जे तेकापि
मेनेस्मरमेवकन्याभेजेमनोभूववशाभूयमन्या ६ ॥ तत्रा
सिनलकांतेमनोभूववशाभूयकामवशात्वअवोभावइति
कंचप्यस्पष्टमनयात् ६ ॥ कतिवकुतोवेतिनजाननेस्तेकलं
महमध्यप्रतिभातिभावान् उन्नस्फरमपुस्थितिवांछ्ययेव

नै॰
प॰ प्र॰
टी॰
१२६

निजाश्रुनाड्यैकरसाः क्रमशोऽपः २ ॥ करत्वं कृतो वा समाग
नइति तेन नलप्रष्टमपि तानहमाबभूवुः कृतः प्रतिभा
तिभाशतदूतानाधिक्यात् अभ्रस्थानस्थायेव वत्सनोभ्र
स्यानेकत्वेऽपि मितिबुद्धेरभावात् स्वरवशाः क्रमशोऽपः नि
जाशुनाड्यैकरसाः ७ ॥ स्वाच्छंद्यमानेदूपव्ययप्राणाभैमीत
मालोक्यकिमप्यवाप महारयनिर्झरिणीववारामासा
यथाशयकेलिकाले ८ ॥ भैमीतं नलं दृष्ट्वा हावेसंत
तीनां स्वाच्छंद्यं विस्रंभविलासं किमपि वक्रमशाक्यप्रा
प स्वेदः पदेभिलाषेच स्वप्रात्मीयः स्वच्छंदोऽभिलाषो यस्य
तः स्वच्छंदो निरवग्रहः तस्य भावः स्वाच्छंद्येन दीमेयक्री
डाकाले वर्षासमयं प्राप्य वारां जलानां महावेगय यथाप्रा
मोति तथाच ८ ॥ नचैवमप्यायदृपश्यदयेनास्याहृगासं
गमयास्यदन्यत् माहास्यदस्यैयदिवुद्धिधारां विस्तिघर
विधान्निमेषः ९ ॥ नलांगमेवमप्राभैम्याहृष्टियदः
स्य नलस्यांगसर्वमपश्यत् ततो गात्रन्यग्रागमिष्यदेव
यद्दाष्टस्याहृक अस्य यदंगमद्यप्रपश्यत् नचैवांगमप्रा
नान्यदंगमपश्यदित्यन्वयः यादृनिमेषः धारावाहिबु
द्धिपरंपरां स्थित्वा स्थित्वामस्यैभैम्याविरायनादासात् निमे
षपवबुद्धेर्नवायोज्ञातः तेनांतरविनाहृगन्यदंगमालिंग
त् नत्वेकत्रैवहृतत्तयापरमंगमामितिभावः ९ ॥ दृशामपि
स्वालिंगितमंगमस्पजयाहृतनाथावल्लभांगाहहर्षे श्रीमान्ते
नेतरमीलितेतानिहृद्यमत्स्मारनह्यवेहृष्टे १० ॥ सा भैर
मी दृश्याहृष्टमप्यस्यनलस्यावयवं ततः प्रथमदृष्टांगाज्ज
नितहर्षैर्नेजानीतेस्म तद्धनः पश्चाद्दृष्टांगनरेवीहितेमति
प्रभिलाषाभावेनिमेषत्वरणादिनिरोधः निहृद्यमदृश्यमा
नांगविष्वव्यहृष्टसर्वमंगं तत्स्मार दृश्यमानान्यमह
ष्टरंस्यदृष्टादृश्यमानांगरम्याणीतिकृत्वा दृष्टादृष्टविवे
कतमप्रापेतिभावः १० ॥ हिदैकमस्याप्यवनीवशांतीतद्

शिरं गान्तरभक्तिसीमां चिरं चकारोभयलाभलोभात्स्व
भावलोलागानमागतं च ११ ॥ अस्य नलस्यैकमंगं त्र
स्वागनिमेषादिवशादंगान्तरावलोकनमयोग्यां विशांनी
प्रकृतिं चैव लाभेमीहक् उभयोरंगयोर्लाभलोभाद्व
तमागतं चाचिरं चकार अंगान्तरभूमिसीमामिति वा पा
ठे भूमिस्सन्निवेशः अमाभावयोन नार्थः स्वभावशब्दः
अंगप्रतीकोऽवयवोपचयनमित्यमरः ११ ॥ निरीक्षितं चा
गमवीक्षितं च दृष्टापिवन्तीरभसेन तस्य समानमानं
दमियं दधानाविवेद भेदं नाविदर्भसुभ्रूः ११ ॥ इयं वैदर्भी
तस्य नलस्य दृष्टमदृष्टं चांगं संभ्रमाद्धालोकयन्ती नेष्टां ग
स्तत्रयमन्तनानिर्विघ्नं स्वावेदधाना दृष्टं दृष्टमिदमदृ
ष्टमितिभेदं नाज्ञासीत् लोके हि दृष्टेनादरो भवति अ
दृष्टे चोत्साहः तथा नात्र उभयोरपि लोकोत्तरत्वादिति
भावः १२ ॥ स्मरश्मशाने चक्रपाणपाशानिपत्यानिःस्पं
दनं वीवृभद्भ्यां तस्यानुबंधनाविमुच्यमंगान्तमपारितहोला
चनाविजनाभ्यां १३ ॥ स्मरश्मशानिविडेनलुप्तकेशास्तद्दृ
निपत्यात्यंतनिस्पन्दीभवद्भ्यां भैमीनेत्राविजनाभ्यां तस्य
केशपाशस्यानुबंधनिर्वन्दर्शनमहाच्छिविमोच्यमंगान्त
नापारि यथा हस्तमेनिविडे केशानाय निपत्यानिस्सल्ला
भ्यां विजनाभ्यां केशपाशस्यानुबंधं बंधनाद्विमोच्यमंगान्त
न शक्यते तथेत्यर्थः दोषोत्पादेनुबंधः स्यात्प्रकृत्यादि
विनश्वरे शाश्वतात्रयायिनि शिष्टो प्रकृतस्यानुवर्तते १६
भूलोकभर्तुर्भुजयोः पाणिपादस्पर्शैः प्रशंसभमवाप्यतस्य
दमस्वसुर्दृष्टिसरोजराजिस्त्रिरंनतत्याजसगंधबंधं १४
राज्ञस्तस्य नलस्य वदनकरचरणकमलेबालिंगनमासा
द्य भैम्या दृष्टिराजीवराजीसगंधबंधं चिरं न मुमोच आलि
गैवास्थितेत्यर्थः क्रियाभेदेन बहुत्वं दृष्टीनां सगंधो बंधः
कथ्यते उभयोरपि कमलत्वाद्वंधत्वं १५ तत्कालमानंद

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ १२०

मयीभवंतीभवन्नगानिर्वचनीयमोहा सात्तुज्ञसंसारविदूषग्रा
वसाभ्यांहृत्वाद्रुतुलासमभंक्त सम्यक् १५ ॥ मत्वासौका
लस्वतत्कालः तमभिव्याप्यआनंदःप्रद्युवस्याआनंदम
यीसाभवंती अतएवतंभवन्भवन्नरः अनिर्वचनीयोवक्तुम
शक्यःनिश्चयेननवचनीयोवासोहोयस्याःसा भैमीतु
ज्ञानांसंसारिणांचहृदयोर्वस्ययोःसाभ्यांहृत्वाद्धृत्वा
देहौसाहौयस्येतितुलासंहर्षयचेस्त्वमभंक्त आनंदमय
त्वान्मज्जत्स्वावस्सःमोहमयत्वात्संसारिदूषणावसः १५ ॥
हूतेनलस्याभ्रांतिभाविभावाकलंकिनीयंजनिमेनिलू
ने नसद्यथाद्वैषुधकायमायेविधिःस्वयंहूतामिमांप्रती
हे १६ ॥ नलकांतिधारिणाहूतेत्यत्सयमानस्वेहा इयं
भैमीनिश्चयेनकलंकिनीसाजनीनिसद्मभ्याभैमीप्रति
नैषधशरीरमेवमायायस्पेहशामिंद्रस्वयंहूतमात्मनेव
हूतेनव्यधात् इंद्रएवमायानलरूपंकृत्वास्वस्पहृत्यक
रोतिचेन्नहिंनलबुद्ध्या इंद्रेभावंदधानाभैमीकलंकिनी
स्यादितितथेंद्रस्यबुद्धिंनाज्ञोजनादितिभावः १६ प्राणपम
नःकस्यचनेरपिस्यात्प्रमाणामात्तेयदयोपिधावत् नास्ति
तिचित्रंपरमेश्वरत्वभंकस्यहृष्यत्कक्रणेकाणाद्धि १७ ॥
नलरूपेणागतेपिइंद्रेभैम्यामनोनलमेवकामयते नात्विंद्र
मितिनवक्तव्यं यतोप्रनेरपिकस्यजनस्यमनःप्राणपव
स्यात् यन्मनोयतोहेतोर्वाधापिअभिधाव्रज्ञाप्रियसात्तां प्र
माणामात्ते मनोहिप्रवर्तकंतस्यप्राणपःइववाधापिप्रवर्त
यतितत्प्राणएवेत्यर्थः अस्मिन्नप्यर्थेमनएवप्रमाणमि
ति प्रमाणपदंद्योतयतितत्प्रनर्भक्तस्यनास्तिनिषधापाचि
नकंचिन्नष्टतुलस्तत्क्रपःपरमेश्वरोनिवारयति ईश्वरप्रसा
दात्पापंपरित्यज्यधर्मएवमनःप्रवर्ततेइतिभावः १७ ॥
सालीकहृष्टमदनोन्मादिस्वयंथापशालीनतयानमो
ने नथैवतथापिनलेनलेभेस्वयंभ्रकःसात्प्रज्ञाविवेकः

स्याभैमीमिथ्याहृष्टेपिनलेभेमदनविह्वला सती शालीनतया
शालीनकौपीने श्रद्दधाकार्ये योविनिनिपातिता अपीवत
याश्रयतयाचमौनेननलेभे तथैवनत्थ्यापिसत्यभूतेपिनले
मौनेननलेभे इदंसत्यमिदंमृषेतिविवेकोमुग्धेमुकोनामर
मुग्धःसंदरमूढयोः १८ ॥ व्यर्थीभवद्भावपिधानयत्नात्स्व
देशस्याधस्तृणगाकृदेन सात्रीचयेसाधसबद्भवाचिस्वयंन
सूचेनमदाननेंदुः १९ ॥ प्रकाशितत्वेणत्रायमानत्वाद्व्यर्थी
भवत् भावगोपनेयत्नोयस्याः सानत्यान्मज्ञाननेंदुर्यस्या
स्याभैमीस्तृणगाङ्कदेनस्निग्धसवलिनेनस्वरेणस्वयंनेनलपू
चे सावीचयेभयबद्धवचनेसति १५ ॥ नत्वाशिरोवंतत्क
चापिपाद्यंसंपाद्यमाचारविदातिथिभ्यः प्रियावदत्वात्तोरस
धारयापिवैधीविधेयामधुपर्कसिः २० ॥ आचारविदा
जनेनातिथिभ्योनत्वाश्रुकृटमणिकान्यापिपाद्यंसंपादनी
यं प्रियवचनमालारसप्रवाहेणापि वैधीमधुपर्कत्वमिः
मधुपर्केणाजन्यात्वसिर्विधेयास्यात्ताजलदधिमधानयना
समर्थोपिनमनादिनापिपाद्यादिकंसंपादयेद्वेवेत्यर्थः वि
धेरियंवैधीशास्त्रोक्तेत्यर्थः २० ॥ स्वात्मापिशीलेनतृणंवि
धेयंदेयाविहायामनभूमिरापि आनंदधाश्रेरपिकल्प्यमं
भः सूक्ताविधेयामधुभिर्वचोभिः २१ ॥ शीलंस्वभावेसदृ
त्रेशीलेनसत्स्वभावेनसदाचारेणवास्वात्मानिजशरीरम
पितृणंविधेयंश्रुतिघटयेदितिशेषः स्वकीयामनभूरपिवि
हायदेया आनंदाश्रुभिरपिजलमुपनीयं मधुभिर्मधवै
र्वचोभिःसूक्ताविधेयात्तृणानिभूमिरुदकंवाक्चतुर्थीचसू
नृतेत्यमरः २१ ॥ यदेयहारेउपनम्रतापिसंभाव्यनेपात्व
वसाभवाथः तत्कृतंमहोजलिसंजनेनसमसंभृतसोजलता
पितावत् २२ ॥ चरणपूजायांवेगेनोदकस्यानयनमप्यप
णथः संभाव्यते यद्वाश्रमात्त्वरयानमस्कारेणपाणपाणव
जलानयनंवाघैवेयंननंमज्जनप्रासिनेनितंमोजलियोजनेना

पिनावृतत्वसंभृतिप्रांजलता कार्त्स्न्यकात्स्न्येन संध्रियतेइ
ति स्वसंभृतिः स्वयमेव संभृतिः सामग्री यस्याः इति वा सा
चासौ प्रांजलता ऋजुता च २१ ॥ दूरापवित्यज्य मयात्र
सौजन्यमात्मनेनात्किमिति तृणेन अनर्घमध्येन तूलंक्रिये
न मयात्तमौदात्ययादिवान्यतोपि २२ ॥ मयानिजासनं सौ
न्याप्पूर्वमेवाद्यापि ह्रीजनाधिष्ठितमितिकृत्वा अयोग्य
मध्येन दासनं तृणं किं नालंक्रियेत यदिवा अन्यतोपि अ
न्यत्रापि मयात्तमिच्छाय त्वावाशाहीप्यर्थे यद्यन्यतोपि प्र
यात्तमिच्छा तथापि तृणमलंक्रियेतेति २३ ॥ निवेद्यतां
हन्त समापयन्तौ शिरीषकोशम्रदिमाभिमानं पादौ किय
द्दूरमिमौ प्रयासे निधित्सते तुच्छदयं मनस्ते २४ ॥ कथ्य
तामेतत् हन्त भोः तुच्छदयं कृपाशून्यं ते मनः कार्दशिरीष
कुसुमकोमलता हेकारं विलम्बयन्तौ इमौ पादौ कियद्दूरं
चंक्रमणक्लेशे निधातुमिच्छति स्थानं तोसि कुत आगत्य तृणम
उपविशेति भावः २५ ॥ अनायि देशः कतमस्त्वयाद्य वसं
तमुक्तस्य दशां वनस्य त्वदाप्तसंकेततया कृतार्थां श्रव्या
पिनानेन जनेन संज्ञा २६ ॥ सकलमेदेशः योवसंतमुक्त
स्यवनस्य दशां प्रापितः त्वत्परित्यागेन निर्भूषणो जातऽ
कुतो देशादागतोसीति भावः त्वद्याम संकेतः संबंधो यस्या
सा तस्याभावस्तत्ता तया कृतार्था धन्या स त्वनाम श्रवेयम
ध्यनेन मल्लक्षणेन जनेन श्रोतयोग्या नसंज्ञा काकुः २७ ॥
नीर्णाः किमर्णो निधिरेववैषम्यं रवितेभूर्दिहयत्प्रवेशः
फलं किमेतस्य तु साहसस्य न तावदद्यापि विनिश्चिनोमि
२८ ॥ स्रवति नेऽहदरे प्रवेशो भूदिति यत् एषमस्त्वदः किं
न तीर्णः एतत्सखश्नवणमिवेत्यर्थः एतस्यापरत्र हमवे
शसाहसस्य तावद्यापि फलं न निश्चिनोमि किमत्र मया
मत्रागतोसीति भावः २९ ॥ तत्प्रवेशोसाहकृतानिहेतं म
न्येमदवेणोरपिताववत्र नलादितिनोरदितिभटैर्यदाभ्यापीतो

सितन्वाजितरुष्मधन्वा २६ ॥ अथांतःपूर्वेप्रवेशांमत्रेत्र
योःस्वकृतानिहेतेमन्ये हेतुर्मन्येइतिपाठेमन्येस्वकृता
निहेतुरित्यन्वयः यतेरात्रिभिरैर्नेदृष्टःअदृष्टःसन् नस
मासःशरीरेणजितकामरुक्माभ्यामात्रिभ्यापीनोसितनदृ
ष्टइतिभिन्नपदेवा रात्रिभिर्दृष्टोनमयाचदृष्टइतिभावः
२६ ॥ यथाकृतिःकांचनतेयथावादौवारिकांधकारिणी
चशक्तिः रुच्योरुचीभिर्जितकांचनाभिस्तथासिपीयू
षभुजांसनाभिः २७ ॥ यथानवाकृतिराकारःकांचन
लोकोत्कृष्टाद्वारेनियुक्तोदौवारिकाद्वारपादीनांचेत्येजा
गमःतेषामंधाकरणी अनंधाअंधाःक्रियंतेनेनयेत्यंधका
रिणीशक्तिरपियथा आपृष्टभगोत्पादिनात्वत् यथाच
जितकनकाभिःकांतिभिःरम्यस्त्वंतथादेवानांबंधरसी
तिमन्येइतिशेषः आकारशक्तिकांतिभिरमानुषीभिर्दे
वोसीतिप्रतिभासीत्यर्थः २७ ॥ नसन्मयस्त्वंसहितास्ति
मूर्तिर्नचास्तिनेयःसाहिताद्वितीयः चिह्नैःकिमन्येश्य
वानवेयंश्रीदेवताभ्यामधिकोविशेषः २८ ॥ त्वंमन्मथो
नसहितकामःआत्तमूर्तिःनआत्तमन्वेत्यषोक्ताबुद्धंपश्चेत
नयेत्वयीत्यन्वयेष्टमरःयद्वाक्रियापदस्यैवाप्तिर्दीनादिव
त्समासः आत्तमूर्तिर्यस्यसःकामोऽद्धनेगःत्वंतस्मागइत्य
र्थःअस्मिन्यात्रपदत्समास्तिनेयस्त्वं नसहितद्वःअद्वितीयो
न साद्वितीयएवेत्यर्थः अथवान्यैःसमूर्तित्वादिचिह्नैःकिं
नवेयमधिश्रीदेवताभ्यांकामदत्ताभ्यांसकाशाद्विशेषः
उदीयोपमेःत्वयिनसंभवतिकेवलंनाकिंतत्वदीयोपिशो
भातिशायस्तयोर्नास्ति अतस्त्वमन्यएवकोपीत्यर्थः यद्वा
सतिसाम्यसंभवेचिह्नैर्विवेकःकर्तव्यः नवलोकोत्रयस्तु
कृत्वाताभ्यांसाम्यमेवनास्तीत्यर्थः २८ ॥ आलोककालमी
कृतलोकयन्त्वामस्तनरीपृष्ठमयावमेनं कःसाधितंधा
वतिसाधकसार्थसुदत्वतानत्वयमत्ववायः २९ ॥ आलो

नै॰
प॰ ३॰
टी॰
१३५

कौतूहलीनो द्यातौ आलोकहत्सीकृतलोक एनं त्वां चेइंयो
वेशः प्रास्तनमनुसंबोधने अयं कोन्वयायः सप्रदेशेण सह
हस्तस्य कस्याबिवतसफेङ्के २९ भूयोपिवालानलनादर्दने
मद्धामनंवाहिजनादिबंधात् आनिष्पचाटून्यपदिष्टपन्
तस्याप्रियंप्रियसाक्तनवक्तनस्मा ३० ॥ नलवक्तेदर्द
नेहनंवत्सजनादिबंधाद्धेतोरमरंतात्वा सा भैमी आनीय
सत्काराहीणि प्रियवचनानि व्याजोक्त्यहतस्थितानल
स्यलक्ष्मीपरमार्थेनः अक्तनक्तनवतीइत्तीवयंतीनलेति
वापाठः ३० ॥ वाग्जन्मवैफल्यमसह्यशल्यं गुणाधिके
वस्तुनिमौनिता चेत् खिलत्वमल्पीयसि जल्पितेपि तद्
द्वयं दिध्रमभूमितैव ३१ ॥ गुणेवास्वर्यकारिणि वस्तुनि
विषये स्तुत्यकान्याक्रियते चेत् तर्हि वाग्जन्मनो वैफल्यं नै
रर्थक्यमेवासह्यशल्यं रम्यवस्तुस्तुतिरूपफलाभावात्
अल्पंतमल्पेजल्पितेसतिधूर्तत्वं धूर्तोहिगुणान्लल्पयतीति
ततो बहुवर्णनेस्तुतिपाटकोयमिति भ्रमो जायते तदुभ
चवत्वमेव मेस्तशल्यापलत्वं च न सहे वंदित्वं नवसहेह्रे
घाभावादितिभावः ३१ ॥ कंदर्पपवेदमविदन्तलोपुणोप
नमन्येस्मचिरन्यजन्म चंडीशचेडाद्विजताशकडेजह्ना
वयामंदिरमिंद्रियाणां ३२ ॥ अहंमन्येकंदर्पपदवप्रनर
पिइदंवीमन्यजन्मत्वहूपमन्यजन्मप्राणेनाविदतयन्
इंद्रियाणांमंदिरंशरीरंहरकृनेत्राग्निकंडे अहमेवीतत
स्यायिमवेशलदाणास्यनपमपनत्फलमित्यर्थः ३२ ॥
शोभायशोभिर्जितसैवशैवंकरोपिलज्जानतमौलिमेल
दस्त्वोहरश्रीहरणाउदस्तोकंदर्पमप्याकृतिनस्मदर्प ३३
॥ विक्ताटिदिमहिम्राक्तरेणा गता व्याप्तिः प्रताप स्थानमा
नाया वर्जिता व्याप्तिः कीर्तिर्यशास्त्रशोभानिमित्रैर्यशो
भिर्जितंकैलासंततोपियशाभासिनत्वात् वहलत्वाच्च
ईदृशमेलंप्रस्तरवसंज्ञीननीलवसंकरोषिपरमसालदमी

गृहणाख्याख्यिनेयोनिर्गच्छदस्तूकरोषिकामंचत्यक्तत्वमम
वकरोषि ३३ ॥ अवैमिहेमावेलयोवेलद्वाः त्वत्कानिकी
तेस्तुपलाः पुलाकाः उड्डीयमानेऽपतिताः स्रवंतीवेशांतमु
वेपांतःस्रवंते ३४ ॥ धवलाहेमपंक्तयः नवकांतिविष
यायाःकीर्तेःलोलाःपुलाकात्कस्थधान्यानिनिःसारत्वा
त् सारवलाकत्वस्थधान्येसंत्तेपेभक्तमिक्त्वकेनेचोड्डीय
नदीपल्वलप्रवाहान्यतिनःपतिताःस्रवंतेयज्ञमेवंतत्
पुलाकाग्रेष्वेताहृश्याभवंतिकीर्तयःसर्वस्वेताःहंसास्तेचे
तुचरणाक्ताइतिपुलाकत्वमुच्यतेवलद्वाइत्यत्रबलाका
इतिवापाठः ३४ ॥ भवत्यदंगृहमापिस्त्रिताख्रीश्रुवंन
लब्धाऊर्ध्वमायथेन रतीषाजेतः(वेल्वविज्ञमास्मिन्नवेड
ालेनावकैतवेन ३५ ॥ भवत्यदंगृहमास्त्रितापिषोभार्के
मेनानिस्त्रयेननप्राप्नायेननंकामंजेत्ररीषास्येवविज्ञसर्वेन्तु
रस्मिन्नेगृहेनावेक्षमनाह्लेकामजायिनोहंस्पार्थेन्दुविज्ञ
त्वमस्यचांगृहस्यातःकामजयित्वमस्येत्यर्थः यद्वास्वजे
तारमीषामपिजित्वानस्त्रिक्तंयेनापहृतंतस्यांगृहषाश्रियंका
मःकथंनलभतेइतिभावः ३५ ॥ राजाद्विजानामनसास
भिन्नःप्रणीनत्वकृत्यतनत्वंतपोभिः ऊहनुद्रश्यपेतरनामि
षेणसायुज्यमाप्नोतिभवन्नावेस्य ३६ ॥ प्रतिमासमभिन्नचं
द्रःअनेनचंद्रवज्जत्वमुक्तंसचप्रणीनत्वंदेवतासमर्पणा
दितपोभिःकृषीकृत्स्वदर्शावात्रिशुग्रहस्यतामेत्यभवन्नावे
सायुज्यमाप्नोति अन्योपिद्विजःतपःत्क्षपितशरीरः परम
ब्रह्मसामरस्यमेतितथाचायमितिभावः ३६ ॥ विधाय
चित्रेतववीरनेत्रेकिंहृत्समप्राप्यस्वहृष्णोर्हृगास्य अहवजाय
द्विदवप्रणालीच्छलादयस्थाद्विधिर्यदेवंदं ३७ ॥ भोवीर
तववनेत्रेचित्रेस्थेनहृत्समवक्राभिवर्णाचित्रितोनिर्मापितहृदेवा
मीनानिमीणाभिलाषिप्रणोहं विाास्यहृषणोर्निकटेप्रणीतीयमा
नविदवप्रणालीव्याजेनवेधामयस्थापितेतिपाटेप्रणालीरे

नै. प्र. टी. १३०

त्वामेवार्थचंद्रं निष्कामन तु दर्शांकिंविधिविरयश्चत्र हरिणनेत्र
योरधोगतौ तु रूपेते तेष एव प्राणलयो नद्धाजेनेत्यर्थः विदर्भः
स्फुटनेभिदा ३७ ॥ कुपयः समोहात्मभगात्रदेहाहृद्दव:
द्भुरचनाय चापं भ्रूभंगाजेयत्त्वयन्मनोभूरतेन रूपेण यदा
नेहाभूत ३८ ॥ भवद्भ्रूरचनाय चापं प्रयच्छन्स कामो मोहा
न्मम योमूढः स भगाद्देहात्र मत्र यो न संदेहः कुत्र यत्संदेहद्वू
द्व्योः कामस्य कुत्र यत्त्वप्रसिद्धिः प्रतिस्पर्धिनो भवतस्त्वापदा
नातमितान्मोहात्रत शरीरसौंदर्यादित्यर्थः यतो हेतोः का
मस्त्वानेन रूपेण यस्मिन्कस्मिंश्चित्काले भ्रूभंगेन जेयाज्जा
नः लीलामात्रेण जेयइत्यर्थः श्रथ च स्वचापरूपेण याभ्रुवो
भंगेन निराकृतत्वाघटाकदाविजेयइत्यर्थः ३८ ॥ मृगस्य
नेत्रद्वितयं नवास्येविधौविधत्वात्तु मितस्य रूपं न स्यैवचं
चलत्कचपाशवेषः कुच्छः स्फुरत्स्वामरत्वच्छपक्षः ३९ ॥ नव
श्वविचंद्रे चंद्रत्वात्तुमितस्यायं श्वविचंद्रः समृगो भवितमर्हे
ति चंद्रत्वात्संप्रति प्रत्नवदित्यनुमितस्य मृगस्य नेत्रद्वयं रू
पं तस्यैव मृगस्य चलत्केशपाशव्याजवान्स्फुरत्स्वामरत्क
वकयकृत्पक्षत्वोहरूपः श्रत्र मृगशाहेन हरिणादिवि
शेषाभ्याविवक्षितत्वात्सामान्यमात्रोपादानेन नेत्रवक्त्रचा
मरवक्त्रं च कृज्यते ३९ ॥ श्राज्ञामनंगीकरणाद्भवेन रू
पः स्मरो नेति वराणवाणी नवैव देहद्वितयाश्रयेति नव
स्त्ववस्तु प्रतिभाति वादः ४० ॥ हरेण शरीरकुर्वाणात्स्मरो
रूपो नेति चिरंतनवाणी च नितष्ठ चिरंतनत्वाज्जीर्णप्रा
यानार्थक्रियाकारिणीत्यर्थः यद्वा पुराणानामर्थवाद्बा
हुल्यादविश्वास्यत्वमिति भावः नवदेहद्वितयाका
स्यानंगीकरणादस्वीकरणादिति नवोस्माकं तावदादौ
स्माकं वस्तु परमार्थः प्रतिभाति त्वत्सौंदर्यविलोकयका
मोल्लंघणरूपो नेति वादः साक्षीयानिति भावः ४१ ॥ त्व
या जगत्यश्चिन्तकांतिसारे पदिंद्रनाथीलिपिलोचहति:

ग्रादेपितन्माणवकोपिमौलौमयज्ववाज्येपिमहेस्व
रेण ४१ ॥ त्वयाभुवनेशपीकृतकांतिमात्वेमाति चंद्रे
णशिलोंछवृत्तिर्यतोभ्यतालंनदेशादिपतितमस्य
मंजर्यादाने शिलः उत्तावलादि समीपपतितकणा
दानमुंछः तस्याकांतिक्रोडीकरणस्यानपतितकां
तिकणैःशिलोंछवृत्तिर्विडंवनायदशीलितनौबाला
पीडमेंहेस्वर्वेणमौलौन्यधारिमाणवकोपिहारमध्य
माणिरपिमौलौन्यधायीत्यपिधनिःयज्ववाजेयपियज्व
नाविधिनेष्टवान् सयज्वा निपू सोमयाजिनामाधि
पत्येपीत्यर्थः समर्थपवह्निकस्विंत्वंविदधिकावि
णमेवसत्यदेनिर्यंक्ते नयेशोपिचंद्रमिति ४१ ॥
ग्रादेहदाहंकुसुमायुधस्यविधायसौंदर्यकदादरिद्रं
त्वदंगशिल्पात्पुनरीश्वरेणचित्रेणजानेजगदत्वकेपि
४२ ॥ कामस्यदेहदाहमारभ्यजगत्सौंदर्यकथावहिते
कृत्वाचित्रेणत्वदंगनिर्माणशिल्पेनजगत्पुनरलंका
मित्यलंत्वरत्स्यतेनिजाने ४२ ॥ महीकृतार्थायदिमा
नवोसिजितंदिवायद्यमरेषुकोपि कुलंत्वयालंकृ
तमौरगंचेन्नाधोपिकस्योपरिनागलोकः ४३ ॥ यदि
त्वंमानवोसितर्हिमहीकृतार्थायद्यमरेषुकोपितर्हि
दिवास्वर्वेणजितं औरगमुरगसंबंधिकुलंयद्यहंत्वयाल
कृतंचेत् तर्हिअधोपिवर्तमानोनागलोकःत्वादृशेन
पुरुषाधिष्ठितःकस्यलोकस्योपरिणसर्वोत्कृष्ट इत्यर्थः
प्रथममेवमानवोक्तिःसंभावनयात्वाभिलाषिनत्वास्तु
४३ ॥ सेयंनपत्रेरुपपादनिरुद्धैर्मसिद्धिनहानैः त्वयिवि
न्यमाने ममोस्मभद्रंप्रलकेसमुद्रस्त्वयात्तगांभीर्यमु
हत्वमुद्रः ४४ ॥ त्वदाकारेविभाव्यमानेसातिसेयंम
मनोहृत्निर्विमार्गस्तैरतपंक्तिभिमयकृतनासंभावनान
पत्रैनयामहातांभीरस्तुमस्तुद्रोगाद्रुनकथंप्रलकितं

नै॰
ष॰
टी॰
१६२

इतिमास्तुतदृशिशिरितः पूर्वमसंभावनामयात् तांसं
प्रतित्वयिदृष्टमुमोचेत्यर्थः यतःत्वयारहीत्वागां
भीर्यमहत्त्वयोरुद्धाविज्ञेयस्यसत्ईदृशाःसमुद्रःकुल
केसम्यगेवमस्तीत्वयागांभीर्यमहत्त्वयोरूपाटानेन
तच्छत्वात्समुद्रःकरोसमावित्यर्थः ४४ ॥ सुतावसि
ष्टावत्प्रबिंबमप्रजागर्तिज्ञानेनवैरसोनिः बिंबात्प्र
बिंबौहिविहायपात्रेजातदृष्टानितद्रूपस्तादृशः
४५ ॥ इहभवसिंधौनलस्त्वप्रतिबिंबंजागर्तीति
ज्ञाते अन्यत्रापिजलादौप्रतिबिंबमितिसिंफपदग्र
हणं यतोबिंबप्रतिबिंबोत्यवस्थाधातःकदाचिदप्य
तिसदृशाप्ताहृष्टिवयोरूपगुणपरिणामादिभिःसर्वैर
पिसमानरूपात्सादृश्यंविनात्रबिंबप्रतिबिंबयोरेव
केवलंसर्वसादृश्यंनान्यत्र अतस्त्वप्रतिबिंबमितिभा
वः ४५ ॥ इयत्कृतेकेनमहीजगत्याम्महोमहीयःसु
कृतेजनेन पादीयमहिपतवापिपद्याब्जःस्वयम्स्व
जमावभेते ४६ ॥ महीजगत्यांभूलोकेकेनजनेनेय
न्महत्तरंसुकृतंकृतं अहोपदमस्मिन्दृश्यतेइतिपद्य
मार्गाःतत्यांस्वसुतवापिचरणौयस्मकृतिनमहिपूप
पद्मस्त्रजंस्त्रजतःअपिशब्दोनालौकिकमहत्त्वानिप्रा
योद्योत्यतेभाग्यपाविज्ञःपद्मर्मालानिर्माणविवादितं
यमहिपूपत्वमागतोसीतिभावः ४६ ॥ ब्रवीतिमेकिं
किमियनजानेसंदेहदोलामवलंब्यसोवित् कस्यास्य
धन्यस्यगृहानतिथित्वमलीकसंभावनयैषवाले
४७ ॥ संविज्ञानंवंचलत्वात्संदेहएव दोलावदोला
नामवलंव्यमेकिंकिंकथयतीतिनजानेत्वंकस्यधन्य
स्यलोकोत्तरभाग्यसम्पन्नस्यगृहानतिथिरसि अथवा
अलीकसंभावनयाअलंसंभातिथिरसीतिसंभावना
अस्मायायोग्यत्वात्तकर्तव्येत्यर्थः यद्वा उचितमसत्कारक

रणाणघाकेहृष्या स्त्वानि संभावनयासीदित्यर्थः यद्वासि
ष्याविवादेणलोकस्यातिशयिष्टस्मरइत्यर्थः ४७ प्रा
मैवतावन्नवहूपरहर्षिनिपीयहृष्टेर्जेत्रुषः फलमेत्र
पिष्कनीनाम्हतमाद्रियेतानयोः प्रसादेक्रुरुषागिरंचे
त् ४८ ॥ नववहूपसर्गहृष्टामेहृषिस्तावज्जन्मनः फ
लंप्राप्ता कर्णाववश्यमृतनाद्रियेतांकिमितिशेषः प्र
सकान्तः तयोर्गिरं प्रसादीकुरुषेचेत् त्वद्वचःश्रव
णमम्हतनत्नल्पमित्यर्थः ४८ ॥ इत्थंमधस्यंवसमाङ्गिरं
तीनदोष्टवेधूकपञ्चविंसक्का कर्णाम्मृतनाम्बुगावेच
वाणीवाणीमिषेणास्यमनोविवेश ४९ ॥ एवंमधू
दिनेवसंस्वादमुञ्चिवंतीभैम्याओष्ठपल्लवंधूकचापः तेन
विसृष्टाकामपंचबाणीवाग्व्याजेनकर्णौप्राप्यतद्वारा
स्यनलस्यमनोविवेश कर्णादिति ल्यपः लोपेपंचमी ॥
४९ ॥ अमज्जदामज्जमसौसुधासुप्रियंप्रियायावदना
न्निपीय द्विषन्नवेपिस्वदंतेसुधानियतिन्निष्टतामेष्ट
वित्वमेया ५० ॥ असौनलः प्रियायावदनान्मधुरंवचो
निपीयसुधासुआमज्जंमज्जधातुपर्यंतममज्ज रसाम्हस्रो
तमेदोस्थिमज्जस्त्रकाणिधातवः मज्जन्शाहूस्याव्ययीभा
वेयनस्त्रेतितदपिप्रकारांततातथोपराजेयास्तुतिः या
दृशद्वेपिस्वदंतेतस्याः सुतेहृष्टतामधुरता इष्टजनमु
खमातसव्याणकाकाशाहकैवेत्यर्थः आर्कटमि
तिवाषाटः ५० ॥ पौरस्त्यशैलंजननतापिनीतांगदस्तन्य
थानःपतिरर्च्यपूजां तयातिथेयीमयसंप्रतीक्ष्यनस्या
वयस्यासुतनमासमाट ५१ ॥ पुरोभवतीतिपौरस्त्यः
शैलउदयाचलस्तं जनानांसमूहोजनतातामज्जनार्द
फसहायेभ्यस्तल्ल तयोपतीनामधेयाणकृतांपूतां शक्त
त्यथादिनेपूर्णापस्तेतस्यास्माभैम्याप्रतियोसाधींसा
तिथेयीपूजांशक्तनपश्यामियवसातिस्वपतेर्दैकस्य

भैम्याः सखीविहृतेन पवित्रे शास्त्रयं हृतन्तया भैम्यासनं
मुक्त्वा साक्षात्मने उपवेशनेकृतवानित्यर्थः ५० ॥
सुयोधितहैर्यमनोभवाभ्यां तामेव भूमीमवलंब्य भै
मी श्राहस्मयत्र सस्वचापमेन तच्छित्रं भुवोऽजयभंगवा
ती ५१ ॥ तामेव भैमीभूमिरणभूमिप्राप्यनलस्यधै
र्यकामाभ्यामन्योन्यमकथ्यत यत्र रणभूमौ मध्ये स्थि
वेकेदर्पचापमेव भुवौ तयोर्धैर्यकामयोर्जयभंगवा
तामाहस्म कामस्य धनुर्भंगात्पराजयः धैर्यस्य जयह
ति भूह्रूपं चापमकथयादित्यर्थः ५२ ॥ अयस्य राज्ञा
मवधीर्यधैर्याहूचे सन्तद्धारागुपवीणानोपि विवेकथा
राशानधौनमंतः सतान कामः कलुषीकरोति ५३ ॥
अयमनलोधैर्यात्समराह्रांकामकृतविकाराननिरस्य
स्यदमयंतीवाचाउपश्लोकितोपि ऊचेविवेकधारा
णांशानेनधौनेसाध्लामंतः अंतःकरणंकामोनक
लुषयतिनमनालिनयातिसातुरागेवचनेनउपश्लोकि
तस्य धैर्यंच्युतिर्कत्रापि बलात्त्वमेत्यापिशाहार्थः
५३ ॥ हरित्पतीनांसदसः प्रतीहित्वद्दर्थमेवातेथि
मागतेसा वहतमंतर्वेङ्नादेनप्राणानिवस्त्वः प्रभु
वाचिकानि ५४ ॥ दिग्पालानां सदस्यान्यानांस्वागत
मात्वदर्थमेवातिथिंज्ञानीहि त्वामेवाहं प्रागतोस्मी
त्यर्थः कीदृशोस्त्वः प्रभूणां वाचिकानि संदेशान्याणा
निवांतः करणेवज्रनादेनवहते ५४ ॥ विदर्भतनाभू
नवतीस पर्यानिविशपतामासनमाज्ञितोकिं याहूतता
नःफलितावियेयासैवातिथेयी पृथक्कृद्भविष्ठी ५५
निवर्तितांमहजांज्ञानेव प्रतोविदर्भनामित्यर्थः उपवि
शपतो आसनेकिंतमक्रियानोहूनतासाफलिनाफल
वतीविधेयाफलवन्हास्यानेनचेसैवाभिह्राहूतता
धिकाआमिथ्यपूजाभाविनो ५५ ॥ कल्याणिकल्या

नितंबांगकानिकाश्चित्रमांचित्रमनाविलंवा अलंविलं
वेनगिरंमदीयामाकर्णयाकर्णमिठायतनात् ५४ भोः
कल्याणितवकोमलयानानिनियमयानिकाश्चित् तेवि
त्रमव्याकुलंकाश्चित्रमामातिप्रायेनकाश्चित्तुइत्यादिकु
शलप्रश्नकृतेनविलंबेनालं कर्णेनायतलोचनेमं
दीयांगिरंशृणु ५५ ॥ कौमारमारभ्यगुणागुणानांहृ
दंतितेभीमदिशामधीशान् स्वाधिराजंसलिलाधिपं
चकुताशनंचार्यमनंदनंच ५६ ॥ हेभीमतवशैशवमा
रभ्यगुणागुणादिशामीशान् वशायंतिकंकमित्या
ह इंद्रंवरुणमग्निंयमंच ५६ चशब्दंशैशवयौवनो
यत्वेराज्यभाजित्वयिविदशोनि तेषांकवशैरतत्वेण
चित्तंपंचेपुणालंचितेषुथैर्यविन्न ५७ शैशवयौवनयोः
संधिहेराज्यहृद्योराज्ञोःकर्मभजतीति तस्मात्वयिचि
रंचरत तेषांदेवानांचित्तंवेदंभजते कीहशानेषांका
तेरानितस्करेणकामेनहृतधैर्यमर्वस्वंहृद्योरज्ञोर्विरो
धयत्रतत्रचरंतःचौरैर्हृतधनाःपिघतेइतिधनिःत्वद
नुरक्तानांतेषांलब्धलाभाइद्वैर्यकानिम्नगतानांचित्तमपि
विरहातिघनीतिभावः ५८ ॥ तेषामिदानींकिल
केवलंस्याहृदित्वदाशाविलसत्यजस्र आशास्त्वनाम
धुतत्त्वकृदाराःपूर्वोदयःपूर्वविद्यास्मदाराः ५९ ॥ इदा
नींतेषांदेवानांहृदयेकिलानिस्रयेन त्वदाशात्वयिम
नोरथःकेवलमलंविलसति आसदाराःपूर्वोदयश्री
घ्रादिशाउदाराविशालारमणीयाश्चतन्दःमद्भ्रशान्त्व
हैषिचप्राप्य पूर्ववत्हृदयेनविलसंतीनि संबंधः प्रि
येन्यासक्ताचित्तेसंतिदाराःपूर्ववद्दारवर्षणेनभं
निकिंतश्रुशाभवेनितस्मादिशोपीतिनिजानितादिगा
दयानंतनयजावित्यर्थः ६० ॥ अनेनसार्धंनवयौवने
नकोटिंपरामाश्रिनडयोपधारहत प्रेमापितान्वितन्वयिवा

तवस्य गुणोपि चापेस्तु मनःप्रा[?]स्य ८९ ॥ भोक्तान्विवासव
स्याच्छिद्र रः प्रेमापि प्रतेन यौवनेन वयौवनेन सा कृत्वा यप
णं कोटिमुत्कर्षमध्यारोहत् कामस्य चापे अच्छिद्रो गुणोपि
मौर्वीच परां कोटिमध्यारोहत् कोटिः अटनी अंतुत्कर्षाश्र
यः क्रोधः ९० ॥ प्राचीप्रयाने विरहाद्दयते तापापस्त्र त्रपास्य
शशांक शांको परापराधैर्विदधाति भानौ ह्रषारुणलोच
नाहेदमिद्रः ९१ ॥ अयमिंद्राहल्याविवियोगान्मूर्वदिग्वासि
ने रवौ उदयकाले उल्लसत्वात्सू पारुणत्वाश्च चंद्रशंकी सन्
चंद्रापराधैः संतापकत्वादिभिः कोपेनारुणनेत्रस्तु हेदि
पति ९१ ॥ त्रिनेत्रमात्रेण रुषा कृतं यन्न देव यो घापि न सं
वृणोति न वेद रुष्टेय सहस्रनेत्रैर्गता सकामः स्वल्पकाम
वस्थां ९२ ॥ त्रिनेत्रमात्रेण यत्कोपेन कृतं तन्नदनं गत्वं यः का
मो घापि न संवृणोति भ्रूपतिकरोति ना श्चाद्दयति वा सका
मो घ सहस्रनेत्रे कोपतेसति कीदृशीं दशां प्राप्स्यति न वेद
न जाने ९२ ॥ पिकस्य वाङ्मात्रकृतान्नलीकान्नस्य प्रभेदं
दति नंदनेपि वालस्य चूडाघाशशिनो पराधान्नाराधने शीलति
शूलिनोपि ९३ ॥ हरेणो वाङ्मात्रेण जल्पमात्रेण कृ
तादपराधान्नन्दनवनोपि न नन्दति धानि वेवंड सहोनल्वर्थं
इतिमात्रार्थः नंदनेवने नंदयतीति नंदने तस्मिन्नपी त्यपि
शब्दार्थः अल्पीयसः किरीटेन्दोरपराधात् त्रिलोचनस्या
पि सुज्ञान शीलति नाभ्यसति शीलसमाधौ ९३ ॥ नमो म
यी कृत्यादिशः परागैः स्मरेषवः शाक्रादिशं दिशंति जल्पि
रश्च त्रुप्रदा द्विजस्य राकाजन्मापि सत्यवाचं ९४ ॥ का
मबाणाः स्वसंबंधैः परागैः दिशा तमोमयीकृत्य इंद्रनेत्राणां
दिशंति विरहवशाद्दधानि जानानीत्यर्थः नमः प्रकृतिराग
तांताः तमोमयः ततः स्थितः तमोमयीकृत्य जल्पति नीर्घ
रूपतस्य द्विजस्य पिकस्य चंद्र उदयं एरणामात्रावपि सत्यवा
चं दिशंति अमावस्याहि जल्पनस्यार्थः सावसर संतापहे

नादं धकाराज्ज्ञायत इत्यर्थः द्विजो ब्राह्मणोपि सत्यमेवा
वदन्तीति यत्कृतं १४ ॥ शरैः प्रसूनैरसदृतैः स्मरस्य सन्तै
सा किंनाशनिनाकरोति अभेद्यमस्या हृदयं वज्रमन्तस्माद्दुनेः
गताचेन्न विशाप्रसादः १५ ॥ ऊरुस्तम्भैर्बाणैर्विध्यतः स्म
रस्य स्मर्तं सपाङ्कः वज्रेण किं न करोति कथामात्रावशेषं
किं न कुर्यादित्यर्थः स्मरस्य स्मर्तं मिनि अपीगार्थं दयेशोक
मेणाक्षी अस्य कामस्याशावान्न प्रहृतू पानें गताव्यमभे
धं कवचं यदि न स्यात् प्रहृतं प्राप्नुयें १५ ॥ धृताधृतेल
सभवद्वियोगात्रा नाई शय्यारचनायल्लूनैः अप्यनल्पदा
रिद्रयहृताः प्रवालैः धृता दविज्ञाल्लवैः स्मराणां १६ ॥ ल
द्विरहाद्धृताधैर्यस्य शाक्रस्य नानाविधनवतल्पनिर्माणाय
छिन्नैः पल्लवैः दन्ये षां तापविघ्नहाविणोपिकल्पवृक्षा विज्ञा
जाताः १६ ॥ रवैर्गुणास्फालभवैः स्मरस्य स्वनाथकर्णौव
धिरावभूतां गुरोः स्मृणोत् न स्मरमोहनिद्राप्रबोधवृत्ताणि
किमत्र वाणि १७ ॥ कामस्य शिञ्जिनी समास्फालनजान
नैः शब्दैः स्वर्गप्राककर्णौ बधिरौ जातौ स्मरकृतो मोहरूपवनि
द्रा तस्य प्रबोधनेन वृत्ता णाकर्हनिअन्त्राणिगुरोर्बृहस्प
तेः सकाशात्किं स्मृणोति किमित्यात्मे पदत्वमणीतिवापाटः
१७ ॥ अनङ्गतापप्रशमाय तस्य कदर्थ्यमानाद्भुतरागस्य णा
लं मथो मथोनाकनदीनलिन्यो वर्वं वहन्ता शिशिरेतरागं
१८ ॥ तस्येन्द्रस्य वसन्ते वसन्ते स्मरसन्तापप्रशान्तये आस्य
णालं मङ्गलयमानाः स्वर्गगापद्मिन्यः शिशिरेतरागं वर्षं
समग्रवहन्ते देवाह्नु नेवरः श्लेषे विष्णुक्रीडमनाकिम्पयेव
सेतेसृणालानामप्यभावात् शिशिरेत्रतेषां विद्यमानत्वा
त् शिशिरमेव वर्षमन्यन्ते स्म १८ ॥ दमस्वसः स्मेयमङ्गवेः
त् सा जिसो जगत्पवित्रमले ममलदमी यशो हगाङ्गिरलवना
महोहितविभागलोभात्तिमम्ली विभर्ति १९ ॥ भोगैरमिषार
कास्यस्येयंतः स्मालोके अभिनवमतिमत्त्रपञ्चात्तिमच

आदेशोनिवकृत्वं लोकितंयोगिलोलयम् अथिमंचनहो
(वे)चतस्यलक्ष्मीः मामुपैतिअग्रेगण्यैत्यर्थः यतोहमाम
त्रिरसाविङ्गः नवहासिविभागलाभेनानिविभत्स्यैवनाममम
काशासंभाव्यक्रोधोपगमक्रमत्तने १९ ॥ अग्न्याहिताःशा
स्त्रइपासतेयांदेदीप्यमानांतनुमष्टमूर्तेः आशापतिस्त
दमयंतिसोपिस्मरेणदासीभवितंत्वंयदाशा २० ॥ आहि
ताग्रयोयेत्तेअग्न्याहिताः वाहिताग्न्यादिषुपूर्वनिपातः
शिवस्ययांदेदीप्यमानांतनुमग्न्याख्यामुपासतेवंतेहेभूमिसो
ऽपाशापतिर्दिक्पालोवह्निःस्मरेणतेकिंकरीभवितेत्या
शयानिकृतः नकेवलामिंद्रपवन्त्वदर्थी अपितुवह्निर
पित्वदर्थीत्यपिशब्दार्थः २० ॥ त्वद्धेतोरस्तांवेल्लपंचबाणः
करोतिसंताप्यतथाविनीतं स्वयंयथास्वादितनमभावः
परंनसंतापयितासभूयः २१ ॥ त्वयोहेतोर्यस्यकामस्स
सतमपिसंताप्यतंथाविनीतंशिक्षितंकरोतियथासोग्निः
स्वयमनुभूतनमभावः भूयः पुनः परंनसंतापयितास्तु
तोहयेनस्वयंदुःखमनुभवतितेनतदन्यास्मिन्करोतितथा
ग्निरपीत्यर्थः अथकामेनानिर्लोजितत्वादग्न्युपरसंतापेसम
र्थइतिभावः २१ ॥ अहार्हियस्तेनदृशार्धबाणः पुरापुरारे
नेयनानलेन सनिर्दहंस्तंभवद्दादिवासीनवैरशुद्धेरध
माधमर्णः २२ ॥ हरस्यनेत्रार्चिषतेनतेनवह्निनायोदग्धाद
र्पबाणः कामोदग्धः सकामस्त्वन्तैर्वसान्निलन् नवह्नि
निर्दहन् अधुनावैरशुद्धेर्वैरप्रतीकाराद्धमर्णोनतेनः
कृतेदाहंतसेपुनः प्रादादिनिनाधमर्णोत्वमित्यर्थः वैर
शुद्धिः प्रतीकारः अंगनानामपांगेषुनेत्रेवसतीतिविद
अथवासाद्धिः २२ ॥ सोमायकुप्यन्निववित्रयकृतः ससोम
मोचाममौतिहूयमानं नामापिजायान्निहियन्नपातोंतेज
स्विनसोकतनमेसहंते २३ ॥ विरहीसवह्निजस्मद्दायकृतःसा
विवहूयमानंसोमंचंद्रंललनासंबंधिरसंभरयति·· अपा

श्रोत्रामापिज्ञागार्तिर्मुक्तमेतेजस्विनः सहंते वैरिभूनचं
द्रसमाननामनयासोमरसानाचामतीत्यर्थः ७३ ॥
शरैर्वजस्तं कुसुमायुधस्य कदर्थ्यमानस्तरुणीत्वदर्थे
श्रम्यद्वेयाङ्गिविनिवेशमानाद्दूष्यपदेवाः कुसुमाद्विभे
ति ७४ ॥ भोक्तरुणीत्वत्कृतेकामस्य शरैर्भिद्यमानोताप्य
मानः पत्रदेवोवह्निःसृजकेनिवेशमानाद्दपिपुष्पा
द्विभेति ७४ ॥ स्मरैधनेवह्नसितेनदन्नासंवर्तिकाश्री
वल्लवल्लिचिन्ना चकास्तिचेतोभवपावकस्यधूमावि
लाज्वालपरम्परेव ७५ ॥ तेनवह्निनाकामाग्नेःकाष्ठ
रूपेवदलसितदन्नाश्रीवल्लवल्लिभिश्छिन्नासंवर्तिकाकम
लनवदलं कामाग्नेर्धूमलिनाज्वालापंक्तिभिर्विराज
ते वह्निर्द्वयोर्ज्वालकोलाविस्मयः नवदलस्यरक्तत
याज्वालासाम्यं श्रीवल्लवल्लेःश्यामतयाधूमसाम्यं ७५
प्राप्तीसहस्रपेनसरोरुहवण्णायत्प्रेयसीचंदनवासितादिक्
पर्येविभुःसोपितवैवहेतोःस्मरप्रतापज्वलनेजुहाव
७६ ॥ कमलानांसहस्रस्तुयेयेनकृत्वाप्रत्ववान्चंदन
वासितादिक् दक्षिणायस्यप्रेयसीसोपिविभुर्यमस्तवै
वहेतोःस्मरस्यप्रतापवह्नोप्रेम्णोधैर्यंजुहाव ७६ ॥ तंदह्य
मानेरपिमन्मथेयंहहालोकपालेमलयःप्रवालैः कुर्व
न्नमानोज्झतितस्यसेवांसहायदाक्षामवलंबतेयः ७७
कामाग्नौ तंयमंदह्यमानेरपिप्रवालैर्हहेतिमलयःकु
लउपालेहहलस्यशाखादिनाऊघालमगुर्येकेकेइत्यर्थः यः
प्रकृत्योयदाक्ष्यायस्पदक्षिणायस्यानुबंधेचसदावलंबते
प्रसौनस्यसेवामामपयापितस्यजातिहि पल्लवानामरु
णतयादाहाग्निःयमाग्निसंबंधादेवदह्यमानत्वे विरह
संतनस्यमलयस्याररक्तीकृताःमलयशैलचंदनादिप
ल्लवाः तत्त्सनामादेवप्राप्नोतीतिभावः ७७ ॥ सर्वस्य
कोर्प्ये वासितनीकृतानितेशोःप्रज्ञापैविवतापितानि श्रंगा

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१३४

निधत्तेस भवद्वियोगात्यांङ्गनि चंडज्वरं जरवाणि ७८ ॥
स यमः त्वद्वियोगात्यांङ्गनि ग्रथितं ज्वरशैथिल्यमानि
चांगानि धत्ते पांडुत्वं ज्वरशैथिल्यं च हेतत्वमेताकाम
स्य कीर्त्यासितानानाव कामबाणप्रतापेन तापितानीव
७८ ॥ यस्तान्विभर्ताक्रमणेन सायंदिशः समालंभनर
कौतुकिन्याः त्वभ्यंउदास प्रजिगाय चित्रं गतो यदायाः
निवृत्तनेपान्थः ७९ ॥ भो तान्विसायंके क्रमेनाग्रले
पनकौतुकिन्या दिशः पश्चिमाया यो भर्ता सविक्रमणेः त्व
भ्यंतदा चित्रं प्राहैषीत् यस्मिन्काले गतः पान्थः पुनर्न
निवर्तते तदंतिनानिवर्तते चित्रं आख्याति यातानरादृत्वा
दियम्के काले तम्पंथः संध्यायां स्वभावात्क्रमेण यो क्रर
क्रमात्रलेपनेनाक्तिः रहे पवमग्रणिरणपांसत्यामपित्व
यिनितांतमग्ररक्तंइतिभावः प्रजिवायेनिहेव चडीति
क्रंत्वं ७९ ॥ तद्यानतापाय पयोनिधीनां मास्वात्मग्रवो
स्थः द्राधितः शिखावान् निजः ``निःसप्रतिवारिपोपि
यथाहृदिस्थः स्मरदाहृडः स्थः ८० ॥ वडवाग्निवसंभू
तोग्निः द्राधितोपि वारिपिवोपि हृदिस्थो जलहृदि मध्ये
वर्तमानः पयोनिधीनां तथा तापायनाभूत् यथा सप्र
तिवारिपोजलवत्कोपि त्वस्मामीयक्रमणेः स्मरदाहपी
डितो हृदिस्थः चिंत्यमानः संतापयति ८० ॥ यत्यस्त्वन
लक्तड वाडवह्नि स्मातिस्वजे गुम्फानिडर्विनीता ततोवि
धत्तेधिकमेवतापं तेनाश्रिताशीत्यगुणाम्बुणाली ८१ ॥
तेनवक्रमणेन तापशांतये श्रिताशीत्यगुणाङ्दविनीताय
तोहृतोः प्रस्तुतवैपरीत्यनेत्वत्कोमलभुजलतास्मानिसं
नतिरचयति ततोहेतोः अधिकमेवतापं विधत्ते स्मरणर
त्याभुजलतासहृशात्वात्स्मरनिवर्धनत्वं संतापशांतये
श्रितासंतापमेवकरोतीतिदुर्विनीतत्वं ८१ ॥ त्यक्तेन
नस्तेन स्मरणालदंडावंडबभाते हृदिनापभाजि नत्विन्नम

यैर्मदनस्यबाणैःकृतंयत्तच्छिद्रमिवलक्ष्मणेन ८२ ॥ सा॰
कलामृणालीयततांपंकरोतितन्तोमृणालदंडशाक
लेनापभाजिहृदितेनवहृणेनध्वस्वभासेकोहृशामि
ववहृणस्यहृदयमधैःकामबाणैःव्रणेनशातच्छिद्रं॰
कृतमिवममधारयंहृदयं त्वांकिलवैमृणालवल्लसी
तिकृषेव कामेनबाणैःशातच्छिद्रंकृतमिवेतिभावः ८
१ ॥ इतित्रिलोकीतिलकेषुतेषुमनोभुवोविक्रमका
मचारः अमोघमस्त्रंभवतीमवाप्य मदांधतानर्गलचा
पलस्य ८३ ॥ त्रिलोक्यास्तिलकेषुश्रेष्ठेषुतेषुदेवे
षुत्वांसफलमस्त्रंप्राप्यमदांधतयानर्गलचापलंय॰
स्यकामस्य तस्यविक्रमवेच्छाहृन्निवर्ततेइतिशेषः
८३ ॥ सारोद्यधारेवमहापारमस्यस्वयंवराशोभवितात
वेति संतर्पयंतीदमयंतितेषांस्फानिःस्फनीनाकजु
षामयासीत् ८४ ॥ अथास्मनरमस्यसारःसारभूता
धारेवप्रवाहइवसंतर्पयंतीस्वस्तिवस्वयंवरोभवितेः॰
तिवार्तातेषांदेवानांकर्णौप्रापस्त्वारोद्यधारेतिपाठे॰
सारजनितधारेत्यर्थः श्रूयतेइतिस्फानिवार्ता ८४ ॥
समंसपत्नीभवदःस्वनीत्यै स्वदाकनास्त्वापथिकैर्म
हद्भिः अनंगबाणोत्थानलतापदःस्थैरध्यमतस्थेहरिता॰
मकाद्भिः ८५ ॥ अस्माकंसपत्नीभविष्यतीतिसपत्नी
संभवेनदुःखेनदुःसहैःसपत्नीनाशामार्गसंचारिभिः
स्वसितैस्नाकेकामप्रतापानुलतापविकलैर्देवैःप्रत
स्थित्वाशुहृषेणेतिशेषः हरितामहद्भिरितिस्वस्वामिसं
बंधेपथ्यौ ८६ ॥ अपालपाथेयमहाधोपयोगैस्तस्यभुवि
नैवस्वमनोरथेन दूर्यंचनिर्वापयताश्रमं चस्वादीय
स्वाधागामितःस्वविन्तैः ८७ ॥ त्वत्कृमार्गसंबलसूपा
त्ततान्नुभवैः उपयोगाभोजननंकवोलमनुपयफजनितेरति
प्रयोगात्तैर्दैवैस्तत्वसुभिनैवबांमाप्यामद्रतिनचाद्विषये

नै०
ष०प्र०
टी०
१३९

णैव त्वदर्थंभ्रंशं च निर्वापयता स्वादीयमा निजमनोरथे
नाधास्तवमम्लानिचिन्तः त्वयि निविष्टचेतसो नैषादत्वथाभ्र
षाचनाभूत् अतएव मनोरथस्याम्लानातिशायितया
अम्लानत्वागाढत्वार्थः ८४ ॥ प्रियामनोभूशरवावदूके
देवीस्त्वदर्थे न निमज्जयद्भिः स्वरेभ्यसावैः क्रियते फना
नैपादार्पणानुग्रहभूरियंभूः ८५ ॥ प्रियादेवीः शच्या
दीः त्वत्कारणेन कामशरदावाग्नौ मज्जयद्भिः स्वरभ्रैषै
रियंभूः स्वर्णनिक्षेपणाद्वाणानुग्रहस्यानुभवनाक्रि
यते ८६ ॥ अलंकृतास्तत्र महीविभागे रथंजनस्तैरम
रैर्भवत्या अवापिताजंगमलोकलक्ष्मीनिक्षिप्य संदेश
मयाक्षराणि ८७ ॥ भूषितनिकटभूप्रदेशैस्तैर्देवै
रहं त्वयि संदेशान्नूपाक्षराणि निक्षिप्य जंगमपत्रश्रियं
प्रापितः अहं संदेशहारीकृत इत्यर्थः ८८ ॥ प्रत्येक
कमेते परिरभ्यपीनस्तनोपपीडं त्वयि संदिशंति त्वं नू
त्वंतानः स्मरभिल्लशल्यैर्गुर्व्या विशल्यौषधिवल्लिरेषि
८९ ॥ एते देवाः एकैकं पीनस्तनयोरुपपीडं पीनस्तनो
पपीडं समस्यांचोपपदकृदंतकषेंकुल्निणमुल् तथाआलि
गत्वायि संदिशंति संदेशमेवाह स्मरएवभिल्लो व्याधः त
स्यल्यैः भल्लेनिपातेस्मरभल्लानां शल्यैः शूलैर्नामोहं प्रा
प्नुवतामस्माकं विशल्यौषधिवल्लिर्विगतानि शल्यानि
यया सा विशल्या सा चासा वौषधिश्च तस्या लतास्मा
पधिभवएतेलोटि मध्यमपुरुषैकवचनेतूनावेत्रावः
त्यामलोपश्छंदसे ८९ ॥ त्वत्कांतिमस्माभिरयं पिपा
सुमनोरथश्चासनयैकयैव निजः कदा नः त्वल्लवि
प्रलब्धः किं यातियावद्गुणावासराणि ९० ॥ त्वत्कांति
पिपासुरयं निजः कदा नः किं यातिवासराणियावत्
पक्षयैवदमयंतीलप्साम्राज्ञ इति मनोरथं त्रपास्वासन
यावल्लभिष्पुयेन वंचनीयः भणाकथया वालोहितले

भंवत्तत्प्रापमानोपयांवंच्यते तथायंकटाक्षवालाकिय
दवधिवंचनीयः कुवाते त्वादिहत्वामेहेइतिभावः ५०
प्रियेहज्जास्माहभुजभजेत्याबादित्यवेशेपरिवेषवेषं प्र
सीदनिर्वापयत्तापमंगेरनंगलीलालहरीत्विषावैः ५१
आदित्यादेवाः सूर्यास्तेषांवेशेवर्त्तमानेष्वस्मास्वभजेत्या
वालिंगित्वोभुजेपवपरिवेषंहजयकरोहिह्यस्यपरिवेषः
आकारांतोभुजाशब्दः निजेइतिपाठे निजेभुजेइतिसंबंधः
प्रसन्नाभव कामलीलैवतरंगसंततितयाशीतलैरंगैः ता
पंनिर्वापय ५१ ॥ अत्रयद्दोस्मास्वयादित्वदीयानदेहिदे
हिद्रुतमंकपालीं चार्वंगिनिर्वापयतापमंगेरनंगलीला
लहरीत्विषावैः ५२ ॥ इतिश्लोकांतरं स्पष्टार्थं यदस्वर्कि
वानयसित्वमस्माननंगचंडालशावैरदृष्टैः भिन्नावदंती
लाकटाक्षबाणैः प्रेमत्वत्प्रेमवत्सात्यविश्रैः ५३ ॥ [illegible]
याऊर्ध्वअदृष्टैरनंगचंडालशावैः किंमारयसि चंडालोप्य
दृष्यएवबाणैर्हंति प्रेमरसात्यविश्रैस्तवकटाक्षवाणैर्वि
द्धावितावरं सम्यक् प्रेमः प्रियामहे चंडालहस्तेनमरणं
नश्रेयः त्वत्कटाक्षेस्तुमरणंश्रेयइत्यर्थः ५३ ॥ त्वदीयं
नः संतुपरः सहस्राः प्राणास्तुनः त्वच्चरणप्रसादः विशे
कसेके नवनादितेचेदंनश्वरः पंचशरः प्रमाणं ५४ ॥
सहस्रात्परेपरः सहस्राः लोकास्तुकास्मेतु नः प्राणाः त्व
त्पादयोरनुग्रहः त्वदनुग्रहादेवप्राणजीवंतीत्यर्थः इ
दमस्मद्वचनेकपदनार्तिंनशोकसेचेद्बुद्धिस्थः कामः प्रमा
णं ५४ ॥ अस्माकमथ्यास्तिनमेतदंनत्वावज्रवत्पाहृदः
येचिराय बहिस्त्वयालंक्रियतामिदानीं स्तुरोसुवंविद्धिप
तः प्रियेव ५५ ॥ नयनदंनेह्रदयंमनत्वावज्रवत्याचिर
रायाधिष्ठितं संप्रतिबहिर्हृदयमपित्वयालंक्रियतां स्तु
रोविद्धिपतोविस्पोफरः प्रियेवद्विषामिवेशात्रप्रत्ययः
द्विषः शात्रवं वचनमितिविकल्पेनषष्ठी त्वयेतिस्तुर्वच

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१३०

नमन्यस्याः सर्वथा निवृत्तिं यो न यासि ५५ ॥ दृयोदयस्त्वेन
सिचेन्न वा भूद् लंऊफधा विफलो विलंबः भवः स्वर्णदेशा
मध्याचरामो भूमौ धृतिं यासि यदि स्वभूमौ ५६ ॥ श्रयेति म
त्वांतरे यदि त्वं वचेतासि दयाया उदयः तर्हि स्वर्गभूषयोर्वि
लंबो व्यर्थः यदि निजस्थाने भूमौ प्रीतिं यासि तर्हि भूमेः
स्वर्गं त्यादेशं ऊर्मः इमामेव भुवं स्वर्गं ऊर्मः स्वर्थः त्वामे
व देवालयतो नयाम इति वा पाठः ५६ ॥ धिनोति नास्मा
जलजेन पूजा त्वयान्वहं तन्वति तन्यमाना तव प्रसादो
पनतेन मौलौ पूजा तु नस्त्वत्पदपंकजाभ्यां ५७ ॥ भो
स्त्वान्वित्वया नित्यं क्रियमाणा कमलेन पूजास्मान्न धिनोति
न प्रीणयति कमलेनेति जातावेकवचनं तव प्रसादना
योपनतेनोस्माकं मौलौ त्वत्पादकमलाभ्यां तु पूजा तु ५७
स्वर्णैर्विनीर्णैः करवाम वाम नेत्रे भवत्या किमुपासनाम्
श्रृंगत्वदंगानि निपीतपीनादर्पाणि पाणिः स्वलया चते
नः ५८ ॥ भोस्त्वाम नेत्रे त्वया स्वजास्म समर्पितैः स्वर्णैर्ऊ
स्मैः किं करवाम लोद्भनःपाणिः निपीतपीनादर्पाणि
स्वपष्टनहारिद्रादर्पाणि त्वदंगानि याचतेः स्वलश्रृंगसंबो
धने निपीतपीनदर्पाणीति पाठे निपीतः पीनानां हस्तादी
नां दर्पो यैरिति संबंधः ५८ ॥ वयं कलादाइव ऊर्विद
ग्धेस्त्वं श्रीरिमस्पर्धि देहे महे म प्रसूनना वपधारत नेन
स्त्रैकवेषाप्रभवभुवस्थ ५९ ॥ कामे पत्तघातहैकवेषो
प्रभवो ययोस्ते इह यथा भुवो यस्यास्मान स्याः संबुद्धिः भो प
कवशप्रभवभूमेमि वयंमण्णा विपुलेन ऊर्ला विसो व
धुः स्यात्पिंगले विष्विपमरः त्वं श्रीरिमाणास्पर्धिश्रत एव दृ
विदग्धमनिपुणामनात्मंहे स्वर्णकलादाइव स्वर्णा
कारा इव वयं देहे मस्त्ववर्णाकृत्वमेशु नास्माकं मादवं इति
पूर्वस्त्राकार्यं पवोपपत्तिकालो भवति ५९ ॥ स्वधासवः
सल्वद्गनेगतापः पानोनानः किंचिन रसमवस्थ निर्वीनित

त्वन्ममतातरेणस्तनाग्रगोष्ठोर्मफणीकरेण ॥ १० ॥ अस्मा
कंत्वन्निमित्तानिगतानायोऽमृतसरःस्तनशानः श्रमसरःस्मर
योऽस्तुःस्तत्वेश्वरामस्तच किंपुनःपंचबाणस्यमकरंदैबि
दुरूपेणायूयंमदीयाइतित्वन्ममतातरेणनकामतायोऽ
निर्वातिनान्यथेत्यर्थः १० ॥ खंडःखेलत्वद्भिरपवखंडः
किंशार्करानत्यंथशार्करैव क्षुरांगितङ्गिरसोऽस्यकस्य
लक्षणंतदिदंमाथितंतदिदं ११ ॥ खंडोमधुमायशार्क
रात्वहुचनस्यखंडएवएकदेशएवाकिं शार्करास्तिनातस्या
स्त्वद्भिरःपथिशार्करा शिलाशकलएवाकिंदिदंमस्त्याः
नेयदिदंतन्नस्यात्त्वद्भिरेभंगीनांरीतीनांरसोमाधुर्यं न
ज्ञानकस्यलक्षणंकिं नदीप्रवरमार्गेपिशिलाशकलाभवंति
कस्यदेशोऽस्यचरूर्वा ११ ॥ दद्मामकिंतेस्वधयाधरेणात्वर
दासएवस्वयमास्यतेहि विधुंविजित्यस्वयमेवभाविभ
वत्काखेतन्मखभागभोजि १२ ॥ तथ्यंकिंवितरामअस्म
तेचेत् त्वत्काखएवस्वयंमातादृक्षुतुमयेनाधरेणास्वीयर
तेहि यज्ञभागस्वेदृशीयमेत्वत्काखेचन्द्रंजित्वास्वयमेवतस्य
यज्ञभागयाहि भाविभविष्यति तत्तदपिनदेयमित्यर्थः
देवानांसारभूतंवस्तुदेयंयत् तत्तत्वदायन्नमेवनतोऽतिर
तिक्तंकिंददामेत्यर्थः ददामोनिलोट १२ ॥ प्रियेहएणक्षा
मरभावमस्मादितिविपाकहवचनेनकिंनः त्वत्पादपयोपशार
णंप्रविशपहवयंवयंयेनाजिजीविषामः १३ अथामरभावो
दानत्यइतिनजाहप्रियेहएणक्षेति अस्मत्सकाशादमरत्वे
हृएणक्षेतिवचोऽस्माकंलज्जाकारिकिंन येनवयंत्वत्पादप
द्मेद्वेअपिशरणंप्रविशपजीवितुमिच्छामः १३ ॥ अस्माक
मस्मान्मदनापमृत्योःस्त्राणायपीयूषवरसोपिनासौ सुधा
स्मादप्यधिकंप्रयच्छप्रसीदवैदर्भिनिजाधरेणः १४ ॥ अ
सोस्वर्गेनुभूतः सुधारसःकामकृतापमृत्योः सकाशादस्मा
करक्षणायन अलंनितिसमर्थइत्यर्थः अस्मानरसादप्यति

नै० प० प्र० टी० १३८

शयितं निजाधरमस्मभ्यं चेहि भो भैमि प्रसन्ना भव १०४ ॥
स्तुष्टः स्वेच्छापरो पेरयपि सहमकरेणात्मभूः केतनाभूद्द्र
ज्ञानः त्वत्प्रसादादद्य मनसिजता मानसोनन्दनस्सन् स्व
भ्यां तेनान्विधन्वी भवतु तव सितैर्जैत्रभल्लैः स्मितैः स्तां दृक्
त्वन्नेत्रचैत्रः शफरयुगाधीनमीनध्वजाङ्कः १०५ ॥ का
मः स्वैरर्थज्ञबाणैः सहकेतनामकरेणापि सहदग्यो भूत्
उष्टस्तुष्टोषितादध्ये उपस्तुष्टात् हे प्रयत्नतव प्रसादादस्मा
कं मानसोनंदनस्सन् आनंदयितास्सन् प्रवृत्तस्सन् म
नसिजता धन्वी अस्मन्मनोजातत्वात्कामस्य मनसिजात्व
यथार्थमास्त्वित्यर्थः भो स्तान्वितव स्वभ्यां धन्वी भवतु तव
सितैर्हासितैः सदाजैत्रबाणैः स्तात् सस्यायोरभेदात्सितैः
स्मितैरित्यर्थः त्वन्नेत्रैः एव चैत्रवैरिशफरैः मीनोनयोर्य
गेनाधीनो मीनरूपो ध्वजोंके यस्य सईदृशो स्तु शफरयु
गमेवाधीनः स्वायत्तो मीनध्वजो कोयस्येति च १०५ ॥ स्व
मेन प्रापितायाः प्रतिरजनि नवश्रीप्रमनः कटाक्षः श्रो
त्रेंगीतामृतानाश्रोत्वगपि नन्तनन्मंजरीसौकुमार्ये नामा
स्वाशाधिवासे धरमधुनि रसज्ञा चरित्रे च चित्तं नतवस्त्वं
गिकेष्विन्द्रकरणहरिणीवागुरालोचितासि १०६ ॥ प्रति
रात्रिस्वप्नेन प्रापितायास्तवकान्तिप्रमनः कटाक्षो मम अन्त
व गीतामृतनमज्जेच्छो त्रेमननुहे भैमि नवनवरेव मंजरी
तस्याः सौकुमार्येत्वं चकुसुमावं कोमलं मृदुलं मृदि
त्वमरः तस्यभावः तस्मिंस्त्वगिंद्रियं मम नवश्वासपरिम
ले नासामयात व धरमधुनि जिह्वा मम यान व विलासेषु
चित्तं मयं हेतन्वंगि नतोऽहंतेनेकेष्विन्द्रियहरिणेवा
गुरात्वं नलेचिता त्वयि वागुरायां सर्वीपलग्नाइत्यर्थः
१०६ ॥ इति धृतमदमार्यवाचिकस्त्वं द्रि जरनालपञ्चहा
रकस्य सफलयमम रतनाश्रुणीष्वस्वयम व धार्य दिवी
घमेकमेष्य १०७ ॥ प्रतासम सूरमस्तहसन्ने प्रपंच परायेने

शं निजजिह्वानलमेव पत्रं नस्य हावकः तस्य ममहृतं
तां सफलय एते षद्देवेषु एकं स्वयंनिश्चित्य वृणीष्व
१०७ ॥ आनंदयेंद्र मथ मन्मथ मत्र मामग्निकेलीभिरुद्र
वृतनूदरी वितनूनाभिः आसाद्य योदितदयं यमनेनु
नोवा नोवाय दास्यमयत वृणीष्व वृणीष्व वा यः १०८ ॥
इंद्र मानंदय अथ वा हे कृशोदरि वितनूनाभिरनद्ययोन्य
भूक्राभिः क्रीडाभिर्मन्मथ मममग्निं मुदर यद्वाया
मेजानंदयं मनो विदेहिदिवाद्यस्य नो पताः दिनह
णी षेद्युत्यर्थः नत्राहिंसयानन्तरं वृणीष्व वृणीष्व १०८ ॥
श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्री
हीरः सुषुवे जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं तस्यागा
दयमष्टमः कविकुलादृष्टाध्वपांथे महाकाव्ये चारु
णि वै रसेनि चरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वलः १०९ ॥ कवि
कुलेनादृष्टे पथि निर्माय पांथिके अस्य काव्यस्यार्थो ना
न्येन कविनादृष्टो निबद्धो वेत्यर्थः शेषं व्याख्यातं च
१०९ ॥ यं प्राप्तनवविलिंगादिनिपातितसतनाराधितांघ्रि
ः स्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमा स्म्रकविनरहरिं नालमा
यं च माता यं विद्यावर्णयोगी कलयति कृपया तत्कृ
तौ दीपिकायां नैषधे नीराजितो भूद्भवति महिमा चा
रुसर्गोष्टमोयं ८ ॥ इति श्रीनैषधीये महाकाव्ये अ
ष्टमः सर्गः ८ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ इतीयमस्मै विधे
र्वविभ्रमेंगितस्फुटामतिस्थां विवृतीं तदात्मिका तदर्थ
मात्रश्रवणोत्सुकया समुन्मोहिनी गीः समेदीषणिर्वनमोरवां
त १ ॥ इयं भैमी प्रतिविणीं वन्धुर्वो चादिभुवंश्च चत्पुरादि
स्तुत्रेणनिपानितादृकारातः तस्य विलासः नहेवेंगितं
तेनैव व्यक्तामनिस्थांप्रकटयितु मात्मिका जाता निशेषः
यथा निस्थात्मा हि किमर्थं विवं संदेशापरं परामस्मणीदि
त्यत आह इयं भैमी नलवचनमात्रश्रवणोत्सुकया इति

नै. ष. टी. नं. १३१

सर्वेभ्योस्त्वसंदेशगिरंश्रुत्वावगौरवान्नस्त्वेदंगौर
वानेत्यर्थः १ ॥ नदपितामस्कानवाद्विधायनोदिशी
शसंदेशमयीसरस्वती इदंतस्तुवीतलक्षणीतलक्ष
तिवृभाणवैदर्भनृ ध्वनंदना २ ॥ तेननलेनापिता
वक्राद्दिगीशहृपाताचाचमस्फान्नवन् शुक्लतेनत
त्पाविधायभूनलेंडतेनलेंद्रदेवस्यमाणावैदर्भीप्राह
२ ॥ मयागत्यपृष्ठः ऊलनामतोभवानह्लविमुच्येव
किमन्यउक्तवान् नमह्यमतोऽन्नुरधारयस्पाकिंक्रिये
यिसेयंभवतोधर्मणीना ३ ॥ अंगाभोः मयाभवान्
ऊलनामतोपृष्ठः अहूऊलनामतोविमुच्यान्यदेव
किमुक्तवानसि अनभिधेयवचनत्वाद्नामोसीति
भावः अथजलनामप्रश्नविषयेमह्यमुत्तरंधारयस्य
ते सेयमधर्मणीनाक्रियेकिंनधारयतीतिधारयः अ
उपसर्गालिम्पत्यादिनाशः उत्तरस्यधारयः तस्यधारेरु
त्तमर्णइतिचतुर्थी मह्यमितिअधमर्णोहिस्वविणाया
च्यमानोदातमसमर्थस्वलजेनेत्वंमयोत्तरमृणायाः
च्यमानोपिनददासि अन्येदेवासंगतंवदन्यतारयसि
ततोलज्जापिकिंनास्तीतिभावः यद्वा अर्णाशाहोव
र्णीत्रागमप्रसिद्धोद्शार्णोमत्रइत्यादौतनस्त्वाधमर्णेन
अधमाद्वरतानवाकिंनलज्जावहेत्यर्थः ३ ॥ अहृष्य
मानाक्वचिदीदितांक्वचिन्नमाउयोगेभवतः सरस्वती
क्वचित्पकाशांक्वचिदस्फुटार्णसंसरस्वतीजेतमनाः
सरस्वती ४ ॥ मम्माउयोगेप्रश्नेक्वचिद्गृहपमानाकिम
र्थमागतोसीतिप्रश्नेउत्तरदाना हृष्यमानाक्वचित्नऊ
लनामविषयेप्रश्ने अहृष्यमाना ईहृशीतवसरस्वती
वाक् क्वचित्पकाशांहृष्यमानजलाक्वचित्स्याने अस्फु
टार्णसंअप्रकटाटकांसरस्वतीनाम्नीनदींजेतुमनाः हृ
लंकषानिऊविणीरोषोवकाससरस्वतीत्यमरः ४ ॥

गिरः स्फुतापवतवस्रवः सुधाः सुधाभवन्नाश्रितनस्फु
तिस्पृहा पिपासुनाशांतिमुपैतिवारिजानजानदृगया
न्मदूनोधिकादपि ५ ॥ कर्णयोरमृतरूपास्तववाचः
स्फुताः परंतत्वन्नाश्रिस्फुतिस्पृहाश्रवणस्पृहाश्रवणे
च्छानसुधयाननिवृत्तेत्यर्थः वारिणिविषयेजानापिपा
सा अधिकादपिदृगयातोयाद्भुकदाचिदपिशांतिंनोपै
तिकिंतुजलादेवेत्यर्थः ५ ॥ विभक्तिवर्षाकृतनमस्त
मोपहंभवादृशांनायकरत्नमीदृशा तमन्यसामान्य
धियावमानितंत्वयामहांतंबहुसंतनुमन्महे ६ ॥ नम
मोपहंनीतितमोपहंरविकांत्याथकारस्फोटात् अन्ता
नस्पृहवर्णनुद्धा अपेक्षेशानमसोरितिउप्रत्ययः ईदृ
शोदृश्यमानेनैर्मल्यादिगुणोपेतंत्वादृशंनायकरत्नं
न्यपश्रेष्ठंकृतनमोवेषाविभक्तिकास्मिन्नकलेत्यनुपत्रो
सीत्यर्थः वेषोवेणुरपितमोपहंनायकरत्नंहारमध्य
मणियोग्यंरत्नंविभक्तिवेषावराहादयोहिमुक्ताजन्म
स्थानानीतिनिधिमाशास्त्रप्रसिद्धिः अन्यसामान्यधिया
अयोपिवेषाःअयमपिवेषाइत्यन्यसामान्यबुद्ध्यानिर
स्कृतंवेषात्वयानायकरत्नेनकृत्वामहांतंसंतंबहुमं
तुमन्महे अन्यसादृश्यमेवतिरस्कारः यद्वामहांतंवे
शंवहुमंतुमन्महे कीदृशोअन्यसामान्यबुद्धिनात्वया
अवमानितं रत्नश्रेष्ठोपित्वमनुचितकृतत्वस्वीकारात्
प्राकृतजनतुल्यबुद्धिस्सन् वेषामवमानयसीतिभा
वः ६ ॥ इतीरयित्वाविरतांसुतांगिराजयाहृतरान
राधिपः विरुत्यविश्रांतवतीतपात्ययेघनाघनस्वात
कमंडलीमिव ७ ॥ संतलपवमुक्तान्तसीभूतांताभै
मीपुनर्वीचाजयाहृतवां अतएवमनुगृहीतवान् यो
मापगमेविकृतंकृत्वास्वस्तोसिस्यनाचातककमंडलीमेव
इवमेघःस्वगर्जितेनचातककमंडलीमानंदयतियथाते

नै॰
प्र॰ नै॰
टी॰
ख०

येत्यर्थः यात्रुयातकमन्नेभवार्णकाकाचनाचना: ७
अयेममोहासितमेवाजिकयाद्वयेपितास्मिन्ननितमयो
जने गतैगिरःपल्लवनार्थलाचवेमितचसारंचवचो
हिवाग्मिता ८ ॥ बहुप्रयोजनरहितेजलनाम्नास्मि
स्मिन्द्वयेममजिकयाउदासितमेवगिरःपल्लवनेप्रप
चनमर्थल्लाचवंच गतौविषयविनाशकत्वात् अ
ल्पंसारंगुरर्थंचवचोहिवाग्मिता ८ ॥ हृष्टाकथयेयं
मयिवर्णपद्धतिःकयानुपूर्व्यासमकेतिकोनिच ह
मेसमत्वंव्यवहारसावयोःपद्धीविधातुंवल्लयकष्मद
स्मदी ५ ॥ मयिहृतेजलनाम्नोरक्तरपंक्तिःकयाप
रिपाट्यासमकेतिसंकेतितानिच किंरूपेनिचभवति
इयंकथावार्ताहृष्टाजलनामानभिज्ञानेसंव्यवहारः
कथमितिचेत् आवयोःप्रवृत्तव्यवहारंकार्तेयकष्म
दस्मदीपवपदेत्लमे यषस्महो:सख्यहृत्त्वव्यवहार
यपर्यासाविस्यर्थः समकेतीनिकितनिवासेसंपूर्वेः
अघतनीनइच ५ ॥ यदिस्वभावान्ममनोज्वलंजल
ततस्तदुद्भावनेमौचितीकृतः अथावदाततनदहोवि
डंबनायथानयायेषितयोपसेडषः ९ ॥ नामाकथ
नेहेतुमुक्ताजलाकथनेपिहेतुमाह प्रकृत्याममज
लेनोज्वलेचेन्नर्हितस्यजलस्योद्भावनंप्रकटनेकृतः
उचितोअनुचितमेवेत्यर्थः अथनिर्मलंतन्नर्हियथा
तथाकेनापिप्रकारेणाहृतनयागतस्यमेतत्पकटनेवि
डंबनाअहोनहिसन्तजलमहूतःपुरुषःपरप्रेष्योभ
वति बलात्वार्येनयावापरप्रेष्यत्वमित्यनुशयेनय
यातयेत्याह ९ ॥ इतिप्रतीत्यैवमयावधीरितेतवा
पिनिर्बंधरसेनशोभते हठितयनीतंप्रतिवाचिकंप्र
तिश्रमेणागिरांतेघटनेहिसंस्यति १० ॥ इत्यंनिसितो
वावधीरितेजलनामप्रश्नेतवापिनिर्बंधरसप्राग्रहो

नद्योभंते दिग्गीशानां गिरं प्रतिवाचिकं प्रस्तुतं प्रस्तुत
वस्त्यापतिश्रमो फल्गुहि यद्वा दिगीशानां प्रतिवाचि
कं प्रति तव गिरां श्रमो व्यर्थं न हीति संबंधः त्वया महा
त्वाकृश्रमः कर्तव्यः ततः फलनाम प्रश्नेनायहः कर्त
व्य इति भावः ११ ॥ तथापि निर्बध्नाति तेयथास्स्ह्यामि
ह्यानुह्येपमितयात्वाकिंगिरा हिमांशुवंशास्यकरीरसे
वमां निशम्याकिं नासि फलेग्रहिग्रहा १२ ॥ तथापि
फलनाम कथनस्याप्रयोजकत्वे पि हे निर्बध्नाति निर्ब
धं करोषि अथवा नेदृह प्रश्नेस्य ह्येपमितया वाचा किंना
नुस्त्रामि अथवेति प्रकथनात्पक्षांतरविकल्पः अ
थवा मंदेनैपेणाकिमर्थं न कथयामीत्यर्थः मां चंद्रवंश
स्य करीरसंफलं त्वा फलेग्रहीनिफलेग्रहिः फ
लितइत्यर्थः फलेग्रहिरात्मंभरिश्चेति निपातितः ता
दृशोग्रहो निर्बंधो यस्यास्मादृशी किं नासि फलितनि
र्बंधाभवेत्यर्थः दूतेपि वहो निर्बंधो परागात्काद्धोत्र
हाइत्यमरः स्याद्वंध्यः फलेग्रहिरित्यमरः १२ ॥ महा
जनाचारपरंपरेदृशी स्वनाम नामाददते न साधवः अ
तोविधातुं न तवोत्सहे पुनर्जनः किलाचारमुचं विगाय
ति १३ ॥ ईदृशी वृद्धाचारपरंपरा सज्जनाः स्वनाम ति
ष्ठितं न कथयंति यदुक्तं दिनमेकं हरत्या फरात्मान
म्गुरोः स्त्रियः यहीत नाम मन्यस्येति अतस्तन्नामवा
च्यं नोत्सहे किल निश्चयेन जनः पुनर्वा जल्पेनाचारत्य
गिनं विगायति निंदति १३ ॥ अहोयमालप्य शिवीव
ग्रीवदोव भूवत्सलो ग्रहितापकारकः अयासदागस्य
दूधापदे पदे वचांसि हंसो वविदर्भजाददे १४ ॥ ग्रा
हो निष्ठुनः स्प्रहिता मामपकारकस्य त्वयेनलः अदद
दमस्यात्नूसौ वभूव यस्याधपूर्वः श्रावस्था बधी अहीनां
सर्पाणां तापकारकः गीर्वाणे न भजते अयास्य नल

स्यपदेपदेरागस्यदृष्टान्तानिदृष्टाद्दृष्टानिदृष्टान्योर्विभावे
तिष्टाः ईदृशीभैमीवचांसिबभाषेयथापदेपदेद्वयोःपा
दयोरागस्यचदृष्टायद्वा पदेपदेश्रास्यरागस्यश्रास्ये
वरागःतस्यदृष्टा श्रार्यादास्येपादयोस्तुरागस्यदृष्टेत्य
र्थः हंसीयथाशब्दविभाषते तथेतिफलंचैतत्तशारदि
मधुरस्यमौनंहंसस्त्रुवाविलासइति १४ ॥ त्वयाश्रु
वंशाभरणंभवानितिस्फुटेपिनापैतिविशेषसंशयः
कियन्नमौनंवितनोतिकियन्त्वंवामहत्यहोवंचनचातु
रीनव १५ ॥ भवांस्तुइद्वंशस्याभरणमितिवचनेस्फुटे
पितवापिकतमोराजाकिंनामेतिविशेषसंशयोनापै
तिकियन्तवर्थंस्वनामादिस्तमौनं कियत्तच्चार्थस्तुदेवा
तरागादिस्तुवाक्यपंचिता श्रहोतेमहतेवंचनीयचा
तुरी १५ ॥ मयापिदेवंप्रतिवाचिकंननेस्वनाममत्क
र्णस्पृथामकुर्वते परेणपुंसाहिममापिसंकथाकुला
बलाचारसहासनासहा १६ ॥ स्वनामनत्वन्नाममत्क
र्णस्पृथामकुर्वते नेतुभ्यमयापिपरुत्तरंनदेयं ममा
पिपरपुरुषेणसहसंकथासंलापःकुलस्यप्रतिपादि
काअबलानांसमाचारेणसहासनंसहावस्थानंनस
हतेइतिकुलाबलाचारसहासनासहाकुलस्त्रीणां
मनुचितेत्यर्थः १६ ॥ हृदाभिनन्दप्रतिनंदनन्नरःपि
याऽगिरःसंमितमाहसस्मिता वदामिवामाहिपरेषुर
मातिपःत्वमीदृशांमाहिकमाहिपद्धचः १७ ॥ सदा
चारभंगभयादात्मनाममनकथयसिचेत् कुलस्त्रीस
माचारानुचितेपरपुरुषसंवादमहमपिनकरोमीति
प्रतिवेदीप्रतिवचननिषेधः श्रस्याप्युत्तरंउत्तरहीनः
मनस्सलोहृदापियागिरःभैमीवचांसिवा अभिनंद्य
तांभैमीसस्मितमाहस्मेवामाहिवदामितुपदिशा
मितोइतिनिषेधमकुर्वत ईदृशंमफलंवचःपरेषुसादि

पः किंतु देवेष्वेव दानिपेत्यर्थः अथवा आदिपेविस्फुरीभव
तु वचएव मादृकं परेषु देवेषु मादिपः मय्येव त्वन्मनो
विपरिवर्तितिनिकिंचनिभावः तथाच स्वतीधर्मोपि न हन्यते
इति यद्वा वदामि नाम कथयामि ईदृशं परेषु परविषये
देवविषयेव वक्तव्यं मफूंवचोनहीकुर्वित्यर्थः नामा
कथन प्रतिवेधावक्तव्यं वचोन त्यक्तव्यमित्यर्थः यद्वा आ
दिपद्वचो यस्यास्मान स्याः संबुद्धिः भो आदिपद्वचः भोवा
मादृ वदामि नाम कथयामि ईदृशं हृतेनागतं पुरुःस्थि
तेमामा मादृकं परेषु मादिपः अहं मादृकं तया त्वयानो
नलःअतोमांपरपुरुषबुद्ध्या मावर्जीगणइत्यर्थः १७ ॥
कोऽपि नेमं फलिनं मम स्वर्मंदिशोनुमृत्यामि न कंचन प्र
त्वमित्थमहोसि हरानुपासितं स्वरागहृतस्तान पवित्रया
गिरा १८ ॥ इमं मम स्वर्मं फलिनं न करोषि मत्सकांक्षः
कंचन दिशः प्रभुं नानुस्मृत्यामि मत्सकांक्षः इत्थमहृत
प्रेमरसाभ्येन स्तपनेपावनया वाचा हरानुपासितं त्वं भ्रमा
सि यथाहं नेमाय प्रेमरसभरितो वाचैव वीषितया देवानु
पासितंयोग्या सीत्यर्थः फलमस्यास्तीति फलिनः फली
वानेफलवहीभ्यामिनच्यात्ययः इनिप्रत्ययो वा फलवा
न्फलिनःफलीत्यमरः १८ ॥ हरेषु संदेशायसी हृषीव
कं बसहवेणालिमितानभावं तो महर्पितादर्पकतापितेः
श्रुया मयानि दावाद्दिनदावहीहिता १९ ॥ प्रेमरसस्त्व
यो नालितमितामोद्दीभूतो अोदसोइक्किंवंनिमितं त्वां मतं
समजनमजं चेत्यमरः ईदृशी वडंभावंनी हरेषु नसंदेशा
यसि काकः यावांक काम पीडितेषु तेषु मयार्पिता दावा
नलदग्धवनस्पहीहिस्त्वं प्रयाति तापं शमयतीत्यर्थः द
वदावौ वनारण्यवह्नी जन्महरौ भवौ १९ ॥ यथायथेहं
त्वद्रुपेत्तयान्यया निमेषमात्रे सुजनो विलंबते रुषाणार
मीकरणा दिवौकसां तथा तथा त्वं तने त्वं रतेः पतिः २० ॥ इ

हावसरेश्रनयात्वद्रूपेणत्वयानवोज्ज्वलभावेचपक्षजनोनिमे
षमपियथायथाविलंबनेनयथानयावनेःपतिःकोपेनदे
वानालद्वितानाकर्णोत्वरते १० ॥ इयस्थिरस्यावदूर्थानिमि
त्पयेकिमिंडनेत्राणप्रयानिर्नेनिर्मैमौ पिनात्वमांसंत्वर
कार्यसत्क्रंरस्थितःपरप्रेष्यगुणोपिदूत्वेन ३१ ॥ एतावद्बहु
कालपर्यंतसदागमनमार्गेप्रवर्द्धनिमेषाववधानानिइंद्रने
त्राणिवत्रेननिर्मर्मौवत्रजानितानिकिंनभवंतीत्यर्थः नो
चेत्कथमेतावत्पर्यंतमस्फुठानिनिमेषफलित्यर्थः उत्ताल
कर्तव्येकार्येविलंबितेमांपिनत्व यत्रमयिपरप्रेष्यस्यदा
सस्यगुणोपिनास्थितःसत्वरकार्यकारित्वंहिदासधर्मःसो
पिमयिनास्तीत्यर्थः ३१ ॥ इदानींगत्यादिनिर्भर्त्सितंस्थितेन
याभिधायिस्वगतंविदर्भया प्रार्थितेनहत्नयतांभवःस
र्वत्मनोदयत्यानयतेफलाव्ये ३२ ॥ एतदुक्त्वाराजनिनः
लोविंदितेस्थितेसति चलत्वयातयाभैम्यास्वमनस्येवाभि
हितंकोहरूपाभूलोककामंतंनलंप्रार्थितोहितयाहूतंक
र्तुंतांदेवानांनीतिचानर्थाभावेमनोदयत्याहीप्रक्रमस्मिन
रूपोहिहूतः प्रेषणीयइतिनीतिः अयंचवसेदूतत्वः प्रेषि
तइतितेषांनीत्यनभिज्ञानं ३२ ॥ जडाधिपःत्वामदृष्टान्म
यिभुवंप्रेतराजःमाजिदायसफुटं मरुद्वैवमाहितोसि
निश्चितंनियोजितस्तवार्थप्रावेनतेजसा ३३ ॥ वरुणोज
लानामधिपःतथाजडानामपिपःसत्वामदृष्टान् परेत
राजोयमःपिषाचानांस्वामीचसयमःत्वांप्राहैषीत्मरु
त्वताईद्रेणवाहूपेत्नलेनचनिश्चितंप्रहितोसिकृर्धप्रुवे
नाग्निनाकार्यानभिज्ञेनचनिश्चितंनियोजितोसिप्रवदा
रूपत्वात् मनसैवनलसंबोध्यपश्वाक्तिः ३३ ॥ अथप्रका
शंनिभृतस्मितासतीसतीऊलस्याभरणंकिमप्यसौ प्रन
लदाभाषाणविभ्रमोन्नरवेनुरणविदर्भाधिपसंभवादये २४
निरूप्यमंदहासासतीसतीनापतिव्रतानांऊलस्यकिमस्य

वर्णनीयसौभाग्यमाभरणमसौ भैमी स्वं प्रकाशयति यथा भ
वति तथा नलेन सह संभाषणे विलासोऽधिकोऽपि रूपे २४ रूपा
पहृतास्म इति प्रगल्भतानने नेति च त्वा हृषि वाग्विगर्हणाभ
वत्यनुतापश्च भवत्यत्र नलेदृतः प्रदितत्तः प्रतिवाच सास्मिते
२५ ॥ त्वं देवैर्न प्रेषितस्तु इति हृष्टा किन्न मया सह हसनार्थ
मागत इति वचः प्रगल्भतात्वा हृषा महति नेनेति च देवा
न्नाभिलषामीति च वाग्विगर्हणानिंदा भवति नूनेति
देवानां हृद्यङ्गिर्देशो वीप्साभवति त्वय्यनुरागं चनदद्दा
मिचेत् देवानां नवचावत्ता भवति अनन्ते प्रस्तुतवदित्युवासि
२५ ॥ कथन्नु तेषां कृपयापि वागसावसावि मानुष्यकेला
च्छ्रनेजने स्वभावभाक्ति प्रषणा प्रतीप्सवः कथानवा चानु
दस्तुद्धिरतिच २६ ॥ मनुष्यस्य भावो मानुष्यकं न देवलो
च्छ्रन्नंकलंकोयस्य तस्मा द्वृषि जने मृयितेषां देवानां कृपया
पि असौ त्वं पत्नी भवेति वाक् कथं नु असौ विरुत्यादिता
यद्यपि कृपास्ति तथापि पत्नी भवेति कथमुक्तं दासी भवे
ति उक्ता नोक्तमिति भावः अथवा प्रकृत्या भक्तिं न प्रजने
प्रति स्वामिनः कथावाचा हर्षेन प्रकाशयन्ति २६ ॥ अ
हो महेन्द्रस्य कथं मयोचिता स्वरांगनासंगमयोग्यभिताष्ट
नः क्रदस्य हंसः वलिमांसलस्त्रियो बलाकयेव प्रबला
विडंबना २७ ॥ स्वरांगनासंगमेन योग्यो भर्ता बिभर्तीति त
स्य महेन्द्रस्य मयाकृत्वा कथमसौ चिती अहो श्लाघ्यं हालिलोन्न
मादिस्मसती मनुष्यमानुषी मभिलषतीति प्रसिद्धिर्नौचिते
त्यर्थः मरालमालामेडुरकांतः तडाकस्य बलाकयेव
मयातस्य इन्द्रस्य विडम्बनैव केवलमहती भवति २७ ॥
सुरः स्वरीणां भवकेव मानवीनयत्र तास्तत्र रतं मायिषा
भिका अकांच ने किंचन नायिकांगकेकि मायकृतगभ
वर्णेन नाश्रियः २८ ॥ सुरीणां देवस्त्रीणां मयमानवी
केवनकापि स्वरीणामापि श्रेयोमादाम्येयमिति उडीप्यत्र

नै॰
ष॰ न॰
टी॰
१४२

स्यलेताः स्वरस्त्रियो न संतितत्र सापि मानवी शंसभिताभा
वाति स्वर्गस्त्रियस्तत्र विघ्ने तेन मानवी न शोभते इति भा
वः प्राकिंचनो हरिद्रः तस्य नायिका गर्के स्वलालंकारवही
नेषा रक्तहाभरणेन पिन्नलिकाभरणेन श्रियो न कांक्षा श्री
यो भवेत्येवेत्यर्थः २८ ॥ यथा तथा नाम गिरः किरंतु ते
श्रुती पुनर्मे बधिरे न दूत्व रे एषा त्विक्षणेरेक्ष कतामसंगतो
कथं मनोवृत्तिमपि द्विषाधिपे २९ ॥ यथा तथा उच्चिता
अनुचिता वा वाचः ते देवाः किरंतु नाम तद् तारे देवाः त्वद्वि
षये पुनर्मम श्रुती बधिरे श्रवत्वमपि न यन्तोनः किं पुनर्व
र्थमिति भावः एषा त्विक्षणोरी हरिणशाविकाक्ष संगतास
संभाविनी मनोवृत्तिमपि द्विषाधिपे कथं करुता तेउचि
तानभिज्ञ तयायत्किंचिद्दूतग्रहमनुचिते कर्मणि कथं
प्रवर्तते इत्यर्थः २९ ॥ श्रुतौ निराधेव न तास्य यानयाश्रु
तौ लगित्वाभिहिता लिरालपन् प्रविश्य यन्मे हृदयं जि
यापतां द्विनिर्यदाकर्णयमन्मथाधना ३० ॥ यतः श्रुत्यैव
नतानन यानयाभे स्याकर्णे लागित्वाभिहिता तत्वी भा
षा किमिति इयं लज्जयावक्रमधात्कासे हृदयं प्रविश्यय
द्याहतत्मन्मथ मार्गेणाविनिसरवस्मणेउ ३० ॥ विभेमि
चिंतामपि कर्तुमीदृशी चिरायचित्राणितने पयेस्वरा स्व
णालतं तच्छिद्रस्तीस्थिनिलवादपि द्रुतनिचापला
त्किल ३१ ॥ चित्ते अहिंतो नैषधपथेश्वरः पतिर्यया साहं
ईदृशी देववरण हृपां चिंतां कर्तुमपि बिभेमि मनोव्या
पारेपि भयं किं पुनः कायव्यापारे इत्यपि शाह्यार्थः पत्यु
मेन स्यैव वर्तमानत्वाद्भये बिभेमीति भमीवचनात्साधी
प्रयोगाः पुत्रम प्रकृष्यः न केवलं भयमन्यदप्यस्तीत्याह
विसतंतु च्छेदन शीलासतीं स्त्रियं निः पतिव्रता चास्लल
वादपि चापलात् ईषद्धोत्पादपिव्रतानि ईषदपिपर
पुरुषचिंतामात्रेणापि न पतीत्यर्थः ३१ ॥ संमाशायः

स्वमहिम्ना त्वयापि कानलंविलंघ्येत नस्पृश्यादि अतः
पुनस्तत्र समस्तसाक्षिणी निजेवबुद्धिर्विबुधैर्न दृश्यते
२१ ॥ स्वभावस्यायाश्चाज्ञातयापिस्वमेपीत्यर्थः ममहृ
दयंनलमतिक्राम्यान्यं प्रकृष्टयथस्पृशत् अयंतामस्य
वस्तुविलासनिर्माणनियातेः स्वमहिम्ना ब्रह्मादीनाम
लंघनीयमहिमा तस्याश्चाज्ञेवाज्ञानत्कृतमोहः तत्रा
प्यन्यंनयपुपनिकिमुतजाग्रदवस्थायां स्वच्छंदवर्तिनी
तिभावः सर्वेषां साक्षिणी स्वबुद्धिरेव स्वमेपिनलेतरं
नभजतीत्यस्मिन्नर्थे अतः पुनर्न दृश्यते सर्वज्ञत्वादेवाप
वजानंतीत्यर्थः २२ अपिस्वमस्वममदृष्टपत्रमीपुरस्स
द्वारानवैतमेवमा स्वयंद्वधाणिवनाविकाः कथस्य
शांतविज्ञायहृदापितादृशी २३ ॥ अमीदेवाः परस्पदा
न्मामज्ञातमेवस्वकीयसस्वमसापिनिजंस्वमाभावं
जागरावस्थानिखिलवस्तुज्ञानमितियावत् अहम्भप
नानिद्रामनयन् किमर्थमेवत्तोपिकिंदुर्विजानादृत्यर्थः
इष्टाश्चासावधाइराधाश्रनाचारःउपसर्गादधनदृत्यचु
स्तपृवार्णवःतस्यनाविकाःउत्तारकाःस्वयमीदृशाःसं
तोपिमांतादृशीपदाक्षियंज्ञात्वाहृदापिकथंस्पृशांतम
त्वत्वीयंभवानिनिकथंस्मरन्त्वित्यर्थः नावाचरंतीति
नाविकाःनौद्धाचरुच २३ ॥ अनुग्रहाकेवलमेषमादृ
शोमनुष्यजन्मन्यपियन्मनोजने सचेद्विधेयस्तदमीन
मेवमेप्रसघाभिदोवितरीतमीशतो २४ ॥ मनुष्याज
न्मयस्येदृशोमादृशोजने मनोभिलाषइतियद्यकेवल
मनुग्रहएवनिर्णीते केवलमितितृलिंगत्वेकस्त्व
योःनिर्णीतेनान्योस्तीत्यत्रार्थे सचेद्विधेयःसोनुग्रहःक
र्तव्यस्तेतन्नर्हि अमीदेवाः प्रसद्यप्रसत्त्राभक्त्यातेनलमे
वमिदंदातसीशातांप्रभवंतत्राम २४ ॥ अपिद्वयोः
स्तृत्यमत्यंतिकातसपोडयेत्ताणिामिमनचेन्नयः ज्ञना

नै॰
च॰ न॰
टी॰
१५४

शानोहंधनवारिवारितांनिजाफषवलत्करवैस्ववैरितां ३
५ ॥ अपिभोइत्यर्थेहृच्छनरंमत्मानिस्क्रनेमत्मानिज्ञानेस्व
ए३ सनलोमेपाणियहणेनऊर्याज्ञेन नाहिंनिजाफषः
स्ववैरितां सख्यासैवैरितावत्तास्वमांप्रतियावैरितातां
मितिवा अथुहंधनोदकैवैरितांनिषिद्धांकरवै वैरांहि
मरणावधिशत्रुमरणोसतिवैरंनिवर्ततेतथातशत्रोर्नि
जाफषःशत्रुतामथ्यादिनावारितांशांतांकरोमिपाभिर्नि
जाफः त्वपयामीत्यर्थः आफषःशत्रुत्वेचनलाविरहद्
पानिष्टानुभावकत्वे इष्टानुभावकत्वचामित्रत्वमिति
अनुभावयतीत्यनुभावकः ३५ ॥ निषिद्धमप्याचरणीर
यमापदिक्रियासतीनावतियत्रसर्वथा घनांबुनाराज प
थेनिपिच्छिलेक्कचिद्बुधैरप्यपथेनगम्यते ३६ ॥ निषि
द्धाम्हहननाक्रियादोषायेत्यतआह यत्रापदिसर्वरूपाये
:समीचीनाक्रियाव्यापारोनवर्त्तते तत्रनिषिद्धमप्यहं
धनादिकर्तव्यमेव अत्रशिष्टाचारएवप्रमाणमित्याह
मेघोदकेनराजमार्गेपंकिलेसतिविद्वद्भिरपिकुमार्गेण
गम्यतएव ३६ ॥ त्वियामयावाग्मिषुतेषुशक्यतेनजा
तसंम्यगिवतर्तुमत्तरं तदत्रमच्छ्राषितसूत्रपद्धतौप्रवं
धतासहप्रतिबंधतानते ३७ ॥ त्वियामयातेषुदेवेषुसं
म्यगुत्तरंकदाचिदपिवितर्तुंदातुंनशक्यते अप्रगल्भ
त्वयोनत्वायास्त्वियेतिवाग्मिषुवाचोयुक्तिपटुषुततस्तो
हेतोः अत्रमकत्कसूत्रसंदेहे नवप्रबंधताव्याप्तत्वम
स्तु मतिबंधताप्रतिकूलताहृषकत्वेनास्तु सूचितबंध
धैवाक्यंसूत्रं ३७ ॥ निरस्यदूतःस्मतयाविसर्जितःप्रि
योक्तिरप्याहकठस्यमत्तरं ऊनत्हलेनेवपुरुःऊहुवके
विडंव्याडिंवेनापिकःप्रकोपितः ३८ ॥ तथानाहूतोनम
स्तत्रेणपाणिस्यविसर्जितोविसृष्टोहूतःप्रियोक्तिरपि
स्वभावतःकठस्यकाठिनमत्तरमुवाचपुरुःऊनत्हलेन

ऽहमेवं विडंबयाम्युक्तप्रडितेनबालेनप्रकोपितःपिक
इवयथाप्रकोपितःपिकोमुहुःमुहुःऽहमेवंकरोतीति
छेकार्थः ४९ ॥ अहोमनस्त्वामत्रतेपितन्वतेत्वमप्यमी
भ्योविभुरसीतिकौतुकं कुवानिधिर्निर्धनमेतिकिंचतं
सवाकघाटंचदयन्निरमंयाति ५१ ॥ तेपिदेवाअपित्वा
मत्रभवतीमुद्दिश्यपतयंतीत्यर्थः मनोविद्यते अहोत्व
मप्यमीभ्योदेवेभ्यःपरोभवसीतिमहाश्चर्यम् उत्तमानां
नीचाश्रयाः नीचायाश्चानुरक्तोनपरोभवेत्त्वमितिहृ
यमप्याश्चर्यकारीत्यर्थः निधिर्दरिद्रं कुवाभजते किंच
सदरिद्रंतंनिधिकवाटंचदयन् कुवानिरमंयाति ५१
सहायविलसीमुवहेवहेलयामहेंद्रागाकुरमादरे
त्वयि त्वमीदृशीश्रियसिसंभवोपितंपरोमुखीचेंद्र
मुविन्यवोहृतः ५० ॥ सर्वसहीश्वनाद्दरेणमहेंद्रागा
गात्वयिमहांतमादरंवरेईदृशीइंद्रानुरागाद्वपेश्रयासि
संभवेपित्वपरोमुखोसतीनमादरंन्यवोहृतः व्यनाश
यः ५४ ॥ द्विवौकसंकामयतेनमानवीनवीनमश्राव
तवाननादिदं कथंनवाउर्थेहृदोषपुष्पतेहितेनसम्य
गरुहणापिशाम्यते ५५ ॥ मानुषीस्वर्गवासिनंदेवंन
कामयतेइदंनूतनमपूर्वंनवश्रुतंवाग्देवाकर्णितं पद्म
तेऽर्थेहृदोषः इंद्रायहृदोषः श्रन्यतोहितेनगरुहणापित्रा
पिकथंनवाशाम्यते अथवापुष्पतेवउर्थेहृदोषःउर्थेहा
णांसंगारकादीनांदोषः सम्यग्विहितेनप्रभुकेंद्रादिस्था
नस्थितेनगरुहणाहृहस्पतिनापिनशाम्यते इंद्रकार्यंत्वा
दत्यंतंहितोहृहस्पतिरितिभावः ५७ ॥ अत्रयद्यादेवदि
वौकसांनरोनिरस्यमानुष्यकमेतिदिव्यता अयोधिका
रस्वरितत्वमिष्यते ऊर्तोयसांनिद्धवसमस्पृशामपि ५८
मानुषीदेवेनकथंसंगच्छतेनितिमायोत्तरः यतोदेवाना
मेवानुयहामनुष्योमनुष्यभावंपरित्यज्यदिव्यतांप्राप्नोः

नै· ष·न· टी· १५५

निनच त्रुनरपिमनुष्यनाशंकुर्नीया लोहानांसिद्धरसस्य
ष्टामापिस्वर्णीकरणात्ससागिनामपि अयोधिकारत्व
विनत्वंज्ञानतइष्यते लोहइतिव्यवहारप्रवृत्तिनिमित्तभू
तलोहधर्मत्वंज्ञानतइष्यतेनज्ञानतोपि लक्षणाद्वैपतापयोः
स्वर्णतेस्स्ववितःतद्भावेलोहप्रकरणेलोहशब्दवाच्य
त्वमितिवा पाणिनीयव्याकरणेस्वरितेनाधिकारइति
लक्षणेनपरिभाषाकृता स्वरितेनालिंगेनाधिकारोवेदित
व्यइतियथाअनभिहितेप्रत्ययःपरश्चेत्यादितथात्रापि
स्वरितत्वमधिकारप्रवर्तकत्वमित्यर्थः अयोविकारइति
पाठेलोहविकारशब्दवाच्यत्वमित्येकपक्षार्थः नत्वव्या
करणसंबंधीद्वितीयोर्थः ५२ ॥ हारिंपरित्यज्यनलाभि
लाषुकानलज्जसेवाविशेषिश्रुवाकथं अपेक्षितेच्छोःकर
भास्यमीरितोङ्गरुवदन्त्वोकरभाकरभोइति ५३ ॥ हेङ्गस्र
स्त्वानलाभिलषणशीलात्वंविशेषिश्रुवाविशेषीश्रुतेवि
शेषिश्रुवाज्ञातिताविशेषीत्यर्थः यहपत्यादिनाज्ञस्वाः
ईहशीकथंवानलज्जसेविमुक्तेदोःशमीहृदेमुलमपटा
त्करभाङ्गष्टाङ्गरुहृद्वितागुणेनाधिकात्वेनात्वाभोःकर
भोरुइतिवदेभामनोपसंभाषेत्यादिनाज्ञानार्थआत्मने
पदं त्वयिकरभाङ्गरुइति अर्थसाहचर्यादन्वर्थेनकरभो
रुपदेनसंबोधयामीत्यर्थः नत्वकरभवदूरुयस्याइत्यर्थ
माश्रित्येत्यर्थः नत्वकरभावङ्गरुइत्यर्थेसमासेसतिङ्का
रस्यगुणाइतिगुणेनभाव्यंकरभोवोइतियथायेनोरुवेइत्या
दिनातत्कथंज्ञस्वइतिउच्यते संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइ
तिपरिभाषास्त्रावष्टंभादिहविषयेज्ञस्वसंज्ञामाश्रित्य
प्रवर्तमानोगुणःप्रातिकोनप्रवर्तते तेनज्ञस्वोभवत्येव
करभवदूरुयस्याइत्यर्थेऊरूत्तरपदादौपम्येइत्यूरुत्यये
श्चबाधंनद्योर्ज्ञस्वइतिसंबोधनेकरभोरुइतिसिद्धंपदंनचा
त्रऊर्णगुणप्राप्तिःज्ञस्वविधानानर्थक्यप्रसंगात् केचित

करभोरुरितिपदेगुणस्यावकाशंमन्यमानाःस-
मादधते अत्रकरणाघातत्वाद्भामाविकारमिति अ-
न्येत्वाहुः न्त्रतनाथस्यस्वयमुत्याहितत्वाद्गुणकरण-
मेवैतत् किंतुकरभोरुभोरुत्येकंपदमितितेनस-
मासमध्येगुणोऽवतीति ५३ ॥ विहायहासर्वंसुप-
र्वनायकंत्वयाधृतः किंनरसाधिमश्रमः सुखंविमु-
च्यसक्तिनस्यधारयाहृदेवनासापथधावनश्रमः
५४ ॥ हाइदृविसकलस्वस्वामिनंसुखानरसम-
ध्यस्यनलस्यंचसाधिमासाफत्वंनस्यश्रमोभ्रांतिःकिं
त्वयाधृतः सुखंत्यक्त्वास्यासस्यपरंपरयाहृत्वानासि-
कामार्गेणधावनश्रमोमिथ्येव सुखंपिधायस्यास-
स्यधारयानासामार्गेणनिर्यापणंहृदयेवनत्र ५४ ॥
तपोनलेजन्मानिस्वरयस्त्वंदिवेफलायान्यजन्मभं-
विलवे करेषुनःकर्षतिमेवविक्लाबलादिवत्वा-
वलसेनवालिषो ५५ ॥ स्वरयोभूधास्त्वंनः शास्त्रेता-
णिअन्यासिंजन्मानिभाविनेस्वर्गरूपायफलाय नपो-
नलेजन्मानिसेवयोः देवित्वाहशास्त्रीयत्नाभावाद्विकला-
सतीबलाच्चांकरेकर्षतीवहेवालिषोमूढत्वंपुनर्न-
वलसेनबलात्विशावत्तेचवालिषाः ५५ ॥ यदि-
स्वसुहृत्फमनाविनानलंभवेद्भवंतोहारिवंनविद्गो-
द्विविस्यिनानांप्राथिनापतिस्तनोहरछातिन्याय्यमुपे-
तेनेहिकः ५६ ॥ यदिनलंविनाआत्मानमुद्धृफमना-
भावेः उद्धंधनेनमर्त्यकामासाः तर्हिदिविस्थितानांदे-
वादीनांवस्तूनांचप्राथिनः स्वामीशाक्रोलंवनावसरे
ध्रेतरिहगांभवंतीजायमानांत्वांहरिष्यति न्यायादन-
पेतेन्याय्यंकोनामोपेक्षते ५६ ॥ निवेदमसेयधनले-
नलोज्झितांस्वेनदासिनमहत्वौरयाधुना विरादेना-
थैयनापिदुर्लभंत्वयैत्वयैवाग्रहयदंगमर्प्यते ५७ ॥ य-

नै॰
च॰ न॰
टी॰
१४१

दिनलत्यक्तात्वमग्नौनिवेक्ष्यसेनेर्विशइत्यात्मनेपदं ।
नत्राहिंअस्मिन्हदेअग्नौमहतीद्याभूता शृंगहेभेमिव
ङ्कालमनेनानलेनप्रार्थयतापिइलंभमग्नित्वयैव
त्वयंबुद्धिपूर्वकंयतोर्प्यतेनिद्विष्यते ४७ ॥ जितंजि
नेनत्वत्पाशपाणिनाविनानलेवारियदिप्रवेक्ष्यसि
तदात्वदाध्यात्वाहिरण्यहननसोपयःपतिर्वन्तामिवक्ष्य
नेतरां ४८ ॥ नलंविनामरणाययदिवारिप्रवेक्ष्यसि
नाहिंवरुणेनाजितेनजितंश्रान्यैर्जितं तदाजलप्रवेशस
मयेश्रसौवरुणोवाहिवापिहृदयेत्वदाध्यात्त्वद्रूपात्व्या
णात्वक्ष्यनेनसंभ्रमेणधारयिष्यतिवहप्रापणोद्गुहोनीमं
तर्हृदयेवहतितदावाहिहृदयेपिवक्ष्यतीत्यपिशब्दा
र्थः श्रत्रपयःपतित्वमेवहेतुः ४८ ॥ करिष्यसेयद्य
तपवहृषणाद्युपायमन्यंविद्वेषोन्नन्त्वमन्त्ववे प्रियानिधि
त्वेनःगतानारहान्कथनधर्मराजेचारितार्थयिष्यसि ध
श्रतपवहृषणाद्युन्नुदोबधकाङ्क्षिभिविद्वेषीन्त्वामितिस्रो
लुंटने मृत्यवेश्रन्यमुपायंयदिपुनर्विधास्यसितर्हिस
तपवरहानानाप्रियानिधित्वेधर्मराजेकथनेनचारि
तार्थयिष्यसि श्रत्रमृतायममेवोपसर्पतीति ४९ ॥
निषेधवेषोविधिरेषतेथवानवेवक्रज्ञावलवाचिव
क्रता विजृंभितेयस्यकिलध्वनेरिदंविदग्धनारीवदु
नेनदाकरः ५० ॥ अथवानेषदेवानभिलाषःनिषे
धरूपोविधिः पूर्वश्लोकोक्तपदोत्पन्नोत्तरग्रहणं श्रथ
वेतितवैवविद्वेषावाचिवक्रताव्यंगपनाप्रकारःनाभिल
षामीत्यभिलाषइत्यादिवक्रानथैवेतिपाठे वाचिव
क्रतान्यैवनिषेधस्यविधिरूपतयाविधेस्तुनिषेधरूप
तयेत्यनेनेवप्रकारेणयक्ता. यस्याकिलध्वनेरुन्नमका
व्यरूपेदंविजृंभितेविधिविधेयवरूपत्वानिषेधस्यचाविधि
रूपतीति विदग्धस्त्रीमावेनस्वकीयपाकाव्यविभ्रमस्पा

कः खलु वक्रोक्तिचतुरः प्रिय इत्यर्थः इदमुक्तमभ
तिशयेनिर्व्यंगपेशलावाच्याद्भुतिभिर्बुधैः कथितः निःश्रेयसच्यु
तचंदनेत्यनेनदंतनिर्दिष्टरागाधरो नेत्रेदूरमनंजनेपुल
किनानत्वीतयेयंतनुः मिथ्यावादिनिदूतिबांधवजन
स्याज्ञातपीडागमं वापीस्नातुमितोगतासिननपुनस्त
स्याधमस्यांतिकमित्यत्रस्नानविधिःप्रियोपसर्पणवि
धौतत्रिविधइति ५० ॥ भ्रमामितेभामिसरस्वतीवरप्र
वाहचक्रेष्वनिपत्यकल्पधः त्वपाममनाहृत्यमनाकुकुक
स्कंदहृतायनीयः कृतमःस्मरेत्वमः ५१ ॥ हेभामिनव
सरस्वतीवरप्रवाहचक्रेष्वनिपत्यकल्पद्रःकानिचत्रहृनिभ्रम
णानिपतनानिवायस्मिन्कर्मणिकानिवाणानित्यर्थः भ्र
मामिश्रांतिंप्राप्नोमि अन्योपिनयावर्तेपतितःविंभ्रम
ति ईषहृत्तांस्यजाम्कंदर्पकंउकु नयाहिकृतमोदे
वःत्वयावरणेनकृतार्थनीयः ५१ ॥ मनःक्षेमावन
कंभकेनवप्रगल्भपीनस्तनदिग्धवस्त्रवं सहस्वनेत्रान्
हृदयस्थलेममत्वदंगलक्ष्मीमवगाहितेत्वमः ५२ ॥ पे
णवंतकुंभाविवकेन्नवेययोस्तौप्रगल्भौकठिनौपीनौर
त्तनौयस्याईदृशपादिशाःप्राक्षपाधवःपतिरिंद्रइतिया
वत् साकिमतःममसतेद्वंदस्यत्वचकलीवंसोल्लेयंस्मा
कल्पेनस्नानेनत्वमः अयंतमहस्वनेत्रत्वात्कथयितिस्म
इत्यर्थः ५२ ॥ प्रसीदतस्मेदमयातिसेनतेत्वदंगसंगप्र
भवैजगत्प्रभुः पुलोमजालोचनतीक्ष्णकंटकैस्तंत्र
नामानजनामककंटकैः ५३ ॥ भोभामितस्मेइंद्रायप्रसी
दस्तजगत्स्वामीइंद्रःत्वदालिंगनजनितेरोमांचरतिवि
दकाविनयाशचीलोचनयोस्तीक्ष्णकंटकभूतेनिर्विडो
निजोंतनतेतनुता ५३ ॥ अबोधितन्यस्तदृढेनयज्ञमस्वयुव
त्वदास्वियोगेजनमनः विनानेमोजाहितिनमन्यतेःकथं
मनोवयस्तेवलनेविलासिनि ५४ ॥ पत्रमाश्वोत्तानःस्वयं

त्वंदहनेनरक्तमसेनलंविनादहनेपतामीत्यस्यवचनस्यबह
स्यमयावगतं दहनेत्वरक्तासीत्यर्थः भोविलासिनिहृत्विय
वेशजातायाःते मनोरथःत्वलृनमोजस्विनमाग्निंविनान्य
स्मिन्कथंप्रवर्ततेत्वद्विषयजातेत्वजस्तितयातेजस्विन्यस्याव
नुरागोयुक्तइत्यर्थः समानशीलव्यसनेषुसख्यमितिन्या
य्यो ५४ ॥ त्वयैकपत्न्यानन्नुतापशंकयामनोनिवर्त्यननत
नःकथंचन हिमोपमानस्यपरीक्षणक्षणेसतीषुवृत्तिःश
तशोनिरूपिता ५५ ॥ पतिव्रतयात्वयाशरीरतापभयेन
अतनुतापोधिकतापःतद्भयेनवाननोवह्नेःसकाशात्मनः
कथमपिननिवर्तनीयं तत्रहेतुःपतिव्रतासुपरीक्षावसरे
तस्याग्नेर्वृत्तिःतुषारतुल्याशतशोनिरूपितानिश्चिता नतु
नःकाकतालीयन्यायेनकदाचिदेव ५५ ॥ सुधर्मराजःत्व
त्वधर्मशीलयात्वयापिचिरातिथितामवापितः ममापि
साधुप्रतिभात्ययंक्रमःचकास्तियोग्येनहियोग्यसंगमः
५६ ॥ धर्मःशीलंयस्यास्तयासावल्पप्रसिद्धोधर्मराजोम
नोगोचरतांप्रापितः अयःक्रमःधर्मराजेनधर्मशीलायाःसं
गमइतिक्रमोममापिसाधुप्रतिभातियोग्येनहियोग्यसंब
धःशोभतेयत्र ५६ ॥ अजातविच्छेदलवैःस्मरोत्सवैरगाम्य
स्यभासादिशानिर्मलत्विषि गतावधिकालमहस्रशःकि
तानिमेषवर्तेननयस्वकेलिभिः ५७ ॥ अगाम्यतेजसानि
र्मलकांतौदिशिदाक्षिणस्यांतेनधर्मराजेनसहअनुत्पन्नवि
योगलेशैःकामोत्सवैरवकेलिभिरमर्यादंकालंनिमेषतु
ल्येननय नस्मयोःशंकितास्मत्सुशंकिता यमपरिग्रहेणैव
सत्त्वभयंपरिहितासनीत्यर्थः ५७ ॥ शिरीषमृद्वीवरुणंकि
मीहसेपयःप्रकृत्यामृदुवर्गवासवं विहायसर्वान्वरुणेनेसम
किंनमानिधाधिपशीतामुमनेनहेतुना ५८ ॥ शिरीषको
मलात्वंजलस्वभावेनमृदुवरुणजातस्पृहं स्पृहं वरुणंकिमी
हसेप्रश्नःप्रकारयोनिलिंगेचकोशिकायामुच्चंतयइत्यम

रः सर्वान्सूर्यादीन्ग्रहान्कलकालानिशाप्यनेनहेतुनाग्रहरव
गीस्त्रेष्वचंद्रइति हेतुनाशीतांशुं चेदिंद्रं किं न वृणुते स्म अतो
मार्दवगुणेनद्वयोरपि संबंधोयोग्य इत्यर्थः ८८ ॥ असेव्य
यः त्वत्कादिवादिवानिशं स्त्रियः प्रियेणानागरामणीयकः
महाम्बुनात्र पयः पयोनिधौ कृशोदरिक्रीडयथामनोरथं
८९ ॥ भुजस्वर्गेणविस्तनाअधिकरामणीयकोयः क्षीरोदो
दिवानिशामसेवितत्र पयः पयोनिधौ क्षीरोदे अमुनाचरणे
नसह अंभोः कृशोदरि यथेष्टं क्रीड ८९ ॥ इति स्फुटं तद्वचा
सः नयाद्भुतात्स्वरहास्योपविडंबनादपि करांकसंक्रान्तकक
पोलकर्णयास्फुटं च तज्ज्ञापितमश्रुतं च तत् ९० ॥ तयाभि
मानलात्स्वयं तस्य नलस्य भाषितं व्यक्तं स्फुटं तमस्फुटं च तत्र
हेतुः करतलेसंलग्नः कः कपोलः कर्णश्च यस्याः अतएव वेको
नकर्णेनाश्रवणं अपरेणाश्रवणं अथवा हर्षजननलवच
नस्यात्स्वरादिनिश्रवणोहेतुः स्वरेस्फुस्वहासनस्याआरोपपव
विडंबनं तस्मात्दपीत्यश्रवणोहेतुः ९० ॥ विषादनध्यायम
वांबुवेविभुवेततः स्म सा वासयते दमस्वसा कृतायतस्वास
विमोहनाथं तं तन्नाद्वभाषे करुणंविचक्षणा ९१ ॥ ततो
नलवचनानंतरं सा भैमी अश्रवांबुवेविअश्रुविचिविषादनध्यायंते
मौभावमवासयत नपादस्याश्मादिनिर्णयं तान्यतस्मैपद
निषेधादात्मनेपदं देवेष्वप्रीत्यारोपकृतवैलक्ष्यादथोक्तर
त्वत्वं अथक्षणाकृतदीर्घश्वासानिर्गमा सतीचात्रवासाक
रुणं यथाभवतितथाभवाषे ९१ ॥ विभिंदताडक्षतिनीर
ममस्फुतिंदिगिंद्रवीचिकहतिविसंचयैः प्रयान जीवामि
वमोधनिस्फुटं कृतंत्वयाप्यनकहूतनोचितं ९२ ॥ दि
सीघड्वसंदेशापूवहृचयः तासां संचयैः पापिनी ममस्फु
तिंकर्णौ विदारयता त्वया हृताम् इव सामतियं महत्ताया
उचितं व्यक्तं कृतं यमहूता हि [illegible] स्फुतिभिः कर्णौ हृत्वा
चाविधिंनितत्वयापिवसत्यागान्याद्भुतत्वात् अपिशब्दः पा

नै॰
ष॰ न॰
टी॰
१४८

वतापीत्यर्थः अपिर्भिन्नक्रमः अंतकाहूततोचितमपीति
वानलावलोकनोत्कंठायाममायदिवसोंतरायःसत्या॰
ग्गानपहरतीवेतिभावः १२ ॥ त्वद्रास्यनिर्यन्मदलीकदु
र्यशोमषीमयंअक्षिलिपिद्वयंप्रभागिव क्षांतिममाविश्यभव
दुरुदंरहजन्यदःकीटवडुलकटारुजाः १३ ॥ एतद्दुर॰
दंडष्टमदंडष्टादरमयंवचोवान्वन्मुखान्निस्सरन् म
मीलीकमसत्यदूषपंडर्यशाएवमषीतन्मयंसत् लोचना
कारयंक्तामिवममकर्णौप्रविश्यकीटवद्बहुःसहाःपीडा॰
स्तजनिअन्यटत्यद्भूतमदरंमध्यालिखितंसत् लिपिभा
वंभजतेतद्येदूमयपथोमुख्यादित्यर्थः १३ ॥ तमालिङ्
चैषविदर्भजेविताप्रगाढमौनव्रतयैकयासखी अपांसं॰
माराधयतीयमन्ययाभवंतमाहस्वरसत्त्रयामया १४ ॥
अथभैमीप्रेरितासखीतंहूतंबभाषेकिमितिइयंसखीभै॰
मीगाढमौनयकंक्तयास्वरसत्रयाआत्मजिह्वयालज्जामा
राधयति अन्ययामयास्वरसत्त्रयास्वाभिप्रायविदामद्रूप
याजिह्वयाइतिचभवंतंब्रूते १५ ॥ सतमर्चितुंमहद्वरणे॰
स्वजान्नृपस्वयंवरःसंभवितापरेद्यवि ममाशुभिर्गतमनाः
स्मरःसकैस्तदंतरायःपुनरेषवासरः १५ ॥ तंनृपंसद्वरण
मालयार्चितुंपरेद्यविपरश्वःसद्यःपरुदित्यादिनानिपाति
तःस्वयंवरःसंभवीबहुविघ्नतयापाक्षिकत्वात्संभवितेत्या
हविघ्नमेवदर्शयतिपरश्वःपुनर्दिवसःअयंस्वैर्ममप्राणैः॰
सनिर्गमिष्यःतस्यस्वयंवरदिवसस्याविघ्नःअयमेवांत
रायोव्यवधानमित्यर्थः १५ ॥ उदर्घविस्त्रस्यदयालुरेधि
मेदनंनिनीषामिभवद्विलोकिनी नवैःकिलाख्यायिवि
लिख्यपत्रिणानवैवरूपेणसमःसमाप्रियः १६ ॥ नतो
हेतोरयासमद्दृष्टेस्थित्वामेदयालुर्भव त्वदीक्षणप्रसादेन
नेत्रविस्त्रत्रांमिपवरुपरुपंकुष्ठपप्रसीत्यतआह पत्रिणा
हंसेनतवैवरूपेणसमःसमसमप्रियोनाखैर्विलिख्यकथि

नः अतस्त्वयिनलक्षणाद्दृश्यंपश्यंतीदिनंनयामीत्यर्थः १६
दृशोर्द्वयीतेविधिनास्तिवंचिताञ्जवस्यलक्ष्मीनवयन्नवी
क्षते असावपिस्वस्तादिमानलाननेविलोक्यसाफल्यमु
पैतुजन्मनाः १७ ॥ तवनेत्रद्वयीब्रह्मणावंचितास्तियन्न
त्वमुखस्यकांतिंनेक्षते नतोहेतोरसावपिनेत्रद्वयीम्
आगामिनिदिनेनलाननेदर्शितान्मुखलक्ष्मीवीक्ष्यजन्म
नःसाफल्यंव्रजतु १७ ॥ ममैवपाणौकरणोप्रसादिकं
प्रसंगसम्पादितमंगसंगतं नहाससहाधीतिधृतःस्पृहाक
थेतवार्थमुद्रीयमजर्यमार्जितं १८ ॥ ममपाणौकरणेप
ववविवाहेपवहस्तेपाणाबुपयमनेइतिपाणावित्यस्यगति
संज्ञाअग्निःसादीयस्यसंगतस्परामसहयीवसंगतवात् स्व
यंवरप्रसंगेनसम्पादितं आर्यस्यस्वश्रवस्यपुत्रोनलस्तस्
स्यसंबोधि अजर्यमविनस्वरं अजर्यंसंगतेइतिनिपातितं
ईदृशंसंगतमुपार्जितंसहाधीतिधृतःदूपविषयेसहाध्या
यकस्यतवस्पृहाकथनं अंगसंबोधनेह्यकस्मैरूपेणतुल्य
स्यतवनलेनस्पृहाविनाशिनीमैत्रीमद्विवाहेप्रसंगाद्भवि
त्रीनपेक्षितंयत्केत्यर्थः १८ ॥ द्विगीस्वरार्थनकथंचन
त्वयाकदर्थनीयास्मिकृतोयमंजलिः प्रसद्यतांनाघनि
गाद्यमीदृशंदृथेदृशौवास्यवयास्यदेश्वरं १५ ॥ द्विगीर
स्वरनिमित्तायकथंचन ईषदपिनकदर्थनीयास्मिखेद
यितुंयोग्यानास्मि अयमंजलिःकृतःअसमर्थयाचितंर
भवत्प्रसादनायचेत्यर्थः प्रसद्यतांप्रसन्नेयतां इदानीमी
दृशंमिंद्रादिवरणाकर्तव्यमित्येवंरूपेननिगाधेनवक्तव्यं
गदमदचरयमस्यानुपसर्गेक्यपःपर्यदासात् अहलो
एर्यत् अशामसुवेगास्यानेनेत्रेबिभर्मिदःखास्तुवेगाश्चे
दृपावलोकनांतरायोभवेदितिभावः १५ ॥ दूणोद्विगीर
घानितिकाकयानयात्वयीतिनिवेदनेनलभा[illegible]ह[illegible]स
तीव्रतेनोत्दणयामिजीवितंम्यस्याकिंवयुतंदत्तभसं

यः २० ॥ दिगीशानूनोइत्यत्रकाकाकथावक्तुमप्यनर्हे सेऽ
तदित्यर्थः याहृनलकांतिमपीहत्वममरद्रुहषइतिईदृ
शीनलकांतिमपितयानलाभिप्रायात् अस्याःपूर्वकेऽ
नेहेपतिव्रताव्रतरूपेयोऽश्रयचतीव्रतासहितेयोजीवित
मपित्यणायामितत्करोतिनदाचेष्टैणाचु यःस्मरस्वभस्म
रूपःहरदग्धत्वात् ततःस्मरःकिंवस्तुत्वकःपदार्थः
अतःकामस्यविलोभशंकानकर्तव्येत्यर्थः २० ॥ त्वद्वेऽ
षिरत्नत्रितयेजिनेनयःसधर्मचिंतामणिरुज्झितोयया
कपालिकोपानलभस्मनःकृतेतदेवभस्मस्वकुलेस्तुतं
तया २१ ॥ नित्यानित्यवस्तुज्ञानंज्ञानरत्नंदीनानुकम्पा
दयारत्नंनिजाचारोधर्मरत्नं तेषांत्रितयेयोजिनेनत्वद्वेऽ
षिपरिणामिनःसधर्मचिंतामणिर्ययास्त्रियाहरकोपाऽ
ग्निभस्मरूपस्यकामस्यकृतेत्यक्तः तयास्त्रियास्वकुलेन
देवभस्मप्रख्यापितंज्वलपानत्वात् २१ ॥ निपीयपीयूष
रसोरसीवसौगिरःस्वकंदर्पजनाशनाजनीः कृतांतदूत
नतयायथोदितंकृतांतमेवस्वममन्यतादयं २२ ॥ पीऽ
यूषरसस्योरसीःकृताःउरस्याःनिर्मितइत्यर्थः निजकाऽ
माग्नेराज्याजनीःतद्दीपकत्वात् ईदृशीभैमीगिरःस्फुत्वा
तयाभैम्यायथाउक्तंकृतांतदूतोचितंकृतमितितथाआ
त्मानंकृतांतदूतंनामन्यत किंतुनिर्दयंस्वंकृतांतमेवाम
न्यत २२ ॥ सभिन्नमर्माभितदुक्तिकाशुभिःस्वदूतधर्मात्
विरंतुमैहत घात्रैरथांसत्रिभुतंविनिःश्वसन्विचित्रवाक्चि
त्रशिखंडिनंदनः २३ ॥ तस्याभैम्याःपीडानिमित्तदीनस्व
वैःछिन्नमर्मापिसनलोदूतधर्मान्निवृत्तिमैच्छत् निश्वसंपूर्ण
निश्वसन् विचित्रवचोबृहस्पतिःसनलोमदमब्रवीत्
बलाज्ञापितस्वकीयभावप्रकेटनशंकयाशनैरिति अत्र
दिले पदकृतोरादिकलक्षणाविवक्षितेकदापियाचेतनिजांगऽ
नालयं कथंभवेरस्यनजीवितेस्पंदनमोचयांगःसहिभी

कल्पद्रुमः ७४ ॥ स्वर्गस्वामीशक्रः कदापिनिजपदंवा
नवाप्तिंकल्पद्रुमंयदित्वांयाचेत नहिंकथमस्याभि
यानभवेः हेभीरुसाहिकल्पद्रुदोनिष्फलप्रार्थनोहि
यत्नंभवति ७४ ॥ विप्रैर्विधायत्वद्वामिकामनां
स्वियज्ञस्वांशुहविः स्वमूर्तिषु कृतेविथन्नेयदिसार्व
कामिकंकथंसामिथ्यास्तुविधिस्तुवैदिकः ७५ ॥
त्वद्वामिकामनांभैमीमेभूयादितिकामनांकृत्वास्व
मूर्तिषु ग्रहीतिभेदभिन्नासुस्वयमात्मनाज्ञंस्वांश
भूतंहविस्तेनासौवह्निः सर्वकामेभ्यः प्रभवतीतिसार्व
कामिकेकृतेयदिविथन्नेसर्वत्रयज्ञेषुदेवानामिवाग्ने
रपिहविर्भागसंतिनान्यकीयानंशान्स्वमूर्तिषु ज्ञात्वा
कृतेऽकर्याणीदित्यर्थः सतवेदप्रतिपादितोविधिः
प्रतःकथंमिथ्यास्तु ७५ ॥ सदानदाशामधितिष्ठतः
करंवरंप्रदानंचलितात्कुलादपि मुनेरगस्त्याद्दक्षिणेतेस
धर्मराजाद्दित्यदाक्षिणकाननदागतिः ७६ ॥ सदान
स्यायमस्यादिशामधिवसतोगस्त्यान्मुनेः शाकिनःप्रच
लितादपिवरदूपंकरंप्रदानं पतावंतंकालमिहम
हेशोस्थितोधूः तन्मेकरंदेहीतिसयमोयदित्वत्यामि
याचते तदानवकागतिःभण ७६ ॥ कृतोः कृतेजाग्र
त्तिवेत्तिकःकतिप्रभोरूपांवेषमनिकामयेनवः त्वद
र्थमेकामपियाचतेश्ववेत्मचेतसःपाणिग्रनैववर्तते
७७ ॥ यज्ञस्यकृतेवरुणस्यगृहेकियत्योवाकामयेन
वंसंतिकोवेदयज्ञकं हविषेदीर्घसत्रस्यसावेदानीप्र
चेतसइतिसवरुणःत्वदर्थंत्वमेवार्थः त्वदर्यदूतनिवि
ग्रहःत्वत्कृतेइतिवापकामापिपेऽपिंयाचतेतदाप्रचेत
सोहस्तस्थैवास्ति ७७ ॥ नसत्रिधात्रीयाहविर्घ्नसिद्धये
पतिव्रतापरस्यवानिस्वयंयाची शपवराजेऽपितैप्रास
त्यायेपरस्परस्पर्धिवरः स्वयंवरः ७८ ॥ पतिव्रताभि

नै० प्र० न० टी० १५०

श्रीमत्त्वराज्ञा व्यतिरेकेण स्वयंवरविघ्नासिद्धये यदि नस
न्निहितवार्त्तिनी भवेत्तमात्पूज्ञा समयेहि इंद्राणीमा
ता पूजनीयास्ता तत्समयेय या वाहितापिनागछेदि॰
त्यर्थः परस्परस्पर्धिनो वरा यत्रासौ स्वयंवरो
राजराजसमूहवेषात्तद्वराजसमूहविरोधात्त उ॰
तः स्यादित्यर्थः विशसनं हि नखलीनं विषासं नस्वक
मेवैषा संतस्मात् ७८ ॥ निजस्य वृत्तं नमज्जानतामि
थे शावस्परोषात्तृषाणि जल्पतः स्मधांकिमन्द्यचक
दंडताडवं भुजाभुजि द्वोणाभुजादिद्वन्द्वसे ७९ ॥ अ
न्योन्यं रोषात्तृषाणि जल्पतो निजस्य शावस्य वृत्तां॰
नमज्जानतां रोषावेषात्तवचनमपि नाज्ञवभतामि
त्यर्थः ईदृशां राज्ञां स्वत्रेषु च्छिन्नेषु अस्त्रचक्रायदंडा
स्तेषां ताडवं यत्रेदृशं भुजाभुजि युद्धं किं दिद्वंद्वसे बल
शृंखलितेषु द्वाणितेषु शास्त्रेषु स्वत्रेषु च्छिन्नेषु भुजयु
द्धं भविष्यतीत्यर्थः यद्वा अस्त्रचक्राणां दंडानामिव तो
डवं यत्र युद्धे इति समासः भुजानां स्त्रवदंडाकारक॰
त्वात् भुजैश्च भुजैश्च प्रकृत्य इदं युद्धं प्रवृत्तं नचतेन द्व॰
मिति स्वरूपे इति समासः अन्येषामपि द्वंद्वपले इति पू
र्वपदस्य दीर्घः इच्छमेव्यतिहारे इति इच्समासांतः
तिष्ठद्गुप्रभृतीनि चेत्यव्ययत्वं शुद्धादिद्वंद्वसे इतिज्ञा॰
त्रा स्त्रहंशां सनत्वात्मनेपदं ७९ । अपार्थयन्या॰
ज्ञेकफूत्कृतिं श्रमं ज्वलेद्रुषा चेद्वषाऽनानलः अ
लं नलः कर्त्तुमनाग्निसाक्षिकं विधिं विवाहे तव सारसा
क्षिकं ८० ॥ ब्राववातात्रकृतां फूत्कृतिं शाहुः याज
कानां फूत्कृतिं श्रमं व्यर्थी कुर्वन्ननलः रुषाज्वलेत्
वचनात्रज्वलेश्चेत् भोः कमलालिनव विवाहेन॰
लः अनग्निसाक्षिकां विधिं कंठाञ्जो एकमेकर्त्तुं सम॰
र्थः ८० ॥ पतिंवरायाः कुलजं वरस्य कार्यमाकमण्या॰

वरितानिषिद्धंयदि कथंनगंताविफलीभविष्यतांस्वयंवरः
साधिसमृद्धिमानपि ८२ ॥ पतिंवरायावरस्यपरिणेतुर्वा
कमपिफलंजलंवेत्यर्थंयमोयद्यनिषिद्धमाचरिताकर्तामावये
दित्यर्थः भोःसाधिहे समीचेनेसमृद्धिःसम्पद्भिःतत्सम्पन्नो
पिस्वयंवरःविफलीभविष्यतांकथंनगंतापतिंवरेनितंता
याहृत्त्वंहृजीत्यादिनाक्विप् ८२ ॥ अपांपतिःस्वामिनयाः
परःस्वरःसतानिषेधेयदिनैषधकृपया नलायलोभानउपा
णयेपितात्पिताकथंत्वांवदसंप्रदास्यति ८२ ॥ सपरःस्व
रःअन्योदेवोवरुणःअपांपतिरतएवजलस्वामिनयातात्र
पःयदिनलकोपेननिषेधेत् तर्हिलोभाततोलोभप्र
सारिणःपाणिर्येनतस्मैईदृशोपिनलायापिताभीमसुत्वां
कथंसंप्रदास्यतेवद सजलंहिसंप्रदानंभवतीतिजलाभा
वेकथंदानंस्यादितिभावः नलस्तुलोभेनजलेविनापि
त्वांप्रतिग्रहीष्यतिसकथंदास्यतीत्यपिशाहृस्यभावः ८२
इदंमहद्वेभिहितंहितंमयाविहायमोहंदमयंतिचिंतय
सुरेषुविघ्नैकपरेषुकोपरःकरस्थमप्यर्थमवाप्तमीश्वरः
८३ ॥ मयातथ्यंमहद्धितमुपदिष्टंभोभैमि अज्ञानंदूरे
नांचसुष्ठाविचारय देवेषुप्रत्यूहपरेषुकोनरःकरस्थि
तमप्यर्थंप्राप्तुंसमर्थः ८३ ॥ इमांगिरंतस्यविचिंत्यचे
तसातथेतिसंप्रत्ययमाससादसा निवारितावग्रहनीर
निर्भरेनभोनभस्यस्तमलेभ्रयद्भृशौ ८४ ॥ साभैमीइमा
वाचःमनसाविचिंत्यतथेति सत्यमेतदितिविश्वासंभेजे
निवारितेवग्रहःप्रतिबंधोयस्यदृशोनीरनिर्भरःप्रवाहः
ययोस्तेदृशौनेत्रेअश्रुबिंदुभाक्पदत्वंप्रापयत् सवेदोत्वा
श्रुकत्वात् ८४ ॥ स्फुटोत्पलाभ्यामलिदंपतीवतद्वि
लोचनाभ्यांकुचकुड्मलाश्रया निपत्यबिंदूहृदिकज्ज
लाविलौमणीवनीलौरलौविरेजतुः [illegible] सि
तोत्पलतुल्याभ्यांभैमीलोचनाभ्यांसकाशात्कज्जलमलिनौ

नै॰
प॰ न॰
टी॰
१५।

बिंदुजवमुक्तालाघायाहृदयेनिपत्यतवलोस्फुरंतोहारमा
ध्यगोमणीविलसन्नःदंपतीवमणीवेति ईदृशीनाप्रत्यु
त्वेमणीवाथीनाप्रतिषेधोवक्तव्यः ८५ ॥ फतापतस्त्रष्य
शिलीमुखेष्वाशुगैःशुचेस्तदासीत्सरसीरसस्यता वयायब
ह्वादरयासुधारयासनालनीलोत्पललीललोचना ८६
पतत्काममबाणैःकम्पितासाभेमीशुचेरसस्यशृंगारवरसस्यर
सरसीतदाजाता कीदृशीरयायानिरंतरप्रवृत्तयेवह्वाभि
निवेशाया अश्रुधारयाकृत्वानालोपीतनीलोत्पललीला
यत्र्कलोचनाअश्रुधाराःनालतुल्यालोचनेचोत्पले अथच
शुचोग्रीष्मस्यसंबंधिनीरसस्योदकस्यसरसीराजानासाच
पतत्सुष्यशिलीमुखेष्वाशुगैर्धृतापतंतिपुष्पाणिशिलीमु
खाश्चयेस्तेचतेआशुगावायवश्च तैःकम्पिता यद्वापतत्
द्भिःपक्षिभिःपुष्पैःशिलीमुखैर्वायुभिश्चकंपिताभवति
उद्वेगजलजसंभृताचभवतिग्रीष्मसरसीसाम्यात्कृशत्वे
संतापातिशयश्चद्योत्यते ८६ ॥ अथोज्झमंतीरुदतीगतस
मामसंभ्रमात्सरतिःस्खलत्मतिः व्यधात्प्रियप्रार्थितवि
तनिश्चयात्स्वहनिहनामविदेवितानिसा ८७ ॥ मुह्यंती
रोदनंकुर्वाणगलितह्रीःसावेगाप्रबलप्रीतिःप्रच्युत
बुद्धिःप्रियलाभविघ्ननिश्चयात् दुःखितासाभैमीकृपाज
नकानिपरिदेवितानिदीनवचनानिव्यधात् ८७ ॥ त्वव
त्वयंचेष्टजताघानात्मनःतन्नष्टमङ्गस्ममयेयशास्त्वयं वि
धेयवेहाफलभवत्प्राणतीपतावत्प्रयत्नस्तदभिर्ममाफलैः
८८ ॥ भोःकामाग्नेउज्वालोभवममभस्ममयंत्वस्ययशः
सदूहंकृकभाविधेभाभागधेय ... मनोरथफलमेवभव
यामीतिवृत्तंयस्मात्तिभागपवान्हिमनोरथफलानिभुंक्ते
इतिईदृशात्त्वमेघममफलवाहिनःफलान्येवप्राप्तैःत्व
प... ... वनलेपेनपातितःभवतीति ८८ ॥ भृशं
वियोगानलतात्यमानाकिंविलीयसेनत्वमयोमयंयदि

स्तरेषुभिर्भेद्यनवज्रंमप्यसित्ववीषिनस्त्वंनकथंनदीर्यसे
४८ ॥ वियोगाग्निनातप्यमानभोहृदय त्वंयदिलोहमं
यंकिंनविलीयसे अयोह्यग्निसंयोगाद्विलीयतेभोःकाम
वाणैर्भेद्य वज्रमपिनासि वज्रंह्यभेद्यंभवतिकिंनकथ्यय
सिकथंनभिद्यसे ४९ ॥ विलंबसेजीवितकिंद्रवद्रुतंज्व
लत्यदस्तेहृदयंनिकेतनं जहासिनाद्यापिसुखाशुवासि
कामहूर्वमालस्यमहोततेदृशी ५० ॥ भोजीवितकिंवि
लंबसेद्रुतपलायस्व इदंतेगृहंहृदयंज्वलति अद्यापिसु
खाशुदेवसतिनत्यजसि अहोतेन्द्वतनमालस्यं ५१ ॥ हु
श्रोसुखापातकिनोरथाःकथंसुरूवामपिविप्रलंभिते
प्रियाश्रियःप्रेक्षणचानिपातिकंस्वमस्तुभिःक्षालयते
पातंसमाः ५२ ॥ सुखापातकिनःअसत्यरूपपातकोपे
ताःनलेदर्शयिष्यामहेइत्यादयोमनोरथाःहेदृष्टोप्र
दूयकवामपिकथमवंचयन् महतामल्पोवंच्यतेनाल्पे
नमहानिति अतोदयितप्रभोभादर्शनचानिस्वकीयंपा
तकंपातवत्सरान् अस्तुभिःप्रक्षालयते पातकिनोहि
मनोरथानिष्फलाभवंतीति ५३ ॥ प्रियंचसस्तेनलभे
त्वदीप्सितंतदेवनस्यान्ममयच्चामिच्छसि वियोगमेवे
च्छमनःप्रियेणमेनवप्रसादान्नभवत्यसौमम ५४ ॥
भोमनःत्वदीप्सितंभर्तारंनलभे तदभावेस्वस्तुमभिलष
सितमपिनलभे एवंयच्चामिच्छसितदेवममनभवेत् अ
तःप्रियेणममविरहमेवेच्छ नवप्रसादादसौवियोगो
ममनभवति ५५ ॥ नकाकुवाक्यैरतिवाममंगजंद्विष
त्स्ययाचेएवनंतदर्तितं दिशापिमह्यंसकिरत्वयंनं
यापियोयपालेरविपिर्वधावधिः ५६ ॥ अंगजमपि
काममपिप्रतिवक्रंदीनस्वरैर्याचे अतिवक्रत्वादेवश
त्रुभूवर्तमानमपिदर्दितंप्रवणदर्दितास्यादेवस्य
शात्रवपिदर्दिताःश्रेयान् सुहृदापिनवामःश्रेयानितिभा

वः अयं पवनो मन्दस्तया दिशा किरतं यया दिशा प्रियो
नलो वर्तते वैरकरणे हि विधपर्यं तेन ततः पवनात्प्रीति ५३
असूनि गच्छन्ति यज्ञगानि नलगुणः किं यस्मात् हि ये नहि सन्नग
त्तिमे नमान्तकान्तः स्फुटमन्तरर्भिताननमनत्यास्त्वनका
यवायवः ५४ ॥ असूनिनिमेषादीनि यज्ञगानि प्राणा गच्छ
ति नलत्वप्राणपकपवदूणोबलकृपतया गच्छतीति भावः सो
पि नगतो वर्तते एवेति वर्तमानो विवादितः किं यस्मात् हि ये
नाहिसन्नगवाति से ऊतत्त्याह कान्तो निश्चितं मम अन्तः हृद
ये नो ज्झितानतत्यात्मनि बाह्यकरणानि त्यजन्ति अन्तः करण
त्वनत्यजतीति तथा शार्थः तं कान्तेन नलं मनो न त्यजति त
स्त्रमनः कायवायवः प्राणा न त्यजन्ति अतो मरणेन संभव
तीत्यर्थः ५५ ॥ मदयन्तापमयथाऊषीकरः तावः सवः के
न यपेक्षणा पार्थिवः उदेति कोटिर्न मदेसङ्गमाकिमा त्वं सङ्क
ल्पकणा अमेवः ५६ ॥ हे स्मरः मम अयं तापनयनसमर
र्थत्वाषावेवः कृपामन्दः केन पीनः अयं त केन न पीन इत्य
र्थः मत्तकाकाङ्क्षादिभिः क्षमाकोटिः श्रीकल्पायकस्मा
के संकल्पलेशापवत्मा मत्तेनवो मदा किमात्वं न ज्ञायते भ
वता संकल्पमात्रेण मत्समृद्धो मदज्ञमात्वाश्रियः परः शान्तः
सुलभाः अतः श्रीलोभान्मां किं तापयसीत्यर्थः ५७ ॥
ममैव वा हाल्विमस्तु हार्दिनैः प्रमस्यवर्षाहस्कतो प्रसज्जि
ते कथं तत्स्वाणं तत्स्मृष्ण देवता भवं त्वरणे यत्र दिने नमेगि
वः ५८ ॥ अहस्त्वादिवा चाहर्दिनम नुदिनामित्यर्थः ममै
वात्तु हार्दिनैः प्रमस्यबलात्तु वर्षाहस्कतो प्राह्वपि प्रसज्जिते
सप्रादिने सति स्मृष्णसमपक्षमा देवता कथं स्वाणं तत्
मेगिवः अरणेकथितं च कथं न भवेत् हलानादित्यल्पक
वर्षास्वहहदेवताः स्वपन्तीति प्रयोगप्रसिद्धिः ५९ ॥ इयंन
तेनै[illegible]तानिधिः त्वदेकमानाप्रजननसृपयाउना क
देकदेहानाकियद्भवेषिनः सवे धर्मागोपि वगोपि वक्रियः

५७ ॥ हेनैषधपकंतानोनन्यहृत्तिरेकाग्रैकमनाअपि त्व
यिप्रकतानस्यजनस्यमहलत्तणमेवयानतानीअवेदनात
वलोचनगोचरोनप्रश्नकाकः क्वदेक्वदेकियत्त्वअन्वेषितः
सहंसोपिवेधसागोपितः किंयोनलस्यमेवार्ताकथयतिहा
विदे मन्तुः विंयोनलस्यवेदयतिसोपिहंसोमस्यपमाणेगोपि
नद्दृश्यते अतःसोपिवेधसानिर्गोपितः किमित्यर्थः ५७ ॥
ममापिकिंनोदयसेदयाधनत्वदंघ्रिलग्नंयदिवेत्थमेमनः
निमज्जयंसंतमसेपराशयेविधिस्त्ववाच्यःकृतवामसःकर
था ५८ ॥ मममनोयदित्वच्चरणप्रवणंजानीषेतर्हिभोद
याधन ममापिकिंनोदयसेमामपिकिंनरक्षसि अथीगर्थ
दयेषांकर्मणिषष्ठी संतमसेमहाज्ञानेअवसंवेधेभ्यःतम
सइत्यच् पराशयेपरहृदयंमज्जयन्विधिस्तुपालभ्यःनवा
परायकथाच्च ममैवदैवहतमज्ञानमेतत् त्वंतुनोपाल
भ्यइत्यर्थः ५८ ॥ कथावशेषंतववाहुकेनगतेकपेष्यतिश्रो
त्रपथ्यंकथंनने दयाणुनामांसमनुग्रहीष्यसेतदापिनाव
घदिनाथनाथना ५९ ॥ नवकृतेमामीम्हंसेप्रास्येतिं
वार्तानेकर्णगोचरंकथंनयास्यति भोनाथइदानीयदि
मनुगृह्णासितदापितावत्कृपालेशेनमांसमप्यनुग्रहीष्य
से ५९ ॥ ममाद्रीदंविदरीतमांतवंतदार्थिकल्पद्रुमाकिं
चिदर्थये भिदांहृदिद्वारमवाप्यमेवमेहतासुभिःप्राणस
मःसमंगमः ६० ॥ इदंममांतवेहृदयांविदरीतमादविमाद
वं अदरोस्यात्तीत्यादावि तत्ततोहेतोः अर्थिकल्पद्रुमाकिं
चियाचेप्राणसमस्त्वंमेहृदिभिदांविदलनमेवद्वारंप्राप्यह
तप्राणैस्साकमेवगमः प्रियमप्राप्यगतत्वात्प्राणानोहृतत
त्वे ६० ॥ इतिप्रियाकाङ्क्षिभिकान्मिषंन्मशादिगीषहंसेन
हृदिस्थिरीकृतः त्वयंतयोर्योपिवियोगमन्मथः दाणेतस
ह्रातमज्जीजनत्तुनः ६१ ॥ एवंप्रियादीनोक्तिभिर्वर्ते तम
हुध्यमानोदिगीशदूत्येनहृदिस्थिरीकृतोनिरुद्धप्रामादि

नै॰
ध॰ न॰
टी॰
१५७

तद्गनियावत् ईदृशास्मविंयोगमन्मथः योगोपिदर्शनप्राप्ति
लक्षणयोगसद्भावेपिवियोगजन्ते भितःकामःभैमीसंयोगे
पितन्ब्यपंक्षणोस्तनकुट्टालमिमन्मनेचकार १०२ ॥ महेंद्रदूर
त्वादिसमस्तमात्मनस्ततःस्वविस्मृतिमनोरथास्थितैः क्रि
याप्रियायाललितैःकरेविनाविकल्पयान्नित्यमलीकमा
लपत् १०२ ॥ अथमनलःआत्मनोमहेंद्रदूरत्वादिकंसमस्त
मपिविस्मृत्यमनोरथास्थितैर्भैमीविलासरूपपादितःक्रि
याःचेष्टाःपल्लवयन् स्मारंस्मारंमिथ्याइत्थमाहस्म १०२
अयिप्रियेकस्यकृतेविलप्यतेविलुप्यतेतेमुखमस्त्रबिंदुः
भिः मुखत्वयालोकितमन्नयेनकिंनिबद्धलक्ष्लोचनलील
यानलः ३ ॥ अयिप्रियेकस्यकृतेत्वरुद्यतेमुखमस्त्रबिं
दुभिर्विलप्यतेहा अयेनमन्नयेनलःअपांगलीलयाकिंना
लोकियेनैवंरोदिषीत्यर्थः यतोलिवद्धलक्ष्यत्वं अतएवमुखः
स्थितेनपश्यतीतिभावः ३ ॥ चकास्तिबिंदुच्युतकातिचा
तरीचनास्त्रबिंदुच्युतिकैतवात्तव मसारसारोदिमसारमा
त्मनोनोपिसंसारसस्तपायेयतः ४ ॥ निविडास्त्रबिंदुपत
नव्याजेनतवबिंदुच्युतकातिचतुराभाशोभतेभोःइंद्रनील
रस्यनेत्रे यतोहेतोरात्मनाक्रत्वानिःसंदेहंसंसारंसमारंत
नोपिसंसारंप्राहाबिंदुलोपसंसारइतियतोबिंदुच्युतका॰
द्भवतीत्यर्थः बिंदुच्युतकानिचित्रकाव्यविशेषः ४ ॥
अपांगपाथोरुहदृष्टायितेकवेककोपिलीलानलिनाकि॰
मानने ततोविहारोकियदस्त्रणः स्ववैरदोषनिर्वासितभू
षणोहृदि ५ ॥ निवंकृतपैशाविमुक्तलीलापद्मेचक्र
स्थापितंमुखेलीलाकमलंकिंकरोषि अदोषएवदोषवि
नैवापनीतभूषणोहृदयेअस्त्रणःहावैहारेकियत्पर्यंतंनि
र्मोक्षितिनरंपतैतोऽस्त्रबिंदवोहारत्वंइवासनेइतिभावः ५
इतःनिवासमप्युपमिदंमिलज्जलेकंतृणत्वावत्योरिमार्जयामि
ते अयापराधभवदंघ्रिपंकजद्वयीरजोभिःसममात्मनो॰

लिना १९ ॥ इदममंगलकारि नेत्रयोर्ह्रदीयमानं जलं प्रथ
मं करेणाप्रोंछयामि अनंतरं मांछिरसा कृत्वा भवत्पादपद्म
रजसा स्वकमात्मनोपराधं च मार्जयामि रजोपि मार्जयामि
अपराधं चेत्यर्थः १ ॥ ममत्वदंघ्र्याछिन्नावाम्रतफनेः कि
रीटमाणिक्यमयूखमंजरी उपासनामस्य करोत्र रोहिणी
त्यजत्यजाकारणरोषणेक्षणे ३ ॥ मममुकुटमाणिक्यकि
रणमंजरी रोहिणी रक्ता रोहिणीतारा च त्वत्पदमलं च रणेन
त्वद्रूपचेंद्रस्यास्य सेवां करोतु हे अनिमित्तकोपने कोपस्य
त्यज त्यज संभ्रमव शांतु कान्तिः ३ ॥ ततोभिमानं मा भि चेन्मर
नागपि त्वयि श्रयेत तुंगमानमानतः विनस्य वक्रेयदिव
र्तसे कियन्नमामि ते चंडि तदापदावधि ८ ॥ मयि मनाग
पि मानेन तनोभिचेत् ह्रीणामीर्ष्याकृतः कोपोमानो न्यासं
गिनि प्रिये उन्नहिं त्वयि प्राणतः सत्त्वंहं बहुमानं गौरवं श्रये
कियद्दीर्घद्वक्रे विनस्य यदा निष्ठसि तदा हे चंडि कोपने नेप
दपर्यंतं नमामि स्वल्पमाने बहुमानं ईषन्नमने बहुनमनं
करोतीत्यर्थः ८ ॥ प्रभुत्वभूम्रानहृहाणमाहृष्या प्रणामं
मात्रापि नामे पिकः श्रमः त्वयाचनां कल्पलतासि मां प्र
ति कहृष्टिदानेन तव बहुश्रुतिना ५ ॥ प्रभुत्व बाहुल्येना
ग्रहकृत माहृष्य प्रणाम स्वीकारेपि कः श्रमस्ते अर्थि
नां कल्पलतासि त्वं मां प्रति हृष्टिदानेपि तवलघुता कः
५ ॥ स्मरेषमाघं सहसे मृडः कथं हृदि हृष्टीयः कुचसंह
तेन तव निपत्य वैसारणकेतनस्य वाव्रजंति बाणाविशुद्धा
यंति सूता १० ॥ मृडत्वे कामबाणाकुतं माघं पीडां कथं
सहसे अथवा हृष्टतं भवसंग्राहे हृदये मीनकेतनस्य बा
णाः पतित्वा विशुद्धान्यांति सूतां व्रजंति विसवंतीति विसा
रीपवनेसारणः विसारिणामत्स्य इत्यमरः १० ॥ स्मितमपर
संभावयन्मल्लिकणाकणान्वि धाहि लीलाचले मं चले अबोः
अपांगाय शब्दां थिकां चकेत्य प्रसन्नचस्तेधेहि हे धामकोपवि ॥ ॥

नै०
ष० न०
टी०
१५४

स्मितविगणोहृष्टप्रीतेनहासलेशान्समानय भ्रुवोर्यंचलंली
लावेचलेकुरु प्रसन्नाभ्रलामसोपविष्टयाविलासेनकटा
क्षसंचारिणीप्रयुंक्ष्व ११ ॥ समापयप्रातृषमद्युविस्रंभोसि
तेनविश्राणयकौमुदीमुदः दृशाविनः खेलतखंजनद्वयी
विकासिपंकेरुहमल्लनेमुखे १२ ॥ नेत्रोदबिंदूनांवर्षाःस
मापिनयेत्यनेनशरदुदयोत्रवर्णितः मंदहासेनचंद्रिका
नंदाल्विश्राणय वितरवणशाणस्त्राणादानेइतोस्मिंजनेह
शोखंजनत्वयीखेलतनवकज्जपद्मविकस्वरमस्तु १२ ॥
रुपारसोद्वेलनकेलिमर्दवसज्जासृजोतन्ममकर्णकूप
योः दृशौमदीयेमदिराक्षिकारयस्मिंस्त्रियापानसपात्रता
विधिं १३ ॥ अहूरपेक्षयाममकर्णकूपयोर्वेतरमध्येरुपा
रसोद्वेलनकेलिसृजवेलासुद्युलेच्छवर्तनमुद्वेलनं मदय
नोहर्षयतदृतिमदिरेक्षणादिकःकिंच मदिरेआदिकणीय
स्यास्यामुद्रिरान्ही भोमदिराक्षिमदीयेदृशौहासस्त्रियाक्ष
त्वापानसभोजनेकारयचिरकालमुपोषितत्वात्पारणा
व्यपदेशःहृक्कोवन्यनरस्याभिनिविष्कर्मत्व १३ ॥ ममास
नार्धेभवमंडनंननुप्रियेशुडत्संगविभूषणंभव भ्रमाद्रमा
दालमपांगसक्ष्यताविनाममोरःकृतमत्रवासनं १४ ॥ भोः
प्रियेममासनार्धेमंडनेभव ननुनैवंकिंतुममत्संगविभूष
णंभव इदमपिभ्रमाद्रमादवोचं अंगभोःसहृता ममोरः
स्थलेसज्जाकृतमत्रवासनं अन्यदासनमयोग्यमित्यर्थः
१४ ॥ अधीतपंचाशुगवाणवंचनेस्थितामदंतर्बहिरेषि
चेद्रतः स्मराशुगेभ्योहृदयेविभेत्रनप्रविश्यतत्रस्वमयसे
पुटेमम १५ ॥ अधीतपंचाशुगबाणानावंचनायथानं
स्याःसंबुद्धिः अंतर्हृदयेनावतिष्ठसि बहिःहृदयत्वामो
चितत्तुमंतर्बहिःस्थितत्वद्रूपसंपुटेप्रविश्यमेहृदयंसर्व
पाशेषुप्रानविभेतु १५ ॥ परिष्वजस्वानवकाशतावाणानास्सर
स्वलसेहृदयद्वयेसहनो दृढमसमुद्रितंज्ञचयोःस्फुटोदयोः

कस्तदीयंपरिचारिकोचिता १६ ॥ आलिंगयआवयोर्ल
ग्नेहृदयद्वयेस्मरस्यानवकाशबाणायस्यतस्यभावोनव
काशबाणानामस्तिनिःसंधिबंधत्वात् हृदयद्वयमध्येप्रवे
शावकाशंनलभंतेइत्यर्थः कुसुमबाणस्तहृदयेकु
ठिनौकुचौकथंसहतेइत्यतआह ममकठिनेयमुरस्त
टीकटोरयोस्त्वतकुचयोःपरिचारिकाउचितासदृशत्वा
त् १६ ॥ तवाधरायस्पृहयामियन्मधुस्रवैःसवःसात्वि
कमाक्षिकाणिरः अधित्यकास्तनयोस्तनोन्नतेममैत्व
लेखाभ्युदयाङ्कुतेनवः १७ ॥ तवाधरायस्पृहयामिस्प
हेतीप्सितइतिसंप्रदानसंज्ञायस्याधरस्यमधुप्रवाहैगिरः
सवःसात्विकमाक्षिकाः स्रवसीवमाक्षिणीयस्मिंस्ता
दृशंसात्विकंयाहक्कातिसात्विकवचोमाधुर्यकारणी
भूतस्यापिमाधुर्यमनुमापयतीत्यर्थः तवस्तनयोःकपरि
भागेषुममनवेइंदुलेखायाअभ्युदयकृतमङ्कुतेतनो
तु यत्कंचागिरितटोपमेस्तनोपरिभागेचंद्रलेखोदयइ
ति १७ ॥ तवर्तसेमन्मथनाटिकाकथंप्रकाशरोमाव
लिसूत्रधारिणी तवांगहारैश्चविभेतिनायकःशिखाम
णिस्त्वद्विजराड्विदूषकः १८ ॥ त्वंमन्मथनाटिकामन्म
थस्यनर्तयित्रीकामजीवप्रतिपादनात् नाटिकावाकथं
नवर्तसेनभवासि यतःप्रकटरोमावलिरूपंसूत्रधारयसि
नाटिकापिसूत्रधाराद्विवर्तीभवति अंगभोस्तवहारैना
यकोमध्यमाणिःकांतिमेतिनाट्यापिनेता अंगहारेणावि
देपेहर्षंभजतेपाकौपंक्तिसिस्थूमध्यवर्तनेनतविनायकः
इष्टावर्णनीयोयान्यकःनायकवतेशिखामणिर्द्विजरा
जस्त्वद्रदस्यविदूषकः १८ ॥ सुभाषुखवशसुवदनेराजन्मनः
तवाधरेलिख्यतयत्रलेखया मदीयदंतेनतनाजितेजनैः
सभूर्जतामजेतबिंबपाटलः १९ ॥ भवत्कामस्योस्त्रौ
सुभाषुखवशीःज्योतिःशास्त्रेप्रसिद्धः तवयथाधरलेखयाल

नै॰
प॰ नं॰
टी॰
१५५

एवमुत विंबाहरणः सोदरः महंतारिक्तनपंक्तिकृतनदंजनैर्भू
जैनोप्रामोत भूर्जत्वक्कृत्वनः पाटलापाटलीवाच्चोचिता
च १९ ॥ गिराश्रुतकं परत्वदयस्वचेवनैः प्रसीदस्वसूषयि
तेमयाश्रुचौ निशेवचांद्रमसकरोत्करस्ययन्मसत्वमेका
सिनलस्यजीवितं २॰ ॥ वाचाश्रुतकम्पयस्वचेवनैदयस्व
मयाश्रुचौसेवायितेप्रसीदयत यतोहेनैषध्वंसंवोधिनः
किरणसमूहस्यशशिवि ममनलस्यत्वमेवेकाजीवि
तमसि २॰ ॥ मुनिर्यथात्मानमथप्रबोधवान्प्रकाशव
तेस्वमसावबुध्यत अपिप्रपत्रां प्रकृतिंविलोकितामवा
मसंस्कारतयाहसृजाक्रिरः ३१ ॥ अथज्ञानवानसोनलः
स्वंप्रकाशवंतमात्मानमबुध्यत यथाज्ञानी मुनिः स्व
प्रकाशवंतंस्वप्रकाशमात्मानंजीवंबुध्येत अथप्रपत्रां
तांप्रकृतिंहृतत्वाप्त्येस्वभावंविलोक्यप्रामहृतत्वसंस्का
रतयागिरोसृजत यद्वाप्रकृतिंप्रपत्रांतांभैमीहृष्टागि
रोसृजत मुनिरप्यात्मानंप्राप्तांतांप्रकृतिमविद्याज्ञाना
प्राप्तभवसंस्कारतयागिरःसृजति व्यवहारिकोभवति
अथवाप्रकृतिपुरुषाविवेकज्ञानात्मोक्ष इतिआत्मानंप्र
कृतिंचज्ञात्वाप्राप्तज्ञाननयाप्रुक्तः सन्गिरोवाचादिव्य
वहारान्सृजतिकुंचनेसृजाविसर्गेएतावत्पर्यंतंमोहांधो
भवतिसंप्रतिप्रबुद्धःसन् इतोचिंतान्येववचनानिजगाम
देत्यर्थः ३१ ॥ अयेमयात्माकिमनिह्नुतीकृतः किमत्र
मेनामत्रमांप्रतकृतः पुरःस्वभञ्ज्यायनमर्ज्जियाविलो
विलोकितांहेनतदृंगिनान्यपि ३२ ॥ अयेइतिविषादे म
यात्मात्माकिंनगोपितः अत्रापसंथेमत्रप्रतकृतः मांकिं
मेनाप्याप्रसामर्थ्यंयोननायप्राप्तकृतोवीति अथस्वभञ्ज्या
रेस्मृपागतोनभन लज्जयाव्याकुलः अनपव्रात्यंतंनत्वा
देवसंमस्वकोपाचिह्नानिस्वभंगादीन्यपिनविलोकिता
हेलदृ यद्वापुरःपुर्वस्वभञ्ज्यानतः अथानंतंलज्जयान

मत् तदिंगितानि न विलोकितानि हे २२ ॥ स्वनामयत्राम
मुधाभ्यधामहो महेंद्रकार्यमहृदेन दक्षिणेन हनूमदाचे
येणासा मया प्रवर्द्धिताहमैतेस्य पक्षः सितीकृतः २३ ॥
यतोहेतोः स्वनाममुख्यमेवाकार्य येनामावेदे महदेन
महेंद्रकार्येन्यसंके श्रहो हनूमत्प्रभृतिर्नत्पमायायेयशसा
धवलितः मयापुनः शत्रुहासैर्धवलितः शत्रूणां हसनी
योस्मीत्यर्थः २३ ॥ धियात्मनस्तावदसाधुनाचरं प्र
स्तुतं हे दम यद्वदिष्यति जनावनायोद्यमिनं जनार्दनं ह
येजगज्जीवपिवंशीवंवदन् २४ ॥ आत्मनो बुद्ध्या तावद
न्याय्यं नाकार्ष देवकार्यविनष्टपात्वितिप्रथमप्रवृत्तज्ञानीते
स्मयतो यद्वदिष्यति मद्विषये अन्योजनो यद्वदिष्यति
निंदास्तुतिर्वा सज्जानीते नाहमित्यर्थः कीदृशो जनः जन
वत्राणायोद्यमकं हरिं जनार्दनं जनानर्दयति जनार्दन इति
तथा प्रलयसमये जगत्प्राणाहरं वांशीवं मंगलं मंगलावहं
वदन् अमंगलो लोक इत्यर्थः २४ ॥ स्फुटत्यदः किं हृ
दयं त्रपाभराद्यदस्यशुद्धिर्विबुधैर्विबुध्यते विदं त्वनेनस्व
मिदं त्वदंतरं जनानने कः करमर्पयिष्यति २५ ॥ इदं
हृदयं लज्जाभरात्किमर्थं स्फुटति यतोस्य हृदयस्य शुद्धि
दैवैर्ज्ञायते ते देवास्तत्स्वं जानंतु इदं त्वदंतरं विषमं जनस्तु
विकः करं ददाति देवानां मपरापलज्जया हृदयेन स्फुटं
तु यतस्तत्पूर्णयाभावं जानंति अंतर्विषमं जनस्तु लोकोटिता
निद्रात्वकथं स्फोटवेत्यर्थः २५ ॥ मम श्रमस्त्वेन तथा नं
यां फलीबलीयसा लोपि च सैव वेधसा नवस्तु दैवस्व
साह्विनस्त्वं स्वरैस्त्वरोपि प्रतिकर्तुमीश्वरः २६ ॥ अनया
चेतनया सम प्रयासो हृत्य फलः सफलो जातः स्यात् से
वचेतना बलीयसा दैवेनालोपि नाशिता स्वकीया बुद्धिः
किं न रक्षतेत्याह दैवस्वरसात् स्वस्त्रामोप से स्वत्वं सः स्वे
च्छादैवस्वेच्छया लिनाशि च स्तु कोपि प्रतिकर्तेन शक्तः

नै॰
ष॰ नं॰
टी॰
१५६

दैवकृतबुद्धिवैशसापराधोयंनममापराध इत्यर्थः ४६ ॥
इतिस्वयंमोहमहोर्मिनिर्मितप्रकाशनेशोचतिनैषधेनि
जे नयाव्यथामग्नतदाहृधीधियादयालरागाल्लकहेमहं
सराड् ४७ ॥ आत्मनैवज्ञानपरंपराकृतनिजंप्रकाशनें
नैषधेशोचतिसतितादृशव्यथामग्नंनलोद्वरणेच्छया
दयालुर्हेमहंसराजः श्रीघ्रमाजगामतयाहृशीव्यथात
थाव्यथातस्यामग्नस्वाभोसतवनयाव्यथामग्नः तस्यो
द्धिधीर्धया ४८ ॥ नलंसतत्यदत्रवोर्धवीद्गणेसपक्षप
तीतिभणितमभ्यधात् नयादयैनामतिमाननिराशताम
द्यान्विहातेयमतः परंपरं ४८ ॥ सहंसोहंसपक्षधनितो
धृदर्शिनेसपक्षपतीअस्माकमुपकर्तानिहयाइतिवद
तेनलमवोचत् भोः अदयप्रनाभेमीमाननिराशतामा
नय अतोनंतरंकेवलामियंप्राणान्विहातालद्वद्यत्स्य
तीत्यर्थः अस्मत्तस्याज्ञानपदस्थर्वप्रयोगवाहितस्यस्वन
त्रेस्यांतिशाहृसप्रयोगासिद्धत्वः ४९ ॥ सुरेषुपश्यन्निजसा
परायतामियत्यमयस्यामिनदर्थसिद्धये नकूटसाक्षीभ
वनोचितेभवान्सतांहिचेतः शुचितात्मसाक्षिका ५० ॥
देवकार्यसिद्धयेपतावत्मयासंकल्पासुरेषुविषयेआ
त्मसापरायततांपश्यन् भवान्कूटसाक्षीभवनेउचितोन
सतांचित्तशुद्धिरात्मसाक्षिकाहि अतएवात्मपरायद्ध
धृत्वकूटसाक्षित्वं ५१ ॥ इतीरिणाहंसपनलविदर्भजा
मपिप्रयातेनावगेनसांत्वितः स्वाइदेभाषेभाषिनीदमस्य
सप्रणास्थाचितेनहविस्यतीनलः ३० ॥ इत्युक्तवतानले
विदर्भजांचाप्रज्ञामंच्यप्रचालितेनहंसेनाश्चासितःकृपा
लुःसनलः चेतसादिशीशान्याणास्यदमस्यभाविनीभवा
षेप्रयातेनेतिआदिकर्माणिक्तः क्तर्तविचेतिकुप्रत्ययः प्र
चलितेप्रावृत्तेनेत्यर्थः ३० ॥ ददेपितत्यंप्रकियनीः कदर्थ
नाः स्वरेषुरागंसमवावकेशिनीः अदंभहूतेनभजेतवा

दयादिष्टं त्ववादंडमसीममागास्ता २३ ॥ देवेष्वसुरादौत्यत्रौनि
ष्फलावंध्याफलावकेशीचेत्यमरः कियतीर्यातनास्त्वभ्य
मपिरुणावसेप्रियार्थेप्रक्षामियावतीःकदर्थिनःकरोमि
ताःसर्वानकेवलंदःखहेतवः किंतुदेवानुरागमपिनोत्
पादयंति अन्तःकिमितिकुर्वेत्यर्थः अपीतिगर्हार्यांवा
यद्वादेवानुरागाद्धेतोःत्वदुःखहेतवस्ताअपिकदर्थनाःकु
र्वेयतोनिष्फलदुःखंकातेव्यमित्यर्थः मयाहृतेनानिष्फल
दत्स्वेतासीदेवाःकृपांकुर्वंतु अस्मत्कार्यविनाशितस्वका
र्यसाधिनामित्यपरार्थेनममदंडंवादिशंतु अतःपरंत्वय्याःक
दर्थनानकुर्वेइत्यर्थः ३१ ॥ अयोगजामल्पभवंनवेदनांहि
तायमेभूयादियमस्मादिस्तुता उदेतिदोषादपिदोषलाघवं
कृशानुमत्तानवशादिवेनसः ३१ ॥ अमेयऊन्मत्ततांहि
तायजातायतोविरहजानितांवेदनाल्पभव नवहेतःक्वचि
द्दोषादपिदोषलाघवंदोषाल्पत्वंजायते यथाज्ञानदोष
वशान्तामाल्पत्वं ३२ ॥ नवेतयोगास्त्ववापावकोपिमेकदर्थ
नात्यर्थनयोगमहृया प्रकाशमुन्माथयदप्रकारयन्मया
त्मनस्त्वामनुकम्पनेस्मरः ३३ ॥ नवेतिविषयविषयभा
वसंबंधीषष्टीत्वद्विषयकोमन्निष्ठोवियोगजनितःस्मरा
ग्निरितिहृदयपीडाधिक्येनैवदयामगमत्यद्वा ममस्मरा
ग्नेरेवंकृतेननवकदर्थनाधिक्येनदयाप्राप्येत्यर्थः य
द्वानवार्यविरहस्मराग्निमत्कृतनकदर्थनाधिक्येनदयांप्रा
प यतःकारणादयोन्माद्यमयाममैवप्रकटंकारयन्सवि
योगस्मराग्निःत्वामनुरक्तानिस्म यत्वोन्माद्यमयात्मनः
स्वस्यप्रकाशंकारयन्त्वामनुकम्पनेस्म स्वस्येवावियोगा
ग्नेरपिप्रकाशनात् ३३ ॥ अमीसमीहैकपरास्तवामराः
स्त्वाकिंकरस्तामापिकांतेनीरीषि विचार्यकार्यस्त्वजमाविधा
कथाकृतोनुतापःत्वयिपार्श्विवग्रहे ३४ ॥ एतेदेवास्त
वेच्छायांतात्पर्येवर्ततेत्वत्कृतोनुलापंवांछंतीत्यर्थः मा

मयिनिजंदासंकर्तुमीप्सिष्ये पर्यालोच्याविधेयंकृतकृतः र
पश्चात्तापःत्वयिपाणिविग्रहंप्राप्त्यानेनराज्ञाक्रियमाणंवि
रोधंव्यर्थमेवमाकार्षीत् .व्यर्थकोपस्तदासुदाक्रान्तोनुतापर
इतिवापश्चात्तापङःत्वंमाभूरित्यर्थः २३ ॥ उदासितेनैव
मयेदमुच्यतेभियानतेभ्यःस्मरतानवानवाहितंयदिस्यात्म
दत्ययेनतेतदानवप्रेमाणिमुद्विलङ्घये २४ ॥ तेभ्योदेवे
वेभ्योभियानेवमुच्यतेकामनिमित्तकाधर्यास्तुनउदासीनेन
मयेदमुच्यते यदितेमत्प्राणव्ययेनहितंस्यात्तार्हितवप्रेमाणि
मुद्विलङ्घयेतेप्राणाःपात्रीकरणायत्वयामयियत्प्रेमकृ
तंप्रतत्यतिकारयमाणानेवप्रयच्छामि नचवक्तव्यंदेवभ
यात् कामकृतकृशतयावाप्राणान्मंचासि नमदर्थमिति
यतोनमेतेभ्योभीतिःनापिकार्श्यंकिंतुउदासीनएवाहंब्रवी
मि तवहितंचेत्प्राणान्त्यजामीत्यर्थः २५ ॥ इतीरितैर्नैषध
हृन्नतामृतैर्विदर्भजन्माधृषशमुल्ललासमा ऋतोरिवश्रीः
शिशिरानुजन्मानिपिकस्वरैस्तीव्रविकस्वरैर्यथा २६ ॥ प
वमुक्तेनेलहृन्नतामृतैःसावैदर्भीसंतनोषशिशिरानुजन्म
नऋतोवसंतस्याधिकाश्रीरत्यर्थाद्दिनैःकोकिलशब्दैरिव २७
नलेनतदावेत्यनमाशायेनिजेहृणांविगानंचभूमोचभीमजा
जुगुप्समानाहिमनोधृतंतदासतीधियादेवनहूतयाविसा
२८ ॥ साभैमीस्वचेतसितंहृतंनलेनिक्षिप्य तदाजुगुप्सान्निं
दांचतत्याजनलप्रार्थनाशयाधारीवेहृणांपरपुरुषसंवादर
शंकयानिंदां तेद्धेशापिमुमेचेत्यर्थः कोहशीनदानलात्तान
वेलायांसतीवृद्धापतिव्रताभावेनधृतंदेवहूतयाहिमनोन्य
वेशायामितिनिंदंतीत्यर्थः २९ ॥ मनोभवःतेभविनामनःपि
नानिमजयन्नेनहितनलजसे प्रमद्भिमस्तुत्वकयान्वयेतिर
साम्यितासतीमन्मथानिन्दिनीधिया ३० ॥ हेमन्मथमनोर
जन्मनोभवतांसंसारिणांमनएवंपितानत्यापेनिमजयन्नल
जसे प्रसन्नकान्त्यात्वयासतुत्वकयासाद्धिःपुत्रेर्पितरःप्राणा

लोकान्यांतीतिकथाअस्तुद्विन्यघेधिदूतिमनसामन्मथानिंदि
नीसतीसास्थितास्तीपतिव्रतावा ४८ ॥ प्रसूनमित्येवंतदंग
वर्णानानमाविशेषात्कृतमनदित्यभूत् तदाकदंबंतद्वर्णि
लोमभिन्नदृष्टगुणःप्राहृषिहर्षमागतैः ४९ ॥ भैम्याअंगव
र्णिनासौकुमार्यसौगंध्यादिगुणेनप्रसूनंपुष्पमित्येवसामान्या
कारेणाभूत् सावर्ण्याविशेषाद्विशेषापादानेनतत्पुष्पंकत
मदितिनाभूत् अतएवतत्पुष्पंकतमदित्याकांक्षास्यादित्य
न्वयः तदाआकांक्षायांवातदातस्मिन्समयेवा आनंदवाष्प
स्यवर्षाकालेविकासंप्राप्तैःपुलकैःतत्कुसुममेकंकदंबमित्यव
र्णि पुलकितांगस्यकदंबतुल्यत्वात् कदंबंचवर्षास्वेवविक
सतीतिहर्षाद्गुणःप्राहृषीत्याह आनंदवाष्पपूरितापुलकिता
चजातेत्यर्थः ४९ ॥ मयैवसंबोध्यनलेत्यलापियत्त्वमाहसं
वृद्धामिदंविसृष्टपतत् अमाविनिश्चंतिमसाहमस्वनःस्वभा
षितस्वोद्भ्रमविभ्रमक्रमः ५० ॥ मयैवनलमभिमुखीकृत्यप
द्विलापितःअसौनलःतदिदंविलापितोविचार्यमयाज्ञातमात्मा
नमाह अहमनयाज्ञातःतत्किमित्यहंनकथयामीत्यात्मानंक
थितवान् नतुस्वारस्येनेतिदमयंत्याश्चांतिमसौनलःअसात्
क्षिडितवान्घोअंतकर्माणिविभाषाद्वाधेआख्यातइतिसिचो
लुक् कीदृशःस्वेनभाषितःस्वोद्भ्रमस्यविभ्रमाणांविलासा
नांक्रमोयेनसःश्चांतेनमयास्वनामकीर्तितंनतुत्वयाज्ञातमि
तिस्वभ्रांतिवर्णनव्याजेनज्ञापयतिस्मेत्यर्थः मदभिलाषजनि
तावेगभरश्चांतेनानेनस्वनामोक्तमितिज्ञात्वासाभैमीत्रतोषेति
भावः ५० ॥ विदर्भराजप्रभवाततःपरंत्रपासरावीवक्रमलेन
सानले पुवत्तसूचेभिमुखंयदत्रपामसज्जतेनैवमहाह्रदेह्रि
यः ५१ ॥ ततःपरंनलेज्ञातेसातिलज्जावतीसाभैमीनलेव
क्रुंनाशाकत् यतोयंनपवसंमुखेतंनलेनिर्लज्जावभाषेपुवः
पूर्वंवा तेनसंमुखंसंभाषणेनैवलज्जयामहाहृदेसमाजत ५२
यदापवायीपिनदात्मपुत्रंपरधामकसंख्योःसुवसितिद्विपायस

नै॰ ष॰न॰ टी॰ १५८

विहस्यसख्येवतमब्रवीन्नदाह्रियाफनासौनयनाभवत्प्रिया
४८ ॥ साभैमीयदाप्रपवार्यापिहस्यसंकेतेनकृत्वाव्याहृत्या
पितवोवलितानननापीत्यर्थः सख्याःकर्णेप्रियायनलायउन्न
वंदाकेनशाशाक उदासावीपववविहस्यतेननलमब्रवीत् किमि
तिइदानीत्वत्प्रियालज्जयामूकीभूता ४८ ॥ पदातिथीयोहि
विनस्यतेस्वयंविनन्वतीलोचननिर्झरानियं जगादयासैवमु
खान्ममत्वयामहृतबाणोपनिषत्त्रिशाम्यता ४९ ॥ चिरेलि
खितस्यतेपदयोःपाचभूताननन्दप्रवाहान्स्वयंवितन्वतीइयं
भैमीयाजगादनलागमात्पूर्वमित्यर्थः सैवकामोपनिषत्का
मदेवरहस्यंममसुखान्त्वयाश्रूयतां ४९ ॥ असंशयंसत्त्वयि
हंसपवमांशाशांसतनत्वद्विरहामसंशयां कचंद्रवंशस्यमतंस
मद्वधाद्वंशसतासंभविनीभवाद्दृशो ५० ॥ त्वद्वियोगात्प्राम
प्राणासंदेहामांसहंसोनिश्चितंत्वयिविषयेनन्यवेदयत् भोः
सोमवंशभूषणत्वाहृशोजनेमद्वधाद्यानकताक्कसंभविनी
मद्विरहदुःखापरिज्ञानादेवत्वंसामियंनकालेनसंभावितवा
नइत्यर्थः चंद्रवंशजत्वंसौम्यत्वयोनगताय ५१ ॥ जितस्त्व
यास्येनविधुःस्मरःश्रियाकृतप्रतिज्ञौममतौवधेऽजनः नवे
तिकृत्वायदिनजितेनमयानमोघसंकल्पधराःकिलामराः ५
५ ॥ त्वयास्यपत्नेनविधुर्जितःकान्त्यास्मरश्चजितःतौस्मरचं
द्रौऽजनःवधेममकृतप्रतिज्ञौपरिपन्थिनंत्वांपरित्यज्यनिरा
गसोममवधेऽजनःकृतप्रतिज्ञौनवेतिकृत्वातवेयमितिकृत्वा
ममवेधयादिकृतप्रतिज्ञौस्यातांतत्राहिंमयाजितंयतोदेवावि
फलसंकल्पधारिणोनभवंति किलेतिप्रसिद्धौ नवाहमसि
तियत्राभ्यांसंकल्पितं नतत्फलंभविष्यतीतिजितामित्यर्थः
५५ ॥ निजांशनिर्दग्धमदंगभस्मभिर्मुधाविधुर्वीक्ष्यतिलां
छनोल्कजां त्वदंशस्यतांयास्यतितावतापिकिंवधूवधेनैवपुर
नःकलंकितः ५६ ॥ चंद्रःस्वरश्मिभस्मीकृतमदंगभस्मि
नैःस्वल्पकलंककेशोच्छनंव्यर्थमिच्छति भस्मनाहिदर्पणादेः

कालिकादिदोषउन्मज्यतेतद्येत्यर्थः तावतापिकलंकोस्मी
जेनमात्रेणापिविधत्त्वन्मवेनोकिंयास्यति यतःसवधूवपे
नैवस्नेनरापिकलंकितः ४६ ॥ प्रसीदत्वमहंप्राणान्मनोभुवे
नेनमांतेर्षन्तकोस्माकथः त्वदेकचित्ताहमस्मान्विमुंचती
त्वमेवभूत्वात्राणावर्जयामिते ४७ ॥ हेप्रियेनिशेषःप्रसन्नो
भवत्वंबाणान्कन्दर्पस्यदेहिमुंचकउस्तमबाणात्सकामस्त्व
स्मैमैहिनस्त अहंत्वदेकचित्ताप्राणान्विमुंचतीत्वमेवभूत्वा
तेकामंत्राणावर्जयामिमरणेयाहृशीजंतोर्वासनायस्यजाय
ते ताहृशांलभतेजन्मसभूयापिस्वकर्मभिविनिध्यानेन ४८
स्कृतिःस्मरणंगणगायनोयदित्वदग्रिमयस्यजनस्यकिंत
नः स्त्वेवेवेरस्कृतास्वैःकृतेनमुक्तीजातभवेत्तउ
ती ४८ ॥ वेदप्रसिद्धतयादेवाइन्द्रादयःकिंनाद्रियंतेइत्यत
आह वेदोयदिदेवानांगणानायनितत्स्तेनस्कृतिगानेन
त्वस्तवणमयस्यजनस्यकिंस्यात् नाकिंचित् जंलेस्कृतमन्त्र
नैर्जनैःस्तूयस्यस्तवेस्कृतेउमुक्तीसंतोषवतीकदापिनभव
ति हिवेदप्रसिद्धत्वेपिदेवेष्वमेनादरइत्यर्थः ४८ ॥ कथा
स्मिन्बिरमघनप्रियैर्ममासावगंतास्तिनभावमन्यथा त्वद
र्थमुत्का।स्तयासुयमाप्रतीहिजीवाद्यधिकात्वदेकका
४९ ॥ वरंकयास्मिन्बिएकथाशेषाभवानि अघनप्रिये
प्राणान्नधारयामि यद्वानानिष्ठामिहृङ् अनवस्थानेधारणे
च अन्यथामरणाभावेममाभिप्रायमन्यतंनत्ताताति हेजी
वादधिकस्वामिन् अस्मत्वत्रिमित्तत्यक्तप्राणानयात्वदेकि
कात्वमेवैकोगतिर्यस्याः स्माजीवाभ्यधिकः त्वमेवैकोयस्या
स्तामीहृशीजानीहि ४९ ॥ महेंद्रहेतेरपिरक्षणंभयाघद
र्पिसाधारणमस्वभूतोत्रतं मस्हनबाणादपिमामरक्षितः
त्वंतंतडस्त्वेरवकीर्तिनस्तव ५० ॥ वज्रादपिभयांद्रक्षणंय
दर्पिसुरगणनेसुसाधारणमस्वभूतोत्रतं प्रष्पमयाद्वा
णादपिमामरक्षतोवकीर्तिर्भयत्वनेसनव तद्वनमुक्तैः

नै॰
ष॰ न॰
टी॰
१५५

दपत् कृतमिति पाठांतरे एकं दर्पवाणमन्मामरत्नात्नः भोनल
तवेत्यन्वयः ५० ॥ तवास्मि मां चानुकमप्युपेक्षसे मे घाम
रहास्तवगौरवात्स्मरं अवेहि चंडालमनंगमंगनं त्वकांडका
रस्यमथो स्वावाहिसः ५१ ॥ अहं तवास्मि त्वं संबोधिनीजा
तास्मित्वमित्यादेव स्मरं मां चानुकं हंतारमपि अमराद्गति
गौरवाद्युपेक्षसे तामुपेक्षामाह अंगाभोः तमनंगं चंडालं जा
नीहि यतः स्वस्य कांडकारस्यवत्तनस्य सावाहि ततः तस्मे
योगीच पंचमहत्ति अनंगोपि चंडाल इत्यर्थः चंडालोपि कां
डकारो भवति ५१ ॥ लघोलघावेव पुरः पुरेभुधैर्विधेय
मुत्तेजनमात्मतेजसः तृणात्तृणाधिज्वलनः खलज्वलनक्र
मात्करीषद्रुमकांडमंडलं ५२ ॥ पूर्वं स्वल्पे स्वल्प एव बु
धैर्विद्वद्भिरात्मतेजसः प्रवर्धनं कर्तव्यं तथाहि प्रथमं तृणा
ज्वलन्नग्निः क्रमात्करीषाणां द्रुमकांडानां च मंडलं तृणाधि
हि नास्ति भस्मीकरोतीत्यर्थः त्वहि हि सिहिं सायां अतो ही
नतया पूर्वगणानाकामस्यनकर्तव्येत्यर्थः ५२ ॥ सुराम
चारस्तव वा कियान यं स्वयंवरायामनुकंप्रतामयि गिरा
पि वत्स्यति मुखेषु तर्पणाद्दितं न देवा मुखलज्जयैव ते ५३
स्वयं वृणीते इति स्वयंवरा तस्यां मयि यदनुकं प्रतापात
वायं देवेषु परापः कियात्वा यत्नेषु तर्पणादेवास्ते दाति
एपि नैवेदं हत्याकरणनिमित्तमागो वाचापि न वक्ष्यंति किं
पुनर्मनसेत्यर्थः ५३ ॥ व्रजंति तेनेपि वरं स्वयंवरं प्रसा
घतानेव मयावरिष्यसे न सर्वथा तानपि स्पृशेहृयानते
पितावत्मदनस्त्वमेव वा ५४ ॥ तेपि देवास्तव स्पृहं स्वयं
वरं व्रजंति तानेव प्रसाघमया त्वं वरिष्यसे सर्वथा तानपि
ट्यानस्पृशोदपि न किं तस्पृशोदेव यतस्तेपि देवास्तावत्क
न्दर्पोन त्वमेव वा न उभावपि भवंतौ निःस्पृहौ तत्स्पृहावंत
एवेत्यर्थः ५४ ॥ तृतीयमालोक्य गतेपि वीक्षितेन त्वयि
स्मरश्रीः समस्तानया पदेपदे मौन मयांतरीपिणी स्म

वर्तिनाम्सावद्यसावसावर्णा ५५ ॥ इत्यमुनाक्रमेणानयाभैम्या
चित्रगतेपित्वयिदृष्टेसतिसवलज्जायाःसंबंधेनसवलज्जासे
तेपार्श्वेदृष्टयापूर्वोक्तकामोपनिषद्वाकृत्वापदेपदेवच
नेवचनेस्थानेस्थानेचमौनदृष्टमध्यद्वीपवती द्वीपोस्त्रिया
मेतरीपंयदंनवाविणात्तटमित्यमरः मध्यसावकुल्याइयंप्र
वर्तितामवद्यामध्यमल्लिकानस्याःसंबंधिसावद्यमध्यनस्यसा
वत्तस्यसावर्णाकुल्याखल्पनदी ५५ ॥ चंडालतोविषमवि
शिखैःस्पृष्टपतेनात्यांतोनंगःत्वयिनिजभियःकिंतुकृतांग
लीकः कृत्वामित्रमध्यमधिवनस्थानमंतस्थित्वा सख्याः
प्राणान्हरतिहृतिःत्वद्यशोनोज्झितां ५६ ॥ कामःत्वत्सं
बंधीचंडालःचंडालान्कुर्वाशयान् आसमंतात् लातिआद
त्तेइतिचंडालःविषमविशिखोभवतिविषमाणमीयंतेइतिवि
षमाःविशिखायस्येतियतोनस्पृष्टस्तेनदृष्टतेअनंगत्वात्
चंडालोपिदर्शनस्पर्शनयोग्योनभवतित्वयिसतिस्वभिया
छिन्नांगुलीकः किंत्वनंगइतिव्याप्तःचंडालोपियस्यभव
ति तदर्थमंगुलिंछिन्नतीतिलोकरीतिःत्वत्संबंधित्वात्का
मस्यत्वयिविषयेछिन्नाअंगुलयोयस्यतद्भावेनकथंत्वत्सं
नेपारमोद्वः अन्येषुशरमोदूंकरोतिचंडालोप्यन्येषुशारं
मुंचतिस्वस्वामिकृतेछिन्नांगुलिविवभवतिवनस्थानमध्ये
वसंतंमित्रंकृत्वासख्याभैम्याअंतःकरणमासाद्यप्राणान्हर
तिचंडालोपिवनेचरंत्पाथिकप्राणान्हरति नत्वदीययशो
दृशःसेवतामिस्वपालंभः ५६ ॥ अथभीमभवैववहोभि
हितानतमौलिरपत्रपयासनिजां अमरैःसहराजसमाजग
तिजगतीपतिरभ्युपगत्ययर्यो ५७ ॥ अथसुवरणाकृतनल
जयानआशिवाःसत्वपःप्रकांतेभैम्यैवाभिहितानास्वसंबंधि
नीदेवैःसहराजसमाजगतिराजसभासमागममंगीकृत्यय
यौ ५७ ॥ सखस्याःप्रियमासमुद्भवधियायावःसजेत्याव
यात्रस्रोतश्रुकपोलपालिपुलकैर्वै... ...ीवस्त्रणा चत्वारः

नै. ष. न. टी. १९०

प्रहराः स्मरार्तिभिर्बहुत्वमापिन्नपाङ्गः सत्या तत्रस्यांक्लृप्तयाशि
लैर्वाविधिनारात्रिस्त्रियामाकृता ५८ ॥ स्वःप्रियंप्रातस्तु फ
लमनेः तथादेतत्रगर्ङस्थलरोमांचैः कृत्वावेनसपलकाश्र
स्तुणेधाराः प्रवाहान्वेगान्मेचेत्याः तस्याभैम्याः सपायित्तमः
शाकयासाप्येकारात्रिःस्मरपीडाभिः कृत्वाचत्वारःप्रहराश्र
भूत् प्राकियंतेप्रभिरितिप्रहाराचान्मकायामास्य ततोहेतो
स्तस्यांभैम्यांक्लृप्तयासमस्तापिरात्रिर्विधिनात्रियामाकृता
त्रयोयामायस्यास्तां श्राद्यंतयोस्तुनसहणवटीषुदिनव्यव
हारात्त्रियामेतितदोवस्थामी ५८ ॥ तदखिलामिहभूतलभूतलग
त्याजगत्याःपतिरखिलपतिस्तस्यात्महूनत्वनत्वे त्रिभुवन
जनयावहूनवहन्नांतसाक्षात्कृतिकृतिषुनिवलानंदमिद्ग
द्मिभ्राक् ५९ ॥ जगत्याःपतिर्नलइहभैमीसमीपेजाते
तदखिलेस्वस्यात्महूतत्वस्पचस्वरूपमिद्गादिषुगतसंतोष
यथाभवतितथाशीघ्रंसत्यस्याकथयत् तत्कार्यसिद्धेः
संतोषराहितं यक्केत्वादाहूतेभूतंप्राणिनीतेसमेत्रिषु
कीहषेषुत्रयाणांभुवनानांसमाहारःत्रिभुवनंपात्रादिभिः
प्रतिषेधोवक्तव्यइतिडीवभावः तत्रयेजनास्तेषांयावहू
तंयावत्तावस्सुसाकल्येयावान्हूत्रौयावहूतंयावदवधार
णेइत्यव्ययीभावः तस्याप्तोहूतंतस्सुहूतंतःस्पात्पकरणे
प्रकारेकात्स्र्न्येवातयोःतस्यासाक्षात्करणेकृतिनोविस्सं
सतेषु ५९ ॥ श्रीहर्षंकविराजराजिमुकुटालंकारहीरः
सुतं श्रीहीरःसुषुवेजितेंद्रियचयंमामल्लदेवीचयं तत्
स्तद्धार्णववर्णनस्यनवमःतस्यव्यरंसीन्महा काव्येचारुणि
नैषधीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्ज्वलः १९० ॥ चरितसमुद्रव
र्णनाख्येकाव्यस्यकवेःग्रंथितयाग्रथितंहृद्यंव्यरंसीत् समा
मःव्याङ्परिभ्योरमइतिपरस्मैपदं यमरमनमांसुक्तेती
इस्वगा[illegible]मसुशेषंव्याख्यानचरं १९० ॥ यंप्राशतत्रिलि
गाहितिपनिमत[illegible]धीनोधिःस्वयंभूःपातिवशीकसीमा

एकविनवहारिंनालमायंचमाना यंविद्यारायोगीकल
यनिद्रूपयातन्त्रनैतृपिकाया सर्गोयंनवमसर्गःचिरमि
हनवमःचारुनीराजितोभूत् कश्मीराणामानिसतिसेकं
रूपताधिपे वैकुंठकंठेनानीतःप्रबंधोनैषधाभिधः ॥ इ
तिश्रीनैषधीयेमहाकाव्येनवमःसर्गः ९ ॥ ॐश्रीगणेशा
यनमः ॥ ॐ वर्यैर्वर्याकुलजाःकुमाराःपाहेषुषा
हेषुचदृष्टपाराः स्वयंवरंशंबरवैरिकायव्यूहश्रियःश्री
जिनयत्तराज्ञः १ ॥ अथानंतरंकुमाराःवर्यैःकृत्वाश्रायः
रथानारुह्यागताः तत्रवाहनेनानेषुश्वादिषुसत्स्वपि रथा
ग्रहणंप्राचुर्यादिवाहेषुरथानामभ्यर्हितत्वात्वा राज्ञांरथि
त्वानिरथित्वादिप्रशस्तिप्रख्यापनायवा श्रायकारितियाप्र
पणेआङ् पूर्वःलङ् कीदृशाःकुलीनाः तथाकुमाराःतरुणाः
अविवाहितास्तुतथापाहेषुपाहेषुचप्रामसीमानल्लथा
शंबरवैरिणःकामस्यकाययूहस्यशरीरसमूहस्यवश्रीर्ये
षांतादृशाःकामस्यशरीरव्यूहसमपत् शंबरवैरिपदयोनि
तमायाविनयातथाश्रियाजितोयत्तराट् कवेवोयेत्तेता
दृशाःवरोचितागुणाःसर्वेपिवर्णिताः यदुक्तंकन्यावरय
तेरूपंमातावित्तंपिताश्रुतं बांधवाःकुलमिच्छंतिमिष्टान्न
मितरेजनाइति १ ॥ नाभूदभूमिःस्मरसायकानांनासीद
गंताकुलजःकुमारः नास्यादपंथाथवणेःकणोपिव्रजेषुरा
ज्ञांयकगपद्मजन्म २ ॥ कोपिकामबाणानामभूमिरविषयो
नजातःसर्वोपिकामपरवशोजातइत्यर्थः तथाकुलीनःको
पिकुमारःस्वयंवरमगंतानाभवत् अपितुसर्वोपिगंताराज्ञां
समूहेषुफगपद्मखलत्वसत्त्वभूवोलेशोपिअमार्गोनाभूत्
सर्वोपिभूपादेशोमार्गएवजातःइत्यर्थः २ ॥ योगेपेर्व्रजाद्धि
ल्पजांवरीतंवीरैरनर्हैःप्रसभेनहर्तुं इष्टंपरेलानवरोद्धु
मन्यैःस्वमात्रशेषाःककुभोबभूवुः ३ ॥ येरूपाभिवर्हैः
नेवरीतसामानाःअनर्हास्त्ववीराबलात्... ...नाः स्त्रीवास्त्व

दृष्टुमागताः दृष्टुमप्यनर्हास्तान्पूर्वोक्तान्सेवितुमागता इ-
ति एवं सर्वैरप्यागतैः क्षणमात्रपोषः ककुभो जाताः स्वयमेव-
स्थितान्पुनस्तत्रत्याल्लोकाद् इत्यर्थः ३ ॥ लोकैरशेषैरव-
नःस्थ्रियंतामनुहृष्यदिश्ये विहिते प्रयाणे स्ववर्त्तितऊजन
येत्रणानिविश्रांतिपायकः ककुभां विभागाः ४ ॥ भुवोल
क्षीतां भैमीमनुहृष्यदिशि भवैर्दिश्यैस्तैः सर्वैर्जनैः प्रस्थाने-
कृते सति दिशां प्रदेशाः स्वास्मिन्वर्तिनस्ते तेजनास्तेषां यंत्र-
णयाम्बाधेन याश्रान्तिः पीडानतो विश्राममवकाशं वस्थानमा-
पुः ४ ॥ नलेयथेष्टकर्मनतिलाविकीर्णैः सैन्यैस्तथभाजप-
थावभूवुः भैमीमलब्धामिवनन्नमेने यः प्रापदृष्टद्वविलंब-
रस्तात् ५ ॥ विकीर्णानितिलाश्रयोभागं यथा नप्रापुः त-
थाराजपथाः सैन्यैः संकीर्णाश्चासन् यो राजानऋराजसमू-
हैरवं वरे वाग्रे भविलंप्राप तद्भैमीं लब्धामिवमेने ५ ॥ न्द-
पः पुरस्यैः प्रतिरुद्धवर्त्मा पश्चाज्जनैः कष्टनतूयमानः यं-
त्रस्यासिद्धार्थ पदाभिषेकं लब्धापि सिद्धार्थममन्यतस्वं ६ ॥
कष्टनन्नृपः अग्रेस्थितैर्नृपैरुद्धमार्गः पृष्ठभागवर्तिभिः प्रेर्य-
माणो यंत्रस्य सर्षपपदाभिषेकं प्राप्याप्यात्मानमसिद्धार्थ-
मदोनिर्हेत्रदमयंतीप्राप्तिलक्षणाकार्यं मन्यते स्म स्वार्थ्याय-
त्वात् सिद्धार्थौ बुद्धसर्षपौ सिद्धार्थ पदेऽभिषिक्तोपि असि-
द्धार्थ इति विरोधाभासः ६ ॥ राज्ञां पथि संयानतया तु पूर्वी-
विलंघनायाशक्तिविलंघनास्वभाजां आज्ञानचेष्टामिवको-
टिकंपैर्दंडविदर्भेंद्रपुरीपताकाः ७ ॥ मार्गे राज्ञां सयानत-
यावनीभूततया स्वेच्छाया हृसंचानयोः निष्ठाउकारस्सतथा-
गाधे वा नैधाता नैधावत इति नत्वं पूर्वं पूर्वं मनु यातः अनुपूर्वं-
तस्यभावसा तु पूर्वी परिपाटी सा तु पूर्व्यैव तोचित्यमोचित्ती-
तिवत् तस्या अतिक्रमणे असामर्थ्येन विलंबभाजां राज्ञां उ-
ड्डिनपूपाध्वजः अग्रकस्पैराकारणचेष्टां दंडीवि अन्योन्यपु-
त्रमिनस्सत्ताय...याहूतस्वमाकारयतीतिकुंजसमपथ्व-

र्तिनंच ७ ॥ प्राग्भूयंककर्कोटकश्चाचकर्षसर्कंबलेनागब
लेयदस्त्रैः भुवस्तलेक्रीडिगामिराज्ञांतद्वाल्हकेस्वाम्यस्वतयेत्र
गस्थत् ८ ॥ अटतीत्यटकः कर्कः सितोस्यः स्पष्टः स्यौरी
स्थितः कर्कः चलनसमर्थः स्वेतोस्य इत्यर्थः सप्रागभूयाश्च
सतोभूत्वाराज्ञांभूमौक्रीडिनप्रवसंचारियत्सकस्वलेसप्राव
रस्यात्क्रः रंगेपिकमलः प्रावारेपिचकंवलः नागवलेह
स्तिबलमाचकर्ष तद्दलमस्यतरः अल्पोस्यः वत्सोदास्य
षिभ्येस्तुतत्रत्वइतितरप्रत्ययः अल्पास्यांसयफक्षोबड्गा
दृभांपाश्चास्यनरोवेसवइतियस्यप्रसिद्धिः अत्वगस्थलपूर्वे
हास्तिनः ततोस्याः ततः प्रदानयइतिसेनावीतिः यत्रनच
लतितत्रास्थाग्रश्चेसपाभूत्वाचालयतिह अथचकार्कोट
कः सर्पविशेषः प्रवः सर्वोभूत्वावाल्हकेर्नागेंद्रस्ययत्सकंब
लेकंबलः सर्पविशेषः उफक्रंनागबलंसर्पबलेभुवस्त
लेपातालेक्रीडिनशुहिप्रमगामि उस्त्रैकस्वकर्षतत्सर्पबले
अस्यनरः सर्पविशेषः अनुगस्थादितिभूमौराज्ञांबलंपाता
लेवाल्हकेर्वलंचचालेत्यर्थः वाल्हकिरितिपाठेवाल्हकि
स्वास्यतरस्त्रांत्वगस्थादित्यर्थः अथः स्वरूपयोरसीनले
स्यादित्यमरः ८ ॥ प्रागस्थूदीद्रचसूसत्रस्येहितेरुभिः
पांडुरिताप्रवेष्टाः विस्पष्टमाचष्टहरोद्धतांहूपंपति
भागदक्षानुरूपं ५ ॥ प्रागस्थूल्लपसेनासमाश्रितैः भूपा
लाभिः पांडुरितादिग्धवेष्टतांप्रवेष्टाः स्वामियहनपरित्या
गावस्थोचितंरूपमस्यष्टमाचष्टलोकेभ्य इतिशेषः प्रोषित
प्रियाः पतिव्रताधूसरांग्योहिभवंति ५ ॥ प्राखंडलोदंड
धरः शिवोवान्याशीतिनाथैः ककुभांचतुर्भिः भैस्येवव
द्वास्वगुणेनकृष्टैर्येतद्वाहरसाद्रघोषैः १० ॥ भैस्याव
गुणेनसौदूर्येणवद्धावाआकृष्टैरिवचइंद्रोयमोनिर्ऋतिर्वरुण
इत्येतेस्वचतुर्भिरपिदिङ्नाथैर्भैमीविवाहसाधनाच्चालितं
अन्यैदिगीशैर्नतत्रहेतक्रमेणावदाति … ॥ मंत्रेण्वभी

नै॰
ष॰ टी॰
वी॰
१६१

मघुरोहितस्यतद्दृष्टवंतंविशानिष्कारतः अत्रोपमंदिक्या॰
निशांतनांनयाक्तेतनेजातनयातथानः ९ ॥ भीमपुरोहि
तस्यमंत्रैर्वृद्धवंतंनस्मरंद्वोपान्तसजातंकथंविशान्ने त
तोहितोक्तत्रपुरेयातथानोदिक्यातिः कदाचिदपियातपु
घमनचक्रे ९ ॥ कर्तेंशाखाकाभिमुखंतंभैम्याहृतयोहृश
भोक्तहानिर्जितेयत् अस्याविवाहाययघौविदर्भास्तत्राहं
नलेननगंधवाहः १२ ॥ भैम्यानेत्रकमलानिर्जितंमृगंभै
म्याः समुखीनंयतोहेतोः कर्तेनशाखाक तेननत्राहंतो
मृगवाहनोमारुतोभैम्याविवाहायविदर्भात्रजगाम १२
जातौनाविज्ञेनगुणेनकामः सौंदर्यएवप्रणवः स्ववाम्नः
स्वक्षस्वशैलोहितनकुंजस्वेरत्तांमत्यगान्नास्वितंराकुवेरः
१३ ॥ उन्नमवृषोकामः प्रवणोननाषिविज्ञेधनेनगुणेनत्या
गवोर्यादृष्टिकिंतसवक्रः कामः सौंदर्यएवतात्पर्यवान् अ
नः स्वक्षोयोयंकेलासोनामस्वशैलः नत्रेदिनंकुंजस्वंकुत
स्तिंतेरेवपुर्येणहृष्टः कुवेरः तांचितवंतांनारीश्रेष्ठांप्रातिना
गात् यद्यपकल्पचेलाडित्यत्रास्थियोन्यतरस्यामितिङस्वः
कलेवरशाहेश्वरंतरहयलोपेमात्राविपर्ययवेरइतिप्रयो॰
गः सत्यभामेतिवत् १३ ॥ भैमीविवाहंसहतेस्मकस्मात्
धनेतुयोगितिविशालगौरी नेनाव्रजंत्याविदधेविदर्भानीशा
नयानायतुषांतरायः १४ यागौरीईशस्यार्धतनुःसाईयस्य
भैमीविवाहंकथंसहतेस्म नेनहेतुनाविदर्भदेशानशास्स्व
त्यातयागौर्याशिवगमनायविघ्नोभ्भवेविदधे शरीरस्या
र्धेअचलति अर्धेकथंयास्विनिनात्पर्यार्थः अर्धेनतत्रविनि
समागकल्वान्नुइसकत्वंपुस्याधोधंसमेशाकेइत्यमः १४
स्वयंवरंभीमनरेंद्रजायादिशः पतिनं प्रविवेशशेषः अया
तभावंसत्रिवेशकास्मि न्नाहित्नहीसासाहिवालिकोन्यः १५
दिशः स्वधोदिशः स्वामीपुरुषः वैदर्भ्यास्वयंवरंनप्रविवेशान
वहेतुनशेषः कोसिआवासिनिदिव्यमयात्हशेषादन्यः सर्पो

कोनाम महीसासहिः पातालेसर्पोदन्यस्यस्यात्तमन्तुचित
ह्वादाहिविस्तरे सहनशीलः भूभारंसहतेइति सासहिः सास
हिवा वादिचाचलिपापतिप्रभृतयश्चकारांतानिपातितः १५
ययोर्विमर्षपार्थदिशः पतिर्नेस्वयंवृतंवीक्षितधर्मशास्त्रः
कुलोकिलोकेष्कातिष्ठुक्रतोवासमेविवाहःक्वपितामहे॥
न १६ ॥ ऊर्ध्वदिशः पतिर्ब्रह्मापर्यालोचितधर्मशास्त्रोनएव
धर्मतत्त्वंविचार्यभैम्याःस्वयंवरंनययोजनइत्याहपिताम॥
हेनविवाहोनोकेलोकाचारेक्वविलोकिष्कातिष्ठवेदेष्ठवा
क्वष्कातः लोकशास्त्रविरुद्धइत्यर्थः पितामहोब्रह्मापितुः
पिताच १६ ॥ भैमीनिवृत्तस्वमवेत्यहंनीश्रुत्वान्किलेंद्रप॥
श्रुत्वादिगीशः संदेशंवेदोचवित्यमोघंचित्रस्यनेराजस
भाजमेयुः १७ ॥ तेइंद्रादयोदिक्पालाभैमीनिवृत्तमात्मा
नेहृतीश्रुत्वानिश्चयेनज्ञात्वाराजसभामाजग्मुः किंकृत्वा॥
चित्रमोघंभैमीनिरासजानितज्ञात्रसंदेचलनेश्रुत्वेदोचवि॥
त्तार्यसंदेमोघंशानैस्तं श्रुत्वेमोघंसलिलनतापतन्निन्दयमो
घेनिचित्रस्यापिमोघप्रकाशितमितिभावः १७ ॥ नलंत्व
मेणापिहृणीनभैमीकदाचिदस्मानितिघोषितासा श्रभू
त्माहंह्याटिचतुष्टयीसाचतनलोकाचिदलीकरूपा १८
नलस्त्यभैमीकदाचिदस्मान्हृणोतीतिनिघोषितासा किं॥
चिदवशिष्टाश्राशायस्यासा किंचिदवशिष्टमनोरथेत्यर्थः
चत्वारोवयवायस्यसमुदायस्यचतुष्टयी सामहेंद्रादीनां॥
चतुष्टयीकाचिदसत्यरूपाचतुर्नलोजाता मायानलत्वंप्र
तवतीत्यर्थः १८ ॥ प्रयस्यतानेन्द्रवितंस्वरूपाणिष्टेनरूपेन
परस्यवेण नदैवतासिद्धिर्नवतान्तमेनेस्वाभाविकात्स्वाविसम
त्यदेव १९ ॥ अतःसभावितंस्वरूपाणिएष्टेनरूपेनपरस्यवे॥
ण नइइवितेनलोभवितंप्रयासंऊर्वतोएष्टेनाहंनलवन्नेन॥
वेतिएष्टेनप्रस्वारूपेनपरस्यवेणनस्यनलस्यदैवतासिद्धिर्नो॥
यतयासिद्धिःनलस्यतत्यतेतियावत् … मता … नवेदेपा

नै॰
ष॰ टी॰
१६३

दंतेरेनलस्यास्यसिद्धर्नलत्वप्राप्तिर्नैवाभूमेनेइत्यर्थः यतोनैसर्गिकाद्वस्तुनःकृत्रिमंवस्तु अन्यदेवभवतिविलक्ष णंभवतीत्यर्थः १९ ॥ पूर्णेन्दुमास्यविदर्भजःपुनस्तेपुनश्चत्वे चक्रुर्मनीनंदमंजं स्ववक्त्रसादृश्यनलेयदर्थादर्शभंभंजनतया तिमंत्र्य २० ॥ तेदेवाःपूर्णचंद्रमेवमुखंपुनःपुनर्विदर्भजः पुनःपुनर्विनिर्दं पद्मस्तुवंविदर्भजःमुखचेंद्रपद्मयोस्तुल्यं कृतवंतइत्यर्थः अथदर्पणेस्वमुखंदृष्ट्वादृष्ट्वानथानेलमु खंवक्त्रानितरांपंबभंजुःदुःखीबभूवुरित्यर्थभगंजकृतने २० ॥ ते षांतदल्पत्रुमनीश्वराणांश्रियंनिजास्येननलाननीयां नार लेनरीस्यपुनरुक्तिदोषंबहिर्मुखोनामनलाननत्वं २१ ॥ तदानलरूपनिर्माणावसरे नलाननलसंबंधिनीलक्ष्मीप्रा समसमर्थानांतेषांबहिर्मुखानांदेवानामपिमुखानांचा नलाननत्वंनलमुखंयाहितं अग्निमुखत्वंचपुनरुक्तिदोषं नरीतंनालमभूत् एवंमेवबहिर्मुखत्वादललाननेसिद्धेप नलाननत्वमितिपुनरुक्तलात्पुनरुक्तिदोषः २१ ॥ प्रियाः वियोगात्क्वथितानिकैमेलाश्रवंद्राश्रवराजग्रहपीडितानि यथा तान्युसारैर्मदनात्क्रहीनैर्नलानुकल्पंरचयंतियस्म २२ ॥ तेस्वंनलानुकल्पंतन्मुखलक्ष्यंचक्रुरितिमाइंधपनहेतुमि तितत्रोत्प्रेक्षतेवितर्कमुखेनकथनेनाप्रियायाउर्वशीवि योगेक्वथितादेलास्तद्रवसोमहीनैःसारैःकिंवाराहेण ग्रहणायंत्रिताश्चंद्राद्राहरनेत्रानलेनथाताश्चस्यसारहीनाद हीनैःमुख्यैसहशाःप्रतिनिधिरनुकल्पःमुख्यःस्यात्प्रथमः कल्पोनुकल्पस्ततोदमइत्यमरःप्रावनवेतुइतिसर्वत्रानु कल्पःअन्यत्रापिवस्तुनांसारग्रहणेक्वाथोयंत्रेणापीडनम भीभानेचेत्युपायाःयथाक्वाथेनकर्पूरादेःपीडनेनतिला देःधमनात्सुवर्णादेरिति २२ ॥ नलस्यपक्षपातित्वयदृतरवेने भैमीतिदृष्टान्विधराद्वनास्ये स्पर्धादिगीशानपिकारयि त्वा नसैवतेभ्यःप्रथमानस्तुचे २३ ॥ नलस्यनेन्दिपेःमह

यदंतरंविशेषंभैमीपश्यत्विति ब्रह्माभैम्येरूपानानीनवान्
दिगीशानपिस्पर्धांकारयित्वा तेभ्योदेवेभ्यः सकाशान्न
स्यनलस्यप्रथिमानंभैम्यैव्याचख्यौ इहत्रैरन्यतारस्यामिति
कर्मत्वंदिगीशानिति १३ ॥ सभालनश्रीयमकैर्यमाद्यै
नलेविनाभूद्द्रुतदिव्यरत्नैः भामांगनप्राङ्गणकेचतुर्भिर्दे
वद्रुमैर्द्यौरिवपारिजाते १४ नलस्यकोत्याप्रतिनिधिभि
र्यमाद्यैस्चतुर्भिरपिसासभा नलेविनाद्यौरिवाभूत् कीं
दृशीद्यौः पारिजातेसतिभामाद्रहानियौसतिचतुर्भिर्देव
द्रुमैर्युक्ता श्रयैसत्पर्थीभिवानां शब्दानांसाधुनःस्मृतिर्य
मकं १५ ॥ तत्रागमद्वादशकिरीशभूषाभस्मोपदेहस्फु
टगौरदेहः फणीन्द्रवृंदप्रणिगद्यमानंप्रसीदजीवाद्यत
जीविवादः १६ ॥ ईशालंकारोवाशकिःस्वतएवस्वेतः
पुनर्हेरभसितलेपेनव्यक्तगौरदेहंयस्य यद्वाईशभूषा
भूतस्यभसितस्यलेपेनव्यक्तंगौरदेहंइतिवा फणीन्द्रस
मूहेनकथ्यमानःप्रसीदजीवेत्यादिशब्दोयत्रेदृशोजी
विनांसेविकानांवादःकोलाहलोयस्यसः तत्रस्वयंवरे
आगात्भूतप्राग्भूयकाकोटकइतिश्लोकेपातालास्थल
नमात्रमेवोक्तं इहतुसभागमनमुक्तमितिनपौनरुक्त्यं
१७ ॥ द्वीपांतरेभ्यः पुटभेदनंतत्क्षणादवापेस्तववभूमिभू
पैः तत्कालमालंभितकेतकूनाम्स्मरेषुपत्रानिलतूलली
ला १८ ॥ ततादिद्वीपादेवभ्रमयः तत्रत्यैर्न्टपैःद्वीपांत
रेभ्यः सकाशात्तन्नगरंतत्क्षणादपापेप्राप्तंतस्मिन्कालेतत्का
लेकालाध्वनोत्यन्तसंयोगोइतिद्वितीयाकेतकूनाम्स्मरशा
रपत्रमाहृतेतत्ललीलाकार्पाससाम्येनालंभिआपिता
सर्वेणापिस्मरशरोस्याहितिः सर्वोपिजातइत्यर्थः १९ ॥
सपर्ययाकुंडिननाकनाथोरम्येषुहर्म्येषुनिवेशनेन प्रि
योक्तिदानादरनम्रताभिकृपाचरश्लाघ्यलराजचक्रं २० ॥
रम्येषुसौधेषुवतारणेन तथ्यासार्थेयपूजयातयाचाद्र

नै॰
ष॰ ट॰
टी॰
१२४

वचनविनारणैः आदरेणातिथ्यादिनाविनयाद्यैः कर्मभिः
सभीमोराजसमूहंसम्यगुपचचार ग्रामेषुपल्लेषुस्थितिपाठे
पल्लेषुगृहेषु २७ ॥ चतुःसमुद्रीपरिखिल्लपाणामंतःपु
रेवासितकीर्तिदाने दानंदयाहल्लनमानियौयौ चतुष्टयी
लक्षणसोविदल्लाः २८ ॥ चतुःसमुद्रीएवपरिखायस्यत
स्मिन् भूमंडलेपवराणामंतःपुरीकोट्टेषुवासितानिवेशि
ताःकीर्तयएवदारायत्रतस्मिन् दानेदयाहल्लनमानितये
यी अतिथिसत्कारः अतिथिषुसाधीक्रियाइतिदानादि
चतुष्टयीलक्षणार्थैसोविदल्लाःकंचुकिनःसुवेक्षोकोक्ता
तिथ्यमेवलौनिशेदार्यदानिणपदयादमानामितिवापा
ठः २८ ॥ अभ्यागतैःकुंडिनवासवस्यपरोदहृन्नेषुपितेषु
तेषु जितासितस्वासितलाभलिंगस्वल्पोपिनावापिल
पैर्विशेषः २९ ॥ भीमन्नृपस्यपरोदमाचरितेषुपितके
वलेप्रत्यत्नहृन्नेषाकिंतपरोदहृन्नेषुपीत्यर्थः उपायन
दानादिषुनेषुतेषुव्यापारेषुअभ्यागतेन्रुपैःज्ञातामिष्ट
स्वीसितस्यलाभस्यविचित्रवस्तुप्रामेर्भेमीप्रामेर्वाज्ञापकं
लिंगंविशेषःस्वल्पोपिनप्रामः अतिथिसत्कारानेनरभी
मेनकस्यत्नृपस्याकामिष्टमितिपरोदितःइच्छमानान्नृ
पाःप्रामसकलवस्तुतयाकिमस्माकमभिलषितमिति
विशेषंनजानंतेस्म अथवाभीमेनक्रियमाणेष्वातिथिसत्
कारेषुदमयंतीमह्यमेवदास्यतीत्यत्रार्थैलिंगंनावाप्तुःस
र्वसाधारणत्वात्परिचर्यायाः अभ्यागतइतिपाठेभीमस्या
भ्यागतेसात्वात्कृतेषुआतिथ्येतेषुतेषुपरोदहृन्नेषुपी
न्वयः २९ ॥ अकोविदर्भेषुवरस्यपाकेनसंभ्रमोनेषतथा
समाजः यथापयोराशिवरागल्पहस्तेयथाजगद्वाजदरेषु
रोदैः ३० ॥ यथासमुद्रेगल्पहस्तेमभोययावाविसोकद
वेजगाम्मोनतथैपराजसमूहःकुंडिनवरस्यकोडेनसंभ्रमा
विनिन किंतसंभ्रमाविनिशंके ३० ॥ कृतेपथिद्वावरहाणि

तत्रविचित्रीकृतानामुत्सववांछयैव नभोपिकिर्मीरमका
रितेषांमहाभुजामाभरणप्रभाभिः ३१ ॥ तत्रपुरेमार्गे
द्वारगृहाणिद्वारप्रधानगृहाणियद्वापन्थानःद्वाराणि
च अथवापथिद्वाराणियेषांतानिपथिद्वाराणितादृ
शानिगृहाणिभैमीस्वयंवरविवाहोत्सववांछयैवविचि
त्रीकृतानितेषांयासांभूषणकांतिभिःनभोपिकिर्मीरं
चित्रमकारि चित्रंकिर्मीरकल्माषशबलैताश्चकर्बु
रेइत्यमरः ३१ ॥ विलासवैदग्ध्यविभूषणश्रीर्लेषांत
थासीत्सुविचारकोपि अज्ञासिषुःस्त्रीशिशुबालिशास्ते
यथागतेनायकमेवकंचित् ३२ ॥ विलासाःशरीरवि
भ्रमाःवैदग्ध्यंचतुरताभूषणानिचएषांश्रीस्तेषांराज्ञा
मेवकोपितथाआसीत् यथास्त्रियोबालाअज्ञायामी
णाश्चशिशवःकेचबालिशाः तेसेवकंकंचिदागतेना
यकमेवज्ञातवंतः ३२ ॥ अस्वेदगात्राम्लानचामरौघैर
मीलनेत्राःप्रतिवस्तुचिह्नैः अम्लानमालाविफलानप
क्षैर्देवान्देवाम्भुविभेदंनभेजुः ३३ ॥ चलचामरसमूहैः
स्वेदरहितशरीराःतथाप्रतिवस्तुचिह्नैर्वस्तूनिप्रास्थैर्यैः
अविद्यमानामीलायेषांतानिअमीलानिनेत्राणियेषांते
तथाविफलासक्षैःकृत्वा अम्लानकुसुमस्रजःईदृशादे
वान्देवाम्बुस्पाम्बुभिदांनप्रापुः ३३ ॥ अन्योन्यभाषा
नवबोधभीतेःसंस्कृत्रिमाभिर्व्यवहारवत्सु दिग्भ्यःसमे
तेषुनरेषुवाग्भिःसौवर्गवर्गोनजनैरचिह्नि ३४ ॥ प
रस्परभाषानवबोधभयात् संस्कृत्रिमाभिःसंस्कारेणप्र
कृतिप्रत्ययनिर्वचनेननिष्पन्नाभिर्वाग्भिर्व्यवहारवत्सुदि
ग्भ्यःसमागतेषुनरेषुमध्येस्वर्गेभवाःसौवर्गादेवास्तेषां
वर्गःद्वारादीनांचेत्यैजागमः जनैर्वाग्भिरपिनाचिह्निन
ज्ञातःसर्वस्मिँल्लोकेरूपादिनाभेदेनाभूदितस्त्वकेवाग्भिरपिभे
देनाभूदित्युच्यते ३४ ॥ तेनतत्रभैमीमास्वीकृतानिचित्रेविचित्रा

नै. घ. द. टी. १६५

णिपौरैः प्रविलोकितानि निरीक्ष्यानि तुर्द्दिवसं निशां च तं
त्वमसंभोगकलाविलासैः ३५ ॥ नेत्रपात्रैस्तत्र पुरे श्रा
लोक्यैपौरैर्लोकितानि अद्भुतानि भैम्याः सुविचित्राणि निरीक्ष्य
दिवसं नयति सभैमी त्वमसंभोगकलाविलासैस्तु निशां
निन्युः ३५ ॥ साविभ्रमं त्वमगतापि तस्यां निशि स्वलाभ
स्पदर्देयदेभ्यः तदर्थितां भूमिभुजो वदन्त्या सती सतीमुव
यनिस्मकामे ३६ ॥ सा भैमी तस्यां निशि स्वयंवरात्पूर्व
दिनरात्रौ त्वमगतापि राज्ञां त्वमेयामापि संभावना
यां स्वलाभस्यात्मना सहरमणस्य विभ्रमे यांनि विलासे
च तेभ्यो न्यदेभ्यो यद्दे तनो हेतोर्वदन्त्या सती पतिव्रता
च सती तेषां मार्थितानां राज्ञां कामम् इच्छां पूरयति स्म इच्छा
मनोभवौ कामौ जातौ यद्वदस्या यां सा दानात्संभोगादानात्सती
त्वं वदितं त्वमेदानाहात्तत्वमपि रादितमित्यर्थः विभ्रमस्पर्श
नेर्दानात्सती त्वं विलासदानाहात्तत्वमिति च ३६ ॥ वैद
र्भेहृत्तानुनयोपहूतैः शृंगारभंगीरसभावयद्भिः स्वयंवरा
स्थानजनाश्रयस्तैर्दिने परत्रालमकारि वीरैः ३७ ॥ भीम
हृतैरनुनयेन प्रश्रयेणाकारितैः शृंगारभंगीरसभावयद्भिः
प्रकाशयद्भिः शृंगारभंगीषु अनुभावव्यञ्जि विनिपातैर्हृते
भिप्रायोभावः तज्ज्ञापकं विक्रममनुभावः कटाक्षभुजा
दिपादिः तद्वदित्यर्थः नैवीरैः स्वयंवरस्य स्थानभूतो जना
श्रयो मंडपः परत्रादिने आगामनदिनाद्वितीयदिने अलंकृ
तमंडपो स्त्रीजनाश्रयः ३७ ॥ भूषाभिरुच्चैरपि संस्कृ
तो यं वीत्याकृतस्याकृतवृद्धिमेव प्रसूनबाणो विबुधाधि
नाथस्तेनाथसाश्रोभिसभानलेन ३८ ॥ विबुधाधिना
थ इंद्रः यं नलं ह भूषाभूषणोरत्यंतमलंकृतो पिकामे प्राकृ
तवृद्धिमेव नीचवृद्धिमेव कृतवान् अथ तेन नलेन सा स
भा अग्रे णोभिविबुधाधिनाथो विद्धजो ष्टः संस्कृते प्राकृत
बुद्धिस्सत्कृते तिविरोधाभासः ३८ ॥ भूतांगरागेवलिलतय

शोभांनस्मिन्सभांचुंभिनिराजचंद्रे गतावनाद्गतोर्विश्रयंविलं
घ्यक्ततद्वनत्वद्रजलस्यकांतिः ४९ श्वतोंगरागाःजङ्गमाघ
नुलेपनद्रव्यंयेनतस्मिन्राजचंद्रेनलेप्राप्तस्वर्गशोभांकृता
श्राकाशस्यशोभाययेनिवानांसभांचुंचुतिप्राप्नुवंतिसतित्व
त्ताएपेवनद्वत्ताणियद्वाद्वत्ताणिनद्वत्ताणिद्वत्तादिनगणि
वेनसमासः दाविंयाणांतांजितराणांचेत्यर्थः तेषांजलस्य
कांतिर्दृग्गोचरंविलंघ्यंकृगनानजाने अयचधृतांगरागेगा
गोकृणिमायेनेदृशोराजचंद्रेणराजाचासौचंद्रस्तुतितस्मिन्
कलितात्ताकाशशोभासभांदीप्तिमतीज्योतिर्मंडलीचुंभतिस
तितद्वनत्वद्रकांतिःक्वापिगतेत्यर्थः ४९ ॥ द्रागदृष्टयः
तोणाभजामनुपमित्राश्चर्यपर्यंतदाकितानिपेतुः अनंतरं
दृगरितभ्रुवांतनितांतमीर्ष्याकलुषाद्गताः ५० ॥ राज्ञो
दृष्टयोनुपमित्रलेविस्मयोल्लसितास्फारिताःनिपेतुः अनंतरं
दृगरितभ्रुवांकुटिलभ्रुवांराज्ञामत्यर्थमीर्ष्याकलुषाःक्रू
राःद्गतानिपेतुः अतिसुंदरोस्मिन्नलेतिनास्माभिर्भीमीवरिष्यते
इतीर्ष्या ५० ॥ तथास्तुवेषप्रथमोभ्रवीतिस्मरोद्वितीयः
किमसाविनीमं द्रस्त्रःस्ततीयोयमितिद्वितीयाःस्तनिष्ठ
लांन्मस्तारिणोनिनिर्मुः ५१ अयमेषश्राद्यस्तुद्रः प्रसन्नश्रा
त्मेयकान्तःअसौद्वितीयःकिंस्मरःअयंकिंस्ततीयोदस्त्रइति
मत्सारिणोल्पाःस्तुतिःक्वजात्रेनलानिर्मंतुःकिमयंचंद्रः
स्मरोदस्त्रोवायेनैवलोकाःसंभावयंतीतिमात्सर्यान्निंदा ५१
श्रायेविधोर्जन्मसपक्षभूमौदैतेफवासौवनितवल्लभस्य नास
त्ययोर्द्वैनिस्ततीयतायामितिस्तनैस्तैः किलमत्सरातः ५२
द्वितीयःपादःद्वैतेद्वयोर्भावाःद्विता द्विनैवद्वैतंतेनल्पैःस
नलःशोपंगतार्थं ५२ ॥ इहेदृशाःसंतिकतीतिदृष्टैर्दृष्टांतान
तालीकनलावलीतैः आत्मापकर्षेकिलमत्सराणांद्विषः
परस्पर्धनयासमाधिः ५२ ॥ इहसभायामीदृशानलतुल्याः
कतिसंतिबहवःसंतीतिदृष्टैर्दैर्पैर्मिथ्यानलपंक्तिःदृष्टांति

नै॰
प॰टी॰
१११

नानलस्त्वत्कान्त्यतीतिशेषः दृष्टः अक्लंतंस्वार्थस्येतोनिस्व॰
योऽसौनदृष्टान्तः अतोहमवमिनेहन्यौस्वरूपेनिस्वयेनिकेऽ॰
न्यमरः दृष्टान्तः कृताहृष्टोतितामन्तराणमीध्यावतो नेनुसो
हिनवयःसमोद्यनेइतिवत्क्रूपणानोवा स्वस्यन्यूनतायाम
न्याधात्रोः परेणसहस्पर्धाकरणेनसंदर्घोत्पादनेनसमाधिःस
दोषपरिहारः अथवाधात्रोः परस्पर्धनयामन्तराणांसमाधानेय
वतिस्वः समर्थनतोवाकनियमाश्रुसमाधयः ४२ ॥ गुणेनके
नापिजनेनवद्येदोषांतरोक्तिः खलतनखलत्वं रूपेणतत्वंस
दूषितस्यस्वरैर्नेनवत्वंयददूषितस्य ४३ ॥ गुणेनसौंदर्येणाक्र
त्वातयाप्रसिद्धयाप्रभया अदूषितस्यतस्यनलस्यनवत्वंस्वरै
दूषि नवत्वंमत्रघ्नत्वंमरणधर्मत्वंनिन्दितंदोषतयागृहीतं अ
थवैनाहृषोदेवत्वंयत्कंनवत्वंनयत्कमित्यदूषीनियन्नतवल
खत्वंखल खलत्वस्यस्वरूपमाह केनापिगुणेनसौंदर्यादि
ना अनवद्येजनेदोषांतरोक्तिः एतांहकवलत्वंदेवानांजात
मित्यर्थः ४३ ॥ नलानलीकानवदन्तसत्यः कृतोपवेशान्
सविधेहवेशान् नोभाविलाघ्रः किमुदर्पकस्यभवंतितानासं॰
त्यफनोभवंतः ४४ ॥ समीपेउपविष्टान्हवेशानसत्यनला॰
न्देवान्सत्यानलीवदन् भवंतः शास्त्रितेयसाहितोम्रुहरवाः
कंदर्पस्त्रेतस्मभोकिमुनभवंतिप्रश्नकाकुः यथान्येषांनलद॰
र्शनेविस्मयस्तथानलस्यापिमिथ्यादर्शनेनविस्मयोजातइ
त्यर्थः सतिब्रह्माणिसाफसत्यप्रशस्तेभ्याहितेचसत् अवि
द्यमानेसत्यंययोस्ताघसत्यौ नअसत्यौनासत्यौनश्चात्रपादि
तिप्रकृतिभावः ४४ ॥ अमीतमीहृगजगुरवमध्येकस्यापिनौ
त्यत्रिदभूदिलायां अदर्पकाः स्मः सविधेस्थितात्त्वेनासत्यता
नात्रबिभर्तिकश्चिन ४५ ॥ इलादिशाहृानामर्थीतरग्रहणे
नस्थूलोत्तरमाहुः अमीदेवास्तेनलमीहृगवचोजगुः अत्रच
तुर्णांमध्येकस्यापीलायांभुव्यांजन्मनाभूत्देवत्वात् अथ॰
चेलायांवृथपत्न्यामुत्पत्तिर्नाभूत् इलाभूवाकथस्याङ्

गोवाचास्त्विनाइल्लाः नव समीपेस्थिता अदर्पकाः कामा
दन्यैच समः न विद्यते दर्पकोमदनो येषु ते ईदृशोपिन भ
वामः तथा त्वत्सान्निध्यौ निर्गर्वाः स्मः अत्र नासत्यता दस्रतो
कश्चिन्त्राबिभर्ति तथा चासत्यनलतां न बिभर्तीति न अपि
तु बिभर्त्येव अथ चात्रास्माकं कश्चिन्नानतेन सत्यतां बिभ
र्तीत्यर्थः ४५ ॥ तेभ्यः परांचः परिकल्पय स्वश्रिया विदू
रीकृतकामदेवान् अस्मिन्समाजे बहुसु भ्रमंती भैमी कि
लास्मान्हचादिष्यते सो ४६ ॥ तेभ्यः पुंदूरवः प्रभृतिभ्यः
परान्न्यानुत्कर्षेणा स्वसमस्य दानिवृत्कृतमन्मथान् नः नि
श्चिनु अथ च भोः स्वश्रिया आत्मकांत्या विदूरीकृतकाम
तोस्मान्दैवान् जानीहि भ्रमंती अटंती नल दूम्रथादिषु अस्मा
न्हबहुषु भ्रांतिमती वा भैमी चदिष्यते प्राप्स्यते इत्याशया
आगताः स्म इति शेषः ४६ ॥ अस्माभयत्रामनतवेहदूपंस्वे
नाधिगत्याश्रितमुग्धभावाः तत्रोधिगावाप्रतिता त्वं बैदर्भ
पिक्कोदमस्मादि द्विषुयत्वमस्त ४७ ॥ अस्मनैवतवेदं ह्रूपम
धिगत्य ज्ञात्वा प्राप्य च स्वीकृत सौंदर्याः प्राप्तमुग्धभावा
स्मः यत्रामे अस्माम दीप्त्या महे अस्मानिदीप्यादानेषु वर्ता
महे वा अस्मत्प्रविड्भयत्रापिलोहू तनोहेतो रस्माकमा
धिपति ता साधारापतित्वं धिक् अथवा आशायावांच्छया
प्रतिता न स्मोधिक् अथवा आशायः पतितां पतित्वं प्राप्ता
येत्राणपतित्वं धिक् इदमस्माकं विभुपत्वं देवत्वं च धिक्
धिग्योगे द्वितीया ४७ ॥ सा वागवाज्ञायितमानलेन तेषा
मनाशंकितवाक्छलेन स्वीवत्नलाभोचितयत्नमग्रमेने
हि नस्म प्रतिभाति किंचित् ४८ ॥ अनाशंकितवाक्छ
लेयेन तेन नलेन. तेषां वाक्स्रवाज्ञायितसामनिशायेय
नावज्ञाता स्वीवत्नलाभोचिते यत्ने शृंगारादिकरणे अग्र
क्रमेने प्रतिनाकिंचिदपि न भाति प्रतियोगे द्वितीया अस्त्र
त्यात्यांतिमा मीतां किंत्वनवदित व्यादितिभावः ४८ ॥ यः

नै· च· टी· १८०

स्पर्धयायेननिजप्रतिछांलिप्सुः सएवाहतरन्नतत्वं कः स्प
र्धितः स्वाभिहितस्वहानेः स्यनेवहेलावहेलोनकुर्यात् धप
तेषांवचनेनलः किमर्थमवज्ञानवान् उत्तरंकिंनदत्तवानि
त्यत्रेदमाह यः प्रकृष्टोयेनसहस्पर्धयानिजमहिमानंलि
प्सेत् सएवतस्योत्तरमाह अतःस्वेनैवाभिहितास्वस्यहा
निःपराजयोयेनईदृशास्पर्धितर्वलहांभूयसीमवहेलाम
नादरंकोनकुर्यात् एतत्स्थानेएतडवित ४९ ॥ गीर्देवता
गीतयशाः प्रशस्तिः श्रियातडित्वल्लालितामिनेता मुदात
दावैत्तनकेशवस्तंस्वयंवराडंबरमंबरस्थः ५० ॥ गीर्देव
देवतागीरेवादेवतातयागीतायशः प्रशस्तिर्यस्य प्रतिपा
दकोग्रन्थोयस्यसःश्रियालक्ष्म्यापुपामलयास्वकोत्पाव
कृत्वाविघटवतोविघटघनत्वस्यमेघस्यविलासानामनुक
र्तातडित्वताबल्पइत्यर्थः केशवश्राकाशस्थितःसन् तंस
यंवरंसंनदामुदापेतलापयत् विघटत्वतइतितसोमत्व
र्दैर्दानिभस्तेज्ञायांजघात्वाभावः ५१ ॥ अष्टौतदाष्टास्वहर
वित्सहृष्टोःमतोदिदृत्त्वानिदिदेशदेवः लैंगीमहष्टापि
शिरःश्रियंयोहृष्टोमृषावादितकेतकीका ५२ ॥ सदेवो
ब्रह्मासदःसभांदिदृक्षुःसन्नृष्टावपिहृष्टोरष्टादत्त्वानि
दिदेशव्यापारयामास लैंगीशिवसंबंधिनीशिरःश्रिय
महष्टापिदर्शनविषयेअसत्यंभाषिताकेतकीयेनईदृ
शोभवत् ५३ ॥ एकेनपर्याह्विमतांत्मनाडिचवदुर्मरावेव
भवत्यवेण नैष्ठांदशात्मादशभिस्तशेषैर्दिशादृष्टालोक
तलोकपालैः ५४ ॥ एकेनात्मनानिजदेहेनमेकुप्रदक्षि
णीचकार अन्येनविस्मेनैत्रमासीनाविथात्माभिज्ञायमाणो
वरुणोइभगापावःएषाविवस्वान्यजेन्यः त्वष्टाविस्मादि
नेस्वरइतिहादशात्मावयः शेषैर्दशाभिस्तैर्देहैः लोक प
णांदशापिदिशोपश्यपत् ५५ ॥ प्रदक्षिणं दैवतहंसमुदि
सदैवकुर्वंत्रपिशार्वरीशः इहामहेंद्रावजहांसिनूपीनमा

पतद्दर्शनविघ्नतापं ५२ ॥ दैवतानां हर्म्यरूपस्तुङ्गिमे हंसदाप्र
दत्तिणीकर्वन्नपिचेद्दः विस्तनेत्रदूपेणद्दष्टासन् तस्मात्त्वयैव
दृस्यदर्शनविघ्नेनतापंनाप ५३ ॥ आलोकमानावरलोकल
द्मीनान्कालिकोमसरसोरसोत्काः जनांबुधौनत्रनिजानना
निविलेनरभोरुहकाननानि ५४ ॥ तत्कालेभवंतान्कालि
कोपरिणीतृजनंशोभं पश्यंत्यः प्रीसत्वंकेदिनाश्रप्रसरसः तत्र
वरजनस्तस्तुद्देनिजस्तुखानिपद्मवनानिचक्रुः हर्षविकसितत्व
त्वान्कमुखानांकमलत्वं जलाशयेचकमलानिफक्रानिसस्तु
द्देचकमलानिकृतानीत्यपूर्वोर्थसम्पादनावा ५४ ॥ नयत्त
लदैः किमलतिनोवासिदैः किमध्यासिसभामशोभा सा
किन्नरैः किन्नरसादसेविनादर्षिहर्षेणमहर्षिभिर्वा ५५ ॥
गृह्यकानीलदैः प्रासशोभा सा सभा किंनाध्यासि अधिष्ठिता
किन्नरैरसादादवात्किंनासेवि महर्षिभिर्वानादर्षि अपित्व
लदीत्यादि ५५ ॥ वाल्मीकिरस्लाघनतामनेकशाखात्रयी
भूरुहराजिभाजां क्रोशंविनाकंटपथेनयस्यदेवीदिवःप्रा
भुवमागमत्वात् ५६ ॥ अनेकाः शाखायस्यास्मावेदविभा
गोविटपस्त्रयाखा अरण्यजः सामद्रुपास्त्रयीवयत्रायस्यास्मा
त्रयीएववृहद्तर्पंक्तिलाभजनीतितनाहृशेनयस्यकंटपथेनवा
गदेवीदिवःस्वर्गोत्सकाशान् भुवंक्रोशंविनाप्रागामतप्रा
क्तोहिहृदस्थीतलेनमार्गेणस्तुखेनचलतीतिसवाल्मीकि
रत्नांसभांतदृष्टाव ५६ ॥ प्राघ्रांसिसंतत्गुरुणापिचार्वाकचा
वाकनामसर्वविदूषकेण आस्यानपहंरसनांयदीयोजाना
सिवाचामधिदेवतायाः ५७ ॥ चार्वाकनामसर्वविदूषकेण
गुरुणापिचार्वाकेसदृशीसभासतना चार्वाकाहिसर्वशून्यवा
दिनः उन्मत्तप्रवर्तकोगुरुर्वृहस्पतिरपिसभाहृतवानित्यर्थः
यस्यगुरोः संबंधिनीजिह्वासरस्वत्याः सिंहासनंजानामि ५७
नाकोपिदीव्यन्नदिव्यवाचिवचःसुगाचार्यकविन्यविदः
दैतेयनीतेः पथिसार्थवाहः काव्यः सकाव्येनसभामभाणी

त ५८ ॥ अतिशायेन प्रकाशमानसंस्कृतो सर्वोपि यः शृङ्गारः व
चः स्वजिविचित्रवचनरचनायां आचार्यकमाचार्यस्वभावउप
देशः योपयाङ्गनुपोतमाद्भुत तवेज्ञीतीदृशः कविः अन्नवनी
तिमार्गे सार्थजनसंघातं वाहयति प्रवर्तयतीति सार्थवाहः ब
हस्पवेदीति यावत् तादृशः सकाव्यः शृङ्गारः काव्येन प्रबंधेन
सभामवर्णयत् तमेव वर्णनाप्रकारमाह ५८ ॥ अमेलय
द्भीमनृपः पवनेनाकर्षदेतान् मनस्वसेव इदं विधातापि वि
चित्यसूनः स्वशिल्पसर्वस्वमदर्शयत् ५९ ॥ एतान्नृपान्भी
मनृपः पूर्वं नामेलयत् तानपि केवलां भैमी आकर्षत् ब्रह्मा
पीदं स्वयंवरसभावादिकं विचित्रसंनिर्माणचातुरी सर्वस्व
भूतां स्वकृतानां सकासदर्शयत् भीमो भैमी ब्रह्मा च त्रयोपि
मेलयन्नित्यर्थः ५९ ॥ एकाकिभावेन पुरा पुरारिर्यः पंचतां
पंचशरं निनाय तद्योगसमाधानं समुच्चयकायनिकायलीलाः
किमुमीयकवानः ६० ॥ एको सहायएवैकाकी एकादाकिनि
स्वासहायेकामस्यासहायतया एकत्वात् पुरारिः पंचतां पंच
शरं निनाय कामस्य शरीरं सूक्ष्मकं तयोमीनत्ह्मणः शिवाद्भि
यः समाधानं किं प्रतीकारः किं असहायत्वात् पूर्वं भयमासी
तं प्रति बहुत्वान्न तद्भयमित्यर्थः ६० ॥ पूर्णेन्दुबिंबानन्नुमा
सभिन्नानास्थायपवत्स्यापि निधायवेधाः तैरेवाशिल्पीनि रमा
दमीषांमुखानि लावण्यमयानि मन्ये ६१ ॥ ब्रह्मामासिमा
सिपूर्णमासं भित्त्वा पूर्णं चंद्रबिंबान्तत्क्षारचिन्नानिधायसमग्रही
त् शिल्पक्रियाकौशलमस्यास्तीति शिल्पी निर्माता वेधाः
तैरेव चंद्रबिंबैरमीषां नृपाणां मुखानि सौन्दर्यप्रधानानि निर्मितवा
निति मन्ये ६१ ॥ दृश्यापिते न पूर्व स्वरत्नैर्मेभियन्नामतानिनस्वय
मेव स्वतःप्रकाशो परमात्मबोधे बोधान्नरं न स्वकारणार्थमर्थ्ये
६२ ॥ एभिर्नृपैःशिरः सुरत्नं व्यर्थमेवन्यस्तं यतो हेतोर्नैर्नृपः
स्वयमेव तानि रत्नानि जातानि जातो यद्वा तादृशं नत्वं माभिधीय
ते दर्शनतयांहि स्वयं प्रकाशो परमात्मरूपे ज्ञाने ज्ञानांतरं प्रका

शनार्थेनयाचनीयं ९२॥ प्रवेक्ष्यतःसंदूतहृदंदमयंत्रीदंश
दाचेदित्यवेतवंनतु नशक्ष्यतोलक्ष्यायितेविमिश्रंदत्तोस
हृत्स्वैवापिवक्तव्याणी ९३॥ नासत्योइंद्रमत्यर्थेस्यद्धाणां
हृदं स्वदाप्रवेक्ष्यतस्त्रीनन्वाहि राजस्यामालितंपरस्यदेवघा
णांसहस्त्रैवापिलक्ष्यायितेनशक्ष्यतः अयंदत्तोमेधानेनि
ज्ञातमसमर्थोभविष्यतइत्यर्थः ९३॥ स्थितैर्वियद्भिरुव
भिर्विदर्भैर्दर्भ्योपिकामेजगतःद्वातिःका एकोभुविंइच्छय
मंभुवाघोःपूर्णस्यकःशांसतिदूषणप्रदोषं ९४॥ एकस्मिन्का
मेदर्भेपिविदर्भेषुस्त्रीनैदाहरहितैर्वायास्थितैर्वियद्भिःराजभिः
परिपूर्णस्यजगतःकाव्नातिःएकःकामोन्यनस्त्रीत एताव
ताकाहानिर्विजराजपूर्णस्यभुवनस्यनकाचिदित्यर्थः पू
र्णस्यांभुवियेकोदविंइच्छयेदूषणप्रदोषंकुःकथयतिदूषण
वदोषत्वमित्यर्थः ९४॥ इतिस्तवकैःकांतिवर्गेणाभिगं
धर्ववर्गेणसमायतेव गेंकारवद्भ्रूपदेनववेदान्महर्षिवृं
देनतथान्वमानि ९५॥ ङंकारवर्गस्यकरणाद्गणेनाङ्
कांतिवर्गेणस्तवाभिर्गीतेष्वंङकारकवर्णेरित्यर्थः ताभिः
कृत्वागायतेवगंधर्ववर्गेणसम्यक्कःश्वन्वमानि तथागे
कारवद्भ्रूपणवगाउल्येनगेमेवंपरमंमतेचपदेनवमह
र्षिवृंदेनसम्यक्कोन्वमानि अंगीकृतःयेपरवचनमन्यंते
तेषापिङंकारेणओमितिचांगीकुर्वतिहि तथाहस्तंकर्त्य
गानपाठादिकंकुर्वाणएवामीगंधर्वमहर्षयोंगीकुर्वंति
त्यर्थः ९५॥ न्यग्रोधविधाय्नानयराजासिंहासनो
वेश्मविदर्भराजः शृंगेषुयत्रत्रिदशौघवैभवशोभिकांत
वरभूधरस्य ९६॥ अथविदर्भराजस्तत्राजसेषुसिंहास
नोच्चेष्टनिवेशयांतिस्म यत्रकेचसिंहासनोसिंहासर्पेनएवे
शानामितियत्रासिंहासनेस्थितैर्वेभिःमेरोःश्रियाविधेद्य
तेदेवैविकस्मकर्भ ९७॥ विचित्रनानाभुवनागतानान
मर्त्यमर्त्यकौत्यचरित्रकोत्रान कथ्याकथंकारममीस्वनाया

नै॰
ष॰ द॰
टी॰
१४५

मितिव्यपादिदितिपेनतेन १७ ॥ नानालोकागतानांदेवे
देवानिर्वर्णनीयानिचविज्ञाणावशापुण्येषांतान् ईदृशान्
विचिंत्य अमीन्द्रपाः कथंकार्यस्तनायांविषयेकथ्याइति
तेनभीमेनव्यपादिकथयितुंयोग्याः कथ्याइतियत् १७
श्रद्धालुसंकल्पितकल्पनायांकल्पद्रुमस्याथरथांगपा
णेः तदाकुलोसौकुलदैवतस्यस्मातेनतानत्क्षणमेकता
नः १८ ॥ तदाव्याकुलोभीमः श्रद्धावतासंकल्पितस्यव
स्तुनः सिद्धौकल्पतरोः कुलदैवतस्यकृष्णस्यध्यानेनास्मि
न्कालेएकतानोनन्यमनाः क्षणंचकारविषयेएकः ता
नोबुद्धिसंतानोयस्यसएकतानः एकतानोनन्यवृत्तिरित्य
मरः १८ ॥ तद्ध्याननानंतरमेवदेवः सरस्वतींस्मितमा
हसस्म ह्यवेंद्रराजकथाबहून्नवक्रीभिहत्वांकरवाणि
वाणि १९ ॥ तस्यभीमस्यध्यानानंतरमेवसदेवोहरिः स
रस्वतींस्मितमाहस्म किमितिभोवाणिअत्रस्वयंवरे
राजसमूहकुलनामचारित्र्याख्यात्रींत्वांकरवाणि १९
कुलेचशीलेचबलेचयूनांजानासिनानाभुवनागतानां
एषामनंतंभववावदूकात्रूकायितुंकः समयस्तवायं
२० ॥ नानालोकागतानांतरुणानांराज्ञांकुलेचशीले
चबलेचजानासि अनंतत्वमेषांकुलादीनांवक्तुंभव दू
केवाचरितुंतवायंकः समयः कालः समयवेलाप्रवृत्तंन
वावदूकः स्त्ववक्तरि २० ॥ जगत्त्रयीपंडितमंडितैषासभान
भूतानचभाविनीवा राज्ञांगुणाज्ञापनकौतुकेनवेनसंख्या
वतः श्रावयवांगयोनि २१ ॥ त्रिलोकीपंडितैरलंकृता
ईदृशीसभानभूतानचभाविनीराज्ञांगुणख्यापनव्याजेन
वांगयोनिवाकथधामानिवाविलासानिनियावत् सर
स्वतीमुखभूतंन्यडितात्वा श्रावयसंख्यावान्यडिनः कविः
२१ ॥ इतीरितानस्त्ववणानपरांगगीर्वीणमुखाणिमूष्पो
घं तस्यप्रसादेनमहायासावादांयसर्वेषांसमावभाव २२

इत्युक्तामतीतस्यचरणात्पयागंवजस्राचय तस्यहृदेवाज्ञातू
पेणात्रयहेतासहसादूराकृतादूरामतोस्थिरसावभारत्नभा
बिभर्तिस्मस्त्रीचकारयकिंभूतंवजेणीवीणानोमोलेयेनदृष्ट्रो
च्छिन्नंतस्यशेषमवाशिष्टं ७२ ॥ मध्येसभंसावननारबाला
गंधर्वविद्याधरकंठनाला त्रयीमयीभूतवलीविभंगासाहि
त्यानिर्वर्तितहृत्तरंगा ७३ ॥ साबालावाणीमध्येसभमव
ततार कीदृशीगंधर्वविद्यागीतकलातस्याधरःकंठनालो
यस्याःसागंधर्वाचविद्याधराचतद्रूपकंठनालाच त्रयी
मय्यत्रयीमय्योभूतात्रयीमयीभूतावेदरूपाइत्यर्थः व
लीरचनायस्यास्ताविन्यसंख्योकातवलीविभंगाच साहि
त्येनेमेलनेनकवित्वादिगुणेनचनिष्पादितातृष्टिपरम्परा
यस्यास्तासारभावसम्पन्नत्वात् ७३ ॥ आसीदथर्वात्रिवलि
त्रिवेदीमूलादिहानिर्गत्यवितायमाना. नानाविचारोचितमे
चकास्त्रीःसृतिर्यदीयोदरोमराजी ७४ ॥ अथर्वासृतिर्य
स्याःसरस्वत्याःसंबंधिनीउदरोमराजिःकीदृशीतिस्रणां
वलीनांसमाहारःत्रिवलितदेवत्रिवेदीवेदत्रयीसैवमूलंत
स्माद्धिनिर्गत्यविस्तार्यमाणा अथर्वसृतिवपितादृशीत्रि
ष्वब्राह्मणादात्रियवैश्येषुनित्यनैमित्तिककाम्येषुवावल
नइतित्रिवलिनीईदृशीत्रिवेदीमूलयस्याइति नाभौचरोण
उचितानाभिचारोचितानाननाभिचारोचिता अनाभिचारोचि
तातुननसमासः नानाभिचारोचितातूपामात्रीर्यस्यास्सा
अथर्वसृतिवपिनानाविधेषुभिचारेषुहिंसादिव्यापारेषु
उचितानतएवपापरूपत्वात्क्रूरामाकांनिर्यस्मा ७४ ॥ शिवैदै
वसादास्वादितंयदीयंकल्पस्त्रयाकल्पविधिर्यदीयः यस्या
स्तमस्तार्थानि निरूपेनिकाकिविद्यावल्लपर्यासीत् ७५
शिवाद्यनत्यविशेषउपदेशा ---------- दीयंचवितंसार
उपदेशापद अर्थाविशेषः तत्समपदा यदीयश्चार
कल्पविधिःश्रृंगाररचनायस्याःसमस्तवस्तूनांनिर्वचनेवि

नै०
च० द०
टी०
१८०

विद्याकथनेनतत्स्वरूपैर्निरुक्तिनामाथन्यः परिणतः वाण्या
वचस्यैवनिरुक्तिर्विद्यारूपेणनिश्चयेनपरिणतानीत्यर्थः
७५ ॥ ज्ञात्वाचरूपेनचाभिधमाने छंदोभुजंगप्रयाते यदी
ये श्लोकार्थविश्रांतिमयीभविष्णुपर्वद्वयीसंधिस्मध्य
विद्धि ७६ ॥ ज्ञात्वामात्रारूपेनवर्णरूपेनच भिद्यमाने
छंदोयदीयेभुजंगप्रयाते कोदृशंश्लोकस्यार्थेनत्रवि
श्रांतिः तन्मयीभविष्णुःयः पर्वद्वयीसंधिः सएवशोभ
नेमध्यविद्धियस्यतत्र श्लोकस्यार्थविरतिर्भवतिभुजस्या
पिमध्येपर्वभवति तथाचश्लोकरूपस्यभुजस्यश्लोकार्थ
विरतिरेवमध्यपर्वेत्यर्थः ७६ ॥ अस्तंशब्दसागरणदीर्घ
भावरूपतोदधानाविततियदीया विद्यायिकाशब्दरूपरंप
राणांकिंचारुचिव्याकरणेनकाची ७७ ॥ किंचयदीया
साकाचीनिःसंदेहंव्याकरणेनरचिता कीदृशीगणस्य
ह्रस्वस्यदीर्घभावेन हृतांविततिंविस्तारंदधाना व्याकर
णेचगणस्वदीर्घस्वभावप्रत्ययस्वरूपेनस्वनेषांविस्तारं
धत्तेशब्दरूपपरंपराणांशोभितानांकाची अथचरूपादिशब्दरू
परंपराणांसाधकंव्याकरणं ७७ ॥ स्थितेनवकंठपरिणा
म्यहारलतेवभूत्वोदितनारकाभा ज्योतिर्मयीयद्गजनाय
विद्यामयंथंगसंकेनभूतेनिशांके ७८ ॥ मध्येगंसंकशब्दवाच्ये
श्रंकेनक्रोडेनवर्तमानायकमणिनावाभूतानतथाउदितोजा
तस्तारागैज्वल्यंयस्याः साचासौहारावलीलाचईदृशीहार
लतेवज्योतिर्मयीविद्या कांतिमत्तयाभासमानत्वात्तयस्याः
सेवायैपरिणम्यकंठेस्थितेनैवोनिशांकेज्योतिर्विद्याहारल
ताभूत्वाकंठेस्थितेनेवेत्यन्वयः ज्योतिर्विद्यापिमध्येगंसंज्ञा
नांमध्ये श्रंकेनगणनेनमहारतानतथाउदितंकथितंताराणां
नक्षत्राणांरूपंयया साकंठेस्थिताप्रदतत्रायातीतिशांकेप
रिणामोत्यर्थाभावः ७८ ॥ अवैमिवादिप्रनिवादिवाक्य
स्वपक्षरागेणविराजमाने नोपूर्वपक्षोत्तरपक्षशास्त्रेदक्षे

दौश्छन्नवनीयदीयौ ७९ ॥ वादिप्रतिवादिनोःप्रद्युम्नयोःस्व
पक्षेरागोभिनिवेशःतेनविराजमानेपूर्वपक्षोत्तरपक्षशास्त्रे
यदीयौतौप्रसिद्धावधरौष्ठनवतीजानाविनिजानामि ग्रंथ
रावपिवदतइतिवादिनौ वादिनौचप्रतिवादिनौचउक्ति
प्रत्युक्तिचतुरौ तयोर्योगाद्गाढोनिविडःस्वलरागःप्रीतातृ
ण्णिमानेनविराजमानौभासतः ७९ ॥ ब्रह्मार्थकर्मार्थक
वेदभेदाद्द्विधाविधायस्थितयात्मदेहं चक्रेपराछादनचा
रुयस्यामीमांसयामांसलसूक्तकामम् ८० ॥ ब्रह्मैवचा
र्थः कर्मैवचार्थःप्रयोजनंययोर्वेदयोस्तद्भेदात्स्वशरीरंद्वि
धाविधायस्थितयामीमांसयापूर्वोत्तररूपयायस्याङ्गरूप
गंचक्रेकीदृक् परस्यप्रतिवादिनआच्छादनेव्यामोहने
चारुतयापरेणाश्लेषेनाच्छादनेनवसनेनचारुमांसलंस्थू
लंवलवस्त्र ८० ॥ उद्देशपर्वोदितलक्षणेपिद्विधोदितैःषो
डशभिःपदार्थैः आन्वीक्षिकींयद्दशनैर्द्विमालींतांशुक्तिकामाक
लितांप्रतीमः ८१ ॥ यस्याद्दशनद्विमालीदंतपंक्तिद्वयीतां
प्रसिद्धामान्वीक्षिकींप्रतीमःअत्रपुनःपुनरीक्षणंप्रयोज
नमस्याःसान्वीक्षिकीतर्कविद्यातांजानीमहे कीदृशीं
नामतःकथनमुद्देशः तस्यावसरोवक्ष्यमाणासमानजाती
यव्यवच्छेदकलक्षणंतस्यावसरेचाद्विधाउद्देशपत्रयास्याः
सान्वीक्षिकीतर्कविद्यातांजानीमहे कीदृशींनामतःकथ
नमुद्देशःलक्षणतयानिर्दिष्टैःषोडशभिःपदार्थैरुपलक्षि
तां तयाशुक्तिकामेकंमुक्ताभिराकलितांदंतपंक्तिद्वयीच
उद्देशपतद्देशेषुपंयत्नवोत्सवःतत्रोदितैर्डजितैः तथा
लक्षणेपिसामुद्रिकशास्त्रेपिउदितैःकृतैःद्विधाषोडशभिः
द्वात्रिंशत्संख्याकैःपदार्थैःश्रेष्ठैस्तैर्दंतैरुपलक्षिताभव
ति तामेवामान्वीक्षिकीरूपांदशनद्विमालीमाकलितां
गुम्फितांशुक्तिकांप्रतीमःमौक्तिकानिजानीमइत्यर्थः
८१ ॥ तर्कादरायहृदनस्यनवर्यावांदिस्यशाक्तिःकृतयावि

नै॰
ष॰ द॰
टी॰
१२१

नृत्तैः पत्रं स्फुटात्रं गुणशालिसुरंगं स्फुवाद्धत्तः खंडयितुंप्रभु
त्वे ८२ ॥ यस्याः स्ववस्तुत्यावदनस्य संबंधिनो वह्नेः तर्कोऽस्त
वर्त्यातस्याः अस्यमुखस्य नैर्दंतैर्विना तथा वादे अभिलापेश
क्तिः सानस्य दंतो वक्रा शक्तिः अदंतो दंतरहितस्य नैर्दंतैर्विना
प्रवृत्तोभवत्यनइतिवा पत्रं नागवल्लीदलं दात्रं खंडयितुं प्र
भुत्वं स्फुगुणैः कषायादिभिः शालितइति गुणशालि ईदृशं
सुरंगं स्फुटं स्फुरं कं वा खंडयितुं स्फुप्रभुत्वं नाहिदंत हीनः पर्णानि स
गानि वा भक्षयितुं समर्थो भवति अथ च तैर्हस्तकैर्विना स्यमु
खस्य वादे कथायां तथा शक्तिः स्वनाहितर्कोनभिज्ञो वादे
समर्थो भवति तथा तैर्हस्तकैर्विना पत्रं दात्रं पुत्रावलंबनं क
र्तुं स्फुशक्तिः तथा वदतो वादेन गुणशालिनो विद्याद्भुतं स
मूहं खंडयितुं स्फुप्रभुत्वं नाहितकर्णोनभिज्ञः पत्रालंबनेन परा
खंडनेवा समर्थो भवति ८२ ॥ सपल्लवं व्यासपराशराभ्यां
प्रणीतभावाद्भयार्थंभविस्म न त्वस्य पद्मादिफपलत्वमाने
पुराणाणि करमेव वहतेपुराणं ८२ ॥ यस्याः करयुगलं पुरा
णं वहतेजातं कीदृशं सपल्लवं पल्लवसदृशं अव्ययीविभक्ती
त्यादिना सादृश्येऽव्ययीभावः सदृशः किर्यो सकिर्योति
वत् तथा नैमत्स्यपद्मादिभिर्भाग्यचिह्नैरुपलक्ष्यमाणं पु
राणं च सपल्लवं सविस्तरं सोपपुराणं वा व्यासपराशराभ्यां
मुनिभ्यां प्रणीतभावान्निर्मितत्वादुभयधाभविष्यद्विधाजातं
तथा मत्स्यपद्मादिना सोपलक्ष्यमाणं च ८३ ॥ आकार
ल्पविच्छेदविवर्जितो यः स धर्मशास्त्रव्रजएव यस्याः प
दपाभिसूर्धांस्फातिमूलशालीकंटकायितः कस्य मुदे नवृत्तः
८४ ॥ कल्पपर्यंताविच्छेदेन प्रचय परंपरा राहित्येन विव
र्जितः तथास्फातिर्वेदएव मूलं तेन शालीकंटकायितः पाद
तलागतो योधर्मशास्त्रव्रजः स्मृतिसमूहः स एव यस्याः पूर्वा
दृत्तः शिरोभावं प्राप्तः स्वमुदेन इति पं[illegible]कीदृशो
सर्वांगास्याविच्छेदेन विवर्जितः तथा कर्ण

योर्ह्नलाभ्यां मूलयोर्वा माली तथाग्रीवया'' वृत्री
वर्तुलस्त्व ८४ ॥ भ्रुवोर्नूलाभ्यां प्रणवस्य यस्या ललाटचिन्हेन
भालतमालपत्रं तदर्थचंद्रेण विधिर्विपंची निष्क्रमणेन
कोणधनुः प्राणिन्ये ८५ ॥ विधिरोंकारस्तोभाभ्यां भागा
भ्यां यस्या वाणया भ्रुवौ चकार नागरिकायामर्थचंद्राका
रत्वात् ओंकारस्यैन बिंदुना ललाटतिलकं वर्तुलत्वात्
ओंकारस्यार्धचंद्राकाररेखया बिंदोरधःस्थितया वीणा
या वादनाय कोणाकारं धनुः कृतवान् विश्वावसोस्त
त्र हन्तीं तेनुरोस्तकलावती महतीनादरस्य स्यात्सरस्व
त्यास्तु कच्छपी कोवीणादि वादने ८६ ॥ द्विकुंडली वृत्र
समासि लिप्याः करांगुलीकांचनलोचनीनां केशांपमषी
णामिनभाः खटिकाः कायेयदीयेनिरमायसारैः ८७ ॥
द्वयोः कुंडलयोः समाहारो द्विकुंडली वृत्तावर्तुला समासि
ज्ञापिका लिपि विसर्गलिपिः यडक्षं स्वगारवहालचस्तस्य
वालिकाऊचफलमवत् नेत्रवत्कस्तमर्पस्य स विसर्गो ह्नि
स्वतः तस्यास्तावैर्द्विकुंडली निर्मिता कर्णकुंडलद्वयंनि
रमांयि स्वर्णलोचनीनां सारैः करांगुली निर्मिताजात्या
एकवचने केशानां समूहः कैशं पंकेशा द्व्यभ्यां यज्ञावन्यत
रस्यां तद्रूदे केशाकं कैशंतन्मनीषां सारैर्निर्मितं हास्यकां
तिः खटिकायाः सारैर्निर्मिता यदीये काये इति सर्वत्र संबं
धः ८८ ॥ यासोमसिद्धांतमयाननेव शून्यात्मतावादसमये
दवेव विज्ञानसामन्त्यमयांतरेव साकारतासिद्धिमयाविं
लेव ८९ ॥ सोम इति सिद्धांतस्तस्य विकारः तन्मयं प्रथव
सोमसिद्धांतः कापालिकशास्त्रं च तन्मयं च सावयस्याः मे
व शून्यश्चात्मासद्रूपं यस्य तत्त तस्य भावस्तत्त्वान स्यावादस्त
न्मयं प्रथव च श्वात्मानो नसंतीति शून्यात्मतावादः बौद्धसि
द्धांतः तन्मयं मुदरं यस्याः सेव विज्ञानानां सामन्त्यं तन्मयं
प्रथव च साममनस्कोदि धजन्यनीलादीनां याकारः समसिद्धक्तल्प

नै॰
प॰ द॰
टी॰
१७१

कानिर्विकल्पकवासनोपहितचित्संतानिरात्मेति योगा
चारसिद्धान्तः तन्मयेन्दुद्वयं यस्याः सैव साकारतायाः प्रश
स्ताकारतायाः सिद्धरूपाण्यपाविलान्यंगानि यस्याः सा च
चाकारेण सह वर्त्तते इति साकारं ज्ञानं तस्य भावस्तत्ता त
स्याः सिद्धिः तन्मयान्यविलान्यंगानि यस्याः सैव विषयभू
तं घटादिकं नास्ति किं तु ज्ञानमेव तदाकारं परिणामतिप्र
तिभासते इति सौत्रान्तिकवैभाषिकसिद्धान्तः प्रतिभासते
इति ८७ ॥ श्रीमत्तयापघनमोदितं ते वेलाकिलेयं न
दले विषय मयाति याव्यं जगतीपतीनां गोत्रं चरित्रं च वि
चित्रमेषा ८८ ॥ श्रीमन्त्वमुक्तया वाण्या अभ्यधीयत तन्नवा
मो दित्तं किलेयं वेला कालसमय वेलामतिक्रम्य ततो वि
षयदः स्वेच्छा न अलंकरः स्वेन कार्यं एषां महीपतीनां विचि
त्रं गोत्रं चरित्रं च मया कथनीयं ८८ ॥ अविंदता सौमकरं
दलीलां मंदाकिनीयच्छ्वरणारविंदे अत्रावतीर्णा गुणवर्ण
नाय राज्ञां नदान्नावदाधरगात्रिकापि ८९ ॥ अस्मैयंगाय
स्य हरेश्चरणकमले पुष्परसश्रियं प्राप तस्य हरेरादेशाद
पागा अहं राज्ञां गुणवर्णनाय अत्र सभायामवतीर्णा ८९ ॥
तत्कालवेद्यैः शाकुनस्वरोधै रामासवामान्दपतिः प्रतीत्य
तां लोकपालैकफलीणपक्ष तस्मै सपर्यामुचितां ददिरे सा
९० ॥ तत्कालप्रतीयमानैः शाकुनैरुपश्रुत्यादिभिः स्व
रैः सोमादिभिः आदिशब्देनांगस्फुरणादिभिः कृत्वा आ
मोहितां आमां तां निश्चित्य तस्मै व्याप्य लोकपालानामेक
फलीणपक्ष श्रीमः सह षोडशेजो ददौ ९० ॥ दिगंतरेभ्यः पृ
थिवीपतीनामाकर्षकौतूहलसिद्धविद्यां ततः क्षितीशः
सनिर्जातनन्तोम्मध्ये महाराजकमाजुहाव ९१ ॥ राज्ञा
मन्यदेशेभ्य आकर्षणकौतुकस्य सिद्धविद्यां निर्जातनद्
जांततो नं तत्रं क्षितीशो श्रीभीमस्य महाराजकमाजुहाव या
मामस्तां महाराजकं गोत्रोत्कृष्टत्यादिना अजनत्रस्यम

ध्येमध्येमहाराजकं पारेमध्येषष्ठ्यावेतिसमासः ४८ ॥ ह्रा-
सीसुनासीरचरेसुजातेस्फीतेक्रमेणालिखतीविलासं
ह्वेगोषुरूपोस्यसुधांशुनाडिमुहुर्लयंतीमवलोककानां
४९ ॥ नासीरचरीस्वग्रगामिनीषुदासीषुदृष्टासुजाते
ततोहृष्टासुसंसारवीक्षुप्रवृद्धे अथहृष्टेषुभेमवयवेषुरूपो
स्यसुवलोककानांविस्मयसमुद्रमुहुर्लयंतीभैमी प्रपा
वयांगोरथ्यराजराजिविनिहतः षोडशेनसंबंधः ५० ॥ स्नि
ग्धत्वमायाजललेपलोपसयत्नरत्नांशुसृजांशुकाभा
नेपथ्यहीरस्फानिवारितर्निरुच्छायसच्छायनिजालिजालं
५१ ॥ स्निग्धत्वंचमयाजलंचलेपश्चतिरत्नानांदोषाः
तेषांलोपस्तत्रसयत्नानिकृतयत्नानिसुप्रतीनदोषाणी-
त्यर्थः ईदृशानियानिरत्नानितेषामंशवःकिरणाःतेषां
सृजांशुकैःतेनैर्मल्यमितियावत् तत्तुल्यानियान्यंशुका
नितैराभातीतिताहृशीनां निष्कलंकवज्ररत्नप्रभासन्निभव
सनविराजितानामित्यर्थः यद्वाभैम्याएवयत्स्निग्धत्वंमदे
वमायाजलंतस्यलेपः तस्यलोपेसयत्नारत्नांशवएवसृ
जांशुकंप्रोंछनवस्त्रंतेनाभातीतिताहृशी अतिस्निग्धश
रीरप्रभायाःसकाशाद्भूतारत्नप्रभाःअतएवतदाश्लिष्टक
त्वेनतत्प्रोंछनवस्त्रमिवाभासतेइत्यर्थः अन्यत्राप्यशामे-
लमसलिलादेःप्रोंछनवस्त्रंभवति तद्वदिति यद्वास्निग्ध
त्वमायाजललेपच्छेदइत्येतेरत्नदोषाःतेषुसयत्नाप्रती
कारयत्नसहितारत्नांशून्यासृजांशुकसदृशीकांतिर्य
स्याःताहृशीसपत्नेतिपाठे स्निग्धत्वमायाजललेपानां
लोपेनापनयेनतत्कृत्वासपत्नानिअंगप्रतिस्पर्धीनिरत्ना
नितेषामंशुसृजांसंवांशुकंतेनाभासतेइतिताहृशीलो
पेनकृत्वासपत्नीरत्नांशुसृजायस्याःसा ईदृशीचांशुका
भायस्याःइतिवासमासःनिष्कलंकवज्ररत्नकांतिरेवतदंशुक
कांतिप्रतिस्पर्धिनीत्यर्थः तथानेपथ्यहीरस्फातिरेववा

त्रि नत्रवर्त्तते प्रतिबिंबतीति ---------- निवारितवर्त्तिस्वच्छा
येनस्वकांत्यासच्छायाः सहस्रपणेयानिजालयानिज सौख्यः
ना ---------- यस्यासाता ----- रत्नोस्फुरत्पजांसकेत्यनेनहो
रपकानिवारोत्यनेनचजलकालिमत्तरीयोविप्रतिभातीतिर
घोत्यते ५३ ॥ विलेपनामोदमुदायातेनतत्कर्णेसुवेत्यल
सार्पिणाच रतीशत्तूतेनमथपत्रेनेनकर्णौवहः किंचिद्दिवोच्य
मानां ५४ ॥ कांतेराजानंहेष्टछत्तिकामस्यांत्र ------- ५४
विवेधिरत्नाभरणस्वभासांमलुजिकौतहलसीदमाणां
स्मरस्वचा ---- भ्रमचालितेनभ्रुवोविलासाञ्चलितेवहंती
५५ ॥ पद्मरागहीरमुक्तादिमणिकांतीनामन्योन्यावमर्द
नसमर्वपघर्षंतीस्मरेणास्वधनुर्भ्रमास्फालितेनविलासाद
लितेभ्रुवौवहंती यथाकस्मिन्स्ववस्तुतल्पवस्तुदृष्ट्वामं
दीयमेतद्रूपानिवानवेतिचालयतितथाचालितेइत्यर्थः
५५ ॥ सामोदपुष्पास्त्रगवासितांगीकिशोरशाखाग्रशा
खालिमालां वसंतनलक्ष्मीमिवराजभक्तेः कल्पद्रुमैरप्य
भिलष्यमाणां ५६ ॥ सहर्षकामेनाध्यासितशारीरांको
मलांगुल्यग्रकरसाखीपंक्तियस्याः ईप्सितार्थदातृत्वेनक
ल्पद्रुमैरपिमूर्धसाणिप्रापयवस्यात्तरेनरुपेल्टपेरपिप्रा
र्थ्यमाणांसपरिमलपुष्पवायुनावासितस्वरूपांकोमल
विटपाग्रशाखाभ्रमरपंक्तिकांवसंतलक्ष्मीमिवकल्पद्रु
मैरप्यर्थ्यमानां ५६ ॥ पीतावदातारुणनीलभासादेह
होपदेहात्किरणैर्मणीनां गोरोचनाचंदनकुंकुमैणना
भीविलेपान्पुनरुक्तयंती ५७ ॥ पीतावदातरक्तमेचककां
तीनांकिरणैः कृत्वादेहोपदेहाद्देहावलेपाद्वितः गोरोच
नाचंदनकुंकुमकस्तूरिकाविलेपान्पुनरुक्तयंतीद्विगु
णीकुर्वाणां ५७ ॥ स्मरंप्रहृत्तेनेनशाखाग्रेनजेतारमस्त्रद्र
पतीनलस्य नमेलक्ष्यमाहघदेभ्रुविलासवलद्विषः कांत्र
कमर्पयंती ५८ ॥ उपमस्येनपत्रपाङ्कृत्वासंतनलस्यर

जेतारमस्त्रह्यंतीकं स्तमेन धनुषाकामोनलंजेष्यतीत्यस्मिन्न
र्थेविस्मासमऊवीणा अनएवस्वभूषामाणिक्यकिरणव्यतिकरे
णजातेशक्रस्यधनुः स्मरायार्पयंती ५८ ॥ विभूषणेभ्योवर
मेष्टकेस्तनतोयत्संगमाणिप्रभाहू सम्यक्तनः क्वापिनराज
कस्यपात्तेहृष्टायात्स्पृतावकाशा ५९ ॥ विभूषणेभ्योवरंभू
षाभ्योभ्यधिकमेष्टकेस्तवस्तनेष्टनतोष्टकेभ्योवरंनिविडवृ
त्तकांतिस्तराजसमूहस्यदृश्याक्षम्यक्मुनिहूणास्तनःपात्ते
क्वापिनब्राह्मणाक्षतावकाशांविभूषणोष्टकमाणिप्रभाव्या
मतयाकिमयंगौराजहृष्टिगोचरंनाधदित्यर्थः ५९॥ प्राक्
पुष्पवर्षैर्वियतःपतद्भिःद्रष्टुंनदत्तामधनाद्विरेफैः तद्गीतिर
भृग्रेनननोष्टवेनविधेरहोवांछितविघ्नयत्नः ६० ॥ प्रथम
माकाशाहवक्रीडायांगालितैः अथवाभैमीमुखहिपपादितैः
पुष्पवर्षैर्द्रष्टुंनदत्तां अथपुष्पस्यधमरैर्नतोअमरभयकृ
टिननेन … … … भैमीमुखदर्शनेविघ्नः नत्रयत्नोवि
धेःअहोआश्चर्यकारी ६०॥ पतद्धृंसत्यागमितिराजेंद्रेननू
मनोरथ्यानिष्ठमवापिताय सार्वीमुखायाधीस्रजतीमपांगा
न्कंदर्पकत्तृकियोःप्रवाहं ६१ ॥ वर्तसेनत्सार्वीमुखमहं
भवेयामितिराजसमूहेनमनोरथगोचरत्वंप्रापितायसार्वी
मुखायकटाक्षान्हष्टिरूपंकंदर्पकतृकियोःप्रवाहंमुंचं
तीव …त्वस्यासिनामित्ररूपत्वात् ६१ ॥ स्मितेसुदंतच्छद
कस्यकिंचिद्दिगंबरीभूतरदांशुवृंदैः आनंदितोवीन्दुमुखा
रविंदैर्मदंतदंतौहृदिकौमुदीना ६ ॥ इस्मन्नोनीच्छुःविंड
रिस्फुरितिनिपातिनःसंतोषितनन्दमप्युवांभुजैःहासाभिला
ष्यधवचलनेनाकिंचिद्दिगंबरीभूतैःकिंचिद्दीघाहृष्टावस्तनी
हृतेसुदंतकांतिसमूहैःज्योत्स्नानोहृदिश्यितमदंत्यपन
येंतीनंदितावितिवंदत्वात्कौमुदीमदहृतानतोअधिककांति
कत्वाच्च ६॥ प्रत्येकभूषाच्छमणीरशालेनयत्प्रभनन्तिस्वल
लोकनेत्रा हारायज्ञायज्ञकृडांध्मरश्मिमीनाभनाभीकूहवार

धकारा ३ ॥ प्रत्यवयवालंकारविमलमणिव्याजेनयस्मिं
न्नंगेलग्नानितस्मिन्नेवनिस्तुलानिलोकनेत्राणियस्यांभूषाम्
येइंद्रनीलहीरादिमणयोनिवेशितास्तद्व्याजेनलोकनेत्रा
ण्येवलग्नानीतिभावः हारायस्फुरन्मरकतमणिप्रवार्धनकां
तिर्नाभीरूहरोधकारोयस्यास्तां ३ ॥ तन्नेत्रे॰ सारासिनाविस्मि
तेंदुप्रभाशिरःकम्पमिवाभिनेतुं विपांडुनामंडितचामराली
नानामरालीकृतलास्यलीला ४ ॥ भैमीविषदोत्कृष्टहा
सेनविस्मितायाइंदुप्रभायाःशिरःकम्पमनुकर्तुमिवविपां
डुनामंडितचारुचामरपंक्तिरेवनानाअनेकामराल्यःनानानेकी
भयार्थयोःनाभिःकृतालास्यलीलायस्यास्तांचलितचामर
पंक्तिर्विस्मयान्दोलितचंद्रिकानुकारिणीत्यर्थः अन्यापिर
नर्तकीअनुकुर्वतीलास्यलीलांकरोतीतिहि ४ ॥ तदंगभोगा
वलिगायनीनांमध्येमिलत्किंनरकंठदीनां स्वयंधृतानामप
रसांप्रसादक्रियेहृदोमंडनमर्पयंती ५ ॥ भैम्याअवयवा
नांभोगावलिःभुजंगनेत्रतिभोगास्तद्वर्णनात्मकलेखपादयःतल्लति
पादकोग्रन्थःतद्गायनीनांमध्येअन्तरेवनिःशेषेणोक्तिर्निरु
क्तिः साकल्येनावयवोपभोगवर्णनेनतत्कमेमूकीभू
तानामप्सरसांस्वयंधृतांक्रियमेवहृदोमंडनंप्रसादंप्रयच्छं
ती निर्वक्तुमशक्ताअप्सरसोलज्जितास्ताजानाः स्वयंतद्वृष्ट
तयासभाविवेशेत्यर्थः लज्जामहृदयानिष्कांस्तीणांभूषणा
५ ॥ तारारदानांवदनस्यचंद्रः रुचाकचानांचनभोजयंती
आकंठमुल्लोठ्ठिनयेमभूतिमहीभुजाकस्यनभोजयंती ६ ॥
दंतानांकांत्यानक्षत्राणिजयंतीवदनस्यरुचाचंद्रंकेशानां
रुचाकाशंजयंती कस्यराज्ञोनयनद्वयमाकंठयथेष्टम
भूतिनभोजयंतीनपाययंतीप्रत्यवसामार्थत्वाद्विकर्मक
त्वं ६ ॥ अलंकृतांगाद्भुतकेवलांगीस्तवाधिकाध्यत्तनिवे
घलक्ष्मी इमाविमानेनसभाविशंतीपयांवपोगेवृष्यराज
राजिः ७ ॥ भूषितलांगपदपाद्भुतकेवलमभूषितमंगंयस्याः

ल्लोकैस्तूयमानायालक्ष्म्याअनुभूयमानालक्ष्मीर्यधिकेत्य
र्थः अथसभाविशन्तीमिमांभैमीराजपंक्तिःकटाक्षैर्द्दू
र्घेति जलकादेर्मसंबंधः ७ ॥ आसीदसौनत्रनकोपि
भूपस्तत्कृतिंरूपोद्भवदद्भुतस्य उल्लोमहर्षगानिमुदानय
स्य विनिद्ररोमांकुरदंतुराणि ८ ॥ तत्रसभायांसकोपि
भूपोनाभूत्तस्मद्दृतिकः भैमीरूपाद्भवज्जायमानमद्भुतंय
स्यईदृशस्यतस्यांगानिविकसितरोमांचदंतुराणिसंति
नोल्लसंतिस्मसर्वोप्याश्चर्यभरेणरोमांचितोजातइत्यर्थः
८ ॥ अंगुष्ठस्यमूर्धार्धनिपीडितायामध्येनभागेनचमध्यमा
याः अस्फोटिभैमीमवलोकयतनत्रनतर्जनीकेनजनेनना
म ९ ॥ तत्रसभायांकेननामजनेनभैमींदृष्ट्वातर्जनीअंगु
लीनास्फोटिशब्दायितात्छोटिकादत्तेत्यर्थः कीदृशीत
र्जनीअंगुलिः अंगुष्ठस्यमूर्धाअग्रभागस्तेनार्धनिपीडितमध्यं
यस्याःसा तथामध्यमायाअंगुलेर्मध्येनभागेनार्धनिपी
डिताग्राअभिनयतःस्वप्नोयमर्थः ९ ॥ आस्मिन्समाजेमनु
जेश्वरेणनांवेजनाद्रीमवलोकयकेन पुनःपुनर्लोलि
तंमौलिनानभ्रुवोःकदहेपितवांद्वयोवा १० ॥ अस्यांसभा
यांकेनवाराज्ञावेजनलोचनांतांभैमींदृष्ट्वाआश्चर्येणअ
र्धमूर्धकंपंदोलितांकिरीटेनसताभ्रुवोर्द्वयोनतदहेपितवा
नास्यनमुद्रंचिनानिद्रुष्टवतितिनवम् १० ॥ स्वयंवरस्याजिर
माजिहानांविभाव्यभैमीमथधामिनाथैः इदंमुदाविजल
चित्रभावादवादिवेजाद्वजिसाजिरुक्तं ११ ॥ अथस्वयं
स्वयंवरांगनमागच्छंतींभैमींनिर्वर्ण्यहर्षेणोदंवद्यमाणांगा
जलहृदयतयांवेजैरपोंऽकैर्वहनेवर्द्दैर्वजिस्थाकृदिलाजि
ह्नायथाभवानितथाअवादि ११ ॥ रंभादिलोभात्कृतकर्
मभिर्माकृन्येवभूर्धन्त्वहक्षमिषान्यैः इत्येतयालोपिदिवो
पिपुंसोवेमत्यमस्यमुरमारमायां १२ ॥ रंभादिवांछया
कृतयज्ञादिकर्मभिःस्वर्गगामिभिर्नवैर्ध्दः सत्येवमाभूदितिमे

तयाभैम्यात्रस्यस्पृहसा अस्पृहसोनिक्रांतवत्याद्दिवोपिभुंसांदे
वानामपिहस्पृयांवैमत्यमानिच्छाअचाहत्वंवा अवेलापिदेवाना
मपिभुविमहतीस्पृहाजातांकिमुवक्तव्यंमानवानामिति
१२ ॥ रूपंयदाकर्णिजनाननेभ्यस्तदादिगंतान्भ्रमयागताःस्मः
सौंदर्यसारादनुभूयमानादस्याःप्रतदस्याःश्रुतमाकनीयः १३ ॥
तद्रूपंतदाजनमुखोभ्युत्वावयमागतास्मःतत्सिद्धंरूपंआ
दिगंतादितिवा अस्याभैम्यातच्छ्रुतंसौंदर्यं अस्मादनुभूयमाना
त्सौंदर्यसारादतिशयेनकनीयःन्यूनं अथवाबहुअकनीयो
नकिंतुकनीयएव १३ ॥ इहास्याःशृंगारइतिश्रूयतेस्फुटनाम
जागर्तिमहत्तानुदन्वान् कस्मादृदस्यादियमन्यथाश्रीलीव
एषवेदग्ध्यनिधिःपयोधेः १४ ॥ शृंगारइतिप्रख्यातस्यरस
स्यमहान्समुद्रःक्वनामदेशेजागर्ति अस्तितावत्कस्मिन्दे
शेइतिप्रश्नः अस्तीतिकथमवगतमित्यतआह अन्यथा
शृंगारसमुद्राभावेसौंदर्यचातुर्यनिधिरियंभैमीलक्ष्मीःक
स्माद्वलानिर्मक्त्रतानतोस्तीत्यर्थः १४ ॥ साक्षात्सुधांशुं
मुखमेवभैम्यादिवःस्फुटंलाक्षणिकःशशांकः एतद्भवोमु
ख्यमनंगचापंपुष्पंपुनःतद्गुणमात्रवृत्त्या १५ ॥ अस्याभै
म्यामुखमेवसाक्षान्मुख्यतोऽव्यवहितःसुधांशुश्चंद्रः
दिवस्तुपुनःशशांकोलाक्षणिकःसुधांशुलक्षणेनचिन्हे
नशशादिनादीप्यतीतिलाक्षणिकःभैम्यामुखमेवसाक्षान्मु
ख्यःसुधांशुःशशांकस्तुलाक्षणिकोलक्षणयाहृद्यावतीति
लाक्षणिकः यद्वाके मुख्यार्थवाधेनयोगेरूढितोथप्रयोज
नात् अन्योर्थोलक्ष्यतेयत्सालक्षणारोपिताक्रियेति इह
चसुधांशुशब्दःसुधानिधित्वप्रवृत्तिनिमित्तमुपादायमु
खेभिधानवृत्त्यावर्तते साक्षात्संकेतितंयोर्थमभिधत्तेसवा
चकइतिअयमेवसुधांशुशब्दःचंद्रेप्रयुज्यमानःतथाह
दावत्त्वाभावेनबाधितोपिकिंचित्कांतिमत्त्वादिलक्षणयो
गाच्छ्रतद्वक्रत्वसंबंधात्संलक्षणयाप्रयुज्यतेइत्यर्थः अस्या

भैम्या भ्रुवौ तत्सखे कामधनुः अथ भ्रुवौ तत्सखे कामधनुस्तद्वैभवं
तत्सखे मितितस्तद्ध्येयधनुर्गुणमात्रवृत्त्यासि``
`` वृत्त्या वर्ततेइत्यर्थः
``पुनस्तय···· `` `` ``गुणसंबंधाज्ज्ञेणीध
नुः तद्ध्येयधनुः शाब्दोगौणाइत्यर्थः यथाग्निर्माणवकइत्यत्राग्नि
शाब्दो माणवकोपिंगलत्वादिगुणयोगाद्वर्ततेनत्वर्थइत्यर्थः तत्सखेगौ
णयोः तत्सखेकार्यसंप्रत्ययइति भ्रुवोरेवकामधनुकार्यजाय
तेनतद्ध्येयधनुषोनिभावः १५ ॥ वक्ष्येश्रुतेकुंडलिकेस्वदया
स्ताइंकफगमस्त्वधन्विनेकिं सव्यापसव्यविशिखाविहंसा``
``नयोर्वेतिकिमंतरेव १६ ॥ स्वदयाभैम्यास्ताइंकफगमंका
मधन्विनेकुंडलिककुंडल···· लक्ष्येस्तत्वाश्रुतेकिनेनकामे
नसव्यापसव्यसक्ताः शरापवनयोर्लक्ष्ययोर्वेतरेवकिंयाति
१६ ॥ ततोत्यकीर्तिकुसुमास्त्वगस्यसैषावतेन्दीवरकर्णपू
रौ यतः स्रवः कुंडलिकापराङ्मुशरोवल्लः स्वस्यापयितानमाभ्यां
१७ ॥ सैषाभैमीइंदीवरकर्णपूरावेवकामस्याकीर्तितनोति
वनइन्दीवरस्यश्यामलत्वादकीर्तितयाप्यपदेशः यतोइजेन
स्ताभ्यांकर्णपूराभ्यांकृत्वाकर्णौकुंडलिकापराङ्मुशरोवर्तनंकांस
स्वापयिता लक्ष्याच्च्युतावाणालक्ष्यमुभयतोयातिहिकुंडल
मिवकुंडलिका इवेतिप्रतिकृतौकन् कुंडलिकामध्यगुहि
तुपमुक्तःशरः कुंडलिकाकर्णमध्येप्रविष्टइतिस्वलितत्वे
इंदीवरंहिकुंडलकर्णयोरंतरालेधियते १७ ॥ रजः पदंष
ट्पदकीटजुष्टंहित्वात्मनः तद्ध्यमयेतूणाणं अथात्मभूर्वाद्धि
यतांसभैम्याभ्रूयुगममेवनहितनुषिचापं १८ ॥ परागास्पदं
रजस्थानेचभ्रमरकीटेनजुष्टमन्यत्रभ्रमणशीलकीटजुष्ट
तद्ध्यमयंतूणाणांधनुहित्वास्मात्दधातेहिंजहातेस्मकिंइ
तिहिसादेशः सकामोपभैम्याभ्रूयुगममेवचापमाद्रियता
कीदृशं श्रेनमध्येश्रुतानामुष्टिर्यस्यतत् भ्रुवोर्मध्यविच्छिन्न
त्वान्मुष्टिधृतचापमध्यमिवलक्ष्यते १८ ॥ पश्यान्निमेषाद्

नै० स० ८ टी० १८१

षिद्वेजरीलान्तिमवयंमात्रायाविधिः कश्चिन्नाम् सावेणानेनप्र
तिवर्षमु स्वैः प्रसातिरुष्टिन्दयमेनदीयं १८ ॥ विधिर्येमावस्मा
द्यायनात्प्रमान्प्रतिवर्षाहिमत्नोप्राहषिद्वेजरीद्यस्वकाविद्रात
हुपिनस्थानेलिन्निर्वासितात्रसिहाधितिपैःकः नेनपमद्वेज
रीटेभ्योरहीनेनसावेणभैमीसंबंधिनेचूहूयंमतिवर्षमुस्वैः प्र
साति १९ ॥ पनेत्रुषोवंभ्रुकहेविशेषधेगोजनः पृच्छतनु
णतो इतीवधानाकृतनावकालिमहोदेसमाध्यस्यामिहादि
फरमे २० ॥ भ्रस्याभेम्यानेत्रयोःपद्मैःसहविशेषमुभयोः
पद्मनेत्रयोःतावतस्यवादितोगुणज्ञोदेगोभंगीचभ्रंगस्वतो
जनःपृच्छतु इतीवामसर्थकपयन्निवइहभैमीनेत्रफरमेता
रकालिहोदेसमाध्यस्यमक्तनहीवसमोस्वहोदेसो प्र
लिनोचनोहोदेसोच भ्रलिहोदेसोतावकेकनीनि··

केपवालिहोदेसौतयोर्माध्यस्थंमध्यस्थभावमध्यमा··

··· ··· नेत्रमध्यवर्तिकनीनिकयोर्भ्रमरत्वमुप्रे
क्ष्यते··· ··· ··· ··· ···रतिकामयोस्तद्रूपयोस्याहृदि
वासभाजोः तदग्रजाग्रत्स्वरूपान्तरंभकेभोनसंभावयति
तनोकः २१ ॥ भैम्याहृदिवसतोरतिकंदर्पयोःतस्मेवकेवि
योयौवनेहर्म्येद्वेव्यधत्त तयोःसौधयोःशिरवरस्थरत्नस्थलक
नककुंभभूतौस्तनौकोनसंभावेति २२ ॥ भ्रस्याभुजाभ्यांवि
जिताद्विसात्किंपृथकुकरोरस्यनतन्मस्तनेतदीत्यमितेहर
हाःश्रियःकैर्नगीयतेवाकरपवलोके: २३ ॥ भ्रस्याभैम्याभु
जाभ्यांविजितात्कमलात्मत्येकंतत्प्रस्तनंपद्मकरोबालिवगृ
ह्यताकिं भ्रथचपद्मकरःपाणिरहृतकिं इहभुजयोस्तत्कर
रूपेणरहीतपद्मश्रियोरहाइतिकेत्रुनरयनेकैर्वालोकेः
करपववानगीयते श्रीरहत्वात्पद्मत्वंप्राप्तपाणित्वाच्चान्तात्वाद्ध
लित्वंचेत्यर्थः २४ ॥ स्वयैवतस्यंवरजोविसिन्याःतत्पद्मस
त्यास्वभुजायमसम अंकेद्रुकाउकमतेनलाउत्के टकंपणान·

शिवैर्नवैर्यत् २३ ॥ पद्मिन्यास्तच्छेव वज्रेजलजेच्छैव अ
थच पद्मिन्यास्तत्पद्मं शोभनात्वाद्रक्तसोजातच्छैवमायेव
अस्यास्तभुजाग्रस्यैयत्नन्मालेपद्मं यतो हेतोस्तद्रतन कंटका
स्तत्कलिकास्त्रभुजनालाङ्कवनेनजन्मनातो तेऽत्राग्रेनैवैः
उत्कंटकं कंटकोपेतं पद्मं तत्उत्कंटकनालाङ्कनमपिनो
त्कंटकपद्मे कंटकाभावात् अनेन तत्पद्माकिंत भैमीपाणि
रेवकार्यैहि कारणगुणाकारणगुणाद्दृश्यते २३ ॥ जागर्तिमर्त्ये
षु तत्लार्थमस्या योग्यपतियोग्यानुपलंभनं नः यथाऽस्ति ना
के भुवनेष्य वाधस्तद्दानतातस्ततलोकवाधः २४ ॥ मर्त्ये
षु अस्याभैम्यास्तस्यार्थं योग्यजागर्ति इत्यत्र नोऽस्माकं योग्या
नुपलंभनं द्रष्टुं योग्यस्यानुपलब्धिर्योग्यानुपलब्धिः यथेत
न्तुल्याकाचित्स्यात् दृश्येत आलोकेंद्रियसन्निकर्षस्त्रवे
ख्यादेशाकालादृष्टादिसामग्र्या विद्यमानतया यथायथादि
रुपलभ्यते न च तथा तस्मात् नास्तीति भावः यदि नाकेऽस्ति
अथो भुवनेवा पाताले न दृश्यते तत्र आगतास्तान्स्तत्रस्थे
लोकाः स्वर्गीत्या पाताल स्वागता ये लोका इत्यर्थः तेषां बा
धः संसर्दो न भवेत् जानस्त्र संसर्दः ते न तत्रापि नास्ति
अतो लोकत्रयेऽनेन तुल्यास्तीति भावः २४ ॥ नमः कवेभ्यो
स्तविधेर्नवास्तस्पष्टं धियाप्यस्य न किं पुनस्तैः स्वपाणि दृदं
स्यात्कृलिनं हि शिल्पं सनोभवोनंगतयानुरूपं २५ ॥ वि
धेः कवेभ्यो नमोऽस्तु ईदृशालोकोत्तरशिल्पनिर्माणगुणम
हद्भ्य इत्यर्थः अथवा नास्त्विविधेर्धियापि नेदं भैमीरूपंशि
ल्पं स्पष्टं किं पुनस्तैः करैः इदं हि शिल्पनिर्माणं स्पर्शादपि
स्वलितं स्पष्टं स्यात् अत इदं शिल्पं कामस्योचितं ऋतः अ
नंगतया अशरीरतया स्पर्शरहितः कामोऽस्य कर्तोचितं इ
त्यर्थः ॥ इमां नमहीमस्तजत्कराभ्यां वेधात् ऊर्णाध्मास
नकर्कशाभ्यां शृंगारधारामनमानशांतिविश्रांतिधन्या
धमहीकृशेण २६ ॥ विधातांकुशाधारणाकर्कशाभ्यां क

नै० प्र० टी० १२१

रम्भाभिरामां कोमलांगीं भैमीं नासृजन्नुनेत्यादिना अत्र करक
र्कशत्वमेव हेतुः शंभोरेव सत्तस्याविश्रान्तिस्तस्यार्थाधाम कृ
देषा मार्गः तत्रहेतुः तद्भूषणशृंगारसप्रधानेनेत्यर्थः मनर
सापि शृंगाररसप्रवाहहेतुपामेनानासृजत् शंभोर्नि शृंगारयो
विरोधात् २६ ॥ उल्लासस्य धात्रा गलिताकरेणश्रोणीकिमे
षा स्तनयोर्गुरुत्वात् तेनांतरालेहिभिरंगुलीनाम्रुदीत मध्य
त्रिवलीविलासा २७ ॥ एषा भैमी किंनितंबे गुरुस्तनस्तन
योरिति श्लेषणः करेणोत्क्षिप्य गलिता तेनोल्लासस्तउल्लनेर
नांगुलीनांत्रिभिरंतरालैर्लक्ष्मं मध्ये तिसृणां वलीनांवि
लासायस्याः सा नाभूदोषो जातेति श्लोकः २७ ॥ निजामृतो
घनवनीतजां गौमे तां क्रमोन्मीलितपीतिमानं कृत्वेंदु
रस्या मुखमात्मनाभून्निजालनाद्दर्पणमंबुजेन २८ ॥
स्वामृतोदितनवनीतेनजातां गौभैमीं क्रमेण वयः क्रमे
ण जातपीनभावां नवनीतमपि मंथ्यमानं पीतं भवतीति रं
दुः पीतां कृत्वा चंद्रश्चात्मनैवास्या मुखमभूत् निजालनाचंद्र
संपर्कवशान्मुकुलताकमलेनेदं मुखं निर्मीतमस्याः कैव
श्रतः स्वयमेवाभूदित्यर्थः २८ ॥ अस्याः सचाकर्मफलैर्वे
कारः स्मरसेविते नेमलयानिलेन अह्नानि पुष्पैर्विदधेंग
कानि च काकवाचंपिकपंचमेन २९ ॥ समासिद्धो ह्यस्या
वासंत पवनास्याः शिल्पी मलयमारुतेनास्याः स्मरसेनिर्मि
मो अस्य त्यंगकानि कोमलतया तुकमांप्यंगानि कुसुमै
स्तु कारकोकिलानांपंचमस्वरेण गिरः समसर्जकारुः शि
ल्पी संहननैस्तैर्द्वयोः श्रोणिः सजातिभिः षडुमयूरोवद
ति सचमनः सपंचमं पुष्पसाधारणे कालेपिकः कूजति
पंचमं रेभर्वे ऋषभं गावस्तेचमनः सपंचमं अजाविका
स्तु गांधारं क्रौंचः क्वणति मध्यमं धैवतं हेषतेवाजी सचम
नः सपंचमं निषादं गर्जति गजइत्यादि २९ ॥ क्वणितः सं
वसेवनया तेषां नास्याहि शिल्पी सकौ कारुजेषः हृपस्य

शिल्पेयस्यापिवेधानिर्जीयतेसस्मरःकिंकरोण ३० ॥ एषाभै
मीस्मरस्यैवशिल्पेनब्रह्मणःहियस्मात्तस्याःशिल्पीनिर्माता
अन्यैःकाहभिर्जेयोनसवेधात्तस्मरस्यदासेनयौवनेनतूम
स्यशिल्पेजीयतेब्राह्मणयाहृष्टीस्वष्टाननोपियौवनेधिकंरू
पवतीतिभावः ३० ॥ उरोरुमीमांभणदोष्टकंपैनिरुक्तिग
र्वच्छिदयाविनेतंः श्रमःस्मरस्यैषभवंविहायशक्तिंगतानां
मनुतापनाय ३१ ॥ इमांभैमीवर्णयन्नुहस्पनेरुणोष्टकंटंनि
रुक्तिगर्वच्छेदेनशिक्षितंकामस्यैषश्रमःसर्ववस्तुनिर्वचने
शक्तिरस्तीतिगर्वंवहसिचेत्तर्हिपत्तद्वृत्तंनिर्वर्णयेतिश्लेषणे
नविनेतृंकामस्यश्रमइत्यर्थः नथासंसारंत्यक्त्वाशक्तानांप
श्चात्तापजननायचस्मरस्यैषश्रमः किमर्थंवयंशक्ताभैमी
सलक्षणनिसंताषायेत्यर्थः अथवेदृशाहीरत्नेनसंसारएवसा
रोनमुक्तिरिति ३१ ॥ आस्यात्तमलिद्रजसर्वपीताभैमीतदे
कांगनिखातदृष्ट्या गाथासुधाश्लेषकलाविलासैरलंचका
राननचंद्रमिंद्रः ३२ ॥ अदृणांब्रजैःसर्वांगेषुदृष्टाभैमीतदे
कांगमग्नलोचनेषुराजस्ववर्णयितुंगाथाश्लोकएवसुधा
तस्याःश्लेषकलाःबहुर्थकशब्दरचनातस्याविलासैःउखचं
द्रस्वकीयमिंद्रोयोजयतिस्मचेंद्रोपिसुधाश्लिष्टकलावि
लासैरलंकृतः ३२ ॥ स्मितेनगौरीहरिणीदृशोयंवीणाव
तीस्वरकंठभासा हेमैवकायप्रभयांगशेषेतन्वीमानि
क्रामतिमेनकापि ३३ ॥ गौरीधवलाचहरिणीक्षंगीच
वीणावतीवीणायुक्ताचहेमैवसुवर्णंहेमाचशेषेंगेमेन
वीमेनकापिमेमानिक्रामतिमेक्रमन्तिप्रथमातृप्ता अथवशे
षेंगेःकापिमेमानिनक्रामतिगौरीहरिणीवीणावतीहेमा
मेनकेत्यप्सरसश्च ३३ ॥ इतिस्तुवानःसविधेनत्रिलोकि
नःपांकितमानसेन व्याहृत्यमर्त्योचितमर्थशक्रोगांवलंन
सप्तलोदन्तिकां ३४ ॥ इतिसवंतःशक्रःसमीपेनलेनपा
किनचेतसा अवलोकितःस्वःशक्रेमर्त्योचितमर्थंगौरीत्वम

नै० ष० टी० १२८

गीत्वाहि व्याख्यायनलस्यशंकांतनोद् ३४ ॥ स्वंनैषधादे
शमहाविधायकार्यस्यहेतोरयेनानलस्सन् किंस्थानिव
द्भावमथनइष्टनाहक्तानव्याकरणः पुनस्सः ३५ ॥ भैमी
प्राप्तिलक्षणस्यकार्यस्यहेतोरात्मानंनलादेशरूपंविधाय
स्वसंबोधिनंनलस्यादेशानप्रेषणंकृत्वाचनानलेनलएवभ
वन्सपाक्रः पुनस्ताहग्विहितस्त्राकव्याख्यानोपिस्थानिव
त्सतंगवानिव इष्टभावंकिमथन नलोहंभवायमितिड
णायस्थानंप्रसंगापकर्षनिहत्यस्त्रेतिस्थानषाहूार्थः
दभीणांस्थानेशावैः प्रस्तादिनव्यं अस्वस्यस्थानेगोर्बध्यतांसे
षणः स्थानेकटकमौषधंस्थानमस्यास्तीतिस्थानीनलं
अद्यचसान्वित्वानेषनाहक्तृतेनव्याकरणशास्त्रोपिसशाक्रः
स्वनिजकर्तृकंपादेशानहेयइत्येवमादिमादेशानग्रलत्व
नलविघतेनेअनलत्यास्मिन्कार्येनत्हलानलत्नस्यअलत्व
धिनइत्यर्थः कार्यस्यक्तेनेडष्टंस्थानिवद्भावंकिनाथन अ
पिचकारस्थानिवदादेशोनाल्विधाविसलाभिनेकार्ये
स्थानिवद्भावोनिषिद्धः नेनप्रथमस्त्रूयभद्रासादित्यात्वेक्ते
नेप्राकारगतंस्थानिवद्भावगतं हलत्वमाश्रित्यहल्ङ्याभ्य
इतिहलोपोनभवानविहानिंद्रत्तनत्रापिस्थानिवद्भावंय
थनेत्यासूर्येअयचसइंद्रः इष्टस्थानिवद्भावमादेशिनं
किंमथनदेवत्वंविदायमनुष्यत्वंकामितिहृतवान् को
हृशोनाप्नुरुषः ताहृगएवंहृतेविशिष्टमाकरणमाकारे
येनसइंद्रहूनिदेवनलरूपेणपरिणानेत्यर्थः किंकृत्वा
मात्मानंनैषधादेशंकृत्वादमयंतीप्राप्तिलक्षणस्यकार्य
स्यहेतोः प्रयोजनेसत्यप्यकर्मैनेवकार्तव्यमितिभावः को
हृशः सन् अनलः अनलः सन्देवत्वंत्यक्त्वामनुष्याकार
त्वादासूर्ये सर्वैर्हिदेवत्वाययत्नेनअन्येआचर्यतेसविद्वान
यन्नेस्थानिवद्भावंकिंहृतवान् यत्रस्थानिवद्भावेनयत्नः
तत्राकिंहृतवान्नाहकृहृतेव्याकरणेशास्त्रसंयेननाइ

पि अत एव चित्रं स्वमात्मना नैषधावेषं कृत्वा कार्यस्याप्र
क्रियाविशेषस्य हेतोः अनलः अलं हितस्य कार्यस्य न इ
ति पृथक्पदं निषिद्धा नलः कार्यस्यानि तद्भिन्नं ३५ ॥
इयमियमथ रथ्यं यानि नेपथ्यमंजुर्विशति विशति वेदी
मर्विशुद्धि सेयमुक्ता: इति जनजनितेस्मानेदनादैर्विजज्ञे
नलहृदि परभैमीवर्णनाकर्णनाभिः ३६ ॥ नित्यवीप्स
योरिति द्विर्भावः रथ्यायामथि रथ्यं मार्गादवस्याया इयमियं
याति मेयं एषा उद्वेष्टी वेदी स्वयंवरस्थाने विशति विश
ति इति जनजनितैः सहर्षशब्दैर्विदितानां नलहृदि वर्तमा
नापदैः क्रियमाणाभैमीवर्णनाकर्णनाभिः ३६ ॥ श्रीह
र्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुष
वे जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं तर्केष्वप्यसमश्रमस्य
दशमस्तस्यव्यरंसीन्महाकाव्ये चारुणि नैषधीयचरिते स
र्गो निसर्गोज्ज्वलः ३७ ॥ तर्केषु असमश्राभ्यासस्य नैमाह
शः श्रमः कस्याप्यस्तीति भावः व्यरंसीत् व्याङ्परिभ्यो र
म इति परस्मैपदं शेषं व्याख्यातचरं ३७ ॥ यं प्राप्तनर्विलि
गति निपतिं सहिता शाचितां त्रिःस्वयंभूः पाति अस्य कस्ती
मास्वकविन वहत्विं नालमायं चमाता यं विघारण्ययोगी
कलयति क्षमया तत्कृतौ दीप्यकाया सर्गः सौभाग्यभा
ग्याद्वधिविहद्दशमः चारुणी राजि नो भूत् ॥ इति श्रीनैष
धीये महाकाव्ये दशमः सर्गः १० ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः
तां देवतामिव मुखेन्दुवशेन सन्मसादामनुमात्रवसादनिमिषेण
निभालयन्तौ लाभाय चेतस्य भुवनस्य वरस्य भीमभूर्मीडुजा
न दनुमजसभे बभाज १ ॥ तेनैनां नरं भैमीं ताराजसभां
देवतामिव हृदये स्थितस्य वरस्य पविणोन्नः आमये सिषेवे
देवतामिव वरस्य इष्टस्य लाभाय जनः सेवते कीदृशी अपि
दैवक्ष्मा प्रसादो यस्यास्ताम् प्रसादोनुग्रहो नैर्मल्यं च त
योरे सान्द्रौ नेत्रे अनिमिषेण दशा निभालयन्तौ निरूपयन्तौ

नै० प० वी० १२५

भलभल्लुयाभंइनेयाभंइनंनिहूपणोदेवतापियनिमिषि
लोचनाभवति अत्रनिभालनेभैमीकर्म १॥ तात्रिमेलाव
यवभित्रिपुतदिङ्मुखादत्तेपुचयतिफलविजदेहदंआत
दृष्यापरंनहृदयेणनकेवलंतैःसर्वात्मनोवमननोफव
भिर्ममजे २॥ भैमीनिर्मलांगाभित्रिपुतदूगाङ्मुखामाणिभु
चयतिबिंबितनिजदेहव्याजेननैःतरुणीआजभिःतस्या
हृततोभैम्यांकेवलंदृष्यानतिलीनेनापिहृदयेणेवांकिं
तसर्वेणापिहृष्टीन्द्रियवङ्सःस्वहूपेणदृष्यामज्जनंत्रेतत्र
गेणानिमिषमवलोकनं हृदयेणमज्जनेनदेकत्वमात्वं १
देहस्यमज्जनंप्रतिबिंबितामितिभावः २॥ यामंततावत्
मतीमपिगाधिजन्मायधन्यमेवनिर्ममास्यतताकलोकं
चारुस्तयाद्दृगभविष्यद्ददिमानैःनाहक्रदभ्रमवलो
कितमागतानां ३॥ यांभूवमध्यनवाभ्रंनवानेणयकं
द्वितीयाभूवियतोमध्येविश्वामित्रोयधन्यमेवस्वर्गलोकं
कृयास्यात् सचलोकोयादृग्रम्योभविष्यत् तत्रांहिद्रष्टु
मागतानांवैमानिकांनांविमानेरथंताद्दृगम्भूतदेवैःसंकी
र्णत्वात् ३॥ ऊर्वाङ्गिराणभवमेरिभसंप्रदानेभूपालच
क्रंचलचामरमारुतेनः आलोकनायदिवसंचरतांगुर
णांतत्रार्चनाविधिविधिश्छदधिवासधूपैः ४॥ तत्पयस्यहृं
दस्यचंचलचामरणांमारुतनलघुहृत्वजातपरिमलप
तिग्रहीतारंऊर्वाङ्गःसंप्रदीयतेअस्मैइतिसंप्रदानंईदृ
शैरधिवासधूपैःअधिवास्यतेसत्कभीक्रियंतेएभिरित्या
धिवासाःतेचतेधूपाश्च तैःकृत्वातत्रस्वयंवरेआलोक
नायवियतिसंचरतांदेवानामर्चनाविधिरभूत् धूपःस्व
तोरभ्रंचामरवायुनाप्रतिग्राहयंतःसगर्चाविदधाति
वेत्यर्थः ४॥ तत्रावनीइंद्रचयचंदनचंद्रलेपनेपथ्यगंध
मयगंधवहप्रवाहं आलीभिरापतदनंगशरानुसारीसंक
द्यसौभमगाहतधंगवर्गः ५॥ तत्रसभामाल्यपद्यंदेम

लयजकर्द्दमलेपसंगागंधप्रभृतमाकृतप्रकंपमपायमन्त्वाम्मप्ला
वितलः पतत्सच्छान्नुगामीवाभृंगवर्गः आलीभिः सेवनभिः पंक्ति
भिस्तुत्कानानिकट्ठसौरभंवाफनिष्टपरिमलंप्राविशन्न अ
न्योपिमेत्वादिनाप्रवाहंनिकट्ठपक्षान्त्याविशानिहि ५ ॥ उत्ते
गमंगलमृदंगादिनादभंगीसर्वानुवादविधिवोधितसाधमे
धाः सोदसवजः स्तनपानकयाभिनिन्सर्मन्येजनेष्ठनिजनोड
वपंडितत्वं ६ ॥ बलहमंगलार्थवाद्यध्वनिप्रकाराणांसर्व
प्रकारानुवादकरणेनतापिनसम्यग्यावर्णाशाक्रयोहर्म्यपंक्त
यः चलकेतुकनयाव्हयन्तीडवेभ्रमिज्ञत्वंजनेषभिनिस्ति
तिमन्येहर्म्येषुप्रतिशाब्दोदयाद्धवादोक्तिः हृदयनिष्ठवक्त
व्यचकोंगव्यापारोभिनयः मृदंगादिनिनादानुसरणप्रकटित
मद्भावनर्तक्योयथाहस्तापभिनयेनहृदयस्थितमर्थमभिनय
तीतिध्वनिः ६ ॥ संभाषणंभगवतोमहर्षाविधायवादेवता
विनयबंधरकंधरायः इचेचतुर्दशजगज्जननाननसस्यानत्रा
स्त्रितासकाम्र्दाक्षिणपत्नमस्याः ७ ॥ भगवतीपेस्वर्यादिगुणा
णोपेता चतुर्दशभुवनजनसमूहनमस्करणीया वाणीतासि
न्सदासिविनयनम्रकंधराया अस्यासभिमुखादक्षिणप्रदेशाश्रितामनो
भेषीसहर्षासंभाषणंविधायेदंवक्ष्यमाणंवभाषे हृजित्वाह्
क्षिणभागाश्रयणं ७ ॥ अभ्यागमन्महेभुजामिहकोटिरेषा
येषांपृथक्कथनसहस्रानाविभाति अस्याहृणीसमनसापरि
भाव्यकांचियेचिन्नहृन्निवत्रयावनिनावकीना ८ ॥ देवाना
मेषाकोटिरिहसभायामागतायेषांदेवानांप्रत्येकवर्णनस
हस्रानत्यतिक्रामति अस्यादेवकोव्यामनसाकांचिन्निस्वि
त्य वृणीषयेनावकीनाचिन्नहृन्निवन्तस्वानिनवेयेनावकी
नानवकमसकावेकवचनेइतिवजिनवकादेशः ८ ॥
पर्षांत्वदीत्तणवसाटनिमेषनेत्राः स्वाभाविकानिमिषिना
मिलितानयथाश्रित्र आस्येनचैवनवनत्वधरोषभोजंइयेपि
पीयस्तनपानमपिद्विधात्त ९ ॥ पर्षांदेवानांमहिलोक

नै॰
ष॰प॰
टी॰
१८०

नयाणाज्ञानतायाअनिमेषतात्वहर्षानैकतानतयाअनिमेषता
प्रषात्स्वभावाज्जातात्स्वाभाविकोयाअनिमिषतातन्मिलितताम
तीयथाद्विधाज्ञातानन्नुभोक्तुमध्ये तथैवतवमुखेचेद्वचस्तथापा
नमपिद्विधात्वेव्युर्मध्येइतिमुखेविधोचकेरथपेपभोगैःमुखे
तथवाव्यतिरिक्तोपभोगैःस्वर्गोपभोगोविस्मर्थः ५ ॥ प्रषोरि
वेःसकलरत्नफलस्तकस्तमाग्रेश्यथभूमिस्तंबभेःखेलपंचशा
खेः मुक्ताफलंफलनसान्वयनामनत्वन्नाभातिविंदुभिरिवः
क्षुरितःपयोभिः १० ॥ यस्तरुकल्पवृक्षःसकलरत्नफलः
सकलानिरत्नान्येवफलानियस्यतादृशः तथापंचशाखेः
पंचशाखावागोत्राणियस्यपंचाहिकल्पद्रुमालसंतीतिसकल्प
तरुरेषांदेवानांगिरेर्मेरोःपंचशाखेःखेलपंचशाखावाअंगुल
योयस्यतिपंचशाखःकरः कीदृशस्यप्राक्पूर्वंदुग्धाभूमिरे
वसुरभिर्येनतस्य अयंकल्पवृक्षाख्योमेरोःकरः फलनेना
न्वर्थकनामकंमुक्ताफलंतन्वन्दुग्धैःकरंबितइवभास
तेकस्यचिद्वृक्षस्यफलंहिफलशब्देनव्यपदिश्यते तथामु
क्ताफलस्यापिफलत्वंकल्पवृक्षफलत्वादितिभावः अय
मर्थःगोरूपांभुवंदुहानस्यमेरोःकरःकल्पवृक्षआसीत् स्त
चरत्नफलभूतैर्मुक्ताफलैर्भूरितोदोहनसमयलग्नदुग्धबिंद
करंबितइवावभासते अन्यस्यापिदोग्धुःकरोदुग्धबिंदुभि
र्वांचितोभवतितथैतिपयोथैरितिपाठेक्षीरसमुद्रस्यबिंदु
भिर्वांचितइत्यर्थः तत्रोत्पन्नत्वात्कल्पतरोःदोग्धःकरोपिप
योथैर्बिंदुभिःक्षुरितोभवतिपयोधीयते अत्रेतिपयोधिःगो
स्तस्याइति १० ॥ वक्रेन्दुसन्निधिनिमीलिदलारविंदद्वंद्वभ
मत्वमस्यांजलिमातनमौलौ कृत्वापराधभयचंचलमीक्ष
माणःसान्वयंतममवैःक्रमपर्यायमाति ११ ॥ वक्रेंदुसन्नि
धौनिमीलनपालदलवत्पद्मकमभ्रांतिजननशाक्तमंज
लिभिःमिकृत्वा अपराधाद्भयेनचंचलेयथाभवतितथाप
श्यंतीसाभैमीअन्यवर्गतंदेवैःक्रमपर्यायज्ञानाप्तर्वक्रनंदइवादी

नोनिरासएवापराधः इदानीमनभिलाषरूपो वा अयंवरणीय
इतिनामग्रहणपूर्वकं अकथितत्वेन साधारण्यादौदासीन्यदे
वेष्वनिषेधतयाभयाद्वाकल्पवृक्षभयादन्याअपिमत्तद्दृशीः
समस्यादयेफलितिवा ११ ॥ तत्राद्विरागसदितंशिविकाधरस्याः
सान्द्राद्विडःस्तनमनसापियानधुर्याः आसन्ननायकविवर्णमु
खानुमेयभैमीविरक्तिचरितानुमयानजग्मुः १२ ॥ शिविका
याप्ययानंतस्याअधरेस्थितायानस्यधुर्याधुरंवहन्तीतिधुर्याजन
नाभैम्यास्तांसिंतस्मिन्नृपेजातंविरागंसान्द्रादोषवदपिनाविदन्
किंतसाविधन्तमविस्रायमुखेनानुमेयानोभैमीविरक्तिचरिताना
मूहेनागछन् भैमीवैराग्यात्तवस्तुराज्ञोमुखविच्छेवैवर्ण्यंभवति १२
रत्नःस्वरत्नमवेत्यनिजंनिहृत्रोविद्याधरेषुधरतांवधुर्येवभै
म्याः गंधर्वसंसदिनगंधमपिस्वरस्यतस्याविमृष्यपविमुखोजनि
यानिवृत्तः १३ ॥ यानमोघामसतोतियानितः तेषांवर्णोदसे
मुखकोयमरत्नमवलोक्यअभियानिहृन्नापतेषस्मान्मुखत्वमु
नकोपिवत्नकइतिविद्याधरेषुभैम्याःसकाशात्कुपुषेवाधरता
मवेत्यनिहृत्रःगंधर्वसंसदिभैम्याःस्वरस्यगंधमपिनलेशमपि
नावेत्यविमुखोजनि १३ ॥ ह्रीनेषुसत्त्वपिकृतापफलविनरदै
भदैवरदर्शितमुखंत्रपयैवभैम्याः तेजाननेसम्स्वरपाविपति
व्रतांकिंतांकल्पवीरुधमधिदितिनावनीषां १४ ॥ दरिद्रेषु
सत्त्वपिकृतनव्यर्थधनवरत्नाः यक्षैर्गुह्यकैर्लज्जयैवभैम्यांस्वमु
खेनदर्शितं एतेयक्षाणिगूहन्तीतिगुह्यकाइतिनाम्नाप्रसिद्धाः
तेयक्षास्तांभैमीविदितनावनीषांस्वरस्पाविनःपतिव्रतांकल्प
वल्लीकिंनजाननेवदन्यत्वान्नलपवस्वरूपत्वान्तस्याप्रियांकर
ल्पवल्लीमितिभावः पतिव्रताहिपस्पुञ्जविनानुसारिणीभव
तीतिकल्पवृत्तवदानशीलायक्षास्तदृश्यैवधनवरत्नकाइतिते
षांभैमीसकाशात्प्रकर्षाल्लज्जा १४ ॥ जन्यास्ततःफणभृतः
मधिपंरोवान्माजिसुमंजिमनविगाहिमदोषलक्ष्मीं तांमान
संनिखिलवारिचयावृतीनाहस्मावलीमिववनागमयांवदन्तः

नै० ष० प० टी० १८१

जनीपरिणेतव्यातां वहंतीनिजजन्मादेव सप्तहायनास्तु किंतांभैमीप्रा
पयत् कीदृशीमंजिष्ठयारक्तेमांजिष्ठंतस्य मंजिमानंविगाहते
इतिईदृशीपदोष्टस्थलस्थीयस्याभैम्यास्तांकेकामिवमांजिष्ठ
मंजिमवगाहिपदोष्ठलत्मीहंसावलीनवीनामेवाःक्रान्तलज
लौहित्यादमनीयमानसंसदृश्व १५ ।। यस्याविभोरखिलवाङ्म
यविस्तरोयमाम्नायतेपरिणतिंनिभिःपुनःसा उद्भत्वरास्तन
करांधपरार्थ्यभालांबालामभाषतसभासुनतत्प्रगल्भा १६ ।।
अखिलवाङ्मयप्रपंचोयस्याःसर्वव्यापिन्याःपरिणतिर्विवर्तइति
निभिःकथ्यते सभासुसंनतंप्रौढासावाणी उदयशैलचंद्रा
र्धस्यभालांबालांभैमींपुनरूचे गोरोचनाकुंकुमादितिलकत
याभालस्योदयादिर्नुर्विडंबयामास १६ ।। आश्लेषलग्नगिरिजाकु
चकुंकुमेनयःपट्टसूत्रपरिरंभणशोणशोभः यज्ञोपवीतपद
वींभजतेसशंभोःसेवाधवःवासुकिरयंप्रसितःसितश्रीः १७ ।।
आलिंगनलग्नगौरीस्तनकुंकुमेनयोवासुकिःपट्टसूत्रपरिरंभ
णेनेव शोणशोभायस्यसईदृशःसन्शंभोर्यज्ञोपवीतपदवीं
भजतेयज्ञोपवीतानामपिग्रंथिस्थानेपट्टसूत्रवेष्टनंभवति सो
यंशंभोःसेवाधवासुकिःकोटीरादिभुतनयरोनिंत्योफणोधव
लक्ष्मविवासुकिःतत्परप्रसितानामकाविष्णुशय्याफणाअनन्तकः
ईदृशास्यनर्मसचिवनयानिर्लज्जभाङ्गत्वादयोग्यतासूचिता
१७ ।। पाणौफणीभजतिकंकणतांस्थयमैशेसोयंमनोहरमणी
रमणीयमूर्त्तेः कोटीरबंधनधनुर्गुणतांयोगपट्टतापारपारग
मस्तुभजत्यनभर्त्तुः १८ ।। सोयंवासुकिरीशास्यसंबोधितिकरे उ
त्सैर्मनोहरमणीभिस्वाङ्कंककणभावंभजते ईशस्यमौलिबंध
नेधनुर्ज्यायोगपट्टंच एषोप्यपारेष्टपारगमस्तुभज एतावता
वल्लीभिरवस्थाभिःसदापरसेवासक्तोयंत्वडुपभोगस्याप्यव
काशंनलभतेइतिवैराग्यपटुत्वंसूचितः १८ ।। प्रत्येकयारस
नयास्तनमीस्वरांदोरप्यन्यथात्वदधतस्यरसंद्विजिह्वः आस्वा
दयन्नुगापदेशापरविशेषंनिर्णेतुमेतदुभयस्ययदित्वमःस्यात्

पकयाजिह्वयाहवैद्वोम्नतं अन्ययात्वदूधस्पर्शसंभूतावाक
गाग्रदास्वादयत्नेवाह्विजिह्वप्रतङ्भयस्यानवंयादिनिर्णतं॰
त्वमःस्यात् एवमेवसर्पाज्ञानान्यद्रुतस्पर्यः पतस्त्रनङ्भयमेन
ङ्भयंतस्मात्रद्विजिह्वत्वंहूषणामर्पणाद्दूषणेनच १९ ॥ आ
शीविषोषेणरदनस्थदंष्ट्राद्दानमेतेनतेप्रनरवनर्थनयान
गणेवाधाविधातमधेनाहितावकीनेपीडाप्रमादत्वदि
नेचेष्टनेस्यशक्तिः १॰ ॥ आशीनात्वगतादंष्ट्रानयाविद्धो
नजीवति आशयाविषंयस्यसक्तेनप्रतेनवासुकिनाततवाप
वेदूधाद्दानेमरणदायितयानगणे यतस्तावकेनेअस्मनस्मा
वनिर्मितेअधे अस्यदंष्ट्राद्दानस्यशक्तिःपीडांविधातुंनशक्नो
ति अत्राशीविषत्वमेवदोषनिषेधरूपेणापिधत्ते १॰ ॥ नहि
स्फुरत्फणाविलोकनभूतभीतेःकम्पचवीरुपलकचत॰
नोदृतस्याः संजातसात्विकविकारधियःस्वभ्रात्याऽस्याध
ध्रुवगाधिपतिर्विलदंः ११ ॥ नस्याविस्फुरतोफणानावि
लोकनाज्ञातायाभीतेर्हेतोस्ततोभयानेतरभेमस्याजातः
कम्पपुलकंचदृष्ट्वासंजातःसत्त्वजनितोविकारइतिधी
र्येषांतान्निजदासान् तांत्वजितोवासुकिर्हृत्याक्षेपयत्
अनुरागात्कम्पपुलकोद्गमइतिभ्रान्त्याहर्षोद्गत्यतःफणि
नोन्यषेधत् त्वत्पताफणाडंबरेणाधिकंभयंस्यादितिस्वयं
स्वतनयाअनुरागाभावज्ञानात्सुनिषेधःसात्विकस्यसर्वेर
समाधारणत्वेपि अत्रसात्विकधातूनानेदृजन्यावबाधितः
११ ॥ नहूर्मीभिःस्ववरणेफणाभिर्निरोधोनिःश्वसनकिं
मपिस्पृष्टमनात्मनोने यत्रात्मयातमनसोपिविमानवाहा
हाहाप्रतीपमवनाक्षराजनाजगमः १२ ॥ वासुकिवेलत्व
दूर्मीभिःस्ववरणेनिरोधःकर्कोटकादिभिःसर्पैःनिःश्वा॰
स्यानात्मगहिनेनात्किमपिस्पृष्टे आत्मनोहितमात्मनोने आ
त्मनिस्वजनभोगोतरपदानवः यतोहेतोस्तान्नागकामात्र
प्रभीयानिनःप्रतिकूलवायवदूपाशाजनान्जगमुः हाहा॰

नै॰
ष॰प॰
टी॰
१८१

सावेचेद्भुतेनैतेर्मेरुकोटीर्दीनिःस्वासप्यवप्रतिकूलवायकः २२ ॥
कोसंकुचत्पक्षणागणाडुंबरगप्रधानाज्ञाराजसंचमनयंनविमा
नवाहाः संध्यानमहूलकुलात्कमलाद्वितीयकल्हाररामिंदु
किरणद्रुवहासभासं २३ ॥ लज्जामकुलीभवत्पक्षणाहूंदाहा
हकेः तोभेमीन्लपदंदंजन्याग्रनयनसंध्यासंकुचहूलजाला
त्पद्मटमनीयचंद्रकिरणाविकासकांतिंकल्हारयत्यानय
ति २३ ॥ देव्याभ्यधायभवतीहधूनावधानाभूमीभुजोभजन
भीमभुवोनिरीक्ष्यां आलोकितामपिपुनःपिबतांदृशैतामिर
ध्याविगच्छतिनवत्सवकोटिभिर्वः २४ ॥ वाण्यानिगदितार
साकिमितिभोभेकवाहकिः दर्शनवत्सेधूनाविनैकाग्याभव
भोल्पाःभैम्यादर्शनेभजनदृशादृष्टामपिपुनःपिबतांवोव
र्षकोटिभिरपीच्छानापयाति अतःपुनःपुनरवलोकयधुम
त्पर्थः २४ ॥ लोकेशकेशवशिवानपियश्चकारसृंगारसांत
रम्रशांतरशांतभावान् पंचेंद्रियाणिजगतामिषुपंचके
नसंक्षोभयन्वितनुतांवितनुर्मुदंवा २५ ॥ यःकामोब्रह्मवि
ष्णुशिवानपिसृंगारेणसांतरःसावधानोभ्रशोभूयावोंत
रःशांतभावोयेषांतानीदृशांश्चकारजगतांपंचेंद्रियाणीषु
पंचकेनक्षोभयन्सोनगोवोमुदंवितनुतांन्लपाडुहिषपदेच
चः पंचानांसंघःपंचकंसंख्यायाःसंज्ञासंघसूत्राध्ययनेष्विं
तिकन्प्रत्ययः २५ ॥ पुष्पेषुणाभुवमहूनिषुवर्षजनिकुं
कारमंत्रबलभस्मितशांतिशान्कोन् सृंगारसर्गरसिकद्व्य
णुकोटविलंवहीपायपान्नयनयोर्नयगोचरत्वं २६ ॥ कामेन
निष्ठितामिषुणांवर्षेनसपुजानिर्जप्यतेहुंनिजानिःभजपनइति
भक्तिवनसचासौहुंकारमंत्रःगणाभूतालिगंजितं इपुपद
धनिर्वातस्वबलेनभस्मितादप्याशांतिशान्किंयेषांतेतानसृंग
हीपेषान्सृंगारसर्गोत्संकंद्व्यणुकमेवोदृंयुग्माःताद्द
शिभोभैमिनयनयोर्गोचरत्वंप्रापय २६ ॥ स्वाहूदकेनललान
थोसवनेनसार्धंभव्याभवंतलवणवारिविगाहलीलाः हीपस्थिते

पतिमसुं भज पुष्करस्य निरस्तं इत्पुष्करनिरस्करणत्समादि
२७ ॥ मकरंदसलिले समुद्रे सवने नराज्ञा सहनवजलावगाह
नलीलारम्याभवंतं भाविकामिनः कमलजयसमर्थनयने पु
ष्करांख्यस्य द्वीपस्य स्वामिनं तं तमसुं भज अत्र पुष्करनिरस्करण
मेव निरासहेतुः २७ ॥ सावर्तभावभवदद्भुतनाभिकूपस्वर्भौ
ममैतदूपवर्तनमात्मनैव स्वाराज्यमर्जयसि न स्त्रियमेतदीया
मेतद्गृहे परिरहाणशचीविलासं २८ ॥ सहावर्तभावेन व
र्तते इति सावर्तभावः अत एव भवदद्भुतेयत्र नाभिकूपो यस्याः
कूपेश्चावर्तभावात् आश्चर्यं भोक्ता हृशि आत्मनैव हेत्यवकान्यास्व
त एव वा पतदूपवर्तनमेतस्य स्वर्वनस्य देशो भौमं स्वः भूलोकस्व
र्गः देशा विषयो तदूपवर्तनामित्यर्थः एतल्लक्ष्मीमेव स्वर्गराज्यं
नार्जयामि कांक्षा किं नार्जयसीत्यर्थः निषधएव वा भूः स्वर्गेशा
त्वादस्य गृहे शचीविलासं भज अत्र सादृशादिंद्राव सानित्यागो
णाइत्वं हेतुः आत्मनैवेति च श्लिष्टपदं २८ ॥ देवः स्वयं वसति
नद्याकिल स्वयंभूर्न्यग्रोधमंडलतलेहिमशीतलेयः मत्वावि
लोकयनिजाशिल्पमनन्यकल्पं सर्वेष्टकाकस्मकसोत्वंकरेण
दर्पं २९ ॥ अत्र पुष्करे वटस्य मंडलाकारेतलेयादेवो ब्रह्मा
स्वरूपेणैवास्ते नतु प्रतिमादिरूपनयेत्यर्थः ईषदसमासम
न्यदन्यकल्पं न अन्यकल्पमनन्यकल्पं अनन्यसदृशमित्य
र्थः ईदृशं निजाशिल्पं त्वां दृष्ट्वा सर्वेष्वपि शिल्पेषु मध्ये दहम
कौशलेन गर्वं धत्ते अत्र पितामहनिवासइत्येव दूषणं २९ ॥
न्यग्रोधनादिव दिवः पतदाउपादेन्यग्रोधमात्मभवधारमिवाव
रोहैः तत्रस्य पक्वफलनीलदलफलनिभ्यां द्वीपस्य पश्यशीव
पत्रजमानपत्रं ३० ॥ आकाशमात्यनन्तद्रुमेव घाटैः अत्र गामरोध
नादिव न्यग्रोधशाखावालं अवरोहैः पातालेोन्येव मूलैः स्वभावधारि
णामिवाश्रितं तस्य द्वीपस्य पक्वफलनीलपत्रकांतिभ्यां वहिं व
देकेक्षत्वं ततोहेतोः पश्यपक्वफलेन्यनेन रक्तांतं प्रसिद्धेहस्य व
दमेवक्षत्रं पश्यपश्यन्त्वः न्यक्रोधे फल स्वलवर्णाः स्फुः न्यक्राणांगीनित्य

नै॰
ध॰ प
टी॰
१८३

ग्रोधः नीलच्छत्रं मंडले स्थरोचितं तत्र सार्वभौमोचितमिति द्वी
पस्थानादूरे हेतुः ३॰ ॥ नैवत्ततां च त्वद्भवने षु राजहंसस्य
न प्रियतमा कथमस्य कीर्त्तिः विस्तृता यद्दिशादिमाद्धयमाटि
पंती तीरे च नीडं चामिथः स्पर्धागाततनोति ३१ ॥ अस्य त्वं पत्ने
ष्टस्य हंसस्य च प्रियतमाकीर्त्तिर्हंसे कथं न प्रीततां न यथवल्लोभ
वत् स्थितावर्णं कथं वा लोके षु न च वक्त इदं त्वं विस्तृता यद्दिशा
दित्रोयवलतायायान्दूतेजावती मनो दीरे मन्दुकं चामिथः स्प
र्द्धं करोति राजहंसी च राजहंसस्य प्रिया भवने षु जलेषु च व
र्त्तिस्वेना च कीर्त्तिस्वेनात्वं इषांति राजहंसी यत्क्रारयत्प्रपर्यं अ
स्त्वियं राजहंसी दीवनीरं विवेचयति इयं तु तयोरभेदं करोति
इत्यत्राविवेकहीनत्वान्नित्वं दोषः ३१ ॥ स्मरोपिस्वरिधारिषत्वय
माचिंतोपि श्रृंगारभंगिमयंधरोपि कलाकरोपि तस्मिन्नवयामिय
मापन दैवनामयत्कोमलेन किल तस्य नलेति नाम ३२ ॥ स्म
रोपि विद्धत्सभार्यां प्रथममाचितोपि श्रृंगारविलासस्कंदे रोपिक
लानिधानोपि तस्मिन्नवने राज्ञि इयं भैमी न दैवनाम हर्षणं प्रा
प .... न्ये स्मृत्वात्वादयो वरगुणाः संत्येव अथापीदमेव हर्ष
मेनेत्यर्थः यतो हेतो कोमलेन लेति नाम तस्य नास्ति न दैवं हर्ष
णमियं भैमी प्राप ३२ ॥ भूवालिसं च नानिजं च नामंगितं सालिं
गी च कारतदनादूरणस्याविता राज्ञोपि तस्य न तुलाभजनाम व
ज्ञिविज्ञोव भूव मालिन स्थ .... ३३ ॥ विदर्भी सा तस्य म
वनस्थानादूवर्णं तस्य भूलतायर्द्दिधत्वं कोचनेनैव चेष्टितं त्रापके
विक्रं च क्रेतस्य राज्ञोपि सवनस्य मालिनकांति बाजत्यमेव भूमो
भैम्याः अप्राप्तिः तज्जस्य तज्जानि तस्य तापायेलिंग मासीत् अमेहि
भूमोलिंगं ३३ ॥ राजानराभिमुखवेमिंडश्चावीमयैताजन्या ज
नीहृदयवेदितयैव नित्यः अन्यानपेदितनवियौनावल्लप्रथा
नवाचाभवत्स्ववमरः सतिभवाशत्ये ३४ ॥ जनीवहंतीतिजन्याः
सखायो जन्यैरन्यानिपात्यते हृदयज्ञतयैव नामिड मुखीं चनीव
भूमे भैमी राजानं तानभिमुखे नित्यः यतो हृदयज्ञाः अनपेदितोन्य

उपदेष्टायस्यसोन्यानपोहितःसर्वनामसंज्ञायोरूपसंख्यानमि
त्यन्यशास्त्रस्यपूर्वनिपातःतादृशोविधिर्यस्य अन्येनानपोहितो
विधिःप्रेषणंयस्यसोनिवानास्मिन्नितिमार्थोभूत्वास्वामिनोवाचाम
वमतोनास्मिवल्लयावत्स्वामीकार्येनियुङ्क्तेततःपूर्वमेवस्व
यंकरोतीत्यर्थः ३४ ॥ इहैवपुनर्भगवतीत्वमन्यमस्यैनिर्दि
श्यद्रष्टृतमतावमनाश्चिनेव आलोकनामयमयेकुलशै
लशालीनतानतदुदस्यनिजाश्रयविंबं ३४ ॥ अत्यंतद्रष्टो
द्रष्टृतमःतस्यभावस्तत्तयानिरस्कृतआश्चिनेयोयेनतं
तादृशमन्यंत्वमस्यैभैम्यैनिर्दिश्यपुनर्भगवतीवाणीवभाणकि
मितिअयेभैमिलज्जयाननंस्वमुखमंडलमुत्रमयजलशैला
भ्यांशालीप्रसिद्धोयंत्वयोविलोक्यतांशालीनकौपीनेअदृष्टा
कार्ययोः ३४ ॥ एतस्यवरःपटपश्चमवेदिवृंदवाद्यंबौरवून
वकाशानवैबौरस्मिन् उत्पन्नमास्मिपटमेवनसत्यदानामर्थो
पिनार्थपुनरुक्तिमुपान्नकानां ३५ ॥ एतस्यराज्ञःपुरःपटना
मपश्चमाणांवेदिनांवृंदस्यवचनाटोपैरत्यंतसंकीर्णेस्मिन्ना
काशेमहद्वचनानामुत्पन्नमवकाशएवनास्मि आकाशाश्चि
तादृशशब्दाजायंते अर्थपुनरुक्तिदोषमुपानकानांमत्यदा
नामर्थोपिनास्मिमयाभिधेयाअर्थावेदिभिरेवाभिधीयंतेइ
त्यर्थोयेनरुक्तंयेअवस्थतिरेवनस्तत्यर्थइतिहृदयं ३६ ॥
नन्वयंहृद्यइतिविस्मृतनास्निशाकद्वीपप्रशासिनिस्वधीश
स्वयीभवंत्या एतद्गुजाद्विवदंवेदिजयातयापिकिंरागिराज
निगिराजनिनांतवेन ३७ ॥ भैमिशाकद्वीपस्वामिनिहृद्यइ
तिप्रसिद्धनास्निअस्मिन्राजनिविद्धत्वस्मृतायमानया एतद्गु
जाद्विपाटकवेदिजनजातयागिरापिनेहृदयंरागिकिंनाज
निप्रश्नकाकुःएतद्वारितंसर्वजनार्दनकाविनाकिंतविचार
शीलानांविरामेवेत्ययमर्थःस्वधीश्चित्यनेनधीरत्यतेहृदय
स्मिन्नोघः ३७ ॥ शाकःशुकसस्वदसमसख्याविपत्रमालभारी
द्वाविद्यातिनरूमवनःविने एतद्विवोत्रपारिरंभविजंभितेनास्मे

नाजगत्कहरितोहरितः स्फुरंति ३६ ॥ शाकवल्लवल्लवकाः शुक
पत्रतल्पकांतिकपत्रमालांबिभ्रतीतिइक्षुकोषीकामालानांवि
तत्वलभाविष्यतिकृतत्वंइंद्रतुः शाकतलकल्पत्रद्वीपेतवचेतोह
रिष्यतियत्पल्लवसमूहानांसर्वतोव्यापनवैजन्येभ्योजगत्कहरि
तइतिव्याख्यातादिशोजयंतिशाकपत्रकाव्याहारिकृणत्वात् ३७ ॥
स्पर्शेनतत्रकिलततरुपत्रजन्मायन्माहृतः कमपिसमदमाद
धाति कौतूहलंतदनुभूयविधेहिभूयः श्रद्धांपराशरपुराणक
थांतरेपि ३८ ॥ तत्रशाकद्वीपेतत्तरुपत्रजातोमारुतः स्पर्शेन
कृत्वाकमपिकिलसंमदंहर्षमादधातीतियत् तत्कौतुकमनु
भूयभूयोपिपराशरेणप्रोक्तस्यपुराणस्यकथांतरेपिविश्वासंकु
रु एककार्यैकवचनसंदोहेकिंचिद्वचनंयथार्थंदृष्टंचेत्तत्साम्या
यितन्यायेनविश्वासोभवतीति ३९ ॥ तीराणिवत्तवकटाहक
विस्फुटानामध्येत्वनत्रविकटायितमायतानि वेलावनीवनत
तिप्रतिबिंबचुंबिभाकिर्मीरितोर्मिचयचारिमचापलाभ्यां ४० ॥
तत्रशाकद्वीपेरथ्याद्रिः तवापांगकांतिहृद्यानीविस्तारं समवत
त्वाधिजलक्रीडांकृत्वागतायामितिभावः अत्रइंदु अध्ययनेधा
तस्वेत् आत्मनेपदेनभवितव्यंइक्षुसमवर्णेचेत्तअधीगर्थदये
शांकर्मणीतिविकटायितस्येतिषष्ठ्याभवितव्यमिति उपपदवि
भक्तेःकारकविभक्तिर्बलीयसीतिकर्मत्वाद्द्वितीयैव अन्येति
तिवापाठेविकटायितंकौटिल्यंविस्तारंवाअनुकर्तीत्यर्थः
वेलावनस्थियावनततिःतस्याःप्रतिबिंबचुंबीवीचिव्रजतोयस्तरंग
चयःतस्यचारिमाचारुत्वंचापलंचंचलत्वंताभ्यांकृत्वाअध्येव
कटाहस्याणांतीरानिनदृपत्वात्तरंगानामपिस्वाभाविकवैशेषे
तरुप्रतिबिंबकृतकालिमाचचित्रत्वादनुकरणंयुक्तं सदृश
दर्शनात्स्मृतेर्धानतरस्मरणंचयुक्तं ४१ ॥ कल्लोलजालवलनो
पनतेनपीवाजीवातुनानवरतेनपयोरसेन आमित्ररर्विटपविमं
डलितोकृतूद्भिलब्धाभ्रमानेमकृमिदाभजगाधिराजः ४२ ॥ कल्लो
लमालासमासमूहस्यवलितोपनतेन अनवरतेनजीवनोपायभूतेन

नडुगयवृत्तेनपीवास्थूलःपीनपीव्नीतुस्थूलपीवरेइत्यमरःसंपू
र्णपार्विमेडलितावत्तेलीकृतानन्तर्येनेदृशःस्नोपः श्रस्मिनुगया
श्रीहरिणाश्रध्यास्ते ४०॥ त्वद्रूपसम्पदवलोकनजातशंका
पादाञ्जयोर्निजकरांगुलिलालनेन भूयाश्रियायकमलाक
लितावधानानिद्रानुबंधमनुरोपयितेधवस्य ४१॥ त्वद्रूपद
र्शनेजाताशंकायस्याःसाश्रीर्धवस्यविष्णोःपदाञ्जयोर्निजक
रांगुलिभिर्लालनेननिद्रानैरंतर्यमनुसन्तेकलितावधानाभू
यात् श्रयंमेपतिरस्याःसौंदर्यमस्यदृष्ट्वामाद्राक्षीदितिशंकमाने
त्यर्थः ४२॥ बालातपैःकनककैगैरिकतांकृतान्द्रिःतत्रोदया
चलशिलाःपरिशीलयेत्त्वद्विभ्रमभ्रमणजश्रमवारिधारा
पादांगुलीगलितयानवलाक्तयापि ४३॥ तत्रशाकद्वीपेबा
लातपैरुद्विलासभ्रमणजनितस्वेदजलधारायुक्तचरणांगु
लीस्रुतयानवलाक्तयाचाद्रिःकृतांद्विधाभूतांक्रियाभ्यादन्द्रिग
णेद्विविचत्रर्थःस्वत् कनकगैरिकतामुदयगिरिशिलाश्र
नुभावेत् ४४॥ न्हणांकरंविनमुद्रामुदयन्मृगांकाशंकांस
जत्वतवजंघेविपरिभ्रमंत्याः ततोदयाद्रिशिखरेतवदृश्यमा
स्वकपश्रीरसंभवसमारचनाभिरामे ४५॥ श्रनघेजंघेयस्याः
साततस्याःसंबुद्धिः नासिकोदृग्भिर्जंघादंतकर्णांगुलांगेति
विकल्पेनङीप् श्रनघजंघेत्वितत्रोदयाद्रिशृंगेपरिभ्रमंत्यास्त
वदर्शनयोग्यकुंकुमानुलेपनरम्यकाविरुपाचितानंदानांजना
नामुदयस्थेंदुशंकांजनयति विषमस्थशैलशिलासंकटेषु
चरणानहेतवेघोतयति श्रनघजंघेति ४६॥ एतेनतेविरह
पावकमेत्यनानात्कामंस्वनामकलितान्वयमन्वभावि श्रेयो
करोपियदिनत्रवनंदनाघेलंत्रान्वयंस्वमपितन्वयमानतोत
४७॥ तवविरहाग्निंप्राप्यप्रश्यमंयष्टेरन्तुमेतेनस्वनामहत्यः
इतिनाम श्रन्वितान्नमन्वभूयत श्रयोप्रातिमंहंहर्षियथाज्वल
तितथैवस्वयमपिहव्यलावादज्वलदित्यर्थः येनमंत्रराषितन्न
र्हि तवपत्रपोत्रादिभिरात्मानमपितथैवस्वयमपिहव्यलावादज्व

नै० ध० प्र० टी० १८५

लादित्यर्थः यद्येनमंगीकरोषि तत्तर्हि त्वं वक्त्रस्य मवंशमानतोर
त नन्वभोः अन्वयः संवंशोवंशस्य नामकलिनान्वयेजातेस्वमा
न्मानमपि लब्धान्वयं करोत्वितिभावः यद्यंगीकरोषीतिपाति
कांगीकारंसूचयति नत्ववश्यंकार्यमित्येवारुचौहेतुः ४५
लक्ष्मीलतासमवलंबभुजस्तुमेपिवाग्देवतायतनमंजसावात्र
जोपि सामन्नहृद्यणामजीगणदेतदेवनाथोविभूवमचवायदस्तु
ष्पदेवः ४६ इंद्रोदेवः अस्तुष्यहृद्यस्याधीनवश्यवेनियत्नु एत
देवात्रहृद्येसाभैमीहृष्यणेगणयांनिस्म ईंचगणाइतीकारादेशः
कीदृशोपि लक्ष्मीलतायाअवलंबभूतौभुजावेवस्तंभौयस्यता
दृशोपि तथासरस्वत्याःस्थानभूतरसत्स्वाब्जकमलोपि अनेनत
लोनभवतीत्यर्थः अथचेंद्रेणास्वीकृतंहृद्यंसदोषंभवतीतिध्वनि
काच ४६ ॥ लक्ष्मीविलासभवनात्तमनःस्वगुणोद्भवादि
कृष्यभूविलब्धगुणप्रसिद्धिं स्थानांतरंतदनुनिस्तुरिमांविमान
वाहाःपुनःसुरभितामिवगंधवाहाः ४७ ॥ श्रीविलासस्थाना
त्तृपात्तमनःसविह्नस्य श्रेष्ठादृश्याद्धृयादस्पनीयलब्धगुणैःप्र
सिद्धिर्येषांतौ इमांभैमीविमानवाहाजन्याःतदनुहृद्यंस्थानां
तरंस्थानांतरंप्रापयन् श्रीविलासस्थानात्तमनःस्वगुणोत्कम्या
दपनीयभूविलब्धगुणेइतिप्रसिद्धिर्येषांगंधस्यापिगुणमध्ये
परिगणनात् तादृशीसुरभितांगंधवाहावायवःस्थानांतरंय
थाप्रापयंतितथेत्यर्थः ४७ ॥ भूयस्ततोनिखिलवाङ्मयदेव
तायाहेमोपमेयतनुभासमभाषतेनां एनंस्ववाजवज्रवारनि
वारितारिंचितेरुरूद्धकरारविंदसकांतिदंति ४८ ॥ हेमाउप
मातुंयोग्यादेहकांतिर्यस्याः सातांभैमीसावाणीप्रतनवबवीत्
भोःपद्मरागमणिसमानकांतिदंति एनंवक्ष्यमाणंनामानं
निजभुजाभ्यांवज्रसमयपराभावितारिंचित्रेरुरूद्ध ४८ ॥ द्वी
पस्यपक्षपदायितंकांतिमंतमेनंक्रौंचस्यचंचलदृगंचलविभ्रमे
ण यन्मंडलेशाकलमंडलसंनिवेशःपांडुस्त्वकातिदधिमंड
पयोधिपूरः ४९ ॥ क्रौंचस्यद्वीपस्यस्वामिनंकांतिमंतंनामानमे

नेनरत्ननेत्रांतविलासेन पक्षपयस्य देशो मंडलो वर्त्तुलः सान्नि
वेशोवक्ष्यानं यस्यमविवाद्रूपइत्यर्थः सप्रसिद्धःसितोदधिमं
डपयोधिपृष्ठशोभास्तनेकिलसर्वरत्नाग्रेमंडमाहियामंडदधिभ
वेमक्त ४९ ॥ तत्राद्रिरस्तिभवदंघ्रिविहारयोग्यःक्रौंचःस्क
दिष्यातिगुणानिवयःस्वदीयान् हंसावलीकलकलप्रतिना
दवद्भिःस्कंदेषुवृंदविवरैर्विवरीतुकामः ५० ॥ तत्रक्रौंच
द्वीपेभवत्पदचंक्रमणार्थीक्रौंचनामाशैलोस्ति यःशैलः
हंसपंक्तिकलकलप्रतिशब्दरूपवचनोपेतैःकार्त्तिकेयश
रखंडछिद्रैर्मुखैस्त्वदीयानगुणान्विस्तारयितुकामइ
वस्करिष्यति ५० ॥ वैदर्भिदर्भदलपूजनयापियस्यगर्भेज
नःपुनरुचेतिनजातुमातुः तस्यार्चनंरचयतत्रमृगांकमौ
लेस्तन्मात्रदैवतजनाभिजनःसदेशः ५१ ॥ यस्यशिवस्यकु
शापत्रपूजनेनापिजनोमातुर्गर्भेनकदाचित्पुनरुदेतिमुक्तो
भवतीत्यर्थः तत्रतस्यशिवस्यपूजांकुरुष्वसदेशःसएवतन्मा
त्रंशिवएवदैवतंयेषांते तेचतेजनाश्चतेषामभिजनउत्पत्ति
स्थानंवंशरूपेणवातत्रजातामाहेश्वराइत्यर्थः शिवैकश
रणतयानित्यनपत्वेनादोषःकुलेप्यभिजनोजन्मभूम्याम
पभ्यहायतइत्यमरः ५१ ॥ हृज्ञायचंडविमिहिरोदयशैल
धौलस्तनाःस्तनंधयस्तथाकरवाविरस्य तस्मिन्सुवर्णसमु
घणारम्यहर्म्यभूमृहृदारनटयहेमकुदावनेसः ५२ ॥ तस्मि
न्द्वीपेबालेंदुमौलेःशिवस्यकनकद्रवलेपरम्याणिहर्म्याणि
देवालयाःतएवभूभृतःशैलाःतेषांचरताःश्रीमाक्षाःकनकक
लशाशिरोभूषणाःसतीःशिवेवालयास्यशिलातपनस्योदयशै
लस्यशीलेनस्वतेनाःचौराःकुरु तदभ्यानाहाविणीःकुर्वि
त्यर्थः उदयन्तस्मादिसदयः सुवर्णाकलशालंकृताःस्वका
रितादेवालयाबालसूर्यैश्चुंबितोदयशैलशिवादिवत्तत्स्याःसं
तोभासंतामित्यर्थः ५२ ॥ तस्मिन्नलिसत्वचरवस्त्ररकोनिज
मचमोदकविंडमयमोगकमंडनेने नालैर्पिलन्धयमहोदधि

नै॰
प्र॰
टी॰
१८९

स्वलोलकल्लोलचामरमरुत्तरुजिच्छिन्नत्व ५२ ॥ भोत्कृणि
तस्मिन्कौवड्डीपेनवरूणेनक्रोडाजातस्वेदबिंदूपमौक्तिका
भरणंगवादैराणस्यन्दयितसमुद्रप्रवाहवेचलनरंगरूपचामर
मारुतस्त्वौरूवापहरत प्रतिबोधिपराक्कोदितपट्टस्वरमलि
ल्लचाद्ररमरः चौरमौक्तिकाभरणहरणसमंगलं ५३ ॥ प
तयशोनवनवेवल्लिहंसवेशावेशतःसूतरणाहूवगमंक्रमेण
श्रम्यासमर्जयतिस्मनाविनंसमुद्रानांनेचनिःश्रमक्षितःसकला
न्दिगंतान् ५४ ॥ हंसस्येववेशाश्राकारोयस्यतनखुनःपुनःन
वनवमेतस्यफलितमतोयशःपल्लवलतरूणाहूवगमणयोःक्र
मेणपरिपाद्यानियायासमङ्गोहूर्णोयिन्नेहूवगमणक्रमेणास
कलदिगंतान्स्वगंतमम्यासंसेविनीतीत्यर्थः एतेनोदयदल्प
कीर्तित्वमेवदोषोभिहितः ५४ ॥ तस्मिन्नरुणैरपिप्रहृतेगणना
दरिद्रैस्तन्नीनसास्तदयशोधमवापभूपे दैवेविरुंधतिनिबंधन
तांवहंतिहंतप्रयासपरुषाणिनपौरुषाणि ५५ ॥ गणना
यादरिद्रैरसंख्यैर्गुणैस्तस्मिन्नपितस्मिन्कृतिनितिभूपेसाननीभे
मीमनोभिलाषंनावाप दैवेविरुध्यमाणेयतःग्राहिप्रयासेनकर्क
शान्यपिपौरुषाणिनकारणतांविभ्रंति हंतखेदेनेगणनयाद
रिद्राःस्वत्तेनाल्पसंख्यत्वादित्यर्थांतरेणदोषोक्तिः ५५ ॥ ते
निन्यरेल्लपतिमन्यमिमास्मप्रभादंसावतंसशिविकांसभृतः
प्रमांसः रत्नाकरादिवतयारमयूरवलेलोलोवालुजीविस
रुषाणिविशोत्तमांगे ५६ ॥ स्कंधयोरभरणभूतायाःशिवि
कायाश्रमधारिणःतेवाहकाःश्रमुष्मात्नृनिमतःसकाशाद
न्यभूपमिमांभैमींनिन्युः एवादोन्यालंपलिल्यानङ्गनिलेरवा
देवासमेवकजनाःसमुद्रादिकलांहराशाशयथानयंति
स्म ५६ ॥ एकैकमङ्गनगणंच्युतदूषणंचाहित्वान्यमन्यमुपस
गत्यपरित्यजंती एनांजगादजगदर्चितपादपद्मापद्माभिवा
च्युतभुजांतरविच्युतांसा ५७ ॥ गुणाधिकंदोषहीनंचैकैकं
न्यंपंहित्वापरंमप्यंप्राप्यक्रममपित्यजंतीमेनांभैमींसावाणीवभा

ण उत्कृगणोपेतानांविस्तृवत्सः चुनोलक्ष्मीमेव लक्ष्मीरपिगु
णैनंत्यजतिजगदाराध्याचभवति ५७ ॥ ईशः ऊषोशायमः
नाभिशायेऊषेनद्वीपस्यलांछितनतनोर्यद्दिवांछितनेतज्यो
तिषंतासममनेनवनीचनाम्नतत्वंविनोदयह्मनोदनतदीप
वेतः ५८ ॥ हेममममहोदवकारेऊषेनिचिह्नितस्यद्वीपस्यऊ
शाद्वीपस्येत्यर्थः स्वामीयदिनेवांछितःनहिं भ्रनेनज्योतिस्म
न्नाभ्रान्तपेणमहाटवीनिविडाम्हतनाग्निवेलासमनोविनो
दय ह्मनमुदकंयस्यमह्मनोदः उदकस्योदस्संज्ञायोयदीत्यने
नपातिकोविधिःनत्वेकाननः ५८ ॥ वातोर्मिदोलनचलद्
लमंडलाग्रभित्राग्रमंडलगलज्जलजातसेकः स्तंबःऊषास्य
भवितोबरचक्षुंविचूडाः चिन्नायतनवनेत्रनिपीयमानः ५९ ॥
वातपरंपराकृतचालनेनकम्पमानपत्रैर्मंडलाग्रैःखङ्गैःय
द्वादलानांमंडलस्महः नदयैविदारितमेचंमंडलाद्गलना
उदकेनजातसेकः ऊषास्यगगनस्पर्शग्रः स्तम्बः नवनेत्रनिपी
यमानश्चास्रूर्यायभविता ५९ ॥ पाथ्योधिपाथसमयोस्थित
सिंफत्रीपर्यंकजापिणपवित्रशिलातनत्र पत्रासहावह
विहारमयैर्विलासैश्रानेदमिंडमुविमंदवकंदरासु ६० ॥
समुद्रमथनावसरजातायालक्ष्म्याश्चरणकमलन्यासपवि
त्रशिलासुमंदराशैलगुडास्मज्योतिष्मतापत्यासहविहारात्
क्रीडायाहेतोरागतनाविहारमयात्सेविश्रमैर्भूदंसेपादयत्रं
ऊशाद्वीपेमंदरकंदराणांदेवभूमितयामाउष्याणामयोगि
तास्तविता ६१ ॥ आरोहणायतवमज्जडुवाशिनत्रसोपान
पंशोभिवपुरषमवलिस्तटाभिः भोगीन्द्रवेष्टशनस्पृष्टिकृताभि
रत्रिदक्षाचलःकनककेतनकगोत्रगात्रि ६२ ॥ कनककेः
तकस्यगोत्रंयस्यकनककेतनकंगोत्रंयस्येतिवा गात्रंयस्मात्स
स्याःसंबुद्धिः श्रृंगगात्रकंटभ्योवेतिडीषु भोगेंद्रस्यवासुकेर्वे
ष्टावेष्टनानितेषांपानंतेनघृष्टिर्यासांतेनकृताभिरधमनोव
लिस्तटाभिः कृत्वासोपानैरिवप्रकाशमानववः समुद्रमंथा

नै॰ ष॰ प॰ टी॰ १८७

यलः तदारोहणाय सन्नद्ध इव वर्त्तते तद्वत्सोनेति मन्ये तद्व
शृङ्गानिपातितः ११ ॥ मंथानगः सर्पराजभोगवेष्टच्छलोवा
वलक्षवलानिर्झरवारिधारः त्वन्नेत्रयोः स्वभवयोस्त्रितयपीतशेष
शेषांगवेष्टिततनुर्भ्रममाणतोऽभूत् १२ ॥ वासुकिवेष्टनघर्षणा
ज्जातास्फलेखो भ्रमव्योधवलानिर्झरवारिधारा यस्य स मन्थाः
शैलो मंदरः निजस्य मंदरस्य भवेण येत्रिनानि पीडितानि शीघ्रं
णायसेहूपास्य शेषस्य शेषांगेन वेष्टितान तनुर्यस्यानाहृशास्यवे
ष्टिता या तनुस्तस्या इति वा भ्रान्तिं त्वन्नेत्रयोस्तनोत् मंदरभा
रवाहनायाथः कूर्मता शेषस्य शरीरेण वेष्टितो यापि वर्त्त
नत इति भ्रांतिर्धवलानिर्झरवारांकिते मंदरे जायते इत्यर्थः सर्वो
पाक्रमित शिवा स्तमाक्रामितार वेष्टयतीति जानिः १२ ॥ प
तेनते स्तनयुगेन नगरेभकुंभौ पाणिद्वयेनादिविषद्रुमपल्लवा
नि ग्रासेन सम्मरतनीरपि मन्यतेस्य स्वच्छेदमिंदुमपि संद
र्शितेन नाडिः १३ ॥ तवानेन कुचद्वयेन स्वर्गगजकुंभौ स्मरतः क
रद्वयेन कल्पद्रुमपल्लवानि स्मरतः भावेन चंद्रमपि स्मरता
सतुइ मन्यतोस्यार्मिनि स्वच्छदामानि च सर्वत्र सर्वेषः स्वल्पः
पर्येभिलाषश्च न तु स कमन तु स के नैव कस्यान्यं न तस्यामि स्वे
कवङ्का वान तु स कलंच १३ ॥ वेदैर्वचोभिरखिलैः कृतकी
र्तिरत्ने हेतुं विनैव धृतनित्यपरार्थयत्ने मीमांसयेव भगवत्य
मृतांशुमौलौ तस्मिन्महीभुजि तयात्ममतिर्न भेजे १४ ॥ स
र्वैर्वेदरूपैर्वाक्यैः कृत्यादितत्परत्ने वेदरूपैर्वाक्यैः स्वकार
णां विनैव धृतो नित्यपरार्थेयत्नो येन इत्थंभूते मीमांसयेव
हेतुना तस्मिन्नृपे तया भैम्या गीकारो न प्राप्तः एवं मीमांसकाः
शिवं नात्मन्यन्ते १४ ॥ तस्मादिमां तरपनेरपनीय तन्वीं
राजन्यमन्यमथ जन्यजनः सनिन्ये स्त्रीभावधाविततत्पदामा
विन्ध्यपयाङ्गामथीनि वर्ष्य विधवादिव विन्नविन्ने १५ ॥ अ
थ स जन्यजनो वाहकस्तां कं स्त्रीभावेन स्त्रीत्वेन चालितच
रणा गमस्थनेति चरणचालनेनैव संज्ञापयेन्तीमिति तामित्यर्थः

ईदृशीमिमां तन्वीं तस्मात्कूपोनिष्क्रान्तो विचार्यैवापनीयान्यं प्रा
पयामास यन्नयाचयत विश्वप्रसूरत्नोनाद्रिः तत्र यन्नः या
च्ञायत्नः विश्वः प्रसूः रत्नाः पुतेषांड्डलिंगानां मध्ये स्त्रीभावे
न स्त्रीलिंगतया भावितं पोषितं यानेतेति पदं यस्याः सा तां या
च्ञायाचकधनदानादविचार्यैव रूपाणि निवृत्तधनेनाप्नोति
यया प्रापयति अधनिनं मुक्ताधनिनं याचते इत्यर्थः तथा
सौन्तां भैमीमन्यमनयत् विज्ञो भोगमन्यया यो वितितिनि पाति
तः विज्ञविज्ञो विचारितो इत्यमवः ९५ ॥ देवी पवित्रितचतु
र्भुजवामभागाल पस्मनविमोगारिस्ताभिरामा अस्यांरति
क्षपक्षपाणमनाथपातेः पाणिग्रहादनु रहाणागणा गुणा
ना ९६ ॥ पवित्रितचतुर्भुजस्य विश्लोवामभागो यया तां वा
णीमहत्त्वेन रमणीयां भैमीमवोचत किमिति अदिश्यतिदे
यास्वियत्नाभुजस्यास्यल्पमस्यगुणागणा विवाहात्सार्थकं कु
रु त्वयास्वीकरणमेवास्य गुणानामनुग्रहः ९६ ॥ द्वीपस्य
शाल्मलइतिप्रथितस्य नाथः पाथोधिनावलयितस्य सुरा
वुनायं अस्मिन्नवपुष्पनितविस्मयमेगुणाद्वो रक्तातिलप्रस
वनासि किं नासि किं वा ९७ ॥ सुरैवांकुप्रयचतेन समुद्रेणाव
लयितस्य शाल्मलनाम्नो द्वीपस्यायं स्वामी भोस्विलप्रस
नरस्य नासिके वपुष्यनास्त्रि अस्य भिन्नपेपवगुणाः समुद्रे वि
स्मयेन भजमेकाक्षः किमितिवा अतः गावनीवासि नासि
कोदरो ह्येत्यादिनाडीपृ अत्र सतामसमुद्रस्वामित्वमेव दोषः
किं न विस्मयमेकिं न वक्ताहोत्याहोपपत्ती दाहीत्यं घोनयति
९७ ॥ विश्वप्रयतस्तदपि मेकमले त्रसत्त्वयत्नेषु पंचसु बिभा
यनशीफासिधुः तासित्रनेनचानिनालिजनेनचत्वंसाकावि
पोहिमफरामफपानकेलीः ९८ ॥ पकंसमुद्रमगस्त्यापिप
वतिसतिनेषशेषुसमुद्रेषुपंचसुबिभत्त्वमस्यः सुराम
मुद्रोनत्रसतः अपेयवान्कुन्तास्तराणामस्यप्तसिन्नेत्र रासमुद्रे अ
नेनत्वपेयासवसागाजनेनचमाकंरमामफपानक्रीड़ाः कुरु १

नै० ष० प्र० टी० १८८

द्रोणः सततवितीर्णविघ्नतिभाग्यलभ्यसौभाग्यकर्मणामयीसुप
द्रोणगिरिस्ते तद्द्वीपदीपइवदीप्तिभिरोषधीनां हृद्यामिलज्जलल
कज्जलदर्शनीयः ६७ ॥ तत्रशाल्मले सद्रोणाख्योगिरिर्भाग्ये
न प्राप्यं यत्सौभाग्यं वशीकरणं लावण्यं तस्य मूलकर्मतदुपा
सुपधामसुपायनं दास्यति तत्रगिरौ वशीकरणादिकर्मसु प्र
सिद्धामणिमंत्रौषधादयः स्वावेन लभ्यन्ते अन्यत्र भाग्येन लभ्यं
भ्यंते इत्यर्थः मूलकर्मतत्कर्मणामित्यमरः गोष्ठीफलनानां
दीप्तिभिः शिवावसंयुज्यमानमेवांजनेन दर्शनयोग्यो रं
म्योयोगिरिः तस्य शाल्मलद्वीपस्य दीपइवचकास्ति ६८ ॥
तद्द्वीपलक्ष्म पृथुशाल्मलितूपजालैः द्रोणोनले मुकुतनिभा
कृतचारुकीर्णैः लीलाविहारसमयेचवर्णार्पणानियोरपा
नितेसरसस्मारसकोशमाद्दि ७० ॥ वायुनासमग्रं गात्रकीर्णैः
तद्द्वीपचिह्नमहत्तरशाल्मलितूलकार्पाससमूहैः कोमलेस्व
तले भोः नवकमलकर्णिकाकोमलांगि कुंकुमलकोमलं
गीतिका नवविनोदचंक्रमणसमये पदविन्यासाय फल्काभ
वंतीतिशेषः ७० ॥ यत्कुणाश्रवणकालविजृंभमाणतद्दो
चनांचलनिकोचनसूचितस्य भावस्य चक्रुर्हचिनोशिविका
भूतस्तेनामेकतः क्षितिपतेरपरं नयंतः ७१ ॥ यत्तस्य वकुम
नोगुणाकर्णनसमयसमुत्पन्नभैमीनेत्रांतसंकोचनसूचितस्य
भैम्याभावस्य अनभिलाषाभिप्रायस्याविनिवर्त्यनेशिवि
काशून् चक्रुस्तेदेवाविशेषणाद्वाहरणम् ताभैमीमेकतः क्षिति
पतेरुत्कमाद्वष्टम्भतइत्यर्थः अपरेराजानंआपयंतः शाल्मल
तूलपानश्रवणान्नेत्रनिमीलनामिति प्रातिभासिकोऽयं ७२
तांभारती पुनरभाषत नव्यमल्लिकाधर्मीरथ्यकानिभल्लपज
नात्रराग स्त्रीविंडलेयमययादिग्जयकीर्तिराजिराजन्नभज
महीध्रजिभैमिभावे ७२ ॥ वाणीभैमीपुनरभाषीतनत्त्रभैमि
कुंकुमकर्दमवाजीननलमलोकानुरागे वनमालेपटूपलक्ष्मिअ
यकीर्तिपंक्तिभीमसमानवाहावाक्षित्राजनिप्रेमाणमभज ७३ ॥

द्वीपेन्द्रपाधिपतिर्मह्दपदेप्रशास्तिमलद्वोपलालितमयंविति
प्रमत्तदस्य मेधातिथेस्त्वमरासिस्कृवस्म्हमौ।ख्यामालाघये
वकमलायमलाज्जेनाद्वेः ७३ ॥ भोःगजेन्द्रमुक्तरगमने प्र
येत्नपःस्तद्वोपाविक्षिनतेद्वीपवृत्तानिनतोहेतोवस्पमेधातिथि
नोनोरात्नोवत्तामिदत्रमंतोवाल्वेराजस्वेयमलाज्जेनोरातसौ
नयोःशूद्रोःक्रुसस्तोवमिस्त्रीर्यथाशोभते ७३ ॥ स्तदेमहेय
सिमहोवलयानपत्रेनत्रेहितेवल्लनवापिमनिर्भविद्रो एवं
लोविधानमधिपाविविलेविदोलालोलाविलोगजनिता
जनितानुरागे ७४ ॥ नत्रद्वीपेभूविवस्पस्त्वत्रभूतेसदेहेम
निनवापिक्रीडांकर्तुंवृद्धिभविष्यतिकोहृशोशाविरहस्त्रपि
शाविविलेविनीपुदोलास्वचलितमवीगिनजनमसूहेन
कृतानुरागे ७४ ॥ पीत्वानवाधरसुधांवरसुधासुधांशुनेत्र
धात्रवसामिदत्रवसोदवारा द्वीपस्पनस्पदधनोपविवेधवेशंसो
येचमत्कृतचकोरचलाचलाहि ७५ ॥ भोःस्त्रक्तिनचकोर
वंचलनेत्रमोयंभूचंद्रोमेधातिथिःनवाधरसुधांपीत्वानस्य
द्वीपस्यपविवेधाकारविभ्रतामिदत्रवसोदवारा इतोवमहीत
लवमःमणवोदकेयस्य नस्पवारिजलानितेधास्वादनेकोर
हन्त अन्यत्रचकोरास्त्वेइस्यसुधांपिवंतिअत्रतसचेद्रस्त्वकौ
रात्याःनवाधरसुधांपिवन्तिचमत्कारकारिशहार्यमत्र
वेशाः ७५ ॥ स्रतेनसोवइववनेडमवीदपनास्मित्राश्माभिर्यत्त
हितवत्रिदशानभितः नसेवन्दवस्पभवदास्पनिरीहयोवदा
र्येणनोपिनभवत्ववकीर्तिभावः ७६ ॥ स्तवेभक्तिरस्यमौदा
जनःस्वयमहत्त्वायथानाअनितथानास्मिन्द्वीपेनस्माद्वेद्रा
हन्यदेवतानभितः नमेवदेवमन्यमानोयपदेवानाशुरुषान
भुक्ते नस्पेद्रभक्तस्यत्वनस्वोडद्वीनेनेगामावास्यायामन्न
तोपिलमूत्रनत्वंनभवतनत्रद्वीपेवैदेकभक्तयोजनात्स्वेद्र
महस्त्वानभुजाने [illegible]सोधेचदर्शोचद्राद्दर्शनाइपलोकःपतानिम
त्वन्नावेद्रावलोकनानाम[illegible]दिनार्थः ७६ ॥ नन्वापिपीन

नै॰
ष॰ प॰
टी॰
१८४

नाकिलनत्रनरंगिणीयात्वनेत्रयोरहहनत्रविपाशाजाता नीराः
जनायनवनीरजराजिराला मत्रोजमानुरजराजनिराजमाने ७७
तत्रद्वीपेयाविपाट् नदीमसृरनशीलानाविभवतिकिलनत्रजा
तत्वादन्यद्वीपेष्वमसरंनीहृश्यतेविपाट्नत्रनेनिष्ठाणाममसिद्धिः
तत्रतस्यांविपाशि जातानवपद्मपंक्तिः त्वनेत्रयोस्त्रीराजीना
यालो अहहेत्यद्भुते अत्रास्मिन्राजनिराजनिमांकल्पेनानुरज
अनुरक्ताभवविपाशाशातविपाट्स्त्रियामित्यमरः ७७ ॥ एतद्य
शोभिराखिलोम्नानिसंतहंसाउग्यीकृतेनतउभयत्मातिरेकशुभ्याः
क्षीरेमयस्यापिपदेत्वयवाचिभूयंनानार्थकोषाविषयेयमस्ती
यमस्ति ७८ ॥ अस्यकीर्तिभिः सकलेजलेदुग्धनामापितेसं
ति उग्धपयसोः पृथक्कावर्णेहंसाम्बुज्ञाभवत् क्षीरेपदेपय
सिच पदे क्षीरमितिपयइति च यत्पदंतास्मिन्नित्यर्थः नाना
र्थशाद्वस्येयाहितिचेद्योममरकोशाद्विविषयः प्रतिपाद्यद्भयः
वाचित्वपयः क्षीरंपयोंबुचेतिपयः शाद्वस्यक्षीरजलवाचित्वे
यद्वदयमस्तोघेमस्त्वाउयतेकथ्यतेइतिमस्तोघंभवत् राज
स्वयस्त्वयंमस्तोघकच्वक्रूप्याक्रूत्हपप्रपाप्यथ्याइतिनिपाति
तः अस्यपक्षसाक्षीरनीरयोरेकत्वेकृतेनेदृर्ग्थवाचित्वमयक्त
मित्यर्थः ७८ ॥ सूमः किमस्यनलमप्यलमाजुहूषोः की
र्तिस्तैचैषवसमादिशतः स्मकार्ते सद्वीपसीमसविदीस्सवहू
रपारवेलाचलाक्रमणविक्रममक्रमेण ७९ ॥ नलमप्य
त्यर्थस्पर्धयाआकारयतोस्यमेघातिथेः किंद्रूमः एतद्वीयंगु
णादिकंवर्णयामः विख्यातिशायित्वात् यौहोकीर्तिस्समा
दिशतः सउभयोर्मध्यवर्तीसमुद्रः नलः कीर्तिनत्यावमाञ्का
मायितोमित्स्यति अयंचैतन्यावमित्यर्थः स्पर्धयामाटद्वत्या
त्मनेपदविधानादाद्वः पूर्वमसकुयतेः स्पर्धायांत्वंगम्यते ७९ ॥
अंभोजगर्भरुचिराथविदर्भसूःयत्तगर्भहृपंमापितुरूपजिनत्रि
लोकं वैरागमृत्सामवलोकयतिस्मनहृपंक्षाहिः श्रवणयोरि
पोविवशश्चचाप ८० ॥ पद्मगर्भवद्गर्भोभमीत्राक्षिप्तप्रयाः

स्तोगर्भोबालःप्रशंसायांरूपं गर्भरूपमपिरूपजितत्रिलोकम
पितेनरूपेहरस्पृहादिः पुष्पचापमिवविरञ्चयानिर्मितेनीरसेय:
याभवतितथापप्रपतिस्म स्वप्राणेश्वरनलस्पर्धिनयासखोप्र:
त्वात्कृपावलोकने ८० ॥ तेनाननेनापिचक्रुपुर्जगदेकदीपा:
दृंसस्यलास्यितसमानविमानदंडाः चेडुकनेकदायिनीमिवचं
द्रलेखांस्फोत्कंटकैरवनीसुहृत्तावर्णेहाः ८१ ॥ अंसस्यलोस्थि
तास्समानाऋजवोविमानदंडायेषांतेनान्हशाजन्याजगदेक:
दीपात्तस्मान्नृपात्दीपितांचक्रुपुरपनीनवंतःसोत्कंटकम्दव
नसुहृत्तांऋराउदृयवतींचंद्रकलांजगदेकदीपात्स्वयीयथ्या
कर्षंतितशेत्यर्थः ऋसुदसुहृत्तानवल्लचंद्रमसउदयः ८२ ॥
श्रुतेषुतेषुनमनागपिदन्नचिन्नाविस्मेरयावचवचनदेवतया
तयाश्च वाणीगुणोदयस्त्वणीकृतपाणिवीणानिक्वाणयापुन
रभाणिमृगेक्षणासा ८३ ॥ वाणीतेषुतेषुत्स्वपेषुईषदपिन
दन्नचिन्नासाऊरंगाक्षीभैमीसाश्चर्ययानयावाण्यापाथभूयोप्य
भाणि कीदृशयानिजवचनमाधुर्याणिगुणोदयेनावगणित
करस्थकच्छपवीणास्वनया ८४ ॥ यन्मौलिरत्नरुचिदीनासि:
सपक्षजंबुद्वीपल्लवदर्थमिलितैर्फवाभिर्विभाति दोलायिते
नवघनाभवभीतिकम्प्रःकंदर्पलोकइवावान्यतिनसमुदिवा
८५ ॥ यस्यद्वीपस्याधिरोधूम्राणांभूत्वान्विजानासिसोयंजंबुद्वी
पंल्लवदर्थमिलितैर्क्तकृतोविभाति कत्वहरभीत्याकंम्पनशी
लःश्रयंतचलनेनाकाशाद्भुटत्वाकामलोकइव ८६ ॥ विस्म
स्वृतःप्रविजनैरयमंतरीपैस्तेषामधीशइवराजतिराजमुचि हे
माद्रिणाकनकदंडमहानप्रदःकैलाससरश्मिचयचामरचक्र
चिन्हः ८७ ॥ भोजराजमुवित्रयंतरीपैर्द्वीपैःप्रविजनैर्विस्मर्वतो
वेष्टितःसमंततस्थपवितःसर्वतोविपक्षाणित्यपि अयंजंबुद्वीपा
तेषांद्वीपानांराजेवराजति मेरुणाकृत्वाकनकदंडमहानप
त्रःकनकदंडंमहत्स्त्रनपत्रंयस्य तथाकैलासरश्मिचयपवचा
मरचक्रंतदेवचिन्हंयस्यसतथोहिश्वेतेणचामरचक्रेणचम

नै०
च० प्र०
टी०
१५०

विलक्ष्यामिति ८४ ॥ फलन्निकलकलाशिराजानिराजजंबूः स्थूलो
पलानिवफलानिबिभ्रत्यस्याः सिद्धस्त्रियःप्रियमिदंनिर
गदंतिदंतिस्थूलानिकेनन्नृपालहृतःपबोति ८५ ॥ भोक्तार
सिअस्यजंबूद्वीपस्याधिपतेरनःराजजंबूभासते यस्याजंबूः
फलानिगंडशैलानिवबृहन्तिअथाःसिद्धांगनादयितमिदंव
दंति केनमार्गेणगजवृदालकमातृत्वाइति ८५ ॥ नजांब
वरुवमवास्यन्हृधाविधाभुर्जेहूलाविद्वहनिसीमनिकंबुकं
टि जांबूनदंजगानिविश्वानिमोनिहुतानलामन्नलापिसान्नवक
चाविजिनस्त्रियस्याः ८६ ॥ भोःकंबुवधूकरकोटनस्याजंबूः
फलवसान्नाना अम्बनाकल्पोदकाजंबूनदीजंबुद्वीपस्यसीम
निप्रवहति विधाविधोप्रकारेचप्रकारःसाहृद्वीपस्याधाविर
धायस्यनत्यधाविधं नाहृशामेवयस्याःसेनाथःयस्याःस्वत्र
धाःस्वाप्रासिद्धासर्वाप्रशस्ताम्नान्निकानववकोत्याजिनशोभनां
कूनदामनिविस्योतिप्रामोति स्वदात्तिकन् स्वान्निकामस्तोप्र
शंसायांस्वन्तान्नाच ८६ ॥ अस्मिंजयंतिजगनीप्रनयःस
हस्वमस्वाहूसांद्राद्धतनदनिनेषुनेषु रंभोरुवाककानिचित्र
वधिदृमानित्रूपयसुदाहरुदाहवामि ८७ ॥ अस्मिंजंबुद्वीपे
सहस्वंल्पाजयतिबंकेनाल्वाभिस्वसांद्राःक्रमेणविप्रवस
ठन्तिनाश्चयेलेषुयेद्रसांद्रालितेत्रेतिमिनाहिमितेसस्तत्रुत्
त्रेच हेरंभोरुतेषुनवाचत्रेवभातिवशीकरोतीनिचित्रबोधि
नाहृशायेषांतान्सित्रनहारिनृपान् कांश्चिदहंवर्णयामिता
न्सदावाकसम्पन्नित्रूपयपथप अथवाकांतिचान्निनृपयानि
स्वित्र नान्सदाहंषणांहंवर्णयामीतिसंबंधः ८७ ॥ प्रत्यर्थि
यौवनवनंमनमालमालेलान्मोलन्नमःप्रकवनस्कवघोर्यस्य
अस्मिन्नवंनिल्यपनौगुणमंततीनाविश्रांतिधामनिमनोदमयं
तिकिंने ८८ ॥ अरीणांयौवनंकवतिसमूहःनस्यावनंसमूर
नाःनमालमालाधोहृदयेनिनमोनितनेघासमूहस्यनस्कवंमूद
वस्यकोर्मघोर्येघोर्येमेववृहृयोधयत्सकेनेनघोर्येणाकृत्वास्यै

इतिवा ईदृशेगुणमयंपराणंविश्रांतिमांदिदे आस्मिन्नवंतीश्वरे
तत्रमनःकिमस्माकाकः ८८ ॥ तत्रानुतीरवनवासितपस्विवि
प्रासिप्रानवोर्मिभुजयाजलकेलिकाले आलिंगनानिदूदती
भविनावयस्याहास्यानुबंधरमणीयमरोहहास्या ८९ ॥ तत्रा
वर्तिदेशेनीदंसमयाअनुनीवंयहानीरवदेवायतनमनुनीरं तीरा
यामेनवनायांमेलह्यने अनुर्यत्समयेतियस्यचायामहनि
वासमासः तत्रवनेवासशीलातपस्विनोब्राह्मणायस्यांसा
सिप्रानदीतवजलक्रीडासमयेनरंगहस्तेनालिंगनानिदूदाना
विकासनिरंतरंरम्यंपद्ममेवमुखंयस्याः सानेसावीभविष्यीसखी
चहास्यानुबंधारम्यपद्मोपमसुखीभुजाभ्यांसखीमालिंगानित
पस्विमेवासादेवोपभोगायोग्यनाहृविता ८९ अस्याधिशाय्य
षरमुज्जयिनीभवानीजागर्तियाहभगयोवतमौलिमाला
पत्यार्धकायघटनायमृगाहितस्याः शिष्याभविष्यसिचिरंव
विवस्ययामि ९० ॥ हेदेववनितानाहंदशीरोमालायायोगी अ
स्यपुरीमुज्जयिनीमधिष्ठायजागर्ति भर्त्रासहकायस्यार्धमर्ध
कायःतद्घटनायचिरंसुश्रूषयापि तस्यागौर्याःशिष्याभवि
ष्यसित्वेपेणत्वंशिष्याजानैवउपासनयापिशिष्याभवेत्यर्थः
९० ॥ निःशंकमंकविनितांरतिवल्लभस्यदेवःस्वचंद्रकिरणा
मृतसेचनेन तत्रावलोकयहरस्यहृदयेसुरूढंःतद्देहदाह
फलमाहसाकिंनविद्यः ९२ ॥ देवोहरःतत्रोज्जयिन्यांसुन्दरी
णांनिजमौलिइंदुकरस्यधासेचनेनतानिर्भयंकामस्यप्रादुर्भावेन
ष्टाकामदेहदाहफलंसाहरःकिंनुतेनजानीमः ९१ ॥ आगाः
प्रांतंविदृधनोपिसहृदकामानाधीयतेपरुषमहरमस्यवामाः
चोद्दीनतत्रहरमौलिशायालवैकानध्यायहेतुतिथिकेतवपे
तिलेखा ९३ ॥ अपराधप्रांतेऋणीयाससभावंतीशासमह
द्वानंगावक्राःस्त्रियोनिषुरंवचोनत्रुवते यतत्त्वचंद्रेहरशिरः
स्थिताअनध्यायस्यहेतुर्यातिथिःप्रतिपतस्याःकेतवास्त्रियन्नामे
काचांद्रीकलानकैतनाकामेति प्रतिपदिकलामात्रकोपस्यु

ज्ञोनत्रचैकाकलानित्यमेवशिवाशिरस्थितिस्थितातेनानथायनयाना
धीयतेइतिभावः प्रतिपत्त्यादशीलस्याविषेवतनुतांगतेति अस्या
प्रबाधकाबिम्बेपिसंज्ञाणोपक्षवचनात्तत्क्रमास्यानिष्टरवक्रारहृदयत्वे
घोत्पतेइत्ययमेवदोषः ५२ ॥ रूपंव्यलोकतनहरवनरागुरवक्रंस्मा
रंदिवानिशंदंदवनंदनान्तं अन्यानुरागविरसेनविलोकनाद्धाज्ञाना
मिसम्यगविलोकनमेवरम्यं ५३ ॥ साभीमपुत्रीस्तनरामनुवक्रम
पितेनरूपंनापश्यत् अन्यास्मिन्ननुरागेणविरसोरसाभावोविरुद्ध
रसोवा तेनोपलक्षितादिलोकनादपि अदर्शनमेवरम्यमिति
सम्यग्जानामि ५३ ॥ भैमीशितानाशिविकामथवेवहेतः सात्वा
न्नयद्यपिकथंचनजानतेस्म जगम्रुतथापिसवियास्यतसंमुखी
न भूपालभूषणमणिप्रतिबिंबितेन ५४ ॥ अथतस्याशिविकांद
धानास्तेजन्याभैमीभावज्ञापकचेष्टितानियद्यपिकथमपिसात्वा
न्नजानतेस्म नयनसन्निकर्षाभावात्स्यत्प्रमाणेननाज्ञासि
षुः तथापिसमीपस्थसंमुखीनरूपभूषावत्वेषुभैम्याःप्रतिबिं
बेनज्ञात्वाकुरुवेहेतिस्म विकल्पार्थेनअप्राक्.प्रत्ययेनभवितव्य
मितिसंमुखेइहप्पतेसंमुखीनः यथामुखसंमुखीनंदर्शनातवः
५४ ॥ भैमीमवापयतजन्यगणस्तदन्यंगंगामिवांतिकतलेरं
कवेशादीपः गांगेयपीनकुचकंभयुगांचहारस्रुतासमागमव
शेनविभूषितांच ५५ ॥ वाहकब्रंदंभैमीनलात्तदन्यंरूपमनय
त् भागीरथीगंगांशंतनलामिवस्वर्णपीनकुचकलशद्वयांभै
मीगांगेयेनकुमारेणभीष्मेनवानिपीनंस्तनद्वयंगंगांहारस्रु
तुस्य्च्युतस्संपर्केणलंकृतांहारस्यस्रुडाअवेनस्तयोगेनालंकृ
तांवा भैमीहरस्येयंहारीसाचासौस्रुडाचततःसमागमवशेन
विशेषेणभविउषितांगंगां ५५ ॥ तामत्स्यलांछनदशांछितचा
पभासामीराजितभुवमभाषतभाषितेषु श्रीडाजडेकिमपिस
चयचेनसाचेत्क्रीडारसंवहसिगौडविडौजसीह ५८ ॥ आमिश्रा
यासेकामेनैषदांछितस्यानुरूपंसपक्षःकोप्यानीराजितभुवंवसं
भैमीभाषितेषणवाणीस्वर्णाणीवभाणभाजंडायाजडेकायानमि

विरलो वीरो निवर्तते कोपेन तद्दृष्टो भटो इत्याकूतत्वरे संभावमाग
छन्नपि महेन्द्रनाथस्य सेनतस्य छुरिकाघातवेगेन छिन्नमस्तकस्यापि स
पश्चिरोधस्येह शोविसम्भवतो अपगतस्याव तत्वं प्राप्नोति संभाववेग
छिन्विसम्भवतो प्राप्नोतीति विरोधाभासः २०॥ ततस्तु देवीन्दुगु
णाद्भुतादिव रूपवत्ववकृपसंगलितालयायिनी विधीयतामानन
मइणोति साज्ञाद वैदर्भ्या मयैतिनेवताम् २१॥ ततस्तस्वरा
तो गुणे श्रवणजादा श्चर्यादिवत्व मुखाङ्गेगलितमेव नालेद्यथाना
साभैमी वैदर्भ्या प्रत्युत्तरं मौनिनेयस्माइहेरीव तासरस्वती त्वया
नतमत्रणो मौनं कार्यं किमप्रस्तुतभाषणेनेत्युवाच अथ व के
न वैतनायं मुखे गलित्वा सोऽद्भुतरसानुभावः किंतु तद्गुणव
र्णने निषेधायेत्यर्थः २२॥ अनन्तरं नामवद्रूपानंतरं तदा थै
हंकारनवं गविगणा तूष्णीभवत्सु अथ शारं सरस्वती स्वती व्रतेजः
परिशून्यतले २३॥ अनंतरं महेंद्रनाथ वर्णनादनंतरं दर्शित
स्य वर्णविस्वन्स्य पस्य हेतोर्ह कृत्वे वैधीनि नतानि अनन्त्वलानितवेगा
णामिव वीरगणानि प्रवाहाय स्यास्तास रस्वती भत्तूणी भवत् पुष्प
वाणे यस्मिन्नैदर्भ्यां जितकामे तया स्वसंतीक्ष्णेन जमसाजितत्व
माउलेनात्मपमन्यनो भैमीमवादीत् अत्रतत्तूष्णीभवत्सु पुष्पशारमित्य
र्थोनत्वाभासेन शांत रसपोषणाः श्रृंगार प्रतिकूलेनिषेधसूचना
य २२॥ न देव किं न क्रियतेन काहति यदेष हत स्य भावेन का
हतिः प्रसीद कांचीमथ मच्छिन्न तेन प्रसह्य कांचीपुरे रक्षस्तुदरः २२
एषकांचीपतिः हतस्य भावेन यद्हर्णीवोच्छ्रतिनदेवत्वया किं
न न क्रियते क्रियतामेव किंत्विति निपातसमुदायः कथमित्य
र्थे हतिहानिः का त्वं प्रसीद अयं कांचीभूपतिः प्रसह्य बला
त्कारेण कांचीमवलामपकर्षत्व अथ च किं न प्रश्नेन देव न क्रि
यते मा क्रियतां अयं नव कांचीमाच्छिन्नतु काञ्चीमाच्छिद्यादि
त्ययं कैतवेशः २४॥ मणिस्थितिं नेम तत्र येव लभ्यते दिशो वत्तस्
यातयाविर्जृम्भ इतीव चापस्य यदाश्रगोतिपत्रयेन यंस्य मार्ग
पादि शादिशाम २४॥ चापं धनत्वं बलं सैरत्न बाणेविशेषात्रयं

नै॰
ष॰ टी॰
१०१

नृपः येहि प्रणमति स्म हर स्म तस्यार्थेने समं यथा रक्ष्यते यस्त्वहंकारा
न्न प्रणमति इतीमं नयमिव द्विषां सम्यगुपदिदेश २४ ॥ अट
स्स मित्त स्त्व विवैरियो वनतु टाङ्गजाकेन तु मृणाल हारिणी
द्विषद्गणस्त्रैणहृगन्तु निर्झरे यशो मराला वलिरस्य खेलति २५
अस्य यस्मिन् रणे मम रवो प्रयतो मृतानाङ्गने वैरिणास्त्रैणो भव
ति सम्म हस्य तुटि तो विधवत्वाद प्रसार्यमाणान भुजाभूषणा
भूतान् णावलयानेवा भसानि हरतो अस्य नृपस्य यशो सामे
व हंसानां पंक्तिः शत्रुगणस्त्री समूहनेत्र जल प्रवाहे खेलति
कैतवेन वैरिणाम नेकत्वमेवात्र निषेधकम् २५ ॥ सिंदूरछ
नि मस्थ मूर्धनि धुतस्कन्दावधि श्यामिके व्योमान्त स्पृशि सिंधु
रे स्य समरारंभोद्धुरं धावति जानीमो न यदि प्रदोषतिमिरव्या
मिश्र संध्यायितं वालं यांति समस्त बाहुजभुजाते जस्सहस्रांशवः २६
सिंदूरस्य छटाभिर्मण्डितो मूर्धा यस्य ता दृशेन तथा धूतात् स्कंदाव
धि श्यामिके न सर्वांगे श्यामिकया नेदृशोऽयं तत्वाद्व्योमान्त स्पृशि
रणारम्भाय सन्नद्धे अस्य नृपस्य गजे धावति जानीमः न सं
शयामहे अन्यगजधावनानंतरं निखिलानां क्षत्रियाणां भुजजे ता
प एव सूर्याः रजनी सबन्धकालीनेन तिमिरेण मिश्रायाः संध्यायाः
तनेनैव यथ गस्तं यांति नदस्तं यान्ति तत्संध्यालाने नेति सम्भाव
नायामत्र यदि शब्दः संध्या याह्यरुणाया प्रदोषतिमिर श्यामाया
रवि रस्तं यातीति २६ ॥ हित्वादैत्यरिपोरुरस्थभवनं शून्यत्वदो
षस्फुटासीदन्मर्कटकीटकृत्रिमसितच्छत्रीभवत्कौस्तुभम्
उज्झित्वा निजसद्म पद्ममपि तद्भ्रश्यत्कावनद्धीकृतेल्लूतातंतुभिरं
तरेस्य भुजयोः श्रीरद्य विश्राम्यति २७ ॥ मर्कटकीटेनोर्णना
भक्रिमिणा कृत्रिमे कृतं च तत्सितच्छत्रं तदिव भवत् कौस्तु
भं यस्मिन् ईदृशमत एव शून्यत्वदोषेणाय त्रोर्णनाभः स्वं छत्रा
त्राकारं करोति तन्न हं शून्यीभवत् मेवालसेच्छेणसीद
त् षद्भिर्विधारोऽपि दृष्ट्वा दैत्यरिपोर्वक्ष एव निजं भवनं त्यक्त्वा
न यस्य लूताते तु सद्दृशो भिर्व्याकं अप्रकटमेवा वद्धीकृतं स

रितंनत्यद्यमपिनिजगृहंत्वत्कीर्त्यास्वरूपस्यभजयोमध्येधृश्री
विश्राम्यति २७ ॥ सिंधौजैत्रमयंपवित्रमतनुजन्नत्कीर्तिमूर्तिःप्रतीत्य
नेयत्रस्नातिजगंतिसंनिकवयःकेवाम्बुवाचंयमः यद्बिंदुश्रिय
मिंदुर्वचनिजलेचाविश्यदृष्ट्वैपतगायस्याभोजलदेवतास्फटिक
भूर्जागर्तियोगेश्वरः २८ ॥ अयंनृपत्वत्कीर्तिरूपंचतत्सूर्तंत
टाकमेवाद्भुतंपवित्रंसिंधोःसमुद्रस्यजैत्रमतिविस्तीर्णंस्पृष्टं
चास्त्रजन यत्रकीर्तिमूर्तिर्जगंतिस्नातिमज्जनियत्रकेवानकव
योलोकोत्तरावर्णनानिप्रमाणविबुधावाचंयमामौनिनोवर्णि
यितुमशक्ताःसंति इंदुर्यस्यकीर्तिमूर्तेःस्वबिंदुसाम्यमाप्नो
ति यस्यचजलमाविश्यतदृष्ट्वास्फटिकभूमिरेवजलानांदे
वताजागेश्वरः पृथ्वीदरादित्वात्प्रद्दीश्वरः श्लेषेणजयोरैक
दर्शनाद्याभ्यानोयज्ञानामीश्वरःफलदोजागर्तिभासते जले
स्फटिकस्याभेददर्शनाद्दृष्टान्तं समुद्रोऽपिजगंतिस्नातिवासमु
द्रेकेजलेचकवयोहंसावाचंयमानभवंति ग्राह्यायनेइत्यर्थः
तथाचाद्भुतंयस्यातिविस्तरादिंदुर्बिंदुरिवाभाति यस्यसमुद्र
स्यजलमाविश्यजलेस्थितास्फटिकभूः सत्वैकप्रकृतिर्जलदेव
ता आपोनारा इति श्रुतेः जलानामधीश्वरोजागेश्वरोनारा
यणोजागर्ति समुद्रेयाच्येहरेःशयनमत्रतज्जागरणमित्यद्भुतम् २८
यंतःसंतोषवाष्पैःस्वगयतिनहशृण्वासिगाकर्णयिष्यन्नंगेनान
स्लिरोमाचयतिपुलकश्रेणिमानंदकन्दं नद्योणीभंगभीरुः
कलयतिचशिरःकम्पनंनत्वविमः श्रुत्वावेनस्यकीर्तिःकथमु
रगपतिःप्रीतिमाविष्करोति २९ ॥ चक्षुःश्रवत्वात्ताभिहैरिभरे
वेनस्यकीर्तिमाकर्णयिष्यन् श्रोष्यन्सन् उरगपतिःशेषःसं
तोषवाष्पैर्हर्षोत्पत्तिरोधत्रे पूर्वमंगेननाम्निलोमयस्यासोऽप्रन
स्तिलोमस्तेषु हीनस्सन् हर्षस्यकन्दमंकुरभूतारोमांचपंक्तिंन
रचयति मेयामेभेगात्पतननाडीकृतस्सः शिरःकम्पनंचनक
लयति उक्तज्ञानीमहे वेनस्यकीर्तिश्रावणेननुरगपतिःकेनप्रकारे
णप्रीतिंकीर्तिश्रवणजनितंहर्षंप्रादुर्भावयति अद्भुतःश्रवण

नै॰
ष॰ द्वा॰
टी॰
९२

जनितस्य हर्षस्यानुभावानामानंदवाष्यादीनामप्रकाशा
नात् तथा चोक्तं अभीष्टश्रवणादिभ्यो जातश्चेतः प्रसन्नता
हर्षस्याद श्रोमाच स्वेदास्तु तत्र च फलेन निलक्षणां हर्षः प्री
तिशब्देनोच्यते सर्वाद्भुतरसस्यानुभावः तथा चोक्तं प्रतिलो
कैः पदार्थस्यापि हि स्मयात्मा रसोऽद्भुतः विस्मयः स्थायिभावो
स्य वक्तलोकातिगं पुनः निर्निमेषं तथा चोक्तं नेत्रमा चक्षुरा
वाचनं असंकोचः शरीरस्य हर्षस्तुलो च लक्षणः अनुभावैरेव
माद्यैस्तस्याभिनयमाचरेत् शरीरासंकोचः शिरःकम्पना
दि ४७ ॥ आहूडायमनमत्रयत्नयपदुर्यं स्वल्पदारान यं संर
म्भेरिपुराज कुंजरघटाकुम्भस्थलेषु स्थिरान् सामंवास्य प्र
पः प्रसीद तितयानास्मे कृतस्त्वत्कुचस्पर्धि गर्ध पिपुनेषु नो
ज्ञनवतेदारान्यचारानपि ४८ ॥ अयं नृपो जयाय पटु कृत्वा
हीसंरम्भे जाने को परिपुन्नपाणां गजसमूह कुम्भस्थलेषु
शल्यदारान् तोमरशरान् आहूडागं ष्ठं वेनावत् यद सत्र
यत्रिवातवान् सोपनस्य शल्यनिवेनन क्रियाप्य महती
त्वोप्रतिसेवा तयास्मेव यास्मेनृपाय त्वत्कुचस्पर्धीभिलाषि
तेषु गजकुम्भेषु दारान् तोमरानेवापराधि इमनप्रकारो ष्ट
नवतेऽतोनप्रसीदमीति प्रकृष्ट एव द्योतकः ४९ ॥ स्मित
श्रिया हक्किणि लीयमानया विनीर्णयातद्गुणशर्मणैव सः
उपाहसत्कीर्त्तिमहत्त्वमेवत्वे गिरांहि दूरे निषधेंदुवैभवम्
हक्किणि गेह प्रांते लीयमानया मिलंत्या स्मितस्य श्रियासंपत्त्यान ५०
सन्तपस्य गुणश्रवणजे नसंतोषेणेव वत्तया सा भैमी कीर्त्ति
वर्णयितशक्यं न तद्वर्णयितमशक्यमपरिमितं माहात्म्यं
गिरां पारे वाचामगोचरे वर्त्तते गुणशर्मणोक्त्येव प्राह स्थिता
कालंकारार्थत्वात् नतद्गुणशर्मणास्तुतयोक्तः ५० ॥ नि
जातं लक्ष्मीर्हि सितेन भावकामसाव भाणीद परे परे न पम्
परे वंत हि बल श्रियोभवा भुवा विनिर्दिष्प सभाव भाजि तं ५१
मावाणि परे च पुराण्यान्यपूपासकेनचं निर्दिष्टः तथैव सख्या

नमेवतस्यन्तपस्यदिशिविषयेवलनप्रियोभ्रमणशोभायाः
स्यालेनभ्रुवानेन्तपंसभयासभाणितंप्रीत्याहहेतिदिशपनय
नशोभाहसितहरिणशिशुमेनोभेमीमपरमन्यपरंनपम
कथयत ४२ ॥ कृपान्तपाणामपरिक्कविन्नेतेननेनहाहाधि
रसारसाहशाम् भवन्तनावन्नवलोचनोचलानिपीतनेपा
लनपालपालयः ४३ ॥ हाहाविदेननेनइयमस्मान्नह
णोतीतिचिंतया व्रीडयानम्रीभूतेनशिरसांरसाधूमिंपश्यं
तीति साहशामधोमावत्वेनिधूमिंपश्यंतोन्तपाणाम्प
रिकृपानास्ति प्रश्नकाकुर्वानावन्कृपाविरहेनवलोचन
चलाकटाक्षः हहिलेशावानिपीतानेपालनपाणोपाल
यः पंक्कोयेस्ताहशोभवंत यद्यप्यभिलाषोनास्ति तथापिह
श्यमात्रेणेतेहश्यतामितिनिषेधसूचना ४३ ॥ ऋजुत्व
मोनऋतिपारगामिनायदीयमेतत्परमेवहिंसितम प्रती
वविस्वाससविधायचेष्टितेवक्रमेहानस्यसदाम्बिकस्वरः ४ ४
ऋजुत्वंसरलत्वमोनेनिःशहयानेऋतिपारगामिनंमधुरा
कृष्णेणनकर्णानावत्मीमिछेत्तियदीयंयस्यशारस्यसंबंधिवे
ष्टितेपरंशत्रुमेवहंतमतीवान्यंथविगताःस्वासाःप्राणाया
यवोयत्रतद्धिस्वासमेमरणंतस्यविधायकारणशीलमस्ति
सरोरोस्पराजेभ्रमहानतिशायितोवक्रःप्रवृत्तोदांभिकोभव
ति दांभिकस्यापिऋजुजेनस्यापिचेष्टितंऋजुत्वपरप्रभावना
र्थमचान्तर्यमोनेमन्दभाषित्वऋतिपारगामिताशास्त्रज्ञ
ता तथाविस्वाससविधायिप्रतीतिजनकेपरहिंसायभवति ४४
रिसनवाप्यापिमानेवकीर्णितामयेनयावज्जनरंजनवृत्ती
ध्रुशोविरक्तानपिरक्कवन्तराज्ञिकृत्यययमानमजामजघ
पि ४४ ॥ अयेनप्रोयावंतोजनायावज्जनेसाकल्येहृषीभा
वः यावज्जनस्यसकलजनानांरंजनेसंतोषणंध्यानंविद्यते
गस्यनाहशः स्मृतिपृच्छायामपि प्रवकीर्णितोभग्रवृत्तवे
नगतः स्वतृणामपिरंजनमेवकृतनकिन्त्यर्थः तदेवशाह ।

नै॰
ष॰ टी॰
टी॰
१०३

छ्लेनाह यद्गतोहेतोभास्वोविरक्तानधिगोगणस्त्रेहेनही
नानेवाक्रमेणनयाहीनानपि कयिरणनिकृत्यछित्वाता।
नस्तजामक्यिरणवक्रवन्नवानत्यर्थ रक्रवतोकयिरयक्रान।
वसंतोषिणश्चभ्रजव रक्तवदित्यत्रेकत्रविद्यमानेवज्रप
ग्रन्यत्रऊवेतः ४५ ॥ पतत्येतस्रेजोकृतस्तजिकदाचिद्य।
दितदापतंगःस्पाटेगोकृतनमधपतंगापङ्कदयः यद्योम्र।
छवोपार्जयितसमसमर्थनविधिनाकर्येवित्तीधाम्भोनिधि
रपितनस्तत्यातिनिधिः ४६ ॥ पतस्यतेपार्जेयास्यतजोग्र
पतंगःस्तर्यपवशालभोयदाकदाचित्पततिनि तदान्यथवेगी
कृताम्बीकृतापतंगवस्थलभवदापहृदयोयेनेदृशःस्यान
भस्मीभवत्यपवेत्यर्थः ४७ ॥ यावत्योरस्तावस्यभवडुदयह
रिल्होमलेवोत्तरीयसेतहपालेयशैलोवरतिनरपतेस्तावदेत
स्यकीर्तिः यावत्प्राकत्यगाशापरिवृढनगरारम्भणास्तेभ
मुत्तावडीसत्न्यापताकारुचिरविततिशिखाशोणशोभाउ
भोच ४८ ॥ पौलस्त्यपयोवज्ञोपिपतेरावणस्ययत्पापिपत
ऊवीस्यववास्यगृहीभवंत्योचते उभेहरितोदिशोदक्षि
णाउत्तराचतयोरामरमेविवउत्तरीयमेवचसेतुहिमा।
द्रिस्तुयावद्भवतिमावत्तत्पर्यंतमेतस्यकीर्तिस्तुतहिं अत्र
सेतोर्दक्षिणादिश्यामरोवात्वेनारोपः हिमानयस्यातत्तरदि
गुत्तरीयत्वेन चपुनःपूर्वपश्चिमदिशोःपरिवृढयोरिंद्रस्य
वरुणस्यचनगरारंभणायस्तंभयोरिवमुक्तोविळ्छात्रियेयो
स्तौतयास्तंध्यप्रातःसायंच संध्याद्वयमेवपताकाद्वयंतयो
रुचिविभिर्दीप्तिभिरवितानाशिखावायोशिखावरात्रेशोणशोभारुण
दीप्तिर्ययोस्ताद्दृशावुभावडीउदयास्तमयशैलोयावदेतस्य
कीर्तिस्तुवंति ४९ ॥ यद्वावामिनत्वेरणस्यवरणस्यवादसी
यस्यवाडुडावासवपुरान्तरेनिपततामन्मभ्यवाणावलीः
छिन्नवाचनतीभवत्रिजाभियःस्त्विन्नेभवोणाद्यवीणाज्ञानेनह

मुग्धेहेलोवितमसृष्टमाववीणांशिरः ४८ ॥ अदसीयस्येनतस्म
न्विधिनोरणस्याभिमुखेयकुद्गरवस्यपरस्यवांतरंविशेषंव
लावलंउद्गतात्वा निपततोगच्छतोशरपंक्तीफलस्य
छिन्नंशत्रूणांशिरोनेनराज्ञामोहदृष्टाविलोकितमश्वत
श्रयवास्वस्यपरस्यवांतरंविशेषउद्धादसीयस्यवरणस्यपा
दस्यैवाभिमुखेनिपततोनम्रीभवनामतएवपरपंक्तौस्य
क्तोनिजभयोभरणानिशायेनखिन्नमतएवानतीभवन्नमी
भवच्छत्रूणांशिरसोलूनाखेनेनप्रतापातिशयोवर्णितः ४८
नत्तराणउद्धारेनगुणरवटनेनाकृतिशिखेसमाकृष्टोदृष्टि
नैवियतिनलक्ष्येनवभुवि नराणपश्यत्यस्यकवनविशि
खाःकिंपतितद्विषच्छदःसुभैरन्नमितिरममंगोचरयति ५९
नरणाद्दृष्टिरस्यपातोविशिखोकृष्टमाणनिषंगाउद्धारणसमये
नपश्यति आकृतिशिखेकर्णप्रांतावदाकर्षणसमयेपिन
पश्यति एवंलक्ष्येपिनपश्यति नचभुविकुंचनलक्ष्येभि
त्वाप्रेक्षाकापिभूमौपश्यतिपातालगमनात् किंतद्दृष्टयशार्दूला
मदष्यतेसिद्धेपिहि पतोवदत्ति सुभैःप्राणान्तहेतैरन्यै
रन्नमितिरन्नमानममन्वाणांगोचरयतिबोधयति अविव
हःस्वसुभैःकार्यैःकारणानांप्राणानामन्नमानेनतानमि
त्यर्थः ४९ ॥ दमस्वसुप्विनमवेत्यहासिकाजगाददेवी
कियदद्यवत्स्यसि एकवेसेकीर्णनिवासभीरुभिर्भणाउ
तावत्कथमास्यतेगुणैः ५० ॥ हासिकानामोक्तिभिर्हास
येतीदासीभेस्यास्त्रितमभिप्रायंज्ञात्वादेवीमवाव अस्यान्नप
स्यकियवरिलेवदिष्यसितावद्धहिसमाधत्स्व अत्रैकवेस्मि
नेकस्मिन्नपेसंकीर्णनिवासात्परस्परसंमर्दसेकादाश्यते
भीरुभिर्गुणैःकथंमास्यतेपरस्परविरोधिनोहिकथमस्मिने
कत्रतिष्ठंतीति निबद्धविहारोप्रश्नः ५० ॥ ब्रवीतिदासी हकि
मप्यसेगतंतनोतिनोवयमियत्प्रलभते अहोसभ्यसाध
रितीरिताःकुधान्यथेपदेतत्त्विति पार्थोगोजनः ५१ ॥ इह

सभायोदासीकिमथ्येगतेगुणवर्णनाविच्छेदकेप्रस्तु
ते प्रतिनीवावासोदासीततःप्रस्तुतिहेतोरियंप्रगल्भेने
धाष्टर्येपत्रे अह्नोमासुयैसभामाधुःप्रश्नकाऊःयस्यानीचः
प्रगल्भेतेनतकिंसाधत्वम इतीत्यंकोपेनवदनपनस्यकि
तिमस्यानुगोजनोमथ्यमलोकोनिषेधनिवारयतिस्मक्रो
धादितिशेषः ५१ ॥ अथान्यमहिपूपनपंक्तिपामयीमुखे
ननहिंस्यवेसंश्लेनसा दमत्त्वमारंवदतिस्मदेकनायि
गामिलाधवदतिस्मरस्त्रियम ५२ ॥ अथानंतरंगिरांदेवना
सरस्वतीकृपामयीश्लीभूःपुत्रंरवानन्दत प्रतिस्मनाका
मादप्यतिशायिनीश्रीशोभायस्यसदृशामपरंस्पदमहिपूप
तहिंस्यवेसंस्थेनमावेनोवाच ५३ ॥ विलोचनेंदीवरवा
सवासितैस्सितेरपांगाधगवंङ्किकोचलेः उपामपाकृत्य
निभाविभालयहितिविनेमालयमालयेस्तदः ५४ ॥
भैभैमिनिभापक्कोनरा उपामथाकृत्यस्तवः कोनेरालयं
स्यानंमालयमनयशैलाधिस्वरेवि‥ भूमिंवि‥ तिनि
वासइत्ययनोरहतीति विनिसितेश्यपानेनेशेनमलयो र
निवासेनवासितैः सरभीवितैःसितैर्धवलैरपांगेषुनेत्र
प्रांतेषुचकगागनागनविधायिनश्चनेचंङ्किकोचला उद्यो
नाग्रगण्ये निगते निभालयनिरूपय अपिचात्रनिभा
द्यामादितिनत्वनरागादितिनिषेधस्तुवनम ५५ ॥ इमं
परित्यज्यपरंरणाशूरःस्वमेवभमःशरणंमथाविशान नवे
त्रियवान्मितःकृतस्मयोनरुगीयाशेलभवापिशरणेने ५५
रणाङ्गमःपराजितोरिपुरिमंनरपंपरित्यज्यत्वपादस्माहि
मुखीद्वयमधाव्यार्थमेवपरंश्रेष्ठस्वकेयशरणमाविशान
रविनारमास्त्रयत यदयनवन्निनजानानि पालभवाहि
मालयाज्ञानयाङ्गीयाभवान्यापिकृतस्मयः सगर्वइतो
स्मान्नेपाज्ञानेरविनेनशक्यते अथवेमंपरित्यज्यपरमन्यं
शरणंव्यर्थमाश्रयत अथमेवाश्रयणीयोधरित्यर्थः अथ

घराणाद्भयोरिपुभिर्मपरित्यज्यपरैर्विचार्यमाणेनस्वैस्वकी।
यमेवशरणंगृहमभ्यपाविशात् नद्यनेनवेत्तियत्कृताभिमा
नोजन्मेोद्भरीयाप्रवेष्टमशक्यपाशैलभवापर्वतश्रम्यापीत्
स्त्वांजनशक्यते ५४॥ अनेनराज्ञार्थिवृंदभंगीकृतोभव
त्वनधानजरत्नमेदुरः तथाविद्वराज्ञिरहरतोगमीयथा
मगामीनवकेलिशैलताम् ५५॥ अनेनरूपेणार्थिवृ
याचकेभ्रुद्भंगीकृतोनादरणीयश्चयाचनीयःकृतः अनेना।
र्थिनस्त्वयातथिनायथाविद्वराड्किंकोपिनयाचतेत्वर्थः र
त्नैर्मेद्ररोमांसलोभवत्विद्वराड्स्त्वयाहृतोगामीयंगमी
गमिष्यति यथानवक्रीडाशैलतांप्राप्स्यति ५५॥ त्वत्प्र
त्यर्थिपृथ्वीपतिमुखकमलम्लानतांभृंगजातच्छायांतःपा
तवेद्रायितचरणनखश्रेणीरेणोयनेत्रे द्भमारिभाणवाता
मृतरसलहरीभूरिपानेनपीनंभूलोकस्यैषभर्ताभुजगभुज
गफणंसांयफणीनेबिभर्ति ५६॥ तस्याणांपराजयक्रिया।
धोमुखानांप्रणतानांचवैरिनृपाणांमुखकमलशालिन्य
मेवभृंगजातेभ्रमरसमूहस्यच्छायायापवच्छायायःकले
कस्यांतः पातेनप्रतिबिंबेनचंद्रइवाचरितांचंद्रयितानव।
चरणनखपंक्तिर्हसस्यहर्षापघभूलोकस्यभर्ताभोपेणायनेत्रे
मृगाक्षिभेमिहमानामवीनांप्राणावातापवामृतरसल
हरीतस्याभूरिबहुतरंपानेनपीनंस्थूलीभूतंभुजयोरेव
भुजगयोर्फणांसंघातेनसार्धंसांयफणीनेबिभर्ति ५९॥
अध्याहारःस्मरहरशिरश्चंद्रशेषस्यशेषस्याहेर्भूयःफण
समुदितःकायग्रहीनिकायः दुरग्राभोपेमेनिचुलक
मत्रासनाशाभ्युपायःकायव्यूहःकजगतिनजागर्त्यदःकी
र्तिसूरः ५७॥ शिवशिरसियचंद्रःकलामात्रंतस्यशेषःशे
षोवशिष्टेंशःतस्याध्याहारःपूरकः तथाशेषस्याहेःस
हस्रशीर्षस्यनागस्यभूयोमतः सहस्रसंख्याकाश्चतेफणाः
प्रीर्षालेषुसमवितताः यावंतोहिफणास्तावद्भिरेवउडोर

कैर्भीत्ववस्थितियोग्यतालभ्योदेहलतानांनिकायःसमूहः
यथायोगीकायव्यूहंतिष्ठासद्धेवबहून्देवान्स्वरूपाणिन
याद्वीपेदेनागस्त्यपानत्रासनाशायेनत्कीर्तिस्वरूपेणका
यव्यूहःकृतः बहूनिद्वीपोदन्तिस्थानिभीतःसन्केचुलक
इतित्रासनाशायोपायीस्नोस्यकीर्तिस्वरःकृतनजागतिजागति
सर्वत्रैवदीप्यतेइत्यर्थः ५७॥ राज्ञामस्यशातेनकिंकलयतो
हेतिशातन्नीकृतेलद्विपेलेहभिदोहरथैवजयतःपद्यानि
पद्मैरलम् कर्तुंसर्वेपरिच्छिदःकिमपिनोशक्तंपराधेन
वांनत्वंत्वयापरागमेविनास्तिनगतिःकाचिद्वतेतद्विषाम् १
शातन्नीगदाभेदमेवशातलोकहृत्वाहेतिमायकपधारयतो १
स्यतपस्यराज्ञोवैरिनृपाणांशानेनकिंकृतेनकिंचित्कर्तुंश
क्यते लहभिदःशास्त्रभेदकस्यराज्ञोलद्विपेलेहसंख्येः
किंकृतं पर्वतहरथैवपद्यानिप्रलमतिशयेनजयतोस्यरा १
ज्ञोपद्यैःपद्मसंख्यैःकिंकृतम् वास्तवंसर्वेषामन्यतयावैरि
णांछिन्नतीतिसर्ववैरिभेदकस्यास्यराज्ञोपरेषामर्थेनैवपरा
र्धसंख्ययाकिमपिकर्तुंनशक्यम् वक्तात्वेदेपतस्यद्विषांसे
व्यान्तेग्रामादपयानंविनानकाचिद्गतिरस्ति बहवोपरि १
मितागपिवैरिणोनेनहन्यन्ते ग्रयवपराधंतावदेवसंख्या
ग्रतःसंख्यायाग्रपगमंविनानकाचिद्गतिः ५८॥ वयस्य
याकृतविरोदमस्त्वमःस्मितेवितत्याभिदधेथभारती उक्तः
परेषामपिपद्ययावतीभवन्नाविनस्वनियोदनत्वरा ५९॥
ग्रथाभिप्रायवेदिन्याभैम्याःसख्यास्मितंकृत्वासरस्वतीप्रोक्ता
तत्पद्यत्वम् इतोन्यस्यान्यपरेषामन्येषामपिराज्ञांनवर्णनेन
हारत्वात्मनोभिनिवेदनेत्वरायावतीयत्वयिरूपाणामस्ति पतमेव
किंवर्णयसि ग्रन्यानपिवर्णयेत्यर्थः ५९॥ कृतान्तदेवीवच
नाधिकारिणीत्वमत्रवेदासिदहासिकासती इतीरितात्तनृप
पारिपार्श्वकोस्वभर्तृदेवंमुत्रउदिन्यवर्तयत् ६०॥ देवीसर
स्वतीग्रत्रस्वयंवरेवचनेराज्ञांवर्णनेधिकारिणीकृतास्ति

हेदोसिलंकासतीकाभवंतीउत्तरंददासीतीत्थंवदनस्तत्रपा
तुवरान्निजस्वामिनोभ्रुकुटिरेवप्रत्यावर्त्तयतिस्म ९० ॥ धरा
धिराजेनिजगादभारतीनतुन्मत्वेषद्धलितागसूचितं दमस्व
सारंप्रतिसारवर्नरंकुलेनशीलेनचराजसूचितं ९१ ॥ सरस्व
तीतस्मिन्नृपेउन्मत्वेनेषद्धलितेनांगेनसूचितं कुलेनशीलेन
वनृपेभुसारवर्नरंश्रेष्ठतरमतयवोचितंवर्णयितंयोग्यंधराधि
राजेभूपतिंजगाद ९१ ॥ कुतःकृतेवेवरलोकमागतंप्रतिप्र
तिज्ञानवलोकनायवः प्रपीयमेनंमिथिलाउदंदरंनिपीय
दृष्टिःशिथिलास्तुनेवरम ९२ ॥ एवंसाभिलाषमागतंवरलो
कंप्रतिश्रनवलोकनायादर्शनायकुतःप्रतिज्ञाकृतःवाप्रश्नो
श्रपिकृतायामपिप्रतिज्ञयामेनंमिथिलापतिंनिपीयते दृष्टि
वरंशिथिलास्तु प्रत्येकुनमोपश्यवरंहीनोत्कर्षश्रत्रप्रकटए
वकेनवार्थः ९२ ॥ नपाहिपाहीतियदब्रवीस्मंममोक्षतेनै
वमभूदितिक्रुधः रणादितावस्यविरोधमूर्धभिर्विदत्यदंतैर्नि
जमोक्षमास्यते ९३ ॥ स्वभावतःकृशानांवीरणांदंतदर्शना
तितत्तणमनेनखिन्नानीत्यत्रोत्प्रेक्ष्यते पाहिपाहीतिपकार
स्योच्चारणात्वाउच्चारणमोक्षाधीनम् भोमदीयोक्षश्रमेमिथिला
धिपेत्वंसगवान्पाहिपाहिरदरदेनिदीनंवचनंयत्रावोचः ते
नैवममरणमभूदितिक्रुधेवसंग्रामअस्मावस्यवैरिणांशिरो
भिर्निजमोक्षंदंतैर्विदश्याश्चीयते ९३ ॥ भुजेपसर्पत्यपिदक्षि
णेगुणमहेषुणादायपुरःप्रसर्पिणि धनुःपरीरंभमिवास्यसंस
दान्महाहवेदित्सतिवामबाहवे ९४ ॥ शरेणसहप्रत्यंचमा
दायदक्षिणेभुजेपसर्पतिश्राकर्षतिसतिश्रस्यधनुःमहतिर
णेपुरस्तात्प्रसर्पिणशीलायवामायभुजायहर्षादालिंगनमि
वदातुमिच्छति दक्षिणहस्तेनाकृष्टमाकुलीभूतंधनुःहर्षा
दिववामबाहुमालिंगितुमिच्छतीत्युत्प्रेक्षा तथाचात्रशाद्दु
न्निसलोधनिरपियथा दक्षिणस्वरदार्यंप्रवीणोभुजेभीतेवि
भ्रमेयुगांवीतनादिकेशक्षीत्वा महतिरणेपलायमानेसति

नै·
ष·टी·
टी·
१९

यया स्वामी पुरः प्रसर्पते कार्यकाले पुरस्तात् गच्छते वा मार्यशो
येकत्वं परस्वाहकायवाहवे बाहुलोटने इत्यस्य बाहुरिति तत्
पत्वात् शत्रुप्रतिघातने वीरस्रुरुछायया यस्यास्त्रसंदानमिच्छती
ति ९४ ॥ अस्यो वीरमणेस्य पार्वणाविधुहै राज्यसंजं यशः सर्वोगौ
ज्वलशर्वपर्वतमितस्त्रीगर्वं निर्वासयत् · तत्कस्य प्रतिबिंबितेः
किमस्य भरत्यजेस्वराजिश्रयः पर्यायः किमङ्गुप्तसिंफपयसो
सर्वानुवादः किञ्च ९५ ॥ पार्वणस्य शशिनो मासमध्यपतिनो विधोस्तु
इस्य है राज्ये परिपंथित्वे सा [illegible] ज्ञमतिधवले तथा सर्वैस्त
गैरवयवैरेव हस्त्यंस्यादिसेनोगैरुज्ज्वलः सितपक्षोद्भूतस्यासौ
शर्वपर्वतः कैलासस्तस्य सितायाः शुक्लायाः पार्वत्याः
श्रियाः कोतेरेव संपन्नेष्वहंकारापहारकं यच्छीलोस्यित हस्ताः
केहनां यश्याखानां प्रतिबिंबः किं शारदानां मेघानां पंक्तेः शो
भायाः पर्यायः किं क्षीराब्धिनीराणां सर्वानुवादः समस्ता
नां पुनरभिधाने किं ९६ ॥ निस्त्रिंशत्रुटितारिवारणघटाकुं
भास्थिकूटावटास्थानस्थाफकमौक्तिकोत्करकिरः केर
स्य नायं करः उत्तीर्णस्तुरंगसैन्यसमरं लेगन्तुरंगस्थलाद्
सामस्थितिपुष्टिपत्रिवयषाः शोणितजबीजब्रजम् ९७ ॥ नि
स्त्रिंशेन खड्गेन खण्डितानां वैरिगजसमूहानां ये कपालास्थि
कूटाशयः तेषामवटस्थानानि रंध्रस्थानानि तेषु स्थानेषु
कावर्तमानास्तेन मौक्तिकानामुत्कराः पुंजास्तानि किरंती
नीहशीलस्य कराः पाणिः केन जनेन तुरंगसेनासमरे त्वंरं
तउत्ताले चलेन तुरंगेन रंगाग्रस्थासिः तासमाग्रेणाद्रसमास्तपि
ष्टाकभूमिपुष्पयशासीवत्शोणितजास्तरवल्लेखा बीजसमूहं
तिपत्रमभ्रिवोत्तीर्णस्तकितः सर्वैर्देवैरस्य करई हशोजात
इत्यर्थः मौक्तिकोत्करकिं रइत्यत्रेगुणंयज्ञात्हकिरःकः ९८
अर्थित्वेशावद्भवत्फलभरव्याजेन जेसाधितः सत्यसिताति
दानभाजि कथमप्यास्तामसकल्पद्रुमः अस्तेन निर्व्यायत्नसंप
ददयोदग्रः कथं याचकश्रेणीवर्जेन इर्ष्यशोनिविडितस्त्रीहस्तं

रत्नाचलः ॥ अस्मिन्नृपेतिशयेन दानभाजि सति अर्थिनां स्वेप्सो
नाप्राप्त्या बहुभवं स्वासौ फलभरस्तस्य व्याजेन ऊर्ध्वीभूतः सक
ल्पतरुः कथमप्यात्मानि हन्त ह्रियानमनेनानत्योनास्ति हेः एव
मेव निर्व्यययाव्ययहीना चासौ रत्नानी सम्पन्नस्या उदयेनोदग्रो नु
न्नतश्चासौ रत्नाचलः याचकलोकवर्जनजातेनापयशसा निः
विडिता बहुलीभूतना व्रीडायस्यैतदृशाः कथमास्ते ह्रियानिजगोप
नस्यासंभवात् ६७ ॥ सृजामि किं विघ्नमिदं नृपस्तता विनींगि
तैः एच्छतिनां सावीजने स्मिताय वक्त्रे यदवक्रयद्भ्रूलते द्वैवै
लक्ष्यमलक्षितं नृपे ६८ ॥ इदं नृपस्तेनोऽस्यान्नृपस्य वर्णाने
विघ्नं किं सृजामीति इंगितैर्नेत्रनिकोचनादि चेष्टाभिः सावी
जने तां भैमीं एच्छति स्मति वधूर्भैमी स्मिताय हासार्थं मुखं यद
वक्रयत्रिर्यग्वाबलयत्तदेव तस्मिन्नृपे वेलहृद्विम्बनं स्वचि
तम् ६८ ॥ हशाथ निर्दिश्यपनरेश्वरान्तरं मथन्त्वरावक्त्रमधीच
रागिरं अनूपयामास विदर्भजां स्फुतीनिजाम्य चेडस्य वृथाभि
रक्तिभिः ६९ ॥ अथानन्तरं मथत्त्वरा गिरामधीश्वरा सरस्वती
हृशानिर्दिश्य दर्शयित्वा स्वमहत्त्वस्यैवचेइस्याम्रतथाराहृपा
भिरुक्तिभिर्विदर्भजाथाः स्फुतीकर्णौ अनूपयामास अनूपयि
वचकार अनुगता आपो स्मिन्निति योगात् प्रयणा दार्द्दी चकार
श्रावयामासेत्यर्थः ६९ ॥ सकामरूपाधिपपक्ष्महात्त्वयानका
मरूपाधिक ईरूपतेपिप्रियः त्वमस्य सायोग्यपत्न्मासि वल्लभा सड्ड
लेऽभायत्तत्रतिमल्लभापरा ७० ॥ यस्त्वयानेत्रतेपिसपक्षकामा
रूपेणाधिकः कामरूपदेशस्याधिपो राजास्ति अपरायस्याः
प्रतिमल्लभासहृशकांतिः सद्दुडलेभाऽस्ति सा त्वमस्य योग्यपत्न
मात्वल्लभासि अत्रनेतेत्वातेइति स्पष्टएवकेनवार्थः ७० ॥ अ
कर्णधारात्सुवासे भूतेंगनागनेरंरित्रेणाविनाश्यवैरिभिः वि
धाययावतर्णोभिदामहोनिमज्यतीर्णः समरे भवार्णवः ७१
अरित्रेणाकवचेनविनानकर्णधारकेशोधारयंति अकर्णधा
राः अजञ्शाल्यधारिणः चतस्त्राः सुवाः सारामेः सं भजंतपरितोप्या

नै॰ घ॰ टा॰ टी॰ २०७

समंगोयेषांनेषांभावंगतैः याववित्सुयेनतरणैः स्वर्यस्याभि
दंविधायसमदेसंमुखमरणात्स्वर्यस्यमाप्तलेभिरेत्वा भवः सं
सारएवार्णवः अहहेअश्चर्येनिमज्य प्राणांस्त्यक्त्वानीर्णात्मुक्ति
प्रामाइत्यर्थः निमज्यमज्जद्देनतरणेनाश्चर्यकारि तथावरि
ष्ठेणकीर्तिपातनसंज्ञेननौतारणोपकरणेनविनाप्रकर्णधारा
णानाविकहीनानि अतएवाग्रगसंभूतानिवार्येकाष्ठानिचे
चलीभूतानिश्रृंगाणिमहिपास्तुनयानैकानाविकाद्यविका
अपि अंतर्भूतंतंतयान्यस्तुसेनोगानोवत्सुध्यमितिनीतिशास्त्र
दर्शनाद्रागानिनौकायेषांतेषांभावंगताः अतएवंतरणेनौका
यांभेदंहत्वानिमज्यमज्जइतीयतेइत्याश्चर्यम् ७१ ॥ यदस्य
भूलोकभुजोभुजोष्मभिस्तपर्त्तुरेवक्रियतेरिवेश्मनि प्रपान
तत्रारिवधूस्तपस्विनीददातितेत्रोत्पलवासितैर्जलैः ७२ ॥
अस्यभूलोकरक्षिणःभुजप्रतापैस्तपर्त्तुरेवान्यर्त्तुष्वपि ग्रीष्म
एवक्रियतेयत् तत्रग्रीष्मेतपस्विनीवराकीतपश्चारिणीवा
शत्रुस्त्रीनेत्रोत्पलेर्वासःस्थितिःसौरभंचविद्यतेयेषांतैःप्रपा
पानीयशालाकर्यनददाति अन्येपिउष्णाभिलाषिणस्तपस्वि
नःउष्णाधिवासिनःप्रपांकारयंति ७२ ॥ एतन्नृहन्नास्तिवांत
स्ववदस्तुगस्तहृदंशसांईत्यनैनहोकहामप्रतापज्वलदनल
मिलद्धूमधूमध्यमाय एतद्विजेत्रयात्रासमसमसमरभरंयस्य
तःकस्यनासीदेनत्रासीरवाजिव्रजाश्वरजोराजिराजिस्य
लीषु ७३ ॥ एतस्यराज्ञोनासीतेसेनामध्येवाजिव्रजस्यास्य
समूहस्यखुरेभ्योजातानाचासौरजसोराजिः एतस्यदिग्जेत्रादि
गजयकारिणीयासौयात्रातस्यामसमसमरस्यभरम
ति मयेपश्यतःकस्यजनस्यएते दवैः एषाश्चानेःस्ववक्षो
णिताचोशात्रुणांबाष्पःजत्यान्यवचेत्र्यहता सैवएव सांद्रैश
नेवकृतयेद्दीपतेत्रनेकाहेच यस्येहभाषामैएतस्यभुज
योरुद्दृढः प्रतापएव ज्वलन्वह्निस्तत्रमिलन्योधूमःतस्यधू
म्नोवाकूलस्यमध्यमायनासीत येयत्सर्वस्यानेयंसेनारज

त्विग्जारेण पंक्तिः किंतु एतत्प्रतापाग्नेर्धूमशिखा समूह इति
सर्वेषां समेषां भ्रांतिरभूदित्यर्थः ७३ ॥ क्षीरोदत्वदपां प्रमथ्यम
थिता देवैस्त्वैर्निर्मितेस्वाक्रमेणु जननदस्य यशोवः क्षीरोद
सिंहासने केषां नाजनि वाजनेर जगतामेतत्कवित्वामृत ।
स्रोतः प्रोतपिपासकर्णकलशीभाजाभिषेकोत्सवः ७४
सुरैर्देवैः क्षीरसमुद्रपयसां प्रमथ्यामृतमथनेकृत्वा मथिता
देवी तत्क्रमनदीषिन्मथितेपादोस्वधौ भुक्ति जलमिति मथित
स्य निजेलस्य द्राशेषोक्तेनि जलदायता प्रापितेसति तदी
दृशात् क्षीरसमुद्र मेव सिंहासनं स्वाक्रमं निजस्थानाहंकुर्वत
एतन्नृपसंबंधिनो यशसः एतत्कवित्वमस्य नृपस्य प्रशस्ति
वर्णनमेवामृतप्रवाहस्तेन प्रोतो भरितोपिपासु प्रोतमेवपा
नेकर्तुमिच्छंतो कर्णा एव कलशैस्तर्द्वोनेभजती तीदृशेन ।
केषां न जगतो जनेनाभिषेकोत्सवो जनिजनितः क्षीरोदसिं
हासनारूढस्यैतादृशस्य चक्रवर्तिनः एतत्प्रशस्तिकाव्या
मृतभरितैः कर्णैरेव कलशैः त्रिजगज्जनेनाभिषेकः कृत इति.
वाक्यार्थः जलस्योपरि निस्तरंगत्वेनोपवेशनासंभवात् ।
घनीभावेनोपवेशनयोग्यतां स्तवयितुं मथितादेशात्उक्तमि ।
ति नरहरिः ७५ ॥ समितिपतिनिपातात्कर्णनङ्गादीर्णप्र
तिनृपतिमृगाक्षीलक्षयक्षः शिलासु रचितलिपिविचार ।
स्फोटनव्यस्तहस्तश्रवरनखरटंकैरस्य कीर्तिप्रशस्तिः ७५ ॥
समितिसमरणस्त्रवणत्कालमस्फटितानि वैरिनारीलक्षा ।
णां वक्षांस्येव शिलास्तासु शोकाद्गस्तोभावडन समये व्यस्ताय
तनववि कीर्णकेहस्तानो प्रखरा प्रतितीक्ष्णा नखरा एव
टंकैः पाषाणभेदनैरस्य नृपस्य कीर्तिप्रशस्तिः कीर्तिव्या
पकोयकत्तविशेषोरचितलिपिलिखितइवास्ति ७५ ॥ विधा
गनोलकुटी करंकशाव भाषानोहलकरंकवाहिणी दम ।
वसभावमवेत्य भारतीनयशावज्रयरिश्रमेशामय ७६ ॥

नै॰
ष॰ टी॰
टी॰
१॰८

भैम्याश्चाभिप्रायं प्रामाणात्वा नो हलसे पुटं पारिणी दासीनो हल
पुटीनां हलपल्लववीटिकां करमध्यगतां कृत्वा सरस्वती मवो
चत् अनया वीटिकया भव्या वस्य वेदं प्रामयुजो धमा स्वामिति
भावः ७९ ॥ समन्त्राबीकृत्य भावभावतीरतीशाकल्येनान्
पेनि भैभुजम् ततस्तस्तहालपट्टिकां लोचनां शाश्वसं सेसङ्गन
रंजनी जनीम् ७७ ॥ स्वरस्वती कामं नल्येन्यास्मिन् पतिं जभज्ञे
समन्त्रावीकृत्य दर्शनाभिनयीकृतं धारयामास ततोनंतरं
वलस्त्रगाष्यावहृष्टशं सभाजनानुरंजनी जनो पतिं तु भैमीमु
वाच ७७ ॥ अयं गुणोऽवरन्वयज्युडुक्कलोभुवन्मुखालोकनसो
त्कलोचनः स्पृष्टोन्नृपासन्तवापि नन्वमे तवापि हृत्कारःस्मरं
गभंगयः ७८ ॥ गुणो वैजयविनयादिभिरन्वयज्यन्वशीभव
न्नुत्कलो नाम देशो यस्य सोऽयं राजा भवन्त्या मुखावलोकनायसो
त्कमन्दकोपिनेलोचनेयस्य स हृष्टोऽस्ति भोलावण्यामृतपुष्करि
णीभिमितवापि हृष्टोस्ताराश्च तु ज्वलास्तरंगभंगाये लोलव
लनानि नूनं निश्चयेनामुं स्पृष्टं तु केन वेत्तनवितर्के अमुं न
स्पृष्टवानिति ७८ ॥ अनेन सर्वार्थिकृतार्थताकृताद्ध्नार्थिनौ हि
कामगवी सुरद्रुमौ मिथः पयःसेचनपल्लवार्पणे प्रदाय दान
व्यसने समाश्रितः ७९ ॥ सर्वेषामर्थिनां कृतार्थेनां धनेस्तस्मिं
ऊवेतानेन सत्ताद्धनाद्अर्थिनो येभ्य ईदृशौ कृतौ श्रामयाव १
कौकृतौ कामधेनुः कल्पद्रुमस्तान्योन्यं क्षीरसेवनं पल्लवसे
जनं च प्रकर्षेण दत्त्वा दानस्य व्यसनं समाश्रयतः कामधेनुः
कल्पवृक्षं पयसा सिंचति कल्पद्रुमः कामधेनुं पल्लवान् भोजयति
नृपः कराभ्यामुदतोलयत् स्रजे नृपानयं याम्परतः पदद्वये तदी
यचूडाकृतविन्दरश्मिभिः स्फुटेयमेतत्करपाद्वंजना ८० ॥
अयं नृपो निजपदद्वये प्रणामाय पततो यान् नृपान् कराभ्यामुत्था
पयामास तेषां नृपाणां संबंधिभिर्मुकुटपद्मरागकिरणैः कृ
ता इयमेतस्य नृपस्य करयोः पादयोश्च रंजनाशोणीकरणा १
किं स्वभावतोऽस्य न हस्तपादशोणिमा किं तच्चरणाघातितेवे
रिनृपमौलिमणिकान्तिस्पर्शहेतुकेऽपर्थः ८० ॥ यत्कस्यामपि

भान्नमात्रककुभिस्थेमानमालम्बनेजातेनयहूनकाननैकशा
रणाप्रासेनदावाग्निना प्लुष्टेनकुञ्जतेजसाविजितयोर्यावदन्ते
योर्दिवितीर्थित्तंवाडवमम्भसितिविषिभियायेनप्रविष्टंपुनः॥
यद्रविःकस्यांचित्ककुभिस्थैर्यंनाश्रयतेप्रत्युतभ्रमत्येवयत्
तथादावाग्निनानिविडस्यवनस्यकेवलंशरणाप्रासेनयज्जातंस्व
तं यावदवधारणेपतस्यभुजप्रतापेनजितयोःस्वर्यस्यदावाग्नि
स्वैर्भागैरिवितीयोग्यतेव भीतोहिकांदिशीकोभवतिक्वापि
प्रच्छोस्थानेलीयतेच बलवन्तमन्यंकंचित्त्वपक्षमाश्रयति
वातंवाडवाग्निमिगक्तं येनैनत्स्वतापभयेनद्विपप्रतिपदेजले
पुनःप्रविष्टम् ८१॥अनघोर्वीभर्तुःप्रसृमरचमूसिंधुरभ
यैरवैभिप्रालब्धेवनमथकभिरनघ्राणसमेयं नकम्पेनामनः
प्रतिभटनृपाज्ज्ञायतनततद्भुवकोभोजेभवन्तनशातेधाकुः
दिवसः॥अस्यभूभर्तुःप्रसृमरस्फुलत्सेनागजसंघैर्विमथ्यमानैःकर
श्रीकैरैरवशपायस्यतद्विहितस्यसमयेहेमन्तेप्रालब्धेसतिप्र
तिभटनृपाज्ज्ञायतश्रुतनमनसिनकंपेतास् कांकाकम्पेना
मेवतद्भुवतोम्लानपथेनज्ञायत अपितुज्ञानमेवभवतस्तस
मयस्तेधाकुदिवसःकुन्निमतोनिंद्योदिवसएवकुदिवसंमेघच्छ
न्नेकुदिनास्येदिवसंनभवत भवेदेवहेमंतसमयोचितमिदमि
त्यर्थः ८३॥आत्मन्यस्यसमग्रविनीकृतगुणस्याहोचित्तामो
चितीयक्रान्तान्तरवजनादजनयद्भ्रूजानिरेषद्विषाम् भूयोहं
क्रियतेस्मयेनबहुदारंकंदोनयश्चानमनत्रम्भमाणिदलंदलं
समिदलंकर्मीणाबाणाव्रजः ८४॥येनहृदारहृदयेनभूयोबहु
ज्ञतरमहंक्रियतेस्मगर्वःक्रियतेस्म यश्चकंदोननमति
समपधभूजानिभूपतिःसमितिरणे अलमत्तिशायेनकर्मणि
प्रभवन्नलंकर्मीणः अतिशायेनकर्मसमूहोबाणसमूहोय
स्येदृशःसन् द्विषामन्यावयवान्यतिरित्यजनयोर्हतकंदया
मिमीणादलंदलंवाणैयदजनमत्पञ्चकार तद्रूपनरपस्यात्म
निस्वस्मिन्ननम्यक्सविनीकृतगुणस्यगुणानांसंचयंसंग्रहंकुर्वः

नै. प्र. टी. १०४

तः प्रतिच्छायाच्छलेनैवोचितो योग्यतायेत्यर्थः ग्रहं कारं करोति।
यस्तु नतनमतितया रेवा रसाद्रनयत्वमित्यर्थः अलका लोलत्वत्र
षड्वीणासितं ग्निस्तादिनामवः ७३॥ दूरं गौरगुणैरहंकृतिभृ
तां जैत्रं गकारं चरन्ये नव हायं यशासि प्रयाति क्रमं दविभ्रद्वा निरंतान
शि यम्मिल्लतनवमल्लिकासमनसां माल्यश्रिया लीयते पीयूषस्य
स्तवकेन वाद्गनदरःशीनक्रांतिः स्विद्यति ७४॥ चैत्यग्रोहं
कारिणां पदार्थानां जेत्रं जिस्मो ग्रंककारिणां प्रति मल्लं तेवैत
स्य दोषो भजयोर्यशासि हृदं चरति प्रसरति सति विधुवत्स्य।
दिवक्रमं दरादैोनिरंतं नयाति मल्लिकापुष्पाणां माल्यं नव।
केशिपाशेलीयं नेनहि निलीयते पूनभयस्वेदः पीयूषस्य स्तव
णव्याजेन स्विद्यति स्वेदवान्भवति प्रतीयमानोत्प्रेक्षा ७४॥
एतद्यंत्रगजस्तृषाभरसि भृष्टा कण्ठान्त मग्नं नकः फेणैः पाण्डुरि
तः स्वदिक्करिजयक्रीडायशःस्पर्धिभिः दंतद्वंद्वजलान्तवि
बनचतुर्दन्तः करी भो वमी व्याजाद्भ्रमवल्लभेनाविरहेनिर्वा
हयत्यं वपेः ७५॥ एतस्य यंत्र गजो मत्तद्विपः तृषया पिपासा
याभृशं जले कंठपर्यंतं मग्नो नीनत्वर्थस्य तृषाः स्वेन दिग्गजज
यलीलायशसा स्पर्धिभिः श्वेतैः फेनैः पाण्डुरीकृतः दंतद्व
यस्य जले प्रतिबिंबनेन चत्वारो दंता यस्य तृषाः तथा करी भो
वमीकरशीकरं वमन् व्याजात्केन वा स्वमत्रस्याभ्रमुवल्ल
भेनैरावणेन विरहं वियोगं ग्रयोद्विरहजनितं संतापं निर्वाप
यति शमयति ऐरावणस्यैतद्रूपत्वात् ७५॥ अद्येतत्तुकी
र्तिवर्णनाद्भुतं न्यमीलदास्यादयितं हृदीवमा मधत्स्वजा
तेषयतामजापिती स्फटीभवन्ध्यानपुरःस्फुरन्नला ७६॥
अधानंतरं मध्यनो माध्यर्थस्य स्वकरस्यैव मधूकमालाम
याहेतुनोपकरणेन वा नैषधानाम जापि नीनलनाममह्दृषा
किमपि मधुरं नास्तीति मनसा चिंतयंती नलनामैव श्रीराम
नाम वदुपांशु जपंतीव अनएव स्फटीभवन्स्पष्टीभवंध्या
नेन नितरां रचिता न्नमंपानेन तडोप्रतःस्फुरं भासमानोनलो

यशसाः सेहशीभूता इहदिंपतड्वीपतिवर्णनाद्भुतरससास्वादयितं
मिवपरमार्थतस्तु नास्वादयितुं न्यमीलद्भायेंद्रियेभ्योविरताभून्
इवशोहेन संभावनावाचकेन नलध्यानेनैव निमेलनेन तत्वेतद्वर्ण
नाद्भुतरसेनेति ध्वनितम् ८४ ॥ प्रशंसितेसेमतदुपानरंजितं जया
श्रियंतं जगदीश्वरं जिनम् गिरः प्रतस्तारयरावदेवतादिनांतसं॰
ध्यासमयस्यदेवता ८५ ॥ सेसदुपांतसभाप्रदेशंरंजयतीतिरिह
शंताच्छीलेपठितिनिपुण श्रियाकांत्याजितंतच्छावनारंरहरिजयंतंज
गदीश्वरंभूमीश्वरीवर्णयितं सायंसंध्यायादेवतासरस्वतीशुद्धा
वस्त्रागवदेवगिरोविस्तारयामास ८६ ॥ तवापिकृर्याकविवेचि
वेष्मितायघोत्स्कः संप्रतिसंप्रतीच्छति अपांगरंगस्थललास्य
लंपटाः कटाक्षधारास्तवकीकटाक्षिपः ८७ ॥ भोसवित्रेसुन्दरि
भैमित्वंकटाक्षाणांपरंपरास्तस्याधिकृर्याः प्रेरय यथोत्केदिनो
यंकीकटाक्षान्नोराजाचिरेप्सिताः चिरकालमासंमिष्टाः अपांगो
नेत्रांतएवरंगस्थलंतत्रस्यात्ततल्लास्येनर्तनेलंपटाः प्रतिशये
नलग्नाः कटाक्षधाराः सम्पतीदानींप्रतिगृह्णाति ८८ ॥
इदंयशांसिद्विषतः सुधारुचः किमंकमेतंद्विषतः किमाननम्
यशोभिरस्याखिललोकधाविभिर्विभीषिताधावतितामसीमसी
अखिलेलोकेधावद्भिः क्षालयद्भिस्वलाद्भिस्य धावनंतिसुधोः
अस्यराज्ञोयशोभिस्त्रासितातामसीचासौमसीकज्जलइव क्षा
लिस्यात्तमसाकाइदंयशांसिअस्मात्पस्यकीनीर्द्विषतः स्पर्धमान
स्यांचंद्रस्यांकमन्तसंगेलोछनतयाकिंधावतिगच्छति तथैवतद्वैरि
णोमुखंकिंगच्छतीतन्मेबा यथाग्रामलोकेनराजाजिस्तनाशा
दिशात्रिष्कासितस्तस्तः नदविषयेक्वापिनहैरिदेशोतिष्ठति न
श्यामालिन्यमप्येतद्यशस्मात्सर्वतोनिष्कासितं यशः प्रतिस्पर्धिन
श्चंद्रस्यांकेनस्येनतेनस्यवैरिमुखेचेत्यर्थः अत्रद्विरूपकोशान्त
सादनशासमिद्धयेसमीतिरंतपसकारतः ८९ ॥ इदंत्वंपप्रार्थि
भिस्तुल्जितोप्रियाभिर्मणिप्ररोहेणविवृद्धिरोहणः कियद्दिनैरंब
रमाविशित्वेनस्तधानिविश्वंसकंथयस्यरम ९० ॥ इदंत्वंपप्रार्थय

नै॰
ष॰टी॰
१२

मौनेरवर्षिभियोचकैः कल्पितः कृतनकोन्यत्वाद्युक्तो प्रार्थितः अतए
वमात्मनो प्ररोहेणप्रत्यहमक्रमनेनविरुद्धाविशेषतो वृद्धिप्राप्य
रोहणशीलः कतिपयैः स्वल्पैरेवदिनैराकाशंछादयिष्यति अतो
मुधावृद्ध्येमेवमुनिरगस्त्योविंध्याचलेरुरोध ९० ॥ एणाकस्यय
शांसिविक्रमभरेणोपार्जितानिक्रमादेतस्यस्तमहेमहेभरदन
स्पर्धीनिकेरवैः लिपद्भिः कृतकैकृतोपिरंजनेराज्ञोयशः पारते
रस्पस्वर्णगिरिः प्रतापतपनैः स्वर्णेपुनर्निर्मितः ९१ ॥ एतस्यभू
मीन्द्रस्यपराक्रमातिशयेनक्रमार्जितानिमत्तगजदशनतुल्या
नियशांसिकैरवैर्वर्णयामः वर्णयितुमशक्यत्वात् इतरेषां
नृपाणांयशोभिरेवपारतैः कृतकैः कृत्रिमैरजतं कृतोपिकन
कशैलएतस्यप्रतापैः पुनः स्वर्णमेवकृतः अत्रकृतकैः कृ
तोपिरजतं स्वर्णं पुनर्निर्मितइत्यत्रचप्रकृतेर्विकृतेर्वापियत्रो
क्तिः स्यात्तयोरपि वाचकः प्रकृतेः संख्याग्रहणानिविकृतेर्नेद
इत्यत्रसंख्याग्रहणस्योपलक्षणत्वाद्वाचकः प्रकृतेरेवलिंग
मपिगृह्णाति यथावीरणानिकटीभूतानीतिविवेचितत्वात्कृ
तनिर्मितशब्दौक्रियावाचकौप्रकृतिभूतस्यशैलस्यलिंगंगृ
ह्णीतः नविकृत्योरजतस्वर्णयोः ९२ ॥ यद्भर्तुः कुरुतेभिषे
णनमयेशाक्रोभुवः साधुवेदिरद्धाहेविभसम्भिमेघवतारुद्धैः
कृतोहलनापौभोमाकिलसांधिवेलनटनेभाजिव्रतंडिंडिमि
रोणीन्द्रत्यनिमृत्तिंरूपवपुषोरुत्मृष्टिसंख्यापिया ९३ ॥ अयं
भुवः शक्रोनृपोयद्भर्तुर्यस्याभुवोभर्तुर्नृपस्याभिषेणनेसेनया
भिगमनं करोतितस्याभात्कृत्यानलक्षणानि अस्मयेदिग्दाहो
रेणुवर्षणंकपिरुधिरवृष्टिःभूकम्पश्चजायते तदेयमत्यद्भुताभुवंसंभा
वनायोग्यसमृष्टिरेवानुरज्जात्त्वात्तं ध्यानस्यापियाज्ञानेनसांधि
वेलनटने संधिवेलायांभुवंसंधिवेलायांकृत्वनृत्यंनटनेभ्यामीतित्र
णिसांधिवेलंच तत्रनटनेनर्तनेतदेवव्रतमवधूपकर्तव्यत्वान्मा
भाजिभमेमारुत कर्मकर्तृरिणिचु इतिहेतुनाषोडित्तिजला
दीनिवर्षुंविषयस्यतस्यषिावस्यमर्दिः मानोणी दिग्दाहएवदिशा

तदार्त्रिंपदार्थानोदाहाज्वलनानितैः कृत्वा मद्यवतास्तद्दैक
न्यादितैर्भस्मभिः कुतोहलनाश्रृंगाकिलनिश्चयेड्डाकर्णाद्य
न्तत्पति ·५२ ॥ प्रभोतद्भुराम्रवेद्रुस्त्हजतः स्वष्टुःश्यामग्रिविंवा
कोषाः शोषमगाधगाधजगतीशिल्पेष्वनल्पायितः निःशे
षघ्नातिमाएरत्नाव्ययवशाद्दोषह्लभेदेषवाशेषः कोषामयः
किंमेधनमस्तलोमस्तनोनिर्मितः ५३ ॥ अगाधेगमितेजग
त्याभुवः शिल्पेनिर्माणकलायामपिअनल्पायितः परिष्टुर्ति
मप्रामः स्वष्टुर्विधेः समस्तोदोसीनोकोषोनिधिः प्राकृत्वेमा
मवेवैद्मवर्वंरूपदंतेमेनस्यामतः शरीरंस्त्रजतः शोषेलयंसमाप्तिम
गमत् ततः सकलदोषिसन्दृत्वाव्ययवशादाद्युनदोषह्लभेदेक
कृशोप्येर्वंयतमसस्तोमैर्गाव्वोधकारसन्हेहेदेषकेषामयः शे
षोभागः किंनिर्मितः ५४ ॥ तत्रद्विगजेत्रयात्रोकुरस्त्रगात्रया ।
गोडुतैरथकारनिर्वाणाग्निप्रतानलजमिवस्तजत्यबराजाद्रजो
भिः भूगोलच्छायमायामयमारणितविडनैर्यकाधोभियाश्रदे
नत्कीर्तिप्रतानैर्विधाभिरिवमयेवाछ्रवाह्नयमानः ५४ ॥ ता
तोत्तासोदिशाजेत्वोजिस्त्वसूतायात्रास्मात्स्त्रुडाणात्भगाणा
रुगणोत्याषितैबाडभिरेषराजानिर्वाणः शामनस्त्रासोवेरि
प्रतापाग्निनस्माज्जातमिवांधकारंस्त्रजति बहुभिर्मिलितैर्घं
र्वैरिवैतस्यकीर्तीनां प्रतानैर्धरेयकार्थमाहूयमानोराहुः वं
तोल्लच्छायमेवमायातन्मघोगाणितविङ्गिणाकेनमेयश्च्हः
कार्योयोषस्तनाहुषोशूल्ययेन एतत्कीर्तिप्रतानद्भुपैर्बहुभिश्च
हैर्योद्दुमयत्कोभीत्याभूगोलछायामायारूपोजातइत्यर्थः २८
प्राप्तिदामोदरीयामियमुदरदरीयावलेभ्यत्रिलोकीसमातं
शक्तिमंतिप्रायिसभवदवधादत्रनेतयशांसि तामेतोस्फुरयि
त्वांनिरस्यविवमयफधंसिनःपाण्डुपद्मच्छायापनानितानिहि
पद्मानसनाभीनिनाभोपदेन ५५ ॥ यात्रिलोकीदामोदरसं
वंधिनीमुदरमेवदरीमाश्रित्यास्तेयद्वदरंदाम्नावध्यते तत्रा
कियतानीतत्यथीनत्वलापरिमाणात्पर्यः अथेहपाणांस्वल्पपरि

माणायां त्रिलोक्यां संमान्त्रमेतस्य यशोस्ति प्रतिघ्नो वा कृत्स्नस्य
भरवशादिति शेषः यद्वेतोर्न्न शक्तिमेति शक्तिहीनां निराजदंतत
त्वानितामेनां त्रिजगदाश्रितां मफणीफोत्कटदरदरीह्रत्यित्वाना
भीमार्गेण पाण्डुकमलव्याजशामानिरत्ननिर्यत्फणिरिव नैनद्धि
लोनीभोकमलेकिन्त्वेतस्य यशोस्यैव त्रिजगद्भ्रामानि सौवि
स्वभरस्फोटदरदरीहरयित्वानाभीमार्गेण बहिर्निर्गतानी त्रु
त्प्रेक्षा ५४ ॥ अस्यासि भुजगः स्वकोशशम्भुबिशाद्बहुः स्फुरन्तु असि
माकस्योन्मीलद्रालली लवलनस्तेषां मियेदृश्भुजाम् संग्रामे
पुनिजांगुलीमयमहासिद्धौषधी वीक्ष्य सर्वभुजगविनिवेश्य जांगु
लिकनायेनीस्मनालेवित्ता ५९ ॥ अस्यन्नृपस्यासिः खङ्गः भुजगः
पाणिगतस्पवसर्पः स्वकोशबिलमेव बिलंतस्मादाकृष्टः तयाल
तन्त्कास्पः एवं कम्पनेन्मीलन्त्याडुर्भवद्रालली लेवक्रलीला
कृतं वलनं यस्य ईदृशः सन् तेषां राज्ञां भयाय भवति येन्र्प नी
तिज्ञायेन निजाङ्गुलीमयास्वकीयांगुलिरूपावासोमहतीसि
द्धौषधिर्लेनात स्याः एवं गेष्य गन्धावेष्टत्वाजांगुलिकनाविष
वैद्यनानालेवित्ता सावेस्वांगुलिन्यासोहित्वापराधकथनस्त
वनाद्ध्यापकोजीवयति वीराणां दीनहननिषेधात ५९
यः एष्टकमीपदर्शयत्यरिभटश्रेणीष्वयोवक्रतामस्मिन्नेव बिभर्ति
यश्च किरति क्रूरंध्वनिं निष्ठुरः दोषं तस्य तथाविधस्य भजतां चा
पस्य गृह्णन्गुणं विख्यातः स्फुटमेकएषनृपतिः सीमा गुणग्राहि
णाम् ५० ॥ यश्चापो रणे शत्रुवीरपंक्तिषुपृष्ठं पश्चाद्भागं दर्शय
ति यश्चापोस्मिन्नृपेवक्रतां धत्ते यश्च निष्ठुरः कठिना
कर्षणीयः क्रूरं धानें टंकारं किरति तस्य तथाविधस्य सदो
षस्य गुणवतः दोषं बाहुभजतश्चापस्य गुणं ज्यां गृह्णन्नयं एष
एको गुणग्राहिणां प्रत्यंचाकर्षिणां वीराणां सीमा परा काष्ठा
स्तीत्यर्थः अथ श्लेषेण यश्चापः दृष्टमत्वनेसान्तत्वादोषेषु
शत्रुरु वीरपंक्तिषु पृष्ठं दर्शयति वैमुख्यं दत्ते अस्मिन्स्वामि
न्येव कौटिल्यं धत्ते यः कठिनत्वः यः क्रूरं प्रत्युत्तरं ददाति त

यावित्पस्यतस्य चापस्य गुणं चापल्यादिकं गृह्णन् जानन् गुणं
निजदत्तां भृतिं वा गृह्णन् प्रत्याददत् गुणग्राहिणां गुणज्ञानां सी
मास्ति ५७॥ अस्यारिप्रकरः शरस्तवयत्नेन संक्षिप्यते तानभीत्सी
त्कारं न च संमुखं चरयतः कस्यचन प्राप्नुतः न कृतं न च न
निहन्ति उभयोर्जोगतिर्यन्त्वोरेकस्त्वभिन्नतिर्मित्रमपर
स्त्वमित्रमित्यद्भुतम् ५८॥ अस्य राज्ञः शत्रुसमूहः शरव्योभो
रणे संमुखं क्षिप्यते नो सीत्कारं वेदनासूचकं शब्दं लब्धा प्राप्नोति बोध
के वा शब्दं न कुरुतः कस्यचन प्राप्नुतः त्रिः शाखोनिष्क्रम्य स्खलि
तः शरः हृद्गतात् नीलत्वभेदी च भयनीतिपत्रः शास्त्रस्थकयोः
वीरधर्मोनुक्रान्तिप्राप्तस्य गुणान् च्युतस्य चोभयोरिषुगणस्य
शरस्य वन्तुतनिवृत्तिः पुनर्जन्मान्तरं च प्रत्यागमनेयत्नजा
गर्ति तत्फलं संभवितमेव द्वयोः समानधर्मत्वात् न च तयो
मध्येएकः शत्रुगणो मित्रं सूर्यं भिनत्ति अभिहतस्य वीरस्य
सूर्यभेदप्रसिद्धेः अन्यः शरः अमित्रं शत्रुं भिनत्तीत्याश्चर्यम् स
मानधर्मयोरपि शत्रुगणशरयोर्मित्रामित्रभेदनक्रिययो।
र्विरोधादाश्चर्यमित्यर्थः ५९॥ धूलीभिर्दिवमेधयन्नवधिरयन्नी
शाः तुरंगाणां रवैर्वीतं संयतिविजयेजवजयैः स्तोत्रैर्गुणैर्मन्त्रक
यन् धर्माराधनसत्त्रियकर्मजगतानाराज्ञाम्भनाधिष्ठितः सांद्रोत्फ
लमिवाब्धिगायतिपदास्यूह्निरङ्गोपिगाम् ६०॥ तुरंगाणां धू॥
लिभिः तुरंगाणां व्याप्तिः रागैर्दिवमेधयन् अर्थं सदृशोपसंहारेण्य
गयन् तुरंगाणां रवैर्दिशो बधिरयन् शाङ्गान्तसंग्राहिणः कुर्वन्
तुरंगाणां जवस्य वेगस्य जये कल्केषिवीतं विजयं गतिर्वेगस्तुनोऊ
र्वन् संयतिसंग्रामइतिसर्वत्रसंबंधनः गुणैरेवमादिभिर्गुणैः
कान्यस्तोत्रैस्तवस्तुतिकर्णान् कयन्वकुमसमर्थं कुर्वन् धर्मारा
धनेसत्रियकर्मप्रयोजितं जगद्येनेदृशो नाम्भनाराज्ञाधिष्ठितस्त्वरंगो
पि सांद्राणां निरंतराणां मुक्ताजालानां मुक्तात्यागमनानोत्थ्याजेन
गांभवमेव धन्वं चरणेनस्पृष्ट्वा विगाययतिसूत्राणां करोति गौः पदा
नस्पृश्येतिधर्ममनतिक्रामतीत्यर्थः ६१॥ एतेनोत्कान्तं कारि।

नै॰
ष॰ टी॰
२११

प्रतिसुभटनटारंभनाट्याद्भुतानां कबंधैः षष्ठैवनासीद्भुविसमरर
मालोकिलोकास्यदेपि अश्वैरश्वैरवेगैः कृतखुरखुरलीमर्द
विद्यमानक्ष्मापृष्ठोत्थितर्ध्वंसकवलरणभूधारारेणुधारांधकार
त १०० ॥ समररसस्य संग्रामे वीरस्यालोकिलस्थले लोकाः तेषा
मास्पदे स्थाने ...तायामपि भुवि पतितानां कृत्तकंठच्छिन्नग्रीवाश्च
ते वैरिवीराः बाहूनां कबंधपवनटास्तैरारब्धानां नाट्याद्भुतानां
कबंधैः षष्ठैवनासीत् कोपि द्रष्टा नाभूत् अश्वैरेव माहृदश्वैरश्वैर्वेगैः
मंदस्वच्छंदयोः स्वैरमित्यमरात् अमंदवेगैरश्वैः कृता या खुरा
णां खुरलीक्षेपणोत्क्षेपणपरस्पराभ्यासः तया मर्दक्षीणं वि
द्यमानं क्षोदित्संपेषणाद्धृतमानं च तद्भूपृष्ठं तस्मादुत्थिता नी
वीसीरणफणाया संग्रामाग्रभागे रेणुधारा रजःपंक्तिरेवांधका
रस्तस्मात् १०० ॥ उन्मीलल्लीलनीलोत्पलदलदलनामोदमे
दस्विहारक्रीडत्क्रीडद्विजालीगलदुदितमकृत्फालवाचालवी
चिः पतनांत्वानिशातान्विनिवहनवहरित्पर्णहर्षाद्रुमालीव्या
लीढोपांतपांतव्यपथिकहृशादन्नगागलभावाः १०१ ॥ उन्मी
लल्लीलानां विलसद्विलासानां नीलोत्पलदलानां दलनेविकास
सत्यामोदेन सौरभेणामेदस्वी परिपुष्टस्तु विहारस्तत्
तस्य फालेन चालनेन वाचालाः शब्दायमानाः) हरः प्रवाहः त
स्य क्रीडेमध्ये क्रीडंत्याः पक्षिणां पंक्तेर्गलद्भ्यः पतद्भ्यः नद्भुतसौ
वीचयोयस्य सः एवं शातानां निवहेषु नवान्नतन्नाहरितानी
लास्तु ते पर्णास्तैः पर्णावासैद्रुमाणां पंक्तिस्तया व्याप्तास्तु ते उ
पांतास्ते भुव्यपगतमार्गखेदास्तु ते पांथास्तत्कृपाय दत्तो राणोभि
लाषोयेनेह शश्वत्कौ कोनेनावानिरातः श्रेष्ठादोऽश्ययोरेकम
हत्त्वानाभस्तनागाद्गन्धनप्रासः १०१ ॥ हृदोवांर्धिरसौ तरंगवलि
भेविभत्सुः पाणौ हंसालीपालितेन यष्टिकलितस्तावद्भयो१
र्यहिमा विभत्स्वौडिकयावकं विकवेयायोगपस्फरत्सगतस्या
नेस्थानविधाय धार्मिकशिरोनत्यापिलित्याहृतः १०२ ॥ तरंगा
पववलयस्त्वशूर्मियोचिघंतेयस्यैह सेवलेरस्तास्त्वैर्भः एवंहसपं

तैर्यैव पलितेन जरसा पाण्डुरं वपुर्बिभ्रत् तथा यष्टिभिः कोयष्टि
तैस्तैः पक्षिभिः कलितः तावान्वयसां पलितार्थं हि माबाञ्छल्य
यस्य विकचया विकासितया वेडिकयान्योन्यग्रथितया युगपत्स्फुरत्ले
गतं केशजालं बिभ्रत् स्नानेस्नानं विधायिनस्नातधार्मिकजनानां
शिरोगणेनुमतेनापि निन्द्यमाहतः सन् हृदः प्रहृष्टोस्ति तडागः
वारिधीयते स्मिन्निति वार्धिजलानामाश्रयोस्ति अथ च हृदो
वर्षीयान्सन्हृष्टो भवेदित्यारोपः वर्षीयानपि हि वलितेन पा
ण्डुरं वलिधृतं च वपुर्बिभ्रत् यष्ट्यादण्डेन कलितः तावान्व
यसो जन्मकालस्यार्थे हि मायस्तु हृष्टः विकचया पगतकेशया
वेडिकया वार्धकोत्यन्तेन वालत्ति तद्भेदेन युगपत्स्फुरत्केशग
तं केशिरो विभ्रत् धार्मिकानां शिरोनत्यानित्याहतो भवति
हृष्टो हि धार्मिकैः शिरसा प्रणम्यते १२ ॥ तस्मिन्नेतेन हृदनात
हविहरपयः केलिवेलास्वबालेनालेनास्त्वदक्षिप्रतिफ
लनभिदा तत्र नीलोत्पलानाम् तत्याधोदेवतानां विशान्नत
वतन्नछायमेवाधिकारे तत्फलां भोजराज्ये भवन्त्व भवदी
यानतस्याभिषेकः ३ ॥ हे बाले तस्मिन्हृदे पतेन तरुणेन त्व
या सह क्रीडां कुरु तत्र नीलोत्पलानां त्वन्नेत्रप्रतिबिम्बेभ्यो भे
दो नालेनैवास्तु सनालान्युत्पलानि नालहीनानि त्वद्दृक्
प्रतिबिम्बानीति विवेकोस्तु तज्जलदेवतानामधिकारेन वत
न्नछायं शरीरप्रतिबिंबमेव विशन्तु त्वच्छरीरस्य छायैव जलदे
वतात्वेन भासतां तस्य विकसितानां पद्मानां राज्ये स्वाम्ये च
त्वन्मुखस्याभिषेकोस्तु ३ ॥ यत्कीर्तिविवर्तधौतनिखिल
त्रैलोक्यनिर्वासितैर्विश्रान्तिः कलिना कथासु जरतां श्यामैः
समग्रैरपि जज्ञे कीर्तिभयादहो भयभरैस्तस्मादकीर्तेः पुनः सा
यत्रास्य कथापथेपि मलिनच्छायाव बंधस्थितिम् ४ ॥ यत्
कीर्तीनां विवर्तैः परिणामैरेव विस्फुरद्भिः धौतान्युज्ज्वलितानि
निखिलानि त्रिभुवनानि त्रिकासितैः समस्तैरपि कुसुमैः पदार्थैर्जैव
तो हृष्टो मो कथासु विश्रान्तिः कृता हेतुवचनेषु इवस्तूयते तत्का

नै. ष. टी. द्वा. २२३

पिहृश्यंतेइत्यर्थः कीर्तिप्रभुराद्भस्माद्वकीर्तेः संबंधिनोभय
स्यभरेरनिशायेः पुनर्जगे यश्मतोहेतोर्मलिनछायासाप्रकी
र्तिरस्यकयापथेपिस्थितिनबबंध अकीर्तिः कयास्वपिनसू
यतेइत्यर्थः ४॥ प्रयावदङ्गीमस्तनेर्मितात्सा(बीजनेरकीर्ति
र्येदिवास्यनेष्यते मयापिसातः खलुनेष्यतेपरं सभाश्रवःसूर
तमालवल्लितम् ५॥ नलाभिलाषकतर्थेनद्वर्णमानन्तपवा
णिनाविच्छेदैभैम्याअभिप्रायात्साखीप्राह अस्पन्दपस्याकीर्ति
र्लोकेर्येदिवानेष्यतेनाभिलष्यते नर्हिसामयापिनाभिलष्यते
परंविचार्यमाणमालोकैरनिष्ठाप्यस्याकीर्तिः सभाश्रवःसूरत
मालवल्लिनामयानेष्यते प्रापयिष्यते एतत्कीर्तिरग्रिमश्लोके
नाभावास्यदवचोयत्नयासर्वेजनाः श्रावयिष्यंतेइत्यर्थः ५
अस्यक्षोणिपतेःपरार्थपरयालक्षीकृताःसंख्ययाप्रज्ञाचक्षुरवे
क्ष्यमाणतिमिरप्रख्याःकिलाकीर्तयः गीयंतेस्वरमष्टमंकल
यताजातेनवंध्योदरान्मूकानांप्रकरेणकूर्मरमणीदुग्धोदधेरो
धसि ६॥ परार्थात्परयासंख्ययागणिताःप्रज्ञाचक्षुषांधेन
दृश्यमानतिमिरतुल्याअस्यराज्ञोकीर्तयोष्टमंस्वरंकलयता
वंध्यागर्भाज्जातेनमूकानांसमूहेनकूर्मस्त्रीदुग्धसमुद्रतीरेगी
यंते अत्रपरार्थसंख्यादेरत्यंतासत्त्वात्ख्यातिकैवप्रतीतिः अकी
र्तेरत्यंतासत्त्वंभावार्थः ६॥ तदत्रैःसस्मितविस्मिताननंनि
पीयतामीक्षणभंगिभिःसभाम् इहास्यहास्यंकिमभूत्तदेति
सेविदर्भजारूपमपिन्यभालयत् ७॥ तस्यादास्याभ्रुदत्तैर्वेद्य
तैःसहासासाश्चर्यवदनांतांसभामीक्षणानांभंगिभिर्विच्छित्तिप्र
कारैर्निपीयसम्यक्कयाहष्ट्वाभैमीइहास्मिन्दासीवचनेस्यनृप
स्यहास्यंकिमभूत्तवेतितन्नृपमपिनिरूपयामास ७॥ नला
न्यवीक्षाविदधेदमस्वसुःकनीनिकायाः खलुनीलिमालयः
चकारसेवांशुचिरक्ततोचिताम् इल्लमपांगः सविधेनरेष्वधे ८
नीलिम्नः तस्यातस्यालयोभैम्याः कनीनिकानेत्रतारानला
दन्यंपरराज्ञांवीक्षादर्शनमेवाचोपरार्थे विदधे खलुकिमचके

कुसमस्य उत्कृष्यापराधकरणे शोकत्वमेवेति भावः तत्पुनः
सविधेनिकटस्थाने नलेमिलेकटाक्षः स्मरेः स्मरस्यरसो
स्याक्रमस्यवभावेनोचितां सेवां भैम्या अंगीकार स्वचित्तनया
गीचसेवांकरोत्येवेत्यर्थः नलावलोकनश्रमयानारद्यावीत
एज्जशुश्रावस्तूचनाय नलस्य तत्कटाक्षेणवीक्षणामनुभावबो
धनार्थं तथाचोक्तं हृष्यत्कृष्टोत्सर्पहृष्टाममपत्स्फुटनारका
प्रसिन्नयालोकिनी भवामा हृष्टिकटाक्षज्ञशुस्मिता मनाक्स्म
मनन्तेकान्तः सानुरागाकटाक्षिणी विकासिनी हृष्टिक्
ज्ञास्विग्धेति रतिभावजा ८॥ हृष्यानलस्य स्फुरितिचुम्बिते न
गुणाकरेपि चक्रस्खलनमकार्मुकः स्मरः पराभेरनुकल्प
धन्वितोजनीमनंगः स्वयमादर्शयन्ननः ९॥ नलस्यनेत्रेणेवा
कर्णाकृष्टेन बाणेनोपलक्षितः तथा नलस्यैव पाणिविषये
भावविक्रमस्यवक्रस्यव्याजेन माण्डलीकृतचापः कामः स्वय
मनंगः श्रीरहीनोपिपरस्यनलस्यांगैर्धन्वितमनकल्पध
नुर्ग्रहणयोग्यामंगितोसमर्थ्यताजनीवपुः भैमीविजयाथनेः
लेहस्ताकामाध्ययनेस्मेत्यर्थः ९॥ उत्कंटकाविलसदु
ज्ज्वलपत्रराजिरामोदभागनुपरागतरातिगौरी स्तनकूपल
दरिकामथितानलेसावासार्थिनामधृतकांचनकेतकीव १०
उत्कंटकाः समुदतरोमाञ्चाविलसंती उज्ज्वला रम्या उज्ज्वल
स्य स्तृंगारस्यवासंवंधिनी पत्ररचनायस्या साघ्राससमंतोमोद
संतोषंभजतीत्यामोदभाक् अपगतोरागोभिलाषोयस्याः
साअपरागाअनपरागाअनपरागासानुरागाअनपरागतरा
अत्यंतसाभिलाषा अतिगौरीपांडुरांगीपद्मताहृष्टासाभैमीतु
वर्णिकेतकीवशिवेकोपाइंतोर्नलेतस्यधवस्य धातुश्चातो
कामस्तस्यवाने नवासार्थितास्थानमिच्छेदयो केतकीवा
त्कटकाविलसदुज्ज्वलपल्लवपंक्तिरामोदभाक् सौरभभाक्
अविद्यमानःपरागः किंजल्कोयस्याः साअपरागातिशायि
तान पराग अनपरागानतराव पद्मपरागवतीअतिगौरीनतरा

नै.
ष. टी.
२५

पाण्डुराभवति १० ॥ तन्नालीकनलेचलेनरमनाः साम्या
न्मनागप्यभूदप्यग्रेवतरःस्थितात्रचततरापातेदृष्टानैषधा
त् आज्ञादाम्बुनिधौनिमज्यनितरांदूरंगतातत्त्वरालेका
रीभवनाज्जनायदृश्यमीपातालकन्याभ्रमम् ११ ॥ तन्नाली
कनलेमप्रथमहृष्टस्त्वासौ नालीकः सत्यस्त्वासौ नलस्तस्मि
लेनरमनाः स्थिरमनाः सतीसाम्यात्समरूपतयाग्रेपुरस्ता
त्स्थितानपिचततरस्त्वतः संभ्रमोकान्नैषधान्नलप्रकृतीन्त्रिद्रा
दीहृष्टापातेवीक्षितेमनागपिचततरानाभूत् न एवदर्शोन्य
र्थैः क्रुतः आज्ञादाम्बुनिधौनिमज्यसत्यनलदर्शनसमका
लमेवानंदसमुद्रेस्थितेत्लालेकारीभवनान्नैवस्थिरीभावा
दन्यदर्शनानवकाशादित्यर्थः निमज्यदूरंगताकामपिदू
रीनिमायकोटिप्रामानस्यानंदसमुद्रे अनएवजनायपाता
लकन्याभ्रमंदृश्यमीपातालकन्यापिसमुद्रेनिमज्य दूरम
धोदेशंगतापातालतलालेकारीभवनाद्भूभागावस्थितात्र
पश्यतीत्यर्थः नअलीकः असत्यः नालीकः सत्यः नैकवि
धप्राकृवन्निषेधवाचकेननशब्देनसमासः नैषधस्यप्रतिकृ
तयोर्नैषधाइत्यत्रइवेप्रतिकृतेनैकान्नितिकृतस्यकनोजीवि
कार्थेचापण्यइत्यनेनलुक् अत्रपुस्तकेषुतन्नालीकनले
इतिपाठनोरहरिव्याख्यानोपपाठएव ११ ॥ सर्वस्वेनेनस
स्तोन्दपतिरपिहृष्टोप्रीतिदायंविधायप्रापन्नहृष्टिमिष्टाति
थिसमरतुरापामपायोनतरांगाम् आनंदाध्येनवैधानकृतंतन
दपराकृतपातान्सरत्याः पत्याप्रीष्टषधारावलनविरचिता
नासगेनास्फुलीद्वः १२ ॥ तल्लोपिचेतसः सर्वस्वभूतेनानेने
मीमेवप्रेतिदेयंदानेप्रदायप्रीत्याहृष्टाअपारोष्टनरंगादर्शना
भिलाषादत्रप्यंगतागतंकुर्वेमी अमरैरिंद्राद्यैर्यःप्रीइत्येकोनडु
लेभीतस्याभेप्याहृष्टिमवदेवैर्डुलैभमिष्टमतिथिंप्राप मन:
लोरकृत्यन्याकामेनाप्युमतत्वरमाप्युगेनप्राप्तेणालीकोष्टहृ:
सन्न पीयूषधारावलनेनामृतधारामिश्रेणोनविरचितान्

तस्याभैम्याःभैमीहृद्धेवाश्चपरामाकृतयातान्नाभिप्रायप।
तनानि स्मितमिनविकसितानामुल्लसङ्कूलतानामस्तनम्
कोलितानांप्रांतविस्तारभाजो प्रतिनयननिपातंकिं।
विदाकुंचितानांविविधमहंमस्त्रंवपात्रमालोकनानामि
तीत्यकविभिर्वर्णितानिविविधानि परस्परानुरागबो
धकानिवीक्षणानिश्रानंदोधेनकान्वावेध्यानिष्फलान
कृतः प्रथमपतितायाप्यवहृत्थेःसैन्तोषेणापरवशीकृतः
नकिमप्यन्यद्दीक्षमाणोतपक्षोधोक्तःपराणिभैमीहृक्ते
ष्टितानिनददर्शेत्यर्थः ॥११२॥ श्रीहर्षंकविराजराजिमु।
कुटालंकारहीरःसुतंश्रीहीरःसुषुवेजितेन्द्रियचयंमा।
मल्लदेवीचयम् तस्याद्वादशषषमात्रचरणांभोजालिमौ
लेमहाकाव्येस्मिन्विगलन्नलस्यचरितेसर्गोनिसर्गोज्वलः
११३॥ आनंदस्यकृतौनिरस्तविमनोसत्सुप्रदायान्वयादस्या
नैषधतत्त्वकाव्यविवृतौतस्यात्मनाबोधितः॥ इतिनैष
धकाव्यतत्त्वविवृतौद्वादशःसर्गः १२॥ श्रीगणेशाय
नमोनमः॥ ॐसन्मानसाक्रस्थितिरत्नमालाविधारह
धाकेभविपेदिनाशिः चेंक्षावतंसावतंसहंसयानात्मतोप्य
त्नतोचसरस्वतीनः॥ एवंसर्गद्वादकेभैमीनलयोःसर्व
लाभविप्रलंभस्यभावोजनानंवेधोद्यानिष्यत्तिः पुष्टिसंक
रीक्रासाभासौधौसःशोषयतिभेदेपुदर्शीनेषापि पुनरपि
त्रयोदशेसर्गेनेजलिलिभिन्यायेननलस्यसकलत्रिलोकी
नायकेभ्यउत्कर्षख्यापनाय देवेश्वरेष्वणाभासत्वंप्रश
मत्वंशेषत्वंचप्रख्यापयति ॥ ॥ कल्पद्रुमान्परिमलाइ
व भृंगमालामात्माश्रयानिखिलनन्दनशाखिवृन्दात्
तीराजवादपरामथ्यविमानवध्यीनिन्युनलान्तकानिधरानय
पंचतीनाव १॥ परिमलोजनमनोहरोगंधोविद्यतेयाह
त्वैनेछांभिन्नपर्णाद्यपिपरिमलागंधवहाः विमानेषुत्रं
हंनीतिविमानंकर्षीवायवः प्रात्माश्रयांगंधान्सर्वाणि

नै॰ ष॰उ॰ टी॰ ११५

भंगमालोनिखिलानांनंदनशाखिनोवृन्दादपगमय्यपंच
कल्पद्रुमान्स्थापयंति तथाविमानरूपांभैमीयानंवाहकैः
स्थानस्थयोस्ववहनीयोतांभैमीराजसम्हादपगमय्यस्थन
लहूपथगान्वीरान्यचनिमनुः १॥ साक्षात्कृताखिलजगज्जनि
तावरित्रानत्राधिनाथमधिहृत्यदिवस्तथासौ इंद्वेर्ययासव
शचीपतिरभ्यधायिप्राकाशिनस्यनचनैषधकायमाया २
प्रत्यक्षीकृतसकलजगज्जनसमूहवृत्तांतासासरस्वतीतत्र
सभायामिंद्रमुद्दिश्य तथातेनप्रकारेणस्फिहुशाहूवेनव
भाषेयथासचनलस्वंशचीपतिरिंद्रस्त्वाभ्यधायिश्रुतएवन
सैंद्रस्यनैषधकायमायानज्ञाता अथयकाशानप्रकाशि
कित्तप्रकाशितैव २॥ ब्रूमःकिमस्यवरवर्णिनिवीरसेनोद्भू
तिद्विषद्बलविजित्वरपौरुषस्य सेनाचरीभवदिभाननदान
वारिवासेनयस्यजनितासुरभीरणश्रीः । ३॥ द्विषतोबलस्य
सैन्यस्यविजित्वरंपौरुषंयस्यतस्यास्यपुरोवर्तिनोनलस्य
वीरसेनान्नपाउद्भूतिमन्यत्रिंकिंब्रूमः कियद्वदामः
यस्यसेनायामचलीभवतांशैलायमानानाभिभानांकरिणा
माननदानवारिणाम्स्रावमदजलानांवासेनगंधेनसुरभिः
सुगंधि रणश्रीसंग्रामलक्ष्मीर्जनिताइतिवचनायस्यसत्यार्थः
भोवरवर्णिनिभैमिपुरस्यपुरस्यद्विषतोबलस्यबलनाम्नो
दैत्यस्य विजित्वरंपौरुषंयस्येदृशस्यबलारातेरिंद्रस्यवीरा
णांसेनायाउद्भूतिमोउत्पत्तिंकिंब्रूमोवर्णयितुमशक्यात यं
सैंद्रस्यरणश्रीःसंग्रामसंपत सेनाचारयतइतिसेनाचरी
भवतोसेनानायकीभूतयोगिनभाननस्यगणेशस्यदानवा
रिसेवास्ववासेनस्थितत्याजनिताग्रसुराणांदैत्यानांभीभयंयस
स्यदृशीभवति अथवासेनानायकभूतयोगिरीशस्यपतिर्लो
कस्थितायस्येंद्रस्यसुभीरणश्रीःसुरभियादेवभीर्हीना
शायाएपहृद्वींदेवभयनाशिनीवासोश्रीसंपन्निवंजनिजनि
तयाचास्यैतादृशस्येंद्रस्यवीरसेनात्मपाउद्भूतिजन्मकिंब्र

मः नहममेवकिमाक्षेपेनायंनलयतिमायासूचनम् ३ ॥
शुभ्रांशुहारगणाहारिपयोधरांकचुंबीइंद्रचापखचितघनम
णिप्रभाभिः अन्वास्यतेसमितिचामरवाहिनीभिर्यात्रासुचैव
वज्रलाभरणार्चिताभिः ४ ॥ शुभ्रांशूनांशुक्लकांतीनांहा
राणांमुक्ताहाराणांगणेनहारिणोमनोहरोयश्चपयोधरो
स्तनोतयोरंकवर्तिन्योमध्यवर्तिन्यः तथेंद्रचापेनखचिता
दीपितायाघनाकाशास्ताभिस्तादृशपशुमणीनांप्रभायास्ताः
नानारूपाणांमणीनांहिप्रभादिविशक्रचापत्वेनभासंते तथा
वज्रलानिरथ्यासिचनानिआभरणानितैरर्चिताभिःभूषिताभिः
चामरवाहिनीभिश्चामरधारिणीभिः दासीभिर्यात्रासुमहो
त्सवेषुसहमित्याभानेनादरेणयथास्यात्तथासमितिसादर
मन्वास्यतेसेव्यतेइतिवचनात्सत्यार्थेऽस्य शुभ्रांशुशुभ्रंद्रसहा
राहरसिक्तावोदेवतायेषांतेगणाःप्रमथास्सुहारिणस्सहारंका
शुते पयोधरामेघाःहारिपयोधरास्तेवतेकमेचाशु अंकचुंबी
यंतर्यास्थितइंद्रचापायस्यहशाचतत् खमाकाशास्तस्मिंश्च
तखुगसोघमणिस्तद्युत्यैःअंकचुंबीइंद्रचापखचितघनमणि
शुतैःप्रकर्षेणभांतीतिहर्षीभिः तथावज्रलैःकांतिकास्ता
साभरणेनयादिभ्योयःवज्रलाभरणः कुमारस्तेनार्चिता
भिःचमरवाहिनीभिः देवसेनाभिःसमितिसंग्रामेअन्वास्य
तेसेव्यतेअनुचर्यते तथासमितिमितिस्समपकृत्तिनिश्चितिः
तयासहसमितिसविचारमेषशक्रमन्वास्यते कमेकंहे
यीत्मनेपदम् अनुपश्चादास्यतेस्वयमेवशाक्रारूपेणानिह
नीतिमायासूचना ४॥ भूमीभृत्तस्समितिजिस्तुमपप्य
पायंजानेहिनत्वमहवंतममकथंचित् गुम्मघटप्रतिभट
सोनिबाहुनेवंनालोकमेतिशायमद्भुतमेतदीयम् ५ ॥
भोचे[illegible]भटस्तनिभेभिन्वममेंनलंकथंचिदक्षवंतपापि
तेन[illegible]हि कीदृशंसमीश्तःप्रतिभूपतीनांसमितिषुणांज्ञि
लेजनयनतम् पवमपगतोऽक्षपायोविषयस्येदृशोहं भो चेद

नै॰
घ॰त्र॰
टी॰
४१९

प्रतिभटस्तन्निगमेरहस्यश्रुतेभ्यान्तमश्राकं बहूनांनेत्रभावेबा
हूनेत्रंबहूनायकत्वमंतिधायमद्भुतसत्याश्चर्येनाल्लोकस्यप्र
श्नकाङ्क्षः बाहुनेत्रमित्यत्रप्राणिअङ्गद्वयोवचनोद्वात्रादिभ्यो
दम् इतिविवचना श्रुयसत्यम् भोरटघ्यतिभटस्तनिसमितिस
विचारंयथास्यान्तथाउदोहर्षपतुपुनः अमयववंतमहाववतःश्रा
कादन्यकथंचिन्नजानीहि अहमेवंतमेवजानेहीत्यर्थः
अहमिंद्रकोहशंभूमीभृतोगिरीजयंतं तथानविद्यतेपवेर्व
ज्रस्यापायःध्वंसभावोयस्यतमपव्यपायंवज्रपाणिं भोभेमि
शायंपाणिमतिक्रांतमतिशयंपाणिनास्यपरिमेयंविस्तीर्णं
पतदीयमेतस्येंद्रस्यसंबंधिबहूनांनेत्राणामिदंबाहुनेत्रंब
हुनेत्रसंबंधितस्यदमित्यण अद्भुतमाश्चर्यरूपमेमायावशा
हृद्भिनपश्यसिइतिमायासूचना ५॥ लेखानितिमिंद्रादिनवला
दिसमृद्धराज्यप्राज्योपिभोगोपिप्सुनाटयतेसरागम् एत
स्यपाणिचरणंतदनेनपत्यसारंशचीवहरिणाममुदम्हृहस्व ९
भोनितंब्विनिभैम्यिएतस्यनलस्यसरागमरुणंपाणीचचर
णौचपाणिचरणंप्राण्यंगत्वात्समाहारः लेखाभाग्यचिह्न
रेखाद्धत्तेधारयति ह्रथधारणोभूयादिरेकवचनं लेखानां
हृशीर्बलादिभिर्बलंपराक्रमः तदादिभिःशौर्यौदार्यविन
यप्रभृतिभिः गुणैःसमृद्धस्यराज्यस्यप्रकृष्टोपभोगस्तुचिका
लिनस्मात्देनेनभार्त्रासहयथाशचीशक्रेणभर्त्रासहमुदंधा
रयतीतिविवचना सत्यार्थस्तु भोनितंब्विनिलेखादेवाबला
दीनांदैत्यानांसमृद्धिचनराज्येतस्यप्राज्योपभोगेपिप्सुनाश्र
सहनाएतस्येंद्रस्यपाणिचरणं सरागंसाभिलाषंयथास्यात्त
थादधत्भजंनीत्यर्थः तदनेनपत्याहरिणाशक्रेणसाकं
शचीवमुदमुद्धहस्व प्रेमाणिसर्गप्रामकालेनकाउत्तवेः
मुदंकथंधारयसि माधारयेतिमायासूचनम् [illegible] ककं
ल्पितत्वमविलासमुदनीलगंतीमालाआडलपिवक्रलिपिच
वांचमेतामहर्षसमानमभयत्रविगाहमानासृआधनिल

यमवापदसोननेत्राम् ७॥ मृदतीभैमीशक्रेनलेवनृत्वे
साहृश्येपनैवलगंतीप्रवर्तमानापत्तावावेक्षकत्वात्श्रोत्राति
र्णयेनाप उभयत्रद्वयोर्नलशक्रयोस्तुल्यंरूपंविगाहमा
नावीक्ष्मानानाणासोभैमीनेत्रादपिनिलयंप्रापन ७॥
शक्रः किमेषनिघपाधिपतिस्स्ववेत्रिवोलायमानमनसं
परिभाव्यभैमीम् निर्दिश्यपतत्रपवनस्यसखायमस्याभूयो
मृजद्भगवतीवचसांसृजेसा ८॥ एषशक्रः किंभवति
एषसप्र्वनलोऽहोनलोवाभवतीति संशयानचेतसं
भैमीपरिभाव्यनिश्चित्यसाभगवतिसस्वतीतत्रनलपूर्व
कमध्येपवनस्यसखायवह्निंनिर्दिश्य भूयः प्रकरस्यांभे
स्यांवचसांसृजेपंक्तिमसृजत् ८॥एषप्रतापनिधिकद्रु
तिमात्मदायंकिनामनार्जितमनेनधनंजयेन हेमप्रभृत
मधिगच्छसुचेरमुष्मान्नास्येवकस्यचनभास्वरस्पतेपन् ४
एषनलः प्रतापस्यशौर्यस्यनिधिरुद्भूतिमान्योगवान्
प्रनेननलेनजयेनकृत्वासदाशासत्. श्रेष्ठः प्राप्तउत्पा
त्रियस्यहृशांदायेनपित्र्यधनेनवामहितंकिंनामधनंवित्त
जयेनकृत्वानार्जितम् अपितुसर्वमेवधनमर्जितं सुचेवि
मलादस्मान्नलात्प्रकृतंवकृतरंहेमाधिगच्छप्राप्नुहि यथा
स्यनलस्यभास्वराशोभमानाध्युरुषस्यनासीतिवचना
प्रयमत्योर्थः एषवह्निप्रतापस्यप्रकृष्टस्यतापस्योस्यस्य
निधिः तेजस्वेवोस्लस्यनद्भूतिभास्वदर्शनात् सदासर्वे
देवायेवह्निरुद्भूतिमान्धूमज्वलनाद्धूमगतिमान् अनेन
धनंजयेनवह्निनाकिंनामवस्तु नप्राजिंतमग्नकृतंकृतज्ञ
प्रत्यात्मव्यानेर्गिष्ठोतास्यः वकमपिकाष्ठादिवह्निना
पैनस्वभवति हेमसुवर्णमस्मात्सुचेवंवह्नेः प्रभृतंजातम
पि... हिरण्यरेताकृतंभागितिवचनात् भास्वरस्यापप्र
काशकस्यान्यस्यसंपन्नयाकंस्यवंनान्यस्यपृथिव्यादेर्यस्य
नभवति इतिमासहवचनम ५॥ अत्यर्थेहेतिपदसाकंवं

नै॰ ष॰ त्रे॰ टी॰ १०७

२८७

लीभवन्नन्तपार्थिवाधिकरणं प्रभवास्यभूतिः अप्युग्ररागज
ननायमहेस्वरस्य संजायते रुचिरकर्णेन पश्चिनोपि १०
अत्यर्थं हेतौनामा कथारोपटुनायां कवलीभवंतस्तेन पार्थि
वान्नृणायस्मिन्नीदृशादपिकाङ्गणाकृज्ञान्मभवउन्तत्रियस्य
स्सा भोश्चैरोभेमिश्रस्य महतः प्रभोनेलस्य भूनिस्तंपश्चित्र
पिस्ते भावनायान पश्चिनोपि वीनस्य हस्यापि रागजननायो
तं मे स्यामित्यभिलाषजननाय भवतीति विवेचना अत्यर्थो
बकृनराग्नौ हेतयोज्वालास्तास्सु कवलीभवंति वितानिता
नितानि पार्थिवानि पृथिवीद्रव्यप्रकृतीनि अधिकरणानि ।
तृणकाष्ठादयो नितान्यायान्तेभ्यः प्रभवो यस्यास्तादृग्भूतिः
भस्म महेश्वरस्य शिवस्यानुरागजननायालेपनाय भवति
भोः रुचिरकर्णेन पश्चिनोपि मनुनेरपि अंगरागजननाय भव
तीति मायाप्रकाशनम् १० ॥ एतन्मुखे विश्वधर्मसदसावच्छी
घ्रामाप्यस्य यमस्य यमनोपि महेंद्रनोपि एतंमन्दृश्विनन
वेहि सदारुणे श्रेर्येनामनापि दृष्टीविधियते करश्रीः ११
अशेषाम सर्वाविद्धधानां ज्ञातानां संमन्त्रभाएतन्मुखापवन
लेन्मुखं प्रधानं यस्यास्तादृग्भवति अथवा शोभादेवानां शक्रा
दीनां संसदेतस्य नलस्य वन्मुखं यस्यास्तादृशीति व्यचनावा
अस्य नलस्य यमनोपि ग्रान्तःशोस्य हमासत्यादिभ्यो यमेभ्यो
हेतुभ्यो माहृस्यांसंस पद्नास्ति त्वमेनेन लंमहेंद्रनोपि.
शकादपि तेजस्विनमवेहि जानेहि भोः पितृन्मुखि भैमि ये
नाम्मनाम्भिना सदारुणादाक्रभिविन्यनेन सहितेन कराणां ।
किरणानां श्रीः शोभा धियते इति मायास्तवना ११ ॥ नैवास्य मे
नसिपदे रुचिसत्रमस्य मध्ये समिन्निवसतोरिपवर्त्तणानि
उत्थानहानि हयराभवितंतव स्त्रीशाकवः पुनर्भविकेनधि
यितायम् १२ ॥ अस्य नलस्य पदेः प्रगल्भस्य दहस्यान्नाय
स्मिन्दृशौस्कृवैरुचिमंत्रमभिलाषतत्त्वेनैवास्मि सांनिनो
रागास्य नध्येमध्ये समिन्न स्थितवतोस्य नलस्यारिपवर्त्तणा

निद्राणावदल्पसारत्वात्मावजेयानि भवंति उत्थानवान्योत्साहवा
न् नरश्चीस्थलोयं नलः इहभूमिं किं न विरोधिनाविद्गुणापरा
भवितुं शक्येन केनापीत्यर्थ इति वचना अयमर्थः हे पदे प्र
गल्भे प्रवीणे वा भैमि अस्याग्रे धूमिकाष्टविषयो ल्पकहविमञ्च
ज्वलावत्वं नैव किंतु महत्तरमित्यर्थः समिधां मध्ये मध्ये समि
त् स्थितस्याग्नेस्तनानि निर्विघ्नवोदात्तत्वान्संहार्याणीत्यर्थः उ
त्थानवान् उद्यमनवान् नरश्चीवृषवान् अयं वह्निरिहलोके
पुनर्विरोधिना विरोधवता केन जलेन पराभवितुं शक्यः १२ ॥
साधारणीति रमणत्वं नैषधाभ्यां ताभ्यां निपीय न विशेषमवाप
वयो रूचेनलोयमिति तां प्रति चिह्नमेकं हूनेस्त्वान्यदनलोय
मितीदमेवं १३ ॥ उदर्चिरूपेनाग्निनानैषधेन नलेन च साधारणीं
समानार्थामेतां वाचं निपीय रूचा वर्णापतिं वताभैमीविशेष
मयमग्निर्वानलो वेति निश्चयं न वापनलेभ्संदेहानासदि
त्यर्थः पतिंवराच वर्णाचेत्यमरः तद्गुरोवर्तनं प्रतिइदमीय
मस्याभैम्या संबंधिचिह्नं कर्तृने नलोयमिति एकं पक्षं हवे
पुनर्भैम्याचिह्नं पुनर्नलो नलादन्यो वह्निरयमित्यपरपक्षं
वे १३ ॥ एतादृशीमयविलोक्य सरस्वतीं ता सन्देहचित्रभयवि
त्रितचित्तवृत्तिं देवस्तनमरविंदविकासिरश्मेरुहिष्पदिन्य
तिमुद्दीनयितं प्रचके १४ ॥ एतादृशीं विशेषेनासवनी अनप
वायं सनलो वानलो वेति संदेहेनकथं बहूनामेक रूपत्वमि
ति विशेषापयैः अप्रयकेनोत्पाथेन न लेलभे इति भवनेचि
त्रिता व्याप्तानानाप्रकारीहात्वाचित्रहत्त्रिर्यस्यास्तां भैमीवि
लोक्य आयानन्नंतरं सरस्वतीकमलविकासिकिरणस्य देवस्य
देवस्तनं दिवालेहरितादिशी श्रेयमन्नोहि पुण्यप्राश्रेस्म १४
दृष्टिविभूषणमहो जगतस्ततस्यास्तत्कमलाकुलस्य सकलस्य न
पंकपुंजः श्लेषैवेघयोरीपमन्ना यदायिनीभिरेतस्य हरिभवम
दः किं न कचिद्दहत्ति १५ ॥ अहो आश्चर्ये येनलः द्वार्कन्नर्यंयमु
पायं बिभर्ति ततो दृशाक्त्कमलाकुलस्य भीनस्य सकलस्य जगतो

पंकेदुष्कृतोपातोनास्ति यमदण्डभयादेवजनोदुष्कृतंनकरो
तीत्यर्थः अन्यस्यदण्डधारणमन्यस्यपंकेकर्दमेपतनाभावइ
त्यसंगत्याभासादृढोश्लेषश्चास्यद्योतकः स्ववैद्ययोरपिगदे
नाशदायिनीभिरेतस्ययमस्यनरिभरेतन्माहात्म्यभूतैरोगैः
हृत्वाकिन्नकश्चिदमरोमरणहीनोनास्ति एतत्साहाय्येस्ववैद्या
भ्यामपिचिकित्स्यैरोगैःसर्वैम्रियतएवेत्यर्थः १५॥ मित्रप्रि
योपजननंप्रतिहेतुरस्यसंज्ञाकृतामहृदयंनजनस्यकस्य छा
येहगस्यनचऊरुविदिग्गामितमेवमेननियमेनतपोऽस्तुनैव १६
मित्राणांप्रियकरणंप्रतिहेतुरस्यनलस्यसंज्ञाहस्ताद्यैरर्थसू
चनाकृतः अयंनलःकस्यजनस्यस्वहृत्सर्वस्यैवमित्रमित्य
र्थः इहकश्चन्यदृश्यमानस्यनलस्यछायायाशोभाऊरुचिदन्य
स्मिंजनेनाधिगता अनेनैवनलेनयमेनाहिंसादिनानियमे
नशौचादिनातपश्चर्येनमितिविवेचना अथसत्योर्थः मित्रस्सूर्यस्य
पत्नीसंज्ञानामास्यंयमस्योपजननमुत्पादनेप्रतिहेतुः स्कृत्वा
जननीत्वेनख्यातेत्यर्थः कस्यजनस्यायंयमःअसुहृत्प्राण
हारीचपुरःछायानामईदृक् अस्योपजननेप्रतिहेतुःऊरुचि
त्राध्वगामि क्वापिद्गुणेनकृत्वासंज्ञायापदायपुत्रेन छाया
याः अस्मैनैवयमेननियमेनावश्यंतपस्तप्तम् १६॥ किंचप्र
भावनमिताखिलराजतेजादेवःपितास्यरमणीरमणीयमूर्तिः
उत्क्रान्तिदानकमनुप्रतिभातिशक्तिःहृसत्वमस्यचपरेषुग
दानियोक्तैः १७॥ प्रभावेनप्रतापेननमिताःप्रह्वीकृताअखि
लाराजानोयेनेदृशंतेजोयस्यसःतथास्वैवस्वैरमणीभिस्सुरम
णीयमूर्तिः देवोराजावीरसेननामास्यपिताभवति अस्यनल
स्यशक्तिःपराक्रमः उत्क्रान्तिमुच्चैःपदक्रमणमनुक्रमपद्
प्राप्तिमिदानीमीदृशंकमन्ननप्रतिभाति अस्यशक्तिरुत्कृष्ट
पदादायिनीतिज्ञायतेइत्यर्थः परेषुशत्रुषुगदामोक्षवि
शेषणियोक्तेः हृसत्वकलसेवविलोकिवभावःकर्मैवभव
ति विसुवनदयाशंतहन्नतीत्यर्थइतिवचना अथसत्योर्थःकिं

चप्रभाभिरवनमितं न्यूनीकृतं श्रीखलेनात्ताम्रचूडस्य तेजो येन
हे शोरमणीयस्तारिं रम्बरमणाः स्त्रियो देवोस्य यमस्य पिता भ
वति उत्क्रांतिं मरणं ददातीत्यन्वयः उत्क्रांतिदा नाम यानि कृपा
कृपविशेषोस्य कमन्वनपतिभाति सर्वं देवतायते इत्यर्थः
परे भूलोके भगदाक्षेणात्रियो क्तः प्रोद्यदिन रस्य हृत्सवेषणम
नूपत्वमस्ति १७ ॥ एकः प्रभावमय मेनि परे वराजोत जीविते
शपियमत्र नि पत्नत्वमन्तरे भूतेभयस्याखिलभूरियमस्य वप्र
भावं समाश्रयति दस्य महोदरस्य १८ ॥ अयेन नलः परे वते हृत
रे चते शेषात्मणां मित्राणां वरुणः समर्थभागे च प्रभाव मुत्कर्षमे
ति समे त्वांशेशानियाजितित्यमरः तत्रस्माद्दे मरयेत न्दरिष
त्रस्मिन्नलेजीविते शपियं प्राणानाथत्र हिंपत्नत्व यस्यास्तदप्र
महोदरस्य नृपेणादहनत्नलस्य भूते भमहाभूते भ मध्ये इयं भूः पृ
थिवीव प्रभावं भूपतित्वात्पारतंत्रं श्रयतीति वंचनाश्रयसत्य
र्थः अयं यमएकः परे नानो प्रेमानो राजो पं यो प्रभावमाथिपा
त्रिमेति भजते अथवा परे नानो पं यो प्रभायाः प्रवमयः परिव
र्तीनाशोवाते प्रभावमयं रूपामत्वमेति हेमरयेभकेन त्रस्मा
दत्रास्मिन्पुरोहृष्यमाने जीविते शपियं यमो यमितिनि श्चयंध
त्व दस्य यो स्त महोदरस्य भातः यस्य यमस्य भूतेषु प्राणिषु म
ध्ये खलुनि श्चये भूरिजानावेकवचने बहुवः प्राणिनोवप्र
भावं समाश्रयति अत्र यमस्य दस्नयो श्चान्योन्यं वैमात्रेवत्वेपि
हिरण्यनाभोनाम वमितिभ्रातरि लाक्षणिकः प्रयोगः १९ ॥
चिंतामनेक नलदर्शनजातशोके चित्ते विदर्भवसुधाधिपतेस्त
नयाः गुम्फोगिरां समनेन घटयो स्तमानोयत्रिमिमेखलन
हेशाधिपेषधिपद्ध्रुमं २० ॥ चकूनलवीक्षणोत्यन्नभेमे भैम्याः
चित्तेयमतुलयो स्तहृशो वाचां गुम्फः प्रबंधः चिंतामनन्तवि
न्तनं यथा कृतदेषगिरां गुम्फः पिष्टपिष्टपि अनेकनलवेद
णादे वचिंतायाउत्पाते वाचां गुम्फस्य वयकांत्वमिति भावः २१
नवापितत्र भवती भेमीसंशयाखालोरालोकसाविधिपतिमेधपवि

नै·
ष· ३·
टी·
११५

त्रिमरथाः पाथःपतिप्रतिभृताभिन्नवोत्तलीकपाणिः क्रमो
चितमुपाक्रमताभिधानम् २०॥ तत्रभवतीमुज्यासौ वाणीभृ
शातेशयालोरत्यर्थसंशयवत्याः प्रस्थाभेम्याः तत्रापिप्रमो
पिविधिनिषेधयोरंगीकारानंगीकारयोर्निष्ठत्रिं दोलायमा
नत्वमालोक्य पाथःपतिवमनप्रतिभृताभिन्नवोत्तलीकः
समवोत्तलीकनःपाणिर्यथेदृशीक्रमोचितमभिधानमु
पाक्रमतारेभे २०॥ यासर्वतोमुखतयाव्यवतिष्ठमानायादो
रगौजोयन्निनैकविदारकाया पतस्पर्शरतिरक्षारितिपिष्ठ
न्नरसायस्याः प्रतीतिविषयः परतोनबोधः २१॥ पतस्पतलल
स्पृशीणांतरवारीणामेकधाराणांखड्गविशेषाणांनिधिः
सामेनाजयति साकायासेनासर्गतोमुखतयाव्यवतिष्ठमा
नासर्वत्रप्रधान्येनाभिमुख्येनवाविशेषणावतिष्ठमानाया
चदोरगौः दोषोभुजानोरगौवाकृकडैः नैकान्विदारयती
तिनैकविदारकायादेहायस्यास्मदृशीजयतिजयंप्राप्नोति य
स्याःपरतःशत्रुतःरोधप्राकृदनप्रतीतिविषयोन पतस्पव
रुणस्पसाचमूःसेनाक्षरितरावारिनिधयःसमुद्रायस्यामी
दृशीभवति साकायासेनासर्वतोमुखतयाजेलत्वेनव्यवतिष्ठ
मानाव्यवस्थावतीभवति नैकेप्रनीकेविदारकाःस्रोतोद्वै
धकारिणोजलस्यास्तरुशिलादयोयस्यांसाएतादृशीयासे
नायादंसांजलजंतूनांगणकडैर्जयति तथाकूपकोजल
तरंगसंगतप्रसक्तनादिषुचनोगणाकुमेरुनिधरणिः यस्यास्त्वप
रतोबोधःपरंपारंनप्रतीतिविषयोनज्ञायतेइत्यर्थः २१॥
नासीरसीमनिचनधनिरस्यश्यान्कुम्भीरवान्मकरस्तद्द
दानवारिः उत्पथकाननसावःस्थावमातनोतिरत्नैर्बलेक
रणाभावमितैर्नदीनः २२॥ अस्पनलस्पृश्यान्वकुमारव्याः
ऊम्भीहस्तीजानाविकाववनम् नासीरसीमनिसेनाग्रेखोग
ज्ञितानिस्थावस्थावनातनोति कीदृशोसनवन्मोघवद्धनिय
स्वमयनधनिःतयासमः नात्मुखनीरवःकरःसागरायस्य

ह्रदाः तया सहृदानवारिणा सहाम्बुना वर्तते यस्स सहृदानवारिः
तयोक्तानानि पद्मकानि विडजालानि यस्य नदानेन सा वा यस्येह
शः तथा नदीनः कान्तेन तया लेकरणाभावे स्वणा नागने रत्नेक
पल्लविनः २२ ॥ सस्यन्दनैः प्रवहणैः प्रतिकूलयानैः का वाहिनी
न तनुते भुनरस्य नाम तस्या विलासवतिकर्कशताश्रितायाः क्रमः
कथं बहुतया सिकता वधनाः २३ ॥ नामनिश्चये नाम्य नलस्य ।
का वाहिनी सेना पुनस्सस्यन्दनैस्सरथैः प्रवणावहैः कौरथ्यः
प्रतिकूले युद्धयाने यात्रा न तनुते अपितु सर्वैव कौरथ्यः प्रवहण
सिन्धुरः भोविलासवतिकर्कशतां नाम सिनाश्वानां श्वानान्याश्रि
तायास्तस्याः सेनाया वर्धना स्वादृश्याः बहुवीवयवायास्तता
विति बहुगणवहुदानि संख्येति बहुशब्दस्य संख्यासंज्ञा बाल्ये
ख्याया अवयवे तयप् बहुतया अनेकसंख्याः आसिकाः असिः
प्रहरणं येषां ते खड्गधारिणः यस्या सा बहुतनयासिका तस्याभाव
स्तत्वाः किं ब्रूमः इति वचनाः अयमस्योऽर्थः अस्य वरुणस्य काना
मवाहिनी नदी सस्यन्दनैः सप्रस्रवणैः प्रवहणैः प्रवाहैः कूलं नी
ते प्रति प्रतिकूले पानेन न तनुते का का तनुते एव भो विलासवति
तस्या नद्याः सिकताः कर्कशतया कठोरतया आश्रिता सं
तिता बहुतया बाहुल्येन वयं कथं ब्रूमः २३ ॥ शोणं पदप्रन ।
यिने गुणमस्य पश्य किंचास्य सेवनपरैव सरस्वती सा पतनं भजस्व
सुभगो भवनाधिनाथे केवा भजन्ति नमिमं कमलाशया नो २४
अस्य नलस्य पदप्रणयिने चरणाश्रिते शोणे गुणमस्तानां पश्य
सार्थसिद्धा सरस्वती वा वरवादिनी अस्या सेवनपरैव सखे मेवा ।
त्यरे वास्ति हे सुभगे पतनं भुवनाधिनाथं नरपं भजस्व नमिमं नले
केवा न जना कमलया लक्ष्मी आशाया स्पृहया नो भजन्ति अपितु
सर्वे एव भजन्ती निर्वचना अयमस्योऽर्थः अस्य वरुणस्य शोणेन
दे गुणमप्रधानं सेवकास्त्वात्पदप्रणयिने वशो सेवंते पश्य किंचा
स्य वरुणस्य सा प्रसिद्धा सरस्वती नाम नदी या का च न नदीं वा सेवन
परैव हे सुभगे पतनं भवनेस्य जलस्याधिनाथं वरुणं भजस्व केवा न

नै. ष. त्रि. टी. १४. 220

कमलयाशया कमलानि जलान्याशोरनेये कमलाशयाज
लाशयवद्द्दानभजेति अपितु सर्वे कृदाभजन्तेवेत्यर्थः २४ ॥
शोकेलनानतिमनेवनलावलेवोवाणीनवर्धयन्तावद्भेदिकेये
भीमोङ्गवामतिनलेचजलेस्वरेचतत्त्येनथापियदवर्धयदत्रविडे १४
अभेदिकानभेदयति विशिष्यकथयति इत्यविशेषेणद्वावेवक
थयंतीयेवाणीअनेकनलानैषधाएवतस्याणविशेषाअवलन्वायस्या
स्ताहशीशंकानामेवलनानानतिंनावत्रवर्धयन्तनच्छिनत्त अ
विशेषेणप्रयोकथनेहिशंकाभवतितथायच्छेदकेनभवति
तत्कथंनलनानाछिनत्तिवर्धच्छेदनस्मरयोः चुरादिः तथापिवर्धके
त्वेपीयंवाणीनलोवरुणोचतत्त्यंयथाभवति तथाभैमीप्रतिभा
कालतांयदवरयहृङ्खिमनयत् अत्रास्मिन्विषयेचित्रम्भभेद
नोक्तोपि सरस्वत्याभैम्यैवकथंनविस्तृष्टमित्याश्चर्यम् अथ
चावर्धनेपिवर्धनमितिविरोधाभासपोषणादाश्चर्यम् २५ ॥
बालंविलोक्यविबुधैरपिमायिभिस्तैरभ्यामितापियमलीकन
लीकृतस्तैः आर्यस्ततोभगवतीनिषधादिराजेनिर्दिश्यपराज
परिषत्यविशेषभाजम् २६ ॥ असीकनलीकृतानिस्वानिया
त्मानोयैस्तैर्मयानलरूपधारिभिरनपवमायिभिः कपटिभिर्वि
बुधैरिंद्रादिदेवैरस्माभिनामवंचितोवालाभैमीअस्यचविबुधैर्वि
त्वक्षिरप्यवंचितोबालांशिशुविलोक्यदृष्ट्वाविचार्यचभगवती
वाणीतामीदृशींभैमींपरिषदसभायाः पविशेषभाजंप्रोतव
र्तिनंनलेनिर्दिश्यताहस्म २७ ॥ अत्याजिलब्धविजयप्रसवस्त
याकिंविज्ञायतेरुचिपदंनमहीमहेन्द्रः प्रत्यर्थिदानवशतोहि
तचेष्टयासोजीमूतवाहनधियंनकरोतिकस्य २८ ॥ लब्धेत्य
विजयनाम्नोस्तनयोयेनमहेन्द्रास्तवयाकिमत्याजिमहीलोकेव
वान् महेन्द्रः शक्रः रुचिपदमभिलाषस्थानंनज्ञायतेअज्ञ्का
ऊः असौशक्रः प्रत्यर्थिनांवैरिणांदानवानांशतेषु अहितया
नपकारिणाचेष्टयाजीमूतवाहनधियंशक्रोयमितिबुद्धिंक
स्यनकरोति सर्वैरेवशक्रोयमितिज्ञायतेइत्यर्थः इतिवंचना

तिवचनाच प्रयमस्त्यार्थः प्रतिशायेनाजिष्णुरेणा भुलश्चोविजया
श्वविशिष्टस्यजयस्य प्रसन्नकृत्यवियेनेहशः तथास्तचीनांको
तीनोपदेस्थानेमत्याहमीर्मिहें इः प्रभुः किंनतायनेनलोयमि
तिकथंननिश्चीयते प्रसोनलः प्रथि पथिप्रत्यथिवी प्राप्यो
अव्ययीभावः प्रतियाचकंदानेत्यागेनशानयाहितयापृत्या
वेष्टयाव्यापारेण जीमूतवाहनोनामशान्तवोयमितिपिधेयश्री
तिकस्यनकरोति १८ ॥ येनाम्नाबक्रविगाम्हस्तरेश्वराप्यरा
ज्याभिषेकाविकसन्महत्सावभूवे प्राव्रजेनेनमन्दतनेनसाफना
मग्राहेमयानलम्बदीरितमेवमत्र १९ ॥ येनाम्नामिनाबक्रपु
विगाकेषुविशालेषुस्तरेश्वराणांदेवाधिपतीनांमधरेषुयत्रेमा
ज्यस्यहतस्याभिषेकाणापरितस्तदरेनविकसन्महत्तेजोयस्पेह
शोनबभूवेजायतेस्ममयानमेनमनलमन्नवह्निप्रतिसाफय
यास्याह्वयात्रसहमिनामयाहेनामगृहीत्वा. प्राःप्राणेयकोपेन
उनिश्चयेननवर्जनमेनमावरयेति निषेधःउदीरितेउक्तेः प्र
कटपमत्रे इतिवचनास्तचनाच प्रयमस्त्यार्थः येनाम्नानैने
षपेनबक्रत्यक्तविगाह्येष्वामासरेश्वराणांमधामार्गप्राकाशो
येनेहशोध्यामाकाशोतथाराज्याभिषेकेनहृत्वाविकसद्विस्ली
णीभवन्महत्तेजोयस्पेहशोनबभूवेभूयतेस्म नतुनिश्चयेन
मयासाफनाम्नोग्राहोग्रहणंयस्यतमेतेनलेनेषपमनभवा
त्याः प्राव्रजनमामस्मक्लिरुदीरितं पनेवरयेतिप्रोक्तम् २०॥
यञ्चुणेइमारणाविधिवद्व्यसनेनवतन्वेद्भ्रापायाप्सितममृष्यच
दमिणात्वे सैषानलोसहजरागभराद्मुष्मिन्नात्मानमर्दयितु
महँसिपमराजे २१ ॥ हेचाणिभेमिमारणविधौव्यसनेयद्
लितदमुष्यबद्धातात्वाच पुनःप्राशावाहिप्राप्स्यितंदाि
णात्वेद्दिगाहिमीषवेचामुष्यबद्धा सैषात्वनेषपेसहजरा
गभयाहेतोरमुष्मिन्धर्मराजोयमेष्वात्मानसर्पयितेनार्हसिइ
तिवचनास्तचनाच प्रयमस्त्यार्थः चाणस्यभावश्चाणिइमाक्रो
हमेवरणाष्यकादस्यविधौव्यसनेनचभवति नत्वेवपरमार्थेन

श्चभवति अमुष्य नहुत्वाचतुनराशयाश्रितं हृदयाश्रितं वेद
त्रिणत्वं प्रावीणं च वहुत्वं सघात्वं सहजं रागभरात्तथाभावि-
केश्रीत्यतिशयाद्रसं अमृत्यहराजे धर्मप्रधानोऽसि नले स्वा-
त्मानमर्पयितुमर्हसि ॥१४॥ किंभो तथामतिरमुष्य यया पा-
या स्यात्तथा निपीडन विनिर्मितये न पाशः कान्मानवान्
वति नो भुवने च विस्तृतो मानवमुत्र नरता भवतीति फक्कम् ३ः
अनपाशः हितात्समासेन पाशसहितः अमुष्य वरुणस्य आयः
करः तत्त्वं पाणिपीडाकरणाय यथा स्यात् तथा किं ते सजितो
ऽपाशसहितो वरुणस्य करो मम करो व्यथयतीति जाभासि कि
मित्यर्थः अमौ वरुणो भुवने मद्दके च विस्तृतः जाले वर्तमानः का
न्तलान्मनवान्नो भवति न वहतिमारयत्येवेत्यर्थः अत्रास्मिन्वरु
णो नरता रलयोरैक्यान्नलता नैषधरूपत्वेन भवतीति फक्कं व
रुणो मा वरयेत्यर्थ इति वचनात् स्ववचनाच प्रथमतृतीयार्थः अथवा
मुष्य नलस्याशाविश्लिष्टं नवपाणिपीडनस्य विवाहस्य विनिर्मि
तये करणाय अनपाशः न अपगता आशा यस्य हे वाः आश
कतो यथा स्यात्तथा किं ते मतिः भुवने लोके विस्तृतः चारे वी
च्यन्मानवान्मानसहितः काओ भवति हेपितृ सर्वोनेव रक्ष-
ति अमौ हृदकरोपषात्वमत्रास्मिन्नलेन रतान रक्षेतिफक्कं न भ
वति ३ ॥ श्लोकाद्दिह प्रथमतो हरिणाद्वितीयांश्च मधुजेन
धामनेन समेत्तनीयात् तयोश्चतस्य वरुणेन समानभावं सा-
जानती पुनरवादि तया विमृष्य ॥ २२ ॥ इहास्मिं श्लोकचतुष्टये
तस्य नलस्य प्रथमत्वाद्याद्यश्लोकात्यघाद्धरिणा शक्रेण समं
समानभावं सह शाख्यं त्वं जानतीतथाद्वितीयाः श्लोकाद्वह्नि-
ना सह सह शार्थ्यं त्वं तृतीयाः श्लोका घमेन सह सह शाख्यं त्वं
जानती चतुर्थ्याः श्लोकाद्वरुणेन समं समानभावं जानती
अनपवाविमृश्य ध्यात्वैव यथाक्रमं तदीनो क्रमेण नलेन सहैक-
रूपतां वबोधाय श्लोकानां चतुष्केण श्लोकचतुष्का वर्णितं कृत
तेष्वेव नलस्यापि शक्राद्यैः सहैकरूपतां वबोधनाय श्लोकच-

तदुक्तेनश्लिष्टेनवर्णनेनोक्तमितितानाद्विमोहहीनाऽसाभै
मीनयासरस्वत्यापुनर्वचनायावादि एवंप्रथमश्लोकादि
द्वेणसमंसद्रूपेद्वितीयाद्दङ्गिनातृतीयाद्येमेनचतुर्थाद्रू
पेणनस्यनलस्यभावस्याभावादिकंनजानतीअतएववि
मुग्धाविमोहवतीतयासमाभावादिज्ञानात्तानयोःफलकर्षाप
कर्षहीनासाभैमीतयासरस्वत्यापुनर्यथार्थज्ञानार्थमया
दिश्लेषेणैवप्रोक्तः भावस्तुहास्यभावाभिप्रायचेष्टार्थजन्म
सु २२॥ त्वंयार्थिनीकिलनलेनसुभायतस्याःक्वास्यानि
जार्पणमत्रचतुर्हृदयेते इंद्रानलार्यमतनूजपयाःपतीनां
प्राप्यैकरूपमिहसंसदिदीप्यमानम् २३॥ त्वंनलेनभर्त्रा
र्थिनीनलमेवभर्तारंवांछतीतस्यातवैदर्भिप्रियमवरुणा
नांचतुर्हृदयेनलोकरूपतांप्राप्य सभायांदीप्यमानेसति
सुभावनिजार्पणंकस्यात् क्वापिनस्यादेव सभायांदीप्य
मानेषुशक्रादिषुमध्येकःपरोवराकस्यावपर्यस्तंसमर्थइ
त्यर्थः इयंविभीषिकापूर्वीवचना प्रथमंतयोर्थः यावंनले
विषयेसुभायनार्थिनीमयावर्णितमपि नलोनिजश्रेयसेन
प्रार्थयसे तस्मात्त्वंवैदर्भिप्रियमवरुणानामेकरूपमसोमस्य
रूपस्यभावंप्राप्य प्राप्तोदिक्पालांशोभ्यस्तेभ्यात् अतएव
चतुर्हृदयेचत्वारोदिक्पालसंबंधिनः अवयवाःअर्थान्तत्रहि
क्पालगणाः लक्ष्मीकोपतेजःप्रसादायस्मिन्नीदृशेभुज्मनु
ष्येनलेसंसदिदीप्यमानेशक्रदहनपेतनादृशीसमन्वी ईदृ
शोनलमनादृत्यकाकस्मिन्नलादन्यत्रनिजार्पणंस्यात् एवं
नलेवरयेतिभावः २३॥ देवःपतिर्विदुषिनैषधराजगत्यानि
लीयतेनकिमुनक्रियतेभवत्या नायंनलःखलुतवातिम
हानलाभोयघेवमुज्झसिवरःकतरःपरस्ते २४॥ भोविदु
षिसाक्षद्वैभैमिदेवःशक्रादिदिशीशोयंजानातेवकवचनेने
षधराजस्यनलस्यभत्याद्रूपेणाहेननाभवत्याननिलीयतेन
लरूपधारिणाधैवोऽस्मितिनंगयतेभवत्यादेवःपतिर्भैमीकि

नै. ष. ३. टी. २२२

मुनर्व्रियतेकथंनक्रियते महांश्चासौवनलोभिस्तस्मह्या।
भादीमिर्यस्यहसोयंदेवःतवत्वदभिमतोनललोनैवधोना।
स्ति खलुनिश्चयेनयद्येनंदेवंत्यजसितत्किंकतरःपरेनोत्वरे
स्यात् अन्यःवरमन्येषांसभायामविद्यमानत्वादितिवचनात्स्वत्व
नाच् अयमत्रार्थः भोविदर्भिभिमिप्रभदेवोनास्ति धराजना।
त्याभोलोकस्यपतिरक्तिभवत्यानेनिर्णीयतेअयमत्रकाकुः
कथंनत्याप्यतेइत्यर्थःकिमुनव्रियतेकथंनस्वीकृते अयंना
ममनुष्येनलोनैवधोस्ति यद्येनंनलमुत्क्रमसिनहिनवखलु
निश्चयेनातिमहान्अतिशयेनमहान् अलाभोलाभाभा
वःहानिस्यादित्यर्थः कतरःपरोनलादन्यस्तेवरस्यात् प
तेमेववरयेत्यर्थः अत्रनयद्रस्मद्रइमेवार्थचन्नद्वयंनरह
त्रिणाव्याख्यातंतद्रूपेक्षाणीविचक्षणाएवप्रमाणं तथाह्या
तस्यैकस्यापिकस्यचिदर्थस्यहिलक्षणेनसंगच्छते कवेश्च।
वत्तद्वर्थत्वेनाभ्यूहंनास्ति तथाहिभमीवायानोद्यर्थत्वमघा।
कथदिति नत्तद्वर्थत्वमिति यच्चत्राग्रिमश्लोके वत्तभिर्मि
इतिदिभिस्सम वार्थवाचंप्रमायेतिचत्तरर्थं त्वशंकातदापि
नतत्रश्लोकेचत्तद्वयेनलक्षणेनापरेभिप्रायात् नतस्मिन्नै
कस्मिन्नपिवर्त्ततिनिश्चयः २४॥ ईशाग्निदण्डवाद्भिर्गीर्वदमा।
शिभिस्ताभिवांचंनलेनरलितनाथसमप्रमाय सामिफवेणि
विवराइवगीतिहोत्रंलावण्यपूःकच्छमाविपूभिस्तनापता।
पम २५॥ तोनलेवाचंनलवर्णानविषयिणींसूक्तिमि।
डाग्निंयमवरुणेस्समांसहशाक्तांश्रुत्वाथानेनेतंनरलितना
व्याकुलीभूतालावण्यस्यतोभाग्यस्यभूस्थानभूतासाभैमी
कमप्यनिर्वायितंतापंप्राप केवसिंधोःसमुद्रस्यवेणी।
प्रवाहइवसिंधवेणीरपि लावण्यस्यक्षारत्वस्यभूस्थत्वात्
स्थानभूतावाडवाग्निर्यथाप्राप्नोति २६॥ प्रातिप्रयच्छति
नपत्रचनद्वयेतानलाभशांसिनिनपंचमःकोटिमासे स्र
रांदयेनिषधराडिमेतास्तनानामद्वैतंतेद्रवसत्यानलेपि।

लोकः ३९ ॥ एतच्चतत्त्वेयस्मिन्साधयिष्यतिसर्वविशिष्टोधर्मीप
रत्रनिष्ठरास्त्रीयलत्वाण्णनुगमात् विवादाध्यासितोयंनलोभिन्न।
ष्टिपराजकीयंत्रूपवत्त्वादितिसाधयिष्यतिमहस्यनलस्यसंबंधिन
रूपेणविशिष्टत्वान्यलक्षणतानांनलत्वरूपधारिणांशक्रादीनांच
लक्षितनलाभत्वांस्मिन्नस्याभैम्यालाभस्यप्रांसिनिवांछन्यालेन
रूभाशायाःकर्तव्यमिति तांभैमींपंचमीकोटिंकल्पयामासेनन्तला
भत्वांसनिसत्यनलेपिविषयेप्राप्तेनप्रयत्नतिसति शक्रादि।
ष्वमनलत्वलक्षैभैमीप्राप्तोसत्यनलस्यविवृक्तानिमतिम
तानांमन्ननप्रकारणानिपक्षपराहिमतोप्रथममेवाणिपक्षपरादू
द्वितीयोवातृतीयोवाचतुर्थोवापंचमोवेति विभिन्नायांप्रति
पत्तौसंशयेजातेसतिलोकाःकौतुकदर्शीजनः सत्यनलेपि।
सन्देहोनद्रष्टो प्रथमेवनलःपंचमइतिनिश्चयेनलेभे सत्यनले
कस्मिन्निवाहेनतत्त्वेइव यथाहिलोकस्तत्रसत्यत्वतंत्वानमि।
तःसामान्यःश्रोतृजनः पंचचतुरूपेप्रधानतत्त्वमेव सदा।
निर्विकारंसद्धिसर्वस्यकारणमितिसत्कारणवादिनोसांख्यानां
पक्षः सिद्धान्तायांहि क्रियाविभागन्यायेनसर्वोत्पत्तिरिति
लब्धाहेतुव्यपदेशेभ्यश्चात्माणुःसंयोगेभ्यः परमाणुकर्मीत्य
नौद्व्यणुकेनैस्त्रिभिर्त्र्यणुकमितिक्रमेणमहान्तिभूतानिजाता
नीतिमहतःकार्यद्रव्यस्यकार्यद्रव्यारभ्यत्वानियमादिति।
कार्यमेवद्व्यणुकंमहत्कार्यद्रव्यारंभकंनत्वसंयोगकारणद्वयवः प
रमाणवएवतयासतिद्व्यणुकादिस्थैर्यस्यान्न नचतथानहिवि
परेवाघटदर्शनादितियत्कार्यतत्सदितिनियमादसतोविनष्टा
देवबीजादेःकारणादंकुरादिकार्यस्योत्पत्तिरोकारणान्युपमृद्य।
कार्याण्युत्पद्यन्तेइतिसदेकारणमित्यसत्कारणवादिनांवै।
शेषिकाणांद्वितीयःपक्षः सतस्यामसतोदेवदत्तस्यपुत्रजननव
नहेतुस्यकारणस्यकार्यजनकत्वमयुक्तमिति बीजादेरंकुरादि
जननीशक्तिर्नामपदार्थोतीन्द्रियः सदसत्कार्यपेजायतेइतिस
दसत्कारणवादिनांमीमांसकानांतृतीयःपक्षः मीमांसकंच

नै·
ष·उ·
टी·
५३

तेः ज्योतिष्टोमेन स्वर्गकामो यजेतेत्यत्र ज्योतिष्टोमाख्यो या
गो हि मंत्रोद्देशेनाग्नौ हविः प्रक्षेपरूपः क्षणिक एव तस्य स्वर्ग
प्राप्तिकार्यकारणत्वमं स्वर्गो हि निरतिशयसुखविलक्षणो भोगः
केषांचिद्देवजातौ जायते चेति बहुतरकालेन प्राप्तः यागस्तु
विरमे मंत्रोच्चारे निर्वाणेग्नौ भस्मीभूते हविषि नष्ट इति क्षणिः
कायवेति विरोधस्तुः कालांतरभाविनि स्वर्गादिलाभे कार्ये का
रणे कार्यकारणयोः समानकालीनत्वनियमात् तदित्थं स्वर्ग
प्राप्त्यादिके कार्ये यागाद्युत्पन्नाशक्तिरेव कारणं सा च क्षणि
केऽपूर्वादौ ह्यपि क्षणिकाक्षीणैव प्रवर्तयेत स्वर्गादावहेतु
नि मदसत्कारणप्रश्नस्तु तीयः तदेवं यागेन शक्तिर्जन्यते श
क्त्या च इति भवन्मते स्वर्गप्राप्तिजननशक्तिमति यागे कारण
त्वे नेति राज्यायाः कार्याया शक्तेः कार्यमेव स्यान्नेन च शक्तेः
कार्यान्तमेवा हि यद्भवेत्तेनोपलक्ष्यते नङ्गेनैवाभ्यपेतव्यास्वाश्र
यान्याश्रयापि वेत्युक्तेः कार्यगतैवास्त्विति वाच्यं कार्ये हि त
दानीतमिद्धमेव कथं तस्याश्राश्रयी भवतीति किमपि सद
तद्विलक्षणं केनापि रूपेण निरूपयितुमशक्यमनिर्वचनीयं का
रिमायाख्यमेव तत्त्वमविद्यापर्यायं जगत्कारणं दृष्टं चेन्तन्न ऐं
द्रजालिकानां प्रत्यक्षमित्यनेनोभयात्मककारणं वादिनो वक्तव्यः
पतः चेतनधर्मेणोपलक्षितजडस्य कारणस्य प्रेरकः चेतनः कर्ता
वशपमभ्युपगतेन व्युत्पत्तिकर्तृकारणकार्याणां भेदाहेतुतापातप
वेत्यस्मिन्पक्षे च तत्सृष्ट्यैव तमतेनात्मैकात्म्येन प्रसिद्धो श्रुत्यौ
निश्चयमद्वैतं तत्त्वापकमेवाद्वितीयं ब्रह्म नेह नानास्ति किं
चनेति एतदात्म्यमिदं सर्वं तत्सत्यं स आत्मा तत्त्वमसि इदं।
सर्वं यदयमात्मा ब्रह्मैवेदं सर्वं आत्मैवेदं सर्वं नेह नानास्ति किं
चन सोऽकामयत बहु स्यां प्रजायेयेति तदैक्षत बहु स्यां प्रजायेते
येतस्मादिश्रुतीनां वाक्यार्थावगमाद्ब्रह्मैवैकं जगति कर्तृका
रणं कार्यं च नन्तु ब्रह्मणो भिन्नमनन्तानि किंचिदपि वस्तुतः परमार्थ
तोऽस्ते नेहाभपर्यास्तिनि ओं तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः

स्मन्नित्यस्मिन्नेतस्मिन्छब्दवाच्यस्य ब्रह्मणः प्रतिपादके पंचमको
टिमात्मेपंचमीकोटिं ततः परमन्यस्य पदस्यास्फुरणात्परमाव ।
धिं प्राप्ते इत्यनेनाहंकारोहि तत्तद्विषये प्राप्तेन प्रख्यापित इति प्रया
वसार्थश्चेनपदं चत्वष्टये लोकस्य परमार्थप्राप्तौ विघ्नकारित्वमि ।
ति मतानां सांख्यादीनां विमतौ सद्वाकारणमसद्वाकारणंसद
सद्वाकारणमनुभयात्मकं वाकारणं सर्वत्रैकान्त्यपर्यन्तेति विमतौ
संशये जातेन तल्लाभ संसितिपंचमकोटिमात्मेहेतत्त्वेषुज्ञानेष
ते तथा चबालकृत्यत्रयेऽकृत्यहानादयेन कर्तृकरणकार्याणामे
कात्म्ये स्फुटीकृत्य लिख्यते ननु तेन सोकामयतेति सर्वेत्तस्य
ख्यापूर्विकया स्वातन्त्र्येण प्रवृत्त्याकर्तृनिमित्तकारणं ब्रह्मेवेत्तिवा ।
स्पति बहुस्यामितिबहुभवनेच्छायाश्चोपादानकारणमितिन
यथाहि सर्वाणि हइमानि भूतानि आकाशादेवोत्पद्यंते आकाशे
प्रत्यस्तं यांतिइति श्रुत्या ब्रह्मैवोपादानकारणमादायजगतः
प्रलयोदयावाम्नातौ यद्वैवस्मात्प्रभवन्ति यस्मिंश्चलीयंते तत्र ।
स्योपादानं यथा व्रीहियवादीनां पृथिवीति प्रजायेवति कर्मक ।
र्तरियके निर्देशान पशपतस्ताण्डुलस्वयमेवेति वत्कर्मणाप ब्र
ह्मणः कर्तृत्वेन विवक्षियते तत्कर्मेति विशेषात्स्फुटमेवकार्य
त्वम् तथा चतदात्मानं स्वयमकुरुतेति श्रुतौ स्वयं द्वितीय कर्द
करणादिकमनपेक्ष्यात्मैव कर्तात्मनेवोपादानेनात्मानमकुरु
तकार्यत्वेन परिणमयामास इहैवं मृदादीनां प्रकृतीनां घटादि ।
विकृत्यापरिणाम इतिस्फुट एवार्थः ३८ ॥ कारिष्यते परिभवः
कलिनानलस्य तं द्वापरस्तु तन्नमघनान्तुरस्तात् भैमीनलो
पयमनेविगुणोस्तीहते न द्वापरः किल कलिस्तु युगेजमत्यान् २०
कलिनायुगेनेवयूनकालहेनेनलस्य परिभवस्तिरस्कारं क ।
रिष्यते भ्राजक्रियमाणः प्रयात्यते तद्गुनः द्वापरः अयं देवमा ।
यावानलोवेति सन्देहपदवर्तीयेयुगेस्तु तन्नेभैमी पुरस्तात्कलि
परिभवान्नागेवाधुनेयपतापयतिस्म किलप्रसिद्धो द्वापरः ।
कलिस्तु युगेयुगाइं पविकृतद्वगणेइजन्मे विप्रनिपतिजंनकेच

नै. ध. ३. टी. २२४

भैमीनलयोरुपयमने विवाहे जगन्ति लोके न सहेते ३७ ॥ उ
त्कंठयन्पृथगिमां कृपणनलेषु प्रत्येकमेव परिमोहयमानबा
णः जानेमहे निजशिलीमुखवर्गशालि संख्यासमाफल्यमापसा
तदा यदि पुष्पचापः ३८ ॥ पुष्पचापः कामः इमां भैमीं पृथक्प्र
त्येकं नलेषु एकमेकं नलं प्रति कृपणस्समकालमेवोत्कंठयन् प
ञ्चनलेषु विशिष्टा उत्कण्ठां कुर्वन् तथा प्रत्येकमेषु नलेषु समकाल
मेव परिमोहयमानाश्चयमेव नलो यं नलो नेति प्रकारेण परिमोहम
तस्मिन् ज्ञाने कुर्वाणो बाणा यस्य स ह शस्मन् निजशिलीमुखवर्गशा
लिनी स्वशरसंख्या वा सो संख्या पंचत्वसंख्या तस्याः साफल्यं तदा
स्वयं वेरसमये यदि प्राप यदि संभावनायां तदेवासं भवेत्किमिति
जानीमहे पंचसु नलेष्वेकैके न शरेणाकृपणत्कंठायाः परिमो
हस्य च करणात्पंचसंख्यायाः साफल्यमिति ३८ ॥ देवानिति निष
धराजस्त्वद्वपुजेतीत्यपाहरज्यत नलेन विदर्भसुभ्रूः जन्मान्तराधि
गतकर्मविपाकजन्मे वा न्वीलति कुच न कस्य च नानुरागः ३९
इयं विदर्भसुभ्रूः जन्मान्तराधिगत भैमी निषधराजस्य वपुः नलस्व
पतेजो धारिणो देवान् निन्दादीस्त्यजन्ती नले विषये रूपाहते नानुर
जनमानं रक्ता भूत् न त्वन्येन तस्मात् कुत्र विद्यतेनेकस्य चिज्जनस्या
नुरागः जन्मान्तरे प्राग्जन्मनि प्राप्तिगतस्य कर्मणो विपाकाज्ज
न्मयस्येदृशापवर्जानाति न तु रूपादि संबंधजन्मेत्यवकारार्थः
भैम्या नलेनुरागो रूपहेतुकेन किंतु प्राक्कर्म फल संबंधात् यदि
तु नलेन नलसंबंधिरूपहेतुकोनुरागस्यात् नलसंबंधिरूपधा
रिणो देवान्भैमी कथमत्यस्यदिति भावः ३९ ॥ ऊ प्राप्यतेसप
त्नः परिपृच्छ्यते यः प्रत्येमि सत्यहि पुरेव नलेनिवेति सत्त्वार
मस्मरमतिः प्रतिनैषधीयेन त्रामरालथमरालमरालकेशी ४०
सनलसंदेशहारी पतगो हंसः कु प्राप्यते कु लभ्यते यः परिपृच्छ
ते पतेषु नलः कइति पृच्छ्यते हि यस्मात् हरेव प्याकिवनस्य हंसस्य
गिरा नलं प्रत्येमि परिजानामीतीत्येस मम कामकामम निर्येस्या
स्मात् मरालकेशी सुंदरी नव तस्मिन्समये नैषधीयेन लसंबंधिने ।

हृतनमसालयमरालेंदिव्यहेमेप्रतिसस्मारस्मरणंचकारध
एकैकमेतेनमुहुर्नावरेणभेदंस्मवेद नचपंचमकिंचिदेषी
शोकाधानेवितरताहरताप्रनस्तल्डन्माद्देनेवमनसेदमियमु
वाह ५१ ॥ एषाभैमीपंचसुमध्येकोयंनलःस्यादितिमहताद
रेणैकमेकंमुहुर्वारंवारंपश्यतिस्म नचकंचिदिदंजानातिस्म
शोकानोशानेददताप्रनस्तदेवशोकाशानंहरता प्रनस्तोन्मादे
नेवमनसोपलक्षितेयं भैमीहृदेवस्वमानंप्रराहब्रुवीतिस्म
प्रविलक्षस्मइतिक्षेनेवर्तमाना ५२ ॥ प्रस्तिद्विचंद्रमतिरस्ति
जनस्यतत्रभ्रांतोदृगंतचिपिटीकरणाद्दिरादिः स्वच्छापसर्प
णास्तिप्रतिमाभिमानेभेदभ्रमेप्रनरमीषुनमेनिमित्तम् ध
जनस्यकस्मिन्नपिचंद्रेद्विचंद्रप्रतीतिरस्ति तत्रतस्याद्विचंद्र।
भ्रांतौदृगंतचिपिटीकरणादिः प्रादिशाद्दाद्दगंतयोःचिपिटी
करणमनाग्निमीलनरेखातिमिरादिरोगस्वादिःकारणमा
स्ति प्रतिमाभिमानेएकस्यैववस्तुनस्वच्छदर्पणेचप्रतिबिंबना
दकृत्वप्रतीतौस्वच्छस्वदर्पणादेरूपसर्पणमपिकारणमस्ति
अमीषुपंचसुनलेषुप्रनर्भेदभ्रांतौकारणंममनास्ति उक्तादि
तवत्त्वः प्रमात्तदेहाद्वहिर्निस्सतानयनरश्मयः स्वच्छेवो
द्रदर्पणादौसम्यक्स्वप्रतिफलिताः अप्रतिहताः परावृत्त
स्त्वमेवमुखविस्फुरंति दर्पणेतुमुखमितिभ्रांतिरियम् तथा
चान्योन्यसंमुखादर्शद्वयस्त्वेवद्रूपतरमदन्यप्रहतात्मकदंतर
संमदनिन्यायविधिः ५३ ॥ किंनानलोनिमयिनैषधएवका
यव्यूहंविधायपरिहासममैतिलासी विलासेनवैभवमसेने
किंमुनंस्वविघासाविघनेननंडरंगाप्रायवेदिनेव ५४ ।असौ
विलासीनैदव्यक्रीडितलीलापरः नलएवकायव्यूहमेक
धावकृत्वागेहयहसिद्धिंविधाय मयिपरिहासमयाम्यपिस्या
वजेदुपंतन्मपर्थाग्रेपरिहासंकिंचिनकेनातनोतिकाऊःवि
शिषेमयोगाभ्यासजेनस्वनेनेवैभवश्रुतोणिमादिकोद्धिप्राप्ति
णोमयनलस्यान्डरंगाणामाशयोभिप्रायः नद्वेदितोभावइषा।

नै. ष. ३. टी. २५

विद्यास्तितयैवकायस्तुविद्यामाकिमुनविद्यतेप्रश्नकाङ्क्षः
उभयत्रापिकाङ्क्षः ५२ ॥ एकोनलः किमयमन्यतमः किमे
लकामोपरः किमुकिमुद्वयमाश्विनेयौ किंद्रूपयेयमस्मीम
नयास्तमेषुतेष्वेवनेहनलमोहमहवहेवा ५३ ॥ स्यहं एवम
याविरहनिःसहयापिहृष्टस्मेयंप्रियंस्तनइनोनिश्चयापिराजः
स्यः किमागतवतीममसादृशेयंप्रपामियद्विलसितेननलान
लीकान् ५४ ॥ विरहेणाविप्रलंभेणनिःसहयाश्रशङ्कयामया
एवमपिसोयंनलस्तनइनोहृष्टः विप्रलंभेनतत्वयावस्थयाभा
न्यासर्वत्रविषयीकृतः सेयंविप्रलंभद्याधेयः पुनः किमागता
यस्मादृशायाविलासितेनालीकाननलान्पश्यामि ५५ ॥ मन्मथा
द्यामिकथमित्यमयापश्चात्कांसंक्रंदनादिकपटः स्फुटमीदृशा
यं देव्यानयैवरचिताहिनयानयैनागायाय्यादिगोपिपानपि
तास्पृशंति ५६ ॥ अथपद्यांतरे अथवामुग्धामन्वाविहमित्यम
नेनाप्रकारेणापश्चात्कादर्विनकेकथंधारयामि अथमिंद्रादी
नामीदृशः कपटोमायंस्फुटमेवास्ति हियस्मादनयादेव्या
सरस्वत्यैवगाथास्तंयानयाविरचिता यथानागायाद्रिगोपि
पानिंद्रादीनपिस्पृशंतिदिग्गीशानपिवर्णयंतीत्यर्थः ५६ ॥
एतन्मदीयसनिवेचकपंचकस्यनाथेकथंनुमनुजस्यचका
स्तिचिह्नम् लक्ष्माणिभानिकिमुमीनवहंतिहंतबाहिस्सुरवा
फनरजस्वन्तताम्बुवाति ५७ ॥ एतेचतेचमदीयायाः सतेव
चकाधामकाननलाकाराः सत्यंचकस्मिन्नेनाथेनलेमनुष्य
स्यचिह्नंकथंभासतां अमीबाहिस्सुखादेवान्ननरजोरेणुस्प
र्शस्न्यानवहेयोननैवस्वादिमादियेषांतानिपास्खन्वनीयशरी
रत्वादीनिलक्ष्माणिचिह्नानिनवहंतिकिम् ५८ ॥ याचेनलं
किममरानग्रवानदर्यैनित्याचनादपिममाफलिनेरलंनैः केव
पश्चोघाषिपालीमनुवपानपीनकारुण्यपनीरनिधिपिबाङ्कवचोरचि
नैः ५९ ॥ किंवादेवान्नलेयाचेद्विकर्मकः अथवानलायेनि
त्यमजनादपिफलिनैः फलहीनैस्मेर्दैवैरलं नयाकामस्य

यमेवेणबाणप्रमातेन पीतेकारुणं एकत्वोणवनीरनिधिर्यस्यहृशाम
नपवगाङ्गरंगेनदूपेकरुणाम्भूतंचोरेभीषणोचितेशोषोनेत्वम् ४८
ईशादिशोनलभ्वंपतिपद्यलेखावर्णाश्रियंगुणवतामपित्व
त्कथंवा स्त्रांबोपदृपपतनादिवपुस्तकानामसंगतेवतमरोप्र
रूपनिवृत्तमवम् ४५ ॥ योदिशापीशादिकनयःशाङ्कापाले
त्वाटेवाःनलोकःस्थानेयस्यास्तोनलसंबंधिनीवर्णास्वरूपस्याश्र
येसंपत्रिप्रतिपद्यगुणवतामपि कस्मात्केवलवेदपरोपकारत्व
नेवत्वमसंगतं केषामिवपुस्तकानामिवयथानलभवेन
लतृणमयालेखन्याजतोरेखावर्णाश्रियंलिपिस्वरूपलक्ष्मीप्र
तिपद्यगुणवतंबंधनवस्त्रवतामपि पुस्तकानोमूर्खोपबोध
रूपसत्त्वपतनान्मूलवशोभवनात्पुरेप्रकृतित्वमसंग
तेभवतिसर्वोहिपरस्मैपुस्तकेनददाति. अथवापरवासात्
प्रकृतिःपदपदार्थज्ञानेनवत्रतित्वेनकणमीलितमक्ष
गच्छति पुस्तकेहिमूर्खहस्तगतेज्ञानंनोत्पादयति ४६ ॥
यस्यस्वेणायदलेखिललाटपट्टेतन्मायबोपममपिशोषयस
माप्यतस्य कावासनाह्यविभ्रयामिहृयोहृदाहेनाकान्तपै
जलजमेनिहिमेस्तदाहम् ५० ॥ ईश्वरेणविधात्रायस्यजन्म
संभालेपवपट्टेयदलेखिलेखितं नहिपिलिखितमयोग्य
मपिफलनाशानमिलनमपिनस्ययोग्यफलंकिमिलितंहृदे
त्यस्यादेवमोहास्मिविचारेयोवासनांचितेनमनसाबिभ्रया
धारयामि साकावासनाभोगनास्तिनकाचिदत्रभावनेत्य
र्थः तमेवविचारमाह यद्येस्मृतिंगविसमाभिदाहेनप्रानोति प्र
तंतविंकसतेवतस्मुनस्तदेव पद्मोहिमेःप्रालेयैर्दाहमेति ५१
इत्थंयथेहमद्भाग्यमनेनमत्येकल्पद्रुमेपिसमयावला
यायमानःसंकोचमजरदलोगलितपल्लवाग्रपाणीभवत्येव
तिमांप्रतिबद्धस्थितिः ५२ ॥ इहास्मिन्समयेहृत्स्यमनेनप्रकारे
णाभीष्टस्यनलस्यप्राप्तोविघ्नसंभावान् यन्मम भाग्यमेवेमा
भाग्येनाहमन्येते [illegible] निश्चयेमयाप्रार्थ्यमानस्तकेनापुमो

नै.
ष. त्र.
टी.
५७

पिसेकोवीनद्यानाभावाद्धलदेशोएवमन्नलनेनसम्बरणिसंतेसा
निदलान्येवांगुलयोयस्येहकोलवापवाग्रपाणिर्यस्यसतोहमेव
न्नाप्रतिबद्धाङ्घ्रिर्येनेहगिवबद्धमहिः कदर्यस्यात् ५१॥देव्या
कारेणरणामाल्यमयार्पयेवायोवैरसेनिर्विहतइविवेशायेति सै
षामयामुखेभ्रजोहिषतीकृतास्यात्तस्मैत्तृणाय नविहन्मिनवद्ध
रत्नम् ५२॥ अथवाहंसरस्वत्याहस्तेवरणमाल्यंदास्यामि इहा
स्मिन्नलपंचकेयोवीरसेनस्यापत्यंभवति तस्मिन्निदंमाल्यंनिधे
हीति सैषाइतीत्येप्रार्थितादेवीमयादेवानांद्विषानीशाकृता
स्यात् इदंसरस्वतीनाममंकेवेफरत्वेस्वस्मैतृणायतृणाकृतस्या
त्मनोर्थेनवितर्केनविहन्मिमाविहन्यामहमितिवितर्कः ५३
यस्मादमीषुपरमार्थनलस्यमालामंगीकरोतुवरणायममेति
देवानाम् तांप्रापयामियद्यन्यतविहज्यलज्ञोऽजवैकथंजगतिव
यपतिहीविडम्बः ५४॥ अमीषुपंचस्वेतेषामध्येयस्सत्यो
नलोस्तिसममवरणमालामंगीकरोतु इत्यनेनप्रकारेणतां
मालांयदितनलेप्रापयामि नत्वहिंलज्ञोन्यस्कोऽजगतिसर्वे
स्मिंलोकेपश्यतिकथंऊयोहीविस्मयेचद्वलेचविडम्बतोप
हासोयम् ५४॥ इतरनलतुलाभागेषशेषस्तथाभिः स्त्रपय
तिममचोतोनैषधः कस्यहेतोः प्रथमचरमयोर्वाद्वयोर्वर्ण
साम्येविलसतिचरमेनप्रासभामोविलासः ५५॥ पषःशोषी
तिसोनलः इतरनलेस्तुल्याभाक् तुल्योपिकस्यहेतोर्ममचित्त
मस्तेनेस्स्रवतिवाशब्दउपमायांप्रथमचरमयोराद्यंतयोः श्र
हृयोरक्षरसाम्येसत्यपियथांतिमेवर्णेनप्रासदीप्तोनोविला
सःस्फुरति यथाद्वैवस्योकेस्मिंस्तेपादसंकोरस्येति संमचित्त
मत्ततीकथंसिंचतीत्यन्वयः ५५॥ इतिमनसिविकल्पान्दह
तस्तेत्यजंतीकचिदपिदमयंतीनिर्णयंनाससाद स्वलमथ
परितापाक्कंदितानन्दमस्यामिहिरविधुचिनावस्कंदमिंदुनि
निन्द ५६॥ इतीत्यमनसिउद्योतजायमानानविकल्पान्
वितर्कान् सन्त्यजंतीभेमीकचिदपिकस्यापिविदपेनिकनेष्वा

तायोनिश्चयेनग्रापः अथानंतरंपरितापेनचिंतयास्कंदितः
शोषितःस्कंदितःशोषितो आनंदोयस्येदृशंचिंतयापगतानंद
मस्याभैम्यान्नविमिहिरेणास्तूर्येणविरचिताआस्कंदःपराभवो
यस्येदृशमिंडंनिनिंदचिंतयाग्लायतेस्मन्वयः ५९॥ श्रीहर्ष
यंजकेविराजिमकूटालंकारयोरङ्गुतंश्रीहीरस्सुषुवेजितें।
द्रियचयंमामल्लदेवीचयं स्वादूत्पादभृतित्रयोदशतयादेश्य।
स्वदीयेमहाकाव्येचारुणिनैषधीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्ज्वलः ५७
स्वादुरिमधुरस्तामोतन्पादः पदपदार्थरचना उदृत्तिदेयोगाग्यः।
आनंदस्यकर्तानिरस्तविमतोसत्संप्रदायान्वयादस्यांनैषधत
त्त्वबोधविहितौतन्मेपिवाकस्मतो सर्वोस्मिन्विहितस्त्रयोदशा।
नयाख्यातेदिगीशाद्धतैर्भैम्यासंधृतविप्रलंभजनिताचेष्टाप
रीक्षक्रमः ५८॥ इतिश्रीहर्षकविविरचितेनैषधाख्येमहा
काव्येत्रयोदशःसर्गः॥१३॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीरस
गैवाख्यानिमताद्दिहवाचकेषुसकेतर्यतोमभिधानरत्नम्
बिभर्तियापुस्तकसत्स्वरूपोप्रनाभ्दसावाङ्मयदेवतास्मान्॥
तदेवंपूर्वसर्गेसमस्तैनविप्रलंभंवर्णयित्वा इदानींनविनावि
प्रलंभेनसंभोगः पुष्टिमश्नुतेकषायितेहिवस्त्रादौभूयान्रागो
नवज्यतेइतिकतुम्यसावसरं दर्शनस्पर्शनादीनिनिषेवि
तेविलासिनौ युवानुराकावन्योन्यंसंभोगाययदाद्दृतः सोपि
सर्वानुरागादरनेनतौ[illegible]इतिलक्षणासंभोगश्रृंगारंवर्णय
न्भैम्यानलदर्शनोपायेनावतारह॥ ॥ अथापितानेनिषधे
स्वरंसाप्रसादनामाद्दियनामनराणाम् यतेस्मवाणिस्वरभिन्दे।
लोतस्मावेधसात्मजनतकामधेनुः १॥ अथानंतरंमंगलंचेसा
भैमीनलमथितंप्राप्तुंगंतेवदेवानांप्रसादनाप्रसन्नीकरणा।
क्रियामाराधनामाद्दियतनिश्चियनेस्मन्वयः यतोहेतोःवेध
सात्रलाणामसवाणांकामधेनुःकामाभवर्थसिनामिति कामप्र
दायिनीसर्वथसिनीमथेनुस्मतृष्णा नपुनर्देवानांकामधेनुरभिल
षितदात्रीसात्वप्रसादेनैवात्मजनत[illegible]

नै॰
ष॰ चे॰
टी॰
११८

पेऽइइचेनीतिचयेन्दुरितिसिद्धम् १॥ अथाधियोगंतंनिषधेशमे
णोश्रमाद्नांदानवशात्रवाणाम् अचेष्टनास्तोमहतीष्टसिद्धि
साधनादेवहिदेवतानाम् २॥ पूर्वश्लोकमाहेतरत्वादवगेता
र्थेयंश्लोकः॥ प्रदक्षिणप्रक्रमणालवालविलेपधूपावरणो
मेकैः इष्टंचमिष्टंचफलेस्तवानांदेवाहिकल्पद्रुमकाननेनः २
प्रदक्षिणाप्रक्रमणप्रदक्षिणावृत्तिभ्रमणमपवप्रदक्षिणावतिष्ठा
यप्रवीणैःप्रक्रमयते आरभ्यते इतिनंदादित्वाष्कः इतीदृगेवत
दालवालंसेकाधारस्तविलेपःचंदनाद्यभ्यंगपवगोमयादिलेप
श्च धूपोगुग्गुल्वादिधूपपवदोहदधूपश्च आवरणमाच्छिका
करणमेवकंटकादिवृत्तिश्च प्रस्तुसेकोमहामंत्रस्नानमेवज
लसेचनंचतैरेतैःकृत्वाइष्टमभिलषितंमिष्टंश्रेष्ठंदोहदंचफले
स्तवानामुत्पादयेतःदेवाहिनिश्चयेनास्माकंमन्दयानांकल्प
द्रुमवनेभवंति ३॥ श्रद्धामयीधृयसपर्वणास्ताननामनामग्र
हणायकेसा स्तेरेखुहिस्वस्तुयतानमस्यासर्वोपिसिद्धांगमियःस
मस्या ४॥ श्रद्धामयीश्रद्धयप्राचुर्येमयट् अतिशयेनश्रद्धावती
भक्त्यानामग्रहणेशाकंनमामीन्द्रादिदेवनाम्नांग्रहणमथैप्रता
पयथास्यात्तथासाभैमीतान्देवानिंद्रादीन्नमतिस्म हियस्मात्स्तुह
यतांसद्धांश्रवेनांचनानांदेवेषुनमस्याप्रणामः सर्वार्थसिद्ध
रंगानांपूजनादीनांमिथोन्योन्यंसमस्या संक्षेपेणास्मरणंप्रणामे
नैव पूजनादीनामपिलब्धिरित्यर्थः श्लोकस्यैकेनपादेनं
द्वाभ्यांस्मरणंत्रिभिःसमस्यास्यान्तमांर्थेन्याभियुक्ताः ४॥ यत्रा
भिजेसाहृदिभावनायावलेनसाक्षाटक्षताविलस्यान् प्रत्य
दभीष्टप्रतिश्रुस्तनस्यावरंहिदृष्टादृदनेपदंते ५॥ सामैमीत्र
विलस्यान्विश्वव्यापिनस्तानदेवान्भावनायाध्यानस्यबलेनानि
जेहृदियत्साक्षात्प्रत्यक्षंचकार. सदेवानांध्यानेनसाक्षा
त्कारएव नस्याभैम्याश्रभीष्टनलजानेप्रतिभूःप्रापकोभूत् हि
यस्माद्देवाः परंकेवलंदृष्टाप्रत्यक्षीभूताएवदावरंददते अदृश्यन्मसु
तिभिन्नलिंगान्वयः सर्वाणिसर्वनामानित्वल्पाधिकरणस्यापि

स्वेच्छया गृह्यते लिंगमनयोर्वाच्यविधेययोरिति परिभाषासिद्धः ५॥
हे नृप अस्मन्यपि वासरे उद्यादध्यावरैः तानियमैकतानाना सुपर्व
णां हि स्फटभावनायामा पूर्वं रूपं फलभावनायाः ६॥ अयमाभे
मीनियमैकतानाना· एकतानाननन्यवृत्तिः केवलं नियमे बहिरिंद्रि
यव्यापाराद्विरमणेनतत्पतनिश्चलचित्ता हे नृप अपवर्गहेतुत्वा
भावनयाधिवासस्य निवेशेनतान्देवान्ध्यायतिस्म हि यस्मान्देवानां
यास्फुटभावना ध्यानेन प्रत्यक्षीकरणं सैव फलस्य भावनायाः
प्राप्तेः पूर्वं रूपमंकुरादिः पूर्वावस्थाः प्राप्तेरंकुरादिः ६॥ सभा
जनं तत्र समसर्जि तेषां सभाजने पशुपति विस्मितेसा प्राङ्गणे
यत्तत्सुमनोभिरेव फलस्य सिद्धौ सुमनोभिरेव ७॥ सभाजनं प्र
त्वाकल्येके विस्मिते किमतस्याद्दिति सा चैवं पशुपति समति साभिमी
नतत्र सभायां तेषां देवानां सभाजन ध्यानेन प्रत्यादर्शनेन समसर्जि स
प्रेमाज्ञासीदित्यर्थः यतोहेतोः सुमनोभिः शोभनैः सुचेष्टि।
तैरेव सुमनोभिः पुष्पैः फलस्य सिद्धावेवमनेन प्रकारेणानुध
ते संनह्यते स्म रोमांचीभूयते च ७॥ वैषघहर्षेः इदिमाभिवामेषु
मोदिभिस्तानयुजानजाते श्रानवेगीतान्वितषट्पदैस्तासल
व प्रसूनस्तवकैर्नवाकैः ८॥ अयमाभेमीकैवीनस्तवैः स्तुति
भिरेव प्रसूनस्तवकैः पुष्पगुच्छैस्तानानर्चकीदृशैः वैषघे
न प्रसादगुणेनेव नैर्मल्येन हृद्येर्मनोहरैः मृदिम्ना केसला
त्वत्वेनेव सौकुमार्येण रम्यैः एवं सामोदयंति चमत्कुर्वन्तीत्या
मोदिभिश्चमत्कारकारिभिरेव सौरभयुक्तैः तथा जानिभ्योवि
वमपदवृत्तेभ्यः इवजातिभ्यः एवमालती अपि यो जाते गीतिभे
स्मामाज्ञा वृत्तं तदन्वितं षट्पदं नाम छंदो येषु तैर्गीत्यन्वितषट्
पदैरेव गीत्यन्वितैः गानयुक्ताः षट्पदा भ्रमरा येषु तैः ८॥
भक्तितियैव प्रसादतस्यान्तःप्रेम यदेवचक्रवर्तिनं स्वेनान
ल स्य स्फुटनोग्नियासः कृत्स्नमपेक्षा कि यत्नीवलं स्यात् ४
स्वयं प्रभात्मनेव तः प्रमेवप्रसन्नं तन्देवानां चतुर्थयंत्रे यवज्ञ
का स्वल्पया भक्त्या प्रसन्नो बभूव स्वेन स्वयमेव स्फुरन्तो। ८

यथासोः ज्वलितिमुनोवड्रैः फ़ल्कतो मुं खेन धमनस्यापेक्षाकि
येतीस्यात् खल्पनेवफ़ल्काराग्नाज्वलतीत्यर्थः ९॥ प्रसाद्यमा
साधस्तदैव्यतस्मात्सस्मारसारस्वतमन्त्रं कृष्णः देवाहिनाभ्यर्थित
इतिकिंतत्प्रसाद्यनेसाफल्यंददते १०॥ साभेमीसद्देरहूतं प्रसा
दप्राप्य सरस्वतीप्रोक्तानां सरस्वतीनांमंत्राणां मुष्टेः क्रमेणैव
स्यसस्मारः सरस्वत्याकेन क्रमेणाहूताया वदाइति तदभिप्रायं
चिंतयतिस्म हियस्माद्देवाः प्रसाद्यप्रसन्नीभूयात्यंतिकमपिवप्र
यच्छंति किंतत्प्रसन्नीभूताः देवा साफल्यं समीचीनोवि
शेषदर्शिनीबुद्धिंददाति १०॥ शेषेनलं प्रत्यमद्राग्गाथायाया
समायाखल्वयेनयेन नानांतदन्येन महालगेनीनदाविशेष
प्रतिसंदधेसा ११॥ शेषमंतिमनलेप्रतियायागाथायायेनयेनदे
वेनतुल्यार्थानांनांगाथानांतदन्येननस्माद्गुणोपमानादितयाः
देवेनमहालगंनीमन्वयेनभुजंतीगाथामेवविशेषमन्यथाव
छेदकंधर्मप्रतिसंदधे फलतमपिमनसिध्यानविमृश्यतिस्म
प्रथमागाथानलस्यशाक्रेणैवसहैकार्थतयान्वयंभजंतिनत
वन्नाभिदिभिरन्यैस्तथावह्निनासहैकार्थागाथानयमादिभि
रितिविचारयतिस्मेत्यर्थः ११॥ यापाशिनैवाशुनियातानै
वगाथायमेनैवसहाग्निनैव तामेवमेनेमिलितानलस्यैषा
विशेषायनदानलस्य १२॥ सुवैणगनार्थमेवनतत् १२ ॥एके
कस्त्रेप्रतिलोकपालेप्रतिपन्नानांजगद्रुहृदिंशांयः वेदस्सगाथा
मिलितास्तदासावाधाद्दैवैकस्यनलस्यवधपाः १३॥ प्रति
लोकपालं लोकपालात्यंतिपएकैवाच्यस्ते: एकस्मिन्नेकस्मि
न्नेवलोकपालेवर्तनात् यागाथादिशासंबंधिप्रतिपन्नात्यंश्रा
व्यावैदीनीत्यर्थदिगवन्के वलस्येद्रस्यार्थसंगमिजगद्रुः स्त्रीचक्रः
नेनरस्यवज्रादेः नाएवगाथास्तदा देव प्रमादसमयेऽग्राध्रा
दिशाइवमिलितानलेनसंगानार्थाएकस्यैवनलस्यवधपाग्र
सोभैमीजानाति यथाशक्रादीनांसर्वोदिएकैकेवाहगवधपा
नीयंनानलस्यत्वेकस्तचक्रवर्तिनांतत्त्वस्त्रोदिदिशावषयेजाना

तिरुक्तेत्यर्थः १३ ॥ निश्चित्य तं शेषमसौ नरेशं प्रमोदमेदस्वि
नरोमराजिः देव्या गिरां भावितभंगिगर्भाश्चित्रेण चित्राश्रविया
ददे सा दृशम् १४ ॥ असौ भैमी तं चतस्रभिरपि गाथाभिः प्रतिमात्वं
शेषमंतिमं निश्चित्यायमेव नलो राजेति निश्चयं कृत्वा प्रमो
देन हर्षेण मेदस्विन ऊरमंति पुष्टं हृदयं यस्यास्तादृशी अथ च दे
व्या गिरां सरस्वत्या वाचो भाविता महाकोविना भंगिरभिप्रायः
प्रकारो वा यया ये तादृशी चिंतायामेव समग्रं इयाद्दशा जलजेन भुजे
न संचरता चित्रेण इंद्रवदूपमालामाल्यं ददौ वाचत् १४ ॥ सा भै
गिरस्या खल्वाविकापियाभारतीमन्नतिमतीयमेव स्निग्धे
निगदाहन नवासवादीन्विशिष्यमेनेषप मप्यवादीत् १५ ॥
अस्याः सरस्वत्याः वादिवदने सा कापि भंगी विच्छित्तिर्वैदग्धी
प्रकारः यद्यस्या भंगी हेतोरियमेव मन्नति मनो सरस्वती स्नि
ग्धे द्व्यर्थप्रतिपादके वचनं निगद्य शक्रादीनां हन शक्रादी
नां मनो रंजयामास विशिष्य तेभ्यो व्यवच्छित्वमेनं नलमप्य
कथयत् १५ ॥ जयत्र्ऊसेयं मदनुग्रहेण वचः स्रजं स्तु
यित्रे वनस्रवः हैतेन नलं लक्षयितुं समेतमेव भोरोय महो
महीयान् १६ ॥ सोयं सरस्वती मयि कृपया च तत्र स्वच्छन्द प्र
कारा वाचोस्रजः स्फूर्यित्रमन्योन्य विशेषेन लेवाबोधयितं
जयत्नां यस्यितव नीता स्त्रद्रुपवनेव चः स्रजो भेदेन परस्परो
पमर्दिना न्नलप्रतियोगिनि रूपणान्या येणाबोधयित्नं समर्थ्ये
शेषस्य च द्वयस्य वृत्तमग्रणमात्रत्वमेवासीत् अहो आश्चर्य
म मेवायं महीयानतिशायितो मोहो जाड्यं मथैव तत्कालेन र
स्मातमित्यर्थः १६ ॥ स्निग्धंति वाचो यदमूरमुष्याः कवित्वश
क्तेः खलु ते विलासाः भूपाललीला किल लोकपालाः स्मा
माविशन्ति ध्वनिभेदिनोपि १७ ॥ एवं लोकपालवर्णने श्लेष
वितर्कप्रयोजने उक्तानलवर्णने श्लेषप्रयोजनमाह अमु
ष्याः सरस्वत्या अमूर्वाचो यत्स्निग्धन्ति एकेनापि शब्देनार्थद्व
यं वदन्ति ते खलु निश्चयेन कवित्वशक्तेर्विलासाः ध्वनि भे

नै. प्र. वे. टी. २२॥

द्भिः परस्परविलोकनाल्लोकपालभूपालस्यैव दमयन्त्या ली
ला: समाविशन्त्यपि अपि संभावनायां यन्नु नलगायाचत्
ष्क्रक्रमेण शक्राद्यावेशत्वं तन्नूपालस्यैव कालाद्यासंभूतेः
संभवेदित्यर्थः १७॥ त्यागं महेन्द्रादिचतुष्टयस्य किमभ्यनं
दत्क्रमस्तुवितस्य किं प्रेरयामास नलेचतन्माकामस्तु किं तस्या
ममकः प्रमोहः १८॥ शक्रादीनां चतुष्टयस्य क्रमेण स्तुवित
स्य त्यागं किमभ्यनंदत् एकं त्यक्त्वान्यस्य वर्णनमिति प्रका
रेण त्यागं कथमस्तुवयत् अत्र सर्वत्र किं शब्दः प्रश्ने यैमां च
नले पर्यंतवर्तिनि कथं प्रेरयामास नन्वतोस्या दैव्याः का
स्तु किं ममचकः प्रमोहस्तत्रात्मा ने १९॥ परस्परदारावलंम
न्यमानैरस्पृश्यमानासमरैर्यथाविनीम भक्तैरभक्तुं श्व्रशेणाद
धानानलस्य तत्कालममर्षपदेशा २५॥ एषा भैमी तत्कालं त
स्मिन्स्नात्रावसरसमये परस्यान्यस्य राज्ञो दारावल्लपरस्त्रियमिव
मन्यमानैर्दैवैरस्पृश्यमाना भुवमपश्यत् तथा नलस्य भक्त्या
त्रेयवपादोधारयंतीं भुवं ददर्श मन्नुष्यापि वा भूमिस्पर्शाति नन्
दैवादृतिविशेषं जानातिस्मत ऐयमुत्तमेव २५॥ स्वरेषुनाप
श्यत्देवताना निरोधमुर्वी स्तुति संमुखी सा इह नमाग
त्य नलेमिलेति संज्ञानदानेन विभाषमाणाम् २०॥ सा भैमी सु
रेषु नेत्रयोर्निमेषेनापश्यत् संमुखीसा उर्वीस्तुति नलेनेत्रे
निमेषमेवदत्त कीदृशी भो भैमि इह नलेत्वमागत्य मिलसं
गच्छस्वेति संज्ञानस्याकृतनवेष्टा यो दानेन विभाषमाणाम् २०
नाद्भुद्भवालाविबुधेषुनेषु तो दंदिनेरैवत नैमेषेन पत्येस
जंत्या: परिरंभमुर्व्यासंभूतं संभेदमसंशायसा २१॥ सावा
ला भैमी तेषु विबुधेषु नलस्य निषुणाक्रादिषु दिन: चोदे
ण उन्नात्र्चु नापश्यत् तेषुनः सा भैमी पत्ये प्रपतये नलाय
रिरंभमालिंगनेसृजंत्या भुवस्सकाशात्संभूतोजातः संभेद
संयोगोयस्य स्वेदस्य नलेप्रसत्तये तिर्यन्नापश्यत २५
स्विदः स्वेदहस्याविवेगानापाणिनीपयिष्यामिव संमिलस्वेदो:

हीरांकुरस्ताक्षणि हे सतीव नलेन यालोकि न देवतेषु: २२ ॥ न-
याभैम्याकं स्मितस्तो नलेन संयोक्तुमिच्छोस्वदेहस्य वियोगतापं
निर्वापयिष्यन् शमयिष्यन् विस्वेदस्ताक्षणिस्तवर्णि हीरांकुरस्त
वनलेखे हृष्टः देवतेषु तु न हृष्टः २२ ॥ स्वरेषु मालाममलामपश्य-
न्नलेन मालामलिनी भवंतीम् इमां किमामाद्य नलेनम्हवीं स्पृष्ट्वा-
स्पनेमामिति चिंतयेव २३ ॥ बाला भैमी स्वरेषु देवेषु मालाम-
म्लानामपश्यत् नपुनः नलद्मां म्हदी कोमलांगी भैमी मामासा-
घप्राप्य मां किं स्रजाद्यस्यति मयि कथं स्रजोलस्यादिति चिं-
तयेव मलिनी भवंती नलेमालामपश्यत् २३ ॥ श्रियं भजंतो
किंयदस्य देवाछायानश्याछ्लिन नलस्यैनेषाम् इतीवयंती-
वनयानिरैक्षि सानैषधेन त्रिदशेषु तेषु २४ ॥ अस्य नलस्य दे-
वाः श्रियं शोभां किंयद्भजंतो न किंचिदपि लभंते तया हि दर्श-
नेन नलस्य नलसंबंधिनो छाया प्रकाशाभाव द्वीपिस्यंतमो वि-
शेषस्य व्यक्ति शोभा चरणं देवानां नास्तीतीदं कथयंतीव साछा-
या नलेन निरैक्षि दृष्टा नेषु देवेषु न दृष्टा २४ ॥ चिह्नैरमीभिर्नल-
संविदस्याः संवादमापत्प्रथमोपजाता सा लक्षणाभ्यक्तिभिरे-
वदेवप्रसादमासादितमप्यबोधि २५ ॥ अस्याः प्रथमोपजा- भैम्याः
ता नलालीकनले चले नरमना इनीत्यपूर्वमेव जाता अथवा स्व-
स्वनीस्वक्तिविमर्शनाद्वा सर्वमेव जाना नलसंविदयमेव नलइ-
तिज्ञाने पभिर्भैम्यादीनां स्पर्शादिभिश्चिह्नैरभिज्ञाने संवादसाद्य-
निश्चयं प्रापत् सा भैमी लक्षणानां चिह्नानामभिव्यक्तिभिः प्रा-
दुर्भावैरेव देवानां प्रसादमपि प्राप्तमबोधि प्रज्ञासीत् देवप्रसा-
देनैव तैश्चिह्नानामभिव्यक्तिर्जातेति जानाति स्म २५ ॥ नलेनि-
धाने वरणस्रजं तो स्मरः स्मरामास्त्रयत्यथैनाम् अपत्रपांत-
स्य निषधदेव लब्धानबोधंतलिनंदयोस्ता २६ ॥ अथ विद्भसंवा-
दानंतरं स्मरः कामः पंचेरामां भैमीं नलेनांवरणस्रजमर्पयितुं
तरयेत्रिस्मत्वरितेत चकार तत्पुनः अपत्रपा लोके सुरैरुस्मा-
जानाजायमानाङ्गैः तां वरणमालां नलेनिधानुमनिषधदेव

नै॰
ष॰ वे॰
टी॰
४३॰

निषेधमेवाचरत् सा भैमी अंतर्हृदये स्मरलज्जयोर्द्वन्द्वं रोधं तु
लितं सदृशं द्वयो न लेभे वरणमाल्यां निवेशनेन शशाक न चानिव
र्तयितुं शशाकेत्यर्थः अत्रानिषेधादिति निषेद्धुं शक्ता नाभूदतो
आचार्यैः सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वा वक्तव्यः इति क्विबंतस्य
धातुत्वात् परित्यागाद् अस्तन्योन्मूलनम् निषेधती वेति पुस्तकेषु
पाठस्तत्र वर्तमानार्थस्यासंगतेश्चिंत्य एवेति २६॥ स्रजा स्म मालि
गयितुं प्रियं स्मारसादथैतत्र वेपथुप्रयत्नम् स्तंभत्रपाभ्यां स भवत्त
दीयं स्पंदस्तं मंदोपि न पादपद्मे २७॥ सा भैमी स्रजा प्रियं समा
लिंगयितुं संयोजयितुं स्मरादभिलाषाद्बाहुरूप्रयत्नमनेकसंयो
गेटेप्येव तु पुनः स्तंभेन शृंगारस्यानुभावेन चेष्टाप्रतीघातेन
त्रपया संचारिभावेन तदीये भैमीसंबंधिनि पादपद्मे मंदोपि स्वल्प
तरोपि स्पंदः कायिकी चेष्टा नाभूत् तथा चोक्तं स्तंभो हर्षभया
श्चर्यविषादामर्षसंभवः तत्र वागादिराहित्यं निश्चलत्वं शून्यतादि
यः नवीनसंगमाकार्यस्तत्र वाक्स्तंभादिना कृता अन्यत्र तु भवेद्व्रीडा
तत्र मौनं विचिंतनम् अवगुंठनभूलेखेनयाधोमुखतादयः
आदिशब्देन निष्क्रियत्वमिति २७॥ तस्या हृदि व्रीडमनोभवाभ्यां
दोलाविलासं समवाप्यमाने धृतं धृतेनोकङ्गलातपत्रे
शृंगारमालिंगदधीश्वरश्रीः २८॥ व्रीडेन मनोभवेन च दोला
विलासमालोलितां प्रवृत्तिनिवृत्त्योः प्रकारं चंचलतां प्राप्यमा
ने तथा धृतमेणांकजलस्येवेंदुवशास्यातपत्रेन लोनामेदृशात्
स्या भैम्या हृदये धृते स्थितं शृंगारे नामरसं समर्थीश्वरश्रीः सर्वाधि
पत्यलक्ष्मीरालिंगादिति नीत्यं सर्वीत्रसान्नावान्वांगाजित शृंगार
एव भैमीहृदये प्रबलीबभूवेत्यर्थः अधीश्वरो हि सख्यं भयउभय
तश्चेष्टाभ्यां दोलायिते च मनस्यादौ स्वावानि भजते इत्याशयः २८
करस्रजा सज्जितरत्नदीयः प्रियोन्नावतिस्तन्विररामभूयः प्रिया
ननस्यार्धपथं ययौ च प्रत्याययौ चातिशयः कंदर्पः २९॥ दोला
विलासमेवाह स्रजावरणमालया सज्जितरत्नतिशयोनवज्ञः तु
स्या भैम्याः करोनलसमुत्तस्यन्नयः पुनर्विरामनिवृत्तेन क

दात्तः प्रियमुखस्यार्थमार्गे च ययौ प्रतिवलः प्रत्याययौ च प्र
वहयो रभिलाषवतोरुभयोर्भावयोः शावलत्वम् २९ ॥ तस्याः प्रि
यं वितनुरूपेतमेव पश्चवस्त्ववादिनं तं प्रयान्तम् सत्यः स्मृतः स्व
प्रमध्ये तदानीं तयादृतालज्जेति जनप्रवादः ३० ॥ तस्यां भैम्यां
चित्तं नले प्रापेव तत्पुनः दृतिने वनं नले प्रयान्तं न पश्चैरश्वबनमा
श्वाक श्रुतिनेत्रपवलज्जेति जनस्य प्रवादः तस्यां भैम्यां नदा॰
नीं स्वमुखं प्रकटमेव सत्यः कृतेऽभूत् ३१ ॥ कथं कथं चित्रिय पेक्ष
रस्य कृत्वा स्वप्नेषु नवीदितं तंशि वाग्देवतायो वदने दृविदं
त्रपावती सा कृतसामि दृष्टम् ३२ ॥ सा भैमी नलस्य स्वप्नेके
नापि प्रकारेण आदरमी प्रद्वीदिता श्रीः शोभाय स्येदृशी कृत्वाल
ज्जावती सा भैमी सरस्वत्या मुखपद्मे सामिदृष्टमर्धदृष्टं चकार
यज्ञानयाहृष्ट्या सरस्वती किं वक्ष्यतीति शोकाभावस्य ध्वनिः तया
वोक्तं नातिस्थिरानि दृष्टाज्ञानीदृशाद्वहिर्गन्तावी व्याप्तस्थवा
यतातिर्यग्भ्रमन्स्खलितनारका दृष्टिसाशंकितायो वशोके यो
मेनिरे बुधाः ३३ ॥ अजानती वेद मवोचदेनां सा कृतमस्यास्तद
वेत्य देवी भावस्मयोर्मिप्रतिसीर्ययानेविनी धैनेलदत्ययिन्नेन॰
मेपि ३४ ॥ देवी सरस्वती अस्या भैम्यास्तदाकृतमयमेतिमपव
नलोमयावरणीयइत्यभिप्रायं ज्ञात्वा अजानानेवनां भैमीमि
दमवोचत् त्रपोर्मिलज्ञालहरिकेव प्रतिसीरा जवनिका उद्
टनपटः तयात्वदीयोभिप्रायो मम मापि लहाधितेन चीयते ल
ज्जया छादितो मयापि न ज्ञायते इत्यर्थः ३५ ॥ देव्याः कृतोऽने
निनलार्थनाम्नि गृहीत एव त्रपयानिपीता अथांगुलीरंगुलि
भिः स्पृशंती हरं शिरः सा नमयांचकार ३६ ॥ अथ नलो मया
वरणीय इति वक्तव्यत्वे त्रपयाग॰॰ देव्या हेव्याः सरस्वत्याः कृ
तो कृतोऽनेन नलस्यार्थनाम्नि गृहीत एव वक्तव्यशेषे सत्य॰
पि त्रपया निपीता सौगन्धिः परं वक्तुमशक्ता सा भैमी अथानंत
रमंगुलीभिरंगुलीः स्पृशंती हरं शिरो नमयांचकार विहन्नभा॰
व धनि स्वयम् वक्तव्यकाले एव चोक्तीड स्याविदन्ने हि ने ३७

नै. च. टी. २२१

करेविधृत्येस्वरयोगिरांसापाणौययापश्चीदस्यहस्तेनाविहस्य वामे
तिनामैवबभाजसार्थंपुरंधिसाधारणासेविभागम् ३४ ॥ गि
रामीश्वरायासरस्वत्याकरेविधृत्येशाक्रस्यमार्गेपाण्याहस्तात्मका
भिन्नाब्रमार्गसंचारिणिहस्तेनापुरंधीभिः स्त्रीभिस्साधारणः से
विभागोयस्यतं शसकलस्त्रीसामान्यवाचकं वामेतिनामसार्थं
वक्रीभवनादन्वर्थंभेजेशाक्राद्वक्रीकृतेत्यर्थः ३४ ॥ विहस्य
हस्तेयविहस्यदेवीनेतंप्रयातामिमहेंद्रमेताम् भ्रमादियं
दत्तामिवाहिदेहेततस्वमत्कृत्यकरंवकर्ष ३५ ॥ अथानंत
रंदेवीसरस्वतीविहस्येतौभैमीहस्तेविकृष्यविधृत्याभिमहें
द्रमिंद्राभिमुखेनेवंप्रयाता प्रस्थिताइयंभैमीभ्रमात्स्वपदेहि
दत्तामिव करंचमत्कृत्यसास्वस्थीभूय ततस्तत्स्वत्पाचकर्ष
पूर्वश्लोकस्यपादांतरमिदम् ३५ ॥ भैमीनिरीक्ष्याभिमुखी
मघोनःस्वाराज्यलक्ष्मीरवृतामेयस्त्याम् हृष्टाननस्तत्र्यपरि
हारिणीनाव्रीडांविभोजाःप्रवणाभ्यपादि ३६ ॥ मघोनइंद्र
स्यसंमुखीभैमीदृष्ट्वास्वाराज्यलक्ष्मीरभिस्त्यामभून ग्रह
णात्यगुणाइन्नामोद्धत्पादसहितस्यतां ततोनंतरंनंशाक्रंपरि
हर्तुंशीलंयस्यास्ताहृष्टाभैमीर्हृष्टाविभोजः प्रवणाशाक्रंक
परवशास्वाराज्यलक्ष्मीव्रीडामभ्यपादिलज्जामगमत् भैम्या
यद्धृत्वास्थलमहंभजामीति अभ्यपादीति पद्गतामात्मेस्यल
ज्ञात्मनेपदंकर्तरिविहस्तस्पर्धोःश्रीणादेशस्त्रूपम् ३६ ॥
त्वत्तःश्रुतंनैतिनलेभयातःपरंवदेहसदितायवाणी की
मन्मथदेरथवंगभूमीभैमीहृष्टाभाषितनेषयानुत्त ३७ ॥
त्वत्तःत्वत्सकाशान्नैत्युत्तरंनलभंवनेमयाश्रुतं श्रनःपुनर्
दस्वचेताऽनासिवक्त्रे भासनोपसंभाषाज्ञानयत्नाविमस्यपा
निमंत्रणेषुवदइतिस्त्रेवात्मनेपदात्मनेपदम् इ
त्यनेनप्रकारेणघाणी उदिताप्रोक्तासाभैमीकीमन्मथस्ययो
त्रपाभिलाषयोस्तेरयायानानेनविजेतृभूमीयेरथभूमीत्र
प्रयावेक्षमनीशाअभिलाषेणचवक्तुंसुत्कंठेतिभावस्तस्या

स्योन्याभिभवोनोदय उग्रास्त्रयीभूताहृष्ट्वाकृत्वाभाषितनैष।
धास्मत् वाचंविनैवहृष्टानेषधमकथयदित्यर्थः ३७ ॥ हसंतं
भैमीदिविषत्त्वपाणिपाणिप्राणीयास्मरसौरसात्सा आलि
रपनीत्वाकृतमाकूतंगौभूपालदिक्पालकुलाधमथम् त
वसाश्रिनोदाद्दस्मरसांपाणिपाणिप्राणीयदिविषत्वहसंतं ८
साभैमीभूपालस्यनलस्यदिक्पालकुलस्यचाधमथनीत्वा
पाथ्याचासौउदगौचेतिपदस्तुदगीनाहृष्टीचकार नलपाथ्यागोड
मन्त्रकारास्तं दिगीशकुलेतद्दुर्गाउःखीनगच्छतीतिइतिवा।
क्यार्थः तथाचासमेवार्थमपिमेणाश्लोकेनाह ३८ ॥ आदे
शिनामप्यवलोक्यमंदंमंदेनलस्येवदिशावलंतीम् भूयःस
रादर्थपथाद्दृशासौनेनैवतांनेत्रमनानुनोद ३९ ॥ आदेशान
मधिरहागच्छेतिकृतादेशामाहृष्टामपि मंदंमंदंनलस्येव
दिशावलंतीनलमेवप्रतिवर्तमानांतांभैमीमवलोक्य आथा
नंतरं मसौमुरस्वतीभूयःपुनस्तांसुरान्प्रतिनेतुमिच्छुरर्ध
पथान्नलस्यार्थमार्गान्नुनोदप्रतिनिवर्तयामासेत्यर्थः ३९ ॥
मृदुलिक्ष्मावर्तनेनलीलनालेकृत्वालिङ्कुरवलदूलत्यम
भीमोद्भवातोन्नुदेकृपालीदेव्यानवोद्भवहृष्टोविवोध्यः ४॰
भैमीकृत्वपद्ममावर्तनेननलोत्तंनालेग्रीवायस्य हृष्टानयाश्री
लीनामालिंगसाविष्णुवाकूरकूरवाप्रव कूकारापवालीनोभ्र
मराणांकूकूरवागुंजितानितेषांलहरीयाणांग्रीवाकृत्येनल।
दूलंकुपितमेववर्तेयं कृत्वाहंष्टदेव्याग्रंकपालीबाकूशारणां
ननदेविभेद संवतस्यात्राकर्षयदित्यर्थः भीमोद्भवाकेवलवो
ढवत्वोद्भावभूरपिहिपताहृष्टामेवमृदावपद्ममंकृत्वाभवं
कपालीवाकूयंत्राणांभिनत्ति ४० ॥ देवीकथंचित्तवलुना।
मदेधउर्वीभवंतीस्मितस्तिकसंकृता आहस्ममांप्रत्यपितेपु
नःकाशाकाशाशाकेद्यधिकाजिविंबे ४१ ॥ तवलुनिश्चयेक
थंचित्केनाप्युपायेनादेवउर्वीभवंतीनदेवानचत्रिगच्छ।
तीति देवाभिमुखंनगच्छंतींतांभैमीस्मितस्तिकसंकृतामह

यमभाषितोऽहम्प्रोक्ता देवी सरस्वती आहस्म भोः शृणोकाद
धिकास्यविवेकेति श्रयजदैभैमिमांप्रतिश्रपि त्वद्धितोपदेश
नीययाथार्थवादिनी वाप्रतितेपुनःकाशीका विश्वदेवयोऽ
टे भृहेचनाव पहृशाइतिस्त्रेदेव शाहस्मादे रप्रत्ययोनीवेत्तो
परेङ्गादेशः ५२॥ एषामकृत्वा चरणप्रणाममेषामनुज्ञाम
नवाप्य सम्यक् रूपवैवैरेनववैरसेनिंवरीतुमीहाकथमो
चितीयम् ५३॥ एषां देवानां चरणप्रणाममकृत्वा प्रणामो
गावश्रक्रियते एषां सम्यक् श्रेष्ठतयानुज्ञामनवाप्ययावदा
ज्ञानप्राप्यते अतएव रूपवैरस्देवेषु वैरे विरोधे सिद्धे सति
नवनलं वरीतुमीहावाञ्छा कथमोचितीनोनिर्वहेचैवेत्य
र्थः ५४॥ इतीरिते विश्वसितोपुनस्तामादायपाणौदिविष
त्सुदेवी आहस्म नम्रो प्रणिधायमातोभक्तेयमर्हत्यधुनानु
कम्पाम् ५५॥ इत्युक्ते सति सविश्वासीभूतो नोभैमीपुनःक
रेगृहीत्वा देवेषुप्रणतांसंस्थाप्य सा सरस्वती तां देवानाहस्म
इयमधुनाभक्त्यामेवकीभूतानुकम्पामर्हति इयं भव
द्भिरनुकम्पनीयेत्यर्थः ५६॥ कष्टान्तुणीतेन बहुत्वमीयं
शोषावसानाद्भवतानेकम् न हस्समेतान्नृपमेनमेषा
वरीतुमन्विच्छति लोकपालः ५७॥ इयं भैमी सतीएकम
त्तीवृतावाकष्ठान्बहुत्वं वृणीते च पुनः शेषावमानादेकस्मिन्दृ
तेपरेषामवगणनायाहेतोः भवत्सुकष्ठाकेमध्येएकेनवृ
णीते भोलोकपालास्तस्मादेनं नृपं नलमेवकष्ठाकेमिलि
तानेशान्वरीतुमन्विच्छति समाजयन्ति ५८॥ भैम्याःस्वजामे
जनयापथिप्राक्स्वयंवरेसंजनयाबभूव संभोगमालिङ्गने
यास्यवेधाःश्रोषंतुकेहन्तुमियद्दनधम् ५९॥ सर्वेहृत्येवसरे
प्रस्तप्रसादाधिगतामहनमालेत्यादि कान्तिः स्वजयाविधिरस्य
नलस्यपथिभैम्याःस्वजेसंजनयाभोगसंयोजनयास्वयंवरेसंज
नयाबभूवोत्पादयामास नयापश्चादालिङ्गनयासंभोगमपि
संजनयांबभूव नानुनेभोदेवाः केषांदृष्टन्तुस्वयमियद्दनधाम

नैषधचरितम् - १९६०७
नरहरिटीकायुतम्
नरहरिः

नैषधचरितम् – १९६०७
नरहरिटीकायुतम्
नरहरिः

कार्तवीर्यविधि – १९६४८
तन्त्रशास्त्र ।
बंगाली + उड़िया
पं० रामचन्द्र शर्मा
मु० सराय बलभद्र
रेवाड़ी

हागमनेयत्नं कृत्य स्वयंवरस्य भोगस्य ज्ञानप्रवसं जन
येति. संजसंगोइत्यस्य फचित्रपम ४५॥ वागीस्त्रमाचारप्रया
त्यजाभिः स्वाभिः सहैवासवलतेनेनलाय प्रसेदुः सष्ठेकृष्याद्
त्वेनं गपादिनैव कीर्तिं भुवमानयद्वः ४६॥ अथवा स्वाभिः
प्रजाभिः सहैव वर्णाश्रमाणां विहितादाचारमार्गादस्वल
तेन पतनेनलाय कीर्तिं दीनमिच्छेव प्रसेदुषः प्रसन्नीभूता
त्युष्याभुवमानयत नलस्य कीर्तिमेव दातं स्वयं भुवमाग
तानतस्वयंवरेच्छया ४६॥ इति स्फुटे तस्या वचसेव दास्याः
स्फुत्वा मलस्याधरसाम्यबिंबम् भ्रूविभ्रमाकुंचन कुतार्थ्यन्तु
वैषेनेष्टुतां सायनृलायनिन्ये ४७॥ इत्यस्मिन्नवचसि स्फुटे
सति अस्या हेत्या वचसैव जाता दास्याः ईतोः सा तस्या धरं नल
नोष्टबिंबन्तुल्यमाद्गलं कृत्वा भ्रूविभ्रमेण सविशांभ्रमेणान भ्रू
संकुचनेन अभिप्रेतेन नलवरणे कृत्वाभ्यनुज्ञाया वैरीकृष्णापेते प्रदे
वेषु जातेषु सत्सु अथानंतरं सा देवीतां भैमी नलाय निन्ये ४७
मैदानिनिस्यंदननोन्मनो भूकुष्टेर मध्यानयाति स्तनस्याः मधू
कमालामफरंकुरंसाकाराटोपकंटं वस्य धाश्यधाश्नोः ४८॥ सा
देवी मंदादेन निस्तुलवक्षोभ्या भैम्याः कामेनाधि प्रेरयितुम
वाकमपि मधूकमालया मफरंर म्यकारं वर्स्वयधास्य धाशोर्नल
स्य कंटसमीपं निनाय ४८॥ अथाभिलिख्येव समर्प्यमानारा
जिंनिजस्वीकरणाक्षराणाम् हृवीं ऊराकृक्षाने लकारद्नालेव
धूमधूकस्रजमाससंज ४९॥ अथानंतरं वधूर्भैमी त्वामहं वृणो
इत्येवानि जांगीकरणाक्षराणां पंक्तिमिव लिखित्वासीयमानां
हृवीं करसरितां मधूकपुष्पमालां नलस्य कंटप्रवनाले आस
संजयोजयामास ४९॥ नाई र्वैयाष्ट्र मलयानि वेलं शृंगार
भासन्ति भयानि शोभं मालोपकृत नायकस्य पाशाभासकंटेन अस्य
हि भैरीवमुव ५०॥ शृंगारवेजलेद प्रमाम इति भयनोकः शृंगा
रः ऽस्य सदी लिसल्हृ स्यायां शृंगारं रस दीस्येव प्रमलयाः वैयानि।
वेलं भ्रभाभानि शोभामनि शयितन छविं कामयापाशा स्य समहंसी ता

नै.
१९२
वै. टी.

मधूकमालां नलः कंठे न बभार कामपाशोहि स्त्रीणां भासा
तिशयितशोभो भवति ५०॥ दूर्वाग्रजाग्रत्पुलकावलिनो
नलांगसंगस्पृहया स्मृहसनीम् मानेन मन्य नमितानना सा
माधूकमालोकत पुष्पमालाम् ५१॥ दूर्वाग्राण्येव जाग्रं
नीतदंष्ट्रवनीरोमांचपंक्तिर्यस्याः सा तया नलस्यांगसंगस्पृ
हृलसंती लोलंतीता पुष्पमाला नमितनानाना सा भैमी मानेने
र्ष्याकोपेनेव सा स्वयं वक्रमपश्यत् उत्प्रेक्षा मन्ये शाहृतनेत्रद्वावि
वक्रदृक्शास्त्रार्थे तयावाज्ञानुरागजनितस्वचक्षुरालोकेन ।
मालायाप्रतिनायिकत्वारोपान्मानेहेतुकत्वमुत्प्रेक्षितम् ५
कापि प्रमोदास्फुटनिर्जिहानवर्णावयामंगलगीतिरासीत्
सैवानने भ्यः पुरसुंदरीणां मुहूर्तमुल्लूलधनिस्सचार ५२
प्रमोदेनास्फुटमव्यक्तं संगत्वादवानिर्जिहानानिर्गच्छंतोव
र्णायस्यामीदृशीयाकाचिन्मंगलगीतिरासीत् सैव पुरसुंद
रीणां मुखेभ्य उल्लूलधनिर्भूत्वा उच्चैरुच्चचार गायंतिनाहि
सलवंमंगलेभ्यो नेमायंति पुरस्त्रियस्त्वनुस्त्रेण्यस्त्रायंति
तत्र मंगलगीते उल्लूलधनेश्च समकालमेव श्रवणादेका
त्मत्वं संभावितम् ५२॥ तानि मेलेनस्य मधूकमाला हृदि
स्थिताच प्रतिबिंबिताच कियत्यमयाकियतोचमग्रापृष्ठ
दृष्टाणालिरिव व्यलोकि ५३॥ तस्य नलस्य हृदिस्थिता
प्रतिबिंबिताच सा मधूकमाला जनैर्व्यलोकि केव किंचिदुप
रिस्थिता किंचिदंतर्मग्रा कामस्य शरपंक्तिरिव ५३॥ रोम्ना
णापशोषाण्यपि बालभावात्पृहंद्वयवीक्षितमंतकानि न
स्यास्तदाकेरकितागयष्टेः सात्त्विकादानमिवान्वभूवन्
ग्रिय संभोगाभ्रंगानुभावान्सात्त्विकभावादीन्दधीयति न
दानुरागाद्भोमाचितागलतायास्तस्या भैम्याः सर्वाण्यपि रोमा
णि बालभावात् वृद्धयोरेकेरोमत्वाद्देवशिशुत्वाद्दर्शनम्
लस्यास्यांगशोभावीक्षितमंत्रंतकानि उद्गताग्रीधा तस्या ।
किंयागसांद्रीविकान स्वपादानं ग्रहणमिवान्वभूवन् कौ

तकिंनोहिबालावरंभ्रियमुद्रीविकयापयंपतिनत्रेयमुत्येता
रोमांऊरैर्दन्तुरितानिलोमीरम्याधरास्मास्तनरोविरेजे शारदा
रोउम्भितमपाउनस्त्रीः स्मारीशारोपासनवेदिकेव ५५॥ रोमाणां
ऊरैः प्रथमोद्भेदैर्दन्तुरितानि निम्नोन्नतीकृतानि शाखिलानि अ
गानि यस्यास्सा रम्याधरास्वेदरीभैमीशारद्यालहरीकृताश्वेतदाउैः
नैःश्वितमपाउनस्त्रीः भूषितास्मरसंबोधिनीशारोपासनवेदिकेव
स्तनयोरेजे शाया उपास्यंते अभ्यस्यंते समीपात्तिष्यंते वास्यामिति
शारोपासना चासो वेदिकेति समासः रम्यमधरंतलं यस्यास्मेति
वेदिकाविशेषणमनुगामि अन्यत्र बिंबप्रतिबिंबभावः इति
श्लोकद्वयेन भैमीरोमांचवर्णनम् ५५॥ चेष्टाव्यनेशन्नखिला
स्तदास्याः स्मरशुवानैविनताविधूताः अभ्यर्थनीनाःकलिना
मुकुर्तलाभायतस्यावकुचेष्टितेनवा ५६॥ अस्याभैम्यास्तदासर्वा
एवनाश्चेष्टाः कायपरिस्पंदाः व्यनेशनष्टानि स्मरस्तंभाभूदि
त्यर्थः स्तंभश्चेष्टाप्रतीघातो भयहर्षामयादिभिः इतिस्तंभल
क्षणम् अत्रचेष्टानाशोहेतुमुत्प्रेक्षते चेष्टाकीदृशीरिवकामस
श्रुवानैरीविनुद्रव वाप्रयवा तस्यालाभायवक्रचेष्टितेननितरां
अर्थितातेकलिफगेनकाममभ्यर्थनीताइव व्यनेशन्नित्यत्रा
नपकहल्लभ्येनादेशादेलिंलिंदेतिसूत्रेनशोरलिदिह्नक्रव्यावेत्व
रूपुशवादिवादशा ५७॥ नत्रास्तमाल्पस्यहृषिायबलस्यस्वेदकरे
पंचशारस्यकार भविष्यदुद्वाहमहोत्सवस्यहस्तोदकसेजनयी
बभूव ५८॥ स्पष्टम् ५८॥ तेलेनतस्यास्तुलनामृदोस्तुक
स्यास्तसामन्मथबाणवात्तेः खिन्नीयितुंनतुनलोयदुच्चैरसू
तोल्लोत्सपथवेपथुफलैः ५९॥ तुहेतोयतोहेतोः मृदोकोम
लायास्तस्याभैम्यास्तत्लेनतुलनासाम्यमस्ति अतः साभैमी
कामशरवार्तेःकम्यास्त तुहेतविशेषावधारणव्याहृत्निषिन्न
व्यवहृतिः तथुनछिन्नीयितुंचित्रमाश्चर्यंजातम् सनलउच्चै
रात्वहसोउऽङ्काउजेनशीलस्तेर्मन्मथबाणवातैरतिमात्रयितकंपा
भूत ५९॥ इशोरपिन्यस्तमिवाञ्जनाभांश्रूतांइवान्तर्प्रतिबिं

नै॰ ष॰ वे टी॰ २३४

विमाल्यम् नृपस्य तत्पीतवतोरिवात्तगोः आसेवमालेवत यत्क
मेन: ५५ ॥ अपि संभावयां राज्ञो नलव्यतिरिक्तानां नृपाणां दृशो
विषये प्रतिकूलतया विंबिप्रतिविंबीभूतं माल्यं नलकंठस्य वरण
माला यत्र तथा यथा स्यात् तथा रागाद्दोषा करुणा वाज्ञाय मानमिति
शेषः दृगम्बु अस्मृत्यसन्नदिमिवात्सत्कालमस्रवदित्यर्थः
नृपस्य नलस्य रागादभिलाषात्मालेवमाल्यं पीतवतोरिवादृशोरिति
शोषेन यवपने हुत्तौ वेत नैत्रमध्यात्फकम्पदितं यथा स्यात्तथा दृग
म्बुअस्रलवनस्रवति स्म आलम्बमजलमिवस्यात्केटादित्यमरः
यत्नमिति सर्वोपित्तयाराज्ञो दृशोः माल्यस्य प्रतिबिंबमात्रेणापि
स्पृष्टत्वेन पुनस्तस्य नृपस्य साक्षादनिरंतरे पीतवतोर्दृशोर्मिथ्या
त्वयेन प्रावर्तिष्यतेति शङ्कयाधुनिते सव्यक्तोके यथाविषयभे
दादृपयोरुत्कमसंभवाद्वृतीयेति इति नले साल्विकवाप्योक्तिः ५५॥
स्तंभस्तथालंबितमानलेन भैमीकरस्पर्शभवः प्रसादः कंदर्पल
क्ष्मीकरणार्थिनस्तस्य स्तंभस्यदंभस्य विवेरयथापत् ९० ॥ भैमीकर
स्पर्शजनितस्य हर्षस्य प्रसादः हर्षजनितः स्तंभाख्यः सात्त्विक
भावस्तथानेन प्रकारेण नलेनालम्बितमाममतिपायोनलब्ध: दु
लभः प्राप्तो यथा स नलः शाख्यीकरणार्थोत्थितस्यातभ्भीविति
एवर्थित्वा उत्थापितस्य स्तंभस्य लक्षणया दंभव्याजे सौहृदप्राप
हर्षलक्षणेव अभीष्टलाभादिजानात्वेनाप्रसन्नता हर्षोद्र
केद रोमांच स्तंभाद्भावफलने निर्भवतः ९० ॥ उत्तुज्य सा
म्राज्यमिवाथ्य भितोनामामप्रत्यगरामिवाराव् तेवारूमा
कारमपेक्ष्य यातं निजोनमस्मात् दिवि वेदिगीशा: ९१ ॥ अथानं
नरेंद्रिकाले साम्राज्यं त्यक्ताभित्तोमिव तारूपम लक्ष्य सर्वो
पस्याजरामिव नलसंबंधिनेरम्यमाकारमुत्कास्वकीयामेव
तनुं स्वीकृत्य किंकर्तैयातं स्वर्गमिति शेषः ९१ ॥ मायानल
लेखत्य जनो निलीनः स्वैरं हरः पूर्विकया मघोनः भीमोद्भवासा
त्विभावप्रेमभादिहलयेवाविरभाविमैत्रैः ९२ ॥ कपटनलत्वे
नवचनः शाक्रस्य निलीनं स्वैः पूर्वमंतर्हितेर्नेत्रैर्भैमीसात्त्विक

भावशोभादृशीनेच्छयेवाहंपूर्विकया प्रादुरभावि ९२ ॥ गोत्रा
नतिक्रान्तभवे विवाहे नत्यातिक्रान्त्यादिव गोत्रशब्दः प्रवरस्यका
व प्रवरं वरं यमायन्सावायंदृश्शेतयासः ९३ ॥ यथा गोत्रशब्दः
सहजोरिप्रवेष्ठवरयोर्गोत्रानतिक्रान्त्येन शास्त्रोक्तगोत्रविचारेण
भवेजायमाने विवाहे नत्यातिक्रान्त्यानयोर्वेष्ठवरयोर्वैराद्विवा
होमाभूदिति देवाश्यवरं वरं पुरस्करोति पठितीयासगोत्रोत्तमसा
मानप्रवरातथा त्यागोहत्वानतस्त्स्याद्विजस्तज्ञायामंवरेत
इत्यादिस्मृत्यत्र पर्यालोचनया गोत्रभेदाद्विवाहे गोत्रानतिक्रान्त्ये
सति प्रवरैक्ये वेन्नदा विवाहो न भवतीति प्रवरपदी तैव वरीति प्र
काशयति तथा तत्र भैमीनलयोर्गोत्रानतिक्रान्ते न भवे विवाहे गो
त्रशब्दैर्विंदोवरं सावायं श्रेष्ठमिदं यं प्रवरं पुरस्कारायेरेक्त्वा नवा
त्सनया भैम्यादृष्टो प्रवरं नाम सावायमय्येकत्वे इत्यागच्छन्भै
म्यादृष्ट इत्यर्थः ९३ ॥ स्वकामसंमोहमहान्धकारनिर्वाप
मिच्छन्निव दीपिकाभिः उद्गत्वरीभिः स्फुरितं विनेने निजं वपुर्वी
क्ष्मावलिभाखाभिः ९४ ॥ स्वस्यकामकृतोनाथः संमोहो विचारा
भावः स एवान्धकारस्तस्य शान्तिमिच्छन्निव दीपिकाभिरिवोद्गम
नशीलाभिर्ज्वालाभिरात्मदेहं स्फुरितं प्रकाशितं चक्रे ९४ ॥ पत्यौ
हुते भीमजयानवज्ञावज्ञास्वमज्ञायनिजरूपवेषः जनादपत्रप्य
सहासहायस्तस्य प्रकाशोभवदप्रकाशः ९५ ॥ भैम्यानले पत्यौ
हुते सति यथा नहुते सति यः प्रकाशापव अप्रकाशोभ्रातुं प्रसन्नताज्ञ
नादपत्रप्याद्राय सर्वसमेवानान स्मिन्नेव यवरकाले भ्रातृ वमाल
योत्पन्नैः स्वमात्मानं निजरूपवानं न ज्ञाने स्मानस्यवरैः स प्रकाश
स्तोभ्रातुः प्रसन्नताया प्रकाशो न लभायद्यातर्हि ततः सत्रपि
हास्वेदाङ्कुतयोस्तंहृचरोभूत् प्रादुर्बभूवेत्यर्थः प्रकृत्य पवर्गीत्व
तीया ९५ ॥ सचावरमालक्ष्योकेनेत्रचाण्डतमः किरे कायमथप्रका
लः तत्कालमतः करणान्तःप्राणमध्यासितं कोपदेवोपपन्नः ९६
सदाइंकालदाडोपेतं श्रलंक्षोकेनरक्षोत्रालक्ष्योकेवागादाः प्राल
क्षोकाभ्यामिव नेत्राभ्यां चण्डरक्तं रडदर्शी नमः किरेतीति तमः किरं

नै·
ष· चे·
टी·
२३५

घपामेघपदात्मकः ईदृशंकायंदेहंकालोयमोदधार कइदत
त्कालेतस्मिन्नलवरणसमयेनृपाणांचित्तमाश्रयितक्रोधइव
प्रासः क्रोधेनापिनृपाणांकायोदाहेनप्रहरणेनक्रूरः प्रा
लम्बकेनतस्यामोचाण्डोत्यंतकोमनस्तनमःशंकिरःतमःशाहृ
स्यैपलताण्वाकुर्वचनानिसमुज्झितृत्वासीत् १६॥ हृत्मोच
रोऽस्दययिचित्रगुमःकायस्यउच्चैर्गुणपतदीयः कृष्णचपत्रस्यम
षीदर्पकोमषैर्दधस्योपरिपत्रमन्यः १७॥ अयानंतरमेनदीयो
यमसंबंधीनस्तैस्तनमोगुणःसेवकस्त्रित्रगुसोनामकायस्यो
लेखकः तथाचित्रेणास्यमस्यागुणत्तिरोहितः कायस्योदे
हेस्थितःगुणःकालिमादिर्धर्मसूक्ष्मगोचरःप्रत्यक्षोऽभूत् तयोर्
कोलेखकःपत्रस्योर्धमषीदृश्याभीत्सरव्याकरलिखनात् अन्यः
शरीरस्योधर्मःकालिमामषेपरिपत्रंदधत् अतिकालिम्ना
मषीपत्रंदधदासीत् १७॥ तस्यामनोबंधविमोचनस्यक्षणस्य
तत्कालमिवप्रचेताः पाशंदधानःकरबद्धवासंविभ्रधर्मावाप्य
मवाप्यदेहम् १८॥ आप्यमपामीश्वरमप्रकृतिंवादेहमवाप्य
विभ्रतीश्वरोभवन्प्रचेतानाक्षणान्तस्याभेस्या मनोबंधविमोचन
स्य क्षणस्यसचासौकालः तत्कालाधनोरत्यंतसंयोगेद्वितीया
तत्कालमिवमनोबंधविमोचनसमयेइवकरबद्धवासंकलि
तपाशंदधानोबभौ अत्रपाशस्यस्वाभाविकेनित्यकरस्थानेमनो
बंधविमोचनकालमिवात्प्रेक्षितः १८॥ सहद्वितीयास्त्रियम
भ्युपेयादेतंसद्वद्धज्ञनयोपदेशम् अन्यासभार्योकयामिच्छ
तीतिजडाधिपोभूत्सहायएव १९॥ सहद्वितीयःद्वितीयेन
सहितःस्त्रियमभ्युपेयात् स्त्रीजातिसमीपंगच्छेत् परनारी
स्त्रीसमीपंनगच्छेत् तथाचोक्तं जनयित्र्यादुहित्र्यावास्वस्रानै
कत्रसंविशेत् बलवानिंद्रियग्रामोविद्वांसमपिकर्षति इत्येत
नयोपदेशंनीतिशास्त्रोपदेशंसभार्यमत्स्यरूपः कथमन्यांस्त्रि
यंगच्छतीतीत्येतद्बुद्ध्या पत्नीपाणिग्रहीतात्तद्वितीयासहाय।
मिणीतिपत्नी पर्यायक्रमेणान्तात्येमज्जतोजडाधिपोवरुणाएव

महान्मार्दवैःश्रमसहायोऽभूत् शक्रादीनांप्रत्यगाद्यःसहायामि
लिताःकरुणात्वेकाकेयवासीत् इंद्रेण्ययत्रइःश्राद्गस्यइयंव।
नमित्य वहुद्विविगमार्थत्वेनतात्पर्यानवबोधोर्थः १८॥ दे
व्यापिदिव्यानंतनःप्रकाशीकृतामदद्भ्रुकृभस्तनस्तजंती
श्वनिःश्वासैस्तामवधार्यचिवेहस्तहाचिवालाशिथिलाङ्गताऽभूत्
देव्यापिवादेवतयापिप्रत्युशक्रादिप्रादुर्भावानेनरदिव्या।
मूर्तिःप्रकटीकृत्वा कीदृशीवक्रभृतःश्रीविम्बोःहर्षतस्य
नीश्वनिश्वसैःप्रकटीकृतैःस्वतनुभेज्जवादिभिस्तोवाऽदेवना।
मिवनिश्चित्यतस्याववचनेवालाभैमीशिथिलाश्चर्यंजाता इ
दानींतावदस्याभैम्यामनस्यद्भुतंभासतेस्म कथमनयात्रिभु
वनाधिपतीनांसर्वेषांनाममात्रेणिश्शक्रादयोवानलत्वेनवा।
र्णितम्मितिमाश्चर्यामीत् मासाद्धादेवनोनिश्चित्यकियदिद
माश्चर्यमस्याइतिशिथिलाङ्गतासीत् १९॥ त्रिलोककेनाय
कमेलकेस्मिन्नृपान्यताकौतुकदर्शिभिस्तैः वधोवनेशादिभि
रिन्द्रजालविद्याविदांहन्तिवधाव्यधायि २०॥ अस्मिन्नायका।
नांमेलकेसंघे त्रिलोककेकौतुकदर्शिनिनृपान्यत्वंस्वरूपे
णनलरूपत्वेनलरूपत्वेचस्वरूपत्वमेवकौतुकदर्शीयद्भिस्तै
रिन्द्राद्यैःवतत्वेदेइन्द्रजालविद्याविदांहंतेजीविनोपायस्यव
धाइननात् वधःशरीरहननमेवकृतम् देवानांमाययाश्चम
त्कारेहष्टापेदकलोकायेइन्द्रजालिकानांकपेनेस्मेत्यर्थः २१॥
विलोकयन्तावासद्भुवायकाम्भैमीपरस्परप्रमदस्ताभिरामो प्रथप्र
सःप्रीतमनावभाषेजाम्बूनदाभायपरमार्थभीमः २२॥ तौभैमी
नलौआसहर्लिभ्रमनोवेयोऽसतयवान्योन्यप्रीतिरसेनाभिरामौ
तत्रहर्षोहृष्टाशाक्राःसंनहृष्टहृदयःसन्निदंवभाषे २३॥ वैदर्भिद
वस्तवतावदेषवरोऽनुरापःपृथिवीश्राएव दौत्यंततयत्वंकृतवा
नमायेनलप्रसादस्त्वयितन्नमायम् २४॥ योभैमिनवश्यप्ता
पस्याराइःश्वेनप्राह्यशक्रपवपृथिवीशोनलएव तावदस्मा
दत्तस्त्वप्यमितिशेषः तावत्सुदेनान्योऽपिसमपिवरार्णादिस्ताय

नै. ष. वे. टी. १३९

विना भीनलयज्ञमभायंव्याजेन विनाहृत्यहृतनवांसल्लज्ञस्मा १
त्कारणादयं मम प्रसादो वसत्वयि ७३ ॥ प्रत्यवलतलत्वामवलं
ब्यमूर्तिं कृत्वानि यज्ञेषु हुतवोपभोक्ष्ये मंशोवनेस्माभिरवीत्यभु
क्तेमखाविहि मंत्राधिकदेवभावे ७४॥ प्रत्यवहृष्णोसाक्षात्हृष्टीनी
यं सहस्वनेत्रत्वादिधारिणीमूर्तिमाश्रित्य नृवयज्ञेषु हुतानि हू
वींषि प्रश्नासि हियस्मात्त्वेनामीमांसकादयोस्माभिरशरीरि
देवैर्भुक्तेयत्नमवीदन्नाहृष्ट्वा मंत्राधिकदेवभावे मंत्रादधिको
न्यत्वेन मंत्रेणाजनितस्माहृष्टिपिहानादेवोस्तीत्यस्मिन्भावे सं
शेरते संशयं भजेते श्रुतं तस्य संदेहस्य च्छेदासायत्वयज्ञेषु
प्रत्यक्षीभूय हवींषि भोक्तव्य इत्यर्थः ७४॥ भवानपित्वहृदयित
यिशोषसायुज्यमासादयतात्शिवाभ्यां प्रेत्यास्मिकीहृग्भवि
तेतिविंतासंतापमेनसक्लिन्नेद्विजेतोः ७५॥ शोषेशुभाशुभक
र्मभोगानंतरमपि त्वत्प्रियाभैम्याशिवाभ्यां शिवेनशिवया
च सह सायुज्यमेकात्म्यं लभेतां हियस्मात्तेनोः प्राप्तिनः प्रेत्य
मृत्वा कीदृशो भविष्यामीति विंतात्रैनमेनसि संतापेनलेने ७५
नवोपवाणासिनामविंदुवासायणरेश्मिपुरंपुराक्ले निर्वा
तमिक्षोरपितवभैमीसंभोगसंकोचपियाधिकाषि ७६॥
उपवाणामिवाणाणसंयां समीपे श्रासीनामनदीनस्याः पारेय
रेमध्येषश्चावेनि पारेशहस्यषष्ठेनेनसमासः पदं तत्वेवनि
पातितं नत्वनामविंदुं नलपुरमितिनवदासायस्ति नेपुरा
स्ते भविष्यति निर्वातमोक्षोर्मच्छोरपितवभैमीसंभोगसंको
चस्यपियाशाकयाधिकाशिवात्पातन्तु रेनवदासायनभ
विष्यति ७६॥ धूमावलिरमस्तुतनंःस्तुपर्वामत्वावेःपावःसौ
विदांतमृत्वे कामंमदीवामयकामधेनोः प्रयायताम्नप्रदयात्व
दीयः ७७॥ ज्ञावोस्वादविदांदेवानांधूमावलिरेवमस्तुवितेय
स्येहशोसुखदेवानां यज्ञोशभोगसाधनं तस्पवींदेवोवाग्निस्तं नूलम
वे त्वदीयोभ्युदयः स्वकीतामयीमहत्र्वानञ्पापाकामधेन
तस्या प्रसायतापयः क्षीरमिवाचरतो महत्वीनस्यफलं नवो

दयोस्त्वित्यर्थः ७७ ॥ यादाहृपाकोपयिकीतत्रमेभूयास्त्वदि
च्छावशादिर्विनीता तयापराभूततनोर्वनंगात्स्याः प्रभुःसत्वयि
केत्वमेधि ७८ ॥ दहनपचनयोरूपायस्तनयायामदीयातनुः
भोमाग्निमूर्तिः सात्वदिच्छावशागाभूयात् यत्रत्वमिच्छसितत्र
प्रादुर्भवेदित्यर्थः तस्या भोमाग्निमूर्तेः प्रभुर्ग्रासनीमासन् तथा
भोमाग्निमूर्त्यादग्धदेहादनंगात्कामात्त्वमपिकोभवत्रामि
त्वंमादहन्नित्यर्थः ७८ ॥ श्रमस्तत्वयासाधितमत्रमीनरमा
दिपीयूषरमातिशायि वद्रूपविषमत्वस्वरूपकारक्रियास्त्रको
त्हलशालिशीलम् ७५ ॥ त्वयासाधितेपाद्मिमंत्रेचमीनेत्र
प्ललसाणामांसंचयस्तः शार्करादिवत्तदादित्यकृतिकंभक्ष्यममत
रसातुन्त्कृष्टंभवत यथावयदृत्तस्तवशीलंस्वभावेस्तदकर्मस्वकु
तूहलशालिमाभिलाषोविषः ७५ ॥ वेदस्वतोपिमन्तयवतपुष्टो
देवत्तमाचभूयरापिरासम वरप्रदानायतवापवीनेत्थिवेम
दीयावसनोत्तुवेयम् ८० ॥ यमोपिदेवः स्वयमेवप्रसन्नत्नेन्द्र
पेनलमाह तवापहानेबहुतवरैनेः कृत्वावरदानायमहीया
जिह्वाविराहुत्त्रसोन्कंटास्ति ८० ॥ सर्वाणिशास्त्राणिमहा
गचक्रेराविर्भवंतुत्वयिशत्रुजेते प्रवाप्यमस्मादधिकंनकिं
चिज्जागर्निवीरव्रतदीक्षितानाम् ८१॥ शत्रुजयप्रणिलिनिव
यिसर्वाणिशास्त्राणिशस्त्रविद्याः श्रंगचक्रेरंगभूतानीदेवता
नांसहैः सहसन्निधानंभजंतो वीरव्रतदीक्षितानांनियमवृ
त्तो यस्मादस्मामस्माच्छस्त्रग्रामोत्कदधिकं वस्तुवाप्यप्रार्थ
नीयंकिंचिज्जास्ति ८२ ॥ हामुगमस्यापिदशाविपाकंयमान
वेनःस्ववलंत्वदीयम् प्रमुचतःशुरुपमनन्यभक्तेःस्वहस्त
वोस्तव्यइन्त्रिवर्गः ८३ ॥ दशानामनेकविधावस्थानांविपा
कंपरिपाकंस्तमवघपभोगपंकस्त्रोकसंविपदमासयापितवचि
त्तेधर्मानघपवनं प्रणपधर्मसंचित्यजतः अतएवानन्यवश्नेः
धर्मादितवचकामेपुवनेमानसात्रिवर्गोधर्मार्थकामाः स्वह
स्तेवास्तव्याः किंकरोविभवति ८४॥ स्मितांचितंतांवमवोच

नै.
ष. वे.
टी.
२३२

देनंप्रसन्नचेतान्यपतिप्रचेताः प्रदायभैमीमपकनावचैनेदद्
मिनयौनकंकोलकेन ७२॥ प्रसन्नहृदयोवरुणोप्रनेनंपु
नलेमीवडामहजिनोवाचस्तवाच भैमीद्वेदानीनस्मिंभैमी
दानेयौनकास्यस्वदायस्यकौनकेनस्हृदयानुभेवरहृदयंददा-
मि ७३॥ यत्राभिलाषस्तवतत्रदेशेनस्वस्यधन्वन्यपिहृतोम
णिः प्रायोवहंतीहहिलोकयात्रांययानतानिनयापराणि ७४
भैमाजनयत्रनवेच्छास्यात्तत्रदेशेधन्वन्यपिनिर्जलेपितांसिव
स्मैवजलमस्तु इहलोकेयथाजनानांजलानिलोकयात्राजीव
कोवहंति जलानामेवजीवनत्वप्रसिद्धेः ७४॥ प्रसादितावरु
चिभानुनास्त्वमस्यत्वमपिप्रपद्य भवन्मनस्कारलवो
त्तमेनक्रमेलकानांनिलयःपुरेव ७५॥ मरुत्निर्जलोपिदेशः
भवतानवमनस्कारलवस्पृहालेशस्योक्तमेसतिसमस्तुत्वम
पिप्राप्य सुचिभानुनास्तुथ्रोमुनावेकोवप्रसादितांप्रापोजला
नियस्यहस्तशास्तन. प्रस्थितिसमासीतः यथानक्रमेलकानां
मकरसंज्ञानांनिलयप्राप्तयीभूतोपि सुनभेवनोमनस्कार-
लवोत्तमेनपुरेवविद्यतापहूतनिर्जलेयथासीन्नथैवास्तकी
हृशः सुचेराधामस्यभानुनाप्रहरोतांप्रसादीनापोत्तमेपिस्यहृ
पाः तथाक्रमेलकानांमरुस्थानानिलयःस्थाने त्वदिच्छावशा
न्निर्जलेयथाजलोत्तमः तथास्तुजलेपिनिर्जलत्वंस्यादितिश्लो
केश्येनवरहृदयदाने यत्तुनक्रमेलकानामित्यवतनीयपादो-
तेननकारेणासहवर्तनंपादादिस्थस्यक्रकाराघस्यमकरवा
वकत्वंतच्चिन्त्यमिति नलहरिणोस्येनत्वंकिंचित् स्नेहयुक्
केचवक्रशोहृष्टावानादद्धयोत्पन्नतयोः पदयोस्सम्बन्धेस्त
त्वेनसंधेः यथामाघेस्मस्पकत्ययतिविधायहस्त्यजनतोजग
त्यनभिमानितादधदिति ७५॥ श्रेयानिराभोदभरस्तदिव्यः
सुगन्धिभूयायह्वदंगमवात् इहप्रसनोपमयात्पुवस्तनपमे
पामेभयकर्मैदयत् ७६॥ भवतोगानांसमागात्सुगन्धिप्रम्लानि
स्नानंस्वभावःचसनदिव्योद्भूतःप्रामोदस्यसौगंध्यस्यातिशाय

शुद्धेयात् यद्यतोहेतोः प्रसन्नोपमयाश्रुच्छमिवान्यदेत्तथ
मेस्य शर्मणस्तोभयेहदेहकर्मदेवर्मणिसमर्थेनहृष्टम् यथा
शुष्यं देवादोल्पलेथमें करोतिस्वस्मिन्नलस्लेशमेस्तावं करो
ति शुन्यदत्तस्तथाभयं नकरोतीत्यर्थः ८१ ॥ वामदेवनापिस्मि
नसर्वेस्तवीश्चपवेराजेरभसाद्भुमाघ त्वल्पयसीसेसद्मावरे ।
न्यान्तु किंनकिंचिद्गृहाणाविनेते ८२ ॥ श्रीसवस्वत्यपिश्रूसी
देनत्वेरभसाद्वीन्सस्मिनमुवाच त्वहृद्भायाः भेन्याः संतो
षंकुर्वन्त्यामत्सकाशात् नवृणहाणाविनेकिंचिन्केनभवति
किंतुमत्सकाशादेवसर्वं किंचिद्गृहाणेत्यर्थः ८३ ॥ अर्थीवि
देवार्थेनयोपसीदन्नाल्पायिधीरेरवधीरणीयः मान्येनमन्य
विधिनाविर्तार्णः सप्रीतिदायोबहुमतस्तुमहे: ८४ ॥ अर्थेनया
याञ्चयाविनेवप्रार्थेवमर्थः स्वल्पोपिधीरैर्विद्वद्भिर्नावध
णीयः मन्येऽन्तोवाच्यामान्येनानुलेख्यप्रासनेनविधिनादेवे
नप्रीतिदायः प्रीतिरूपंकोदानंदत्तेः सस्वल्पोपर्थोबहुमतान
योग्यः ८५ ॥ श्रवामायामायेसकलमभयाकारघटनास्थि
धावनेत्रयंभगवन्दभिधेयं भवतियतः नहेतमत्रेमेस्मरहरम
यं शे३मममलेनिराकारेश्वरतपनरूपेलेस्तिस्थतमते ८६ ॥
अवाऐकारेणमामकारेणानश्चेनवेतिश्रवामाऐकारेणान
येवावामा ऐकारेणचेतिद्विकलेन प्रणवहृदयेनापेस्वस्वभा
वऽभयाकारघटनात् उभयोराकारयोराघंतयोराकलत्याभी
गायोर्घटनात्संयोजनात् द्विधाभूतत्सकलेमायाबीजहृदयेश्री
रीहृदयेभगवतापिशिवेनाभिधेयंप्रकाशितेसिद्धवर्णितत्वादस्य
मंत्रस्य श्रयावाभगवतीश्रांशिवेवाभिधेयावाच्यायस्पतत् मा
याबीजस्य शक्तिवाचकत्वात् यद्रूपमनया वर्णानुपूर्व्यामंत्र
वर्णस्वरूपभवति उद्दलनस्यप्रणवहृदयमुदितंसप्तमायाबीज
हृदयसंज्ञकंमंत्रमेमंत्रवाग्भवं स्मरचिंतय हरमयंहरोविद्रुस्त
त्स्वरूपं नहके ओत्रपकाशमात्रेयोत्स्यतंधामत्रयेसति उक्तं ।
बिंदुत्रयाशान्तोशिवोबिंदुर्वनोममनदति सेतुमार्थवंद्ये श्रमेन

नै. ष. वे. टी. २१७

ऽर्द्धं निराकारं नादं नादांतं क्रमेण व्यापकं शांतस्तदाजप
भ्रोनरपते सोयं मंत्रस्तंवसिद्धनजपात्फलदो स्त्ल सकलेति
मायाबीजाय बङ्कारकोशोयाणमालंकारात्येप्रशस्तिस्तया
लेङ्गामालापिमवेलानथा समस्तापितथाह्लामादेवीप्रणव
वीरकौ वाग्भागास्तथाबीजं क्लिमाणपराणिवेति तथावा
स्यतरत्वनीमन्योह्नारः श्रीप्रपंचसारेशिवोक्तः प्राधेनप्रण
वजशक्तियम्मपथेप्रागस्याभवन्तमरस्वतीचंडेनानन्येनो
मनुरयमीशोमुख्येवर्तिः संप्रोक्तो भुवि भजमानपारिजातः शा
रदातिलकेन वेतदेवस्ये मंत्रहीनं यथा तारंमायाधोविंदुः श
क्तितार्दसवस्वती ऊंकारानन्येनकोमंत्रप्रोक्तः प्रकादशाद्वरइति
तथावान्यत्रापि भोर्लज्जावाग्भवंचप्रवाप्रणवपथव बीजं पंच
शिवोस्त्येयमंत्रेयोनमस्तथा इत्यालंविस्तरेणात्र परमरहस्ये
श्रीगुरुचरणसंप्रदायेकागम्येत्वोगामप्रकाशेमनभेदप्रका
शेने यत्तनरहोरणमंत्रोङ्कारः कृततस्यात्रसंबंधो लेशा
तोपि नास्ति तथाहि सत्तङ्कोमंत्रः सकलप्रपंचमूलक्षता
याःपरायाःप्रकृतेरेव तथास्फुते श्रीपंचसारप्रपंचे प्रामे
पटले प्रथाभिवत्ये सकलप्रपंचमूलात्मिकायाःप्रकृतेर्य
थावत् मंत्रेस्तोयंसङ्कृताभिषेकजपार्वनाद्यैः सकलार्थसिद्ध
ऽये वनवत्मिकुसगतिशांतिविंदुभिः कथितः परप्रकृति
वाचकोमंत्रः ऊकितापहार्यस्तवभजतमोनदोजगतामशोकज
नरंजनदमः वनवत्मिहकारः कुसगतिरेफःशांतिः ऊंका
रः विंदुरनुस्वारः इत्येन ह्रिंदेयां प्रस्यचबीजस्यप्रणवद्व
यपुटितत्वेजपायविदितमेवविरुद्धो ध्यानंवा [illegible] ऽउद्य
त्सुखत्सभाभोविजितनवजपामिंदुरावालावनऽद्योतन्मौ
लिविन्नेत्रांविविधमणिलसत्कुण्डलापद्मगाच हारग्रैवी
यकांवीगुणमणिवलयाद्यैर्विदितांब्राम्बवाप्याम्नायपाशांकु
शेष्टाभयवरदकरामम्बिकांतानमामीतिध्यानं प्रकृतमंत्रा
राध्यदेवतायाध्यानं ग्रहदेवाग्रिमश्लोके हंसवाहनत्वेनाख्या.

पयति संगाद्धतेषानेनैकादशालयेशसवस्वतीमंत्रेणास
हृतरानतेत्रैवप्रपंचसारेहंसाच्छाहरहसित्रह्मसेंदुकेदाव
दातावाणीमंदस्मितंफतमुखीमोलिबद्धेंदुलेखा विद्यार
वीणाम्कृतवन्गादीसिहृंसाश्चाब्जसंस्थाभवदभिमतप्राम
प्रभावतीस्यात् शारदामिलकेचेनन्मचागाध्यदेवतायाइस्य
मेवध्यानंयथा वाणीस्मृतीनिशाकरोज्ज्वलमुखीकर्पूरकुंद
प्रभावेदार्थीकितमस्तकानिजकरैस्सबिभ्रतीमादरात् वी
णामक्षगुणंसुधाड्यकलशंविद्यांचतुंगस्तनीदिव्यैराभर
णैर्विभूषिततनुर्हंसाधिरूढाभजेत् ८९ ॥ सर्वांगीनवसामृत
क्लिमितयावाचमवाचस्पतिः सर्वगीयत्र्यगीहृशामपिवर
शीकारायमारायते यस्मैयःस्पृहयत्यनेनसतदेवाप्नोति
किंस्वयंम: येनायंहृदयेकृतःसुकृतिनासन्मंत्रचिंतामणिः ५
येनसुकृतिनाजनेनायमदीयोमंत्रइवचिंतामणिरभिलषित
पदःहृदयेकृतोधारितः सर्वमंत्रधारकःसर्वागिगानिशाद्ध्या
नयोक्तवस्तुमाननीतीहशाक्वामोवसः सुधायदिवेवामृतेसवी
ह्लादकारिणेनक्लिमितयोक्तयावाचाकुत्वावाचस्पतिर्भवति
सर्वगीयाणीमृगीभवानामपिमृगीदृशांमोहनायकंदर्प:।
वाचरति किंपुनः कुलेके जातानामिन्यापिशाद्धार्थः किंतयमा
बहुनोक्तेनाले योयस्मैयस्तुनेस्पृहयतिसमंत्रेणतद्वद्धनेनम
त्रेणप्राप्नोत्येव नयावाक्तेशाबदेनिलके चिंतामणिवमस्यम
त्रस्य बहुनाकिमित्रेविद्याभजत्यकामदोमणिरिति ९० ॥
पुस्तकंजपवटींवराभयादिभिर्दधतीभंगेस्वाकृतहंसेनसमारूढेनियोगिनीम
मतिंजपतिसमयमनिंद्यममत्येवभक्तः नत्यामेवतस्यातेने
त्रिवासितकंठमसोयंस्यकस्यापिपत्रेसोपिश्लोकानवकाशइवचय
तिकविवरकोनेकंहृदयनस्य ९१ ॥ मत्येवभक्तः सर्वाश्चन्यादेव
तापरित्यज्यकाममेवाराधयन् नामेवसर्वाराधाजानन्नित्येवका
रः इहलोकेजनेचाकर्णाकृतसेनगच्छंतीहसर्वावहतोमाममवश्यतिः ।

नै. च. टी. २३८

मेतन्मंत्राराध्यदेवतां सरस्वतीं प्रत्यक्षीरभ्यर्च्य तयाराधिते रा
ज्यभ्यर्च्य मयि मतिं निविशंत्यस्य सदैकाग्रमनः मंत्रार्थचिंतन
परस्तु तयावाहा तुर्गीमननमितिमंत्राणां जल्पनं स्यादुपासि
ता परैः स्मृताः सशब्दस्याघः सघोस्वः प्रकीर्तितः ओष्ठस्पंदन
मात्रं तु यत्रोपांशु तदुच्यते स्फुत्वाजिह्वानिर्विकल्पचिंतनं यत्तद्धि ।
मानसम् इतीत्यमुत्तमोत्तरक्रमेणाराध्येयथास्यात्तयाह्यमनह
कारेणाबहिर्यातिमत्काराणाविशेषस्तु नः इतिस्मृतिप्रसिद्धेन ।
प्राणाप्रवाहेणानिर्यातीतिममुच्चरंतीमंत्रमृतिंयथात्केमंत्रमाणा
वेत्तपति तत्रहि वत्सरांते प्रासे सतिप्रसीमन्मंत्रजापीयस्य
कस्यचिदङ्के श्रोतमथाकस्यापिपृष्ठारसिकरेन्यस्यति सोप्य
काराद्रपठनादिक्रमेणाविनैवकविराजमाणीयाल्लोकाकवी
ति तदङ्केप्रपंचसारेवाणीस्तोत्रे च्छेनाभोरुहयोः प्राणमही
नः पुनर्हिजातिरपिस्याददनेलमूकः लक्ष्मीभवतिदेविसर्व
तरीति कौतुकमिन्याचार्यम् घस्य मंत्रस्य श्लोककतौ वीरस्य
धाम् ९० ॥ गुणानामास्थानीं नृपतिलकनारीति विदितां रस
स्फीतामंतस्तवच नवदनेवकोवित्तः भवित्रीवैदर्भीमधिक ।
मधिकंटेरचयितुं परीरंभक्रीडाचरणशरणामन्वहमहम् ९१
मोत्सवपनलप्रहवैदर्भीं भैमीं नवाधिकंटेकंठेपरीरंभस्यालिंग
नस्यलीलायाश्चाचरणंकरणमेवशरणं रक्षकं यस्यास्ताहशीं ।
प्रतिदिनेकर्तुंभवित्रीभैमीप्रत्यहं हृयथैहृशी स्यात्तथाहं करवा ।
णीत्यर्थः भैमीकीदृशीं गुणानां सौंदर्यादीनामास्थानीं निवास
तयानिलकनारीतिविदितां तिलकं भूतां जगद्भूषणभूता वा ना
नारीइयंसर्वोत्तमास्त्रीतिविख्यातां प्रतं हृदये रसेनानुरागेण
वर्णी स्फीतां सहाणां च पुनस्तव तु वैवं च कवेः काव्यकर्तुः अधिकंठे
केठेहृदयकरणावैदर्भीनाम रीतिः अधुना परीरंभक्रीडाचर ।
णशरणामनवरतमुच्चरणशीलां कंठेनित्यं भवित्री कीदृशी
रीतिः गुणानां ओजःप्रसादमाधुर्याणामास्थानीं तथा भोजपति
लकराजश्रेष्ठप्रवीणीतिविदितांनरीतिःस्त्रीयेव विदितामित्यर्थः

तयारसैः शृंगाराद्यैरंतःस्फीतो तयावरीतिलक्षणो ध्वनिग्रंथे
प्रसमानसमासेन मध्यमेन च भूषिता तयादीर्घसमासेतिव्रिधा
सेवटनोचिता गुणानाश्रिन्यतिहेती माधुर्यादीन्यनेकसा
रसस्तस्मिय महेहतयैवौचित्ये वाक्यवाच्ययोः यतदेवानुसृत्य का
व्यप्रकाशकारेपि माधुर्यव्यंजके वर्णेरूपनागरिकेष्यते ओजः
प्रकाशके स्तैस्तु परुषाकोमलापरैः के षांचिदेतावैदर्भीप्रमु
खावीतयोमताः ५२ ॥ भवहृत्वस्तोत्रमेतुपाहितकेटस्यकविता
मेवावास्तुपापेःश्लोकैस्तवयित्तनमुदेयंजनमुदे ततःपुण्यश्लो
कःक्षितिभुवनलोकस्यभविताभवान्नाख्यानस्सन्कलिकल्
षहारीहविविध ५३ ॥ यथासरस्वत्योपिहितःप्राभ्रितःकेटो
यस्यहृशास्यनवस्त्ववितानात्स्तोत्रैः कवेसोवादहंपुण्यैर्निर्दोषैःपु
ण्यप्रदैस्सववयिश्लोकैस्तवाह्विषयकैस्त्वच्चरितवर्णनैः श्लोकैजे
नानांमुदेहर्षायजनेनिवेत्तरमुदेयंप्रोक्तुंछामि ततस्त्वयथा
हरिः सौविस्तुःपुण्यश्लोके इतिख्यानःकलिकलुषहरतित
थाभवान् पुण्यश्लोकःआख्यातःकीर्तितस्सन् क्षितिसंज्ञे
भुवनेलोकस्यजनस्यकलिकलुषहारीभविता तदुक्तं पु
ण्यश्लोकोनलोराजाकीर्तितःकलिनाशनइति ५३ ॥ देवीस
नेव्रजगत्रुजेगद्रत्नभोगरत्नायितेकथयकिंविनयामकामं
किंचित्त्वयानहिपतिव्रतयाद्यपायभास्मात्स्वयमेवनरोव्रततलो
पमिच्छुः ५४ ॥ तेचतेशक्रादयोलोकपालाद्वपशाद्वात्सर
स्वतीचदेवीराज्ञीभैमीचशाहात्रेलेवजगद्भः भोभैमिकेकथ
जगत्त्रेमौलिभूषणाभूतायेद्रत्नकेकाममभिलाषंवितराम
हिक्षणीत्वयापतिव्रतयाकिंचित्कुलेभेनास्ति योनरस्स्वव्र
तलोपेस्तोव्रतनाशमिच्छुर्भवति सभस्मास्तभस्मीभवत्
तथाचनलपक्षे भोनलत्वंकथय जगन्मौलिरत्नायमानभैमीक
मभिलाषंवितराम हियस्मात्पतिव्रतयाभैम्यात्वयैवकाचात्त
याकिंचित्कुलेभेनास्ति यःकिंचिदाच्छसितद्भैम्यैवदत्तानीत्य
र्थः योनरस्स्वव्रतलोपमिच्छुसभस्मास्त ५४ ॥ हाटकोस

नै· ष· वे· टी· २४·

मपहाय नो वपुर्विभ्रतस्त्वमसि वीक्ष्य विस्मिता। आत्ममाकृति
मतो मनीषितां विषयात् हृदि तवाप्युदीयताम्॥ ५५॥ कूटकायं
मायाशरीरमपहाय वपुः स्वशरीरं बिभ्रतो दर्शनात्त्वं स्मात्वी
क्ष्य भो भैमि त्वं विस्मितासि साश्चर्यीभूतासि अतो मनीषितां का
ङ्क्षितामाकृतिं प्राप्तं तवापि हृदि विषयोदीयतामुद्गच्छतां स्व
श्चान्तरूपमाकारं कर्तुं तवापि चित्ते स्फुरत्वित्यर्थः एवमेव
नलप्रसिद्धे विस्मितेत्यत्र स्मितहस्तादि द्वित्वाद्गुणाभावग्रहेऽप्येषो
वंतल्यम् ५५॥ इत्थं विनीय वरमक्षरमाश्रयन्त्या तेषु तो
णाउदलसद्विपुलः प्रणादः उत्तिष्ठतो परिजनालपनैर्नृपा
णां स्ववीर्मितहृद्दहतदुन्दुभिनादसान्द्रः ५६॥ एवं वरं दत्त्वा दे
वेषाकाशमाश्रयन्त्या सत्यां दमयन्त्या स्वयंवरस्यादुच्चलतो न्द
पाणां सेवकजनानां न्यालपनैः स्वाधिकारसज्जभवनशब्दैः
कृत्वा विपुलो महान् स्वराभासः प्रणादः स्ववीर्मितो देवानां हृदे न ह
ताश्च ते दुन्दुभयः तेषां नादेन सान्द्रो निबिडीभूतस्तदलसदुच्चचार
देवेषु नलरूपेषु च स्वयंवरस्यानाकुलितेषु दिव्यदुन्दुभयोऽन
दंति स्मेत्यर्थः ५६॥ न दोषं विदधाद्यदपि निरवकाशगुणाम
यवरणप्रमाणस्तेन समरसमारंभसदृशाम्। जगुः पुण्यश्लोके
प्रतिनलपतयः किं तु विदधुः स्वनिःश्वासैर्भैमीहृदयमुदय
निर्भरद्दयम् ५७॥ निरवकाशया यस्यां तथा गुणामये गुणा
कपटुरे प्राचुर्यमयद्रुः पुण्यश्लोके नले प्रतिनलपतयः प्रत्य ना
र्थिनल्पा विहेषा ह्वेरादपि नो दोषं जगुरकथयन् एवं गुणामे
वान्योन्यसंमर्दे नावकाशो नास्ति तद्दोषस्य पुनः क्वावका
श इति दोषाकथने हेतुः नं यो स्वशोद्रादिभ्यः प्रासंनिव्रक्षणा
ह्दिव्यानि येन तथाभूतेन नले समरसमारंभसदृशं जगुः दि
व्यास्त्रप्रासि भीषिता यया कथा अपि नाश्रुवन्नित्यर्थः किं तु नि
जैर्दैत्यप्रकाशकैः निःश्वासैर्भैमीहृदयम् उद्वयं तीनिर्भरं
दयायस्य तद्विदधुश्चक्रुः एवं पुण्यश्लोके प्रतिनलपतनदनिप्या
यं पुत्तलकेषु ३णमये इति प्राणास्ते तं तव विशेषाग्नहृदयस्य चिरो

वाक्यथनात् श्रुणुश्लोकं प्रतीतिमिपदस्यकर्मीनवक्रियांनवयो
गाथाकथ्याचान्वयः सवलतीत्मपपाटपव ५७ ॥ अभृङ्गेलैविता
नैकंकरुणारसनदीमहतिमहेवतात्वतोनेमाभ्यर्थ्ययोगपास्तप
दिनिजसावीदापयामासतेभ्यः वेदर्थ्यास्तेषामलाभात्कृतगम
नमनः प्राणवाञ्छाविजह्रुः सात्वः तेषामिद्यविवयोधृतसननवय १
स्यानकभाभिराभिः ५८ ॥ भूमङ्गिरसौभौमकरुणारसनदीम
तिमहेवतात्वेलब्धिनाम्रतिमहृयालम्बइत्वं प्रापितातेभ्योन्वये
भ्यः संपदितत्कालमभ्यर्थ्यतातेननिजसावीदापयामासदी
यमानाः प्रथकजे नेभूक्षतोपिभैम्याष्ट्रग्रामैः कृतगमनमन
सस्वतेप्राणास्तेषांवाञ्छामवगाणभि[illegible]माभिर्भैमीसावीभिः
प्राणाभिर्निजह्रुः करणेत्तनीयः प्राभिः कीदृगिभिः भैमास्वा
शित्वविधा प्रामृमाकृतिमतोमनीषितांविधयाप्रदिनवाग्नु
दीयतो इतिवरग्रामोविधाभैमीस्तकाग्रामेशितत्पादायषि
तविधोपादानेष्टतंसननेवधस्यायाभैम्याअनुकावोभूमिका
याभिः दमोदमयंत्यावतिनाम्हज्ञानेनभैमीआस्यन्तेवया
प्राणान्वजकरित्यर्थः प्राव्यानोपदेशमुदितस्तेणपादानसं
तयाभैम्याइतिपंचमी अत्रकरुणारसोदयावीनाव्योनतम्रा
कस्यायिभावः भैमीशोकस्याग्रावर्णनीयत्वात् दयोत्पन्ने
देवसर्वश्लोकेवर्णितत्वात् तथाहिकरुणादयानिरूपयिपर
दुःखप्रहाणेच्छामानभवतथास्याभिरिति अर्थशोधादिकरु
णादयानुभावस्वाभीरसोनीताव्यस्तस्यनदीनिवेनप्रवाहः
तत्वमूर्तिमहेवतात्वेसान्नातमड्कवं प्रापितेतिव्याख्येयम् न
घावोके कार्यारंभेषुसंरंभः स्थेयानुत्साहउच्यते उत्तमप्र
कृतिवीरउत्साहस्थायिभाववान् माहेंद्रोमावल्कपीसमाह
नधर्मदयावतोमिति अतोस्मिन्पद्येभैम्यान्दपे बुद्यावीभवे
सावीदानस्वमेवीभवंवक्ष्यटमेव ५९ ॥ अहहमहमहोना
स्त्रीप्रतिहासमानेनिल[illegible]नेलेखस्वप्रतिहासमाने प
पनदमभभर्मनिवेशकीर्तिगलदलमफवाष्पाकुष्पा

नै·
ष·वं·
टी·
२४२

ष्टिनेभक्तः ९९॥ अहहा स्वर्गमत्योनागाकेगा सहस्त्रिया कौ
तेः सपत्नेस्वप्रतिष्ट्येपक्षेणा समानेतत्ल्यनलत्वेनिलयशिविर
प्रति प्रतिष्टासमानेप्रस्थातुमिच्छति गलनः यततोभ्रमरीयासि
मीहृषीमधेववाधंयस्यामाउञ्यहीष्टिराकाषादरमभर्तुः शाक्रस
मवेपिनोमानिमतीकोनिविवापतन् अन्याषिद्दिपतंतीमानुने
त्याभवति ९९॥ स्वस्यामरेन्द्रपतिमेशामनुंन्यजाङ्गिरेषच्छि
दाकदनमेवनदाध्यगामि नत्कास्मपष्टपतिनिवृष्यनिवृन्मया
तीवाग्देवतापिनिजविश्रमपामभेमीम १००॥ स्वात्मनोप
र्तनममन्स्पत्यजाङ्गिस्यत्वादिवंव्रजाङ्गिः देवेरेशस्पछिदयाः
कदनेपीडेवा अगामिप्राप्ता अवयवछेदपीडयायजुःखलन्या
मित्यर्थः गुणानेनलेत्यतामशाक्रवुविन्त्यर्थः वाग्देवता
पिनिजविलासरहंगाछन्मुत्कदिनाभेमी निवृत्यनिवृत्यप
श्यतिस्म १००॥ मानंदंननजाविवाहनमहेभीमस्तस्मीपति
वैदर्भीनिषधीश्वरोनृपजनानिष्टोक्तिनिष्ट्टये स्वानिस्वानि
पराधिपस्त्रिशिविराण्यहि प्रयानःक्रमाहेकोहीवक्रवच्छका
रसृजनःस्मातेनिरेमंगलम् १०१॥ पकोभीमोन्नपतिस्तनुजा
याविवाहसमयेवयपकातेव्यमंगलंस्वानंदंचकार हौवेदर्भी
निषधीश्वरोभमीजलोनृपजनस्याविष्टवचनानोछना्य
मंगलंस्तजतःस्म बहवोनराधिपाश्चस्रमास्त्रमानत्वानिस्वा
निशिविराणिगछंतेमगलमानेनिरेस्वयंवरसभायांनिर्विघ्नं
शिविरप्राप्त्यामंगलवक्रः १०१॥ श्रीहर्षकविराजिराजमु
टालंकारहीरस्तनंश्रीहीरःसुषुवेजितेन्द्रियचयंमामल्लदेवी
चयं यातस्तस्यचतुर्दशःशरदिजज्योत्स्नाच्छसूक्तमहाका
व्येचारुणिनैषधीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्वलः १०२॥ शारदि
जातोशारदिजाप्राहृट्शरदित्यादिनामसप्तम्याअलुक् शारदि
जातासोज्योत्स्नातद्वदछानिनिर्मलानिसूक्तानियत्र्यस्य
काव्यःशोभसर्गः १०२॥ ... कुतोनिजमतिविमतेनोमनसा
... दायोश्चधादस्यानेषधनवतीपविहरोतेवडमादाश्रितनाम

वैदर्भ्या नलदर्शमानस्मृदयत्संभोगसिद्धिर्गत सर्गः स्त्वेष चतुर्दश
स्तु अद्दशोपदिष्टादिषत्रैवधे १०३ ॥ इति श्रीहर्षकविराजविर
चिते नैषधाख्ये महाकाव्ये चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥ ॐ नमः सर
स्वत्यै ॥ ॐ प्रयोजनाद्दृष्टिवशाद्धि लोके द्विस्तत्स्वनाशः परिवृ
त्तयंतीम् याल्लत्राणां धारयते दमालामिवाद सौपानसरस्वती
नेः ॥ ॐ अथास्मिन्पंचदशसर्गे रम्यवेशकलाकालदर्शभोगा
दि सेवनैः प्रमोदात्मा रतिः सैव भूलोकवन्त्यन्यरर्थयोः ॥ ॐ इहि प्रथा
तासंभोगशृंगारानंत्यकारिणीत्यादि श्रवणात्कालशाहूपविग्र
हीतभैमीनलयोर्विवाहं वर्णयन्विवाहोपकरणानि संगारवका
णिवर्णयति ॥ ॥ अथोपकार्यानि षधावनीपतिर्निजा समया
सीद्ध्वराणस्वजोंचितः बहूनि वस्तूनि बहूनि वंदिनो विशिष्य
भैमीगुणकीर्तनाकृतो १ ॥ अथानंतरं वरणमाल्ययोचितोपसृ
ज्जितप्राप्तिं तस्तु निषधस्थपार्थिवनलः भैमीगुणवर्णनोऊर्वतो वे
दिनां विशिष्यान्ययाचकेभ्यो विशेषणेस्तूह बहूनि धनानि वस्त्र
निजासु पकार्यं शिविरं स्तोमो कल्पितं राजेश्ह मगच्छत उपा
यिकं क्रियते इति कर्मणि यस्मात् उपकार्या राजोचितं गृहमिति ।
नायमुत्सवी १ ॥ तथापरित्यक्ता मनसो वितीर्णा बान्धवानि भावापि
गमनेमार्गे ः तृणीकृतं रत्नानि कायं नरकेषु … काय लो । संचितनात्र
कश्चिरं नैच्छत् तुकः २ ॥ प्रयनलो मार्गे दानेन तथाददत्नवा ।
नु अथ्यामागधैरतिशायितस्य बोधमश्नक्य स्वभावस्यापि
गुणिनं तृणीकृतैस्तावद्रूपेस्वपवित्त्यकेस्मस्तु केरत्नानां निका
यम … शिस्तृतक्कः मार्ग्यैर्जिशतवालोकः उच्छेदेज
हातशोभमस्य करणआये चिरं बहुकालं चिकायचिन्तेस्म २
अपाश्चन स्यात्प्रदर्शित्रिविधान्वयात्कृतो भिनृपः स्वभावजने ज ।
नः प्रसहूकृशीनात्क विवेदिवाणिनेरवाहृनाराजक रेजिलेक
वाक ३ ॥ … नलस्यसदसि … षपात्ति सौतिशिक्षयासहान्वयात्त
गमाक्रुतीन्नेउपास्यान् … जनः सामान्यलोका
लोकापवादात् भीता … गतोभिनृपः आदिसमासःस …
… याने

नै॰
ष॰पं॰
टी॰
२४४

काभिलाषीनतु प्रतिष्ठाद्यभिलाषीस्तावभाजनं भवति नलेन
क्रियेत्यक्त्वा हावेलवधमित्यर्थः अथचास्तत्वामिनसभायां
स्त्रीसंगात्रपानस्याकांक्षास्यादेव उपायवशादेवायंसभायांभैमी
नाश्रयदित्यर्थः अभिन्नरूपोविद्वानविमर्शकः जनःस्तावभाजनं
ऊनोभवतिनभवेदेवेत्यर्थः प्रामसपत्नरूपाभिन्नरूपोऽधमनोज्ञ
योरित्यमरः अन्यहर्षीदन्योनाहर्षीराज्ञोनलादितरेषांसमहे
राजकेतदंगकेलोकस्यसेवकजनस्यवाक नस्यनलस्यकवीनं
वंदिनांचवर्णनेरवाक अवाधोवनीत्यवाक कृताअथोगामि
नीकृता अथचविज्ञतेवाक समाधानेयस्यास्ताहर्षीनिकृत्वरा
कृतेत्यर्थः ३॥ अदोषतामेवमतोविहायतेद्विषांमन्येदोषक
णाधिरोपणाः नजातमत्येसतिहर्षणेभवेदलीकमाधानमव
घमन्वयमः ४॥ द्विषोकर्नरिषष्टीद्विषत्कृतानिस्वषांस्तत्यनये
वदोषलेषस्याधिरोपणानिमतोमन्युकृषाणांनिदोषत्वमेव
प्रकटयतिहेतंवितर्कयति मन्येहर्षणेविद्यमानेसतिअली
कमसत्यमवद्यदोषमाधानमारोपितमन्युघमोजातनभवेत्
नलेन्यदोषाणामभावात्तदसिस्त्रीग्रहणेनतनिस्त्रपतंनामदो
षोद्र[illegible]मध्येवारोपितइत्यर्थः ५॥ विदर्भराजोपिसमंतनूज
याप्रविश्यहर्षेणवरोधमात्मनः शशंसदेवीमनुजातसंशयांप्र
तीच्छजामातरमुत्तमंकेनलम् ५॥ भीमोपिहर्षेणसानंदतःभै
म्यासार्केनिजोनः पुरंप्रविश्य जातसंशयांकिंस्यादितिसवि
तांदेवींमहिषींस्वराज्ञीप्रतिशशंससोवाच भोउन्नकेअनुके
टिनेनलजामानरंडुहितुःपतिंप्रतीच्छजानीहि प्रतिगृहाण
स्पृहयस्वच ५॥ तनुश्रियायस्यतेणासमंन्मथःजगत्रियायाः
पतितांसदन्वयम् जगत्त्रयीनायकमेलकेवरंवतावदेवीदवि
वेकमीहशाम् ९॥ यस्यनलस्यवपुःकांत्याहेतुनासप्रसि
द्धोमन्मथःतृणीकृतःवपुः्रत्यःयोनलःउलस्य[illegible]मसपृक्ताः
सुवर्णकुलपवित्रीकृती जगं[illegible]यीनायकानांमेलकेमांनि।
[illegible]सामसमध्येहर्षावरवि[illegible]ते सतमभीयरेकेवले

छ १११
आमीहि १०

छ

वेद भैमीविनान्यईदृशं वरं विवेक्तुं न जानातीत्यर्थः ९ ॥ कृजेत
पाणिग्रहमंगलोचिताः कुलीदृशाः स्त्रीसमयस्पृशः क्रियाः कृति
कृतीनां तु वयं विदथ्महे विधीनिति स्माह विनिर्णयो वसः ७ ॥
कुलीदृशाः स्त्रियः क्रियाकर्माणि कुर्जेन क्रियाः कीदृशीः विवाहमंग
लयोग्याः स्त्रीणां समयमाचारं स्पृशन्तीतीदृशीः समयः शपथाचारका
लसिद्धान्तसंविद इत्यमरः तु पुनर्वयं कृतिकृतीनां विधेकमी ९
णि कुर्महे इतीत्य सभीमोऽब्रवीत् स च पुनरेतः पुरोद्विजेगाम ११ ॥
निशीथरूपेन निर्वाहिता ननाशाशास मौहूर्तिकसंसदं शाकम् गणि
तशीरो रुद्याऽस्तनिस्तुवन्तदाऽसदाहेन नेयाप्रचक्रमे ८ ॥ अथ तः पु
रोहितेत्यभीमेन निर्वाहितमानं नगस्यास्याः कृतमेनामौहूर्ति
कानां ज्योतिर्विदां सभा श्रेणिः समूहं गणः कृत्वा उदयेन तस्या
ने प्रस्तमये समस्थाने च निस्तर्षं निर्दिश्य मेषाके कार्यकालीन
स्य मेषादेर्लग्नस्य नवधाकृतं भागं प्राप्तः यस्मिन्मेषादेर्षो वि
वाहः कार्यो भवति तत्स्वामीन मेषोपपन्नं तत्रैवास्यतो वा वरं
स्योरागपकरः एवं कार्यकालीनमेषाद्यंशात्सम मोक्षापि पस्त
मेषांपपृष्यस्तत्रैवास्थितो वधः शुभदः तत्रांशस्त्रीपेशा उदयग
तनवांशः स्वयाइष्टोयकतो वा न भवति यदि मनुः स्यात्तदा त्रीवर
स्य परिणायसमये वेदवमलोदयांशः स्वपतिसहितदृष्टो वा स्त्र
स्तु का वीहिवधा इति तदा मौहूर्तिको केकालेसभीमाय्हिततन्दा
लेप्रवक्रमे ८ ॥ अथ यावदहूतमुत्सवस्य नेषधं कुलेयवालाय्यन्
नुहतो मम सपल्लवलघमनोरथाकुरश्चिरेणानत्वच्छ्वेगोदके
विति ४ ॥ अथानेन तं हरतापवम्रावियस्पृहशः सभीमोनलमि
तीत्यमवचीत् हत्तमुत्वेन संदिदेश इतिकथ्यमममकुलमन्न
रत्या समप्रसारीक्रियतां ममवालास्तनाध्यनु रस्यतोप्रतिर
युता अथयत वचरणोदके स्मार्कस्य प्राकृयस्तनः मनोरथः न
लेकर्थं [illegible] इत्यभिलाष [illegible] वांकुरः पल्लवात्पल्लवे स्वाच
[illegible] पल्लव [illegible] वपाहात वर्त्ति [illegible] इत्यलोपश्चेति स्वे प्रचारप
गल्भहेतुभ्यः क्विब्वेति [illegible] यते [illegible] सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विप् [illegible]

नै. उ. टी. २४३

इतिमत्तोनरात् थालोद्धृत्तीनिवर्त्तिकिंवाचारेयेक्विपः सर्वापहारी
लोपः ततःस्वव्यान्तेकृतिः शप् ५॥ नयोचितंतंभीमवचःप्रतिध
निंनिपीयहर्षस्यसवक्रगच्छतः व्रजामिवंदेचरणौगुरोरितिब्रुव
न्प्रदायप्रजिगायत्तेवरः १०॥ इतस्यक्त्वाकोटेवगृहाच्छहायउत्थि
तंभीमवचसःप्रतिध्वनिंनिपीयहृष्टनम्रावोइत्तंभीमसेदेशेस्थत्वास
नलःगच्छामि गुरोश्चरणाववाभिवादयामीतिवेदन बहुधनदत्वा
तेहतंविसर्जयामास १०॥ निपीतहूतालयनेस्सदानलंविदर्भभर्त्ती
गमयांबभूवसः निशावसानेस्फुतनात्रहृडवागप्याशयोगस्त
पनंधृतादरः ११॥ यथाप्रातःस्फुतनऊर्ध्वहृटपुनिस्सुक्रवाकस्माद
स्तन स्वंयंप्रनीयनेनथैवस्फुतनहूतवचनःसभीमस्तदानलमा
गमयामासप्रनीतावके ११॥ क्वचिन्नदालेपनहृन्मपंडिनाकन
प्यहंकारमगान्नरसहृता प्रलेविलेगामनसान्निवेस्रनादपूर्णनि
मीणविदग्धयादरः १२॥ नदाविवाहोत्सवेप्रालेपनदानेभिख्या
दैसहृथालेपनादिकमीणप्रवीणाकापिस्त्रीकाक्विन्नरस्ताह्नात्र
हेनाप्रत्येकवर्णादेवपूजितारहमितिमन्यमानाकमपिगर्वंप्राप
तयैवासूपानोनिर्माणविदग्धयाकयाचिदप्रतानमनोपवेशनादाद
रोलव्धः १२॥ स्त्रवोनिसृक्तामयतोवरानब्रह्ममरीचिभिःपीयवि
लासमाश्रितैः पुरस्यतस्याखिलवेश्मनामपिप्रमोदहासस्फु
वितानिरेजिरे १३॥ तस्यनगरस्यसर्वेषांगृहाणांस्रवानिपुरोगैः
मदाहकामणिमयाक्तोरणान्यायविलासमाश्रितैःनिर्गच्छद्भिः
मरीचिभिः हासाप्रमोदहासेनेवस्फुवितानानिरेजिरे प्रत्रेवपु
हृस्यसमासमध्यमदत्वाल्लोपः १३॥ पयामनीयेनस्याप
वोसनान्यफत्रतानामपिदत्तविभ्रमाः वितानतामतप्रति
भयासत्पटच्छिदाकालिकपुष्पजस्रजः १४ नदाविवाह
समयेशिल्पिजनेनपटच्छिदात्रिविवर्णैः कृतानिचता
नितानिकालेन्द्रवंतिचतानि ... नेभ्योर ... लाःप
यामास ... विताननतामनीय ... नेकीहशास्तेयोचिता
... ययैवधस्यपुष्पस्यरूपत ... गंधीक ... न मफत्र

तानोंनतन्तुष्वम्भोयभवहृत्तिवेदनामपिभ्रमराणांदन्तोविभ्रमः
नदेवंउष्णमितिभ्रांतिर्विशेषापतनेवंवाभिसृताः एवमातपात्रि
भयाच्छन्नाः पटच्छिदाकालिकेतिमध्यपदलेपसमासः ।१४।
विश्वबैणैः केतुकिनावसूः प्रजाविचित्रविचित्रैः स्नापितविषोरहाः
बभूवतस्मिंमणिः कुट्टिमैः पुरेवउस्वमुख्याः परिवर्तितोपमम् १५
केतुकिनाः केतुकेवस्त्रैराच्छादितः प्रातिपदिकाद्धात्वर्थेणिच् प
रिहितरम्यवस्त्राः प्रजाविश्वबैणैरलंकारैर्जः तथास्नापिताः १
क्षालिताश्चतेप्रतएवविषंतिदीप्यंतीतिक्विपित्विषोदीप्यमाना १
श्चगृहाः विचित्रैः नानावर्णैश्चित्रैर्वालेख्यविशेषैः तस्मिन्पुरेमणि
कुट्टिमैरत्नैर्निबद्धाभिर्भूमिभिः उर्वीश्वमेः स्वपार्थिवेवपुपरिवर्ति
तोपमं परिवर्तितेविनिमयितमिवबभूव भुवापार्थिवेनरूपंयस्यकान्ते
नसमिवगृहीतमित्यर्थः यथाभुवास्वपरिवर्तितंकुधौयोविपर्यये
णपरिवर्तितमिवपातालत्वंप्रापितमिव तथाहिपातालेप्रजाःके
तुकिनास्नंजातनिर्मोकाः विश्वबैणैरत्नालंकारैर्भांति गृहाश्चनि १
विडाश्रङ्कताश्चित्रानानाप्रकाराः स्नापितानिर्मलाश्चितोयैषामीह
शाभांति कुट्टिमानिचमणिमयानिभवंति १५॥ तदानिस्वनानन
मोश्चनेचनेननादतस्मिन्नितरांततंततं प्रमानमात्रकुसुमियन्नयाध
नीद्वावरुकैः स्वविषाणिनाणिनाम् १६॥ तदाधनैर्निविडेश्चनैकां
स्यतालादिवाद्येर्निस्वानततमोमतिघ्नस्येनस्वनतिस्म तस्मिंपुरेततं
विस्तीर्णंवाणास्त्विाघेनवाद इयत्तयाप्रमानेसंख्यारहितपरिमाण
रहितंवाप्रानइंमकजातिकमध्वनीत् स्वविषाणिसरंआणिवेणुआदि
का[illegible]स्त्रैणानीत्यास्वराणिनुः नेषाभावमन्याच्छैः [illegible]मानेव
सवाइः १७॥ विपंचिवंशाच्छादिनवेणुभिन्नेनेप्रणीतगीतैर्वतेपि
जर्जरैः ननेरुइंको नमसोपिइकायानमंदलेस्थापिनतेपिच्छको
या १८॥ वेणुभिः स्वविरवाः सूभेषैर्वंशोर्वि पंचिभिः वीणाभेदोनाच्छा
दितो[illegible]आणिनानि [illegible]मन्दियतोनाभेरयोहाकेटस्वर्धन
विचरन्वचमस्थानप्रा[illegible]कच्यते इत्येवंलक्षणोत्कंटाइच्छा
त्रि[illegible]नीतानिये[illegible]यते नेवेणावोननितिरामिमाः ज[illegible]द

नै·
घ·पं·
टी·
४४४

भेदैस्तैर्गायनाखिनवृत्तिरोहिताः नेजर्फराफकेयानतिरो
हिताः ईक्षयामफईक्षापिनतिरोहिताः मेदलःताङ्कापिढक्का
यातेमेदद्वायपिनतिरोहिताइत्यन्वयः पुत्रसर्वोन्वयःपरस्परान्
हेलनात्स्वस्वसंज्ञयैवोद्भाविताः नन्वत्कुतम भेदैः तथावनत्र
ललणाम् वाद्यंध्वनेःक्रियद्भीनेरनितानेलयंगाति विरामभद्
रंगीनिंवर्णाजान्येशकादिकान् अन्यान्यवक्यमिवापमेनत्द्वाद्यं
तत्वमुच्यते जर्फरादिललनादिभिंगीतंग्रेथालक्ष्याणि १७ ॥ वि
चित्रवादित्रनिनादमेदिनः स्तइरवाणीजननताम्भवारवैः समो
नकर्णोभृदिगंतदंतिनां पयोधिमत्रप्रतिनादमेदुरः १८ ॥ वि
चित्रोनानाप्रकारकस्यामेवादित्राणांनिनादस्तेनमूर्छितः
उच्छ्रायंप्राप्तिनःप्रतपवबहुहूरवाणीजननतायाजनसमूहस्यउ
रोरवः मुखोच्चरितमंगलशब्दःसमुद्रप्रवाहेप्रतिध्वनिभिर्मेदुरः
पुष्टीकृतः दिगंतदंतिनांकर्णोभूनममो अयंध्वनिःसमुद्रान्तेदि
गंतेवप्रासइत्यर्थः १९ ॥ उदस्यकुंम्भीरथपाणकोमजाः स्वनकुवा
नविपविदेकोदरे यथाकुलाचारमथावनीन्द्रजो पुरंध्रिवर्गः
स्वपयोवधूवनाम् २० ॥ अथानंतरंवरकुंभेनवत्तस्तेभपालाभेदे
नुवाकमिश्राःमोवेदिमध्येनोभेमीमथमंगलपुरंध्रिवर्गःस्ववाणीम
याजलकलशान्तत्याप्ययथाकुलधर्मस्नापयामासुः पुत्रेवादे
मनवनवीरेहारित्यादिश्लोकोक्तिक्रमेणायथायथंसुमंगावकबोड
शावर्णानिमित्याध्वनिकानथाचेदंमज्जनम् २१ ॥ विजित्यवास्यादि
ववाविवाहिताभवापिनात्कुचयोर्द्वयंननाः श्रियामवाद्धस
हकारिशाविनस्रपाभरंम्लानिमिवानतेस्वैः २२ ॥ अथभे
म्याःकुचयोर्द्वयेनविजित्यप्राभयान्यनीहान्वेवरूपोअहत्वादस्यादि
वाननेःमृवैरेवमृवैस्सहकारनतोप्रावोबावाग्रेम्लानिमिवावादः
देत्यविनाकृतोमलिननामिववहन्निम्न प्रवादकृनिवहस्प्रापणो
लङ्घितिविपरमैहृद्योहृपमिदे घनैस्तादृजनावि
सीहस्यजलाहरणादिद्योमेकाविना योडवावामिनयाभ्याये
इनि सेवता २३ ॥ विदेजिदेनविक्रोता ःकिमाःलाना नवि

मेलवाविविष्फुरणम् तमस्तरङ्गश्यामवनिर्जयजिनाः सिताश्च सन्तः स्व
ल्कीर्तिमौक्तिकाः २० ॥ तस्याः भैम्याः कुन्तलसमूहः गलतः स्ना
तोजलबिन्दुनां किरणविक्षेपकाः सन्तः तमः स्वहृदः श्यामस्य चामर
स्य निर्जयेन जिताः सिताः कीर्तय इव मौक्तिकाः मुक्ताफलानीव
रेजिरे शोभन्ते स्म इत्यर्थः २१ ॥ इदमञ्जनम् ॥ अथास्यां स्नानजला
भिषेचनाक्रमात् कुशलेन सितोत्तमेनोज्ज्वला हृदयस्य वशीकारदा नद
नीसनाभिना साकं बबंधे प्रसंध्यया २२ ॥ अथैतस्याः स्नानसंपर्कजला
भिषेचनाक्रमात् स्नानानन्तरं संगोत्तमपरिधापनप्रावृत्तेन सि-
तोत्तमेनांशुकेन आकुशलेनोज्ज्वला सितदौमे परिधाना इयम्-
सती वर्णानां ख्यातौ हृदयस्य इन्दुस्य संधिना सह तदा तन्वीना का
लिंकी सनाभिना सह श्यामा तदा तस्मिन् समये साध संध्यक्रियाव बे
ध वर्णाश्रवन्तेषि च पिजातजलाभिषेचनात् सितांशुना वर्द्धनेणोज्ज्व
ला भवति २२ ॥ यदीयमात्रानजलस्य वासला प्रमार्जनेनाधिक
मुज्ज्वलीकृता यदश्रमभाजतसार्थमुपातनात्मका शोभाविशः प्र
तिमेव हेमजा २३ ॥ यदीयसान्तिकोमलेन वस्त्रेणा स्नानजलस
प्रमार्जनादेनोत्सर्थमुज्ज्वलीकृता सा भैमी यद्दर्थवकूलेन यम
तापिलिप्याशातना कुर्मने प्रकाश्यवाल्वीभूत वेविर्दीप्तिर्यस्याः ता
दृशी सौवर्णी प्रतिमेव रेजे २३ ॥ इदमुद्वर्तनं ॥ तदा तदंगास्य
विभर्ति विभ्रमे विलेपनामोदमुदः स्फुरत्कुचः दरस्फुरत्कोकन
कनकीदलातत्त्ववर्णममपस्पतिसौरभं यदि २४ ॥ स्ववर्णादर
स्फुरतेः किंचिद्विकोषितः स्ववर्णकनकीदलात्तस्य कांत्या सौरभ्य
पुष्पस्य शाम्ले चेत्प्रयत्नेन तर्हि विलेपनस्य आगागत्याः आमोदमति सौ
तोहृति अनुवदति किं वतीनीह श्यामतया स्फुरत्कोनेतस्याः भैम्याः
श्रेणगस्य विलासं विभर्ति अत्र संभवोपमा २४ ॥ सौगंध्यमिदं ॥ ॥
उद्वापितायाः विवेदिकां तत्र केलास्तस्यास्तवकलान्तयपडिताः
लोनन शिक्षणा प्रतिप्रतीकं प्रतिकर्म चाक्रिरे २५ ॥
सकलान्तिकाला शिक्षिताः गणाः प्रचर्यः तस्याः भैम्याः निर्म
लवेदीमध्यप्रापिताया लेपिशिक्षिताना संज्ञने

नै·
ष·पं·
टी·
२४५

हृ प्रतिकर्मणा संस्कारं तेन नप्रत्यंगे वक्रः २५ ॥ विनापि भूषामव
यवश्रियामसौ अवयवैर्विज्ञाभिरदर्शि चाधिकम् न भूषयैषा तिचका
स्ति किंतु मानयेनि कस्यास्तु विवारचातुरी २६ ॥ असौ भैमी भूष
णं विनापि कांती नामवधिसती विज्ञाभिर्भूषयितुं प्रवीणाभिर्वि
शेषशोभिता च पुनरधिकं भूषणप्रागवयवानां विशेषेण दृष्टा च प
श्चाद्भैमी भूषयैव कृतवानिनरा शोभते किंतु सा भूषैवानया भैम्या नि
तरां चकास्तीति विवेकचातुर्यं कस्य जनस्यास्तु २६ ॥ विधाय वं
धूकपयोजसृजने कृता विधौ गंधफलीबलिश्रियं तिनिंदलवत्या
धरलोचनाननेमननाशिशलाचित्रकमेतन्मुखम् २७ ॥ लवत्याले
वनेनाधराणां चावनेश्चयाणां येन दृष्टानेनाधरसहितेनस्या भैम्यामु
खं मननशिलायाश्चित्रकं तिलकं प्राप्य विधौ चंद्रस्य शोभां निंदो
दजयति स्म विधेः श्रियं कीदृशी बंधूकेन सृजनं पयोजेन पंकेन
न सृजनं विधाय कृता संपन्ना तथा गंधफलीनाम पुष्पमेव बलि
र्यस्या स्तादृशीं अधराधराणां बंधूकनिंदा तिलकेन गंधफलीनिंदास्तु
खेन चेदुनिंदा २७ तिलकं ॥ महीमघोनां मदनोपतल्पमौन
मः पताभ्यां तंतुसंततिः श्वबंधनस्थं पंजपाशमंजरीकयापि
धूपसहस्थकोमला २८ ॥ महीमघोनां भूमींद्राणां मदनेनोप
नेयतमौनमः पटस्तस्मिन्नायायगौडे पकारमयः पटः तस्यास्तं
णायतंतुसंततिरूपा [illegible] स्याः भैम्याः केशपाशलता धूपसहिष्णु
मेन कोमलाक्षमवन्तकोमलावाकयाचिदवधि २८ ॥ पुनः पुनः
कांचन [illegible] नीकचसंकटापि यान्धूपजधूमसंयमे साहसीमिनस्ताके
तनुविजयश्रमावबंधनस्थं पंजपामरविचार २९ ॥ कांचनस्य [illegible] :के
शापंक्तिधूं न्यायधूपजानां धूमानां संयमे बंधने ऊर्वनीः साहसिनो हाके
लामिन्नूमेति जोश्रमो भ्रांनिहृयेदृशीं तस्या भैम्याः केशचामरं
चिरेण बवंध २९ ॥ बलस्य हि प्रेव हलेन भाति यस्या कालिंदकन्या च
नभंगभंगुरा तदापि नेस्वांककर्णाणां [illegible] केवलेजेहा [illegible] :कुटिला
कचश्रुवा ३० ॥ यादृशेनाहलस्य [illegible] स्यालेन कृष्टे वृन्दैर्नैर्निर्विशेषभं
[illegible] ः कुटिला भाति तामीदृशीयमुनां तस्याः कुटिलाकचश्चि

दातस्मिन्समयेन्यैलैः कान्ताः ङघ्रासकोरकैः कृत्वाजहासेव २:
धृतानयाहाटकपट्टिकालिकेवभ्रवकेशान्तुदविषदेवसा सु
विंदुसंवंधवशात्स्यधाजंघास्थिरत्वमूहेनियनेनदाकथा २२ ॥ श्रन
याभेन्यालललाटेधृतां हेमवर्णपट्टिकाकेशान्तपाणांविषदेवाश्रन
यदिसाविषकन्कयेस्थिरेतिस्थिरत्वेहेतुमुत्प्रेक्षते सुवमेवेंदुस्तस्य
संवंधवशादमृतमेविनातस्याविषकत्वकथानियतेनिश्चयेनस्थि
रत्वमूहे उत्प्रेक्षते स्म वहूप्रापनेपरोक्षायाः कर्मणिपात्मनेपदेकवच
नम् २१ ॥ ललाटिकासीमनिहामि कुंतला स्फटेवभ्रूभीमनेव्य
जन्मनः मनःशिलाचित्रकदीपसंभवाश्रमीभूतः कज्जलधूमवे
लयः २२ ॥ ललाटस्यालंकारोललाटिकाकर्णिललाटात्कन्नेका
लंकारे तस्याःस्वर्णपट्टिकायाः सीमनिप्रान्तेहेमकुंतलावलंः स्फ
टमुत्प्रेक्षतायां केइवमनःशिलामयीतिलकेपवदीपःतस्मात्संजना
श्रमीभूतोविलंमानाः कज्जलधूमस्यमेजयइव २३ ॥ इतिकेशपा
शवर्णना ॥ अपांगमालिंग्यतदीयमुच्चकेरदीपिरेखाजनिताजने
नया अपांनिकृष्टेनदिवद्वितीयवावधूःस्त्रियावर्धयितुंविलोच
ने २४ ॥ अंजनेनजनितायारेखातदीयंभैमीसंवंधिनमपांगमा ।
लिंग्यप्रदीपिशुशुभे तदंजनरेखायाः शोभनेहिती यस्तापनस्येष्व
यायेत्वन संपत्त्यालोचनेवर्धयितुंविस्तारयितुंसूत्रमिवापातिनत्
साक्षंजनरेखेतिवा सर्वाणि सर्वनामानि तुल्याधिकरणान्यपि स्वे
च्छयांगकृतेनेलिंगमनवाघविधेययोविनिविधेयस्यउक्ष्यापेक्षयान
पुंसकत्वंवा २३ ॥ अनंगलीलाभिरपांगधाविनः कनीनिकानील
मणेः पुनः पुनः तामिस्त्रवंशप्रभवेनरश्मिनास्वपङ्क्तिः साकिंस्व
जिंताजनैः २५ ॥ अनंगस्यलीलाभिर्विलासैः कृत्वापुनःपुनः ने
त्रांतेभावत चलितायाः कनीनिकायाएवनीलमणेरश्मिनानमि
स्त्रवंशादवजातेनातिकृष्णेनसाख्यपङ्क्तिर्नेत्रांतमार्गः किमरे ।
जिक्रमततानेत्रांतेषु अंजनेनस्वरूपंजितप्रेयनेत्रांतः कनीनिकाप
भवैवकृष्णः नावतनेनेत्यर्थः २६ ॥ अथेवविधानोस्तबभ्रामाविरभजा
हृशावापाणेजनरेखयान्वयम जिहवाज्याकिणापडूतिमपी

नै. प. प. टी. २४१

स्मरेण वाणीकृतयोः पयोजयोः २५ ॥ भैमीदृशावेजनुरेवख्यायो
गं प्राप्य स्मरेण शरीकृतयोः भुजद्वये सव्यापसव्यघोरमोक्षात् उपा
त्तं किंजपद्धतिद्वयस्य शोनोः कमलयोः सुषमामसेविधानात् २५
तदृष्टितत्कालनलागमानावेनिखावघकस्य मृगस्य चदृशी वि
धियंडुदंतेमियेषतत्त्वयोरदृष्टवर्तिलतनास्मशंसति २६ ॥ तस्या
भैम्यास्तत्कालमंजनदानावसरेयान्तलासास्यकोरणामेवस्पर्धी
करणांतयेवागमापसाधेनकृस्मसास्यविधिर्नखेनिखाय चद
धीयद्रर्तयदियेष शृङ्गवर्तिनः त्वतस्यभावः तदपाधेननेत्रो
न्यादनेत्रंशरासनं हरिणानेत्रयोरपोनाखाक सदृशोपच्छिद्रं तन्त्रे
यमृत्येतानाखेनिखायेति ख्लेशवधार्थे इत्यस्वरूपमेवानृया
सेनिखननक्रियायां च प्रयोजकम् नत्तनिपायेति प्राच्यपुस्तक
पाठाज्ञामेत्रपम् २९ ॥ श्लोकं नेत्रे ॥ विलोचनाभ्यामतिमात्रपीडिते
वतंसनीलाम्बुरुहद्वयीवलत् नयोप्रतिद्वंद्वितयाधिरोपयांबभूव
तभैमीमस्वनाऽकृतीततः २७ ॥ दृग्भ्यामतिमात्रपीडितेविस्तारेण
व्याप्तेरेववक्रव्यथितेभैम्याः श्रुतीकर्णौ ततो नेत्राञ्जनानन्तरेव
लत्येतायोनयोर्दृशोः प्रतिद्वंद्वितया शत्रुबुध्ये ववतंसनीलोत्प
लद्वयीमधिरोपयांबभूवतुः स्थवत्तरेवस्वराज्येमर्याः पयामासतुः
लोकेहियोयेनातिपीडितोभवतिसतस्यप्रतिद्वंद्विनेतत्समानव
लेप्रामम्नपक्षान्तस्वस्थानेस्थापयति २८ ॥ धृतं वतंसोत्पलकम्म
मेतयाव्यराजदस्योपतिते दृशाविव मनोभुवान्यंगमितं स्वपक्ष
तःस्थितेगलिवावरतिकस्यकस्यचित् ३८ ॥ एतयाभैम्याधृतं
कर्णाभरणं उत्पलकर्णकस्यचिदेकस्यैतोपकृष्टमनोभवा
कामेनोध्यमविचारित्वमेवाधनोक्षापितस्यप्रसंगोभैम्या पतितेदृशि
त्वास्थितेदृशाविवव्यराजत् नेरमुत्पलकर्णमेकर्णयोः किंतुकस्य
विद्रैभीकर्णौपश्यतः नेत्रकर्णमेवाचलमत्तिप्रनपवचेतस्थाध्ये
निनयनत्वमितिवाक्यार्थः चासुविदर्भस्यभूसामास्तिकामणी
महः किंसुककान्त्वकोदरे उदेतनेत्रोत्पलबाणमेत्रोलेपरे
जमलत्वनस्मरः २४ ॥ भैम्याः करणाभरणाकृताचासौमणिवर

तस्या मह्योदीतिरेव किंशुकं पुष्पमयं कांडकं तस्य मध्ये उद्देता जा
तानेत्रोत्पलस्यैव शरस्य संभृतिः सामग्री यस्य हृशः स्मरः नलमे
व लक्ष्यं शरव्यमवेक्ष्य तद् दृशी २५ ॥ अनाचरत्तत्वमनाविचारात्
दाननेकामिल्लताफलेनकिं ववंध जित्वा मणिकुंडले विधूद्विचा
रुझ्रोकाथिनावस्थ्यको २६ ॥ सत्यासत्यविचारेन कुर्वनस्याभै
म्याम्नावेमणिकुंडलेपवचंद्रौ द्विवेदुज्राह्मौ चंद्रौ मिलित्वा गता
वितिज्ञानेनास्त्यकावर्यान्म्रविकोनेरसहूनोकथिनोतापिनो
जित्वाकर्णयोरेवलतयोः पाशयोर्योगेनकिं ववंध २६ ॥ अवादि
भैमीपरिधाप्यकुंडलेवयस्या याभ्यामभिनस्समन्वयः त्वदानने
दौः प्रियकामजन्मनि ग्राप्तयत्ययो पौरपुरीफलंध्रुवम् २७ ॥ क
र्णाभ्यां कुंडले परिधाप्य सख्या भैमी प्रोक्ता त्वन्मुखचंद्रस्याभ्यां
कुंडलाभ्यामभिन उभयतः समन्वयः संबंधः प्रियकामजा
न्मनि नलस्याभिलाषोत्पत्तौ पौरपुरीफलस्य फलाख्ययोग संबंधि
नीफलंवहृतिकिं ध्रुवमस्त्येत्राया यथा फलफलयोगे जातः पु
रुषोलोकेविख्यातः स्वजातिश्रेष्ठोभोगादिगुणसंपन्नोभवा
ति तथास्मिंकुंडलद्वयसूचितेभैमीमुखोजातोनलाभिलाषो
लोकविख्यातत्वादिगुणवान्भवतीत्यर्थः तथाचोक्तं चेद्रस्पो
भयपार्श्वस्थ्योर्ग्रंथाप्रोच्यते बुधैः फलफलासंभवोलोकेविख्यातो
नृपतिर्भवेत् दाताभोक्ता कुटंबस्य पोषको धनवानपि २७ ॥
इतिकुंडले ॥ निवेशितंयावकरागदीमयेपलत्तदीयाधरसी
म्निसिक्थकं रराजतत्रैव निवेश्यमन्मथकेमध्यनिर्धयमधास
धर्मितिां २८ ॥ यावकस्यालक्तकस्यरागदीमयेतस्याअधरसी
म्निनिवेशितेस्थापितेगलहेवीसंनेसिक्थकेमदनपर्यायमधः
ष्ठिष्टे मार्ध्वनिलोहापितत्पक्ता तथा याग्रमनस्य मधुमित्रिास मा
नगुणानन्तैवाधरश्रीन्मोवस्यालमत्कं टितेवराज २८ ॥ इतिता
लौ ॥ स्तवकोदूमिस्तविविवेश्यंऽडगस्फुरनदीयावल्लकंटके
दली अवाप्यतत्रीरयसराऽनिकामसानराजत्यविवालिनी सफ
लम् २७ ॥ विलतिस्य तस्याभैम्याः कंटकेंदलीस्वरेणाकृत्वा

नै.
ष.पं.
टी.
२४८

वीणेत्यविशेषणात्सामान्यतो विशेषणमिति वीसेवे आदिकेवाविनैव
प्रवाप्रमाणस्फुरत् अथानंतरं ससतंत्रिका संरम्भोन्निकुललति
काणवनं वीणावाद्यस्फुरत्प्रकाशमेव परिवादिनी सप्ततंत्री वीणा
भेदो रराज परिवादिनी वीणा यथा उत्कृष्टवादिनीव ४२ ॥ हारः ॥
उपास्यमाना विविधैर्विद्विद्भिर्नेननोमहउत्तमप्रेष्ठमग्रणानलनालया
विवेजनतुर्मीमालिकेन संगतो भुजौ मृदंत्यावलयेन कंतुनः ४३
मृदंत्या भैम्या मौगलिकेन कन्तुनः पाणिस्पवलयेन संगतो भुजौ
नतो भुजसकाशान्मृदुत्वमभ्यासितुं तसप्रोष्ठ्येन तनाशमान्मृणा
लनालाम्वणालदारुन्नयेनोपास्यमानो सेव्यमानो रराजतुः
नालानालमित्यमरः ४४ इति केकाः ॥ पदद्वये स्यानवयावा
रंजनाजनेस्तदानीमुद्दनीयतापिना चिराय पंथौ परिरभ्य जा
यती निशीव विश्लिष्यनवारविक्ततिः ४५ ॥ प्रस्या भैम्याः पाद
कगेपिनानवेनयावेनालक्तकेन रंजना तदानीं जनैकदनीय
तप्तर्किकेवनिशिराजाविविश्लिष्यमस्तयोदिदिक्षिष्यविरंपमा
वालियजायतीदीप्यमानो निशेभजंती चनुवावाली रवेदीप्ति
रिव ४६ ॥ कृतापराधस्मतनो रनंतरं विचिंत्यकालेन समेय स
मागमे स्फुटं निषेवे ऊंसमेषु पावकः सरागविकस्वरगनया
वकः ४७ ॥ स्मरनोः भैम्याः कृतापराधो विप्रलंभकालेसंतापि
नीनमंगेषु पावकः कामाग्निरनंतरं विवाहकालेनलेनम
हास्यांसे योगे विचिंत्यरागो कृतानेवानुरागः स्विन्नहृदयस्परशः स्फु
टमत्त्वेताग्रे चरणौ निषेवेऽव यावकोलक्तकस्वरुणौ नमिषे
वे किंतुकामश्रिरेवायमकृतां स्वरुणौ निषेवे इत्यर्थः अन्योपि
कृतापराधः स्वापराधक्षमणाय स्वामिनः पादसंपदः पादौ
सेवते इति प्रसिद्धिः ४८ चरणयोरागः ॥ स्वयंनदंनेषुगतेषु
चाकृतापरस्परेणैवविश्लिषितेषु च किमुद्धिरलंकरणानि तानि
तहृष्यैवनेघाकरणावक्षवयन ४९ ॥ तस्या भैम्या अंगेषु स्वय
मात्मनेवरम्यतां प्रासेषुतस्यान्योन्यं नैवालंकृतेषु सत्तानि
भैम्यामलंकरणानि किमलंहिरे शोभाः किमर्थं धारितानि त

तेषां भूषणानां करणं हृद्यैव निश्चयेन त्वमेव यद्वद्भूत प्रथयालेभू
षणापर्यालोचनया धवीरूशालेकरणे पर्याप्तिक बंणा हृया वभवेत्या
भासस्त्र ४७॥ क्रमाधिका मन्तरमन्तरं रचितं पुपोष यो भूषणाङ्गेवने
विधे पुरः पुरस्तस्य धिरामणीयकेन यावबाधेवधिवृद्धि धोरणिः ४८
इयं भमी भूषणानां ङ्गेव नैकन्तरमन्तरमग्रे क्रमेणाधिको वर्धमानो
श्रियं कौतिप्रपोषतया श्रियारामणीयके भ्यतायामग्रे ग्रेस्मिन्नभ
ति प्रवधिवृद्धिधोरणिः ततः परं शोभा पराग भवेदिति ज्ञानस्य मार्गी
बबाधेवाधितः एकस्मिन्भूषणा भूषिते ततः परं शोभा न भवेदिति ज्ञा
नं जाते ततोपरस्मिन्भूषणे भूषिते सर्वभूषणादधिका शोभा जा
तान्तदन्यस्मिस्ततो प्यधिकेति क्रमेण शोभानामनवधित्वम् ४९
मणीमनाभोमकरस्यकुंडलेवभानिजास्य प्रतिबिंबदर्शिनी
विधोरहं रसमूर्त्वनिधाय सानिरूपयंतीव विशेषमेतयोः ४९
मणीमानिकेतया सहितानाभिमेध्येयस्येता हृशे मणीमनाभो
माणिक्यास्थितमध्ये मकरस्य कुंडले निजास्य स्वस्ववदनस्य प्रति
बिंबे एकेमाणिक्यगते प्रतिबिंबद्वितीयं दर्पणगते चेति प्रकाशमा
प्रतिबिंबद्वयं दर्शयितुं शीलयंती सा भमी विधोश्चंद्रस्याहृत्वं रसमी
पे स्वस्तुत्वं निधाय स्थापयित्वा एतयोश्चंद्रस्य मुखस्य विशेषं नि
रूपयंतीव कतरोनयोरम्य इति निश्चिन्वंतीव वभौ ४९॥ जि
नस्तदास्येन कथा निधि देयोर्द्विचंद्रथीमाधिकं कायमायतो
तयापि जिवेप्यका पत्महीयगा प्रदर्शितादर्शविरूपभाविस्तुना ५०
तस्या श्वावेदजिनाकलानिधिश्चन्द्रूपववकालानापाल्या नोति।
पिः द्वौ वेदौ इति वृद्धिः सा द्वितीमाद्दाहृत्य यिद्वीयमास्ते
ताहृशी द्विचंद्रत्वेवान्नमीयमाना कायमायापकादेवबहु
धीरदर्शनविधाय स्यताहृशस्य भावं धारयंतिस्म येयमाया
विनोदेत्यजिनस्ताषयावद्गुणे निरूपाणादर्शयेति तथेव द्विचं
द्रत्वात्त्विदेवाधिमादर्शिनस्त्वर्थः कगपन्नमकालमेव
मात्वीयकेन प्रदर्शितयोरादर्शयोर्विषये तरूभाविस्तुना व्रतु
मात्वोभूतेन भमीमावनमयापि द्विचंद्रधीमाधिकंकायत

नै. ष. पं. टी. २४८

योपिजितस्तंद्वेणाहावेवकायोदर्शितोमुखेनतत्तुल्यवदितिभावः
सर्वस्लोकेपकस्मिन्दर्पणेप्रतिबिंबद्वयदर्शनफक्तिः अन्यत्रद्वयोः
दर्पणयोःप्रतिबिंबद्वयकृत्यंस्फुटमेव ५० अन्येवोल्लास्तरमाह॥
किमालियस्मार्पितदर्पणद्वयेनदास्यमेकंबहुरूपान्यदम्बुजे
हिमेषुनिर्वाययनिशासमाधिभिस्तदीयमालोक्यमितंव्यलोकय
त ५१॥ सखीकरेणधृतेदर्पणकरेप्रतिबिंबानांमध्येएकंकिं
मुखमासीत अन्यत्जातावेकवचनं अन्यापिबहूनिप्रतिबिंबा
निपद्मानिभवेयुः किमम्बुजेकोहर्पानिशासमाधिभिस्तुरूली
भावेरेवचित्तवृत्तिनिरोधैर्हिमेषुनिर्वाप्यविनयंएवबद्धिंप्राप्य
तदीयमालोक्यतस्यमुखस्यसलोकतांमितंप्रासमस्यलोकत चि
त्तवृत्तिनिरोधःसमाधिरितिसमाधिलक्षणेनसंकोचोलक्ष्यते ५१
इतिदर्पणः॥ पलाशदामेतिमिलच्छिलीमुखैर्व्रताविशुधामसि
रोपमकामुकैः अलिन्दिलस्यैर्धनुषामसौनदोवनीघासर्वस्वतया
भिरक्षिता ५२॥ पलाशानांकिंशुकानांदामममालीयमितिश्री
त्यामिर्वन्तुः शिलीमुखावाधमराएवशिलीमुखोःशराययुर्मेः
विशुधामाणरोपमकामुकैः कामुकैरिहवापैर्हतोमैभेसीतदीयधनुः
शालस्यैर्वनीघास्यसर्वस्वतयाभिरक्षितावलक्षिताता यथाभाजस
र्वस्वंधनुर्धरैरक्षरक्ष्यतेतथेत्यर्थः ५२॥ विशोधनीयैर्विवर्जि
तैर्नरदनाग्रेणरिवाजानिकराणक्षमिता जगामभगवेत्परिवर्जितीति
तत्त्वलैर्विवृणोस्तनसुषमामहाव्रतताम ५३॥ विशोधनीयैःअ
रागादिभिर्रोगाययामहाव्रतामेति यथाचतत्वीस्त्रीतस्या
प्राजनितत्रभथाःप्राजनिकाः आध्यात्मादेसाकृतिगणत्वा
दृश्च अनुगणिकादीनांचेत्युभयपदवृद्धिः स्त्रियमभ्यव्याप्य
जानःचासौगारक्षमिताभित्ताद्वारस्वदत्वस्त्रियंप्रत्यभिलाषइत्य
र्थः गुणैःकृत्वामहान्यतोयालिप्यप्या भारोपःकृत्वानीतिमेहा
वेतांयातितयोज्वलैर्भूषणैःकृत्वातस्याःसंपन्नावरमाशोभा
महाव्रतांजगाम उज्वलैर्विनिस्वर्वैर्भूनीयादिहूपमानेषु
योज्यम ५३॥ नलान्त्वशास्यमनासमाननान्दप्रियाभीम

महोत्सवागतः तदंघ्रिलाक्षामदधन्न मंगलेभाराः स्वसिंदूरमिव
प्रियाकरे ५४ ॥ नृपप्रियाः पत्न्यो भीमस्य महोत्सवे प्रागतानलात्त
काशान्स्वैरवैश्मस्य विस्वस्ताविपवासमेरस्यमरः स्वैवेधव्यमना
सभानताना निजभर्तृजीवनाय प्रागतास्तस्या भैम्याः लालक्षामे
वप्रियाणां मार्फवेषु मंगलार्थं तेषां रससिंदूरमिवादधन दधा
रणाध्र्वादिरात्मनेपदी ५४ ॥ श्रमोत्थभावेन मनाभिमतागताः प्र
सर्वगीर्वाणवरात्सवजो ततः प्रणाम्यापि जगाम सा क्रियागुरू
गुरुब्रह्मपतिव्रताशिषः ५५ ॥ ततो नंतनं सा भैमी क्रियागु
रुरतिशायभीनैव गुरुभावस्वतो प्रतपवप्रणाम्या नमस्कुर्वती प्र
वनताच गृहाणां पित्रादीनां ब्रह्मणां विप्राणां पतिव्रतानां चाशि
षः प्राप्तकीदृशीः प्रसन्नानां देवतानां वरदानादत्र पंक्तिनाममो
घभावेन साफल्येन मनाभिमताः सर्वगताः ५४ ॥ तथैव तत्का
लमप्यानजीविभिः प्रसाधनात्तजनशिल्पपारगैः निजस्य पाणि
ग्रहणोत्सवोचिता कृताऽनलस्यापि विभोर्विभूषणा ५९ ॥ अथ त
त्काले भैमीप्रसाधनसमये एव तथैव भैमीवदेवानुजीविभिर्भृत्यैः
प्रसाधनायानेपथ्यस्य संजनशिल्पे संयोजनकलायां पारगैस्त
स्तैर्निजस्य विभोः स्वामिनो नलस्यापि विवाहोत्सवयोग्या विभूष
णा कृता ५९ ॥ नृपस्य तत्रापि हृताः पुनः पुनर्विवाधितं तादृशं म
वापिपर्कचाम कलापलीलोपनिधिर्गृहत्मनः समयेऽपालापिक
लापि समदः ५७ ॥ तत्र प्रसाधनायामथिहृतः शिखिनाग्रात्मा
वाप्नत्याः पुनः पुनर्विवाय कंकतिकातिकाभिर्विलिप्यविलिप्य
तोकेशान्बंधपमवापि सत्र प्रवाप्नुताः प्राये जनबंधरीत्यर्थः
तान्कचानकानयैः कौचेगृहस्यजः पद्मास्यजेन्यामधूराणां मेस
दः समस्तहस्यकलापानां वर्णाणां लोपनिधिर्विलासानां निधानम
पालापि निहृयते स्म येम धर्ये स्य कावर्णाद्वेरजः प्रथय कयः का
श्चित्कस्यचित्रूपनिधिं निवेपेति हृते सताजापि काविभिः पुनः
पुनर्विचारं कृत्वा निबध्यतइति ध्वनिः ७२ ॥ ... निराश्रयि
मस्यालिनाधन्तर्गानि नमसो भाजवामनोभवः कवेन नस्याजित

नै॰ ष॰ पं॰ टी॰ ४७५

मार्जनक्रियया समेत्य सौभाग्यम लोकिकंडूलैः ५८ ॥ अर्जिता
मार्जनेन कंकतिकादिघर्षणेन क्षालनेन वा श्रीः शोभा यस्य
तेषां नलस्य कचेन कुंतलैः कुरुमकोरकैः समेत्य दीर्घत्व
गुणेन नायकत्वगुणेन प्रत्यूचया संयोगं भजतो कामस्य धनुषा
णां सौभाग्यं साहृश्यम लेभि प्राप्तमिव ५८ ॥ अनर्घ्यरत्नौघमयेन
मंडितो रराज राजा मुकुटेन मूर्धनि वनीपकानां सहि कल्पभू
रुहस्ततो विभुं बविवमंजुमंजरीम् ५९ ॥ महामूल्यमणिगण
मयेन मुकुटेन शिरसि भूषितो राजा ततो स्मान्मुकुटाद्रम्योमु
कुटाद्रम्याः शुभ्रमंजरीः तिष्ठन्ति विरराज हि यस्मात्स नलोर्थि
नां कल्पवृक्षोस्ति वृक्षो च मंजरीभिरवश्यं भाव्यं मुकुटमणीनामेव
मंजरीत्वं ५९ ॥ नलस्य भाले मणिवीरपट्टिकानिभेन लग्नः प
रिधिर्विधोर्बभौ नदांशशोकाधिकरूपतो गतेन दानेन मानुम
शक्तिमुद्वहन् ६० ॥ नलस्य ललाटे मणिभिः कृताया वीरप
ट्टिकायाः भूषणविशेषस्य व्याजेन लग्नः चंद्रस्य संबंधी परिवे
षाश्च बभौ परिवेषो हि परितः चंद्रं वेष्टयति वीरपट्टिकानु
ललाटमेवेति परिवेषोपि वक्रमेव संभावयति परिवेशः कीदृ
शेन नदांगलिकभूषणसमये चेंद्रादधिकरूपतो शोभाधि
क्यमेव परिमाणाधिक्यं प्राप्तेन तस्य नलस्य सर्वमानं परितो वेष्ट
यितुं स्यात्तम शक्तिम सामर्थ्यमिवोद्वहन् ६० ॥ बभूव भैम्याः
किल मानसौकसं जिघांसतो धैर्यभरं मनोभुवः उपधृतहस्ती
लचित्रत्यिपाणिधनुःसमीपे गुलिकेव योजिता ६१ ॥ भैम्याः
मानसौकसं हृदयेस्थितं धैर्यस्य भरमतिशायमेव मानसौ
कसं हंसं हंतुमिच्छोः कामस्य उपभ्रुवोः समीपे नलस्य संदं
वर्तलं च तत्र चित्रं तिलकं तत्र पाणिगुलिकेव धनुस्समीपे यो
जिता बभूव ६२ ॥ अदुंबियाव्रनबिंदुमंडलीनलीयवक्त्रेण
सरोजजन्मिना श्रियेध्यिता काचन नायकासवो हि कतां शशांक
स्य तया कवर्त्तिनी ६३ ॥ पृष्ठजा विनानलसंबंधिना सावि
या चंदनबिंदुमाला लीवनेनतिलकाबुन्मिलाध्यिता तयामंडु

ल्पावेदस्योत्संगवर्तिनी अतएवस्त्रियमस्त्काधंस्त्रिनाकावने
त्यंकदाचिदपि नदृष्टानारकामसावीक्षतामदृष्टांक्षता ६१॥
नयायदृग्भिसमेत्यदृष्टानानलस्यभैमीविहरदेदराशया सविंद
र्विदुःप्रहिताकिमस्यमानवेतिभालेपट्टितेलिपीमिव ६२॥॥
ग्रमिथ्यमेयावदृग्भिप्रदक्षिणापर्यंतेभैमीनलस्योदृष्टनापत्नीव
नप्राप्नोति नयाचस्मृतिः नोदकेनववावाचावन्यायाःपतिर्म
च्यते पाणिग्रहणसंस्कारात्पतित्वंसप्तमेपदे इतीयंदृष्टर्वि
दस्यदृशाशयानलंत्यक्त्वाद्यापिकिंमामेवनदृष्टुंउयादिति
स्पृहयाग्रस्यनलस्यसाभैमीपत्नीस्यान्नवेति लिपिंबालप।
ट्टितंसविंदुतिलकएववचंद्रःकिंप्रहितः ६३॥कपोलपाली
जनिजान्विंबयोःसमा... गमात्कुंडलमाण्डलद्वयी नलस्यतर्के
लमवापचित्रशरथस्फरच्चक्रचक्रवालतां ६४॥कपोलपा
ल्योःगण्डफलकयोःजातेकपोलपालीजेदर्पणेनिजेप्रतिबिंबेप्र
तिबिंबेतयोःसमागमान्नलस्यकुंडलमाण्डलद्वयीतत्कालेत
त्समयेचित्रभवः कामस्यरथस्फरच्चक्रतां चक्राणांवलयकं।
तस्यचातुनामवाप ६४॥ स्त्रिनास्यकंठेगुरुभिप्रवंदनाद्विन।
म्रमौलेस्त्रुटिकायदुंबिनी अवापमुक्तावलिरस्यचंद्रमःसौ।
वृत्तधात्रीदलविंदुवृंदतां ६५॥ अस्यनलस्यगुरूणांविप्रा।
णांवंदनान्नमस्काराद्धेतोःनमितमौलेसनतस्त्रुटिकायद्विनी
भवंतीकंठेस्त्रिनामुक्तावलिःघ्रास्यान्मुखादेवचंद्रात्तवी।
नीचाश्मेस्तथापीयूषंतस्यास्तद्धि दिलाःएववस्तुतेबिंदवस्तेषां
भावमवाप ६५॥॥ अवकृताश्रीबलवीबलाद्विषंनवस्यस्या
जिमुवारणेनसः पपारदयस्तांक्रमलायिनोद्यनानंतमपत्रभा
वेस्तवभारतद्भुजाः ६६॥यस्माद्भुजाद्धृताश्रीःसंपत्तिरामीत
सनलोवलभद्रहंसैन्यैर्हिमनाजिष्णुसंग्रामेषुवासम्मुखेयोषस्यच
तेभुजस्यवृत्तानवलवान्वस्व योभुजःकमलायिनोलंदमीया
वमानार्थिनोवसंजनोपपारकस्तंग्रामास तनस्यभुजस्तहस्तदया
गुलीयकेनवृतेते तमस्मकः तागुलीकस्तस्याभावमेवसद्भुद
स्यात्तलंधंभावबभार समसदृपदे यस्मात्समसद्भुकृताश्रील

नै.
प्र. पे.
टी.
१५०

स्त्रीः वलेङ्किष्वसङ्गः यस्य संबंधिना वारणेन गजेनैरावणेन
यदिभमल्लवाञ्च्छुव, यस्य भुजाकमलार्थिनो जलार्थिनोऽब्धेर्नामे
यान्यपारसरणीमासूत्रपालनसरण्योः १६ ॥ कृतार्थयुग्मार्थि
जनाग्रेनारनेबश्चवयास्य मलकल्पवृक्षः तदीयमूलेनिहि
ते द्वितीयया भुवं द्वधे केकाणामालवालताम् १७ ॥ अस्य नलस्य यः
पूर्वस्त्रीकाकरघो भुजोर्थिजनानां चकोर्लोकानां नावतं संवाहकता
र्थयन्नमलः शुद्धः कल्पवृक्षोऽभवत् तस्य भुजस्यैव कल्पवृक्षत्वा
स्य संबंधिनि मूले निहिते द्वितीयेविघते यस्य द्वितीयवत् द्वि
तीयकेकाणिकृतं केकाणिभुवं संभावनायामालवालताभिवद्ध्ये १७
रराजहोमं भूनमंडलीजम्भोः सवज्रमाणिक्यमितानकाणाविघोः
मिमणावर्षदर्पादिकुम्भवोन्मवोय [illegible] ः प्रतापाववनीजया
जितो १८ ॥ सनलोदोर्दण्डनानोकेकणादीनां माण्डलीस
त्रुहेश्चिनयोः वज्राणां हीरमणीनां माणिक्यानां चसंबंधिन्याः
सेनाकणायोःप्रभयोःव्याजेनपृथ्वीजयार्दर्जितो यावद्दजुः
वोन्नवोयथाः प्रतापो वर्षन्नराज १८ ॥ हवेनसमस्तापुत्रनाव
लेविनोविश्वधाणां मणिमण्डलेनलः स्वरूपलेखामवलोक्य
निष्फली चकार सेवाचणादर्पणापणाम् १९ ॥ हवेनविडेस
वेदेहापिनोभूषणानां मणिसमहेस्वस्पननपरेखामवलोक्य
मनलः सेवधाप्राप्तान्ताःसेवाचणाःसेवाभ्यासैः कृतादर्पणा
पणान्व्यर्थीचकार दर्पणाकृत्यस्य भूषणेष्वजातत्वात् तेन
विनाप्युपपन्नत्वात् १९ ॥ स्वलोकिलोकेन न केवलं च तनुजदात
दीयाभरणार्पणाक्रांतिः प्रदर्शितिविस्फारितत्तलोचनैःप्रवस
वेणिविविशुषणेनवापि २० ॥ तदीयानलसंबंधिनीमाभरणानां
मर्पणानंन्यमनेनजाताक्रांतिः चस्मदाऊरुत्सुततेनोषणाले
केननकेवलेनस्वलोकिकिंतुविस्फारितान्निरनन्नान्यवलोवना
निपैरीहभोर्दुषणोनवपिपरस्परेराज्ञाभरणार्पणाक्रांतिरदर्शि २०
ततोनन्ववासीयनियंत्रकेदयेदपितताविद्विततश्चोयदयः
नवःप्रयासत्त्वविवापिदृश्यान्भजन्यथा ज्ञाभोदितःकिरीट
वान् २१ ॥ तत्तोनुनतदन्तनेवासीयस्ततो नियंतावाहकोय

स्मिन्नीदृशोवयं स्तनलोपित्वमुद्धवान् एवंशृङ्गारत्वयंवराङ्गमनस्तम
येस्तुतविभ्रमदकौतुकिभावमित्युक्त्वात्मयमेवास्य। नन्वकैदयाक
लयन्निर्येनासीत् अभ्यतस्तनएवतत्रनिर्यतास्वयंतविभ्रांतइति
त्यः कीदृशः दत्तास्तुनेत्रयोरिपवस्तेषांहातिंबिभर्तिस्वीकरोती
तीदृशः तथाजयदृष्टायास्यजन्यायात्रायांविवाहसुदिनोदृष्टः ।
किरीटवान्मुकुटयुतः कडवस्यायास्तनारिव अर्जुनोपिजन्यस्यय्ध ।
द्धस्ययात्रायांमुदितः किरीटवान्किरीटीतिप्रसिद्धः कोपिवणीत
तः अविदितिभूमतिकुलन्दपोजयदृष्टयोनामधेनेदृशः वासै
युः स्त्रीकुसः निर्यतः स्ततोयस्यदृशोवयमापस्तवोह ७१ ॥ अतः पा
र्श्वेनलदर्शनान्मुक्तस्त्रीणांचेष्टाअनुभावश्चनायपिनायकस्तेभोगो
द्दीपनायात्रवर्णयति ॥ विदर्भनाम्नस्त्रिदिवस्यवीचिषुंरसोदया
दस्तंवसस्तमुज्वले शृङ्गारहादेत्वर्धनप्रसादनायराजयत्राज
पथाद्यापिकम् ७२ ॥ अद्यविदर्भाख्यस्यस्वर्गस्याप्सरसः पौरां
गनाः उज्वलेरचितेनेनलहृष्टरसस्याभिलाषस्यात्यन्नेः धृतप्र
सादनाः कृतनेपथ्याः शृङ्गारहादामात्यराजमार्गमानधिकमध्
यसन् ७३ ॥ अजानतीकापिविलोकनोत्सुकासमीवहनाभिम
पिस्तनांशुकम् ऊचेननसैवचलनेकरोत्यरः प्रत्यंगनामंगलकुं
भसंभृतिं ७३ ॥ कापिपुरस्त्रीविलोकनेनलदर्शनेउत्सुकात
एव वातेनहृतीकृतार्धमपिस्तनयोरंशुकमजानतीतस्यैगच्छ ।
तेनलायऊचेनकृत्वामंगलकलशतामयीचक्रे मंगलकल
शोपिमुखाच्छादितवस्त्रोभवति ७३ ॥ सावीनलेदर्शयमानया
कतोजवाद्वदस्तस्यकरस्यकंकणा विच्युत्यहारैस्फुटितैरतकि
तैः कृतंकयापित्वरितालाजमोक्षणम् ७४ ॥ कयापिस्त्रीवीः न
लेपस्यन्तीप्रथमज्ञानयास्कृतोवक्त्रोमध्यात् उत्क्षिप्तस्यकरस्य
कंकणाविच्युत्यसमादाद्यानप्राप्य त्रुटितैः दर्शितैस्तकरात्दत
किनैर्हारैः लाजमोक्षः कृतः मंगलाय्याः वर्षणंयहलाजमो
क्षणंउदारैरेवकृतमित्यर्थः ७५ ॥ त्वमत्रत्वादर्शीस्त्राविखुन्नसि
नप्रसून्नमानीमधुपाणिपल्लवे पियासेमनन्तस्यलस्यतद्यस्यजसिरे ।

नै: उ.पं. टी. ४९।

प्रशस्तवस्तूनि तदेव यौवतम् २५॥ प्रसूनलक्ष्मीशिथिलाततः तदे
वयौवतं कवतिमघ्रह्ः लेभतेनोनवापवादर्शः सुखान्येवासुजानि
स्मितान्येव उष्याणि वाण्येव मधुपाणय एव पल्लवा यस्य हृशा।
प्रशस्तवस्तूनि यात्राकाले दर्शनोपयोगानि मंगलवस्तूनि।
जातानि तथा चापराके श्रेष्ठानि प्रवहणमिथात्रायां मंगला
नि ते श्वेताश्चमनसाः श्रेष्ठाः सुगंधिं भेचपल्लवाः जलजानि च
उष्याणि मांसमत्स्याश्चभागीव प्रसूनाश्च तयामुखाललयादर्प
णएव च धंजनेगोचने वेवश्रृंगारं माङ्गलिकं तयोरति अत्रप्रकृतियौ
वतं विकृतिः प्रशस्तवस्तूनि तत्रप्रकृते विकृते वापि यत्रोक्तिः
स्याद्वयोरपि वाचकः प्रकृते संख्या रक्तानि विकृते नेतइति ज
ज्ञिरेइति बहुवचनमसम्बद्धमितिनशंकनीयं अत्रप्रशस्त
वस्तुष्वविकृतिष्वेवमानदपेदव्येवक्रिया बहुवचनं तथा चो
केकातत्रमीमांसायां प्रकृतिर्विकृतिश्चोभयत्राप्यएकमेव
कनेवीश्नावशात्तत्रलादयास्तद्द्वयोरपीति प्रकृतिर्विकृत्याम
धेयदेवकन्येरीक्षितं तदपीहिन्येवक्रियापि भवति यथा
हिरण्यं कुण्डले क्रियतां इत्यत्र हिरण्यमेव कुण्डले क्रियते न तो
प्यपदिकामिति प्रकृतिर्वेवषितातदपत्यमेकवचने हिरण्य
कुंडले क्रियेत इत्यत्र कुंडलेएव क्रियेते न वलयादिकमिति
विकृतिर्वेवक्षितातदपत्यमेव द्विवचनमिति २५॥ करस्यतो
हूलजिदुन्नरेकिकाविलोकनेकाग्रविलोचनोत्पला मुंच
नि चिचेपमुखद्विराजनेकथेव लीलाकमलं विलासिनी २६॥
एकैव पाकिका स्त्रीयेकनएकाकाचिद्विलासिनीनलविलो।
कनेएकाग्रं तत्परं विलोचनोत्पलं यस्याः ईदृशीकरस्थं तोहूलु।
मत्रं भावितमिष्टः लीलापद्मं मुखे निचिक्षेप तोहूलभ्रमेणाप
ह्मेभक्षयतिस्म अत्र हेतुमुखे तनेकपवनमुखस्यद्विराजनाद्वैरा
न्यं स्वधीकरणात् ज्ञोषणेवविभ्रमोनाम भावोयं २९॥ कयापि।
पिवीत्याविमनसकलोचने समाजएवोपपत्तेरुपेक्षणः स्वनेस
विभ्रपरिरम्भसाहसे तदानदालोकनमन्वभूयत ३०॥ वीक्षया।

नलदर्शिनेनेहत्याविमनस्केन तदन्यवस्तुन वीक्ष्यमानेनलोचनेय
स्यतां किन्नीहशेसमाजेजनूस्तसहृहे सन्येव कायाचिन्त्वनेनिविड
तयामिलितस्पाज्ञानस्पासेवैः कृत्वा मविघ्नंसांतरायेन नलालो।
केनमनुष्हेन ग्रंतरांतरा उपपत्तिरप्यालिंगितोनलोपिवीहि
नइतिमांतरायवे ग्रत्रचनलालोकनेलोकानां तथाचिन्हेकत
ननाभुत यथास्मीपेजाश्रमालिगन्नापिवक्ष्यनेहृष्टेतिभावः ११
दिहृक्ष्मन्याविनिमषदीक्षणारूपामयोरपांदधतीनत्रियम
पदाग्रमात्रेणायदस्पृशन्नहीननावताकेवलमप्सरोभवत् ७६
ग्रन्यानलंदृष्टुमिच्छुवन्तएवनिनिमेषमोक्षणान्मनुष्याणां स।
निमेषाणामयोग्यांयोगानहींमतिग्र्यायतेत्वाद्धतोवितोदेहृकां
तिदधतीपदाग्रमात्रेणाश्मसियदस्पृशन् तावताश्मस्पर्शमा
त्रेणाकेवलेवाप्सरोभवत् ग्रनिमिषेक्षणाद्गूपातिशयाच्चसिद्दे
प्यप्सरस्त्वेभूस्पर्शमात्रान्मानुषीतिज्ञानेतयेर्थः ग्रप्सरोभवदि।
तिग्रभूतनद्भावेक्रियावृत्तियोगेइलोपेरूपमिदम् ७७॥ विषृ
णाप्रसमन्नशासनापिनैःकल्पप्रहारेरपिकस्पनेरपि ग्रसातम
नःप्रसभंपरासुतामाविःसमापयतीवसंसदम् ७८॥ परीका
चनसाक्षीभनलविलोकनेकतन्मुखत्वात्स्तमपिस्त्रविघृणा
मजानतीपुविशृणास्समनस्पाशासनायप्रतिश्रूषाणामवधीरणीति
बोधनायापिनैःकरतां इनेरपिन्नासादहृकंपनेरपिकृत्वा ग्रन
ह्रदयेस्यमांतमभितोभवतस्संमदनलदर्शनजहर्षप्रसभवला
त्कारेणासमापयंती यथाहृदादवसानेकर्षणादिकताइनहृननना
भोजनोमापयतितथेत्यर्थः ७९॥ वतेसनीलाम्बुरुहेणाकिं।
हृष्ण्याविलोकमानेविमनीबभूवतः ग्रपिस्फुरंतीदर्शानसंकोचेन
सानतेनेनेत्रसूफकवतवक्षीहृष्याम ८०॥ यथानलहृष्टिभिःपक्ष
त्योरुष्णीहृष्याविमनीभूताःनलदर्शनाभिलाषणाहृष्टहेतुनान्यस्मा
ह्निष्याद्विनिवर्त्तितमनोयाताम्मतीहृषीभूताः ग्रन्यनिजव्या
पारंजहुः तथास्फुरंतीकर्णावपिवतंसेदीवरोणवहृष्ट्यानलपक्ष
स्योद्विविमनीबभूवतुः विमनीबभूवतुरिवतेनविमनीभवने

नै.
च.पे.
टी.
१५८

नकारेणनदर्शनमक्षवेनसोसम्बंधिन्योक्षनीश्चन्यनस्तुकुव
तद्वित्युत्सेत्वाविमनीवश्वनद्विन्यव ग्रकृन्मनस्युद्रत्वेनोरहो
रजसालोपस्थेनिद्रामलोपश्रमस्यञ्चाविनत्स्वर्वणस्येकारोद्धीव
दीर्घमिश्र ८०॥ काचिविन्नीयचक्षुः प्रहतिचुलेकिन्नानास्वश
कोनकोनामोगच्यादासूलमोद्येनिचुलितमिवनं स्वप्नानभ्म।
णीनो साहस्त्रीभिर्निमेषाहृत्मनतिमिरुवंदृग्भिवालिंगितः
किंज्योतिष्टोमादियज्ञस्कृतफलजगतीसार्वभौमधर्मेण ८०
नास्वपर्यंतेनोष्ठुस्त्रीषुमध्येकाश्चित्कांतान्म्रान्मूलंपादाग्राच्छि
खांतभूषणमणीनामाहे स्सन्दहेनिचुलितंमवलितइवनेनल
चक्षुःप्रहतिचुलकितेविधायचक्षुरेवप्रहतिनिकुञ्जः पाणि।
कुटिलेत्वाणस्वभावात् तस्मिन्नाचमनीयजलबिंदुःचुलकस्त।
दिवहत्वात् समेताद्यापकतयानिःशेषवीत्यमोहादेवमशक
न प्रयत्नलोज्योतिष्टोमादियागकर्ता ज्योतिष्टोमेनस्वर्गकामो
यजेतेत्यादि श्रुतिशुक्रतयत्फलजगतीदेशः स्वर्गस्पर्शस्यसा
र्वभौमोराजाइंद्रस्तस्यधर्मेणानिमिषाभिः सहस्रसंख्याभिर्दृष्टिभिः
किमालिंगितो: प्रश्नस्तेषनिमिषनेत्रत्वमुक्तंदेव मुक्तिःयेन
चेलःप्रच्छदपटइत्यत्राह्निरूपकोशात्रिडलेफ स्वमध्यमपीत
येनास्सतेनस्तेनवावसंवनतंपिधीयतेतस्येदनामेत्तिवायमु
कलीदर्शनान्निरोधायकस्यवाचकाश्चिचुलशाहानारकादि
भइतविनिचुलितमिमिमिसदृम ८०॥ भवन्तयमानान्नानस्य
तिरश्चयस्यजननीतम्येवेयथाःप्राणानापिविजयमानस्तन्वरु।
पा हरणाबद्धकोपेन्धनमदनसिंहासनमसावलकर्मीणाश्री
कदंभवदलेकर्तेमफना ८०॥ सघमूनामराजासीभवन्
इलाहपत्वप्रामःयस्यमातासीत् नम्येवेयथाःप्राणान्प्रियपु
त्रवक्षमपिदेहकोत्याजयत् असौनलेषनाहरेणाकृतस्यकोपा
येरिपुनीभूतस्यकामस्यसिंहासनमलकमालकर्मीणाश्राका
श्रीःशोभायस्य हश्याभवत् दग्धकामेनतत्सिंहासनेसुन्दरसत
प्रपनानदलेकर्तेममर्थोयंद्वितीयोमदनोजातइत्यर्थः प्रल

केर्मणो लेकर्मीशः अप्युद्गाशितं खलं कोमेत्यादिनाख्यायेयः ८
प्रथीसर्वस्वपर्वणां पतिरसावेनस्य पूनः हृते प्रवृत्याजिविदर्भ
राजसुतयायकेविशेषज्ञया अस्मिन्नामनयाहृते स्वमनसः स
नोपियविजिराजानाद्धर्मेन सोन सोढुमुचिनाते षांतस्मानावि।
ती ८२ ॥ विशेषज्ञयाउरुषनारनस्यविहाभैम्येतस्यनलस्यहृ
ते सर्वदेवप्रभुरिंद्रोपि प्रार्थ्यमानोयकं यथास्यान्नयापर्यंत्या
जि परित्यक्तः प्रार्थ्यमानोपीद्रोयन्न वृतस्तथ्यकमेवावृतोस्मि
मित्यर्थः तथ्यु ननीमनिश्चयेन तया विशेषज्ञयास्मिन्नलेवृते
सतिनिर्जराः देवाः स्वमनसाः सनोपि स्वमनस्वज्ञापवशोभन
चित्ताः सतोपि न सोढुमीर्ष्ययानलात्तदुर्मनसो दुःखचित्ता दुः
खितचित्ताश्चयज्ञाताः सातेषां स्वमनसो दुर्मनस्कतानोचिती
भैम्याविशेषज्ञयाविवेचकत्वेन सारभूतस्यनलस्यग्रहणाम
सारस्य च शक्रस्य निराकरणमुचितमेव स्वमनसो दुर्मन।
स्कत्वमप्युचितमेवेत्यर्थः ८३ ॥ अस्योत्कंटिनकंटलोटिवरण
स्रक्साहितिर्दिग्भटैः स्वेवसः स्वयमस्फुटन्नकिमदःशस्त्राद
पि स्फोटितं व्याहत्योपगतेन हाशातमस्वेनाघ प्रमाद्याकथं भै
म्यावृथमनोरथेन नशचीसावीक्षितास्याद्गजा ८४ ॥ अस्यन।
स्योत्कंटिनेवयमीहशाकथनजा इति सोत्कंटकंटलोटिनी विवर्त
मानावरणमाला साहत्यस्पष्टैः दिक्पालैर्निजहृदयमिदंस्वय
मस्फुटद्भिद्यमानं शस्त्रादपि किं न स्फोटितं शस्त्रेण किं न वि
दारितं अयं च भैम्यासफलितमनोरथेन भैमीप्राप्तमवता प्र।
त्याहत्यागतेन शक्रेण हा विदेसावीक्षिता स्याद्गजा मानेन वि
वलितमुखपद्मा इदानीं शचीकथंप्रसाद्या ८४ ॥ माजानीत।
विदर्भजामविद्गुषीं कीर्तिमदः श्रेयसीमेथ भइमवीकरन्मुख।
वतानं स्वद्वितीयांशचीं कस्मात्त्याज्यचकारवरिनेकाव्यम
नः कथ्यतामेवमस्तु कपिछनेतेरसफलीपाठेवरिवेनवेः ८५
इयं भैमीमदः श्रीनेः स्वकाशाकीर्तिं स्वश्रेयसीत्यजानतोमा
जानीतमदःश्रियमीकीर्तिंजानीत्येवेत्यर्थः मेयकीर्न्नीतिश्चयजा

नै. प. टी. २५३

भैमीभर्तृं स्मयकृपा स्वमात्मानं मन्यमानो द्वितीयो शक्रस्य पत्नी
शचीं नाचीकरत् इंद्रस्य पत्नीं अपि शच्याः सपत्नीं शनाभवत् नृ
इमिति हृतमेव वाक्यार्थः अत्र हेतुमाह. कः कविः शाक्याचरि
त्रैकाव्यं लोकोत्तरं वर्णनोच्चकार सोऽस्माकं कथ्यतां न केना
पि कृतमित्यर्थः तु पुनः रसध्वनीनां शृंगारवस्तु नदीनां पात्रे प्र
वाहाधारत्वे पत्नस्या भैम्याः स्थविरे केनेकाव्यं क्रियते किंतु सर्वै
रित्यर्थः पारावारे पारावारीणो रेपात्रेत दत्तरमित्यमरः ७५॥ वै
दर्भीबहुजन्मदीपिततपःशील्येन देहस्त्रिया नेत्राभ्यां स्वदती
फवाय मवनीवासः प्रसूनाकथः गीर्वाणालयसार्वभौमसुकृ
तप्राग्भारदुष्प्रापया योगं भीमजया नृपधर्म भजनमन्ते तमधित्रि
याम् ७६॥ अयं फवाद्भुत नलवासीकामो नलः भैम्यानेकजन्म
तरकृतानां तपसां साफल्येन भैमी तपोभिरेव सिद्धयाऽदृहत्वात्या
नेत्राभ्यां स्वदनेरोचते अयेदानीं देवेंद्रस्य स्वकृतोत्कर्षकोटि
भिरपि प्राप्तुमशक्याया भैम्याः संयोगमनुभूय प्राप्य त्रिविधकोटी
नामहंतमयं नलोऽभजत पूर्वं कोटीनां भैम्या अप्रयोगेन नलाप्र
येन च स्वपुण्यकृत्यं गतं स्थानादेव तमभूत् अत्र नलो भैम्या संयुक्तो
त्रिषाम्न पि संयोगादहंतमित्यर्थः ७७ ॥ स्त्रीपुंसव्यतिषंजनं
जनयतः पत्युः प्रजानामभूदभ्यासः परिपाकिमः किमुनयो
र्दाम्पत्यसंपत्तये यत्नेनसारस्वभिसृष्टमिथ्यः श्रीमार्पणात्क्री
डया प्येतत्तन्मयानिगाम्भराग जनना त्मा कोर्षिचेनोद्भवः ७८॥
स्त्रीपुंसयोर्व्यतिषंजनमन्योन्यसंयोगं जनयते विधेरभ्यासोन
यो भैमीनलयोर्दाम्पत्यसंपादनार्थमेव किं परिपक्वोऽभूत् अ
यत्तावन्मृक्ष्यतया नलभैमीदाम्पत्यसंपादनार्थमेव प्रजानो
विधिरन्यस्त्रीपुंसयोजनामभ्यासमात्रायैवाकरोत् ययावित्र
हो दृष्टलेख्यमित्यर्थः तथा चेतोभवः कामस्यासमारं सर्वस्या
मेव सृष्टेः स्त्रीपुरुषयोः प्रेमार्पणात्तन्नु रागोत्पादनमेव क्रीडनं
न तु सृष्टतया तदेव कार्यं तथा प्रेमार्पणात्क्रीडया पतत्तन्मयत्या
भैमीनलयोरितिनिर्विभान्तरागजनना तत्त्वात्रोपेपर्णं

अनुरागजननं प्राप्याभ्यासेन प्राकर्षिं प्रकर्षैः प्राप्तः एवंकाम
स्यापि तदनुरागजननार्थमेवमभ्यासप्रवृत्तिः अन्यथा लीलामात्र
इत्यर्थः ८७ ॥ ताभिर्दृष्टमत एव तत्पथि महाज्येष्ठीमहे मन्महे
यदृग्भिः पुरुषोत्तमः परिवितः प्राज्यं च मे चन्द्रकांतः सास्त्रीराट्
पतेयालुभिः सितिसितैः स्यात्स्पृहक्रामदैः मत्त्रेमायमयाति
याति यमुनागंगोर्भूयोगं यया ८८ ॥ यासां स्त्रीणां दृग्भिः महा
ज्येष्ठीमहे ज्येष्ठस्य पूर्णिमा महाज्येष्ठी नक्षत्रं तस्यां मे चन्द्रयमोप
एव पुरुषोत्तमः श्रीविष्णुप्रतिमा पापक्षयार्थं मे परिवितो दृष्टः
कृतः ताभिः पथि मार्गे यन्नगच्छन् साक्षात्पुरुषोत्तमो यं दृष्ट
ते एवं प्रतिकृतिदर्शनात्साक्षात्कृतिर्मन्तुरुषोत्तमदर्शनेभ
वेदेवेत्यर्थः निर्णयामृते गर्गः ज्येष्ठी गुरुः शची चैव प्रजापत्यो
रविस्तथा पूर्णिमा ज्येष्ठमासस्य महाज्येष्ठी प्रकीर्तिता तथा
सालिग्रामे महावेत्रीकृतास्यात्पुरुषोत्तमे हेतवे गंगाद्वारे च वैशाखी
ज्येष्ठी च पुरुषोत्तमे इत्यादि यथायां स्त्रियां माघे कालापुनार
न्यतसंयोगहितीयाश्रनवच्छिन्नतयासर्वस्मिन्माघे मासिप्र
यातिव्यातीपापापहारी चासौ यमुनायां गंगोत्रेन योगः तस्मि
न्सितासिते तीर्थराजे सस्नेस्नाने कृते सानाशीसितासिते तस्य
तस्य दृग्भिरेव चामरैः पतन नशीले रूपलक्षिता स्त्री पुराजते शो
भते इतीह श्रीस्त्रीणां राजा वा भवति राजाहि चामरैरुपलक्षि
तो भवति तथायदंगेषु माघे सितासिता तीर्थराजवारिधाराः
पतंतितस्मामथनानन्महि चानलस्यासितासिता दृष्टय एव
चामराणि पतंति यत्र यमुनागंगे योति पुंडोन गंगायाहाभ्य
हिंतत्वात्सूहनिपातप्राप्तेः किंत्र यमुना शाहूस्याणे चयोग
श्राह्मनत्तीयासमसितेन सहतत्पुरुषे सर्वे स्वस्यामिदं ८९
वेदभी विपुलानानाकल्पना सौभाग्यमयाविलदोषाणि चक्र
प्रातकानि जगत्रिविहतत्क्रमेः किंचास्मा कनवे भूल
भगाता से स्तनयेलेमकटेवद्धा प्रमात्सितप्राचीविश्राः
णानाशीवैः ९० ॥ तदृनहनक्रमेः तानि प्रसिद्धानि दृह्ना

नै॰
ष॰ पं॰
टी॰
२५४

निव्यतीना निवतानि हृत्तानि चरितानि शक्राद्यर्वणानुपालि
ते धो क्रमेः लोणीचक्रुशांतक्रतो नलेवेदर्भ्याः सवधिनो विघुल ।
स्यानुरागस्य कलनात्सख्यानेतद्रूपसौभाग्यं निजगदे शक्रेण
नलेसौभाग्यशाद्विनस्यात्कथमिह्यादीत्यपत्न्यापनमेव भैमीविहाय
यातत् किंचास्माकोस्मदीयच्छासौन रेइड्भीमृत्स स्यादवनीति
अस्माकं नेवेद्भूत्यमीतस्यास्त्वभगतां संपन्न यनलवशीकारि
सौभाग्योत्पत्तये शक्रस्य वर्णाभावात्समादिनया शच्याविश्रा
णितं दत्तं पत्युः सुभगाभवेत्यादिरुक्तिरूपमित्युमाशीर्वचनमेव
लभ्यकं प्रतिभूः शच्याशीर्वादेनैव भैमी सुभगाभवतीत्यर्थः फ
श्रास्त्वामसमपास्तनान्यत्वद्भुजां भैम्या वरजनने नादर्ययोगमनान्
रोधपतद्यायकान्तार्जिल ज्ञान्तज्ञा श्रान्त्वानव्रिदग्राः कथ्यानवसरः
स्पष्टः स्वर्णानामपि ५९ शाप्रसादफलतापत्यविधायानयाफलीरोषापय
नादृप्येन नलादिनेयवागमृतराज्ञामानयनेनास्मिन्नन्यरोधोनैव
तेनेनत्रपत्र्यानलंपरीवार्थमेवत्रिजगन्नायकानामानयनेनात्य
र्थवत्याभैम्यैव आत्तत्रामं स्वर्गालक्ष्मा ग्रनङ्गीतजन्ममासीनः
शक्रादीनां देवानां त्यामादेव हेतोः राजसन्निहेलनायामस्याना
षः प्रभावः स्यात्तेनैव आजिमपादितेत्यर्थः यत्र शक्राद्यपवन
वृत्तास्तत्रास्माकं वर्णाभावकार्यकीर्तिनिकीलत्वकेत्यर्थः अन्या
नलवर्णिकनात्यर्थवत्यात्वान्नान्यत्पत्येनलायस्त्रिदशप्रसादफ
लतां विधाय देवप्रसादस्य फलनेवनलेन भैमीलब्धेति ख्याप
नात् देवानामपि भैमीनास्मान्नवृणोदिति कोपः अस्मास्वपमप
न्त्वनलंकथमवृणोदिति रोषः देवानयोग्यान् ज्ञात्वा नलमेववरो
पयताव्रुणोदिति प्रश्नः एतत्त्रयकथनेनास्यानवसरः स्पष्टः
देवानां स्वयं दत्तेनैव सखनिर्मितरोषाप्रयशांसोकथ्यनावसरएवेत
हदित्यर्थः ५० ॥ इत्यालेख्यनप्रतीकान्नितालोकालेकास्तावत्प्रि
याहं कर्णव्रजरामणीयकमहामानोत्पादिपयोः सानन्दः करु
विंदसंदरकल्पस्पानंदनस्पर्शनेनस्यायामास्य यतः शक्रान्तरहरि
त्क्रीडाद्रिमिन्द्रो विव ५१ ॥ करुविंदस्यन्यग्रवाग्भक्तिदंडाः स्वर्णाः

किरणाग्रस्येहशाम्यतद्याशानकाण्डहरितः प्राचीदिशाःक्रीडारि
मद्दयशैलमाल्यगाच्छतःचेन्द्रस्यवनस्यनलस्यऊरुविदेनप
यरागस्वषोणेनशोभिनहलस्यआनन्दनेसंनोधकेरयमारुग्ग
च्छतः अन्तप्रतीकानिलयान्तकृहृशोभयाग्रहेऊर्वत्नगर्व
मिवभवत् अन्तेत्रमेननोदेहस्यरामणीयकेरमणीयतामव
लोक्य इतिस्वोक्तप्रकारेणालेश्चःवभाषिरे ९१॥ श्रीहर्षंक
विराजिराजमुकुटालंकारहीरःसुतंश्रीहीरःसुषुवेजितेन्द्रिय
चयंमामल्लदेवीचयं यातःपंचदशःकृशेतररसस्वादावि
हायंमहाकाव्येतस्यकृतौनलीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्ज्वलः ९८
आनन्दस्यकृतेनोनिरस्तविमनोसत्संप्रदायान्वयादस्यानैषधन
स्वबोधविहृत्तोशृंगारलीलानिधौ वंशोनायकयोर्विशेषमफरस्वे
शश्चपोरस्मिन्यांसर्गपंचदशोक्रमेणविहृतेसंभोगसंदीपनं ९२॥
इतिश्रीहर्षविरचितेनैषधीयेमहाकाव्येतट्टीकाविहृतोपंचदशः
सर्गःसमाप्तः ॥ ॐनमःसरस्वत्यै ॥ ॐनमोनारायणाय ॥ ॥
ॐपदेसकृतमलन्यमवसंख्यजयतीकिमपिस्वरोगा यावप्रज
नामेवविपश्चित्स्योविभर्तिनानामिगिरामथीशीव ॥ अथासिम
षोडशस्कन्धेमासाबातसंभोगशृंगारेकमलंविवाहंसविस्तरमाह॥
ॐतत्रःप्रतस्थेसरथेरथीरथीगृहान्विदर्भाधिपतेर्धराधिपः सुरो
पसंगेनसमाप्तविघ्नमेद्विधाऽवश्यकृत्यगृहीतमंगलः १॥ अथो
ऽन्तरंमधराधिपोनलःरथीरथाद्रूढःमहारथगणैर्वारथैर्नृत
णायारथादृढैवीरैःपरिवारितःगृहीतमंगलःस्वीकृतवैवाहि
कदूषणाचितात्मचित्तमेसभावविस्मयाद्विदोच्चप्रतिपूर्णेनम
नामपूर्वीहितंद्विधावश्यकृत्यगृहीत्वाइज्जयित्वाचभीमस्यगृ
हान्प्रतस्थेगृहीतमंगलमिति गौनमविशेषणंवातथाच मंग
लविवाहोपयोगेपिंडवैदिकं आत्मायत्नोभतिडिंडिःस्वभा
वोज्ज्वलबन्धेत्येतः ५॥ स्वभूषणागापमप्रतिबिम्बितैःस्फुटंम
णावदातेःस्वनिवासभित्तिभिःः सम्पापासितम्मेंदि
दृश्यमानैःस्वविधप्रभैःस्वयं २१॥ मणेषवाणानांदासीनांविधूर्यमा

नै॰
ष॰ षो॰
टी॰
५५

नैः प्रकीर्यमाणैरस्त्रामरैःसम्प्रभुर्नलो सेविनःकीदृशैश्चाम
रैर्विद्रुमप्रभैःश्वेतैःइन्दुकान्तिभिःसितैःतथान्यैःशावदातैरन्यैर्निर्म
लैः पद्मनिजभरणरत्नप्रतिबिंबितैःस्फटिकरूपमायाकैरिव
स्वानिवासिभिर्लेखैरत्नाश्रितैःस्वात्माश्रितैर्वा गुणैरिवाग्रणा
अपि शावदाता भवति २॥ परार्ध्यवेशाभरणैःपरैरस्तरैरस
मैर्जिह्मानेनिषधावनीभुजि इत्येकनासीरपदाभिधेयता मह
र्द्धिमात्रायधिविवत्रशात्रवः ३॥ उत्कृष्टनेपथ्यालंकारैरत्युत्सैः
सर्वनिषधेश्वरे नलतिमति तस्मिन्सममयेनृपशात्रवःशाकःसे
नासीरपदेनाभिधेयता नामाभिधानयोरपतोसज्ञोऋद्धिमीचित्र
लियेमाधविद्रुपे यदि संभावनायां सनासीरपदाभिधेयतायो
गापेतयानलमेवासीदित्यर्थः तथाहिसुशोभनानासीरस्य
सेनायस्येति पदार्थयोगः सतृनलेप्रवसंगतःशाक्रोरतेनेलपा
यिकःशात्रवःस्वर्गसत्तायांवृद्धिमात्रादेवेत्यर्थः ३॥ नलस्यना
सीरसृजोमहीभुजोकिरीटरत्नैःपुनरुक्तदीपया अदीपिदि
ग्भौवरणारायातयावहस्रजोभिश्रितमिस्त्रसपदा ४॥ तयाश
वृग्राजयतात्रिसमये नलाग्रसराणा मौलि मणिभिःपुनरुक्त
द्विगुणीकृतोदीपायस्येदृश्यपातयास्तेनारजोभिर्भिश्रेकीभूता
तमिस्त्राणां तमसासंपद्यस्यामीदृशपाप्रकाशि अग्रयवाराजीवि
ति अर्हाणांकालित्वेनहीनामकहानवेनहेपरीत्यपेत्यनेनास
त्कतिशयत्वसमनः तरतीतिवत्समसमीवा तथाचन्द्रप्रमौलिमणि
भिःपुनरुक्ताव्यथीकृतातामिस्त्रसपद्यस्यासीदृशावचयात्र
यायात्रावदीपिराजापितत्वात्कृष्टयाभावीतिव्यतिरेकालंका
रध्वनिः ४॥ विदर्भराजःक्षितिपानन्तस्ताणस्वभर्तृणा समन्त
सत्समस्तकः दिदेशहृत्तान्यधियानयोत्तरंवसुमसुषोपवि
कायत्र्यः ५॥ सुभस्वत्तागांसुमोहृतिवशासितनसूतेनस्या
सनन्तरत्वेननेदीयस्तयासत्वरोभीमोपाणानाम्बेहस्तान्ययोत्तर
मन्तरंप्रतिस्त्राणप्रहिणोत् तेनाराजोवयःस ...
पविकायावर्षयन् भीमोमनताकान्तेयानेकाकृपानेवतूनस्या

हिणोदिति वा कृत्योक्तिः योग्यता वीप्सा पदार्थानतिवृत्तिर्मा
दृश्यानि यथार्थः तदेवं यथा मादृश्य इति सदृशा मादृश्य
दन्यत्रार्थे यथा शाकस्य ममममना यथा न रमित्यत्रान्तरोऽन्तरमिति
वीप्सायामव्ययीभावः ५ ॥ हरिद्विपद्वीपिभिरांशुकेन भोन
भस्त्वदायापन मीनिनेवं भो तरस्वदस्य ध्वजिनी ध्वजे वनेवि
चित्रचीनाम्बरवल्लिवीहितं ६ ॥ नभ आकाशो वने वभो व
नमिति भानि भाति स्मेति वाक्यार्थः कथं भूतं नरस्वतो यायाव
तेश्चते स्यात्स्कंध ध्वजिन्याः सेनाया ध्वजे रूपलक्षितं कथं भू
ते ध्वजे नभस्वता वायुना आपतीन पीडिते स्खलीकृतैः तया
प्रांशुकैः शुभ्रुकस्य वस्त्रस्य विकारैर्वस्त्रखण्डैरित्यर्थः तथा
हरिः सिंहः द्विपो हस्ती द्वीपी व्याघ्रः तेषां प्रतिकृतिभिः हरि
द्विपद्वीपिभिः प्रत्रइवाप्रतिकृता विनिकृतस्य वस्त्रः देवपा
बादिभ्यस्तेति लुप् नभः कथं भूतं विचित्राणि या चीनाम्बराण्ये
व वल्लयो लतास्ताभिर्वेष्टितं वनमपि सिंहकरिव्याघ्रादिभिः
समुपलक्षितं लतावेष्टितं च भवतीत्युपमा साधकं सिंहस्य
द्वीपिनस्तु भिन्ननामत्वमस्मरविहृतोऽपि मानोहरिः चित्र
कायो द्वीपीति उदाहृतं च सिंहो द्वीपित्वमापन्न इति भारत
त्वः ६ ॥ ध्रुवाकृष्यंतीनिज तोरणात्स्रजा गजालिकर्णानिल
विलंघयाननः ददर्श हस्तीम्बिवभीमजन्मनः स ततु रनीहारम
हीमहीपतिः ७ ॥ स महीपतिर्नलः करिपंक्तीनां कर्णपव
नेन कृत्वा विलोलया चलया विलंघ्व चलने विलंतीति विलासवा
देवाकृति गणान्वां कर्तयेव निजतोरणमालये वध्रुवा आकृ
ष्यंतीमाकारयंतीन स्वप्रत्यक्षप्रतीहार मज्ञातस्तु रम्भिभीमज
न्मनो भैम्याः पुरीमिवददर्श ७ ॥ स्थैर्यैर्दलैः स्तभयकगस्यलत
धीस्त्रुकालि[illegible]त कमाग्रैः सास्त्रमा प्रिया सखीवास्य मनः
स्थिति स्फु[illegible] प्रतिभातं नृपेनिः रूचना ८ ॥ रंभयोरेव
लेभय[illegible] भीरुकृतयो ह्यैः कादलीस्तनयोः स्त
वैः[illegible] विशेष

नै. च. टी. २५९

भूषिता तयामनसोभ्यंतरस्यचित्तस्यैवशिखिनीभ्यानेस्फुरन्
स्तुखोगानप्रस्थितःस्वागतइवप्रसन्नहृताः तूर्यनिःस्वनोध्वा
नाहृयीसाप्रतीहारभूमिःप्रियायाभैम्याःसाक्षीवभातिस्म ८
विनेतृभर्तृहृद्यभीतिदानयोःपरस्परस्मादनवाप्तवैशसः
अजायतद्वाविनरेंद्रसेनयोःसमागमःस्फारमृगवारवोद्गमः ९
विनेतारौमहस्राग्रशिक्षितारौपतीभर्तारौभीमनलौतयोर्द्वया
र्भीत्यादानयोःमहतयोःनरेंद्रसेनयोःद्वारविषयसमागमः
स्फारःप्रचुरोमृगवारवस्यपतीच्छप्रसरेत्यादिशाहस्यउद्गमो
यस्मिन्नीदृशः तयापरस्परस्मादन्योन्यस्मादप्राप्तवैशोभूत्
परस्परस्मादितिपरशब्दस्यकर्मव्यतिहारेसर्वनाम्नोद्वेवाच्ये
समासवच्चबहुलंबहुलग्रहणादन्यपरयोरसमासवत्त्व
भावापःस्वकत्वः ९ ॥ निवेशपबंधनिनदरन्ध्रदीरितंदमे
नहृत्वाद्धर्यघेहृतान्हया विनीतसाद्धारनपबद्धमनोगतेन
मैतिहस्तदाविदर्भराट् १० ॥ वेत्रभृत्स्ववरान्निवेशपत्वयाइत
आगम्यतामितीत्यंदमनार्धपथ्यंगत्वाप्रोक्तेनहस्तजनेनवि
नीतप्रस्थितमितप्रवाह्वावनः द्वारादारभ्यैवपद्मनोपादेन
सेवारशीलतत्येप्रातस्ततनलेमदाहृषेणाभीमोदद्यौ निवेशपे
तिनिवेशपःशिविरंतद्देइतिनिवेशशब्दात्छिविपात्रासंव
नात्यातिपदिकाझातर्थेइति सिद्धिविक्काप्रत्ययेनिवेशपेति
रूपम् १० ॥ प्रयायमन्यायविसार्यदा ... गंमुदाप्रतीयेषुत
मात्मजन्मनः स्वरस्रवेत्याउखपात्रमागतेधृत्ताभिनोवीवि
गतिःसरित्पतिः ११ ॥ प्रयायेभीमप्राप्तनाउन्यायभुज
इयंप्रसार्यतमात्मजन्मनःस्तनायाःपात्रेस्तनायस्मैदीयते
उद्दानपात्रमित्यर्थः ईदृशोनलेमुदानंदेनप्रतीयमानलिलि
ग यथास्वच्छःसुतायुभितउभयतोवीचिवीतिर्येनेदृशः
स्वरसवेत्यापात्रगगमासंबोधिनेजलप्रवाहेयोगस्वति पात्राब्धा
रीपरावाचीतीरेणातंनदरवमित्यमरःप्रसीदयशोद्भामितिप्र
ताभिनेवीचिविगतानिरितिविवप्रतिविविभावः ११ ॥ प्रयायेनेमे

पुरुषोत्तमायतेसमाधलक्ष्मीबहुवाहिनीश्वरः शिवामयत्व
स्याशिवायनेदत्तोदद्देपतिःसर्वविदेमहीभृतो ९॥ अयानेन
रसभीमोबहूनांवाहिनीनांसेनानामीश्वरःमहीभृतांराज्ञांप
तिरसैनलायपुरुषेभ्यःउत्तमायतयासर्वविदेसर्वज्ञायतोन
दत्तोभैमीसाधलक्ष्मीसंपत्कपोभोशिवोकल्यानीस्वस्याशि।
वाय सुभार्यायथावद्दधौ तयाचबहुवाहिनीश्वरोबहूनांवा
हिनीनांनदीनामीश्वरःसमुद्रःपुरुषोत्तमाय विष्णवेसाधम
स्यतुयालक्ष्मीर्ददौ यथाचमहीभृतोशैलानांपतिःस्वस्य।
नेदनात्पार्वतीशिवागौरीसर्वविदेसर्वज्ञायशिवायददौ तयेति
शाहशान्तिमत्तउपमाध्वनिः १० ॥ अमिस्वदद्यन्मधुपर्कस
र्पितंसनस्थधावःकमदर्केदर्शिनो किमेष्यपास्यन्मधुभीम
जाधरंमिषेणपुष्पाहविधिंतदाकृत ११ ॥ सनलःशम्भुसार्पि
तेमधुपर्केयदसिस्वदत्स्वदनिस्मतन्मधुपर्कोस्वादनंउत्तरका।
लफलप्रविणाजनानांतर्कमत्तहामहत्त किमिति पवनलोभी
मजाधरमेवमधुपास्यन् नहामिषेणमधुपर्कोस्वादनव्याजेन
पुष्पाहविधिंकिमकृत पुष्पाहेहिनववत्सरारंभादौ नतुइत्ता
दिभाविसमृद्धिभोगायजनायाचितकानामपिरत्नास्वादीनां।
दीयमधादेस्तुमंगलद्रव्याणांदर्शनस्पर्शनभोजनाद्येःकवि
[illegible]गांकुर्वंति तथायनलोनिर्विघ्नंभीमजाधरामृतमनवाप्स्यते
पातुमिच्छन मधुपर्कमधुकिमास्वादितवानितिवितर्कः १२
वरस्यपाणिःपरत्रातकोदकीवपुकरःपंकजकोतिनुस्करः।
स्मात्तितोतत्रविदर्भमाडलेततोनिबद्धोकिमुकककीशःकुशेः १४
वरस्यपाणिःपरेषांरिपूनांत्रातेहननेवेकोकीवधाःकरःपद्म
कोतीनांचौरोतिनं ततपद्मेहिंसवालंदोकात्याद्धसमाप्तिषो
भनोविचारकोराजायस्मिन्नेहपोतस्मिन्विदर्भाणांमंडलेक
कीशःकुशेःकिंनुनिबद्धो विवाहसमयेकुशेःकंकणबंधःप्रसि
द्धः तत्रायंवितर्कोस्तिरतातिनःपंकजानांनलीनिसमासातत्वा।
भावः १४ ॥ विदर्भजायाःकरवारिजेनयत्रलसपाणिनपरि।

नै॰
घ॰ षा॰
टी॰
५८

स्थितं किल विलोक्य सत्त्वे पुरुषायितस्य नद्भविष्णुनो स्मायितं
दान्तदालिभिः १४ ॥ वाग्दानसमये हि वधूकरो वरकरोपरि
दीयते इत्येतदुल्लिखति किल नितम्बिनीभ्यः पाणिपद्मेन नल
स्य हस्तोपरि यत्स्थितं तन्न उपरिस्थानमेव भाविष्णुनो ग्रे भाविनः
पुरुषायितस्य विपरीतरतस्य हेतुनिवातिकादिरूपेणाविस्तारेण
मिष्यतः सूत्रप्रायं विलोक्य अथ वामं हस्तोपि प्रमादादिन्दुकी
र्तिनस्य कामिभिः पात्यमानं सकोलाहलं राखा सूत्रमिव विलोक्य
तदा तस्मिन्समये तस्याः आलिभिः सखीभिः स्मायि हसितं १५
तावाद्यदस्मै किल भीमसंभवया समयन्त साव्याधि...नलं दैवतैः
दत्तं देवसमूहरत्नवेष्टितं नलाय चिन्तामणिदामकामदं १५
किला लोके उत्तेहायो भीमसंज्ञया किल भीमेति नाम्नैव सखा
मितं सभवो नृदोस्मै भीमाय राजे यदानं कुवेरात्तम्बेन श्रामेय
चिन्तामणीनो माल्यं दत्तं तेन देव चिन्तामणिदाम पथः समुद्रो
भीमः स्वगाणायोग्यमभिलषितप्रदं नलाय ददे १६ ॥ वरो स्व
रूपस्य वराय वस्तुनः चिन्तस्य दानं प्रतिबिंबकैतवात् बभौ न
रामेन वस्थितं ददर्य दर्प्यं समर्पितं देयमर्पितं १७ ॥ प्रतिबिं
बव्याजेन वहो रसं त्वस्य उल्लेखस्य वस्तुनः वराय देवभ्योयु ह्रिय
ते सवरः तदर्थं दानं चिन्तस्य संचितस्य जातावेकवचनं निर्पी
रामबृद्धौ अमस्त्वोनानुल्लेखानां वस्तूनाम ध्यात् अर्पितं ...
कावाभ्यर्पितं चेतहे यच्च एवमेतरम्पत्र वस्थितमर्पयन्नेवि
भ्रत यश्चिन्तामणिदाम बभौ तरां १८ ॥ असिम्न्वान्य दत्तका
सवासवं वराय भीमः समदादभास्वरं दत्ते हि तस्मै धवनामधा
रिणो मम प्रेम्णुसंभोगा निमम यानया. १९ ॥ भीमो राजा स्मै वराय
नलाय दत्तः कामरोषमहिषासुरो येन संभास्वरदीप्रभः
वान्यासंवेधितं विद्युद्दत्तो भवान्यावृद्दत्तं सिभीमनलायदत्तः
त्वाह ह्रियस्मात्सभोः संभोगेन नातिश्रान्ते वैभावीनिमम
यानि मतं प्रायश्चित्तादि कर्माणि तैः अथवा भवान्या वा बस्य
भीमसंज्ञस्य प्रभोनाम धार्येण तस्मै भीमेन्वापायदथे २० ॥
अथाधिपः प्राज्ञ महिषासुर द्विषा ... मस्मै तद दत्तं हं ...

दः प्रहायितस्याहितपवार्धमञ्जिष्ठाभूद्दक्षिणार्धेन पर्वतोगदाशलः १५
मौहिषास्तदक्षिणादेव्याप्राक् अर्धनारीश्वरभावात्स्ववशः कृपा
णः कृतास्तत्कृत्यालोकृतोतकन्यायोददातिसंबंधः ऊदः भीमो
त्सेननलायनेत्वद्धामथत्र हियस्मात्तस्मादेव्यादक्षिणार्धेनपव
स्वपतस्तवर्थेकृक्षिनानिलीयमानेनस्तत्वद्धापरागानोशत्रुदेहो।
नोदारणोभेदकः प्रहायिपरित्यक्तः प्रेतर्हितेदक्षिणोयोवद्धा
स्वधारणायोगादितिशेषः १५ ॥ उवाहयः सान्द्रतरांगकान
नः स्वशौर्यस्योदयपर्वतव्रत सनिर्झरः शाणानधौतनधारया
समहत्संयुः स्वतशत्रुजाङ्गजा १६ ॥ सान्द्रेनरांगश्रृगकानि
शर्वकोशोपवनमनोहरविज्ञानियस्मिन्नेहशमानून यस्यसः
तयाशाणेनेनधाराशाहस्यप्रातिपादिका ज्ञातव्यर्णोज्ज्वले
नसम्प्रयोगात् उत्तेजनेनधौतानिर्मलाचासोधारानयापल।
क्षितः उपलक्षणीतृतीयानयासमुच्चसम्पन्नांयाधारितास
ध्यावोशासंपानयेनसः पर्वतास्तुतेशत्रवः तेभ्योजातेनास्त
जातपिरेणसनिर्झरोलक्षणयासपानीयः तस्मीकृतत्वाद्वि
द्धादीन् रुधिरादिसहितेपानीयेपाययतीतिप्रसिद्धिः तया
चोक्तंवाराद्यो दृश्यसेशनसंहिषात्वपानकोपितेणाश्रियमि
क्षतोप्रदीप्तो पर्वविधीयः त्वद्धास्वेवतत्तयोदयपर्वतस्य
वृतेषीलमुवाह यथोदयाद्रिंप्राप्यसूर्यमितरोदीप्यतेतथा
तं प्राप्यैतद्दुर्जनाभासनेइत्यर्थः शौर्यधनवीर्यंतदेवस्तयस्त
स्मैतदर्थमुदयपर्वतव्रत उदयाद्रिरपिसानुत्तरकानिनिविड
वयवानिकाननानिवनानियस्यसः तथासनिर्झरः शिखरे
णवतीर्णाजलधारायस्मिन्नतः शाणानादृवर्णोनयाधारयाशिखि
राग्रभूम्यास्तस्थलातेत्सगृहधौताशिनोतिसध्याप्रातःकालीनाये।
नेहसाः तत्परलक्षितास्त्रावृजाङ्गजेवोपलक्षितः इत्यांग्रुप
मात्रेणाशाहस्कावीक्षीयविशाईकयक्षदेवाग्रेयद्यग्रभूमीभव
सदतिसोवेवाक्ति १७ ॥ यदग्रभूमीभवनासयोषितासराजप
त्रावलिनेत्रकज्जले रागास्पदमन्मथलोहितायितावलेहदीतदी।

नै· ४· पो· टी· ५५८

वैरिवदत्विष्णोकृते ८ ॥ स्थलमस्थलमेवस्थापिडलं तत्र शायनृशी
लत्वमेवयत्नमेवशाकरणीयत्वात् तस्मिन्विषये शून्यीनदे
नैवीरवीरदेवाणात्वेनदत्ते इवस्थाणात्वनपत्ररचनानेत्रको
मलव यस्याच्छुरिकायाश्रगेकृपीका स्नेवापक्रोध्रमिणाभा
गृस्यानवभवत: स्वबभूवत श्रस्याच्छुरिकायाडमेशृंगष्टमीन
किन्नरिङकांनाभिरूपकै: रेजपत्ररचनानेत्रकज्जलवेत्पर्य:
श्रृंगशाक्षापुलकपर्याया: मात्येपुलकश्नापिकंपदमिति श्र
श्रृंगस्यपत्ररचनात्वं शूमेनेत्रवाञ्जलत्वयस्वजनरहरि: श्रृंगा
नांसमीपास्थप्रदेशानवितिनत्रूपेत्यमेव ९ ॥ पुमेवजिङ्ग
प्रहितेवयानिजानमात्मजोयाचितमर्थिनाश्वा सत्तादद
सैपरिवारशोभिनीकरग्रहाहीमूम्सिपत्रिकामपि १० ॥ भू
शामन्यर्थमर्थिनाभिलषनायमेनतभीमभात्मजोभेमीयाव
तैनिजाजिङ्घवयाप्रहितानामसिंपत्रिकामपिच्छुरिकाम
पिपरिवारेणकोशेनशोभिनींकरेणधारणायोग्यांसभीमोस्मै
नलायददौ परिवारेणादासीदासादिनाशोभिनीकरग्रहेवि
वाहेयोग्यापुत्रीययादत्तांतथैवासिपत्रिकाप्यौह्यादत्तेत्य
पिशब्दार्थ ११ ॥ उदैर्धतस्मिन्समदेशिमत्तनाभिकेनय:
तोहृदनादिनाम्निना नलायविस्मायतिस्मनेत्रयंत्रप:स्थले
यांगिसमुद्रकापयत् १२ ॥ तस्यभीमस्यसनाभिकाम
यमानेनातएवसोहृदनादिनामोहृदनादयनामिथ्येकव
हि:प्रकाशायनाम्निनापुत्रेणश्रागेवमीस्मन्भीमेयोवय:समदे
शिविसहितः सभीमकंवयसृत्यवानिसवेनलेयथितंशाकपा
निश्रम्स्य:समुद्राकापर्यानित्रुवधानिवयेनेहृपांनेवस्थनस्ला
यददौ १३ ॥ प्रसृतवर्तीनलकुलान्वयप्रोक्तापितस्यापिमह
हास्यस्यपत्न्कवेवहृष्टानवर्षेनप्रष्याकांपक्रहप्राथिस्यंतनो
त्तेमीयते १४ ॥ नलवेणविशेषति
धरस्तस्यान्वयेनसंबंधेनप्रकाशिताशस्यमहतोवंशस्यप्रस
वोनाप्रकृष्ट: स्तनस्यावर्याविभ्यतेयस्यतस्यभावस्तत्वाविन

ततो हेतोरस्य रथस्य कुबेरदृष्टांतबलेन वैश्रवणादृष्टांतावलंब
नपुष्पकात्प्याद्विमानात्स्वकृष्टतां नीयते कुबेरस्यापि महा
रथस्य महावीरस्य नलकूबरनाम्नः पुत्रस्यान्वयेन वंशेन प्र
काशिताप्रकर्षाणास्य येन स्मेति कुर्वन्तः प्रस्तुतवान् प्रकर्षेण ।
त्पादयितास्य भावस्तत्रास्ति तथा पुष्पकेन विमानेन प्रकृ
ष्टः संचारितस्तस्य भावः पुष्पकप्रकृष्टतास्ति १४ ॥ महेंद्र
नेद्रेण प्रवसा प्रतापितविजेन पत्या कृतातिसंधानान्वितं सुतनूदेसी
हयरत्नमन्वितं पुरानुवेद्य वरुणेन वक्षतां १५ ॥ सिंधुः समु
द्रस्तद्भुः [illegible] तामहेंद्रप्रतापमिथ्याख्यात्पाक्ववयित्वाय दत्त
तं निजेन स्वामिना वरुणेनान्वितं संयोजितमकृत चक्रे स्व
स्वामिनेय हसैवान यूपरत्नं वरुणोब्धितामनुवेद्य स्नेहकरुणा
यार्पितं प्रेषितं सभीमात्मनलाय ददौ १६ ॥ जवादवारीकृतस्य
स्य कायः तथा हि क्रमाय ददेन यः ददृहिरत्नां ददवदाम्ना ।
तायथा तथैव तन्त्या मूलकंटनालतां १७ ॥ योहयोदिर्वायो
दृष्टिमिच्छायोग्यादरस्य कीर्हवायं कर्थवापावतीत्याघ्रात्कंटा
निश्वायमुपदाम्तां पवनप्राणां ददत् तथैव तस्या गच्छतः पांसु
भिर्भृतः तन्त्वो मूलः कंटनालो येषां तेषां भावस्तत्रां ददत कौ
ह[illegible]यं कय सा गत्यतीनु क्रीविकथापुष्पतोजनानां हयोस्ति
भैः स्वपादपांसुभिः कंटनालधूसरीकुर्वन् यथा सुददर्दहर्ष
यतिस्म यो हयोजवाद्वेगाद्वारीकृतः प्रवर्ष्यते यनेतस्कालें ।
[illegible]याग्यनेदति[illegible]ध्यायनावपाहेनोपसृष्टाहगनाधानोदूणा
रिहयप्रवारपाहयोगात् प्रवाक्तदत्वं प्रापितः फटिनिलेवितः
हरो हरिषु मार्गीयेन दृशाः सप्तेक्षकायं तथाहर्षेन ददौ तपवेगयो
निश्चयात्तस्य वैः पृथक्त्व वारीकृतः निर्जलीकृतोयः पंथाः नला
यलोकेन[illegible]परव[illegible]वापिपांसुयापांसुलकंटनालतां[illegible]कुर्व
न् मुद्देनद[illegible]तम[illegible]नि: [illegible] १८ ॥ दिवस्पतेवादवदर्शिनोदता ।
उद्धोकियलं प्रतिवि[illegible] तमेक[illegible]कमयेमहोत्र ।
नि पुनकृहयाहितवान् नलेनसः १९ ॥ तं भीमप्रतिदिवस्पतेः पा

नै॰ घं॰ टी॰ ५४९

कृस्यादरदर्शिना विस्मकर्मणादेव शिल्पिना दत्तात्तभीमभयेनाद
रादेववायः पतद्ग्रहः तोहृतोद्गारभाजनं तेभीममिवप्रतिग्र
ह्यैकि उपायनीकृतं स्तपतद्ग्रहएकमेवमाणिक्यप्रकृतियस्य
केनैकमाणिक्येन घटितं सभीमो नलेन ग्रहमाणप्रयाकृवा
नग्राहितवान् नलायददावित्यर्थः २७ ॥ नलेनतांबूलविलासि
नोज्झितं स्वावस्य यः स्वर्णकोणभृन्नेनवा इतिवयवेविस्तवमस्वावमे
दुलाडुदेवडुच्चाकृणाचाकृणाच्छिवान् २८ ॥ स्वावस्यतांबूलेन
विलासं कुर्वतनलोनत्यक्तैः स्वगस्यकुण्डकस्यकोणः वयितले
शेरयपतद्ग्रहाभ्रतः स्वरितोवानवेतिसंदिहानेवं पतद्ग्रहः उ
द्गृहपुनाकृणावमाणीयान्तकिरणामंडलाद्देतोश्छिन्नरागवे
चिनिश्चितः माणिक्यपात्रस्यसरागकोणः मरकृणानयेकेनए
श्यरभेदाभावात्संदेहेजातेपि माणिक्यपात्रेकिरणोन्नमादेव
विनाइदेनविज्ञातमित्यर्थः २९ ॥ सयेनभीमेभगावतमचेत
नयेपिपसृजाप्रभुनाक्रियाकृता प्रदत्तभीमोपिसनैषधायतामह
रिमणिभोजनभाजनमहत् ३० ॥ भगावेनंभीमेनत्वमचेतनाम
येनदेवशिल्पिनाप्रभोभीमायदुत्तस्यकइस्मनामयस्मिन्नीहपा
भीमसतेन्तदपिपयापृजाहरिन्मणिपात्रदपणाकृतासभीमोपि
नलायहृहाहृत्वागिमरकतमणिभिःकृतंभोजनपात्रंएवृतो
सृजोनलायददौ ३१ ॥ छदेसदेवछविमस्यविभ्रतानकेवक
नोसर्पविषप्रसर्पति ननीलकंठत्वमथास्यदत्रवेतसकालकूट
भगवानभोदपत ३२ ॥ छदेपदेस्यहरिन्मणिपात्रस्यसंबंधि
नीछविंनीलादीप्तिंविभ्रतामहाराणांमदेवसर्पविषेनप्रसर्पति
किं पदेपेचनछविधारणादिवमहाराणांसर्पविषनप्रसर्पति
इतिकाकुगम्योवितर्कः अत्रास्मिन्पात्रेसभगवानकंदःकालकं
कूटदेवदभोद्यततदानीलकंठत्वंनाप्यासदत् ३३ ॥ विशाप्यकेवी
समममस्वलहिवःस्वजेत्यजत्रस्यकिंमिंकोसंभृतं प्रदत्तनस्से
समदच्छलात्सदाप्यमप्रमानेनासेवितस्कम ३४ ॥ प्रथमा
गतयामहाश्रियोगोराजस्यकर्णोवसंदानित्यंमदस्यधाहासजेल

स्पृष्ट्वा जेन वार्धकं च वितानशीलेयं राजं सभीमस्तस्मै नलायदत्तो
मत्स इति मिथ्याकृदुपेनावाणपवकि अस्मद्गुर्वीसः सजेत्यजन् इर्वीम
साप्रमादी कृतामभिमानाम दाङ्गमो विवित्तिपन् अतएवदुर्वास
सेविरागध्यापवापद्दिवोसुवलनर्त्वगांत्यतितः भीमेननलाययो
राजोदत्तः सदुर्वासःशापात्स्वर्गपतितनपेनावाणपवकिंभवेत्त न
यावाभ्रमानेगगनयामदमेवजलेमदावर्षिनीतिवाक्यार्थः ७१॥
मदान्मदयेभवतायवामियापरादिगंतादपियानजीवत इतिम
योदिक्कालिनःस्वकर्णयोर्विनाहवाणसजमागतैर्गतैः ७२॥
मोदिक्कान्ताःमदाङ्केतार्थ्येयंममाग्रेभवतमदाहंकारस्वेन्मयासह
योद्धुमागच्छत अथवाहंकाराभावेभयेनदिगंतादपिहं गच्छेयात
गच्छत जीवनप्राणान्धारयध्वं इतीत्थं योराजः वाणसजमदरपे
क्षिविनेवस्वकर्णयोर्यनागतैर्दिग्गजानाहस्म ७३॥ अदत्तवी
जकतयेवैदोद्विषामकीर्त्यैवल्लदानविमुखः अवःश्रमेःऊर्भ
ऊर्वोपिरःश्रियमदामदस्वेदवतीमुपास्तयः ७४॥ खिन्तये
हायोयेभाजोदंतौनिजकीर्तयेनात्थ्येवतद्यीनिजकीर्तये
वीजंदध्रे तयादानविमुखोमल्लिनाम्मदजलविंदंद्विषामकी
र्तयेवीजमभवत् ऊर्भोपवऊर्वीयस्यानामेवऊर्भीमदप्राप्तनोपि
रसश्रियमशोभामेवधिगावस्यितोल्लंघीमदस्वेदवती मदेनेवस्वेद
वयुक्तोस्त्रवमोःकर्णयोःश्रमैःगतागतैर्वायीत्वामरवीजनैः
मदाहषेणातिमवे ७५॥ ननेनवाहेषुविवाहदक्षिणीकृतेषु
सोध्यानभवेभवत्वामः नप्रातकौभिषुनमतऊभिषुप्रयत्नवा
न्कोपिनरत्नराशिषु ७६॥ विवाहदक्षिणीकृतेषुवाह्या
भ्योदत्तेषुस्पृहमन्वपत ७७॥ करग्रहेवाम[illegible]भयत्नयस्तयोःप्र
मादभेभ्यानुचदक्षिणीकृतैः कृतःपुरस्कृत्यततोनलेनसप्र
दक्षिणस्ततसाग[illegible]स्पृष्टाणिः ७८॥ योपिःस्वयंवरका
लेनयोभैमी[illegible]विप्राहेवाग्नेवकृतामवापसव्य
तामपत् चपुनःपुनर्[illegible]भैम्याःभर्तृयोःसमीकृत्य
दक्षिणीकृतःसालीकृतएवमदधीकृतःदक्षिणीकृतस

नै॰
ष॰ टी॰
ही॰
५९॰

णविन्यमरः सम्राप्तस्तु तथाग्निरपि नलेनोनेतरं नलेन पुरस्कृत्य
मेयज्यप्रदाहिताग्निकृतः दत्ताग्निः प्रकर्मेणागृहीजिपरप्रकर्षे
णासक्तः कृतः २५ ॥ स्थिरात्वमश्मेव भवेतिमन्त्रवाणेनेशा
दाशास्यकिमाश्रुतानि शिलाचलेनाश्वरणोद्यानानामपि स्थिते
स्तुनाचालिविडौजसापि सा २६ ॥ अश्मेव त्वंस्थिरा भवेति वेद
मंत्रोक्तिः नोभैमीमाश्वास्याशिषासंयोज्यकिंयाकिमाश्रु सत्वर
मनेशान्नश्यनिस्मनिलेयतेस्म मन्त्रवाचोवर्णामयत्वादाशु नर्ते वि
नाशित्वंस्वभाविकंनस्तीतिकिन क्रियेतिहेतुत्वेनाकाङ्क्षीकारणा॰
माह शिलान्तृणानामपि प्रेरणेन चलेतस्तु नः सा भैमी सुधर्मा २८
पि स्थितेः स्थानान्यतिव्रता धर्माद्वा चालिप्रियांस्तु कर्थयित्निबद्ध
वासस्तेन दाशुवेधाविदर्भस्थिर्दर्भजो जगीषविस्त्रिघपटप्रया
स्यतानलादविस्त्रासमिवैष विस्त्रंभिव २७ ॥ तदा विवाहका॰
लेसा भैमीप्रियस्य वस्त्रग्रंथ्यानिवद्धवासोभ्वंचयस्यास्ताहर्षीहृदं
स्तुतोहितानलादविस्त्रासमप्रतीतिमिवजगार २८ ॥ धुवाव
लोकायनतु मे विध्रुवानिदेशापत्याभिदधेविदर्भजा किम
स्यनस्यादेतिमाहिमसाविकालतयापितथ्योमहिमागमोघ
तः २९ ॥ पत्यानलेन धुवस्यान्नानपादे रवलोकायतस्मिन्धुवे
उन्मत्तायाधुवानिदेशपन्भूसंजयाज्ञाप्यभैमीश्रभिदधेप्रोक्ता
प्रस्यध्रुवस्याणिमास्त्रस्तत्वमहिमासाविकोहृपोचरः किं प्रश्न॰
नस्यात यथवाकिनस्यात्स्यादेवैन्यर्थः तथापि प्राणास्ते स
त्यपिप्रस्य धुवस्यागमोदितः शास्त्रोक्तः महिमामहत्वविमाना
वंमाहात्म्यवतथ्यसत्यपव यद्यपिसर्वोपरिवर्तिनेनाणुत्वा
त्तत्काल दृष्टिगोचरेण न भवति मयाप्यस्पदर्शनेकृतिधुम॰
हाफलोक्तेरेवस्वरूपवीहाणायपदैस्यर्थः ३० ॥ पवनेमादर्शी
वधूवरुन्धतीमतीनिमां पश्यपतनामिवाणाण्डो तस्यसर्वेहृदि
भूपतेःकृतेत्रणीकृतस्वर्गपभेज्नोद्रुया ३१ ॥ पवनेनपत्या
नलेनसावधूभैमीअरुन्धतीपंपुण्यमीयकारोदर्शी पवैहृदि
तस्यभवःसनेनकृतेनमदसोमितियावत क्रियापताहृशा॰

क्रियेव मन्त्रोपधीयमानिशायनापतिभ्रनेनेति उपयेवाणउतां हृश
तां गतामिमां सतीमरुंधतीं पश्य ५५॥ प्रसूननतानन्तकरपल्लव
स्थितैरुरुच्छविर्धौमविमातिभिः पथि मार्गेमवाणामनलेर
दावलेरभाजिलाजैरनयोज्झितैर्धूतैः ५०॥ अनयाभैम्या उज्झि
तैः प्रादक्षिण्यात्कृः वह्नेस्त्यक्तैर्होत्रप्रक्षेपैर्लाजैस्तस्याभैम्याः
करपल्लवे स्थितैः वर्तमानैः पुष्पत्वमसौ विडंब्य वह्नौ प्यतैस्सत्य
र्थः पथिकरात्पतनं समये श्यामिविभ्रमरुद्भिः उरूनानन ज्ञाणां
च्छविरसौ विभ्रमपराणां तु लवश्नैव ह्रीररदावलेर्दृत पंकोधूतैरसे
वि ५०॥ तयाप्रतीष्टा कृतिर्धूमपद्धतिर्गता कपोलस्थानाभिप
त्रैतां ययोर्हृषोरंजनतोभ्रतांश्रितानमाललीलामलिकेल
कायिता ५१॥ तयाभैम्याप्रतीष्टा प्रगृहीता प्राकृतैर्धूमपद्धति
कपोलयोः कस्तूरीपत्ररचनात्वं गतानेत्रयोरंजनतां ययौ मृ
तैः कीर्णं तमालपल्लवस्य लीलां श्रिताऽलिके ललाटे चूर्णकुंत
लवदाश्रितवत् ५२॥ अपह्नुतः स्वेदभरः करेणयोः स्वपाजहो
दानजलैर्मिलन्नृतः हृशोरपि प्रस्तुतमश्रुमावकद्वनैः समा
धीयत धूमलंघनैः ५३॥ सात्विकभावाष्टकमध्यसंभोगविष
येवैवर्ण्य प्रलययोर्वर्जनमनर्हत्वादन्यत्सात्विकभाव षट्क्षेने
त्राह नवसंगमलज्जितयोस्तयोर्भैमीनलयोः करे सात्विकः स्वेद
भरोतिप्रायः स्फूर्वारिवारजलैर्मिलन्निह्नुत आसीत् नायकरे
सात्विकः स्वेदभरः किंतु दानजलमिदमित्यपह्नवः कृतः एवं
हृशोरपिप्रवृत्तं सात्विकं नयनजलं धूमैर्निर्वर्तमानालंघनैः
स्वीकरणैः समाधीयत नाभ्यामिति विशेषः नेदं सात्विकमश्रु
किंतु धूमलंघनजमिति समाधानं कृतमभूदित्यर्थः ५३॥ बहु
निधौतमस्य वस्तुनि हिरण्यं ततः सत्वमवेत्य तत्क्षणं जने
ष्वदो मोचयतीति … तायथा … कटकउद्दमलक्षियः ५
तयोर्वर्ष … संपदः
भीमस्य वह्नौ निर्णयाणि … ततः सत्वमत्स्मरतिशयं
ददन्ति नवाममुद्भेता … जनेषु मिश्रतोयदः

यथान्यजनानां दानाद्भुतदर्शनाद्धोमोद्भमो जातस्तथात्रयो
रपीत्यपलपितमभूत् ४३ ॥ प्रवर्तनात्स्तंभविजित्वरीतयोः १
प्रतिक्रियारंभपरस्परात्त्वरा न कंपसंपत्तिमल्पेपदं यतः स्थि
तोपि वह्निसमिधा समेधितः ४४ ॥ तयोर्वधूवरयोः प्रवर्तमा
नो क्रियाणां कर्मणां प्रारंभपरस्परयोस्त्वरया स्तंभविजित्वरीन
स्तंभविजित्वरी प्रवर्तनः स्तंभं जेतुं न शशाक त्वरा हि चेष्टाका
रयत्येव न तु प्रतिहंति तथापि त्वरा स्वकर्मणि शक्ता आसीत् स
मिधा समेधितो दीपितो वह्निर्यतः स्थितोपि कंपस्य सात्त्विकभा
वस्य संपदं नालभ्यत यथा सात्त्विकाः स्वेदादयो दानजलादिभिर
पहृताः न तथा कंपमपि सात्त्विको स्तंभकंप्यावितिभावः ४४ ॥
दमस्वस्वः पाणिमस्त्यथ शक्रतः पुरोधसा संविदधे न तांविधेः महर्
षिणा वांगिरसेन सो ताम्रलोम जाम्रहुहृतः पातकृतोः ४५ ॥ यथो
गिरसेन महर्षिणा बृहस्पतिनाशादीम्रद्व हृतः शक्रस्य विधेः श्रोत १
स्य कर्मणः संगता समृणां त्वं सु विदधे तरा प्रतिपाद्येन सम्यक्कृ
तथैवाम्रध्वनलसप्रभस्याः पाणिः शक्रतः अंगिरसेन पुरोहितेन
गौतमेन विधेः संगता संविदधे तमाम ४५ ॥ सकौतुकागारमगा
त्पुरंध्रिभिः सहस्वरं श्रीहृतमीक्षितं ततः प्रात्सहस्रा ततनुत्र
मित्रता मयि हितं धत्तबलजिष्णुनाम्रता ४६ ॥ ततोनंतरं सव १
लः स्त्रीभिर्गीतिं तं वधूवरयोः चेष्टां दृष्ट्वा सहस्राणि रधाणां चिह्न १
णियस्य तत् प्रसहस्वरं धं सहस्व रंधं हृतं ग्रस्तं द्वावेवाचिह्नैः ईदृशं १
कौतुकाकागारे मंगलगृहे पत्यानिर्मितं घायनं गृहमगामत् किल
निश्चये जिष्णुना जयनशीलेनैव शक्रेणाम्रनानंलेनाधिष्ठितं य
त्कौतुकागारं सहस्राक्षेण सहस्रांचिह्नं संवतच्छमेतस्यमित्रतो माहूपप
मगात् ४६ ॥ तयाश्रयानां निरपोहितो क्रियां समस्तमगालौकिकम
स्य रक्रिया विम्रनकसंभोगमशायि सस्पृहं वरेण वधा यथा विधि
अहम् ४७ ॥ वरेण वधा च विवाहकालमेमतरंभोजनं क्रियमाणा
पि क्रियाप्रशायाद्भूतानानिरपोहितापीयये न तन भुक्ते प्राचारानु
तोधात्किंचित्मात्रमेव भुक्तामित्यर्थः तथाक्रियान्योन्यं क्रियायामि

ह्लाणादिरूपासम्यक्तनालोकि पवंचयाविमंवत्सरंवल्लवर्यवेचरतो।
द्वादशमात्रेघट्टिस्त्रपक्वोवेतिशाभ्रववचनमनतिक्रम्यस्यह्मस्तस्ह्य।
थास्मात्त्रयांविभक्तत्संभोगमशायि स्फ्हायोसत्यामपिशास्त्रवच।
नाल्लेपादेवसंभोगत्यागः ५७॥ कूटोल्लाणाज्जन्यजनैर्निजप्रजः
क्वचित्परीहासमवीकवन्तरां धराप्सरोभिर्वयात्रयागतान्भोज
यन्भोजकुलांकुरः क्वचित् ५८॥ भोजस्यविदर्भक्ष्मापते कुलांकुरः
पुत्रोदमः जन्यजनैर्वरस्यबंधुजनैः सहकटाक्षाणात्त्वाभिप्राय।
सूचकचेष्टाकरणानिजप्रजाः क्वापिपरीहासेनर्मलीलामवीक
वन्तरामतिशयेनकुर्वती: प्रायेक्व जन्याप्सरयाविरस्ययेइत्यमरः
तयैवपरायाक्ष्मावप्सरोभिः भूमिवनिताभिर्दिव्यांगनाभिः स्वदासीभि
र्वरयात्रयागतांल्लोकान्नविभोजयामास ५८॥ सकंचिद्धवेरस्य।
तकेमनोपहारमत्रांगरुचेर्यथोचितं पिपासतः कांश्वनसर्वतोमु
खेनवार्पयंनामपिकाममोदनम् ५९॥ सदमः कंचिज्जन्यजन।
स्तचेष्टांगभाः अत्रकांस्यनदास्यऊवनेमनस्यरसंऽव्यस्योपहारमा।
नयनंरुचेर्यथोचितंयथाभिलषितंरुचयंतरप्रस्नकांक्षः पिपास
तः पातुमिच्छत उवकांस्यनसर्वतोमुखेजलमप्यर्पयंताम् त
थाचकटाक्षाणात्परीहासः अत्रकांस्यनग्रेगानोकुचेकांतेहेतोय
थोचितंतनेवमनसः अपहारमपहरणंरुचयंतपिपासतोलाल
सावतस्तत्कांस्यनकामंमोदयंतीति काममोदनम कायोहीप
नेम्सुखेसर्वतः तमिल्लमर्वविभाक्तिकः सर्वस्मिन्कालेर्पयंताम् ५९
मुखेनतत्रोपशान्मसाविति प्रयाच्यहृष्टान्नमतिखिलाहृस्तन्न
वरांगभागः स्वमुखेमनोमुनासहिस्फुटंयेककिलोपवेशपते ६०
प्रसातेनवमुखेनसंमुखमत्रोपविशात्वतिदमंप्रतिप्रश्नेन प्रयाच्य
मर्थ्य हृष्टान्नमतिमुखेनोपविशामीतिहृतांगीकावजन्यायला
दासीप्रहस्तत जर्मसमेवाह अमुनामुखेनोपविशामीतिहृष्टा
नमतिनास्यमुखंदंतेवरोभाभाः गुह्यभागोमतः श्रेणीकृतः हि
यस्मात्त्सगुह्यभागः स्फुटमेवभवंति येनवासाउपवेशनेउपवे।
शनेक्रियते वरांगमर्थगुह्ययोः विश्वहास्यलादयंपरिहासः ६०

कवाग्निमेमेस्त्वितमेइतीरिगोमलेनयोक्त्वानिजगुच्छमेकिंका
नभास्यदस्तुच्छगलोवदन्नितिन्यथत्तजन्यस्पननःपराकृयत ५२
इमेयवाभवत्यामत्सवेधिन्यास्त्विनमेअतिशयितेस्त्रियाविनिवदतो
जन्यस्यगलेद्वयोमध्यादेकाम्रटपतहदन् तस्यगलःस्मन्यकंटो
नभास्तिनशोभसेइतितयोक्त्वा निजगुच्छेस्वहारभेदंन्यथत्तस्था
पयामास पराद्वितीयाततःकंटाकृष्ठमाचकर्ष उपहासस्तत्क
वामिमेमेस्त्वितमेइतीरिगोजन्यस्यकिंकातपुनःप्रटपतन्मेइ
तिवदन् छगलःछागःसत्रभासिछागस्यगलेगुच्छोभवति
तेविनानराजसेइतितस्योक्त्वागलेगुच्छंन्यधत्तपराद्वितीयाततो
गुच्छादाचकर्षगुच्छंगृहीत्वाकर्षतिस्म ५२ ॥ नलायवालव्य
जनेविधुन्वतीदमस्वसुहास्यानिभृतंपदेर्पितात् शुहासिलोकैः
सदटान्यदोज्झितीभयेनजंचाधतिलंघिरेहसः ५८ ॥ नलायवा
लव्यजनेधुनानानलवामरग्राहिणीदमस्वसाहास्यानिभृतंयथा
लक्षितंनभवति तथापदेचरणेर्पितात्स्खलनात्तथाजंघायाश्च
यत्यासंचारेणाकृत्वालंघितउत्स्खलितिशीलंरहोवेगायस्येदृशात्सरटा
त्कृकलासाद्भयेनपटोज्झितीपटंत्यजवतीलोकेरहासि चाम
रंधुनतीहियकंपदंपश्चात्तस्याप्यद्वितीयमग्रेसंसार्यचामरंध
नोतिइतिस्वभावोक्तिः तथाकृतेसतिउत्पतिस्तोःसरटाद्भीत्याव
स्त्रत्यागः ५९ ॥ प्रुवस्यलाग्रलमदात्तस्वलाहृमीमुपाविषात्तत्रत्र
जवरोद्विजः पुनस्यमुत्थाप्यनिजामनेर्वदादहसपश्चात्कृतउच्च
तयदा ६० ॥ किलादासीपुरवस्यसेमुखस्यलाग्रलेपुच्छंयत्रनया
दृसीमासनपद्दिकोददौ ऋज्ज्वर्दिशोषानाभिज्ञःवरद्विजःतत्रैव
विधेपवासनेउपाविविश निजायाश्रमनेवज्ञानस्यवदाग्रज्ञाना
न्मयैवेस्यापितेनिवदतोपुनस्तेद्विजमासनादुत्थाप्य पश्चात्कृ
उच्चावासोमाहसीतस्याःप्रदाजहासच श्रोसलागुमपुरस्याप
नस्याधिस्त्रेदर्शनव्यंजनादेकउपहासः पुनःपश्चात्स्यपश्चात्क
रणेनप्रथमव्याख्याबोधात्पश्चरेवद्वीभीतिद्वितीयउपहासः ६०
त्वयेंकयाभिवरपत्नस्यभुवःयेविरहितायाःपटक्रमसतस

मरेण पश्चान्निधृतेन्यथापयहृदर्शी चादर्शितले हसन्खलः ५४॥
खलो विटः स्वयं स्वात्मनाकथाभिःस्थिरीकृतनायाः वरपक्षस्य
भुवः पादद्वयमध्ये निधृते लोहिते यथा न भवति तथा दर्पणेन
लेपश्चात्पृष्ठभागेन्यथा पयत्या पयामास च पुनर्हसन्दर्शी
अत्रपदद्वयमध्यस्थितेदर्पणे प्रतिबिंबितस्य वरांगस्य दर्शनेच्छ
या उपहासाय ५४॥ अथोपचारोद्भवाकुलोचनाविलासिनि
वीक्षितधैर्यसंपदः स्मरस्य शिल्पं वरवर्गविक्रियाविलोकके।
लोकमहास्तपन्नकृः ५५॥ अथानंतरमुपचारे जन्यलोकस्तन
ने उद्भवाणां व्याप्तानां चाकुललोचनानां स्त्रीणां विलासैर्बिंबीक्षि
तापहृताधैर्यसंपदामत्तता स्मरस्य शिल्पं साक्षात्कामकृतान
वकलावरवर्गस्य विक्रियाः शृंगारानुभावाः दृष्ट्वा रेलोकमकृ
वीरं वारमहासयत् ५५॥ तिरोवलद्ध्वक्त्रसरोजनालया स्मिते
स्मितेयतद्वल्गुनि बालया. तदातदीयेहृदयेन निश्चयतहृष्यीय
तास मुखवलद्व्यवीयिता ५६॥ स्मितिलक्षणा हसति स्मितानि तिर्यग्व
लितग्रीवया बालया यदीषद्धसितं वल्गुतदातदीयेक वक्षसंब
धिनि हृदयेन तस्मिन्नेनिखायशल्य वृक्षोपयित्वा बालयाप्र
सं मुखवलितमुखे यथास्यात्तथा लद्धवीयितापारम्य हृतमभी
वः व्यधीयत वक्रे यथा शाद्वेधित्वंवीरस्योक्कर्षीयतेयेवा
सं मुखवलद्वेधितमपीत्यतदेवोत्प्रेक्षितमत्र ५६॥ हृत
यदन्यतकरणोचितंतत्पजादिहलवर्ण्यदर्पवांबालया हृद
स्तदीयस्यतदेवकामुके जगाद वार्तामविलोकलेवल ५७
करणायोचितप्रत्कनेत्यजेत्या अन्यदप्रस्तुतमेव वद्यत्कृतं तेन।
याद्भुतमित्यस्मित्स्यदापिचच्चदेवाविविवलितेनदेवधूर्तेका
मुकेतदीयस्यबालायामयमेसीविलंबावार्ताभन्नशाणाविनयाव
जगादाविलक्षवात्तव विलब्धेनायातथाचानुरागचेष्टितानि
हृष्ट्वादर्शयति [illegible] प्रत्यक्षे नेवाश्रमनंतेबा
निक्षोनेपश्यतिप्रिये/ [illegible] पद्मानापिमंदंमंदमपोमुखी
स्मारूढस्वरकिंचित्प्रियेप्रायेणाभाषते स्मोत्यावाजदमानीषि

नै॰
ष॰ पो॰
टी
५५३

यावालानत्ताविगी ८५ ॥ जलंददत्याकलिताननेन्दुबिंबमवसि
तास्महस्तिकेन चुम्बितं पदे पतद्द्वाविणिमंदपाणिना प्रत्यैलि
तोन्येसामविचनत्रमः ८६ ॥ पादह्मालनाथ जलंददत्यात्रत
एवकलिताननेनं न्वीक्षतायाडुंभितंउवस्यवाउद्योगकृवता
केनविलासहस्तिकेन पतद्वारिधारास्मिन्नीहशेचरणेमंदः प्रक्षाल
नव्यापारालसः पाणिर्यस्येदृशेन सता प्रत्येषामीत्तस्यवंवना
यचरणः कालाप्रतीचितः ८७ ॥ फवानमालोकयविदग्धलील
यात्वपाणिपाथोरुहनालनिर्मितः स्नयोपिसाक्षाप्रपरिधिः
कलानिधेरदर्शवहोते प्रतिगाढबंधपतो ८८ ॥ फवानमेत्रास
नागयाचतुत्वंभावयाकयाचित्कालेनाचतृष्णहिमांशुमाना
निपिभृतायाम्साक्षास्रषः स्रहोत्राख्यं प्रतिगाढबंधतांनि
विडानुरागत्वमेवदृढबंधनादक्षः साक्षाह्नन्नस्यपरिवेष्टनस्य
एनिदृढबंधनत्वमाश्चर्याय ८९ ॥ ननभुवः स्वच्छनूालेनविभ
नव्वलेनकोपिस्फटकं पकंटकः पयोददत्याश्वरणाभूषोत्ल
तः स्वरस्यबाणैः शरणोन्यविहान ९० ॥ कोपिफवात्स्वरस्य
बाणैर्भूषोत्ततः अतएवस्फटोकंपः सात्विकोवेपथुः कंटक
रोमांचस्तद्युपस्येदृशः पयोजलेददत्याः ननभुवः स्वच्छकुनवे
ष्टुप्रतिबिंबव्याजेनचरणेशरणोन्यविहानप्रविष्टः नैर्विपाइ
त्यान्मनेपदं अत्ररोमांचानांशरत्वेनोत्प्रेक्षाकंपस्यविधारकृतत्वे
न ९१ ॥ मुद्वेयदस्मायिविभुज्यस्वसुवः क्रियायदालंभनतामि
मामिते अवादियत्ताभृंडुगकुदफवानदेवजयाहनदामिल
मकं ९२ ॥ स्वभुवः डबिंबिभुजय्पराहन्वयदस्मायिकिंविइ
स्तितंयरुक्षाक्रियमाश्रित्यनतमुख्ययाभवतिगंगाहृदयंवयया
भवतितयैवावादिमानोनदेवतनस्यमासेलाभिलमकं प्रति
भवंजगाह ९३ ॥ विलोकयस्तनाभ्यजनैविधुनितीनवानसमनवेन
भृशंप्रसितिविदे उदस्तकंटेनभृशोभिनीटिमांविजित्यलज्जां
दहशेनदाननं ९४ ॥ व्याजनंधनमानशियंवीलपावृत्यमस्तक
ममिलषितं कृतो मनोविकारोयेनेदृशेनदृष्टनाभृशंप्रसितिविदे

स्वेदवतास्तनेस्पृष्टामिथ्यैवभर्त्स्यमानेसंतापमभिनवताउक्ति
मकंपतेणलज्जोन्यकाण्डवेनस्याहहृषे ९२॥ सततञ्चसप्र
कंपेष्टदोलेनाचलइलाभव्यजलानिलाकुलः प्रवापनाना
नलनालस्पृष्टवलानिबद्धनीडोड्डवविभ्रमंफवा ९३॥ स्पप
वातस्याः व्यजनेविधूनव्याः कुचयोस्सप्रयेआलिंगनविशेषे
वेष्टायप्रयोक्ताहृष्टपोचनेदोलेनेतयोर्लेनयोस्थलइलोपमंवते
व्यजनेनतस्यानिलेनाकुलइवाकुलःकामविवशःनानाउभौ
चनौनलनालौनलदंडौनयोर्विषयेयास्पृष्टवलानयानिब
द्धस्यपक्षिणोविभ्रमंसाम्यमापनानानेकोभर्यार्थयोरित्यम
र्थः प्रदोलनयोः नलानलाभ्यांचलनोव्यजनस्पर्शाव
लेयासाम्यम ९३॥ प्रवच्छटाकापिकटाक्षणस्यसानैयैव
भंगीवचनस्यकाचन यथाकवाभ्यामनुनाथनैमिषःस्प्रशो
पिहृतस्यनशोधिनःक्रमः ९४॥ साकापिकटाक्षणस्यक
टाक्षणसंज्ञाकवाणस्यावच्छटारीतिरासीत नैयैववचनस्य
साकाचनभंगीवक्रोक्त्यादिनाविच्छित्तिरासीत यथावच्छ
टयावचनभंग्यावक्रकयाक्षत्वाद्धनाचमिथ्योन्योन्यमनन्य
थनेयाभ्रायोस्त्वल्पोपिहृतस्यश्रमोनशोधितःसर्वेहृतस्वय
मेवहृतमित्यर्थः ९४॥ पपौनकोपिद्युम्णमास्यमेलितंजल
स्पर्शंहूपमदीतसंपदः चुचुंबनत्रप्रतिबिंबितंमुखंस्फु
रन्यास्मरकार्मुकभ्रुवः ९५॥ कश्चिदूरन्यजनागःमुखेसंयोजि
तमपिजलंगंडूषंद्युम्णेनपपौ प्रपीदजलावेवदधेतत्रहेतु
माह धृवःस्फुरन्त्यागंडूषजलद्दानयायेवर्तमानयाःस्मर
कार्मुकभ्रुवःस्वेददीःतत्रगंडूषजलेप्रतिबिंबितंमुखंचुचुंभ ९५
हरिन्मणोभोजनभाजनेपितंगताःप्रकोपंकिलवारयात्रि
काः स्पर्शनयात्राःप्रवितीर्णमत्तिवक्तिवघेदमेवंहरिनेनिबो
धिताः ९६॥ वरयात्रायामागतावारयात्रिकाःजन्याःभरक
तमये भोजनमाचेहृतेसीतिकिलनिस्वयेनप्रकोपंगताःशा
कशोकयाक्रान्तःसतीः इदंवेयकस्मभ्यंप्राकसोनिनदमनक्ति

नै. प्र. टी. १९४

किंतु हरिनीलमयान्निविडांदं मरकतमणीमयं पात्रमेवं शा १
करहाणीमिव भातीति परिवेषानीभिर्बोधिताः सहास्तमिति श्लोकः ११
ध्रुवं विनीतः स्मितरूपं वाग्रूपं वा किमप्यपृष्टं छन्नं विलोकयन्मुखे
स्थितोऽधरः माणिक्यकुट्टिममेव क्षेत्र दक्षिणगर्भावनिमध्यबद्ध
हक १७॥ ध्रुवं संभवं नायो विनीतः सुरूपं च मुखेन विलोक
यन्सस्मितवदनं स्फाटिकेकुट्टिमे भित्तौ तस्याः पादद्वयमध्य
बद्धहर्षप्रतिबिंबितं कामशृंगपप्रयनित्यर्थः फवांडुरस्थि
तोवक्षं किमप्यपृष्टं छन्नत्वा स्थिरीकरणार्थं किंचिदप्रकृतं प्रम
च्छ विनीतोऽपि हि सुखमपश्यन्स्मितसर्वाभिभाषी पृच्छति १
प्रमीवमधाम्समाविडिताखिलं विचक्षणमन्योन्यसमक्तमार्द
वं रसोत्तरं गौरमपीवरं रसादभञ्जना ``` मोदने जनाः १८
प्रमीलन्यजनाः वमनु छन्वा ख्याक्षमिकाऽसाय स्पहशा
वमाविडिता कणिकाहीना प्रावला नवभागाः प्रथा तेऽला
यस्मिन्नीहृशोऽन्योन्यविचक्षणैः परस्परसमक्तैः प्रसक्तमार्दवमति
कोमलं रसेन साफल्यादिनोन्तरं प्रेष्टगौरं पाण्डुरं ह्यापीवरं स्थूलं
प्रमोदनं स्वरमिमोदनं रसाभिलाषादभञ्जनं त्यक्त्वा खविडिताखि
लं स्मकायं च महाघ्राः स्ववदस्तु यस्मान्योन्यविचक्षणैः विमो १
दनामस्सकायमसक्तावन्मार्दवोपेतः यश्च रसोत्तरः सकथं
रसादपीवरः प्रमोदनमोदनमितिनिचविरोधाभासः १८॥ वयो १
वेषास्योक विकारकृतनीतिकः शिरः चुंबितसंदरोहशा स्वयं १
किलस्वस्तपुरस्य मवरजकृतनीहीनततापरादये १९॥ वयसो
शैशवयौवनयोः वर्षान्सोकमीक्षिकस्कोप्रादुर्भवनोकनै
यस्यास्तोबालोऽसंदरे रतस्रोतानिर्यकः शिरो यथा स्यात्तथा हृष्टो १
वस्लभतिसातिप्रपरास्टया क्तनीयोः छन्नीतानतरासर्वे बालोवा
च्छति नतप्रोच्छामिनिस्वास्सम्भ्रमनरागवशात् इति चाग्रेनक्षीन
वेकिल्लोत्प्रेक्षायोशिथिलीभूतं हृदयस्थितं चसेस्वयं धारयति
स्म १९॥ यदादिहेतु सुरभिः समुद्रवैभवेन राज्ये सुरभिसु
वैनतः वसुभिरीभ्यः स्ववितीर्यपायसनदोहकल्पानदसेहते

क्तते ६८ ॥ सुरभिः कामधेनुरेव सुरभिः सुगंधिभिः समुद्भवे ।
यस्याज्यस्यादिकारणं भवं संभावनायातत्दाज्यं तेन तः सुरभिसमु
द्भूतत्वात्सुरभिः सुगंधिभिर्भवति वम्पतिरेभ्यो जनेभ्यः पायसं ती
रसाधितमन्नं प्रकर्षेणादत्वा तस्याज्यस्य प्रवाहकुल्यानौ नदेसे
कतं सहस्रवर्षसकादितांजिह्विकतामयेनटेक्रते हृतकुल्यानो ।
पायसं सैकत नवडोधके वद्देवेत्यर्थः ६९ ॥ यदप्यपीताव सुधाभ
वैः सुधातदप्यदः स्वादुतनोन्नमीयते यपिक्रत्नच बुधदृगपगे ।
पिनेसहायदसैमेदत्तेसुधाधमः ७० ॥ भूलोके मनुष्यैर्वकृतं
यद्यपि न पीतं तथाप्यदयत्कृतं ततः सुधायाः सकाशात्स्वादं
अनुमीयते तदनुमानमेवाह सुधाधमः अमृतभोजनो देवा ।
यज्ञादिदत्तपरिमलादाप्यं घृतादयत्तस्पृहयंति ७१ ॥ अ
बोधिनोक्षोनिहतं मरिचिनं प्रनीत्य वानाहन वन्यमाविति लु
नाति सूनः स्माधियं किमकृतानि हृत्य बालाधुरस्पर्शो न शुना ए
षसो बालाक्रियानिभृतं निर्भरं यथा स्यात्तथा क्रीभरव घामसे
तितमाकारचेष्टानाबोधिकानः नजातेकि मथवा प्रनीत्य
दृष्ट्वैवासौ नन्नुनाहन्नवनीकिमिति पियंचिंतो बालाकियं तं
चिन्मार्गेणानानि हृत्य मत्यागत्यसादरवीहितोनैवेसुनाशरेए
लुनाति स्म प्रतिनिहृत्य सादवीहितोन संदेहमपावकारेत्य
र्थः प्रबोधीतिकर्तीरिणिच् ७२ ॥ नवाजिकारादमभोजितन्व
कैर्श्चित्तिनुमीकारक्रतादयहाय धनोन्नमौगैः केदुभावपादवा
दकोरकारदयित सर्पनालाभिः ७३ ॥ कदुत्वं स्यनीहालाच्चस्यपा
दवादुत्वकर्षात्कांम्यतशिरस्के रथवानवसरमेवकेहयितस्नूर्ध
नालयैस्नाहयैः केनजनैः सीत्कारकृतानादुःखेनकांथाभाजि
काराद्ववाजिकाकृतेसिद्धिविशेषदत्तानैदयिप्रभोजिन्केरा
इमितिभावेन्नाः यन्नरहरिः दृपिदब्धाडाजिकाभिः सिद्धं
शाकादीनि व्याख्यातत्तस्थिमश्लोके नास्तेणतं शाकादे वीसे
न्नत्वात् प्रथ वाजिकानाड्भिर्भिलोकप्रसिद्धारायनमिति प्रा
सरोइतिवादपि मिश्रितैनरलाधवैः कृतमितिव्याख्यापयं ७४

विघोगिदाहायकहृभवस्त्रिघस्तघारभानोरिवावाऽमाहृते
स्तितस्तदृप्राणाघदाहदायिनतवलः स्वहृन्तसर्वमिवाहृतस्ततः ७४
तद्राजिकारंद्घदीधाम्रतंस्पृलोनतः प्राकृमयमंस्तद्रग्रंथपञ्चा
हाहदायिनीत्वामासीत किमिव विरहिणां दाहायकहृभव
त्योऽस्सहत्वान्नीतोभवेन्यस्त्विषोयस्येहृशस्यचंद्रस्याहृतंत्वे
उमिवतद्यासर्वंस्वहृन्तियः ततः पश्चाद्हितोऽप्रियः उजेनस्व ७४
नवीयवानैनिजभावगोपिनागश्वमिष्ठप्रागेवहितत्वमिक्रम
हृशोविदन्तस्य यहृष्क्याकिलत्रभागमन्योन्यस्तवेपुनः पुनः ७५
नंवाप्यमानुरागिनोफवानोफवनिस्त्रयफवाचश्रश्वमिष्ठप्र
स्यानेषुपरस्पचनशंकास्यानेपुनिजंभावेनिजमनुरागोदयवे
हितंनिरुवानौप्राकर्वीविहितंप्रमोगाक्रमोयस्येहृशंयत्रत
त्रभ्रमनशीलमितिलोकेषुज्ञापितेहृशोस्त्रिभागोपरस्परस्पुवेपु
नःपुनः यहृष्क्येयवृत्तभावेनैवविदग्धः नवानुरागोणातिभावो
पगमनंभावः सन्नात्स्वभावाभिप्रायवेष्टात्मजन्मस्त ७५ ॥
व्यधत्तमोनेम्गमोमसाधितंतमादृशीत्वामृडतेमनंमनः
निशाकरात्सराऊरंगजैरदः पलैः सपीयूषजलैः किमप्यपि ७६
मृगाणामौसंस्साधितमृडकोमलनेमनंव्यंजनं रसादभिला
षाद्देहरोमनोयस्त्वमाप्रनिश्चायेनवितर्कयामासरिन्यर्थः
प्रद्पत्तंमनंवंत्रस्याकहृरिणाजानैरनपवमामृनजलैः पलैः
मांसैः किमप्यभिप्रपाचिकिं स्वापाकाणिजनान्तुकिंचित्पा
घटादिवाङ्स्वेहपम ७६ ॥ परस्परहाकृतनजहनहत्यघोरनं
गमारोपयितंतयोप्रति निमेषणौनैवकियश्चिवायफवाजने
पुष्पनोकह्पादिनिर्णयः ७७ ॥ परस्परस्याकृतादनुरागवे
षाविषोषान्नजातहृतद्योयंययोस्तयोरंनोः कियच्चिरायफवा
निजकालादीपकंकिंचित्रिष्टतानिमिषेणोध. जनेष्वपप्रय
त्वयथाजनैर्नज्ञानंतथासाकामनारोपयितंसोर्गेनिव्यापारे
स्थितिपर्यायसमयंप्रतिनिर्णये उरपादि उत्पादितः पदेनि
जेतांत्कर्माणिचित्रणत्वांगीमेवेतिभोपितमित्यर्थः ७७ ॥

ग्रहनिर्णयावेतिरन्तायहह्वतिक्रमोस्मश्रीनाञ्चकरापेणाद्विते ।
क्रियविदग्धाकिलननिषेधिनीन्यधन्नसंध्यामधरेधेंगुलिं ७६
रतयेदिनवागविवीतिक्रमेणास्मेश्रीनलेचानेकरस्थापनादेवचे
ष्टाविशेषाद्भूनेह्वति॰ वोन्नरास्वीक्रियाकृत्वानस्योसामकरा
पेणास्यकिलालीकेनिषेधिनीवसंध्यावमेधरेंगुलिंन्यधन्न ग्रथ
वेंगुलिदानंहिनिषेधाभिनयवैदग्ध्येनतुमंकेतस्यकालस्यसं
ध्यायाव्यंजनं ७७॥ कमेताकृतेस्मृशानोक्षणःप्रदेसितेचश्रीनं
यत्रेणावीक्षिता दृष्टोविदग्धाकर्णोनेधरेंगुलिमेनोचितीचित
नविस्मिताकिल ७८॥ प्रयमंश्रीनान्नस्पर्शःनदन्त्सामस
शीइत्युचितंग्रन्तहिपर्ययादनौचितीशेषंस्पष्टतरम् ७९॥
कियन्नजनोदनमानमानयन्किंयन्करस्यपप्रच्छगताननेन
यो ग्रहमिमेष्यामिकिंनेष्यसीतिसाव्यधन्नन्नकिलनग्रया
ननम् ८०॥ कियत्किंचिदोदनेत्यजन्वहिऊर्वन्किंचिदोद
नमानयन्वीऊर्वैदत्यंकरस्यगताभातेनपमाघणाउचनाभ्या।
रुवाकिमहमेष्यामिकिंवात्वमेष्यसीतियोग्निधेपप्रच्छसा
स्त्रीलज्जयाकिलन्तपयेवाननेनग्रन्यधन्नस्तुएवमनेनगृढमहंने
वेष्यामीतिसूचितं ८१॥ यथामिषजरस्तनामिषधर्मंनिरामि
षेचामिषमोहस्तहिरे नयाविदग्धेपरिकर्मनिर्मितेविचित्रमेते
परिहस्यभोजिनाः ८२॥ एतेजन्याग्रामिषेयथानामिषधर्मंज १
न्यः यथावानामिषेशाकादावामिषभ्रमस्तहिरेवह्नतेस्मेनयाते
नपकारेणविदग्धैःविधातिशायिभिःसूदैःपरिकर्माणावेशवारा
धायस्कारेणकृतमतएवविविचित्रंरूपान्यत्वादिनास्वयंमनेमेने १
जन्यजनाःपरिहास्यपरिहासंसर्वेभोजिताः ८२॥ ग्रनेकमंयो
जनयानयाकृतेनिष्क्रमय्यनिष्ठिस्यचनाहृगदर्जनात ग्रमीकृता
कालिकवस्तुविभ्रंशजनावकृत्व्यंजनमभ्यवाहरन् ८३॥ ग्रने १
केषानानाविधानांद्रव्याणांसंयोजनेनतयाकृतेःग्रकालिकवस्तु
प्रकाराणांकरणात्तवडनःगंमहयावडयित्वानिष्ठिपत्नातीकृत्यच
नरहगर्जनात नाहृषोत्तपाकारसहादानामन्नयादनानकृतःग्रका

नै॰
च॰ टी॰
५२२

लिकेव स्तनिविस्मयो येनेदृशो व्यञ्जनमभीजनाः अभुंजत ६८
नलेन क्षुद्धा पक्वत्रिभागनिभा घाकः खण्डव्यंजनमांसफालिकां
ददर्श यादृशेनः श्वाशाम तन्मांसं विहस्य पपश्यन्यरिवेषिकाधरम् ६९ ॥
फवापरिवेषिकाया अन्नादिकं प्रापयन्त्या अधरं पश्यन् खण्डनोव्य
जनीकृतस्य मांसस्य फालिकां खण्डं निभात्वेन वाहृष्येव नाविनाधरस्य
दृश्यीकृत्वा विहस्य ददर्श तेन दर्शनेन तस्य मांसेन तृप्तावेव ७० ॥ पिपासुरे
मीति विबोधितान्नं निरीक्ष्य बालास्तहितेन वारिणाः पुनः क
वे कृतं मनागलंतिकोहसान्मावीनां सहसा न्यवर्तत ७१ ॥
वारिणाः सहितेन हसेन व्यपगतस्मेना पिपासुनापि पिपासुरहमि
तः पात्रमिक्षुरसीति न्नःवेनिरेष्य बोधिता ज्ञापिना बालाकृत
वान भिक्षापुनर्गलंतिकां कर्करीं के खान्दमभाष्यतमिक्षुः स
खीनोहा स्वादेतोः सहसान्यवर्तत कर्कर्यान्नगलंतिकेत्यमरः ७२
फवा सेनादि न्नमवगेहूनं विलोकयत वैशाहशोत्र बिबितम्
वकारनीवि निवेषितं कंरव भुवनस्य स्फुटकंटकोत्करम् ७३
कश्चिद्घकवाया अस्य हृतं गृहीतमिक्षुस्त वहृतेस्त्रियः प्रतिबिम्ब
भूतस्याः प्रतिबिम्भितायाः स्त्रियो नीवौ स्थापयितं कं रवकार
वं पुनस्तं प्रतिबिंभ स्फुटः कंटकानो रोमाचानामुत्करः समूहो
यस्य हृष्टा वभूव पुनातया तनेषा बतावन्नरागाद्रामांचितायां
तायास्फुटमेवतं प्रतिबिंभ पिरोमांचनम् ७४ ॥ प्रहेलिकास्ते
हकृतानन्द विबनोदहन्तुभेकोपि प्यिन्नभोजनस्थलः स्तनरूपरिस्थि
श्रपकरांगुलीस्त्रवेलनोन्नविकैः स्वमवापितेन मुखम् ७५ ॥ को
पियकवाश्चिन्नभोजनस्थलो भोजनेन तृतानपि पृथिवान्नप्रहेलजेस्वेह
पिकृतानतायां प्रतिबिम्बितां कोचितृतोन्दस्य पशोदन्नविकैः प्रहेल
विनेरस्वेमुखं प्रापितेः कोपांगुलीनामग्रैर्वीरवारपरिस्पष्टं भवतु
वप्रहेलीवेघके प्रसिद्धः ७६ ॥ श्रपाचियन्नमीतनस्तत्राजपालीगः
पलेर्वंदृत्वा दृस्ह्योपितमनं श्रयावि लोके अतएव वाशितेनन
नुमेत्याननमपिसंस्पाकृते ७७ ॥ स्पष्टम् ७८ ॥ कृतार्थेन स्वाकमि
निगितेः स्वरपरामितः किंचन उंचितध्वा निपन्नाव भोजनलील

यांगुलीपुनः प्रसन्नाननयान्वकम्पितः ८६ ॥ चाकभिर्विंगि
तैः अनुरागबोधिकाभिः सखीभिः कृतप्रार्थनोयस्तरुणाः पु
राप्रथमं कोपिहृक्रीडितनवापत्नासि अस्त्वेयोगिविनानिर
स्तसुभोजनस्पलीलयाव्याजेनांगुलिमुखेनिक्षिपन्मवे।
गुलिदानेनदैन्यंप्रख्यापयन्पुनःप्रसन्नमुखेनधातयान्व
कम्पिअनगृहीतः ८७ ॥ अकारिनीहारप्रभंप्रभंजनादध
पियस्याकुरुमारदाकभिः निपीयभृंगारकसंगिनचैतेरव
गिवारिप्रतिवारमीहशम ८८। यद्वारिप्रभंजनाद्ध्रजनवा।
तादिनानीहारवत्स्यातद्धिनस्पसद्दृशमनिशीतलमतिस्वच्छे
वकृतं चपुनःयद्वारिगुरुकाष्टेर्ध्पितं तद्वारिभृंगारसंगि
कनकालसंगतंनचैतेर्जन्यैर्धारंवारमीहशं वत्यमानप्रका
रेणावर्णितं ८९ ॥ त्वयाविधातर्यदकारिवाम्हनेत्नंचयजी
वनमत्रमारननवृथेदमासंभिन्नसर्वतोमुखेनयोचितः।
कर्त्तुमितेदंपिवत्त्व ९० ॥ भोविधातःआमनुत्वयाजलमस्मतं
मस्तनथाहवाच्ययदकारियजीवनाहवाच्यकृतं नत्ताफ।
योग्यमेवान्वितार्थत्वात नपुनःत्वयेदंजलंसर्वतोमुखंसर्वः
प्रसवणात्वयानयासर्वतोमुखवशहवाच्येत्याएभिव्यर्थमेवकृ
तमिदंजलंपिबतीनिपाचामापेदृहप्रशंसति शाप्रत्पुयेप्रस्प
जलस्वपानशीलः पुरुषः नयासर्वतोमुखेनयाकोनेचिवनः
एकंमुखेवाजनः किंयुञ्जलंपिबेत्सर्वतोमुखवत्स्यात्नहिद्य
पेहपिबेत ९१ ॥ सरोजकोशाभिनयंभुपाणिनास्थितोपिक
रेम्हकृवेवयाचिते सतीनवमस्लावितवत्त्वमिन्दुभेमियोनवादा
ददतःकिलादनं ९२ ॥ कृतेगेदनेपात्रोनवर्णमाभेपिकमल
मुकुलानुकारिणाकरणावंवारंयाचते गेहनव्याजात्कची
आर्पयतेसनेउभेमिथोत्वमेवदेहि इतिन्योन्यविवादोदनंददतः
किल ९३ ॥ इयंविधस्याकंउचेनिपपतमधुःप्रदायाःहृदयम
माहृतं भुवमनीनाम्यतरयेडुनरमिथाम्भृंगारधृतेःकोरद।
यी ९४ ॥ इयंकिपतिमितेनोउधौरम्यात्पस्पाक्सोतिजलंददतां।

नै. प्र. घो. टी. १९२

स्त्रियाः वस्त्राञ्चलादितं वत्तः पयःपतेस्तेनेनस्याःकरयोर्ह्दयीभूतं
गावस्यकनकं लशस्यधृतेर्मियणाथारणा व्याजेनयत्तुनरेप
नांवंमाचकर्वेतिसमाधानव्यतरेत नन्नतोहेतोःकरद्दयीभू
वंसभावनायामनोज्ञानस्वाभिप्रायवेदिनी किं भवेत् ५२
भ्रमीभिराकेटमभोजितद्दहेत्तघारधारावृदितेवशार्कस हृय
द्दियदक्षयिनीपयस्तनतथाफदात्यकामिवाङ्गनंदधि ५२
भ्रमीभिराकंटमदोजितस्यभीमस्यरहेहेत्यदिताद्वारधारेव
शार्कसासिताभोजि नयासथाफदाउङ्गहनेपकामिवाकंटद।
धभोजि कीहृशोदीयहृयद्दिषेनीमाहिषीवाशीवक्षयिणी
नकृणावत्सानस्याःपयस्तोत्तरधात्तनतुनयत्र पीटायकुर्वीत
स्तेयकाकानिपयतृप्तिपेन्नवशावेहउक्षयिणी प्रवहन्तोत्रि
याथ्यापककधृतेर्भातिरितिसमासेविशेषणा स्यस्वंनिपातः ५३
तदंनरेतःस्थिरस्यविडम्भिःकरवितकल्पयताजगत्कृता
इतस्ततःस्पृष्टमवारिमायिनानिरीक्ष्यतस्मावलजिहेता
मता ५४ ॥ नहृयिसीघस्यजानाविकोवचनरेधानामेत
रतमेध्यमध्येविद्दीभिर्मिस्त्रितंकृवनाजगत्कृताबलणा
स्पृष्टमुत्तेद्वायांनिरेवेदपिहृष्टात्तस्यालोभेनचलजिह्व
नाविधनामायावशात्परेवहृश्येपनेतस्ततोमध्येमध्येकिमधे
रि मध्येमध्येयाणिरवाणिनानिवारितस्पृष्टमेःस्पृष्टस्याना
न्यस्यारितस्पृष्टता ५४ ॥ ददास्मिमतन्नकवेद्दास्परनयत्रे
तागासितयाहाननया इतीरिणाविबुधात्तफलस्कलादंद्दू
यिविबाधययारुवञ्चनात ५५ ॥ यद्वचरभिलाषस्यस्याने
नभवतियत्रवागोत्तणाताप्रेमवनास्तितन्नमहृदस्ति
यैनयास्वेनस्यानेतयावागहीनयावस्मितायाशाकेरया
लभ्मतिकथयनेव्याजेनरा रुविस्मानतवागवाधरयाच
मानाविक्लिटायाधरोपमातुविवफलंविवोष्टीददो तदेववि
वफलतस्मस्वदनस्मबदनेतनस्पदनया ५६ ॥ तमेवयवो
विगितवाक्वयस्यस्वाप्स्यायिहायापद्दनमपतीतिगिते प्रकारि

नाकृतमवारि मायया बिह्नुयथयाव्रंजितयैवभावितत् ५३॥ वर
स्यथोः साव्योः समकाले इंगितवान्सत्तामहात्तकर्नीरे ऊवहोग्न
वोरूपहृत प्रतिसंज्ञावसङ्गंमांगीविहाय ययाद्रुनः प्रतिसंज्ञाभिप्रा
येनस्तिवितः प्रत्यभिप्रायस्तविका वसावीनिषद्धानैयवविहृप
याभावत्तोयसंदेजि तथावोक्ते प्रसंगावालोकनमाभिन्नुत्येप्र
स्पन्नरेसुरणमेववाचा निषेधपवानुमितिप्रकारोनवांगनानोन
वप्ववपंधा: ५४॥ सावीप्रतिस्माहनवैगिनेत्निनी क्रमेणानेय
त्तमनेनदित्सता विलोमवंजनमर्प्यतेत्वयावरंकिमस्मैननि
त्यातमर्थिने ५५॥ काचिदूनेइंगितमनुरागवेष्टांपश्यंतीस
ंवीब्रवीतिस्म प्रयंयवाक्रमेणापर्यायेणातवदित्सता व्यंजनदा
तुमिच्छोर्भावेनसहतेनतस्मान्तमच्चादस्मैयूनेवारंवारंनिनोत
याचमानायवरंश्रेष्ठंव्यंजनंविलोमेतिक्रियाविशेषणात्क्रमवि
नैवकथंनार्प्यते त्वयैकवारमेवसर्वंकथंनदीयते प्रथूत्पयंव
वसवीत्मामलोमइतिप्रत्यादि एवंविदेवाज्ञिवधानाद्विलोमेति
नांतंप्रथ्यवववृंहीनोतकैश्चरस्मैनितांतमर्थिनेत्वयाविलोमरो
मसूनंव्यंजनगुह्यंकिंनदीयतेइत्युपहासः ५६॥ समामिलि
प्यवभजिक्रियाविधेर्दलेनरंवतलयालयीहतैः श्लेहनंदी।
दवटैस्तदस्मतेरवाजपाकार्पितनैशरिकस्त्रया ५७॥ प्रस्नतोभो
तृणांभजिक्रियाविधेभोजनकर्मविधानस्यसमामिवोधिकय
लिप्येववतलयातःपरंश्रमुद्धोजनंमिष्टंनास्तीतित्वयैवपा
केनार्पितयाभोरिकश्रयापिश्रागकात्यालयीहृतैनरस्मितैःदीर
वटैःवीरसिद्धैर्वटकैःपक्वाम्नविशेषैरलेहनेनदलोदरपत्र
पुटकमध्यस्वाजद्रंयसमामिलिपिहृगोरिकादिहृतावतैला।
चभवतिनत्सायमैयिणापमार्दी ५८॥ चुंबनोबीवलयोर्विषी
परेपुरोधिपाविमतिविंवितांविटः पुनःपुनःपानकयानकेतवा
त्ववकावतच्छंभन्नचुंहृतान्यपि ५९॥ विटःपुरोधिपाविपारीप्र
तयावेतास्मिनविभक्तायांवीमिरः पानपात्रीप्रतिविंवितांधूर्तलो
वनीकांविदसानोपरकेवलंनतुद्वेभविंवितनुःपुनःपानकवस

स्यपानव्याजात्तस्याः हेतुभनेकर्णपूरवितानानितुंकृतान्यपिचकार
यनैरमीषांयरिवेषिकैर्जनैरवर्षिवर्षैः पलगोलकावली चलत्तु
जाःश्यामावत्तंसीविधाथतेइचापैःश्रितवाइसौरभा १०० ॥बल
त्योभोजनदानायचेष्टमानास्वताभ्जाल्लासामाभरणावृन्तदीस्या
कृत्वाधृतइइचापोयैस्तैर्जनैर्बहुभिःपरिवेशकैःभक्ष्यपरिप्रापिकै
र्लोकैःश्रितंवाइंकर्णपूरमेवपिसौरभंमोगंध्येयपेहशीवर्षोप
लाकारणांगोलकानांशर्करानभक्ष्यविशेषाणांपंक्तिरमीषांज
न्यानामवर्षियपाधृतेइचापैःचैनैर्मैयैःश्रिनावाइीवेइसंबंधि
नीमेषीहृयसंबंधिनीचभाकिरणांयस्यामीहशीवर्षोपलगोल
कानांकरकाणामावलीवर्षाते नयापरिवेशकैरमीषांवर्षोप
लगोलकपंक्तिरवर्षीन्दुपमाधनैःशाक्रैर्दिव्यतेजोवहहस्यज
लस्यकरकाभावप्रसिद्ध्याश्रितवाइसौरभीतिविशेषाणां १००
कियद्भ्रूव्यंजनमेतदर्प्यतेसमेतिल्लसेवदतांपुनःपुनः श्रम्
निःसेव्यानमस्तावच्छौकितैच्छलेननेषांवाखदिनीवश्रयसी १०१
ममकियत्कतिसंख्यमेतद्भूव्यंजनंदीयते इतीत्थंत्समेहेतो
वींवारंवदतांजन्यानांतैःपरिवेशकैःश्रमेणागोलकावलीवहू
निव्यंजनानिगणयितुंश्रयसीबहुतराखदिनीलावनमापनेइ
व्यमिवावच्छौकिमभीक्ष्णमन्यदत्ता १०१ ॥ विदग्धबालैर्विनृगुप्ति
चात्तरीप्रवल्लिकोन्यातप्रपाटवेहृदः निजस्यटीकाःप्रवब
धकासक्तकाल्यथाह्विवाहकृतशानेकलदोचितीम् १०२ ॥ विदग्धा
याबालायाईगितस्यकामकृतायाअन्तरागचेष्टायाःसोगोपने
उपेक्षायांवाचातुर्यमेवप्रवल्लिकाव्यर्थीकृतप्रकमप्यर्थस्व
रूपार्थस्यगोपनात् यत्रवाक्यार्थसंविद्वाकथ्यतेसाप्रवल्लिका
दुर्विज्ञार्थस्यप्रश्नाचकथितातथैवल्लिका तस्मात्कन्यादनाय
स्पृहायेह्वादनायप्रागल्भ्यविषयेनदोचितीविदग्धयापिक
थेनत्वाचितिनस्यांविदग्धयाद्यागच्छितौविनर्कोयोगयतांमूहमा
त्रिनिजेहृदोभिप्रायश्शनैःकान्तकादीकाविवरणाग्रथ्यान्व
वेषवक्रोक्तिभिर्विचारस्यामास १०३ ॥ ततस्तैभोजनभा

जनेतरः स्फुरत्सुरंघिप्रतिबिंबनाह्नतेः फुवानिधायोरसि
लड्डुकद्वयं नवैनबालेव सममन्मथमिदूयं १०२ ॥ चूर्णेपूर्णे
भोजनपुत्रोप्रवरः स्फुरंत्याः परिवेषिकायाः पुरंध्याः संविंपि
नोप्रतिबिंबिताच्चामावाक्कानितस्याबद्दामिलड्डुकद्वयं विन्य
स्यतनद्वयभावनयारोप्यफवान लड्डुकद्वयंन वैबालेवन
ग्रथनिर्दंगागाढममर्द १०३ ॥ विलोकितेनागतरागमोक्ष
तांद्भियाथवैपुष्यमितेमावोजने नवालिरानीयकृतापिशा
केरीकरेदवौनस्पनिहस्पपत्रिकां १०४ ॥ अनुरागातिपा
यवनात्पूनास्मिन्नेहृष्टमावोजने अयनयाद्दर्शनादनंतरं
क्रियामराप्रुबल्वप्रामेक्षातनस्याबोनायाआलिः साबोकृता
पिशाकंदराकृतांपत्रिकोश्रानीयनस्यपुनः करेविहस्पददौप
नामिवस्वस्याबोमापिप्रापयामीतिभावः १०४ ॥ निरीक्ष्यर
स्याः परिवेषिकाभ्रुवंनभुक्तमेवेभिरवामृतंनिभिः अथाक्ष्म
वद्भिवंगभुक्तवन्नयानयोज्झितान्यंजनपुंजराजयः १०५ ॥
रम्याः परिवेषिकावीक्ष्यप्रामतस्तिभिरेभिर्जन्यैः भ्रुवंसंभा
वनायानतत्क्रमेवाकिम अथवान्ह्नानाप्रकारकेभक्ष्यभु
जोवतांभावेननानाप्रकारकभोजनभोगान् अथाक्ष्मावद्भिः
भोक्तुमसमर्थैरेवनेर्जन्यैः व्यंजनपुंजानांनानाप्रकारभक्ष्य
विशेषाणांनाशायनयात्यक्ताया परिवेषितानाउपितत्यक्ताः
नयैभिर्व्यंजनराशयस्त्यक्ताः एभिः किमपिनभुक्तमेवेतिज
नेर्ययात्वातानमित्यर्थः १०५ ॥ इत्थंप्रकारेणान्यासांपरिहासायो
फवाययोत्हासितयापिनापिनः ततोनिराशाः परिभावय
न्पराभयेनयानोत्रिषमशोषयेवसः १०६ ॥ नानाप्रकारैरीति
नेः हासचिनानुरागोफवायर्विहासितयाप्रितापिनः विन्द्रो
कवृत्वानितरवेणावस्तंनीष्टियानाददर्शनिबिंबोकादनाहून
नदेनितयानुग्रायिताः हतकुमार्यंक्तानोश्रुन ततः तस्यानि
रामः मन्मथकामाभविशंत्यन्मानुरागंप्रमव अर्थेशाश्च
येन्माषयामेस्यियानयाप्रातुप्रानिमर्यैवान्यकामिस्यन्याः

नै॰
षो॰टी॰
३१५

संगिनिप्रियेऽनुरूपे कामिनां तोषो भवतीति तस्याः स्वस्मिन्प्रिय
त्वज्ञानात्तोषोऽभूदित्यर्थः १०६ ॥ यदःस्मितामंडलमंडलीव
रावदाननेंदुः पृथगंबुकल्पनी यदंबुजेन्भोज्यभुजां भुजिक्रि
याप्रियाबभूवोज्वलहाररहारिणी १०७ ॥ यदःकीदृशमेवास्मि
न्यस्यास्तामंडकानां प्रविष्टानां मंडलान्येवांबरं वस्त्रं
यस्यास्तावद्दपत्रमेवेंदुः यस्यास्तास्मात्उज्वलहारमोदनविशेष
मेव कठिनेहारं धारयंती रुचे भोजने स्वायापवकान्तिः यदंस्या
नद्दत्ताम्बूलतिलकान्येवस्तनौ यस्यास्ताभोजे भोजनस्यक्रि
याभोज्यभुजां भोज्यानि यस्यास्ताभुजवतां जन्यानां प्रियाहृ
दयैववल्लभावत्सवल्लभापि स्मितादिफलाभवति १०७ ॥
चिरंफलाहूतमानैः स्तनार्थनैः चिरं सरोषेंगितया च निर्धनैः
स्तजेरकेरवतालनलीलयांजलिन्यषेधि किंचिद्विरतांबुधार
या १०८ ॥ चिरं बहुकालमाहूतानाम्नुरागचेष्टागोपानैः स्तु
तप्रार्थनोपि च पुनः सरोषेंगितया रोषचेष्टागोपानैः स्तुतप्रा
र्थनोपि च पुनः सरोषभिः भ्रूभंगादिभिः सहितनयानिर्धनैः
निरस्तनो ग्रवाकरप्रदानं नव्याजेनांजलिस्तजन्तभूत प्र
सादनाय प्रणामं दर्शयन् किंचिदिडिफनांविकीर्णांजलम्भ
रायये हृष्यपाषाघ अंजलिकरणान्यवारि प्रस्त्रवयादंजलि
विघटनेन प्रमादो जापिनामित्यर्थः १०८ ॥ नषद्विपः पाकृजे
नसभोजनेन तथा यथा वीवत विभ्रमोद्भवः अप्रारसूंगारमयः
सतोन्मिषन् स्पर्शरतस्तोषमपद्भसमनमः १०९ ॥ भोजनेषद्वि
पोमथरादिप्रकारोरसः विटलोकस्य तथा संतोषं नाधत्ते न
याश्रवति सहूहानां विलासैभ्यो जातः अनवधि सूंगारैरपक
त्रैः भ्रमामाडभवन्स्तममोरसः संतोषमधत्त १०९ ॥ अमीष्ट
नयान्दनरत्नजानयोर्विदर्भराजांकनितांतचारणः स्वयंर
सहारणे कामिहेंदुदीयंतज्ञयदंदोषोपाजिह्वत्ववेहमसन् ११० ॥
नयोरव्यानां जाते समूह वीक्ष्यसन्दतं चादिकाल्पेनं र
तजातेतिषायितरमेचनिर्धरणे सममी अनयोमध्यादेकस्या

त्तेसमर्थ्यंतंवाक्षिनौनेंद्रे उपभोगेच्छाचेनसावहसेचेत्तर्हिकिम
पिस्त्वचय इच्छानुरूपचेष्टामित्यर्थः येनैतद्गुणयामेवणयामि
५६ ॥ एतद्यशोभिरमलानिकुलानिभांसांसत्यंतदाघारकिरण
स्यलक्ष्णीकृतानिस्थानेननतोवसतिनचस्तथाहुसाधोर्वंकुलस्तदंकु
रवनीकवलाभिलाषात् ५७ ॥ अस्यगौडेशस्यकीर्तिभिः चंद्र
स्यकांतीनानिर्मलानिकृतानिसत्यंलक्ष्णीकृतानिलक्षणान्येवक्ष
तानि अवगणितानिचततोहेतोर्बृहन्नोदकवस्पनत्रैदोहृदिणः
तेषांकांतिलक्षणानामंकुराः तेषांवनीसमूहः तद्ग्रासाभिलाषाद्ध
सतिस्थानेयुक्तं तत्रस्थानेवसतीतिवा यत्रलक्षणंमृदकंचभवं
तितत्रमृगानिवसंतिसाधुर्म्यापिचविशिष्टमित्यर्थः ५७ ॥ आलिंगि
तः कमलवल्कवल्कः त्वयायेषणामः स्मेरश्मिवयेवनवः पयोदः
कंदर्पसूर्यरुहमंडनचंपकस्रग्दामत्वदंगरुचिकंचुकितस्त्वके
त्तु ५८ ॥ भाग्यविज्ञकमलोपेतः करोयस्यसकमलवल्कवल्कः
श्यामोयंनृपः त्वयालिंगितोभासतांकइव सलिलकमलेजल
तयक्तौककवकावषोंपलायस्येदृशः श्यामोनवोमेघः स्मेरकाशि
त्वयाश्लिष्टइवकोदृक् नृपः कामकेशालंकारचंपकदामाल
देगकांत्याकंचुकितः कंचुकः संजातोस्यकंचुकितः ५८ ॥ एते
नसंभ्रमविपतत्कविजृंभमुक्ताः कौलेयकाभिहतिभिर्विवशीविसु
क्ताः एतद्भुजोष्मघटानिः सहयाविकीर्णाः प्रस्वेदबिंदववद्भवावि
नवेंदुलक्ष्मा ५५ ॥ कौलेभवः कौलेयकः जलक्रांतिर्थीवाभ्यः
श्वासलेकावेष्टितिढंकयत्यय: एतेनराज्ञाकृष्ण प्रहारैः स्थानाः
च्यविताः संभ्रमाविपतत्कविजृंभमुक्तामौक्तिकानि एतस्यदूप
स्यभुजप्रतापानितमयावेविल्लपलतन्त्यविकीर्णाः प्रस्वेदबिंद
वद्भवभांति ५५ ॥ आश्चर्यमस्यकजभामवधीकृतापदाजानु
गाद्गुजयकगाइंदितः प्रतापः व्यापत्सदाथायाविसारितसमंतत
जन्माचनुर्दशजगंतियशः पटत्त्त १०० ॥ अस्यनृपस्याजानुभ्यां
गच्छतीतिआजानुग्रांतस्मावुजयकगाउसतः प्रतापोदिषामंतान
वापत एतद्वित्रिभुजोतजानुमात्रगामि[illegible]जन्यः प्रताप[illegible]दिगं

नगामीत्याश्चर्भमित्यर्थः सदा सर्वदा शायाभ्यां प्रसारितेभ्यः समभ्यः
स्तेभ्यो जन्मयस्य हृष्यो यशः पदः चतुर्दशजगति व्यापादनिचिर
त्वे सता प्राशायेन निष्कल्मषेण हृदयेण विस्तारितेभ्यो जन्मयस्य
निसृष्टोर्थः समं ततस्तवः कृतः फलाभिलोल्लुपत्वमेव नत्वंगा
दरसिकत्वमित्येवास्मिन्दोषः १०० ॥ गेदास्यसे विद्वलं विनस्रु
न्यमुद्रामास्मिन् हृष्णोर्निपतितामुवगास्यभेम्याः स्वैनेवजन्यजन
तामजोगमज्ञां मुत्तं पतोगिनविभावनमेववाचः १०१ ॥ अस्मि
न्नौडेष्णो विषयेनिपतितां भैम्या हृष्णोकृदास्तइस्तदासः तस्य भाव
गेदास्यं तेन मुद्रितया वलीविनास्वीकृतया सून्यमुद्रा प्रेमणाहि
त्यविकृतं ज्ञात्वा फर्यजनस्पृहः स्वनपवनिदर्शविनैवतां भैमी
मन्यैल्दपमनयत् यतस्तदुत्तरप्रति चेष्टाप्रकाशनमेववाचउप
देशः १०२ ॥ पतां कुमारनिपुणां पुनरप्यभाणीसरोजमीवनि
र्भरमावभस्व अस्मिन्नसंकुचितपंकजसख्यशिक्षानिस्नानदृष्टि
परिरंभणाज्जृंभणानि १०३ ॥ कुमारीचासौ निपुणा च कुमारनि
पुणा कुमारः स्मरस्तत्र दिविविनिकर्मथावयेसतिपुंवद्भावः ता
मीदृशीं भैमीं वाणी पुनरप्यभाणीत् किमितिभोः पद्मवदने अ
स्मिन्नृपे विकसितपद्मसख्याभ्यामनिपुणानां दृष्टीनामालिंगन
विलासानातिशयेनोपक्रमस्व सम्यगवलोकितमुपयोगं कुर्वि
त्यर्थः नितरां स्नातं कृपालो निस्नातः निकटाभ्यां स्नातेः कौशल
इति पत्वे स्नानकौशले विहितोपि कृपालमात्रेवर्तते १०४ ॥
प्रत्यर्थिपार्थिवमयोनिधिमाथमन्थपृथ्वीधरः पृथुरयं मथु
राधिनाथः एषमस्फुजानमनुयातिनशार्वरीणः पश्यामाकक
र्बुरवपुर्वदनानुमस्य १०५ ॥ तस्येस्वरः तत्रविदितइत्यर्थयोः स
वेशमिपृथिवीभ्यामणजो पार्थिवः प्रतिपार्थिवसमुद्रमन्यने
मंथपीलो मंदरः वैष्णवमंथमंथानमंथानो मंथदंडकइत्यम
रः ईदृशो मथुरानगरीणः पृथुनामायं राजा कृष्णकलंकेनवि
वदेहस्य पूर्णोस्यन्वपसामस्फुजां ते मुवेनानुकरोति न जानाति
सामस्तिायस्यनदपमस्फुजानं निशायाः पूर्वनिपातेजानिका

लसद्वाद्येभ्यः परस्वचनमाहैश्मस्क्रणहः १०३ ॥ बालेथराध
विननेकाविधप्रवालेपाणौजगद्विजयकोमेणामस्यपश्यप जया
द्यानजेनविप्रराजकधूमकेतनानायमाणमनुरस्यमणिंकि
णेनं १०४ ॥ ग्रथवेणाधविनाक्षिवंस्कृतनेकाविधप्रवालोविद्रु
मनवपल्लवादियेया नस्याःसंबुद्धिर्हेबाले ग्रस्यल्पमस्यकं
देमौर्वीताडनजातेन किणेनाकणीभूयशत्रुन्दमहंदस्यधूमः
केतनानेवाचवंतंजगद्विजयवशीकरणमणिंपश्य १०४ ॥
एतद्भुजावाणाम्सद्भुववविक्रमाग्निविज्ञंधनुर्गुणकिणःखेल
धूमलेखा जातंयथाविप्रविघ्नप्रकार्थयातु विद्वावणाय
विप्रद्वारतुंगभुजेभ्यः १०५ ॥ ग्रस्यल्पस्यमौर्वीघातकिण
एतस्यभुजेप्रवारणेनिर्मथदाकणीनजातमनापाग्निलिं
गंधूमलेखाखेलयथाकिणधूमलेखेवा ग्रविहंदमघक
निहृत्प्रियोजनवन्यानापाग्निलिंगंधूमलेखाखेलयया
किणधूमलेखेवया ग्रविहंदकमघकंनिहृत्प्रियोजनवन्या
शत्रुपत्नीनेत्रांबुजेभ्यःसकाशाद्दस्तुद्भावणायजातं ग्रर्थो
भिधेयरेवस्तुप्रयोजननिहृत्प्रिषु ग्रत्रनिहृत्यर्थोर्थशत्रुःधू
मोपिमघकंनिहृन्नयेतुपातायचजायते १०५ ॥ श्यामीकृ
तोम्रगमदैविमाधरवेणौधेनैःकलिंदतनयामयिमध्य
देशे तत्रामकालियमहाहृदनाभिशोभावोमावलीमिवर
विलोकयितास्मिभूमेः १०६ ॥ नत्रमधुरायांमधुरवेणीम
धुरायांभवामाधुर्यः नासांप्रवालितैर्मृगमदैःकृष्णोनार
नोनो नयाश्यामाश्यामाकालियनागस्ययोमहाहृदःसप
वनाभिकास्याःशोभायथाभानायमुनामध्यदेशेरोमाव
लीमिवविलोकयितास्मिनहं १०६ ॥ गोवर्धनाचलकला
पिचयप्रचारनिर्वासितादिहिनिचनेस्वरभिप्रसूने तस्मिन्वने
नमहनिर्विशानिर्विशंकंवृंदावनेवनविहारकुतूहलानि
१०७ ॥ गोवर्धननामशैलमयूरसमूहसंचारनिष्कासितनस
मैनिविडेस्वगंधिकुसुमेतस्मिन्वृन्दावनेसौप्रसन्नूपंहंदमस

नै०
प्र० प०
टी०
११३

तीनिर्वृंदावनेमधुरवासमीपवनेतत्रानेनपथिकनासहक्रीडाकौ
तुकानिनिःशंकमुपभुंक्त १०५ ॥ भावीकरःकारहहाऊरको
रकोपिनद्बलिपल्लवचयेनवसौरवेलस्य: अनेनस्वदास्यस्तन
मारतपारभानुशोभानुकारिकरदंतजकंकणाकः १०६ ॥
नाखापवाङ्करः तद्रवकोरकायस्यसः मध्येनवसुखेनत्वन्म
खायवास्तनमारस्यदोःशोभानुकारिदंतजंकंकणस्कोय
स्यसनेकरोहंदावनलतापल्लवजालेस्मखेनज्ञेयोभावीभैमी
सुखनिर्माणायमध्यमावेक्तनेसतिमध्यस्तूत्पस्य्वंज्ञेयाहस्वो
भवतितादृशीकारिदंतेनांकितइत्यर्थः अनेनैवहस्तखेलस्य इ
त्यर्थः तत्रत्याःस्त्रियःप्रायशोदंतवलयानिबिभ्रति १०७ ॥
तडागःश्रमांबुहरतांतसुदानितांतमुक्तकंटकेनतयफेगेनवसच
विस्तःखिंजनश्रमंजनजनःपथिकःपिपासुःपानाकरंगामदं
पंकिलमप्यपांकं १०८ ॥ तस्मिन्हृन्दःवनेजातःसंभोगावसा
नेहर्षेणाम्भःपाषोमाचिनेतवङ्गचयफोवेसंवरन्याफजननामाया
न्यःखिंजन्यग्रभवन् पिपासुःकान्तरीपंकयजनामपिस्वेदा
दकंपास्यति अन्योपिनिद्रानेतसंवर्णं खिंजतितस्यासेताभ
वतितांकिंचित्पंकिलमपिजलंपिबति १०९ ॥ प्रजाविधे
मावञजासुपयोगिनोयविहून्करःकमलनिर्मलकांतिभा
जः लक्ष्मीमनेनदयनोन्नादिनेवितीर्णैस्तहाटकैःस्फुटवरा
टकगर्भमौगाः ११० ॥ पद्मवत्निर्मलकांतिभाजोयोविडंबोह
सादेवानांप्रजाविधावुपायभूताः तेअनेनराज्ञाप्रतिदिनंद
त्तैःस्वर्णैर्लक्ष्मीदधनःसंतःस्फुटंकोषानगौरःपीताहाणांबा
भोयेषांतेनाहृशाभवंतिबीजकोशणवराटकःकमलान्यपी
हृशानिदधतीतिपाठेलक्ष्मीदधातीत्यनेनेत्यन्वयः १११ ॥ वैरि
श्रियःप्रतिनिकडमवाप्तवन्यःकिंचित्रिनत्यनिधराबलये
कवीरः सत्वामवाप्यनिपतन्मदनेष्वहंदसंदीनितस्य्यनम
प्तानिपिवानवाये ११२ ॥ भूमंडलेकवीरोयोनत्यःप्रतिनिध
दवाडफडेबाडफडेविश्रुश्रियोलभमानोपिकिमपिनेतस्य

निसर्वांशोभ्यमानिपतत्काममध्याज्जालान्स्यन्दीनिमधूनिपुष्पेभ्यः
सान्मयानिचपिबन्निवतत्पुष्पतरुश्रियोपितत्वमेवश्रेयसितनेत्र
योः निपद्मिनिमहायानेपेक्षाख्या ॥ ११ ॥ तस्मादियंदि
तिपतिक्रमगम्यमानमधानमोदतनन्दपादवनाविनाहीनद्भ
वबोधप्रधनानिजक्षेत्रेपैवव्याचक्षनेस्माशिविकान्यनेनिय
क्ताः ॥ १२ ॥ तस्मात्रूपादाकृष्टाहीयेभमीराज्ञामनुक्रमेण
गम्यमानेमार्गेददर्श अयमपिदानयकुद्रसिकोनस्वंगाव
रसिकतुल्योदास्यंवाहकाभैमीभावज्ञानेवैदग्ध्यंनिजव्यापारे
नैवव्याख्येन ॥ १२ ॥ भूयोपिभूपमपरंप्रतिभावनीतंत्रस्पष्ट
भूरचलचलत्वमाचचक्षे एतस्यकाशिन्त्यनेत्वमेवदृष्टल
क्ष्मीमक्ष्णोःस्वविजनयाविजनमंजनेत्रे ॥ १३ ॥ वाणीअन्यं
भूपमहिषपत्रहरिणलोललोचनाभैमीपुनरभाणीत्किं
मितिभोःखंजरीटस्यलोचने अस्यकाशीश्वरस्यलक्ष्मीहः
ष्टात्वंनेत्रयोःस्वविजनेय ॥ १३ ॥ एतस्यतावनिभुजःकुल
जथानीकाशीभवाद्वरणाथमेनविःस्मरादेः यामागतारुविन
मुक्तिनचेनसोपिपापेनिरस्यविरजोविरजीभवंति ॥ १४ ॥ ए
तस्यराज्ञःकुलनगरीसाकाशीशिवस्यसंसारोहृदयनेधर्मार्थे
नौका अनयाहिकाशीनौकयाशिवःसंसारसमुद्रंलोकां
स्तारयतीतियांप्राप्ताःपापपंकिलाविनापिजनाश्चिरका
लोपार्जितेनपापेनिरस्यविरजीभवंतिविगतरजोयेषांतेविर
जसःअविराजसोविरजसोभवंति अरक्रमेनसत्वद्रष्टेनोवहो
रजसोलोपश्चेतिस्विःसलोपश्च ॥ १४ ॥ आलोकयभाविवि
धिकंल्पकलोकक्लृप्तिकष्टानिरोदितिपुराकृपयैवरुद्रः ना
मेस्थयेनिमिषमात्रमथत्र्यम्बकस्संसारतनारणतरीमरजाम्र
वीमः ॥ १५ ॥ रुद्रोभावीनिवसनस्यछायालोकंरुद्धेऽसःरवा
निवीक्ष्यकृपयैवपुरावोदितिन अरोदीत् यावत्पुराणानितयोः
लोऽप्रतिमोरोदीचरोदीतितुरस्यरुद्रत्वमितिरुग्नेःरोदना
द्रुद्रइतिचनामवांछया अरोदीदितिव्याजमात्रमथत्र्यम्बके

नै·
ष·प·
टी·
१५४

वरोदितेस्मेत्यर्थः यतः संसारतारणनौकातोकाशीमहत्व
योमहान्परङ्कःतेनङ्कःखोभवतिस्मसर्वेषाउत्तरणेप्राकैव
गेतीतितन्नीचवत्केवलोङ्कःश्यति ११४ ॥ वाराणसीतिविश्व
तेनवसंधरायांतत्रस्थितिर्मोक्षभुजांभुवनेनिवासः तन्नीष्टिमु
क्तवपुषामतएवमुक्तिःस्वर्गात्परंपदमुदेतकोहक् ११५ ॥
काशीअविनाशिइतिकाश्यांस्थितिर्देवलोकेनिवासः अतएव
काश्यांतीर्थेमणिकर्णिकादिषुत्यक्तशरीराणांनराणांमो
क्षःतस्मात्स्वर्गात्परंपदंमुक्तिरुदयानंकीहक् उदेउदेतयतः
स्वर्गात्परंपदंमुक्तिरेवअतःकाशीस्वर्गःतस्मात्सर्वयायत्नेनयाभ
वितव्यं अथवास्वर्गात्परंस्वर्गादन्यत्स्थानंकीहक् निरतिशय
यानंदोत्पत्तयेभवतितस्मात्काशीस्वर्गः ११६ ॥ सायुज्यमस्ख
तिभवस्यभवाब्धियादःतोपस्वदेवनवींनगराजपुत्र्याः भूता
भिधानपटुमपततीमवाप्यभीमोद्भवेभवतिभाववमिवाक्तिधा
तुः ११७ ॥ सहयुक्तनकौतिसयुक् तस्यभावःसायुज्यंससार
समुद्रजलचरोजनोगौरीपतेःशरीरंतांकाशींप्राप्यहरस्यसायु
ज्यमेतियुक्तेदम्पाद्दाहनेभूतं प्राणपतीतेसमेतिपुष्भूतसत्यत
त्यतिपादनतिपुणांकाशीनथाभूतकालपतिमात्रनपटुमयत
नीलडःमवाप्यअक्तिधातुः असभवीतिभवतिभावेरूपात्तत्व
यथाप्राप्नोतिअक्तेर्भवस्यअभूदित्येवरूपंभवतितथेत्यर्थः आ
र्यथातके अक्तेर्भुवितिविधानात् भोभीमोद्भवे ११८ ॥ निर्विश्य
निर्विशतिकाशिनिवासिभोगान्निर्मायनर्मचमिथोमिथुनंयथे
ष्टं भोगीशगोत्रमयतनापिकमेकभावंशर्मोर्मिकंत्तुकितस्यंच
तिपंचतायां ११९ ॥ काशिनिवासिमिथुनंमन्योन्यंनिर्विशति
अवसानहीनंभोगंक्रीडांचस्वैरंसुपभुज्यमरणेजातेसाव्यपरंप
राख्यादितंपार्वतीशिवयोर्यथाधिकमेकंप्राप्नोति अन्यत्र
बंङ्कोपान्तरूपेणतपसायोगपाभ्यासेनवानमुक्तिःकाश्यांत
सांसारिकतावाउभवेनैवेत्यर्थः १२० ॥ तस्सर्वत्यामियदितं
ममसोनमत्तकथ्यानिजामतमयैवतकातभून्या तस्मात्क्नी

यस्मिन्शयदिनामकाश्यपाराजन्वतीमदिद्वमंदुनयन्वनाभूः ११४ ॥
यदिमद्धचोनविस्पसिध्निनहिममौनमेवास्त्वमेवालंकारयन्त्रपा
इंद्रेणराजन्वतीभूःस्वर्गःकाश्यपाःसकाश्याधदिनामान्यनंकनीय
मौनस्यात् नहिजिज्ञासनमयैवनवात्र्भूत्याकश्यपाकाशीनःस्वर्ग
भूवनिहीनेत्यासिन्नर्थेनवानुभवप्रमाणमित्यर्थः ग्रतिशयेना
ल्याकनीयसीफवाल्पयोःकन्नन्यनवस्यामितीयमन्वहृपेत्यादि
नाङ्सवः ११५ ॥ ज्ञानाधिकासिहकृतान्याधिकाघाऊर्याःकार्यं
किमन्यकथनैरपियत्रसत्योः पकंजनायसततनाभयदानमन्यङ्ग
न्यैवहन्यसततमत्रमवारितार्थि ११८ ॥ ज्ञानेनाधिकासकाश्यपाःस
कृतानिरहस्ययोग्यानिविधेहि ग्रन्यवर्णनैरनाहृशावहप्रति
पादनैःकिंकार्यंयत्रकाश्यपात्सत्योःसकाश्यात्सर्वदाजनायाभय
दानसेकंवहनिवर्ततेग्रन्यत् ग्रगाविनाग्रार्थिनीयत्रनदत्तनमत्र
सत्रमाश्चादवेयत्तेसदादानेवनोपिच मोक्षस्यनित्यंदानंगंगोद
कदानेवावर्ततेते वोधत्येग्रन्यत्रमास्तभयंभवति ग्रत्रनमवरणंन
तदेशिवस्तामवस्यप्रामेनभयंप्रस्तुताःप्रास्योःसत्वःकृतकृत्याःप्रती
त्तेनस्वंप्रियामिवानिधिमित्यभिप्रकवचनात् ११९ ॥ भूभर्तेर
स्यवनिरेधिनगात्तिभूतीसोयंनवाक्तऊरुमायधप्रवभूर्नःभानं
वेताविवयत्संगिरिशोविराड्मावाडुमाश्रडविततत्रकृताववनावै
१२१ ॥ हेमगाविग्रस्यराज्ञःप्राविरिणीवनिर्भवसोयंराजानवधारी
रीकामपवाक ग्रवेविराडहरंसेविततंनत्रडविकृताववनावतिर
कामाविवयकवामाग्रयोभिथो १२२ ॥ कामानुशासनततेनहेन
रामधीनीशोयंरहोनावपदेमेहवकलतोते हशाड्जाचवर्णऊरुम
पंकरागसंकीर्णशोकरसाधांककलांककावैः १२३ ॥ कामशास्त्र
ध्याने ग्रन्यर्थमधीनमध्ययनमस्यास्तीत्यधीतीकःसोविषयस्यकर्म
एयुपसंख्यानमितिसप्तमी सोयंराजावहानितनावपदेसवऊरुचोरु
जयहुकोदहेःऊपितमेरीपदऊरुमपंकरागसंवलितहवऊरु
टघाधाकलाप्रतिमहेःश्रवंद्धहयकडेऊरुवेतीत्यकाकारः १२२ ॥
एषश्रीमाधवनन्दत्रयलवतंगतात्माग्रलिप्तकीर्तिमयवामवचाकवार

नै० ब० प्र० टी० १५५

पः संग्रामसंगतविरोधिधराधिपदंडखंडितत्वक्शरवसंप्रसवत्प्रता
पः ५३ ॥ अयं राजा त्वामालिंग्य त्वत्कामसेनाप्रहरतु इति वा त्व
द्विनिभिन्नं पदं वा त्वत्प्रोजातमित्यर्थः कीर्तिरूपेण वामवेण शाकत्स्त्रा
पोयस्य सः समरमिलिताविकंधरादंडखंडनशीलत्वत्प्रताख्येधारे
भ्यः संप्रसवत्प्रतापोयस्य अयं धन्त्रः शारमहायः कीर्तिप्रतापाभ्युपा
जीयत् अतस्त्वदंगनापापनयनमेवास्य कर्तव्यं नान्यद्विनिभावः
५३ ॥ वत्स त्वद्धृदयविरहादपि नास्य चीर्णवज्रायते पतनकूटितशा
त्रुशास्त्रं न कैदकंदलनयाभुजयोर्नतेजोवाग्निर्नमत्यविवृभूमय
नाम्बुनापि ५४ ॥ अथ वत्स त्वद्धृदयविरहादपि न विदलितं तथाप
तनेन कूटितानि शात्रुशास्त्राणि यत्रेदृशं अतएव वज्रायते वज्रम
पि न विदलति पतनकूटितशास्त्रमपि भवति इतोपि हेतोर्वत्सो
वज्रत्वमित्याह नद्धत एव कंदः तदंकुरनयाभुजयोः प्रतापाग्निः
शात्रुनारीनेत्रांबुनापि न नमति न शाम्यति अस्य वज्ररूपस्य वत्सः कं
दस्याकुररूपयोर्भुजयोरपि तेजो नेत्रांबुनापि न शाम्यतीत्यर्थः व
ज्राग्निरपि नोदकेन शाम्यति ५४ ॥ किं न द्रुमा जगति जाग्रति नि ल
तसंख्याः स्त्वल्पोपनीतककाकफलोपभोगाः स्तस्पत्तु कल्प
विटपीफलसंप्रदानं कुर्वन्सपक्षविबुधानयमेककद्रूत्रीन् ५५ ॥
तल्पमुपनीतः पिकानां काकानां चानिजफलेनोपभोगोयैस्तेद्रु
मालक्षसंख्याभुवने प्रकाशंते परं त्वयमेकद्रूत्रीन्देवान्फलसंप्र
दाने फलयहीत्रून्कुर्वन्सपक्षकल्पनकस्तकृत्यः अथ चास्मैते
कद्रूत्रीनयहा यत्नोपिष्टैकद्रूत्रीन् विबुधान्विशिष्टविदुषः स्वं
लक्ष्मीफलसंप्रदानं कुर्वन्सपक्षकल्पनकस्तल्पो राजा तिष्ठत्यइ
त्यर्थः अमृतं विघसो यज्ञशेषभोजनशेषयोः यज्ञशेषेमृतं भोज
नशेषे विघसः इत्याचिनायाचितयोर्यथासंख्यमृतनामृते इत्यमरः
५५ ॥ अस्मै करं प्रवितरंत्वनृपा न कस्मादस्मैवनत्रयदभृत्यनिभः
कृपाणः देवाद्यदि प्रवितरंति न तेन देवने दत्तकृपाणनिजकृपाणक
रग्रहाय ५६ ॥ नृपा अस्मै करं कथं न प्रयच्छंत नत्रकरदाने अस्मै
श्ववक्ष्योयतः कारणमस्यनिभः ते नृपा देवाद्यदाकरं न ददति न देवा

स्फुटपादर्दंष्ट्रपाणिकपाणिकवरहायणक्रपाणिस्यकवेण यहः न
त्रास्यक्रपानजायते अथचक्रपाणिन्कवरहः तत्रक्रमानप्रति
भूतत्वात् २६ ॥ पतद्धुलैः त्वाणिकनामापिश्रुत्रुवाग्रस्पर्शाफषा
द्रयवसादसमापयाद्भिः हकेद्रमकेवलनभः क्रमणप्रवाहैर्वी
हैवलप्यतसहस्वहगर्वगर्वः २७ ॥ भुवः त्रुवायैः सहयेस्पर्शाः
तेषामाद्यं हितेषांभद्राणिकनामापिनिमेषस्यचतुर्थोभागः द्र
णः सोस्यालीनितत्स्वभावस्तत्रात्नोवेगावेशेनासमापयाद्भिः
भूत्रुवस्पर्शाः द्राणमेवजीवंतितज्जीवनमप्यर्घवयाद्भिर्विस्पर्धैः
हेहर्षैः तयानेत्रहस्पाः केवलानभः क्रमणप्रवाहायेषांतेवेन
तेनाहपैरस्पैः सहस्वहगावेन उच्चैःश्रवसोगर्वोलोपितः भुवं
स्पृशंतोनाहप्यंनाकिंतुगगनमेवेत्यर्थः २७ ॥ तद्गुणेनासम
यएवसमेनलोकशोभावलोकनपरानमसौनिवासेमानी
तयागुणविधायदनाहतोसौनतद्धूंनासदासिफर्यशसैवम
लो २८ ॥ काशीशास्त्रवनकाले प्रयागनलोकवांतिदर्शी
नेत्वाद्गतोभिमानंनिवासेउपसर्गाद्स्यात्महार्वोवचनमित्या
त्मनेपदं गुणत्रयानयायतोसौनिवृत्तः ततोसौमानी
राजसभायांउच्चैस्त्यैवज्रानोजातः स्त्रैगात्रविरामे पताहर
षाः स्वहद्रोपिभैम्यानहृतः अतोगुणोर्ङ्नइतिर्ङयेषाः २८ ॥
सानेतानाप्यतेजः सावनिखिलमकृत्यार्थिवान्दिष्टभाजास्त्र
नैनाथाज्ञुषंतान्कमनसमगुणान्कंचनीदृक्षभावा पावेवा
स्वर्वातिनृपंगुकषमत्वाचिदंभोपमेकंप्तभागानिः सोमानंदमा
सीडपानिषड्मसानन्यौभूयभूयः २९ ॥ अनेनानसंख्यानादि
ष्टभाजोभाग्यवनः चित्रेनाथाज्ञुषः मनसाभैमीलप्सामहद्
तिर्वांछादृथानान् असमगुणान् अनुपमेयगुणान् नविघने
समोयेषांतेअसमालोकविलक्षणाः ताद्दृशागुणायेषांतान्
नृतेजसासाव्यायस्तेजः सावातेजस्विनोनिखिलान्देवान्
पोस्त्रप्रापय्येचनी अलहृपाभिप्रायास्तभागास्तांभैमीवानः
पावेपावेवाकृतत्रवर्तितृपंथ्यसानेविदंभोपेज्ञानसमुद्रविहां

नै॰
ष॰प्र॰
टी॰
१५६

संनिःसीमानंदमेकब्रह्मसमन्तनलप्रहिष्यपष्टयोतिशायेनत
त्पराभूत्वाउपनिषत्सुद्दृश्यासीत् उपनिषत्पदेनतनविघते
श्रेतोविनाशोयेषांते अनंत्यानित्याःसामान्यजातिविशेषसम
वायास्तैःसहवर्तनइतिसानंतात्सान् आप्याःपरमाणवःप
दार्थावानेजाःसिच्चत्वेनसहवर्तनेइतिसत्वोआकाशायकाः
शान्तवायवःपार्थिवाश्चपदार्थास्तानिदिग्भाजःकालयकाः
न्मनसोपलक्षितान् आशाजयोर्दिग्भुजान् तानसमगुणा
न् असमंकर्मपंचसंख्याकत्वातस्तुगुणान्रूपादयःषट्पदा
र्थाःतानंचंतीहेयत्वेनप्रतिपादयंतोनयाज्ञात्वानिवर्त्तको
भावःसत्ता यथाकस्यापिवस्तुनःसत्वममन्यमानेत्यर्थः अ
थवाशुद्धोरहितोभावोब्रह्मणःसत्तायथासा षड्भंगाषड्गो
पेता उपसंहारादितात्पर्यलिंगवतीवानपषादकबहुवाक्यो
पेतावायत्साधंगोपेतावा अवाङ्मनसगोचरमेकंब्रह्मम
हिष्यपतन्मयाभूत्वासीदित्यर्थः १२९ ॥ श्रीहर्षंकविराजरा
जिमुकुटालंकारहीरःसुतं श्रीहीरःसुषुवेजितेंद्रियचयं
मामल्लदेवीचयं शृंगारामृतशीतगावयमगादेकादशस्त
न्महा काव्येतस्यविषयेस्वस्यचारितेसर्गोनिःसर्गोज्वलः
१३॰ ॥ शृंगारएवामृतंतेनतस्यचंद्रेतस्मिन्काव्येसुतरांविरुणी
त्यर्थः शेषंव्याख्यातचरं १३॰ ॥ यंप्राहुस्तनात्रिलिंगाहितिप
तिस्ततनारायणतोद्भिःस्वयंभूः पानिबुद्धस्यकसीमास्तकविनव
हरिनालमायंचमाना यंविचारणप्रयोगोकलयन्निश्चमया
तस्मैनौदीपिकायां सर्गोनीराजितोभूदिहविशदयशाःखे
रमेकादशोयं ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाकाव्येएकादशःस
र्गः ११ ॥ ॐश्रीगणेशायनमः ॥ ॐप्रियाङ्ग्रियालव्यविल
वमाविलाविलासिनःॐ इनमंडनायितं समाजमाजगम्य
रयोरयोत्रमात्तमासमुद्रादपरेपरेन्द्रपाः १ ॥ अथोअथे
त्यर्थःअसांपरित्यज्याभिलाषेणायानितन्निगरसानिनिनि
जेस्त्रीणलज्जयाविलंबप्राप्यव्ययचेतसःकामिनोयेल्पपा

आसमुद्रात् अपरे अर्वाचीनः परे परतीरवर्तिनः यद्वा अपरे
अपरे अन्येऽन्ये नृपाः ऊँडिनप्रालेकावधूतं समाजमाज
ग्मुः रथेहतमाः १ ॥ ततः सभेभ्यावहनेच्छनेनृपैर्विनिःस्वस
द्भिः सदसि स्वयंवरः चिरागतैस्तैः कितनाद्विरागतैः स्फुरद्व
रानंदमहार्णवैर्नवैः २ ॥ न किं तानस्य विरागतायै ऊर्ध्वं हित
भैम्यो विरागो वितन्यथः अत एव विनिःस्वसद्भिः स्वरागतैः ए
वमागतैर्नृपैः तथा विलसद्भिर्हर्षसमुद्रैर्नवैः संप्रत्येव स
मागतैस्तस्य हनेभ्यामे सदसि भैम्याः स्वयंवरः प्रहृतः २ ॥
चलन्नदलैस्तदयवर्णितानस्फोटयामास यति स्म राजके
श्रमं गतान्यानगतावपीयमिस्त्र दीर्घ फर्यः कुपराजनीजनः
३ ॥ चलन्ति पदानि यस्य सफ यो जनः तस्याभैम्याः पदयंत्र
णा नृपचेष्टाप्रकटाभिप्रायान्तां जनीभैमीयानेन गमनेपीयं
श्रमं गतेनिकप्रटाड स्फारा जहृदेश्रासयानिस्म उपावेशायत्
३ ॥ नृपानुपक्रम्य विशेषितात्मनात्मनानती सा सरस्वती स
रस्वती विहारमारभ्य सरस्वतीः हथा सरस्वतीवाङ्गनन्ति वन्न
स्थिताः ४ ॥ सैवेवालेहनामस नान्त्राङ्गः प्रारभ्याद्याम्तावाणी
सरस्वतीर्वाचः सम्यग्वेश्रवोचत्को हपी अस्त्यनवसमवः स्फा
ड्ंप्रक्रम्यादुपस्वादनीवसाङ्गनन्त कृहनाश्रुतिमफराइत्यर्थः
४ ॥ नृणीष्व वर्णेन हवर्णिके नकोप्रसहनपणोहृत्पणोमा
हृतं निजामयोद्यामपि पावनीमयं भवन्मयोध्यास्यानिनाव
नोपतिः ५ ॥ वर्णेन कोनपाकनककोन केषु ध्वदयालाद
ध्याहृतेमेमापसदीकृत नमत्रपर्णानामानेन्नपनृणीष्व अयंभू
पतिर्भवन्मयत्वदेकतानो निजां पावनी मप्य योध्यापुरीं न
ध्यास्यति नस्मारिष्यनीत्यर्थः ५ ॥ नमीयतां नाम चकोरराजि
कया कथंचिद्वितनावचंद्रचंद्रिका इमां किमाचाम यथेन
चत्वषीचिरं चकोरस्य भवन्काव सपी ६ ॥ तस्य करणपणी
सम्यावेंड कौमुदी चकोरसाजिकया कथंचिदपि नमीयताना
नामवड्कालेनं इंद्र नसे विनी चकोरस्यनेत्रे रमामेन न्कांव

नै·द्वा·
ष·टी·
५८०

स्पृशसीतीदमोज्योत्स्नामाचामयंतीकिंनप्रयोजयसि अवलोकये
त्यर्थः अत्रचटीकाकृतायदुक्तमाचामेर्निगरणार्थस्यनिगरणाच
रणार्थेभ्यश्चेति परस्मैपदविधानादात्मनेपदंचिंत्यमितित्सप्रय
माणिजंते नियमोनतुद्वितीयणिजंते तथाचोक्तमणावकर्मका
च्चित्तवत्कर्तृकादितिसूत्रे अणाविनिपर्युदासोदाहरणेचेतयते
इति आरोहयतेहस्त्यासिद्धाक्रामयंतातेचेतयंतंतमारोहयमाणे
प्रयोज्यः प्रयोजकेनदाद्वितीयोहेतुमाभिचत् तदंताभिचश्चेत्यात्म
नेपदंभवति तथाचसिद्धांतकौमुद्यामप्युक्तंनैवाभिप्रायेणप्रयो
महेतुमणिचिदर्शयंतीतिपरस्मैपदम् पुनर्णिवर्थस्याविवक्षायांद
र्शयतेइत्यात्मनेपदमुदाहृतम् ६ ॥ अपांविहारेतवहारवि
भ्रमंकरोतुनीरेपृषदुत्करस्तरन् कठोरपीनोच्चकुचद्वयीतटत्रुटद्
तरस्तारवसारवौक्तिकः ७ सारवासन्नशद्वान्तुतेसारवास्तरद्वस
क्षोपिनतुर्मयस्याज्ञातः पृषतांबिंदूनामुत्करःसमूहो - - - -
- - - - - - - - - त्वेगंस्पनयकगाकगाततटादूत्पर्यंत्रुटद्रशाकली
भवेज्जलेतरन्हारस्यविभ्रमंभ्रांतिंकरोतु ७॥ ग्रावाणिनिम्न
स्तमहारिंगंगयाकुल्यैकिलास्यप्रसभंसभंत्स्यते विलेप्स्यतेवा
स्यघ्यशस्तैरहोमनोमहत्त्वमस्त्वभाविपोरुषम् ८ अस्यकु
ल्यै कुलेजानैस्तपेर्सिंदुःसहृशःसमद्रः प्रसभंबलात्कारेणाभं
त्स्यतेअग्रेउप्स्यते यस्याचयशसेभ्रातैर्विलेप्स्यते अहोआश्चर्यम
नोमहत्त्वोरुषंसंस्त्वभाविसंस्त्वमेवागच्छतिनिषाद्यत्नस्मा
थ्यमित्यर्थः दाशरथेर्भैमीस्तुयेवरोत्तरकालीनत्वातसंस्यतेइ
तिभविष्यत्प्रयोगः ८ ॥ पतत्त्वयाःसीरंधिपुरगाहिपतत्त्वयाधे
वचनेकपीनाम् पतद्गुणानांगणनांकपालःप्रत्यर्थिकीर्तीःख
टिकाःकरोति ९ पतत्त्वमस्पवद्यीरथीःपरंअवाहंगाहिगाहि
तेपवृत्ते कवीनांवचनमगाधेनिम्नेपतांत्तिमज्जंति वंकमणा
क्यत्वात्पारेनप्राप्नोतिइत्यर्थः पतद्गुणानांगणनायस्पाकपा
पानस्यप्रतिपक्षकीर्तीरेवखटिकाहिरण्णनिदपूर्याति वक्षक
विनाशेहिखटिकानयोगभवति पतत्कविकवनंमगाघपतत्वा

तोऽन्यानिषेधस्सूचनम् ८ ॥ भास्वद्वंशाकरीरतोदयदयेवीरःक
येकथ्यतोसमावापिहिकोद्रसमरेरोमाणिसत्वोऽरः नीतस्मे
यदिवंदिभिःश्रुतिपदंगार्वापवर्णवलीमेवःसम्भयति
तिष्ठंतोदोस्तंभकुंभीनसान् ९ ॥ भास्वतःसूर्यस्यवंशोऽजलेकरी
रतोकविणोराजानीरयति करीरस्तस्यभावमेवभास्वतोदीप्यमा
नस्यवंशस्यवेणोः करीरनामेऽरतोदयस्यवीरःकथ्यतो वापि
तोवीहानिशायस्यवक्रमशाक्यत्वात् ग्रस्यरोमाणिसमार्धापि
कोटीरोमाणांकोटिद्वयेसार्धमेवसंग्रामेमत्तस्यधैर्यस्योऽरः विं
शत्याघासैदकात्वेनत्वयासंख्येयसंख्येयोरितिरोमविशेषणात्वे
पि कोटिशब्दस्यैकवचनंवंदिभिर्वैतालिकेसंग्रामेकर्णपर्ययेप्रा
पितायवासावरपंक्तिरेवमेत्रोवैरिणांभुजस्तम्भनेवकुंभीनस
त्सर्पान्स्तम्भयति अत्रकरीरनामेऽरतोषिप्सुनामेवयत्नेसक
येवीरःकथ्यतो नस्मिन्वीरशब्दयोगेनभवतीतिनिषेधसूच
कम् १० ॥ नाहंर्दीर्घविरिंचिवासरविधौजानामियत्कर्तृतो
शोकेयत्पातिबिम्बमम्बुधिपयःपूरोदरेवाडवः व्योमव्यापिवि
पत्तराजकयशस्तापापराभावुकः कामीमस्मनमप्रतापनपनः
पारंगिरांगाहते ११ ॥ अहंशाकेनत्वमेतेनाहंर्दीर्घमानत्वमाने
नसृष्टिपर्यंतरूपश्चासौब्रह्मणोदिवसः तत्करणेयत्प्रतापरवेः
कर्तृत्वाहंर्यस्यदिनकरत्वेप्रसिद्धेः वाडवाग्निरेवयत्प्रतापरवेः
समुद्रप्रवाहमध्येप्रतिबिंबःसोम्यप्रतापपवनपनोव्योमव्यापी
निचतानिन्यपशत्रुसमूहस्ययशोसेवनाराम्नामोपराभावुक
स्तिरस्कर्ता कामोनगिरांपारंगाहतेवक्तुमशाक्यइत्यर्थः अत्र
सोऽर्थोवाणीनपराप्रतापात्युक्तिरेवनिषेधसूचिका १२ ॥ देष्या
कीर्तिकलिंदराजतनयात्रधाम्यधमोःस्त्रयीकीर्तिश्रेणिमयी
समागमसंगात्मानंवल्लभोगने तत्रास्मिन्निनिमज्यबाहुजमये
रारम्भरमापरीरम्भानन्दनिकेतनन्दनवनक्रीडादराडम्बरः
देष्याणांनृपाणामकीर्तिरेवमलिनत्वाद्यमुनानदीयांनेद्यास्तस्य
स्यभुजदंडोद्गतकीर्तिपरमपरैव प्रकृतिहस्यार्डूदशोवंगायोग्रा

नै॰
च॰ टी॰
टी॰
१५८

सोगनेयत्संगमेच्छानातनन्त्वसि गंगायमुनासंगमे प्रयागे निमज्य
स्नात्वा अंबुभर्तृयमस्त्वावाबाहुजभटैः क्षत्रियवीरैः रणानां सम्पाश
रसः परीरंभानन्दस्यालिंगनप्रमोदस्यनिकेतः स्थानीभूतेवतन
न्दनवने नसि क्रीडादरस्याडम्बरः आरम्भिप्रारब्धः अथवास्य
हेष्यानिन्द्याचासावकीर्तिस्तैवयमुनाकीर्त्यैवगंगयायत्समा
गममगादित्यर्थो वभासेनिषेधद्योतनार्थ १२ ॥ इति स्फुटं त्वा
दितनद्गुणास्तुतिः सरस्वतीवाङ्मयविस्मयोन्मया शिरः स्थिरं क
म्पनवेधभीमजाननेमनोरन्वयमन्वमन्यत १३ ॥ इतीत्यंक्र
तिभ्यामेवं स्वादिता ननु मनसा क्रन्तुपातिस्य गुणानां स्तुतिर्येयेह
श्री भैमीसरस्वत्यावचनात्सुयोद्भूतयाशिरसस्थिरयेकम्पालनयै
वतेमनोरन्वयमनुपातिनोमौनचकारविस्मयजोऽपिशिरःकम्पप
वतस्यनिषेधकोऽभूदित्यर्थः १३ ॥ कवान्तरेसावचसामधीश्वरा
स्वराम्बतन्यक्कृतमत्तकोकिला शशंससंसत्रकरैवतद्विशानि
शापतिस्तानि भावीमिमोऽपति १४ ॥ स्वराम्रतेनन्यक्कृतामत्तको
किलावीणाभेदः मत्तापिकीवययेदृशीसावाङ्मयदेवतातस्य
नृपस्य दिशां संसत्कः करोपस्यात्स्माकरेण दर्शयतीचेद्वसमान्
भावीमिमोऽपतिकवान्तरमनन्यंकवानशशंस १४ ॥ नपाण्डुरह
डम्बराणामणलोचनेविलोचनेनापिनरूपंपपासस्य शशिप्रका
शाननमेनमीक्षितनेतरंगयापांगुदिशादृशोस्त्विषः १५ ॥ भो
मृगाक्षितेसि पाण्डुतांगोशिरोरत्नमेनंनरूपं विलोचनेनापिनपिपा
सासिन पादमिष्टासियतकाङ्क्षः चेदकोनमहवमेनंनरूपमी
क्षितुंकटाक्षदेशेननेत्रयोः प्रभास्तरंगय अपिचात्रमनसा
नुनाभिलषसेवहृष्यानुपश्यतिनिषेधस्त्वचना १५ ॥ भ्रुविभ्र
मित्वानवलाम्बमन्मेरीविहेनुमभ्यासपरस्परापरा अहोमहा
वेशमसेसमाश्रितामकौतुकेन्नत्यतिकीर्तिनर्तकी १६ ॥ की
र्तिरेवनर्तकीकविभ्रमित्वासर्वभुवं व्याप्यानवलम्बं निरा
धारमाकाशे क्रीडयितुमभ्यासं पंक्तौलयाअहोआश्चर्ये अ
स्रुमहावेशमहाजलीनमाश्रितामकौतुकेनन्नत्यति नर्तकी

वह्निभ्रमीभ्रमणानि कृत्वाकाशे निरवलम्बं भ्रमितं तमभ्यासपरस्प
रायंभ्राहहवतीमहोतमन्तुज्ञवं शोवैणे समाश्रिता सकौतुकी।
न्त्यपति १६ ॥ इतोभिषाभूपतिभिर्वनेनवनादटन्निरुद्धैरटवीत्व
मीरुषी निजापि माघापि चिरात्पुनः पुरीपुनः स्वमध्यासि विला।
समंदिरम् १७ ॥ इतोस्मात्पाणग्राह्येन वनाद्धनेभ्रमद्भिन्त्यैरत्ये
नमटवीत्वंग्रामास्वपुरीचिरात्पुनरप्यवापि पुनर्निजविलासगर।
हमाश्रितम् वनद्भपत्वात्स्वपुरीस्वगृहविवेकेनाभूदितिभावः १७
श्रासीदासीसम्भ्रमीवलयमलयजालेपनेपथ्यकीर्तिस्समाकूवार
पारीसदनजनवनोज्झीनचापप्रतापः वीरादस्मात्परःकःपदकग
कगपर्यातिभूय ---- चूडारत्नोडुपत्नीकरपरिचरणानन्दन
न्दर्नेवेंदुः १८ ॥ श्रासीमोभ्रमसस्लेचनद्भूमीवलयेतस्यचन्दनलेपा
नेकारभ्रनाकीर्तिर्यस्य समानानमकूवारपाराणां समाहारस्सा।
कूवारपारीसदनेयेधानेसमसमस्तइफारवासिनस्तु तेजनास्तैर्य
नंबाहुल्येनोज्झीतस्त्रापप्रतापोयस्य पंवपदकगोफगापत्नीसैव।
पतिर्नोन्त्रपाणामतिभूयासचूडामणयएवतारानूपापत्न्यस्तासां
कररश्मयएव हस्तास्तैः परिचरणेन समंतात्सेवासंवाहनेन
नाभिनंदितोनन्दाएवेंदुर्वोयस्येदृशः कोस्मान्वीरादपरः नेक।
श्चिदीदृश इत्यर्थः किंशब्दश्चाक्षेपेप्रश्नेवचास्मादीदृशाद्वीरात्परोन्यः
कइतिप्रश्नेननेवपरस्सूचनम् १८ ॥ भंगाकीर्तिमषीमलीमसमन
मप्रत्यर्थिमनाभटश्रेणीतिडुककाननेषुविलसत्यस्यप्रतापान।
लः तस्मादुत्पतिताःस्फुरंतिजगदुत्कंगोस्फुलिंगाःस्फुटंभालो।
द्भूतभवाक्षिभानुकृतभुकजेभातिदम्भोलयः १९ ॥ भंगात्पराज
याद्दकीर्तिरेवमषीतयातिमलिनाचासौशत्रुसेनावीरपंक्तिस्सैव
तिंडुकवृक्षाणांवनानितेषुअस्यप्रतापाग्निःस्फुरति यथामेतिडुक
वनेहिवह्निभ्रंशोदीप्यते स्फुटमस्यभ्रेणायोभालाल्ललाटादुद्भूतेव
लिंछिवबैव तत्तथावत्ततोय्यनेज्ञामिस्वभानस्सूर्यस्तुकृतभुक
लौकिकोग्निस्तुजम्भारेरिंद्रस्यलंभ्रोभिवज्रं चैतेतस्मादीदृशा।
त्प्रतापात्कुतःस्फुलिंगाश्चेडुकगणाजगतांमध्येस्फुरंति।

नै·
ष·हा·
टी·
१५५

अत्रापि शृंगारप्रतिकूलस्य प्रतापस्योक्तिरेव निषेधव्याजाय ८ ॥
पतद्धेतिचयैर्विलोकयनि विलासालिंगितो भीभ्रवे मेश्रमोगतसीस्नि
जंगमगिरिस्तोमभ्रमाद्यिभिः एष्ठीङ्गः एष्करेनदुम्रस्वमरप्रेतो
पतस्त्वामरश्रेणीमध्यगतः पुनः क्षितिधराद्दापायत्रेधियम् ९·
रणे स्पवप्रोगतस्य क्षीमायोजंगमानां वलतो मेलद्वृन्दानो भ्रांति।
कारिभिरेतस्य पाणिग्रस्य गजवृन्दैरालिंगितो व्याप्तो सर्वोऽपि भूमिं विलो
कपृष्ठवैरीणां नामभूपतिरविताजः पतस्यातिरौद्रत्वाद्दर्शनार्थम
पतप्रायः प्रामाणाद्देवानां प्रेक्षे मध्यगतस्सन् पुनः शैलानां वेपा
पोत्सारणाय धियं धत्ते इत्याह एष्कहि शैलानुत्सार्य भूमीसमीच।
कार पुनर्लेव्याप्नोति भ्रांत्या देवत्व प्राप्तोपि तन्नत्सारयितुमिच्छती
त्यर्थः अथवा तेन शैलेष्वोक्तिरेव निषेधकेनवाय १० ॥ शशंसदासी
क्लिजवद्धिदर्भजाभितोनलस्यामानिपपकोत्तके यदेषसौधाग्रनट
पटांचले चलेपिकाकस्य पदार्पणग्रहः ११ ॥ इंगितवित्पाण्डुन
नुनागाभिप्रायतद्दासी भैमीमाह भोस्वामिनि स्वच्छन्देहनापिति
स्वयेनकौतुकं पश्य यदहतस्सौधाग्रविषयेनटेन्नृत्यमाने पटप्रांतु
चे चलेपि काकस्य चरणार्पणाय ग्रहो हठोस्ति काकस्य वचले
पताकाग्रेसरत्वात्प्रपि पादुःस्थितोपदार्पणाग्रहो व्यक्तएवेत्य।
र्थः १२ ॥ ततस्तदा प...तभाषितोत्थितैस्सदस्तदस्पतिहसैस्सदस्स
दम् स्फुटा जनिस्मलितो स्य भूपतेः सितेहिजायेतधिनेसमल।
त्पता १३ ॥ ततोनंतरं तस्याद्दास्याः प्रशस्तवचनोक्तेस्सभासदांह
सितैस्साम्यं यं वरसभाग्रस्थेतिशुक्लीकृता अतोहेतोरस्य भूपतेः स्फ
टाप्रकटाज्ञानिर्मलिनताभाता हियस्मात्स्मिते धवलेधिनेमेचक
स्यस्यावलत्पत्वाजायते १४ ॥ ततोनदेव्याजगदेमहेंद्रभूपुरंदरंसा
जगादेकवेययया नदाजेवावर्जिततर्जनीकया जनीकयाचित्सर विर
स्मरूपया १५ ॥ ततोनंतरंनेनरेकयाचिदन्य उत्कृष्टयानेत्यवजगदे
कवेययापरचित्तवरूपया परमार्थस्तानन्नूपयावाग्देव्या... दातत्का
लेप्राजेवेनतत्कलनयाप्रावर्जिततर्जनीययेदृशया अंगुल्या प्रदर्शयेत्या
साभैमीमहेंद्रभवपुरंदरं तत्पंक्तिस्थितत्ययेः अवतंजेन्द्रशीनमे

वानारदस्तवकम् २३ ॥ स्वयंवरोद्वाहमहे वृणीष्व हे महेंद्रशैलस्य
महेंद्रमागतम् कलिंगजानां स्व ऊचत्त्वयश्रिया कलिंगजानोस्तृण
तोत्र ऊर्म्मयोः २४ ॥ हे भैमि स्वयंवरविवाहोत्सवे समागतं महेंद्रशै
लस्य महेंद्रमधिपतिं वृणीष्व तत्र शैले गलिंगदेशजातानां गजानां
कवाटयोः स्वऊच श्रियामह कलिकलहस्यार्थी स्तृणु २४ ॥ य
येकिलाख्यानदीतीरियोरवाग्भयादयादस्यारिपुर्महेवावनम् स्फाता
लिडत्त्वमगिरस्तदन्तराः पदङ्किरत्रासिशुकैर्वनेपिसः २५ ॥ कि
लनिस्त्रये श्वयंमहेंद्रशैलाधिपतिरागात इतीरयंत्योवदंत्यस्मृताः
पौराणिकाः तांभ्यो भयादस्यशत्रुस्महाव्रतमेवधनमगात्
तानिश्रयं समागत इत्येतानि शस्त्राणि यासां तास्तेषांरिवृणाम्
त्वमगिरः स्फाताः पदङ्किः शुकैस्तरिपुर्वनेपित्रासितः त्वमो
निशम्यपेतस्यविषयान्भवस्तयः तत्त्वमस्त्रप्रलापोयोविषयान्
भवाब्धिः २६ ॥ इतस्त्वमसद्धिङ्गुनभूभ्रष्टउज्झिताप्रियायस्थावन
सानवीजनैः श्वाशासप्रष्टाङ्गतमात्मदेशजं शाशात्विषः शीतलशी
लनोकिल २७ ॥ इतोभयाद्रसंतस्तुतेतपवविद्रुतस्त्वपलायि
तस्तुतेभूभृतः प्रत्यर्थिभूपतयः तेरुज्झितान्यतस्तीप्रियास्तव
तमभाराजपत्नीस्त्वयतेषां पलायनानंतरं जनैर्देवागतैर्लोकैर्वन
मानवीनिभ्रमहृष्टामतीनैरव जनैरात्मदेशजमङ्गतं पृष्टास्त्व
देशजमाश्रयं किमपि वदंति पृष्टा स्वदेशोवंद्रमरीचीनां शीतल
तास्वभावं शाशांस विरहवशात्कामोद्दीपनेन वैद्रेणसंतापिनाधाः
प्रलापोयम् २८ ॥ इतोपि किं वीरयसेन ऊर्वतोन्नपान्यन्तवाणगु
णैर्विशोवदान् गुणेनखड्गेनविधायनिर्भरं तमेनमन्धीवलयोर्वशी
वशाम् २९ ॥ त्वमन्धीवलयस्य भूमण्डलस्योर्वशीनामाप्सराः ऊद्दे
नकेवलेन सौंदर्यगुणेनतमेनंरूपंनिर्भरमतिशयेन वशमायंत
विधाय [illegible]न्त्यार्थिभूपतीयन्वचावाणगुणेनमौर्व्वीचैतैस्सम
दितैर्व[illegible]न्स्वाधीनाऊर्वत इतोस्मान्नपान्तिकेनवीरयसेप्रापित
वीरेव[illegible]सि स्वर्वीरविक्रांतोनुवादः एषवपार्येषिभिन्नपान्व
पायति [illegible]न केवलेन गुणेनतत्स्माद्वीहानिपायः श्रेयोवकिंपयने

नवीरयसेवीभंनेछ्वासियात्मनेछ्वायांमिनितिनिषेधसूचना २२॥
यत्रङ्गीर्सहिनारीनगबिलविगलद्रासरानिस्सरंतीस्वक्रीडाहंसमो
हयहिलशैशिस्मरग्राथितोत्रिड्वेड्रा आक्रन्दाद्वियत्त्रयनज
लमिलत्वंद्रहंसान्नविंवप्रत्यासेतिप्रहृष्यन्ननयविहसितैराश्वसी
न्नासीत्त्व २७॥ यत्रस्माङ्गीनाप्रतएवनगबिलेषुशैलगृहास्वि
गलद्वासरानिवाहितवासराङ्गनाराग्नोबहिर्निर्यांतीवैरिपत्नी स्वस्व
क्रीडाहंसस्यमोहेनायमत्क्रीडाहंसइतिभ्रांत्याग्राहिलस्तत्रयहवा
श्वासैशिशुस्तेनवारंप्रार्थितनत्रिड्ः वेड्रोयस्यास्ताहशोश्रुवि
बद्धनंयदाक्रंदनं रोदितिस्मतद्वतेनोयनजलेषुवाष्पमिलि१
श्वासैःसंभ्रमस्यचंद्रस्यप्रतिविंबः तस्यप्रत्यासत्त्यासन्निकर्षेण
प्रहृष्यतस्तनयस्यहसितैराश्वसीत्सांत्वितामूत् त्यस्त्वसीस्निनया
निश्वस्वासान्मुमोचच २८॥ अस्मिन्दिग्विजयोद्यतेपतिरयंमस्ता
दितिध्यायिनीकम्पंसात्त्विकभावमंचतिरिपुस्तोणीन्द्रदाराधरा
अस्यैवाभिमुखेनिमत्यसमरेयास्यद्विहृर्ध्वंनिजःपन्थाभास्वतिहृ१
इपतेबिलमयःप्रत्यर्थिभिःपार्थिवैः २५॥ भूकम्पेसूर्येकाल
दर्शनेचशास्त्रोक्तेशत्रूणांमहोत्पातमुत्पद्यते अस्मिन्कालिंगना
थेदिग्विजयायसत्रुद्यतेसतिरिपुक्ष्मापतीनांदारैःपत्नीभूताधराभूमि
रयंकलिंगेशोममपतिर्भूयादितिध्यायंतीकिमुसात्त्विकभावं१
भूगात्रकृतेकम्पमंचतिशोभतीति अस्यैवसमरेसंमुखेमभिपत्यप
त्वा ऊर्ध्वंसूर्यमण्डलंभित्त्वाश्लोकेषुपदेयास्यद्विवैरिनृपैर्भविता ह
र्यैविलद्रूपोनिजोमार्गःकिमुद्द्रपते इतिप्रतीयमानोत्प्रेक्षयामि
वाचेनत्रपादानान् ब्राह्मणःकृतसंन्यासःस्मरस्वाभिमुखेहतः
द्वावेतौकथितौलोकेसूर्यमण्डलभेदिनौ २५॥ विद्वाणोरणाचत
रादविरणाद्रस्तेतमस्तेपुनःकोपान्कोपिनिवर्ततेयदिभटःकीर्त्या
जगत्स्रष्टृटः आगाद्धन्नपिसंमुखेविमुखेनामेवा[illegible]त्यसौ
इयेनन्दूविकारयेणफटितिच्छिन्नापमर्पस्थिरः[illegible]॥ समर१
स्तेरीणांशत्रूणांरणात्रस्तैर्भीतैरणागमनाद्विद्राणपलायमा[illegible]तिस
ति यदिकश्चिद्विजगतिकीर्त्याद्धटःकीर्तिकामःकोपिभटःकश्चन

त्मनाहृष्टाणीत्यमीषु जन्यजनेषु दीर्घतुङ्गयं तथाल्पनरत्न
णांशाहृयेदर्शां किं कुर्वन् शेषपादक्रमेणानिकं चारुनरुम
त्वतवत्वजातं गृहीत्वा मिष्टं वोजन्यजनायहस्तन्तु लतां हेत्वोः
क्रियायाणीति हेत्वर्थे शाहृ प्रत्ययात् शेषाजिहृतवेजनाय
हास्यहेतोरित्यर्थः १०॥ भुवेनिधाय क्रमुकं नलायगेरुयो
ज्ञिपणालिरवेदूर्यं हास्यिकं दमार्पितोनतर्भवेवासनिर्मितं भ
याविलैः स्वधर्म हासितनाविलैः ११॥ अथानलानुगैर्जन्य
लोकैर्मुविक्रमुकपूगखंडं निधायापि त्रयानं नवपर्णालि
नागवल्लीदलानां पंक्तिरौज्झिमवज्ञा अत्र हेतुमाह कीदृषै
र्नलानुगैः दमेनार्पितोतः अवहितात्यादित्वात् अंतर्भवेष्ठ
पितस्यापि तस्य सौभुवेवासः कस्तूर्यादिः तेननिर्मितं क्र
मि संबद्धास्यिकं हृष्टा व्राणसाक्षौलेरतपवस्वधर्मेणानिजामिथ्या
ज्ञानेन हासितनाअविलाजनायैस्तैः १२॥ इतिद्विक्रोत्वा मुक्त
विमिष्टभोजिनांदनानितेषांकानिचित्तुदायकः द्विवर्णसंव
त्सवधार्हेदरी पर्णाशिभिर्लुष्टिमेयफलानिषि १३॥ द्वितीय
द्विकुत्वोत्क्वौवरौ प्रातस्मायं च शुचिपवित्र स्वस्वचमिष्टत्वा
दुचवकृत्वनातयाद्विवर्णवत्सराः षोडशावाष्टिं क्रमतः प
विवारनृहृदयाः पारचारिकाः स्थिपनाक्षांपर्णाशिभिरुपाशि प
दिवेशानो पासनाभिः दृष्टिग्रामवतां जन्यलोकानां कतिच
नदिनानि भुदाव्यतीयुः १४॥ उवासवेदर्भगृहे सपंचषा
निषाःक्रमेणागौपरिणीय नैषधः ततःप्रतस्थेनिषधान् महान
या रथेन वाष्टर्ष्य यदृहीतरश्मिना १५॥ नलस्ता क्रमेणागौभै
मीपरिणीयपंचषाः रात्रीभीमगृहे भुवसतिस्म ततोनंतरम
नयाभैम्यासहहस्तगृहीतवल्गुनावर्ष्णेनिषधान्प्रतस्थे पंचवा
षट्वेति संख्ययाव्ययासन्नहूराधिकसंख्याः संख्येयेहति
बहुव्रीहिः बहुव्रीहौसंख्येयेडजिति डच् १६॥ पदस्यनः प्र
भूमिमामार्थिकियापियाषांशुः प्रांशुरभावातिभुवन् रथे
न भैमी स्वयमर्पितालक हस्तनलेः किलासि तादंसांजने चितः १७॥

इमां भैमीमङ्गुं परस्यतुं सोपिकारोनालिप्रियाभैमीशिशुः
शोलात्स्वयमारोढुमशक्तेत्यर्थः प्रसौरथउन्नतोस्तीनिव
दन् तद्वृत्तं नलोभैमीं रथे स्वयमारोपयामास तज्जनेप्रसपतिस
निनोमां भैमीं किलव्याजेन प्रास्लिष्टदालालिंग ११४ ॥ स्व
लिध्यातिस्निग्धतनुप्रियादियं प्रहीयसी पीडनभीरुदोर्युगा
न इतिस्मरःशीघ्रमतिस्तु कारतं वधूस्तु रोमांचभरेण कर्क
शो ११५ ॥ इयं भैमी स्निग्धादिकारणात्तनुर्येस्मात्तथाति
शायेन मृदुः कोमला पीडनादृढालिंगनाद्भीरुदावं त्वं भुजयु
गयस्येतु शाखा प्रिया स्नलात्यतिम्नतीतिहेतोः शीघ्रमतिस्तत्
कालोत्पन्नप्रतिभाकामस्तं नलं वधूभैमीचरोमांचभरेणक
र्कशं चकार ११५ ॥ तयाकिमाजन्मनिजांकवृद्धिविनाप्रहि
तपुत्रीपितरौ विषेदतुः विसृज्य तं तौ दुहितुः पतिं यया वि
नीततां लब्धगुणी भवद्गुणं ११६ ॥ पितरौ माताच पिता च ज
न्मप्रभृति निजोत्संगवृद्धितांपुत्रीं विसृज्यतयाकिंविषेदतुः
तौ किमातेपेनविषेदतुरित्यर्थः यया विनीततया प्रश्रये
णलब्धगुणीभवंतः प्रसंसीभवंतः गुणा यस्यैव भूतं जामा
तरं नलं विसृज्य विषेदतुः । कुतःखिन्नौ बभूवतुः पुत्रीविर
हाज्जामातृविरहः प्रबलोभूदित्यर्थः ११६ ॥ वि
जाधनुव्रज्य समंडलावधेर्नलं निवृत्तो चटुलापनागतः
तडागकल्लोलइवानिलं तदा कृतानतिर्ध्यावर्हतेवहृतेव
रादराद् ११७ ॥ सवरदेशस्य राजाभीमः नलमनुव्रज्य
स्वदेशसीमां तत्रानिवृत्तोभ्याहान्निसमयेचाटुसामवादलप
तिवदतीनिचटुलापः कर्मण्यपत्तनस्यभावेन गतः सामवादान्व
टनधृतानतिप्रश्रयाद्विरहवंमनस्याप्यानतं । तालोनिवृ
त्तेप्रत्यावृत्तः कइवतडागकल्लोलइवतडागकल्लोलोनिव
रादैपद्मवीजकोशोराज्ञतेदुतोकृषाः निजस्यमंडलस्यमंड
लीभवनस्यावधेःपर्यंतमानात्निवृत्तिसमयेचटुलास्तुती
धृतानामापायस्मेतु शास्यभावयतः धृतानानतिर्यावृत्तस्यापगमात्

प्रवाहेणैकोऽभूत्तत्त्वतोविवर्तते ११७ ॥ पितात्मनः पुण्यम
नापदांतमाधनमनस्तोषिरियाखिलं नलः इतः परं प्रतिन
कोपिनेहमिष्टदहत्रवेषबन्हजविजोरसौम ११८ ॥ धुः पुर
त्रिप्रात्मनः पुण्यं स्तोकेनमेवतेपिता तमाहवेदुःखसापेह
तैवानापदः सम्पन्नयः मनसः संतोषएवधनं नलएवसर्वं
प्राप्यवस्तुवर्तते इति सर्वत्रयोज्यं अतः परं तवाहं नकोपि
नक्वापिप्रयोजकइतिवदन् उक्तनवाष्पपूर्वभैमोभैमीवि
ससर्ज ११८ ॥ प्रियाप्रियैकाचरणाद्विरेणातांपितः स्मरंती
साचाकित्सदापिस्तु तयाकृतंनमात्मविद्योगवाडवः सत्त्वप्रिय
प्रेममहाम्बुधावपि ११९ ॥ प्रियोनलोभैमीचिरेणचिरका
लेपितः स्मरंतीप्रियस्यप्रथयेपितस्यैकाचरणात्केवलंकार
णादपिस्वचितपीडांबविकित्सत् आपिप्रतीकारमकरोत्
तत्तुनः सततस्याभैम्याः मातृविद्योगप्रवातिमंतापकत्वाद्वड
वाग्निः प्रियस्यनलस्यप्रेमापिएवमहाम्बुधौ मस्यापितद्येवासी
त्वपापासेत्यर्थः ११९ ॥ असौमहीमङ्जधान्तमंडितस्त
यानिजोपत्यकयेवकामपि भुवाङ्कंगेनागदंतिचारयो
र्बभारशोभांकृतनपादसेवया १२० ॥ असौमहीध्रन्नलः तत्पु
नः बजध्वाबजः प्रकारैर्मंडितः विहितापादयोः सेवाययेे
हरूपातयाअंगणाभीह्नणास्यदंतिनागजानांचारस्यागने
स्तुभुवास्थानकृतयानयाभैम्याकामपिशोभांबभार तथा
कःयेवनिजोपत्यकवेवयथामहीध्रःपर्वतः वज्रैःभिः धातुभि
र्गैरिकाद्यैर्मंडितः हस्तिनांनाह्नपैर्दंतिनक्यदंतिनांसंचारस्य
प्रवस्थानेननयाकृतः पादस्यप्रत्यंतपर्वतस्यसेवाश्रयणे
नयेहरूपाउपत्यकयाभूधारासन्नप्रदेशेनकामपिशोभां
बिभर्ति १२० ॥ नदेकतानसन्दप्रस्परादिदंविरोढयाभाव
मिवात्मनिस्थिया विहायसापत्यमरंजिभीमजासमप्र्यन
हीस्थितपर्विहिःभिः १२१ ॥ यपद्धविरोढापथमविवाहि
तापगल्भारहितानवोढेकोरायसाध्यनायकस्यसंबोधि

नै·
ष·धी·
टी·
२१

नेभावेस्वात्मनिविषयेरक्तितंस्वात्मनिभर्तृवैमनस्यात्तत्पत्र
येसापत्न्यंसमानपतिस्वजातेरोषंसमग्राणिवनानितस्यान
वोऽध्ययावच्छिन्नानिवस्तूनितेषांपूर्तिहृन्निभिःसर्वताव्यापारं
वालांनवोऽकांजयतितथैववकेवलंनभैम्यामेवप्रणवस्यत्न।
त्नार्जनस्येत्यर्थः नलस्यात्मनिभावंरचितंतामिवसापत्न्यंत्य।
क्तास्नेहेनसमस्तनहाच्छिन्तेप्सनिहृन्निभिःहत्वाविरोऽध्या
विरसंचितयाराज्यलक्ष्म्याभैमीरंजितेत्यर्थः ८८॥समसांवहा
रावलितोसांपुरीनिजाहृद्योगादिवलम्बितालका दद्‌र्श
पश्यामिवसर्वतःपद्मामयाश्रितोञ्जीविकश्चमेनेरहेहः ८८
सहसावहारावलिमध्येनेन्द्रनीलमणिमालामयेनतोरणेन
वतेने यातामीहर्षीपुरीस्वकीयाद्धिवहादिवप्रोषितप्रति
कत्वाविकीर्णिकेतलांनयनेनेरहेहत्वा आश्रितोञ्जीविकं
यथाभवतितथापद्मामागोणपरंपराहर्षीमिवानंतरंनलेद
दर्श प्रोषितपतिकाभिहलंवालकाप्रियमागमुञ्जीवि।
कयावीक्षिते पान्थायाधेडम्रशःशाइतिसामत्पयस्पृहत्वा
त्वयापश्यामितिकर्त्तकमेणोहृतीतिकर्मणिषष्ठी ८९
पुरीनिवृत्यान्यमनामनागितिप्रियायभैम्यानिश्चंविसर्जितः
ययोकटाक्षःसहसानिवर्तिनानदीक्षणेनार्धपथेसमागमं ९०
प्रियःपुर्यःनिवृत्यान्यमनाःचित्तव्यासंगवानस्मिमयिस्व
इहृष्टिवीक्षितं स्वच्छंदमेनेपश्यामीतिप्रियायप्रियहृहुभैम्या
निवृत्तिस्वैरंविसर्जितःकटाक्षःसहसानत्स्याामेवप्रतिनिवर्त
मानेनतस्यत्वाणनार्धपथेपवसमागमंययौ यावद्भैमीनल
मन्यहृष्टिस्वेच्छयापश्यतिनावन्नलहृष्टिनिमेषमपिभैमीवि
रहासोढुस्तुनिवृत्तेतिनलस्यभैम्यामनुरागव्यापनेभैम्या।
स्तुतयासानुरागायप्राधिक्यमिवम ९१॥अथनगरवहिर्नर
मान्परैः पथिसमित्यायसंजायथाभिरामैः मूर्ध्नस्विकेह
मच्छ्रियासनाथः क्रमशिलितेरलिभिःनरहंलोकैः ९२॥
अथानंतरनगरपौरेस्त्रुजीहीननिष्ठाया।प्रवनिपाताद्वनन

गरे येषु तेन नगराधिकारिभिरमात्यश्रेष्ठैः ऊद्दहलेनात्सर्वस्य भेमी
स्वियथुवस्य श्रवाणाच्छयाम सुजनकैः क्रमेणमिलितैरमात्यश्रेष्ठैस्सह
सन्नसोमिलतिस्म कोऽहयोनायया भेष्यामितामःक्रीडमानो भृत्येषु
कदवमधवसंतद्वययावचमेतः ऊसमसंपदायातः ऊदहलोत्के
दितैः क्रमेणमिलितैः श्रमरैः सहमिलति ११४ ॥ कियदपिकथयन्नत्व
वृन्मात श्रवाणाऊतहलवचलेषु तेषु कियदपिनिजदेशात्तत्रेभ्यः
श्रवाणापयंमनयन्पुरीं विवेश ११५ ॥ सनलः श्रवाणस्य ऊत्तहलेद
क्षातिशयेलम्पटेषु तेषु मार्गं विवश्रेष्ठेषु कियदपिसारवत्तया किंचि
त्पात्रेस्वयं वरहृन्नसस्तहेवाणायन तेभ्यः सविवेभ्यः सकाशात्कि
चिन्मात्रेनिजदेशात्तेनानमपिस्नावन्पुरीं विवेश ११५ ॥ अथपथि
पथिलाजेरात्मनोबाहुबलीम ऊलऊलस्तकलेपः सजयत्याजयति
विनिपतितस्वपनेसक्तंदधानाजनानामस्रतजलस्वनालीसौऊमार्यं
ऊमार्यः ११६ ॥ अथानेनरमार्गे जयेतिजयशाहदेवेन जेबाहुबलना
तस्याः ऊहमलस्त्वदेहरिवलाजन्तस्प्रतिसजयतः श्रमस्तमेवजलनृ
वास्तणालीस्वानस्याः मोऊमायमादेवेदधानाः जनानोपुरवासिनोम
वैधिभ्यः कन्याउपाजनाः ११९ ॥ अभिनवदमयंतीकांतिजालाव
लोकप्रवणपुरस्थाववक्रांबद्धसनयन निखिलनगरसौधाट्टावलीवे
दमालाः तामिवनिजमेत्रेसान्वयामन्वभवत् ११७ ॥ अभिनवस्या
हहसर्वस्यभेमीकांतिमसहस्रावलोकेप्रवणानोऽन्यसाणापोवत्सी
णा स्रावचेद्देवन्वसेनमंचेयेनानिखिलस्यनगरस्यसौधानामवलीषु
याः चेद्द्यालाः शोभागृहाणिताः तामिवनिजसंज्ञा चेशान्त्विता चासौ
वालेतिसायंकामन्वभवत् ११७ ॥ निषधनृपसुतावन्याश्रीमत्सौधसो
धवानायनक्विरगसिमश्रोणिनालोपनीतौ पस्तवत्तलपिपासापा
स्खलतोत्यराणानिखिलपुरपुरत्कीनेत्रनीलोत्पलानि ११८ ॥ अत
लीचाषोपिपासार्षीनलालसवत्समानयायत्यास्वलात्वंबजेगणाव
न्वलतणपुष्पावंकलत्वमेवपुरवशोभाहलीप्रतीत्वमिवनदेवोक्नः प
णाः मकरंदायथा [illegible] निभृवालपुरस्त्रीणांनेत्रापिवनीनीलोत्पलानि
सौधवानायनवान [illegible] मधी [illegible] भवनानां [illegible] लनदंडस्तयोपनीतं

नै॰
घ॰
टी॰
२७४

गृहीतां नक्तमुपचंद्रस्य कांतिमेवामृतं पिबंति स्म अन्योपि तद्विधितः
सुरविशेषोषणा पांसुलकैटः मंडूकवमाहमपि पक्षपादि जलेनालिकयापि
वति १८॥ अवनिपतिरथाहं सेनापाणिप्रवालस्थलिनसरभिलाज
व्याजभाजः प्रतीच्छन् उपविकृतमहङ्घ्रींपै वैमानिकानामभिनव
कृतभैमीसौधभूमिं विवेश १९॥ अथ पद्मपानन्तरः अहं हेमग्रहं लकौ
ति अनेन इषुसौधायेषु स्थितस्य स्त्रीणां समूहस्य पाणिभ्यः पत्रप्रवालेभ्यः
नवांकुरेभ्यः पत्रेभ्यः सवल्लितानां मंगलार्थं विकीर्णानां सरदीनां ला
जानां व्याजभाजः नैतलाटाकिंतदेवमङ्गलानि मुक्तापिति मतिं जन
यंतीः वैमानिकानां विमानेस्सं चरतां देवानां उपरि ऊर्ध्वं हष्टी वर्ष
णानि स्वीकुर्वन् अभिनवकृतस्त्रां सौ भैमीनिवासाय सौधस्तस्य भू
मिं विवेश १९॥ इति परिणायमित्यं यानमेकानयाणदरवैकांतक
टावप्रेषितवान् याल्ले दिविदिवि शुद्धं धीघाकौतकेनावलोकप्राणि
दफरधिनितनाकमानंदसान्द्राः २०॥ इतिस्पष्टोन्नाखचयवरसानुरा
गे विवाहेनथस्य मनेन प्रकारेणा कास्मिन्नेवदयानं चलनं नदी
घत्रलकटाक्षावलोकनं चतयोः कौतकेन हृद्यानंदेन सांद्राः सगणाः
दिक्पालानाकं गताः प्रोणाद्दु फटीमिलेषुः २१॥ श्रीहर्षं कविराजि
राजमुकुटालंकारहीरस्सुतं श्रीहीरस्सुषुवे जितेंद्रियचयं मामल्लदे
वी च यं काश्मीरे महितं चतुर्दशतयीं विद्यां विदद्भिर्महाकाव्यतुक्ष्ण
विनैषधीयचरिते सर्गोनिसर्गोज्वलः २२॥ चतुर्दशानयीं विद्यां
विदद्भिः काश्मीरैः काश्मीरदेशवासिभिर्जनैः अथवा चतुर्दशानां
विद्यांभिर्दोग्धृजनैः काश्मीरैः ऊ ऊ मे मः श्लाघ्या सजितं तदुवि श्रीहर्षः
जाते षोडशस्यष्टः २२॥ आनंदस्पृक्तानानिस्सा विमुक्तासत्त्वे प्रद्योया
न्वयादस्यानेन पथकाव्यनत्वाविहितापीयूषसारस्वतो उघप्रमनवि
वाहकर्म विमलवर्मन्नामान्वोडशसर्गेस्मिन्विहृत्तामिराङ्गनरतिः स
भोगभूतस्थितिः २३॥ इति श्रीहर्षविरचिते नैषधाख्ये महाका
व्ये तत्वविहृतौ षोडशः सर्गस्समाप्तः १६॥ श्रीनमः सरस्वत्यै॥
स्मातेः स्कतीनां पोयीभिषधालीरीणमार्थ्यसा [illegible] पनिषद्दरुत्सव
प्रध्यानमविघामि वचावादयंती वीणां [illegible] भवेन्मे श [illegible] यवाणी ॥ ॥

पासच्चिदानंदवैसेकसारं केरेस्तथा केऽभनिभाद्धहंती विश्वेश्वरंसि
वनिस्तमप्रपंचं सरस्वतीमोचतमेहृदब्रह्म ॥ तदेवं संभोगशृंगार
स्यमंगलश्रुतविवाहसविस्तरमपवर्ण्य यास्मिन्समदयोसर्गपुरा
णप्रसिद्धिरीर्षाकिनायाः भैमीनलसंभोगप्रतिबंधिकायाः कलेः
प्रतिकूलतायाः अपाकरणमुखेन प्रकृतिस्फूर्तिस्तदावाचैकजी
वितं यास्मसिद्धांतं प्रकाशयति ॥ गं अथ यारभ्यहृथ्याप्रायं प ची १
पावनभ्रमं स्वर्वास्वरस्वइल्लोललीलाजरम्यंथ्यागतं १॥ अथ
भैमीनलवरलानानंतरं हृथ्याप्रायं सत्यपिविवरत्वप्राधेवाकृत्य
नहृयैवधारिज्यायोधानवस्यभ्रममारभ्य भैमीपद्यामेवकातिंवन
पदानिवाना सरस्वतः उल्लोलानां महतां तरंगाणामिवलीलाग
तिविलासायेषांते स्वराशाकाटयः यथ्यागतेगते स्वाविवरत्वमनति
क्रम्यजग्मुः विचसात्याजग्मुरित्यर्थः हृथ्याप्रायमित्यव्ययीभावः
समुद्रकल्लोलाअपिक्ष्मोहृथ्यापाविज्वाविवर्तते अथ वहृथ्याप्राय
भैम्याउल्लाभात्पर्यमेवधारिज्ञीभावनभ्रममारभ्य देवाययथागतं प
थैवकाकिनप्रागताः तथैव भैमीं विनाप्रतिजग्मुरिति १॥ भैमी
प्रत्यभुवस्तस्मैचिरंचित्तेधृतामपि विद्यामिव विनीतायने विषद्
प्रदायते २॥ यथा चिरं चित्ते धृतामभ्यस्तामपि विद्यां विनयसंपन्नो
यशिष्यायदद्याद्गुरवो न विषीदंति तथा चिरं चित्ते धृतां प्राप्तमभिल
षितामपि तां भैमीं विनताय भुवः पत्ये नलाय दत्वा त्रिदशा न विषेदुः २॥
कांतिमंति विमानानि भेजिरे भास्वराः स्वराः स्फटिकाद्रेस्तटानी
वप्रतिबिंबा विवस्वतः ३॥ यथा भास्वरः परप्रकाशको रवेः प्र
तिबिंबाः कैलासतटं भजंते तथा भास्वराः तेजस्विनः स्वर्गशक्रा
दयः कांतिमंति विमानानि भेजिरे ३॥ जवाज्जातेन वातेन बला
कस्य बलाहकैः श्वसनात्स्वसारीज्ञात्वस्यैरथामिवाकर्षि ४॥
वेगादुत्पन्नेन वातेन रथवेगजनितेन रहसा आकृष्टाः चलिताबलाहका
मेघायैस्ते ... नां रथैः श्वसनाद्वायोरपि स्वकाययात्वरयात्मनः
शीघ्रत्वमाशुगामित्वमिदाकर्षि श्वसनोपिबलाहकस्य बलाहः
कइत्युपमा साधनं ४॥ अमी स्वर्वासिनो ... तदानींसमहयपत

नै. ध. सं.
टी.
१२३

मपहमहगुणोस्ययात्पर्यवसानिर्वाणिमा ५॥ क्रमेणानिवायमो
दूरीभूतानां तेषां देवानां तद्ध्यानो वाणिमा स्तस्तेजेनरद्दश्यपत
कोदृशाद्वाणिमा अष्टगुणमहविर्यं च तद्देस्यमणिमामहिमा।
दिकं तस्मात् अष्टानामैस्वर्याणां मध्यात्स्वष्टपर्यवसायाद्भवत्रि
व अत्र पंचमी विभक्ते इति निधारणे पंचमी ५॥ ततान विष्कंतानेषा
रेयकीर्तिपताकानो लब्धकेतुशिवोहेलावालेलजलमवकोचित ६॥
लब्धः केतुशिखया ध्वजाग्रेणोल्लेखः आकर्षणं येये दृशीत्रतपवलब्धः
केतोध्वजेविषये शिखाल्लेखः इयं ध्वजे सम्भाविता शिखा व च जलमिव
नतमेघलोबिनिययामता मेघलेखा उपमा येषु विघनाकन्वाहरि
द्रपताकेनावृक्ष अत्रमेघलेखाया ध्वजशिखा वात्येविघनं ध्रुपीतनप।
ताकावगुण्ठन लब्धकेतुशिखालेविज्ञपत्यद्धिविभज्यकरोषसमासः १
पुनः पुनर्मिलती अपुर्पायापायाद्यरिक्षिप्त नाकनायकस्थाले विबद्धवा
भराधनैः ७॥ नीपकनायकस्यायं युद्धंस्तदेवमार्गमद्भुत्ककिल
नीपुमेषपंक्तिषाभरणपन्नबभूव आदित्यकिरणवातोदलिता
जलदांतभात प्रकाशमानानभसि शक्रचापेन मज्जिताः इत्यवल
कणाशक्रचापाभ्यां भूषणाबभूव अत्रमत्यशक्रधनुर्वभावेलाद।
णिकेशक्रचापेआरोपितं ७॥ जलेजलदजालानां वज्रिवज्रान
बिंबितैः जातेतत्कालजेस्तेषां जातानाशनिसनायता ८॥ वज्रिणः
शक्रस्यवज्रसार्द्धप्रतिबिंबैर्मणिविशेषावा अत्रापिसद्भावस्यवज्र
स्यानुयोगेन मेघानामन्योन्यसंघट्टजन्माशिरपन्नादाणाकमशनि
वस्तुत्रोसत ८॥ स्फटसावर्णिविषपानाजलस्वच्छमहीभुजा
वपकेदस्यात्स्मुखंदंडस्येदृश्यविकाचित ९॥ क्वचिद्दृष्टनायमस्य
दंडः ऊर्ध्वगतिक्रमेणास्पर्यमस्थान सावर्णिमनोवंशजातानां
नेत्राणां जलस्वच्छ स्फटप्रकटमेवचक्रे तस्यैःप्रकाशिताभिःसाव
र्णिवंशपानोजलस्वच्छत्वयाख्यातोपिप्राकृत्यापितेयाहातदस्मार्यः
वंशयद्दस्यंदिगादित्याद्यत ९॥ ननभीमभुवोः प्रीणाविस्मितायाः
दयोदिवः पाशिपाशःश्वरःकेयमकत्तभवस्मात्स्मयं १०॥ पाशि
नोवरुणपाशःनलभैष्म्योः प्रीताविस्मितायाः स्मापूर्वायादिवः वि

स्मयजेनशिरःकंपेनसत्ताश्रुवायस्येदृशस्यकर्णस्याश्रयंशोभामो
पस्येद्धार नायवकर्णस्यपाशाःकिंतुन्लभेन्मोःप्रेमिणामाश्चर्याय
दिवःशिरःकंपेनसत्ताश्रुवणश्रवणमिदमितिवाक्यार्थः यद्वानर
हरिःसंभ्रमगलितताटंकतुल्यावभूवेतितद्रूपेत्यमेव प्रसिद्धेहिप्र
शस्यकर्णानसाम्यनतंताटंकेनेति नयाचस्रवसोभ्रूषासमनेहितु।
विस्मयेनशिरःकंपःसाताडंकापव १०॥पवनस्कंदमारुतसूनुःनमि
रकरःशिखी श्रनेनग्रामभेमेतिश्रमंचक्रेनभःसदाम् ११॥वायुर्वे
यीमात्माघरस्तुत्रग्रस्तुकृष्छन्तःकराज्वालाविहसायस्येहशाःशि
खीवह्निःश्रनेनायिनाभेमीप्राप्तेतिनभस्विवर्त्तौदेवानांश्रांतिंचक्रे
प्राममनोरथोहिहृद्यांत्रितोतेन्दत्याति १२॥ उत्कर्णभारतीहनो।
विरहाढीमजाोगिराम् श्रधानिधनिभिर्वीणारन्दवल्यध्वनोदयत् र
भेमीवाचांविरहाहूतोसंतसोतेषांदिगीशानांकर्णभारतीसरस्व
तीश्रधनिमार्गेनिजवीणाध्वनिभिः शाहेतुभुकल्येभेमीवाक्यति
विपभिःमाधुर्यस्यान्तत्यमाकल्यानुकल्यस्तुतंतोधमाशतिनिलाभा
वैतुंडलेविध्वनोदयत् १३॥यथायानमवेत्तंतनजनोयमसित्व
षं नेषांप्रस्तुद्रुमश्रीत्यामिलद्धामेवस्रार्तिमन् १४॥ श्रथतेदिगी
शाःश्रमितांचिंवरथामत्वेनतेलोनवावेह्वाततत्यमागच्छंतंजनमत्त
हामपश्यत् यथामनेषांनासत्त्वान् किमिवतेषांदिगीशानांम
त्युत्ज्ञानश्रीत्यामिलत्तशरीरंवामेव समितिविषमितिपाटःसमि
कद्ब्बलद्रवः १५॥श्राद्राद्वज्ञाजिहानतेसत्वमथमरत्वराः श्रता
विनयशिलार्थकालिनवप्रस्तुतम् १६॥ तेसत्वराश्राजिनानमा
गच्छंतं गेहाद्वगतो तस्यजनोत्स्यपुरस्त्वंकामममपश्यन् कीदृ
शंकालिनाक्रूपेनरूपेनवानाविनयशिलार्थमिवपुरस्यतंमथ
भ्रमंतस्पर्जितेव कामघ्नानांमिन्द्रियाणामविनयचापल्यं यत
हा श्रूताणांसतश्रगाकानामविनयःनविशेषाणानयज्ञालन
मितिप्रसिद्धिः तद्वेषाद्व्राज्ञोप्सवतेयथाशिष्योगुरुंविघोप
देशार्थंपुरस्कुर्वन्ति यथाकिमेतावितयशिलार्थंकालिनाकाम
जवहतःकामोप्ययात्कोपःकलियुगचदहेशोऽन्वर्यः १७॥

ਹਰਿਕਲਿਵਰਤੈ ਖੁਧਿਆਜਿ ਖੁਰਾਕੁ
ਸੇਵਤੁਧੰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸਭਕਦੀ ਸੁਆਮੁ
ਸੁਖਦਾਤਾਂ ਸੁਆਮੀ ਜਗਿ ਸੁਵੀਃ ਸਚੀਵ
ਗੁਰਮਿਤ੍ਰ ਨਾਵੀ ਦਇਆਕੂਰਾ ਤੇਰਿ ਸਭਨਾਃ
ਸਰਬਨਾਲੇ ਸੁਧੋਰਃ ਧਰਿਹਰਿ ਸਰਬ
ਦਿਵਾ ਤੁ ਕਹਰੁ ਮਿਹਾਰਾਤਿ ਦਿਨੰ
ਧਧੁਸੁਨਿਕਰਸਨਾਣਿਮਿ ਕਾਰਾ
ਤਿਰਦਕੁਧਾਤੁ ਸੁ ਧਿਰਸਦੁਰਨਾਲੇ
ਸੁਵਿਸੁੰ ਮਿਵਸੇਵਧਾਤੁਃ ਮਿਹਾਕਵੇ
ਨਿਧਸਸੁਨਿਕਾਰਾਮੇਂ ਸਸਨੇਰਿਵਿ
ਸਕਾਸਕਃ ਸਕਰਦਰਿ ਨਿਕਰਕਥਾ
ਸੰਸਕਸੁਨਾਨਾਸੁਨਸਵਾਸਾਕੁਃ ੧
ਗਵਮੈਵੇਤੁਸਾਣਸਕੁਃ ਮੀਰਾਸਮਦ
ਸੁਕਪਾਵਮੇਧਃ ਰਃ ਸਾਣਸਸੁਰਥ੦
ਸੁਧਾਧਿਸਮੁਤਰਨਸੁਸਕਸੁਨਾਗਾ
ਸਿਰਿਮਿਵਧਾਧਸਹੇਸੁਤਚਰਾਃਪ
੦ ਸੁਕਸਧੀਕਠਕੁ ਵਿਸਤਸਵਧ
ਸਧਃ ਸੁਧਾਤਿਗਸਸੁਸਾਨੇਕਸਵਟ

यैतराभासमात्रमेवारोचकातिशयप्रतिपादनाय ९ ॥ यत्नात्क्षिपे
तन्नत्वकोपमन्यायकमयारुणं विबुधात्रदुःक्रोधमाक्रोशाक्रोश
योधिणी १० ॥ अथ कामदर्शनानन्तरं देवाः यत्नात् यत्किंचन परः स्थितं
लोष्टलगुडादिकं क्षिपेतं प्रेरयेत उत्कम्पेकम्पमानमन्यायकर्म
मशीलमरुणेक्षणानामाक्रोशाक्रोशेति वीप्सायां द्विः प्रतिशायत
निंदावोधगणान्तु स्त्रीनोदायस्पृहशोक्रोधंदहन्तुः ११ ॥ यस्य दष्टोष्ठन
दष्टोष्ठतनास्यक्रुधाच वक्त्रः भृकुटीफणिनीनादनिभानिः श्वास
फूत्कृताः १२ ॥ दष्टौदन्तोष्ठौ तयोः यत्ते श्रुयदस्रक तस्य शिष्या।
सहशौवक्त्रवीघिषामीहशाः दष्टोष्ठवक्त्रकास्ततिलोहितहशस्य
तयाभृकुटिरेव फणिनी तस्या नादनिभानि निःश्वासफूत्कृतानि
येषामीदृशाजनाये क्रोधमुपास्त तथाच क्रोधाभिनयेभवतः हन्त
निष्पेषणादंतद्वहनेनरक्ता दष्टोष्ठतानिभृकुटीभूजास्फाल
नताडनाः निःश्वासो भ्रमहृष्टित्वमात्रयोत्कोपपादयंतीति १२ ॥
दुर्गं कामाश्रयेनापिदुर्लभमवलेब्यमः दुर्वसो हृदयलोकान्तेन्द्रा
नपिदिग्ध्यतीति १३ ॥ यः क्रोधास्त्रवर्षाणापिलेखितमशाकिंदुर्वास
सोम्ननेहृदयमेवदुर्गमाश्रित्यसेन्द्रानपिलोकान्दग्धुमिच्छति १३ ॥
वैराग्ययः करोत्युच्चैरंजनेंजनयन्नपि सूतेसर्वेंद्रियाच्छादिप्रज्वलन्न
पियत्तमः १४ ॥ यः क्रोधोत्युच्चैः अतिशयेनरंजनं नेत्रादिरक्तता।
रंजनयन्नपि वैराग्यपरामस्य प्रीतेरभावंकरोति तथायः प्रज्वलन्नपि स
तदाहोपिसर्वेन्द्रियाच्छादकं तमः अज्ञानं सूतेनेकद्रोहिनकिंचित्।
प्रपतिनरक्षणोतिच सतिरंजनेरागाभावः सतिचज्वलनेतमसः
सृतिरितिविरोधाभासः १५ ॥ पंचेषुविजयासक्तोभवस्यक्रुध्यतः
जयात् येनान्यविशृंखलाद्विजयकालनयःस्थितः १६ ॥ कामस्य
जयाय्यथा सक्तो विवादेपे क्रुध्यतोजयात् हरंजित्वेत्यर्थः येनक्रो
धेनान्येन विसृष्ण्यगृहीतोयोरिक्तस्यकालनीतिराश्रिता यदाभोवि
समभेतोपरस्परंयुद्धसक्तौ स्तः तदाजिगीषुर्मध्यप्रविश्यस्वविरुद्ध।
हन्यादितिनीतिं इत्यनीतिमाश्रित्यकामविजयसक्तोभवस्यजेषीत
क्रोधवशावक्रेशत्यर्थः १७ ॥ हस्तोविक्षोभयत्यन्त्योविम्बदर्पपयस्य।

वाक स्तवयन्काऊ माहात्म्ने लोभ स्तत्र विलोक्यते: ४४ ॥ नैर्दवैस्तत्र
शोभोव्यलोकि किंकुर्वन् उभ्येधनाभ्रेहस्तोविस्तारयन् याञ्चायैइति
शेषः तयाविभूतयाञ्चाभंगशंकया घ्रतएवार्थपयस्याकिंचित्को
किंचिदन्नागच्छदावाप्यस्यस: तयाप्राक्लैतेःस्वदेस्पा(व्या)एवहस्ता
भिःकाऊ विहन्तं याहस्तवयन् ४४ ॥ दैन्यस्तन्य मयानित्य मत्या
हारार्थयाविन: भंजानजनमाहात्म्यं पश्यपायस्यातजीविन: ४५ ॥
नित्यसदेवदन्यं निस्वस्तइ गतोदीनोइ निदारिद्र्य स्तैन्यं चौर्यं चव
दुर्वशेषांते दैन्यस्तैन्यमयः तया तयाश्चन्याहारार्थवकृशानत्राम
याविन:योगिन: एवंभुंजानेष्वमाहात्म्यं पश्य:किमपिनदद्यादिति
साभिप्रायंसम्बोहे पश्यंत:जना:यस्मात्लोभस्यान्नजीविन:किंक
रामाह्वतपश्यपाइत्यत्रपाठ्यामैत्यादिनाषष्ठ्यन्तत्व: ४५ ॥ धनिदा
नोत्रवृष्ट्यः पात्रपाणावृवग्रहा: स्वदासान्निवहानिस्वान्विक्रीणीति
तेयथवत्स्वयः ४६ ॥ योलोभः धनिनोदानाउवर्षणास्यपात्रस्यदानपा
त्रस्यपाणिश्रवग्रहः वर्षणप्रतिबंधोभवति धनाप्याश्रयिलोभेन ।
पात्रपाणौदानंनवर्षतीत्यर्थः हाविदे योलोभःनिस्वान्दरिद्रान्
अदासानिवार्यवस्त्रधनिष्वविक्रीणातलोभवशागादरिद्राधनिका
त्सेवंते ४७ ॥ एकद्विकगणोहत्रमहापातकपंचकं नरोणमन्यते
कामक्रोधायःपंचकारयन् ४७ ॥ योलोभः महापातकपंचकं ।
ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंगुर्वंगनागमः तत्संसर्गश्चपंचमइति पं
चानांमहापातकानांमध्ये एकस्मिन्पातकेद्वयोःपातकयोःकर
णेएकोद्विकरणोहत्त्वकागणभूतोकामक्रोधोतन्त्रणानमन्यते तस्मा
वदवधीरयतीत्यर्थः कामोस्येकस्मिंगुर्वंगनागमपातकेसाहा
तेत्संसर्गाणांवाद्वेएवंकारयति तयाकोपोपिब्रह्महत्यायांएकस्मि
न्पातकेसाहाय्यात्संसर्गाणांवाद्वेएवकारयति लोभःकीदृशःसर्वाणि
महापातकानिकारयन् लोभाद्धिजतःसर्वाणिब्रह्महत्यादिपा
तकानिकरोतीत्यर्थः एवंद्विकगणत्यंत नवहारि[illegible]हदंबकुश्री
हिचास्मिन्यथइत्रुपणंशंकितत्तन्समीनन्दकस्वैकेरांणान्याराकस्येदं
यस्मैवोन्द्वियसघाप्पिजिकाबक्ववलंबने तस्याघ्राव्वकेयाञ्चापदवे

वटवेजितम् ४८॥ योलोभः सर्वेषु इंद्रियेषु वसनापि जिह्वाभस्त
नैंद्रियं वागिंद्रियं च वश्यं न वा ज्ञात्वेनावलंबते प्रत्रोत्रस्तने किंकर्त
तस्याजिह्वायाः सकाशात् दावार्यकेगत्रपदे मृवावाद तो च भोगलाल
सो चाजिह्वामिवेति प्रतीयमानोत्येताक स्मैवटत्वेवटुनिमित्तेनाद।
ध्यैवनद्यीकीदृशाय वटवेयाज्ञायोपटवे प्रगल्भाय तस्याइत्यम
ध्यानोपयोगेइत्ययादानसं वटवेहि वावादाभोगलोलुपायाज्ञाय
उपक्ता भवति ४७॥ तथ्यां पथ्याम शक्तितमं पंचेव प्रबोधनाम् स्व
त्यमाश्रित्यनोक्तेनमोहमैत्तंतहतंते ४८॥ तेदेवाः मोहमविद्या
पर्यायेमिथ्याप्रत्ययमेहेतंकीदृशमंघंतमोगुणप्रचुरं दृशाज्ञनेन
स्वतं तथाबेचप्रबोधनात तपस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि क्रियायो
गः क्लेशतनूकरणार्थः समाधिलाभार्थश्चेतिपरमात्मोपदेश
नशक्तितेवेकप्रबोधनाकीदृशीमस्यादिभूतेषु नित्यत्वात्मात्या
देहादावशुचित्वात्मात्वात्माह्यापकरणेषु देहेंद्रियमनस्स्वनात्म
त्वख्यात्मा विषयेषु दुःखखात्मावसत्यार्थी ·तथैवपथ्यास्तन्मार्ग
प्रवर्तने हितो मोहः पुनः कीदृशः अस्यहीनं जनमाश्रित्य व्याप्य
नोज्झतं सर्वांश्रयोहिमिथ्याप्रत्ययः इतिभावः ग्रन्थोप्यपो
दृष्टिहीनः पथ्यामार्गाचलनाय हितो सत्यावबेक्षनो प्रबोधनो न
गृह्णातिस्वन्येरिक्तमेवभांडादिकेसर्वाणिच शक्यागृहीत्वा नोज्झ
ति ४९॥ स्वः स्वः प्राणप्रयाणापि विकलिशाय दुपासिनः समाः ऊ
र्ध्वजेवालेनस्मरंतिस्मरद्विषम् ५०॥ स्पष्टं ५०॥ पुमासत्वल्यनि
र्वाणज्ञानदीपमयात्मनो प्रतत्ज्ञापयति यन्नेयः कज्जलं वञ्ज्व।
ले ५१॥ योमोहः अलंव्यनिर्वाणमोतेंधैक्लेचते ज्ञानमेवदीप
लत्वपुरश्रान्तायेषांतेच तेषाम् अलव्यनिर्वाणज्ञानदीपमया।
त्मनो पुंसोज्ञाने ज्ञाने पि मोहं पर्यंतम् अप्राप्तानाम स्मृदनो उज्वल
म्प्राविर्भवितमस्य प्रकाशो यत पवनेन प्रहतिः ज्ञरुध्ययोः स्पष्ट।
त्कशावेनस्पुरं ग्रतः कणानि चित्तस्याप्यर्याति मलिनयति कार्यक
ज्जलयत् वञ्ज्वलअपि अलव्यनिर्वाणानोज्ञानकाशाणानादीपम
यनानापदीपपक्षणाम् उज्जलं दीपेवकंप्रकटं चान मेध्यमलिन

अप्रमत्तारब्धस्य नेतुमेनं वा हुतः देवे प्रवीणा इवाप्तः जनायत्तः
प्रत्यवायो भवति सांप्रतं ये मा वं येनाकृतेन नरं मेनं इति ज्ञात्वा च प्र
माद्यभिचारात् नखोदन्तणीयोतिप्रातिपादितम् ॥ स्त्रियोपि स्वैरवि
हारपरिहारे मृते जीवति वा पत्यौ यानान्यमुपगच्छंति सेहकी
तिमवाप्नोति मानदृते चापयासहेतिताविसदृशानां घामिमंहत्फल
प्रकामेति ॥ कृतेन चैव स्वैरविहारेणानर्थपरंपरास्या एव कृति
स्याति ऊवाणेनि हासोष्टिस्यलमिह नाद्भिसर्वेणा ३४ ॥ नदेवश्चावो
मज्जना नात्मस्य तु प्राधर्थस्य कृतिवाक्यस्य विसंवादात्मवे प्रद
प्रेप्सुहेप्सु चार्थेषु कृतीनाम सत्यनया यायस्यत्वात् स्ति देवक्ता
भिमते स्वैरविहारे मिश्रेपि वा वाकः प्रथमं कृतेर्यथार्थतां विह
स्य विस्तरेण स्वैरविहाराख्यं कामममार्गं साधयितुं कृतिकं तरी
स्य रस्य कृतादेन कर्मफलभोक्तृजीवस्य च प्रामाण्यमिड निरस्य
त्वं निराकरयन्नाह ३५ ॥ केनापि बोधिसत्त्वेन जातं सत्त्वेन हेतु
ना येहेतुपप्राभेदाय जगदेजगदास्थिर्वे ३६ ॥ आत्मा नित्यप
रलोकी कृतनकर्मफलभोक्तेति वेदानां मर्मप्रियं तन्निहंतादु
निक्षुरत्स्यसत्यात् जीवस्यांनं तस्य भेदाय प्राप्राय नमहत्त्वमिक
यथा च तः इत्तीस्य प्रमाणाक्षिकप्रकारो सत्त्वेनार्थक्रियाकारि
त्वमपहायेण हेतुभूतेनेदं जगदास्थिरं क्षणिकं यस्मात जगदे
प्रोवाच अतः क्षणिकत्ववादिनादिकेनाप्यपाक्ष्य निर्वचनेन
महात्मना बोधिसत्त्वेन जातं बौद्धोसर्वेनायां सत्त्वसक्षित्वं यस्मा
हृष्टेन संभूतं तथा बोधिसत्त्वो महासत्त्वममिलत्वं यस्माहृष्टो
न संभूतं इत्यमरशेषे स्यु विरजितेन्द्रः बौद्धोसावत्रे सत्त्वमस्याति
विहूतवान् ३७ ॥ अग्निहोत्रं त्रयीतंत्रं त्रिदंडं भस्मपुंड्रकं बुद्धिपौ
रुषहीनानां जीवो जल्पति जीविका ३८ ॥ जीवो बृहस्पतिर्देव
विमोहनाय चार्वाकख्या महर्षिः ३९ ॥ यत्तु वो ब्राह्मणत्वादि वि
शुद्धजातिमतः श्रोतकर्माधिकारायनाह शाद्वातो हेतुनैतद्वति
हसति ॥ शुद्धिवंशद्वयीशुद्धौ पित्रोः पित्रोर्यदेककः तदनंतकु
लादोषाददोषा जातिरस्तिका ४० ॥ पित्रोः मातापित्रोर्हि पितृ

यैर्मातामहपितामहैनयोरेकशः प्रत्येकं वंशद्वयस्य शुद्धैर्म
ध्यमाशुद्धिर्भवतीतियत् तत्रस्मात् अनंतभवंतीदोषाद्दोषः का
जातिरदोषात्तिकुलानेत्यात्सैवजातिर्दोषेति पित्रोःपित्रोरिति
वीप्सावापितरिशुद्धेमातृदोषश्चाका मातरिशुद्धायांपितृदोष
शंकेति तथाचोक्तः अनादाविहसंसारेदुर्वारेमकरध्वजे कुलेच
कामिनीमूलेकाजातिपरिकल्पनेति ५० ॥ इस्थानिस्थानकृत्वा
स्नानकानोद्वैविध्यंतत्रैस्थानकृतेप्राणांतिकंप्रायश्चित्तं अनस्था
नकृतेप्राणांतिकंप्रायश्चित्तं पातकित्वचसावात्कालत्वेननत्का
त्संसर्गेणवेतिपदोक्तस्थापहसति ॥ कामिनीवर्गसंसर्गेनकः
संक्रांतपातकः नास्थानिस्थानिहासोहात्कामदामहतंजगत्
५१ ॥ कामिनीनांकामवशादगम्यगामिनीनांव्यभिचारिणीनां
नामतएवपातकिनीनांसंसर्गेकोनसंक्रांतपातकः तत्संसर्गा
त्सर्वएवजनाःपातकी नास्थानिकांका किंतुएवसतिस्थानिकं
त्रिषवर्णकृतौ नाकिंचित्कृतेइत्यर्थः हा खेदेपदासेजग
त् सर्वोलोकाकामेनदामहोणात्वतंपश्येहृश्च अवकीर्णोभूत
मित्यर्थः ५२ ॥ ईदृग्यावदितोनातीर्थिकुलाख्यानिदांभिकान्
स्मरान्यत्वाविशेषेपितथानरत्नवदिति ५३ ॥ यन्नप्रथममज्ञातद
तेस्यादिकाभिस्थानिशुद्धिभिःकुलाख्यनयोग्यबोधद्वाणीयाद्
स्तत्रनत्वोवर्ष्यवकेवलहेतुः कुलाख्यनयद्वतिरदंभएव यदि
नेवंस्यात्तद्वाद्वयोःस्त्रीपुंसयोःसत्यध्यक्षविशेषाभावेपिव्याभि
वास्त्रियोरव्यादइत्यवकाशसंभवःक्रतिविद्यापिपुमानन्तइतिकथं।
नोक्तमित्यर्थः ५४ ॥ केवलनायेवनरभ्याकिंतुपरदारनिवृत्तिरु
तयाशुभेमानिजवन्हाप्नोतिस्वोर्गेयपत्तमाशाक्यतत्रापिदांभि।
कत्वेरोपणेवजातिकल्पनाथोश्रभावदृष्टांतदर्शनेनास्थिरयति ॥
पुरदारनिवृत्तिर्थःसोयंस्वयमनाहृतः अहल्याकेलिलोलेनदं
भोदंभोलिपाणिना ५५ ॥ स्मर्यतेहितापरदारनिवृत्तिर्दंभोदंभो।
यदिनस्यात्तर्हिगौतमपत्नीश्चकवनाशकेनाकथंनादृतातस्मा
त्वकतेनेदंस्वयंतत्वजेयतदानफलस्यस्वर्गस्यचापिपत्तेःपर।

स्त्रीके लिङ्गश्रवणादन्यैरपि महाजनपरिगृहीतमन्यायेन स्वैरविहारि
भिः परस्त्रीभोग्यैवेति भावः ४२ ॥ तदेवं सामान्यतः परस्त्रीगमने दो
षाभावमापाद्य श्रुतिस्मृतिषु विशेषतो विरुद्धस्य गुरुतल्पगमन
स्यापि प्रतिपादयति ॥ गुरुतल्पगतो पापकल्याणी त्यजत द्विजाः
येषां वः पत्युरन्यस्त्रैर्गुरुदारग्रहे ग्रहः ४४ ॥ येषां वो द्विजानां पत्युः
चन्द्रस्य गुरोर्बृहस्पतेर्दारा ताराहरणे न्यायग्रहः साग्रहत्वं सर्वः ते जन्म ते
यूयं पापकल्याणी गुरुतल्पगमने त्यजत ४४ ॥ पापात्तापाप्तदः
डाप्यन्यरामोः स्यादिति स्फुतिः वैपरीत्यं तु न साक्षाद्वा तदाख्यातब
लाबले ४५ ॥ परासोः कालेन परलोकं गतस्य पापेन संतापः
पुण्येन तु परमानंदो स्यादिति स्फुतिराह साक्षात्सत्यसे तु न
संबरम स्मिन्नेव जन्मनि तत्काले वैपरीत्यं पापात्परस्त्रीगमनान्
मुदः पुण्यात्तु नोपवासादेः संतापः तन्नूपबलाबले आख्यान
न भविष्यद्दृष्टोक्तिपरा स्फुतिर्वा बलवती तत्कालदृष्टफलप्र
त्यक्षं वा बलवदिति ४५ ॥ एवं मृतस्य लोकान्तरे कृतकर्मफलो
पभोग इत्येतच्छ्रुतिः प्रत्यक्षयोर्बलाबलविचारणात्तदुपरलोको
स्ति वा नास्तीति विप्रतिपत्तिदर्शनेनोपर्यस्य श्रोत्रियाणामनर्थो
त्तरं मापादयन्स्वाभिमतं परलोकाभावमेवाख्यापयति ॥ ॥
संदेहेप्यन्यदेहाप्तेर्विवर्जैर्वृजिनं यदि त्यजत श्रोत्रियास्तर्हि मा
हृदयाः संशयात् ४८ ॥ विशेषादर्शने सहसाने भ्यस्यमानधर्माने
क धर्मविप्रतिपत्त्युपलब्ध्यनुपलब्धिभ्यो हेतुभ्यो जायमानस्तु नेव
धारणात्मा तं संशयः इति पंचधा संशयस्तावत्त्वसिद्धः तदेकं यस्मि
न्नस्मीति धीः देहेन ह्यहं वः किमनेन भस्मीभूतस्य धनस्य जनरागा
मनेध्यम इति परलोकाभावं प्रतिपादयतो लोकायतिकस्य नयेव
वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोपराणि त्यादि
श्रवणात् स्वकृतकर्मफलभोक्तुरात्मनो भोग्यमवश्यं भोग्या
यतनेनान्येन देहेन भवितव्यमिति परलोकसद्भावं संभावयतो नैयायि
कस्य परस्परं सद्भावविनोद्वयो विप्रतिपत्तिः स्फुरत्येनोः संशयाक्ने हे श्रो
त्रियाः छान्दोध्ययनमात्रपराः न तु तत्त्वविचारविज्ञाः श्रुतौ विशेषा

ज्ञानसहकृतया लौकायतिकनैयायिकविप्रतिपत्त्यानदृश्यानोऽक्त
प्याकें देहान्तरमस्ति वा न वेति देहात्मते संदेहजाते जाते पि वृजिनं पा
पेपरलोगमनादिकं संदिग्धे देहांतरे भोक्तव्यशोकयाथादित्याज्यमे
व तर्हि सर्वाहिं संक्षेनाहाविताभाज्ञः नैयायिकास्तु यत्रैविहिताम
हाचिताभितिद्वयोर्विप्रतिपत्तिस्थावतो कथ्यकेविशेषानवबोधा
द्विमायोहृष्टाअसंशयेजातेमन्विदग्ध्यहिंसैकसाधनेसत्रेयज्ञोपित्या
ज्यएवोभयत्रसमानन्यायत्वात् ४९॥ एवंयात्रयास्वैरविहारं प्रति
पाद्येतिहादिवाचोकांताभिरप्याभावस्याविस्तरयति ॥ यस्त्वदी
विदंवधःसइपामोपिजन्मत्यथः ग्रामाबजातकामायाः प्रवास्ता
हन्तपारणा ४७॥ स्पष्टंचैतद्व्याख्यानंभारते ४७॥ स्वहानेवःकथ
श्रद्धास्वरतेवःकथ्यंनसा नत्कर्मपुरुषःकुर्याद्येनोनेस्वर्गमेधते ४८
येनकर्मणानेस्वावर्धतेतदेवपुरुषःकर्मकुर्यात् इत्येषाश्रद्धाकु
रुतेश्चात्तुदितेपापविषयपरिहारादीकथं स्वरतेविषयभोगेसा
श्रद्धाकथंन श्रुतेपथ्यवमानेस्वावर्धनन्वहेतोःस्वरनकर्मणिपदसं
भवात् ४८॥ वलात्कृतपापानिसंकृतानिकृतानिवः सर्वाकृतव
लानर्थानकृतामनरब्रवीत् ४९॥ बलाहृत्तेबलात्कृतोबलाद्यश्चापि
लेखितं सर्वान्वलकृतानर्थानकृतमनुरब्रवीदितस्मरणेवचनविवा
नान्मनाच्छलेनस्वरूपवचावीकोमहाम्सः ४९॥ स्वछन्दमानंदलु
हाणोब्रलेनकृतानिमर्थाविकल्प्योपपादनास्ववचनविद्यातउपेच्छलेनो
पहसति ॥ स्वागमार्थोपमास्यास्मिन्स्तौर्थिकाविंविकित्सवः नेनमा
वरतानंदस्वछंदंयथामिच्छथ ५०॥ निपानागमयोस्तीर्थं भास्ती
र्थिकाः श्रोत्रियःस्वागमार्थेस्वच्छमानंदलक्षणं ब्रह्मेतिनिजश्चांतेस्ता
त्यर्थोपिविचिकित्सवः संदिहानाः भवथ हृदयनिजश्चांतेनात्पर्येण
निश्चयेनयथामानंदंविषयोपभोगसुखमिच्छथ तेनस्वाच्छंदेनस्वेच्छ
याकुरुध्वं ५०॥ अस्याश्चातेरिदंनाभिप्रायोकित्वन्यदेवेतिपरमतमाशं
कयत्वाभिप्रायंस्थिरयन्नाह॥ श्चतिसन्यायवोधेषुकेकमन्यमहापि
यो व्याख्याद्वडिवलमिच्छासानोपेत्याफलोन्मादी ५१॥ महापियो
प्रतिभावतोश्रुतीनोत्मनीनोवार्थबोधेपेकमत्यकानकापिइत्यर्थःप्र

नै॰
प्र॰ सं॰
टी॰
२५

तिमतेभिन्नान्वयार्थदर्शनात् नपुनःतन्नहिनार्थव्याख्याबुद्धिबल
मपेक्षते यस्ययावतीबुद्धिस्तेनतथाव्याचष्टे अतोमत्कृतासौकृति
व्याख्यान्तराविरोधिनीमद्विप्रतिपादिकानोपेक्ष्याभवद्भिः ५१॥ शरी
रस्यैवचैतन्यंशोकस्मादुपजायतेइति स्वसिद्धांतमवष्टभ्यशरी
रव्यतिरिक्तमात्मानमसमन्यमानःप्रत्यक्षमेवैकंप्रमाणमपिगच्छन्
पहसन्निस्फूर्तिमिदमात्मानं ॥ यस्मिन्नस्मीतिधीर्देहेनष्टेहेवः
किमेनसा क्वापितत्किंफलेनस्यादात्मेतिपरमास्तिक ५२॥ य
स्मिन्देहेअस्मीतिधीःकर्ताहमस्मिभोक्ताहमस्मि गौरोहंश्यामोहं
कृशोहंस्थूलोहमित्यादिज्ञानेनप्रत्यक्षसिद्धं तस्यदेहस्यदाहेभ
स्मीभावे युष्माकमेनसापापेनकिं नकिंचिदित्यर्थः यथाद्रव्येणक
मेतत्फलनशंकानास्ति तथादग्धेदेहेपापफलनशंकानास्ति नि
राश्रयस्यपापस्यानवस्थानादित्यर्थः क्वापिदेहादन्यस्मिन्वास्मिन्नि
दात्माख्येपरस्मिन्स्थितेणाचतस्यपापस्यफलमिति परस्यमत
मनूद्यअस्यैववाक्यस्यद्वितीयार्धव्याख्याभिप्रायव्याचष्टे आत्मापरः
साक्षीचस्फूर्तिप्रसिद्धः देहकृतेनपापेनात्मनिदेहाद्व्यतिरिक्तेपर
स्मिन्स्थितेनतस्य फलंयदितर्हिपरस्मिन्स्थितेनाकस्मिंश्चित्
कथंतत्फलंकिंनस्यात् देवदत्तकृतेनपापेनयज्ञदत्तस्यतत्फलंस्या
दितिभावः ५२॥ मृतःस्मरतिजन्मानिमृतेकर्मफलोदयः अन्यभु
क्तेमृतेतृप्तिरित्यलंधूर्तवार्तया ५३ ॥ कर्ताभोक्तात्मकोदेहःप्रत्य
क्षंचप्रमाणकं नास्तिकस्यमतेनान्योलोकआत्माकृतोपरः ॥ इति
नास्तिकाभिप्रायोत्रश्लोकस्यस्पष्टम् ५३॥ कृतेकृताःसर्वधर्मास्तेऽप्रत्यक्ष
प्रमाणेनदर्शयति ॥ जनेनजनता[illegible]तिकायनायैत्वमित्यसौ त्या
ज्यतेग्राह्यतेचान्यदहोअस्त्यानिष्ठता ५४ ॥ अहोअस्त्यास्थलीति
कर्ताहंभोक्ताहमित्यादिकार्यपरतयालंबनकार्यमेवजानतात्मनह
मनुभवताजनेन नायमात्माविमिति स्थानास्ववर्णान्त्याजयति नद
न्यत्पत्नीत्वादिकंस्ववर्णान्तरायाग्राहयति त्याज्यतेऽस्यत्रवर्णान्तबुद्धिप्रत्य
वमानार्थत्यादस्तववेगत्यर्थानामेवाणिजंतानांकर्मणिचिकर्मत्वमन्य
त्राकर्तृत्वमेवत्यर्थावबोधाऽज्ञानपाहस्यकर्तारितीयेव ५४॥ दृष्टार

ष्टार्थभेदेन श्रुतिर्द्विधा। पुत्रकामो यजेत पशुकामो यजेतेत्या-
दयस्त्वदृष्टार्थाः तत्र दृष्टार्थानां सांनिकर्मेष्टिकादीनां श्रौ-
तानां कर्मणां प्राचुर्येण फलोपलंभात्तदभिधायिवाक्यानां प्रा-
माण्यसिद्धेस्तत्प्रणेतुरतींद्रियार्थदर्शित्वेन परमाप्तत्वमेव-
धार्यते तत्प्रणीतत्वात्सर्वेषामेव दृष्टार्थानामदृष्टार्थानां च श्रु-
तिवाक्यानां प्रामाण्यनिश्चयः यत्तु निर्वर्तितायामपीष्टौ क्व-
चित्फलानुपलंभः तत्र कर्तृकर्मसाधनवैगुण्यमेव निमित्तमु-
पकल्प्यते न पुनः श्रुतिवाक्यस्याप्रामाण्यं कर्मवैगुण्यमय-
थाकरणं कर्तृवैगुण्यमविद्वत्त्वं प्रायश्चित्तित्वं यजमानस्यऋ-
त्विजो वा साधनवैगुण्यं हविरसंस्कृतत्वमुपहतत्वं वा मंत्रान्न्यूना-
धिका वा स्वरवर्णभ्रष्टा वा दक्षिणा दुर्गता वा हीना वा निंदि-
ता येति तदेतेषामन्यतमवैगुण्येपि फलं न निष्पद्यते प्र-
विगुणेभ्यस्तु कर्मकर्तृसाधनेभ्यः फलनिष्पत्तेर्दर्शनात्प्रा-
माण्यं लोकेपि अग्निकामो दारुणी मथ्नीयादिति वाक्ये तत्र
कर्मवैगुण्यं मिथ्याभिमथनं कर्तृवैगुण्यमज्ञानप्रयत्नगतः प्र-
मादः साधनवैगुण्यं आर्द्रदारु सुषिरं वा इति तत्रैकतमवैगुण्ये
पि फलं न निष्पद्यते इत्येतावता न प्रामाण्यं गुणयोगे फल-
निष्पत्तिदर्शनात् तदेवं लौकिकवाक्यवद्वैदिकानामपि
वाक्यानां दृष्टार्थानां कर्तृकर्मसाधनवैगुण्याभावे सति फल-
निष्पत्तिदर्शनात्प्रामाण्यमनुमीयते इत्येवं शास्त्रसिद्धांतोप-
योगेन श्रोत्रियाणां कृतित्वमापादयति ॥ एकसंदेहयोस्तु
वर्णाविततत्रैव जन्मनि हेतुमाह स्वमंत्रादीनसंगानन्यथा-
विदाः ५५॥ संदिग्धयोरिष्टानिष्टभावाभावयोर्मध्ये नावनि-
श्चयेन एकामिष्टजन्मादिकं भावि भवत्येव तदेवं सति इह जन्म-
न्यभिलषितोत्पत्तौ विदाः वैदिकाः श्रोत्रियाः स्वमंत्रादीन्हेतुमा-
हुः यस्मात्कृतयागेन फलमिदमिति अन्यथा इष्टानुत्पत्तौ तु
मंत्रादीनसंगान्हेतुमाहुः मंत्रादीनामसंगत्वाद्वैगुण्यात्फ-
लेनासिद्धिमिति वदंति ५५॥ श्रुतिमंत्राद्बहुविधाकर्मप्रतिपा-

नै॰ ष॰ टी॰ ८॰

दिकाज्ञानप्रतिपादिकैव नत्वकर्मप्रतिपादिका॥ तंत्वापाद
नेनदूषिता आत्मप्रतिपादिकामपिदूषयितुमुपहसति ॥ ए
कस्यैवपापेनतापेनंतेनिमज्जितः काश्रोतस्यात्मनोभीषेभा
रस्यापदुरितेनते ५५॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्मसच्चिदानंदरूपं
नेहनानास्तिकिंचनेत्यादि श्रुतिसर्वस्यलोकस्यात्मैक्यंसि
द्धे आत्मनस्तुयावत्कृतकर्मभोक्तृत्वात् चैत्रहतेनकर्मणा
मैत्रस्यापिफलोदयइतिप्राप्ते एकस्यतेश्रोतस्यश्रुत्यर्थप्रति
पादयतोमुख्यात्तुत्सुविश्वकृतेनस्वव्यतिरिक्तसर्वलोककृतेनै
वपापेनानंतेनिरवधौतापमज्जनेः आत्मनोदुरितेनस्वयंकृ
तेनपापेनकोभारःस्यात् सर्वात्मनामैक्यादन्यकृतेनपापे
नावश्यंयदितापमज्जसि तर्हितावत्त्वयंश्रुतिविधिनिषेधान्
हानेकिमर्थेक्रियपर्णमिथ्याविहायात्मन्स्वमेवकुर्वित्यर्थः ५६
किंतेद्येनहतान्तुष्यान्नमाचेहिफलस्यदः न्यस्यतन्मूर्ध्नि
न्यस्यन्यमेवाश्रमनोयदि ५७॥ येनकेनापितुष्यान्नादत्तेन
शिवमूर्धनि सद्यःफलंतिसकलाःसिद्धयोह्यणिमादयः इ
त्यादिश्रुतिनंत्वयलोभितस्यतवहृंतास्यमसवबंधनात्तुनात्ति
त्तुस्तुष्यान्नकिंस्यान्नकिंचिदित्यर्थः हियस्मात् श्रद्दःयतत्तु
ष्यतन्मात्रेधृतस्यतमेवफलानिनरहृंतादयहृतमन्यत्तु तत्र
स्मादेतोः श्रमनोहरिहत्वादिसनिश्चेपसप्रसन्नस्यसन्मूर्धनिप्र
क्षमवसपम्भवन्यसनीयंवेत् नत्रफमयत्रफलानिष्यजिस्मा
मात् श्वनन्यस्यानिश्चेननयाशिलामहदृशास्यानन्यस्यमह्यस्यैव
मूर्धनितत्वेतत्स्थोन्यस्यानियेहिश्वनन्यस्यैनिसिद्धिराहृत्याव्या
ख्या ५८॥ हृगाान्येवचूर्णावादान्विधूनयवधूरन् नवापिता
हृशास्यैवाकाचिरंजनवंचना ५८॥ वधूरंनु नारीः प्रतिचूर्णा
वादान् मावंस्नेषमागारमित्यादिउगपसावचोसितदृगाानोवन्य
जनवापितदृशास्यैवस्नेषमागारस्नुत्वफलस्यैवचिरकाजनवं
चना नश्चेयमश्रोनिदति तथाचोक्तं यथाभयोस्समोदोषःपरि
हारोपिवासमः नैकःतवाच्योवाकृत्यस्तादृशार्थविचारणे ५८॥

एवं ज्ञातेनात्महंस हर्षयित्वाईश्वरनोदनावेद इति न्यायस्तेनेदेवा।
त्तांशिष्टपरिगृहीतो वेद इति लक्षितं स्फातिस्वरूपमेवोपहसति॥
ऊरुधंकामदेवाज्ञां ब्रह्माद्यैरप्यलंघ्यमां वेदो हि देवकीवाज्ञोन
वाज्ञाकादिकाङ्क्षेना ५५॥ कामनाम्नो देवस्याज्ञां स्त्रीपुंसैरनुरा
गिभिरन्योन्यं क्रीडनरूपमिति ब्रह्माद्यैर्वेदोपि देवैरपि रप्यलंघ्य।
तोपरिगृहीतोऽरुंधं हि यस्मात् वेदः देवकीयाकस्यचिद्देवस्य
संबंधिनी आज्ञेति तावन्मतमेव तन्नैवमनिकाज्ञात्वकस्यान्यस्या।
न्याज्ञात्वा अधिकमङ्गीशिष्टपरिगृहीतत्वंयस्याज्ञा हृश्यीया शोभ्य
र्थः ब्रह्माद्यैरप्यलंघ्यत्वात्कामदेवस्यवाज्ञावेदत्वेनमन्तव्येत्यर्थः ५५
एवमाप्तोक्तत्वाच्छिष्टपरिगृहीतत्वाच्च वेदाः प्रमाणमिति नैया
यकाभिमतं ज्ञातिलक्षणं पौरुषेयत्वेन रागद्वेषोत्पन्नत्वया सदूष्य
वेदो नित्यः स्वतः प्रमाणमिति मीमांसकलक्षणं दूषयति॥ प्र
लापमपि वेदस्य भागमन्यस्यमेव वेत्त केनाभाग्येन दुःखाद्विधी
न्यापितयेच्छय ६०॥ वेदो नित्यः स्वतः प्रमाणो शब्दत्वादि तिप्रमा
णार्थैयन्नयनश्शब्दत्वं तच्चतन्नित्यस्वतःप्रमाणमिति व्याप्तेश
ब्दप्रमाणाध्यामेऽन्यग्रेकादिशानमामेइत्यादि प्रलापवाक्यानामस्व
र्गकामो यजेतेत्यादि विधिवाक्यानां समानेशब्दत्वे प्रलापो
पि वेदस्यैकदेशएवेतियदि मन्यसे एवं तर्हि केनाभाग्येन दुः
खाद्दुःखैकान् हेयान् विधीन् यावज्जीवमग्निहोत्रं जुहुयात् इ
त्यादिविधिवाक्यान्यपि तथा प्रलापस्य भागत्वेन नेच्छसि प्रला
पवद्व्यर्थान्येव ज्ञानि विधिवाक्यानि किमर्थं दुःखेनानुष्ठीयन्ते इ
तिभावः ६०॥ पुरुषगुणदोषकलंकाद्यन्नो प्रमाणाप्रमाणलाम
नाहत्यवेदाः स्वतः प्रमाणं चेत्सर्वोपि वेदधर्मत्वे वेदोपि प्रला
पधर्मः प्रमितिदोषोद्भावनयांव्याख्यातेन मीमांसकेन यत्सि
द्धेतितत्त्रिविधानि वाक्यानि प्रमाणान्यप्रमाणानि संदिग्धानि
येति तत्र येषामेव वेदवाक्यानां प्रत्यक्षेणानुमानेन वा संवादः
संभवति तेषामेव प्रामाण्यं यथा कारीर्यादिवाक्यानां येषां त्वि
संवादस्तेषामप्रामाण्यं यथा गृहमाच्छुकपोतपादिवाक्येषु

रूपस्य व्यापकतया विसंवादादप्रामाण्ये तेषां च श्रुतौ सर्वपदत्न
यानिर्देशः येषां तु न संवादो नापि विसंवादस्तानि प्रामाण्यनि
श्चयाभावात्संदिग्धानि यथास्तसद्वीपान्तर्याणीति संदिग्धान्यु
पहसति ॥ श्रुतिं श्रद्धत्त विक्षिप्ताः प्रक्षिप्तां ब्रूथ च त्रये मीमां
सां मांसलप्रज्ञास्तां द्वीपद्विपदायिनीम् ९१॥ भोः मीमांसका श्रु
तिविचारवेशा श्वाणा मांसला महद्वा बुद्धिर्येषां ते इति सोपहासं
मंत्रणात्स्थूलबुद्धयः मूढाः विक्षिप्ताः अवश्वसो पौर्वापर्यानुसं
धानादपरिनिष्ठितबुद्धयः श्रुतिं श्रद्धत्त श्रुतिप्रोक्तं सर्वप्र
माणीकुरुथ च पुनः स्वयं स्ववाचैव तामेव श्रुतिं द्वीपद्विपदा
यिनीमसद्वीपत्वंप्रतिपादिकां प्रक्षिप्तां प्रामाण्यनिश्चयाभावा
दनवस्थितां संदिग्धां ब्रूथ ९२॥ वेदप्रामाण्ये हि सर्वत्र बाधाद्वे
निश्चयवाचीश्रयते तस्य संदेहार्थविकल्पोपपादनबलेन श्रु
तेः संदेहप्रतिपादकवाक्यानंदसाक्षाद्दर्शयन्स्वर्लोकस
द्भावेपि संदेहं प्रतिपादयति ॥ को हि वेदोस्त्यमुष्मिन्वा लोक
इत्याह या श्रुतिः तत्प्रामाण्यादमुलोके लोकः प्रत्येति वा
कथं ९३ ॥ को हि वेदास्त्यमुष्मिन्वा लोक इतीत्यं संदेहेन या
श्रुतिराह तस्याः संदिहानायाः श्रुतेः प्रामाण्यात् लोको वि
चारको जनः अमुष्मिंल्लोके परलोके कथं प्रत्येति वेदोपि यत्र सं
दिहानः तत्र कथमन्यस्य निश्चय इत्यर्थः ९४ ॥ पर्वकेवविहारां
देःकामाधनःपरिपंथिनी श्रुति संदूषयन्स्मृतिमपि दूषयति पुंस्म
तिकर्तृपुरुषान्यतमं मनुमेवकेनवारोपणानावदूषयति ॥ धर्म
धर्मीमनुजल्यन्ते प्राक्व्याजेन नूजैनो व्याजान्मंडलं दंडाधीश्वऊ
धाधियस्तथाद्वयेः ९५॥ अथ धर्मव्याजेन योगो विषयपरित्यागो ब्रह्म
चर्यादिः तं धर्मं वदन् तस्य धर्मेति संज्ञां कुर्वन् प्राक्प्राक्ऋषि
जैनो योगो विषयाभिलाषः स्त्रीभोगादिस्तमेव धर्मं जल्पन् अध
र्मेति संज्ञां कुर्वन् मनुव्याजात् धर्मस्य कार्यमादधर्मस्य कुर्वाणा
ल्लोके राज्ञा दंडाइति केन वा केः मंडला हायाड्धीलोके मिथ्या
व्ययमेवस्मृत्यपिथि यस्मयाधर्मसंज्ञा कृतानेन कर्तुं नेषा कुर्व

तियस्यवाधर्मसंज्ञानतपरिहर्तुनशक्नुवंति अतोत्रापिमया
दंशयितिदंडग्रहणेकप्रयोजनोद्यमोक्तिपरोविद्वद्भिर्मन्तव्या
सार्थशास्त्रकृतनश्रद्धेयइत्यर्थः ९३ ॥ स्मृतिस्मृतिविरोधेतस्मा
त्तिरेवगरीयसी स्मृतिद्वयविरोधेतुप्रमाणंमानवीस्मृतिरिति
व्यासस्यवेदविस्तारयितुर्वचसःप्रामाण्येनकथंनश्रद्धेयइति
मनुवचनप्रामाण्यप्रतिपादकंव्यासमेवापहसति ॥ व्यासस्य
वाणीतास्तिश्रद्धेत्यश्रद्धास्यतांत्रिकाः मत्स्यस्याप्युपदेशेषान्वः
कोमत्स्यानपिभाषतांनाम् ९४ ॥ भोस्तांत्रिकाःस्मृतिसिद्धांतवा
दिनःव्यासस्यैववचनेनतस्मिन्ननोनेनयोक्तेपर्मवाश्रद्धेत्य
श्रद्धास्यनिश्चिताःश्रद्धानिश्चयेव्यासस्यमातासत्यवतीनामम
त्स्योदरजातत्वान्मत्स्यीतस्याजातोमत्स्याःतस्यमत्स्यापुत्रस्याप
देशेषान्युक्ष्मानपिमत्स्यानेवस्मृतःकोभाषतांयकार्थेकोब्रवी
तु प्रसिद्धेहिमात्स्योन्यायःबलिनोदुर्बलोग्रसतीतिइति प्रत्यु
तामत्स्याद्धनेलमूकान्मत्स्योपदेशाद्भयमपिनोदृष्टानोपदे
ष्टाहीइत्यर्थः ९४ ॥ पांडितःपाण्डवानांसव्यासःचाटुप
टुःकविः निनिंदतेषुनिंदनस्थलवतृत्वस्थलनवानांकिम् ९५
यथार्थवादिनःप्रक्षीणरागद्वेषमोहस्यव्यासस्यवचनान्
मनुः कथंनश्रद्धेयइतिव्यासस्यापिसत्यमेवायथार्थवादि
तादर्शनेनदर्शयति पांडवानांचाटुनिपटुःसव्यासःपंडि
तोबुद्धिमान्कविःप्रागार्थमिथ्यावक्तकापोलकल्पितगु
णाद्योषवादीत्यर्थः तेहद्दर्शयति तेषुपांडवेषुनिजान्त्
षातिनस्तुर्कर्कनानिनिंदनेषांसदृदः स्थलवतृत्वाकेनतदृष्टा
व पांडवप्ररोचनार्थमेव व्यासेनयुधिष्ठिरादीनांपुरैवनिनिं
दकानांपृदोन्तनवागुणेत्यर्थः ९५ ॥ नृपावतःकिलदेव्यांस
व्यासःकामात्समासजत् दासीरतःतदासीयत्नाद्यानतत्राप
देशोकिं ९६ ॥ स्यामाभीव्यासोविचित्रवीर्यनाम्नोभ्रातुःदे
व्यांपत्न्यांकिलनिपुत्रेयेनकामात्रसमासजत् अम्बिकाम्बा
लिकतपरिग्राहयाःमातुःसत्यवत्याआज्ञयानतथाकृतवानि

नितर्हि तत्राधात्तपत्नीगमनसमयेक्षामीवतोयदासीत् न
चापिदासीवतोपिमातापाकिमदोषो नाजन्ममेवेत्यर्थः किंतुवा
गादेवगाज्ञादासीचवतनइत्यर्थः १२ ॥ एवंश्रुतिस्मृतीसन्त्य
स्यसदाचारस्त्रापामाण्यमुपहसन्नाह ॥ देवैः द्विजैः कृ
तायन्याः पन्थायेषांनदृष्टानो यांननेगकिंनतेत्यर्थनतोव्या
ल्यापरीक्षितैः १३ ॥ देवैर्महर्षिभिश्चकृतायन्यांमार्गाःस
दाचारेप्रमाणमितियावत् तेषांप्रमाणानिहासानामादेया
स्यत्वेमति यांगोजातिनतैः प्रज्ञाभूतैःसङाके प्रामाण्यपाक्रो
जानिंनमस्तउर्वांद्भितैः पौराजिकैर्लनोगोजातेवप्यात्मा किं
नापरीक्षतैः स्मृतीक्षुतनपव त्वंशंवेननोभ्रष्टपस्तुत्रमसउ
र्वैतोस्त्रावाणुवेत्यर्थः योहियेनमानिस्तसमादपरोन्यमभव
तीतिप्रसिद्ध १४ ॥ एवंसामान्यतःप्रमाणमुपहस्यदेवेराव
हारसिद्धयैकांश्चित्सर्वमुपहसति ॥ साध्यकामुकतामुक्रा
पातंस्वांतेर्भावोर्भावैः उर्वंगालोचनासादिवप्रेत्यापिल
स्याभिः १५ ॥ पांतविवेहातिकेयकस्माभिः कामुकतासा
फल्गुक्ताकाक्षानमुर्कैवमत्रहेत्वगर्भविशेषणमाह उर्वग
लोचनावरह्मोएवसावेयस्यामीहपांरेवेस्वर्गेस्त्रत्वापिदां
वाति १६ ॥ कःश्रमःक्रियतांप्राज्ञाः प्रियाप्रीतापरिश्रम
भस्मीभूतस्यभूतस्यपुनरागमनेश्रमः १७ ॥ प्रमोत्विषय
वैदस्यकोनकोपीत्यर्थः भोप्राज्ञाः प्रियायाः कामिन्याः प्री
तौप्रसादनेयत्यःक्रियतां भस्मीभूतस्यभूतस्यपत्नस्यदेहा
त्यस्यजीवस्यपुनरागमनेश्रमोधातिदेव १८ ॥ उभयोप्र
कृतिः कामसज्जेदितिमुनेर्मतं अपवर्गेतृतीयानिर्वदतः
मानिनेराप २० ॥ अपवर्गेतृतीयेतिपाणिनेयसैवमेव
फलप्राप्तिमत्रस्यांघोत्पायांकृलाधुना त्वपनमेयेगातृतीया
स्यात् यथाप्रज्ञाप्तवाकोधीतः कंठस्थीकृतइत्यर्थः फल
प्राप्तानोहमासमनुवाकोधीतोनायातइत्यर्थः इत्यत्रद्विती
येवेतिप्रकृतार्थमुपेत्यायोनेरावकस्यापपादस्सलेना

पहसति तृतीयाप्रकृतिः षंढोपवेशिमत्रोदितिवचनः पाणि
नेरूनैरपि उभयीप्रकृतिः स्त्रीपुंसौ कामेमत्रोदितिमतम् १०
एवं शास्त्रकृन्मस्खलेनोपहस्य लोकहृन्नदृष्टांतेनाप्युपहसंति ॥
विभत्सुपरियानाय जनाजनितमज्जनाः विप्रलब्धायाप्रनः पश्चा
त्कृतयोरप्रविभ्रमम् ११ ॥ उपरियानाय स्वर्गप्राप्तये ऊर्ध्वगमना
यवाजनितमज्जनाः कृतस्नानाः कृताधोगमनावाजनाभवंतः
अप्रनोधकृद्रायपश्चात्तामिनोमेषस्य विलासविभ्रतिविपरीतका
रित्वमित्यर्थः १२ ॥ अनकालवेदनीयस्त्वं प्रतिकालवेदनीय
ऊः एवमित्यर्थावल्लवनेन पुराणोक्तोस्वावऊः एवं भोगायजन्मांतर
प्राप्तिविभीषिकाहृषयति ॥ पनसानेनतिर्यक्स्यादित्यादिः का
विभीषिका वाजिलोपिहृवाजवस्वैः स्वावीसावहृन्नभिः १३ ॥
अनेनपापेनतिर्यक्जन्मस्यादित्यादिकाविभीषिका नकिंचि
दिदंभयदर्शनमित्यर्थः यतोवाजिलत्नु कृतपापिस्वैस्त्वावक
रोवाजवस्वावीभवति १४ ॥ हताश्चोपिदिव्यंतिदैत्यादैत्यारि
णावरेण नचापितेनकथंताहतावपितथैवते १५ ॥ येयेहता
श्चक्रधराभाजन्नित्यादिपुराणोक्ताश्रावणाद्यौदैत्यारिणावि
ष्णुनाहताः दैत्यादिविदिव्यंतिविजिगीषंतिचेत्तहृतावपिहन
नैपिनेदैत्यास्तथैवप्राग्वदेवनचापिदिव्यापितेनविष्णुनासह।
कथंता १६ ॥ एवं शास्त्रमुपहृहकानोपुराणान्यहृत्सम्प्रहृस्यस्व
स्वपक्षिकाभिः स्वानुतोआणयेनाशास्त्राणाहृन्नमुपहसति ॥ ॥
स्वेवअव्यवसंसारमुक्तोतआत्मकेवल इतिस्वोपृष्ठिमिनिमकृऊति
वेदत्रयीवेदवेदिता १७ ॥ अविद्याशवलत्वेनसंसारावस्त्वनयो।
स्वजीवात्मा ब्रह्मपरमात्मायातिद्वावपिछयन्त्रेनभासते नपुनः
मुक्तावविद्यानिवृत्तौकेवलत्वस्त्येवभासते इतीत्यवेदनवेदिता
वेदांतशास्त्रस्पष्टार्थेनत्वापितास्वस्यस्वात्मनोभीवस्योछिन्निविनु
शापवन्मुक्तिरस्तस्याउ नैवेदत्रयीप्रवीणानास्ति विश्वेयदेवऊविणा
नकोनुत्पयोत्मवेदकमलकोरान्युपहासमाम्नायकाविदग्धाःस्व
त्मानमुक्तिविषयपरिज्ञानसंपन्नेनेत्यर्थः १८ ॥ आत्मनःस्वावऊःएवा

त्मभवे मनःसहायीभूतेनेन्द्रियज्ञानेन तु निखिलसुखभास्वभवीजं यं
तयोर्धर्माधर्मयोर्नाशे जाते परीते मनो नान्मात्तु हृत्यवर्तते प्रति
निवृत्ते चानिमित्ते च मनस्यचेतनकल्पस्य सत आत्मनो दुःखसुख्या
पिपासाद्यभावविशेषः सोपि न सुखायते न दुःखायते इत्येव प्रति
पन्नं नादिनं दुःखाभ्युपलब्धात्वान्यायस्यादिवक्तारं उपहस
ति ॥ मुक्तये यः शिलात्वाय शास्त्रमूचे सचेतसां गोतमं तमवे
क्ष्यैवं यथा वित्थ तथैव सः ७५ ॥ यो गोतमो मुनिः सचेतसां चेतना
वतां शिलात्वाय मुक्तये चैतन्याभावरूपाय मोक्षाय शास्त्रं षोडश
पदार्थाभिधायकं सूत्रं ऊचेवान् तमेनं शास्त्रकर्तारं गोतमं प्रतिपा
यितैर्भोः ने पशुश्रेष्ठमवेत जानीत को हि सचेतनः चैतन्याभाव
यप्रवर्ततेति भावः यथा गोतमः मूक इति वित्थ स पशुश्रेष्ठः तथे
वशाल्यरूपएव ७५ ॥ एवं न्यायमतेन मोक्षस्वरूपतः शास्त्रकर्ता
रं चोपहस्य विस्तरेणा मोक्षसाधनानि परमेश्वरं चोपहसति तथा
हिंसयमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधयोऽष्टा
वंगानि योगस्येति तत्र देशकालावस्थाभिरनियताः पुरुषस्य सू
त्रिहितवायमा अहिंसाब्रह्मचर्यास्तेयादयः देशकालावस्थापेक्षि
ताः क्रियाविशेषा नियमा देवताप्रदक्षिणासंध्योपासनजपादयः
योगकर्मविरोधिनो रागद्वेषमोहाव्यानोक्तानां जयात्करणाव
रुद्धासनं पद्मकस्वस्तिकादि कोष्ठस्य वायोर्गतिविच्छेदः प्राणा
यामः रेचकपूरककुंभकप्रकारः समाधिप्रत्यनीकार्थेभ्यः चेतसो
व्यावर्तनं प्रत्याहारः चित्तस्य देशबंधो धारणा परमेश्वरादौ प्रत्ययै
कतानता ध्यानं तदेवार्थमात्रनिर्भासं स्वरूपशून्यमिव समाधिः य
दा ध्यानोत्कर्षाद्विवाताचलप्रदीपावस्थानमिवैकत्र परमेश्वरादौ
चेतसोऽवस्थानं समाधिरभिधीयते एवमेतानि योगांगानि [illegible]त्
णामसकृद्दीर्घकालादिस्थानेष्वनेकप्रकारैः स्वभावनया भिरतिस
ज्ञितेः परं वैराग्यं परमेश्वरे च परां भक्तिमाश्रित्य यथाऽनवयोगी न सेवि
तान्यानि ततो चिरेणैव कालेन भगवते मनोऽपि स्वस्वभावं [illegible]
ते नः पशुपतिं तं दृष्ट्वा निवृत्तिमार्गेण योगी मोक्षं प्राप्नोति तथा च

क्षाति: तमेव विदित्वातिमृत्युमेतीत्यादि तस्माच्छिवदर्शनादेव
मोक्षः तथा च तस्य मोक्षस्य लक्षणमात्मनः समस्तविशेषगुणो
च्छेदः संहारावस्थायामाकाशवदवस्थानं मोक्ष इत्येके तथा च शा
नसंवहितानां कर्मणामेकल्पितफलादिस्पृहे ज्ञाने जातस्य दुःखव
विगमोपायार्जितात्मैरात्यंतिकमुपरमस्योत्पन्नतत्त्वज्ञानस्याज्ञानि
वृत्तौ विरक्तस्य रागद्वेषाभावात्तज्जनितयोः धर्माधर्मयोरनुत्प
त्तौ संचितयोश्चोपभोगान्निरोधे शरीरादिसंतानविरोधात्त्यागे राग
दिनिवृत्तौ जातायां केवलो व्यवस्थितत्वान्निवृत्तिलक्षणो धर्मः प्रस्थाप्य।
दर्शनजेस्त्वविरुद्धत्वान्न वर्तते तदा निर्बीजस्यात्मनः शरीरादिनि
वृत्तौ पुनः शरीराद्यनुत्पत्तौ दग्धेंधनानलवदुपशमो मोक्ष इति वै
शेषिकाः तथा चैतत्संग्रहः॥ अतो विवेकिनः शुभेऽविषयादो।
षदर्शनात् विरक्तस्य निमित्तादित्यागे नित्यस्य सेवनात् निवर्त
कस्य धर्मस्योदये नहि समुत्त्पिनात् नानाशरीरवृत्त्यादिनवात्म
गुणसंचये दग्धेंधनादिवत्पुंसोवस्थानं मोक्ष उत्तमः अन्यतोच्छ।
दिनीदुःखसंततिस्संततितः दीपसंततिवन्माननिमित्तमोक्षम
मीरितं अशरीरं वाव संतं प्रियेत्याद्याम्नायात् तथा तस्मादकस्मात्
दमे शुक्लपादाद् जडंद्व समाधिभाजो वैराग्यविज्ञानसमुद्भधर्म
त्वद्भवेद्धर्मनिवृत्तिरग्र्या॥ इतीत्थमात्मविशेषगुणानामुच्छि।
त्तावदुःखवेच्छाद्वेषप्रभावरूपस्य परमेश्वरसाक्षात्कारे जाते वैरा।
ग्यादिकक्रमेण काणादयुक्तं तस्य व्यभिचारं दर्शयन् उपहसति ॥
दारा हरिहरादीनां तत्र मग्नमनसो भृशं किं न मुक्ताः ऊनः सातिका
ग्रामारमनोभवः २९॥ परमेश्वरे विनैकाग्र्यरूपेण तन्त्यात्सात्का
रेजाते क्रमेण वैराग्यादिसन्तत्यात्मविशेषगुणोच्छेदे मुक्ति
चेत् तर्हि सेवकलोकाः परमेश्वरे काये चित्तबाह्यरंगतावदा।
स्तां तथापरमेश्वराणां हरिहरादीनामंतरंगभूताश्च ये परमभक्त
तयः अस्य मन्यं तेषु हरिहरादिक्षुलवितानाः किं न मुक्ताश्चेदा
गपाशमृत्यिक्रमेण शरीरवृत्त्यादात्मविशेषगुणासम्भवस्य यो
देकसमाप्नामाः ऊनाविमनोद्भवः कामस्यैवं ऊर्ध्वेरत्यमेदर्श।

नै. ष. सं. टी. २८४

वंप्रकारकान्तयाबंधनत्वात्कारागारे तुआदिगुणवतिमोक्षप्रयत्न
न तु पदे हे ह्हविद्यते ४६॥ एवंमोक्षलक्षणमुक्तस्यपरमेश्वरस्वरू
पमपहस्तयति॥ देवश्चेदस्तिसर्वज्ञः करुणापूर्वप्रभागवाक् तत्किं
वाक्यप्रमाणाद्दुःखेनार्थयतिनार्थिनः ४७॥ सर्वज्ञःकृपालुरव
निष्फलवचनःकश्चिदीश्वरश्चेदस्ति इंद्रियातिकान्तप्रमाणत्वव
नप्रदानेप्रयासमात्रोकिंनहेनार्थयति संसारिमनोरथवाक्यैन
ऊक्तं ४८॥ ईश्वरस्वरूपमपहस्तस्वभावमपहस्तयति॥ भविनो
भावयेद्दुःखंस्वकर्मजमपीश्वरः स्यात्कारणवैरीनःकारणात्
परोपरः ४९॥ निजकर्मणाजातमपिभविनांसंसारिणांदुःखंभा
वयन्प्राकारणंविनावैरीद्वेष्टास्यात् अन्यदारथनाद्यपहरणादि
कारणात्परशत्रवः ५०॥ एवंपरमेश्वरस्वरूपस्वभावावुपह
स्य शरीरीनित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नवानीश्वरः सर्वस्यजगतोवे
दस्यकर्त्तेतिशास्त्रलक्षणार्थंहृदयस्थसिद्धान्तंमहृवयति॥॥
तर्कोप्रतिष्ठयासाम्यादन्योन्यस्यव्यतिघ्नता नाप्रमाणयंमतानां
स्यात्केशमत्स्यत्निपद्भवत् ५१॥ यदीश्वरःकर्त्तास्याच्छरीरेस्या
त् कर्तृत्वशरीरित्वयोःप्रत्यक्षेकुंभकारादौव्याप्तिदर्शनात्
सतितुशरीरेज्ञानस्यशरीरजन्यत्वाद्देहोत्पत्तेःप्रागसत्त्वादनित्य
त्वानवोत्स्वभवेत् एवंचसतिःसर्वःकर्त्ताकारकश्चकर्त्तानसर्वे
च्छयाकार्यकरणेप्रवर्त्तते इतिज्ञानापेक्षित्वात्प्रयत्नस्यानित्य
प्रयत्नस्यस्यात् यःप्रयत्नवान्सबुद्धिमान्योबुद्धिमान्सप्रयत्नवा
निति बुद्धिप्रयत्नयोरन्योन्यापत्त्यावधारणाद्बुद्धिरपीश्वरस्यास
र्वविषयास्यात् यदीश्वरस्यप्रयत्नोनित्यःस्यात्तानानपेक्षःस्या
नचतथेत्यादीनांतर्कानामप्रतिष्ठयाकश्चिदेकत्रानवस्थाने
नसाम्यात्तुल्यवलत्वादन्योन्यनाशायतो अशरीरीनित्यज्ञाने
च्छाप्रयत्नवाननित्यादिमतानांकेषांनापितस्तेषामेश्वरानि
त्यतावादिनामप्रामाण्यं यथामतस्यतिपत्त्यात्वाभासोनेकांति
कः नप्रमाणं नित्यःशब्दःप्रमेयत्वादनित्यःशब्दःप्रमेयत्वादि
तिद्वयोर्नित्यानित्ययोःसाधनत्वादेकस्मिन्प्रतिष्ठा नत्वमत्सर्वे

त्वकार्येस्यावरेच्छादोशभीरवानेवं ऊर्भकाणादिकर्तारिह्यः न
धाजेगमेपक्षुमनग्वादावपिशरीरयानेवपिशादिः कर्तारिह्यः
किमशरीरिणाश्रवरोति ७५॥ एवमोक्षवलवाणोह्यपिने ॥ प
रस्यदेहवधमाहात्मकालवाकाराणिभूतान्यमनियमान्यपहाभिन्नम
ग्रान्दशरस्यहमासत्यमहिंसावदयारस्पृहा ध्यानंप्रमादोकार्पं।
ण्यमार्जवंचयमाद्दशेति सर्वेषामेवयमाणांहक्षणाय बाझो
वाव्यात्मकेयेवदुःखितत्वादिनेकचित. नऊर्ध्वातिनवाहृति
साक्षमादविकीर्तितेतिलक्षणांसर्वयमवीजभूतांक्षमामेषा
त्येतासभावनयाद्दृश्यति॥ अक्रोधंशिक्षयेत्यन्येःक्रोधना
येनपश्विनः निर्धनास्तेधनावेवधान्तुलाघोपदेशिरः ८०॥
स्पष्ट॥ एवंयमेषुहषिनेषुशेषाचमिज्यात पोदानंस्वाध्यायोप
स्यनियमैः व्रतोपवासौमौनंवस्नानंचनियमादशेति सर्वेषा
मेवनियमानांसारभूते चेतासिहवनेशासीयाणिमामेसिहरेवच
ईश्वरस्यार्चनेचवेवमिज्यातिपरिकीर्तिता पात्रेभ्यस्यधनत्यागरूं
प्रकाराननपेक्षया यथादेशयथाकालंदानमित्युक्तंबुधैः इत्ये
वंलक्षणाइज्यादानेएकविषयानर्थोत्पादनेनहृष्यन्तेनहृषय
ति॥ किंविनेदनेनहेयमदोऽरिहितिप्रिया दृत्वासर्वधनंमुः
ण्योवधनंयामवान्वलिः ८१॥ एतदेवहेतुसर्वेनिदर्शयति॥
दोमवाडोग्याचसर्वेयधनिनःचेतसाजनान् विसृजन्लोभमो
होभावेकदायुघ्रदासते ८२॥ अयमर्वूलोकःधनवताज
मान्मनसाधनंमिवास्वधनंदृष्यति लोभेनस्पृहयतिवधुनः
दोग्याद्ष्यतिचेत्यर्थः लोभमोहाभ्यंक्रोधंवविसृजत्यक्रो
पस्वहावक्रोधेवाधकदासते यदिवनवर्क्रमोसर्वएवलो
भक्रोधाक्रोनाद्यन्यर्थः ८४॥ एवंयमनियमौहयवक्रयगुप।
हस्यापिमिलितेवोयहूसांनिजाभिमतस्थैवविहारंयस्यपये
साधिनंनिकामयजाऽ॥ देन्यपस्यफलमस्तेन्यमभदंयऊतिवं
घेना स्वांछंदमस्छतानंदकेदलीकंदमेवकं ८५॥ अस्तेन्ये
पद्यपन्यग्रहनानभिलाषेद्यपप्राान्दशास्यपर्यायोयदःदेन्यस्याके

घंटैन्यमेववर्धयतिनतुप्राप्यमित्यर्थः एवमभक्ष्यमेकाद
श्यादिषुभक्ष्याभावः उपवासाख्योनियमः जलेवंचवामात्र
मेवनत्वन्यदत्रकिमपिफलमित्यर्थः अंतयककेवले
स्वात्कंघेनिर्वयग्रहत्वस्वैरविहारमानंदोजरंमूलमस्वत
भज्ञधमित्यर्थः पत्र समासोयंसर्वपत्तसंग्रहः ॥ अथा
ओन्नवपत्तसंग्रहः ॥ ॥ तदित्थंकलिचार्वाकस्यनास्तिकस्या
भिमतोपदेशापदेशेनस्वात्पप्रामाणपादिसर्वपदार्थानुद्धा
वियदयन्कविरयंसर्वविद्यापारदृश्वापापंकिमपिशास्त्रान्तरि
प्रविशिष्टरहस्यंतदेवशाक्रमस्तावेनात्रयहलोकेप्रकाशय
ति ॥ इत्थमाकर्ण्यदुर्वर्णांशाक्रः कोपनतोदये अवोचदुच्चैः
कम्बोपर्यभम्लानिहंनतति ८४ ॥ इत्थंसर्वोक्तेनप्रकारे
णादुर्वर्णांचार्वाकानांब्रह्माणादीनांहृदंभावपवदुर्वर्णादुर्वचन
मतःपापमेकशेषः आकर्ण्यशाक्रः शान्तशीलनशीलः कोपन
तोदये धनिप्रायेणतुकोप उच्चैरवादीत्कम्बोपर्यभ्रयति
दितःकःकःपर्वतमस्त्राणिहंनतितिकनानि कस्कादित्वात्स
ह दुर्वर्णामिति शब्दविभक्तिसमीपसमृद्धिव्यृद्ध्यर्थाभावे
त्यादिनासमासः ८४ ॥ लोकत्रयीत्रयीनेत्रावज्रवीर्यस्फुर
त्करे कइत्थंभाषतेपाकशासनेमयिपश्यति ॥ वज्रस्यवीर्य
यपराक्रमणायस्फुरत्करोयस्यएवंभूतस्यपाकादितिनाम्न
शासनोऽस्येवभूतेऽपितपःप्रवृत्त्यावीर्यातिशयेननिहृणामयिलोकं
त्रयीत्रिजगती त्रयीवेदत्रयमेवनेत्रंतत्रदृश्यतिदृष्टसाक्षा
त्कारसाधनेकरणयस्याः तादृशीशासतिशास्त्रयतिपालय
तिच इत्थंप्रकारेणभाषते ईश्वरएवनास्ति जन्मस्याप्य
त्वेनस्मृतेःप्रामाण्यंश्रुतेरप्रामाण्यंश्रौतस्याविधेरवशेष
ष्यपानंज्ञातोबालतत्वन्त्यफलाभिप्रलोभनमित्येवंवदति ॥ अत्र
नावदर्शीईश्वरः अहंशाक्राख्योलोकपालोलोकस्त्रायमा
स्येशासनीयकः ज्ञानवैराग्यैश्वर्यसंपन्नः सन्यासिनांधर्मायप्रमे
तानेयथायावत्यधपन वैराग्यान्यथापानंविनाप्रवृत्तः पेत्तयाते

तत्कर्मफलमाप्नोति समग्रः प्रत्यसंपवोस्मिन्मध्याह्ने स्वर्यैच ॥१॥
दृष्ट्वोतीहत्य कथंनेत्स्वरेतव्यातनेवेदेनदस्वयंउष्णाउष्णेन्य
हान्यहस्मामर्थस्वइत्येतद्यर्थः अत्रत्रयीनेत्रा मतिययावन्
क्रतिप्रहृत्वामित्याज्ञाव्यापनेवज्रवीर्यस्फुरत्करप्रकाशास
नइतिउष्णनिग्रहेणस्वर्यप्रकाशानम् ८५ ॥ एवंसर्वेषांचा
वीकविषमतिपत्तीनामज्ञरंविभीषिकासर्वेकोविचलोकाः ॥
प्रतिष्ठाप्याभिनिर्देशक्रमेनसर्वासामेकत्र्यैवकारिकयाशास्त्र
तत्वताग्रहप्रकाशयन्यासमाधिक्त्रराह ॥ वर्णसंकीर्णत्वा
योवाजातिलोपेन्ययापिवा ब्रह्महादेःपरीक्षास्वभंगमगप्र ।
मातय ८६ ॥ मातापितृद्विजगुरुराजस्त्रीबालघातिनो महापा
तकयुक्तानांनास्तिकानांविशेषतः ॥ लिंगिनांप्रमदानांच
मंत्रयोगक्रियावतां वर्णसंकरजानांचपापाभ्यासप्रवर्तिनाम्
पनेष्वेवाभियोगेषुनित्यमत्रप्रयत्नतः दिव्यंप्रकल्पयेदेवं
ज्ञाधर्मपरायणाः धटोग्निरुदकंचैवविषंकोशश्चपंचमः सं
दिग्धेष्वभियुक्तानांपरीक्षार्थंमहात्मनः प्रोक्तानिनारदेनेह
सत्यानृतविशुद्धये । इतिधर्मान्नमोदेशाभियुक्तानांयत ॥
वादिष्वुक्तानांपापानांशुद्धोपुड परीक्षायैदीयमानेघटादिके
दिव्ये ॥ अथवा अभक्ष्याभक्षणंकृत्वाविकर्मकारिणया प्र
सूतानांहिजातीनांसमवर्णास्तथैवनिष्ठु प्राप्तमन्त्रपरीक्षंच
भोजयित्वाचनिर्दिते प्रकार्यकरणेकृत्वाहृष्यियत्वाचकल्प
को विनायकोपसृष्टस्य महाव्याधिहतस्यच पापस्त्रावरहि
तस्य - - - - - - - - इदंयंत्रेउद्वर्तीमहापातकनाशा
नेलक्ष्मीहारमिदंश्रेष्ठंमहादेवप्रणोदितमिति ॥ स्वेच्छया
धर्मापातिधायार्थपापप्रायश्चित्तार्थेवाक्रियमाणेगलाउरूणा
द्विकृत्यचेहकृत्वागोधागेच स्वप्नापपापातिशयानतिशयप
रीक्षार्थं सर्भिर्भागेचितलाशांतुलाया एकशिक्यमारोपितपल ॥
परिमार्जनेनद्वितीयशिक्यस्थसमर्थकपलद्रव्यमानाग्रेकप्रति
मायां पदाचगुरुमात्मानमनमह्लानलयाश्चने परेचलाघ

नै. ध. सं. टी. ८२

वेमन्येतत्तः कर्मसमापयेतिदिव्यवणात्तु दृशिक्यारोपितम
ध्र्मादिकमभिमेत्रणात्माक तुलनयासमपरिमाणमपिय
दालघुभवति स्वात्मप्रतिमा च गुरुस्तदासंभवत्यायश्चिन्नत
याकर्णावेष्टनहो यदा च समा गुरुः स्वप्रतिमातुल्यलघुस्तदा
कर्मसमाप्तिरितिसिद्धांतेन परीक्षा विधिश्च भिक्षुकानां गवय
राजयोर्हर्षांतीहेत्याह ॥ वर्णसंकीर्णतयामित्यादि ॥ अयंव
णो ब्राह्मणादिः संकरहीनः अन्यथापि वा संकरसहितोवेति
नातिलोपे अस्य ब्राह्मणादिजातेर्लोपो जातः अन्यथापि वा
न वा जात इति ब्राह्मणादेः पत्नीकिनः परीक्षा च घटादिदिव्यैः
शुद्धिशुद्ध्यमानयोर्भंगः समपरिमाणस्यापि परीक्ष्य
प्रतिमानभूतस्य शिलादेस्तुलायां जले वा ऊर्ध्वं गमनान्न्यूनः
लाघवगौरवानुमापकः पराजयः अप्राप्तेः नैपराजयप्रामा
णाय प्रत्यक्षतोत्तरः ब्राह्मणादीनां जलादिदिव्येन परीक्षायां क्रिय
माणायां स्कंदादिनयागजनितानां दृष्टजन्यस्य फलविशेषस्य
ग्रावोन्मज्जनादिकस्य प्रत्यक्षतो दर्शनात् ग्रावोन्मज्जनेयत्
फले वक्ष्यते सत्यतानिश्चयात् ग्रावोन्मज्जनवदिति न
उक्ते हर्षाणां भूषाणां संपन्नमित्यर्थः अपि वर्णसंकीर्णता
दिपरीक्षायां योर्भंगः पराजयः तमेव प्रमाणं कृतनेव शा
स्त्रोक्तक्रमप्रमाणेन ग्रावोन्मज्जनवदित्यादिको सर्वामेव
विप्रतिपत्तिमपाकृतो जानीहीत्यर्थः भंगमिति जयस्या
शुफलत्वम् तथाहि घटादिदिव्यपरीक्षायां परीक्षणीयस्य
पुरुषस्य शुद्धिज्ञानेहेतुः केनचिद्यपीड्ये न योगीन देव्या
ग्रहेनियमेन यपरीक्षाफलश्रुतायाः शुद्धेः तत्क्षिकालपर्य
न्तमेवावस्थानात् उत्तरकालेविनोपायेनोत्पत्त्यभावमविज्ञाय
विरोधीपरीक्षात्मनः कर्मसंयोगजः दंभादिविहितानां
कल्याणलाभे मंत्रिणामेन परीक्षत्वरूपसमवेतः धर्मा
ख्यागुणाजन्यंते तेननन्दजयः तथा च स्वर्ग धर्मः पुरुष
गुणः कर्तुः प्रियहितमोक्षहेतुर्वर्णाद्रियोत्पत्त्यभावमविज्ञा

जः वर्णाश्रमिणां प्रतिनियतसाधननिमित्तेति तथाधर्म-
स्यात्मगुणत्वे धर्माधर्मावात्मगुणावात्मान्तरगुणानामकार-
णत्ववचनादिति विरुद्धस्तस्य दानकृत्वेन यागादिकर्मणः
कालान्तरभाविनि फलहेतुत्वानुपपत्तेः फलसाधनीहितौ वि-
हिताविहिताचरणेन धर्माधर्मौ जायेते उक्तविषये तौ जाये-
ते इत्यपेक्षः यास्तु प्रकारः धर्माधर्मावात्मगुणावात्मान्तरगु-
णानामात्मान्तरगुणो प्रकारणत्ववचनादिति अस्यार्थः दे-
वदत्तसमवेताभ्यां धर्माधर्माभ्यां यज्ञदत्तस्य सुखदुःखानुत्प-
त्तेरात्मान्तरगुणत्वे धर्माधर्मौ यदि कदाचिदन्यसमवेतौ धर्मा-
धर्मौ परस्मिन् सुखदुःखे उत्पादयेतां तर्हि कृतनाशाकृताभ्या-
गमप्रसंगः चैत्रनिजकृतस्य धर्मस्य फलं सुखं तेन स्यात् अकृ-
तस्य च मैत्रस्याधर्मस्य फलं दुःखमभ्यागच्छेदिति प्रतिपादि-
तमात्मगुणत्वं धर्माधर्मयोः एतदेव हि सतत दर्शितमुदय-
नाचार्यपादैः विफलाविश्ववृत्तिर्नो न दुःखैकफलापि वा दृ-
ष्टलाभफला नापि विप्रलम्भोपि नेदृशः ॥ इत्यनन्यथासिद्ध-
याप्रेतावता यागादेरदृष्टद्वारैव परलोकं साधयित्वा ॥ चिर-
ध्वस्तं फलायालं न कर्मातिशयं विना संभोगो निर्विशेषाणां
न भूतैः संस्कृतैरपि ॥ यथा चिरध्वस्तमन्त्रादिकारणचक्र-
वदादिकार्यसाधनाय न शक्नं तथा चिरंतने मंत्रोच्चारेणयेष्टु-
हविः प्रक्षेपादिहुतानादिषु फलायि नेदृहीनदक्षिणैः ऋत्विग्ज-
नैर्विधस्तयागादिकं कर्म फलाय स्वर्गादिप्राप्तये नालं न प्रा-
प्नोति ततो यागेन कर्मणा ह्यदृष्टं निष्पाद्य पुरुषसमवेतो
जन्यते तेन च स्वर्गादिकमिति प्रतिपादितं तथा ॥ जयोतर
निमित्तस्य दृष्टिलाभाय केवलं परीक्षसमवेतस्य परीक्षा विध-
योसन्तः ॥ जयपराजयनिमित्तस्य तथापरीक्ष्य पुरुषे समवे-
तस्यादृष्टस्य वृद्धिलाभाय स्वकार्यस्य पुण्योद्भूतादृष्टज्ञानस्य जन-
केप्रतिसामर्थ्यायपरीक्षः विषयः घटादिः दिव्यविषयो मता
गतम्मवं प्रतिपत्तदंपणिकपणामिङ्गानगुटाद्भुत प्रातिमादिषु

नै॰
सू॰ टी॰
१८७

षेषएवप्रकारोस्तु किंपुनस्तुलादिदिव्यपरीक्षणेइतिन्या
यज्ञस्तमांज्ञलिः तदेवशरीरस्यव्यतिरिक्तोनित्यज्ञानेच्छाप्र
यत्नवानिदानीत्यात्ववस्यकर्त्तास्वर्गादिदृष्टादृष्टार्थसा
धनीभूतस्ययागादेरुपदेशकर्त्तयायागादिनासाध्यस्यस्व
र्गादिफलकारणस्यादृष्टार्थस्याधिष्ठातापरमेश्वरे जीवे
चैतनेनानित्यविभोज्ञानेच्छाप्रयत्नैकाश्रयेधर्माधर्मयोःक
र्त्तरितत्फलभोक्तरिचसर्वएवकचार्वाकपूर्वपक्षप्रतिक्षिमो
र्वैयोविचक्षणोः तथाहिपरीक्षाविधौक्रान्तिसिद्धूपया
जनितसंस्कारेणैवस्मृत्याश्रुतज्ञानकारणप्रत्यक्षेयोरात्मज
नोजातेदृष्टयार्थानुमानवदित्यादेयःप्रविहिसएव एवसर्वेप
रीक्षाविधिनाजयपराजयनिमित्तंयद्दृष्टमुत्पादितंतस्यको
नित्यस्तुतेनाभोक्तारूकषएवेतिसिद्धेकेनापिवोपिसक्थेनोत
प्रकाशितःक्षणिकवाचोपिवाधितएव ॥ परीक्षाविधावेव
दृष्टफलसंवादात्तत्प्रणीतत्वेनीन्द्रियार्थदर्शितत्वेनपरमात्म
तयातत्प्रणीतानांसर्वेषामेवदृष्टादृष्टार्थानांवाक्याना
प्रामाण्यात्तिश्चयस्तस्याग्निहोत्रेत्रयोनितत्रमिस्रपक्षास्सोपिपरा
स्तएव ॥ यच्चक्षुद्रिवंशाद्धयीस्वज्ञातितिविश्रुतज्ञातिमदि
त्यस्यक्षरणकोभिनीवर्गसत्सर्गौरतिसोमपात्रिक ॥ ईश्वरेना
रुद्दानेनारीवित परद्वारानिहानिहतिच हेत्वाभासत्वेनेन
विप्रतिपत्तिमत्त्वाच्यगुरुतल्पगतावितिस्वप्रतिज्ञां दृष्टोकू
त्योपन्यस्तं तदापिब्राह्मणादिप्रसिद्धायाइतिजलानलपरी
क्षाद्यावितिचश्लोकद्वयार्थेनपरीक्षाविधिविषयोपन्यस्ते
नपराम्यते ॥ यच्चपापात्मापक्रमदोषःसोपिक्रान्तिप्रत्यक्षयोः
परस्परविरोधेक्रान्तिरेवबलवतीनप्रत्यक्षं ॥ अन्यथाचंद्रप्रा
देशताप्रत्यक्षेणतदधिकपरिमाणावेदकस्यागमस्यबाधाप
त्तेरितिप्रायश्चित्तरूपकंतदावद्यातब[illegible]लेह्यादेवाक्य
स्तुचनिकर्षोवाबलेव्यतयापिपरीक्षाविधिनेवंदृष्टफलाक्व
तिःदृष्टार्थेमुचावधारितप्रामाण्यतिवाचेयकन्यागतस्त्र

स्पृलेविस्तवेण ८६ ॥ परीक्षाविधिमेवविस्तरत्योपेहलयति ॥
वैन्सयादिप्रसिद्धायागतायवेत्यतेजयन् नहिस्फुडिमशोवस
वर्णविशास्यशमति ॥ ब्राह्मणीआदियस्यासावावामोप्रसिद्धायतस्याः
स्त्रियाःअंतानांसिवंभुजनोदिव्यपरीक्षायोजयन्नजयेनहृष्यते।
यत नंद्रयुणहित्यंप्रशोवस्यवर्णवशास्यस्फुडिंकयथति यदिम
वैपिवर्णावावशोशुद्धःस्यात नहिपरस्त्रीगनेवदिव्यादोपवाज।
येत नचनयापरजीयमानोहृष्यतेतस्मान्स्फुडिंकयथति ८७
जलानलपरीक्षादोसवादोवेदवैदिने गलहस्तिननास्तिक्यापि
विपर्यंकरुतेनते ८८ ॥ स्फनिजापितेजलवाह्निप्रभृतिदिव्यपरी
क्षायांवः संवादः तन्मज्जनानिमज्जनादिः सपवंन्यक्कृतेनास्तिकवं
तवापियनकरुतेपिक्रियंतत्स नानिंद्योः ८८ ॥ मत्वैवपतियोगा
दोगभोदवभुवोद्दयात् शास्तिसंनास्तिकाःकामनकिंमर्भिन
त्रिवः ८९ ॥ ब्राह्मणादिप्रसिद्धपरस्त्रीगमनेपरीक्षाविधिनापि
यजयश्चेत नहिकंथमिदानीमपिदीप्यमानेगोत्रमस्त्रीजाते
त्वयितज्जातइतिव्यभिचारमाशंकयाह मत्वेवहृष्टापतियोगा
दोकागणावके यज्ञभीवपनसंभवतितवयाकुमेनेनाहृष्टे
नप्रतिवंपकेनभाव्यमितिनोयमाहितंप्रमाणवलाहानीनेक
मेतापनतापनयोवेकपात्रेनाभेदोपवासकर्मानिनमेदृष्टे
भोनास्तिकायकाकेमर्मानिकयंनोभिमत धाकुमेगेन
तस्यपंसेपबलवत्वात्मनपापपृथ्वीभामनादोपसजयकार
ोपसजयभावइत्यर्थः प्रथवाहेतमाकुःस्वमेचीदीनत्यसो
त्रसिदं भवद्विरेहेपवकाभ्यागमनिज्ञायमानेदृष्टस्यपातिस
योगादेः कारणस्यसद्भावान्नभोवृषसंभवति यस्त्वेवकदा।
चित्कालेनदृष्टाब्धस्यकारणस्याविविद्यादिति ८९ ॥ परी
क्षाविधिनाजन्मानवनिस्थेयेजातेपिजनदोषोयंभवेणा
दर्शयति ॥ याचनास्तगयाशाडजनस्यावित्रपकवनं नाना
दृशाजनोपता: प्रत्येनकयाकथम् ९० ॥ एतस्यापिधात्रा
दिनामामस्यनाकेः कस्यापिजननमाविवपस्यान्मनोगयाशाडे

नै॰
ष॰ से॰
टी॰
६८७

यावत्ः गयाश्राद्धेन कृतेन मुक्तोहमस्मकः एवमाविष्टजनेन त्य
क्ष्यामीति वदतः नानादेशजनेभ्यो विख्यातः कथं न निश्चिनोषि
स्वतो हि स्वदेहभोगेन नाहं तेनौर्ध्वदेहिकादिकमपेक्षकं न रवकथा
तनानेन रपिशाचादिजन्मतो ग्रामः परशरीरं भावि स्वप्नस्व शुक्र
योगया श्राद्धया वृत्तं स्वप्नः प्रत्ययाय प्राग्जन्मचरितं वाक्ति नतु
निर्जेतिहिते इत्यदर्शयति देशकालान्तरितं हृदं कथानमीति
प्रत्यवहारश्च मेव जन्मान्तरं कथं न स्मृहते ॥ देहान्तरप्राप्ति सदर्शन
निश्चयेन संदेहप्रयत्नदेहान्तरित्वेन निराकृते न तथास्ततः स्मर
तिजन्मानीत्याशयपि दर्शितं ५० ॥ नीतुनाय मृत्युनेन नाम धा
तेकृपागतो श्राद्धात्मसंवदतीन परलोककथाकथम् ५१ ॥
अन्यस्मिन्नेव नाम्ना यमदूतेन परलोकं नीतानां प्राकृः
शोधनया पुनः कृपागतो स्मिन्नेव देहे जीवतो भूतपाणां संवद
नी प्रत्यक्षमनुभवमानो त्यामिलनी परलोककथा कथं न
विश्वसिति ५२ ॥ तदेवं शास्त्रवचसा सिद्धे नित्यत्वेन स्वर्गपदमे
श्वरे स्त्री नो नत्वा नीतन्त्रास्मामाप यद्यपि सर्वथा कालोपाः
प्रतिचिन्तापवत्तयापि शिष्याणां तु बोधाय प्रतिप्रश्नं श्लोक
मज्ञया विस्तीर्य लिख्यते रामायाजानकामार्यानस्यन्नेत व्यात
सामर्थ्यात्पूर्ममतमप्राणि विडम्बिन्योगन्तमेवामरं प्रस्फोटी
कारस्याहिदेवावरणोस्य हृपवभा सेयथायां मद्वत्यलमत्रा विस्त
रेण ॥ तत्र हनेत्याकथं सृष्टेत्यत्रात्वेपि विचार्यमाणे ध्यात्मीयः श
रत्नादीकेनिहन्ति तथा हि सृजन्मदत्त विषयमविरुद्धं दोसहते
धामवतो दुस्साधनीयत्वाद्दुःखेपि पर्यवसाने स्वर्गभोगादेरनुभव
स्यम्भवणात स्वर्ग सहते शापात स्वविपपरणमेष्यत्ययततः शा
रीरमात्रक्षेपादर्शनात् ॥ अनिष्टदे शापत्याच स्वर्गानेनितत्व
मेषकृषः ऊर्ध्वादित्यादिभवडन्ने स समाधानं शापीय एवेत्यर्थः १॥
बलान्जन्मतन पापानीत्यजा सर्वस्मिन् कथायान्वये शीने तदनु
कोपकस्य मन्त्रारयंया मनुकिमिदम सिद्धीन् प्रश्नादिकरणादि
प्रसिद्धो परपवार्थ इति ॥ स्वर्गमार्येपीत्यत्र जन्वनविज्ञानके

नेपदाहि सेतत्र गा स्वार्यो वलं च नेन समाधानं स्फुटमेव यथा ॥ स्व
च्छंदमानंदलवानां च लेति ज्ञानो हि यावदिंद्रियविषयादिपरं त
तोजीवः कर्मकर्त्ता तावदस्य बद्धत्वान्न स्वच्छंदेनाप्यानंदरूपाया
मुक्तेः प्राप्तिः विषयवैराग्यादिना तु तीव्रशुक्लकर्मसंबंधनहानेः ।
स्वच्छंदीभूतस्य सोत्साहानंदप्राप्तिरिति स्वच्छंदत्वमभिधेयतात्पर्येक
स्य चित्तमसंदेह इत्यर्थः ५ ॥ ज्ञातिस्मरत्वं चोधेषित्यत्र प्रश्नस्य एवो
त्तरं यथा ज्ञातेः स्मरत्वस्याभिधेयप्रयोजनावगमे शुभमहाभियामेक
मत्यं केति प्रश्नकांक्षः एकसत्यमेव सर्वज्ञ इत्यर्थः अत्र हेतुमा ।
ख्यात्वेत्यादि ५ ॥ यस्मिन्नस्मीत्यादि प्रश्नस्य एवोत्तरं यथा देवल
णीवेदितव्यं परमपरं च तत्रैश्वर्यविशिष्टः संसारधर्मैरपि बद्धस्य
ष्टः सर्वज्ञः सर्वस्य जगतो वेदस्य च कर्ता परमहेश्वरः समावफल
भोक्तानंतः प्रसादिको परइति प्रान्वतिज्ञान मात्रमित्याह यस्मिंदे
हे वा क्षणाके स्थाव्यहमस्मीत्येवं रूपोहं प्रत्ययः तस्य देहस्य दाहे ।
पतनं वा किं भवतीति प्रश्नकांक्षः अपि नश्यत्येव यायामित्यर्थः तथा
हि परमहंसः सार्धीद्रियमात्रस्य कृतस्य वा कर्मणः साक्षाद्दृष्टफ
लप्रापकस्य यथेष्टं श्रीपरमात्मिकेश्वात्मीतप्रसिद्धे तस्यैव नसः फल
दुःखं सोप्यास्मिन्नेव जन्मनि बालाद्यवस्थानामेकत्वं तज्जन्मांतरे वा
किं न स्यात् स्यादेवेत्यर्थः तथा च प्रमाणं अहमिति प्रत्ययो न शरीरे
न्द्रियविषयः अहं तदा यदकार्यं नं दुःखमनुभवामीति प्रयोगदर्शनात्
अनुभवस्मरणं च न शरीरेन्द्रियमेव हि बालवृद्धदेहयोः परिणामभे
देनान्यत्वे सिद्धे बाल्याद्यवस्थानुभूतस्य वृद्धावस्थायामस्मरणप्रसंगा ।
त् नस्यान्यानुभूतमन्यः स्मरतिपत्वं यमहमद्रा दृतं नस्य [illegible] मीतिरति
हृदयोर्निर्णयो यथौ व्यभिचारो द्रष्टव्यः तस्मादस्ति कश्चिद्देहव्यतिरिक्तप्रत्ययवि
षयः स्वाचादीनामेकोनुभविता स्मर्ता चात्माख्यः तत्र यथा बाल
देहेन कृतस्य कर्मणो वृद्धदेहे फलभोक्ता तथैव शरीरहृतयोः शुभा
शुभकर्मणोत्वावि निर्धारीरफलानि भोक्तेति सिद्धम् मातृः स्मरति
जन्मानीत्यत्र देहपतनेपि कतन देवत्वसिद्धेः फलभोक्तृत्वेनात्मानि स्प
तः स्मरतीत्याविद्याग्याल समंधीभूत जिज्ञासुरित्यर्थः ॥ जनेन जानता

नै. घ. सं. टी. २४५

स्मीत्यत्र अहोआश्चर्यं हुंडंचार्वाकानूतिकोनयानि ह्नेत्यर्थः स्तौ
नवबोधयाख्यात्याभ्रस्मीतिकायमेवाहमत्यथालंबनेनयाजान
ताजनेनत्वमर्यकायोनेत्यसौकायोहंशाह्लालंबनत्वेनत्याज्यते
अन्यदात्माव्यतत्वमहंशाह्लाभिधेयत्वेनशास्त्रेतेच नयावेकेने
तिनेतिक्तत्यर्थान्नरूपमभिक्रान्तेः नभूमिर्नतोयनतेजोनवायु
र्नोवैनेंद्रियंवाननेषांसमूहः अनैकांतिकत्वात्तद्धर्म्यकासिद्धस्त
देकोवशिष्टःशिवःकेवलोहमिति ॥ एकेसंदिग्धयोरन्यत्रापिप्र
त्ययोनरेहेविदाधतांस्त्रावीकाःशिष्टाएवमाक्रविनियोज्यं प्रमा
णार्थस्वत्रसर्वोपिप्रपंचएवदर्शितः॥ एकस्यविश्वरूपापेनेत्यत्रा
पियंथाप्रपंचएवोत्तरंयथाएकस्यएकएवराजेतिवत् देहादि
षुनभूमिर्नतोयनावैनेंद्रियंवेति स्थाविवाक्यार्थैरात्मनानुभव
निषेधात् देहादिभ्योव्यतिरिक्तस्यकेवलस्यात्मनःविशेषका
यादीनांसंबंधिनापापेनानंतेनापिनमुच्यतः हेभीरोतवसंक्रांति
सिद्धस्यात्मनःजीवरूपस्यतुरितेऊर्कमेणाक्रांतेकोनभावःस्यात्
अपितुसर्वेत्यर्थः किंतेहृतत्हनात्तृष्णादिन्यवंतुपरीक्षाविधिरम्य
मेवोत्तरं तथाचप्रतिमादयस्तेननेनविधिनासंप्रधापितामिमा
निकदेवताभेदास्तत्रतत्रास्थापनीयतामासादयंतिविधवत्संस्कृतेग
जशरीरमिवविघ्नापनयनविधिनापादितेचेतनत्वे तनिधानेयनेवौ
तत्राहंकारममकारोविज्ञादाविवसत्वमाहंषपदर्शिनोराजत्वेवंमु
माणावाक्यार्थाभिधायित्वानिमिन्नभेदसंसर्गोद्भवान्तंवं यद्यपि
दिन्यायउक्तमोजालिकाविकयापरीक्षाविधिमलक्षणतयाप्रकाशितं
त्वाणानीव तृणावादानित्यत्रप्रपंचएववाक्यार्थैनराभिधानस्यतथोत्तरं
तृणावादानेन तृणावादोपलक्षितानात्वाणानीवतिरक्ष्यकं नवा
पिनाहंशास्यवतृणावादोपलक्षितनरस्येवकाविवंजनवंचना अहं
एवास्तुभवत्तोयनीतिलोकप्रतारणा ॥ एवंहृष्टाहृष्टार्थपरायणःउ
नेहृष्टार्थेषुप्रत्यवतनः फलोपलब्धिरूपोवादंहृष्टार्थपर्यायाअपिप्र
माणप्रतिपादितेनास्मिन्पौरुषेयापौरुषेयावतिशब्दाययाशोक
गुमोर्थत्वात्प्रमाणमितिनपायिकेनंसाधितपौरुषेयत्व ॥ नत्वेव

पौरुषेयत्वात्प्रामाण्यप्रतिपादने गौरवेषाधिका ध्यपुरुषेयेषूपल
भ्यते अतोप्रामाण्यशंकापिनिष्कलेके प्रसज्यते वेदप्रामाण्यतांतस्मा
न्नित्यत्वेनानुमीयते ॥ इतिमीमांसकैनप्राडुर्भाविताविदानांपौरुषे
यत्वविप्रतिपत्तिमुद्रांम वावदूकेनोपहसितं ऊरुधकामदेवात्ता
मितितत्परीक्षाविधिसमाधानेनैवमनार्थम् नयाहि वेदवाक्यर।
चनाबुद्धिपूर्विकावाक्यरचनात्वात् लौकिकवाक्यरचनावदित्य
नुमानेनसाधितमेवनैयायिकैःपौरुषेयत्वम् ॥ प्रजापतिर्वाइ
दमेकमासीन्नाहरासीन्नरात्रिरासीत् सतपोतप्यत तस्मात्तेपाना
त्त्रयोवेदाअजायंतेति अस्यमहतोभूतस्यनिःश्वसितमेतत् य
दृग्वेदोयजुर्वेदःसामवेदोऽथर्वांगिरसइति योब्रह्माणंविदधाति
पूर्वंयोवैवेदांश्चप्रहिणोतितस्मैइति तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऋचः
सामानिजज्ञिरेइत्यादिभिःश्रुतिभिश्चतदेवपौरुषेयत्वंप्रति
पादितं ॥ नचपुरुषः ॥ एकोरुद्रोनद्वितीयायतस्थेयइमांल्लोका
नीशतईशनीभिरित्यादिश्रुतिषु ईशनीभिरिच्छादिशक्तिभिर
तेषांलोकानांकर्ताकश्चनकरुणावान्रागद्वेषाभिरहितःसर्व।
ज्ञोवेदस्यकर्तानिरूपितएव नचानीदृशःकश्चनविप्रलंभकः
श्रुतेकर्तेतितात्पर्यावधारणादेवकाशमात्रयावेदनुभावेनविप्र
लंभवाक्यत्वमित्यर्थः प्रमाणार्थश्चाचार्यकोकसर्वन्यायसूत्रा
वली ॥ एवंव्यवस्थितेवेदप्रणेतापरमेश्वरः प्रोपिवाकोपयेना
द्विसज्ञानोद्रियदर्शनः इतिश्रोकामपाकर्तुंकाक्षिंबेषाभिप्रीय
ते योगसिद्धपुनाम्नामादीनाःकर्ताकृतेरिति देवेन्द्रजगतांना
थेशिवेवेदप्रणेतरि निसर्गसिद्धसर्वज्ञेसमाश्वासासमंजसः
प्रभावातिशयोप्यस्यशाक्यतानन्दादनंतः विचित्रकार्यनिर्मा
णनिपुणत्वप्रवेदनात् दर्शयत्यतएवायंविश्वतीर्थकरान्प्रा
प्तासमान्मन्वादयमार्गलोकेप्रवर्तयन् तस्यप्रामाणिकत्व
वविस्तरेणाभिधास्यते: प्रकृष्टाधीनवचनावेदाअपिवदंत्यने
तस्माद्राममकृत्वेनमहाजनपरिग्रहं उपपाद्यवेदप्रामा।
णकल्पनेशोवः ॥ नचेश्वरःप्रमाणादिरहितोरथवियत्कायवेद

नै. ष. सं. टी. ३१.

णषितं समये हि कारणे कार्यसिद्धयः नेयमनुपपत्तिः यस्मात् ॥
वैरूप्यानिमित्तं देहभेदसंविदो वेदप्रणीतं शिवो न स्थिता इत्यभेद १
योगिनाममुनैन्नेक्ष्यते नैयायिकाः तद्योगायतने तु भोगविग्रहा १
नैहितगणादविपर्यये यथा नैव कार्यमात्र करणादेहान्वयः स्वीक
नः। केव्यमपरयात्र धाम्नि वदन्ति महर्षयः कायमिव दशा प्राउ
भीवास्मरन्ति च पाञ्चिणः त्रिपुरदहने नीलग्रीवतापाकरभ्य
णं विविधमसहाहेहं वेदा वदन्ति च पाशिन्तः। पुराणे वैलवे प्राह
पुराणपुरुषस्तनो नाकारणात्कारणाद्वाकारणाकारणान
व शरीरग्रहणं व्यापिनश्चेश्वरतत्परं तत्समाकालरुद्राख्यं
रजसा कनकाण्डजं सत्त्वेन सर्वगं विष्णुं निर्गुणं परमेश्वरमिति
तनवैतन्मिदं क्वचित्तपोधायासनः क्वचित्त्ववर्णाकेतनः क्व
चित्त्रिलोचनः परः प्रशास्ति नानुवागमः परस्परं विरुद्धपीनिमि
त्तभावभाजिनः ॥ भवति वा विभेदतोऽयनो वस्तु न विद्यते क्वचि
च्चकश्चिदनमो निद्वयाते मुनीश्वरैः उपासनप्ररोचना प्रकर्षमा
त्रसिद्धये। एतदेवाभिप्रेत्योक्तं न्याय ...... महजयन्तेः ॥ एकस्य
कस्यचिद् शेषजगत्प्रसूतिहेतोरनादिनिधनस्य महाविभूतेः
सर्गस्थितिप्रलयकारणशक्तियोगाद् ब्रह्मेति विष्णुरिति रुद्र इति
प्रसिद्धिः। यदपि कैश्चिदुक्तं पौरुषेयत्वादनित्यः सम्बन्धः सं
केतमहाय पदार्थं प्रतिपादयति चेत् नहि सर्वादेशेष्वब्राह्मन
संकेतः प्रतिपाद्यते ॥ तस्मात्प्रत्येकं संकीर्तनस्याह्वानावनवस्थि
तिः प्रसंकेतितशब्दस्य बोधकत्वं च वेद्यते तस्मात्संकेतवा
दस्य हेयत्वमनुपपन्नमिति तदेवं समाहितं ॥ नानाशरीरनि १
र्माणनिपुणः परमेश्वरः व्युत्पाद्य तत्संकेतं व्यवहारं विधि
वत इति। अस्यार्थः। स हि भगवान् विविधानि शरीराणि निर्मा
य कश्चित्तत्र महद्भावेन वनान्यिकमानयेत्यादि वचनानि प्र
युञ्जानः पिकानयनादि च स्वशरीरान्तरेण कारणः पाश्चस्या
नो व्यवहारान्तरं प्रदर्शयन्नात्मस्वयं निर्मितसंकीर्तनमुत्पादयती
त्यर्थः ॥ तस्माद्दोषपौरुषेयस्यासंबन्धस्यापि सिद्धतः वेदनित्य

स्ववाद्दानामर्थोऽनुरूपमुक्तं इतिसिद्धांतितं ॥एवंपौरुषेयत्वेऽस्फु
ताउपहसितायामर्थतःप्राप्तमपौरुषेयत्वंनास्तिकोयदुपजहास
प्रलापमपिवेदस्येति त्र्यतिमुखइत्यादिविर्तमाइति नत्रयोक्तमा।
मर्थ्यात्परमतमप्रतिषिद्धमनुमतमेवेतिन्यायागतमेवोक्तवम्
तथाचतेत्र्यर्थक्तिः यथाचानयायतर्कचार्वाकस्यवेदोहसनीयः
तथाचानयेवयुक्त्यानैयायिकेनापिनित्यत्वनप्रामाण्यवादीमी
मांसकउपहसनीयइतितत्रयोक्तिसामर्थ्य तथाचैतन्यश्चोत्रदृत्वा
यश्रवणांशादपरिच्छेद समन्वयग्रोल्लानेभवसाधनमागमः सदि
विधोदृष्टादृष्टार्थभेदात्तत्रदृष्टार्थानांवाक्यानांप्रायेणप्रवृत्तिसा
मर्थ्यात्प्रामाण्यंगम्यते अदृष्टार्थानांपुनरग्निमिंज्ञत्वेनेतिकथंतु
त्रकामोयजेदित्यादिवाक्यानांप्रवृत्तिसामर्थ्यात्प्रामाण्यप्रत्यमा
यतन्यपोत्तरंतीन्द्रियार्थदर्शित्वेपरमाप्तत्वमवधार्यतत्प्रणी
तानांस्वर्गवाक्यानांप्रामाण्यकामाभावात्प्रामाण्यमनुमीय
तेइतिवाक्यार्थनिर्णयं अपरस्त्वाह यद्यनेनप्रकारेणाद्दाना
प्रामाण्यमुच्यते तर्हियेनबलादिवपंचगस्यमोहस्यवासाध
नंवदंति तच्छास्त्रस्यापिप्रामाण्यप्रसंगः तत्राप्यैकसंवादो
पपत्तेः तथाजिनाद्यागमानांचप्रामाण्यप्रसंगः तद्वेवदे।
शसंवादसंभवात् तस्माद्येषामेववेदवाक्यानांप्रत्यक्षेणानुमा
नेनवासंवादः संभवतितेषामेवप्रामाण्यंयेषांतुविसंवादस्ते
षामप्रामाण्यं तानिचएवंपदवाक्यानिदृष्टव्यानि येषांतुस
मदीयदृष्ट्यायेषांवाक्यानांनसंवादोनापिविसंवादस्तेषांन।
प्रामाण्यनिश्चयः संदेहएवतत्रेत्येवंत्रिधावेदवाक्यानिप्रामाणा
नान्यप्रमाणानिसंदिग्धप्रमाणानिचेतिद्रष्टव्यानि ग्रन्थश्चागुरु
मात्रःस्तुरुषइति एकमेवेदंनद्वितीयइत्यादिनांवाक्यानामपि
प्रामाण्यप्रसंगः तत्स्वादित्यवर्णःपुरुषःइत्यादिरहितश्चेति
व्यापकोऽहमात्रस्य अद्वितीयोनेकश्चेत्यादिव्याघातस्यात् न
स्मात्प्रत्यक्षानुमानसंवादादेवप्रामाण्यव्यवस्थापनयोग्यमका।
मितिचार्वाकादिसर्वपक्षः ॥ एतत्तत्रवाचेव यथा वकेषा।

नै. ष.सं. टी. ८४

वेदस्यैकदेशसंवादोपपत्तेः प्रामाण्यप्रसज्यत इति चेन्न तस्याभिप्रा
यापरिज्ञानात् ब्रूमः एकदेशप्रामाण्ये हि न सर्वस्य प्रामाण्यं किं
तर्हि यद्येकदेशसंवादस्तत्प्रणेतुरतीन्द्रियार्थदर्शित्वं सर्वज्ञत्वेन ।
व्यवस्थापयति तस्याप्रामाण्यकारणाभावान्न प्रामाण्यं तथाच
प्रामाण्यकारणं जिनादिभिरेव प्रोक्तेन वंचितैर्वेदनाद्यविद्याभ्यां सज ।
नितेन मिथ्याभिमानेन स्वप्रतारणेनाथ वेदवेदांगेभ्यो यत्किंचिज्ज्ञात्वा ।
स्वदर्शने प्रत्ययोत्पादनार्थं गङ्गादिवज्ज्ञातं तेनोपदिष्टमिति
रागद्वेषादयः सन्त्यत्राप्रामाण्यकारणं तथाच जिनादिप्रतिपा
दितस्यापि शान्तिपुष्ट्यभिचारादिफलस्य यत्स्वकारकस्य ज्योति
षोनीतस्य वेदकृतानुपदिष्टस्य संवादोपलंभः जिनाद्यागमे
श्रूयानि वेदसिद्धानामनुपदिष्टार्थाभिधायीनि वाक्यानि तेषां
विसंवाद एवेति अतस्तत्प्रणेतॄणां सर्वज्ञत्वं निश्चीयते वेदस्य
यद्य सर्वज्ञप्रणीतः स्यात्तदा जिनादिप्रणीतागमवद्यपरिमितत्व
प्रवाणाद्यागमेषु न प्रशस्यते लोकेपि दृष्टान्तरथ्यनार्थवाक्यानी
यास्तिकवक्तृगुणदोषसंदेहेपि प्रभूतवाक्यसंवादात्प्रामाण्यदृ
ष्टं तस्मान्न वेदवज्जिनाद्यागमानामपि पौरुषेयत्वेन प्रामाण्य
प्रसक्तिः ॥ यच्चोक्तं त्रिधा वेदवाक्यानि प्रमाणान्यप्रमाणानि
संदिग्धप्रमाणानि चेति तदप्यनुपपन्नं सर्वज्ञप्रणीतानां ।
नां हि वाक्यानां कस्यचिदप्रामाण्यमपि संभाव्यते सर्वज्ञप्र ।
णीतानां त्वप्रामाण्यकारणाभावात्तदनुपपत्तिः तथाचोक्तं
रागाज्ञानादिभिर्दोषैर्ग्रस्तत्वादनृतं वदेत् ते चेश्वरे न विद्यन्ते स
ब्रूयात्कथमन्यथा सर्वपदार्थत्वादित्यप्ययुक्तं न हि घटादि
दानयोरभिधाने त्वागमस्य सर्वपदार्थाभिधानानुपपत्तेः किं
त्वयुक्तिः शास्त्रे सर्वपदार्थोपन्यासः क्रियते वेदस्याज्ञातार्थत्वे
नोपदिष्टः पित्रादिवाक्यवत् न च अज्ञातार्थस्य कश्चिदर्थः प्रति
पादितः तस्मात्कृतकोभ्यास इति नियमस्यायमुल्लासः
सर्वपदार्थाभिधायकानि वेदवाक्यानीति यत्तु नेत्रेतत्समर्थ
पादप्रतिपदको नामागमो नास्त्येकबाधकं प्रमाणाभावो

द्वागमानवाणामुभयथादर्शनात्संदिग्धार्थमिति चेन्न यदुक्तं
इंद्रियादिज्ञानस्याप्युभयथादर्शनेन साधकबाधकप्रमाणाभा
वेन च संदिग्धार्थत्वप्रसंगादिति विशेषदर्शनात्तत्र संदेहनिवृ
त्तिरिति चेत्तत्र विशेषदर्शनस्याप्युभयथादृष्टत्वात्संदिग्धार्थत्व
मनवस्था वा स्यात् प्रत्यक्षादावदुष्टेन चक्षुरादिना लिंगेन वोत्पादि
ते निश्चयज्ञाने भ्रांतिनिमित्तानुपलंभमात्रादेव प्रामाण्यकल्पने
न व्यवस्थाप्यते अन्यस्योभयथादर्शनेपि न तस्य संदिग्धार्थत्वेना
प्यनवस्थाप्रसंग इति तदेवमन्येषामागमानामुभयथादर्शनेपि
सर्वेषामविशेषेण व्याख्याने वेदवाक्ये कुतस्त्यादित्यस्य निश्चयज्ञान
स्य प्रमाणत्वमेवाबाधाभावेपि संदिग्धार्थत्वमयुक्तं मिथ्यात्वनिमि
त्तस्य लेशतोप्यनुपलंभात् यथा व्याख्यानवेदवाक्यजनित
ज्ञानस्य दृष्टेष्वर्थेषु सम्यक्त्वेनावधारितस्य दृष्टानाभावादि
ति न्यायभूषणे प्रसिद्धं को हि वेदात्स्य मुक्तिमन्वेषां चापि प्रत्यक्षपव
काउत्रामयमत्तर तथा च धर्मांभिवालोके इति श्रुतिर्यदाह
तन्सर्वेपि वेदार्थः तथा चास्मिन्वेदवाक्ये बाधाभावप्रामाण्य
र्थः नन्ह संदेहार्थः व्याख्याने चेत्यर्थकृत्स्नश्रुतिश्रुत्यर्थ
विद्भिः धर्माधर्मौ मन्वादिस्मृतिसंगाप्रत्यक्षकाउत्तमप्यमनर्थ
मन्तः किं चाजात्मंडलदंडाद्यैर्वर्तन्ते प्रत्यक्षा दृष्टार्थीति चेन्न
एवं यदत्र स्मृतीनां दृष्टानां तदृष्टानां मन्वादीनामागमादिदृष्ट
नयवचनामात्रप्रत्वेनोद्धार्य तत्प्रामाण्यमनिर्वाहकस्य व्या
स्यादेवापि दृष्टानां समर्थनेया तत्समर्थितं तत्सामान्यतः परमत्र
वं प्राप्नोति तेन श्रुतिप्रामाण्येनापितं श्रुतिमूलत्वात् तथा स्मृती
नामपि प्रामाण्यमर्थतोपिगतमेव तथा चोक्तमपि वेदा
र्थविज्ञैः कर्म यत्स्मर्यतेन्यैर्निमः ११ तद्यत्नेन समातिष्ठे
तन्निषिद्धं तु वर्जयेत् तेहि वेदार्थतत्वज्ञा लोकानां हितका
म्यया प्रदिष्टवंतो यं धर्मं तस्य यत्नेन विचारयेत् वेदार्थोयं यः
स्मृतिज्ञानं तत्र ज्ञानं भवेदपि मुनिभिर्निर्दिष्टे तस्मिन्वाक्ये
कोस्मान्मतिर्बाध्यते पितृपितामहैर्यदत्र कांचिदिति अभिप्राय

नै॰ ध॰सं॰ टी॰ ५५

कम नहूरतरनोविड्रमेहंमत्तस्यासयोमतनइति व्यासस्येवगि
देत्यत्रापिकाकुगम्यमेवोत्तरस्पष्ट ॥ पाण्डित्तःपाण्डवानोस्ति
त्यत्रापितथैव पाण्डतस्सवविद्यावान्पव्रमामोव्यासः किंपा
ण्डवानेवाद्दष्टपदुःकविः योधाहष्टकृतार्थवादीसवा
द्दपदन्नभवेदित्यर्थः नथानःकिलदेव्यामित्यत्रकाकुग
म्यप्रश्नेकाकुरभावेनोत्तरं देवेहिजेवित्यत्रापिप्रश्नपूर्वोत्त
रंयथायथादेवेह्विजेकृतायेथाः पथ्याश्रासवाक्यप्रमाणमितिया
वत तथातस्यासवाक्यस्याहतोमन्त्यागोवाणीवाङ्मयदेव
तोनतेस्याप्रतिवद्धीभूतेः ततोव्यासवाक्यादस्यादान्मायथी
कृतेःस्थिरीकृतमइत्यर्थः ॥ माथकामकृतेत्यत्र प्रश्नोत्तरंय
था. पातस्यानेमुगवान्मावेःफलनिस्पृहेवप्यावस्यककर्म
णवोणियोगिभिः कामकर्माभिलाषस्त्वसाध्ययथास्यात्तथा
स्तेव वोहशास्त्रा रंपलाचनोस्यवादिवेक्ष्यानीन्यापिवते।
मानेकिमपिमावोव्यवस्तुलिप्सुभिः अत्रप्रविशापिंडीमिति
वन्मोत्तमित्यन्नेकर्मे ॥ कःशामइत्यत्रकाकुगम्यस्पष्टमे
वोत्तरं कृतिमामात्प्रसिद्धेततःपरलोकिन्यात्मानिनिश्चिते
पुनर्वापितथैव किंब्रवीषीत्यर्थः ॥ उभयीप्रकृतिरित्यत्रापि
काकुगम्यमेवोत्तरं पाणिनेःकिंव्याकरणरूपोयोनविव
क्तितइत्यर्थः । विप्रलम्भपरियानायेत्यत्रपरमतमप्यातिष्ठि
इत्क्नमतमेवं पनसानेनतिर्यगित्यत्रसर्वेस्मिन्वाक्येपि
काकुरेवोत्तरम् हतास्त्रीहिवीत्यत्रकाकुगम्यमेवोत्तरं यतो
विस्मृताद्दैत्याहतास्त्रीदिवि स्वर्गेदिव्यतिदेवत्वंविस्मोःस
देशातोसाधर्म्यवायमवतीत्यर्थः तत्रापितत्साधर्म्यप्रा
मावपितेनसहश्रय्यंतोप्रश्नकाकुः हतावपितोहसामर
णेपितैदैत्याः नयैवप्राप्तवन्तामसतदैवेस्वरवेविष्णएवकि
मित्यर्थः ॥ स्वंचक्लचमसारेणप्रश्नकाकुर्वर्जितेनसा
त्तानस्वयमानेनवाक्यार्थेनस्पष्टमेवोत्तरं ॥ मत्तयस्यशि
लान्वाधेत्यत्रप्रश्नोत्तरंस्यायःशिलान्वरूपायेसत्यमय।

विषयं एकान्तजन्यसुखमार्थरूपं दृष्टा स्वभवङः स्वाभाय मोक्षाय
सर्वेन सोपास्यश्वेन मेनगोत्रमनामानं जानीत प्रसिद्धोयमेत
होत्रणामोक्षपदार्थप्रतिपादिकस्य न्यायशास्त्रस्यादिवक्तेत्यर्थः
अत्रापिपेगोतमः पशुश्चेष्टत्वपक्षाभः तत्राप्यतिशयिनागोर्वे
स्वेगोतमं प्रतिपद्य भेदकं जानेतीति परिहारो वा स्वर्गेपुपशुवा
यज्ञविदिते बह्माणि भूजले लक्ष्यरश्यास्त्रियां पशुमीत्यमरः दारा
दारिहत्त्वयत्र प्रज्ञानरयया किंन मूकाउकापवेत्यर्थः मनोभवः
क्षयवाभावे एवकरिष्यपतत्या मामीत्यादिसंकल्परूपमन
पवसूः स्थाने तत्संबंधिनिकारागारेषु प्रामप्रासीक्ष्यादिवि
षयाभिलाषरूपे बंधने ऊतः संतिन सत्ये वेत्यर्थः ॥ देवस्त्वेदि
त्यत्रापि किंन कृतार्थयति अपितु कृतार्थयत्येवेत्युत्तरं प्रद
र्शितम्याचत्सूक्तिः योब्रह्माणं विदधाति सर्वं यो वै वेदांश्च प्रहि
णोति तमेवस्यादि प्रसिद्धं ब्रह्मणो उदेवानाम परमेश्वरात्नि
जवचसाद्व शद्दीतन्त्यमिति भविनाभावयोनित्या चापि प्रश्नएवो
दें तथाहि निजात्कर्मणाविहित्या कारणरूपाज्ञानमपिद्धः स्वे
भविनोपुनः पुनर्जन्मवतो भावयत्याप यत्रापीश्वरः किमकार
णावैरीस्यात्कारणावामोवेरीवनभवेत् यदीश्वरः कारणं नस्या
त् तथावैरीवीरस्यभावोवेरवीर्यं नस्थापनसामर्थ्यं न होत् त
दुःखस्थापनसमर्थोनस्यात् नहिकश्चित् बसापाद्धानि दुःखमा
त्रिफलं भावयेकः तस्मादस्ति सर्वान्याभिमतानिमित्तकारण
तत्कर्मजन्यादृष्टाधिष्ठानद्वारा तत्तत्फलप्रापणसमर्थई
श्वरः तथा च शास्त्रप्रक्रिया शाणिकेहियागादिकर्मकालान्तर
भाविवसुवर्णादिफलविनश्यत्कारणात्कार्यस्यात्तत्रित्रिः स्मारि
चयथादेः स्वर्गादिआमिकारणाव नंदेत तदन्यथानुपपत्त्या फलो
न्यत्यनुगुणः कोपिकालान्तरभाव्यतिशयोऽदृष्टाख्यः कल्पनी
यः तस्य चाधिष्ठेयस्याधिष्ठातेश्वर इति तथा चाह चिरध्वस्तं
फलायालं न कर्मातिशयं विना संभोगो निर्विशेषाणां न भूतैः
संस्कृतैरपि इति सिद्धेसिते न मुक्षेदतोऽप्यनदेव ऊर्नेसह।

नै॰
ष॰ सं॰
टी॰
५९३

मेवाग्रत्वमसीतिसत्वन्त्याव्याचष्टे तर्काप्रतिष्ठत्वेत्यत्र तर्काप्र
तिष्ठाद्विवेव दूषणं यदुपन्यस्तं तदपि परीत्ताविधि प्रतिपादिका
याः श्रुतेः प्रामाण्यव्यवस्थानात् ईश्वरः प्रामाणिकत्वेन श्रुतेरपि
सिद्धमेव तथाचाचार्यैरीश्वरमधिकृत्य तर्काणामप्रत्यासिद्ध्य
सिद्धिभ्यामनवसरदुःस्थत्वं प्रतिपादयद्भिः तर्काभासतयान्येषां ।
तर्कासिद्धिदूषणं प्रतिकूलत्वं तर्कोत्र कार्यलेपेति दूषणमि
ति विचारितं तथा तर्काणामप्रत्यासिद्धिरसिद्धेश्च यथा यदि
वं स्यान्नेपरमेश्वरो नास्ति नहि तर्काणामप्रत्यासिद्धिरेव नाव
सरः प्रसिद्धे वेन्नदापि त्वदभिमतत्वात्तर्काणां नावसर इति एत
देवाग्रे वक्ष्यमाणवाचा प्रपंचयिष्यति ॥ यः क्रोधं प्रशान्तयत्येवेत्यत्रा
पि युक्त्यंतरेणार्थाविवबोधनात् प्रश्नोपपत्तेरत्र यथा यस्त्वयं क्रोध
नामेतः तपोधनः प्रत्येकः क्रोधविषयीभूतैः प्रत्यन्तिक्रोधः क्रि
यते तैस्तैर्जनैः क्रोधं प्रशान्तमाणं प्रयोजनं राज्यादिमदान्धमोभिभूते
भवद्भिर्देवैः केषु वृथा कोपोन कार्यः वधं तपस्विनः शापादिना
तन्मदापनयनप्रशान्त्या इति तदमदाबोधयति तेन निर्धनाधनस्पृ
हा तत्त्वार्थापिलोकानां कल्याणायाधान्यथा दोषदर्शनं स्व प्र
गल्त्यादिभिर्वेदपादिभ्यः कोपः कृतः स तेन फल लाभमदाथै
महाधनयोपगमाय भवन्नपकारएव नचैतावता विदितमेवे
घानां स्वनीनां क्रोधेन मनसः कोपयोगानताय: कोपः कृ
तः यथा निस्पृहाणामपि मुनीनां दारिद्र्यदैन्येन पूर्णाणां इत्त्वा
त्मापेन धनार्थयोतु वादी पदशिनो लोभ आ भावो न शोचय
ति किं चिन्तेदनं त्यक्तकाले स्वानवाध्याजिका धनमर्थिनेमा
दत्त कदर्थेषु व सत्स्वाशीरिति किंचनकिंचिद्वेतदित्यर्थः
तस्मोबलिः सर्वधनदत्वा किं बंधनमेव प्राप परमेश्वरमाला
कर्णिकं दत्वा तत्स्वरूपमोहेन प्राप किंस्तव यपवासेनतद्य
रमार्थं हृष्यतर्थः ॥ दोषाद्वैगत्याचेत्सत्रापि पराजितमप्रति
षिद्धमनुमतमेवेति न्यायादनयोर्नयो रुपादकत्वानिंदा
धनोपत्तायाधिकेलविषयत्वात्स्मृतिः प्रामाण्यं प्रामाणिकास्ता ।

त्वाद्वक्तव्यैव ॥ दैत्यस्याक्छ्यामित्यत्रनुपहासः चार्वाकस्यैवेर
प्रतितानियामनत्वपः यमनियमप्रतिपादिकायाः श्रुतेः प्रामा
एयप्रतिपादनाभ्युपेतमेव समाम्नायमिद्वाचानकउत्तरप
तस्यग्रहः ४९ ॥ एवंविडीनसासर्वकेतभुजंगमप्राज्ञासर्वेषुचा
र्वाकादेषुसमाहितेष्वपिज्ञानाशनोपिनिजाधिकारानुसारेण
शाक्यवचनेप्रमाणायन्त्यथ्योयद्यमन्त्ररयति ॥ जज्वालज्वलनःको
पादाद्वाचाबलपत्रमन्य किमात्रकिमात्रहमस्मदयोनिर्वेम
म ॥ व्याहार्यः ५८ ॥ महापराकिणः श्रोतकर्मकेवलजीविनः
तेणाभवताम्नच्चीलोस्मरन्विस्मयसेनकिं ५९ ॥ श्रौतस्याश्रौतत्व
पादिहस्यकर्मणात्मपसपकेकेवलंयद्वलपर्मः तेनजीविनः ।
प्राणान्धारयतः महापराकाद्यतपस्यकारिणोकृतीस्मरन्विचा
रयन्न हेताणाभवताम्नच्चीलोचार्वाकःकिंनविस्मयसेसाश्चर्योभ
वसि यंचेन्द्राणामेकंनमोन्दसेनच्चोयासि यदिनश्रुतेःप्रमाणा
श्रुत्युक्तयागादिजन्यधर्मंचनांगीकारःधर्मस्यचस्वर्गादिकेफलेसा
मानापिकृतापनत्वापनतयानित्यचेतनपुरुषसमवायोनानुम
न्यते नहिकत्यभवद्भिःप्रत्यक्षतयाभिमतेनकारणेनाहारविशे
षेणविनामहापराकिणःकथंजीवंति तथाचमहापराकिणां
प्रत्यक्षेकारणामाहारविशेषंविनाजीवनेविधर्म्यकारिः तपःस्वा
ध्यायेश्वरप्रणिधानानिक्रियायोगःक्लेशतनूकरणार्थःसमाधि
भावनार्थः चेतियोगसूत्रेयाध्यात्मिकादिदुःखसहिष्णुत्वंधर्माध
र्मयोस्संवधतयकारणतपउच्यते तत्रधर्मसवयाद्योगप्रवृत्ति
हेतुः श्रद्धाद्युत्पत्तिर्यायाभवति यधर्मत्वयाच्चाप्यस्यानप्रमा
दालस्यादीनामनवाद्याणाद्यपशमोभवतीत्यशास्त्रायोपहालो
चनवापर्यवसितनामद श्रोतेनविधिनातपस्यादिनाकर्मःप्रिय
हेतुमोक्षहेतुःस्वात्मसमवेतःवास्वनानीतिद्वोगुणाधर्मावोज
न्यते ततोधर्मीकृतस्यपुरुषस्याहारस्यपरिणविषयीकृतानाए
धिव्यादीनांभूतानांकश्चिदविनाशोरसवीर्यविपाकातिशयः स
त्रपण्हेत्ववस्थावस्थादन्तरः इवःतत्वकारैःप्रियाहृतार्थजा

नै· ष· सं· टी· ११४

यते यत्स्वल्पेनापि सुधाद्यादीनामेकतरेणाहारविशेषेणापराक्षि
णोपि स्थूलसमस्थिरसंहतशरीरा महाबलपराक्रमा प्रतिदिन
लविमलतेजस्विरंजीविनो भवंतितत्पाचनमिति नत्वेवविहित
करणादविहितकरणाच्च धर्मजातेनजातेनतस्मादधर्मोत्कटेविहित
मत्यवायवेदभूतानां तस्यैव पुरुषस्य महासत्वेन विषयीभूतानां भूम्या
दीनां रसवीर्यादिहानौ जातायां भस्मकरोगादिना तत्कालंमृत्युरि
ति ॥ एवं च प्रत्यक्षदृष्टो भाविकस्यापि पुरुषस्य सवीर्यविपाकाति
शयोपचयापचयौ मंत्रपाठजनितेन धर्मेणैवेतिस्थितं ॥ तस्मा
त्स्थितं श्रुतेः प्रामाण्यं तदुक्तयागजनितस्यादृष्टस्य च पुरुषस
मवायात्तत्कार्ये फले न सह सामानाधिकरण्यमिति ८३ ॥ प
तदेवास्थिरविनं दृष्टफलं संवादयति ॥ पुत्रेष्टिश्येनकारीरीषु
वाहदृष्टफलाभावः नवः किं धर्मसंदेहसंदेहजयभानवः ॥
पुत्रेष्टिश्च वकाम्येष्टिश्येनः प्रभिचारेष्टिः कारीरी वृष्टीष्टिरित्याद
यः प्रत्यक्षदृष्टफला यस्तावः यूयं कथम संज्ञायां संशयापन्नम
देहाः प्रानकृदयतस्त्वयं प्रसिद्धामिक्ष्वः रात्रसविशेषाः उपस्थ
नेगुलांजलिः प्रक्षेपापनेयः तेषां जयभानवोभास्कराः किंन
भवंति संदेहकथनायमनर्थतीत्यर्थः ८४ ॥ इतःउत्थवचनानंत
रंपमेवाजेपि त्वाधिकारप्रश्वारकं परलोकमेवसाधयनाह ॥
दाम्लाद्रवनेः ऊर्ध्वस्फुलिंगालिंगितेनभः निर्ममे संगादृष्ट
भिन्नसंदेहधर्मराद् ८५ ॥ अयदाहभ्रामणो वा काष्ठे स्फुलिंगस्फु
तेऊर्ध्वं भिन्नत्रममेवधर्मोवाचोपरस्परामसृजत ८५ ॥ तिष्ठेऽभोऽस्ति
एकुटोष्ट ऊर्ध्वयामिहवादद्य अपकुष्पदनः पादुमायगोष्टिशाट
स्यते ॥ भोनिष्ठतिष्ठप्राप्रिगोष्टिसमायां अपकृष्टप्रतिकूलपादुका
कंपदतेष्वेनस्यन्तवकटमुहेव घयमहृदहद्देत्कर्ध्वयामिप्रति
यातयामि प्रसवे प्रतिकूलस्यादपसव्यमपसव्येष्वमरः ८६ ॥
वेदैस्तद्वैषिभिश्चैवास्थिरमनश्शनैः कृतं परंकंलतयवंवावाला
कंलकाधनतयजेत ॥ वेदैःस्मृतिभिरस्थिरीकृतं च प्रत्युत्तद्वाक्य
मिवेदविरोधिभिमंतशने: जैनादिभिः परलोकेनकर्मफल

भोगास्तीति ज्ञास्ताके यांले च्छनादिक्के षामहून पूर्वमहिंसादिकं
जिनादिनाम्रईस्युस्य प्रीतये व रद्धिः जानमा त्रे जन्मोन रा यानुभ
वहूवकेस्मरणालिंगास्यहर्ष शोकतन्याभिलाषादेकम लुभेना
नीतदेहसंबंधानुमानात् नथैवेन च्छरीरकृतानां कर्मणा भा
विनिकार्यफलानिभोक्तेन्यन्नायते: स्थिरहृतनपरलोकंत्त्वर्ग
नरकादिकभो: लोकायंनलोकेनपरलोकेनायते प्रानियायत
प्रतः परलोकायत्राये वायना पवित्रचार्वाकपरैविचार्यमाणात्
वाचाकृतयागमबाहिष्कृतेनत्वहदयनमाग्राकः परित्यजन्मको
पीन्यदः ५७ ॥ मद्वावेवपरलोकाभाविकथनविश्वसंतिमहा
जनाइत्याशंकाह ॥ समस्तानात्मयथ्यपिसर्वाके वेमत्यमेत्ययत्
लोके प्रयासिपंथाने परलोकेनतंज्ञनः ५८ ॥ समस्तानात्मते
ग्रन्थेचत्यसंख्यास्तुतेयपिसर्वज्ञसंख्यास्तुतेपायाः पथिकाः
लोकव्यवहारप्रवर्तकावाजेषांवैसत्यविश्रांतिपत्तिमेन्यप्राप्यये
पंथानंलोके प्रयासिंगच्छसितत्मेवपरलोके किंनप्रयासि बहुव
चनमामाप्रमाणात्कथनपरलोकप्रतीतिः बहूनामनुग्रहोन्यायइ
ति बहूनामतंत्यक्ताकस्यैकस्यवचोसिविश्वसेदितिभावः ५
प्रयास्यगालिदानदर्पपरलोकेनिदर्शयति ॥ स्वकन्यामन्यमा
कंठविश्वानमतिह … नः लोकेपरत्रलोकस्यकस्यनस्याद्दु
केमनः ५९ ॥ स्वात्मनः कन्यामन्यमादन्यादीनांकांतंकृत्वा
नौजन्मनांमर्गीकारपश्यतः कस्यजनस्यपरलोकेमनोदुः
मनोनस्यात् सर्वेजनाः स्वकन्यामन्यस्मैलोकायददतिनच
तज्ञलेददाति इहास्मिन्नेवलोकेजीवनपवपरलोकागोकारः
ननस्यात तवनकथ यदिनवस्यात्स्वकन्यापरस्मैकयंदतेत्स्वय
मेवकथंनप्रतिपश्यामीतिगालिदानम् ६० ॥ कस्मिन्नपिम
तेसत्येहृताः सर्वमतत्यजः नदृष्ट्वाबाधनामात्रमनयैत्तुनप
मजेः ॥ अस्ति … : स्वभोगायपरलोकः अस्तिवत्तत्साधनमा
गादिजन्महर्षे प्रसिद्धत्वजगतोयंदस्यचवातैपरहपापा
पीनाइत्यादीनांबहूनां … ककामत्रप्पकोसिनपमनेस

नै. च. टी. ५५५

न्येजाते नास्ति सत्वदुःखभोगाय परलोकः कृतनाशाकृताभ्यागमह
प्रसङ्गस्तु तत्र नकनयाप्युपगादेन्नघानेकृतनाशस्य चाहृष्टस्याधि
ष्ठानात्मनो विहीनेर्ईश्वरइत्यन्यविप्रतिपत्तिभिर्निविलमतं त्यागि
नोभवाद्द्वाहता: यद्यवानिविलेर्वदेस्तद्धिद्विभिर्जैनादिभिश्च
मतस्य परलोकस्य त्यागिनो भवाद्द्वाहता: सतियोगशिरा
नामेकतराणां येन्यतरापाशइति न्यायेनेकस्यकस्यचिन्मतस्य
परलोके स्वरस्यासिद्धेव सर्वास्वद्धिप्रतिपत्तय: नास्ति परलोकइत्या
दय: परास्ता जेयाइत्यर्थ: ९९॥ नदेवेकेंसमते सर्वप्रतिपत्तिना
शकेसत्यनयास्थिरनाह ॥ क्वापि सर्वैर्वैसत्यान्यनित्यादन्यथा
क्वचित स्यात नचैवं क्रानपवस्मादृंसमेषो वापि तत्त्वहते १००॥ एष्या
दैष्ट्यादैवाकार्येवश्यकतोकस्विद्दंतीकार: यदि नोपनीक्रियते
तत्राप्येदृशाप्याभावाद्धतादे:कार्य उत्पन्नो न विनश्यते ताविन॥
ष्टोवानोत्पद्येत शुक्तस्माद्धात्यपुनेदृत्येवंव्यभिवावतृपात्यति
त्यादन्नयापत्ते: सर्वै: स्याद्वियजनेद्धावे मत्यान्तस्तु तसपत्त्यावि
प्रतिपत्त्यभावात क्वाचिद्धिशिष्याशकानिर्वचनेप्रलौकिकेपर
मेष्टवाक्ये कारणस्यान्तव्य घनपतक्रिनेतेनेघरणाकृनुथ्याव
स्थापितप्रोक्तेचाशेषश्रोत्रीतृस्मृतीस्मृताथप्रतिपादिताहिंसादि
धर्मस्यातव्यम् अपिचार्थ जगत: कारणपरमेश्वरसिद्धे:त
द्वाक्यस्य प्रामाण्ये तस्यावपरलोकसिद्धिरितिभाव: १००॥ ॥
बभाणवकस्ता: क्रोधादकत्ता:करुणाञ्चितम् किंतुप्रचंडपाषाण
पाषाणपाशाद्धमोचन: १०१॥ भो: प्रचंडपाषाडपाशानि याश्चेपा
पापुयाप्याधम: १०१॥ वकत्तापितकोप्रतिष्टयेनियदाद्विसेत
देवविशिष्यप्रत्यक्षसंवादेन निराकरोति ॥ मानवाग्बाह्यनिर्णी
ताहृत्याघकविलाशिला नश्रद्धापयतेमुग्धाघस्तीर्थिकाधुनि
व:कथम् १०२॥ भोमुग्धाघनभिज्ञा: चार्वाका: मानवै:देहिभि
रपाकृतानिर्माणा:कुर्मादिरूपोक्ते:विकिंद्यस्यरुशोद्धितयस्यामा
हृष्टाशिलामस्तिलग्रामसंज्ञा नीर्थिकाधुनिप्रवाहीनि तत्तद्वया
प्रयत्नवान्नवस्यजगत:कर्तृनिर्णीतसाहाय्यामान्कर्मफल॥

नेत्यत्र दृष्टान्तो नेति शालिग्रामशिलायां वा निर्मितघने कवि
चित्रितानि स्थापितान्यवयवकेन विद्युद्धिमता हतानि कार्य
सबुद्धिमत्कर्तृकत्वात् न च कश्चिदत्र कर्ता शरीरी सिद्ध्य
ति शरीरी हि हस्तादिव्यापारयत्नस्यावरोदो कार्यं जनालव
इत्यपवृत्यात् अतः स्वविरोधिचानिष्टत्वेपि हस्तादेरनवका
शात्त्वं तत्र सम्भवोपिष्टएव तथा च शरीरीत्वं सिद्धोप्र
माणाभावादर्थनेनदर्शितः शरीरानपेक्षोत्पत्तिकं क्षित्या
दिकं बुद्धिमत्सर्वकर्तृकां कारणवत्वात् यत्कारणवत्तद्बुद्धिमत्स
र्वकमिति ॥ कर्तृव्यापकं शरीरादिकं न च्यायतो व्यावर्तमान
कर्तारमपि व्यावर्तयति तृणादिविकारकारित्वेन हि मस्य
बुद्धिमत्त्वसाधनेन व्यापकभेदस्य च व्यावर्तमानमपि
निवार्य विश्रामिथ्यान्तिकस्यापि मत्व व्यापकं किं कर्तुः श
रीरित्वादि यत्र यत्र कर्तृत्वं तत्र तत्र शरीरित्वमिति प्रहो।
क्षित्यादिकार्यस्य शरीरादिमत्कर्तृकत्वं सर्वकालमिति प्रथमेन त्वेनेप्स
रः कर्ता शरीरादिरहितत्वादिति प्रमाणार्थः तथा चास्या
सिद्धिः धर्मिग्राहकप्रमाणाविरोधो वा सावयवाः परमाणवो
मूर्तत्वादिति वत् द्वितीयस्तु नियमाः प्रत्यक्षजायमानो
घटादौ वा शरीरिणां कर्तृत्वेनोपलम्भेन प्रत्याख्यातः ॥ त
था च शरीरादिमत्कर्तृकत्वं कार्यत्वानियमस्य व्यापिनो वा का
र्यः प्रत्ययात्तत्वादौ शरीरादिमत्कर्तृकत्वस्य व्याप्ता
नो कार्यत्वस्यापि निहत्त्रिधमगाहात ॥ तथा कदलीकार
पिपदमेस्वरस्मिद्धो नात्र शरीरस्य कर्तृत्वे साधनीये शरीरेस
ति प्रबन्धमिन्द्रियप्राप्तिः ततो वीद्ध्ये पादानोपकरणा
दिकारककारिका परिज्ञानाय संभवेसति कर्तृत्वासंभवःतोय
वा शरीरस्य कर्तृत्वे साधकमाधनं सर्वादिकर्तृकार्य त्वस्त
रूपमव धारयति ततश्छन्नोदमहद्भनेनन्नस्वलितवर्तय्या।
गोत्वदस्मत्प्रयत्नेनेदं कायव्यापारयति तनः कारणा
दीनादत्तनः करोति सुकृतं पापं दयानि स्वजन्मयन

नै॰
प॰सं॰
टी॰
५९८

मानः कायमव्यापारयन्करणान्यनधितिष्ठन्करोतीति इत्य
न्वयव्यतिरेकाभ्यां बुद्धिमच्छरीरमपि कादौ नुमातुमपायुक्तं
लिविलोपापत्तिः इह वाणव्याप्तिग्राहकप्रमाणाद्बाधप्रतिस
न्धानेन महानिह बुद्धिरिवेन्धनविकारसामर्थ्यप्रमानुमान
तस्य कायस्य परित्यागे बुद्धिरपित्यजनीयप्रभावात् शायाद
शरीरबुद्धिमानोवायमीश्वरः करिष्यतीति पर्यनुयोगः ।
तत्र प्रतिसमाधिः । किं शरीरित्वमेव कर्तृत्वप्रयोजकमुत परिदृष्ट
सामर्थ्यकारकचक्रप्रयोक्तृत्वं न तावच्छरीरित्वमेव कर्तृत्वे
तन्त्रम् स्वापोदासीनस्य कर्तृत्वादर्शनात् किंतु परिदृष्टसा
मर्थ्यकारकचक्रप्रयोक्तृत्वं तस्मिन्सति कार्योत्पत्तेः तच्च
शरीरस्यापि संभवति यथेन च्छरीरप्रेरणायामात्मनः । अन्य
था स्वकर्मोपार्जितं न देवशरीरमिति चेन्न तत्र परेण प्रेर
णोपायो न भवति स्वात्मनि क्रियाविरोधात् प्रयत्नयोगस्ती
ति चेत् ईश्वरस्यापि प्रयत्नैः परमाणवः सन्तीति १०२ ॥ न देव
मशरीरिणो नित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नवानि परमेश्वरस्यावचा
र्णाकर्तारं संवादां श्रोता दर्शयति ॥ ज्ञानज्ञानुरूपाद्या
ख्याविख्यातिनानिकाः कथं क्षनिब्धतानसंवादे देव
सुमदीकरोत १०३ ॥ यदि नित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नवा
शरीरकर्तानांगीक्रियते तर्हि कथं शास्त्राक्तस्वरूपप्रत्यक्षव
शीजातेन प्रसिद्धिः सति वेत्तारं शरीरकर्तारं सर्वमिदमनुपप
द्यते तथा च शास्त्रकर्त्ता शास्त्रकर्तृपंकाशाङ्गं च शास्त्रस्वीकृतं
मीयया कस्यचिज्जीवस्य स्तनादि भोगभुक्तायं परमेश्वरी
रेच्छाजाता नन्दनन्दनीयाश्रितोऽप्यमेत्त्व कार्यजनं प्रति
व्यापारवतां पाहनिल अवान् लंस्यहनिष्टुपमेः जीवस्यप्रा
क्षीरगमनतेजसपरमाणानाच संयोगमपादितवान् तत
श्च तेषु वक्ष्यात्मानं संयोगेभ्यः शाश्लोकगगनतेजसपरमा
णुद्व्यकर्मोत्पत्ते कर्मोत्पन्नोऽपरमाणनापरस्यारम्भकेऽत्र चा
तनां यथा भवत्यं द्व्याणुकानि उदके व्याणुकानीति त्र्यणुकाय्यपि

हस्तपादवच्छरीरमस्मन्मतमिति नचैतदस्त्वेनयाशंकनीयं
तथाचोक्तं द्विविधं शरीरं योनिजमयोनिजंच तत्र योनिजं शुक्र
शोणितसन्निपातजं अयोनिजं तु शुक्रशोणितसंयोगमनपे
क्ष्य देवानामृषीणां च शरीरं धर्मविशेषसहिताभ्योऽणुभ्यो जायते
इति तदयमत्राभिप्रायः शरीरारंभपरमाणवएवहिकारणानि
शुक्रशोणितसन्निपातः शुक्रशोणितसन्निपातजस्यापिदेहस्य
क्रियाविभागादिन्यायेन तयोर्विनाशे समुत्पन्नैः पाकजैरेव परमा
णुभिरारंभात् प्रत्यक्षेऽपि हृष्टं च धान्यादिबीजानां रूपांतरप्राप्त्या
नाशे तत्परमाणवारब्धमेवांकुरादिकं शरीराणां च न केवलं पं
चभौतिकत्वनियमः केवलतेजसादीनामपि शास्त्रे प्रतिपाद
नात् तस्मान्न किंचिदेतत् जंगमेष्वपि मनुष्यादिरूपिणां श
रीरादिमानेव कर्तेति तथाचोक्तं अदृष्टायतेन तत्र शरीरेपि बो
धिकर्तृत्वं निषिद्धं नहि तद्विषयकज्ञानेच्छाप्रयत्नाभावेपि त
त्कर्तृत्वं यतो नं सर्वस्य सर्वकर्तृत्वप्रसंगात् योहि ज्ञात्वा चिकीर्षयो
पादानोपकरणानि प्रयुंक्ते स लोकशास्त्रे च स्वतंत्रः कर्तेति प्र
सिद्धः तद्विधीच्छाप्रयत्ननियमितानामेवोपादानादीनां नि
यमचेतनानामपि प्रतिनियतसन्निवेशादिहेतुत्वं युज्यते ना
न्यथा स्थल्यपिंडादीनामेव तस्माच्चेतनोस्थावरजंगमेषु नवेहि
वर्तिनां सहस्रागमनमप्युपादानादीनां ज्ञानेच्छाप्रयत्नैर्नियमित
स भगवानीश्वरः शरीरादिरहितोप्यनपेक्षाय शरीरीहि हस्ता
दिना व्यापारस्यावशादिभ्रकुर्वंऽकुलालवत्स्यात्परं स्यात्
प्रतः सन्विवेचातिस्तत्स्महत्वादेरनवकाशादिसंचारेण
स्यात् ततश्च स्वरूपपरिवर्तावश्यवश्यं ब्रह्मादिकमपि नस्या
दितिसिद्धं ॥ तथा चैकादशक्षणिका क्रियाविभागादिप्रवि
कापत्तीयात्रपिप्रक्रिया ॥ प्रथमसमवायिनाशात्कार्यनाशे उ
नश्चोत्पन्नावेकादशक्षणाभवंति ॥ सर्वसंयोगनाशात्कृष्य
नाशतनः ॥२॥ आकाशपरमाणुविभागः ३॥ अनंतरआकाशपर
माणुसंयोगनाशः ॥३॥ परमाण्वाकाशसंयोगः ४॥

तस्मिंक्रियानिवृत्तौनोदने ८ ॥ तस्मिंक्रिया ९ ॥ ततोविभागः
पूर्वसंयोगनाशः ८ ॥ उत्तरसंयोगः ९ ॥ द्रव्याणांकोत्प
त्तिः १० ॥ द्रव्योत्पत्तिः ११ १०३ गेतन[illegible]वेशागयाद्या
[illegible]दियाचिनः भूतानन्तभवंतोपि कथं[illegible]त्यनस्कृती १०४
नामप्रमाद्यमनीनानयस्वनन्तमाचानान् सर्वावस्वादिनोजीवा
न्वीदमात्मजनस्कृतीः १०५ ॥ श्लोकद्वयमिदंशाकृवचनेष्वेव
व्याख्यातसर्वं ॥ समाप्नोयंकलिवेदिगीतस्यस्तेवविहारविवल
स्यपरिहारः ॥ ॥ सर्वंभेजेभजत्रादेवभ्यमानाहलात्मवल
न् सोभिवज्ञजलिदेवानयेवेकछिद्रवीत १०६ ॥ संभेमे
षैः १०६ ॥ नापतापीपतापीनोजनेयंनाकनायकाः कान
स्याहंकलेवन्दीतस्याहुवद्गुलानतः १०७ ॥ भोनाकनायकाः
[illegible]दयः १०८ ॥ इतितस्मिन्वदत्यवदेवाःस्पदनमिदंकलि
माकलयाचकृहोपरवापरं[illegible]वाः ९८ ॥ स्पंदनोविभीनकःन
याश्रयंवयानूष्ठेवा १०८ ॥ मदद्वशीनमस्त्रीवः[illegible]
हुतान् ततत्यापपरीनस्ता[illegible]कीयाजावकोवसः १०९ ॥ गुरु
[illegible]कृवलीढः प्रागस्त्रभितमस्तकः सोत्रशाजरिवाक्रांत
स्तेजसैकविडौजसः ११० ॥ यथागुरोर्विसिंहस्य[illegible]याबसा
नेनप्राकस्थमेवाकलीढप्राक्रांतः त्रिशंकुः शाक्रांतेनसा
क्रांतश्चाथोमुखः पतितोऽभूत नथेवसकलिःकेमीशाकाद
यस्तिमथमंशुकतवयावत्तयावलीढःसन् स्वनःशाक्रांतेज
साक्रांतमाचपवक्रियानतकंपतोऽभूत ११० ॥ विध्याविन्यस्
मध्येनंजनंगमभिवद्विजान् [illegible]महत्स्मेहलोनानयेनत्यम
मभाषत ॥ प्रहसभाषितस्मप्रमितपाटोवा ॥ ॥ स्वस्ति
वाल्तोध्यतेतंभोसि[illegible]तोनाविज्ञता [illegible]कालस्वेनासि
पापाहल[illegible]दत्तव १२ ॥ [illegible]देवापिपेस[illegible]चिनाप्राणाम
[illegible]स्वस्ति[illegible]वन[illegible]पालप्रवेवालेमिदावहेलान्व १२ ॥ स्व
यंवरमहेभैमी[illegible]यंवरामहे नदस्मान[illegible]
उपायिने १३ ॥ तन्म[illegible]

नेविज्ञायतमस्योऽस्य हंकारमकारणं डुविवेतिविरंनैनंसितिवाह
प्रत्यवामिथः ।१४। प्रतिविवरागोचिवेदितिसंभाषणानहंशंकया ।१४
प्रनर्वेदतिमामेवकथम्हवत्समेन्द्रमः सहवान्परमेष्ठीयंनैष्ठिक
ब्रह्मचारिणा ।१५। भोः कलेपवप्रनः मामावदिष्यसि मामाइति
निषेधातिशयेवा प्रायपरमेष्ठीयं त्वांनैष्ठिकब्रह्मचारिणंमरणपर्यंतं
विवाहानभिमुखंवक्के मंकथंनु उद्वहसे उद्वाहेविवाहेकथंयासे
उपहासोयं ।१५। द्रोहिणां द्रुहिनोवेनत्वामाकाणपावकीर्णिनं त्वज्ञेनै
रथवायम्भःसेतुलेख्यस्त्वयानकिं ।१६। ब्रह्मात्वां ब्रह्मचारिणमव
कीर्णिनं येनःसेकात् तत्रते श्रुत्वाद्रोहिणाम पराधिनंजानन्स्य वि
भीषिकाप्रश्नकाकृत्य ग्रथवाब्राह्मनेन्द्रावीकाघैः त्वत्तमयजातेः
लोकेवीधानब्राह्मणःसेतुमर्यादाश्रोतस्मार्ताचारः लेख्यतेत्वयापिकिं
नलेख्यते ।१६। प्रतिहत्तस्स्वहतोनकिजगद्ध्वगार्वेन्द्रत् ग्रापन्न
नामधादानसत्त्वयेवरपवमः ।१७। प्रतिहतः प्रतिक्रांतः अपादान
मपायेप्रत्यायमनेवाधिष्ठतःस्वयंवरादेवावांछ्हाप्रत्यागताःसेत्य
र्थः ।१७। नागेश्वरसांतरागेश्वप्रपरुपन्त्वदिविषुनस्त्वच भूमिपालनले
भैमीवरंभावयद्धर ।१८। नागोषित्यादावनादरंसममी सान्तराग
न्यथपनोनागान्देवाखानाहत्यवरंश्रेष्ठंवरंभर्तारं ।१८। भुजगेशान
महेशान्वानराविनरान्ध्रसबरान्भामरांभैमीनलेवदग्रागोत्व
स्रे ।१९। सर्वेस्यपादानवनागादीनामनादराभिपानार्थं ।१९। इति
श्रुत्वासरोषान्यपरमेवरमंसगो जगन्नाथानिषाकृष्टइतोन्तु
ग्रावानदः ।२०। सः सर्वप्रक्रांतस्वरमंयफगंकलिर्नामतान्देवान्
प्रदपतङ्कवानवरमंफगंकीदृशोगेयेणान्ध्यमविवेकापबपस्मै
यस्येदृशो तथाजगतोनापाः श्रोतनावावधं शापवसंहारनियातस्या
कृत्स्नपवधुडाव्यवहारोयस्येदृशो ।। यानाभंगेफवाः डुमिफगफ
रमेकृतादिदिविति अगात्कीवंसः फगमित्यवत्तवीणासर्वनाम्नानित
त्यापिकरत्नान्यपि स्वयंग्राशकतेलिंगमन्वा प्राविधेयपोविनि
तन्नहस्पानवायकलिशाहापेत्याडूलिंगता ग्रन्थोपाफगपाहाहे
प्रोषणात्वनजीवनम २०। कुणापिदीयानप्रत्तादेव्यास्मीदीया

नै॰ प॰ सं॰ टी॰ ६०८

स्वयं कलिश्चरन्तु वा प्रत्य॑भेनवानिप्रियाययवः ५१॥ त्रैलोक्या।
पि वक्तुमशक्यं नहयास्त त्र्या श्रीहर्षस्य मापिस्वयंशची प्रभृतीश्च
नमानारीः क्रीडत कस्मान्मम प्रीतये कलिः त्रैलोक्यं चयेचरन्तु
वा प्रेत्य छियता वा प्रत्यक्ता ः ५२॥ वयेवक्तमेयुवः परस्मै धर्म
देशिनो स्वयं नत्कुर्वेनास्मर्वेश्रोत्रयद्विमिनः श्रुतौ ५३॥ यदुप
मेचरितं श्रावकोणोत्रस्यतः तन्मसर्वं परस्त्रीगमनादिकं ऊर्वेनाक्ष
स्माकं यवस्मैलोकाय तन्तु पतन्नकृतं व्यामिति धर्मोपदेशिनामिये व
यैवक्तमाद्भ्रमकारण वक्तः दोहितोत्रु हितारन्यस्योत्तरं ५४॥
तत्रवयं वेलोमर्वः स्त्रीनिषेधेनसः जगतो फलत्वयस्माभिलो
भक्तुल्यामपथवः ५५॥ नत्रस्वयं वेरेबालो कस्यश्रीः साम भ्रता
मा भेमीनलोनालभि प्राप्ता तवनर्यकस्माभिजगतः स्त्रीजेगदा
भवृताश्च ना फोम्रप्राप्ता वे नलस्य कस्मा कं चैव भेमी त्रपयोला
भक्तुल्याभो दृयोर स्त्रीत्वात्समरूपशाम्यपरस्तुपहासः ५६॥ हतमः प्रे
त्यरुक्माकं यत्केयं वक्रावक्राणा लक्षयैवास्तमर्याना स्वावमस्माकं
मी विहितं ५७॥ फलाभमेवाह लक्ष्यैव हन्ता मन्दुरिवरूपमघा।
क्रानां कस्माकं हनाद्स्मान्त्रं ह्याद्ययेवाव्यस्य वक्राणां वक्रीका
राणां यक्तोचितेव फलताहि परंहद्रामत्र्वपिदधते नराः सर्वा
नस्यवक्रावक्रीकरणासयमत्स्मिता ५८॥ स्थितं भवद्भिः परमर्थैः
कयं भोक्ष्यदस्माप्रतं निर्दयापात्तुविदस्याकिंसाहशानज्वलन्तुश्च २५
भोः श्रमनादरे हे श्राधाघा तदस्मा प्रतमनग्नचितेभैम्यानलव
पथ्यपद्धिः भवद्भिः कथंस्थितं कथं निश्चेष्टीभूताः स्थ ज्वलतीकं
हृ रोघोर्यस्यास्ता हृशया हृशामाभेमीत्तुविदग्धाप्नहात्वाभिमानिनी
वेकिंननिर्दिग्धा ५९॥ महानवेशपानेनाहन्तमहान्तमभिलाष
का स्त्रीचकार कथं कारमहोमानतं लनलम् ६०॥ प्रस्तादविं
दग्धत्वमेवाह महान्तमन्तवन्तं सर्वोत्तमं वाच्यन्तीसाभेमी महा
वेशपान्महाकुलीनानेव महतो वायाद्हत्वान्फस्मान्न नारीत्यनत्र
नेचपलेनलेन स्वयमेवतस्मात् कथं वचेग्रहो विदग्धतया ः ६१॥
मवाह दीर्दिशामीशामस्यमाणानतेस्ताणा स्त्रीजन्मीनाः कथं से

ढः स्फुतनीढमस्तोनलः ४७॥ कस्माद्दैवोर्विजयिभिर्दिक्पालैरप्रा
र्थ्यमानास्मदर्थे भैमी भीरूर्वीणाः अतएव स्फुतावतः नैषधएव
तस्येनिसर्गात्कथंमोढः ४७॥ दासमाक्षटमाश्रित्यपाशिविसा
त्रीभवन्नपि नावहं किंतदुद्वाहे स्फुटमालिक्रियामयं ४८॥ अ
यंवाञ्छिदोदासमाकांक्षे स्पस्यटदाशिमाश्रित्यमात्रीभवन्नपि त्वत्रीभ
वन्नपि तस्या उद्वाहे स्फुटमालिक्रियां विनावहन् किमयंन च अ
दर्थेत इत्यर्थः स्फुटमालिहि दासकालः स्फुटैकपटमाश्रित्यमा
लिवद्यथा यदर्शितं नवहति अप्रसन्नमेव अवीतीत्यर्थः ४९॥
अहो महासहायानां मेऽधुनाभवतामपि त्वमेवास्मै कलकाय दैव
स्यैवास्त्वनघ चेतेः ५०॥ तेजस्विनामपि कष्टा केत्वमास्ति हि सुतेवो
मे कलंकायाप्यवादायुमेपत्नाअहोआश्चर्ये यथावद्दस्वतेजस्वि
नोपि हतमाभूमिः कलंकाय भवति भूम्यायैव कलंक इति ज्यो
तिर्विदः स्विनिधात्याः त्वमेत्यमरः ५१॥ तावत्प्रेयनन्नन्नरत्नम
त्यमीभ्याम्बः स्यात्किं सुतेगस्तद्धनाल स्मात्स्वमना प्याहरामि
ताम् ५२॥ सा भैमी यं नलं वव्रे तं त्यक्त्वा स्वयं मयि किं उत्पाद्यके
वयत अपरा या अन्याश्रयात्तस्मान्नलीकं यच्छटेना पितां भैमीमप
हरामि ५२॥ यत्नधर्मस्य कार्तं मां पंचालीपाटवैरिव सापियं व
निस्सामि सांविभज्यैव भुज्यतां ५४॥ स्पष्टोर्थः॥ अथापविद्द
छामेषं कुन्तलं वितानं तावद्व्रस्यता वक्रे गिरा पापाचानं भावती मा
त्रेया ५५॥ अथानेनरमालवस्य कटुप्रलापिनः तस्यकुलम्भाव
तोऽनुवाचावतनामोढमथाक्रोबाद्दवीसारणपवमाधेनमीअथाम
मेस्पृष्टावाचावदमैवशासोवाचातवक्रेशशोपिमावणायोवि
शेषणातीत्वमीभवति ५५॥ कीर्तिभैमीविरेचास्मेदात्तमेवागम
नमी नलीकछीर्यैवेदयांपीधीरंगभीवर्गाहनी ५७॥ अमीदेवा
अमेन लायकीर्तिभैमया पाकादीन्यक्त्वानलपदसंयुक्ति
त्यानिच मैमीचुववच सर्वेन्द्रादात्तवमागताः यत्नभैमीवर
ताविचेत्यर्थः इत्येयद्वपार्धवाणाविहमावेदयांनिवाणानायम
भीरंगाभीयन्दीनेमर्वजनगासनस्मीहसंध्रिगंभीवगाहितामि

नै. च. सं. टी. ६६५

र्विजनसंबोधिनी धीर्बुद्धिः न लेभे नाश्रयति न जानेत्यर्थः ३३
वाग्मिनी जडजिह्वस्य प्रतिवक्तुमशक्तिमान् लीलावदेलि।
तोऽस्मि वादे वानेवावदत्कलिः ३४ ॥ स्पष्टं ॥ प्रोञ्छि वाञ्छितम
स्माभिरर्पितो प्रति संप्रति तस्मिन्नले न लेशोपि काकाण्यस्या।
स्मिन्नः पुनः ३५ ॥ भवदभिप्रायादस्माभिरर्पितो भैमीं प्रति।
वाञ्छितमभिलाषः प्रोञ्छितपर्यः अस्माकं पुनस्तस्मिन्नले द
याले शोपि नास्ति नलस्य पक्कमेव त्यर्थः ३५ ॥ हृते एकमैमी
३ मैः किं न हानाभूमतन्त्रयन् कालोचितमिदानीं नः प्रागुक्ता
लोचितं पुनः ३६ ॥ हृते व्यतीतेऽकालोचितं वर्तमानकालयो
ग्य ३६ ॥ प्रति जेयं नलो विद्वः कलेर्विज्ञायतां मम तेन भैमीव
भूमिं चत्याजयामि जयामिन् ३७ ॥ स्पष्टं ॥ नैषध्येनाविरोधे मेचं
डतां मेडितो जसः जगन्ति हन्तुगायन्ते रवेः कैरवैरवत् ३८
स्पष्टं ॥ द्वापरः साधकारांतर्द्वि कारमदीदिपत् प्राणीयस्य
वा पापानि मंवां वनमस्तु वरिस्तुः ३९ ॥ द्वापरस्तस्य काले विकारं
नलापकारं साधु साधिन्यगीकारां दीप्यति स्म शकुः पापत्र
वणा भीन्या कार्याणि प्रियायावोचत् ३९ ॥ विस्मयमानि रस्मात्स्व
साफवेलतु मीदसे यं ह्रते लम नल्पायन्ते ह्रते क्रियमानस्म
ने ४० ॥ विस्मयाद्युयो मतियंस्य मत्व मस्मा स्मो कृत्य साधुरू
पृपसि कौतुप्रयस्मा इत्यर्थः नल्पाय महत्नपुरुषाय जनो
ल्पयहरूदाति नदात्मनः स्वस्येव पादरदाति महद्भ्योल्पदानं को
रेवेत्यर्थः नलायतत्स्वल्पमेवदत्तमिति भावः ४० ॥ फल
मीमा वन्द्र वर्गेय छन्तो वोपि दृष्ट्वाति नलस्य साम्रूपमा सा
भक्तिभूतां वकेशधानी ४१ ॥ यस्या भक्तेः शाला शोपि ईषन्मात्रे
पि भक्तिलेशः कलानाशामाव पिचन्द्रवर्गेऽष्टपुरुषार्थे चव
छयंददाति सानलस्य सर्वापिनी भक्तिरस्मा रूपमायावदयमेवा
तिकाः श्रयो यस्यास्तारपीडस्तास्तु हतला वकेशधानी ग्रन्
रूपफलस्यन्या जाता नलेन याह्यगस्मा स्त भक्ति हृता नारूपी
फलेनयाभाममित्यर्थः ४२ ॥ भवेन्न व्यवसायस्ते न लेभे साफम

तेषां काले लोकपालं विशालो मे नियमानां स्वधाकरः ४२ यस्मिं
न पश्यामः कालेनस्मिं त्ववकाशं तमाभृति निश्चितां खिलधर्म
पिहाय परस्योदयकृय ४२ ॥ तमाश्रितिः नृपतेः सहनुशीलस्त्वंत।
स्मिन्नेले कालेः कलियुगस्य काल हस्य चावकाशास्यति न प
श्यामः तथास्मिन्नितापि न समस्तधर्मेन लेह्वाय रस्य यगस्य स
देहस्य चोदय न पश्यामः एवं कालिह्वापरो नुलमपकांते नश
क्रावित्यर्थः ४३ ॥ मा खिनततमा भे मो व्यर्थो न यथ ग्रहे वहो
कथं भवद्विधै व्याप्यमिति निर्विघ्नमेविव ४४ ॥ अव्याव्ययोग्नि
न योस्य सत्य यथ्य भ्योर ज्ञ्यादि पदार्थेभ्यः शून्यस्यानु इयु स्य सत्पदैः
ग्रहो ज्ञान यस्ते विभ्र भ विशिष्टे भूमि विपरीत ज्ञानेः विनीत
व्याप्य हनने न मो भे स्या ज्ञान य यह शाप्य मितिः यथार्थज्ञानेन
बाध्यते तथा व्यर्थः निष्कारणमेवा न यथ इप व पक वास्थ्य
ह ग्राय्य हाये श्रुते भवाह शे स्माभ्रमे नितरां विनीतां शिक्षिता
जितेन्द्रियाश्च कथं बाध्यते ४४ ॥ तेना सत्य यागतो वा वेतास्य
पितृमहति एकप्रकाशधर्मान केलिह्वा परोक्षवा ४५ ॥
न सत्यमसत्यं न च सत्यनासत्यं हैन येो ग्रहतु तम र्यं ग मयन ह
तिना सत्य यतो नृत्य यु गह तय ग ना मनेन लस्पार्थि नेस
ह शी भवितुम र्हति कीह शेन ले एकः केवलः अर्थकाम।
स्पृहाहीनः प्रकाशः एक दो धर्मो यस्य तं धर्मैकपरमित्यर्थः
हृत का गम प्य कप्रकाशः प्रथमस्समाग्र न्यतया प्रसिद्धः
वत्सध्याइ धर्मो यस्मिन्नीह शो भवति त्रेतायुगं तो भैमी च सह।
शी भवितुमर्हति कीदृशी एक प्रकाश धर्माणामेकेनानल
नैव सह प्रकाशो धर्मो यस्या नो प्रतिवृत्ता मित्यर्थः अनिव
समासाते द्वाउ भाष्या मन्य तस्य स्यामिति द्वावभावे स्वीप्समा।
योः प्रकाश धर्मणामिति तेन्ल्य हृपं त्रेतायुगमप्येक प्रका
शः प्रबोधो ज्ञाने नाम धर्मो गुणो यस्य ईहशो भवति सम्यक् नयः
त्रेता यो ज्ञामेदा पु यय त्तः कलो द्वानो मित्तिमत्ते: अथ यथना
मत्यायोद्वापराय चो हृद्ध ते न ल मेकप्रकाशधर्माणां स्यापि

नै. च. टी. २००

त्वमर्हसीति द्वन्द्वयमपिश्रुत्यान्योन्यमहर्ष्यवक्तेसाराद्रेकस्यप्र
काशः एकेनयत्क्रियतेतदन्यस्यापिगोचरः धर्मःकायि
कवाचिकमानसिकोगुणोयस्येदृशमस्ति तथानाभेनमि
कप्रकाशधर्मागुणेनात्वमित्वयस्यापितेमर्हसीति वन्हिवयम
प्येकःप्रकाशाद्योनोनामधर्मोगुणोयस्येदृशोयकोलिङ्ग
पेतेनवलताभेमीवाएकप्रकाशधर्मत्वाभावानस्यापितेऊने
तुम्ड्पसितेवनार्हतः तथाहिद्वापरहिपाडर्मःकलौवेकपा
दिति प्रथयवकलहसंशयोधर्मोनलवस्यापितेनार्हताः यतः
कलहोविरुद्धधर्माश्रयत्वादेकप्रकाशवत्ताभवति तथा
योप्युभयकोटिसमाश्रयान्नैवविपइति ५५॥ काचिद्धवुं
रपासत्काकरिष्यपिद्वथासि दृष्टादृष्टादिनायतःकार्यो
याहंतवस्तव ५६॥ अवशेपनलस्यापकारकरिष्यइत्यक्ता
प्रतिज्ञायामपि अकरिष्यन्कर्तुमशक्तःसन्डथासि प्रसिद्ध
प्रतिज्ञोभृत्वालोकेनिर्ममोहियस्मात्कार्यीयः कार्यस्य
टादेसंबंधिनोहेतवोदृष्टादृष्टादयः अदृष्टाधर्माधर्मादि
यश्वानवनायतस्त्वदधीनः नसवमीमांसकायाअधीनंति
जकर्मानुगुणस्यनलस्यवेत्ययुः अयंननलवशस्त्वदधीने
करिष्यइत्यर्थानरोपावस्यहम् ५७॥ अहमहेनयुलोम
ञाचरेनचिरागतः तन्यायसंभवंतापमोत्तुयामचिरागतः ५७

यत्रागोष्ठनवद्देषनस्मिन्नेषनताप्रतं भविताहिताथैवकं
नेवेरसंबनः ५८॥ कृणुमोषयेतिमःकलिस्तस्याभवेण ५८
तवयामुत्यसज्ञानेगजससंपहास्यता इतितन्नागतोमा
गाराजससदिहास्यता ५९॥ तत्रनलेयामीतिप्रसत्कुष्टेगजा
नेराजससजोगुणासेभवंसद्वर्तमानं इत्थंचैववदृष्टेत्वयाश्रस्य
तोत्यजता अमसेपनेहत्यनोहेतस्तत्रराजानमसदिमभायां

गत्वाहं स्मतां हृत्तनीयतां योगः ४९॥ भवान् न तावन्नले भैमी नाक
स्मात्वं प्रवेक्ष्यसि अस्याश्च क्रमस्य फलं पद्यमानं न कारणं न
यथा न कारणम् अस्माच्च क्रमस्तामिति प्रकृतिप्रत्यय" स
मुदायं अस्य फलं पद्यमानाः अपूर्वम् इति प्रकृतिप्रत्यययो
संयोगेन विना पद्यमानं अपूर्व इति केवलं अस्मिति केवलं वा प
द्यमानमेतन्नामध्ये प्रविशन्ति न स्यफलमेव प्रविशति न त्वानत्र
गत्वा च कस्मात्कारणाद्विना नलं भैमी वा न तावन्नलं भैम्या मध्ये नप्र
वीक्ष्यसीत्यर्थः ५०॥ अपरापि दिशामीशा वाच मे ता शचीपतिः
अत्वमतय न कियोस्तां नादत्न युगयोर्युगम् ५१॥ युगयोः कलि
द्वापरयोः युगद्वन्द्व ५२॥ कलिप्रति कलिं देवा देवान्प्रत्येकशः
कलिः सोपहासं समं वीक्ष्य त्वं द्वापरश्चान्योन्यम् ५३॥ देवाः
कलियुगं प्रति कलियुगे च कायः एकमेव देवान्प्रति सो
पहासं समं वीक्ष्य: तत्स्य देवाः कीदृशः इत्यवहसमानः एका
रेण परस्परं कलिं काले हवे चक्रुः ५४॥ तत्रागमनमेवाहुर्वैले
नैतयाहृते उद्वेगेन विमानेन किमनेनापि यावता ५५॥ भोः
कलेन तथा भैमी वैरसेनी नले हते तत्स्वयंवरे आगमनं गमनं वा भ
वद्वाहं मन्ये उद्वेगेन उक्तनरवेनानयव वा मा सर्वं रं
छितानेन विमानेन न किमपि न किं वृत्या पथमित्यर्थः स्वयं
वरस्यातीतत्वात् अपि च देवान्प्रति भो देवाः तत्स्वयंवरे भै
म्या नले हते सति आगमने प्रत्यागमनमेव यस्मात्कार्यफलं अने
न विमानेन वसानेन हृत्वा अपि भार्यायाः आकारणैः तद्
ताद्याकारणैः साहित्येन उद्वेगेन निर्विवेन किं न किमपी
त्यर्थः ५६॥ पतायामपरीहं यामग्र्यपवतयाहते अन्यासि
भवतो हास्यं हन्मनत्रयापावहम् ५७॥ अत्र पतायामीति क
लिं प्रति वचने यावन्तुशानि पातयोः लुङिति भविष्यदर्थः
देवान्प्रति न युक्तिर्लिंगासम इति भूतार्थः दैवाने यां भैमीं विरी
तेया स्यामितया भम्याप्रथम्याद्यावाद्वान्यापि तलहते सति
पतनस्याग्रामं तं कार्त्स्न्ये चावि त्रयापावहे भवतीति कलिप्रति

देवानोवच: भोदेवयाभैमीवरीतुं जगाम यासि त्वमथासी:त।
याभैम्यास्त्रयपवावन्तुस्यवान्यस्मिन्वृतेसति एतत्रप्राकरहृत
मेपत्नीमितिदेवान्प्रतिकलेर्वचनं ५४॥ यत्वानयावृतेन्यस्मि।
न्यदुर्यगनकानसि भवत:कोपरोपस्यादत्तमस्यहृथाक्षथ: ४
यदर्थयस्याभैम्यानिमित्तंत्वोगतवानव प्रतिशोधितंगतंगम
नेयस्येहृशोसि तयान्यस्मिन्यत्याहृतेभवतस्तवात्तमस्यत्नमा।
हीनस्यासमर्थस्यच एवंहृथाक्षथ:व्यर्थरोषस्यकोपस्यक्रोधः
स्यरोप:स्यादवता कोपोनकार्यइतिकलिंप्रतिदेववच:यदर्थं
गतवानसिगतोभू:तयान्यस्मिन्पत्योवृतेतेनवात्तमस्याप्तन्नं।
स्यानएवव्यर्थकोपस्यक:प्रयक्त:प्रय:प्रयत्नात्म्यान नकोपि
त्वन्नोनीच:सर्वेभ्यस्त्वमेवधामइत्यर्थ: ५५॥ नलमप्यपनी
नानितानीयीकतेवीययो: कगयोर्थगलेनानादिविदवाद
फलपियम:५६॥स्पष्टं ५६॥ द्वापरैकपरीवार:कलिमेनसाद्
ष्विन: नलानियाहितोयाजाजयाहग्याहल:किल ५७स्पष्टं
नलेहाप्तंतेसपत्नेहेरदुर्गानंप्रति निवधानिधिधागतोविद्ध
स्सजयदेवेन: ५८॥ नलस्येष्ट:एतंयोस्संपत्नेस्समस्द्रा:हृरा
दुर्गास्त्रुप्रान्तेनवेष्टुचारयाकथानिध्यधोगतोनिषेधनिवारयंत
यान्विघ्नसंसजयदे वक्ष्यमाणप्रकाराणामिलतिस्म ५८॥विधेयं
नापिवकालेनकाल:कालकपेयवान भैमीभर्तंरहमानीय
नृपानीमहीधुज: स्पष्टं ५९॥ वेदान्स्त्रुवतानत्रम्नाथादाकं
र्णयन्पदं नप्रमार्थयितंकाल:कलि:पदमपारयत ६०॥प
दपदपाटमप्यपारयन्प्रधावन्न ६०॥ क्रमतिपाटकावक्रेभ्य:
नचाकाणयत:क्रमे क्रम:संक्रांविनलत्रप्रवेदद्रमववनेन ६१
क्रमेपदयोजनाद्र्यं क्रमतिपाटक्रम: चरणाविन्यास: ६१॥ना
वक्रेति:हृतादोपापदयोस्तेनसंहिता नवेदपाटिवक्रेभ्योया
वदस्याविसंहिता ६२॥ संहितानांतंत्रिविधंवादिस्मृतिशाखाये
यविशोध:संहिताहृता: ६२॥ तस्यहोमाज्यगंधेनुनासाना
शामिवागमत नचानानहृशोनायोहकान्प्रमकंदर्पिभि: ६३॥

तत्र घोरे सौ कलिः क्रान्ध्रमेन कदर्यैने हस्त्रौना तत्तन विसार
यत् हस्तुन शाषाकतन्त्रविस्तारे प्रघृतनीत १३ ॥ प्रतिपद्यी
नोपदो भो भिरिमं प्रत्यतिपिछिले प्रगनेरहिणतत्रावले
नानेनव मक्ले १४ ॥ इमं प्रतिकालमेव प्रतिपन हेतो प्रन्यद्या
तस्त्रद्धि हेनाविन्यर्थः १५ ॥ घटयाक्रमसो प्राम क्रत्त स्रममर
होस्मभिः नन्यत्यरगर्भिवाकोनिस्तैर्मिव्यजनानिलैः सुष्का
वङ्किः १६ ॥ पितृणां तर्पणे वोर्ताः कीर्णाद्धेषमनिवेषमानि का
लोदिवति लाकालात्तुराद्धत्रमदत्रसः १७ ॥ स्पष्टम् १८ ॥ य
तद्धूपत्त्वनांजन्तोमस्त्रवीर्षा ऊसंजला जेनैर्धर्मैयनैः कीर्णां व्या
लक्रीडीकृतावनौ १९ ॥ जन्तोर्ज्ञानातिमव्यालास्सर्पीमत्तु
गजावाप्रतः प्रवेस्तुनशाषाकेन्यर्थः १९ ॥ स्नातृणांनिलकैर्भि
नेत्तुमेन दीर्णामेवसः कृपाणीश्यहृदयेप्रविश्यहिंविनसृपैनैः
स्पष्टं २० ॥ प्रभोसमस्मदेतत्त्वविदर्मिथ्यावदावदन् श्रियप्रति
तथावीतभ्रमयत्ज्ञानवानवघ २१ ॥ तत्र घोरे प्रसत्त्वभाषणेवी
ले घुरूघेजानन् मम देखावेशाशाप्रान्तनोध श्रयतेन दक्षियप्र
तिनघामिथ्यावादिनेवी ह्याडुनोक्त उपतपतिसस्तीनर्मा
णिमिथ्यावचनं स्पदोषाभावात्त्वावेशासभवेनविंतामा पत्य
र्थः २२ ॥ सपास्थमशाकर्तुनवराकः पराकिणां मासोपवा
सिनोच्चायालेङ्घनेन नमस्वलन्त २३ ॥ वराकः तुच्छः कृणां
तेः जल्यऊटलटत्यादिनाशाकन् पराकिणोक्षादशारात्रोपवा
सिनः २४ ॥ प्रावाहितोद्विजस्तत्त्वगायत्रीमकैमाइलान् सस
न्निदर्पतीपरयहृष्टनष्टोभवड्रिया २५ ॥ सर्वेहस्तः पञ्चान्नष्टः
हस्तमात्रपवनहूः संदेहाख्यानौ रत्नमामघमेहृष्टः मेत्रोजलि
प्रत्नेपान्नष्टृत्यर्थः २६ ॥ सगहेगृहिणां एणीवनेवैवानं
मेहेते यन्यायावेभ्रागारेकापिनस्यानमानशो २७ ॥ क्वापि
नापशपदं विधान्तिःसांमात्मप्रियानमो ब्वमित्रततत्तमापद
पिइर्लवि शावेकोलिं २८ ॥ हिंसामविहितं वधतूपाकालीके
लहः [illegible] हिंसाभावीस्याकेवीत्यरिरं सेवावर्जितस्समसः मावमाम

नै० ष० टी० स० १७

द्दृष्वा सत्कालवदूदंनिवासलतं ७४ ॥ सकलिः हिंसामेवगवीष्ठ
विश्रुतत्र प्रापात स्ववीत्यरेत्तमिच्छपीवतिस्म तत्पुनः सा हिंसा
गवीमोत्स्येसामदेवतेदृष्पसैपवृसामस्यस्तभगेदृष्टिस्वभेष्टस
क्रांतलिवरक्रूरकलिमेवगदेभदूदंनिवास चिंतेष पश्चुहिंसाव
माघ्रायस्वियंविंसतिमावेदृ माक्रांतातेपश्चुपद्योपंहृस्यनिव
सतीतिस्वभावोक्तिः ७४ ॥ मौनेनतत्रंतेनिष्ठा नामाक्रोपामत्र
तेस्मसः वेदवदाकृभिर्जेतोसोवेशारः सपदाहृतं ७५ ॥ मौनेमा
क्रेषाः वेदानेस्वाशारसोन्यत्काशेनापादावातमिति विपरीतं
मन्यतेस्मेत्यर्थः ७५ ॥ द्रव्यीणांसदूर्सीपाणीमपश्यपत्वावाम
तामंपः मेनेव्यनेनमीहृतं घातमसामाह्निकघताः ७६ ॥ सद्रवी
णांपाणीकृमीमनानिपश्यपत् श्रमीच्चष्वयेनेमीहसक्रर ।
मीहृतस्तघताद्वृतिमेने तथाचमत्तात्स्यपत्स्वशतापाणीष्वपूःपा
श्यपत् श्रमीच्चष्वयोमाज्जलेः शास्त्रघताइतिमेने ७७ ॥ मोजी
भूताष्षताषाप्नानाषाभाकामवणीनः रेच्छामीवेफमायान ।
हेतुदाइनमांततः ७७ ॥ वर्णानोब्रह्मचारिणः ७७ ॥ हृष्ट्वाष्टः
पुरोडाषा नासीद्वज्ञाङ्गर्मनाः मन्वानः फणिनीसस्त्रसस्तको ।
पास्तुवस्तुचः ७८ ॥ पुरोडाश्यपतेचीयतेइतिपुरोडाशाः नमये
दृष्ट्वासकलिकदूतेनवासेनदुर्मनाव्याकुलोभूत् तथास्त्रवः
सपस्त्रीतितिजानन् उत्सुःभीतास्त्रवाप्नेष्मेमाचष्व ७८ ॥ आन
दन्मादिरादानेविदेवेषद्विजन्मनः दृष्ट्वासोत्राभाणीमिहितंज
वंतमद्भूयत ७९ ॥ द्विजन्मनः ब्राह्मणस्यमदिरायाप्राहानंनी
कावंजानन् पषकलिः आनंदत्तनेदतिस्म ध्यानेनरतंद्विजंसो
त्रामणीनामयज्ञंजंवंतंदृष्ट्वासमतप्यत ७९ ॥ अपपयुधावतो
वेदाविदोब्रह्मांजलीनसौ उद्दीयतावत्तलदस्यांजलयाचरूदा
ष्वसोकलिः कान्तिविदोब्रह्मांजलीन् स्कानापीदहृतानंजली ।
न्यावत्सांव्याकानपश्यपत् प्रस्यकंलमावत्सांव्याकाश्चसस्य
रुधिरस्याजलयोदूदूयाद्रुदिकृतताइत्यर्थः ८० ॥ स्नातके
वानकेजतोजस्तेदानहकृतानवत वाचयमस्पृष्ट्वालवदनसोव ।

विभायुसः ८१ ॥ स्नानकं विघ्नास्नानेब्रह्मवातिशिरहा श्रमा
भिष्ठावि चातकं ब्रह्महत्तनीवृत्तातवान् दानेन तपस्विनेयं यमि
वं मन्यानेस्म वाचंयमस्य मौनिनो निनेहृ ह्येवयमस्य हत्ते
वत्रस्यतिस्म ८२ ॥ सपाघाजनान्वीधीग्रामवहेदपङ्क्ता
न्नेलायीवानलेप्राप्य प्रापत्तापदपामदत्त ८३ ॥ सक
लिःपापीडजनान्नृथेवत पाविजं वधायावित्तादाभिकलो
कमन्यिघ्य स्नातिविदाजनान्याम्भवन्से पापः कलिनापाद
नुषायाइतोत्यया पातदूरमगामत् यथाजलायीवह्नि
प्राप्यतापादपसर्पतीत्यर्थः ८४ ॥ तत्रब्रह्महनपश्यपवित्रिति
सन्तोषमानुसे निर्वाणो सर्वमेधस्य यज्वा मंज्वतिस्मसः ८ ३
तत्र ब्रह्महन ब्रह्मणाहतवानिति ब्रह्महाने सर्वमेधयज्ञस्यय
ज्वानेनिष्पन्नं ज्वलनिस्मज्वलयस्योश्नादिन्यर्थः ब्रह्मणाब्रह्मणा
मालभनेनिस्नातिविहितत्वात्सर्वमेधयज्ञे ब्राह्मणाघहा
दोषः ८३ ॥ यतिकृतस्थितेनेत्यस्याभेवालभित्तजेना इज
नृस्याजानन्नाहि शीहाणांवेदयाहीभः ८४ ॥ संन्यासिक
वास्थनवेणवैदं नत्स्यकलेनजेनाथकोना शहाणांवेद
याहीभिवेदाध्ययनमात्रकशिक्षार्थैरहीत्वा दंडेयेहावेद
विहितविद्या दंडेई जनस्यकलेः कोषोजनितः ८४ ॥ मइ
लत्यागमेवकृत्वा हीयस्थंडिलशायिनः पवित्रालोकनादे
शुपवित्रासमजायत ८५ ॥ स्थंडिलेषुमोसायितं अनमेघाम
तीति स्थंडिलशायिनः स्थंडिलाच्छायितदिवैनेरितितिणाच
तोहृद्वाद्यात्यागमेवकृत्वा पवित्रस्यकौशस्यालोकनादेष
कलेः पवित्रासंवत्सात्रासमाप ८६ ॥ अथयस्याजिनमन्विष्य
जिनब्रह्मचारिणां तपणायोमदीत्यस्य संवत्तपाणामेव
त ८७ ॥ सकलिर्जिनेनवेषयन ब्रह्मचारिणां हलाजिनम
पश्यन् तपणादिमवरमर्धयतीति तपणायी सकलिःश्री
लामहितस्याडीवितस्याहेः पणाह्यलोकन राजसूयपहप
माताःवैधैयति रानि स्नातेः जिनमन्विष्य जिनेमेवदत्त

नै॰
प॰सं॰
टी॰
२॰२

दपाणार्थी प्रतपण्मैवनेति विदो प्रभासः ८४ ॥ जपतामे
दमालास्तबीजावर्षणाद्दर्शनात् सजीवाहाटकश्रोणि विप
रीतहगमवक्षत् ८५ ॥ जपकुर्वनामदमालास्थबीजानामं
स्तुणामाकर्षणाद्दर्शनात्सकलिः सर्वस्वाकोत्याक्रमेणवि
परीतहष्टिर्यहोणियाहिपरीतस्तानः सन् जीवाहाटकश्रो
णिमणाकर्षणाद्दृष्टवान्स्तुवभूव बीजपातस्यविपरीतदर्श
नेजीवितस्वंभवति ८६ ॥ क्रिमध्यानजविधाणामस्तपयपद्ध
मषीणां परमेकक्रशीरवनिजयारस्त्रमर्षणान् ८७ ॥ निकृणाम
ध्यानामभाहारान्हिमध्यानदाभव्याय्य तत्रधुरेद्धिजानामव
मर्षणायस्पानिजयोनेत्रयोर्व्यापकार्षणमदान्दनकेवलमे ।
नत् प्रवृत्तमर्षणाद्रूपडुःस्वदर्शनाज्जैत्रान्वादनमेवक्षेयामन्य
वेदन्वयः ८८ ॥ प्रशान्तीत्रकाविद्वकालिः पवित्रेनकावि
तभेमीनत्लुमल्लीकाचिप्रसन्नकामः परिश्रमन् ८९ ॥ भेमीन
लयोः पापुलेशोपिक्वाविद्वत्तानिष्णुकामः जोस्तमानः
पर्यटन्कालिः तत्रकुविद्वानिपिकेविदपिपरिस्तितपाखंड
पापादिनापस्तपत् ८९ ॥ तपः स्वाध्यायरतातामकोडदिड्
तापसः स्वविहितंवाश्रियंतस्मिन्याश्रपनपतत्तापसः ९० ॥
श्रकांडेश्चनवमस्तपस्वाकस्माद्दाहिष्टाः श्रांतक्रतानापसायं
नसकलिः तस्मिन्देरेतपः स्वाध्यायरतानामेवनिजदान्
णास्तेपदपपपस्त्ववनध्यानेस ९१ ॥ कथंततोपनश्वायावि
स्वस्वाविदपकहिमान् समतोत्तविभावाप्यकामदेवाश्र
पासके ९२ ॥ तत्रवांगेडपनप्रायाः स्वयमागतायाः कामि
न्याः विषयस्यकमयितारंकोविद्वादोल्पसकलि ------ प्रयते
कामदेवास्यमस्यकालोरंनिरुपस्नानोवभूव ९२ ॥ वैरि
णि स्वचिन्तातस्मिन्नप्रवेशंददौ भूवि नवेदध्वनिवालव्रमन्त्र
वैवितनारवा ९३ ॥ द्वेषिणि स्वचिन्तापापरोक्तनातस्मिन्कलौ
येभ्रमोपवेशमवस्थानन्ददौ वेदध्वनिस्वाध्यायवेदवलकृतं
नव्याख्यानानावापाहस्त्वार्थ ९३ ॥ दर्शास्वदर्शनात्कवनाग्र

सोमस्य वानवो जग्मुर्नाम सोमाभेदी सोमं सोमत्यतां नकं ५ २
दर्शस्य दर्शनाद्दमि सोमस्य दर्शनात्कष्टं क्लेशं प्राप सर्गामा
नुदर्शनाज्जग्मुर्यया मुद्ग्याह तो भ्रमति तथा च भ्रमत्य
घः तथा सकालिः सोमं यममन्यत दर्शाभिः सोमः सर्गामा
नः सोमस्थ्वानियत्तः ५३ ॥ तेनाह पीतवीरस्थान व्रवीहं वेनो
जनाः नापश्यत्सोमभिन्निर्मुक्तो जीवन्मुक्तान वेवतन् ५४ ॥ तेन
कलिनानिर्मिवीवस्त्राः स्वरजनाहतः नतवी सहनोन सोम ।
धः सकालिर्ममिनिर्मुक्तानन्नेत्र्कामिते सर्वो पापाल्लो नापश्य
त किंतुजीवन्मुक्तान्नपश्यत ५५ ॥ सततोषाक्रतोविप्रा
हष्टासप्तपरस्परात् होमशोधीभवत्सोमभुजस्तान्वीक्ष्य दुः
खवान ५६ ॥ सकालिः स्वभूपरस्परं येत्तान भुजानन्वीक्ष्या
हष्टान्ततोथ अयतान्हो मारधी शतसोमपायिनोस्वलोका
दुःखितोभवत् अस्थद्वैतिलेसोमेनोच्छिष्टंमन्तव ब्रवीदितिः
स्मतेः ५७ ॥ हष्टा जनेव जोज्ज्वलंतं हिंसा मेने कादिन्यसो तेप
अपन्या व वस्थानाव स्थूवः स्थानं तोभवत् ५८ ॥ असौ कालिः
रजसा जस्पली स्वरं हष्टा फटीनिमुभ्दे अथ तेज नं पावन
स्थाने गोज्ञेरा भ्रतरजः स्थानादावबलिष्टनीति पावनस्थान
वस्थेष्टु दुःखितो भवत् ५९ ॥ अथावत्का पिनगोवीक्ष्यहन्य
मानामयसदा ब्रतिविध्यस्तताऊआमंदो मंदं व्यवर्तत ६० ॥
अथकालिः कापिगां हन्यमानां वीक्ष्य मुदा धावत अथतो गा
मतिधेयोहन्यमानां स्तस्यामंदोऽडीस कालिर्न्यवर्तत ६१
हस्रवान्मदेजे हष्टा नित्यनेमित्तिकन्यजे यजमावेनिहये
नहवेदीनसखोड्भवत् ६२ ॥ सकालिर्नित्यनैमित्तिकवाम
त्याहिनेदृष्टं दुःखिलो भवत्तत्तो अथैनेयजमानेसहीतदीत्तनि
श्चित्याम्येतदीनमुख्व: सुलाधिप ६३ ॥ आननदर्पीत्याय
पुरेन नन्मयातिने सर्वेस्वबस्ययदानमेने हष्टा सविव्याय ६
अथ कालिस्तत्रस्तेपामयामनिने हष्टान्तनेषा अथैने सर्वेस्वं
यत्तस्य यज्ञानेहष्टा सकालिर्विव्याय ६५ ॥ कतो महानेप

नै॰
च॰
टी॰
२४

यपत्रब्रह्मचारीतिनं जगतेयज्ञक्रियामङ्गस्यभागधकागर
नागत्वं १०० ॥ महाव्रतात्राब्रियज्ञेब्रह्मचारीत्वरीतिनब्रह्म
चारीचासौवित्वरीतिनस्त्वनेपश्यन् यद्वाब्रह्मचारीचइत्वर
रीत्वरीपिवनयोरीतिनंपरस्परालापमयपक्षस्तावेः कौतुक
तोक्रियाभागधनामनमरन्देनविवेद केनापिभागहनयदी
हासायेहशीयज्ञक्रियास्थेति १०० ॥ यज्ञभागेस्वमेपास्व
लिंगालिंगिवरांगानो दृष्ट्वा वहमकनीरंश्रुतेभागमपीत्र
तेः १०१ ॥ अस्त्रमेपयज्ञस्ययोस्वक्तस्ययलिंगेनदालिंगाति
स्पृशातीतिश्वस्त्रमेधास्वलिंगालिंगिनादृष्टावरांगंकामसे
दिवंयस्मात्तस्याभावस्तत्राय्यज्ञेनोयजमानस्यभार्यायास्ता
दृष्ट्वात्वावेः सकालिः श्रुतेः कर्तीवंभागमेवाप्यन् १०१ ॥
अयभीमजयाज्ञस्वहस्वालोकनकलिनेलं दृष्टहरिभिर्देवैर्लो
कंप्रभयेन्वमहाप्रभूम १०२ ॥ यत्रकलिर्भैमीमविनंहृष्टा
नोलोचनैर्दृष्टुत्वेनलंप्रभयाजहृष्ट्यर्यामिवंवालोकत १०२
नयोस्सौहार्दमाहत्वंपश्यश्चाल्यमिवानयोमर्मच्छेदमिवान
न्वमनत्रमौ निमिमियः १०३ ॥ सकलिः भैमीनलयोःप्रेम
विनिद्धत्वंपश्यन्व शल्यमानशोदंकल्मष मानत्वोहेवमियःप
रस्परमकनेवानयोः भैमीनलयोः वान्मोक्तोभिः परिहा
सपरस्पराभिः मर्मच्छेदमानेकेवप्रापेव १०३ ॥ श्रमवारा
न्मनोदोषानयोस्तेजस्विनागणा प्रष्टुदृष्टाप्यनीशास्त्रोत
स्मादप्यवतन्वकलिः १०४ ॥ कोपादात्मनोदोषान्त्यपदोष
नयोर्भैमीनलयोःप्रतापगणास्त्वेनोदृशापिसंगृष्टुमनीशः
इष्टुमपिसमर्थःकालिःतस्मात्स्यानादप्यपासरत् कोपस्व
दोषनदीयतेजस्विताहशोरोधहेतवः तेजःप्रतापौदी
मौचवलैश्रकेप्यवजिष्णु १०४ ॥ अगाच्छदास्पदान्वीनले
दैषीमनिःस्वमन् अभिरामंयत्रावासंनस्पराससमीक्षयः १५
नलेहेष्टशीलमस्यतिनलद्वेषीनकलिःस्याताकोतीक्ष्णा
पाद्वःस्वाद्वानिःश्वसन् रात्रवस्तेन्यकानेनेलस्परकंसदनोप

वनेययौ १०५॥ वृक्षिलेत्यस्य हृतत्वेन बाधनं न तयोधनैर्मेने
मानेमनाकंचवस्त्वान्तकलेकलिःकिल १०६॥ वह्लिाग्नोलते
णोहृतत्वात्स्य शमलभमानेस्तपस्विभिःहृत्वानबाधनंबा
धतेइतिबाधनंकर्तुंविल्लुउ नयन्तिनामभावात्तस्यबाधनं
नभवतीत्यर्थः इहशेवनमहं कारीमकलिःतत्रदेईघत्वा
वक्लेविलमेनेयहाग्निभिःहृत्वानबाधनमबाधनेबाप
नाभावमेवतत्रवनेस्वान्तकलमेने १०७॥ दलपुष्पफलैर्दे
वद्विजस्त्रजाभिसंधिना सनलेनार्जितान्यापतत्रनाक्रमितं
दुमान् १०७॥ दलपुष्पफलैःकृत्वादेवब्राह्मणसूजयाधर्ममभि
संधिनात्पर्यं यस्यतेन नलेन तत्रवनेप्रारोपितान्वृक्षान्सक
लिराक्रमितुमनाप्यारोढुनाशकत् १०७॥ अथसबोद्धिदा
संस्थिसवाणाय सबोधितं विभीतकंदृदशैकेकुटं धर्मप्यक
मैटं १०८॥ अथसकलिःसर्वेषामाङ्कुरांगुल्मादीनामासन्नेः
सन्निधानस्यसवाणायारोपितं धर्मंधर्मकार्येष्वकर्मटःप्रयोजः
कर्मके विभीतकंतरुमपश्यत् अनोकहःकुटःसालःकर्म
णिचटनेकर्मटःकर्माणिचटोटवृ कर्मशीलस्तुकर्मटःअद्रि
टलकगुल्माद्या १०८॥ सननेषधपसोधस्थानिकटेनिष्कुटध
जे बक्रमनेनिजेतस्मिंकलिबालबनेवने १०९॥ सकलिः
नलप्रासादस्यसमीपभूतेनिष्कुटानां गृहारामाणांकेनभूते
विभीतकेतस्मिन्नेनिजमालंबनमाश्रयमत्यर्थंमेने गृहा
रामस्तुनिष्कुटइत्यमरः १०९॥ निषधेन्द्रस्यकलेत्तस्यस्थान
दानाद्विभीतकःकालिद्रुमःपरेनाद्यदासीन्कलद्रुमोपिच
११०॥ स्थानरहितस्यकलेस्तत्रवनेवामदानाद्विभीतकः
केवलकलिद्रुमोनासीत् अपितुकलद्रुमोप्यभूत् ११०॥
टदौपदेनधर्मस्यस्थानमैतेनयत्कलिः पक्षःसोपितदान
स्यपदंसत्यमिलन्नतः ११॥ कलिरेकेनबुराणानधर्मस्यापि
स्थानंददौ धर्मोपियद्येकेनपदेनतिष्ठतितस्यात्तेसेस्था
नाददावितिनन्नतःस्थानदानस्तेकेनादेतोःसपकोपिविभी

नै.
प.सं.
टी.
२५

नकः तदा तस्य कलेः पदं स्थानम्मलदं फलं जयनेतिमन्ये ॥११॥
उड्डीयेति वितावाम्तः कपोतादिव वायसः राज्ञास्मीये द्विजा
नस्तस्माद्वासमप्रापदीतिनान् ॥१२॥ उड्डीयेति विभीतकवनेऽस्थि
नस्थितिः कपोतादुलूकादिकाक इव कलिः राज्ञो नलस्य स
मीपे होत्रादिकज्ञानसमात्त्वमिद्वाद्विजाद्वेतं माइव प्राप
यद्वा तत्स्थितः काकस्मायेजेटग्रामिकजान् यद्वास्त्वनिवा
तेन यद्वा दावन्यत्मात तत्त्वकादीविनाहृत्य यं गतो द्विजात्य
तिना कपोतादुलूकाद्वयं प्राप्नोतितयेत्यर्थः ॥१२॥ विभीत।
कमापिद्याय तया यस्ते न तेजसा तेन भीम इव भीकः सं रजोपि
नयोचितः ॥१३॥ विभीतकमाश्रित्य तिष्ठता नारदेशान्कलि।
नास्तनलोपहतः कीहृशो भीम इव भीमस्याग्रभीकः कातरकः अ
यवनस्या विभीतकमाताघातिष्ठता तेन प्रेतेन भीमश्रुवो भय
कसमेव वा अग्रभीको भयरहितो राजर्षिर्नलेन लक्ष्मनः ॥१३॥ तमा
लवनमाशाघेवपभीनिबुधगायोः कलषाकीलरन्विष्यन्नवा
सीद्दत्तम रान्वहतन् ॥१४॥ नविभीतकमाश्रयं प्राप्य सकलिभे
मीनलस्य पापं पराम्पेपान्वहृन्वत्मरान्वासीत् ॥१४॥ यस्य स
ज्ञानकोव विनिरूकलिकालता नयानलच्छलामात्रिकोविन
ष्टकलिकालता ॥१५॥ तस्मिन्वनेविकासितन्मकेनालावहरीय
यासीत्तया नलस्य वने प्रपानपा प्रभिनिवेशानविनिष्ठयम
नः कलिः कालो यस्मिंस्तस्य भावस्तस्यासीत् ॥१५॥ दोषनलस्य
जिज्ञासुर्वेश्यामहापरःसितो दोषः कोपि न लोकस्य मुखेस्तीति
श्रुत्वा सोयं ॥१६॥ कोपि दोषो नास्ति काकानभवेत्किमिति श्रुत्वा
शाघालोकस्य मुखे नलस्य दोषं ज्ञातुमिच्छु द्वापरः पृष्टेनो वश्री
म ॥१६॥ ग्रम्यक्षिन्नारामे सततं निपतन्हीहदनया अस्तैनेभृनिर्दे
रनिशमस्तनाशु प्रतिभटे ग्रमेषुबह्रालेबः कालरजनिका
देववविहगक्ष्मदक्षायाधिगाविनकृविनयाल्मेक्ष्वकन्यपः ॥१७॥
समन्तानपतहीहदंगभीघातोनोषयस्य तस्य भावकज्ञात्वयाकि
रविकामिभिः पुष्पैः कान्वा च दमेहस्रानामिन्नमा दवने हता

वृत्तानि वैसौकलिः कलहं सपत्नपत्निकांतिलेपनोपकृतः।
कांतिसततयाष्ठल नपत्यर्थः लोकनमस्त्रोजातिन १७॥ स्फारेता
हृसिवैवस्तिनगरश्रीपः प्रजानाचनेविघ्नलब्धवतश्रिराज
पतिस्मिन्किलासीत्कलिः पत्तस्मिन्नुनवृत्तवैतरस्मितानंद
सभेमीनलावभाङ्कुस्यपितस्मरः स्क्रातिशिवावदारुहृदयनः। ८
प्रहृदेसर्वाक्रियगुणावतिननलपुरेप्रजानांप्रतापवीथकोविघ्नलब्ध
वतः कालेनतस्मिन्नलपुरेचिराद्र्यवतः प्रतिनिवर्तनेनमभूत
पतस्मिन्त्रवस्तवपुनः कामोनुइदिनिस्सोमपोरुषः सन्मैमी।
नलावराङ्कुप्रपञ्चशरत्वान्दुष्टवैधनमेवागोपनंकर्तुंस्क्रन्दःकोणि
स्पाशावायतहृदिङ्गबीलेयस्यास्याहृडाकोटिदयस्येहृशाधनस्व
क्रे श्रन्योपियोद्वनांसृजयतिसोपिस्क्रातिशावाभिर्वैदाग्रेवेद
रुः हृडामणियंस्मिन्कर्माणितथावाधयातिहि १७॥ श्रीहर्षक
विराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतंश्रीहीरः सुषुवेजितेन्द्रिय
चयंमामल्लदेवीचयं यातः सप्तदशः स्वसुः सुसदृशिच्छंदप्रश
स्तेमहाकाव्येतद्भुविनैषधीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्ज्वलः २१५
श्रानंदस्यकृतोनिरक्तविमतोमत्तसप्रदायान्वयादस्यांनैषधका
व्यतत्वविहृतोशास्त्रामतेकस्तुतो वेदभ्रीनिघपशायोरतिवि
पोविस्येकतेवीक्ष्यन्सगेसप्तदशोविमत्त्वविहृतः शास्त्रोपदेश
क्रमः २१०॥ इतिश्रीनैषधाख्येमहाकाव्येतत्त्वविवृतोसप्त
दशः सर्गः समाप्तः १७॥ ॐनमः सरस्वत्यै॥ ॐयास्मिन्हृ
नंदरसैकसारंकारमुपाकुमानिभाइहती विश्वस्वरसिंवति
मुप्रपवैस्मरस्वतीसा चतुमेस्तुद्वस्त्र॥ एवमालंबनविभावयो
ययावहर्षनस्पर्शनसंभावितविवाहसर्वसंभोगवर्णायिन्याप्र
हीपनानि उद्दीपनविभावालेनसमुद्दीपयतियथालंबनस्य
वेष्टाघादशाकालादयस्तथानलतानिवर्णयति॥ सोयमित्य
मयभीमनंदनीदारसारमपिगम्यनेषधः नोत्तनीयपुरुषायवा
निधेः पालनंवननतीमृगीरमत॥ सोयंनलकृष्टप्रासादादिनारा
येषुसारसौरतंमैत्रीसवस्त्रनीयः पुरुषार्थः कामोभिलाषोमद

नै.
७. प्र.
३.९

नोवाम्भःपत्रं स्वतन्त्रत्वाज्जडत्वमात्माम्भोवाच्चवारोपितःतस्य पात्रलेव
नाय पात्रप्राप्तमयेनदीनोकोऽप्यपि गम्यात्रीक्ष्मनन्त्रमन सर्वथा
नवः उवाच्चिश्रप्रद्यते इति वसिष्ठस्त्वायानिजनः तथा वशिष्ठः
रामेराज्यमङ्गीकारेत अन्योपिमायात्रिकाद्विवाशिथिपायप्राप्त
धनोका मपिनाम्रप्रक्ष्यति ॥ १॥ आत्मवित्सहृदयोहिवानिशाभो
गभोगोपिनपापमापश्चः अज्ञानाद्धिविषयैकतानान्तात्ता नयो
तमनसंगेनलिप्यति २॥ आत्मविदात्मतत्वविन् ज्ञानीमनन्यलेः इ
वानिषाराजिदिनेनयासह भोगभजन्नपिपापस्त्रान्तु दितनित्य
नैमित्तिककर्महानेःप्रायश्चित्तेनपाप हिय स्मादाज्ञानस्वस
गेनप्राप्ताविषयैकतानेनभोगेकपरत्वशान्तं ज्ञानेनध्यानेनचा
लितंमनःसंकल्पविकल्पवज्यंयस्यह्रयाज्ञस्सनलिप्यतेयहं
मरीतिकल्पविकल्पहीनंज्ञानिनेकमीतिनवभतीत्यर्थः ते
यानेचालोकेऽहंममेतिसंत्यागोनैष्कर्म्यायोपदिश्यते अस्या
र्थः यःकश्चित्यारश्रात्मापाहिनविन्नःसर्वमपि जर्वनाहंक
विन्तरोमीतिअभिमानादहंतासंत्यजेन्नवचसंगाभावान्नस
मानेनकृतेनकश्चिदुर्युडिति ममनाप्यहमपि सनेष्कर्म्यंप्राप्नुया
धेनात्सनदेकालिमिन्नःसर्वाणएवनप्रभवेदिति यद्बोत नमा
कमीणिलिप्यतेनमेकामःफलेष्वपि इतिमायोभिजानातिक
र्मभिर्नसवध्यतेइति त्यक्त्वाकर्मफलासंगनित्यतृप्तोनिराश्रयः
कर्मण्यभिप्रवृत्तोपिनैवकिंचित्करोतिसइति योगयुक्तोविशु
द्धात्माविजितात्माजितेन्द्रियः सर्वभूतात्मभूतात्माकुर्वन्नपिन
लिप्यते नैवकिंचित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्ववित् इति ब्रह्म
ण्याधायकर्माणिसंगंत्यक्त्वाकरोतियः लिप्यतेनसपापेन प
द्मपत्रमिवाम्भसेति च तथा वाल्मीकः नत्वेनिस्त्वलचित्तंलंभजा
नोविषयानपि नसंस्पृशतितन्दोषैःपद्मपत्रमिवाम्भसा विद्या
पदाविमलादित्सवद्भमत्स्यमपि विषैर्नमहायातेतेनतस्योऽयोगी
महामतिरिति अथवात्मानं यत्नेसनानिविष्डकालानिता
हायनमेवचनादिकमपायविंशोमगेवदादीनांविमोत्याजनाविन्

उपायवित् तया भैम्या सह भोगं संभोगं दर्शनस्पर्शनादीनि नि
षेवे नेविलासिनौ यत्रानुरक्तावन्योन्यं संभोगाय स्पृहयालू इति
लक्षणाय वेदयाद् दर्शनस्पर्शने भजन्नपि पापादिनं संध्यया च निषि
द्धस्मरनेनापन चकार ह्रियस्मात् ज्ञानधैर्येमनसविवेकिनमाह
तांगन्तुं कामं तं सह प्रवयस्य कीविषये कनानतानुलिपतिन वशी
करोति धीमन्मायन्त्रो भीतिर्द्विडिः स्वभावो वल्लवसंभवेत्यमरः २॥
न्यस्य मे विडम्बमराज्यमादरादीवरादं मदनं प्रियासखः भैमी केवाणीम
णिकोटि ऊढि मेहेमभूमिभृति सोयथ स्वपरे ३॥ एवं दिवानिशं भी
मेरणी सीमंकांक्षि महत्सवणासः प्रजायोगते मे कपवनतयोत्त्वणम
प्यलब्धाविश्रान्ते भोगावसरेच्छितीमाह समलोमेविडम्बराज्यप्र
जायोगतेमादिकराजः कमेन्द्रस्यनिदेषमिवनिपायप्रियासं
त्वोभैमीढितीयः नैकवाणीनां नान्याविपत्तीनामणीनां कोटिभिः
वहिमेऊढिमें यस्मिन्नीहृशे स्वर्णभूमिधारिणि साध एवं पूर्वं तेनमद
नमादरादास्य पथान्योपिप्रजापतिः पत्नीसह स्यः सांगमिह
तेस्ववाणीं स्वपरे मैंदेवतामात्राय यात्तिनयैत्यर्थः ३॥ वासनस्त
केटस्थवाणी स्वतादिव्यमाणिपङ्क्तिशलाकाभिः कामेनोपनमदर्शना
णाघस्रणी खलनस्य पर्वपर्वतः ४॥ प्रतिशाययन्नपामेरत्नवेम
वासदास्थिरयति यः सोपुष्पधेनलकेटस्थगीभूतानां विनामणि
पङ्क्तीनां शलाकाभिः सामर्थ्याः हृत्वाकामेनपायदछायोपनमतः
समीपं प्राप्नुवतो वधनानि यस्य स्हरास्य भविष्यत्तनामेव प्राप्तस्या
द्युतो स्त्रीणामितोन्यहेतो नामसूयनेहशोभवत मेयोचनचिंनाम
णायदनित्यक्षरः ४॥ एषिनेंयद्दद्दोवरत्विरमवकरश्रृस्ता
रहाकृभिः जालजालधनचंद्रकंनसदमेदुरसमीरशीतल ५
यस्यसौधस्योदराव्दरमध्यावर्ष्मपाः प्रणामेरगृहकाष्ठेषुरेषु
पितमासीत तयो जलानां जालगवाक्षाणां समूहैर्धृतैः चंद्रस्य
कप्रस्पचंदनस्य चद्रोदे रजोभिर्मेदुरः स्पृष्टश्चासौ समीरश्च
शीतलमासीत ५॥ क्वापिकाममशानस्य नवमेयोयमहाशर
सितैलदीपिकाः येभिरेवनतिमिरे स्फुरत्स्फुरहोऽमनापनिकेवा

नैः
ष॰ श्रृ॰
टी॰
२॰२

ऊरस्थियः ९॥ कामशरोभ्रमविरोधः तेनसन्नाः कृतनावर्तयोर
णायासोनाः महत्याः सुरभिर्नलसर्गाः दीपिकास्मरस्यस्फुरतो
भुजयोप्रतापनिकोरस्यायोरूवालन्दबही: शोभायामानाः एषोधवि
तिभिरेविभागितापकारवक्त्र: दीपिकानास्मरभुजप्रतापऊवाणा
चस्वरूपागासभ्युगुणावतोवा नयाहिस्मरभुजप्रतापोऊरोस्थियोपि
कामस्यशरेवीरोहन्नासपनहर्षविवर्तनेयासोनाः नयामहत्तासुरभिर्ग
नैलविलोचनादिननेवदीपिकाउद्दीपनेयामानाहरवोभवंति १॥
ऊरुमैतामदपंकलेपिनाः हालितासुहिमवालकाबमिः ने
गरधनतसैलजसमोयस्यमृगयमाणाऊहिमाभुवः २॥यस्यसौ
धस्यशृंगारम्यामणिमयाः ऊहिमार्थः स्नाप्नमयः श्रधस्त्वमुगं
धनताःशिलानोमणीनोसमहः शैलनस्मात्जाताः स्वजः पंतयो।
यास्तताः मेणाश्रेणीनिबद्धमार्गाइत्यर्थः ऊरुमकांसुरीपंकेनले
पिनाः कर्दभजलैः क्षालिनाश्चरेजुः ३॥ नैषधांगपरिमर्दमेदुरा
मोदमादधमनोज्ञवर्णिका यद्भुवः स्फुवनम्रेनशाय्ययाभाजिभा
लनिलकप्रगल्भता ८॥ नलस्यांगनोपरिमलनेनमेदुरोबहु
लीभूतःप्रामोदः सौरभंमादधवकोमलनाममनोज्ञावर्णिमप्रचय
स्याक्ताहरथाशब्यशाय्ययाचस्येसोधस्यस्मः कापिस्यालीलला
टतिलकस्यप्रागल्भ्यमभाजि शय्याशय्यायद्भवोवा तिलक।
मिवरेजे तिलकमपिमेदुरामोदमादधमनोज्ञवर्णीभवति ८
कापियनिकटनिष्कुटस्फटकोरकप्रकरसौरभोर्मिभिः सो
द्रमाह्रियतभीमनंदनानासिकापुटकुटीकुटुम्बिता ९॥कावि
चेस्यसौधस्यनिकटेनिष्कुटेगृहारामेषुस्फटनाविकसता।
कोरकप्रकराणांसौरभतरंगैः सोद्रेकनिरंतरं यथा स्यात्तथाभै
म्यानासिकापुटएवकुटीतस्याः कुटुंबिनाबाल्ययेत्वमाहृय।
त स्वसंभोगयोग्येमन्याग्रानाइत्यर्थः ९॥ कदर्वसर्वर्तुयलवा
टिकाकीचकानमहकारशीकरैः यज्ञधः समऊलमाल्यमाप्नुवंः
प्रागावातमनप्रथाभिरचति १०॥ कज्जलः मदास्वसंसपर्ककाल
केश्वनयावसेनादयोयस्यात्ताहशस्य वकाशिकायायाकीरैसर्वको

कृतानि विरचितानि मरुत्काराणि मरुत्कारस्य डम्बराणि फला
नि चातैषां शीकरैर्मकरंदबिंदुभिरेवोपधाभिरुपायैर्गा
त्रेगेवायफयेत्सेविनोजनस्य प्राणावातं कंलज्येष्ठमंचतिष्ठ
जयति स्म मरुत्कारशाखान्तु पुष्पफलयोरथ्योः डम्बरस्या
णाः पुष्पफलेषु बकुलमिति फलेन गीत्यनेन चलुक ५०॥
उत्तचित्तकनकनिर्मितावितः प्रायणोविमलरत्नजः किल
उत्तविद्रावितविश्वशालिकः कापि वास्तिरविधेन्द्रजालिकः ११॥
यः सोयः कुचनतवर्णावितसकलप्रदेशाः उत्तचित्तकिल
निश्चयेविमलेभ्योनिदीर्घभ्योमाणिभ्यो जातः कोपचमवास्ति
रविधान्तत्वानांत्वाम इन्द्र वन्द्यपरस्य रविलक्ष्मणाश्रुयंत्रपाता
रत्नादिप्रकारेषु इन्द्रजालिकः मायिकोयथा तत्वातानवंत
वमेवप्रकारंयथा दर्शयति तथायमर्थः ऐन्द्रजालिकत्वमेव
लब्धवत्यग्रे विधानुक्रियोपकारे वत्यमरः ५१॥ चिन्ततन्नदन्त
कार्यविभ्रमापायिनेकोवृषत्रपत्रपके वीत्यपयेवकृष्णवाव
रोजगवातकीविपितकोल्यापिलियताहृ ५२॥ विचित्राणि
विघ्नतेनप्रसिद्धाख्येनन कार्योरामादयः तैषांविभ्रमः प्रथु
मेवाम: रामपदायमितीविशिष्टेभ्रमोभ्रांति तमाट्यती
ति तत्रदन्तकार्यविभ्रमपायीनिनेकविधरूपाणि शृंगारा
दिरसप्रभृतीनितत्त्वपकारिणामादकादीनियासिंस्तत् इत्युक्ता
णाहृपयंश्चवभेदाभिमतान् चित्रलीविन्नेनहरूपत्वसंक
टमेवात्र प्रयोविचाराश्रुतानाहतेनैतेनभावाविप्रलंभादिरस
चकाशातं सत्तकार्योणमादीनो विभ्रमाविलसाः नंदा
पायीनिनेकविधरूपाणिश्चतानात् दिरूपवंतिरूपकाणि
प्रतिकृतयोयास्मिंहृशोऽथेसाथेवीत्यविस्मयेन शिवोध
वन शिल्पिनाटे विधित्वन्जरुवातकीजस्तावानंयगवि
शेष्ट्वान लोकेरकल्पिउत्प्रेक्षितः शिल्पिराडपिब्रह्मापिय
स्तुतिशिल्पवीच्य कौनायंकृतनइत्याश्चर्यात्शिरोवारंवारं
धुनानः जरसावानैवभवंदितिजवैचितार्किनमित्यर्थः ५३

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
२८

भित्तिगर्भगृहगोपितैर्जनैर्यैः कृतानङ्गनकयातिकौतुकः
स्त्रियत्र जविशिष्टवेश्ययाश्चर्यसंचित्रकृसालभंजिकः । २
भित्तिगर्भेषु अंतेवने गृहालेषु गोपितैर्वतहितैर्नपरस्त्री
यमानैर्जनैः कृतमङ्गनकयातिकौतुकं गमनागमनादि
व्यवहारसंलापो यस्मिन्नीदृशेन यास्तेलापाननेनरक्तूशाणि
त्यसाग्राणां चनादिनाविशिष्टयावेश्यायागमनागमनादि
क्रियया आश्चर्यमङ्गतं यथा स्यात्तथा सस्त्रिन्यापवस्यरमिलतेषा
वृतवः सालभंजिकादेतादिकृतास्कन्दलिकायस्मिन्नीदृ
शोग्रामसीत् १३ ॥ नामसीखपितमीसुभित्तिगेरत्नसंभिम्
मिरमंदवंडिकाः यत्तपोपिजलयन्त्रपालिकासाश्वत्कृ
तनापतेद्विकः १४ ॥ यः सौधत्तमोबकुलान्वयियस्तच सु ।
भित्तिगतेमाणिक्यवेदिः कृत्वा प्रमदाना विडाज्योत्स्नाया ।
यस्मिन्नीदृशोभूत् नपवीषम्पिजलयन्त्रेभ्यः पालकच्चा
सेषामाजलपीरामंपातः तेन हृदयाकृतापहतानापतेद्वि ।
कासंतापहृतानां तेशालस्यप्रकारोयेनेदृशोभूत् १४ ॥
यत्र गृहपाशगताहं कारिका शारिकाशुकितनामरति
कामीमजातिवपसावंभोमयोः प्रत्यवेदनरतेः कृताहकु ।
ते १५ ॥ यत्र सौधस्थशुकस्य शास्त्रज्ञासनमावानस्याः का
रिकावादीयत्रीतयाशुचितावित्तानानागादनिकावासय ।
हियूपेहृशीरत्नखिकाप्रतिविंबोदः भ्रमीनवलयोः रतेवृति ।
कालकृताहकेते प्रत्यवेदनेन प्रवेशपकंमेवमिदंकृतमिद
तेन कृतम् इति विवारस्वकृतमयत्यपव यथायथानाहोसिहा ।
ननस्यः शास्त्रकारकः सर्वविद्यासारज्ञोवियः इदकृतमिति
देनकृतमिति याज्ञ्यथाजकैः प्रत्यवेदनेइतिधानिलु १६
यत्रमंनकलविंकपालितानीलकेलिष्ठनकालिवतयोः
कापिहारिभिरवापिवापिकोत्नसत्हंममित्रुनस्परागवः १९
यस्मिन्नेषीनयोभैमीनलयोर्हारिभिः कलविंकैः पालि
तानाममंस्ताना मग्नीलस्य ग्राम्यधर्मस्य मैथुनस्य केली

नेऽक्रीडानोऽनाकान्निवन यथावेटकानोऽनः स्वनकवाणोह।
हृतयेववापीश्यणाश्नानोहसहह्मानोकामोत्सवोहृपः १६
यत्रैवेणारवैवेणावस्तनं ऊहृनेनस्पृवनोपिकालिनो केकाणा।
लिकलहस्तुनत्यताऊक्रिनस्वरातिक्वाजितंनयोः १७॥ यस्मि
न्नोपवीणामवापिभिः रवैः वैणारवैः वणावैः वाणमवीपिभिः स्त्रिभि
नैःतयोघानेपिकानाभलीनाधमराणावऊहृतैः पवन्तयता
जनवाणेकेकाणपंक्तिः कलकलेस्युन्तयोर्मीणानंरतिक्वाजितंऊवि
नवामनोह्वानेतितोहितमश्रुदित्यर्थः १८॥ हंससंघारवस्तमं हं
गभंगुरावाड्कज्वलद्रसंकमाविणी नाभिनूपुरुद्दंतितयन्त्रवपु
गाकिन्नरीविकटगानिकाक्वानः १९॥ हावणास्तूंगवक्रगुणाके
टिलामधमध्यर्थायमतीक्वाडःस्वव्यास्तूभावबलैकऊल्याकिन
रीणांवीणाभेदानांविकटस्वरावीणीनोक्राकवायस्यस्थायस्याहा
स्ट्टेशोलवाणायातःप्रवरोविषकिवानादिकुयांमकस्तुनड्ट।
तिस्तुवानऊटतिस्मैवर्यः २०॥ सीत्कृतान्यस्वनोविशोकया
र्धेनप्रतिष्ठितरतिस्मरार्चयोः जालकेरणवरातरापितोन्याजितैः
कापटकर्त्रुतोनिशि २१॥ तौभसीनलौ अपवरोतवेपिप्रकृता
दपवराकोसादन्योपवरोपवरांतरतुस्मिन्नन्यकोष्ठेपिवनेमा
नायस्मिन्कोपप्रतिष्ठितयोः प्रतिष्ठासमस्तजादिका प्रतिमायांद
वतासन्निधानमितिप्रतिमायांसन्निहितयोः प्रत्याविद्वंतयोः रतेः
स्मरस्याचयोः प्रतिमयोः विशोकयोः विजनस्थलाद्वापवातान्प्रज
नस्त्रवणाशाकृत्योः सीत्कृतानिरतिक्वाजितानिरात्रौकापटकर्त्रु
तान्याजितंजलकेरन्ध्रागतो जालकानिहिरतऊड्भामाहिने
भितिश्रेणाभास्तेनवायोदरनदीस्यभावाजालकानाऊटुकप
टत्वाराहतिप्रतिमायामाविहतिवोवतिस्मरयोरंवाचापि ऊत्र
मावितवतोवहयानिविशोकाः सीत्कावाभासंतित्यर्थः रति
स्मरयोरपिजालकेस्तुऊर्ध्वंमडतिप्रहनानिवायघोतकं अप
वेरोश्वेतरहवावकस्यकोष्ठशाहस्यपत्नीयामवकोशशोब
प्रसिकोष्ठपवरकामित्याचविहतजिनेशणाः अपवियतेअप

नै॰
घ॰ प्र॰
टी॰
पृ॰ ५

गतो वरप्रावृताणामस्मिन्निति वति प्रतिमास्तदेवता विभीवः
प्रतिरूपवतंषु १५॥ भित्तिविचलिखिताखिलक्रमायचेत
स्फरितिहासससंकथाः पद्मनदनसुतारिरंसुना मदसाहस
हसन्यनोभुवः १०॥ पद्मनदनस्य ब्रह्मणाः स्वसुता यारिरंसुता
तस्योत्सुकं तस्यामनंदवनत्माहमतेनहसन्मतहीभवन्का
मोयास्तताः इतिहाससंकथायावत्र सा धीभित्तौविचित्रलिखिता
खिलक्रमाप्रासत ८॥ प्रष्यकोऽजनदोडिमायितेय यातु
मकलडमामिनः पारदारिकविलाससाहसं स्वर्गभर्तृलपटे
किभित्तिषु ११॥ अहल्यागामिनः शक्रस्य परदारा गन्तुमपी
ति पारदारिकः तस्य विलासे परदारागमनलीलायां साहस
पृष्ठबोः का मसतनूयपटहायमाने सर्वप्रवका मेनाजितादस्त
होयाणाप्राय यत्र सो धीभित्तिषु पटे किलिखितामित्यर्थः ११॥
उच्छ्वसलत्वालिकेतवाद्विजयेत विजयार्जिताजगात यस्य
कीर्तिरवदायतिस्मसाकातिकीनिचिनिपीथिवीत्व सा र

गोरभाद्भु गृहगोहिनीस्मरोहूतभावमितिहूसमाख्यिताः रेजि
रेषुदजिरेभिनीतिभिनीडिकाभरतभावतीसंपाः १३॥ गोर
भानोः स्वर्भाशोः चन्द्रस्य गृहगेहिन्यो स्मरगणक्वचोहूतभावत्व
तस्सुरितमत्काततहूतः तस्य भावसचारितयागमंवतिहू
तमितिहासमाख्यिताः भवतभारतीनानटवचसोप्रमरनत्रपा
नोद्भिकाहृपभेदाः अभिनीलिभिः तेषांतेषां वृत्तान्तामनुकार
तीयस्य सोपस्याजिरे श्रीगानरजिरेलिखिताः सुखुभिरे १३॥
शोभदारुवनसंभ्रमिक्रियामाधवव्रजवधूविलासयोः गोपिक
तेरुपानुसारभौषितेयत्तुवृत्तानयपंजिकादिता १४॥ य
स्मस्तवाभयोपहिकाशोभो देवदारुवनेसुतिवृन्दसंभोगक्रि
याया माधवस्यगापीभिस्सहविलासस्यवसंबंधिभिः सुखो
गाग्रयितैः सुभाषितेनरकितासमस्तकोणिसुभाषिता सीदित्यर्थः
प्राङ्गणानभत्तिदाशंदारिकायच्छैरः पारंवरतमज्जगा कालदे २४

षाविषयामहात्म्यात्संकेतकोपि त्रामहत्स्तुकः २५।। यस्मि।
न्सोपि चरनस्तुकः कौरःस्तुकस्तनेः पितामहं पराशरं अभिनंद
नेभ्यान्नअविषयस्तनायादाशस्तारिकोपरिशावस्तत्रैप्रतिइत्यर्थ
तां व्याने परिशाहः कोमे प्रवचनीयः चरतिगच्छतेकालु सून्म
तेसभूनेसंभोगायेविहद्दस्यदिनस्यदेशस्ययस्तनायात्तायं भू
मीविषयस्यकिरातजातेः महार्द्विचारयितेसमशक्तात्कामाइ।
तोतत्सकजंगो कामोहिकालंदशजातिनत्वमतेइत्यर्थः २६
नीतमेवकरलभ्यपात्रतामवनीयंस्तनयस्तपोर्णवं अप्सराःऊ
वयटावलक्षनान्स्यायिनःक्वचनयत्रविजगाः २७।। करलभ्य
पात्रतांनीतमेवफलासिद्धिसमीपीभूतमपिसपोर्णवमतिउर
वशाहरस्वतपः अप्रतीर्यासमाप्येवदेवाद्विजैःप्रतिहताःअ
प्सराश्चयद्यटावलंबनान्त्यक्त्वोपिपंचमीकामपरवशानां।
स्ववेषणाऊचाववलंब्यास्थितानन्यस्तुकिंमानः द्रुहोस्तन।
यायत्रसोपेक्षापिदेशोविजगाःकामोहीपनायविंत्रस्तुलि।
खिता नयावयसन्तुइस्यसन्निहितंपारंप्रासाःनेद्वात्तसन्तुइ
मप्रतीर्यमजननभयाद्दृष्टमास्त्रिन्यातिदुहेनीनिधुनिः २८।।
स्वामिनादवहृतागतंमयासमस्तरत्नवजनाद्विनाः याय।
मोहिगितित्थत्वनेस्मयत्कोकिं नामस्थानिःस्वनेवैनेः २९।।
योयंसमवइंहकंत्रलादीनामपिविमोहकोत्किसमस्तरःस्वा
मिनाऊमाशास्वतस्यपरित्यागान्द्रितःइतीत्ययस्मिन्वोपस्य
मप्ताणमरजानांविनिइंःशाहन्देत्यतेस्म कोकनामेयकनेना
क्तियागितनेत्रजंजलं मृहीतागिनीपीत्वा गर्भिणीस्यादि।
तिरुनिरितिमपूरस्यसत्नवजेनं ३०।। यत्रवीहत्यनलभी
मसंभवस्तद्यतोरंतिरनीशायोयप स्पर्धयवजयंतोजयायन्ते
कामकामरमणीवभूवतः ३१।। यत्रसोधीनलंचभेमीवहस्तु
सहसुताःपतावुवमलेयारतिकासोभवेनामावृांत्वसन्योभवबा
रीनिर्मन्याशानसोहभुजतोरनीशायवजयतोस्पर्धवेगाकास्मे।
ष्वशीऊवंतोःस्पर्धयवजयायहृपसंपत्यान्यकांगणायनेन

नै. प. टी. ३.

तेभैम्यावेव काममकामं मनांसि बभूवतुः यथा लोके पयेंबुज
याय काममकामं रमाल्पेजानीतथाकाममकामं रमाल्पेजुया
यनलभैम्यावेवकाममकामं रमणानि बभूवतुरित्यान्वयार्थः ८ ८
पौरुषेदधतियोषितानलस्वामिनिश्चितनदीयभावया
ष्ठनिशेषववमतीर्णीयाकिंचत्यापिभीमसुतनयानमधुरं ५:
नत्रसौपसरसनधरेतयोराविवासबध्यकामकोबंधः येमहा
कोविभिरप्यवीक्षिताःपौमलाभिरपियेनशिक्षिताः सः॥अ
वीक्षिताःअनव्यक्षिताः सः॥ नलेस्वामिनिप्रभोस्वतेत्रेषु
मिनतगंवपौरुषवृष्णकप्रसभावकर्मविक्रमसंधानेकोम
रहवाणामधयनेभैम्यायोषिताभीरुस्वभावयानिश्चितमदी
यभावचिन्ताननवनेनयथेष्टप्रयासशावंबाल्यमतीर्णीयान
लेयितवत्यावालयाचाकियत्रसाधसंध्यापिनितराभीतासू
दित्यर्थः योषाहि पुरुषाद्विभेतिस्वामिनःनिश्चिततदीयभा
वोबिभेति नरुणाहिषुविभेतीतिप्रसिद्धम् अधनवयमे
वसमुदितभैम्याःवायनभीतिःस्यादितिभावः ९॥ अनः
परंसंभोगालंबनस्यनायिकायानवोढात्वेनरूपास्प
वर्णयति॥ धृत्यसंगतिगतं यदात्मनःशागस्त्वमवादियेप्रि
येगिरः तेविचिन्त्यविनयव्ययुक्तियानसमवेदकुतकौतुकी
हशम् १०॥ इयंभैमीप्राक्पूर्वंहृतेनसंगतागतेजातेमात्म
नोप्रियेनलेस्वंवावोयकृत्वावयामामततनिजववःस्वावाणा
पैविनयमप्यक्षयमैधवयेमात्मनोविचिन्त्यनजानाति स्म किं
कर्तु[illegible]दित्यर्थः ११॥ यत्रयासतदासिनैषधः
स्वयंमागवतःसपदिवीनलक्षया नत्रिजे मनसि कृत्यवा
पलेभासशाकनविलोकितेनलम् १२॥ नतराभैम्यास्वर
वरसभायानकालविगतत्रपावानलःस्वयंयहतोवरणमा
लयामजितस्ताविजचापलेमनसिकृत्य विचार्यसाभैमीन
लेदृष्टुनशशाक ध्यानत्याथानं अंतःसमनसीतिमनसिमकृ
त्यात्याथालाकृतिमन्मथेयोभावः त्वबहिःसदावर्तताति सं

याजगातियादवयइतिसमासेनकेनापि २२॥ श्रामनेम।
ति॥मक्षीचिमांसलेयांदिशंतयापरिरभ्यतेष्यिवान्नामसू
वत्नवतीवमानिनीनव्यलोकयदियमनागपि २३॥ यया
नायकोयांस्त्रियमाक्षिपतिप्राप्नोतिसापत्नीमानिनीना
यिकाम्पृहनवतीस्पृहयितमम्यान्यशृंगाङीनामस।
हिसुता॥ तांहृष्टेयमालिङ्गतीमनागपिनपश्यति
नयावनसमीमेरुरोसिंहासनोयांदिशमालिंगयनतःस्थि
तःतांदिशंमनागपिनव्यलोकयत्प्रभ्रस्तउपतापेके
हुष्टिःयतःतस्माद्भावेनः ननस्तदस्याकीर्तिवेलःस्वन्न
नेवहरिणाक्षेनामस्तयेनवनीतिऊर्वेनछिंयायातामि
तिकमेतडपत्यमेव प्रपञ्चहेखोपस्तयायांनायंप्रतिको
पइतिनामित्यस्यवत्थयांस्यात् २३॥ कीर्तिविजनिम
ज्ञनीवितमौलिहवनमनेदयानया हारिविरवक्तवातिप्रि
यानयाभर्तृहृतिशतमस्मृतीहतम् २४॥ कीर्तिमारि
तनस्यानिजानिमज्ञनेउचितेमौलेःशिवमोहवनमनम
यिकेनीतेदयानयान्यर्थेनव्यकेपरयानयाहारिविवक्ष
वतिप्रियानिस्यंदयामानिन्याचतयाभेमष्याभर्तृराज्ञान
शतमस्मृतीहतन्तुपेक्षितमित्यर्थः २४॥ वेशमयन्नुर
ध्व॰१० विशत्रेसापूर्ताहेषिनाविशांयवेवभाजनंभाजिना।
पिसविपेनवहवपव्वापितापिनवभूवसंज्ञाविं २५॥
साभयाद्वतेरहृनविवशामावीभःकथंचित्तवेसानापि
शय्यानाश्रयत शायनयापितापिसमीपेनसखापस
मीपेत्वापितापिमंडावीनवङ्गव प्रविष्टश्चपलवोऽजायाः
स्वभावोनिः २५॥ केवलंनकेवलंभीमनंदनाइवमंत्रव
नेवंप्रतिभीमजाहृदिजितःस्त्रियाक्रियामन्मथोपि।
नियंतंनलजितः २६॥ केवलंनिश्चयंकृताइभीनलप्रति
केवलंनजितस्म किंतुभेमीहृदिस्थितयाक्रियेवस्त्रि
याजिताःसःसकललजयान्यामिडांधिकामोतिपतलज्जा।

नै॰ ष॰ श्री॰ टी॰ ११

नः॥ भैमीतत्कालं कीनाशकामानामशदिन्यधः ४४॥ ग्रा
त्मनोपि हृदयदारस्य दूती यत्किंमय्याभिलाषं वैषित्रं त्वा
मिनायदितन्मयमेष्टितामस्तितं सदनयातदृघमः ४७
हृदयदारवत्स्वदूतीभैमीत्वयमोपियत्किंचनत्रोक्षितं त्वा
दिनमनोत्रमनाद्दिकं बान्धवदभिलाषवत्तिस्म त्वा
मिनायदितस्यवैश्यमप्रार्थितातत्रनोहेतोरनयातस्या
श्रृंखलायाश्चमोपिमद्दितोनिवर्तितः यथाहृदयदारस्वामी
संहीयरात्मरूपस्यहृदयस्यपत्नीप्रकृतिः यत्किंचनस्व
स्वयेवअर्वाणामुकवदृपेनसेवेनहृष्टावेतस्यकार्य
स्यकारणात्रोगमेनदर्शयतितुयानयापीतिधनितं तथा
वोक्तं हृष्टामयेत्युपेक्षितपक्षाहृष्टाहृमित्युपयमन्यत्वा
मंतेसंयोगोपितयोः प्रयोजनंनास्तिमार्गस्येति ४६॥ श्री
भवाद्विस्तवियातयाभियसंजितामनन्नुरागाशोकिनि स
त्वैवतमिल्लोपमस्मरंहतकालवलितेनदाशायाम
त्रपातिशयात्पराङ्मुखियातयाभैम्यासंजितामत्यादितो
भियंमनल्लः वैध्याव्यादन्तरागभावशोकिनिनिजमन
सि प्रवहन्नसाह किं जीवनहत्यकालनिश्चितस्यान
स्यास्यमरणनेदानीनर्थेवाव्यपोकितानन्तरागभी
तिर्ह्रीक्लान्त्येत्यथः ४८॥ पार्श्वमागमिनिजेसहालिभि
तेनसर्वमयमातयैवया क्वापिनामापिनिदृज्यमाय
नात्वात्ममात्रसचिवावशेषिता ४९॥ साभैमीतेननले
नसर्वमादोकियत्कालमालिभिः बहुभिः सखीभिः
सहितानिजपार्श्वेस्वसमीपमागमिप्रानायिता क्षिप्र
मुलैर्दीर्घोन्यतरस्यामितिनिदीर्घोभावः प्रयानेतरमेक
यातथातात्रासहितानायितामाधिनावचनाविदातेव
नलेनतामकामायसावीकामिष्टिकार्येनियरज्यका
र्यकारणाद्यसाराप्यसाभैमीत्वात्ममात्रसचिवः सत्वा
यस्यातात्हृष्टीभवद्दितीयावशेषिता ५०॥ सनिधावपि

२८

निजैर्निवेशितामालिभिः ... मयास्त्र शास्त्रवित् आनय
स्ववपिमानिवीपियामेकपालिकलयेन सन्निधिम् ४०॥ स
खीभिः स्वसमीपे उपवेशितामपि हूयापितामपि कोका
शास्त्रतो नलो ... वपि मानि व्यवहिता इव सा तत्रालोपि अं
कपालिनैव वेलयः परिवेशः तेन स्वसमीपं प्रापयन् तथा।
कोकाशास्त्रम् ॥ ४१॥ प्रागमत्र बदलिते क्रियानतां न
क्रमाहरन्नतो कपोलयोः तेनाविश्वसितमानसा ऊरुटित्यान्।
नैस्तपार्श्वेत्र्यासस्मये ४२॥ स नलः तास्वेव क्रियानतासदा
मुखीलस्याद् उरसैव क्रमेणलज्जापगमाद्दीक्षिता कपोलयोः
उरसैव तेनैवं प्रकारेणाविश्वसितमानसा अभिनलज्जाशोका
ऊरुटिनिमत्त्व ... विपुरि ... व्यासिस्मये ... हासजहर्षबा ४२
लज्जया ... मेत्य जहौ न साध्वसेन बल्लिनायतनजितः किं
चिदुल्लसितत्रपवन्तहृदिन्यप्रभुवपुनरर्भकः स्मरः ४२॥
अर्भकः प्रत्यग्रः स्मरोभिलाषः किं चिदुल्लसितत्रपवक्रियाप्रा
गल्भ्य ... तोनिषिद्धः स्थानेन देवलज्जानाभयेन तु जितः स
ज्ञासितः पुनः तत्र भूवविलासो ... भूत् यथार्भकः बाप
लेऽपवन् ... भीरादो ... यते तथा प्रफुल्लसत्रेव चेतन्नहिम
यदर्शीने न तत्र जितेन तेन तत्र भवति यथा न थेत्य अर्भकपदसोत्व ४२
बलभस्य भुजयोः स्मरो त्रैवोदि ... नाः प्रसभ पंकपालिका
पक्वकश्चिन्मरोपि बालयातत्प्रयत्रनु निरन्तया लया ४३॥
स्मरो ... त्वनो ... वाक्यबलादालिंगित ... सिक्तनानेलस्य
भुजयोः निर्धारितोवसी। पक्वकः ... कयपको भुजलत्या
नलस्य स्तपाथा ... वृतेन ... मास्त्रघृणोन निरन्तबालयाम
प्रावकाशान्यया चिरंभेषि पार्श्वपरिवर्तनैः शाप्यायो
हेच्छयं ... दालिंगितं भुजयोर्बकाशोन दत्त इत्यर्थः ४३
हसापि मवलोकने ... कोऽक ... किमपि नाटय ...
... पदमीय ... विना धृतः ४४
प्रयन नलः ... स्मा ... रस्य नाशविलोकने किमपि को

नै. प्र. टी. २२२

त्वकेनस्तषामिष्येवनाटयन्नभिनयन् उपकंचुकंचयोस्तमी
पंपाविनुभाममनत्वराववताकेयणादसौयमस्याभैम्याःसवेपि
काएमलेपस्पर्श ४४॥ यत्त्वयास्मिमदास्रिजोविततन्म
यापिभवदर्हणाहीति इत्युदीर्यनिजहारमपुंयमस्तथास्त
नयोरजेकोरके ४५॥ त्वयास्वयंवरसभायांमालयायदर्
चितोस्मि तन्नतोमयापिभवत्याअर्हणाकृयते इत्युक्त्वास्व
हारददर्सौनलःतस्याःऊचकुत्मलोपस्पर्श ४५॥नीविं
सीम्निनिहितंसनिरुंधानाभुवानिशिनिषिद्धसंविदः केपि
तेकरसाथासयन्निजेदोलनेनजनितबोधयातया ४६॥ स
नलोराजानिरुंधानानिषिद्धसंवित् अहीरिंद्रियाविषयाणा
स्पर्शादीनांतानेयस्याःस्ताःहृथपानयाभैम्यानीविसीम्निन्यस्त
मतएवसात्विकभावाद्याकंपेननिजकरमनपदोलनेः
कंपनेजनितोबोधोयस्यास्तनागमोयस्याःस्ताहृद्यपानयाभैम्या
पास्यमानमनायकत्वनिशावस्थायांनीवीचलनेनन्यस्तकरेतस्य
करस्यकंपःकृत्वावेतयैनीव्यावारयदित्यर्थः ४६॥ सप्रि
योरुयुगकेतुकेपुकेन्यपस्पृहाहिषपयामिसस्तेचेन्नपः छादवा
रनदयाधरांचलेस्तानिरासितारिवत्रपान्विता ४७॥ नृपः
प्रियायाः ऊरुयुगस्यकेतुकेप्राज्ञ्याद्केतुस्तुकेवलेहस्तिनिधा
यास्थानेतरमेदजहात मयोरुयुगहस्तामिनिनादयनिस्म प्र
यानेनरंनमेवदंपायकताताभैमी तदेवोरुयुगवसनप्रान्ते
नाच्छादयत् ४७॥ उदितमान्यापिततोभ्रमाद्दसोकिंचिदिस्य
मपनीतसाध्वसो किंचनन्मनसिचिरजन्मनाक्षोरनामि
पद्मसमर्यत्नाक ४८॥ इसौपुरुषिमाजन्मनाराम्तत्ववी
त्तीनेत्सद्यमनेनप्रकारेणतातोभैमीअसमादाद्वदपहृतभया
विसृव्यांचकार किंचकामेनापितस्यावित्तेमनाकापेनस
केनोरनाभिमर्दीचकार ४८॥ स्मितस्मिथहसतितेननन्नस्मा
प्रीतिनापिपरिहासभाषितैः स्वैरिदर्शयतिनपरागकालनेत्र
देनऊरुविंदमौलिके ४९॥ तेननस्तेननमौलिकीभस्मातिष्ठ

मापिसभैमीस्मयेस्मितमेववस्नेनहसतिस्म नृपश्चास्मिन
हसितयोलक्ष्याभेदाद्देदोग्याम्मितंतूलक्ष्दर्शनेनेत्रगूढ
विकासहास्त नदर्शयितिविस्तललाटनाग्रहसितेस्मिन्नुकरोत्
हेतमत्येवातेकासीनेप्रमिदश्चनद्यैमहासलेदत्तानामेवउक्त
विदानामालिकेमालाइयमेवस्वपनंपरमादर्शयतिहृष्टपूर्व
नेप्रयान्केनकोप्यन्यस्मैपनदर्शयतीत्यर्थः ४९॥वीक्ष्यभीम
तनयास्तनद्वयमानन्दहारमणिमुद्रयांकितं माछकातनपरि
भ्रमाछन्नास्वान्वमायिहृष्मावीसावीजनैः ५०॥सावीजनैःभै
म्यास्तनद्वयमग्रानामनर्तुडितानोहारमणीनामुद्रयाविद्ध
तेहृष्ट्वासासत्तावीभैमीसोच्छःक्रोनस्पर्शरंभाणागाछन्ना
दाछुयधेहृगंनमिता ५१॥याचतेस्मपरिधापिकासावीसा
स्वनीविनिविडग्रन्थिपयोधरा ग्रन्थिमित्वननदाविहस्यनाहृनम
चपतिपाणिवाप्सनम ५२॥साभैमीःवसनेपरिधापयन्तीसख
वीनिजरपानाद्युः हृछन्नपनयदायचाचे नदाताःसाख्योविहस्य
स्यानीवाहृन्नसपूत्रपत्मुःपाणिनापलमिन्वमिन्वनहृता
चूकुः ५३॥उवेतीनित्तुलितेक्रियाक्रियत्नोहृदाद्विहृतसे
रभक्रियत उन्मत्तामिघनस्तनसविनीपक्षिनीजयतिस्मास्म
पक्षिनी ५४॥किंचिद्वतेक्रियागोपयन्तीकिंचिद्दतप्रकटित
मेभभे उवेतीमनोवस्त्वयतीमापक्षिनीभैमीपक्षिनीकमलि
नीकुट्मलाविकासान्यवनिशब्धाणाचमेवतीजयतिस्म ५८
नाविनाकृतनत्तमास्मिन्नस्माजोनेविदितमदास्मगोहृष्टाः
तेहृष्टाःपतिदिशाचलनयव्रीडितःसमउचन्नगुक्तः ५५
स्याभैम्यानलदर्शनेविनाश्यातउनदैदाजोपुनवीक्षितउनद
दैपतद्देवदर्शयति तस्याःभैम्याःदृशःपतिदिशःनूलोपि
छिन्नेदृश्यत्वं वलनम् श्रयानंनतेजातक्रियोवीक्षावारमर्पमार्गा
देवसमे ऊंचस्थितिमिहृत्ताः ५६॥नानयापतिरनायिनेत्र
वैलक्ष्यतामपिपरोदत्तामपि वीक्षतेस्मावलल्यविहलोक
नेनचाचनयनेदृशानयो ५७॥अनयाभैम्याविलोकने

नै॰ प्र॰ टी॰ ११

यदस्तनलेन विलोकितेन तदा तेन तत्र न व्यनिविक्षे देशे न यनेन दद
नयाय दीवितेस्म अथो यदानेन न विलोकितं तदा नयाइ विभ
व्यतया नलो वीक्षित इत्यर्थः तत्रस्मा इतो रेन यापति नलेन
त्रपोल्लेत्यनासूपि नानायि परोत्तनामपि नानायि यया केनचि
त्रसाहेन यावीक्षित इत्यर्थः ५४॥ वासरे विरहनिःसहा निशा
कांतयोः समयसमहत सा क्रिया निशि पुनर्दिनोदयं वाञ्छ
तु स्मपतिकालिलज्जिता ५५॥ दिने नलनियोगात्सहिष्णुसाभे
मीकांतसंयोगस्य वेलां रात्रिं गमयति न क्रियापत्रः केलीम
भीलज्जिता पुनर्दिनोदयं वाञ्छति स्म ५५॥ तत्करोपमिय
मभ्युपैषि यन्मा कृथं व्रजभियं पतिन्नजः आलि वर्गइव नेह
मित्यमूः शासदाश्वसतनूत्तविवा नलः ५६॥ कलिायदेवाणी
कैशाषितदेवपरकेवलकरामिनत्त्वादनमतमित्यर्थः
लज्जामागच्छ त्रासं मुंच नवा हसखीवर्गवत्पारिवारको विश्वा
सयेति शोषः इत्यनेन प्रकारेणाम्भैमी नलः श्वसदभीहिता
मास्मसनमवोचत ५९॥ येन तत्सदनवाङ्नास्थितकौमहा
द्वीपनिकृष्टयाक्षिणा सिद्धमद्धिकृतजितैः पुनःसप्तियविम
यवचोभिमंत्रताः ५७॥ येन तस्याः भैम्याः कौरवमहोदधि
त्तपातिवद्दसा मध्येन स्थितसकार्यकलेन रोक सर्वेद्विपाः
कामाभिः तैः सिद्धिपद्धि नित्यसिद्धिफलैः प्रियस्य नलस्यापि
यवचसा चार्थीवचनानामभिमंत्रणात् रहः कथने रवमंत्र योज
नैकदिनेजितत्रैजिता उत्तमवर्णमहोद्यपि सविधानेनत्र
तिवद्धा रहस्यानि त्रियिहिवाङ्मुः पुनरुक्तेमकमेणास्तदीप्यन्ते ५०
यदृश्यदायतार्पितकरदारयेनापिदधे ऊर्वोहृत्कं पार्श्वमपि
यन्मपीतस्मात्रियान हृदि स्थितमिवालिलिगनलम् ५८॥ प्रिये
न वित्ययं करनिर्धयसा भैमीवाक्यद्वयेन हृत्कं वक्ष्यास्तनयो
ऊर्वोयदाच्छादयत नत्साभैमी सा ह्रीष्ट्रपमानवलभक्रिया
त्यक्ता हृदिवतस्मा वाभिवालिलिंग ५८॥ अन्यदेसिमवत्ता
न याचिता वासकमयवीपवामिते हाथसिद्धदेवपास्तुका

ऽवाकस्मोढमर्पहृदं हृन्निरेवताम् ५४॥ अहंत्वामन्यन्नप्राप्य
यितास्मि एकवारंतवाधरेपिबामिइतीत्थमपोस्तुभ्यानेरका
नेवाकाऽंवादीनवल्लः सोमनलः अथहृदं हृन्निरेवकिंचि
द्बलात्कारमेवकुर्वाणाङ्गमयरमाभ्याद्यामास ५५॥ पीत
तावकमुखामृतोभ्पलाभृत्यएवनिजकार्यमर्हति नतवोमि
भवहृदमित्यभीतवस्तेन्यपिउपालिप्रहृत्वव ६०॥ पीतस्ता
वकमुखेडक्षिप्ते शुभास्वदः हृराणहंसेयनेहृशोनएवभृत्याः
सेवकत्यएवनिजहृत्यमेवामर्हति नतस्मादहंभवत्याकुडं
करोमिकुशाभ्यक्षिप्ततामामान्यवाचिवात्संवाहयामीत्यर्थः
इतीत्थमसोनलः नेघाकृदशोकरपल्लवंसेन्यार्धितस्तमप्रेया
माश्च ऊशेनरसेभ्यक्षिप्तासान्यवाचिवेगंधनावलेपाणासेव
नुसाहमिकपतिपत्नेतिव्याहृत नयासवाणाउपाणाहित
यसतद्वयोनि बद्धीभ्रमासनिषयेहिजस्यऊर्वेऊर्वाणोवा
किंकरइत्यर्थःइतिचोक्तं ६१॥ चुम्बनादिशुवक्षवनामकि
तहृयाभिधमिहापिमाक्षयाः इत्युक्तेसमभिधायमेवल
चोटनेप्रथममस्तमेकरोत् ६२॥ स्पष्टं ६३॥ शक्तिवाम्यभरम
क्तिंवोतकुमंक्तिनुमजलेभोक्तिवप्रकः अक्तिभीतिरनम
क्तिंवोच्छितेपापदाक्तिस्तावभक्तिपीडनम् ६४॥ अक्तिवि
द्यमानावाभ्यस्यवश्रेनायाभोरनिशायोयक्तिःऽहशांतस्या
रतेमशदित्यन्वयः श्रुतिशोहोविभक्तिप्रतिरूपकमव्यय
विद्यमानार्थे ६५॥ कोलेवयचुविनेवयमवृस्तावकेमन
सिमत्समागमः नत्ननिस्तुपमजस्तसगमाब्रीडमावहति
मामकेमनः ६६॥ नवेयत्नजायाकैवयम्न्वन्मनेतिममं
समागमोन्ननः इतः एवविनत्नोमयिनातीन्द्रतोऽक्ति
वधकैत्रेत्यर्थः मदीयंमनोनित्यंत्वसंगमाक्लिप्तपत्नेपण
नानरोपमपिनत्नस्मात्काणात्नत्वनमनलः अथमतंगतस्य
कीटशोनाव्रीडंवहतिममनोल्वत्तरवादहमनयाव
हवारसमाने अस्मात्तमनोगौरवाददघेवनलेनसंगतमिति

नै॰
प्र॰
टी॰
३१४

मामकेमनसितिनिरूपयत् १३॥ इन्द्रपालभतसंभुजिक्रि
यारंभविघ्नत्वनविघ्नैर्जितेः ततयासवनरोधसाध्ययाप्र
सुमेवतमनत्रपामयात् १४॥ सचनलोदहतो न लेभेभीमी
सभोगक्रियारंभविघ्नभूतैस्त्रनैर्निविडैः लज्जितस्तपाभिजि
तामभिभूता इतिप्रागुक्तप्रकारेणतयोपालभतनलप्रति
लज्जितस्सेवलज्जतस्म १४॥ बाहुद्वयकृतजलनाम्निमदृष
गेधतरसंगतानतीः इयंकृतनुकजनैर्दिनास्मिन्वीक्षितेति
समकोतिनेनसा १५॥ उत्तरकोजनोयस्यानाहृषि हृदैभमि
जननशाहृता उत्तानसालक्षितः दिनेनेबाउत्तुवंक्तेचजयने
वल्लेनांशुकीवततन् प्राप्येगात्रान्समाहावः एकत्वेनतव
बाहुपरिकेवीक्षिताइप्पशीलयन् तेषांबाहुत्रादीनांक्रमे
णाबपादीनिकृतसि इत्येवंप्रकारेणानेननलेनसाभैमीस
मकेनिंदनसकेतास्कृता दिनयदाबाहुवीक्षितास्मितदान
येवीक्षाद्वयमास्तेषामकुरयमितित्वयाकेयं नयाचबाहु
द्वयमाप्लवकृतगायस्तुकुत्वनेजघनवतस्तनसंगतेचरणाव
तिवाक्यमयमितितथाक्रमेणासेयमित्यर्थः १५॥ प्रातरा
त्मशयनाद्विनीयवीक्षतिरूपयदसाध्यमन्यदा तन्मुखा
र्पणमुविहावेभुवाजंभभिन्तितिशचीमचीकरत् १६॥ अ
न्यदान्यस्मिन्कालेयदामाघ्यमप्राप्यमासीन् भुवोजंभभित्
भैमीशेनलः प्रातः निजशयनान्निर्गच्छतीक्षितिशचीभैमी
मभिमुख्यतन्मुखावार्पणेनमुखचुंबनेनमुखप्रधानयस्यहर्षस्य
त्वचुंबनादिकं सत्वमचीकरदकारयत् १६॥ नायकस्य
शयनाद्वहुदिवनिर्गतान्मदनदीत्यमनुभुवा श्रात्मनानिज
नेवस्मरोत्सवस्मारिणीयमयाणीयतस्वयं १७॥ पत्युःशय
नात्मानान्निर्गतासाभैमीमत्वीनामदनभीहेलालाभादि
जोताक्तःप्रसन्नता हर्षोत्रस्वदामोवंसभास्नुभावफल
तेप्येवलंताहर्षवीक्षणान्नास्वयमेवस्वसानिजस्यनवस्य
तत्कालीनस्यस्मरोत्सवस्यस्मारिणीहर्षोयनवोत्सवदर्शना

द्विजातेः किं वासौ मनि चिंतयती स्वयमपृष्टाणीयं नलं लज्जे
हतोम्निलस्मायो कुंडादिः १७॥ तां भैमी मदयंती सा वीक्ष्य
यस्यामनुस्वं सनि शुग्रा विचेष्टिते पार्श्वगामृगवृत्तिर्यथा
दयहृष्णो न्यात्कथहं सनाने: १८॥ देववालोकवर्त्तिपा
मेन सोनवियोगा श्रावयन्त्रिलीनः समसीपवर्तीनलः तां भैमी
भर्तुरात्मन स्वशोविहृतानां मियोरहसि तां वीमभिदधतीं श्रु
वती स्यातकेयः कैयासुवाणाननं रहसनहृष्यनागतः प्र
त्यक्षीभूतः मिथोन्यानेरहसापि १८॥ चक्रेहारविरहे
वागाहेणाविभ्रतीपवहृसायमाभवन् क्वापिवस्तुनि।
विलवाणीभवस्थितमेवकथयन्त्यनागतं १९॥ चक्रवा
कपत्नीनां विरहदुःखेन समये विभ्रतीभयच्चित्तं स्ववेल्ला
वसंत्वयोरेत्राणादिभिः पार्श्वस्यालवरामाचं कपत्तभ्र
मादिदान इत्यवेलतानभयत्वस्यापि भाविविरहशंकयाभ्र
मेतीयवस्यनलस्यहृसायाभवत् भैम्याः पार्श्वस्यालेभावि
विहृतवस्ये हृस्थानलाजहासेत्यर्थः अकस्मान्नृयानिरा
धस्यकारणमाह क्वापिकस्मिन्नवस्तुनि हृष्टे विलसा।
णीभवन्त्यपिहावहःवभजनहःखवासत्तिस्तावददन्
मानसमेवतुमाप्रनाभानभाविविरहःखादिकथयंति
तवयाति १९॥ चुंबितनस्रावभाकयन्त्यन्यंरेतवस्मनव
वधनत सान्तनोदन भुजयदापितेतन्न तस्य किमभ्रनापि
तं २०॥ सुतःपरमथाविचित्रलब्धेतामप्त्रश्नसमवयोवनाड्दि
त्यान्तेवचनामथ्यमाक्रीडितानयंति भैम्याःअथ्यसत्वव्र
णीयति सा भैमी चुंबितेचुंबितप्रकान्तमालायनवकथन
विवलयामास चुंबितामित्यादिदकर्मणाकः नन्नुखाना।
कीर्णाभर्तृहृदयस्तनेववधे अर्पितस्तनादोर्विहितेभुज
सायन्नननोदन निवारयामासमनेन भुजानिवारणाननल
स्यकिंनतर्पितमभूत् अपितुसमवेद्धियाणांतर्पितानि २०
नीतयोः हंनपिधानमत्रात पूर्वेन्नमायभुजयोः परंकारम
वीतवाहूनि ततो हृदं स्पृष्टवोकेवलेप्यमनसुकेवहृदये २१
नयाभैम्यास्तनावरणाप्रार्पितयोः भुजयोरुपरिभुजावे
धवारणायस्वकरे दानंसनलःपरंकेवलंप्रापनतःकरे

नै. ष. टी. २०४

विन्यासा ननेन रवीत बाहूनि विद्युदितत्भुजबंधने हृदयो
स्त्रकेकारदान मपि ग्रह्मा ननेन रवैवलपि अपनीत हृद
यान्हकेपितस्याः स्तनहृदयीकारेदानमपि ७१॥ यावेनो
न्नदर्दतीनावापीणनाविधायकयथान्यवतंस वहति।
न्यस्तिमाल्तनुकारः नत्कारैः स्वमभिन ननदेव ७२॥ न
वितनानिदर्हीति शुध्येनयानावानामपेणन ददतीनावा
निननि वानवतीभैमीकयथान्यासनामनमविस्मृतिते
घाम्नी हृत्वावदासिनिधातुमातः स्त्रीक्तनः तस्याः वेत्रोय
नेहमाः मनलसस्यानावेः त्वमात्मानमभिननते विभेद
स्वशरीरे न वितनतत्यते बुकार च पुनः ननन्द जगृवे ७३
तप्रसयहृदयापहारकेहतुमदमतेस्तभुवावहिः की
मयनन्तदीयमारैरनेहिनानमभवस्पषः प्रषः ७४
समपुः नलः सुभुवोभैम्याः बहिर्हृदयापवारकेवाय
द यस्याह्लादनेकेतुकेप्रस पुष्पलोकाणामाहृतुमहम
तशोषाकतपुनस्तदीयतस्याभैम्याः सर्वोपि सभ्यस्तव।
क्रीमयन हृदयाच्छादकविनेतुमपहर्तुप्रभुः शक्तोना।
भवत् ७३॥ मासमरेणावलिनाप्यहापिता कोहसेन्दश
मशोभमाबला भाति चापिवसनं विमानत ब्रीडधैर्यप
विवर्जने जनः ७४॥ साप्रबलाभैमी वलवतापि कामे
न कोहरमिक्रियेवा धैर्यं न त्याजिता न पवर्त्त
पाम शोभत जनोव सनंविनापि नशोपि भाति ग्रन्थ
नः ब्रीडस्य धैर्यस्य च परिवर्जने भाति नब्रीडधैर्यमुक्ता
नशोभते ७४॥ अन्यनैतिरतिया चिनेनवेत्मामतो
नुमतनवृत्यास्मिस्फुटम् इत्यनेनदभिल्लापनोतकेयू।
निते नाश्रु रसानि राततता ७५॥ रते या च मानेमानीन्ति न
हृदासीति नास्य चेतन नब्रवीच्चिचेतन यतस्तादिदमन्तरः।
तेद्दासीत्यंगीकृत नवत्युसि परमत न मप्रातिरि रमगी
नैमितिन्यायात् इतीत्यनेनस्यस्य इतस्यापलापनेगीका
रो उत्तरकमन्नवलसाभैमीकेपितेन शिवसानिवा।
सनिराचक्रे ॥७५॥ ॐनमः सरस्वत्यै देव्यै ॥ ॥ ॥

यथिशोविक्षूतिराहनेतितेसामयानाकिंमियंसमाकलि त
न्निषेधसमसाध्यनोविधिव्यक्तमेवसत्ववाक्येवाथितन्त्वम
वेधितीयाशोविफतिःमधूज्ञानिमेयंबोधकाश्रिःक
स्यनेतेनिकथयान मयामेयनेतिकथ्ययंनोकिंनाकंका
लिकिनागणि प्रापितगाणिनेवकलसाख्याने प्रक्रोनिषेधः
शिरःकस्यनोहितोयानेतिकथनेनेति निषेधहृयमाख्यान
मेवत्यर्थः तत्रस्मात्कारणाद्धानेनोप्रकृतायेवोधयइति
त्यायेननिषेधस्यसमसाख्यानोद्वित्वमेकाविधिरंगीकारः
व्यक्तमेकंदमेवतनववाक्तितेमाभिप्रेतमत्यार्थेनेववाक्तिमथा
यत्यार्थिनेननववाभिमतोभिनिकथयानि ३६ ॥ नास्यना
स्यस्त्र्येववानितेनाकिंतेनवाचमितितोनिगधमः सास्म
स्त्यगतमाहतेथयातूजगादस्रडभिस्तडाक्तभिः ३७ ॥
नवदासिनवदासिश्चात्प्रकाम्ः तेनाकथयनेनमोनंनतेन
ववाचेविवदितेताक्षणोकिंनस्त्रुणोपिश्रापितस्त्रुणास्य र
वदनोय्यतांभैमीस्त्रक्षासनलःयेनप्रकारेणसाभैमीह
तेनगतेननलंप्राहस्मतत्रथवस्रडभिस्तस्याभैम्याउत्तिय
भिःस्त्रहीनाभैमीवाचामनुकरणेनजगादाभिप्रायमवो
चत ३८ ॥ यत्क्रियामानिपदत्वजम्त यास्त्वस्वरम्पलद्य
तोदधानया पत्त्वरन्नहमक्रोयत्वस्कद नास्किल्लाइय
ततस्यमानसं ३९ ॥ भैमीवाचामनुकरणेनलनोक्रेम
तिस्वकोधस्यस्वरस्यलक्तनादधानयाधारयेन्यायोत्र्य्रमा
भिज्ञानंत्यानयाभैम्यापत्तनेलस्यसंबंधिन्याःक्रियामानि
श्रगीकृतंपदानांशाख्यानोस्वजःपंक्तेःयदन्वहमक्रोयत
लस्तत्रोक्तिल्लानिस्वयेतस्यनलस्यमानसंतत्रस्याखपाव र
श्रिमाश्रियत ४० ॥ नीविकोश्चिनिविडसुरक्तामपाणि
नाशशिथिलनतकरं संक्रमेणननेतिवादिनोविमेः
माचरदमुष्यकेवल ४१ ॥ साभैमीष्ठतामयंथमनेतिमा
नेन्यक्तेतस्यनलस्यकरेनिजकरेणाहठयथास्यात्रया

नै॰
प्र॰ टी

सरोष प्रश्यकालानंतरंगानंतरकरंभिपियलेनकरेण रुरोष
प्रवेष्ट्रमेणकेवलपाणिगेयविनेवननेनोनिवाहिनीप्रस्त
ष्पाविद्ममाचरन्त ८४ ॥ नृपवेषावसनागवासनाभूषणा
दिष्णुष्पयाभिवदयतो सान्वहिष्यफवतिभमृवमानित्यमे
त्यनमवाव्रवानवा ८५ ॥ नृपेसोहजंमोदयंवेधाकेशादि
रचनावचनंकेतुकादिः प्रेगवासनागरागः भूषणंचादिये
ष्ठनेष्णुष्टमागरघाडशाकेष्ययकमस्येकोविदयनोप्रवीणा
तानित्यमत्याष्टियंसाभेमीग्रन्थेघानलव्यानिविज्ञानो
हिव्यफवातिचमेकाविहियमष्मराडइनिभानिकंवणेष्याक्र
भेमीव्यतिरिक्ताकाविदयमष्मराडइननलस्यवधमजेन
नेसमयानननलेनवनवाभूत्वाप्रवान्सेवनेस्म प्रवादिति
वागतिस्वावमेवनथोवानिकोमृदूशायातंपादेप्राविनस्य
वापातोकृपमनुपासमाथकमेवनाथ्येवायकेवमुलमे
व ॥ ८६ ॥ इंगितेननिजरागनीवयिसंविभाव्यचतुरमेगुणा
लतो भक्तताचपरिचर्ययानिसासाधिकापिकवशाव्यधत्त
मी ८७ ॥ इंगितेनानुरागचेष्टाभिःस्वानुरागमनुज्ञा
पयित्वा चतुरभिः प्रियवचनैःगुणज्ञताप्रवीणतांज्ञापयि
त्वा सदैवसेवयाभक्ततांज्ञापयित्वासाभेमीतंनलंमायंतेव
शंचक्रे ८८ ॥ स्वांगसपर्यिनमनस्यवामनोरोषितंप्रियम
थानुनीयसा आतदीयहृदंसबुभुत्सतानान्वमन्यतनवं
विदर्भजा ८९ ॥ मानःकोपःमनस्वापामणयमपामसबुद्ध्वः
हृयोमागयणाःस्पान्नुमोदेसमहत्यपिप्रेमणःकौटिल
गामित्वाकोपोयःकारणविनेतिकाव्यनत्वामदेशानुरोष
तेनलीलयाशहीनमणयमाणप्रियंनलमनुनीयसान्नायि
त्वापुनःनलमानानन्तरंसाभेमीस्वांगपर्यविनेकृत्वनादृष्ट
दान्तेवामनोमणयमाणएवहीनेनचालस्यनलस्योप नदीया
वासोहृदेनतेववृध्यत्तासभोज्ञामिच्छाभावः नत्याःगामा
नदीयहृटसंबुभुत्सनामिन्यंकयोभावेकृत्वनहूपमीयाव

न्वलोहृदेनेसंभोक्तुमिच्छुनजानः नावद्दतेनान्वमन्यत ६२ ॥
श्राघसंगमससादहाण्य यान्वल्लभायदपतीकर्यचन श्रं
गकानियंनघणतवामनाध्वीडलोबिनडसंपतानिसा ६३ ॥
साटहीतमानामेमीचवानिविडाचासौमानेनवक्रतासैव
वीडलेनलंबिनाश्रिनाडहापताडलेवत्वयोल्लाहृशान्य
गकानिहृत्तुमाहान्पशानिकयचनकोवित्सामाघ्रपायेन
वल्लभायदत्तौश्राघसंगमेसमहत्तुल्पश्रादोरयेभ्नानी
हृष्टान्पपाङ्गारयन्तिस्म यथाघसंगमेव्रीडिलोविनउहापता
निसाद्दाणिभर्त्रास्य हृणीयान्यगानिदप्रेतत्थवमानेनापी
तिवाक्यार्थः ६३ ॥ पस्तुहागिरिशमातृकृक्रमान्त्वस्यचा
गिरिजमालतंवपुः नस्यचाहृमाविलंपतिव्रताक्रीडति
स्मतपसाविधायसा ६४ ॥ सापतिव्रताभेमीतपसादेव
मामेतवहेणपश्चनेलस्यगिरिशमाद्भ्यतकृक्रमपर्यंतं
वपुर्विधायचपुनः स्वस्यात्मनोवपुः पार्वतीमाद्भ्यलला
पर्यतंकृत्वानथैवतस्यतस्यवपुषोयोग्पमाविलंदृशाका
लवेशादिसामग्रींविधायक्रीडतिस्म ६४ ॥ नस्थलीनः
जलधिर्नकाननंनाद्रिहृत्त्वाविषयेनविष्टपं क्रीडितान
स्हृयत्रतेनसासाविधवनययाययानवा ६५ ॥ सामे
मीयत्रतेननलेनसहनक्रीडिनातास्थलीनाभवत् अपि
तुसर्वास्वेवस्थलीषुक्रीडितापवपूवमर्थोपि श्रत्रस्थली
शाहृनसर्वहीपपरिग्रहः विषयः पंचालादिलनानिवास
स्यानेकुजनानिर्जनमाद्रः सर्वोदेशोस्यैत्पमर्यविवरणं ६५ ॥
नमिथुस्पुकविकर्षिणोपियेवक्रवानहृनदीपदीपया
भर्तृमौलिमणिदीपिताकयाविस्मयेनकभेत्रिलोकि
ताः ६६ ॥ पियेवस्त्रमाकर्षिनिशीलतिसतिनप्रयासं
ज्ञचिनागयातयेवस्त्रावानहृतानिर्वापितादीपोजाज्व
ल्पमानोदीपोययेहृभपानयाभेम्पापियमौलिमणिना
प्रकाशितादिशोविस्मयेनवीक्षिताः ६८ ॥ कांतस्पृमि

नै॰
ग्रं॰ टी॰

द्यतीतिपिपित्सयातन्मणेः स्ववर्णस्य वस्तुस्थले . रंतुमर्चनमि
वाचरत्तुनः सास्ववलमनेनात्मनोभुवः ८७ ॥ तस्यादिक्
प्रकाशकस्य मौलिमणेः श्रियाथानुमिष्टया कांतस्य भूमि
कर्णाभवर्णकुत्पलवद्दर्तीनलाक्रांतिभ्य नंका मस्य पूजामि
वपुनः क्रीडितुमकरोत् ८८ ॥ तपिधायकुंदिनार्थे पार्श्व
योर्वीद्वदीपमुभयत्र सात्वयोः छिन्नमापकनकाकुंतत्र
पातंकसंकटानवाशितस्मरन् ८८ ॥ तमौलिमणिकर्णो
त्पलेनाच्छाद्य हृष्टा साभैमी उभयोः स्वकीययोः पार्श्वयोः
दीपं दृष्ट्वा कनकादीनां संकटे संकीर्णस्थले स्थापितानाम्
रोयेनेहृष्टो छिन्नमापविने कनकादिसंकटतया कामस्या
वकाशोनाभूदित्यर्थः शामिते दीपे स्वादितोचकनृत्तो
यमकाशानोत्पूर्वं वस्त्रादिहतया कनकप्रकस्मा द्वीप
स्यकथं पाडुर्भावहत्पङ्क्तेरवनमतयात्रपापतत्यतीका
शाकृशानंकः ८८ ॥ पक्षकस्पशामुनेपरपुनजायते शासि
तमप्यवेत्यतां जातवाजिवरदत्तसत्कृतिः साविध्ययातिं
मिमीलकेवलं ८४ ॥ पक्षकस्यल्वाथकेन पवसदीप
स्यशामनेहोतेसति पर्तृत्वे तीयजाग्रतमेवेत्यपुनरर्थात्
त्रापिशामने क्रियमाणे तप्रत्ययमशामितमपि जायतेत्यवे
त्यजानाचाजिवरदत्तस्वभावेनाः वाजिवरदानस्य सत्कृ
तिर्यस्यासाहृष्टो साभैमी निर्वाणं विधूयत्यक्कानिमिमी
लकेवलं निमीलितादीजाता ८४ ॥ पक्षपभीडनमया
पिहृष्यपसंयन्निमीलितवती हृष्टावासि ह्यनेन नपरिहस
मातमः साविधायसमभाजि लज्जितेन ९० ॥ भोभीकमपप
हृष्टाधन्मीलयययतोहेतोस्त्वद्दर्शनानिमीलितवतीन
न्मयाभिनहृष्टपसेहतीस्यपरिहस्यानेननलेलकीवीनु
भैमीनमः साविधायप्रकाशाभावेहृान्त्वाभुक्तो ९० ॥ कुत्य
मेयमयमकृसेनाविः स्निग्धमेयमयमप्यमेहृदि नोक्त
नर्थकरवाणितेगिरंजंत्यजेन्यजनदासिकिंकरी ९१ ॥

नोनसमर्थे जेपि रं ननकुरवाणाप्रापितकरोमयेन उत्सवांतिपुरु
दिभयानिवारणभक्तिनेशु ५०॥ इत्थलीकरतनकातरापियावि
प्रलंभमहरतेशिर्यं वसा चुंबनादिवितनोरमायिनी किंचिर
दग्धमनसा सममंचयेः ५१॥ इतिप्रवंश्लोकोक्तिक्रमेणाली
कमिथ्येवरतेकतरामरमात्येन स्फान्हकाप्रियंरतवतिविप्रल
भतयाज्ञासमयं वंचयित्वा चपुनः क्रियंभवं चायित्वाप्सृष्टा
भूत्वा मायिनीकेनापि व्याजेन चुंबनादिकं ददौ विदग्धमन
सा किमरीचै वैः दत्तैः सर्वमेव कर्तिंशं कयामित्यर्थः ५१॥
हेविप्रितो ज्ञामिन मा चलमयादीपिका च प्रलयान मोचने नि
विष्टा करतजन्मनक्लाविक्षुन्तदर्शनकाद्यांत्यभुंक्रमः ५२॥
तमस्येव स्येवद्ये नमेचैस्वे नीपितेश्चाक्रानतदृष्टिनादौ उन्नामिन
मः चानतकालगाविताचासामपश्चानुमातिगेहितांचैताय प्रा
दीपिकये वच प्रलयाविफता कृतवानिविष्ठाकांदृताजन्मर
यावंतानितम्याशवाउत्तानिहपंजनिताश्रुषाः तेषांदृष्टा
नेसनलः मुखान्यभुंक्त ५३॥ यद्भुवोकुटिलितेनयात्रतेमन्म
थेनतत्रनासिकानुकं यत्रुकं जमितिसातदाव्यपातनस्मरस्य
पारुशक्रिजवीतं ५४॥ तस्याभ्रम्यावनितमये भ्रुवोयद्वक्र
कुलितेनताविकामेनधनुर्नीक्षितामितिवितर्कैः मातदारतेयत्र
कुञ्जमितिमाणितमकरोत्तत्स्मरस्यमज्यीघापूरवशुक्रकालीना
जकारोभवत्विति ५५॥ ईहितेमपशामीवनानि नीतेनत्तणाङ्गुर
दमुदेमनोभवे क्रांतदंतपरिपीडिताधराभाषणाम्भूननाम्मिय
वितन्वती ५५॥ प्रियदशानतताधरासाभामीकुरुवत्ननकु
वाणतामनत्वाण उत्तमितकारणसमये उन्नतहर्षकामनानित
मुपातिरुणावाज्ञापयनीवनलनेनेदिताहृष्टा ५५॥ सायपा
कमाविरभुत्तायनीगाहतेयहडरः प्रियस्य नचतसमचन
भगरभुवस्तुगपीनउच्चत्वं तागतं ५६॥ आलिंगमहूदाना
साभेमाप्रियस्य विशालवक्षो सहितेसंवरीतेन पाषाणका
मनलोपमउाँटलभुवस्तस्याभ्यास्तगाभ्यामघटनाभ्यांमी

नै. प्र. टी.

नाभ्यां मांसलभ्यां ऊरुभ्यां कृत्वा हृतं तं गतं वद्ः संवीतं न
श्लेषणक ५६ ॥ वाजबाहि परिरंभमंडलीयां मर्दे स्य वम पीड
यत्तयोः श्रान्त मेमनालिनी मृणालजः पाशा प्रवेद्दृद्वयस्य
वस्यतः ५७ ॥ तयोर्भैमीनलयोर्हानजलानयोर्वालिंगना
यमंडलीपरिवेशात् हानि बन्धान्स पीडयति स्म सकामस्य हे
मनालिनी मृणालीजातः पाशो नाम शास्त्रमासीत् ५७ ॥
वल्लभेन परिरंभपीडितौ भेय सोस्तूद्दिरुदावबापतः केल
तीसदनयोर्वपाश्रयेन वक्षानिमिलितौ मथानतौ ५८ ॥
लेन नालिंगनेन पीडितौ भैम्या हृदये ऊचौ कुलस्यांवने मदन
स्य चापांश्रये पृष्ठभूताभूतेन वक्षोद्विन्नयोवर्त्तुलयोर्मि
तयोः स्तनोपादानयोर्गडुकयोर्भावम् अथत्र ५९ ॥ भीमजोरु
युगलेन लार्पितैः पाणिजस्य स्वक्ष्मभिः पदैर्विभौ तत्स्य खाति
रानि काम यौ जय स्तंभयकरमामिव ष्णानकोम्मज ५५ ॥ भै
म्याश्च्युरुयुगमामिव ष्णानकोनलेनतस्य तं नखडाभेनुखेस्य प
दैः लतैः बभौ कामिव उल्लिखितानाम्रशक्ति जयप्रशंसायाः सि
मीरुद्वारतिकामयोः स्वर्णामयं जयस्तंभद्वयमिव ५५ ॥
वर्धमान विपिनापिता वकेनाभिभूरुयुगलमन्तरांगकं ६
मध्यपात्रावधिकं वर्णकेरिदं काचनेहसि दीनतां पुरवाह सः ६० ॥
नाभिभूरुयुगल चांतराण गर्भितानवल्पा यत्र कोहितोयानाभे
रूरु युगस्य च मध्ये स्थितेन नावकर्मणा कुजयन क्षुरणापिव
र्धमानिस्व एनत्रायतेस्मयहतेहतोः सावधि पिर्दजचनम
धिकाउल्लखण्णाश्रमणानादत्रापवादत्तयाणि ये पूतेः स्वर्णोत्थ
पादकरोत् इति तां भैमीं सनलः पुनः सह भ्रमवीतं पुरा शाहृ
योगाद्विवर्तमाना ६० ॥ पीडनाय मृदुनी स्वगात्रयोः कोमल
पाणिनीलिमी सहावनी नत्र उच्चावकलपायीनात् क्षुरणाशाव
हासावि हितेवितननुः ६१ ॥ [illegible] प्रसिद्धानस्या भैमीः तेजो
कलवान्यौ नौ काठिनौ च पीडनाय मुदं [illegible] सहावनी सं
सहेन या कोमलेन नलस्य पाणिकमलेनांगस्य स्वपहार

स्फहासेनोद्योतेनेव ह्लासितेनेनाविहतेप्रतिहतेचक्रांतः भो
मोद्भूतोगुणोत्कर्षोव्वलकरूयोहृपहासामिवचक्रांतरि
त्यर्थः १०१ ॥ योऽऊरंगमदऊरुमौक्तिकानीलललोहितत्व
चौवधूऊचौ स्तिभियोरसितयोःस्वयंभुवोराचचारनाव
किंशुकार्चनं १०२ ॥ योभेम्याःऊचौकस्तूरिःकयाऊऊ
मेनचागितौलिमौश्रूतपवरपामाहृतार्दोसौग्रस्तौ सत
ललितयोःसिंयोवलोतिस्वयमुद्धृतयानौविहेवाकिंशुकेरा
र्चचार यथाकस्तूरीऊऊमतिलकितयोःस्वयंभुवोःनील
लोहितयोःशिवयोःकिंशुकार्चनंकरोतीतिशाद्वृशाकि
दुलोधनिः १०२ ॥ अंबुधेःकियदन्वास्यतांविधुस्तोनवि
वसिलितंव्ययंडवयत् दुवदंबुजक्षालोक्षावनदानेषपसु
वदनेनुमंडलं १०३ ॥ अंबुजक्षाभ्याभेम्याक्षावयस्तनत
नलस्य क्षाविंडमंडलमंबुधेःकियत्किंचिदंतपस्त्वान्नक्ष
तेचेदंनिजप्रातिंसिवेनमिलितमतुचकार १०३ ॥ सृगभी
गबद्धताकषायितेवासितेनहृदयभास्करेणतौ चक्रात
नियवनेयथाहृतेस्तत्रसाफमफपानविभ्रमं १०४ ॥
सृगनाभ्रमेकाविडानाभोगस्यवाऊलेनकषायितेःकषा
यंवर्णरसंचप्रापितेस्तथाहृदयभास्करेणवासितेःसुरभी
कृतेत्याहृतेःकृतानांभैमीनलौसाफसमपंजयामफपा
नस्यविभ्रमंविलासंशोभांधातिंविलासंचचक्रातुः मद्यपिरसे
नवर्णेनचकषायंसुरभिचभवति १०४ ॥ आहृतायवद
नस्यचुंबितःसास्यशीतकरतामनहता सीत्कृतानिसुदती
वितन्वतीसत्वरदच्छदव्यथाविपर्ययक्ष्तदा १०५ ॥ साभैमीसुद
तीशोभनदंतासीत्कारानऊवितीतयामसत्वेनानुजनीनता
दृष्टवपर्यकःकाम्यायस्याःसामाश्चिकस्यवर्तीसदावति
समयचुंबतोनलस्यास्यमुखस्यशीतकरतांचंद्रत्वमेवशीतंक
रोतिशीतकरंतस्यभावमननदरमत्तंर्वविनावोचत
पीकरोतिहमादिकंकर्मसीत्कारंचजनयति १०५ उंदे

नै॰
ष॰टी

नायकालिंगनमियाऊचंबीटसेनस्तनवक्षमंडले अपि
भर्तेमम्हतैः स्तथाम्मुनासक्तहाटकचद्दैनमिद्यताम् १०५
चुंबनायकालिंगनाःस्पृष्टःप्रियायाःऊचोपनेतृर्षानलस्य
भावाबिंबमस्तनभर्तेपूरायितमाम्भाकोलनःस्तवणाय
वैयासिन्नाहपानस्तथाम्मुनाचैरुस्तथाभिःपूरयितमि
याऊचःकनककलशाद्वलयावेश ऊचसचुंबनस्यान
लयथानयनगलकपोलदेतवामाम्बुवौतःस्तनयग
लल्लाटचुंबनस्यानमाऊः पंचम्यांचिंतारास्तदावित्
केवेणस्पृष्टस्यापदवाहूचकयोःसलावोपलकोत्
भेतुऊचैभावतः १०६ ॥ वीक्ष्यावीक्ष्यपुनर्वदितामपुनापि
हर्षभिर्वारंभ्यवामस्वात चुंबितापुनरचुंबिवादरान्नमि
तापिनुकथचनापिच १०७ ॥ सप्तः ॥ छिन्नमप्यनउहार
मंडलमुग्धयाहवतलास्यकोलिभिः नव्यनर्किहहूमा
चितादपिस्वेदबिंदुकिनवत्सहृदि १०८ ॥ छस्वःस्त
स्माःस्वेदबिंदवःस्वेदबिंदुकाःकस्वार्थेकन्नेसमंजाना
इतिस्वेदबिंदुकाकिनवतोयस्यास्ताहृषानयाम्मुग्धयास्वे
दबिंदुमुक्ताफलविचारःस्मृत्ययानयाहृदृष्पाभिस्यास्तु
तसेवनस्यस्पलीलाभिःछिन्नमपिमहतोहारस्यमंड
लंवत्ताससिचिनादपिनव्यनाकि १०९ ॥ यन्नदीयहृदि हा
रमौक्तिकेरासितम्रगणप्रवकारणं अन्यथाकथमन्नु
वातितनवणाकिननदाउणछन्नैः ११० नस्याभस्याहृद
येहारस्यमौक्तिकेहदस्यायियस्थितीभूतनत्रासिथीभावेगु
णःस्वत्रतनत्रेवकारणं अन्यथाहिगुणःकारणंनस्या
त गुणगुंलाःचमुतेस्तेमौक्तिकेस्तत्रहृदयनतयाहेनरिय
वतोमकारणावातितिकथनाभार्के अथचभेमीहृदयेप्सिय
तिर्गुणेपुमाहभिवेचनलनलआतिगोणस्वमैनेनास्यं
निधनिन १११ ॥ एकहात्रिवापिमौक्तिकाचालिक्षितहार
विननोतदातयोः छायायान्यहृदयविभागमातया

विभवभाविते भवत ११० ॥ नदातयो भैमी नलयोर्मध्यादे कास्मिन्नयोगते भैम्यां नलेवाह्वनिः स्थिताति हस्यात्तां हग पिमौक्तिको सा पंक्तिः छिन्नाहाराणां विनतिः मंक्तियं स्मिन्नीहृश्यो हार मंक्ति स्तन्यां मध्ये न्यस्य द्वितीय स्तो पवि स्थितं स्वहृदये स्वेदवारि प्रवाह परिनेत्त्रछाया यया प्रतिवि वेन भूषणमभवत् एतेन कान्य पदाभ्यां सामान्यवापि भ्यां विपरीत रत माध्यनितं ११० ॥ वामपादनलल्लि मनन्यस्त्रीमदेन मुखवीथिणां निशां भुज्यमाननव यौवनां ऊनां पारसी मानि चचार सा मुदं १११ ॥ वासने दवे चतस्याः दनलेन नलिमोनासितः कामस्य शोभा हका रोयेन हृष्टो नानि मंद रेणा मुना नलेनानिशा मस्या मुख वे कवी लतणा शालेन संभुज्यमानेन नवेयौवने यस्यास्तां हृष्टो नाति मंद रेणा मुना नलेनानिशा मस्या मुखैक वीतणशा लेन संभुज्यमानेन नवे यौवने यस्यास्तां हृष्टो सा भैमी हर्ष णामुत्कर्षेना वनस्या विश्रांति भूमोचचारा निवाच्य हर्षम पेन्यर्थः अथ चवामस्त्व्यापातनलेलि मोमनन्यस्त्रीम दोनिज बीजांमित्यथांगुरामेनिज बीजेन रतांतेवामपा दयः अथवालि म्पानि हृदये समवतस्याः मरोदयितहृ त्तिकामणात्स्व हृदयस्य सुहृचिते ११ ॥ श्रांतरानपि न दंगा संग मे तत्पितान वयता न मन्यत नेत्रयोरस्तन सारपारणां नाद्विलोकनमचितयनलः ११ ॥ स्पष्टं ॥ वक्रमत्य नेह प्रानचेतसा भूषणानि सविदर्भ सुभ्रुवः तेरवाविकिरपदं गादशीनेयाविधानमत्य विभ्रम कारिभिः ११ ॥ सनलाभैम्याः भूषणानि हृष्टा धिकं मेने नत्वचेनसाधिकमनेन अस्ति ति मोहं यथत्ताहन्ताः किय नोगास्यदर्शनेन भूषणात्स्यादि नत्रु पविभ्रमकारि भिर्नैतमी विभूषणैरास्छादिते निकति चिवशानि यन्नह शानत्तनोहतानिस्थः ११ ॥ योज्जना निपविभ्रमाणेनरसामहर्षजमापिस्वबोधनः नोनिमषम

नै॰
प्र॰ टी

पिवीत्तृणोर्मिथोवत्सवध्ववधिमन्वगच्छताम्‌ २४ ॥ तौ
भैमीनलौ श्लिष्टालिंगने रोमहर्षोद्गानमत्तवध्ववधानयोज
नानि चुचुंबतुः एवमित्थोन्योन्यवीत्तृणानि मेघस्वाभा
विकेहाद्भिः मीलनमपि सवत्सवध्ववधिकालमज्ञासतां
२४ ॥ वीडाभावमधिगतं मृत्स्नकाप्रूर्वपश्चिमाणि अहि
मे स्मृडं कोयमित्सादिति संभ्रमोत्क्रांतां स्वानुबिंबमस्य ता
मदर्शयत्‌ २५ ॥ स्मृडयाबाम्हतेनालिंगनचुंभना
त्त्वमाद्ववतिता स्मृडप्रकृतिमत्तएवपूर्वकान्तत्वमेः
माग्रेवभावेद्रुतिविधोत्पुतिहेतमानसोविकारप्राप्ते
सकाश्रवोप्रंलीवीडस्फाटिकभूमौकायप्रसौतिसंजा
तःसंभ्रमहासोयस्यात्त्वाहृष्टमितां प्रतिबिंबदर्शनेन
त्रासितांतां भैमीनलस्वप्रतिबिंबमदर्शयत्‌ तथा च
कोकाशास्त्रे: इतिहेतमानसोविकारोभावः प्रायोगना
नामुरपत्तमेभावावसानेपुरुषालभते इदंचावित्ताय
तथोपचयोयथाद्भवंतथतएवनावः प्रथममदनय
द्वेयोषितः स्वल्पभावः कथमपिचिरकालात्तासियोगं
लभंते धृतपुरुषतरभावाः द्वित्रिकालाद्वितीयेभवानित्तवि
पर्यास्तः पुरुषेषुक्रमोयमित्यादि २५ ॥ ततृणावहितभा
वभावितहृद्वहृदयात्मसितपीभिर्स्थितिः स्वाभियानभि
मततणोदयाभावलाभलकतांतनोद्रसः २६ ॥ तत्तृ
णमवहितसावधानोहृतस्पर्शोभावोदयेतेनभावि
तोहृद्ग्राट धात्मसितपीयत्योरविवेद्वनात्र्योरिदूपापग
लयोरस्थितिमकोचः ततस्तयोः आणापानयोः एकत्र
निरोधः उभकालयोयेनहृर्षाःसन्सतनलेशप्रिययामभिम
तेक्षणेसमयेजायमानाभावलाभद्युतिभाजनेनलक्षिता
स्मृडप्रकृतिमत्वमवारयत्‌ उभयोरभावबंधनमकरोदि
त्यर्थः तथाबीजरूलवनाधिकारे मुक्तासिरायाः स्मूलहृद
मंगल्याः निपीडुत्रांतकालेचिन्नानवनानाहृतमनः ऊभंतं

पवनः चक्रनिंजयन्ति १६ ॥ स्वेनभावभञ्जने सत्यापि यांवा
गृहेलज्जुचनाभिव्रुभेनः निर्ममेरतनयहः समायनाप्रगम
सारसमसंविभागिनी १७ ॥ नतदेवप्रक्तिभिः भावबंधने
क्षतेनपुनः सनलः चंद्रकालान्तसारिणा कामप्रणाशाय
दिष्टैः भुजस्थलादीनां चुंबनैः ज्ञात्वा स्वेन स्वतएवभावभ
जनेरूक्षणार्थं रतस्पृहा रहस्यपरिमतत्समस्पृहा दः कृ
ताविनिश्रायः तस्मिन्सम मसंविभागिनी निर्ममसमकाल
मेवद्वयोर्भावभञ्जनजातानित्यर्थः १७ ॥ विस्रब्धैरवयवै
र्निमीलयालोमभिर्द्रुतमितैर्विनिद्रतां स्वेदिचतेस्यासेन
सीत्कृतेस्तुतैर्भावमद्यामकमध्यगच्छतां १८ ॥ स्वैरना
वसानावस्थामेववर्णयति शिथिलैरंगैः निमीलया नेत्र
मुकुलनादिलक्ष्यादुतंमत्त रविनिद्रतां प्रलुभामिनः मा
सैः रोमभिः रोमांचैः तथास्वासितैः सीत्कारैस्तुतैर्चितेज्ञा
पितेभावेद्भुतहितेमनोविकारेतोदम्पती श्रक्रमयुगपदे
वप्रापतः युगपद्भावप्राप्तिरत्र रागातिशायायेतिकाम
शास्त्रे १८
प्रात्तेभावमधिगच्छतोः तत्र योः संमर्देषु कवचजत्तनापमा
कांगानिते षु मार्दवावचूर्णिना मास्फटकदुरपिस्पृहावह
१९ ॥ भावंभजतोरलययोरन्योन्यसंमर्देषु पुनः कामोद्दी
पकत्वविकालेषुसानावदतानामामर्पणादुरपिव्यथ
यंत्यापिस्पृहावहत्वात्सीत् प्रासतु पवेशानेस्फुटच्छत्रस्तैव्वा
यांकानितावंडविकारेपाणिकादेमर्दिवालामववचूर्णना
मपिचचूर्णियोजनाकटुरपिरुचिप्रदेशालेचूर्णिकावाद
वएवांतं चूर्णियोजनमितिवाक्यस्यानि पर्दिकादात्वेध्ये
दंनिर्याजनात्किंचिद्रूपमवचूर्णनेति २१ ॥ अर्धमीलित
विलोलतारके सा हृद्रोणिषु ..नज्ञमालसा यान्ददृ
तेमवहे त्र्वतनाः सवासिता सद्दयितस्यपपतः २० ॥ रति
श्रमेनालसासाभमौ अर्धमीलिते चपले चतारके कमीन।

नै॰
प्र॰ टी॰

केयमोस्ताह श्रौरु श्रौमुहूर्तेयदवहृत् तदेनदवस्यानं
पक्षपतः प्रनलेल स्तम्भस्तिनासीत् तथाचालस्यामिन
यायस्तनला हा ष्टलहृष्णभातेस्कंदहा हि ष्टपत्नां
यात्किंचन्मीलितनाटकाविन श्रोर्धप्र हाहा ष्ट कुला
पारिकोर्तिते १० ॥ नस्त्रमस्तमदिदीनतदाणनालंवन
चलनाद्यनायकं तद्विधाहिभवदेवतांप्रियावेपसापि
विदधातिचापले २१ ॥ तस्याभैम्याः स्तमस्तनलनायकं
वंजनस्य चलनायकमनायत्ताणमपिदीहृतउपनाय
तिंस्म चलनायत्तिचलोण्जितस्यकम्पनोचालिविनिव
टादित्वेहूप तद्विधाभैमीप्रकारकाभावदेवतांभावेसा
सार्द्देवताव रहायिनीश्रागाध्यावापत्नीतियावत् ब्रस्य
णापिचापलमपिदधिते सूर्वेकर्मोणप्रवृत्तनकगतिर्हि
२१ ॥ स्वेदविंदकितनासिकाशिखउन्नाव स्वयतिस्म
नैषधं प्रोषितापरशायाल्लयावकेसामिल्लमानिलकंक
पोलयोः २२ ॥ प्रोषितोवपगतोपरशायाल्लवधरास्थ
तोयावकोलक्तकोयास्मिन्नीहृशोनषेवकपोलयोः सा
पिकिंचिल्लुनं नष्टतिलकपत्रवधनायस्मिन्नीहृशांपूर्वंस्व
दविंदकितांसंजातस्वेदकनानासिकाशिखायास्मिंस्तन
स्याभैम्यास्त्ववनलमनोभयत् २२ ॥ ज्ञीतमेवपृथकस्म
याकियत् ज्ञातमेवबजानिहृतमनाक् कोनचेनासन
दीपमाननेतन्तु दालभनलस्यमादरात् २३ ॥ पृथकप्राति
शायनलाज्ञितमन्मत किंयत्किंचित्सामितेस मदहास
बहुबाजल्पेन ज्ञानमेवमतानिर्हृतंनस्मितिनमदाहवना
वहानेईदृशांभैम्यास्वकांनचेतस्या दृगालेदानलभन
यायाश्चिपोलस्यवारणपल्लवमुखेनकार्योभवतिनत्वाभू
दिस्पृशः २३ ॥ स्वेदवारिपरिपूरितांप्रियारोमहर्षतनि
हंययायया नैषधस्यहगपात्रयानस्यावित्रमापरप्रत
स्मिंनाननसा २४ ॥ नलस्पर्शादिः प्रियायायारोमहर्षानास

स्तंस्त्र मजलपूरितं यथा यथात्र मात्पिवति स्मदृदशो
स्य र्थः तुयां नयासेनाहृष्टीन लहृष्टिस्त्रिवमाम्यु यत्र
पतत्स्मनं नास्त्र हानिहृत्रिनापस्ह हैवाभूत्त जलेपिवनो
पितृस्नायाश्च नपराभावाद्वहमित्याभास्त्: २४ ॥ वा
नमान्स्तकथ हृहलसंय मव्यूक्तहलयगा याम्ककृताकृते
बाजहृलम नयानडज्वलेवीद्वसोत्म्र जलैधामभृडः
माः २५ ॥ गलितस्रजः केशपाशस्य बंधने परिवर्तितन
माणिक्य गलयानयाभेम्या प्रकाशीकृतं कसंहृष्टामन
लः सम्म दसगुड्ड ममज्ज २५ ॥ वीहृपमस्त्रं यंहृष्टाट
वीविं फजीवामिव हृंगसंगतं मंजुलेनयनकज्जलैर्निजैः
सवरीतमधूकान्मितंनु सा २६ ॥ माहृष्टीदरीभुमौति
जैः त्रुवनसमयेलमैनेत्राजनेमंजुलैरमस्य पम्त्रं वर्पश्च
मरैर्मालिनेवं फजीवपुष्पामिवहृष्टासितमाछादय
तनप्राणाक २१ ॥ तांविलोकयविभ्राब्धितुस्मितापु
स्कतोहसितहस्तमोपिणः कामतीव्यूतरंभ्र्नवपुःपा
णिपद्मभविरपिणापूणे २७ ॥ विभ्रावविवलितयोर्वय
याभवतितर्थास्त्रिनास्मितो हसंनीनां हृद्धाहासकारणं
एस्त्रतोभर्तः सावपूः सलज्जाकारपर्येदवीणापिणमेवो
त्रवंदृदोवज्जलोकितस्वायपश्यपानिजियावक्रमथा का
तहृशीनाथ्येदपणंददाविन्यर्थः २७ ॥ स्नानयान्मिचव
णसे त्रुवनाह्याक्रभालमवलोकयत्तनकावं साजिया
ननवतानतास्म रकौघवगमुदितंपतिनिशः २८ ॥
मानिस्तापादपतनसमयेचपादयौत्रुवनालमया ला
दयादंमलवाटंनस्य मलस्यमुवेववीदस्पक्रियानयन न
नवलवीसाभैमीशोषः पवनावविशिष्ठोवागाकर्णमाय
सेहृष्टदिनमुदयकालीनैविद्रुममस्मवतनु ३० ॥ त्वेभा
जिहृदयैर्नविविनवीयहृतंमिवहृक्रनंमियं निस्मेफ
नवनस्तमानिजैर्डीनतानिसृड्नामिकानिलैः ३१ ॥

नै॰
श्री॰

सस्वेदेत्वय्यत्तासमानिनादिविनितंप्रियेसमापीरंद्रविण्याविष्ठं
वीद्याविनिष्ठडुभिनोसानिलस्फच्छामेवप्राणवायुभिरप
हृदहृवतनविटंचक्रे १९ ॥ हृतमायकान्तदेशावश्रमे
दप्रनीतचराविभ्रमोदयं दंतदघ्नामघंषिगाभुकामा
सूथानन्दडुंचमत्कृतानाकियत २० मुग्धेष्वेषागिदर्शयात्ता
हृमेववृश्चपकवणीयदानिविलासैरमतीनचवः एवम
स्नानः वेदनायाउदानोयम्पशाघ्य्यर्याचायवमानेपः
नीनवेदूनोदयंदूनदघामघंर्षथिकाप्तकाजाननीकि
यदस्पनचमत्यृतास्डमर्दप्रस्यशी २१ ॥ वीक्ष्यवीक्ष्य
करजस्यविभ्रमंप्रेयसापितमरोजयोर्दियं कांतमेत्य
नहमस्सशोकियत्कोपकिंचितावलोचनांचला २२
भंत्रास्तनयोर्दत्तनावुसविभ्रमंदत्तताविलासमनिषायि
नहृक्षाकिंचित्काप्तकोटालितापांपासनीहतप्रियदं
दृशा २३ ॥ रोषत्हुषिनसावीमिवप्रियावीक्ष्यभीतिदर
कंपिताद्दरं ताजगादसववतान्ववीक्ष्यतंस्त्रीहृदयागास्मित
वकोपवेपिणि २४ ॥ मननाः प्रियांवोघ्रप्रसुधीकृतान
दामिववीक्ष्यभयेनदूरमीषत्काम्पनानिगक्षूहानियव
नप्यानामियावभाषेभोनान्वितनवकोपवेपिणीरोषाम
दकेनजानामित्वेकयथनपास्मिदंडयामि २५ ॥ रोषकं
कुमविलेपनान्मनाङ् न्ववाचिक्षुधानन्ववाचिन हृदय
क्षमयेववंजनामानेनोविफाविधेयमानतेन २६ ॥ नत्र
प्रस्नेहेक्रयातनुभेमितवानुनेहवित्युवाचिविश्रावियमाना
वायम्येहृपोह्लानेमानप्रवाह्नीन्यवाक् तामनवाचि
श्वनतेविस्फनाचेहणाविधेयमाननाएजाय येहमेचं
द्रटीपकंश्वयक्रसमवेदेशनीमञचितवभोगविह्वका
विवात गेविमेवकडुमेनमनाकंरजनाषणोणाभावीमा
भूत २७ ॥ हिप्रमस्थ्यतकृजानवाद्दिजांस्तावेकुवीन्न
पीवक्षान्किवन प्रतदर्थीमदमर्थितनमयाकाद्दविमाण

दामकामदं ३४ ॥ पूतदर्थेत्वदुज्ञाहरणार्थमेवमया
प्रार्थितामिदंकेदाम्बिनेकोहितप्रदंमाणिहामचिंतामणी
नोमालयेस्हेयाविंधूत्वर्धेत्त नरोदिजनिताश्रादिशाहेनदं
नदलभुजपीडनाचैर्जनिताम्लावकोन्यथाःसत्वरमेस्य
तद्द्रीकरोतुशृद्धेपणे ३४ ॥ म्हापदापमलपमत्य
योर्धेसत्करस्वरधतुष्करेलव मेवयाव्यजनवाहनाश्र
वाभूयपवचरणौकरोतवो ३५ ॥ तवपुयोर्धेत्सनप
वमेवेस्वरधनुष्करदंडचापाश्चेनविकनैवप्रस्कृचा
पकनामेमकरःतालहृत्रममकरःतालवृन्नचालनाजा
नयात्येवयानिजापदापममाजयन श्रयवः भूयःपुनरेव
चरणौकाशकृत्संवाहयतु करोतेःक्रियसामान्यवाचित्वा
संवाहनायत्वानिहपितप्राक ३५ ॥ श्रानतस्य ममचेद
नोचितानिर्दयंदपानदेशादायिनः योधितिस्वपिवेदस
स्पनात्कित्वयावदविदधपनापरं ३६ ॥ निर्दयदैतेर्दूषा
दूदतोममसुप्रावस्थानोहृतोप्रपदापस्य्वदतिभाःकृदति
वोहियपदविनुपपदैतेखंडयित्वात्वयाम्यसमानन स्व
किंनतद्वैरंप्रोच्यते ३६ ॥ दीपलोपमफलेश्रुधाच्चयात्व
त्पदाहतेनमुमचिंतामाणिः नोतदागामिपरमसमर्पनाता
यमनुपदप्रान्तकत्तव ३७ ॥ योममशिवोमणिस्त्वहस
नोवलावानेसुदीपप्रोपनामकाहमफलस्तमपिदीपप्र
काशास्तसत्वैर्वनिष्फलं चकेपदैर्विचाह मागनेदागमि
नोस्मिन्दीपलोपविफलीकरणापरापेसमर्थनामसमाधाने
नास्ति अतःमायमूदापरायः शिवाबोधिरत्वचरणयोः
प्रणतोस्मि ३७ ॥ इत्यसुक्तिमुपस्तुत्यकामलतत्वप्रवि
चिरूपस्यकारः आत्ममा[illegible]कांतिभागि[illegible]तत्व[illegible]
णमवेजमभगिनी ३८ ॥ इत्यमनेनप्रकारेणकामला[illegible]
क्रि[illegible]यापाद[illegible]तत्व[illegible]विनःभेम्यापादनतोवि
कोणः[illegible]यस्पेद्वाःमनलःआत्ममोहितमणीनोको

तिमेवं भंगिनीभंगमलं रंगाङ्गमिर्वैतिक केलवंगिनी नंदीतस्याः
भेस्याः पादाव्वेवाङ्गणसंराजेताभ्या संगिनीमिलितेनाचकार
नेघाहिमराजे भीष्मस्वमौलिनस्याश्रुपणा धोत्यंसलयानि
त्यर्थः ३७ ॥ तस्यदाविलनावोड्डुंबनेःस्वैसमन्यसम
तामियायस्तः तद्भीतिविवर्जितोगोष्ठ्यां रानिस्वामिनोपिद
शाह्निनाभ्यता ३८ ॥ सनलःस्वकीयेःउभपाः पादयोर
विलम्बद्दशामनोवप्रतिविभिन्नेःमिलिताप्रकारप्राप्या
तद्भ्योभीते हरीकरणेस्वयाभपदे प्रापकारशास्त्रनेया
यस्यतङ्गावे विधृनाकामेनसमतोमाहुप्रपामियाय स
ख्यामयासन्द्वेस्त्यादिनावहुव्रीहौसंख्येयेवडुवचनोडचि
चोपदेपौत्तिसिद्धं ३९ ॥ ग्रावेतेच्छड्कुकापलोपतेप
पपनेपपातिकृशोमयोनिशा पतमेवङ्गानिपांतरेवदर्शो
शाशोषमङ्गरातस्यसितदाणं ४० ॥ पश्चनलग्रावेनवक्रिम
कोपस्थलापनेनाधाङ्कुवीववस्वल्पनतावमतनस्पराद्धिः
तीयतेवरहीनोत्कर्षेतद्गनःशषस्यशोषमवाशिष्टताथ
निर्पानतेग्रन्यस्यानिपायांहणमङ्गेरोनस्यस्य सुवनीयिः
प्यसि ग्रज्ञरापोनवर्तनमित्यमरः ४१ ॥ तानतेनारानेरमा
यनांडुतःमंतुःस्वमनसोवहुवतः चवमेनतंनयोमेवा
रथंडुजंनीवजानेरल्पजीवना ४२ ॥ तोभैमीनलोतवोनेत
रवानिरमस्यसंभोगारमस्यायनाङ्गमेःपुनःसंभोगाभिला
षिणोबहुवतःग्रल्पजीवनाल्यावध्याङ्गुजोनिःउपवनाभि
तिदर्पानान डुहीहिहीनाजानतन्यांनिर्यस्याःसातान्निहस्तया
मिनोरथंनतचलेमप्रभातमहादित्यथेःग्रप्यापिरसायने
माध्यवजनेभवति तद्वतस्याल्पजीवनोल्पन्नाग्निदवि
ग्राउजंनकृष्णाहानसहवेदयोनरक्षनिः ४३ ॥ तव म
मग्नस्यानीययोल्लयोर्हवैरमोक्षमवतःप्रियांगियः
ग्रन्यवरपरहानपानेजःमोनतयायपटसमनतानेतो ४४ ॥
निर्दान्तेरहीनतल्पयोःसतोस्त्रयोःदम्पत्योःनमियःप्रिया

उत्सवैर्वपरदानप्रानजेः सांतरायपदमंतरांतरा ४१ ॥ निद्रा
तं एहीनतत्पयोः सतोस्तयोः दंपत्योः प्रियाप्रियामपरस्य
दानान्नविडंवनात्यानाश्रुजानेकृत्सवैर्मध्येमध्ये सांतरायानि
सविघ्नानि पदानितत्पानत्यास्वेच्छानेताव्यानानावोचत् ४२
देवहृत्यश्रुपगात्यनिर्दयेयं परमभीनिक्षुतनाडुष्णगामः श्वस
सेयमपराधमार्जनाजीविताव्यधिनलस्यर्वद्युपता ४३ ॥
देवानांहृतत्वंप्राप्यनिर्दयेयंयथास्यात्तथाधर्मस्ययथासंदि
ष्टार्थवादित्वादेहृंतगुणस्यभीत्यापवित्यागान्नोचित्यशंक
याकृतंतानुरुक्त शक्षिमात्रिराशांत्वादिदर्शनयाप्यागोपंतायो
येनेहरूपस्यनलस्यसेयंजीविताविपियावज्जीवंरूपत्वाव
रूपतेवापराधमार्जनास्त ४३ सहृणः समुविर्यच्छदीन
णनवराज्यमहृयेनवज्यसे तन्नलस्यापियाभिषेचनेय
त्वदंगपरिरंभविभ्रमः ४४ ॥ सुमुखिर्यन्नुवेकाणसपवन
लस्यत्वणः उत्सवः निर्वापारयितिः कालान्वाचवणानूपवा
र्थे नदेवराज्यराज्ञोभावः कर्मवाउरुमहत्त येनत्वंराज्यमर
उवक्ताभवान्नियमत्वदंगानापरिरंभायविभ्रमाविलासोवि
वलनंतदस्मृतेनालिषेचनंभवेत् ४४ ॥ शर्मकिंस्वदिहरंभि
यापुर्णाकिमिवार्यचटनाशिवस्यवा कामयेतवमयेहत
न्वितेनत्वर्थमतिडदत्वदत्यये ४५ ॥ ह्रवेविलोः ह्रदिप्रि
यायाः श्रुर्पणा किंशर्मनकाचनहवे तयापिभेदावगमात्त
शिवस्याशिवायाचटनाकिवानेकिंचिद्देवव्यवहारे श्रंचापित
येवभेदस्फुरणात् नन्वभावत्वविश्वय सहमिहमयात्वव
संबोधनेनतप्रसिद्धसवितः सहृदणवसंवृधमेकंकामय
४५ ॥ धीयतांमयहृतामवेक्षितेधीवशान्ममवंकाकापव
कः यदपयन्नणवहृनस्यातिकोनवस्यासिदयेपणेनमो
४६ ॥ धीयविधर्यम्मनितेमममतानाहृतधीयतांसायंनामे
वमितेतदुक्तमवकाशोवमरपवक यदसाक्षा… णान
स्वगाधीस्वकंशाकौतगणवन्नक्त्वान्वेमांकृंपाहृपेणवाणेनस्

नै॰
प्र॰ टी॰

स्येनक्रीतृवन्यासिरहीतवत्यसि ४९ ॥ सूएवंतामिभूतं
मांललिभिर्भवद्भ्राविलासमसक्त्वन्मयाकिलं मोह्यवचव
विवृज्यजानकीआविलिभयचलाक्षिवीलिता ४७ ॥
आलिभिः सावीभिः सहभवत्याः वा विलासं संभाषमसक्त
ह्मावेवा वंकालीनिसुयेनित्यतानिलीयसूएवंतामयामोव
निष्कावाणं राघवेणविवर्ज्यो जानकीसूएणीतानि दृशीनिर
प्रायमेव रामेणसीतात्यक्तेति साखीभ्रावात्कथामाकर्ण
यंतीभ्रनपवनयनकाम्पिताहस्थामि ४७ ॥ ह्यमपत्याव
निमीलिताक्षुपात्कक्षुपस्पधूनचापलात्पलाले त्वमावी
ष्णमवधाच्छिरोयतः स्वाभियोभिदयतीसुवेभवं ४८ ॥
त्वमद्रीयाविरह्मान्मयानिजाभानिमीरितवतीवहः सूक्त्ता
नोज्जितास्मिभवतीनादत्यये व्याहरद्व्रमसत्यकातरः
४९ ॥ यूरमम ॥ नवसावीसूत्वमपश्चात् सहपश्चात्
अनपवाविलमीलितात्संकोचितोत्वयात् क्रमखयणावाधू
लान्ङ्गणादत्वभाविपाषान् नथ्याकच्चपसंबोधिनः धूतेचा
पले संकोचविकाशाभ्यां वोचलयंनेङ्गात्पलान्मासा
त् अर्थ्यंतस्त्वसतोनेवसंकोचतोपवकालत्ववक्रमांगान्
पर्वाधारीयकृतः शिरः कम्पयतः वकलासात्र सकाशात्
स्वभयानिधायकारितवती सुबहः त्वमदीयाविरहादेव
भीतेमीरितवती अहं कूपादिभ्योनाविभेमि किंतु नलवि
रहाद्विभेमीति वहामिकथितवतीत्वमया इक्तनामनतो
हेतोरहंभवतीवदनोपिन संचामिङ्गानवयंनलः अमत्यस
घवकातरावबुव्याहरत् ह्यदंनानेपायनाङ्कसूणीलवह
कीतयेष्याजेनकरोपेत्यर्थः अन्यत्वमद्वाध्येयपादस्याधार
तयोगादपानात् त्वमस्यपितृमव गंहितोपाद्यपादः त्वम
सायोङ्गतिपाठयोगानवल्पोनिषिद्धयोनिवस्वत्र्यामासोड स
मस्याभिवभवानि ५१ ॥ संगमय्यावहंसमौनिकायव
वामयवनायतत्वाणे दंतदस्यनानतद्घ्याय वर्योनिकुया।

घकिमुनीषमघने ५० ॥ ये वाहं विरहे वा कथा संगमव्य
संयोज्यजीवकाजीवयेत्तस्मिन्प्रघाधुना संयोगसमयेव
तायोत्सुकाविति यावः एतोत्सुकौ कपोतस्याः सम्मनिद्रा
याः तु सामवकाशाहं तावदेदस्यः काकाकयविनवयः
इतीत्याकिभविनके व शुयेयाविनिद्रयाना पप्रपने समीप
नागम्यते ५० ॥ ईदृशानि गदति प्रियेह शोसे मदान्तिकाय
दियन्तमीमिलन प्रातगलप्रातकोकिलेकलजागराद
वानिशाक्रमुद्दनी ५१ ॥ प्रिये ईदृशं वदति सति इयं भैमी
सम्पूर्वाद्वितिलीलासमन्त्यानन्द्रापालीनाहंतोमंदान्तिके
याकिविदृशो न्यमीमिलन्निमीलयामास केव प्रभाते को
किलेम्यः वे कूजतिसति रात्रेर्जागरानन्तरं उद्ददनी वदृद्रत्वशा
हः सहाथैवानयाहि प्रभाते भैमी कुमुदनी वदृशौ न्यमी
लयदित्यर्थः ५२ ॥ मिथ्ये तां कांमालिंता धर्मसख्या स्वयम
वोद्धिन्नपरस्परकायम नो नतेन परिरंभसंपुटपीडेनो
विदथ तेनिद्रवानः ५३ ॥ मिथः संयोजिता कृपया भवाति
द्रवमेहद्युत्यान्सकुचापात्यथाभवति तथा ननोनन ततः पश्चा
त्परस्परसंलापान्तरं परिरंभसंपुटदेहालिंगनाख्यपीडिका
यापीडनेऊ वीणाति निद्राचक्रतुः ५४ ॥ तयामायान्त वहस्व
लकालिन तस्यानतनिःश्वासमपायाजस्रयामिसुभावास्फु
टकायतामिथः प्राणभेदमुदासे वाल्लावदोजमद्योऊरेक
रिमकरी शुद्धितोवीडवदन्निक्रान्तानकभावाभयहृद
यमगादृहमानंदानिद्रा ५५ ॥ तयोर्भोनलयोः द्वंद्वमा
नेदानिद्राप्रापकोहर्षा यातायाननयोगानागतयोविषये
यद्वंद्वो वेगाः तस्य स्थलेन कालितस्यासौंन … नलयो
रतिश्रमजनितानो निःश्वासस्य … मज स्वमतसे व्याप्ति
सुभावः परस्परं … देवायितः प्राणभेदस्य …
हासाय सं स्तन पकपव प्राणावाफ वेक … हियानीति
प्राणाकवाया … कांपोऊ विषो … वतीतिःश्वासपाचय

नै॰
प्र॰टी॰

स्मिन्नस्तीत्यर्थः बालायाः कुचयोः पत्त्ररचनां ऊरुपृकरि
मकरीरचनाविशेषः तया सुखितो वाक्यितेन चेतसा स्वीकृतः स्म
नलस्य वक्तुः तेन वा विज्ञानालिप्येन प्राप्यालानु मोपतः
प्रकोभावाभिप्रायो याभिस्त्रीड्याउभयोर्द्वयो रेव सदृक्षयं
स्मित्रीत्या ध्वनि १५३ ॥ श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकार
हीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितेन्द्रियचयं मामल्लदेवी च
यम् यातोस्मिन्शिवशक्तिसिद्धिभगिनीसौभ्रात्रभव्ये म
हाकाव्ये तस्य कृतौ नलीयचरिते सर्गोयमष्टादशः १५४
शिवशक्तिसिद्धिर्नाम ग्रन्थविशेषः तेन सह एककर्तृकेऽ
त्यर्थः १५४ ॥ आनंदस्य कृतो निरर्गलविमनो संतंप्रदाया
त्वयाऽदस्यानैषधकाव्यतत्वाविहृतो शृंगारसारे कृतो
सर्गो नायकयोरभीष्टविविधभिक्षुष्णाभिरष्टादशो संभोगे
कलहस्यकलविहृताविज्ञानबोधारतिः ॥ १५५ ॥ ॥
इति श्रीनैषधमहाकाव्ये संभोगवर्णनोनामाष्टाद
शः सर्गः १८ ॥ गृहंसः सदा नाहननादं दूपाठकृत्त्वरो
यावह्वानत्वपदैः वाग्वादिनो शान्तिजपसन्धूलीभवैः बहु
घयतामनोमे ॥ अथास्मिन्नेकान्नविंशतितमे सर्गे
वाके न दयासमयकोनतैः कालः काव्यप्रसंपन्नो सु
भाष्णनियमस्तुनोतिसंभागशृंगारोद्दीपनायेम्यस्य योज्य
ण्यंपत ॥ ओनिशिदशामितामालिंगत्याविबोधयति
स्माभिः निषधवसुधामीनाकस्य प्रियांक उपयकाः स्फ
ति मफ पदरस्य वेदस्यां विभाविततभाविक स्फुटरसं
ध्याप्यकाविंतालिकैर्जीगिरांगरः १ ॥ निशिप्रातेदशां
मितां प्रियतमतोभावेहृतावितनाशो बोधितस्य माश्रिनव
त्या सत्यापि प्रियाया प्राप्त्यानिषधेश्वरस्य प्रबोधकैन्नें
मिस्तांद्विवैतालिकैर्बोधकैः [illegible] निर्मलपाक चम्पा [illegible] याचो
सौपदाना श्रवणाञ्जितः नस्यावै स्मपाप्रवीणतया भावितः
उद्दीपितस्यास्वाभाविकः न पावबोधयावीतात्म भा वा

भक्तिः सेव्योसौ नि भाविकः अचिन्त्यादद्दे प्रकाशनात्वाणि
नि भक्तिरसेनार्थटकृन्त पविषयरत्याश्रितस्थायीसोस्फु
टस्थायीसो रसः शृंगारादि रेव रसः विलक्षणतानेनभ्यधाम
भ्यक्ताः सिक्ताः गोविजागिरे गीयंते सकैर्गे शाहे तथा
च रहनत्र्यं धूमनीहतनानाशास्त्रविधानिः स्थितानिर्य
श्चाजनयंत्यनायाफनील्वायपीडिताः नादस्य भेदा
लेहयाः श्रवणाः स्मानयोहिताः स्मानिभ्योजायमाना
यः स्वरोत्तरणात्मकः रंजकोमनसः श्रोतुः सरवरागी
यतेवुधैः इतिसंगीतलक्षणानुरागताभिः स्मानिभिमेघ
मघरुचामोपदलानिचवाक्येयं १ ॥ जयजयम
हाराजप्राभातिकौसघमामिमां सफलयतमोदान
ददानो दूरालसपत्लणाः प्रथमप्राडंतपाष्यायोस्थाय
तवात्मविदर्भजा प्रियजनसुखाभोजाततेपयदूगत
मंगलम् १ ॥ भोमहाराजजयजयजगजनः जनः सर्वात्म
प्राभूयाइत्याशीः दरमीघदलमानिनिमेषाल्मे
कानि अर्थलिकसितानिपत्माणि ययोसप्रहृष्टोहृदा
हानादिमोघ्रानिकोप्रभातेजायमानोप्रमोशाभी
सफलयतमापतिप्रायेनसफलेऊरु तवपाथ्योस्या
येपाय्याथासत्कालमस्यायप्रथमप्राऊनेभैस्येवाक
प्रवृत्तस्यभेमीसुखकमलदर्शनसवमंगलमक्त अ
त्रहेतुमाह भोप्रंगहृपामंत्रोमयहतोहितोः प्रियजेन
सुखाभोजात पंचमीविभक्तेः इतिहत्वेणविभागोविभ
क्तेनियोहस्यभेदस्तस्मिन्तक्त्वोनिधारणीपंचमीय
देवदत्तोयज्ञदत्तादाढ्यइतिवत्प्रियजनसुखाभोजा
दन्यत्तेगमंगलनास्तीत्यर्थः १ ॥ वृकणाशाहमाया
मासादयतमकरुचाति निश्चयलिच्याषणाश्रप्रोक्ताम
एयनिष्ठक सहितमहमपप्रपतोवप्रसादामिषादः
सौ निजसुखमिनः सेवेधत्रीहसौहितमीहादितं २ ॥

नै॰
टी॰

वरुणगृहिणीमाशांपश्चिमादिशमाश्रितमंशुंदूरतश्ची
नाभासांनिचयःसमूहएवामिचयोवल्कलंतस्याशुष्कपना
मेकदेशावयवानामंशूनामपायोगमस्यक्रमेणनानिरंशुकंव्य
पगतसर्वकिरणमेववल्कहीनंपश्यंतोवयमतादस्यनेमं
ल्पस्यव्याजाद्धरीमीहितेबीहावल्कचीदिकंइमानिजंशुंव
स्त्रंमहासंपन्नयथापरात्त्रियानग्नीकृत्यपरित्यक्तोपि
दृहस्थाविसियोहसंतितथेतिमन्यनितं ३ ॥ अमहतिनरः
तादृक्साराःनलोचनगोचराःनक्षत्राणांकिरणायांतिक
मादृष्पवस्सराः कथयंतिपरिश्रांतिरात्रेतमःसहकृधना
मयमपिपरिज्ञाणयातिस्तमीरमणान्वियां ४ ॥ अम
हतिनराःस्तमाःक्षाराननेत्राणितादृगिनांक्रियाविशे
षणं यथावाद्यौदीप्यमानाआसन् तथालोचनगोचरा
नभवंतितद्दृश्यंतेइत्यर्थः यद्रपकल्पवेलाइत्यादिषु
उंगंमस्त्रोत्पनेनवैकाल्पिकोजवःसूर्यस्याकिरणाःअप
स्यराःअविच्छिन्नाःक्रमाधामाकाशामंचान्नपूजयंति
शोभयंतीत्यर्थः अपरेपरेचेतिद्वंद्वः अपरस्यराक्रिया
सातत्येइतिनिपातनात्क्रियासातत्येकर्मनमाविंसद्वंद्वः
अयमापिनमीहायितांरात्रिपातिस्त्रंशोदीर्घजाःदीप्ति
हृतःप्राणोबलयस्येदृशाःराआस्तमोभिसहकृधनाः
कृष्यमानानामिष्टांपरिश्रममंदायमानत्वंकथयति
सहयधनामित्यवराजन्नियपिप्रजःसहचेयुनेनोत्पन्न
स्यवनस्त्रीत्वेपिवनोनहृशाइतिवक्रत्यनहृशांतात् डी
षोरेफस्यचवनोरचेतिप्राप्तस्यापवादः रात्रिशब्दस्य
दिकारादक्तिनइतिजोषिरात्रीतिदीर्घत्वंतत्रूपं ४ ॥ स्फु
रतितिमिरस्तोमःपंकाश्रयेतवाप्रत्वकैः प्रकाशितनगत
शेषचस्त्रचपुटस्फुटवृत्तिवितः आपिमधुकरीकालिमन्या
विराजतिधूमलस्योविरचितवल्लालातालितलीकवेतनिपा
तकेः ५ ॥ लालायाःलक्ष्मीमहणातवमातिपातकेःजय

ङ्गिः सूर्यकरैः इत्युक्तनलदलोत्पलनीयाङ्गाधिनालिनिग
णात्मसूहः पङ्क्तीणां बद्धनांमितेतरकृतेनाहसानां च चाङ्गि
हणनयादीप्यमानोः मकरंदच्युत्बितः उत्तुंके महानकंद
मरणाधारि विभाभने लालाललम्मीमृतिमातंके रित्यत्र
कन्दैकमणोः हृत्कांतिमामाशाकमाणिषष्ठ्याः नलोक
व्यापृतिष्णावलं यत्तु नामनिनिषेधाङ्कुनीयाश्रोपि च
कालि कृतस्म मात्मानं मन्यते इति कालिमन्याहृतासहूपा
हे कारवती भ्रमरीतथैव रवेः कैर्श्मलक्षविः नीलाक
णकानि शिवभानि कालिमन्यानि विशत्ताविसर ५ ॥
रजानिमकृतमालियाभः कशाक्रममकृतैः ऊषाकिमल
यस्यान्त्ये रत्तैः शायैः ऊषाविंडाभिः स्त्राधिबक्रुयालेनायः १
हत्वीशिरोवोऊरमकरंकिमपिगामनानन्यषोमुक्ताफ १
लान्यवमानिवे ६ ॥ वंसुक्थः करधीकदइतिमेवापिधा
हेमांज्ञावेरिवकारिणावमयवः करधीकारहूतास्तुने
पालेयाभः काणाः न्तघावकणाः नेभ्यः क्रमेणक्रुवीभा
वात्स्वृतः मंजाने ऊषादलानमयेष्वास्यनोनिमलजेल
विंडाभिः स्त्राधित्क्रुपालेनवूपानिजकत्तेप्रवेणनकेनापि
प्रिविल्पिनः श्रेयः हत्वीनारंधकरणापकरणानांलोह
हत्वीनाशाखोश्रयाणपवाऊरान्तेः मंकरसंयोगंकिम
पिकाचिद्गमितानिमुक्ताफलानि ऊक्तविषाषणाज्जल
विंडवः ऊक्ताविषाषणमुक्ताफलानीवरज्ञावित्यर्थः
ऊषाकिमलयस्येतिजातावेकवचनं श्रयेप्राप्तोवितिमो
नेवापकरणोचु प्राथवास्वरवातिष्ठकवलादिनिसमम्मा
श्लक्ष्ण उदाविंडाभिरिति मध्यदूनमम्मूविंडुरत्रभारहा ८
रवीवधगाहे कुडेस्तदकसाङ्गस्पादादेषाः ६ ॥ रविकवि
कुचामोकारे पुस्तकदामलाविंडतोगमायितमसृकची
येतोविहायासिलकाः स्वविरचयान्तरङ्गेकादात्त न
यासूत्राः शिवाशिवमहत्ताविवादस्मादस्तत्रायमेमायः ७ ॥

रवेरुचीनामङ्घ्रिः सर्वाङ्केऽपि विशेषयन्तीति भातेः प्रा
तः सूर्यस्याङ्कस्वदेवस्य यत्वा किरणीभूतानां रुचां स्मृतवे
दमंत्राणां गोकुलवेषु ब्राह्मणः प्राणवं कुर्यादादावंते च वेस
वेदान्सर्वतत्वनाकृते पूर्वंप्रवलात्तु विधीयते इति स्मृतेः
मंत्राणामाद्यंतयोरवश्यंभाविप्रणवेषु सत्कृदाना
ममलानां विहिताममृतस्वाराणां भावगमायितं बोधयि
त्वमभूराकाशेनारकाउस्मीयं तेजनैर्दृश्यंते वा मोविरु
चिरुचामस्त्रैरुदानतयास्मत्तटतयेव अस्मृरुदानइति
सूत्रबोधितयोदान्नमंत्रयासामुत्रड मडलादाह्नता प्रा
वीताः श्रेशवः पवासंथायांनिस्त्वयेन स्वरस्योदात्तादेवि
रचितभवनीमस्त्येदाप्रत्यतारकानां वर्तुलत्वाद्विंडमा
स्यचंद्राकिरणाणां विच्छेदेनरोवा सामस्यान्स्वरविरचना
त्वे ॥७॥ वृजांतिकुमुदेह हृष्टा मोहः हृषोबंधपिधायकेभव
तिचनलेहृदतागपतादहेनोजासि लकरत्नपत्नजा यो
मायामयीमिवरावणास्तामिरांचकुरयाहरात्रिंदिन
स्तिराभास्तिमान ८ ॥ कुमुदनानिवानरहृष्टाह्नजे
तोदर्शनादव मोह सूक्ष्मांवृजानिस्तानचेदनः नलेवानरे
हृष्टोबंधपिधायकेभीनाहृष्टोनमीलति नानवहृदू
देवता राधनोस्त्रयीवहृतोजासिव्यपगत तेजोसिकानरे
सोतयवारावणास्यापत्यरावणीमायामयीसीनालक
मत्वरात्रिमिवव्यामछकेशीघ्रदहोत्वाहिनास्तिस्म न
ष्टैवगगास्तिमान स्त्रयः कुमुदासुतानां लेहृष्टंवमोहः
सेकोचं प्रजातिस्मानि नलोरलयोरैक्यान्नरे हृष्टोबंधपिधा
यकेस्मेमसिञ्चनस्यविकिरणासहत्वाहृष्टे मुकुलयति
सतिताराधनो चंद्रेह्नसदातोजासिनिष्पन्नेसति मायाम
यीरात्रिचर्यमायाभिः प्रवृत्तांतिमिरपर्यवांचिकुरोरहीत्वा
हिनास्ति श्रवनलेनैवपेदर्वयवत्रहह कुत्रलस्येवसंवो
धनत्वादसंबंद्धः हृष्टोबंधपिधायके इनिकंतर्केमीरोः कं

ह्मनीलिकर्मणां षष्ठीविजृम्भ्या हमिति स मासद्वैतत्तीया
सम्यग्मोऽतिनिपुल्ल ८ ॥ त्रिदशानामथ नक्रीडातल्प
विहायसिगाहनानि फवनफनस्तम्भागम्भीभरे यहस
यहः स्त्रूडनत्वकरकाकावे स्थूलोल्कवे रुदवंभाविः स्परिहवं
तिनाविडोगंडोद्गथानुविफः ९ ॥ वहाणां स्थूलनताना
संयहः देवामिथनानाक्रीडाशाय्याद्रूपे आकाशे सुरते
फनानां छिन्नानां स्तम्भागानां मालावडानां शोभान्तिषा
यकशनिकोमलवार्धमह्रूपैः उ ल्लानां कार्पसानां सुस्कवेः
समूहरूढ़दम्भविः स्थ्यांस्तुवितमध्यःस्त्राविडःस्त्रणां वंडः
गडोपधानस्य चन्द्रिकापहायस्य कपोलयोस्त्या ध्यसोप
पानस्याविधोपकारेसाद्रूपंनमुचाति ९ ॥ दशाशाच
त्वेवैदीषाणां विवर्तनमूर्तयः सविधमफनालंडवेनि
भ्वैरावैरसमयः वदनऽहरेषाध्यान्नाणाम्यनडदचाति
स्फतिपदमयं स्लेषामेव प्रतिध्वनिरंधानि १० ॥ दशाशा
तानिसहस्त्रसाख्यास्तुनाः चतुर्णां वेदानां शाखाभागाः
तत्परिणामरूपाः स्वयंस्परशमयः स्यफनामविषंसमी
पयथाम्यात्याद्वमोत्रानेषाटिमलंडवेनिभूषयंति
गावयंतिनिनिरादयंतिवा तत्ततःस्तुयींदयाइतोवयेभू
णांवेद पादकानां वदने स्वेव ऽहरेषस्फानिपदमयः व
दशावाद्रूपाणां रविरषेमीनास्य प्रतिध्वनिः श्रधनि
लस्त्रेः शाहोस्त्रावंविनाउदचानिउद्धृत्तानिश्रधनीत्यत्रन
रमःस्त्वल्पार्थवाचिनमरुदरकन्यतिवत् १० ॥ नयनि
भगवाने भोजस्यानिबंधनवोधवः किमपि भगवत्यास्ता
दृस्य प्रत्यानुपद्मतो अपसवदारविधानप्रेत्यविवयास्य
मंडलीलवणफलदर्शनस्वर्णां चलभ्रमविभ्रमः ११ ॥
अपसवतोविभवंतः प्रादुर्भूतस्यतमसः प्रत्यंगवेसस्यरू
पमेव पाण्डुमेवघनप्रांः श्राकाशमार्गः तस्यमंडलपा
लयेनत्तलक्षेण नामिलनेनफलमफलीभवन श्रस्त्रा

पं॰मै॰टी॰

तमाश्रितं स्वर्णाचले मेरौ भ्रमणास्य विभ्रमो विलासो यस्य हृ
दा भगवान् श्रीभोजस्य जातावेकवचनं प्रयानां जात्यादिस
वं यदुर्विनावापवाः स्तूयंः मत्यवत्यासादस्य शाकसोयस्य प्र
वाहन बाहिर्हि हीरदेशमालिदमुपक्षतास्मीपाश्रयतां तय
ति प्रविशाद्धिर्जनैः पक्षाप्रकर्षेणाहूयते इति प्रचालनैः श्रृगा
वैकदेशप्रचलनैः प्रयाणश्लोतनिपातितः उपक्षेत्राश्रय इ
ति उपक्षेत्र शाखानि पातितः ॥ १२ ॥ नभसि महसां ध्वांतध्वांत
प्रमापणं पवित्राणामिह विहरणे धूपेनं पातां रवेर्वधारयन्
पुष्पाविप्रासनञ्चाषाणूशापाश्वासुर मां प्राशीतदधिगम
नान्नावापावते हृदुयत ॥ १३ ॥ नभसि महसां तेजसामा मे
वधातस्यैव ध्वांतस्य प्रमापणे मारणे पवित्राणां पवित्राणामयं
तः धूपेनानामिह प्रभाते विहरणेः पवितेः मं चावलीलाभि
ह्तयस्य धूपेन पातान्मृगयामववारू यान्नाश्रिन्वन् शाखी प्रा
पाश्रय भूतः चंद्रः यासस्य साक्षणाभयाश्च रमामा सापापश्रि
मां दिशमेवानिराधान्वमयाञ्जगाम प्रवंतस्याः धूपेन पाता
ध्राश्रधिगमाञ्जानानाम्नां भिवेव परावर्तेन हृदयी यतश्वाप
गत धूपेन पाता ध्राश्रः धूपेन पाता सयं क्रियाया मीमांति च्वनः
ता स्यांक्रियेति जः ज्ञित्वात् वेपद्द्वाद्धिः न पदानि लपा
ते स मुमागमाः श्रदत्तताहाप नथा चामरः च [illegible] सा
क्रियास्याच हृदुपातादि फाल्गुणी धूपेन पाताच मृग
याते लंपाता सोपानिच ॥ १४ ॥ भूषामभिभक्ताराहाराः
च्युताइव मौक्तिकाः हारस्त्वनक्रीडाल्लूनादियद्विपद
गानं बकुकवक्तृनात्मातः समाजेमादफनापुनर्निरूपदि
निजाकारलक्ष्मीविलक्षणमीलते ॥ १५ ॥ इत्यादीनाक्रि
याविशेषणात्वादव्ययं इत्यंत कालस्वैवासिद्धिनावकाः दे
वानां रति लीलयाश्चित्राश्चार्यात्यानि तानि श्रेक्का फलानी
वावियद्गगनमङ्गनभूषामाविभ्रमः इवयामास्तः श्रफ
नामप्रतिपातः वज्रभिः कौस्तुभमापमभिरेवमापातिभिः

कैः सदृहृदयमिभिरिव पाणिभिः अथवा बकैः देवबक
कैः खलु ए स्पाहुंजकरं त्यमरदूषणात्संमार्जकैः कृ
तात्संमार्जनाद्वेषानतारमौक्तिकानां निरोधानाद्देवभूलो
वत्रिराकरणात् अथवा संमार्जनाद्धि येगानस्यवोपले
पनाद्धेतोः निरूपधिः कृत्रिमाभिरूपाधिभिः स्फटिकम
वारुणतादिभिः शून्यो निजः सहज आकारो यस्यैह
शेपवियुनिलढोः शोभाविलतामागवस्थानोविभि
ष्ललतां मधामात्रया हृदयपतेतावाहुतायाः कृत्रिमाया
शोभायावपगतायां व्योमसदृहशोभयात्यंतशोभ
ते इत्यर्थः १३ ॥ प्रथममंडपहृत्या छेनावेरावडितनंदु
लैर्हिमिव परिपहरवीपवावलीशावलीहूनैः अथरवि
रुच्छायामानिथ्यनभः स्वविहारिभिः हृजातिशिघारदो
दूमश्रोणीमयैरुदसक्तुभिः १४ ॥ निमिचंद्रहूपदूवा
वेष्टिपंक्तिभिः शारीहूनैः तावकैर्वादानतंडुलैरघमादो
निवेधस्थानतरं नतस्राकाशः स्वविहारिभिः स्वस्मिन्व
नेमानैः शिशिरंदोदानानुमारशोकवाणंपांक्तिहूपैरुद
सक्तुभिः उ[illegible]निसृतैः सक्तुभिः कृत्वा रविकिरणानो
भोजनातिथ्यं करोति तावेरित्यमरदीकाया १४ ॥ अस्त
वाहितनम्यादित्याज्ञाविपन्निमपागतं हिलिसूतगरुः मा
तोयोक्तिं नाकिंवचवमः प्रदातिलुदंतीकंदविषामय
स्तनजीविनीयादिनवहतेसंध्यामानं वनव्ययभीरुता १५
अस्तवाणाग्रुरुः सुक्रः आदित्येभ्यो दैत्येभ्यो जातांविपदं मा
मंदेवानायरुजाम्रहूभिः प्राणैः वाहितं सूतनमपिचकं प्रा
तोयोक्तिं संजीवयितेकदोरुरुरानीस्तनसंजीवनीविद्या
मपठत् नथैवेदानीमपि सुक्रोनस्तैर्वाभ्यः सव
व्यतिरिक्तेभ्योरादसादिभ्याहितमपिन मर्त्योमिरमोदि
त्याज्ञानुां विपदं उपागतं प्राणयोक्तिं सुनकृपादायत
केवेस्तवनीमाविस्तनास्तनसंजीवनीविद्याकिंनपठति

नै.
पं. टी.

अपितु पदे देवयादि संध्यायां मौनव्रतस्य व्ययात्राणाद्धी
हन्ताञासेन वहन्त इदानीं संध्यायां मौनव्रतभंगभयाद्धू
सीमात्से अतो न्हूतं संजीवनीमंत्रपाठाभावान्नमः प्राणा
वियुक्ता इत्यर्थः १५ ॥ उदयशिखरिशिखरस्थानन्तंज्ञो वैता
ननिषाः हलादयानि विहरत्सु षणस्य मध्ये हनाधमंजानव
वान् उदयदत्तिण्णमज्ञाभावाद्रात्रौ लात्त्रु जेमिलि न
किमतन्वं गगाच्छ्रज्ञयान वेष्टकवेष्टनात १६ ॥ निशारात्रे
वृक्तादिनेन सहरणे कलहरूपे यास्मिन्दृणे प्रभातवेला
यां विहरति विसर्जनं विजेता एषा रविः येषुनानि उद
यगिरिशिखर वराणां षाणां ओसस्य नेवपत्नापुनं दुकूलानां
द्वयीभूतानाम पूर्वतानाम पत्तदनाम धूमजात नावेरि
हषाणां सुतालाजत्तनो इवा त्रियामा तेन वार्यंतो हपियप्रवा
हान्याचयति॥

१६ ॥

रविरथ्यहयाल्वस्य संनिधुवं वडवावल प्रतिबलबला
वस्यायिन्येस्ती सीत्सु समीपगान् निजपतिदृढगाढ
प्रेमारुयागविहंगमीस्मरघोर पराधीनस्वान्तावृषस्यति
संप्रति १७ ॥ बलाकस्य दैत्यस्य प्रतिबलः शत्रुरिंद्रः त
स्य बले सेनायां मवस्यायिन्यो वाडवाः समीपगाः स्वैरि
गृह्यानित्रुकंपयंति नो रविवह्याश्वान् ध्रुवं संभावनायाम
श्वस्स्यं निमियन्नारीमिच्छन्ति किं गाढप्रेमानि विडाउवा
गाचक्रवाकी संप्रतिकामपीडावि वशाद्दयालु
भे चक्रवाके हृषस्यति मैथुनेच्छया गच्छति अश्वस्य
मैथुनेच्छायां क्यङ् हस्यागमो १७ ॥ निशानिवशानाःदी

रस्यंतः द्वधा स्थाकिशोरका मफरमफरुंहे षेतेने विलो
दितवालधि तरंगसमजः स्यानोस्यायक्ष्णान्मामे
थभूपरभवशिलालेहायेहाचणोललवस्पति १८ ॥
राह्वौनिराहाणः अस्यानांकिशोरकाः वालाः द्वधाबु
भुक्तियाद्धीरस्यंतः द्वौ वेलालसावतः विलोदितः वाल
धिः युस्याक्रियायांतस्यामफरमफरेहषेतेहे बाधा
हुंऊर्वतित्तरगाणांनामसमजः स्यानोस्यायेअपादूने
पेचमीणमुल्त मंडरायाःसत्वरुउस्यायक्ष्णतीचार
सोमाणामथभूपरभवाशिलानस्यालेह्मायईहृयार
सुहयापासिञ्जाः ईहाचनरहनिविनेवेबुसणपोलव
णस्यनिपीतंकेरोतिद्धीरलवणायोलीलसायोर्थ्यज
ह्यकोसमंजरूसमुद्रोरजः पश्याशितस्यप १८ ॥ उडुप
रिषदः किंबाहतानिषाः किमनोचनोपानिहितनय
हृष्टत्ताभ्यांगणीयकचौगणः स्फुटवमुडुपतेराषमे
वेन्दुः स्फुरन्मालिनापमनस्युविययदन्नयाविसृष्टापिड्ड
नंवनतद्दुतं १९ ॥ उडूनांपरिषदः सभूहस्यआहृ
तीग्रहृतानांवः बलहृफ़ादिभ्यः च्यानोपिद्ध्वान्तईषि
ग्रहृतानुचरहलस्लाड्नस्पानियंकावलोपः आहृतोया
गपताकिनप्रापितयोगपतेवनत्यानिषाः किमनोचितो
प्रापितोचितस्यमेवयन्नाभ्याम् उडुपरिषदानिषाचग
णायोगणायितेषाकयः अल्पावर्तिस्टोकचीनागणो
यस्येहशः पातिस्थइः इहयन्नहष्टः प्रथममेवनयोः
व्यपगमान् स्फुटमत्यंतहायां उडुपतेस्त्वदस्यसेवधि
स्फुरंतोअपमनोअपमनः संवेधिनोलाविवयस्पेहशीव
नोमध्यमेवहृदय आपमअपमनोविकाराणिभवेतु य
घतेनयोकृपारिषविश्लेषाविंयोगेपिड्डतंवतालेदनङ्
तेदूवीभूतेनास्तिअपमनेत्यन्नत्यपवासेनप्राणाअत्राति
ह्वेषाणाः प्रकृतिभावः अपमेनप्राअपमनोविकारादिः

नै॰
पं॰ श्री॰

लोपो वक्रत्वः ॥ १९ ॥ अरुणाकिरणेव स्रौ लाजानुद्
निजुहोति यां पवित्रायन्तिनां संध्यामेतामेवासि मणि दि
वः इयमिव समपवाग्निं भ्रांति करोति मुखायनः कर माधि
नकं तस्यैवालुकः सकौतुकमीक्षितं ॥ २० ॥ अरुणा स्या भू
तेः किरणे एव वज्राणां योगान्तु भ्रमो यास्ये संध्यानद्दस्य वलाजा
न् जुहोति भ्रवे मिउन्मेदूतं तदिवामाणि: हृदये स्रौ लाजांज्वह
तीं संध्यां पवित्रायन्ति पवित्रां व्यापयन्स्यैव विवाहयतीइ
यीमेव यथेयं संध्या अग्निं भ्रांति माग्नि वे वायामानां मिथ्या
ज्ञानमेव शाहूल्लाजा ज्ञो भ्रांति प्रदक्षिणा परिक्रमणं श्रु
रीकरोति पारिलङ्घा स्येहति भूतवर्तमानानां नयासंध्याव
तस्म एव संध्यां पवित्रायन्त्ये यः यतोग्निं भ्रांति वाङ्क्षि वेवाय
मिति मिथ्याज्ञानमेव वङ्क्षि प्रदक्षिण पुराकरोति करि
ष्यति यावत्स्त्रवति प्राणयोरिति भविष्यति वर्तमाना न
नकं तस्येह धूंस्यैव कर्त्तं किरणमेव पाणिं सकौतुकं सा
स्त्र्यमेव मंगलसूत्रसाहितमीक्षितं कौनजनेउत्कंउ
त्कंदितो भवेत् अपि तु सर्व एव ॥ २१ ॥ रतिरतिपतिद्वैत
श्रीकोपकरं विश्व मत्तं शंप्रियवलितयन्ते नेचायांवदाम
नसोनतः अपि विरचितो विघ्नः पुण्यपदं हृतं चलनमेतः
पुरुषमरुषे नोकस्यैवास्मदेवन्न सदेवनतन् ॥ २२ ॥ भोरतेः र
तिपतेः कामस्य च द्वैतं द्वैध्वं नद्वत् श्रीशोभायया ता इ
श्रीह भैमीनलौ वधूनवा चायोग्रत्यनानि लज्जाप्रियवच
सिहितां योफकरमाधिकायं यद्विश्वमत्ततो वदासनसा
प्रतिपायेन प्रामकालंधूमः प्रधानिसर्गप्रामिकाले
पुरुहत्या स्वविलोद् तस्ये कपक्षानकड्कामिद्रमस्तद
चनेपुण्यपदं हृतः तत्क्षेत्र प्रतिबोधिकायार तकोडायाः
विघ्न हतोपि वायकवयोः अरु षे वोषाभावायो देवन्नराषेसा
जरातामिति भावः तथनः कस्येन सदेवस्यहजातुकूल
त्वात्सर्वपवमदः करोतित्यर्थः अत्रवचः विग्नः कृतोपि

न्यत्रलिंगसंख्याविभेदेपिउपमानोपमेयता ३१ ॥ भ
वलोचयकतानुकांतः सख्यामुपाख्यनपेमयत्वरयानिक
एसत्यधेयेत्वाननामानिश्णनुज्ञा घातिमातिरथ्यावधूपं
कारीदिनोदयमासितांहरिपतिहरितस्तूर्णभूणायितः
कियतः त्राणान् ३२ ॥ भोस्त्रपोमयप्राचुर्यमयंदू
तहृतेनेकपद्लवकथीचंचयत्ताहृथयहृत्कानाकांतायने
हपोभवकांतात्यजतेत्यर्थः घामित्राणामित्राणयोः
प्रत्रकांनाशाहृसप्रियादित्वात् स्त्रियः पुंवद्भाषितपुं
स्कानूङ्समानाधिकरणेस्त्रियामपूरणीप्रियादिषु
तिपद्वदोसाद्भवद्भावाभावः नृपाणुज्ञानिशायाया
त्रेयनुपसर्जाताज्ञातात्रयप्रभानिकोसंख्याकथनामनत्व
रयातिग्रथ्यानेनरंघातिपतिः सूर्यः दिनेनदयमवधूप
कारीतिसुयेनकरणशीलः सप्पजातेतोणितिसाक्षी
त्येहरिरिंद्रः पतिर्यस्याः साहरिपतिस्त्वासोहरित्
प्राचीदिक् तस्याः पूर्णभूणायितः प्रामवजनुनागर्भरू
पाचरितः कियतः त्राणान्स्थानाश्रयेवोदेनीत्यर्थः ३२ ॥
प्रषितमनसस्त्व भैमित्वयाधकेलाथहेनिषिधव
ह्यानाधस्ययिस्त्रथस्त्रताविधो अजगणदयसंख्यां
वेध्याविधायनदृषणांनमसिन्नसनायत्रामास्यात्त्वसं
प्रतिदूषणं ३३ ॥ भोभैमिकलावहेरिति लिंगसंख्या
विभेदप्यारोपात्कलानाथहेश्वनयात्वयापद्देनत्तो
नलस्यापिविधोसंख्यावेदनादनित्यकर्मणिस्त्वयस्त्र
यतात्यतेषायलमासिस्त्रयसंख्यांविधाविपलाहा
त्वाद्गघणानागणयत् यघानोर्हतेनोमासिस्त्वयैनस्तू
यंनमासिनमनानस्यात् ३४ ॥ नाविडंधिनाकापिर
लघतनोनियताक्रिया घननडविते हेतभैते मैनीवि
निमास्मद्रः श्रनिपीभवदंत्यागादेनजनः खलुका
मुकीसभगामभिधास्यसुज्ञामंपरोकवदावदः ३५ ॥

नै॰
प॰ टी॰

भोभैः स्मित्वतः काव्यन्त्यामीयदन्यर्थेविरुषीपुष्पस्वल्ला
नाम्लितन्तोहतोहूमन्तास्विनिभंगेनित्यक्रियाश्चशपा
नकेहृतत्वमाभूःपराकस्यपरेषामेकस्यानस्पोङ्गा
मपुस्त्वर्वद्वावदःविशेषेणवक्राजनःसामान्यलोकैः
रात्रिदिनंभवत्याकृतादन्यागादेनेकाङ्गकीस्वभगम
भिथास्यातिवल्लयस्याःस्वरतार्थमेवपत्तविह्वानप
मोघर्थेस्याकाङ्गकीस्वभगाशष्टस्यास्प्रियादिप्रपागादि
प्रियादिशिष्टानिपर्यर्दासीनष्टवङ्गावःविडषितरति
चतुष्पकल्पत्यादिनाक्रिस्वैः यत्र नवहार्षिण्णाहवेन
छावत्यासौभाग्यवर्नीभानितनङ्गरूषेणाविस्मृतेनतडेपेद
मेवानेकस्यस्फुटतरमप्रतीतेः प्रियामनोज्ञाकल्या
णीस्वभगाडर्भगाभाक्तिःसचिवाकीनासमाचपलाख्य
मानतेवृद्धाहिमावामनाहृष्टभाक्तिविनिप्रियादयः २४ ॥
वहसहचरीमनोराजन्याप्रिस्वनरादानानरणिकिर
णैस्तोकाङ्गकैःस्वमालभतेनभः नतूपिनिरियङ्गाम्ब
स्पर्शादृकुवदिद्दस्वतोदृथानिनालिनप्रस्थायिन्यःस्त्रि
यःकुमुदाङ्गदा २५ ॥ भोराजन्...मण्डन्नमसिय
मण्यनास्वहचरीभैमीदाराङ्गचस्तोकाङ्गकैःस्तोकोति
कद्दरार्थस्कन्नानिनस्वरूपःस्तोकादिभ्यःपंचम्याःअल्ल
के किंचित्यस्तनःस्यूयंकिवाणःनभःस्वमात्मानमाल
भतंकुमारदेवेवपलिपतिकुतदास्तकाधारात्रियत्रि
गस्यस्त्रासोभाग्यान्तर्यपवभास्वान्तीप्यमानःस्वर्ण
मयनदकुभः उत्कृष्टाःकुमुदास्पदिद्रस्वतोपावर्ये
तिप्रस्यानोहहष्टाकुभटशीनमगलामिनप्रासिद्ध २६ ॥
प्रथमककुभःपाकृत्वेनस्फुटोदितिनहृष्ट्वहाण्यनुपदमि
हस्वत्यनित्वामहासिमहाघनेः पदिमवहनाहृहापा
हहमाणिविनन्वनामहहफवयास्तावहुलस्नोविवे
चनचातुरी २७ ॥ प्रथमककुभः प्राचीदिशाःस्फुटमो

त्विनः शाक्रो येषी ह्शा नित्त्येस्य तेजांसि अनुपदं शाक्राद
र्शनेन समकालमेव हंतत्वाद्दर्शनेति पाटन्नः एवंतत्वस्यैव प्रा
ज्ञत्वस्य वहनाद्रूहापोहदक्षाणि गुणदोषग्रहणमानि पाप
वादेयोः शाक्रनानि हत्येयमहांसि ग्रहहंसु येफ वयोः नव
शात्रस्य चलत्व्याः शोभायाविवेचनचातुरी ऊर्वनी भैमी
नलमानिशायित शोभनस्याकथमल्पशोभन लंघुणया
दीतिविचारयंत्व २९ ।। अनंतिशिथिले प्रभावेन प्रगल्भ
बलाः एवल प्रसभमलयः पाथोजास्ये निविष्प निरित्व
गः किमपिहावेतः कृत्वानीवं वितीयेसरोजिनीमधुरव
समुपो योगेजाया नवान्नमवीवदन् ३० ।। प्रभावेन पुरु
षत्वेनैव विक्रमेण प्रगल्भशाक्रयः एवल भ्रमराः अनति
शिथिले रात्रिसंकोचान्किंचिद्रूढे कमलमुखे विसृत्वा प्र
सभं बलात्कारेण निर्गमणशीलाः पद्मिनीनाम मधु सत्तम
कवंदाकिमपिकिंचिन्मात्रे हावतः कृत्वांतासिलः सर्वविभ
क्तिकत्वान गुलेरहीत्वानीतेउपसः प्रभातस्य योगे दक्षा
जाया मधुकरी नवान्नेन वान्नभद्रोत्सवमकारयन् नवा
न्नापरमातिकानुतिस्कृतैनवमन्नेय वादिकं भोजनाय
यत्रदीयते सकाले नवान्ने इतिकालदानार्थस्य प्रत्ययलो
पः व्याहृतेविग्रहायं ३१ ।। मिहिराकिरणाभोगंभोक्तुं मह
नतया पुरःकालिन चुलकापोषान स्य यहार्थमयाकिंतु
इतिविकासितेनैकेन प्रागदलेन सरोजिनी जनयति स्मतिमा
त्रात्कतेजनसापदनोदये ३२ ।। मिहिराकिरणानामा
भोगो विस्तारः शास समंतात्शोषोव स्रगंधादि वानिभोक्तुं प्रहृज्ञा
याभावेनेयं सरोजिनी पुरोभोजनादौ आपो शानं यहायपूत
चुलकाकिमुभवति इतीयंद्विकासितेनैकेन प्रथमदलेनो
पलक्षिता पद्मिनी सावात्कृतेः पपपतो जनसापदनोदये
मतिर्ताने जनयति आपोषानचुलकंग्रहणहिकानिशायाः
प्रभातः घनानासंसकोचः प्रसिद्धः नदाश्वियेनयमत्येता ।।

नै. प. टी.

तटतरुखगश्रेणी सा सूर्यविनैव सा समस्तरसिविगल

न्निद्रासुद्राजीनिष्टसरोजिनी अथ परस्य व्याख्या मध्येमध्येव

धूलत्वलब्ध्या पथ्यायति मधुपः स्वाङ्कारं मधूनि सरोरुहा ५५

णां वनरजसुविगमश्रीनामास्त्राविणः सप्तवांकुशाहृदयस्मा

द्दभिविधिभावचिनिए अभिविधिरभिव्याप्तिः परितोव्या

प्तिः सेरावरविद्वानीसरसिविगलन्नीनिद्रासुद्राभिमोला

यस्याः ईदृशीकमलिनीजातास्त्रमरोमध्येमध्येवधूलसुखा

लुब्धयाधस्तथयास्वाङ्कारं प्रत्याहृनिकृत्वा कमलानां

मधूनिपिबति ५५ ॥ गतन्नवरदिनस्याईस्येतोद्वयोदय

सं उच्चत्काकमलसुकुलक्रीडानीडप्रवेशासुपेयुषी इह

मधुलिहांभित्रत्रेशोभाकृहेसुसमायतनासहसहचरैरा

लोकयतेफलामधुपारणाः ५७ ॥ गतन्नवरैर्भूतसुवेचर

हसुवैवनीतेस्वकानंतहिनेतस्यायर्धभोविनाशोद्दयो

दयेनेवकारुण्यात्स्यवसंकुचतांकमलमुकुलानांक्री

डामध्यमेवनीडंतत्रप्रवेशमुपगच्छतां भ्रमराणामिहप्र

भातेसहचरैः सहसमायतां मिलितां भित्रेषु कुलेषु

पद्मेषु मधुभिः पारणाहृष्यंते ५८ ॥ तिमिरविहरणान्त्यां

हूयंतेदिशः कृशानारकाः कमलहासिनैः श्वेपनीवक्रीयते

सरसीनकाश्चारुणमिलितध्वांतध्वंसिप्रभापरभागरणाङ्ग

गनधिवरं नीलत्यकानिजैरयशोभिः ५९ ॥ तिमिरस्य

विरहाद्विगमात्स्पृष्टाः प्रदीप्यमाना तारकानक्षत्राणि ए

यास्तताहृष्पेदिशः पांडूयंतेपांडुरीभवति यथापिवि

हिणः कृशास्त्रारकाकनीनिकायासांताहृशपेभर्तृविर

हात्पांडूयंतेतथेतिशाहृशाक्तिःध्वनिः कानमरसी कमला

नांविकासैः कृत्वा श्वेपनीवश्पेनाथवलेवोद्गीयतेजनेरनु

मीयते वर्णायतउपानोपधात्रः द्वीपस्त्रारणेसुदृष्टेसुमि

लितस्यैव श्रावणगानस्य ध्वांतस्य ध्वंसिनीचासौ प्रभा प्रका

शः तस्याश्चाटवाणधारणादेककेवलनगगनाधिपाववंशीये

रयप्रासांभैरविवनीलानिपपामीभवन्नीवर्णैभ्रवादि २१ ॥
सुरस्मिजवनाफल्गुत्यत्तायमाणाहसठनदंतकाचित्स्फूर्च
द्वतेज्ञापुपेवनकेवर्वं हिमगिरिहशाद्वायादंभ्रमतीनम
दःस्मितऊमुदांवापिनस्याथोपाथाकहेनिजनिद्रया २२ ॥
तथान्यत्रोनिजाश्रियंयश्चयंमास्तूर्यायंपुष्पानिपद्मवना
निनहसेन नाविकसत्तहर्षवानगच्छत्तकादागच्छत्व
त्तनकाचिर्विगानदीभिःस्तद्वान्मिश्रभूतःचंद्रोयसेद्वशोकैर
वेतद्वांसऊलनमेवशोकानुभावंचित्रमीलनंनोपेतका
क्काउपेमेवकेरवामितिजातावेकवंचनेश्रयोननवंकुम
लैःस्वकीययावाद्विजानयानिद्रयाससऊलनेनऊस्व
नसंबाधिहिमगिरिह्रशादःस्फाटिकस्यचयावानल्पाश्री
र्थस्यस्वश्यामदपनाश्विनोविकासपवोपिद्धसनंप्रनीतंपति
दानक्कतेदाजःकमीणाऊपत्ययेश्रचउपसर्गान्विइतिदा
त्रुपसनकावःनकारेदातिइत्यनेनेकोदीर्घप्रनीतामिति
ह्निनकारूपादः २३ ॥ पयत्तनालिनीमाध्वीकेवानवार
भिनवागताःऊमुदमकरंदोयैःऊदिस्मविद्रुमवोनकारः
इहत्तलिहनीशश्चीनर्षयोगाविहगमामपानिजवपुष
कोभेजेफनाथरनामकं २४ ॥ अभिनवागतःअपारि
चितपूर्वाःतथाऊमुदमकरान्दोबःऊदिभविह्वसःविशि
ष्टज्ञानस्पयोवाश्रमरसहहःकमलेमाध्वीकमकरंदोपि
वनेमावापिवर्तेतपुनःरथांगाविहंगमाःचक्रवाकपा
त्रिणःरात्रीनर्षयस्यानिदेघोःक्रियात्तवेकालेतिसत्रेण
क्रियामत्रवयानिबोवपलइत्यमित्रर्थेनूपनःस्वोणस
लत्तेषेवराविमानिजुस्यानिजवपुनोवक्रापवकमलेध
राल्यमाध्वीकामिदानीलिहनेआस्वादयति २४ ॥ जग
तिमियकनेचक्रावेवस्यगगमपारगोनचामिवोसयःस
नेजानेविफल्यवियज्ययो सननमह्रनादेवाहाणहदा
पदेगेचकेनदन्तनऊजिभनीयाभविषवुभजोविभुः २५ ॥

नै.
पं. ११

जगतिलोकेऽस्मिन्नेदंप्रत्यक्षमेवचक्रवाकदेवकामशास्त्र
प्रयोगमौर्याविस्तृतंस्वापविपद्यंघनःप्राविलवशाप्यामय
पवस्यवेनवमपागचितस्पवामिवसत्सेजानभोगेभजनंयु
ग्याचवकामशास्त्र नावनाविप्रलंभेनसंभोगःपुष्टिवंधु
नै कथायितेहिवस्त्रादौभूयाचोगानुष्यज्यतेइतिप्रयो
तत्प्रस्तमाह सत्ततेसर्वदेवप्रसतादेवाहारात्स्वभूयंच
ताहेतोर्वतनभुजाभनोविश्ननन्नहानादानयाःप्रारूवि
वेभुञ्जभक्रवाक्कामिनिप्रतीयमानोत्प्रेक्षा २४ ॥ वि
ध्यानियवानिन्यागेस्यवीसुचमिहकारुचोदनमाणिमाणि
नाप्रविन्नात्रिजात्स्वययास्तानं विवलेनवलाजिकावक्रा
केयत्पतिविजलामिहमहचरीनामयाहृतयागविहग
माः २५ ॥ चक्रवाकानांरात्रौयद्वनित्यागःनतुनःस
तापश्चितेचाहृत्यनन्नरात्रौसुचयकवनित्यागमिहकाक
चेद्धिमासुयंद्धविश्रांतिसेक्रामातिसतिचसुनानिजास्त्रु
नात्तापेविरहज्वरपवसतापोदिनमाणिमाणिस्त्रयंका
तमाणियात्नामिस्यातिसतेनत्तयातेश्रेतपर्वाधापितापर
स्यवन्तमानत्वात्विरहेणनवलंत्यागरूदीभुवंत्याजिका
येषामिहधारूयागविहगमाश्रानिविक्तलाबज्जविरहः
व्याधितामहचरीचक्रवाकोनामरहातावज्ञानितवा
देवाचमाह्वयानि २५ ॥ स्वसउत्तमयनंवेपभविस्मन
याजनःकिसउज्ञादिनोऽद्यांचएवंवेकवातिको लि
विनपादितावस्तोदाःकाविप्रतिभाप्रयाःस्पुराउनस्पुराउ
नास्त्यंप्रपानसाकिलभाविनी २६ ॥ निजसउत्तवे
वृनेवत्रभसिविस्तृतयासंकेचोभावेनेवांधीभवनेनल
यंमपन्नोतोऽउदिनीजनःउह्यगाउनाख्यातृणउउदिं
त्याजगत्प्यकाप्राकस्पष्टयेस्यदर्शनेधीभवनेमहतदृष्टाए
मितिनिर्दतिनलोकप्रवासिध्यात्वदनिनत्वस्यारूपवाणामिति
समापन्नयाऊडादिनीकवीनाश्रितभास्त्रालीविनापदि

नावाति प्रसिद्धेत्यर्थः । गतं स्वंकं स्पैव करपते सौ गाः पत्री
भोः जनाः स्वगुणेन स्वगुणेन सारा नोदाराः कमुदिनी ग्रह
र्यं प्रपयाकि लनभाविनी राजहंसवता दवा हृ यं प्रपयत्व म
स्या इतिभावा लिखिन पदितिनिजनानेख्याकरणास्मरणा
यचाविशेषणा ३६ ॥ चुलकितनमः सिंधोर्मेघैः करादि
वस्तुभ्यते नभासि विसिनी वेधोबध च्यानेरुदबिंडभिः शा
नदलमथ स्तोतः कस्व त्वदीपरिरंभणा ग्रनुपदमदाश्रा
वाशंकामिमेममत त्वंते ३७ ॥ चुलकितः चुलकीन
पीतः नमप्रव समुद्रोयेनेहृशास्य वदेः करान्दुमेदेव प्रा
णोः रेभ्रेभ्यः च्युतरुदविंडभिः नमोहृपोदकविथाभिरि
वंधृतोः स्तुभ्यतेन शोभा प्राप्यते शानदलानो उपोषायानो
मथस्तोतसोमकरंदप्रवाहस्यकस्यहृद्याजलप्रायस्य
लहृयस्य समास्त्रयाणादसौ हंगा ग्रनुपदंतस्कालमेव प्र
दः प्रकाशको ग्रन्युष्याः कस्मुहृद्याः कान्हें मथौति ममउ
वेति ३८ ॥ यत्सगणहृमनः स्त्रोणीश्रीणाम नादविभिः
सह: पौरमरवं वैभ्रो सौभक्तेः कमावने वैः कवैः ग्रजानिज
लजा मोहानदोत्पानिस्म मफव्रतो वालिशावलताङ्कुजा
पुंजश्रिये टहृयालिभिः ३९ ॥ सहः पौरिसरवं वैयंयशो
तेः सरोमध्यानि पातिने: ग्रानियायेनपत्र वैरवेः किरणेः
उं उम उस्म पांक्ति शोभनामनादरिभिक्तिरवकाविभि
रजानिजातं उं उम उसनिवहि हिमिलेः मधेवोष्ठिनानि
स्त्रपरुगाकेसरयुक्तानि भवंतिनवेयं सैरमोवाद्यपत्रे र
विकाशाणाचकेसरैरुपमापनदेवसर रस्याः कल्माषत्वे
स्कुटयत्यायि मस्प्रोकेतया कमलसोरभानेदेन हृत्याउ
स्तत्र शोलाया धृमरपंक्तेः सपकेन शावलीभवना ङ्कुजा
पुंजा शोभायाहृकेरजानि उज्जाहि सर्वनाक्को ग्रेषणा मा
गुज्जो पमा ज्ञानात्वात्पर्यः वर्णितव उं उम उस्ममभिन
वगुमाचार्यपादैस्त वालोकाते उपक्रम्भोवाङ्काविकसितैः

नै. पं. टी.

यपामरकैः दलापोर्वेत गीज्ञाफणाफ चिलमलके सवाली
विचित्रैः आकीर्णाभूः प्रतिपदमभीयत्र कापुमीवस्तुभिः
तस्मादेवीचित्रयज्ञनोद्यानमाविष्करोति ५२ ॥ र
चयतिकाचिः शोणीमेताउमारत्नमारवेदीदलिपदली
नीलीकर्तेव्यवस्यतिपातकाश्रजानिसरसीकल्माषी
तभुवेधवलस्फुटत्कमलकलिकाखंडैःपाडुरितानादव
मंडला ५४ ॥ उमारतनाति शायेन उमाशोनेन्कालर
मक्रस्थतीचवस्पतिकास्वःरवेकाविदीमितेतासरसीय
श्रोणीमफणांरचयतिशोणानामाग्रामितिङ्गीमूत्रली
नापदलीपात्रकानपरिपतनशीलायदेतांसरसीनी
लीकर्तेव्यवस्यतिआरभतेतन्नःसरसीधवलानास्फु
टतीनांकमलकलिकानांखंडैःपाडुरितेनधवलितेनपु
टरमडलेयस्यातस्याहृप्गोभुवनिस्थयेनकल्माषीनाना
वर्णाकडारीजातातयाचकडारलक्षणं सितपीतहरि
द्वर्णैःकडारोमणिवाक्तिवतपाडुःस्थापीतभोगाभनी
लःस्यादतसीधकातिरिति ५४ ॥ कमलउपालाथानेभा
नोरहोपुरुषव्रतंयडपकहृतेनेत्राणिस्त्रीयहत्वविव
त्वभिः कविभिरुपमानात्ययभोजतंतागमितान्यस्माव
पियदतयाभावात्कचम्बलकविलोचने ५५ ॥ सूर्य
स्यकमलानीउपालकरणेअहोपुरुषव्रतमाहोपुरु
षिकादर्पाघास्यात्संभावनात्मनिसंभावनायेधीमद्धि
रप्रतीकाननमात्मनि. सत्कायेसिद्धिजननशक्ताविष
र्णामते अहोपुरुषव्रतमित्येकंपदमाहोपुरुषिका
र्थेयस्मात् अस्मोत्सूर्यः स्त्रियाः शोभालवेषाः टहत्वंस्या
नत्वाविवदभिः वक्रामिच्छुभिःकविभिरुपमानात्म्हु
शीकरणात्कमलत्वप्रापितान्यपिनेत्राणिअपकृतात्तेर
श्रतेयाभावात् स्त्रीटहत्याभावेनकमलोपमानत्वा
भावाडलकानांलोचनेसुषमितिगोपकरोति ५५ ॥ स

इतिमहतीभक्तिर्भावितादेवेनमुदित्ववंतंत्वात्रिसुपतिस्त्वा
धन्यस्त्वमफलपद्धतेः इहाहिसमयेमदेहेष्वप्रजस्तदव
श्रुतामभिरविसुपस्थानोन्तिस्त्वाजलाजलयःकिल ४१
श्रुधुदुपद्धेताःश्रेयोह्वोदिककर्मपद्धतेः प्रधानमलगच्छ
नीत्यधन्याःस्वयमार्गमेचरन परेषांमार्गदर्शकस्त्वय
स्माञ्ज्ञानोस्तुयेतिमहतीभक्तिर्यस्येहशांसिभक्तिर्बाहु
ल्यप्रियादित्वात्सद्भावः तस्माडुदयशीलमनस्तुये
मत्वंसुपतिस्त्वउपस्थानेनपूजयउपादेवपूजायामा
त्मनेपदं इहाहिसमयेप्रातःसंध्यायांरविमभिस्तुयेसु
प्रावसुपस्थानायोत्तमाजलाजलयःकिलआगमेसं
देहेषुरागाविषयेषतदवज्ञतास्तदकर्मयस्यवज्रस्यभा
वेगस्छतितथाचकप्पपसत्तितः त्रिंशत्कोटिमहावी
र्यामदेहानामरात्मनः संसातिदारुणाचारस्तुयेमि
त्यतिवादिनः ततोदेवगणाःसर्वेऋषयस्तपोधनाः
उपासतेतदासंध्याप्रातिपसृदकांजलिं दत्वेतनैवदेत्या
वज्रभूतेनवारिणा ४२ ॥ उदयागिरावरिमस्थावस्थायि
नोरविरत्नयापिस्फुटतःमहामाणिक्यानामहत्माणि
मंडली रजनिहपदधांतष्पमाविभूयविधायेको
नावलकतमेनेयजानेजेनेनाविस्फुरिता ४३ ॥ अहमे
वःस्तुयस्यमंडलीविभ्रमेवाशिष्छतरागान्तित्ततनाएप
कारणानिमहांस्येवमाक्षिक्यानितेषामलयाविनाशाही
नाववनिराकारः उदयगिसानुस्थायिनीस्त्रहाकिंसुभ
वेदिस्तत्येनावल्लनिस्युयेजानेउत्पेदेधांतेनष्पासाम
वधांतवद्धामारजानिमेवशिलापिधायिकापिधानव
गांविभूयहरीकृतकतमेनजनेनेयंवनिवस्फुरिताश्र
पितसर्वेरवीद्धादितासर्वेरवकिरणमाणिक्यानामर
श्मिनात ४४ ॥ स्वरपरिस्फुटःकरणोत्सायपवहीतिल
कुंडलद्वयमथावलपादानांचेयसुदांसहितत्याततः वि

नै॰
प॰ टी॰

फलदयभागेकेनत्रविलोक्यविलोक्यतेनवनतारकरस्व
णसवाविद्वितीयमहर्मणिः ४२ ॥ सर्वाणिपरिहृत्य
रेन्द्रः कर्णाद्वाभ्यांत्वाकिलप्रसिद्धो मंडलद्वयेपतिजन्मा
हयाचित्वाप्रतियहंचकार यथानेनंतरावल्लभसुमेरौ याया
शक्रः प्राचीदिशस्तदापतिनाविस्ताराः मंडलद्वयदत्तवान्
हियस्मात्सशक्रः प्राचीदिशः प्रतिरक्षितत्रमंडलद्व
यमध्येपकेमंडलमुदयास्थितसूर्येन्द्रोर्व्यलोकिद्वयं न
वतरानतिन्यूनताकरात्रपसीनेवस्थवर्णोस्वतोतीद्र
शोहर्मणिः सूर्यपवाद्वितीयमंडलमफनाविलोक्य
ते ४३ ॥ दहनमविशाद्वीसियाः स्वर्गनेगतवासरप्रश
मसमयपासंपत्नीविवेशातिरागिणी श्रथपरभवनात्
तोद्र्यैषाहवनस्वर्णैः सूतामरपतिर्दत्तप्रामिवतेस्ती
वतसूर्तिनी ४४ रागिणीअफर्णीवसप्रेमायाश्रीलिःग
तदिनसावसानेकालेमवस्त्रस्तहयैपवभर्तारिप्रामे
सतिदहनमाविशत् राज्ञसोवर्तेजोसिंप्राविशतीति
प्रसिद्धमतिवेशामेवपत्रवद्गगमनायचित्तातोहूताणव
क्रोसैताहृश्रीद्वारिस्थरभवनात्यातालादेवनवकाद्र
ताडहृत्यतरणिः हृयस्तुताश्चमरपतिष्ठेस्वर्वादिरं
योपवेस्वर्गप्राप्तियेहृश्रीस्हृतीवतयानीत्वातया
वर्तितयासासतीव्रताभूर्तियस्याभावमेवसतीनाम
तिमथवतानांपतिव्रतानांव्रतस्यभूर्तिनीवृत्तेनतया
चस्त्रातिः व्यालग्राहीयथाव्यालंवलादुद्धरतेबिला
त् तद्वद्भर्तारमादायस्वर्गेयातिनिपोबलात् ४४ ॥
वृषजन्मकथानयेवेयंतनौतवजन्मनः पितृशोतिह
विद्वणोयाहावज: किलकालिमा श्यामनयक्तनाविा
डेःकालेतितस्तमृतः पिवाटपियदमंलक्ष्यायात्काया
दश्ययनभास्वनः ४५ ॥ किलप्रसिद्धोततजन्मनःप्र
त्रस्यतनोकालिमापितःजनवासेसबाधनःश्यामहाते

तादित्वणोदाहृतेराज्ञानोभवन्तियदाज्ञुतकःकूलमा
हावेभ्रेनेतदस्यपुत्रःहूमेजायतेइनोस्यवुधानांता
विंवाणांजनस्यकेयेयतस्येवतथाहिमेयायिकेः
सात्वयापकात्वेमान्तिमायन्याख्यापकतनपाधितिसुपा
पिलतंतोडदाहृतंमेयोतनयत्वस्यभ्रपासत्वेनसंबधे
शाकायाहावप्रतिरोनिरुपाधितित्याद्दि अत्रदृष्टांत
माह यता हृयंस्यभाहृवकांनेवापिदेहाद्दस्मादेयका
स्मेतदकानपामनेनमहात्मुनायमुनःयावाडेनपंरुना
पानेस्तुवेणाचकालेःपुपामेविजायतेस्म ४५ ॥ अभ
ज्ञनचिराधासंदेवःप्रतितणादात्ययेदिनसमयंका
लेदेवःप्रहृयतंत्रयावविनावत्त्रशाकिनाशीलेकाल
प्रसूतिवस्तोडुवायमयमुनयोजन्माधानेप्पनेनयथा
क्रितं ४६ ॥ प्रतिपत्येकेदेणादानोवात्रीणामवसा
नेयंरावदेवःदिनमयंकालसमयमेवशहृस्थलात्के
मंतूपप्रहृयजानित्वातयाविराभ्यासमभजनयथा
नेनविराभ्यासेनतूयेःकालस्यसमस्येवक्रेसमहूपंस्य
प्रसूतिर्यस्मादीहृशःयमयमुनयोजन्माधानेपिशी
लेकालप्रसूतिस्वभावंत्यक्केनशाकिनःकेनचिदित्य
त्वयःशाकेःकर्मणिनिष्ठायामिदृ ४९ ॥ रुचिरुचव
णःसतोरुचीरुनाथवयाभानिभास्वनमुंपिसत्राहेलो
कानसतनहनाविति वयपदस्यासिफवेयसंघाम
पिडुजेनःयऊमहासिनोभाल्वात्रात्साहोसिष्यनिकःव
लः ४७ ॥ भास्वान्सूर्यःपावकाकोपक्रकरणायाःस
मुद्राःतथाहूथास्वजपहृदापावधप्रकाशाकत्वात
हूहूदायिमन डेहुजनिःकाचिरुचराणःरम्याकिरणाप्र
रम्यपादःसतनस्याकांतस्यांकर्मेतनोस्त्रीःशोभासंपत्ति
स्वयमेहूशःसप्रसिद्धःसूर्यःशनैस्तुदयमचसंतो
लेकानालायितमवेतानस्थलेनयेडपहासितनोति

नै. प. टी.

परीतलक्षणया निर्मितः कृत्रिमर्भिलाषं वांतानिदृष्ट
नीति हाचिराः लादिपक्ष्या संतापकत्वात् कृचित्प्रदाः
चवर्णाकिवाणायस्य तस्त्रनस्यां कृत्त्रियामत्क्रोशोभ
यामनाघोलद्वेणायावाहनावथा यस्यद्रुशोवाः
शानियमोहनोलोकाखानपीडायितमस्तनोतानिद
पवस्तृयेनपहासितेमतिकः खिलास्मान्नापहासिष्य
निश्चापित्रपहमस्य ४७ ॥ शिशिरवजडंजांच मेघा
मीदयायतस्तृता मघावर्ष्वकवप्रपानास्यानांप्रयस्य
तियः पयः जलभयत्रुषांतापंतापस्पर्शाहिसमत्य
यपवहितामिलात्कृत्याहुतिः सभानुकृद्दवीति ४८ ॥
शिशिरात्तिशिशिरवशाः शान्त्याज्ञाजानालुयोतायवा
तेषां प्राणिनां स्नावोदयायचैमेयीश्वतंमांसपवाददा
ति श्रयावदैतौदेराः कवपपानमर्घ्याक्षमासंयेषा
तेषांस्त्रेहोदयायपयोवर्षाकालीनंजंदत्तानिवर्षाका
लेजलभयस्तृतांतापंग्रावत्कालीनंचमेददातितापं
स्पर्शोग्रावत्कालेनमांनाहिमहमतंजंप्रालेयदत्तानि
इतीत्यमर्थश्वरोहृष्यमानः सप्रासिद्धोभानुः सूर्यःपव
यो हितायमिलितोकृत्यानां नानाविधानां कार्याणाम
हृतिः पौन्यात्पनंतवमोदीतांपरिहृतिर्येस्यहृष्यानद
चत्रिउदयते श्रयानीमितिसंयोगादेशनाधांतोर्यावान
इतितिनिष्ठानत्वं डुवहृतिस्पर्शयोः श्रपद्गतिड्वस्यकारि
न्यस्यशोयोरेवसंप्रसारणविधानादन्यत्रसंप्रसारणा
भावः ४९ ॥ इहनकृतमास्त्रिवेधनेतामिस्त्वततीर्दिशा
मापिवतहणाशुतमरोगस्थितायधयतांलगां नकश्वा
णतामस्त्रक्षायामयातिवसत्वमः श्रमयतमसूहात
स्वयंयदर्येषांसविषा ५० चैत्रहणामापिदशाऊर्त
ष्ववर्तमानापृथकारतताः त्वपादवभयतामापिषिव
तामपिस्तर्येयोचिघातहणामाश्रयमेत्यवर्तमानं

मानेच्छायानामेकेनमः शमयितस्मनेस्वयमस्माम
र्थ्यंयदद्भुत इहास्मिन्विषयेकेनराजनः स्वित्रमा
स्वयंयत्नंअपितत्सर्वंएव अथवास्वयंयेनदत्तेनेदम
द्भुतमित्यर्थः यतोवीरैः निजपराक्रमात्सर्वतः प
राभूतोपिरिपुर्यादिस्ववतायेकस्यचित्रीचस्यापिप
देशरणाभवति तदाविजिगीषुर्नीतिधर्मोनुरो
धात्तस्याकिमपिकर्तुंनशक्नोति ४४ ॥ जगतीति
मिर्द्वन्द्वस्वामंत्रध्वजोपिचिकित्सतःपितरविवनिजाद्
स्वावस्थात्दथोत्थभिषज्यतः अपिचश्रामनस्यासोत
नस्ततःकिमनोचितो यदयमदयःकल्हाराणांत
पस्यपस्तत्पवे ४॰ जगतिसर्वस्मिंलोकेनिमिवमंप
कारमेवनेत्रेरोगंचिकित्सतःअपाङ्गरुतः निजाति
तवस्मात्स्वयमपीत्यस्वैवयोनिमिवंमूर्च्छोचूमिभिषज्य
तःभिषज्ज्ञूपापनयनेकाम्यादिःअपिचासोस्वयं
श्रामनस्यस्नत्यैः तानोजनकोत्तिनतस्नत्याःपुत्रइ
तिवाक्यार्थः अयंस्वयोनिक्षूपःसन् कल्हाराणांऊ
मुद्दानामपस्नत्यवेयतपतितत्तः किमनोचितोअतः
परोकिमनोचित्यंयस्ययस्तेवधीयस्तःपितरविसंक्राम
तितदघ्नतिसिद्धवतोचितमित्यर्थः स्वयंवयोक्तिमिवं
मूर्च्छोचिकित्सादिपितृसंबंधीगुणायत्संक्रांतङवि
तमेवयत्तूक्तयेस्नत्योपुत्रस्यसंबंधीअपस्नत्पकरणा
ख्येगुणाःसंक्रांतात्तदुचितमितिभावः ५० ॥ उडु
परिवृढःपत्याउडुकोपुरायदपीडुरायदपीडयद्यद
पिविसिनीभानोजायाजहासऊमुद्वती तद्भयमतः
केकेसर्वकोचितोनिजपाकया प्रभवतिनवार्केकंकेपू
ऊमालणरोचिषि ५१ ॥ चंद्रःभानोःस्वयंसवलूभा
कमलिनीपत्याउडुकोपुराधोत्स्वयंविबद्धितायस्मात्पी
डयत्तसमकोचयनऊमुदिनीचयस्माउ्रमानिसकृ

नै॰
पं॰ टी

नोहं शंके कुर्कोफवदसीतस्याः पाकः ककोफः ऊणाः
नद्धदहणादीमाश्रयाश्चरोषेसीवशाणादीमोनुवंतल्को
लोदितेष्वयेप्रसवनिसतितडभयंऊगुद्धतीचंदस्य
निजशोकयास्ववेयानर्थविनतेनेवसकोविनेयर
कोयात्मदोषादेःशंकानर्थस्यविंतनेवेवापिकुम
वेहृदयस्वात्मगम्यास्यशोषकृतनस्यपाकस्थलेपोला
दिकर्णादिभ्यःऊणाज्ञाहवो ५१ ॥ श्रांतिमयनतो
भीतोजोनेवनेवधकवाथकनाविहरणक्रीतः पुणावास्ता
दाः पानानिदशाल्यषां निशानिमहस्राभ्यांदिभिः
पूर्णानिसहस्रवाः पृथगहिपतिः पशुपत्यस्याः क्रमे
णनभास्वराः ५१ ॥ वेदत्रयीतनोः सूर्यस्यभूमेवयत्त
नेनमार्गेणाविहरणोलीलाचलनेऊर्वेतेः साम्नाक्त
मेतास्तुक्तेः सामवेदसूतीतिविषेदशशानान्यवसादा
खावाः सामवेदस्यभागानसहस्रशाखाः सामवेद
स्येतिप्रसिद्धेः सहस्रवैकदन्नादिभिः संहिताभास्वरा
दीप्यमानाश्चअहिपतिः शेषः वाजोवाजोप्रतिनिशा
सहस्राभ्यांहुभिः हुक्तहस्रवहुयेनपृथगेकेकयाहृ
शाश्रवणेणिकवारमेवनस्पृणानिकाक्षास्पृणास्यैव
तथानपश्यतिपश्यत्येवेत्यर्थः शेषाहिः चक्षुःश्र
वस्त्वानिचसहस्रद्वयेनकवारमेवत्रयीतनोभीनोभी
स्वंचशाखासहस्रस्पृणोतीतिमन्येअन्योहिजन्मद्व
विद्वयस्रवणेत्रियथाभेदात् हृद्धानदननवंस्पृणो
तिश्रुत्वावानदर्ननंवेपश्यतिमनसोज्ञानयाज्ञानयो
गपद्याभावात्सोषस्यश्रवणादर्शनोड्येकयाधगप
देवनानद्वयोतापहिरित्यर्थः ऋचोदेतियजुषानपदि
सामानमेतिसहस्रशाखाः सामवेदस्येतिश्रुतिरावो
रविः पातालप्रविशातीतिकाव्यप्रसिद्धेचोपजीवात्र्य
तायां ५२ ॥ वेकुनविवनायेषामयोवल्लपतिभासे

कमलस्फुरद्दलश्रीभानोः प्रवालरुचः करः शुचितशुचि
तेजालेख्यान्तर्भाविस्त्रीभिरायोः किंवदवयवैर्येयामा
लिखिता शुलिचारुता ५३ ॥ येयं षां भानुकिरणानाम
ग्रप्रभातवेलायामेव पर्यंतावर्त्तनीदलतानाबुड्न प्रति
भासते एवं बहवो न आवर्त्तनावायेषां तेषां भावस्तत्ता प्रति
भासते तथा येषां भानोः स्तू यस्य कारणाद्वपंसीनामेव
स्तत्ता प्रतिभासते तथा येषां भानोः पाणी नांकियाडुः
कतिपयैरेव यवैर्जालिष्णुगवाक्षेषु त्रमेध्ये भविस्त्रीभिः
प्रवीशान पाणैः दीर्घैस्ततां चितस्वचितमस्तीवयोपस्य
याः स्यान्नथाः गुलीनां चारुता श्रंगुलिवच्चारुत्वमाश्रि
ताः तेसीमा भाष्टः कराः कमलानां स्फुरद्दीविकासका एव
स्फुरणाः प्रवालवत्स्फुरदुमवद्देवनवपल्लववत्तुवचोभा
सोयषामीदृशां स्मवति ५२ ॥ नयनयोनयोस्त्वाकृष्य
ते प्रविष्टवतीवत्रभर्भवनवल्लभीर्जालात्ताललं इवार्ककि
रणगुलीः भ्रमदङ्ककणाक्रांताभ्रांतिभ्रमं स्पन्दवामृयाः
पुनरपि पृथ्वीः अंदोकिवान वधोकिनादिवः ५३ ॥ भुव
नवल्लभीनां जालानां वातान्यविष्टवतीनां लात्काणा
लरहनिवासः पूर्वस्योऽकाल्यविताश्रमकेकरांगुलीः
स्वाक्तत्वं नयनयोः प्रयत्नमनयप्रप्रयत्नयः श्रवनालो
पमयापेयत्वाक्लिः याकरांगुलयः भ्रमंतस्तेनृमकर
णाः त्रसेवणभागास्ते कोनाग्राश्रिता दिवस्त्र व्यापद्वर्ष
किणानद्वाणाविस्वकेमाणा किंवा विनके पुनरपि प्रा
वत्तयं प्रत्याः संज्ञायाः प्राथनावदिदानीमपि कल्नेत
लाणायेत्रैषप्यायाः सत्यः आस्यशांतिभिर्धूमीभिः भ्रमांति इ
वभांति ५४ ॥ जलजाभिडरीभावंप्रपन्नः केशानि नीड
यत्यर्थािषावकबत्त्वाशांतिवमप्येचविलोपपश्चात्त्वं रजनि
रमणस्यामलतोगापितेवांपयावशात्स्पतमफनाबि
वेकंब्राष्ठितदाकरपन्तेना ५५ ॥ जलजानोपद्मनाव

नै॰
प॰ वी

वर्षांत्वानां भिङ्गरीभावं विकासमेव वृद्धीकरणमिच्छुः प्र
तिपक्षारकः स्वयमेव प्रतिपक्षाणां वर्जडानां नलसीकरा
प्राणीयस्य सः श्रीचन्द्रः हसः शात्यीनां राणामेव वर्षांत्वानां प्र
पंचसाङ्कानि सन्निवेशस्य विलोपकान्द्वितापाकत्रैवान्य
थाभावकर्तीफनाप्रभातेस्त्रीलैपस्य मण्डलभागस्यति
रोधानवर्षांत् कंबूनां शांत्वानां क्लिदाये पङ्करपत्रैकाक
चरत्तस्य भावं नदाकारतोदपानं चन्द्रस्य मण्डलकरेणाग्र
क्षिप्तेनैव पाणिनाहृष्टं पीडयति निष्प्रभीकरोत्येव गाढं स्त्र
त्वानि ५५ ॥ ताराशांत्वविलोपकस्य जलजं नीलाति
शैविंदतः सारभं चलतांबुकं बुज्जरजोजं बालपांडुभव
नं क्षेदार्थोपस्नूतां करेणानाविद्धासंपीडनालविनी शां
खक्षिप्तकरपत्रतामिव वहत्य स्तगतांवाविद्धः ५६ ॥ ता
राणामेव शांत्वानां विलोपकस्य तथा जलजं पद्ममेव शां
त्वं भिंदतः स्वीयस्य सघोगचलनाबाधिमनैव पानिनानि
विडापीडनानिष्प्रभत्वमेव दृष्टपाणा प्रापितानि तानि
नार्थमंडलचन्द्रः क्षेदार्थं शांत्वक्षेदायोपस्नूनं च तंदबु
च शांत्वाज्ञातं रजस्वतयीर्जबालेन पंकेन पांडुभवस्नुतत्र
शांत्व क्षेदकं चतत्करपत्रत्रतस्य भावं तत्र यामिव वहतीज
लजभिङरीभावं प्रेप्सुविन्यस्यालेखाधिक्यपोषकामिंदप
र्यंतथैवाग्रिमं च ५६ ॥ कुमः शांत्वतनवनलयशाःस्वय
मेस्तत्त्वशाह्यस्मादर्थः सोदाविलाविततःस्मस्वमानिताहि
जेन्द्रः श्रज्ञाखज्ञकरामिहकरच्छेदमप्यस्यपक्षपज्ञानि
स्थानेनतदापनितरा ह्यविरेणायःकलेकः ५७ ॥ भोनल
तवस्त्रेवीर्ययशःकोर्तिमेवस्त्रेयसेमेगलायसहसःप्राह
त्याननिवेवधनिर्यवेदृशांशांत्वकुमः साहयथावदामःय
स्पयशासपवशात्वस्यसोदयस्तस्यः साङ्गुजेन्द्रः चेन्द्रःस
प्रमत्येत्यायादिविद्याज्ञिलिप्तिनपवालनिष्प्रभत्वान्
श्रज्ञाग्रास्यर्थे स्वशावचन्द्रयोः सामेषज्ञाकरेमस्यार्थ

कमस्य शांबस्यैव चंद्रस्य कलंकच्छेदं किरणपगममेवपाणि
नाच्छेदंपश्यप तथा हारिणो हारिणां ज्ञातो यः कलंकपव
हारिणो मुक्ताहारावनोजनस्य यः शांबः कलंकोपघणमे
वनलक्षणमित्यर्थः तदृश्यस्य शांबस्यैव चंद्रस्यानिनदो
ग्लानेर्मलिननायापवादक्रियाः स्यानेपश्यपेत्यर्थः यः कल
कः तन्क्लानिस्थानेमितिसर्वाणिसर्वनामानिकस्यापि
करणान्यपिइत्यनेनान्वयः अथचशांबोनाममुनिः प्रे
यसेलोकहितायस्वष्टपादूः कृतस्तानिरूप्योक्तियस्यशां
बमुनेः सोदर्योभ्राताकपाम्रज्ञोलिखितोनामद्विजेंद्रोबा
स्नाणश्रेष्टः दिविस्वर्गेस्पष्टमास्ति तथाशांबमुनेः कस्य
पाणिच्छेदमपिधर्मशास्त्रप्रायश्चित्तेनसुद्धाकरंपश्यविचा
रयतथास्य हारिणः शुभ्राणिचौर्यणहारितो यः कलंक
स्वार्यहृतोदोषः तदपिग्लानिस्थानमस्यपश्यपेत्यर्थोनव
धानिःस्पष्टमिदमाख्यानेभारते शांतिपर्वणि राजधर्मेषु
५७ ॥ दिनमिवदिवाकीर्तिलोताद्व्यान्तविततःकर
लितिमिरकवरीलूनीकृत्वानिशांनिरवीवरत स्फुरतिपुर
तःकेशास्तोमस्ततःपतयः त्वभिः ध्रुवमथवलंतत्रच्छाया
च्छलादवनीतले ५८ ॥ दिवसोदिवाकीर्तिरापित इ
वस्तूयस्यरधमेस्तीलाद्व्याद्वस्यादिवरात्रिंतिमिरकवरीलूनी
लूनातिमिरमेवकवरीयस्याः तादृशींकृत्वानिरवीवरत्
निवारयतिस्मध्रुवंसंभावनायां ततोलूनायाः कवर्याः स
काशात्पतयः त्वभिः केशस्तोमैः कृत्वाच्छायाच्छलान्मं
लिनमवनीतलं पुरः स्फुरतिशुभ्रतिमिरकवरीलूनीमि
तिवज्ञव्रीहिजातिकालसुखादिभ्योनिष्ठापरावाच्योनि
जातिवाचिनः कवरीशब्दाहूनशब्दस्यनिष्ठान्तस्यपरनि
पातः ततस्तुजातिकालसुखादिभ्योनाच्छादनेइतिबज्ञ
व्रीहेरंतोदात्तत्वेबज्ञव्रीहेश्चांतोदात्तादितिङीप् यत्तन
दहीः स्वांगाच्चोपसर्जनादित्यादिनतुदसंतत्वात् ...पदमे

वनस्याच मूलत्रिवलीधरक्लिन्नपपात प्रवाहो संबंधात् ५५ ॥
यस्याप्योजे विस्तृतजनप्रकारेणोनिर्निद्रयान्तं पमान्तेह णीपू
रयानिस्मयज्जलरुहाम ह्णोसह स्वहरिः साहित्यमप्तनी
रुहामपि तृणाम प्याप्तितन्द्राल्लवयन् लोडियनेनशोक
वित्तभिःपद्मोपमाचलनुषः ५५ ॥ यद्यस्मात्कारणात्तन्नः
पद्मानांविकासनस्यप्रकारेणप्रस्तावेहस्त्रीजनस्यनेत्रा
णपापीनिद्रयातिनिद्राहीनानिविकासनानिकारोतयद्यत
स्तुहरिःविस्वरदाप्यनेत्रजलरुहाणिवस्तजोपयान्ता
नापद्मानांसहस्त्रमप्रवयन् भक्तिपरेत्नायेपरमेश्वरात्त
हितेनैकेनपद्मेनहीनसत् सद्यःतत्पादितेनस्वनेत्रेणप
र्णीचकारयनोसिकमलनयनेनिप्रसिद्धिःतस्यवालानाहृष्टा
चसाजात्यंसहशाजात्तितवाम्नवनित्यमस्तिध्रुवसहशाद्
स्पसहशाय्यस्यसप्तावीनिवत्सहस्यसः संज्ञायामितिसः
काविभिर्यन्नल्लायस्याजात्यं मूलमाश्रयोयस्याभैतनाहृष्टी
चलनुषःपद्मैःसहोपमान्यंतमाङ्कियते ५५ ॥ अथैवमिकम
लाकरेनिखिलयामिनीयामिक श्रियंस्त्रियंयतियस्तनाव
ततपत्रनेत्रोदरं तदेवजंस्तदमनर्दिवसमाप्यगर्भभ्रमाद्ध
रेफरवचीरणाचनप्रपेनिनिद्रामुदं ६. ॥ यत्अजस्दनि
ततरुहादितंपत्रस्यवनेत्रस्योदरं येनेहशोकमलाकरेसर
स्यवकमलायालक्ष्म्याकरेतस्यांत्रिस्यानेनिखिलायांरा
त्रौयामिकस्यरक्षकवारणायामरूजागरूकस्यरक्षकस्य
श्रियंयत्प्रमाप्रसन्यानिजरक्षहेतदेवेहशाजस्दन्दिनप्रा
प्यगर्भमत्ताभ्रमराणांरवप्रवचोरणानिद्रायांनासिक्यः
शब्दः तयाघतानिविडंयथाभवतितथानिद्रयामुद्रमेव
निद्रेयेवमुद्रसंकोचमेति ६. ॥ इहाकिमुषसिपद्याया
सिकिंशाधूहपप्रानिनियमितवाचावायसेनघाप्यः भ
णफाणिभवशासेततानडः स्यानिन्नेकवाविनिविहितनत्रही
वाग्यत्ररःकोकिलोद्भूत ६१ ॥ इदमेषासितप्रभानेप्रत्राप्यवा ॥

कंचनात्किंशाटेस्वरूपंकोकोइतिनास्तिस्म्याहानियमितात्मं
वङ्गावागेनेहसेनकोकेनफणिशेषाङ्गैवशास्त्रव्याकरणे
नास्मिन् तातनङ्श्रादेशास्यकोऽस्यानिनाविनिहतःकिंकं
विनर्केएषइवकोकिलःविहितःतद्वावाक् तद्वोतिम्रा
भाविकाशाटूपवनातनङःस्यानिनौतच्चहितौतद्वावज्ञौ
तितद्वावागन्नंयेनेहशाभूत् ९१ ॥ दत्तीपुत्रस्यतेत्रेभु
वमयमभवत्कोप्यधीतोकपोतः कुंटेशाहूपाघासिद्धित्त
वङ्गविटनीशोषभूषाजुयातः सर्वोविस्मातिदेवान्स्मति
सुषसिगतांचोषयस्याकसंज्ञा प्रांकस्कारणेसप्रसूपि
फवनिशीवः पहिकापाठजेन ९२ ॥ अयपारावतःदाक्षी
पुत्रस्यपाणिनस्तेत्रेशास्त्रेव्याकरणेधीस्फुरस्यान्विषयस्य
वर्मणिउपसंख्यानमितिकर्मणिसप्तमीविधानात् व्याक
रणमधीयानःकुत्रनाभूत्कोऽहशःकंटपाहस्यसिद्धयेप्र
कृतिप्रत्ययविभागेनसिद्धार्थैस्ततालतन्वर्णालिखनेश
शास्त्रतावहवास्त्रताविटिन्यःस्थानताडीतिप्रासज्ञापात
विशेषात्स्लाशेषोवशिष्टांशंपवभूषानयाजुयातःस
कःयःसर्वंतत्पदितेव्याकरणविस्मृत्यदेवान्स्यभानेस्मृति
प्रासांचसंज्ञादीपाद्युदाधिनिहत्यैवविहितांचोषयत्रुचा
रयन् पहिकायांपाठाज्ञातेनमात्रेनसंस्कारेणेद्वातोषी
त्स्कमयतिपारावतोहिकंटेपवपवलःप्रातःशिरोधन्व
नूकचाइतिशाहकेकोतिनवेयुज्यत्नोद्दा ९३ ॥ योवत्सा
योच्छत्ताणःतमनःस्त्रीजषावेजयंसत्ताकेस्विनेहति
हारितिहीरकेटेमंसूर्येः भाजुर्जाइनदंतनवमाशाक्रांते
धस्यजैमः स्यानेपानातिमिवजलपेशीभिवेतस्वाभिः ९४ ॥
स्तूयंःप्राच्यादिविशिक्रमध्यशोभाश्रयंतत्ताःपुनाकाया
सेताकेरयीतस्यहपोःहीरकेटेवीलैर्तेतनेराशिमभिःस्विनेह
रातिहीरकंटइतिवङ्गीतोसप्तमीविशेषणेसर्वेप्रयोज्य
मितिकंटशाहस्यपूर्वोनपानेप्रानेमज्ञ्यादेःपतासमीति

नै॰
प॰ टी॰

लीरशान्तस्य गङ्गादिपातान्यतनिपातः किंचासौ सूर्यः श्रा
न्तः सौधस्य स्वर्णमयः स्वर्णकुंभो भवेत् अतएव नक्षत्राभिः
स्तूयतेऽव कुंभाज्जातानामभिभीभित्तिमिव स्यैव जलधेः पानं
स्थाने भवति यत्कुंभे भवति कुंभसंभवो हि सुनिः समुद्र मपि
वेत् १३ ॥ छिद्रैरेव नमत्तमालगहनं यासे द्वे भात्तुके
नस्वैरस्य सहस्रपत्रसदसि व्यस्त्राणि चन्द्रोत्सवः चमोणा
र यच्छुविते विततेने तात्पिष्टपिष्टीकृतं तत्कादिग्व्योमतमो
च मोचमथ नामो चानि दारवपातिः १४ ॥ अस्य सूर्यस्य
छिद्रैरेव किरणैस्तमस्तमालवणस्य यासे नाशे दूर्वाशी
भवद्भिः कमलानां सदसि च सौत्सवदिने प्राप्तचन्द्रस्त्रैवावि
कासादिव्यस्त्राणि दत्तेः अस्य एतदानी दूषानीनि दारुचपाति
स्तर्यः स्नायाद्भुमेदिग्भूणां व्योम्नि स्वतमो हनीति समादिग्व्यो
मतमो चेतनथा रयेण चुविते सवेगच्चमाणा मोचं प्रवाह
पिष्टानां पिष्टपेषणाभावेनः पिष्टपिष्टामिव कृतने मोचं
कार्यकारणस्यानवकाशात्रिष्प्रयोजनमेव वितत्य तेने वि
स्तारयति तमोनाशस्य कमलविकासस्य च छिद्रैरेव किरणैः
सम्भवात् छिद्रैर्व्यति सौख्याव्यस्य सञ्चार्हगधिकसंख्याः स
ख्येय इति वहुव्रीहिः बहुव्रीही संख्येये इति डच् १४ ॥
हराहकाप्तिमिरजलधेर्वाडवाग्निर्भात्र भाति भाति स्मासन्दन
कहवनी कालवैहासिकोऽयं नखाग्रीयकोमोतद्धन
भास्वं स्वानिमानं धामघापिधमाणि किरणस्त्राणयः श्रो
णयति १५ ॥ अयहूयतिमिरम्यैव समुद्रस्य वाडवः
शोषकः नाम्यत्सारात्रोमज्जालनायाप्रवहहीनमानायाः
वनकहाणां पद्मानोस्तन्याः समूहस्य क्रीडायै वैहासिको
हासकारी विदूषकः हराह फः हरमाकाशमासूहोलिम्ः
धमणेः सूर्यस्य किरणपंक्तयः स्वाम्नीयं सहजभास्वदम
रस्य काष्ठकेस्वानिमानं वर्णहकाद्भिः पश्चैवेति वादिमतत्व
स्वस्त्वक स्मात्रधारयति पुनः किरणपंक्यो धामधापि

अरुणीकुर्वंत्येव ९५ ॥ आनंदेन यानेयो निजवधूभूषा
प्रसाधनदाहृर्दीर्घिवः परितोषतेभिर्निहितामेनः भ्रविष्याप
रः सूतामडनमंडलीपरिदफमाणिक्यरोचिर्मयक्रो
धावेशासरागलोचनतचादारिद्र्यविधाविणी ९६ ॥
अनया प्रभानवर्णयापरितोषितादेवीभमीयकस्मध्यंनिज
देहालंकारान्मणीन्प्रसादान्ददाइतोऽमेनः परिकचार
नः स्वरचारिणीपद्रास्यापरोन्यत्ताभूषणानांमंडलीमाणि
क्यरोचिर्मयामाणिक्यमणीनांदीप्तिरूपाचासौक्रोधावे
शेनसरागानेत्रदीप्तिस्तयादारिद्र्यविदारयंतीवेतालि
काः परिदपतिस्म ९६ ॥ आगच्छन्भाणानामुषःआम
यानिष्यहृष्टोराधाने स्वर्गगांभ्रुनिवंदिनोक्तनदिवार
भाललनिर्दूपतिः आनंदादनिद्रुष्यकेरथमधिष्ठायप्रिया
यौनक प्रासमैत्त्वरागतेरविदितप्रासादतोनिर्गमः ९७
अथानंतरंवेगाद्वगाद्यतिप्रायादतिशायितप्रिययायौ
नकेनस्वदायेन प्रासंरथमानंदादधिरुह्यस्वर्गगाजल
हेलपातः स्नानः तेवैनालिकैः पश्चादागतैर्वृत्तातःप्र
सादान्निर्गमोयस्येदृशः आगच्छन्स्नात्वाप्रतिनिवर्तमा
नः प्रभातवर्णयनांवंदिनांलक्षणेदृष्टोराधिष्यमानपोहृ
गोचरोभूदित्यर्थः ९७ ॥ श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटा
लंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवेजितेंद्रियचयं मामल्ल
देवीचयं एकामत्यजतोनवार्थघटनामेकादशस्तन्महा
काव्येनस्यकृतोनलीयचरितेसर्गोयमासित्र्यगात्
एकादशाख्यो ॥ आनंदस्यकृतोनिरस्तविमनोसमस्तप्रदा
यात्वया पुरस्तानेषधकाव्यनत्स्वविहारोपाख्याहुलसत्सम
नो सर्गोस्मिन्प्रविहितेनेरमभिरेकादशनिशाक्रमात् हृनो
वदिगीराप्रकाशितनवनिः स्वयोदयोचरणितः ॥ एकादि
श्चैकस्यचाडगानिनमोधुकाव्येन सह हतीसमासेनजः
सहानभावधाडगामस्थे ॥ इतिश्रीनैषधकाव्यविवरणे

नै॰
वि॰ टी॰

एकोनविंशः सर्गः ॥१९॥ ॥ ॐ ब्रह्मोदयस्थानमनादिसिद्धिं
प्रत्यग्लसत्केसरसौरभश्रीः यस्यानिवासोऽस्ति सदस्वनी(
मास्वतः स्तुनेः सिद्धवद्विरमेमा ॥ ततदेवमेवमेवं सम
त्तिमायसंकीर्णः संपूर्णः समृद्धिमान् श्रृंततवापीदृष्ट
पुसंभोगेसंपप्रपद्यते नवोढासंगमेप्रायेणवानः साध्वसा
द्भिव ॥ संक्षिप्तमान्येवरत्यर्थमुपचाराद्यत्यज्यंते मानस्या
नेनवंतेषांव्यलीकस्मारणादिभिः राधप्रोषागसंधानान्म
कंकवः केनवार्यते संपूर्णः पूर्णकामानांकामिनांप्रोष्य
संगमे उत्कंठितानांभूयिष्ठउपभोगः प्रवर्तते इत्युक्तेः सं
क्षिप्तः संपूर्णश्च प्रोक्तएव तृतीयोग्रहहरिवगतिः प्रमाणः स्व
भावजोविलसितः ग्रहहेतोर्मतिनेत्रकोहेतोर्वामानउच्यते
इतिनिरुक्तेर्मानः कोपः सचद्वेधाप्रणयेर्ष्यासमुद्भवः द्व
योःप्रणयप्रमाणः स्यात्कोपोयः कारणविना प्रणयः प्रेमसु
वैकोवशीकारः तद्व्यापारोमानः प्रणयमानइतीर्ष्याजनि
तेनमानेनसंभोगस्यसंकरवर्णनप्रस्तावे शृंगारेकोपिकी
वीरेमाद्भुत्यारभटेवृत्तेः रसेरौद्रचबीभत्से हास्ये सर्वत्रभार
ती यास्त्वहत्रनेप्रधाविधानाविज्ञास्ते सकलावफलन्त्यसगी
ता ॥ कामोपभोगप्रयुराप्रचारामोकोपिकीचात्रविलास
यत्का नमेनतत्पर्जनतत्पाटनत्क्रमभेदश्च रंगेगिकावेदगमकी
डितनमीप्रियोपंसंदनात्मिक हास्येनेवसशृंगारभयेनवि
हितत्रिधाग्रात्मानुरागसंभोगमाने शृंगार्यपित्रिधासुद्ध
गभयहेतुपात्रेपावाचिकसात्विकैः सर्वसहास्यमित्येवनमास्या
दृष्टावोधनमिति १ ॥ प्रथमसंभोगेनवावस्थानसंभोगा
श्रयवाक्यादिकर्मनर्मस्फूर्जः २ ॥ आविर्भूताभिलाषानु
भावयोरकांडसंभोगेनर्मस्फोटः ३ ॥ कार्यहेतोरत्ररूपवि
ज्ञानादिप्रस्थापनेनर्मगर्भः ४ ॥ इतीदृमासित्रगेप्रपंचय
ति ॥ सोपातिकहिमानेकपातकादित्यकानव संपापकय
पायोध्यानजानजवोदिवः १ ॥ सर्वसर्गप्रस्तावोव(

प्रवणाद्योभ्यमेत्य वासनानांजातं समूहं क्वज्ञोचोयस्वयाते
नज्ञानजवोवा दिवःसकाशात्प्राप्यस्ववाड्ंऽविमप्रवा
नेकेधानवोगरिकादयः यस्यहि शास्त्रात्प्राप्तिसकाया
धूमैर्भागसन्तत्वप्राप ॥ १ ॥ ततः प्रसूनगाद्धेमीको
नमायानमानिके प्रतीचीसिंधवेचीवदिनात्कावेदि
वाकरं ॥ २ ॥ यथापश्चिमादिशः सिंधोर्वेचीवदिनस्यो
कारेदिवाप्यारंभेचंद्रप्रसङ्गस्त्विति अथानेन वंतस्यवभै
मीसमीपेश्चागच्छत्ततोदिनाकारेन लंप्राज्ञगामप्रती
चीप्रत्यब्धुत्वेनिमानवोपनायभैमीविशेषणं च गेः
प्रारंभोगीकारेतनब्रह्मणः ॥ २ ॥ सहस्रमादरं तत्स्यावद
नेमदनेकहृत्के हृष्टमंदाकिनीहेमारविंदश्रीरविंदन
हृष्टामंदाकिन्याहेमारविंदानांश्रीःसम्पत्तिःशोभाच
येनेहशः तथामदनेनकामेनैवेके केवलं प्रपन्नीतिम
दनैकहृत्क केवलसाभिलाषप्रपन्नमनलेःतस्याभैम्या
मुखहृदहृदातनशायितेवादरं प्रेमानिशायमविंदनल
भेहेमारविंदात्प्रत्यंतरंम्याभैमीमुखेजानातिस्मेत्यर्थः
३ ॥ तेन स्वर्देशसंदेशमार्पितसोकरोदहं वध्नजेविश्र
तीपद्मंप्रमेवोत्रिंद्रपद्मस्तहेतोः ४ ॥ स्वर्देशस्यसंदेशान(
हेशाप्राप्तिसत्रोपकेचित्कोनेननलेनदत्तं पाणिमध्येधार
येतीविकासितपद्मालाती सामेमीलक्ष्मीरिवउज्वलाक्ष्मी
वापिहिस्वर्णपद्मपाणिः ४ ॥ प्रियेणान्यमपिदत्त्व
वज्रमनेनतामसौ एकलेख्यनयाहृ आयत्रमेकवराट
कं ५ ॥ असौभैम्या प्रेयणादत्तमल्पमपि प्रतिशाय्यनव
ज्ञमन्यतेस्मयतोसौभैमीएकोवराटकोबीजकोग्रंथ
स्यहृदयेपद्म एकःसर्वमन्यहृदयनीयंस्तुस्कामपद्मप
वलद्योहृदयोयस्मात्तस्याभावेनध्यायतिस्मतमद्माविं
नोन्याल्पिमपिनदत्तंदर्शार्थः अथचैकंवराटिकेकंप
दिकामपिपकस्यलदत्तंस्यायानसहस्वस्याभावेनदध्यावि

नै॰
वि॰टी॰

त्वपि ५ ॥ मवसतांवाद्विवाजत्वीत्वहालिंगनविघ्नहेत
समाप्यतांविधिःशोभोमयस्तुतोसिचेत्रते ६ ॥ सातत्वी
भैमीप्रियेनेवप्रोक्तानवचेतासितावद्यादिनस्यानोहित्व
दास्त्रघातरायकारीघोषावधिः ह्लानोत्तरंनित्यकर्म
यज्ञादिमयासमाप्यतामितिप्रश्नकाक्षः ६ ॥ तेनाव
न्नर्ममनाविघ्नयतेविघरचनेइतितंमनसायोषादेवी
चेद्वचसानसा ७ ॥ नर्मणोरतिलीलायामममजीवस्या
नेविघ्नतिताऽयतीतीहशोयवानर्मणएपूर्वश्लोको
क्तपरिभासेनममांवित्त एतावानभूत्तपूर्वैःकोविद
तोयरोषातेनलेमनस्तेवावोचन्नहवचसामगाविदोन
नहिव्याधिसहितनीत्यादिनाक्तोदोषः ७ ॥ दणविच्छे
दकाद्देवविदेर्गेयेविरज्यसे विच्छेताहंचिरंत्वनिरुद्दा
हम्मचिरंकालिः ८ ॥ भोउगेय मूढणविच्छेदकाद्दिव
हकारिणोविदर्निन्यकर्मणोविरज्यसेविरागमुद्दगेया
यासित्रहंत्वाबजकालेनलेनाविच्छेदकतांस्मीतिनदा
कालमनसाकिमवोचादितिप्रतीयमानोवितर्कः ८ ॥
सावज्ञेवाथसाराज्ञःसाविीपद्मप्रावीमगात् लक्ष्मीःकु
मुदकेवागदाराद्भोजिनीमिव ९ ॥ यथाप्रातःलक्ष्मी
राज्ञःसावज्ञाचत्रावहेलासहिताकुमुदकेदारात्सकाशा
त् पद्मान्येवसंवानियस्यास्ताहशींकमलिनीमारात्स
मीपंनयातितथैवसाभैमीसावज्ञेवसानधुतेवनत्वितः
सादरैवराज्ञःसकाशात्पद्मोपमसुवीसमीपमगात् ९ ॥
मनसासावपिमासत्कालिकापरवंतया ह्रेसेवानित्यम
चेतासत्रेतापयेतोषयत् १० ॥ अतोत्रेनावाक्रियमव
शहस्यासाव्रेताफगेममप्पुवारिघ्नमांसंभूत् नमामाम
योगहस्पउ मतिषधःमासभवेदितिपक्षदेवमनलोनि
त्यसंत्रयतेनोत्रेतामावित्रयीमेवरतायकगपयेनोषत् ११
क्रियांपासेननोकतानिषेधन्याणिनासांवी कराभ्यामु

दृष्ट्वा तत्स्यात्यानि मीलद् सौहृदो ॥८॥ प्रवेश्यामा
नेतं सहृच्यनमंगाभं प्रसन्नानि प्रातः कालिकं नित्यकर्म कृ
त्वा तस्या दृष्ट्वा गासौ नलः पाणिनास्वीनि घोदन् मा
भूयादिति पाणिं सस्या माखीनिषेधं कुर्वन् माभूयाद्
ति पाणिं संस्या माखीनिषेधं कुर्वन् तस्याभस्याद् शोक
रा भ्यात्यामि मीलत्विद् पर्यां चिरं प्राक्प्रगोव्ययेभ्यः दृ
ढ़लोल इ चैचिद्धु लोष्टित्वात्तियोऽडीप ॥९॥ दमयं
त्या वयस्याभिः सहास्याभिमवीक्षितः प्रहृतिभ्यामिवा
या मे मा परान्यीयसीहृषोः ॥१०॥ स नलप्रहृतिभ्यां प्र
यस्याः चलद्घोराया सौविलासं मापयन्निव हास्यकृत्का
भिर्भैमी सखीभिर्हृष्टः क्वान्यं नदीचैभमीहृष्टाक्कचाल्प
परिमाणप्रहृतीनि हास्यकारणं ॥११॥ तार्किता लित्वभि
स्पर्धवाणिकाप्राणिमाचनात् ज्ञानस्पर्शनेनमोनमू
नघोमानसेविनी ॥१२॥ भोः सखि त्वं मया ज्ञानस्पर्धो मु
चेत्यादि सा वधोघावाणी कृत्वा यस्याः सा भैमी प्राणेश्वर न
लकेलयो मौद्बुनाऽडेन मतिजेनः ज्ञानस्पर्शान्नवं कीयप्रा
दत्यः कान्तस्पर्शयायेद्भुषोमनसेविनी प्रागेव मानिनी
भूता मौनमूकत्वमानेषा जयात् प्रत्यार्थवाणी केनिश्चल्ला
र्थे कम न्याये क कृत्वङ्गति कृत्वः ॥१३॥ सा बादिह ननु स्त
न को मसक्तेनाय मौचिनी त्वा प्राप्य यस्मादनिमियेन त्रा
द्वियतमः ॥१४॥ तेननलेनाभैमीघोच्यनेसम नवा

यं ॥   १४

निश्चिदास्यं गतोमित्वोहात्वायत्राभावीवदे नेप्रहृष्टा
स्मिन्नेचेनसंतेनहृदवं मसो ॥१५॥ इत्येन स्याः परा मन्ये
पत्यैघाघोषितोऽप्यगो हृद्यासकोपं सा नेके दवदाकेरमू
हयत् ॥१६॥ कदाचित्तियंगवलौवलेन हृदयहरं मो
हयतोचकार मोहोविचित्रिताभीतिडः खावेगार्थवि
ते तैः हृतःकोधिबकाससनकणोन्यमरः ॥१७॥ प्रवोच

नै॰
टी॰ पे॰

ततस्तन्वी निषधानामर्षिस्वरः तदपांगवलद्धारुणा
त्काशवर्णीकृतः १७ ॥ तस्याश्चापांगभ्रमेणारक्तताया याः क
नीनिकायाः रुणत्का वर्णारुणिमा येन कृष्णीकृतः
स नलः ततो नेत्ररतन्वीभिमामवोचत १७ ॥ कथं तक
प्रतारव्रह्महलगतरहस्य हृष्याभिप्रायानिहृतेन काणानु
र्पनिरीत्याकिं १५ ॥ कथं तस्या पांगदर्शनस्वव्याजेन ता
वच्छ्रामन्नगमनायरेहि वगायये हसंपात वहसंपाकाणां
नूपमेव तूपहृष्याकिं निहृतेभावकः इयं हासैः मायिको
घनापांगगामिनी न किंतु स्वदेव्याः स्फुरितस्मिता वहिकोत
नयः १५ ॥ स्मोषापिसरोजातिन्वमुद्दोषिमुदमम न
मापिषातपद्मस्य सोरभायैव सोरभा ११ ॥ भोः सरोजा
त्विसकोपाकात्वसमहर्षायोदपिजायसे सोवीसत्वयेस
वीपनीचासोभाद्वीसिः कर्मधारयेप्रेवज्ञावः सोभानमा
पिकमयस्य सोभावसोरभजनायितमेवभवति क्रिया
यैःप्रपदस्य कर्माणि स्यानिनइति प्रयुज्यमानस्यतस्तु
हः कर्माणि चतुर्थी ११ ॥ फेत्तमदोभवद्वक्षविलविध
मविभ्रम पाकेशशाकमानके भित्रभित्रावधिविधिः २० ॥
ग्रहं पाके तत्पाके चंद्रेत्वयालस्याविभ्रमः चंद्रपद्मत्वं मत्
त्वमिति श्रीनिः तथ्याविभ्रमविलासफेत्वमपाकत्वेभि
न्नभिन्नेति प्रायेन विलक्षणाविधिः करणहवणादिव्या
पारेयस्य हृणाविधिवस्माशाधाक मानके पाया नेव
सचिकेचक्रेरस्य थः अकिलत्वाणभुयादिः २० ॥ ना
श्रपणीतदोत्यवंभोक्तिकैविज्ञादितेजः वहुस्पर्धनताव
दाप्रसत्राः स्वादवत्तव २१ ॥ प्रसन्नामफराद्वनवेव
र्णाववनोतराणि

२१ ॥ त्वदिवंदीवमाधेये:

रूपयेव सहोत्थितः प्रभया यावद्देहोपावद्रूपलपुलव
स्थितः २२ ॥ नवबाणः तीरसंमुग्धादस्तेनृसहोद्गता
स्युरिति वितर्कः अत्र हेतुमाह अस्य आस्त्वर्थस्ते नाबा
ल्ह्यावइदानीं तावत् यावन्मुसरन्सुधेव रूपलेपल
शापवस्थितया सा स्पीहपास्मेति २२ ॥ सुवेपवन मा
लिष्टवदिक रेसंमाइव पुलवकारपर्येकमवृत्तक्रि
मिताप्रियः २३ ॥ एके उत्संगे संक्रिमिता समारोपिता
प्रियाये नेहशीकं संक्रमिता प्रियइत्यत्वाहस्वगीप्रिया
दिष्यित्यनेन ध्वज्ञावाभावः शोभस्य हि २३ ॥ प्रावृतारं
भागोभावः स्निग्धोघामिवतोप्रियो परिरम्भविरोयास
विश्लेषाया स्तृ नृज्ञाय २४ ॥ यथा स्निग्धोजलधरा वि
कणोवर्षारंभमेघः घामाश्नन्तिशोभनेन तथा स्निग्धोनु
रक्तोनलः विश्लेषयासस्य विरहदुःखस्य मंज्ञाय हाव
येप्रियाभेमीचिरकालमाश्लिष्यामादिदीपश्रमगातिदी
स्यादानेषु २४ ॥ वृभुवास्य समसोन स्याद समयः स्थित
स्थितं नभोमेपुष्पिरिंवाभोजमधमस्यानुविवितः २५ ॥
रसेभिलाषमन्योन्यनाभिलाषवानु एसोनलः स्थितास्थि
तेमानापमासासाक्षात्तमस्माद्वासभमा स्वबुध्येवकः
कामिवमदनो मकरंदस्यमधोषपतिविवितः स्तयंत्यपवृ
मिव २५ ॥ अथाकृयकलानामपाणिना मधिया सावी
पुरस्ताद्दोवितास्तवेकान्तेनमीमिस्मादिलाणि २६ ॥ अपस्मा
नापगामानेनरसनलः पुरस्ताद्दायेव वेशिनानत्रे
प्रवेशिताप्रियायाः मावीकलानामपाणिनाकृत्य ।
सत्यायास्तत्वानमीभिवेदस्य क्रीडिने घानुरागमव्य
मभोगस्य वप्रकाशिने वा सा द्वितीका तेन्त्वे पुरस्ता
दप्रवेशितानां प्रवेशितानां वानमेल्लस्तापापानो २६ ॥
कस्माद् स्मात् कमन्ज्ञ वोदसम्पादयेतनेने आश्रकाभ
वनीषन्यो मंत्येन वहसमन्याते २७ ॥ इयपमस्याबोतव ।

नै. टी. वि. ३४४

मावि भैमी अस्माकं केकथं न दयते कथं नान्यत्र क्षान्ति
प्रथीगर्यदयी शाकंमेगेवद्धी ग्रहजानीयकमा स्वास्त्र।
कौन्नु वक्तान्यजनैव कृतं न जानाति १७॥ अन्वयाहि मया
प्रेयान्निरीक्ष्य वोपनयादिति नवि प्रलभनेनावदानीरिव
मनीकवाक १८॥ मया राजे वत्व स्यान्मन उपनयान्सभी
पमापनाहानाह्रप्रेयान्ववाहिप्रवकेयितः इति साम
सत्यं वादिनी भैमीयकामावनीस्मावीला वं नविप्रल
भने मावं वचने प्रश्नकाकाः १९॥ आह स्मेषा नलदन्य
नन्तुषे मनसा तिपत यौवनान्तमिते नास्या कांतरघात्व
स्मनोभुवा २०॥ नलादन्य पुरुषं मनसा न भजामीत्य
था भैमी यदवोचत न तस्याव वचने यौवनादन्तमिते न म
नोभुवा कामे नैव मनसि भवनानि हन्ता पुरुषेणामरवा
स्यतन्नजांते यौवनान्तमितः कामप्यवास्या हृदि संतते
नाहमिति न मोक्षि: २१॥ अस्य सौंदर्यमेतस्या पृष्टेण
मेयदि भाषसे नैड़िलज्ञानमन्मोलेः पयोदमयफणापि
नः २२॥ वेदस्य स्याद्भुव सौंदर्य वाणीयासि नेदाम्नाग्रमः
ग्रहस्य सर्वमपि गाम्यामः हि यस्मालज्ज्वयान नलीशमसे
स्यात्तन्मुखसौदर्यमस्माकमफणानापि पयोद्रूमह इमे
वालि २३॥ मुणीयवमलोचिन्न्यामवालीरवलोकाने त्रा
हगनानानामात्नमतमतंविवसते २४॥ मेघाभैमी
स्मानि वहाहिट्टयेन फणान्मावी: पंसरपानि न पुन: सा
पापमिव मोक्षकमलवरे हंगं न लेशोनपप्रयाति २५॥ नैला
कैतयदानी मामियतेन कल्प्य यो हृतनानया हृह:
मोपि वास्मानि रिक्षाहण २६॥ इयं भैमी मामिहानी पर्या
नपर्यतित याकल्पयि विनके पामि अनयाभैम्या याह
हृतमं सम ये हृह स्नाप्य है इह स्पाविसमगातं शीलायाम्नया
विस्मारिषि विस्मयं माता: प्राषीजिश्रूदितन्यां प्राम्यने
पदोन्नमधमष कावेवैन्ने २७॥ तामदर्शयितनैमेवावयसा

स्तनतामरतैः ममत्वमितिवक्त्रं गोवोविनीमालिनीपुनः २२
सेषाभमीस्तनतामरतैमिथः सप्तेद्गववनामरतैः हावास
क्तैः रामप्रीतिदर्शयनेपूष्पनी एकतेक्षे प्राणपेनानायः का
नासगणोकमद्यमानितीकोपवतीमयिरागहीनापुनर्म
त्सेबंधीलमितिमानकमीनिनीबद्ववागास्ति २३॥ केना
मेत्रयतेनाममनामप्याहमियसावी कलेनलेनितनास्माकं
स्पशान्या कानजिकाया २४॥ इयमेमीनामनिश्चयेका
नेमसीनामप्रहस्या कायतेनामरहीवाकास्यति भोक
लेनपुनः स्थनलेन्यस्माकंमाज्ञानमभिधानेजिकाया
स्पशांति २४॥ अस्याःपीनस्तनव्यामेहृदयेसामुनिर्देय
घवकाशलवोप्यस्तिनात्रउच्चविभूत्तिनः २५॥ पीवरउ
वक्तराव्यामस्याः हृदयोस्मान्विभन्नपायतन तथ्यानोधा
रणाभावादेवास्माद्विधयानिर्दयेत्रहृदयस्मान्कुत्रविभन्न
पोषयत इभस्मयाराणपोषाणयोः २५॥ अपिगान्येहृयोत
स्याहृदयेमरुइनामचोः प्रीतिसपवेवेन्मात्वेऊचुर्धार्यं
नोभूत्तयोः २६॥ अस्याभमस्याःहृदयवत्तोमिथायचेताह
क्रोटनोनिर्दयेचापिगन्यास्त्रिन्यस्तात्वावमरुइतामुखोः
कामलनामेवानुरागेत्यनावतोःक्तनुयोर्वन्यान्यमिलि
तयोःस्तनयोर्विनेलयास्तुवधानेकाठिन्यलाटेन्येनोचिते
हृतेवदितेदयोर्हृपोर्वृत्ताद्भृदयाद्वहिमावबधनीमा
मन्यामहे २६॥ इतिमईननकेटस्मिन्सोलुटमभिधाय
तो दमयतीमवोधीनस्मितयासंतर्यालेगे २७॥ इति
सोल्लुंठमोतयाराश्नुकाप्सिमनलेमाइकेटेबड्वाविंसति
भैमोद्भावाटपीतस्मिनमीचडुमनपारिहासोवायधेहरण
हृसेत्यानमेकोचनयाचनयोकलयास्मिनलायपोच्यते
सा २८॥ भावितेधनयासायफनववाणावलस्नाय चिरंत
नानुरागाहवनेनतःसावीप्रांत २९॥ त्वंयथमेमीभोफ
स्मपकयाभावितानिविकारान्नकेयितेभायस्ततारघवि

नै. टी. वि
२४४

क्रियेत्येतेन लज्जाभावरूपः शृंगारानुभावस्संजातो
स्याद्इतीदृशी ज्ञाता। अतएवद्वयोर्नवऊढयोर्नक्तंदिवःसन्त
हीयमानो रागोभिलाषो यस्यास्के हृग्गलित विल्लनिस्त्र
पेवो स्मान्मायोः प्रतिविरतनस्पजीयमाणस्यानुरागा।
स्याहम्म्यचितं यथा भवति तथावतेते अथवत्वयैयमार्ध
भाविना सम्यक्नाकिंता अचिरकालीनानुरागा सोवयि
अस्मास्तुचिरंतनानुरागा कथनेन कमन्यते इति कोस्मा
दस्माकमित्यस्योत्तरमिदं ३७॥ स्मरशास्त्रविदामय।
नैवोढानुः सावोत्वया भैमीसंभुज्यते बालाकथमस्मा
स्विकथ्यतां ३८॥ स्मरशास्त्रविदाकन्याविस्रंभप्रकारं
जननात्वयैयमस्माकंसावीभैमीनवोढामुग्धा नवव।
धःकामारेनोवामास्मरः कुपीत्येव लज्जागामेषज्जयते
कथमस्मास्वभाषणेन नवसंभोगहृन्नेकथयत अथचके
नयकार्योयं भक्षकात्वमस्मास्वभाषणात् वहीन्यर्थः
तस्यास्तानह अन्वयाहीत्यस्योत्तरम ३९॥ नामतत्त्वव
दनेदेव त्वांगायतित्रिजगतिप्रियं प्रियानतस्तस्त्वपास्या
दन्यथालपनान्यते ४०॥ भोदेवराजनाखिलकावपदा
सकवादिषु क्रीडाजगतित्वामत्यवदतीभ्यसत्य
वचनःकतोरकरत्नस्यते प्रियाअन्यथालीके मायतितेव
दतीत्यलेकवदनाभ्रताप्रमत्यपाविमरहषीनस्यान्नता।
हषेवस्यात् सत्यमेवत्वंसंभोगवक्तीत्यर्थः अथवनालो
केःनासत्ययोदस्रयोरिवदनेवक्रेयस्येहषोत्सदरवदति
तस्यतवप्रियाअन्यथासोटयिहीहेलपनमर्पयस्यास्ताद्
शीनभवति अन्नमपापत्वपहीनाचनभवति अन्यथाल
पनेतितित्वंभाभूषसवनादसंयोगापयाहितिजीषि
कल्पहाय अलीकवागित्यस्योत्तरम ४१॥ मनोभवस्वि
वेदस्याःकिंतद्देवत्वमेवसः त्वदेवप्रियेतिभूपस्मात्मनः
सावयादिवानिशौ ४२॥ अस्याःभैम्याःमनोभूःकाममेव।

मनसि वर्तमाने त्वत्तोन्यः कश्चिदस्ति नहि त्वमेव मम मनोभूः मनो
भू शब्दं व्याचष्टे मनोभूशब्दव्याख्येयं किमाह यस्मात् ।
त्वां मनोहरनिशावनिवासाय भूः स्यान भवति त्वमेव मे मीम
नसि रात्रिंदिनं वर्तसे नत्वन्यः कश्चिदित्यर्थः अथवा कामं
दलिस कामस्त्वमेव कार्यकारणयो रभेदोपचारादुच्यते त्व
दितमेवमोदयाभेदाद्धा त्वमेव कामयसि श्रद्धत्से पत्यस्या
न्तरम् ४१ ॥ मत्तस्यैव सावी विन्ने प्रतिछाया सममन्मथः त्व
यास्य समरूपत्वं सततनोस्त्वन्यथा कथम् ४२ ॥ मनसि वर्तमा
नः कामस्त्वमेवेत्यत्र युक्तिमाह अथवा यथा समप्रतिछा मन्म
थः सा त्वां मनसि मनसि प्रतत्वं प्रतिबिंबोसि अतनोश
रीरहीनस्य स्यात्वं कामस्यान्यथा त्वन्यानि बिंबानि भावे सति त्व
यासममनुरूपत्वं सदृशानुरूपत्वं कथं स्यात् बिंबप्रतिबिंबयो।
र्विना युक्त्या तत्र सदृशानुरूपत्वमप्रसिद्धं अथवा वर्गे यथा यीयं।
सादृश्यं संभवति ४३ ॥ कः स्मरः कामस्त्वमत्र चेति संदेहे शोभ
योर्भयोः त्वय्येवात्य तयासत्ये यथा बुधितेयवा यथा वा ४४ ॥
अथवा मे यं भेऽमी शोभया समानधर्माणोभयो स्तत्व स्मरस्य सर्व
भावानलोकितिसंदेहे जाते यत्र कामवत्वा त्वचैव वा त्वु
तयास्य रूपवालुतयोभावे विचिन्त्यधारयामि यथा सदृशा का
न्याकाचरंतयोः संदेहे जाते रत्नग्रहणाय जने तावत्का
चमपि रत्नं नीत्यर्थः ४५ ॥ त्वयि नित्यं सत्सु पुविनश्य उदाक्त
बिन्दुदर्शनानान शोकव्याप्तकजालीन्वोहृदा शोनस्पृशान्यसो ४४
त्वयि निहि नस्यमनु सोद्भवाकंधाणां [illegible] स्पृशत्याचतेनाभी
वस्य दर्शनात्मलाताहीकाशानान् शोकव्याचित्रनुबहुवापिंन
प्रत्यावर्तनेन इत्यन्यथचिंतनेना तोपकजालीभमीत्वोहृदि
यानेत स्पृशति प्रतीयवहिलोचन्योन्यस्योनेर ४५ ॥ विलो।
कनात्प्रभृत्यस्यालग्नपवामि चवदाबो: विनालोकयशका
लेत्यन्यचः परवीचिकः ४६ ॥ [illegible] भिन्नापेहृशोकनारा
प्रभृति स्यालग्न पवामि वेश्वकामे हरि किञ्चन [illegible]।

नै॰
टी॰वि॰
३४९

४४ अन्यवचसि कोविश्वासः यो हि यस्य तं भावं पश्यति स तु
स्वहृदयोः प्रतिफलतीत्यनुभवसंभाव्येयमुक्तिः नलोक्ति
नेयथाद्दात्तीमित्यस्यांतरम् ४५ ॥ परीरंभाया तस्य ऊरूव ऊ
रूमस्तकेन त्वयि मे हृदयस्येव रागाइत्युदितेव वाक् ४६ ॥ आ
श्लेषणामात्ता ऊरुचयोः ऊरू भागामे अमेश्रीमत्यममहृदयस्य
वत्समपवृमनस्तत्त्वयि विषये रागो रुणत्तेवमन्मास्तीति वाग्
दितेवानयेति शेषः प्रत्यंतहृदयवस्तूनि किंवा वाक्यनादि
न्यर्थः [illegible] यते शेषेत्यस्यांतरम् ४६ ॥ मनसायंभवन्ना
मकामलक्त ऊरुन भवती अस्तस्तुवंमात्रीकेटस्तुवन्नेपकाव
लीवलानु ४७ ॥ अयंमत्वा: कुटेभवन्नाम्नैव कामम
सक्तस्यअप्यनवाम् अहर्निशंत्वन्नामजपन् एकाव
लिनाम्नो हारस्य व्याजाद्दत्नमालां बिभर्ति केनामेत्ययते
इत्यस्यांतरम् ४८ ॥ अभ्यासितवधस्यायं भवतां महतां हृदि
स्तनावृत्तं रमास्मानौ निष्क्रांतानु महवहिः ४८ ॥ महता
स्तजेनेव महत्याविभागेन त्वया पिहृदवृत्त्या हृदयमुत्तमा
न रेचसमस्तात्मीस्थितिमलभमानौ स्तनौ बहिर्निर्गतौ ।
इमः अस्याः पीनस्तनेत्यस्यांतरम् ४८ ॥ ऊरुचोद्दीपोक्ति
ता च स्याः पीडितोश्रुणितौ त्वया कथं दर्शयतां सम्यगृह
नावाहंतोकृया ४९ ॥ अस्या भेस्याः ऊरुचापतना दिदोष
स्त्वयात्वया सपीडितौ समर्दितौ व्रणितौ नखैः ततौ च
क्रियाबालानां सहजयावपदा हृन्नगापितौ हृत्सतोम
हान्तौ कथंस्तवद्दर्शयतां हृदयस्थानिधोषः महाजनो
पापविनयलज्जापीडितविशेषाः [illegible] तः लज्जाया वदा
कस्यापि न भाव नदर्शयति नये [illegible] ग्रीय गार्हस्थत्य
स्यांतरं ५० ॥ इत्यमोकलयात्तकेनैःसिक्ताः पीयूषवीचि
भिः स्वहंगोवृतिप्रेक्षप्रियासनौमितानाम् ५१ ॥ एवं
कलयाभे मोलीविवरहकलयापीयूषवीचिभिः स्तनौकै
भाषितेः सिक्ता सोनलः कलया यङ्गकेतनदीहया सत्यमे

वेतिप्रियोत्सवमितेक्रियानसुखन्तिप्रमाननैयस्यासा
दृशीपप्रश्न ५० ॥ वभोमसप्रीयमेवकोपन्तुरुन्नसयस्काः
विशालब्धसंदनेमरविंदामिवेदुना ५१ ॥ सपत्नुलस
पाणिः प्रियायाम्रावस्यन्तिपन् चेङ्गाविशालब्धसंयोगं
पद्मामिवरेजे चंद्रारविंदयोरन्योन्यवैरपिसोयिलाभोइनुद
तिविरपदद्योनम् ५२ ॥ क्रीणाचसस्यमानाचनसयंती
पुनर्मुखम् दमयंतीमुदेपत्युरस्तुर्बभवत्तदा ५३ ॥ ल
ज्जिताचकिंचिदुंसतीचभैमीइनमुखेन मयंतीनदानल
स्यात्तुष्टये तिसायिताय मुदेप्रीतयेभूत् मुखेनमयंतीप्र
सुष्टे तस्यनताभृदितिविरोधाभासाद्राश्चर्यायय ५४ ॥ भूयो
पिभूपतिस्तस्याश्चाविर्माहस्मसस्मितं परिहासविला
सायस्पृहयालुस्सहप्रियः ५५ ॥ सहप्रियःचोपसजेन
तेस्युनेनप्रहत्याशिषीत्यनेनवासहृष्टाह्वस्यसभावाभा
वः प्रिययासमपरिहासस्यनर्मणोविलासायविलासाय
स्पृहयालुः स्पृहेर्वीस्मितं इतिसंप्रदानेचतुर्थी नर्मविला
रेकेनापिमिषेणपुनरपिराजाभैमीसस्मितमब्रवीत् ५५ ॥
वेदेमेनेदिनस्यास्यवयस्येयंचवक्ष्यतो निशीवनिशिथा
वेयंयदाचरतिनाचक्षः ५६ ॥ इयंमेसावीभैमीअस्यदिनस्य
वमयरायष्टेतवसोढुंवस्यतोनिश्चिनोनु घस्मादियनेसावी
ग्रवदिनराज्ञाविवेनास्माकंनिशिधानो गोशिवबनेइत्यस्य
धात्वर्थंचुबनेकरोति ५७ ॥ दिनेनास्यात्मावस्पृहस्त्वाय
दितिवस्तुतः नतुकुनाशानपचाणांनिर्दयाणांमोपिसूर्यः ५५
फलुरत्नवणांपिदिनस्यापराधाभावमाह अस्याभैम्याःअ
विस्पतवामिवइपकारोयदिदिनेनालुवस्तुतः अपितुम
सुवेतस्यमुखस्यभिक्षणाबहूनाबन्धनाशानपचाणांपिस्थ
लनाहिहतोः अनेनैवदिनस्यापराधाभावइत्यर्थः ५६ ॥
लज्जितानिजितानेवमायक्रीडितयानयो प्रत्याहनोनिर्लज्जा
निवदकमातिसयाति ५८ ॥ मायिकवचोक्रीडितयाक्रीडित

नै॰
टीवि॰
२४०

याक्रीडितं प्रहृतं यया सा आदिका मीराकः अनया मे मया लज्जितानि भावीना ःलज्जाः विजितानि पराभूतानि तत्कृतान्येव नदेनाऽस्य इदानींतानि लज्जितानि कपतिप्रत्यावर्तितानि यथा नहि विजितः प्रत्यावर्तते ५६ ॥ निशि दृष्टा मायायापि मे वामं येन कुप्यत कुफलदशने बिंबीलताको पय कुप्यति ५७ ॥ मे मम भीमीगजोऽदृष्ट ने ःस्वना पराय मया यन कुप्यतु कुपं इह स्वयामप्रायायीनां प्रतिकोपइति संप्रदानेवचतुर्थी प्रज्ञायां नरैन्यस्याति बिंबीलतापफलं दशाने प्रस्ने तेस्तुकाय कुप्यति न कुप्यतेवे न्यर्थः ५७ ॥ स्वनामपदस्य चिकाश्री सुभिताकुमि कुभयोः परपेतस्याः कुचाभ्यां तनूपस्तापीडयामि तु ५८ तपरूपास्याः कुचाभ्यां स्वालीनातपवीकुयाः तस्यपद्मयाः त्तनमेव यामने विकृयस्याः स्तनंदीस्वायापयिन्याः से हसी कविणाकपालयाः पीः शाभवसंपन्निः मयितन्नस्मासूप: सम्महस्ततो नताचोरेनपीडयामि प्रश्नकाकुः स्वपस्यैवार पीडनेप्रमयवेत्यर्थः ५८ ॥ प्रधानालयानामसाम्यमप राष्यन्त मत्र भीविम्मपराइयत्पादानाझोति मेविन ५५ ॥ स मस्तावमपरामृतपानं नापराष्य नहटान्यस्कीयवस्तुभोगे परायो भवस्तेव समर्पितस्मात्किमपयाड्मपराधः कः कृतः योऽमस्माकपादोद्भूविनं नाप्नोति ५५ ॥ अपराड्भवद्वाणिग्रा विणामस्त्वा किमया वीणाह स्तूकृषयन्माकालकंठी वा विश्वा वेस्त्वन वाणीश्रावत्तामयाकिमपराड्य यतो हलोः वी णानवमलवीप्रायामास परायीनमिव पृष्ठं राह्ममव शूव वाक्यमाह अवनवं वाणीमपदस्य वीणापि कोपपरूप परोक्षा। नमे रोचत इति यथा नरायणाकथयन ६० ॥ मेय मालिं जनतस्य त्वयि विस्वरत्यभावनो ममनाममतास्मास्तु पुनर्विस्मयेन कुनः ६१ ॥ तवपुनरनया ममनास्वीकारास्मा स्वकीयाकृता ज्ञातः पुनर्विस्मयते इत्यननमेयं तस्यालीजनेविवस्त्र भाजनत्वयि विस्वरत्याविताभन्तामयाधृतकः ६१ ॥ अयोमवदनेनस्याः त्व

कोपि पक्षैर्वेष्टलोंतं संनिपात्याङ्गनैर्नस्यादिज्ञासंस्मा।
जगादतं १२ ॥ अथ राजपुत्रस्तां नतवत्स्याभैम्या उपवदने
स्थितस्य समीपे स्वकीयकार्यस्योपनयव्याजात् रहस्यं प्रस्ता
वयन्मसाः कौशिनिजस्त्रविस्यापयित्वा सा कलानाभैमीमुवा
च १३ ॥ अहो मयि रहो हृन्नेयनं किमपि नाम्पृथः आत्मत्व
सत्यमिमं यत्नेश्रूयमेवाभिधापये १४ ॥ भो एतेव वनशील
भैमि अहो प्रणायको पत्व किमपि रहस्यं हृत्वातेनाब्रवीः
आत्मत्वति हेमां स्वहि अहमिमं नत्वमेव तव सत्यरहस्य ह।
नोनुभमभिधापये अभिद्यतं वदनप्रकजे १५ ॥ स्मरशास्त्र
मधीयानाभैम्याचिन्तिनामिमयेवयं घणोपि सोपि हत्वाविदो
पत्यव्यत्ययत्त्वया १६ ॥ कामशास्त्रपटनीलमयायदोपत्य
व्यत्ययं कृत्वा किं निष्फलयिनरतमथ्यापिनात्वया सो
पिदोपत्यव्यत्ययः कृत्वा किंचिन्नन्ः १७ ॥ मौनिव्यासेन
मातस्यान्तरुर्थी विवसृणवतो वाचंवा वंम उच्चस्तं जुंडमि
त्यनस्पानता १८ ॥ सा सखी कांसोपनिहितकार्णितस्या भै
म्या मौनि नत्या संवदन्त्यामेवव्याजान्नवचनाय तस्या भैम्या
गिवद्वाकर्णयंती वा चं वा चश्राभीद्यापनौ कार्णमस्त्रीप्तनः स्त
म कस्तु कामचामध्ये रुद्रमिन्यव स्मरवागोकारा वहुवक्रे
मुकुडत्वा रामामुध्येगायिचक्रे उमवासी च मुडसमैवद।
याचित्पर्यः १९ ॥ अथासा च भिन्नत्या सा रतिप्रागल्भ्यशोकि
नी सा व्याली लीला उजाधानमनुभ्रयाब्रवीत्रप २० ॥ अथा
सौ सखी अस्या भैम्या रतिप्रागल्भ्यशोकिनीसदिगधाभिसत्य
समीपं गत्वा साव्या हृत्नक्रीडापर्याधानमनुभ्रयानपन।
लमब्रवीत् २१ ॥ इह हि मम महाराज लवदर्शाभ्ययनक्रीधा
येनाकुयति मामेव धहातं जेयति ध्रुवा २२ ॥ भो महाराजे
निमोलुंडनं वयेतहृहृ ह्यश्रवै कोपाभिनयावहिताको
यदसौ भैमी वदयंतं तम्भ्रकौन मा विस्मरेन भिधायनंत
लवेन कोपेन मां भैवलीला प्रकेश्वर [illegible] यन्त्र भैमीन

नै॰ टी॰ सं॰ २४८

भक्षयति ६७॥ वदत्यादि त्रिचिह्नेन व्याकेनेनैनषधः
श्लोके शक्रः स्वयं कृत्वा मायां मायान्तवान्नय ६८॥ इयं भैमी
मा वंचितवभोः केवलं एव स्वं वेलं ग्रमो व्याकेन चिह्नेनन
लोयं इति प्रतिभिज्ञानः अग्रश्लोके अयं शक्रः माया भाव
नलरूपं विधायागतः ६८॥ स्वर्नदी स्वर्णीपाणि त्वाः प
ग्रादानेनिदानतो नयनीयं त्वदिद्वेदिव स्वागमनवने ६
इयं भैमीमनु स्ववनीतवपित्नाह मा त्रुजित्वाः सकाशाद्वि
मलस्य गृहणावक्ष्नः स्वर्गीदागमनमपि तवेद्वत्वे निदान
तो कारणतां नयति प्रापयति इदं द्वयमिन्द्रादन्यस्मिन्न घट
नेयतोयमिन्द्र एवेति श्लोकेन ६९॥ भाषते नैषधः स्वयं मा
यामायि मन्यामहे वः श्राह वाह मनलत्वायामस्याकर्णीन्द्रत्व
या ७०॥ भैमीभाषते रूपहरोविद्वस्यने वपस्यानलाकारे
णास्थिता मायावं व नाम या साथिज्ञाता मामानेकमेविणा
वस्तुनरा हे भैमी अहं तस्य इस्मा हत्या या मानस्त्री विमयेन्द्र
तत्तुनयास्मि ७१॥ संभावयन्नि वेद भी ए भीगां इमनिस्तव
जेभारि त्वकारो भोजाह भो लिपवि रंमिणाः ७१॥ घनितौरेणा
वृदिरश भैमीहं भोलिभीमपाविद्वमेवमा त्वाहुज्वनरुत्वे।
णास्त्व वकरप्रपादुतो भव शक्रस्त्वं संभावयति वितर्कयति
सुवृष्णा आदग्निमालिनि वह्निभाषी गुणास्त्रियामिति सत्त्वेविभा
षेति यश्चाविभागादगुणो पिदहनो पंचमीत्त्वे व्याकरणाः ७१॥
ग्रन्त्यमाति कास्मासातद्दाख्यात्वरहः क्रियाः श्लोकान्ते
नंदेत स्यायदित्वं त त्वं नैषधः ७२॥ यदित्वं तत्व नानारोपिते
न सत्येन रूपेणा नलोसि तर्हि नात्यापरः स्मृती इष्टायाप्त
ता हर्षीः यावयोः पूर्वविदिता नत्वन्यस्य रहः क्रियाः ते
सिद्धनारनलीलाउक्त्वा एन स्याः श्लोका ज्वरनुत्वनाशाय ७२
इति तत्प्रयत्नावानिक्षनीकृतं केनवान वा वभाकाएन
द्वावेश्या सयालः श्रीसमः ७३॥ नयाकलयास्त्वमस्त्वयय
नैतनभम्यानलितपरस्य वननन्प्रयाज्ञात्वानिमतीकनश्र।

योऽयंवद॰ तु स्यादित्येतत्प्रकारेणाक्रांते रामी केनचैवचकावे
यस्मात्लोहरीका लीयाः सुर्गाणि इति सर्वोक्तप्रकारेणाक्रांत्वा
तस्याभिम्याभावेभिप्रायेसदिहानः सनलः शाशान् ७३॥
सर्वसिद्धप्रनिद्रालुमेयानाभोशायामास्तां यदानंदोलूमे
लोमापद्मनाभीभविष्यसि ७४॥ भोभैमि तन्नसर्वसिद्धयाजन
निद्रावनीतन्वनस्तुत्वरेवयात्वमयानाभोकारस्यापिनाद
नंदेन हर्षेणाोलूमेति रोमाणि यस्यास्ताहृशी भूतापद्मना
भोयस्यास्ताहृशीश्चनासि कारस्यकामलत्वेनपद्मनाभीत्वसं
भावनं प्रथचंद्रभ्रमनिद्रालोमाययाकल्यात्रेष्वकाणिवेत्त
मस्याविमो: पद्मनाभोपाख्यानप्रसिद्धिराभास: प्रत्याभक्ता
वचनेत्युड्डितिस्मरतिवोपिन्मुपपदेभूतानद्यतनेप्रोमायाभ
विष्यन्त्यावयदीतियच्छेदयोगान्यमपत्तिषेधेविभाषासोको
देइतिपुनर्विधिः प्रत्यकारणेनालहात्ता न पद्मनाभीभवन
लत्यतेलहृपलनाायोहिंसर्वप्रपयोगेराकाहाभवनीति
सोकाहवा ७४॥ ज्ञानासिज्ञाभयच्चत्रायमवेमनन्मयोत्मवे
सामिभुत्रेत्त वसुक्रासिमहीविदमयान्मया ७५॥ ज्ञानासिन
स्मरसिनवप्रयमेकामोन्मवेस्तुनेकियाभयेनचव्याकु
लत्वेमहीयमितिविदस्यपरिश्रामसभवान्मयात्वभेनवेत्य
क्रासि प्रत्रस्मतिवायिनिजानासीन्मप्रपदेपिवच्चहृयाग
न्मक्रासीत्यत्र भविष्यतीविभक्तीनाक्तिपवमय्यपि ७५॥
सर्वजित्वाजिमेनमत्वाकरेमन्यद्यविनि प्रणलीकागयो
गेनयदाक्लिदत्तांदनेजने ७६॥ वतनमेवत्राजिरणांजित्वाय
नयागतोहत्वदीक्ष्याााेवदनायमेवरणाधावतिगच्छति
चेति पादांगुलिद्रवस्यायोगेनमंदेक्षासेनवाचनेजनेनिविड
सजनेनमध्येयदाक्लिते प्रलिंगितवानसिक्लिष्टप्रालिंग
नेविद्वतत्वादन्यानरमणमनु ७७॥ वेत्समानेयिमत्वात्मद्दु
नामसोचयन्निस: मजूहालिप्रपश्यतीवावाधागवेयो
नरा ७८॥ वेत्सेसमरसितन्नमात्रेत्सेपोनेपिममत्यागेनवि

नै॰ टी॰ वि॰ च॰

रहेताहृनात्तेनमात्वंमोत्वमात्मानेचमिथ्योरहं सृष्टा ॥
त्थाचिद्वैलिंक्विवाविनोदायपंडुपतीरुनमेयाहृष्टेसूर्यरं
त्रियामृष्येवाधाः विकृष्टस्तवकेव्यपानमकार्षीः ७७
विस्मृतंतत्वयानाथघनमोहितः प्रेमोमेपुरानेनरसेना ॥
मपिवृतव ७८ ॥ त्वयानकिंविस्मृतंयदहमोहनेनवनेमो
हिताः मिथ्याभ्रांतः उन्मत्तः प्रपरपाणेषपरमोपिनृवस्त्रेना
पीनवानस्मि ७८ ॥ त्वत्कांवाडनवाकस्पष्टडामालिंगनो ॥
त्थितौ स्मरस्त्वहृदियत्स्मरः साक्षीःशिल्पनवाध्रुवम् ७९ ॥
त्वेनत्स्मरग्रहस्मरः सहासः स्वीयवदनमिवदालिंगनेनो ॥
त्थितोत्वत्कुचनावदनस्पष्टडांतंवाशिल्पभवत्याहृतनमिति
साक्षीकथयम् ७९ ॥ त्वयान्याक्रीडयन्मध्येमधुपायीहृकृप
त्वितः वेत्मितासौपुरोम्भ्रात्वन्यादेयक्लिलास्खलं ८० ॥
मधुनोमध्यस्पोष्ठीनामध्येमध्येमधुगोष्ठिपारेमध्येपुष्ट्या
येत्यव्ययीभावः मधुपानगोष्ठीनांमध्येन्याः क्रीडयनहं
त्वयाविधाहृष्टः तासांपुरस्तात्नवचरणोकिलव्याजेना
मवलं मधुपूर्णीपतनव्याजेनप्रणामायपतितेस्मितदे
त्मिस्मरसिकिंप्रसन्नकांक्षः ८० ॥ वेत्सिमध्यागतेप्रोद्धय
त्रोपयर्णनिहर्दिने प्रवृत्तौबालिमालिंपत्तस्मिंकेलिमुदा
किल ८१ ॥ प्रोद्ध्यप्रवासादागतेनत्वयहर्दिनेसाभिलाषम
यित्वापर्यतितुसतिनस्यासात्वाकेलिमुदाकिलक्रीडासमो
द्व्याजेनसावीयदशात्वीःपुष्टिनवयसित्नहंत्मिस्मरसि ८१
जानातितत्रमत्कारः समुद्रवाच्छवदानने निहिप्याया चि
ह्नंयत्नान्यायात्नोहृलक्ष्मालिकाः ८२ ॥ समुद्रवादाक्ष्यान्य
न्मुखेनिहितप्यदिनेव निक्षेपतयासहस्तनाभूलप
लिकान्यायाहिवादेहेनेववाहृयदंयाचिषनत्रनुसमत्का
रः स्मरतिजनेनयाकिजानातिकिं प्रथवस्वछायादवनवदा
ननेविहितप्यदहमजोचितनत्रमत्कागोपिवासनाजानाति
स्वभावमेवपित्वाशिनाकृतात्मालिकामभवन्त्कावमेरभाषि

वंशप्रवेशेमम पुनः प्रतियातेनेदृश्यर्थः संस्कारोबोधमा।
ला धेयैर्मस्याज्ञदपि वासने ८०॥ चित्रेन्तुदत्तिकश्चित्तेन
स्त्रिजमयि यन्तु पा प्राग्भावाधिगमागस्यैवत्वयाबुद्धिराहृत
हृते ८१॥ कश्चित्वयि प्रवेशे भो भैमिनं वाचितेनदत्तिस्म
रसि किं मयि प्रागृह्णाहो वाधिगमात्पूर्वमेव भावाधिगाय।
वाणी पुरापयस्त स्यैस्य हृतापराये सति त्वयाक्त्रापानुविजन्दि।
तेयतं बुद्धिवाहृतं प्रन्तलोमप्रतिलोमनयापीनः पुण्येन हृत
कुसोहितीयतृतीय बुद्धिबीजादयहृहावाविनिकर्षणोयद्
च घ्रद्रकर्षणाविलविने ८२॥ स्वंदिग्विनिमयेनेष्वनिमि
पार्श्वविवर्तिनो स्वमेवप्रत्यवेमवाग्माख्येमोख्यस्मराव
योः ८३॥ स्वदिशो वामदक्षिणयोः स्वापदेशयोः विनि
मयेन परिवर्तनेन वामदिक्स्थस्य दक्षिणादिक्स्थत्वाद।
क्षिणादिकस्य स्यवामदिक्स्थत्वापार्श्वाभ्यां विवर्तिनोविव
लतो नाव यो स्तवममवस्त्वमेवापार्श्वगने वै छायोंयस्मिन्नी
दृशा सामत्रत्याः सो व्येस्मर स्मृसाद्धयोः पार्श्वपरिवर्तनेन व
मुख्यं भवतीति परिवर्तनावस्तरे स्यान विनिमयान्सोमुख्य
मेवमुनरेवे जायतेइत्यनुभवसिद्धे ८४॥ ह्रीणाप्यसद
स्यैवत्वां विमनितेत्वा दर्शिनापरमहे शाप्य ययन्मा
मतर्जयाः ८५॥ सदस्यैव जनसमाजमध्ये गैवत्वांपुरु
षसंबंधिनी विमनितत्वानि विगनमनायवीनात् हृशी भूतानि
प्रत्यदर्शनात् सत्कानिर्हितिसीनिय स्मिस्ताहृशात्वामवमत्र
प्राप्यप्रत्यत्रदत्वहृष्टिन्स्पुमतंस्तदर्शितो यरे सन्नोतो दृशो।
ययेहृशीत्वमोयत्तर्जयामास न तन्नवं त्वयर्थः विमनिनेति
हृष्यादिभ्यो भुव्यच्चलोपश्चहलद्दतिस्ति इमन साक्षात।
कारलोपे हृपं ८६॥ तथा वलोल्पलीलाञ्जनालं भ्रमेण
विभ्रमात् कोपोजयतो यदिहयनमयासि प्रसारिता ८७
तथा मदस्येत्वां विमनितेत्वात्वपीवतंजयती ना हृशी।
नीलत्पकमलनालस्य भ्रमाणस्यात् ...जयिनो नील

नै॰ टी॰ वि॰ ३५५

लभतामयायदस्मादितासितत्वमध्येहिस्मरस्त्वयाशे
८३॥ तोहेलदानसत्यस्तकरजंकरपंकजे नमममस्मर
सिशायस्तवनेवस्मरामितत्त् ८४॥ ममकरपद्मेसत्य
स्तेनेनिहिताःकरजानखायत्वेहर्षसंतनावदानंताहेल
दानेनसुस्मरसिप्रसन्नकान्तः अहमपितवकरपद्मेसंन
खेदानंताहेलदानेनस्मरामिकिं ८५॥ स्मरसिप्रेयसि
मायोयद्वितीयवत्रस्तदा शुचिराचीस्तपालथात्वमया
पिकान्ताहिनी ८६॥ भोप्रेयसिस्मरसितत्त् यत्मायोवा
कल्येनद्वितीयस्तरतस्यासहत्वंपिकयन्मफरवचना
शुचिराचीग्रीष्मवन्निस्मीतस्तपालव्याग्रीष्मादिरपिस।
त्वंप्रभातीभवनाद्वितीयस्तवतासहापिकरतनयकान्ता
चभवसि ८७॥ नदर्थ्यहिमतृषाघमाहित्वायस्त्वगतास।
खेः नचापिमेगतस्यातेलीलयैवाक्लिन्नस्तदा ८८॥
त्वंमांहित्वामांविनेकाकिनीलीलयाहेतोस्तनीवाक्री
डायंयस्मात्वीतानासियस्त्वंनचापिसात्वीममीपापिलील
याक्रीडार्थमत्रप्रथममेवगतस्यप्राप्तस्यममत्वेतदाम
त्विनः युक्तनीमध्यमैकवचनंबालाहिस्मात्व्यत्यया
यस्तामाक्लिद्यतीत्यभिनयेनसाध्वन्यायांयत्वमवोचः।
तन्नघोघमसत्यवचनंस्मरस्तुनरपिमद्यामहसात्वंहतं
मेवेत्यर्थः यत्त्वंतदहरिणामवघोघमसत्यभाषणात्क्व
तिविदतंतन्नकिंचितमघोघशाहस्यराजहस्तयस्तघोघ
तव्यञ्जुष्मह एपकमास्यध्याइतिसत्वेकमेणवनिपातनता
त तथैवासत्यभाषित्वस्यहेतवत्वेनक्तं ८९॥ भुंजानस्य
नवेनित्वंपरिवेविशतिमद्ये मदपात्रोस्त्वपिमेरागमभाक्
प्ररुषः स्मरेः ९०॥ परिवेविशती पुनः पुनस्त्वंपरिवेषणं
कर्वाणाकमपीवमेनेनत्वंनिमवमन्ततोममनिजमपत्नीप
पिरागवितकार्ययाघमधरेत्यज्ञातिनेऽज्ञेनतयैवमात्य।
त्कामस्यपत्नीभुंजीनेतिशोककरावास्वकीयस्थानमस्मरसिकिं ९१

स्मरशरनिकरसमा घनवयागाइमिनिम्ववन्न स्वनिंवृरोषवर।
कोतवपदभेघतवाधरात् ४१॥ सुवियागाइपक्कामिदमिनृतिहं
तुनासाकरंशार्करयास्मृक्नतेभवृस्तव्वन्नभवृमाफयाणा।
तिभावःपताहूशाहंनिजविंदारापोणोवाफणान्नवापरात् म
मायेशकामोमाफपृणात्तनेतिवोपादियमकणतापरस्य
तिस्मावनयापद्यीनोस्मितनस्मर ४१॥ मावादारभ्यनाभ्य
नेत्रुवत्रंत्रनतसवान नमापेतुविनयन्नेपन्यात चुवनस्म।
तिः ४२॥ मावादारभ्यनाभीनावत्सवेसंगाप्तनःपुनःस्तृशा
वुत्रेबिनाप्यतमोहयुदंगत्रविनेनमापेत्रबनायत्रदन्नेतढ
गंतेनवपन्याःस्मृतिःचुवत्न ४२॥ कमपिस्मरकेलिनस्मर
युत्रभवन्निति मयाविहितमंत्रइः श्रीडितास्मितवन्यामि ३
त्वकमप्यानुवीव्यकेलिपृकपायितान्यस्मरयत्रपुकपायि
तकेलोभवन्निति इमंउद्यामयाविहितामयाणाम्वफीतास्मि
तवन्वस्मिस्मितमंकाषीः ४३॥ नीलवविनुकंयत्रमदा।
कोनस्वशोत्रुना स्मरहारमोणाहृष्टस्वस्वाम्यनत्नुणोवित ४४
यत्रप्तकपाणितेस्मरामदामिश्रितनबद्जलेनावउकप
येतेस्यामीभवेत्न तस्पुकपायितस्यहाणासमयेयोग्यसम
स्रोणावशोभितेहारमोणहृष्टस्वमविस्मर ४४॥ स्मयतन
त्वमश्रीकलेदातितेस्मरा फीदेवतमलभ्ययहुतेरतप
रोहाणा ४५॥ त्वेतस्मराश्रेवेनलिकोदनेवानिनिस्वपाव्या
जोक्वेवाहंवतपरोत्माणाहवरतानिषपकतयाकीरवदेवतम
पांस्यपस्मिन्नीहंशोवनकोमारनामपदल्पनस्मरतयाव
ब्रानवयानिदशाइतनिषेपकेविस्माहिदेवतमेकादशपा
टिनमपिमयोक्रेवनेपणतीतिस्मनिस्मितेगाथः ४६
वनकेलीमराम्बन्यदलेषपानिनयतिं देहिमप्रमुदसे
तिमञ्जिराश्रीडितास्मितवत्न ४९॥ वनस्यापवनस्यक्रीडायो
मोपनितमस्यापुपत्रेप्रतिग्रष्यापङस्यमुहिशपयतन्व
मुत्याप्यमधुदेहीतिमममवमापद्मीडितास्मितनस्मर

नै॰
टी॰ वि॰
३५१

प्रबोधस्वप्नपलोत्यापनव्याजेनवशंगताश्चैवाविवलयाव्रीडा
९६॥ इतितस्याःरहस्यानिप्रियेशंसतिसातदा पाणिभ्यांपिद
धेसाध्व्याः श्रवसीक्रीडयाहता ९७॥ इतीत्यतस्याःरहस्या
निप्रियेकथयतिसतिसाभैमीलज्जापरवशामध्येपदस्तवि
कर्णौकराभ्यामाच्छादयतिस्म ९७॥ कर्णौपीडयतेसख्या
वीक्ष्यनेत्रासितोत्पले प्रयापीडयतांभैमीकारकोकनदेन
नु ९८॥ सख्याःकलायाःसंबोधनेनोकर्णौकर्णेभूत्रपीड
यतोकिंनेवितर्केनीलोत्पलस्पर्धयारक्तोत्पलेनोकर्णपी
डनंकिमितिवितर्कः अत्रपीडयतेत्यत्रशायवानित्यमि
तिशपिनित्यत्वविधानेपितदभावोविस्मयः पाठान्तरेण
वाशोध्यः ९८॥ तस्याविहस्तांवीक्ष्यकर्णौपस्पर्शालापितुःक्रिया
प्रियत्वादिविवादभीस्वरहस्याभिसंधिना ९९॥ भैमीतदु
क्तेभ्यःखिन्नसावीकर्णौप्रविहस्यस्वरहस्याभिसंधिनाइदमद्
येरहस्यंहिमांगाहित्यभिप्रायेणावपिदधे ९९॥ नमालो
कयांप्रियाकालेनलेनसोत्प्राशहासिनि प्राणान्तस्वमक्रूरू
पिसाख्यःस्मितस्मयिरमणाः १००॥ नसावीकर्णापिधायकाप्रि
यायाःकेलिहस्तानलसोत्प्रासंहासिनिमिथ्याख्यात्वास
वेवनेहसतिसतिपराश्रयाःसख्यःप्रागानुबन्तस्वमक्रावी
पिहसतिस्म १०१॥ दयितयोःकयापिप्रीत्यानोपराभवस्मक्त
योः रहस्यःस्मितद्युम्णाभिःस्वभैमीणमुखाभिलेः १०१॥
सखीनांसम्मुखेत्यपने पराधोस्मावसर्वताभूतेनास्ताह्नर
स्याःसख्यस्तयोर्दंपत्योभैमीनलयोःकृपाविमुखानिलेनकृत्ता
मैवेवप्रधानेनहसितैःस्मितेपीनिवक्त्राणिवर्धितिस्म १०२॥
नदात्स्यहसितंताभिस्मितंभासाम्भभासत प्रालोकाप्रिव
प्रीताप्राःकुमुदश्रेणिक्ष्मभा १०३॥ तस्यनलस्यसुखा
मखप्रणिनाहासाज्ञातनतस्खल्वहासंहसोत्यजमासोमाव
नामितेवदसंबोधनःसकामाशाहिवजानः कुमुदपस्त्री
कामस्वदेजे १०४॥ प्रत्याभिज्ञायविज्ञायस्वगेहानविकं

इम सख्यो तास्तस्य पत्न्यायाः कलाजानवलाजानि १०२॥ अथा
नंतरं विज्ञाविशेषज्ञा कलातास्तु हसंतीषु मध्यात्तस्य पत्न्यायानि
ज पत्न्यै भवायाः सख्याः संबोधिनं स्वरशाह्यविका स्वरं प्रकाशमा
नं प्रत्यभिज्ञाय परिचीयजनवलान मेलीलाये सपन्न शक्तिः श्री
मसहायेवासीत १०३॥ सा हृद्योद्वेरयोवनामोह स्वगणवाचि
ते पितृवाणीः स्वधावर्णीन्नपवदस्मदीरि १०४॥ अथानंतरं
सा कलास्य पत्न्या संवीम्य हेलो स्वस्वसा हृद्याब्रवीत भोः स्वी
णावचिंते त्वमेहि भोः स्वदत्तिन्नपस्य संबोधनी गिरो स्मृतस्वा हृ
न्नपाः पिंव १०४॥ सा स्मृणोत्तु स्ववाभाग्यमनत्यासत्रिमन्त्यापि
कल्पया साल्पनिर्वोधं वदीवहृस्योदरी १०५॥ साकलायाः
पत्न्या संवीक्ष्य सा तत्रिः सामीप्यतदुहिता पित स्यनलस्य वाचो
भागशेषमस्मृणोत ॥

प्रत्रेद्वितीयार्धविचार्यम १०५॥ अथमस्वप्नेनिद्रायाः स्वांतेत्वा
नैषधाभिधाः नलमौलिसौरास्याभावसाकलयत्किल १०
एवं वायसौख्यो चेष्टानसौह अथानंतरं सा कला कार्यविधानाव
सरेनि पश्चाद्गोपिद्विष्टाया नलस्याभिधाः कथायषत स्वंता
सख्या मेस्वाभावं तन्नलचवन स्ववणानुरूप मत्वेन सनादि
चेष्टानलमौलिसौराम्राकल्लयन्नतिविवेनव्यतर्कयन १०६
प्रतिविवेहिने: सख्यामुखोक्तेः कृतान्सा नस्त्रीरा घनरूवी
णा स्वराव नीवालमायिसा १०७॥ प्रतिविंबेह इस्पै भेस्या मुखावि
वारेहतान्मानां साकलाभेस्याक्षीडादिकमन्त्रकवेनी सखी
भिः स्वरावनी वान्वमायिदं सर्व स्मृणो गिरिजात मिन्वर्यः १०७
का रेकोत्त्या कारम्य च सा श्रावनमं अथ भावन्यागिरंत्रे तं
स्त्रयोः स्वमैसदेवताः १०८॥ नयाभ मी प्रतिविम्बान्तरूपमाकाव
रोड घनकर्णा पुनः पुनंः कृत्वा सा कलाब्रवीत् एहसख्या
नं मा प्रतिशायनसा मस्त्येन प्रकटीवदद्वेनमस्त्रोष ह्ययसमवा
वामिथ्या यदि जानीय तर्हि टेनम्नामस्यायानि फला भवेयहीं

नै. टी. व. ४४

तिनृमीणावेवनायशापय: तेयाचभेदेवेनलममांगीविमिथ्या
वेत्यवेत्तीहितामम वाचोङ्क्ययीहोसत्न्यासत्यावयोयवोस्नाहृया:
सु:तङ्क्यथाइत्यचनदोदकारस्यव्ययपदेनसधोग्रनविद्वेति
द्विवेदकार:पाद:ख्ययपदेनतमेयोभवत:सिद्धमेव १०७॥म
त्कृतोभूवाणानोत्तराजत्रिविडपीडनात् व्ययिष्यमाणाणानिक्त
निषेधुमुविनाप्रिया १०८॥ तुघ्नममेपूर्वस्मानेमतिभोराजत्व
नोत्रियोभमीममकाणीभवाणमाणीनापीडनान्योद्गुमोनाक
णानवानिषेधुमुविनाव्ययानिवार्येत्यर्थ: ममकाणीयो:पीड
नाद्स्या:करपीडेवभवति यत्त्वप्रातव्यनत्रमयाकृतमेव
त्यर्थ: १०९॥ इतिमामोचयांचक्रकोणीसाख्या:करग्रहात् प
तुगाम्भवतायान्याङ्गयायामनिषेधिन: ११०॥ निष्फलप्रया
सेनिषेधतोनलस्याम्भवनोवजेत्या:वचनेमियतग्राम्भव:नला
तेऊवेत्या:भम्या:करग्रहात्साकल्ल्सूकाणीवेनेनप्रकारेण
मोचयामास १११॥ स्फीनमरोपजष्ठानसतानिकुदताललताम
जगामफटितित्यागस्वनस्तन्कणीयोस्तन: ॥ ततोनंनवेतस्या:
कलायाः:कणीयो:फटितिसत्वरत्यागेनजान:सृहि:काणीवेय
नजातायाः:शाहसमनतेक्ष्वेदायविरामाय ताललतोविरामक्रिया
मानतोजगामताल्ल:कालक्रियामानमित्यमरः ११२॥ सापस
त्यकियहूरंमुमुदेविस्मयततः इद्वनासावामन्ययथाद्धेका
ऊभि:किल ११३॥ तत:सावाल्लोकिंचिद्दूरमपक्रम्यजहर्षेजहा
सवचवत्रनलोन्वपद्यासावीमन्यकाऊभि:किलालीकमिवया
पयामास ११४॥ अभिधाम्य वहस्पनघदद्राविमयानयो: वर्णी
याकीर्णितंमद्यमेसावालि विनिमीयतां ११५॥ एनयोर्भैमीनल
योर्यइहस्पमयाप्रांभेनेदहतभंध्रुवीमिवयायूहनेनत्वम
ध्यहि हेसखिप्रागच्छ याबाभ्याविनिमीयतांतीनिसयप्र
त्योन्यवचनयो:परिवर्त:क्रियतां ११६॥ वयस्याभ्यर्थनेनाप
प्राक्कूटघ्रातिनाटने विविमेनोऊकृत:मैनोदपनीकोपनेसि
र: ११७॥ ग्रस्या:भम्या:सावी... नभौकेप्रयमेहाटेनव्याजेन

अवेगाणि नभेविसृष्टेनो ऽस्मन्तस्याप्यन्वकं गालेयं हत
मितितान्हृयें शिरः कंपयन्नतः १४ ॥ तदा लिमालपतो
नामञ्याघ्निषधाधिपः श्रुत्वतद्वैचितो ऽस्मद्धोन्मथ्याशप
थमाहमात् १५ ॥ तेनेपकारणमावोवदतो नाकलो नल
मब्रवीत् अस्तन्यशापथमाहमान्त्वया चेदावाविचितो भवः तदा
त्वनिष्टेनितजेन १५ ॥ प्रत्यन्नापीत्कलापीमेकलत्वेः श्रा
वितः कृतः प्रियापरिजनोऽत्रस्तन्वयथबाधमृषाघता १६
कल्लाचामरेनलं प्रत्युवाच यथात्वयाप्रियापरिजनोऽत्रसम्
महम्रेवचमेमृषाघता मृषावचनमेवदोषः कृतः श्रा
वितः १६ ॥ सत्यमेवत्वं तदाश्राविपरंत्वमत्तुमाब्रव स्त्यागामी
त्येववावाचेनतम्रवक्ष्रिमित्यपि १७ ॥ अस्त्यागावनमिति यद
वोचेनतदसत्यमितिमाजानीयाः यतः सत्यमेवतदाकाल
विधानसमयेऽकृतवत्यस्मिपरेविचार्यमाणे तु मतुमेत्यव्य
त्रोधनिमत्तोघप्रनपव कर्मविशेषनिर्देशोविनास्त्यागामी
त्येववाभुवंनतत्वहाचमस्त्यागवामितिकमेनिर्दिष्टयेनास
त्यंस्यादिति १७ ॥ आमंत्रितेनदेवत्वेनहृदयंसमर्थय श
पथः कर्कोटकेः सत्यमत्यपिदेवताः १८ ॥ भोदेवराजन्द
तेनहेतुनावामामञ्जवन्तम्रावमहमप्रगल्भापि समर्थये
समर्थो भवामिवहृाममितिशपथः कर्कोटकेः कलिनातुवप
लः तद्धृदयंतामोदेवतानानिच्छलूब्बहृपः शपथः सत्यदे
वताअपि सत्याः शापफलदानेवनमानापव अथचपूर्ववे
कोमिथ्यावेत्यचेत्तनहिदेवताऽस्त्यत्रसभगस्तेषामादेवेतिपद
मामन्त्रसंबोधनीकृत्वंतत् हृदयंतेनतस्माहृावयीयस्यत
स्वभावेहृदयंसमर्थयेत्वाश्रावयामि त्वयावकर्कोटकेः
शपथः सत्यमेवभोदेवतानितिवेपिसत्यास्तथ्याएव १९ ॥ अस
भोगाकथयाविभेवचयथेकथयन्नमो हतमेयमद्धनाहसीधत्वविप्र
लभेयकवा २० ॥ असंभोगासंभोगाविनाऽन्यामाकथयानाहृया
लापप्रामायामारेमेयत्वामाकरातदवंयंयोमिथ्याव्यानेः प्रा

नै॰
टी॰ वि॰
३५३

ताव्यत्ः अहं तु यतस्त्वं सुमित्रापयोनुपाफवा विमुलमवे
चयेहं तं विदेसेयमन्नाहं नोकाङ्क्षा किमिदं मुनाचित्य च
याफवाभ्यां महं विप्रलभ्यातयामयापिफवामित्याशंक्य
येयइत्य त्रयोपि वयोर्वाप्तनन्तुपलभते विसंवादनोविषया
फलाभ्याने प्रान्ते न पदं आह मीति अहं तानं वचितास्माल
तादित्वात्कमेणाध्यमिलाहृदिः पिन्द्वाद्भूपहलस्मा।
दितुस्यतिप्रलापः ॥१५॥ कर्णाकर्णीमतः साख्याञ्चनमाचाय
नामिषः मज्जुविस्मयमानेवस्मयमानेवलेख्य ॥१६॥ स
विशेकलानन्त्यात्सावीवश्रेष्ठस्येष्ट ॥१७॥ अथाख्यावि
केलासाख्याजाय मेदमयेनिकिं कार्णाद्वितीयतोप्यस्याः
समोप्यवयद्भवम् ॥१८॥ अथानन्तरं कलापेत्यथासख्या
प्राख्यायिप्रोक्तं भोभैमिवेमय्यमाजाया द्विवादिःयघनोऽहं
तोः अस्याकलाया द्वितीयात्कर्णादपि सगोप्यवाकयथं
मे वभेदमयाद्यस्याः पकोस्मि वक्त्रीर्णोप्रोक्तोनद्वितीयेऽस्य।
घः ॥१९॥ प्रियःप्रियामयाच एह कपटपाटव वयस्यया
विदेतस्माम्मासावीषेवयस्यसखीः ॥२०॥ अथानन्तरं नलोभै
मीमुवाचत्वयाद्यारेवसंख्याविदःकपटेपाटवधाकन्मह
ष्टं किमिति प्रश्नाकाकुः तस्मात्त्वीषेवमाख्यसखीः कुघा
समाकुरु ॥२१॥ अत्रापिकलयापीयपतिनोलपतिस्कोकिन
वयस्यसोहमनसभ्यविहस्यभैमीहर्षा ॥२२॥ कलायाप्य
सौभैमीप्रोक्ताभोः सविप्रमापतिनलः श्लोकविहस्यनव।
किंनस्मादीहृशावहस्यगोपिनिसभ्येसभायांसाधोविहस्
भ्योविस्मयनीयाविधेयानलेनतानां ॥२३॥ एवमुक्तिःस्म माना।
योनस्याःकृवेनलःप्रिया भाग्यभैमिवहिःकवेदविज्ञानेत ऋता
दम्म ॥२४॥ एवं तस्याकलायोक्तत्रिस्म मानायानदाद्धर्धकमे
णोतिश्रान्त नेपदं विरोधेन प्रतिवचनोपागिन्यो सत्यनुला।
भैमीमाह भोभैमिकथयस्व हमनेहविनीनेमवलेसख्यारः
हाहृदिःकर्णमि ॥२५॥ प्रिया केपान्ममस्थायस्वदस्याप्रीतिमनःप

यः तुलकोनस्तु मृन्मयोस्मायेः मलिलमत्तिपय २५ ॥ अ
थ मृदत्योभय्याः शिरःकंपह्रुतागीकारणाप्रसवीहतेनेन
लक्षंजेलमृन्यमेवतुलवकन्याप्यमाथोललमत्तिपत
तोस्वंत्रदन्नविज्ञाभ्यामृत्वेसिचयमेचन नाभ्यामलभिह।
दीपनेलेखामूरिभिजेलेः २६॥ नयनलस्यचित्रमेनयगीका
रजानंतथीणितेदन्नविज्ञाभ्यामयवातस्मिन तत्वतुलका
कृतजलजनितेचित्रप्राप्तर्येदन्नविज्ञाभ्यातम्भ्यासंवाभ्या
नलेखायामूरिभिः स्वरः प्रवाहोविद्यतेयुधानेः प्रवहतिद्र
जेलेनचेवोकल्येनवस्वस्त्वनस्येपिफलमिप्यामउचेन
त्विमस्यापिवचनमात्रवनमितिवा २७॥ वेणावकणस्या
यंसलभेरभूमृहेः पतयोःक्तिमितोवकेहदयविस्मयूर
पि २८॥ अयमलावकणस्यचरणस्तलभेजलसरेवनयोर्ह
दयवतः स्थलस्तिमितोवक्र प्रादीबकारक्तिमिप्रतिम
प्रादीभावे नयवकणावरणस्तलभेयंवधोवनेजलीत्या
हनतपविस्मयेपिहृदयमतः करणानिस्थलीवकार २९
तेनापिनापसर्पत्याटमयंनीमयलेनः हषणादर्यायनयप
नलिमतविमपुरः ३०॥ स्प्र ३०॥ लिनीकृत्याभसाव।
तुजेनप्रव्रजितेकृते साध्वोसतोमभावपितेविद्वत्तनद
दीने ३१॥ अथसावत्रमाद्रीहान्यजेनप्रव्रजितोकृतेजिन।
सिद्धांतभिक्षुकोसंपादितेनदीक्षितेनेसाध्वोमतदोमभाव
पिपुत्रहृतत्वेपिसतदर्शनाव्यभंगकालेनविद्वत्तलो
प्रादीभूतेवासक्तिनद्रीभूतयोस्तयोः स्तवदर्शनभोगानां।
त्यक्तत्वस्यर्थः तयावेजिनसिद्धांते प्रव्रज्यालक्षणांकृडि
कोपिधिकाहस्तापूर्णपात्राहितेवत्सा ऊर्ध्वास्तिनोरहेद
कोहृतीयाः स्तद्भिनुबंधः भोगेनकेवलेनस्त्रीमोक्षमेनिद
शेवा प्राकृतासामयभेदोमहास्वेनावरस्मह ३१॥ अथवनः
शुद्धवत्वेनमाध्यवाधिवर्शदिग्न पत्यसहनमप्यागमनयाक।
प्रायत्नपदः ३०॥ अथवेनाजलस्यदप्रवत्तेनशीवदपाहवाप्या

नै॰
टी॰ वि॰
२५४

त्वेव यां वराम्बरत्वेनेयं माया प्राडम्बत्त मायाहिर्णीवरीतिप्र
त्तिरेव प्रदोजलेयं घनो मायया पटाच्छादितमपि घनेया
रंगो कथयति प्रकटयति प्रकटे दर्शयति २० ॥ वासवो वा
वरत्वेन हृष्यनेय रूपागना चारुहार मणिश्रेणिना रेवत्त
तालवता २१ ॥ भृत्यावावरस्यास्य रत्वेनाम्बरवाच्य शाह
त्वेनाकाशत्वेनागनेयं माया चारुहार मौक्तिकपंक्तिरेव
तारानक्षत्राणि तेषां वीक्षणादर्शनमवलम्बतां चिकीर्षुस्या
स्याह्यर्षाद्धृष्यते २१ ॥ तेनिरीक्ष्य निजावस्थां फेणानिर्धय
तु स्वतः तयोवीक्ष्यारसात्साक्षः सर्वाणि च्छवोक्रमात् २२
स्पष्ट २२ ॥ नाबहिर्भूय वेदभैमिन्त्रजुनीनावधीतिनि उपे
त्यते पुनः साव्योम मनेनायकनाप्यम् २३ ॥ नात्राणावहि
गीत्वा भैमीमनु उः भोनीतोरहस्यत्तेनकोपयेदितिनीति
शास्त्रधीक्तिनिपदन्यशीलेभैमिश्रमतव्योममेशेरहस
ते पुनस्तवाफनापिनोपदेयनबहिः कराणीयरत्वर्थः २३
उच्चैरचैव तदाराजा माविषयदिहमाहवः स्फुतेममेममेन्या
भ्योहृहृतन्नुमयानयोः २४ ॥ राज्ञानलस्तदासावीवच
नममयउच्चैरुवाचइयंवःसावीभमीमिदमाहृपनाभ्यो
सावीभ्योममममरहस्यस्फुतमेव मयाव्यनयोक्तमम
गोपनीयत्वगोहृष्ट २४ ॥ महिदापितयोवीविनस्मृदा
सधपतयोः शुभ्याविचिदिममायामिथ्यामिहासनेविपि २५
मयाविदापितयोरेतयोः साव्योवैचसिद्धयेमाशद्रसमृ
विसाममाजक्षय विधिवल्लाइमसाव्योमायायाः सेवे
पिपदमत्यमेव सिंहासनततत्राभयेवचनस्मृत्यतामायावि
न्योमिथ्याभोक्षिपोचमेइत्यर्थः २५ ॥ येनैतेपिकीर्तिर्येपा
भिश्चरितेचारुणिपिष्टपः स्पष्टामपीलवेलेस्मालिखितेके
नतितिल्यनः २६ ॥ कीर्तिनोधात्रभिः पंक्तिभिरवजलता
रेः येतानिमैलीकतेनपवचारुणिशब्रोस्तुवितेविषयस्तु
कोमिथ्यापवादे रेवमवीलवेः होत्वालत्वोंव डेलिखितके

नशिल्पिनः अपि सर्वे [illegible] प्रवीणाः इत्यर्थः २५ ॥ ते तु [illegible]
वा वद्रतानि नृ किं विद्म हे वहूः वदामः [illegible] यस्मै सर्वो
निवासिता वयं २६ ॥ इत्थं भव्याः [illegible] साध्वी मा केलयन्त त्वया वा
वा चता आवां किं [illegible] न ब्रूमहे परं केवलं तदिच्छामः
यस्मै यदस्य सर्वा [illegible] वाहकृताः यस्मै संभोगाय [illegible]
हृकृताः तत्सर्वं विद्मः इत्यर्थः २७ ॥ स्याप्पत्येन स्ववि
त्रस्तेर्वर्षीय [illegible] चलत्करैः [illegible] तया वा विकस्कंपेन
वारिताः २८ ॥ प्रतिपायेन [illegible] वर्षीयांसः तेषां भावेनाति
वृद्धत्वेन वसनैः कंपसारैः करांये [illegible] पत्यैतेः [illegible]
हृतैः कैवकिमि नयाता [illegible] एवं स्लोकोक्ति प्रकारा या
वाचि वचनेवा [illegible] मपिवा [illegible] मेव [illegible] इति निषे
नेतत्वे नवि [illegible] वर्षीवत्वे वृद्धत्वे नेषां करः कं
पते इति [illegible] वचनं निषे [illegible] कंपः [illegible] इति
त्रिभावः २९ ॥ [illegible] लक्षील
ता इत्थं [illegible] नेभयाः ३० ॥ भो
[illegible] वियोग [illegible] यानेः [illegible]
वेधवयोरस्तील [illegible] नेलिन्ताथि
गत्वरति केचु किं भि [illegible] केच
किं भियान्यति [illegible] भियाः
निजापिका [illegible] मकवे
नव्यतिर्व [illegible] हारप्र
योगान्यलायनकृत [illegible] विवचन
योस्तु [illegible] ३१ ॥ [illegible] यानेतत्
[illegible] नलः इहर [illegible] साध्वी कापि निरूपान [illegible] पि ध
नेयोः साध्वी वाचा [illegible] नेवनतं [illegible] केनोवाच
नः इह [illegible] माध्वा [illegible] निरूपानि लेङा
मनागपि काचित्र भवति [illegible] ३४ ॥
[illegible] नापत्रपाके जातत्रपा [illegible]

नै·
टी· वि·
३५५

दितोङ्कवेणीनिर्गमः ४१ ॥ अहो आश्चर्ये जातरूपे स्वर्णे सपत्रसौ
दर्यमिदं तव मुखस्य विमुखपगतां प्राप्तस्य इशानं भवति इतः स्या
ध्वीस्त्रवाहवेणीनां द्रवणानां निर्गमः क्वापि स्याजेनोपि न स्या
त् मावीस्त्रवनिर्गतानि द्रवणानि एवं पिकाचित्रता प्रयतीत्य
र्थः अथ च जातरूपं स्वर्णं पत्रपाकं विना जातरूपस्य इह
शास्त्रं न भवति स्ववाणीस्यपत्राणि कृत्वा मुखाप्य शुष्य
तिनापाजेनपीतः स्ववाणीस्ववेणीस्यरजस्य निर्गमो न स्यादित्य
र्थः ४२ ॥ नाम यथेष्ट हृदिन्यस्य स्टयौ तल्पतले तने त्रिमिश्रव
नटीयागसोऽकमाय मृतिस्वदत ४२ ॥ अयं च नलस्तां भैमी
वनसिधृत्वान तु स्व शय्यां रेशय्यातलेदर्यो श्रोनसोऽन्यर्थः निमि
घ्नाति णीनि मीलन्वभैम्या अग्रानासोऽकमाधं स्वदन्निस्त ४२
न्यस्य तस्याः कवहृद्दं मध्ये नीविनिधेयषच सुपाणेसफला
वक्रे तन्वाः य ग्रहणं अमम ४३ ॥ स नलः यात तस्याः स्तन
द्वंद्वे न्यस्य तयानीवीमध्ये मध्ये नीविवक्र व निवेषप चपा
णः स्वकीय हस्तस्य सबाधन नस्याः कराभ्या ग्रहणेन
निरोधनस्रमसफलं चक्रे नीवीं स्थापित प्रवकरेणनन्
नीवीसु मोचयदित्यर्थः अथ चेतावन्मात्रादेव तस्याः क
रग्रहणास्य विवाहस्य सम्मेनं फलं चक्रे इति ४३ ॥ स्थापिता
मपिस्वस्य तां तदा समुदाबहन तद्बहूनकालेवमाव
प्रमुद्दमात्मनः ४४ ॥ तदानि जहर्षेणानां भैमी मुखस्थापि
स्थापितां विधत्कर्नल स्तस्या भैम्या उद्वहन स्याधैर्या वराणां
वक्रेणात्मानं प्रकटमवाचयत ४४ ॥ स्विघाङ्कया
गुलीलनकेन तैलपनु स्या स्फुत्कार्यपीडनो वृष्टि न
मावीस्त्रप्रियास्तनो ४५ ॥ स नलो भैम्याः स्तनौ द्विषनीभिः
करागुलीभिः सम्राचाभीक सतैलपस्यस्य शाविहृतयोप
लवितौ मावीस्तु स्फुत्कार्यपीडनो चक्रे कस्तेतैलपस्य स्वा
नुरूपालमाचर्यं चेतनाव्येः कयाप्रियाणां स्याः स्तनौ ह्रिमावा
स्तेनपीडितौ विनिकरगाया स्फुत्कारं चक्रुः ४५ ॥ तन्व

वेन त्वमारोप्य मसीलकं वेलये हितः अवादीज्ञो हृदिसंयनेनेतः
किंमांमलिखदेषंन ४१॥ तस्याः स्तनेनावस्तनेदं स्वाभवयमेव
नक्ष्यास्तत्वक्रंसीत्कारं ज्ञं र्वेन्सनलस्तघाहृस्तान्मृवे प्रवन
त्वस्तवहृदयेस्थितंमां किंनालिखन ग्रपिलिखिदेव ४२॥
ग्रहोग्रनेचिंतितोधनेहृदिस्थइसप्यस्थइवत्त श्रंकः खेलेरिवा
कल्पितत्वंखलीलाउविमम ४३॥ ग्रहोविषादेहृयमनोवि
तीर्दमयोगमेवयत्रे स्थइंनिमेलेनिष्कपदेवापिहृदये
ग्रस्थइवदनिमेलेकपटनिवेवनीतामंखिस्तीतागायेव
ः सहवचनैर्मनोविहर्जिनेविवाकः विङमेवकुल्लेकोक।
लि ४४॥ यस्तुवतिनितंबोकयदालिंगतिचत्तेनो भुंके ग।
तामयंतन्नेवासः स्यमदर्शीवितम् ४५॥ वासांवसोनितंबो
कप्राणपणानोसमाहारः नितंबमककवघस्त्रंबलितयस्तस्तना
वालिंगति दसेगुणामयंस्तत्रतंतप्रकृतिमेवयोः सुपापि।
धेः प्रस्तुरेतत्तुभानादशानोनहनामेवभाग्यावस्यानोधो।
न्यफलंभुंक्ते ४६॥ लीनेवीनांस्यकंत्वहिहृतालोक्यविलो
कयन्नविंतंवसनिःश्वसंनिनिंददोनदीघेना ४७॥ सतु
लस्तस्तीभेग्यानितंबेस्वेदिताखिंकस्वेदपंकमनपंवलीन
वेतंसैवालुसीनांकं धानिस्त्रीहृगनत्याइरमीछिदालो
केपहृंपविलोकयानिःश्वस्यहृतेनछायायीः सा सान्त्वनातिहि
नस्यस्तरतलपरिवेष्टिनोदीर्घतानिनिंद ४८॥ देयामेवहृद।
यासोप्रियादत्तनुदारिके चकाराधरपानंस्यनत्रवाली
वतीपले ५०॥ ग्रसौ नत्नः प्रियाधरस्यान्तिकेदंशनमी।
पस्यलवणाकेवित्रकादिकंमेवदृष्टानत्वदन्नछायेमिन्यथः
न दत्तमेवपलापणितामाकृतस्तवस्तुरवत्त्याया नत्वसीदप्रसीदे
तिस्ततायीनामकोपयत् ५१॥ ग्रः तपलायागिकामप्रवा

नै॰
टी॰ वि॰
३५९

पीडो सो पुष्पेन शाङ्गो मितत्र स्मात्प्रसीद प्रसीदेति वदन्मनसः
नाम ऊपितामप्यकोपयत् द्विनेरेतमनोचितत्वात्तत्कालाति
वाह्ययन्नस्याः कोपमजनयदितिभावः ५१ ॥ नैवेति प्रियेन
घस्पप्रियायावदनोद्भजे ततः स्तनतटेनाभ्योजयन्नेत्य्रनमी
यन्तेः ५२ ॥ बाहुवल्लीजस्त्वं स्तनादीन्युपादसेमगेदिनेग्राले
षादीस्पस्पेमालियन्तेकातिनेनदेवेच्छतानलस्पहस्तोभैमीम
विभोजमीयतेः चुम्बामीत्यवेइत्यर्थः ततः स्तनतटेईय
तेराहेषवाच्छतेसेत्यर्थः ५२ ॥ इतिधीरतयातस्पहृदहृति
विशङ्किनी कटित्पश्यापमोत्कंटमसावन्ववृतन्मावीः ५३
इत्पनेनप्रकारेणप्रथमसंकेतितस्तनादिवीहोतानतयात
स्पाधीरतया कालामहित्पुनतयाहृदस्पहृदरतंस्पहृतिव्यापा
रेस्वात्मनिशंकमानानत्कालमप्यापमोत्कटसावीव्रज
गाम नलेसोत्कटापिमदाचारेभयात्तस्त्विरवान्वसरादित्य
र्थः ५३ ॥ त्यवारीव यथांशान्तिसिदमदविततं यतो भैमीऊ
वीनितेवेन नलसंभोगलोभिना ॥ ऊवीनितवेन प्राप्यावा
त्समाहारः ऊवानितवेन वनं लस्पसंभोगलब्धेनातप
वसदेशानेः स्वेदगमनचेष्टाऊवेताकिंभैमीयथान्यवारि
निषिद्धेव ५४ ॥ त्यपि स्मरागात्भैरवेरोपबन्धेतामसावाथ्यसः
तदृगसंगजलस्भोरव्रंक्षे भैकरे रोपि ५५ ॥ स्तनलोजावध
नस्तंभवइस्कवाङ्गीनसयाभैन्याङ्गगासेगेनशांतः स्तेभः सा
त्विकश्चेष्टा प्रतीयोनोपस्पेहृदशः स्वीनांभैरणसंवेरांमहृत्या
मिनीमपितांभैमीधावेपितुनशोके ५५ ॥ प्रालिपयालिमप
तन्वेगिमामितन्यर्थविर्हत्प्य स्मित्वावितृत्यपदयालीद्वारपा
नमयादंसो ५६ ॥ आलम्बितिमांमालिपयालिमयाहेति
वक्तेपि प्राचेवमालिपयालिमत्यर्थवचनमेवनलपरिहृ
त्वा परिहृत्यपरंपतीभैमीहृदयावसमयगानदायानियेया ५

प्रियस्याप्रियमारभ्यतदेतन्हृदयेनया शोकेशालीनयागेहे
सावीभ्योननिवर्तिते ५७॥ नत्प्रियस्याप्रियेमनोरथस्फतिवि
नाबहिरागमनसारम्भहृत्वानहृदयेहनयानयाभस्यामा
लीभ्योगतेनशोके गन्यथेकर्मणिचहृष्यीनयेवशालीनया
लज्जमानयासावीभ्यानिवर्तितेनशोके अपादानेपंचमीवि
भक्त्यर्थेमैथाये ५७॥ अकायदथवृदिसंदरीहाः मविपत्तप
त्यनलायनथमङ्गः जनूपादनयोवनोष्मतमाः लवनज
लानिपिपासतिलितिस्मे ५८॥ अथानंतरंवैतालिकस्तीवा
रेसमीपमागत्यनलायमुप्यहिमकथधनअश्वावयत
भोन्पजयसर्वोल्कयैनायवनेस्वादिनयोवनमेव यौवनेन
स्योष्णप्रार्तनसाहितिस्तवमस्नानोदकानिपातुमिछतित
वतस्नेबंधिनीप्रियेतिशाखोवा ५८॥ उपहृतमपिगंगमं
श्केत्तृकवितनववांछतिकेलमंतिमगात अनेभवितम
नेतरतरंगासमशामनतस्मिन्त्वभावशोभा ६४॥ अपि
गंगापंचमीविभक्त्यर्थेव्ययीभावः गंगायाउपहृतमानीते
मज्जनेपरवकेन्नक्षविशेषविवद्धानवकेसागोभगैः
वनाविशेषणविछित्तिविशेषास्मिगाढेनोः पैतरैनेयै
तरंगातरेरसमयाविसमयाकृष्टयावाशामनस्नस्ता
यमुनयामिस्रभावेनसंपन्नत्वेनशोभामनुभावितुंवांछ
तिगंगाजलेमज्जनेनस्नातीत्यर्थः कुटिलकेशभंगरेवयम
नेतिरूपामनयामाहरूप ६५॥ नृपतिजगतएवस्वामिभूत्वा
रविवकनाभविवाङ्गुनप्रतापः श्रवमयनसुधाम्पपत्तप
तिवहयसिनमेनमनेनतथ्यदीर्थः ६०॥ यथात्वमधन्वोसि
कालेस्नतप्रताप जगतःसर्वस्यवलोकस्यस्वामिभूत्वासर्वा
नेवजित्वाउपरिसिदोपमि नयाधकमयाडेस्तयोहिमार
स्यवमवस्यतिष्ठतिनःशवेनपद्धाजपोश्चयोरिप्यनभव

नै॰
टी॰ वि॰
२५२

स्थितत्वात्स्वभिन्नत्वात पतिप्रकाशने प्रतः प्रानश्रीसूर्योमध्या
ह्नशोभीसायंवेलेवीति संध्यात्रयस्यस्मरनो प्रसिद्धः सूर्यम
ध्यनेमध्याह्नसंध्यापि दृष्टवंतं शिवस्य पाश्चात्यसंध्यायां नूनं
संध्यावंदने कृते न त्वदीयसंध्यावंदनोकृतस्तवसंवंधि
प्रोषितपति प्रथमापसासाधारणाधेन त्वान्न न गुणां
तमेवोर्ध्वभागाद्यथोवतीर्णामेने रविपरप १५० ॥ प्रानंदह
टमाह रत्नि व्रह्र ध्यानांचेनादिहाणस्यास्तत्रावणि पतिः
प्रियतमा विच्छेदावेदालसः पतद्वारदिशाप्रतिप्रतिमन्त्रः
प्रादुर्गतप्रथमी प्रत्याहृत्तिपियादिशान्नशमसोनिशेन
मनास्थितवान् १५१ ॥ हरस्य शिवस्य ध्यानांचेनादीनामध्या
ह्नविधीनां मामनोने दीयस्त्वापिप्रियतमाविच्छेदजातेन
विदेनालसो नंतस्मात् हृदवान् मध्यपतिनेल प्रानंदह्यपदं
हृदेहृदस्य रतमानयन्नूहृ रत्निवप्रथमनिशीतुंवाभिस्याः
प्रत्याहृत्तिपियाइदानीमव प्रत्यावर्तनइति शोकया पत्न
द्वारदिशाप्रतिमृदुस्मेरवीक्ष्यावेहृशोदिशावानिगमवायो
स्थितः १५२ ॥ श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं
श्रीहीरः सुषुवे जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं प्रत्यात्वम
रसप्रसत्यभणितेना विशस्तदीयमहाकाव्येयंव्यगलन्नल
स्यचरितसर्गोनिसर्गोज्ज्वलः १५३ ॥ प्रत्यनकाविनानहोसा
रसः शृंगारः प्रत्येनरावेनकृताव्यातिरिक्तेन इति वा
रसः शृंगारप्रमेयोयनकाव्यः यस्यास्ताहृशीभाति प्रसिद्धी
यो महाकाव्य शृंगारककप्रधानेइत्यर्थः १५४ ॥ प्राग्नेईस्पृकत्तो
निरस्तत्रिमतोसत्तंस्थदाप्रान्वयादस्यानैषधकाव्यनस्थी
हृतोशास्त्रेलसन्तमनोभावस्यहृदयमसेनमैविभवःशोक
मुकामिनोविशेषस्मेकविभानिरंगात्सगातिःसर्गोकमाहाति
नः १५२ ॥ इतिश्रीनैषधकाव्यतत्र्यविहृतावेशःसर्गः २२ ॥

मेयादेयोपन्यविचारभूतात्रयाणांदिसव्याख्यानेजकार्योसि
द्धे विश्वश्वरीसास्वरमप्रवादेहः सबहुलोसिंचनस्यस्य
रोजं गेलीविदर्भरमणीमणिसोधातुजिहानमत्र
वर्णितनसेवेः श्रीपणान्विजकरस्यनेवेइल्मात्मनाकुर
दताप्रजल्लवे १ विदर्भेन्द्रनानाचारमणपः स्वन्दयोभे
स्मासंवेधितोमणिमयाहुम्योजुजिहानपुष्टस्कनेनेन
लमत्रलहरीणस्येहूताख्यानेभक्तोविलमन्विति वर
तमावहस्येहूताख्यानेश्चेनलेप्रदर्शितमेघेनिजस्यक
रस्यपाणेरूपणात्रवेदः स्वात्मनाकदेहस्तेवणेजयाह
बलिवदर्दानांन्यतगमास्वनत्धवेतनरूक्काहूतात्र
तवबलैकताहस्यहूणाप्रलिष्टनांहस्लावलस्वेदते
नचोयवर्भक्ति: १ नस्यवीनसिवैघरपिबद्वापदंति
पदयुगात्वादिनेति नोपरत्नाश्रिरसोस्वलमालय
नराजिरभिन्न: प्रणमेनो १ नस्यनलस्पचीनोस्य
केयथितापिपदनिगमनमार्गः पदयुगात्वादिना
ल्यक्षापिपचभीपदयुगमपोस्यवदोवतिष्ठोकृयेव
खलन्मेहाधो प्रणमेतीतातायोपक्ति: शिरसामालं
स्वांपद्दति पथन्लश्चरयामासप्रवनदेनिपादः स्व
दः नदः परिहिनेनार्थः २ हासंपात्रियलनस्यन्वेप
लंहरिवनवद्भमानहतत्तोष्ठैः स्वस्थाहप्रथमयेवत्व॥
मेरवैयावल्ल्यत्तगणापिकाचित्र ३ श्रयानेनं॥
वेनलस्यमंशिधिनाहृहिदानेनेवबद्धमानेनहृत्व
थे: स्वत्वादिशीमावेहिगादिभ्योयत थलेवनेवास्य
नेवविनेचनत्र गणपिक महर्षवेमहनेवचनेस्या
स्वतातित्रेस्मृजांसाहिकेजातपाकिष्टकोपायने
हुने ३ श्रुतलोचलनलोवमंगीचूततिवेगावेन
वेदितरोने रत्नसमन्यकेप्राकिकेसन्यनेनत्साव
मलमनेवणास्वोहे ४ स्वेनेवपादस्येनदेवपाव

नीहृतं तदन्वेषणाय वाटिकामेत्य लोचलन लोचनं स्तायां
श्रुतो रुदन्तं रंगोन भ्रमेनेन च विनिवेदितं तदानेय स्पर्हमान
स्यच्छयस्य प्रसादप्रतिलाषकमलमेत च तेनसोक
शालहृन्न मेकेन पिनानयापि तेव विहृन्य प्रत्ययं
ह्वत्रि वेल पाविनिन्पेशाष्य को पनमितानमितेजाः ५
प्रयासोनलः कृशालप्रत्राप्रियवचनामृतु सेवेनतपिना
स्त्रयानिवपितानाविमृत्यमहातेजाः प्रसन्नाशादारिकंप
नप्रतिमेन प्रतिहन्यते पास्यं विडारिकेयेन हन्यस्य
नेव हन्यते इति तत्र हलतागेयोवस्वगान्तयेनांस्तुचलोभन
नरभ्यासपरीक्षाय शिष्यस्य भावः शोधकं योपथा
हेरूपेन मातुल शोधकेन शिष्यं तत्वेन गामितान
मितयरुग्णमातपरीक्षायां गुरलोनि प्रवीतितेनिस
वःमित्यरुग्णवनमहाविवारेमातुशिष्यजननामनु
शिष्य स्वदाविरुविते गोपिरथोरं सख्यसन्नभवता
लवेनेष्टः मत्प्रिररुगुचरं प्रवाविनमयावेसमश्चाणं
विवारे प्रयोगमहागारिशिला सम्यक् यां शिष्यज
नसमहि गिलायित्वा स्वटाविरुः विनः मनाति स्वट
कणः गोपिलेलाटे यस्यैहृष्टाग्राथोरगुरुः स्वसा
त्वाने हृरमत ८ यदकं दमन्हृन्मा शिलानां गृ
कृजरेण मटलोलिन मालि गंधवामि रूचिवरिन
देगेः रगनः मिश्रुतस्पृशुकवान्ते घटकवलमन
कमगातु कहसादीक कोलादि गंधघटवाप…न
इदं यथा स्यात् ग्रन्थानमायितान्नपलिमान्यांगानियस्पा
हेतोः प्राणमप्यमानं च्यवमनवकस्य विकल्पायामोलिनः १
मिलस्वारितानिनः संयोजिनस्याद्रुपलिमा १
मालिये स्पृहोमनेक…न कृवाहिये यस्तिनगे
घोरकर्मम् मः मिथुत … हेतनहस्यवयोकनमाम
स्नेहविः स्वपयातेः सतवोथा संदर्थजगापसब

रैहास्तोयैर्वाविलहरीरूपविशेषान् प्रयानेनमाम:
प्रयानपुरुष:शुचि:पवित्र:जलधरेभ्य:कुंभेभ्य:
मलमोच:प्रवाहोयस्यामोह्यो स्तोयैर्वाविलह
रीरूपविशेषान्समस्त्यान्विति पन् ततोशृंगानेतत्रपद्य
भिस्तपोभिर्वेनेशुणोतेन्त्वपेस्तपयन्तिस्म प्रथमवट
कृतपनीनिस्पृष्कृतपोन्तरम: शुचिरीष्म:वनेमेव
मास: प्रतपवजलधरेभ्योमेघेभ्य:पतनस्यवाह:
जलहलरीरूपविशेषादाकाशान्वर्षन् स्पृष्टंत्वैशैले
स्तपयंतीत्यर्थोनतरयानि: ८ प्रेयसीकुचविद्योग
हविर्भुग्जन्मभूमिवनितोविविविश्रुतं स्नायन:क
रमेरोहृदयरमतस्यागर्भस्थतदर्भसगाजतं स्नान
पोलिनस्मस्यकरपद्मद्वयमंगलीमध्यस्थतदर्भमे
मोविशेषवस्मरूतामभारिवाविश्वदिवसाज ९
कल्पमानमरतनोचमनोयेगोगमस्तुलकोद
रत्तेवि निर्मलत्वमिश्रितप्रतिबिंबोपामयस्मद
पनीयकरोतु प्रकृतानलीनोचमनोयेकल्पमा
नेरहस्यमानमनपवतुलकमध्याश्रिते गांगजलेनि
र्मलत्वेनामिश्रिते प्रतिबिंबयस्यास्ता हृष्टोपास्मा
कोपमेव स्वर्गेपनीयकरोतुयस्त्वदद्दोर्विदं गं
गास्वयोमायाद्देवमयोगक्रिवरीतिप्रसिद्ध: न
वेयाभितिस्त्रि: पाहुरुलोविनवं: १० कुकमा
पद्मनास्मिभगिन्याधूमिसदान्मस्वयितेपूनयगा १
शेयमेमस्तकंपरिरंभेनेमहूदजलमरुद्वयालो
दिदिश्नि इस्मगायागिकमशोस्ववनेजसेन ईति
विधिनाजलेनसंयाकानपूर्वमृद्यतिकोदयाले
महलेवस्वपार्थिवकृतिमस्रिकयामार्जितनेन १
लेदमयस्याकुक्ष्मपरोगजेनधूपानिन्वोदातासेदपि
नेप्राप्य विप्रेभोमदृष्टेवोवेसंतेरकाप्रवर्तितेना १

नै॰ प्र॰वि॰ टी॰

हरिद्वर्णाविशेषणत्वङ्गात्सास्त्रीमूदृयोमेमेवि विधि
नैराम्ननवगाहोण्णाभूमिर्म्मन्निकाश्रगमगेप्रत्यंगे लिम्प
निस्य अत्रसमासो ष्यांभूमौनाधिकाच्यवहारोरोप:
नाधिकापिहिमपत्नोऽस्याम्भूतंप्रियंप्राप्यभूत्वात्रा
गाप्रत्यंगमालिंगति ॥ मूलमध्याग्रशिवराग्रितवे
ध: शेषविषांश्रकरकोत्रिमिवेस्थे: तस्मान्मृपेचक्र
वेश्रावदेभेवारिवोनमिवगोगनरंगे: तस्मनल
स्पमृषिदेभे: श्राविनिर्मलेपवित्रेचजलेचकरेवि
कीर्णे वारिवोहृषामिव ऊषामूलेवसेद्राऊप
मध्येजनार्दन ऊषाग्रेशंकरंविद्यादितिस्मृते: क्र
मादकीर्णमूलमध्याग्रविराग्रनांतास्थतेत्रय
विष्णुमहेश्वर: तेषांक्रमेणकरकेकमण्डलोचव
णेवाभिषिक्तिवष्टितेनगंगासंबंधिभिस्तरंगै: वाम
शृङ्गाणिमिवतानिहृष्टानांमध्यानांक्रमेणाऊनिर्देशो
यथासंख्यनामालंकार: १२ प्राणामायनवने
गेलमध्येमंजिमानमभजन्नपवेमस्य प्राणायाप
रिहृनोदरस्सृरेरपूर्वकालमथितस्यमध्योंशो: म
लमध्येप्राणायामंकृतवतोसिस्तांवेषूर्वकालम
थितस्यमध्यनात्पाकरूत्रमध्यप्रवाहेस्थितस्य
मध्यांशो मंजिमानेरस्यनाऊपमांप्रापिमथितान्म
थनात्पूर्वकालोदयमेतिवद्धप्राहोजातिकाधक
लाहिस्प: एवाकञ्चेतिमथितपाहस्यप[illegible]:
पूर्वकालस्थितस्यतिन्तलेवकच्छतौ[illegible]पार्द: १३
म[illegible]लोलमरेन: सदयान्वेति प्रत्यग्रविषय[illegible]
[illegible]वं[illegible]विहयोविप्र[illegible]मोलेस्पर्थयेयवदपादिस्व
मनस्य [illegible]लोलावे[illegible]दन: कामि: मनल: ह[illegible]दि
पो[illegible]नेयस्यनैस्पदि[illegible]रस्पांशोवस्पस्पर्थपिच
मदप[illegible]त्वेमोचलत्वंविभत [illegible]त्वाप्रभोगिविजाम

मरुन्नामधातुविशेषः नहृष्टिषदामस्माभ्यनिये
स्यहृष्टानारेदीप्रमेवरेवस्तेपरिदृश्याधारयति प्र
त्रमत्वेलोकमदनेतिमदनशब्देसामान्यानाला
स्याःशोवेनस्पर्थाशिवोपिमदशात्वेदशासंख्येत्वे
विभ्रतोः प्रभ्रेव्याम्निविशेत्यः प्रदिनेयोल्यय
नयंस्वानाम्लारकायास्वतान्हष्टोः दिशापर्वोवरेव
स्वपरिदृश्याति ।१४। भीमजामत्रचलन्त्यतिवेले
सेययंस्वविराजक्षरंपीडः प्रावचारस्दयंसमे
मेनाडंझ्रीयपरिवेषामिषेण राजक्षीडेनलः
प्रतिलताभैमीप्रचलन्त स्दयविन्नमेववतः स
पायंसंवेदुमिच्छः समेनाडन्नरीयपरिवेषामिषेण
वलयत्पाजेनावचारान्वादयामासेवरूरोय ।। स्ना
नचारिस्टराजडोजागोरम्निलकपिंडसोविंडः
वेशपिशेषजलमौक्तिकदंमानंवभाजस्वभगास्तव
नश्रीः ।। स्नानायवारिवस्तुविंदुयेस्याकेशेश्रसुत
शेषाणिजलकणन्रूपाणिमौक्तिकान्यवदनार्थस्या
साघ्रान्नवनस्यस्नानस्यलक्ष्मीःस्वभगारसैवकामि
नीतेनलेभिषेवे ।१८। स्वन्यप्रान्यजलैर्दैवनमत्रा
स्वाडुनाप्रश्रदिदिनाचन्तरही वीत्यमोघधूनमोरभ
लेभेघ्राणसस्यसलिलस्त्रासिमिवाभूत्त वलेवेतीव
स्यासास्वावासिमिंद्रियाणाभ्रमार्हावंचवल्वस्वरवंशांव
स्तानोचान्नमान. स्वैस्वनरूपाणिपेन्तेनस्यय
स्वदेवनमत्रेणशाह्नेनसाडुनयाश्राव्रमनसमेयमा
यंयेणावस्वस्वलिप्येणेद्वियाथेनप्रभ्रुहिहेष्टा
मानेजलेनंयस्यासमावाश्चर्थमेवपूतंतावस्मा
हेविश्यायंसप्यगेधस्यलेभायेनस्वाभिमिनामाघ्राण
द्वियसलिलेजिस्कृतीभसलिलस्यमधूतं
मेनिकःवारिशलिंकरस्तृत्वानामासात्रेमाविधायन

नै.
प. वि.
टी.

यस्य प्राणां तत्सजे पंकपदात्या उ समे ये णामिति स्नेन हृदये
से ॥ ९ ॥ रानि भोगमत्नु पास्थित ये यसंत्वात्मनां मुकिरति
स्वकरेण श्रोतयः स्फुवितेजमिव क्रस्त स्पष्ट तन्नाव
लयत्कं वितर्के ॥ १० ॥ तान लेखयैपस्या नाय स्वयं
स्वपाणि नानले किवतिमतिस्फवति स्वधार्ं पस्या
नेत्निमजलप्रतिहिंवितेजसिजायमानाश्रोतया
श्रमणा निसृष्टवि स्वकर्मणा स्तकौ उं दे श्रमतः स्वयं
वितर्कं स्वहोचक्रुः ॥ १८ ॥ तस्य गस्य जपत स्फुतिस्मा
सन्निधानमभंजनकराज्ञे शुद्धबीजविषदस्य दव
णः स्फाटिकाक्षवलयस्थलभाजः ॥ तस्य कयाज
पंकवेतोत्स्य नलस्य शुद्धानि कौलनाद्विलयहीनानि
शानानि बीजानि तत्रेह्वतास्तलमे रामत्वविषदः प्र
कटवर्णा अतरास्येषातेस्फानिवर्णास्फा टिकाक्षता
ह्मालस्थानभाजः अस्य पाणि सन्निधानमभज न
स्फाटिकाक्षमालापि शुद्धवर्णानि मेलशुद्धबीजेगोल
के स्वात्मा शुद्धावर्णा त्र्यंबस्यात्र हंसभवनि ॥ १५ ॥ पा
णि पर्वणि पद्मः शुनरात्मेहेवत्तर्पणपयवार्पणमस्य
त्यष्यमानजलयोगिनिलीनैः मन्दिरुरुक्रकतालति
लोभृत ॥ अस्य नलस्य पाणि पर्वणि देवतीर्थकरा
ग्रे देवतर्पणपयस्य स्वापर्णाञ्छनराख्यत पुनरुक्ते
वक्रे ॥ तथा च स्मृतिः ॥ कानिष्ठादेशिन्यंगुष्ठमूलान्य
ग्रं करस्य च प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्र
मात् ॥ संनले [illegible] पि मानेपितृतर्पणीक्रियमाणे [illegible]
त [illegible] तयोगिभिस्त्रिलानां समहै द्विरुक्तः [illegible]
हस्ते [illegible] वासस्य नाले पि [illegible] वेस्य मध्यमो [illegible]
नेतिल [illegible] विन्हय [illegible] रूपाभृत पादे [illegible] नाल
गो [illegible] न्यादिय [illegible] इतिस्मरः ॥ २० ॥
थोतस्याणि च रणः श्रवि [illegible] नाति त न पादहे

६. अस्य वाग्निप्रियव्रतारिस्यगाचोवेशमराजऋषिरेषविवे
श पषराजर्षिप्रक्षालितपाणिपादः अनपवेशस्त्र
वि: पवित्रः अथच अभयपरिवारश्रुसंसर्गेस्त्राणि
निमित्तैः स्वयमेव श्रवस्यानेशौचमतन्त्रकोनि
तमित्यनहुत्वगानशौचेनान्यतेयज्ञः येनरस्यपा
देहितंनानाक्रान्तहृदैवमार्गेणब्रह्मचारिणः अथ
यमाश्रमिणः अनिपाटकाश्रपरिवारिणः पी
वयोकारिणोयस्मिन्नहृश्यदेवपूजागृहे विवेश ।
॥ स्वापियन्नभमिरूपनरूमेमेचकाऽहमेवेधे
मरागणे रूपेनस्वमहमनहमनस्वस्ट्रामथामपट
लेपटलेन ॥ यस्यदेवपूजागृहस्यनभस्यमध्याव
काशेक्रस्तारूक्तास्तासंभृतैः रूपैनरूपनीयेरूमे
हमनः स्वमनसोमालतोपुष्पाणांसंग्रथामालिमा
लाऽगणपवथामानितेषांपटलेस्यदिषिऊर्ध्वभागे
भ्रमराणांपटलेसमूहेपटलेनाभाविनेश्रांयोकराण
रोगेभूतं रूपरूपमेकृत्वाभ्रमरः पुष्पमालांनदेह
वरिस्यर्थः सुमनामालीनीजानिस्त्रियांसुमनसः
पुष्पं वृद्दिनेवनजीकोवेसमूहेपटलेनेनन्यमरः
रूपेनेरूपैविनिवर्गेत्वकोयोनालेखकवृत्तोपप
पाटएवायोसम्बथात ॥ ११ ॥ सोऽयंवेवहविपी
[illegible]तमायेषु: पुत्रास्तिरजनोरमनीव नेपृतानिविन
रि[illegible]वि[illegible]म्यायवत्रहेमतिलकः इहद्वीपः [illegible]वत्र।
[illegible]नि[illegible]येदीपेरूविभिनेजे भिद्दवन्वापीतनमो।
धर्म[illegible]यस्यानताहू[illegible]सोऽजरीवोसीव रात्री[illegible]द्वा।
वर्षीपावेस्य रिपि[illegible] नेवेहनायियेदीपे[illegible]न्या
पीठेनमान्यते मोरी[illegible]सोऽजरावजनीः[illegible]
पुत्रास्तित्पुत्रा[illegible]तेववनैमाना [illegible]
दीनेरेहसादीपादेव भ्यांदान्वसंज्ञांनिलं[illegible]वास

नै॰
प्रका॰
टी॰

न् ॥ १३ ॥ यत्र मौक्तिकमणिविरहेण प्रीतकामस्तनवो
न्निःपदेन उक्तेन परिहृतेन मंतः शुद्धैः शुभ्र
भिरुभवंतु ॥ यत्र हृतानि हे उक्ते मैनेव प्रीतेन तस्
स्तेनेन कामेन हृतैः वन्हपदे विन्हमहणेन मेवं मंतः
पवनेन यस्य हृदयेन मौक्तिकं मणिविरहेण हरितं तस्
हृदयमध्ये मवचित्ते मग्न भवंत्याधारयंत्यप्रवबोधिही
यितं भवंतु उत्तेन पाठः प्रथमः मणिनायकत्वं मौ
नेनायकत्वे उक्ते मस्य व विरहाभित्वे संभावितत्वं ।
१४ । श्रवं तु ब्रिचनचन्द्रनपंके यत्र गारुडशिला
ह्ममसं प्रापकीलकवलो भवन्तिं देः सिंहिकासु
नत्वं प्रावाचीति ॥ श्रवंतु बिम्बमध्यस्थितं चनेवं
हनपंके यस्य हृदं मरकतमणिजातेन पार्श्वे कीलितं नली
लयायामी भवंत्ति द्वयंस्य हृदयस्य राहुमुखस्य पुलु
निप्राप राहुमुखविभ्रमित्रज्ञातामित्यर्थः । १५ । गर्भमे
नमद्रवन्तमसोहं भाजनानि रजतस्य भजंति यत्र
साम्यमगामन्नमृतांशोरंकरं उकलङ्कीहृतं उत्तेः
वस्तुरीपंके नमसोहं भागितं गर्भमध्ये भजंति शृङ्गाणि
रूप्यपात्राणि श्रंकोलांक्छनीभूतत्वात्सोमं रंउत्सङ्गमे
नपत्रमोक्षनमध्यस्यं वेदस्य साम्यमगमन् । १६
उज्जिहानसहृतां उत्पांकायत्र यशोगृहे वेलि
नेन भूरिशोकेरवांभवलीनामालिभिः स्वगं
[illegible]ना ॥ यमणि निविगडेगाहनेयस्मिन्ते[illegible]
जातहेमगतनेवाधातां जैनदेवगृहणां सोनाथे
वलये[illegible]लोननमादिभिर्जनमक[illegible]न्यानांश्रयः श्री
[illegible]ना श्रुतेषां कर्दम[illegible]दयमि[illegible]
[illegible]यि[illegible] सिकाजि[illegible]नोउहत्वनो[illegible]
[illegible]श्रे[illegible]निहितदेनवनेसंभवे
द नय[illegible]धर्मगोहनेनामजेननोर्थेनयस्वगनसोय।

संभवनापिस्फुटैदेव ॥ १७ ॥ वैदर्भमात्स्येसमैरोचनि
वासेपर्वतेकंचनचंपकसम्पन्न मल्लिकाकुसुम
रागिरकाषोघ्रवस्फुटकमातमतं ॥ यत्रपूर्व
जापृहेस्वचनस्वापिस्थानेवपकर्त्ताणांसम्पादि
रमैरोचनिवासेपर्वतेस्वचनस्वापिस्थानेनावनका
र्हिविवेकस्वमात्येन उननकोन्याचापकरापिमे
रोरखवन्तप्रासौदिव्यधं: पुनस्वमल्लिकाकुसुमा
नांरागपिस्तेर्वैवेलासेस्फटिकावल्लेकुसुमकाषो
न ॥ १८ ॥ स्वात्मनः प्रियमपिप्रतिश्रुतंकुर्वनोऊ
वलवपूर्वतनदे हृष्टदेवतानिवेद्यनिवेद्यापयन्त
मिरववकाष्टादरिद्रा ॥ हृद्यानिहृदयस्यप्रियाणिव
नानिदैवतनैवेद्यानिवेद्यानिवेद्यान्स्थानेस्थानेस्था
पनादेवकाग्रेनस्थाप्यासर्वत्रनैवेद्यंस्वभवितायत्र
भूमिभागस्यनारमपिप्रतिश्रुंगाणिनिरोदयानोऊव
लवपूर्वकेरानिस्य ॥ १९ ॥ यत्रकांतपरिपीडि
तनीलयावनपिमविद्रुमाम्वविरेजुः गात्सर्वेवि
धतेरविविम्बालुहिमहानिश्चकुट्टमिनानि ॥ य
त्रेस्वज्ञारहेकान्तैः विनापिप्रतिपद्वीचारपदयोर्वी
लोपावकुम्भइतिदेवदेवेदनेवक्र सूर्यकान्तैचन्द्र
कान्तैर्वास्फटिकैः परिपीडितैःसंश्लिष्टैः मरकत
मणीनांरागविद्रुमादीमिश्रजात्योस्नानाहृप्योश्चकु
हि[illegible]तिर्विश्रमप्यनिवद्धभूमिकागान्हूर्णांगारनार
[illegible]पतनस्यप्रतिविंबान् कुट्टमिनानि[illegible]
निर्वा[illegible]वकुट्टमिनानिकेमाल[illegible]यथायोगं[illegible]
कुर्वेपिसम्भ्रमान् पदे: कुट्टमिनेनेतिविरः[illegible]
भूतनमिति[illegible]णं, स्तीर्णं[illegible]विरेजुः
नथा[illegible]कान्तैः नीलकैः परिपीडितान[illegible]
न मणि[illegible]स्य: वि[illegible]कांशायासानां[illegible]

नै॰
प्र॰ के॰
टी॰

ः कस्य नाम्नः उपमिनानिराजते इत्यन्वयः ॥ ७० ॥ नैव
वर्णिमाणिक्यशृंखला शृंगीसालिनेऽम्बरनवधानिवेय अथ
निहटमलं मणिपीठेन यं विच विचयेष्वपचारो नाना
वर्णरत्नशृंखला शृंगीष्ठनवयानि पवित्राणि नैवेद्या
नि यस्मिन् इहरेव विग्रव स्र समसूह इत्यनेन देवपूजा
गृहे सालितेन तेनैलानि मिन्ने मणिपीठे स्वथितस्या ७१
सम्यगर्चनितलेर्कस्त्र त्रिभंगं गंधीरसनाकलिके
णः श्रुहयानहृदयप्रतिचातः साम्बसन्नरमणि
निवेषीत ॥ प्रान्तेणि पाने पानेः सावधानेन्नेते
समक श्रीनेस्मन्याघकं प्रकाशेसायेषु त्रयति स
ति प्रभुनामृत्येण कणि पायेये भंगंगे धौ लेशाय
स्मिन्स भंगिगंधि रल्पभत्रिस्तानाकलो व्याप्यमि
निस्त्रेणा लेशाश्छे स्वर्गंध शाहृस्य गुडश्री हविका
रोऽर्कस्य: गंधो गंधक प्रमोदेनेशो सस्वे पयगर्वेया
विति विघ्नः प्रभवरमणिहत्ये: साम्बं श्रुहयानेभ
क्षितिफलावरण्यं भावे सनिश्चयेयस्मन स्य सालोलेप
श्रुहयानहृदयं प्रतिनामात्रार्थे इति ध्ययी भावः ।
किं विश्रुहयानहृदयं विरहेन सन्नलमपेत्य रत्नेयण
वर्णसेवोन्स नभाक्तिकोत्तानानाव्यत्ययः ॥ ७२ ॥
नवहटयेम रहस्य जेपश्च स्वध्वयः करमस्य ग्रन्थ भाज
रथेनाभिव विशिष्टेन स्वेरक्तचंदनजंबीजे
माजः ॥ तेषां तेषां हृदये मेत्राणां जेपष्टेस्य मा
[illegible] रक्तचंदनगानानी गोलकान्य सम्यक् [illegible]
[illegible] कतानि वर्णि तिस सन्यनल स्यक [illegible]
[illegible] नामक कनक [illegible] कलड पक लि
नष्ट [illegible] प्रतिमाय फयि [illegible] जि न्यवते [illegible] मिनः [illegible]
कहत [illegible] हेमलामककनगाह इरस्य प्रसवे [illegible]
[illegible] नेननेनलेनापकलिमा हृज्जायं येसाहृसा:

सिंदूरायतेकामैनिलाद्दृहीनयाउष्ममयूखाकार
लेयवस्थितिनश्यासीत् दत्तरुपुष्पंदिकाहलामे
वायाकारंभवति ॥ २४ ॥ अर्चयन्द्रक्रंरस्मिन्
भाजानागकेसरनेरोप्रसवेन सोयमापिपदंतिर्य
गवाग्निस्वपालपाउरकपालविभूषणं ॥ २५ ॥ सो
यंनलः स्मितभाजानागकेसरतरोपुष्पेणशिवस
पाणिमर्चयन् तमेवशिवस्यपाणिं अतिर्यग्गवा
क् तिर्यग्गवाग्निनराउधोवासोदिक् तोपालय
तीति अतिर्यग्वादिग्पालोब्रह्मानस्यपाउरंकपाल
मेवविभूषणमापिपनत् अम्भवतेप्रायश्चप्राप
यामासनागकेसरपुष्पार्चितः शिवस्यपाणिः स
ब्रह्मकपालरूपंवरेजे ॥२५॥ नीलतोरुहमालयम
र्चीमतस्यनस्यगलनालविभूषणं स्फाटिकीमपि
तंतनिरमासीन्नीलकंठपदसान्वयनामधे ॥ २६ ॥
सनलस्तस्यशिवस्यनीलोत्पलमालामयीकंठ
मालांविभूषणंनिहितवस्फाटिकं प्रतिमायामपि
नीलकंठपदस्यसान्वयनामधेयमार्थकत्वायचि
मेशिवस्यप्रतिमामपिनीलकंठाचकारेत्यर्थः ॥
२७ प्रीतिमेष्यतिहृतेतेमेहृत्ककमलाउरोरिउमे
दनादिः नम्रः परमेश्वरयमथालोहूपरूपमथका
मतावेच ॥२८॥ उरविउमेदनादिः उरहारीकामरा
हीवे शिवः हृशानद्युपदीपार्श्वेनकमेणा [illegible]
प्रेमपुरउमदनादिप्राह्यार्थवाच्यानुरूपमा [illegible]
वा [illegible] ममप्रोक्तिमामसिष्यतोनितोहृतेना [illegible]
चस्यउरतोयंनलः उरेगुलमेवपरा [illegible] उरहार
श्च [illegible] पंकामप्रारंचव [illegible] गव [illegible] मट
नम [illegible] वटहार उ नम्र [illegible]
विप्रयोगममहि [illegible] विवायं शालिमो [illegible]

नै.
प्र.
टी.

नयास्याम्बुजेन निमीलितनेत्रः ॥ अथ येन लोचना
नस्याम्बुजेनायोल्लसनाय निमीलिते नेत्रे येन कृष्णः
मृद्धोमा इह मेरुद्वायथ्याः ध्यानार्थे नेत्रे निमीलयन्
तस्मिन्नृष्टे हेलापि भिर्मोविरहसमसहमानस्तथा
नेन विंनयाम्बुजेनेनम्बुजेयाचक्राभिवाविभावे
ननिमीलितनेत्रोभूत ॥ २८ ॥ व्याप्तस्थलानकृदि
यजेसोपाणिमस्यनवपल्लवलीले भृंगभंगिविकृ
द्धपवाद्विशेणिवस्त्रयतरुरूपवस्य ॥ रूहुप्राक्कान्तये
णामरेवर्तमानानामंहराणांरुद्धानाणांपंक्तिः भृंगा
णांभ्रमराणांभृंगिविच्छित्तिविलासस्यनलस्यशात
दिपजसोरूहमेवजेपव्याप्तस्यरुद्धोपाणेवपवसेच
नानस्यनवपल्लवसहशीपाणिभजेवरेपवपल्लवेरु
द्वाहमालाभ्रमरपंक्तिः विवरेजदृश्यथेः २७ । इद्व
द्वविल्हटसेननामव्यस्वकेशारणभागिवकामः श्री
स्पष्टस्वविशावासेनवाणान्वसयतस्यदधोगेऊ।
तमानि ॥ ऊर्ध्वमान्यवात्मनाः पाद्वेलद्धविपीः
वासनेचापंवाणांस्पतस्याप्रीवस्यपंदथ्येमस्य
त्वद्धाषाशरणोप्रविष्टाकामइवसनलः नस्यावि
वस्यपदथ्यगोरूजोथेऊर्ध्वमानिन्यसादवादेइवद
मौल्हटन्नाणनाम ५। श्रवकस्पपलोधाः ऊर्ध्वम
नितस्येसेषलिजस्यम्लानिभानि देइवस्थविरहेतानि
वक्तामेतेषारस्वस्वपगामानननाम इदंवाणोवमला
थे ५ ऊर्ध्वसमसहतिस्सुमहीभृत्स्सहस्रंमहपव
त्रिविधयानेः हेरदृप्पापिवसावीप्रीवमस्मोसाद।
शाकसद्रोवववरे ॥ समहीभृतलः ऊर्ध्वमसहव
नायमेणपुष्करपहलस्याथीडपंगाहैस्यक्रामीने
स्पातिनेः महीतिसहजयामासमसदृस्सोपी
छनःमलोद्धारदृष्टावेरमनश्राथद्वादपापिके

नवाद्यः श्रीविष्णुमूर्तेर्वर्चनेष्टं जयन्ति स्म पदेन स्नु ।
पि अर्जन मो त्रेनारायणार्चने द्वितीयमधिसमाहितः ।
नव्याव्रतरूपष्टमेनार्चनेविधिः श्राध्ययावाहयेद्
वस्त्रवान्तरूपोत्रमे द्वितीयवास्मनेदयात्याघेव
वस्तीयया। श्रेष्ठ वनस्थांदानके पंचमपाचमनी
यकं षष्ठ्यास्त्राने प्रदानको सप्तम्यावस्त्रमेवचय
तोपवीतन मष्टम्यानवम्यात्वनेलेपनं उभंदश
म्यांदानं चमेकादश्यांपात्रधूपकं द्वादश्यांदीपकं
दयात्रियोदश्यांनिवेदनं चतुर्दश्यांचमेस्तकंप
चदश्यांप्रदक्षिणं श्रद्धयावित्तान्तदेवषोडशोपा
चविस्तरेयत् षष्ठमासात्सिद्धिमाप्नोति पद्ममेव
समवेयनित्यपदार्कं । नथाव्रतेत्रोत्रोपि श्रीप्र
पेचसारेश्रेष्ठोद्वनेद्वादशाक्षर्णां संतानमेवस्त्रस्य
गसजपः सहोमः विधानतोयं प्रतिनव्यभक्ताय
त्रैसूक्तोचभेवफः नार्थमहृद्दयं मध्येभवेतेन
वाणीयाः सूयपयात्वनथार्देवामंत्रोयं द्वादशाक्ष
रः ऋषिप्रजापतिश्छंदोगायत्री विष्णुरुच्यते दे
वताहृदुवेणास्यान्नमस्तानिरंश्च्यते वक्तविघ्र
शिवावर्णंपंचभिर्वचंभवेत श्रोत्रंमस्त्रंसम
नपंचांगमेवविधिर्हृदपा पीठेपद्मेदयागेः सप्ताक्षि
भिः स्मांमिस्तदतुजनत् केपावहस्वनाथाघेव
पिदेवभक्तितोविद्वान् सस्त्रमेवेपाववथान्द्रक
मितवेन्नायणार्वमाल्येच श्रत्यमाथवमेत्रेप
यमोक्तोविहवार्णप्रोक्तं पंचममापिविस्तेव
मयिस्तवदनंचभगंचषष्टमार्गो त्रिविक्रमोविस्व
दाख्यमस्यसस्त्रवामनेदमाति श्रीधरपालन
वमेदपार्वंहृषीकनाथपजेन्यसोदाविमासेषु
पद्मकेपावायाः स्त्रनन्तेयोव्दविघनव्याव

नै.
प्र.
टी.

वेनि नवशाग्निगकं मन्नी समासादितत्वे भविनानदानोमि
ति ॥ ५२ ॥ माहिकाकं सम धेरं भवे न मध्रंमव तोय
नेन कृतेन च श्रमने निर्हतमेतिन साक्षात्तेऽलोत्र
नन कुंडलभाग्नाम् ॥ मतनेलोत्प्रमोभिः वलयेतेन
वक्रीकृतेन ७ध्यमयेन श्रीङ्गं भवे न सर्पविशेषां क
रणं रचितेन श्रमतेन स्थापितेन विस्मसातात्केऽलोर
स्यशेषस्यतद्वलयाश्रियनसेवन ॥ ५३ ॥ सेच
कोपलमयीवलिबद्धस्तद्धलिमद्गृहासिस्यावनि
स कौस्तभात्मिमणिरुद्धिमवात्सश्रीवकदाहवि
कटाविनकोपिः बलिनामदैत्यबभातिबलिव
द्धात्तजेनः तस्यविलोवहंसयतस्मिवलयेद्दत्तायै
मलेवकौस्तभात्मिमणिरेवकद्धिमेवात्सनिवाम
यस्याः स वामो श्रीलेखो स्तस्याः कटाक्षाणां विकट
यताविस्तारिताचा सो कोटिः प्रांतः तत्क्ष्यो वास्तुर
तिसम्प्रतेरोपायं श्रीकटाक्षवनोलोत्यलमालाङ्ग
भुभरूत्यर्थः ॥ ५४ ॥ स्वर्णकेतकपात्राणि मदेहभ्रुवः
ङ्कन्दीकत्वनेरंजनस्य सालयारुणमणिः वरखो
[illegible] भिउनरुद्धमकार्षीत ॥ सनलस्तस्यविर
[illegible] हेमन्तः स्वर्णकेतकपत्राणि पूर्वत्र हक्ता
न्यकार्षीत एवमेतन्नवरूः स्वर्णरजनमाभिः पु
ष्पाद्याद्भ्रजदितिभावः ॥ ५५ ॥ नाल्पभक्तिबलिवद्ध
निवेशंतस्यहाविरामदेनसहोल्लसः [illegible]
लजातवदर्वैः पद्मवचश्रजलपजनपस्य ॥ स
विलुनीत्योतिष्णायितोभक्तः सेवकोवलि [illegible]
मतेत्योत्पस्यहेमः [illegible] पिनमान [illegible] वस्यात्रासिवेध
रपिनात्यमयिके भक्तभेदनसेवबलिरूपहारोय
स्य [illegible] तथासहोल्लसः पापके [illegible] रूपरिव
वाक [illegible] मात्रास्व विके [illegible] प्रति साधोकं

लक्ष्मणोपामोभूत् सांवेचक्रे जलनालेपसंख्यायाः यानिवि
ष्टेनेयस्यास्ताहृष्मीणवाप्रतिमायुष्मद्धाः सञ्चापिभूः
लेनचक्रेणाद्दारिकादिपिलयोज्वलेनबन्नानाग्रचेः
स्वानादिष्टजायस्थदृष्टोभवत् नलष्टजायांस्वभावि
केनृपमालेविनमित्यपिक्यरूपं ॥४८॥ नानिष्टासल
कष्टपनष्टस्तः ष्टजयत्यद्रिविभुधजमास्मिन् निर्यय
भवष्टताध्वजगाभीवृथेयोमलिनिनाइवज्वालैः ग्र
स्मिन्नातिनलेगरुडध्वजेष्टजयतिमनिष्टःसयकालम
लेहोरथेभ्यः वलागुरोसंबंधिनाध्यनायधूमाप
वभियागरुडात्तेनभयेनेवदुर्येषाम्मविनितः
भवन्तःशिवाश्रिताः मत्वाइवनिर्ययः लकशाहि
नम्लह्वत्वादृग्रहणाह्वार्थवाचकः नेषाचविश्वः ॥४९॥
ग्रथ्यनिःस्वमनिमाल्यविशिष्टेः स्मरजातिमधरामि
सहहैः तेपिपायविधंदावड्रत्नदीवमीरनिधिमग्र
मिवेषः ॥ ग्रथ्यैनम्हल्येनमिश्रितेःविकसितमालती
पुष्पमयेदाम्भिर्मालयानेसहहैःवेषनलसंनेनाग्र
मध्याद्यवड्रत्नवासोहीरसमद्रमलासिन्धुमहांत
भामिवचक्रे ॥५०॥ ग्रहत्वननत्रब्दरबीजेश्रेणि
रध्वकवमेकवमेस्य श्रीविहृतकजपतःप्रनापस्य
यसयावत्वासविलास ॥ ग्रहमालाश्यिनानेप
स्तानांयोकिश्रीविश्वकानोवेसवमंत्राणांजपाइनाः
ग्रसंयोगाप्राप्यपध्यपवसंप्रनिविरकालस्थितेवि
नासंप्रस्थपिप्राप्त ॥५१॥ केटभारिपदयोर्नेन
न्द्रेणजिनाविवेकिलक्ष्मगोन मिन्द्रलेपवनप्र
ध्वामासेविनानतुपत्नानन्तवघ्नो ॥ ग्रणालभि
सोनेननलेनाविनुपादद्योहींजिनाविरविकेनमाला
ग्राप्यनसाणहीवप्रमाणानांवाभानसक्षमेणा
वोहहोग्रयनमाणादोहेग्रायकोपोनदोवनया

नै॰
पृ॰
टी॰

तासां त्वयनात्ववनप्रभ्रष्टाश्रीविस्मृताखेविनाप्रसूरि
तापदैत्यागंगेववृक्षेद्व्रतिवाकाथेः ॥ ५ ॥ स्तात्वाराम
ग्रयः कमलायाः स्त्रवथत्वयहृदिन्यसेनेनगोरवंबा
यिनवागधिदेव्याः श्रीहरोर्धनिजकंठविवेष्यात् ॥
इत्येवेत्यवमनाबहुनापिप्राप्तवत्वमदमवनयासः
स्तान्निमोत्तिकमयैरवयहारैः भक्तिभेद्यतहरेरूपद्र
वैः प्रनवोनिर्दोषः पद्मपानेविन्मात्रहेत्राविसृः ह
तत्प्याहृदिवहासिद्धयारणेनसात्त्रागंतापयव
पिश्रीहृहात्त्वकंठाद्वेनिजकंठेस्थापनाहारोद
व्याः सरस्वत्यागेरवंसहत्वसादरंचक्रेद्वतीत्यम
वेत्यविचार्यबहुनावस्त्वनारत्नादिनाहृजनायापि
सदंसेनोषमनाभ्रवत् पूजयानभिनिर्दयेवपकारा
वेत्तानिप्रज्ञाफलरविनिरूपहारैर्हत्वाभेत्तिमेहन
हरिं स्तोत्रमेवदित्यर्थः ॥ ५८ ॥ हूरतस्यानिरिया
विषयस्ते रूपमेपदभिधानवर्नेदा नतस्मस्वयर
हेलपामोत्स्वाक्ति सूर्वमायिमेनदवोचत् ॥ तेन
वत्रनिर्गुणकथनमवाग्विषयः वाचोविषयोना
स्तिवक्तुमशक्यमित्यर्थः नवस्वरूपमप्यदभिधाय
ताहृश्रीनगदीश्वरस्यस्वरूपमेपादितिकथनंनिर्दवय
दिपरमेश्वरोरूपवेयात्कस्यचिन्नत्यतस्यात् सति
वरूपवत्वेदेहस्यावश्यमश्रयणीयत्वाद्धिनाशत्वा
मव्यापकत्वंचाः तत्तादिवस्यादित्यादिसिद्धावीकर्हि
नः [illegible]कथनमपवानिर्देत्यर्थः तस्मात्[illegible]
कथनंधीरप्रादमैविति उक्तिहृदयमयेनलोः पत
हत्यमारणमवेचत ॥ ५९ ॥ स्वप्रकाशात्मनपष
जनस्तिवर्णनेयदभिलख्यानिकार्ते सनवंहृत्यर्नि सदः
प्रतिसमानप्रकाशानवसमलमसः किं ॥ भोस्वामेव
यंम स्वप्रकाशात्मस्वप्रकाशानाकेनविदहितिदि

देशास्थूलसूक्ष्मवस्त्वकाशानीयविस्तरूपजडः चेतना
हीनपृथग्जनः पुनः पुनः कर्मभोगाय जायमानः प
रवशः स्ववर्णनेशाणरूपकथमेनत्व निवेत्यपीदृश
ति नत्वनिश्चयेमः त्वद्दर्शनाभिलाषः नमसः सूर्या
मप्यौ नितेजोसि दिश्यप्रकाशानरतः सूर्यतेजः
प्रकाशित्वाभिलाषः किंचितेवेनस्यात् काष्ठस्यापि
दे यथा नमसः सूर्यतेजः प्रकाशनमत्यंता संगतेन
थामयात्वद्दर्शनमित्यर्थः अथच यथा प्रतियोगिदृ
पणाप्यौ ननिरूपणान्यायेन नमसैव सूर्यतेजाः व्या
प्यते अदृष्टेन मासि सूर्यतेजो विशेषाश्रुतेः नयेव
मजडत्वेन नवस्वप्रकाशत्वव्याप्यतेयत्किंचिदस
स्वस्वरूपनेतद्विज्ञायात् यत्नाकिमपि चमत्कार
ननवस्वप्रकाशित्वादिति भावः ५५। नैववाग्घन
सयोर्विषयोभूत्वोपुनर्नैकथमुहिशिनोति उक्त
वानकारगस्यवचनस्यात्मयेवनमनामवनोपि॥
भोविस्तत्वेवाचोमनसश्चविषयोभवभूः यद्यपिवा
ग्घनसंयोगगोचरः साक्षात्कारोनभवसि तथापि मेवा
ग्घनसेवनः यद्यपिवाग्घनसंयोगगोचरः साक्षात्कारो
नभवसि तथापि तेवाग्घनसेवनः साक्षात्कारमपि
त्वेकथेनेदिशातो त्वाहदिष्पप्रवर्तेतेनामेव तथा
यत्वात्तेनस्यचानकामिच्छनस्यहृदवर्तित्वाहनेमचम
लभमानस्यापिचनेमेवपदस्मस्यस्यात् ॥ ५६॥ क
स्यचित्स्वेवपुषस्वपुस्फालेनान्नलमिदाइतमते
चेतनेत्यगतनाशेनसंवादाविरस्तिविज्ञूपालयग
ता ।। मथामीनमूर्तिलवपुष्पस्फालनात्संग
लनाइतनभ्रौलिमनीलसपिमप्रदेशेवनीलकर्ष
लेनेत्यनैः सेवपुष्परूपसंग्राप्यविथालय
तास्वैनात्परूपणागानामानसंगताविलियमानेग

नै॰
प्र॰क॰
टी॰

गतसंगमस्याप्यभूमौ प्रादुर्भवति प्रसिद्धं हि मलिनमौप
जलेषु शैलाग्रास्फालनोत्थफेनधवलो भवति नत्वेव
शत्रेला ॥५८॥ भूरिति इष्टेष्वन्तर्भूविलयानौ हृष्टेषु म
णौ किरणैर्विवर्त्तैः तु विनाव स्त्वजगन्ति निरस्तान
मेटस्य कमटस्त्वमूर्त्तिः भूरिति धनाधस्त्वाद्वर्त्तते ऊर्ध्व
ष्टिश्च वारंवारं भूतानां भूवलयानां किरणैः व्रणमेण
णविन्दुविवर्त्तैः कूर्मस्त्वलदवोणिभिर्भिः पृष्ठस्थ
लेषु शिलाहि निरस्तायां कमटस्यानिस्तोत्त्वस्य नवम्
निरवनारः कमटो जगद्दत्त ॥५७॥ दिव्यायाभ्र
वत्त्वष्टय भुद्राम स्यापेमिवतयोपिमत्कुलान् तस्येण
मिव धषत्त्व वर्द्धान्तदेयेत्त्वममवाक्तजगत्याः
दित्त्ववन्तस्य भुदिगान्तयस्यान्तवाभ्रवत्तदृष्ट्य स्यन्
द्धांयदस्याम्नविन्दुमेवचत्तेपिमत्कुलानन्यपेमिला
नौ यत्रयत्रनवभुरवत्तदृष्ट्य मवगाढं तत्रतत्रमिद
स्थितंजलमेवचत्वारः समुद्राइतिजनैस्यनामममवत्
त्तदृष्टयेस्थान् ॥५८॥ उद्वृत्तिमत्कुलदिलापरिरंभा
स्तौमभिवेदिविनोवडहस्थैः ध्वायमंडमभवद्दलि
नौघं केलिकोलनवतंतनमातः ॥ भोः कालिको
लीलिलावराहनववराहहन्नैः नवव्रह्मोरनमातः
प्रतिमदत्त्वादिमिनोभावनैः उद्धृनाद्युद्धरणमस्य
स्वलेनोपनंत्येवोद्धृतमान्विककम्यावौ सिडलाभू
मीवकामिनीचक्षुः परिरंभाज्ञानवाणिदवालिंगना
त बडस्थैःवत्यनेनविकमिनेरत्नपववाररिवेबंहो
डाविहृतिलोमान्निरूपललितेन्वेस्यांडवलवेणा
वैयव्रीपंकदेवविभ्यन्तहपन्नभूहिन्दृष्टेः ॥५९॥
दानवानगरनेप्रभवन्त्यभिदमानवन्त्रैवेनलोवरः
वैदितातिशिरोपन्तहतात्मस्प्रानमेभवभवनी देवता
रः ॥ भोः सिहनरसिहमनेयदायतादिधमेस्वया

निर्भवति भावन श्रभस्यान्नमथमेस्यनदान्नानहृत्तास्य
हमिति अतीहानवानां मवमहनेपापाथिवमेवप्रभ
वः प्रादुर्भावनिमित्तकार्यार्थस्य हृष्टास्त्वयैवेनिरेनवे
द्योरस्त्रंशाहेः महितोसामवरतको हृष्टास्त्वैर्वैरिणो हि
रण्यकं कशिपुप्रार्थनीति हिरण्यकशिपुवेतोविदार
कारणितेवनानिदिविषदोदेवानांस्वकृतानियमेहृपाणि
वत्तानिप्रस्थानितेषांग्रामः समूहस्तस्य संभवाय
भवन्मन्त्रध्यस्यार्थे यस्य हृष्टाः श्रयवसिंहा हि वन्यः
पशुः मन्त्रध्यस्य ग्रामस्य इति स्मृतिप्रसिद्धं ॥ १० ॥
दैत्यभक्ते रुद्रार्यनिवेष्टोधान्नं संपद्दशमिवोडवतेस्त
पातपाणिहरणपचकमस्मांश्चिन्त्य रज्जनिभलप्रत
दैवं ॥ दैत्यभक्ते हिरण्यकशिपोऊतोवधंयोगकृपयेन
विष्टां मग्राशाक्रमस्यसमस्य दशमुद्भवनद्भवनवपाणयः स्तम
द्योनिवेष्टोधांपंचकमेवमृण्मो कांकृपादिमग्रवस्तर
रणकारकाणांलोहांडश्यतांपचवर्कश्चिन्त्य रस्त्यानीति भा
निसहृपानिलद्यानितस्यदेन्यत्वभक्तेरग्रणियसिन्ती
हृष्टां मस्माद्भवतत्त्व लोहांउत्रपंचवर्क कामश्चोरेणुनाम
चैतत्प्रसिद्धं ॥ ११ ॥ स्वितस्यर्येन रथंसकलामाभोभ
लेनममाकिंभवतीति त्वेरहकपदवाविवलीयान्तेहि
वामनमः श्रमदंनः ॥ शेसत्वमा थेनमसवलेननेजसा
सकलाग्राम वैवेयं दिकास्तेनस्वयमेव हथेनेभवता
नाकिं विदपिवयाप्रयोजनमित्यर्थः श्रथवोभवलेहे
त्वमभवतान्वयामसेयेसर्वासकलेलवर्णावांकास्वेनथेन
नहत्वाकिंनहयेनेहतिवेनवार्थः इतीसोवपदव
वेनेवलीयानिति निडणस्वेभोवामनवदृष्टदेवचाभि
हृपोस्माकंमनसः प्रमदेहहंवेदेहि ॥ १२ ॥ दोवर्वाभि
रात्रिकायविश्वतेवाभिनेसम्यतनुतंपलितिपोर्व इत्यस्य
पलकंवलितिनोकं त्वोउमामिहेतनवामेमाये ॥ तान

ने.
प.क.

वारिणा स्तनोत्सके रसिकायवांछावेतेन विभूतेः सम्पदैः
स्तनरां बाहुल्येन प्रतिपादितं इत्युदरेण लकेवलिनोङ्के
प्रतिपादने प्रस्य हृदयं श्यामिव श्याकांतावदारिः
प्रस्तोत्पद्दमध्ये निपातः इत्येवं प्रकारेणोदाश्चितेउला
के यथा भवति तथा बलिनोङ्के त्वाकृतवामनावतारेनो
मि प्रथचकायस्य देहस्य विभूतेः अंगे हैतोस्तदानवृता
मरिः श्यामरसिनवप्रतिपत्तिं प्रतिभितोस्तनतां स्तनरा
विनतरणीयां सेवो यामहेव क्षिप्र यो न्यामोतिरतिब
लिनाप्रोक्तं त्वाकृतवामनमायं प्रांकयोगतरोमांचेनमा
मि ॥ ९३ ॥ भोगिभिः सितितले दिविवा संबंधमेघामि
विरंध्रियमाणः पाणिमेघभुवने विरते तिद्धयवाणिभ
रवन्वामनविंरु ॥ विरंध्रियमाणः चिरकाले जीवन
स्वर्गेभूमौ वा भोगिभिः सविभिः जनैः सह संबंधं संयो
गं प्राप्यामि पंचमे पाणिः सजातो निपोषः भुवने सर्व
स्वं देहीति कपटवचनेन रूपलक्षिते भोवामन विचंपात
य प्रथमदिविस्वर्गे वा भेनाभ्यासिति ध्रियमाणो धारये
त्यमथनाति तितले पाताले भोगिभिः सर्पैर्वेधवंथनेम
घामि प्राप्यामि पंचदेत्यहननेनाम्नातः पाणिमेषसत्या
मि भुवने लोकं देहीत्यनेतित्वस्त्ववना ॥ ९४ ॥ श्री
मायस्यविहतिः क्रियते किं हिन्दरास्मादिभवबन्धणोभ्यः
विश्वमित्यभिहितोवलिनास्माच्चामनप्रश्नमपाविन
मायः ॥ श्रावाकमस्यगोपायस्यपाणिविहतिः प्रसार
णो किं क्रियते हि यस्मात् इव बन्धणोभ्यः दत्यत्वा न पादया
हं प्रत्ये देव इवे वतके भवन्त्यादेभ्य एव दिनं रसमीति
प्रथयवाश्रायस्मपानारोमपैर्वेथमेघामीति श्रीम
स्यविहृतिः प्रसारणो किं क्रियते हि यस्मात् इवबन्धणोभ्यो
नवनायांवेनेभ्यास्वभ्यः पदेभ्योविसंजगद्धातमिकु
रसोमीति बलिनोदानवेनोक्तः भोः वामनपावनास्मा

वेव १ षोतविज्ञानिकप्रियायश्रुत्र्मध्यांयानेवेव भुवनेषु
नेतः प्राक् नामदण्डवघयमनवतस्याहेतोलक्ष्यार्थमुपे
नोविजेयेतो ॥ स्वहंपाकलोकंरूपातिनिर्यातयोवर
सोवर्षिकस्थानववाणएन नोभवनेष्टकृतवेतोहिजग
ज्ञोपकृत्काविनरनानवजीयान् पोकलाभूलिम
नीयः वभूमिवह्वः पनयोराज्ञानोयस्यामीहपो
नियनमिस्तनेरहायोवडुभिर्मिलित्वाभाक्तेनपाकोते
ति रोषैणेवषाभूमिजेम्बद्वीपाख्येनववर्षेनववर्ष
भावनात्किवर्षेनववकल्पनात्कृतानांसर्वेनववर्षेषुमेषु
वेहितेभ्रोप्येणेरेवभक्ताकृतनववन्तः नवभागेवर्षेतेः प्र
तिपायेनोहितकाविनंनेयाकृपेन बहुभिपतिभि
रेकैवभोक्तव्यमुज्यते इतिप्राकायाभूमेनेवभागः क्रा
नात्वयानवमेस्तवेडसहितेनेवब्राह्मणेभ्योभोगादयथे
ति नवब्राह्मणेभ्यनिपायकाविंसमित्यर्थः प्रथव
पोक्तलापापिष्ठावडुपतिवडुभूवल्लकाकुलमान्यपाटि
काविभिः केपिनववर्षेडावर्षेरवर्षेकृत्वाहन्यनेनामे
नाहर्पोनववर्षेकृतिलतोकुलजोहितमेरुद्वादिपतिभि
भुक्तोवरोति तत्रमध्यप्राकेद्राकेवकहणादतिभुक्तानामि
निवेतिः ॥ ८७ ॥ कानेवोर्यमिदुरेणादपाम्पेरेणकेव
भवनामृत्वनाष्टप कार्यभेदविरहादसमाधिनामिव
मञ्जनस्फटिकमहेन भिरेणकेयेरणकतनयेनावर्ण
नयणः कानेवोर्यस्थमेरवेनन्वध्याहृदेनवमाषा
यमाले उक्तःयकेवरावणजयेसिङ्कायेनरस्याभावा
न्न भागेवरामेसन्त्यवरामेवेदावनारकरोणपूनुहके
कानामिनिप्रवेशसमाधानेनाद्रेणं रहितान्कोमलचहक
क्रिनेनमि प्रबंधानाम्पूनकाक्रिणहधाम्पपिसमग
मेतिचनकाक्रिहृषानमस्येदेनिकल्प नयोभोकं पान
रामेनिमन्नाव्यामनिराधेविधोयतो येशदेषाधपद्मामय

नै.
प्र.
टी.

पुनरुक्तिपरस्परः ८८। इत्यत्रोलेखमहज्जनानलजन्मा
स्याणोरेणकमसौभुवस्थे णमंतामसमयरीहृतेनन
लोलवेकः प्रथममेवाविधाता ॥ भोणमहत्याग्धौसु
धरीहृतः स्वस्वस्थानादथः स्याधिनालेलवेका।
प्रस्तवकस्मालेखोदेवनाथेनहृप्राः श्रुते के स्याधाके
न श्रसौविधातात्रस्यजन्मस्थानभूतस्त्रिदेवे रेणके
णा मानायस्येहृत्यांतामभागेवं प्रथममादावेवभ
वदयैनलत्रिभिर्देहैलेलवेलेलेवकः प्रथर्वीहृतः
स्वेलकेषुणपराजितानास्वेस्वेलेखेकाथेनेहृप्राः न
नस्थानेरगाः णामयस्येहृत्यौकस्यापिलेखेस्यायै
हस्तेलवेहृतानि ॥ ८९ ॥ उक्तवैजननेजातदृजनका
मंविश्वरूपेननहृषणमत्र हृषणप्रधानायसमर्थै
येनदेवनवैभवमेव ॥ हि विश्वरूपणप्रधानायस
मर्थैप्रजजन्मरहितं न कामंनिश्चयेनप्रज्ञासिन्धवना
वेप्रजननजातदूषणायातुर्भवउत्पत्तिनहृषणप्रजोजन्म
रहितन्नदजननजात्यस्येजानदूतिदोषेन मनकारे
णनभूदेवनवैभवंव्यापकतास्वभावेस्वहृषणमस्यै
षस्यहृषणव्यसयराहमसस्वप्रधानमनायसमर्थैनया
व्यापकतयाचरावकाशपलकाशावन गोपारिकेज
न्मनिश्चासं नयाचरकः प्रजस्यदेहेन्नानिरीहस्य
नहिषः ९०॥ नोदरत्नामियदितनवाथेमेयस्यमो
मर्थ्यनेरककवत्स येनसंरचणावमस्यैकेविमज्जात्वमये
जगदयरूपस्यगोचं मेरुचवत्सरावरेश्चत्वमत्वर्ता
नवेवलहृतामितंमोहमतपयानानमेवदेहि येनान्व
याताननमूर्खामोहिनामसत्रावणस्यसेनासकले
जगत्वमंघेस्दृशे ॥ ९१ ॥ श्रानयाधितरावासमय
रुणौवसौथेनमनोप्रभवादिः लंकिनस्वभवनादि
वाडिवाविरासोस्वकौकगलेकः पिपितस्वरावायोत्र

स्तोविभ्यो भेदेन न च स्मि प्रभक्तश्री सत्याद्वैवेगा
ह्रीयन स्पृष्ट्वा पक्व वा रपि न्तरात्माया महो प्रभवा स्त्रोः
तन्य लसो स्पृष्ट्वा श्वन लौकां पवाट भेयन म हो प्रभ
वान्यो नानात्रीः तत्त्वात्र वनार स्मो नात्य ख्या।
पवसे वचाविरागो स्वभवनाहिः किंवनलोचिनः
एवं तोदस्कस्यातलस्यांवं संख्येन स्मनः लेवानाम
७ वीयासि नोहभोवारिरासिः सभ्रुहोलं चिनः नर्थं
वापसोतोर श्रवंश्रविचमानवंभ्रोतेयासिनो हृपो
वनन श्रवंगलंश्रकत्रहिः गलंक टच्च श्रवंगलंक
ठेयः उक्तानि श्रकेकगलानि कठेथय श्रनथा वेणा
प्रास्यां नासोः समूह स्वलोचितः ॥२२॥ कामदेवंवि
षिवः तवलवे शेमाथ्येयनन कर्त्रामिनि रवः देवना
द सवसा ठ रवाकांनथ्यायन्त्र सदुनाद्रुवद स्त्रः सोनार
माया पेयन्न हूसो नाविरहेण कामात्म्ये देवस्य पारेमो
नो शं विना माश्वाश्चयामीति स्व[illegible]पांकं वेवरे सोव
णः देवात्र्यासि पुस्केद्रनि श्राष्ट्रणा ववचावंसत्यस्कंवे
त्विव नवीयार्थे स्वमान्नामे दुनानि सम तथ्य सूपस्य
नवाक्रे स्मनद्रन्य थेः ॥२३॥ नयप्रोहसन्यं केनवकर
स्वप्रास्वककनावि सम्प्युथि वुके नामप्रो षिन सेः।
न्य द प्रास्पा टलमापयदसोनवहस्मान ॥ प्रास्त्रक
नाम्बाः स्वसा स्लप वियन लहमः कोसिः श्रवेयिवं
रवेः सबुद्र केकम्नोफो वा नांवा देन्ये विंन ह स्वेत
सबरपाश्वमाकि [illegible] तिः सबुद्र सध्यमग प्रोवावामस्रा
सोन्क प्रास्ये वन्ध्येः नाकिं पहलेहे नो [illegible] गिह्या
कः नाम प्रो[illegible]ः मो[illegible] दयेस्यर प्राः हृ[illegible]ः प्र
ठोतम्र न्र[illegible]तिनः स्वस[illegible]णायेन हृ[illegible]ः
श्व[illegible]लादत नालं प्राप ॥२[illegible] [illegible]वुभौतिक वहु
तपत्रो हृवा[illegible]श्वभ[illegible]नः स्त्रैसवान

नै॰
पू॰
८०

सिनवत्थेनविहायत्वदृइडगेनानां राहस्रामिंदोरावणस्य
स्यापिग्रामसदानाइत्यर्थः नन्वासिंदयशोनयत्वात्सदृशां
नीचानां विलानां भीत्या निजपत्नीत्यक्ता कथंनभीतोऽ
सि अथ वन्यस्य सकाशाद्दीनिकारणमथर्षेः स्वस्तौ
पणानां स्वकामिणंजनिनामिंद्रस्य श्रेष्ठस्यापिभयंद
त्वात्स्वेभ्यः पणपणाविवारेभ्यः स्वेभ्यः इष्टेभ्योऽ
स्कर्षेष्टोजनेभ्यः सकाशाद्भयं कृतं मिथ्याभासेना
इति ॥६५॥ इष्टदारवविरहो वेपथोर्थिस्त्वे शत्रुणप्रापर
णमममेति लक्ष्मणलक्ष्मणवियोगकृष्णार्थः स्वजीवि
तत्यणाइतिपंक्ता ॥ भोप्राणापवसंणमात्थेऽपाप्तोरा
रणीसीतायाविरहपवक्षवाञ्छिः तस्यपयोधिः स्या
नेभूत्तमस्तस्वसुस्तंममपारणमेथिभवयस्वेलस्मणः
स्वत्वणविपायोगेपवसामान्येवहोस्वजीवितमेवधं
नाइनेपत्याहोनासि पत्नीवियोगंचिरमसहिष्णुः
भ्रात्रवियोगंतनस्रगमपोत्वात्सहष्यमित्यर्थः ॥ ६६ ॥
क्रौंचद्वः खमपिवीत्यत्रचाप्याः स्त्रोत्तमेकमत्सतनक
विनाथः सर्वेदस्यकरुणः खस्लोकार्थंस्त्रोकमेथ्य
वचितेपत्रवंधः ॥ यत्प्रायः कविः वाल्मीकः क्रौंचद्वः
खमपिवीत्यशोकेनक्रांतः पक्षेस्त्रोतंमानिषादप्र
तिष्ठात्वमितीत्यसहजेन सकाविसर्वेदस्यस्वदालेभ
नाकरुणः शोकस्यापिभावांसो यस्यहृदः त्वाभे
पेकाक्रोनेउत्पाद्यानाकरुणहृदयायपहृशोवाप
लोभेदृष्टियस्त्रोकानांश्रियमनेवश्रोकस्यहृदकाथेत
मायणेविवेग्रायत्ययायायाम्यवंधांकोदरानिषादाप्त
देवं देवानिजयात्मजःपितास्वनमे [illegible] हः स्वापितया
त्वद्वः खमस्व [illegible] नवकस्माचदोषाद्यहंमेस्त्रा
चांचवात्स्य [illegible] ॥ विगः नि स्वकस्यद
नेहं तस्वर्वेक [illegible] विश [illegible] वकविवनस्य

॥ पुनस्तेषां लक्ष्मणेन वधूषाश्रवसो वा ॥ विगते
श्रवसी यस्यो निस्रुतं स्थविस्रमाना ममनिरेव कर्णे
दीनः पिमाय स्यानयानया सश्रवस्त्र सकर्णे त्वमा
त्मम कर्णामि निजानान् त्वलक्ष्मणेन वधूषा हितो
गृहे हन सूर्पनखायाः कर्णो किं वा न च कर्णि वा ने
वासे स्वयं ॥ २८ ॥ नेह रतिनिवृत्तिं नातिमैथुः
सकल्प्य अपीतवदाभिः कृष्णया दवनेनात्कृत्या
दिस्य धमान दृश्वदानमदेन ॥ कृष्णया दवनेनात्कृत
हृष्टा वना स्य नवये भैरदीन मदेन तदानां हं कारे
णास्यथां ज्वाणा दृश्वसप्रमिद्धः कल्पवृत्त उदयादिः
उद्भूलितः नेभ्जाभ्यनिवृत्तिमलक्ष्मीमेव द्वनाति
लनां हत्वन्तनजनस्यापदयेन ॥ २९ ॥ बालवेलिधः
नदायदलाबीः वंस्य रेभिर्वभिहन्यनरेपान् भानि
भान भूज भेद नलीला सूत्रपानं द्वयानं तदस्मात् ॥
नदाहृत्सा वना [illegible] सिश्वक्रौडा सवपीरोबीभिः कपा
लपावलैः सभिः हत्वान्वज लन वैशान्यदक्षेसीः नत्र
नवंणच्छेदनं भाविनी भाविपानी वासो बाणा स्वभुजा
नो च्छेदनस्य लीलानस्य सूत्रपानदृष्वाभ्यान्नवनन ।८
कर्णाणि किमथ लोलावलधनेमानिता स्नेन रथायनम
ले केतन नेकपिनो वसिष्ठ किं लक्ष्मणो कृतवतो हन
मान्ये ॥ तव्यस्वलमिपादिः मे च्यनादयाश्रिचाराम
दैत्ते लक्ष्मणे [illegible] न [illegible] स्यकवंशकपिनाहत्वनेविकेन
धसेवक [illegible] मधुथेपन्नकर्मवानिधल
वनं सती कृत्वा [illegible] खायमहस [illegible] वमेनेनाम
[illegible] नानुसविमजो [illegible]
[illegible] घरवद [illegible] भ्विवेन
[illegible] नातं देव २९

नै.
प्र.टि.
टी.

यंसाविनाचसाभियायांकेयागांगेघभोप्फेविलवांभङ्ग
मायिमदेहस्रगनानैषधः ॥ ८२ ॥ चालितान्वंसुलकचि
कृपालैलविवेतकुलपायेंकृताथैः अर्थरविसात्वरचम
नवंस्त्वसान्द्रभावविहमहिंदुनेत्रैः चालितान्वितानर
स्यमानाप्राफकक्षप्रकेक्षनाकांायनहृपाश्रुसारवप
वहृपालकरणरसवान् तथाजैत्रेनाथयनश्रीलः
कृतःईदः कुलकुत्वावित्स्थानमस्यानिदृहकुलः सोमवं
प्रोद्भवः पार्थोत्र्नेनेयेनहृप्राप्ताप्तौसाव्रतपर्वेहृतार्था
दृष्ट्वातथाचमहाकुलकुलीनार्थेतिराघ्र्यकुलदी
विवरोमसर्वेषपदान्वसालपाहृम्महाकुलःमहाकु
लीनामहाकुलीनइतिश्रीमित्रपाणिमहत्कुलवृ
त्याविस्थानमसमहाकुलेकृष्णादिवपीति तथा
कथककप्रकोरोलसास्वःसवाछाभावुःस्वयंस्वावि
हस्तानिरस्वद्वरूनेयेस्पृहृणाःसन् त्वप्रथेगेडःल
प्रथेगेहलेययाभवति तेयेवमप्यनयः वास्पत
वानस्पयघांगिप्रान्योनटः समकालमेवैकेनने
त्रेनहसन् द्वितीयेनवाष्पायमानाः अर्थचारवइः
रोलाटेनदयतितथान्वमित्यर्थः तथाचोदाहृते
कविभिः एकेनाक्षाप्रवितत्तरुषावीक्षतेव्योमसंस्थं
वातोविम्बंसजलवलितेनापरेणात्मकांतं अन्तश्चे
देश्यनविरहाफांविलीवचक्रवाकी [illegible] संकीर्णे
यतिर्[illegible]नेवीवप्रगल्भा ॥ [illegible] ॥ [illegible]वत्या[illegible]
नायनस्[illegible]प्रभवर[illegible] [illegible] प्रोक्तिसम
हंसवन[illegible] [illegible] ॥ प्रागवं
[illegible]यती[illegible] [illegible] [illegible]
याव[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

त्नेन सख्यौतिनामांयकक्रामिव भातीत्यर्थः श्रियः
श्रियः स्यापस्त्रस्त्वात्मवक्षसि श्रीवत्सनामकं चिन्हं
तंचेव्हस्मृक्रमेव ह्यथचराधायस्याः श्रियानवतिन
स्य कवयेत्याशुत्रयप्रनुलामसख्यमित्याशुर्यं वक्षश्रीः
श्रियाभवतिनस्याश्रियावत्सउत्रेत्रदिकंतेयोग्य
नैवेति ख्याद्गिर्याक्षिन्मूलोधनिः ॥८४॥ तावकी
परं तेवोप्यानिकेवांत्वरलीकिलस्मपवत्रपोषः
साधकोधवनरस्त्वदत्रेउज्जिवश्चिक्रूरवालवि
लासे ॥ त्वं हृत्स्वरूपोयादवावतारः तावकीत्व
दीयावासौपरासवीवनारवीजभूतावासौ नत्रना
विनाव्ययणान्मतिमस्यास्मस्वकोपपथत्वानकोपा
भावइतिदेवह्मावः भावः सत्वदयजोहलीबल
वद्धपपषोषः किलवार्तासंभाव्ययोः किलपोषो
यमिति वार्तामात्रमेव नतथ्यं किलश्यामित्यर्थः
प्रसौवलभद्रस्यावतारो मूर्त्यंतरं तस्माद्विना
शयणास्त्रयोजरन जरसः शुक्लाकेशावः लः न
स्यविलासं साधयति [illegible] रूपेणअद्गुरूपेयेत्र
ननवार्तामात्रेणत्यर्थः तथावेणैनहलसवालोपा
ल्यानं प्रसिद्धमेवहरिवंशे ॥८५॥ हृदयंगंयवेद
भोगवतीनाः पोषहूपमासविभवरपोषः भोगभू
तिमहिमाविरंचौ [illegible] हृमनत्रुउदन्नंयकलिलं ॥
हृदयंथहाम [illegible] यथाविणोच [illegible]
गहनो [illegible] इत्यामतीभोग [illegible] नि:
सेपत्रित्रा [illegible] नस्य [illegible]
[illegible] लभद्रस्मा
[illegible] हुतं [illegible] बोध
नायायामा [illegible] ह्यपुरा
[illegible] द्दत्र

नै.
पद.
टी.

स्वस्वयोग्यं धनदेहादावर्थस्य हृष्यताश्चासौ भोगवस्तुः सर्पो
ऽनगयोर्द्वयोः भोगानां हृनानां इति सहस्त्रसंख्योते
नवाहूल्यं वियते स्वभोगभूतिर्मस्त्रासौ श्वनव्यवेरा
श्वेमरूविंयावर्णनाभिलाषदर्शीति हृष्टो चेयो सहू
पः अभिलाषस्स्पृहायां च ममेव वहावि: स्त्रियः मि
लमवः अयवहृयानां हृदय स्वबंधकानां श्रुतिम
त्राणां गंथं भावनापर्यायसंस्कारं वहति फलयं
तेयापयतीति भोहृयगंथवहपरमात्मन्[…]षहृ
पेनप्तारीराद्वियमनसोश्चेतन्यामिनिश्रास्वनचेनन
रेभ्य: चेतन्याश्रयत्वेन्याहृदेयश्चेतन्य: श्रय: भे
वांसष्ट: सत्वमित्यवंशेषहृपविप्रदपिस्रापवा
पकत्वात् विस्ताम्नकोनिकाहृष्टाभोगवतिहार
हः लिभोग्नारिपष: प्रेरयित्वाहृदेतिहृदयपाहृस
वंधनेवत्वाविति हृवेणकषेभमेवेद्याच्यवेधना
थेयस्मायेनसिद्धः श्रुतिमेवव्यावकात्वेस्मातं ॥ १९
रेवती पाहस्मामाकिलनीलस्पविवसरूपविरतनगर
भासा कामपालभवन कुठहाविभावभाविन रूप
रूपिनेव ॥ भो रेवती पाकामपालहृद्य थावेंषमे
मुदेहार्थेस्या विभांवेभाविलासेचापितारूपिरस्ता
येनहृश्यमानवनजभास्वेनपाहृदवसन्यानोल
मावहरस्वाहृखमापरमाप्नोभिविवेन नीलेह
वेनसंपकोदतिशोभनभामेन मध्यवरहृकामपा
लस्यनियोहृापनेरवतीवर्द्धनं ऊँहरावर्षेकत्व
वविकामभयतहृविय […] हृश्रीतंवक्षन
भासाहस्याव […] वललस्पृककावित
लब्धप्रवे […] वा […] नं ॥ २० ॥
विन […] नाधवध्व
[…] वेवा

षड्भिन्नाः ॥ भोग्रहृदयवादिन इहादस्मादितीय
श्चात्मानास्तीति समर्थयंक विज्ञानाद्वय समर्थयंक
त्माभोक्तृ पंकैव देहस्य हृणात्वयंत्वेपि दोषात्स्व
त्वेष: प्रयेनमनुत्रमानोदीपात्प्रोत्प्रकाशा इव
विज्ञस्य तानस्य तानि: प्रकस्य वायस्य हृषा: तथा
त्रयो विश्वविनवेदं विहितमार्गे तु योवायकेनावि
तुनेकोऽपि चेतन्यं सदसत्सदसत्वेदयविलक्षणं
वेति [illegible]णां चेतन्यं येयेन हृषा: पंचबाणस्य काम
स्य विनयोदिव्येवत्स्यश्चोत्वेपरिविलक्षणानंतस्थे
व त्वासिद्धिश्चकाय त्यादोषात्तु देशानव क्रयानिद
र्शनान् षन्नाभिन्ना: षड्भिन्ना: त्वंमोपादि तथा
चकादि चेतन्यं यविभक्तत्वं बाधसिद्धानेभूनसत्वा
सत्वसदसत्वचापत्ते भयात्सके चेतन्यकादि वि
निर्मुक्तं ततं साधर्मिका विरहितेनि श्रयाश्रय: सा
धर्मिकाबोद्धा: सत्वेनेनमन्येनेवायदर्शनात् प्र
सतत्वेनमन्येनेवाभिभासदर्शनात् विरुद्धधर्मयो
रेकत्रासमवायात्सदसत्वेनमन्येने श्रुतभयात्स
कमपिनमन्येते सान्निध्येयस्यापि सन्न सनिविष्ट
त्वेनविरोधस्य तत्स्यापत्तन: चेतन्यस्य: कारि
ध्य: प्रयंचमप्रकाशे हृत्समानानतत्वाभिमिति श्रय।
विलक्षणात्वेतोकेष्य: श्रुतावभो: श्रुहृदयवादिन्।
[illegible]मादि हितेस्वभावतेनापनिष्यत्याय चेवहृ[illegible]संगोह
ते [illegible] श्रुत[illegible]काश्च[illegible]
विलक्षणा[illegible]तेनतनिहि[illegible]
स्थित[illegible]वृत्तिया[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

गी. प फ टी.

688

यिसात्तावेनिसा[illegible]कमात्मनिषेधः। तृष्णादृष्टि
रपनस्त्रहस्तात्तृष्णाशास्त्रप्राप्तमेनंतिवेव ॥ यस्मि
न्नवृत्तेयत्सतत्वाणिवंदेहस्यानिविक्रंप्राक्ताहि
नान्यद्वनिचवत्तीणिकतात्मानिषेधवसातानुवे
नि नद्दर्शयतनारित्वायिमावज[illegible]विनिकामनित्युवाने
सनिदेवहस्तात्तृष्णादृष्टियतनं केशावतृष्णाश
त्रस्यकामस्यप्राणांसनतिः समुद्रइव यत्रोहि
पवानिनस्यहस्तात्स्वत्प्रपतनं पृथ्वयः[illegible]प्रदेह
स्यतत्तिकनामात्मनोमनसानिषेधं सातानुके
निमेदेवेष्टहत्यो भवतीत्यपिधिनं ॥ ६९ ॥ तावे
केहृदिनिपत्यहृतेयमन्त्रस्यनहृष्टयेयंतत्रैव उ
टनाटतितमोऽकस्मानात्स्वत्रमित्रस्याहितेनवा
गतो ॥ दृष्ट्वैवयमेववकवचेयस्मित्रोहेशनवह
दिरिपत्यानिमावेचंटनात्मनिद्यानात्स्वरभूतानां
तृष्णानांत्रसमस्यामित्रेमहृष्णांत्राकारेत्रवियेषां
नेषांभावस्तत्राकामेनहृतानायाषीणांयाभिवाने
नउंटनानांप्राणाणांत्राकारत्रुद्धंभवतितृष्णा
णिवाविकसितानानितयाकृत्यन्यवभवंतिनयेयत
न्मेता ॥ ७० ॥ यत्तववस्ततवेयोविधियास्यजोतरी
चरतिनस्त्रत्तरास्या तत्त्वाशेषविविभिजा[illegible]प्रावः
सर्वविद्ववनयः शितिनिवंदः ॥ [illegible]वकतिवि
योप्रासेउद्रिवेचात्मवीतानेयेयत्त्वतानि नेतपवेत
रात्रिप[illegible]वियसमानिक[illegible]चायं[illegible]न [illegible]त्वचनत्वादि
वेत[illegible]निषेध[illegible] [illegible]नीह
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

नः वंदोयस्येद्रगभ्रमन्नकासहूतभवणादिव
थेः ॥ ९१ ॥ भ्रमवंन्नलयकनाकाधिकालेरेखा
कल्पांत्रिवनाककवाले कालिकनाटघ्नांदेनुसा
मपादंबश्चदस्यदशमावतेत्प ॥ भाविसोनं
म्लेककांकल्पांतकान्हेरूपेणानेपवंकालेहले
संहारकेचवकवाले कर्ताहेभमयोवलेनियसि
त्रीहणांभ्रमवडूमभिवकलयनाथारयनाकालि
नाम्नादरामिनाचतारेणदशविधंयापंक्तंदस्या
हृदीतरुदसाक्षामञ्चवयचेनये नस्याचरमार्ग्ववेयपा
पेसूना पदृक्षेश्रभिरव्यानेमनसारंदृष्टविंतने
वितयोभिन्निवेसत्रुमानमेमिविधंस्कृते पादस्थ
मक्तेचैवपेत्रन्वचापिसर्वेषाः श्रेसवदपला
पञ्चवाचिकंस्याश्रुजविथ श्रदंतानाउपादानं
हिंसावेवाविधाननता पवहारोपमेवाचकायकं
त्रिविधंस्मृतमिति ॥ ९२ ॥ देहिनेचयपासाभ्रमसे
व्यापारेरणरणारूभिनव्यः विस्तृतानन्यिन
भेवतानमान विलयपासरक्तसदर्थे ॥ यत्सेरण
भिःपारडेरणभ्रमोन्नेश्यसंहारार्थंभ्रमनाकालि
रूपेणविलनोन्वयेवन्हेलेनयणशमेवासिनेनभ्रमो
भ्रमन्वाहः [illegible] न्वजननकस्माविलयपासिनामसद
थे [illegible] तिष्ठामासनउपपात्रिसा
नधायपशन्वयेमानीनस्थः ॥ ९३ [illegible]
नमेयधाने [illegible] नयमन [illegible] जननरो [illegible]
मियोगज [illegible] लोके भवमोहत
कं ॥ [illegible] यमयेयध [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

नै.
प्र.
टी.

लाभिमात्रता: इत्याश्लेषो वृद्धोहि द्वित्रात्रेयवत्तारेवा
न्नेनेनन्याय: इतिमार्कंडेयवनस्थायोगेनेजनोनेत्तान
वेदैर्मत्तायस्यैने नथावात्रेवदेवानां वरदानेनमद्या
समर्केदरुत्पाश्चिद्दो नैवेवाहांनिजैंद्रिय: कथमित्यस्यम
त्रोपिदेव: पात्रपराभवे देवाश्रनवदस्येजेपरात्रोथन
लेपस्ववचिंचेनेविद्यालोलनेत्रद्वेनेनिविद्दांता
नदोषिते इत्यात्रानमयोमयीमत्तामश्यहानेपवा
नपवालकेनाश्रोपरांतामश्लोथिनो मोरथ्यामित्युक्ता
त्वानश्चैवनेमसोर्कनाशकं नथावालकेस्यमा
नरूपदेष्टासंग: सर्वात्मनानाश्याद्य: सचेत्सकंतरा
वाते समस्तृद्धि: सहक्कानेच्यसप्तसंगस्यभेद्यजामिति
वाविनेपव दत्तात्रेयेणासंगत्यमोहं स्वत्कान्तानम
प्रमित्युपाख्याने प्रसिद्धं मार्कंडेयपुराणएव ८४
भात्रमत्रमत्रत्तृयजयत्वनामसृतिहृतोदेवहृत्रत्र:
इंद्रवंदनसपदेमपिनवैनामिह्नलनिदरनार्कंत
वृजं ॥ भानोसूर्यस्य हृतं मत्रोवमत्रपृयराम
स्यदाप्तिरथ्य हृत्यावतारणाह्नत: शाङ्करयोवाली
येन हृष्टास्वजयं भोक्तस्तवास्तदेव: वत्तावश्चापिप
दाथं सभावनान्ववसर्पाणामेक्षत्रयेष्ठितेन श्रापि
रत्ववसगेष्यानक: श्रत्वसर्गो: कामस्मावत्ताद्र
नेदनस्यपार्थं सामपरसुपक्रमेकाविडनलयेव
निहतोर्कनवृत्र… येनेहृष्टांनस्त्रयोसि ॥ ८७ ॥
व… त्रनसा… जोयाम… विक्रमतनुहृदन
दिक्र: दीनहि संनकथा… दानित्रलिनादन
… ननमति ५ श्र… ताह्यामनारुपदत्र
… मतिश्रा … नोपनि…
यन … या: बा
हृता … षेबजा

नेनरंक. लि नावनो[illegible]ना विसिनः समस्ता लोकायेन
हृष्टा विसोनमस्लि[illegible]वनाराक्तनावनावेतिपरीनकारि
थाहुतेनार्थः ५८॥ सांप्रिविक्रमभनोहिपे[illegible]किल
गन्वा लिराइरूपावत् र्विप्रदर्शितनहृद्गमपाषां
नांबुगानदितनेवलिबद्ध ॥ भो विविक्रमसमांववत्व
श्रुतोलगत् सांत्राभियापदेलग्नाः राइरूपानमा
दसांजातः पादस्या सांविचमेमर्थपपाभेपादला
ग्रेभवति बलिरुभनेतभ्यं प्रदर्शितानन्तवीति गांजं
नास्तदर्शितापाह्नाघत्व प्रदर्शिताक्रियाकारीजाम्ब
वान् पातालस्याविरजीवीवानरेंद्रः भूमिमेवपा
पं बलिवधनायोपयजपापोर्कि दत्तवान् पतेनवि
विक्रमस्यापोयोदिव्यापितायापिता ५९॥ अर्थवं
इवष्टपाहेनबाहूनालनास्वरुनाष्ठसहस्र तेनविं
सकलवक्रविलूने बाणबाहू विवर्धचनाविवे ॥
पोर्थवेद्राकारेणापरब्नानाकानेवीथस्पयवासहू
स्वमाश्रितत विशांत्यादासैरेकांचे समाः से विपस
विद्याः तेनतथाबाणास्रस्पभुजसमूहे सकलेन
हृलीवेद्राहानिनाघकेणालूनेलावः किमाश्चर्यस
वति ६०॥ पाचसन्य[illegible]तिमान्यकेरणा पावसन्यम
सनानिवाल वेननाः स्वाकिलपपपस्याकिंवाचे नने
विमदि[illegible]विरेन्याः ॥ अपांसलानांजन्येकृन्या
नोकनेरिगाषष्टी[illegible]स्वन[illegible]पांचजन्यनाम[illegible]वक
[illegible]थिग[illegible]गावस[illegible]लित्वान्व[illegible]
धावस्त्वचपालीव[illegible]नावनन्यवेनः स्वा[illegible]
पपपष्ठपप्रथ्यव[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]हेनमाल[illegible]
[illegible]

नै.
प.टी.

फलग्रामाविकं येवं स्थीयते कमलेयानां दंनस्य स्पर्शो के दा:
किनर्थो ऊवे याच न्वदो थेनस्पर्शो न निःशंशो मां चिनया
नेथ्ये ऊत्वया कमलाया श्रेया लसेनो वनमाला
पद्मश्छमयी मांलाय स्मि च्चो हृ फान्व दोषवत्किं श्री
फलस्य तनो: द्वे फलेय स्तनाविह ग्रामाविकं या कूल
शाखेय वस्थीयते श्रीफलं हि फलग्रामविकयापि
लभ्यतेन संकोटे ग्रा स्थीयते ।।२०।। ज्यत्स्ने नेने नस्त
नकवेसंप्रातिविंतेन सभगभावमिवोद्वे: श्रीनने चक
यना यिन विंबा मेवते ऊमृदहासकरोश्च: जलेनेन।
पद्ये नत्वकं दसौभाग्यं प्रतिविंत्वमिव तन्ठकेन न्सम
ने ऊमृदहासकरोश्च चेलेनेन पद्येद्द: तत्त्वत्सैभाग
मिव प्रतिविंत्वेन नयनीकृतमंडल: सत्कत्वेन वमेवते
१२१ ।। यदि हि ग्रावकथितं विंत्ते तश्च श्रावणं च ऊकवोर
वयव हैतहेतन म[illegible]न वयोगानेन नस्य च हृदश्च नय
ति उश्चे मेहानेन विंत्व हि ग्रावकाथितश्च हृतने हेन मे दृष्ट
भवत् नन वसुद्वे: स्निहस्य वेयोगापवनवसिद्ध्य
कालत्ववत्तयेति तथा श्रावणहत्न हृदयं वा नवस्य मउ
ष्य स्य दाशावेय श्वतन वयोग उपाय: सकृद्वे यनादेयो
नयंति तथा ऊकवोरतोणों [illegible] होनाय यं सनु हृसेन
नस्य नयावनारसाश्चेन स्वहृद्वे नाताव [illegible] वनावस्यह
लस्य च नच योगासैगनय: संकेत्यनेजयति [illegible]:स
त्व हृदनो पायत्यानसंग [illegible] यकाविस्व १२२ ।। केय [illegible] म
वनाय [illegible] अहैमा यनाव [illegible] भव: [illegible] ल [illegible] घो [illegible] मा
तवि भक्तं न मधो [illegible] वि च न्यनेत्य [illegible] नं ।। भोवि
ला [illegible] नो वाला द्विहि नियं तनया [illegible] स्य वेघ वं
[illegible]
[illegible] पुना [illegible]
[illegible] थ भवत्वा [illegible] नव [illegible]

गाह्यस्यसूक्ष्मेनियतः इति[illegible]स्मृतित्वंविश्वमयंश्रुतामित्याते
पः अत्रेपरेत्वमाह यतः त्वमेवसकलः यथाकिंचिन्न
मस्तिभवति हि स्थपस्मादितिश्रुत्यन्याश्रितप्रव[illegible] अथ
चक्षुर्द्दबालादेर्थभवनार्थंसमानात्वं विभिति स्मृत्वा यतः
सकलः सएवभवः उत्पत्तिमानसे हावलत्वमेवास्ति सक
लत्वेहेतुमाह हिपसाहेदवयतः अन्यथैविज्ञानः प्रा
णिनांअन्यत्वमपितिस्त्रपेधवाचरजगत्स्वरूपंवेदितया
वोद्वे [illegible]मात्ममानन्नन्यत्ताविश्रुत्व अथवाशेषतांप
रमेशात्मत्वागम्यतांविश्वंसमपोषसर्वजगद्व्यापकं ।
जानाति ॥१८॥ प्राग्भैवरूहस्मचउत्पत्ताश्रुनियत्रि ।
विहत्वाधन नापरः स्परतिकस्यचनापित्वसमाधि
मवधूवसमाधिः ॥१८॥ प्राग्भैवरसात्मैसर्वजन्मा
गीनस्यकूलरहून तरूपबीजप्रचयैः कृत्वा उदरदग्धवेतो
र्वभावानांजन्मनांगु[illegible] श्रुतिपक्षेः विहतो
विघातेनस्मांवत्समाधिमवधूपगसमाधिः समाधाने
कस्यचनापिनस्फारति तत्थाचवाक्यार्थः सकलकर्म
तपरः खात्पलाभाचोपक्षिविति. शक्तिय श्रीप्रावलेः
कमैकविहंपरीणामाधिः इस्मातीवकमेतांहूनानो
[illegible] नन्हूनानांमपिवकमेता
भोगा[illegible]हितां[illegible]सत्त्वंदेप्रा
भोगा[illegible]इति प्रकाशंतांतुरेवकमपावीवसत्त्वंदेप्रा
मेना[illegible]वेन[illegible]वेवनसंभवतीति य
[illegible]कर्माणि[illegible]इत्याह[illegible]
[illegible]येने[illegible]निश्चल[illegible]
[illegible]
[illegible]

६२०

नै.
टी.

धर्मं मेवसि मे साङ्गः समाधिं [illegible]तावत्तमः हृष्टे स्वेषय
तोधर्मो म्लनधारामरहस्प्रमः श्रुनकावाम नामालेनि
वोधं [illegible]विलापते मम्लिनं हृविलिन भगण्यायापजालेक
मे संशयेस्मादि ॥९४॥ ऊर्ध्वदिक्कुदलना विकमकोशो
त्वेनन्हे हरिहरी भवनाय स्विं चतिर्यग्गमिनो नृहरिं ते
कः स्वतन्त्रमनुनन्वग्योगः ॥ हरिस्त्विद हस्त्रपृथ्येवरे प
नद्दवनाय त्वमर्थस्त्वभावयाविना स्त्रनथो हरिहरोय
विलेन्न्वनन्तं ऊर्ध्वादिरूपं मिनकं मीणन हृधविंयया।
भवति नथाद्दलनं द्विधाकरणं यस्यास्तादृशो विक्रमः श्रे
मकार्षीः हरिहरताव नाबेवाम देहार्द्धस्याविस्तद्रूपनया
दलिणदेहार्थस्य चिवत्रूपनया प्रसिद्धेः पादादाद्य भ
शिरः पर्यन्तं स्त्रन्नतवे देहस्य द्वौ भागौ विक्रमश्चेत्कृतवा
नसि वत्तनः नरसिंहत्वेति र्यग्त्वं कं यथाश्चाद्यग्यानत्वं वि
मभिनवा यथोदि[illegible]स्यनरवर्पा ह्यर्धदेहार्थस्य सिंहरू
पादेहो वक्रनया किं विधाहूतः सत्वनं विक्रमपि कारण
मिन्यर्थः अथवास्वतः त्वा अनेकः प्रश्नः स्वनेमोहिसे
व यायावतनेत अथाह्विकार्षीति श्लोकलेखे वक्रनोप
पटपव प्राचेनभ्र लिकेभ्रुहिः शाह्यस्यवासह्यायां शंसनर
हरिंरीकायामसंवेधान[illegible]दाकोशदाविरयमेव पादः
सर्वस्मानः स्यात् नथाचश्रीभागवतेष्टमस्कन्धे नाभाव
नाः चन्न्येउग्रमध्यानामत्रनीभ्यावनाममः [illegible]
ल्याोतिनः केन विस्मा[illegible]शतनस्त्वनः मान्यकाहूतो
वेनोदेवा[illegible]शिव[illegible] नया[illegible]वा [illegible] है
[illegible] हरिस्याद्दन[illegible]नाहैमोविमेम[illegible]न ९५
आस[illegible]नमितिजनग[illegible]भिनमिद्यदिनिमिनम
व[illegible]वमवनोर्ये[illegible] [illegible]
वि[illegible] [illegible]
[illegible]

सि कफलैकप्रवृत्तेन प्राणिनां भोगभूतत्वे वेन्द्रष्टमेव
प्रेयस्वरूपेण किं भिन्नं [illegible] रूपेण किं स्वयं स्वरूपे
यदि त्वमश्रद्धृतानां स्वयमेव प्रवर्तनं स्वयं तत्त्वया
स्वात्मना स्वरूपेण सर्वात्मना विस्वात्मवादेपरमाएवं
नोविनामाप्राप्यस्थकप्रवेति स्वात्मनानादृष्टेर्विति
बोधकेनानिमायस्मानेवेरोप्येपस्वार्थसम्पन्नेनतत्रकर्म
विपाकं तेनकमोऽनुप्रतानभोगाय कपाकं जगदिद
मेवमुपनिनापानीयमेवयदितहियकर्णानेष्पवतीये
मन्यदेनेनकमानाप्रहोत्वा किमर्थं तत्सातिप्रश्नः न
याचप्रेक्षावत्प्रवृत्तिरिष्टादिगमनानिष्टपरिहारार्थो
वा नचेष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारोपरमेशस्य सम्पन्नका
मसंभवतः तेनास्य जगन्निर्माणे प्रवृत्तिरनुपपन्नेव
सोऽत्र प्राणिनां सुखभोगं प्रेयत्नुनिपरार्थोसिद्धत्वात्प्र
वृत्तिनेस्वार्थानिवथनेत्यभिप्रायः नन्वेवं तर्हि स्वय
मेवस्वाप्तिरुपोऽपचरः [illegible] प्रवृत्तत्वादि
निष्टप्रेषपरिहारः प्राणिनां कर्मविपाकं विदित्वेति
परार्थं प्रवृत्तोऽपि न स्वात्मपर्यासमेव कोति विचित्रक
मोपायसहायस्य कारणत्वासिद्धः नैवं सति का
रुण्यविरोधः दुःखोत्पादनस्यापि वैराग्यजननद्वा
रेणापवर्गप्रयोजनत्वेन यदि धर्माधर्मावपेक्ष्य
करोति [illegible] धीनेकत्वमिति नीस्वबलादेष स्व
स्यापेक्ष्य निस्वनाधिः प्रायाणानुरूपधर्मज्ञानवैराग्ये
श्वर्यैः संयोजयामीति साहि प्राणिनां कर्मानुरूपफले
प्रयत्नकप्रमनोचरः [illegible] दिति [illegible] घः नाहियस्यतानो
रूपतामूर्त्तानोपकल्पविशेषप्रदः प्रभवत्प्रभवेति इ
तिप्राह विचारः प्र [illegible] विरलतावाक्ष [illegible]
[illegible]
[illegible]

नै. ष. टी.

मत्वादरणीयत्वप्रसंगोः महादिवद्ग्रहणार्थमाशंक्य
प्रवृत्ताचेपत्ताद्ग्वेद्याविनेव स्वात्मग्रहणार्थं क्रियान
स्नानात् नेदाद् नगस्त्वान्जनस्याविन्[illegible]मेदं नसि
द्धांति प्रयोजनमनुद्दिश्य नमंदोपि प्रवर्तते एवमे
व प्रवृत्तिश्चैते तन्निनान्यार्थं भवेत् क्रीडार्थं प्रवृत्ते
न विहन्यते तृप्तार्थेना बहुव्यापारतायोगात्क्लेशो
बहुतरो भवेदिति तथापि विनार्थमेव तत्किमर्थं भग
वान्प्रवर्ततेइति परानुग्रहार्थमित्येवं न तत्र भगवा
नो ह्रियायनुग्रहोपयपरानुग्रहः फलेश[illegible]नेद्वसिद्ध्याना
दिकमपि केवलं निस्वात्मन् स्तन विं विन[illegible]न तेम
हानुभावान यादृशास्त्राः परार्थमेव प्रवर्तते नन्वेवं
सर्वमेवजनंयतनादि महानुभावः परेषामेव दुः
खोच्छेदाय प्रवर्तते वैद्यवदिति चेत् नार्थ प्रवृत्तौ वा
तसिद्धेः स्वात्मनं यथा गंडपल्यादिव्याधिनिवृत्त्य
र्थं दाहच्छेदनौषधपानादिना दुःखोत्पादनेन महानुभा
वोपि वैद्यः करोति तथैवस्य व्याधिनिवृत्त्यर्थं दुः
खमुत्पादयतीति नचैवं कस्मात् प्रवृत्तेरवगतार्थ
त्वः अनिष्टस्याघातकार्थमपि पिष्टात्वेन च परा
भगवान्प्रवर्तते तदानार्थमो व्याधिः दुःखोत्पाद
कत्वात् किंच अधर्ममेव स्वात्मकोरयति [illegible] व्याधि
निवृत्त्यर्थे प्रवृत्ते महानुभावसंभवः [illegible]
ऽवैद्यः स्यात् न चैषोत्तानानधिष्टत्वस्या[illegible]
वृत्तिर्यथा[illegible]नीति ना[illegible]
[illegible]प्रवर्तते[illegible]निचेत्[illegible]
पत्ते[illegible]भवति तदा[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]चैव[illegible]पिविवेककरः[illegible]

प्रवर्तने भगवतस्तु सर्वज्ञत्वादविद्याविलसितं प्रवृ
त्तिर्नेयुक्तेति प्रत्यवस्थितेनस्य यदभिप्रेतं तस्य तत्संपा
दनार्थंच: प्रवर्तनं स्वपरार्थं प्रवृत्तं दृश्यते सर्वत्र
सर्वसंसारिणामनादिवासनावासितमभिप्रेतं तत्संपादना
र्थंच प्रवर्तमानो भगवानधर्ममपि विधेयतः कारयति
न हि स्वस्याविषयोपभोगनिमित्तं सुखं भवति धर्म
प्रतिबंधकाधर्मापगमेचनेनस्माद्धर्मात्सुखं भवति
तन्निमित्तं सुखं संपादनार्थं तत्प्रतिबंधकमधर्ममेव
तावद्यथेष्टविषयफलद्वारेणानुवर्तनेनापयातन्निहृतिम
भवात् यस्य तत्त्वज्ञानप्राप्त्यादिद्वारेणनिवर्तनस्या
संभवति तस्य तयानिहृत्यधर्मसंपन्नत्वान्न तथैवा
निवृत्त्यं कारयति तदेवं स्वपरार्थं प्रवृत्तेनैवोषणेनानरका
दिदुःखमपि मनयतीति एवं संसारचक्रे प्रवर्तयंस्त
नात: प्रवर्तनमानानां यदा कस्यचित्त्वं दाविकर्थे
विशुद्धिमार्गप्रवृत्तिबीजपादेन सहकारिणाहेतुं प्रा
प्नोति तदा तद्बीजं जनयित्वाउत्तरेषं उक्तिमार्गे प्रवर्त
यति ततः प्रतिजन्माभ्यासेन प्रवर्तनयन्संसारादुद्ध
संस्कारांस्तत्प्रकारयति मत्सु पार्थेद्वन्द्वसंस्कारास्तत्प्रा
तानयति नावद्यावन्मोक्षं प्रापयतीति तत्र प्रत्यर्थं
प्रवृत्तस्यपरमात्मिपिकिं विहितोर्थः अथवास्वार्थमेवप्र
वर्तते किं तद्भवतः प्रयोजनमिति चेत् जगदुत्पत्त्या
दिरेव कार्यमिति चेत् स्वात्मप्राप्तिदुःखाभावावपि
कथं प्रयोजनं किं [illegible] मिति चेत् [illegible]
[illegible] मितियत्किं विदितं तस्माद्यथार्थं समपि
[illegible] प्रवर्तनेन [illegible] त्वा प्रयोजनमिति [illegible] स्वार्थ
प्रवर्तमानानस्य [illegible] मत्वा दैवी [illegible] प्रसज्यते य
स्वार्थ यथाभिप्रेतेन मिद्धति [illegible] नाम [illegible] मन्यते
भगवतस्तु यथार्थेनाभिप्रेतेन [illegible] नीति कथ

628

वे.
प.क.
टी.

मनामकामत्वात् अथवा रित्यवत्स्वभावेन प्रवर्त्तनेय
थ्यादित्यास्वभावेन जगत्प्रकाशयति प्रकाशने च
जगति स्वकर्मोद्बोधनेन स्थावरः स्वर्गादिविषये
प्राणिनां संभवंति तथा भगवानपि स्वभावेनैव ज
गतो यथाऽहं भूतानि स्थितिं विना प्राप्नुवंति प्राणिन
स्वकर्मोद्बोधैः स्थावरः वितानादिभिः संबध्यन्तेति
न च स्वभावतः वृक्षादिवत्तस्य वैशिष्ट्यैः चेतनामपि
स्वभावनियमोपलब्धेः विशेषोपि कस्य चिदवच्छेद
नाणां वेदनादिषु प्रवृत्तिनियमोपलंभेन स्वभावनिय
मत्वावस्थापनात् व्यासजनेदिति चेत् भगवतोपि व्य
सनमेवेन तत् यदि वरनिराधत्वात् सर्वैरपि मत्स्येषां भावा
नां यथाकृत्यानिहेतवः संतति तदा तदुत्तमाधिष्ठायतानुत्पत्तिं
इयतीति तस्य व्यसनेन भगवतः उत्पत्तिश्चेत्यं वै स्वभा
वस्तुच्यते तथा हृष्टोपादानां देहेन्द्रियान्वयार्थं कृत्वेनः
स्वानन्यविरोधः स्वतेजसामपि उपादानायत्वादर्व
थेकार्ये वापालंभात् परिहृत्य सामर्थ्यकारकचक्रमयो
न्तरे विहिताविनेयभ्रम्यते तथाऽस्मि महे प्रकरणे निबद्धः
१८। जान्हवीजलजकौस्तुभ वेदान्यादपाणिक्रुद्धेन
णवृन्दीव उत्थितिश्चि सलिलान्य यिलोलानि किं स्थितापि
विचितास्वविचिंत्य ॥ प्रतिसलिलान्युत्थितानलसीला
लास्वभाववचपलापि गंगजलजपरंवसर्चवकौस्तुभ
णिं वेदं च परिवर्तितान्नपुनः क्रमेण तत्र पादेकवयो १
हृदयेनैव च वर्तमानाऽहटाकिंश्चित् तालोलापि हि वो
धृतमोपिविरतिस्तति १०२। वस्त्र वाक्त्यर्णतनेभिप्रा
तौ यौ वैकवियवाधाविरोधैः तत्त्वदोहितविरुद्धभि
नन्नेदं देमेनतदितितनचानिहर्जिः ।। विस्तुपकोऽन्देन
विनीयायतनेच्छयस्माहोकानीपान्तेर्यान्नोभिः प्रत्यंग
नासेवकोवातयालेरतस्य विशाऽवनानिनेगोस्वार्

ञ्जनिप्रतिपत्तानमेकमेवेश्वरः सर्वेश्वरानानः कर्तेति
रहस्याभिप्रायेणोक्तं कार्यकारणसंप्रदायस्य च भूयाश्च
यणीयानां प्रयोज्यप्रयोजकभेदानां स्थाने भूते घोऽङ्के
भ्योधक्रियाभि इभ्यो नैकविधेभ्यो बोधेभ्यो ज्ञाने विरो
धे विप्रतिपत्तिर्भिन्नेचरतेति निःसृत्यंनामोक्ति तथा हि स
र्गादावेकपदेवेश्वरे चेतनेनोन हि प्रयोज्यप्रयोजकम
ध्यस्थानामभावाद्व्यवहाराभावे नघटादिनिर्माण
संप्रदायविच्छेदः स्यान्न पत्तिः ज्ञाना विप्रतिपत्तिः भेदे
न हस्तचरणादौ हि नेनताद्दिष्टयाविज्ञेयतः प्राङ्
धृतानां तेषां तेषां प्रयोज्यप्रयोजकमध्यस्थानां प्रहस्ता
णाभेदाय स्विन्नो हस्तामस्तीति तत्वस्य प्रगस्तोय स्य वा
क्यार्थस्यानिर्व्वाचिरस्तीत्यन्वयः तथा चोक्तं शक्राच
लोकाद्वैः नानापारीरनिर्माणनिपुणः परमेश्वरः स्व
स्याद्दयनसंकेतव्यवहारविशेषपनः साहि भगवान्दे
वयास्मर्गोसौ विचित्राणि शरीराणि निर्मायकैश्चिद्
देमहृदभावेनवना दिकमानयेत्याविवचनानि प्रयु
ज्य नः पिकान्वयनादिचस्वपारी संनेरे ऊर्ध्वाणःप
स्थानाव्यवहाररतपवपाह्ना नं भेवं तेषु न्या देशादि
ति नानुपपत्तिः पद्मपाम इति इत्थमेव वृद्धामहदयेना
वार्ये श्रोत्रवर्णादिवद्धेयन्यादि हेतिवेधयः सप्रसि
वत् इहे हस्ति वे व्यवहाराणामाधावस्त्रमधोरपरति का
विकार्यो यथा हि मयावीर्त कपुत्र के लस्थाङ्कृतेने
दृष्टेऽनेदर्पिचे नेन व्यवहाराहिवचेसाख्यन्वयनेता
ध्येहापि कुलालादेर्नोक्ते चाक्षुषादिगस्यनप्रावति
१८१ वस्तविश्वसृदेवेनव्यवहाराणांयचतिनेत्के
तेन्द्रुनेः स्वविभिन्नमन्यंनविविंचानिर्णयोसकलम
स्तुमतेहि ॥ नवोदयेवाविसंवदत्सुद्वौ मेवव्याप्राणां
हष्टिवायवन मध्यावादिहदृष्टत्वयचद्वहाविलास

नै.
प.क.
टी.

र्थे येनभवं वा स्यात्सोविहंस्वात्मानं विमिश्रग्रद्रस्ये
नमाल्कोडेनाभिश्रीभूते ग्रतपवोमासोस्तभोवोस्यो
भ्यंतनवयवोयस्येद्गोनविंचन वोवाद्यवोस्याद्य
गनवास्वाहरवृद्दे ग्राक स्थितदूतिनविंदोधाज्ञा
नन्नाविग्रयोमाल्कोडेयः वानमः वाद्याग्राभ्यंनरे
वानिर्थ्ययातन्नमेवजानीष १०९ श्रयग्गोत्वेनव्रम
र्दे॰ लतायोभूभ्वविश्वमथपस्वरहीनो वलतोक
लयतोमदेवामर्थ्यासिजगतामवलेडः ॥ स्पष्टं
९१० यमबोजमालिलामर्दिंदेचावऊंभूलमुत्रामिम
र्यतेश्रीः वामदेवतमपिप्रमवतेब्रह्मग्राक्रिदमामि
मयमेव ॥ स्पष्टतरं ॥ ११ ॥ लीलयापितवनामजन्मा
यस्तृततेनरकनाशका यतेमपवनरकेकविनामी
तोत्रविभ्यतेवकथंनरकेभ्यः ॥ नरकोभोमासुरः ॥
तेरवादिकोनरकस्त्र ॥ ११२ ॥ स्तुत्वेदेव धनवस्थनि
पातभीतिमर्हतिजनस्त्वयिभक्तः यत्रदोस्त्वगतिदेस
ववंनात्रिश्चयतन्नभ्यंनामतेवद्वाक त्वयिभाक्तजनः
मृत्युकारणोऽस्मथ्येवज्वनिपातहेपिभीतिंनार्हतत्य
यतोभक्तदावज्वनिपातसमयेदेवानांकेदायनोया
समेवानवतोभ्यासेनवद्याकस्यमेवतवनामोच्चर
ति ॥ ११३ ॥ सर्वोद्यापिश्रचिनोति यमात्तनाद्यंद्रे
रहवाचकायं समवंतिभाविचेनोसतेछेथायनो
भवलस्मृतियथवा भोनाद्यमवप्रकाशतास्त्राविनि
निर्मलोकियमात्तनादेरे ग्रवकारात्रयाकायोप्रस्मा
दयस्वयवकाग ग्रविद्यादयः केष्णाः स्पार्थविदो
यमात्तनभ्याविनाजान्निनरचनावितमेपवेतितात्र
स्यादीनामेवल्लेशानांशांधनीस मस्याजेनोपायथ
तोभवनेत्रेस्मनिपदपवेवाकि समानानोर्धनीया
नायोवकरस्यानविमहत्तमसः ॥ ११४ ॥ श्रमनादय

विषयेपि विशेषः नाम नामतत्वधार्मग्रणानां ग्रंथ
वोधि मवनेवान्तुकस्मात्दन्यथानतुजनग्राह्ययतेपि ।
ग्रंथस्यस्मादत्तूतोवातोगोविपेख्याग्रांयेवात्हेत्वा ।
दिस्मिन्नेविशेषेस्मदादीनां वधमे चेहत्पांमगाच
रोपुसंति लब्धमेतेनामग्रणानांथामसर्वेनाम
मेपात्स्वत्सहामीति विशेषंमन्यामहइत्यर्थः तत्र
नेरनुयाग्रणास्यानत्वाभावेख्यातेजन्मत्रयोपि ।
नामवास्मादल्बोधितनः स्तुनः हृदेनस्त्रीकृतमि
त्यर्थः ॥१५॥ भक्तिभाजमत्रष्टदृहष्टामाभुक्त
वेणाग्रकंवीतनमस्तं श्रीपितेनमस्मनाथननापेले
वेनेनविधनाविधनाति मोनाष्टभास्करतूपेणा
नेत्रेणास्मारमत्रष्टस्याविगतमोहोपकारंत्रनयथा
विधनाचतत्तूपेणात्पवेनेनार्पितेनदेहनममता
पस्मात्त्ममात्मिकाथितैविकारिमातितूपमेनतुपावेन
विधनाति प्रसन्नः कथंनहृशेकवाणीनत्यर्थः ॥१६
विश्वतूपकृतविश्वावंयनेमवाहुतमशामहहित्र
वैवांवनार्हमथिगतपटारिशोहेमनेहरेतोकेयत्रि
मवीरभोविसहपहृतविस्वविसेवासर्वपातन
त्वारयेवात्हणां ज्ञात्वादांनो प्रयोजन्यानांप्रयोजनवा
नामस्पस्यानांतत्तूपाणांहृतंविशेषमेवजगन्नहूः ।
हिनेहशास्त्रगीटावेकेनापिहृतनावितत्पादकम
पस्यभावावास्थानानाकार्याधिष्ठानान्हृतन्मर्व
लजगत्वाणान्येतदेवसाक्षात्पवान्वम्यानुत्तमोए
परिमाणात्तस्तुदयोर्वयत्कौवेविचारम्यामि हृदेहंपद
श्चापवाणाश्चर्ये स्मगोदेकाविसंतेतेनिमोता
कामसथियाय मंपश्चयेप्रत्यांमयमोतेत्यर्थः ग्रंथा
न्तांनन्यस्यातिदीडोहतेनामे कं खप्णावेयन्नवर्णा

नै.
प्र.क.
टी.

निजवक्त्रे चलेनिव भाति ॥८९॥ लेखयचन्द्रहम
वदाताम समहाविधिनिषेधयमयोयः उर्लभ हेन
पसापिलिरेवत्वश्वसारम्महमिरलज्ञः योरहाने
हे विधिनिषेधयमयो भवदातामिरेकार्यं नेनिश्च
निवेदनामहं वहदिनेनेत्वयचक्षि यरहवहंभव
दाताद्विनेद्विनेष्टकार्यमिदेनकार्यमितिवासोहंनि
लज्जस्मत् नपसानिकृष्यापेक्षवैसेवक्तेति वचनमा
त्रेणाप्रमोदमिकुरुषि ॥९०॥ इन्द्रेदोयेपहर्तिप्रतिमे
प्रतानवासिननमःसमपादि भावनवलविलोवि
नविस्तः प्रीतिसेतसहसानिचविस्तः ॥ इन्द्रो येइ
दोयहस्त्वामनलः हृदिप्रतिसंप्रतानवासिननमः
विनर्के विवादानेदासिनारूपानयामासप्रतानः वि
तमप्रत्ययाघ्यासहवेः संस्काररेषोन्वर्थतियोगस्का
स्ने संप्रतता संप्रतानभेदेनसमाधेहि थानपातत्तनान
श्रीविस्तविषयेवितर्केस्पष्टप्रावलावरिस्थलस्मान
स्यविवाहमपविस्थरूपादिस्तस्मानस्यप्रानेदस्यह
विकाहृदेपिस्हे विवादास्तत्वस्यप्रस्थितायापकाक्षि
कायासंविदेपनत्तानस्यवाधितामात् वनेविधंसे
प्रतानत्वान्मामालेहनेनसमाधिभेदत्वाति सोयेनवाणि
नः कर्माशुक्लाकृष्णं योगिनस्त्रिविधमितरेषामिति व्या
सूत्रात् कृष्णाशुक्लकृष्णाशुक्लाशुक्लाकृष्णाचेति चतु
र्विधा कर्मजातौ मध्यात् शुक्ला नाम तपःस्वाध्याय
ध्यानवतां या हि केवलमनसायत्तत्वादवहिःसाध
नाधीनापरान्पीडयित्वा भवतीति समाधिधर्मात्
ततः समाधिरूपा शुक्लाकर्मेणो हेतुः तत्र कार्यहय
कारणगुणानामेवाभिव्यक्तिर्भवतीति न्यायेन शुक्ल
कर्मविपाककारणगुणायोगवासनानामानि
र्दैन्याकालन्धवाहिनां नामभावनेतद्धासिसंस्कारतया

देहरूपत्वादिति निस्त्रैगुण्यात्तद्भावानन्तर्यसंस्कारात्तेन च
कर्मवासनारूपः यथा च वासनानन्तरं वस्तुतिरिति नाति
रिति नैव प्राक्कालजन्यवहितेभ्यः संस्कारेभ्यः स्मृतिरिति ना
ति संस्काराः तस्मात्सातत्वरूपत्वादियो यापि यमेन ।
वस्तवाहीनामनीदियत्वाद्वशहितोपि भावनायाः सं
स्कारस्य वक्षेत्र विलोकितः प्रत्यवेहृतो विस्मयेन हृष्टः
सन्तापीनेरतिमेनोनुकूले मनसः प्रवणतायैतेभ्रुसंयो
गविषयस्तैव प्रीतिनिगयने उत्पद्येत लवतायः प्रीतः ।
भक्तेराख्यता तानस्य वस्तु प्रपन्नवाह्यितानि रतेर्विल
टितेगोनेक्रोपानेतत्र मोदस इंकारोनस्त भवेस्यात सभूमा
लोकानेव दिता सालास्ववाहासास्तु हुर्णाहिकारस्यो
हिपाति रसंत्रयोर्दितो मीतिरसभाजे रसयोरनुभा
वोर्वविस्तः वहिः प्रादुर्भावयत्नसमपादि संज्ञानः ।
।।१२।। विप्रपाणिष्वपूर्णो वस्तवयोपाय साक्षात्कारनपि
त्वक्तत्वकाद्यः श्रेयसा हि हि रसयोर्विहगंप्रवृद्धपषमा
रणा प्रविवेशा पृथुनलः विप्राणांपाणिष्वव हृतवे
धनेवषेन पाणां विधानपः क्रलसमान्वेनः कांक्षा
स्वराणां नाम यो नोहृतं पिवदयतस्य निम्नश्राद्धस्य संवे
धिकर्तृपिस्वदेयमनारी क्येनेहृपाः श्रेयसा हि नो
त्वनीयाप्रश्नयेनेन वस्तनीमादेफलमपीह हे अ
निवैयाकरणसंमते: श्रेयसः शुभस्य कर्मणः फल
नोर्थः हरि हरिः हस्व हरि विश्वे येवके देह नेह विहरन
पपरमेश्वरमवेधिवाघाह्नः हरत्नसरणामः श्रावणीप्र
विवेपा सर्वतोव भूवप्रा वर्णरूहभोनमायपवि पृद
स्वधे ।।१०।। सा पूर्वादिनादत्रोवियेवस्याविवस्या
नास्ति रितामसनमयो दनमोह सानः सांत्वक सवि
प्रमोविस्मृरितवेनय ते वषमावलेति जरुचीभिर्ते
वकाय ।। सायवैनाहियेवसाध्यानि नतिनव
कर्मकला सर्व धार्यविवस्थानले सत्ता अस्ति ने

नै॰
टी॰

मम्हतमयम्मम्हैनैवम्रत्तुरमोरनेयेनेहृष्याः श्रतपवमो
द्मानः ईतोहहस्रसाध्यग्रयमायिहितेविग्रमालेख्या
न्वितंविग्राणिविग्नेयस्यग्रचोदिभ्योत्र श्रविहृतनैन
न्वेननिकटीकृतंःवेजयेतः श्रास्रसोयेयेनेहृष्याग्रवलं
स्थितेवेषम श्रन्त्रन्ततेरवालंपवतनृपेण्वनिजनृचीमि
न्वेत्वादिभिर्भूषयतिस्मग्रथव विवरूताम्नृयेः साध्ये
हितान्विये:प्रकाराश्मनस्यग्रहरेयाखेसवृदे क्रियत
स्नतपवनिकटीकृतेनशास्त्रसोथमवलग्नदेयाहिते
नसोमिभियेयःविग्रस्यानथ्याभूषयतिस्मनृपस्यादि
मध्यान्हानंतरमस्ताचलदीपनमेवप्रसिद्धं ननेद्या
हिभूषणामितिप्रास्त्रुयामित्यर्थः ॥१॥ भोमान्नृदापि
कृतदेवतभक्तिःपूजापत्याचभुक्तवतिभुक्तवतोनतान
नस्याकमेव विनतस्यविविश्नमस्यमध्यास्तभूषणाभ
रानिनयःसोपी भैव्यकृतादेवनेषभज्ञाहृमायवेहृ
ग्रोवउनः पत्मानलोभुक्तवतिभुक्तवतानलभोजना
नेनरंकृतभोजनानतोनभोजनानेनरे भोषणानाम
वेणानिरामलासान्येगालियस्यासाभ्रगाविनाप्राहंभ
तानंत्यविधिमानेनलेपरित्रभिसुयस्पदशामवलपं
यत्रनयानस्यनलाश्रितद्वंस्यवेशमनोकेमंयमम१
ध्यास्तविधिश्रियेयप्रतिनयालस्येत्यमविमेत्यङ्गच्ये
नतासारभावः ॥२॥ लामवगाराग्नितांविंवुविपा
कुवेनाम्यहशलाकृपरिणान्याविनश्चेदस्य कौरस्य
कापिकरयाविदद्ववदेनी मेद्यवेसमिवंपंजरमे
वपाली ॥ म्यहवत्मरूतायां क्षितितानोडजना
बिंवहलानांविपाकः पसलामाहृमात्मेवचतुः

पतिनतेमकेचित

यस्येह शास्यतथा शालाइ नाम पङ्क्तानां फलानां परिणतिः
इयातत्रनालिमेवांचनोस्थदापत्रायस्येह शास्य मुकुस
मवेपिपञ्जरमेकपाणिपद्मेवहंतीकाचनमावीनामेमो
मन्त्रयते ॥ २३ ॥ कृत्वाकजावज्जलपत्राशानिवृसीस्थास्य
ष्कक्रम्तपदेह्नतायामिथोन्वयेन तिर्यग्भूतस्फाटिकदंड
केवर्तिनेकानामन्यवर्तनदीपिकेनमहादीपकेन २४ ॥ ऊ
जयानुभित्तिनयजायकेनवजलोवज्जनरत्नवासोपत्राणा
म्रिनिमाकल्पितस्थलीमवावीपधूनिनात्पनक्लेमेनसमस्मे
वप्रकटमेवऊत्तपदेऊत्तेइतिधनोक्तानार्थःसर्वाणिनियो
त्यान्यमन्वयः कोकिलानांवंशः सैववकोकिलजातिर्यस्य
हृष्टानवत्वक्षूतानेतरसर्वानवकोकिला[illegible]कूजयतानिर्य
ग्भूतेस्फटिकमयेदंडकेवर्तमानेनमहादीपकेनात्यंतहृष्टे
नपिकेन सहितेकासावीनामन्यवर्तनानुजगामनया
स्पष्टत्वमेतावत् ऊत्तपदेनहृतोर्थस्याभिधेयस्याभिथः
परस्परमन्वयः संवंधोवाच्यवाचकभावात्मयेनहृष्टेन
नष्टेइकलायामावस्यायोक्तेनकालेनवज्जलपत्रस्यह
मित्तपंक्तस्याशानिवृसीस्थानिकृत्वेनतिर्यग्भूताग्रेनदृष्टे
नाःस्फटिकदंडकाग्रयोःसृद्ररथमयःयत्रेहशाखायांसोवर्त्ती
वर्तमानःनतुभूतोभावेवानेनेहृशेनकालेनात्यन्वयः
पिप्पलःवालभेवापमभीमभलोवयस्यावीणास्फुडकास
नकर्मणायाःप्रवीणाः आसीनमेनमुपवीणायितुंयफ
लागेपर्वैरजनतदामनदाहिनाये २५ ॥ याःसाव्येन्द
गीतादिषुकलासुशिक्षिताभेमेवायापितःनत्यावीणेभे
मीतल्पावावीणाकामलवादनकियायांचनगतासन
तापवसत्वःसाक्षात्पर्वोवराजकन्यकापनंदयंत्
वीपतिष्ठंवीणायोपात्तयः २६ ॥ तासांसभासत्तऊ
नोहमालिपिचौ[illegible]त्रवःकलितानिषु[illegible]लीका
प्रेमीतय[illegible]कनपस्टपाहत्पिं[illegible]समसप्रतिमा

नै॰
प्र॰वि॰टी॰

वतीव २५ ॥ पुरः प्रथममेवाक्रि चित्तत्वल्पकलितकाल
शब्दमात्यानयोः कलितंधनित प्रक्रांतानिष्कला प्रचा
मादिन्तुबकलामूच्छ्याकाकलीस्तनोमफर स्फुट स्वरवो
यस्यामीहृषणोवासो मृगहृष्टाभेमीसावीनावीणाभेम्या
स्तथ्यामफरानिमफरांचामोकल्लतानस्याः समीपेशब्दा
यितंशाह्र मुच्चारयितं प्रथममप्रतिभाधवतोस्फानिस्वल्पवा
भास्वतस्वोत्कण्ठानांस्यये वाणीकुहुस्वनस्फोरति २६ ॥
सायन्तुनाखिलकलागुणाधमध्रुमीभे मीतलाधिगतये
स्वरसंगतासीत नप्रागमावविनयंपरिवादमेत्यलोक
फलापिवादनापरिवादनीति २७ ॥ सावीणाभूतायाखि
तामतीस्रावलीनां कलानां गीतादीनां गुणानां वचनमाधु
र्यादीनां भूषावाजल्पस्य भूमीस्थानभूता चासौ भैमी तस्या
स्तल्लाधिगतये तन्तुल्यस्वरथानयस्वरैःपंचमाद्यैः संगता
स्वरसंसेस्थागतानां स्वरवाग्गुणभूत नस्वरसंगतात्वमेवावि
नयं सोत्वयं तत्परिवादपरितोवादनमेवनिंदामत्याधक
नाम्नि वीणापरिवादिनीमिति समनंत्री देवानिदावतीतिविदि
तापसिद्धा २७ ॥ नादुद्विषादमधरेणतनुङ्गगावस्याभ्या
शाभागवनिधृतकलकंजरस्य स्तंभेरमीवकलानसक्रांति
पूर्थकम्पावीणाविचित्रकरचापलभाग्भवनी २८ ॥ सा
वीणा राजकमलस्थस्यनालस्यसमीपवर्तिनीन कृतः स
क्रांति स्कंधपमनोस्तनाभ्यांद्वाविंशानिस्थिता नि
षेचाजनयंत्यातायांधनीन्वाय मूर्च्छिताः नादस्यभग्ना
कांक्षियाः स्ववणाःश्रानयोहितासंगीते हाविंशति
समानिश्चानयःतास्माहृपसप्तस्थानाद्वंदःसाहुपयसम
नितिंवत प्रकरण्यविभक्तिमत्पसम्भाविदहृह्याभावास्य
यासंप्रतिरमूपाडम्बपस्वाघप्याउप्रवेयान्यप्रसा
प्रपमस्मानि वचनावि तामाहपथायुद्ध
प्रतीभावेप्र मपस्मामिताऽनीतांमनः सायप्रासी

हृष्टीनथाविचित्रै नानाप्रकारैर्वादितायकरस्य चंचलतां
भजंतीनिषादस्वरेण मधुरं तं तंत्रीनिनदानां तेनादस्तु उ
गारके वरसभरमीवक्काणी गावन्याकारगीतैः उर्वसम
मीपेवानि [illegible] तः सङ्कातेः सकर्णस्य हृभेः कमध्ये ययेहृ
ष्टीनथाविचित्रस्य करस्य चापलं भजंतीनिषादस्वरेण
मधुरं नादमुद्गिरंति तथा च गांधर्वं उंजागोरवा
वीचसुगालीकौ वोहृयत्तथा कोकिलस्वानिषादादी
नां यंनिहितस्वराक्रमादिति २८ ॥ आकृष्यसावमोवि
लोविलवल्लकीनां तस्यात्मंडवरमरजिनकेटनाल
नैनांतरंतरलभावमवापवीणाकोणानकोणस्तु सुच
ल्किलवालयेषु २९ ॥ विल्लुष्यदायांवल्लकीनां सर्व
स्वांतरस्येवमक्रानमाहृत्यनस्याभेस्यामृदङ्गस्य वकेटना
लेनासज्जिकाक्कात्म्ये मेवास्यः तेन सामान्यैणैन तत्त
नोत्तः श्रम तत्त्वं तरलभावं प्रतनोविलक्षितं तं तुं तेमध्ये तत्र
मोघोवनं क्रमादनुपेवेतयोर्वैविध्या घत्रवाघस्य गीत
नेत्रगामेसाति निर्वतनः पाणिवानः सङ्गेवदति कोणितिन
इत्येवलक्षणाडुनात्यं वादनविशेषमवाप्ति स्मा वलाप्राप्य
लयेषु गीतवाद्यादिहृष्टीनां साम्यावस्थालौकिसु वालाजि
नेच कोणावीणत्यालहृनोपक्वाणमेवालयेषु हृहस्तको
णतेनत्याज्ञेहृतसाराहृतभवलना प्राप्यक्ताना सुहो मक
रोत्तेनत्यज्ञाति परस्य आवनन्दभायतमीत्यर्थः ३१ ॥ तत
स्वातिस्फटिमयूरपत्युचाटुगाय वीणालया जगरतिम
दवल्लवेषमरस्य रयपर्यमवसमस्तीरीति [illegible] कलः कोट
किवसंदमदरतसुदीवयनितविसः ३० ॥ अथानंतरं वी
णात्तयोर्दंपत्याभमीनलयोः कणयोमयूनि [illegible] हृतत
पाचाटुवादिहृदीया [illegible] दोवर्णानां तेषांयथातेना [illegible]
ने प्रवा [illegible] गायनि [illegible] यथा येन प्रकारे [illegible] मत्याभ
गोनि [illegible] प्रकाः पंचमादिवेपनवर्णा [illegible]

नै॰
प्र॰वि॰टी॰

पित्तःस्तुकस्तुदंहर्षेकिंवोन्नैस्यंरूपमाात्मकावेणतावि
घ्राःसर्वांवषवगायायाऽस्मारयोनिष्टस्यकोतिपसस्वैरिवा
ख्यापनस्युच्चेत्यनेनाम्हैरणपृथ्येवंयम् २०॥ अस्माकंयु
क्तिभिर्वैषम्यएवबुद्धेर्गाधकवामतिमतीक्तसहेतथा
पि ज्ञानंहिवागवसतावचनाद्भवद्भ्यामुनावदम्यनेवप्रा
मितरेवत्तुस्यात् २१॥ यद्वाभर्मीचत्तुनेलस्युक्तिभिर्व
रूपमानाभिरस्माकंबुद्धेर्गाधपरिमाणंतस्यैवषवग्रगभी
रास्माकंबुद्धिर्भवन्तत्तीनपाक्रेत्यर्थः तथापिष्वंसत्या
पिवयंयवामतिमतीमतिमिनिक्ताबुद्धेरविषयोस्टं
तावपिसत्तमहेहियस्मात्त्वागवसंरेवन्नव्यक्तिकालेष्व
चनात्कथनाभावाद्यद्वाभ्यामेतावन्मात्रमपिश्र
स्मदीयज्ञानमवधारितमेवतस्मात् नआश्चर्यकारी:
२२॥ धृष्टद्भवाकभूविराजाषिताभिमनेस्मात्त्वचास्यभोग
स्वभगस्यसमःक्रमोयं यत्रलोकपालेकलल्लाकलिनस्य
भर्त्तेवत्ापिजन्मानिसत्तोभवतीत्यभेदः २३॥ साधुर्हन्द्र
वाहिमाद्वेजोनागोरीभोगेःसर्पशरीरैःस्वभगस्यतथा
राजावेत्पवर्षाणांस्वामीयस्यतस्यापिस्यांकभुविप्रारी
रायोस्तित्वचधृष्टतोल्पापात्ताता ग्रस्यनलस्यभोगविदुय
सावेःस्वभगस्यवर्षाकर्त्तःग्रन्थान्तप्रारि[illegible]लिसमोरस्तु
स्वेषस्यांकभुविडत्तंगेवनेमे श्रयगोयोरस्तु[illegible]लस्य
वयत्रलोकपालानामिन्द्रादीनांकलनाभिर्वपारेस्याद्
तस्यभर्त्तेनलस्यचापिजन्मानिसत्तीपानिद्मनात्वत्तुनस्मिगो
रीत्वेनप्रकपालकलिं[illegible]मा[illegible]नात्कोल्स
पैरेवकालिनस्यभर्त्तःशिवस्याचापिजन्मानिद्मात्वयस
नाव्यक्तीसंज्ञानमवति सर्पवाच्येनवगीर्या[illegible]भेद २४॥
[illegible]वनिस्कृवति चेतसिकस्य[illegible]सा:[illegible]नेवाणिकान्तयत्व
यिवाननोति [illegible]वीच्च[illegible]लोक्ते निजेवर्नेसिद्धाय
[illegible]भक[illegible]जनप्रायका २५॥ [illegible]सिद्ध

विसवेदनमेवकामयतीजनं यतिसेनाहृष्टीभमीकस्य
चेतोसेवतिस्कृतानि यस्याकृतिः वतिजनयति सावनेवति
कृत्यनेवयः श्रीयहृष्टामेवात्भानलन्वयि पुत्रस्तदेदी
घ्यमानेव्रयहृत्ताकद्रसेवधिनावीन्यणानविलोकतउ
सुभेहृतानिजेवन्वेनदवजान्याविद्वस्यथपामागोसम
त्वेयस्पदृष्ट्वा लाकामलस्यसेश्यायकः केणनुनकोपि
त्वायिकामोघामितिसदृष्ट्वकोतिकामोहिपाउनेत्रानि
भस्मीकृतः त्वंनप्रत्यदेहपूपमाणाइत्यर्थः ४३॥ एवं
पुष्पामवमाविक्ष्णविहारविहारावउल्लासिनः त्वामिदमानन
चंद्रकांत्या विश्वद्भासिपयसामिवकाप्यावंतवेदिश्रि
यंजनमनःप्रियमध्यदेशा ४४॥ भोनलत्वमस्याउव
चंद्रस्यकांत्याउल्लसितोहर्षितः सावतानदीनोच्छ्वेकः को
लेहाविणोहत्ताविनदीप्रवाहस्मरणहारोयस्याकांता
धौतकटकेवादः श्रुणालिमुद्रावितास्त्रीकांतियस्यालो
स्तंभोदरी वादश्रुगलिमुद्रायोभुवसेवहाराहेतलोडान
विश्वः एवंजनमनसांप्रियोमध्यदेशोवलनयस्याकामी
दृष्टीमेनाभेशौविभ्रत्यसावामाः सज्जइवभासितउ
चापिस्वाम्यमननमिदमानन तत्तुल्यस्तासोचंद्रः तस्य
कांयोच्छलि... तितान्तवयएवहारविणोयस्याहारायस्या
तो एवंजनमनः प्रियोमध्यदेशायस्ता हिमवाद्विस्य
यामध्येयत्याविनशानाहीयप्रत्यगेवप्रयागमध्यदे
... कीर्तिताः एताहृशीप्रदेहूमितिधर्हिवजाते ४५
... यचतिरिनयत्रनिवेशानेतसावहीहितेनुवदनाक
... तल्वो मध्यस्यइवं... त्वफलाकिमलइदुकिदे
... नवभिर्मिसम्हकेनो ॥ ४६॥ इयनन्वीभमीसहा
दिव्यावननेशा... निश्याकंहूतः इ ... ववदनेयस्या
... ीजानेनापचानवनानिपद ... वयस्तामहं
... यजा... वसवनगुही पानोयंः भाहिममस...

योऽदयोचित्तकामसूतत्तोऽवेयौ[illegible]यवुत्तिश्वतत्त्याथेऽट
रोमस्थवेद्ध लेभतनवित्ता॰णत्व[illegible]प॰[illegible]ता॰श्वा
सोत्तोश्रुत्तासादित्वनस्यापिता इड[illegible]दनेः[illegible]
त्व[illegible]वाजुनायसामीहृषीतत्वीस्वित्स्याप[illegible]तित्ति
[illegible]यीऽभूताजानित्तपञ्चनिवेशाबनश्रीयपापे[illegible]
केयप्तिमस्पत्तासादिवाऽयोति[illegible]यस्थयथा[illegible]
याचावभूतेस्वय पतत्सवैयथापु[illegible]यपवेमिवस
योदितीस्थेयजपञ्चा[illegible]दानेनवादिनेत्र्येयस्सुतानाय
नेभर्त्तीयित्वाप[illegible]तिवादिनेवथहुअनेनातिस्समथ
स्यस्पतिश्ववक्रहस्तप्रापकस्यउवेलत्वमत्वामित्यथो
नवथानिः [illegible] चेतेभवस्यभवतीऽचपञ्चराजिपानी
यवेतमकसमतराजथानी श्वसामहात्म्यमहत्स्यपा
मीनकेसेः वतारा[illegible]नन्तका[illegible]भुवतेभुवोने २९ ॥ भोक्त
त्तिभिन्नऽचयोःपञ्च[illegible]पञ्चचंवाथाधावायति
स्वित्वास्थापना यस्य[illegible]मायुयोम्योधानीयः केत्तविज्ञ
भूतोमकरायस्या[illegible]भवतीचेतोभवस्यकामस्यराजधा
नीनिवासस्थान कामराजधानीचपञ्च[illegible]स्यरा
जोपंकेथानी[illegible]स्यापनमाहः केतः[illegible]यस्या
स्ताहश्री[illegible]निधानीयस्यत्र नदर्थवित्त[illegible]नाविति
स्त्रथात्व श्वस्मात्वयेवकामराजपात्पा[illegible]तयोयस्या
तेमहत्तत्सवस्यसा[illegible]तिश्चति शायितोदयस्तत्तवस्या
त्यमेवस्थ[illegible]दयस्याकाल[illegible]लस्यदेशस्यमहाके[illegible]
स्थशात्पातवेवत्राव[illegible]सनके[illegible]कामस्य[illegible]
स्वदनमालिकाकेत्र[illegible]नकेपयाति सवेत्तवञ्चवक्त
मवंदनमा[illegible]नेकाचेनेवक्त्रा[illegible]यस्मीत्यर्थः ३९ ॥ [illegible]
[illegible]वनमनिशाभ[illegible]सतपत्ताका[illegible]यानत्वा
नमक[illegible]वामध्यात्तागतता वाति[illegible]
[illegible]महा[illegible]यज्ञम ३२ ॥ श्वसामि[illegible]कामात्र

त्वेन तथैव त्वं सकोपात्तेनाभेमी गच्छन्तः कामोना
ज्ञानिस्तु याव त्वकेयन्न यान्हि प्रथ वा गतागतं उवेनःप
वेकस्य हि तु तादृ छायामानुस्य महाराणिभवति
त्वार्य स्तु थे प्रभाकोलिःपतिविद्यमनातपइत्यमरः ३७
हैसलवप्रणायिनीनवरामराज्ञे रत्येयदा च रतिजाया
वितवंतानि प्रभासितेन नवनाथमेधस्य साङ्गमनु
समे मुद्रा रकेसवटेनदोषाः ३८ ॥ स्वदेशाल वसवणा
तस्मिन्प्रणायिनीद्भायाः सान्निकत्वा दन्यान्यसाहचर्य
शीलायेमाच पांकि सेवरवेरनार्थे नायावितन्वनानिह
योगोन्नमनानियन्कयानिभानस्नायतेनन स्वदूरोमोच
योलहृमनेन त्वमदूनोमकेदंदस्पाक्त सततृन्नमप्वम
धूयेमपान विपसेहको सित्यकेकद शरत्पयोजनी
येतेनसोद्भास्वतेम नास्वतेकामयावाः पुष्पाणिनया
केसर्वेदंतरे श्रयाद्भवितमगंयस्येहफ्सानजसे श्रद्वम
धूयेत स्वटस्परोमाचानामुष्य शोके से त्वमारोपितंतं
यायःक श्चित्वानसौ लोजागविन्वलानिकुरुतेसवर्ति
स्वंयामोनीतिशभूशाक्याथनितं ३९ ॥ प्रामानवापि
त्प्रजीवितंदेवनेयकोमोवृणाकरवकेवभणमवृज्जाती
नेनियदार्श तेःऊहमानिवाणाःस्वेदमत्तयवृकिस
तस्यापारवतानाहे ३५ ॥ भोन्दपनवमाणी स्वरीमग्रा
नोइयभेम्यापितेत्वराणपास कवंभोदीयमज्ञवङ्ग पेत
यो येन्तलेस्वेदा दवके सन्नुकाणहलरामा चेजानाही
ति यथा नप्रकारेरा ऊर्ज्ञ माम्य शागस्यातेमक
योगाणा नथेवन्तलोयिनस्यकामयावेन्तनः
ज्ञानमस्वं कौवंभवेवन ४० ॥ रागवनोय वमानमि
मप्रतीचोभो के य य समनन तदोह
तोमिहलकेवलेमोरा सोमेन तोत्सो विजो
नीयते ४० ॥ एवयोका

ट॰ चि॰ टी॰

प्रायेतद्वाप्यकं स्रावाकृत्यात्र प्रतीत्यनिश्चित्य प्रहृष्टावव
श्यमादेकभात श्वानिद्वयश्चावववक्र सपत्काणमेवग्र
भिन्नांशके मरुद्गतेनवान प्रतीचोभानुचरोके मस्तु
हासित्वमयक्रीडानुयोक मतोः वायव धाविपय
कामं श्वावल्यागयद्रावविधात [illegible] खित्वमयुर्यन
मुख्यमानोकिंभवतिप्र [illegible] संध्यासमयसंज्ञ
वीथिमालानांसावायशावंवतो [illegible] भवतीत्यर्थः ५०॥
श्रुयोन्यवागावश्यायोयकेवयोर्विलासमत्त्वक्षुदनांद्विदप
यान्ननदालिवर्गः श्रत्याजयन्ति चयमाज्ञिमकावयन्ता
दन्नेनेविश्वमदनामदनः कथं स्यात् ५१॥ विलासानां
कामाविर्भावितानं वचेष्टानां चस्वदनसमस्तस्वयांकर
णास्यश्चिनप्रातिबंधकः सर्वोसमूहोयसप्रनसव्यदवे
ष्टापवाह वीसिचयमत्याजयन् सर्वानांक्रियावह्नोगा
गमकारयत् नयावादचेनीविद्युयाजडमापनकारयत्
मदनः कामः मदनः मदयतिदीपयतीहृष्टः कथं स्या
त् यावत्सर्वोनापयातिनावत्कथं स्वांच्छदेनमाःक्रो
डामाविन्यर्थः ५२॥ इतिपद्मानिमुकेसहायायकलाव
गन्धकृत्यमवेत्य संधिवेले उपितनिजसखीहृष्टार्थ
हृष्टान्वमलतपवनदीनिकोचवशात् [illegible]॥ इतीत्यस
केपद्मानि सतिसंधिवेलायांसंधिवेलासंध्याकाले नत्स्य
हानिरवसाधिकारंडूप राजकीयकेमव्वाख्याजेनब
गंधवेदवत्रवयूपकवेणीयतामकाष्ठयययफनिज [illegible] की
हृष्टः नदामाय [illegible] लके मलहृष्टनयवम [illegible] लि [illegible]
विकाय्यानि नत [illegible] भिमा हृष्टयायहृष्टाः ५३॥ [illegible]
नपर्वतानांकोहि [illegible] हृदयनिच्यानवचनेसर्वान्हायिवेहृ
ष्टुः पटितन्त्वय [illegible] प्रतीकावक्रेस [illegible] प्रानिज्ञानतेन
स्वाया ५४ [illegible] सामिव [illegible] न्दपानवप्रतिज्ञानन्त
[illegible] इहः [illegible] हृष्टः सामिन्यभिमल्लावोवम [illegible]

ग्रः स्फुरतानां नां स्वजः संकेः प्रतिवचने प्रावृत्तनसुखेः सन
प्रदितान्दपुस्तनानि येन हृदयंगुके प्रतीवक्लीहितद्धीन
स्वाभाविकशाहमेवरात्रेः स्वनितकलानितकइत्याद
वोरवार्ववादंवचनमिवाकरोत् ४८ ॥ उच्चैः प्रासादवाः
मुदयस्थशाखास्थानां मायतीकेलिकल्पामज्ञानीदूकावि
वप्रतिकृतिमाणिनाभीमज्ञारोजमानां वक्रवक्रेव्रज
तीफाणायकवानिरीतिवद्भिर्व्यक्तमकान्योन्यांविदुत्पती
दवस्यवस्यमिथुनेद्दावनामानिकृत्वा ४९ ॥ अथानंत
रमुच्चैः प्रासादयामास्तास्थिनेहेनाभीमजादशादेणनाम
गच्छेनीक्रीडाल्पसारितममथपत् उच्चैः स्थितापहजवाम
हान्तमपिहृदमत्वेनपथपातिकेलिकल्पांकोहशाहृय
मंडलस्यप्रातिविंवेनवमाणिनाराजमानांतथाइयंवक्रे
वक्रं पुनः पुनः कौटिल्यं गच्छन्तीसर्पस्त्रामंपैवितित्वत्राभि
रिवातपवद्भक्तोप्रकटस्फुरकोविद्दवद्भितमन्योन्यमयत्रतेया
विदुत्पपलायन्तीवास्यन्तेचक्रवाकमिथुनेवान्निशाहून
द्दचिन्तांत्तापितामेस्याः प्रोक्तयस्त्वात्परहद्द्यापिकेलि
कल्पाचक्रवाकानिश्चाहनत्तानेनन्यर्थः ५० ॥ अथरथ
चरणौविलोक्य वक्रावानिविरहासहनाहताविवाहेः
अपितमकरंदमयसस्मिकालस्वसनविकीर्णसरोजसो
भमसा ५१ ॥ अथानंतरं सा भैमी चक्रवाको वक्रो स्व
भावतोऽरुणावेवान्निशायिनस्याविरहस्याभासितस्थतया
[illegible] विवाहेकापिवेवक्रावालोक्यतेमध्याकालपमानः
[illegible] कोचस्मरमयमामिपुर्तस्वक [illegible] नवयानुभावेन
स्वसनेनविकीर्णपद्मानांमैगथ्ययामित्राकोशांचकार
भैमीचक्रवाकविरहासहनाइव [illegible] मयया
नद्युपसेनहृ [illegible] विकोसिनादेह [illegible] वानिपत्य [illegible]
[illegible] पानिपानिप्रानसा [illegible] मीमर [illegible] यिवाल [illegible]
[illegible] दयभमीचांभिदतीः [illegible] नौन [illegible]

नै॰
प॰वि॰टी॰

वोदितीमां ४६ ॥ भैमीन लेभ्रमत्पवो चत भोः सहृयका
हाणि कोचक्रवाकयोः अवस्थां पश्य मम हृदयमेनां चक्र
वाकौ च भिंदतौ विदारयंतौ विश्लेषयंतौ च सा कस्त्राणां
वस्थाको नाम नरोन व्याख्यायते ४६ ॥ कुमुदमुदं सुहृद
च्युतौ मसोच्छायां विर्विलंविलं वितकाम[illegible]मनानीत प्राति
तत्स्त्वविरुवनिकिश्च कृतां स्वहृदि निवेशितकोकाकोकौ
कृतां ४७ ॥ कुमुदानां स्वप्रातिकूल्ये हितौ तां वैववानां सुदेवि
कामसमेव हृत्वेष सुदीप्तानीं सुहृच्छुतौ वाविलसमसंहमान
इवस्त्वर्यः प्रविलंवित काममता सत्ववंगत्रकामतां मिवा
नानीत प्राकृतः अन्यपान्नाणः निजहृदये निवेशितां
कोकानां संवोधिनः काकवोऽविरहेणादीन स्ववापवं कृतां
प्राप्तविशेषां येन ताहृशाइवहृदं हृदे प्रतिशप्तायं तो किं
४७ ॥ अपि विरहमाने प्रसाचकवनावधिगमसर्वकसर्व
सर्वचेष्टा इदांमिहाहिनिदर्शनात्सविहंगावीधिवशा चेतन
चेष्टतानुमाने ४८ ॥ अधिगमो ज्ञानं तत्त्वादिकाः तात्वे
वाक्रियमाणानत्वकस्मादुपनताः सुवाः अयमोपयता
पर्वसर्वाचेष्टायायोस्तीनयानि स्मापि विरहपरस्यत्रभि
न्नेदशावस्थाने कुवंतौ वाकुनो चक्रवाको इहास्मिन्लोके
विधिवशाचेतनचेष्टितानुमानेसर्वचेत[illegible]नाचोप्रितंवि
धिपरतंत्र नतस्वाधीनामित्यपि लिव्रनुमानेन दर्शितेन हृष्ट
तत्प्रोक्तः ४८ ॥ [illegible]क्रियया हाणि मे स्मकाविसमगुणाः श्रो
[illegible]सागराः स्मृतं कालेषु विधिना रथ्यागमिष्य[illegible]
[illegible]मा[illegible]च्छता [illegible]प्रियाहगकृन्मव[illegible]समप्राय[illegible]म
श्रमो दंड[illegible]निसात्र[illegible]वलयसंरुद्ध्यांकि[illegible]
विधि[illegible]तावे[illegible]प्रवृद्धमयः स्फुट[illegible]प्रेदायां का[illegible]
[illegible]ः विरु[illegible]कवीकहृदं विति[illegible]वि योज्ञमेव विदा
[illegible]निनील[illegible]लघन प्राप्रियः हृदयवा[illegible]
[illegible]हम[illegible]कोलिमावज्ञात्वि[illegible]का[illegible]

निमवाणैः स्वर्णैः शोणोभूमिमयाहृकस्मावायितेवाकत्वाण
कोयाहृकस्वाम्भोगरुहमुदयजोन्नूहनेनसमभवद्वाश्राव
मानिवनराश्रामिश्रेमणियस्मिन्शादंडेनदंडाख्येनधा
विधास्नुकेनभाजनीइतीहश्रीपर्वदंडेश्राधारदंडेभाजन
नृहृशीभानावेशाणाचक्रेसंयोज्यकिंस्वज्यतेनीत्वा
क्रियतेनाकिं ५५ ॥ इतिलाविफलोवोल्लवनमृगपाल
पितृपारसमर्पितेनिधीय स्मिनशावलवल्लकाखोव
दन्तास्फुटमिदमीहृशामीहृशायदार्थ ५० ॥ इतीसंस
नलोभैमातुलेनापितेमृगंमनोहरवचनमेवाहृतर
संपीत्वाइत्थंत्वास्मिनशावलवल्लास्वादुवयस्मनलस्ता
भैमीमवोचत भोभैमिपित्वंद्ववीषिनदिदंस्फुटमीहृ
शामीहृशामेवादवानिशायोद्विलके ५० ॥ ह्रोपुंसौमवि
भज्यजेतमाविलावलोचितेतावित्पयोनेत्रोवेमिवानिप्र
हृनशावयोस्वापहृयोनद्वेवौ त्वत्रामासौवलानिक्रताः
हृनलकौनालीकसुत्रौपिण्णोस्वाद्रःस्वामलतेमथ१
स्वमनजेवायक्षमस्ततयोः ५१ ॥ श्रहंतवश्रुवावेव१
स्वीलिवंवश्रोतव्याडमास्तुत्तेनिविचारितयोगपतयो
रतिकामयोरावलोहोडसोप्राविभज्यहृयकदथक्रौ
त्वांजेतेनत्रौ[illegible]हृत्योरोपितौचापद्वयीविवक्षिनालीकौ
मृणालौशाणाणशुकौमिरतौ:तयोस्तनवनासयो:नासा
पुटयोस्वलनेविज्ञानामनाहितौनाहि[illegible]नलकौनालीकशार
स्यौ[illegible]यवाग्निनयानाद्रःस्वासपवनपाहृयमेवतयो
तिका[illegible]येनयो:येस्तस्यप[illegible]नाज्ञा[illegible]यक्षमविवा
तिं ५२ ॥ पीनाविशाल[illegible]तवास्तमा[illegible]यपिस्तेय
यथाश्रीविश्राम[illegible]नवास्व[illegible]णानिरि[illegible]स्मि[illegible]कीचने
कावर्णातरु[illegible]नालान[illegible]रु[illegible]पत्य[illegible]त्वयोवा
शेयपाद[illegible]निवश्रतेड[illegible]तेनाहर[illegible]श्रानेन
[illegible]वरा[illegible]नावाधि[illegible]निवातांपथार[illegible]भेव

पत्नादिर्वचनानां गुणः धर्मो पीतः ज्ञानः अपि तसम्बन्धे
अयंपीतमेगावे स्यासौ गुणः स्वपरमंगपेत्यादि प्रमाणैरत
प्रभेदत्वाद्गुणसंतत्या यातिं स्वतः कायेदेह चासियपीतस्व
णिगुणादपत्र कनकं स्ववर्णशोभनवर्णा यस्य स्यादित्यके
ने स्वपने अपितसर्वं वेव आसिन्नीसुवर्णा मानव पीते गा
णां श्रुपामादीनां कायेद कामदपशुवर्णं भमपे यामधावलि
माश्रीलं वरेजेव स्वेष्ठापवया चिंत्तिंच्च येनेवजनं कुप्यन
स्यधवलिप्रायेगाद्दृष्टवर्णायस्यतस्यभावोऽवर्णनाद्
पृष्ट्ययेश्रोपययशापवानप्रामोति ५२ ॥ विडंतोदस्तादिस्य
लेमफपद्दाः कार्दविनीनपर्णोत्पत्रेष्टीर्हतिस्त्वेहृदहृप
यस्मापिंडेनचेलस्तुक सत्रालाद्वमेवैनयादिकलपत्रेन
दात्वक्लिरात्रेहेश्यायेनतो प्रदतिमफरापारालमप्रत्ययः
५३ ॥ विडंसवशाकेरायादोदः हूणांपवस्त्रात्रिकायसेह
प्रेस्यलेकृष्टेहलेनोलिहुलिवितेमधवपयोज्ञलेयस्याल्ला
हूर्षाच्चामेकोदविनीमवमालातयानपर्णाद्धतोः तथा
पिंडीभूतेनदीरोणवद्दोहृदनपक्कुकच्चेडोहृनिजायते
नदामपडुकाः प्रोक्तगणाः ज्ञात्वावमसेकेदीदिफलेपत्रेन
दात्वक्लिरोनतोप्येताहृशादीपडुदकाढ्देशायातिप्र
यवचनेयमफपारापादः मफवपाहृश्राः [illegible] प्रहाविविध
यायस्येहृशास्त्रम [illegible] पयडदोतियादिडुकसाम्ज्ञा
वत्नस्पात्त्रहिपुङकान्मफवेतमात्त्वाद्भिवेडातप्रयोगः
[illegible] त्वहिरामेतियोगिभावेनानिहृपणीयम [illegible]
यः ५४ ॥ [illegible] कृडफलकतेदुसैवाहकेवाध्र [illegible]
[illegible] तः [illegible] लवलनेघस्वेनामतोपाः [illegible]
[illegible] य मयाप्रज्ञाभवनभवद्विज्ञाविः
[illegible] मादृयत [illegible] मापोयः [illegible] स्वस्य ॥ अस्त्रन
[illegible] मः [illegible] लोलाज्ञात्ताराड [illegible]
[illegible] मातानकांडप्रोक्त [illegible]

नस्येवमयामथनेन स्मरत्वं यंभ्रमणानि कुर्वंत मया
तीतिकर्माणाक्षिपु मत्तेमयतेद [illegible] द्रवत्ससमुद्रान
त्तनेनानहपोयदिग्रंथायये [illegible] हितनाहृशोषपात्वमि
कोयोः हंतित्वद्भिवाक्रियमाणाः [illegible] शोमममकर्णयोः
पा [illegible] माङ्क्रयेनस्यर्थेनत्वद्भिधममकर्णयोर्यापावणा
क्रियते [illegible] पावणप्रनोहृधृष्य [illegible] योयापिनभवेदित्य
र्थः जिज्ञायाहृतिनिमित्तमेवमेस्य हृतिविस्मामि
तिवर्त्तेकर्त्तेकवणयोः हृतीनिकर्त्तुविषघ्नी ५४ ॥
श्रीस्पयानक्षुभावत्तीवसंनितनहीलारविंदोलसद्धामे
तन्कोलेवै [illegible] निह्नाणामिलद्धासोविलासाक्रने तत्को
लिभ्रमणाहगोरिकस्तु [illegible] नि माणहर्म्योथवेतन्मका
माणिहारपवर्किमियंदनस्वंजोराजनः ५५ ॥ तव
श्रावीयाभावत्तीवावदेवताविसंनितस्याधाम्देवताया
लीलारविंदाडुहसन्वासः सोवभंयास्मिन्नीहृशानथा
तस्याः कलीमफर्वक्षासौवेणोवीणास्तंवधामाहृपव
मिलद्वचनविलासात्रैनयास्मिन्नीहृशीपवतस्याः
क्रीडाचलनयोगपंगारिकेणाहृपयामकोलेनवा
त्रैनेनिमाणयस्येहृशाहुर्म्यमेवाधवयास्मिन्नीहृशी
त्रप्रयोसरूणा [illegible] हृपयास्त्रेनवसनेनानिमितनइत्स्वैत्स्था
त्रायां पतावृपानवस्त्रो [illegible] समस्याभा [illegible] प्रयंकाम
णिहारपवर्किदशनमालेराजनः [illegible] इति पदसं
व [illegible] चेसमस्त्रा [illegible] नस्यापिपिवृपेयोभितमन्वयः ५६
व [illegible] मन्त्रौचि [illegible] लन [illegible] कापिने
केडः किडयतीदूमीय [illegible] लनस्यालु [illegible] का
पतझीरमदवकोनवधिवाहृ [illegible] दिर्काः
किपोहृघोविस्वधलाकिन्नामिने [illegible] पो ५७ ॥
[illegible] नरस्वजावमहतात [illegible] इयन
[illegible] जीलावोनर [illegible]

नै:
पुवि·टी

मक्षयस्तनीयैर्द्रुवनाधिष्ठितं किं भवति । इक्षुमीयस्मा
:स्वोत्तस्वत्मा: सक्षीतः सैकतस्य वालुका: सिकताव
डाः खिड इत्यभिधीयते पुनस्यानयोः स्नीवस्थानिकयैव
कृताः तयापृ द्वानि मलाः सिताया: शर्करायाः खिका:
चक्राकारपक्वान्नविशेषा: किं भवंति प्रस्तावे इक्षुमी
यास्तिग्रस्याजला नीकं भवंति नवैवाधरोग्रस्मा स्थिता
किं भवतः ५९ ॥ परभृतस्य वतीनां सम्यगायान्तिया
वं नतवतस्माणि वाणी येस्मयथा सिंफवेणी कल्पितवासि
कंकेटक तं मभ्य स्यतेसौ भवड परिविपिना श्रेताभिराव
डितेन ५७ ॥ भोस्तस्माणिस्त्रुम्हतन दाधेवहस्य येपतं
वाणीपिकेनागाते सम्यगानायातिअभ्यस्ता नभवेदि
त्यर्थः ताभिः पिकीभिः तपोवनसहकारेष्व्यताभिर
सोत्वद्वाणी श्वाश्वाडितेनाद्विह्निकृत्केन रासिकाकटेकोतं
कटपोट स्फारितो कर्णे कालि वार नाभ्यस्यते ५८ ॥
ऊर्ध्वलेखटनस्कंदतां वधस्त्रैवेकमालामयसौवीतन्त्र
नवाधरायवतटपः सीमलोवालता पुष्पावासापिता
वकोतन्नुयत्रैवपः प्रियेमान्मथः सोयंकोणायस्त्रक्ष
ताभिर्हाचेनवीणाभिरारभ्यते ५८ ॥ नवोन्नरोमपव
वेकमाला पत्र निकस्स रसायन्नवि [illegible] अत्रोन्नरोमपव
यन्नमिचत्ते संबंधि [illegible] पयरोमस्तनटस्यापस्ते सेसीसिद्धियस्ता
रोवोलतेव सौवी किं भवतिआ प्रियनगीनिस्त्रयेपसा
त्ववीयावाणापि मन्मथसंबंधी [illegible] वैदोभव [illegible] सी
यभाम [illegible] वैदः कोणाधन्नस्मतोमि चाप [illegible]
रावीसा [illegible] वापक [illegible] नस्य कामभिर्वीणाभिर [illegible]
य [illegible] भय [illegible] तेपन्न वैवाह [illegible]
रेवा [illegible] ५८ [illegible] [illegible]
[illegible] पाके [illegible] न [illegible]
[illegible] वोः यत्कि सौधि [illegible]

वक्तव्यं हेमेति मन्त्रस्य [illegible] कोहस्य मस्तु येति सख्यतिनने
[illegible] येति चोत्तरम् ॥ ५४ ॥ यथा [illegible] प्रवचनस्य भवति सप
वति [illegible] मे धन [illegible] मभयाम प्रागीयनापत्काव
[illegible] यो [illegible] भ [illegible] स्य दीवकाम मशाखवत स्पष्ट
मे [illegible] निदायामन्त्रा [illegible] वानयः मध [illegible] कोहपामिति ए
ख्यतिजनेत्वापेमेवाविनदत्र [illegible] याकोहपानि सख्य
[illegible] तत्रापि चावनेदत्र ॥ ५५ ॥ मध्येवेयानि मायत्त्व
महि [illegible] यामिमख्याणिवदाजयक्मा [illegible] नोवाया
क्षितप्रत्यक्षमामप्रतीयात्वमच [illegible] म
मदा [illegible] दिषियपालस्रकामाव माया [illegible] व
पीशा [illegible] दहिन [illegible] दिताख्यस्यापिलायतभ्य ५६ ॥ मध्य
नदरवज्राणि माथुनत्नीणानवाणि [illegible] स्वित्तिडियकनात
ष्यायाविमाता [illegible] कत्वेन महि [illegible] वीणावमहिमेसर्वे
सहित [illegible] च हयंयस्या: माजायच्चैतसोवषिाब्वे
वशायातिवषीक्रुरातीतानतस्यभावपववषित्वेस्वयंय
स्या [illegible] हपी [illegible] वचनेआकाम्पनेवबाजल्पेनेव
प्राकाम्पेस्वयैं [illegible] यातथादिशिविदिशिलआ: काम
स्वमनोवयस्या [illegible] सायोनिस्वयेनामेिडेवकामावसा
यैम्बयैयये [illegible] नयास्मिनप्रतलाद्यि [illegible] नमेव
लाघिमस्वयैव यातेनाह [illegible] मा भातिईशित्व प्रभुत्व
मेवे [illegible] नस्वर्थे [illegible] प्रागस्थस्वयं [illegible] यवती
यत्र [illegible] तत्र [illegible] नत्वादिनः [illegible] मस्वायः निज
विता [illegible] ॥ नडावः ।
[illegible] यनपर्व [illegible] वनमर [illegible] म
[illegible] मवाः [illegible] नेजाति [illegible] कमानत [illegible] न
[illegible]
[illegible]
[illegible]

नैः
९॰वि

हृतमस्तनमेव त्वमः अहं म[illegible]नस्पार्थेनत्वमीयसुस
हेतोः गरुडस्य यो[illegible]स्य च समप्रसिद्धो वाणः स्यानेयकन्त्य
था स्यान्तयाज्ञातः ज्ञाकोपानकस्यमानमर्द्धेन कृ[illegible]मा
या यो ह कावनाशो यत्पानया[illegible]नेभनाव स्य हत्वं
पेत्नाय येह यानया त्वत्वा वा[illegible]न्योयुषनिज्ञानाम
दानावचनानामेव वच[illegible]नो प्रत्यालभेनात्र यहः प्र
साद्: कृतः त्वद्भावः पदानि श्रद्धेन दोलितानीत्यर्थः
अन्यो[illegible]विजिगीषुर्हि निजचरणौ येन प्रदाल्लयति
स्वत्वास्मि वनु यह मन्यते ९१ ॥ शोक[illegible]कोकयोस्त्वां
स्तदतिन दतिन ह्याहत्वा ताकत्सांगान्वेडल्पामनस्
वजानिमनुनये भानुमत जलस्य वेड्ये यथ जलाव स्य
तुनयविज्ञावः स्यान्मेयेक यहायदद्भवाभ्यानदभीज
लिमिहभवतो प्रपमामेष्यमाणं ९२ ॥ भोः स्तदातन
णि चक्रवाकयोः शोकस्थिनवेडायेयादित्वा व्याप्य
यतितत्कथय तत्र वार्त्ताक रोह डल्पागान्वेवनस्याः डल्पा
या जलस्थित प्रतिबिंबितमेव वर्त्तमानस्त्वयं अनन्तम
स्ताभावं गतमनुनये अस्तमावजेनिम[illegible]दयामित्यज
लो वडेपि यथ यमेको भाग्यः यहपकयहः यहापिय
पवपकः केवलं हत्वा यहायसेहशोकं यवमस्माननु
यविज्ञावो न तमस्त्वहोत्वा त्रियाम[illegible]त्ना इह अभ्यं च
क्रवाकाभ्यां स्नान प्रायाभ्यां जलाञ्जलिं दत्वा इह यामि ते
दमानेतमतस्य[illegible]मानमापस्या[illegible] गतो दत्वा[illegible]कस्य
तृदृ वसे[illegible]मिति[illegible]तनिडि[illegible] ९३ ॥ न[illegible]साय
[illegible]भवमानिजालानालीनि[illegible]
[illegible]तो[illegible]त्वा[illegible]लि[illegible]
[illegible]नावी[illegible]विस्त्वविहि
[illegible]

निद्रति स[illegible]त्रीणाप्रात[illegible]चमी ग्राम्यंक्रियमानुष्ठानंदः
स्तवताद्यामामोघपुष्पो[illegible]यं तहितो [illegible]वीनास्थिति
स्थानमिद्धालिन्नयलेदाणमल्ल[illegible]यहतोस्यच्छुमना
मेहचवैभैमीमावेश्यानचित्राकुलत्वस्वयंसायंस्याम
वोध्यवोपिकतंटवोह्निविधत्रियंयो १६३ ॥ श्रीहर्षंकवि
राजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतंश्रीहीरःसुषुवेजिते
न्द्रियचयंमामल्लदेवीचयं तस्यागादयमेकविंशगणनः
काव्येभिनव्येहृतोभैमीभर्तृचरित्रवर्णनमयस्सर्गोनि
सर्गोज्वलः ॥ ग्रानंदस्यहृतोनिरत्नविमतोसमप्रथा
यात्वयादस्य[illegible]नैषधकाव्यतत्त्वविद्भुतोपीहघसावत्तुतो
सर्गवर्णितपकविंशतितमेसर्वाङ्गिकोमिन्निधिःसितो
भाक्रिरसैवधीषपदयोहृद्धिज्ञभैमीरतिः १६५ ॥ इतिनै
षधतत्त्वविद्धृताविकविंशः सर्गः २१ ॥ ग[illegible]जीवनाथे
जगतोस्तथाम्मुकलाविविदेकिलयाविभर्ति स्तनायका
ताकरणकटाहैःप्रत्यत्नलब्धास्तसंवस्ततीसा श्रुयाः
स्मिन्द्वाविशोसर्गे अनंगरात्रिदिवावर्णनदयास्तमयको
र्तनैःकालात्काव्यम्भमस्यन्नोवमेश्यासिनियस्थानि इत्थ
क्रियक्रयाभैमीनलयोसंभोगस्सृगारशाप्रिहेतत्त्वैथ्याको
कसमयरात्रिचंद्रोदयाउहीपनविभावान्वितियति ॥
अप्रास्यसंध्याविधिमंत्रराशत्रागणकानाधरञ्चबिवेनाः
प्रनामवान्तसमेहमिभूगोभैमीपत्तयमसोपवेद्याः
प्रसौधदोःभूमीन्द्रोनलोविधिवाद्धवाञ्चमसंप्य[illegible]
पिनि[illegible]प्याय्य[illegible]प्रास्यां[illegible]माधा[illegible]तीचेरिको
[illegible]णनयाकोनाघ्र[illegible]ब्धा[illegible]स्मवन्ने
[illegible]यस्येह[illegible]मनौ[illegible]मभ[illegible]भीमसा
श्रिनसेध[illegible]मिवा[illegible]
[illegible]मि[illegible]मिमपमे[illegible]
याति[illegible]

नै॰
द्वा॰ टी॰

पिवासस्सतो यं संध्याउपसन्नो क…समसायं ४॥ पत्तङ्क
मनेउवेत्यामियप्रात्यङ्के मध्यवानसज्जासवणमयक
मध्यास्त्याश्रित्यवाले शीमपिपवकमीयवसेतीयफ
ज्यसोयनलः सा संध्याउपसन्नाकयानिसरीवे ।
णान्वणियाद्भिः पदेफ पसोनि सन्नाकोयवासिघाय
च २॥ विलोकवे ना उट्टहाणतावाहि राजलानामीय
पसदावा अवालिलालापयसेवमेयमपविभिकेविव
वेउमस ३॥ भोभेमिवकणस्यमन्नोपविमाहिंघ
हस्याउट्टहाणपश्पसेयादिक यावकसेविवालालि
वेउमपदेविवाहवि ३॥ उसुसलगादंय…लमालःसु
तावविमैविकगडसालः नसेवपातेनाविहाणानस्यसंध्या
वजावाजिविहाजिहीते ४॥ अमतजनादाकाधान्दवप
वेताचात्वधयवगारिकमयोगडसालःच्युनेतिनसेवव
विगोडसोलसपपातिनेनहावाविहाणनसहासिन्तमय
संध्येवधूलिधारोकुस्थानि ४॥ अत्ताडिहडालयपक्के
णालीच्छेकस्यांकिं उत्कृटपेटकस्य यामातकोल्नि
तः सा वो वैदिग्वाकणाङ्गगकणीकृतेयं ५॥ अत्ताद्वे
पश्चिमदिक्पालस्याभावरसस्याचपक्कोणालीयवेवट
हपक्किः तस्याच्छेकस्यपजरादासंवादितस्य उत्कृटानपे
टकस्यमहूहस्यथामानकृलयाप्रहरावसानवापकेग
हेक्रियमाणेउल्लसितेनकृतभमाणेहडीमेहूहरियपश्चि
मैदिकपालस्या…वरसस्याचपक्कणालीशांचवरटहम
…मम… तार्कि …काहि… दे प्रीत्यमवः ५॥
पश्चपउतन…हयति … गलीदेउलक्षयाय नि
…तु… याणिपिवाचपत्… पत्तपिका ९॥
प… …नसुमा… यसनसावियां
… …लिहन
…डः य

स्यालयांहं तुयोत्रयाल ... पिहत्ति दिनेन निवार्यमाणेम
निरात्रिते वायुनोहारपालस्य स्यानेपि ... त्रापिप्रासः स
ज्ञाद्वारपालनृपि राजा नाभिमत्तनि वार्यतां ॥ ६ ॥ महानट
किंनु ... नुसंगे तथ्याद्वसंध्या ऊनटोपपाप्तो ततोनितरां
वियतापिता ... श्रीणि ... सापत्रत ... हार ॥ ७ ॥ सप्रसिद्धो
महानटोत्तृ ... भानव ... ला ... यो ... यांजातायां ऊ
चित्रटानियामिस्यंदतीति ऊनटो किंविन्मात्र द्वपामपि दे
शासंवंतोष्यामो संध्यामेव शाद्विवासंपाय संयोज्यापिव
तापिख्याप्रैवबन्धादेहेन तावतां श्रीणिसंपूर्ण पवत्व क
ग्रर्याल्क पालिन ... लायस्य ह्यो नतास्मत्तमेगहावं लिंतागे कि
वियन्ने कद्दोपि स्वभावेन पवसाय संध्यायां वामार्धस्थितगो
रीकेणकपाल भूषितेन वपुषालं हंकेरोतीति प्रसिद्धत्वं य
वास्याष्टमूर्तित्वात् टाकाणमूर्त्येव विधः तार्कितर्कतनीतस्य
दां अपि च स्वयं महानट ऐन्द्रजालिकः अपि विरोधे ऊनं
टीपापऊत्तेपटथं ... इंद्रजालज्ञानं तथ्यासंयोवनेषा
नामभायाः सट सोष्ठवागोष्ठ वज्रनायषण्मय्यास्यापयित्वा
वियतां व्यपगमयतानि तिरोधीयमानेनापि वपुषा अंतोष्ठासं
त्रणेतारक पांक्तिमालयाहावं तानेतीति पानिभासिकोर्थः
अस्तुमेवार्यमुल्लेखितांतवेणा येवद्रपंति ॥ ७ ॥ अथास्थिरदास्त्र
स्तुटितस्थना ... अपाण्डुकोपीकपटवहोड्डः दिङ्मण्डलेम
डयतीहाविंडेः तोयंनटताव कं ... किरीटः ॥ ८ ॥ तारकाश्चे
न्दुः किरीटस्य घृणायसोहयाः सायंकाल ... दोपसमयः ता
कर्णकिरीटस्वर मा ... भाव ... त ... तारकका टी
ना ... ताम ड ... वे ... सोवेन ... साम ... त
सा ... पितं अवबपट ... वाल स्य का ... मागसमभावे
वाचं ... नायमान ... णि ... म
... त ... वी ...
... पायय लमोति ...

नै॰
द्वो॰ टी

दोषसमयश्चकालः क्रमः [illegible] तोद्याय स्थानि विकसि
तानि पद्मानि यस्य [illegible] पस्यदिनस्येव स्फुटानि प्रकटानि य
स्य कानि मदजातिबिडजालानि यस्येदृशस्य गजस्य वध
नाशं चक्रे तस्येव [illegible] नगजस्य [illegible] दोमिस्तु [illegible] पातः
स्यात् तारकास्तु [illegible] स्थूलमौक्तिकानि स्युः ॥ ७ ॥ सन्ध्या
रागः कुंभा[illegible] शिवायाः विवाहे [illegible] यमेव दि
ग्वाससा पूर्वमेवामसिंदूरविकापर्वणि पर्यधायि ८
दिग्वाससा दिक्चयविधानस्वभावेन विष्णुनाथिवेन पूर्वं प्रा
क् शिवायाः विवाहे विवाहसमये सिंदूरपूर्वकालेपर्व
णि उत्सवेष्वयमेव कुंभादिशाविभागः सन्ध्यायास्तुरागो रु
णः पर्यधायि परिधानीकृतः इत्येवमितर्कयामि विवाह
दिनात् तु यदि नेह यवत्कांस्यकं परिधीयते नाहं नेह
सिंदूरतिलकोत्सवेष्वयावावर्तप्रसिद्धं १० ॥ सन्ध्या
[illegible] ता च सिंदूरतिकार्थंवसनेह नेचे दिशो दि
धीमभिरागयोर्भेद् दिग्वाससाभाकिमलाभिषाता ११ ॥ [illegible]
भाः स्वनेत्रभमिद्धि संधीमध्याह्वयमेव सतीदत्त [illegible] मापि
लपुत्रीचपत्नीद्व [illegible] णायेनाहवेणादिवसतन [illegible] पीलेन
श्रभिगतारागस्य [illegible] भाया [illegible] भेदि [illegible]
प्राचीप्रतीचीं च वसनेवाससीकिमवलाभिषाता [illegible] था
पितेश्च [illegible] ध्याह्वयस्य पत्नीद्वयत्वेनात [illegible] णादि [illegible] यस्या
[illegible] वस्त्रद्वयत्वेन सिंदूरविकायांहिद्वयोरेवव [illegible]
[illegible] प्रसिद्धं [illegible] लोकेन [illegible]
[illegible] वाणि ताच [illegible] विकाका [illegible] भिः
यया [illegible] नोके [illegible] स्मिय [illegible] जामि [illegible]
ज [illegible] याव [illegible] यस्य जामा [illegible]
[illegible] वादो ॥ [illegible] ॥ [illegible] दाय [illegible]
[illegible]
[illegible]

भिद्यतेपादात् दंडं स्वपरिधिग्रसंकामेष्वैणावं गृहीत्वा सर्वा ह
दिष्टं धर्माति योग्यं राविक्ता प्रसर भू [illegible] दा प्रशाला क्लानि स्वयो
गेतिखाद्यैः संसर्गोक्ति विवक्षायां भवति सत्वभावदयः इति त
[illegible] वादसो विपर्दि नेप्रवकार्त्तव्यातयाननपः संसर्गवानेवभि
द्येवकः [illegible] यस मुद्रे मंज्ञा [illegible] त्तगच्छ [illegible] वानेऊर्वाक्त धाश्रमे
वेकाषायं कषायेन वज्ञो वस्त्र मेध तत्र पावयति स्म १२ ॥ श्रुला
चलोस्मिंत्रिकद्यो पलाभे संध्याकषे लोवपरीद्विता यः विक्री
यते ह्रीलिहितापपिंड नाबाद्ववादानि प्रमादितयोः १३ ॥
हेलिमुत्य मे [illegible] वर्णगोलकं १३ ॥ पचेलिमे दाडिममर्कं
छित्वाडज्ञायेसंध्यात्वागवोस्मिनास्व नाबामयं बीजभुजादसी
र्घं कालेनानिष्टुतामिवास्य सूयं १४ ॥ श्रक्कविंबमेवपचेलि
मे परिपक्कं दाडिमपालमज्ञावोत्क स्वकालेनास्य फलस्य बी
जभुजा बीजानिभक्षयनाम संध्यात्वागवस्यक्ता नथाकालेना
दसीयं मस्य [illegible] दाडिम महत्तस्य संबोधि [illegible] कदोसाताना स्य
लम्हृदनावामयं ताव काहूयं निष्टुनं फूत्कारस्य त्यक्तामिव १५ ॥
नावाननि बीजमिवादमादमिथोनि वसीवियदास्य सूयं न
निष्कलाङ्गान [illegible] विकिमेषा संध्या [illegible] तापाकि मदाडिमं वा
१५ ॥ कालेन बीजमादमादमेव [illegible] काभक्को [illegible] देणि [illegible]
वपो [illegible] संभावना यां नावाननिवेवास्थि सूयं [illegible] नसाबाणा दी
[illegible] सहृदय [illegible] नोहनो निवसी विद्य [illegible] नत्यनि वस्ते नन्ननो
तोः [illegible] पक्कदाडिममेवनिष्कलाङ्गाय [illegible] वार्थ निष्क
लविक्काषणडाच [illegible] बाहानिष्क मि
नप [illegible] ना [illegible] नाव [illegible] बीजहृया
त्वा [illegible] मिष्ठा [illegible] पघामेयं लाथो [illegible] १५ ॥ मेष्या
वष्टो [illegible] चैतै [illegible] नत्य [illegible] लामये
लस्यादिला [illegible] विडंबमेडि [illegible] मे
ध्या [illegible]
लामादि [illegible] विलाबको [illegible]

नै॰
टी॰

स्मारेणामुपज्ञावः १६ ॥ इत्थं [illegible] थावर्णनजन्मनेवस्थाम
मक्रानवतीमनीत्य [illegible] नासोदन्नवमंतविदे निरीत्यमाणा
मडुनर्भभाण १७ ॥ इत्थं [illegible] ताद्वर्णानानाजनेजांनघवक्रिया
मस्रवेनीसंथान्नानाल्पानाभिवत्तमस्य वदन्नवेवि [illegible] थान [illegible]
त्सनलःष्ठुनवप्रवीत १८ ॥ तामेव [illegible] मनेद्रागानातिवेगाद्दनी
कवःप्रागयमुत्पपात ग्रहोवाकिंमोनिनमीनकेतुनभोनभः
कामशरामनष्टुः १९ ॥ प्राक्पूर्वं [illegible] चवशरासनेममभेदन
पीडायावेगात् ग्रहोहैवनेक्रमसमूहःकिंमीनिनाःमिन्नोभा
वेनचिन्हितामत्स्याःशोवायत्रतथ्याभवति तथायं मनुक्त
उत्पपात भोःकामशरासनभ्रष्टःदनभोनभवतीत्यपज्ञावः
कथंभूतंनभःग्रहाणांभौमादीनामयथ्याहः भौमादिस्तवंथी
चामोडोयःसमूहस्तेनाकिंमीनिनाः मीनाउपलक्षणमेतत्
मीनादिराशयस्तुकेवव तत्रगमनावयोनिमन्नादुराभशाव
दमसमयनस्योन्नमागेनत्तल्पमित्यादिज्योतिषप्रसिद्धः
शरावकारास्तामायस्मिंस्ताहृशं अत्रोपमानोपमेययोरार्थ
विशेषणमास्य २० ॥ मोहायदेवाप्सरसांविसृज्ञाः कलावः
शराःपंचशरेणमन्ये पंचास्यवत्यंचशरस्यनाभ्रिपंचवा
णाविल्लपंचशाहः २१ देवानामप्सरसांमोहायकामेनतारा
प्रवशराविसृज्ञास्तानिजानेहं तारा हि वहवोमदनशराश्च
पंचेत्याशकायासमाधत्ते यथापंचास्यशब्देसिंहवाचकेच
शब्दः पांचविस्तारवचनेन पंच्यतेविस्तार्यतेसदामितिकर्म
णिचतत्थेयक्प्रत्यये पंचविस्तीर्णमास्यं [illegible] मितिव्युत्पत्त्या
प्रपंचवचनो [illegible] पंचवाचकोनतत्र [illegible] पच्चशरेवनाप्येपंच
शब्दःप्रपंचवा [illegible] प्रपंचनेनाबद्धसंख्यावाचकः २१ ॥ नभोमही
काल [illegible] थ [illegible] लम्पनः [illegible] हाउत्तस [illegible] इत्यस्या
नि [illegible] कौ [illegible] धानानिपातः [illegible] २२ ॥ वृत्तन्ता
[illegible]
[illegible] का [illegible] नामच
[illegible] दीतिपतनमें [illegible] इत्यवि

पंचवाष्पाणि संभ्रांतविंदवः संति तान्संतारणामेवत्वाष्पविंदू
नां सेकमणगिमिश्चनवतुपननु … न संयोजनात्येवधाराः
वीयोत्तृप्ताः प्रवाहास्म तातिवहति ८ ॥ अधुनिमन्यत्त्वानिरू
… … तिगोधामकरः कुलीरः ततस्तवविलत्वभीतिर
दमे या … ः स्पष्टमितः अतीमः ९ ॥ गोधानिहाकागोधिका
तमेइत्यासंदेकोष्णोवारिचर्गे ह्यकलासाकृतिर्मीनविशेषइ
तिविवरणात् गोधासीनाख्येराशिस्तात्राविशेषइरूपः मकरो
राशिस्तथा कुलीरकर्कटराशिः स्वाकाशागंगायाः सृतानियादो
सिजलजंतवःभवेकः निरूवणांहिगोधादिभियोदोभिर्भाव्यमे
व तस्याः स्वर्नद्याः एवंप्रवाहेकोडूर्झोदेवैर्भ्योवीत्याइव मत्यंत
तलेमध्याणिप्रताानियादांसितथमधोवर्तमानादूतोभूमेः सका
शात्सपष्टंप्रकटानीवजानीमहे १० ॥ स्मरस्यकंबुः किमयंच
कास्तित्रिविलोकीजयवादनीयः कस्यापरस्याऽप्यथेः प्रस्त
वेर्वादित्रस्ताहिरदंतेभवस्य ११ ॥ अयकंबुः प्रायतःई दूषाव
कार्वनदंद्वत्रिलोक्याजयवादनीयः स्मरस्यवसंबंधीकंबुः शं
खः किंचकास्ति कस्यापरस्यकामदन्यस्यतात्रामयेः स्यावादि
त्राणमातोपं सां स्पृष्टिचेंदने अतोयंकामस्यैवशंखइत्ययं
१२ ॥ किंयोगिनी यंबजनीरनीया याजीजिवत्पद्मसमृत्सर्पा
योगांद्विमस्या महतीमलयमिदंवदत्त्वस्वर्गुविकंब १३ ॥
… कासंजीव … याच … मोहयतिस्म सेयंतिस्पयो
गिनी किंभवेत् योगिनीहिमयस्मारणसमर्थाभवति इ
… … स्वतप्राप … ताम्भिन … वचलत …
… … ना … द … ॥ … मकालहाने …
… … ३१ … ज्ञेयतो … तिर्य … ० …
पिस्त्वाने … १४ ॥ प्रवाप … प … काले … ष … तेदि
… पष्टप्रे … … नि … र
रूपमान … पचवि …

नै॰
टी॰

इयंनिशैवयोगिनीऐंद्रजालिकी[illegible]दाभंस्वेतयोनिरज्ञादिभि
न्नवर्णा उच्चनीचवृहद्[illegible]त्रिनाकादिनेद्दश्मीयन्नघा
च्छन्नामायैवस्वन्याधुनितमाभिक[illegible]द्दानपदमाकि
चिदिदंनास्तीतिसिद्धांतेवद्दतिसदर्यानिरोभावमित्येतद्
ऐंद्रजालिकेप्रसदेवाद्भुतद्दर्यानितत्पातिरोधने प्रथयत्यन्य
त्याधनिश्राकाशेपवनिरवलंवेमार्गेस्थितेयंनिशायोगि
नीप्रबोधकालेहानिरुदाभंप्रसिद्धनक्षत्रंसमाकेइद्दजग
न्माहस्पस्तुदेवाइहवदतिश्रंतर्दधतीत्यर्थः १४ ॥ पुरा
स्तेवणाकमयःसपत्राकृतोभवद्भूरूगधरलनायः स्वेवैव
दैवमतेमहारपुष्पाणिवाणान्तुगन्नागहोयं १५ ॥ भवत्पाद्
रूगामेवधनुर्यस्मइत्थेनकामेनतवस्वावपवेत्साहतेमहाव
चिन्नःपुष्पास्नःसपत्राकृतःसपत्रशरमस्यमावेस्मितिरूप
त्वदद्रातिव्यथितारात्रुपाभिःपुष्पालिभिर्वर्ष्यावरगतोयुम
तःपलायितःव्योमिभ्रामतइतिशेषः नायंरूद्रःशिवःगतो
यगतःपलायितःव्योम्निभ्रामतेइतिशेषः नायंरूद्रःशिवःग
गतायगतःपलायितःव्योम्निभामतेइतिशेषःस्वगुणोधिता
ताक्षेत्सिकितभवन्तावचेद्धकामेनशरैर्विद्धःनएवपलायि
तोकामगपवायमस्तीतिनिह्नवःसपत्रनिष्पन्नादनिव्ययनेद्दा
जितइाचू १५ ॥ लोकाश्रयोमंडपमादिस्त्रद्विव्रह्मांडभमभा
त्यमुकाष्टमस्य स्वकांनिवेरा[illegible]त्वदवानिमा[illegible]णावपाड[illegible]भ
भातिभान १६ ॥ लोकस्याश्रयःश्रादिस्रा[illegible]चिवनंनाभिसर्यः
व्रह्मांडेनवमंडपमानि[illegible]स्यचि[illegible]व्रह्मांडस्यवमंडपस्य
तंकाष्टप्रतिदि[illegible]पनि[illegible]स्वा[illegible]रूवाःत
[illegible]वाधिकउमनः[illegible]तिस्व[illegible]तीर्व[illegible]जःकष्ट[illegible]लि[illegible]नि
तारा:[illegible]णादोमि[illegible]वस्वाद्[illegible]व्यद्द[illegible]लानिर्[illegible]नर
[illegible]नि[illegible]मजीणं[illegible]पथवर्[illegible]सि
इमक[illegible]पमे
[illegible]पनव[illegible]मम[illegible]डत्याव

लः पुष्करावर्त्तवाधकारः २२ ॥ शोभेभिश्शचीसमासः पतिर्यस्या
स्तस्याः शचीसपत्न्यामैरावत्यादिश्यपर्युष्पधावनमदजलप्र
वाहस्यादिनष्टृपसेकनाशात्त्रिवर्गकेऽत्र वर्त्तवाधकारः पो
ष्णस्यनेष्टृ[illegible]स्यगच्छतिनितरांप्रसरीसंप्रेथः २३ ॥ शे
मौलिशेषां वलिद्विगाहिधानायेनैवाहनमंतकस्य
यद्दीक्ष्यद्दृशादिविविभूतास्थानयस्थानरहीत्वापहृतानिव
स्थान २४ ॥ वामस्पन्दाशपवशे श्रालिः सेव वेवामावली
यस्याईदृशीयस्याश्चासौ दिक् दक्षिणादिक् नद्दिगाहिय
मस्य वाहनं माहिषपणवधानायनेधानमिवाचरति यद्दुंता
यगानेयमवाहनेदृष्ट्वात्रस्तइवस्थान सान्वाहनोस्थान्
दृहीत्वास्तर्येऽहेरादपसृतः २५ ॥ पक्वं महाकालफल
किमासीत्यत्यागिवेः सानुनिभानुबिंबे भिन्नस्य तस्येवह
ष्वान्ति यातानिबीजानि ज्ञानानिमितमातमांसि २६ ॥ पक्वं म
हाकालफलं पश्चिमाद्रेः शिवोर्वेह यस्य मंडलं महाका
लस्यादिनसेनकस्य फलं सार्वभनमेव महाकालनामकल
तेः पक्वं फलं किमासीत् तस्येव महाकालफलस्येव इह
षत्तिषिवत्सिलायांनिपतनेनभिन्नस्य भग्नस्य बीजानि
यानि तमांसि ज्ञानानिमितमादतिणायेन मन्ये इत्यर्थः २६ ॥
पत्नीपरीणां मयशः समेरुपदक्षिणा[illegible]वंदेनाहतस्य
दिशान्तमस्य[illegible]नामपञ्चस्वराद्याहतगतनाभियाति
२७ ॥ चेवर्त्तयंतनाम[illegible]घातमेवान्यनामयस्याः माचे
बेषयङ्कयपञ्चवदनायस्याः तस्यादाविन्दीच्याम्[illegible]गताधि
योगि[illegible]मेरे प्रद[illegible]क्षिणा[illegible]तिन वङ्गो
न[illegible]यस्य[illegible]भवति[illegible]निवि[illegible]ने: २८ ॥
[illegible]विवामह[illegible]सान्त
पतन[illegible]सम
२९ ॥ [illegible]
[illegible]मित्र[illegible]

नै॰
हा॰ टी॰

ततृ नेदिष्टनामत्यंतनिकटत्वंप्राप्नोतितत्रिसंकृतः थ्याम
वैदंपदातिन त्वनितोष्यामित्यर्थः ३१ ॥ कथाहितत्मज्ञक
वाहत्कलयेयत्स्याास्त्रिद्रोणेनदिनाधिपेन त्यथायिनज्ञमाम
लक्षकत्वेभूपानमः तज्जलममसर्वलात्मि ३२ ॥ कथंथ्याहि
तः अत्नपथकुष्ठाथामुवीक्षनस्थाासौकदाहत्स्तत्स्हेश्रो
थ्याास्त्रिहृयेपवदीपेनयत्नमपवकज्जलेत्यथायित्यत्त
तत्नमःकज्जलेभूत्राबाजल्येनविलक्षकत्वेयस्हेश्रा
मावसर्वलाेत्कि गुरुत्वंहिथ्याादेपल्लनकाावणानितिमि
दं ३३ ॥ ध्यांतेननाभ्यायितिनाभेवणादिग्याः प्राक्षस्तनथा
वस्यनाेदः मंदात्मंदाान्ताशमामानिदासद्यामवायात्म
भिस्ताविकाभाः ३४ ॥ ध्यांतेननाभ्याकरत्युयोयितिनाक्त
सेनाववणथ्याास्त्रववसूर्णापललादिनात्तवकेववप्रकाशा
वस्यश्रावेकपललादिताः मंदानिग्रंथकाारत्तुसम्यक्तयानप
श्यंतिश्रद्धााणिनेत्राणयाहतनाः अतपवमंदाःस्वल्पहुः
शयापवमंदानुणाक्रियामंदाहुद्धाादिषुापवाभिमााविः
काः अनिंदौचद्ववाहितान्यांतामित्राााया्ताोमामायाति
त्वमेघ्याभवति ३५ ॥ भास्मयोमीलयतोइशांक्षामि
वोमिलच्चचलमादिपुंसः आदत्महतांचित्तमांसिप
द्वेषपामत्वलत्याविजितेंडलत्न ३६ ॥ भास्वमयोस्त्व
याहपाङ्कशोमीलयतआदिदेवसोसहिताः अथाग्रामियोत्पा
त्यामिलति चंचलेषपामत्वस्यकालियालत्यासमग्रा
जितामिपालत्यलाकियेनत्राप्यमजानाविकवचने
नेत्राामााणवतमोत्त [illegible] तवणसमजनाना गा
वेपिनेत्राप [illegible] तात्मथ [illegible] ते [illegible] ध्यावलल्यंथकाः स्
स्त्येणत्नेना [illegible] नेवाणवापम [illegible] यात्तानाहशासोपि
स्वप [illegible] वाभयन [illegible] महत्तेवाचामिद्धाः स्वोद्दृष्वाय
[illegible] तनााापुजलेलत्य [illegible] ताविति
[illegible] मानं [illegible] ॥ [illegible] चववकेमनि [illegible] सजाःस

[illegible] मन्त्रेत्यर्थः ३७ ॥ चिवत्स [illegible] यिषनेवामि [illegible]

मेसेहेचा...यिषत द्वीपान्तरीतस्य वतेन स्वराष्ट्रमभिः महत्स्व
श्रानयनेन नष्टमाध्यपदार्थानां [illegible]नेन तत्त्वप्रकारैः यथार
गोपालः स्वपशुभिः सह मिलितानन्यपशूनपि नयति तद्व
दिति पूर्वश्लोकस्योपमालंकारध्वनिः ३५ ॥ श्रोतस्य वामोरु
विचारणाया वैशेषिकाचारुमतं मतं मे औलूकमाद्यः खल
दर्शनं तन्त्रमतं मतत्त्वाविचारणायां ३६ ॥ भो वामोरु भै
मि तमसः पदार्थप्रविवेचने वैशेषिकं मतं भावत्तमदृति
ततमस्याभावाख्यस्य पदार्थस्य कथनेन मम चारु सम्यगभि
मतं तमसस्तत्त्वविचारणे समर्थं तद्दर्शनं वैशेषिकं मतमौ
लूकमुलूकेन मुनिना प्रणीतमेवौलूकस्य तु कस्य तेवे र
धिदर्शनं च तद्वारुः उलूकश्च तद्रे वहितमसि सातितत्त्वा
नां पदार्थानां निरूपणे तद्दर्शनं समर्थं न त्वन्येषां च तद्वीतिव
त्प्रसिद्धो ३७ ॥ ध्वान्तस्य नाशः स्पर्शनिषेधभूमेः सेयं त्विशं
कुवसम्पदस्य न किंचिदन्यत्खलु नित्रकौशिके येत्तु योगविहाय
प्रियमाप्नोति ३८ ॥ यथा ध्वान्तनिकार्यास्मिन्द्रहे तके सव
मालिन्यस्य नाशः तथा स्पर्शनिषेधभूमो यस्य हूशस्य भूमि
स्पर्शनिषेधार्ह तन्निलेपवति सतः त्रिशंकोः सम्पत्त कौशि
केये विश्वामित्रसंबन्धि न्यायसंयोगविहाय अन्यत्किंचित्प्राप्तिस
न्यसुखस्यापि प्रियं न तान्नोति सर्वेषामप्रियोदृश्यपवादित्रि
शंकोः तथा स्पर्शनिषेधः तस्य नाशः तथा तमसः परमाणवो
न स्पर्शवंतः स्पर्शवतस्तत्कार्यस्यच्छायादिदृश्यत्वेपलंभादिति
तयेन स्पर्शनायेगुणस्य निषेधभूमेः निषेधस्थानस्य त्रस्य
तमसः सम्यग्ज्ञान[illegible]

इति श्री[illegible] [illegible]त्वाद्वि[illegible] [illegible]विंश[illegible] [illegible]समाप्ता
समाप्त[illegible]वनप्रथमा[illegible] [illegible] [illegible]ञ्च[illegible]समा[illegible]

ॐ परापश्यन्ती मध्यमा वैखरीति चतस्रो वा
चो निराभासस्य सत्तास्वरूपस्य परमशिवस्याहमिता
द्यवस्थारूपाः तथाहि दधिदुग्धन्यायेन परा यथाऽह
मिति क्षीरनीरन्यायेन पश्यन्ती यथाऽहंविश्चिदस्मी
ति तिलसर्षपन्यायेन मध्यमा यथा मयादि विश्वकर्तृ
त्वमिति घटपटन्यायेन वैखरी यथाऽहमिदं जानामी
ति ॥

